שו״ת · אחרונים

אמרי שפר קלצקין

רבי אליהו קלצ'קין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אמרי שפר קלצקין

רבי אליהו קלצ'קין

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אמרי-שפר-קלצקין/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 5
סימן ב 17
סימן ג 19
סימן ד 29
סימן ה 30
סימן ו 39
סימן ז 46
סימן ח 50
סימן ט 51
סימן י 53
סימן יא 55
סימן יב 58
סימן יג 60
סימן יד 70
סימן טו 73
סימן טז 78
סימן יז 82
סימן יח 86
סימן יט 92
סימן כ 97
סימן כא 102
סימן כב 106
סימן כג 109
סימן כד 113
סימן כה 118
סימן כו 121
סימן כז 124
סימן כח 127
סימן כט 129
סימן ל 140
סימן לא 156
סימן לב 160
סימן לג 165
סימן לד 178
סימן לה 228
סימן לו 234
סימן לז 236
סימן לח 240
סימן לט 244
סימן מ 247
סימן מא 251
סימן מב 259
סימן מג 264
סימן מד 266
סימן מה 273
סימן מו 276
סימן מז 280
סימן מח 282
סימן מט 283
סימן נ 287
סימן נא 292
סימן נב 299
סימן נג 302
סימן נד 307
סימן נה 314
סימן נו 315
סימן נז 318
סימן נח 320
סימן נט 325
סימן ס 329
סימן סא 331
סימן סב 334

סימן סג 337
סימן סד 342
סימן סה 347
סימן סו 349
סימן סז 352
סימן סח 354
סימן סט 368
סימן ע 371
סימן עא 374
סימן עב 379
סימן עג 381
סימן עד 386
סימן עה 391
סימן עו 401
סימן עז 404
סימן עח 407
סימן עט 411
סימן פ 414
סימן פא 420
סימן פב 422
סימן פג 425
סימן פד 432
סימן פה 435
סימן פו 440
סימן פז 450
סימן פח 455
סימן פט 459
סימן צ 462
סימן צא 464
סימן צב 466
מפתחות 474

סימן א

הרמב"ן כתב ליישב פסקי הרי"ף שכתב בסוגיא דכתובות (דף צ"ד) דשני שטרות היוצאין ביום אחד שודא דדייני כשמואל ובסוף גיטין פסק כרב דהלכה כר"א בגיטין ולא בשטרות ותמהו עליו שהוא היפוך המבואר בסוגיית הש"ס דרב דאמר חולקין סבר כר"מ דעדי חתימה כרתי והילכך שניהם זכו כאחת כיון דלא כתבו שעות ושמואל כר"א דעדי מסירה כרתי והלכך זה שנמסר לו בתחלה קנה ומשום דלא ידעינן למי מסר תחלה עבדינן שודא דדייני וכיון דפסק בשטרות כר"מ הול"ל יחלוקו. ותירץ הרמב"ן שכשאמרו דלר"מ חולקין היינו למאן דס"ל עבחז"ל ושמעי' לשמואל דאמר הכי, הלכך כיון דעדיו בחתומיו זכין לו והרי שתיהן כאילו נחתמו בשעה אחת אפי' מסר וחזר ומסר שניהן קונין משעת חתימה שיהא לשניהם כאחד הלכך אין אדם יכול ליפות כחו של זה מכחו של זה ומאי שודא איכא למימר אבל כיון דאנן לא קיי"ל הכי ולא קני בע"ח עד דמטי שטרא לידיה אפי' לר"מ איכא למיעבד שודא שהרי בשעה שכתב להם לא קנו כלום אלא משעה שמסר להם הוא שקונין והר"ן בפ"ט דגיטין הקשה עמ"ש הרמב"ן דשמעי' לשמואל דאמר עבחז"ל, דהא לא חזינא לשמואל דאמר הכי, דנהי דאמר בב"מ (דף י"ג בסוגיא דמצא שט"ח, ולשמואל דאמר לא חיישי' לפרעון מאי איכא למימר הא ניחא אי ס"ל כרב אסי דאמר בשטר הקנאה מוקי לה למתני' בשטרי דלאו הקנאה אלא אי ס"ל כאביי דאמר עבחז"ל אמאי לא יחזיר, שמואל מוקי לי' למתני' כשאין חייב מודה, אי הכי כי אין בהן אחריות נכסים אמאי יחזיר נהי דלא גבי ממשעבדי מבני חורי מגבי גבי שמואל לטעמיה דאמר אומר היה ר"מ שטר שאין בו אחריות נכסים אינו גובה לא מנכסים משועבדין ולא מנכסים בני חורין, אכתי מצי שמואל סבר דלא קני עד דמטי שטרא לידיה ומיהו להכי אוקי בשאין חייב מודה ולא אוקי בשחייב מודה ובשטרי דלאו אקנייתא משום דבעי לאוקי בכולהו שטרי. ולכאורה תמוה

וא סותר למ"ש הר"ן בעצמו פ"ק דגיטין דמוכח דכל שטוען מזויף הוא אין מחזירין על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר מדפריך כי אין בהן אחריות נכסים אמאי יחזיר הא אין חייב מודה ופרש"י שטוען מזוייף הוא דהתם אמרינן וליהדר ללוה לצור על פי צלוחיתו של לוה ומהדרינן ליה הא קאמר להד"מ אלמא באומר מזוייף הוא עסקינן ואפ"ה קשיא לן אמאי יחזיר אלמא אין מחזירין על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר, ודחה הר"ן זה די"ל דאנן הכי קאמרינן ליחוש דלמא כתב ללות ולא לוה הוא ולא מטא לידיה דמלוה כלל הלכך אפי' מקיים ליה גבי שלא כדין ואע"ג דאיהו לא טעין הכי אלא אומר מזוייף הוא מלתא דלא רמיא עליה הוא ומתוך שהוא יודע שלא לוה אמר ולאו

אדעתיה, והשתא קשה היכי מצינן לומר דמוקי אף בשטרי אקנייתא, דהא בזה ליכא חשש דכתב ללות ולא לווה. ולשמואל מוכח דשטר הקנאה לא בעי שיהא מטא לידיה, ומצאתי להגאון רע"א במערכה י"ד שהניח זה בתמיה:

ויתכן ליישב זה. דבלשון הר"ן מבואר דכל קושייתו הוי בהא דפריך הש"ס כי אין בהן אחריות נכסים אמאי יחזיר,, ולא קשיא ליה להר"ן על גוף המשנה דיש בהן אחריות נכסים לא יחזיר דמ"ט לא יחזיר כיון שלא יגבה אלא בקיום השטר, וכן מאי טעמא דחכמים דגם כשאין בהן אחריות נכסים לא יחזיר משום דאחריות ט"ס, ומוכת מזה דלא קשיא ליה להר"ן במקום שגובה ממשועבדין, ומשום דגם אם יקיים יש לחוש לזיוף וכסברת התוס' דכיון דאתרע בנפילה איכא למיחש אפי' אם יבאו ויכירו החתימות כי שמא זייף ודימה החתימות עד שדומה החתימה לחתימת העדים לגמרי, ולא קשיא ליה אלא הא דפריך הש"ס דכי אין בהן אחריות נכסים אמאי יחזיר ודס"ל להש"ס דגם כשאינו גובה אלא מבנ"ח לא יחזיר מטעם חשש מזויף הגם שלא יגבה אלא בקיום השטר והגם דהר"נ כתב זה עלה דאמר שמואל המוצא שטר הקנאה בשוק יחזיר לבעלים דאי איתא דחיישי' למזוייף אמאי יחזיר כיון שאין מחזירין על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר, וע"כ דל"ח למזוייף אלא כשהלוה טוען ברי שהוא מזוייף ולא בלקוחות ויתומים דטעני שמא, מ"מ אינו מוכיח מהא דלא יחזיר ביש בהן אחריות נכסים, משום די"ל דמש"ה שטר הקנאה יחזיר לבעלים כיון דליתיה ללווה, מש"ה מחזירין על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר, והתם שהלוה טוען מזוייף לא יחזיר כדי שלא יגבה ממשעבדי דכיון דנפל ואיתרע טענינן ליתמי ולקוחות שלא יגבה אפי' בקיום השטר דשמא דימה וזייף עד שאין הזיוף ניכר גם להעדים, ומש"ה מוכיח הר"ן דוקא מפרכת הש"ס דמוכח מזה דגם כדגבי רק מבנ"ח ג"כ לא יחזיר, וס"ל להר"ן דפשיטא דמהני קיום לענין שיגבה מבנ"ח, וכמ"ש התוס' דמהלוה עצמו גובה ע"י קיום, ואין סברא לומר שלא יועיל הקיום, והדר מוכח דאין מחזירין על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר, וא"כ מוכח מהא דמוצא שטר הקנאה יחזיר דל"ח למזוייף אלא כשהלוה טוען כן, והשתא שפיר ניחא מ"ש הר"ן פ"ט דגיטין דשמואל לא אוקי בחייב מודה משום דבעי לאוקי בכלהו שטרי בין באקנייתא בין בשטרי דלאו אקנייתא, והא דאם יש בהן אחריות נכסים לא יחזיר הוי ג"כ בכלהו שטרי משום שטוען מזוייף דכיון דנפל ואתרע שטרא טענינן ללקוחות שלא יגבה אפי' בקיום השטר, וכן הא דחכ"א דבין כך וכך לא יחזיר מפני שב"ד נפרעין מהן הוי כדאמר שמואל מ"ט דרבנן סברי אחריות ט"ס הוא [ויתיישב בזה קושיית התוס' מנליה דלרבנן אין בו אחריות גבי ממשעבדי] והא דפריך הש"ס דכי אין בהן אחריות נכסים אמאי יחזיר, הגם

דלא קשה מטעם חשש זיוף כיון שלא יגבה אלא בקיום השטר, פריך הש"ס דכיון דמוקי שמואל למתני' בכלהו שטרי בין באקנייתא ודלאו אקנייתא יקשה למה יחזיר בשטרי דלאו אקנייתא דניחוש דלמא כתב ללות ולא לוה וכמ"ש הר"נ וא"ש:

ב) **ובדברי** הרמב"ן שם שכתב דדוקא לשמואל דסבר עבחז"ל דממילא דינא דחלוקה עדיפא מוכח דסבר כר"א דע"מ כרתי וכיון דע"ח אין כורתין ביניהן לשעות הו"ל כשטר שאין עליו עדים דע"מ כורתים בו ומי שנמסר לו תחלה קנה ומסתמא שניהן נמסרו ביומן מאי אמרת שמא לשניהם מסר כאחד דינא דשודא עדיפא יע"ש בס' הזכות. תמה הגרע"א שם מנליה להרמב"ן לומר דגם לר"א עבחז"ל ודאלו נמסרו למחר היו זוכין למפרע שניהם כאחד מסוף היום, ודדוקא בנמסרו ביומן כיון דאין הע"ח כורתין לשעתן הוי כאילו אין עליו עדים. דאמאי לא ניחא ליה להרמב"ן לחלק דדוקא אליבא דר"מ דע"ח כרתי ס"ל לשמואל דאמרי' נמי עבחז"ל, ודממילא מדס"ל לר"מ דמצא שט"ח לא יחזיר ע"כ דמיירי באין חייב מודה, והוליד מזה דאומר הי' ר"מ שטר שאין בו אחריות נכסים אינו גובה גם מבני חורין ולעולם אליבא דר"א דע"מ כרתי שפיר י"ל דלא אמרי' עבחז"ל. ומה שתירץ הגרע"א שם, דכיון דהרמב"ן אזיל ונחית ליישב דברי הרי"ף, ושיטת הרי"ף הוא דגם לר"א כל היכא דאיכא ע"ח לא בעינן ע"מ, והא דקאמר ע"מ כרתי היינו דע"מ נמי כרתי, ממילא גם לר"א שייך עבחז"ל כמו לר"מ דהא גם ע"ח כרתי. לענ"ד אין זה מספיק בישוב ד' הרמב"ן, דגם אי ס"ל דאי לר"א אף ע"מ כרתי הוי לר"א דין ע"ח כמו לר"מ, אכתי קשה מ"ש הרמב"ן בס' הזכות בד"ה כתוב בהלכות ומהא נמי שמעי' דלא בעינן ע"מ היכא דאיכא ע"ח, וז"ל עוד ראיה לדבר מדאשכחן לשמואל דסבר עבחז"ל אלמא ע"ח כרתי, דאי ודאי ע"מ לבד כורתין, חתימה אינה עושה כלום ולא נהגו בה אלא כדי לסמוך על חזקתן שבע"מ נתן ושמעינן ליה הכא דאמר הלכה כר"א אף בשטרות אלא ש"מ דר"א נמי מודה בע"ח הלכך קאמר דמשעת חתימה זכין לו כו' ע"ש, והשתא יקשה דהא שפיר י"ל דלר"א ושמואל ע"מ לבד כורתין וחתימה אינה עושה כלום ולא סבר כלל דעבחז"ל, והא דהוצרך שמואל לאוקי באין חייב מודה ודאומר ר"מ דשטר שאין בו אחריות אין גובה גם מבני חורין, היינו משום דלר"מ דע"ח כרתי עבחז"ל, וההכרח לומר דס"ל להרמב"ן שיש הוכחה מדברי שמואל דאיהו בעצמו סובר דעבחז"ל:

ומ"ש עוד הגרע"א ליישב, דבלא"ה קשה מנלן דלשמואל עבחז"ל דלמא מש"ה לא מוקי למתני' בחייב מודה דס"ל דלאקרי וכתב לא חיישינן. וצ"ל דמוכח מדאמר שמואל מצא שטר הקנאה יחזיר וש"מ דבלא הקנאה חיישי' שמא כתב ליתן בניסן כו' והגם שאין רשאין לכתוב בלא מלוה [אי לא סבר עבחז"ל] חייש לאיקרי וכתב. וממילא מוכח

דשמואל ס"ל גם לר"א עבחז"ל, דהא קאמר הש"ס עלה דאביי דקאמר עבחז"ל משום דס"ל דל"ח דלמא איקרי וכתב ולולי זאת לא הי' מחדש לומר דחיישי' לפרעון וקנוניא והיה מפרש כרב אסי דחיישי' שמא כתב ללות בניסן כו' ודלא אמרי' עבחז"ל אפי' לר"מ, והשתא אס"ד דשמואל לפום דפסק כר"א לא סבר דעבחז"ל א"כ מוכח מדקאמר דדוקא שטר הקנאה יחזיר, דחייש שמא איקרי וכתב, והדר יקשה מנלן לשמואל דס"ל לר"מ דשט"ח בלא אחריות אין גובה מבנ"ח, דדלמא מתני' בחייב מודה והא דלא יחזיר משום דאפי' לר"מ לא אמרי' עבחז"ל וחיישי' שמא כתב ללות בניסן כו', דהא חזינן דאפי' לאביי אמרי' עד שנמציא חשש לפרעון יותר הי' לו לומר דל"א עבחז"ל אף לר"מ. ומכ"ש דיקשה לשמואל מנ"ל להוציא דשט"ח שאין בו אחריות אין גובה מבנ"ח יע"ש. מוקשה לענ"ד, דהא שפיר י"ל דלא ס"ל לשמואל דעבחז"ל אלא אליבא דר"מ ודפשיטא לי' דלר"מ דע"ח כרתי בודאי דעבחז"ל דהא גם לאביי אין הכרח לומר דעבחז"ל וכמ"ש התוס' דאפי' יסבור דאין זכין לו ודלא חיישי' לאיקרי וכתב, אכתי מצי אוקי מתני' דלא יחזיר משום דחיישינן לפרעון, והא דקאמר עבחז"ל היינו משום דס"ל כן מסברא. וכן לפמ"ש הפנ"י דאי הוה מיתרצא מתני' באוקימתא דרב אסי לא הי' אביי אומר עבחז"ל דאע"ג שהסברא נותנת כן מ"מ לא הי' פוסק נגד משמעות המשנה דחשש פרעון וקנוניא הוי חשש רחוק, ודוקא משום דבלא"ה לא מיתרצא מתני' באוקימתא דר' אסי ועכצ"ל משום חשש פרעון וקנוניא מש"ה מוקי למתני' כפי סברתו דעבחז"ל, ג"כ מבואר שאין לו הכרח לזה אלא דס"ל כן מסברא, וא"כ מכ"ש די"ל דפשיטא לי' לשמואל מסברא דאליבא דר"מ עבחז"ל ומש"ה מוקי למתני' בשאין ח"מ:

ג) **וביותר** מוכרח סברת החילוק דאליבא דר"מ י"ל טפי דעבחז"ל. ממ"ש הרא"ש ספ"ק דב"מ דשמעינן מדברי הרי"ף דבשטר מתנה או מכר אם מכר המוכר או הנותן את הקרקע לאחר בין חתימת השטר למסירתו דלא אמר עבחז"ל משעת החתימה ושאין במכירתו שמכר בין חתימה למסירה מועלת, דדוקא לענין שעבוד דלא ליהוי שטר מוקדם עבחז"ל, אבל לענין מתנה או מכר כשמכר או נתן אותו קרקע לאחר בין חתימה למסירה נתבטלה זכוי החתימה כיון שנתנו לאחר קודם שיבא השטר ליד הראשון. וכבר תמה ע"ז הש"כ חו"מ (סימן ל"ט ס"ק ל"ט) דא"כ קשה לאביי מסיפא דמתני' דכותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו, דניחוש שמא טריף מהלקוחות שקנו בין חתימה למסירה שלא כדין, וההכרח לומר כמו שמתרצין דדוקא אליבא דר"א דע"מ כרתי ס"ל להרי"ף דל"א עבחז"ל אלא בהלואה. אבל לר"מ דע"ח כרתי אמרי' גם במכר עבחז"ל ואתיא מתני' דכותבין שטר למוכר כו' כר"מ. ומ"ש הרי"ף גבי מצא שובר בשוק כו'

דליכא למיחש דלמא זבנתה לכתובתה בט"ה מניסן עד תשרי ומפיק לשובר דכתיב בניסן ואתי למטרף לקוחות שלא כדין, ויהיב הש"ס טעמא דשובר בזמנו טורף אביי לטעמי' דאמר עבחז"ל, דהיינו משום דזכה הבעל בקרקע דכתובה משעת חתימת העדים ואע"ג דלא מטא לידיה הו"ל מחילה, ולא קאמר דאף בלא טעם מחילה כשמחזירין השובר לבעל זכה למפרע משעת חתימה ונתבטל מכר הכתובה, היינו משום דבעי ליישב זה גם אליבא דר"א דלדידי' לא אמרי' עבחז"ל אלא לענין שעבוד. וכן מוכרח לענ"ד מפסק הרי"ף בשני שטרות היוצאין ביום א' שודא דדייני היפוך סוגיית הש"ס. דההכרח לומר כמ"ש הרמב"ן שכשאמרו דלר"מ חולקין היינו למאן דס"ל עבחז"ל והרי שתיהן כאילו נחתמו בשעה א' אפי' מסר וחזר ומסר שניהם קונין משעת חתימה, אבל לפום דקיי"ל דלא קני בע"ח עד דמטי שטרא לידי' אפי' לר"מ איכא למיעבד שודא שהרי משעה שמסר להם הוא שקונין וא"כ יקשה לפמ"ש הרא"ש בדעת הרי"ף דלענין מתנה ומכר לא אמרי' עבחז"ל ונתבטלה זכוי החתימה כשנתנו לאחר קודם שיבא השטר ליד הראשון, וא"כ יקשה דכיון דההיא דשני שטרות מיירי בשטרי מכר ומתנה (כמ"ש הרי"ף) למאי הוצרך הש"ס לאוקי דשמואל כר"א, דהא גם אי סבר כר"מ אכתי איכא למיעבד שודא משום דלא ידעינן למי מסר תחלה ואם מסר לראשון וחזר ומסר לשני זה שמסר לו תחלה קנה, וכיון דמוקי הש"ס דשמואל כר"א הדר יקשה על פסקי הרי"ף הסותרין זא"ז. וההכרח לומר כמ"ש דמודה הרי"ף דלר"מ דע"ח כרתי ממילא כדאמרי' עבחז"ל גם במכר עבחז"ל ודמש"ה הוצרך הש"ס לומר דשמואל כר"א, דאליבא דר"מ כיון דעבחז"ל שניהם קונין משעת חתימה שיהא לשניהם כאחד וליכא למימר שודא. וגם עמ"ש בתומים בדעת הרא"ש דלר"א הא דעבחז"ל הוי רק מצד תקנת חכמים וכמ"ש התוס' אבל לר"מ שורת הדין הוא כך, וממילא י"ל דלר"מ ל"ש בין הלואה למכר משא"כ לר"א דהוי רק משום תקנ"ח הוי זה רק בהלואה ולא במכר, ועכ"פ מוכרח סברת החילוק דלר"מ דע"ח כרתי י"ל טפי דעבחז"ל:

ד) **אמנם** יש מקום ליישב דברי הרא"ש באופן אחר. בהקדם מה שיש לבאר מ"ש הרא"ש דלענין מתנה ומכר ל"א עבחז"ל אלא כיון דכתבה ליה שובר מניסן זכה הבעל בקרקע דכתובה ואע"ג דלא מטא לידיה זכה משעת חתימה משום דהו"ל מחילה, ולכאו' קשה דא"כ מאי קאמר הש"ס דאביי לטעמיה דאמר עבחז"ל, דהא לפ"ז אינו ענין ושייכות להא דעבחז"ל בשאר שטרות אלא דהכא הוי מטעם מחילה, וגם יקשה מנליה להרי"ף להוכיח מכאן דרבא לית ליה סברא דאביי דעבחז"ל, דהא מצי סבר דעבחז"ל ודפליג רק גבי שובר וס"ל דגם בשובר בעינן דוקא מטא לידיה כמו בכל שטרות ומש"ה כיון שמכרה לאחר

בינתים אין בשובר כלום, וגם על גוף מ"ש הרא"ש לחלק בין מלוה למכר ומתנה הקשה הש"כ למה יהא המלוה עדיף מהקונה, וצ"ל סברת החילוק דהינו משום דגבי הלואה אין במה שמכר אח"כ שום ענין חזרה מההלואה והשעבוד שגם כשהוא משועבד למלוה יכול למכור לאחרים ומש"ה אמרי' עבחז"ל מכי מטא לידיה למפרע, אבל במכר ומתנה כשמכר ונתן אותו קרקע לאמר בין חתימה למסירה נתבטלה זכוי החתימה לפי שכבר חזר בו ממכירה ראשונה ובזה המכירה הוא עוקר וחוזר בו ממה שזכה להראשון, וכיון שנתנו לאחר קודם שיבא השטר ליד הראשון הוי כמו דלא מטא כלל בסוף ליד הראשון דמה דמטא לידיה אחר שכבר נתנו לאחר אינו כלום, ומש"ה גבי שובר שאינו יכול לחזור בה מהמחילה כבר זכה הבעל בקרקע דכתובה משעת חתימת העדים, וכ"ז היינו משום דעבחז"ל גבי הלואה אלא דבמכר ומתנה מתבטל ועוקר אח"כ זיכוי החתימה ממילא בשובר אין יכול לחזור בו אחר שכבר מחל, אבל למ"ד דגם בהלואה ל"א עבחז"ל ולאו מטעם חזרה נתבטל זיכוי החתימה אלא שלא זכו לו בחתימתן ועד דמטי שטרא לידיה אין בשטרא כלום ממילא גם בשובר לא הוי כמו שמוחל דהא אין בשטר כלום עד דמטי שטרא לידיה, ושפיר מוכיח דרבא לית ליה טבחז"ל דאלת"ה הא בשובר אין יכול לחזור בו והגם די"ל דמכריח דרבא פליג מדלא אוקי דאתי כר"מ דלדידיה בכל גוונא עבחז"ל אכתי מוכח כמ"ש מדלא דחי דס"ל דבעי מט"ל] והשתא י"ל דס"ל להש"ס דלר"מ דע"ח כרתי כיון דס"ל לשמואל דעבחז"ל כבר זכו משעת חתימה שיהא לשניהן כאחד אלא שאם מסר לאחד מקודם מתבטל בזה זיכוי החתימה. ממילא אין לנו לומר שנתבטל אותו הזכות שזיכה להם אלא כשאנו יודעין שחזר בו ולא כשהדבר מוטל בספק למי מסר תחלה, וגם אפשר דלשניהם מסר כאחד ואין לנו להפקיע זכות אחר מהם כיון שבודאי כבר היה לו זכות ויש ספק אם נפקע אח"כ זכותו ומש"ה יש לנו לומר דיחלוקו מספק, ודוקא לר"א דע"מ כרתי אין הספק שמא נפקע זכותו אלא דשמא לא היה לו כלל זכות מעולם באותו המכר שאם מסר לחבירו מקודם ממילא לא היה לו זכות מעולם שאין לו זכות עד שעת מסירה מש"ה י"ל שודא דדייני:

ה) **וכן** יש ליישב מה שתמה הש"כ עמ"ש הרא"ש בדברי הרי"ף דהא דאמרי' דלא אמר אביי עבחז"ל אלא היכא דמטא לידיה אינו בשובר. ותמה דהא קאמר לעיל אלא הא דתנן מצא גיטי נשים כו' ושוברין ה"ז לא יחזיר שמא כתובין היו ונמלך עליהם שלא ליתנם וכי נמלך עליהם מאי הוי והא אמרת עבחז"ל ה"מ היכא דקא מטא לידיה אבל היכא דלא מטא לידיה לא אמרינן וא"כ אכתי לא מיתרצא קושיא בשוברין. ויתכן ליישב לפמ"ש הרא"ש דכשזוכה דבר שהוא כבר תחת ידו לא צריך מטא לידיה, וא"כ יש לחלק בין

שובר דכתובה כשהיא תחת בעלה לשובר שט"ח דעלמא. דהא כתבו התוס' דמש"ה לא חיישינן שמא מכרה במעמד שלשתן דלא תקנו מעמ"ש אלא בדבר שראוי לגבות מיד אבל בכתובה דאינו חייב עתה עד אחר גירושין וגם שמא לא תתגרש לא תיקנו מעמ"ש. ועמ"ש התוס' בסוטה (דף כ"ה) ד"ה ובה"א ומש"ה שט"ח דעלמא שהשעבוד ברור ועומד בודאי לגבות חשיב טפי כגבוי, ועי' טוח"מ סי' י"ב וסי' רמ"א דעת ה"ר ישעי' דבמחול לך ותפוס שטרא צריך קנין משום דכגבוי דמי ובירוש' ספ"ק דגיטין ועמ"ש הב"ש אה"ע סימן ט' סעיף קטן ד' ויש ליישב הקושיא שם לפמ"ש התוס' בסוטה דכשהשעבוד ברור לכ"ע כגבוי וע' גיטין (ד' לז) ויש ליישב וע' סי' פ"ב בענין מיגו להוציא במקום שטרא דכגבוי דמי ולענין שטר דהוי כהילך וא"כ י"ל דשאני כתובה שאינו חייב לה עדיין ולא חשיב כ"כ כגבוי ומש"ה הוא זוכה מה שהוא כבר תח"י, ומ"ש הב"ח בחו"מ (סי' ס"ז) גבי פרוזבול דאדרבה כתובה עדיף הוי דוקא לאחר מיתה, ובאו"ת הקשה בהא דמשארסתני נאנסתי שכתבו הפוסקים דאמרינן מיגו להוציא משום ברי ושמא, דהא בלא"ה השטר מסייע, ולכאו' י"ל דשאני כתובה מחיים דכבר איתרע שטרא בהיותה תחתיו דשמא נאנסה קודם אירוסין ולא ניתנה כתובה לגבות מחיים וא"כ כבר איתרע שטרא מקודם, וא"כ שאני שובר דכתובה שא"י לחזור בה מהמחילה הגם דתפישא שטרא, והגם דהכא קיימינן לאביי ואיהו בעי לומר בכתובות (ד' פא) לב"ש דכתובה ניתנה לגבות מחיים, הא אמר ביבמות (דף ל"ח) ולותביה כתובה דמתני' לא פליגי וע"ש בתוס':

ובלא"ה יתכן ליישב דבמה שכותב השובר לא נחשב כמו שמוחל לו החוב מיד אלא דבכתיבת השובר הוי כמו שקורע השטר ומפקיע כח השטר ומ"מ נשאר עליו חוב לשלם כמלוה ע"פ כ"ז שאין מוסר לידו השובר. ומש"ה נהי דכתב הרא"ש דזכה הבעל בקרקע דכתובה מיד מטעם מחילה, מ"מ לא יחזיר השובר דשמא נמלך עליהן שלא ליתנן ויש לו עדיין חוב לשלם כמלוה בע"פ [הגם שפקע השעבוד שעל הקרקע] וכן י"ל דנהי דהוי מחילה מ"מ לא כתב השובר אלא על דעת שישלם לו והיכא שפרע לו אחר זמן הוי מחילה מאותה שעה שכתב השובר ועבחז"ל גם כדלא מטא לידיה בסוף דגמר למחול לו מזמן כתיבת השובר אף אם ישלם לו אחר זמן רב, משא"כ כשלא ישלם לו לעולם הוי כעין מחילה בטעות שלא גמר למחול לו אלא ע"ד שישלם אחר זמן, ומש"ה הכא דחיישינן שמא לא נתנה לו עד תשרי והוא לא פרע לה אלא השתא והאשה מודית שפרע לה, מש"ה זכה הבעל בקרקע דכתובה מזמן כתיבת שובר משום דהו"ל מחילה שגמרה למחול לו מזמן שכתבה בניסן, משא"כ במתני' דחיישינן שמא נמלך עליהן שלא ליתנן דאפשר שלא פרע לו כלל וע"ד כן לא מחל לו וגרע גם ממחילה בטעות ובטל המחילה:

ו) **ואי** נימא לחלק דדוקא אליבא דר"מ ס"ל לשמואל דעבחז"ל, יתיישב מה שהקשו התוס' ד' י"ד ד"ה מ"ט, דמנליה לשמואל דרבנן סברי אחריות ט"ס הוא, די"ל לפמ"ש הר"נ הנ"ל דהגם שלא יגבה אלא בקיום השטר חיישינן שמא כתב ללות ולא לוה ולא מטא לידיה דמלוה וטוען מזוייף משום דמילתא דלא רמיא עליה דאינש הוא, וא"כ י"ל דס"ל לשמואל דאי אין כותבין ללוה בלא מלוה אלא דכיון דנפל איתרע וחיישי' דלמא איקרי וכתב לאן חיישי' לזה אלא לענין משועבדין ולא לענין לגבות מבני חורין כיון דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה מה שצוה לכתוב בלא מלוה וע' ב"ב (ד' קעב) גבי שובר, ומש"ה אמר דוקא מצא שטר הקנאה יחזיר ובלא הקנאה חיישי' דלמא איקרי וכתב ושיטרוף ממשעבדי, ומש"ה, קאמר שמואל דר"מ לטעמיה דכשאין בו אחריות נכסים אינו גובה גם מבני חורין משום דסבר אליבא דר"מ דע"ח כרתי דממילא עבחז"ל וכמ"ש וממילא הא כותבין ללוה בלא מלוה דליכא למיחש שמא כתב ללות בניסן ולא ילוה עד תשרי דעבחז"ל וכיון שכותבין ללוה בלא מלוה הדר חיישינן שמא לא מטא כלל לידיה דמלוה ולא יגבה גם מבנ"ח, ומש"ה הכריח לומר דר"מ לטעמיה שאין גובה גם מבנ"ח משא"כ אליבא דרבנן דר"מ דס"ל ע"מ כרתי כר"א, דממילא לא סבר אלייהו דעבחז"ל וכמ"ש, וממילא אין כותבין ללוה בלא מלוה בשטרי דלאו אקנייתא וליכא למיחש לדידיה אלא לדלמא איקרי וכתב דהוי חשש לדידיה רק לענין לטרוף ממשעבדי ולא לענין גבייה מבנ"ח, מש"ה קאמר דרבנן סברי אחריות ט"ס, ואילו לא היה גובה אלא מבנ"ח לא היינו חוששין לחששא דדלמא איקרי וכתב:

מו) **ועכ"פ** צריך ליישב מ"ש הרמב"ן דשמואל בעצמו ג"כ סבר דעבחז"ל, וכן צריך לבאר לשון הש"ס דאביי אמר עבחז"ל ואפי' שטרי דלאו הקנאה משום דקשיא ליה כו' דמשמע דמכריח מכח הקושיא דעבחז"ל. וע' במהרש"א דאביי מוכיח דעבחז"ל מדחייש שמא נמלך עליהן שלא ליתנן. והא לא חיישינן דלמא איקרי וכתב. והתם גבי שובר ליכא חשש פרעון. אע"כ דעבחז"ל ומש"ה חיישינן שכתב ליתן ולא נתן. ומוקשה לענ"ד לשון הש"ס לפ"ז. וקצת י"ל דכיון דלא חיישינן לאיקרי וכתב וההכרח לומר דחיישינן לפרעון. ס"ל דדוקא כדעבחז"ל לא אמרינן דאי איתא דפרעיה הוי קרעינן ליה [וחשש קנוניא ליכא אלא אתר זמן ולא מיד אתר פרעון וכדפרש"י] דלא חשש לקורעו לפי שאינו מתירא הלוה שמא יאבד ממנו והמוצא יחזיר למלוה, כיון שיודע שלא יחזירו בב"ד להמלוה בלא שאלת פיו משום חשש שכתב ללות ולא לוה כיון דעבחז"ל וכותבין ללוה בלא מלוה וגם מבני חורין לא יגבה בלא הודאתו, משא"כ כדלא אמרינן עבחז"ל ודלא חיישינן לאיקרי וכתב ממילא אי איתא דפרעיה הוה קרע ליה שהיה ירא שמא יפול ממנו ויהא הדין

להחזיר להמלוה דכיון דאיכא הוכחה גמורה שכבר הלוה לו מסיק אדעתיה שיחזירו להמלוה ויגבה עכ"פ מבנ"ח ולא יפקיעו החזקת חיוב בחשש פרעון [והא דפריך לשמואל דאמר ל"ח לפרעון היינו משום דליכא למימר דשאני שטר הקנאה שהיה קורע מיד כשפרעו כיון דליכא טענה דכתב ללות ולא לוה, א"ש להרי"ף דבשטר הקנאה נמי בעי מטא שטרא לידיה, והא דקאמר שמואל יחזירו לבעלים ביאר הפנ"י דמיירי כשיש עדים שראו השטר מקודם ביד מלוה ודייק לישנא דיחזירנו לבעלים ולא בלשון יחזירנו למלוה דקאמר יחזירו דוקא כשידוע שכבר היה המלוה בעל השטר, ובשטרי דלאו אקנייתא כיון דנפל איתרע וחיישי' אף בכה"ג שמא שטר אמנה הוא שמסרו ליד מלוה ע"מ ללות ולא לוה יע"ש, ולפ"ז גם בשטר הקנאה יש חשש שמא כתב ללות ולא לוה ושפיר מוכיח דשמואל לא חייש לפרעון גם בשטרי דלאו אקנייתא], וכן י"ל דס"ל דדוקא כדעבחז"ל חיישי' לפרעון דחיישי' דבעת שכתב השטר לא הלוהו ואח"כ הלוהו ופרע וחייש לספק פרעון ומפקיע החזקת חיוב והשעבוד, לפי שכבר בא הספק פרעון קודם שבא השעבוד, דנהי דל"ח מעיקרא שמא לא ילוהו כמ"ש הפנ"י, השתא דנפל ואיתרע חיישי' לקנוניא ושמא לא ילוהו עוד, והגם דהשתא יהא מטא לידיה, לא תהני מטעם עבחז"ל, לפי שכבר נמחל שעבודו כיון שלוה ופרעו, והגם דהשתא חיישי' שלא נמסר לידו מקודם ולא הי' עדיין שעבוד, מ"מ י"ל דהוי שטר שנמחל שעבודו לפמ"ש הנוב"ק חו"מ סי' י' להוכיח דהוי נמחל שעבודו גם קודם שחל השעבוד מדקאמר דגם בו ביום אינו לוה בו שנית הגם שהשעבוד אינו חל אלא עד סוף היום ע"ש, וגם לפמ"ש הש"כ (סימן ע"ה ס"ק כ"ז) דחשיב א"י אם פרעתיך גם כשקדם פרעון לספק הלואה, הכא שאני שיש לחשוש שפרע קודם שבא השעבוד, משא"כ אי ל"א עבחז"ל דממילא בודאי נפל מהמלוה ס"ל שאין להפקיע החיוב בחשש פרעון, אך ז"א, דא"כ יקשה מאי פריך ולשמואל דאמר ל"ח לפרעון וקנוניא מא"ל, דהא שאני שטר הקנאה שכבר זכה מלוה משעת קנין כמ"ש הש"כ סי' נ"ו ס"ק כ"ז, ולפמ"ש הפנ"י דהיינו משום דקנין עומד ליתן ביד המלוה אמרינן דמסתמא הי' כן, וכן לתירוצו השני דמיירי היכא שבודאי כבר היה ביד המלוה, עכ"פ כבר הי' החיוב בודאי, משא"כ הכא כדס"ל עבחז"ל ולא יהא השעבוד בודאי בשטרי דלאו אקנייתא אלא אחר שיחזירו למלוה בציווי הלוה וכבר נולד הספק וחשש פרעון קודם שיבא החיוב והשעבוד, שפיר י"ל דחיישי' לפרעון וקנוניא, ול"ל דפריך לשמואל דס"ל ע"מ כרתי ודממילא גם אי ס"ל עבחז"ל היינו דוקא לר"מ, ודפריך דא"כ מ"ט דרבנן דלא יחזיר אי לא ס"ל כרב אסי והיינו דס"ל דל"ח לאיקרי וכתב, דז"א, דא"א לפרש כן פרכת הש"ס דא"כ יהא מוכח ממימרא דשמואל דדוקא שטר הקנאה יחזיר דחייש

לאיקרי וכתב, גם דהא אביי נמי ס"ל דע"מ כרתי וכמ"ש התוס' בכתובות ובגיטין (ד' יז) מההיא דסנהדרין (ד' כח), וא"כ מוכח דס"ל להש"ס שאין חילוק, וא"כ גם לאביי אף אי ל"א עבחז"ל יש לחוש לפרעון, ובלא"ה לא יתכן לפרש כן, דבלשון הש"ס מבואר דקאמר דעבחז"ל גם קודם דמסיק דס"ל הטעם דחיישי' לפרעון:

ח **ויתכן** ליישב לשון הש"ס דאביי אמר עבחז"ל ואפי' שטרי דלאו הקנאה משום דקשיא ליה כו' דמשמע דמכח הקושיא א הוא מכריח דעבחז"ל, וי"ל עפמ"ש הפנ"י בכוונת פרש"י שכתב בלשונו דהשתא דתנן כותבין ללוה בלא מלוה חיישי' דלמא כתב ללות ולא לוה, דהיינו דמפרש דמעיקרא ס"ד דלאביי א"ש הא דקתני מתני' לא יחזיר דל"א עבחז"ל אלא כשהלוה לו בסוף וחיישי' שמא כתב ללות ולא לוה וכיון שכבר נפל ואיתרע תו ל"מ מה שמצוה הלוה להחזיר, ודוקא בתר דמייתי הש"ס ממצא גיטי נשים ושוברין דמוכח התם במשנה דכשאמר תנו נותנין ודעבחז"ל אע"ג דלא מטא לידי' אלא אחר הנפילה ומשום דמטא לידיה בציווי המזכה, ממילא צ"ל דטעמא דמתני' דחיישי' לפרעון ע"ש, והשתא י"ל דהס"ד קאמר דאביי מוכיח דעבחז"ל משום דקשה ליה תירוץ רב אסי, לזה הוא מוכיח דעבחז"ל וכותבין ללוה בלא מלוה וחיישי' שמא כתב ללות ולא לוה ולא מטא לידיה קודם נפילה, וכ"ז הוי להס"ד, אבל להמסקנא דחייש לפרעון, תו אין הכרח לומר דעבחז"ל אלא דס"ל כן מסברא דנפשיה, אמנם כ"ז הוא אם נפרש דגם פרש"י מפרש כמ"ש התוס' לקמן ד' י"ח ד"ה הא אמר תנו נותנין, דדייק מדלא קתני כתובין היו ולא נתנן ומדקתני ונמלך עליהן שלא ליתנן משמע שחושש שמא אינו רוצה עתה לגרשה אבל אם אמר תנו לה נותנין ואין לחוש שמא מאחר נפל, אמנם לולי דברי התוס' בלא"ה יש ליישב מה שהקשו דדלמא אפי' אמר תנו אין נותנין והא דקתני ונמלך ה"ק ונמלך שלא ליתנן ומחמת כן לא חשש לשמור ונאבד ועכשיו רוצה לחזור ולגרשה דסבור שזהו הגט שאבד ממנו ואמר תנו ואפ"ה אין נותנין דשמא אין זה גיטו אלא נפל מאחר ששמו כשמו כו', די"ל דמכריח הש"ס דטעמא דנמלך שלא ליתנן הא אמר תנו נותנין משום דתנא מתני' לגיטי נשים בהדי דייתיקי מתנה ושוברין, ושוברין פשיטא ליה דכשמודה ואומר תנו נותנין לפום מה דקיי"ל דעבחז"ל, אמנם לפ"ז יקשה מאי פריך הכא מדתנן מצא ג"נ ושחרורי עבדים דייתיקי מתנה ושוברין ה"ז לא יחזיר שמא כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנם וכי נמלך עליהם מאי הוי והא אמרת עבחז"ל, דהא השתא להס"ד כיון שנפל ואיתרע ל"מ ציווי הלוה להחזיר וחיישי' לקנוניא ודכיון דלא מטא לידיה קודם הנפילה לא אמרי' עבחז"ל, וממילא י"ל דה"פ שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן, וכיון דלא מטא לידיה מקודם תו לא מהני גם כשאומר תנו, וגם בשובר

יש חשש קנוניא ושלא פרע לו כלל, ומצי איירי גיטי נשים במקום ששיירות מצויות והוחזקו שני יב"ש, וכן שחרור ודייתיקי י"ל כן, וא"כ יקשה מנ"ל להש"ס לסתור דעת הס"ד מהמשנה דמצא ג"נ כו', וההכרח לומר במ"ש התוס' לקמן דהש"ס דייק מגוף הלשון, דמוכח הא אמר תנו נותנין, אמנם התוס' הכא בד"ה משום דקשיא, מפרשי דלא קאי על מ"ש אביי עבחז"ל, וי"ל ג"כ דפריך מדחיישינן שנמלך שלא ליתנן, דבשלמא בשט"ח כותבין ללוה בלא מלוה גם להס"ד, לפי שבודאי ילוה לבסוף ולולי זאת לא היה כותב שט"ח שמוציא קול על עצמו שהוא מדוחק במעות וע' ב"ב (ד' מב) דבצנעא קא יזיף כי היכי דלא לתזלו נכסיה וע' ב"ב (ד' עז) ד"ה חוזר, ומש"ה לא חיישינן שכתב השט"ח רק להפסיד הלקוחות ולא ללות, וגם עמ"ש הש"מ דלמה ליה לעשות קנוניא, דהא בידו לשעבד נכסיו כדין קודם הלקוחות, וכ"ז הוא בשט"ח, אבל בשובר יש לחוש שלא יפרע לו כלל ויהא מזה תקלה לענין לקוחות, ומדכותבין שובר למלוה בלא לוה, דכיון דל"ח לאיקרי וכתב עכצ"ל שכותבין למלוה בלא לוה, מוכח דעבחז"ל מיד, ומשני דלעולם עבחז"ל גם בלא הלואה ופרעון, ובעי מט"ל לבסוף ומהני כדמט"ל אחר נפילה ע"פ ציווי הלוה, ומש"ה לא יחזיר כשנמלך שלא ליתנן ואינו אומר תנו, וגם שובר דא"צ מט"ל לדעת הרי"ף הא כבר נתבאר דהוי כקורע השטר ונפקע השעבוד ומש"ה לא יחזיר כדלא אמר תנו לפי שנשאר עליו חוב בע"פ והא דכותבין למלוה בלא לוה היינו משום דליכא חשש גבי לקוחות כיון דמהני מחילה להפקיע השעבוד, ואם אין בדעתו להפרע אינו מחילה בטעות, גם דכיון דמוחל לו מהשתא, , אין לחוש שמא יתבטל המחילה. ועכ"פ גם אי נפרש שיש הכרח לאביי לומר דעבחז"ל, אכתי הא ממילא עכצ"ל דגם לרבנן דר"מ עבחז"ל מדאמרי לא יחזור. ומש"ה הוא שהוצרך הש"ס לומר דמשום דקשיא ליה כו' ולולי הקושיא לא היה אביי מחדש לומר דעבחז"ל גם לרבנן דר"מ דמסתמא ס"ל ע"מ כרתי, ואכתי הא פשיטא די"ל דגם בלא שום הכרח פשוט לשמואל מסברא דעבחז"ל אליבא דר"מ דע"ח כרתי, ודלעולם אליבא דמ"ד ע"מ כרתי לא ס"ל לשמואל דעבחז"ל, ועכצ"ל דהרמב"ן מדייק מלשון הש"ס דקאמר אלא אי סבר כאביי דאמר עבחז"ל כו', ומסיק הכי, דמבואר בלשון דשמואל גופיה ס"ל דעבחז"ל

(ט

) **ובר"נ** שם פ"ט דגיטין הקשה בשם הרז"ה לשיטת הרי"ף דגם לר"א כשיש ע"ח לא בעי ע"מ, מדקאמר הש"ס דשמואל דאמר בב' שטרות היוצאין ביום אחד שודא דדייני דאמר כר"א, ואס"ד דלר"א נמי ע"ח כרתי הול"ל לדידיה נמי יחלוקו כדאמר לר"מ ומשום שנכתבו שתיהן ביום אחד ובב"א נכתבו דהא אין כותבין שעות, ועפמ"ש מיושב, כיון

דגם אי ע"ח כרתי שייך למיעבד שודא למי מסר תחלה, אלא דלר"מ דע"ח כרתי עבחז"ל וכבר זכו משעת חתימה שיהא לשניהן כאחד ומש"ה יחלוקו כמ"ש, וכ"ז הוי לר"מ דדוקא ע"ח כרתי וחזינן דחתימת עדים אינו עדות ראיה בלבד אלא דגזה"כ דצריך דוקא חתימת עדים, ומדלא מהני ע"מ, חזינן דעיקר השטר וקניניו הוא חתימת העדים, משא"כ לר"א דע"מ נמי כרתי ומהני ע"מ בלא ע"ח ואין חתימת העדים עיקר קנין השטר אלא שחותמין לראיה לברר אמיתת השטר, וממילא י"ל דל"א עבחז"ל [בפרט במכר ומתנה] וא"כ לא קני בע"ח עד דמטא שטרא לידיה, והדר איכא למיעבד שודא משום דלא ידעי' למי מסר תחלה ואם מסר לראשון וחזר ומסר לשני זה שמסר לו תחלה קנה, והר"נ גופיה מסיק דלר"א אע"פ שהוא מודה בע"ח אינן כורתין מצד חתימתן, וביותר י"ל לפמ"ש דלר"מ דע"ח לחוד כרתי שייך לומר טפי דעבחז"ל:

לי) **וצריך** לבאר הא דקאמר הש"ס וכי מאחר שאינו גובה אמאי יחזיר אר"נ בר' אושעיא לצור על פי צלוחיתו של מלוה וניהדריה להו ללוה לצור ע"פ צלוחיתו של לוה הוא דאמר להד"מ, ולכאורה הא גם כשיש בהם אחריות נכסים שלא יחזיר לפי שב"ד נפרעין מהן, אכתי כשתובע המלוה שיחזירו לו השטר מחוק וקרוע [או שיכתבו על גביו שלא יגבה בו] לצור ע"פ צלוחיתו, לא אבד זכותו בהנייר בזה שיש בו אחריות נכסים אלא דמתני' איירי מדין השט"ח ולא מדין הנייר, דבזה שוויין יש בו ואין בו אחריות. שבכולם לא יגבה ויחזירו לצור ע"פ צלוחיתו והשתא יקשה למאי נקטא מתני' כשהלוה טוען מזוייף שאינו טענה בעצם אלא לפי שמוכלל בטענתו דחיישי' שמא כתב מכה ולא לוה, ולא נקטא מתני' באופן היכא שטוען הלוה שכתבו ללות ולא לוה, דבזה לא יחזיר למלוה גם כשאין בו אחריות, לפי שהלוה טוען שהנייר שלו, דליכא למימר דקמ"ל דמחזיר הנייר למלוה כשטוען הלוה מזוייף הגם שמוכלל בכלל טענתו הא דכתב ללות ולא לוה, דז"א, דאי העיקר בא להשמיענו דין הנייר, הו"ל להשמיענו דביש בו אחריות ג"כ יחזיר השט"ח מחוק לצור ע"פ צלוחיתו, וליכא למימר דדוקא כשאין בו אחריות שאין בשט"ח אלא שיווי הנייר, מחזירין למלוה כשהלוה טוען מזוייף, אבל כשיש בו אחריות דמה שאין מחזירין (על סמך שלא יגבה אלא בקיום השטר היינו רק מטעם חשש שכתב ללות ולא לוה, ממילא מטעם האי חששא אין מחזירין אף השטר מחוק לצור ע"פ צלוחיתו דז"א, לפמ"ש דביש בו אחריות אין מחזירין מטעם טענת מזוייף שלא יגבה ממשעבדי אף כשיקיים, ובלא"ה לא מסתבר כלל לומר כן, אמנם עפמ"ש למעלה באות (א) ניחא, דמש"ה לא מיירי מתני' כשטוען שכתבו ללות ולא לוה משום דמתני' מיירי אף בשטרי הקנאה וכמ"ש הר"ן:

ויש לבאר מ"ש הר"ן בלשונו דמש"ה לא מהדרינן הנייר ללוה ה משום דאמר להד"מ, והגם שמוכלל בטענתו שכתב ללות ולא לוה מ"מ הוא אינו טוען ותובע זה, ולכאורה למאי הוצרך הר"נ לומר כן, דהא בלא"ה שייך הנייר להמלוה שהמלוה טוען ברי והלוה טוען שמא דאיהו הא קאמר להד"מ אלא דכיון דמילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה אפשר שכתב ללות ולא לוה ולא משמע לפרש דכוונת לשון הר"נ ג"כ הוא לזה], וי"ל דכיון דאיכא ללוה חזקת מרא קמא שמקודם היה הנייר שלו, וגם לפי דברי המלוה יהא הנייר ללוה אחר פרעון, וגם קודם פרעון כבר חקרו האחרונים אי הוי ממש של מלוה או רק בתורת משכון או בתורת מתנה ע"מ להחזיר, וע' בנה"מ בשם הרמב"ן בב"ב (ד' לד) דיהבינן לבטל חזקת מרא קמא גם כשהוא טוען שמא והתובע טוען ברי משום דחזקת מרא קמא הוי כמוחזק ממש כמ"ש בסימן רכ"ג וע' סי' נ"ט סעי' א' כשהמלוה הוציא שטר ואומר איני יודע, וא"כ היה מקום לומר דשייך הנייר ללוה בעל חזקת מרא קמא של הנייר, ומש"ה הוצרך הר"נ לומר דמש"ה לא מהדרינן הנייר ללוה לפי שהלוה אינו תובע ואף טענת שמא ליכא, וגם כבר נתיאש הלוה מהנייר. ולכאו' יש מקום לומר דכשיש בהם אחריות לא יחזיר למלוה אף שטר מחוק לצור ע"פ צלוחיתו, משום דהמלוה מיאש עצמו מהשט"ח והנייר לפי שיודע שלא יחזירו לו, שחושב שבודאי יחשוש הלוה שמא יקיים השט"ח ולזאת יטעון שכתב ללות ולא לוה, וא"כ גם אי באמת מזוייף הוא מ"מ מיאש עצמו מהנייר ג"כ לפי שיחשוב שיטעון הלוה שכתב ללות ולא לוה, ומש"ה גם כשטוען הלוה מזוייף לא יחזיר הנייר למלוה כיון שמייאש עצמו משא"כ כשאין בו אחריות נכסים שהמלוה סומך עצמו שהלוה יאמר להד"מ, כיון שאינו ירא פן יקיים השטר [[וממילא בודאי יאמר הלוה האמת], ומש"ה אינו מייאש עצמו מהנייר, גם דהוי השט"ח נייר בעלמא ואינו מייאש עצמו מהנייר, משא"כ כשיש בו אחריות דהוי שט"ח והנייר טפל לו, ממילא כשמייאש מהעיקר נכלל ביאושו גם הנייר הטפל, ובפרט דכיון שחשב לגבות בו, ממילא גמר בדעתו שיהא הנייר של לוה אחר שיפרענו, והגם שכתב הקצה"ח (סי' ס"ו ס"ק כ"ז) דהנייר הוי של מלוה עד אחר פרעון, ובפרט הכא דבאמת היה הנייר של מלוה, אכתי מוכלל זה ביאושו וכמ"ש:

סימן ב

בענין הנ"ל

הנוד"ב קמ' חלק חו"מ (תשובה י') הקשה בהא דאמר בב"מ (' (דף י"ז) המוצא שט"ח בשוק וכתוב בו הנפק וכתוב בו זמנו בו ביום יחזירו לבעלים כו' לפריעה בת יומא לא

חיישינן א"ל ר"ז לרב אסי מי א"ר יוחנן הכי והא את הוא דאמרת משמיה דר יוחנן שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שעבודו אימת אילמא למחר וליומא חורא מאי איריא שכבר נמחל שעבודו תיפוק ליה דהו"ל מוקדם ותנן שט"ח המוקדמין פסולין אלא לאו ביומיה אלמא פרעי אינשי ביומיה א"ל מי קא אמינא דלא פרעי כלל דלא שכיחי אינשי דפרעי ביומיה קא אמינא, והקשה מאי פריך הש"ס דלמא מיירי ר"י כשהלוה לו מתחלה על שטר מאוחר ופרע לו קודם הזמן מאוחר שנכתב בשטר והשתא רוצה ללות בו פעם ב' קודם שהגיע זה הזמן, דתו לא הוי שטר מוקדם, וליכא למימר דכה"ג לא הוי שטר שנמחל שעבודו כיון דבשטר מאוחר לא טריף עד דמטי זימניה כמ"ש בע"ג (דף ט) ובשעה שפרע לו עדיין לא חל השעבוד, דז"א, דהא מוכח דחשיב נמחל שעבודו גם היכא שלא התחיל עדיין השעבוד, דהא מוקי הש"ס דמיירי שפרע באותו יום שהלוה לו ושאינו חוזר ולוה בו בו ביום לפי שכבר נמחל שעבודו הגם שאין השעבוד חל אלא עד סוף היום כדקיי"ל סי' ק"ד סעי' ח' ובר"ן כתובות ד' צ"ד, מפורש הטעם דאמרינן ב' שטרות היוצאין ביום א' יחלוקו הואיל ואין השעבוד של שט"ח חל אלא משעה שמוכיח מתוכו והיינו בסוף היום, דהא שטר שכתוב בו ניסן אינו טורף מן המשועבדין אלא מסוף ניסן, וא"כ מוכח שנפסל השטר משום דהוי נמחל שעבוד גם כשפרע לו קודם שהתחיל השעבוד, דליכא למימר דר"י איירי במקום שכותבין שעות ואז חל השעבוד תיכף בשעת כתיבה, דא"כ הדר יקשה דתיפוק דהוי מוקדם לשעות שיטרוף מלקוחות שלקחו באותו שעה קודם פרעון יע"ש:

ולענ"ד אדרבה מוכח מהסוגיא דלא חשיב כה"ג שטר שנמחל שעבודו, דלכאו' תמוה איך עלה על דעת הס"ד להוכיח דחיישי' לפרעון בו ביום מהא דמוכח מדברי ר"י דמשכחת במציאות שפרעו באותו יום ואטו צריך ראיה להוכיח דאפשר המציאות שיפרענו בו ביום, וכדי ליישב זה צ"ל דהס"ד בעי להוכיח מדברי ר"י שחל חיוב הפרעון באותו יום ממש ודדוקא לטרוף מלקוחות לא טריף עד סוף היום וע' סי' ס"ג סעי' א', או דהוי ס"ד להוכיח שגם השעבוד מתחיל מיד בו ביום מדחשיב לה שטר שנמחל שעבודו, וממילא הדר יש לחוש לפרעון באותו יום כיון דמוכח שכבר יש עליו חיוב ושעבוד, ומשני דהגם שחל החיוב והשעבוד בו ביום מ"מ לא שכיחי אינשי דפרעי בו ביום, וע' קצה"ח (סי' מ"ג ס"ק ז) שהקשה ע"ד הר"ן הנ"ל, דמשמע איפכא בעובדא דכתובות שם בהני ב' שטרי חד הוה כתוב ביה ניסן סתמא וחד הוה כתוב בה' בניסן ואתו לקמיה דרב יוסף ואוקמה להאי דה' בניסן כו' א"ל ונכתב מר טירפא מאייר ואילך א"ל יכיל למימר את בר חד בניסן והר"ן מפרש לה בשטר הלואה, ואיך קאמר אימר את בר חד

בניסן כיון דאין גובה אלא מסוף ניסן דהא אין הקול אלא מזמן שמוכח מתוכו, ובש"מ בשם הרא"ה כתב וז"ל ומיהו בשטרי הלואה סתמא לא אתיא דהא פרישנא שאין שעבוד השטר חל אלא מזמן שמוכיח מתוכו וכיון שכן אפי' היו שם עדים דהוא בר חד בניסן ראוי לכתוב לו טרפא מאייר ואילך שאין השעבוד חל אלא מאייר ואילך כו', ובר"נ הביא פרש"י דאיירי בשטר מכר ודרמב"ם כתבה בשטרי הודאה, ויתכן לומר לענ"ד דלמ"ד ע"ח כרתי אין השעבוד חל אלא משעה שמוכח מתוך השטר, והגם דמשמע מדברי הר"נ שכתב כן גם למ"ד ע"מ כרתי ודכיון שמודה דגם ע"ח כרתי צריך שיהא מוכח מתוך השטר במקום שיש ע"ח, היינו משום דקאי התם אליבא דשמואל דאמר שודא ודסבר עבחז"ל כמ"ש למעלה, והע"ח אין באין בחתימתן להוכחה ועדות בעלמא אלא שזכין לו בחתימתן, ומש"ה העיקר תלוי בשעה שמוכח מתוך השטר, (ורב יוסף סבר דע"מ כרתי כמ"ש בסנהררין ד' כ"ח], משא"כ לר' יוחנן אי לא סבר דעבחז"ל וסבר דע"מ כרתי כמ"ש בגיטין (דף יא) דמכשיר בלוקוס ולוס יע"ש, ממילא י"ל דגם אי מיירי בשטר שנחתם בע"ח אכתי מתחיל השעבוד בו ביום אף שאינו מוכח מתוך השטר ומשום דעדים מפקי לקלא וע' ב"ב (דף מב) וכמו דשטר שנמסר בע"מ בלא ע"ח מתחיל השעבוד משעה שהעדי מסירה יודעין שמסר לידו ואין קפידא מה שאין מוכח זה מתוך השטר, ה"נ גם כשיש ע"ח אין הע"ח באין אלא לראיה במקום ע"מ והם אין עושין השטר כיון דלא ס"ל עבחז"ל, וממילא י"ל שמתחיל השעבוד משעה שכתב ומסר לו השטר אף שאינו מוכח מתוכו, ומיושב הא דקאמר ר' יוחנן שאינו חוזר ולוה בו ביום לפי שכבר נמחל שעבודו, משום דלר' יוחנן מתחיל השעבוד תיכף כשמסר לידו, וממילא גם כשאין ידוע לנו בדיוק השעה שמסר לידו, אכתי מיקרי נמחל שעבודו כיון שבעצם כבר התחיל השעבוד, אלא שאין אנו יודעין השעה שמסר לו, ואילו היה מתברר שמסר לו אז, היה טורף ממשועבדין מאותו שעה:

סימן ג

כ"ה מר"ח תרמ"ח כבוד ידידי הרב הגאון וכו' מו"ה בנימין בישקא נ"י אבד"ק קנישין וכעת בטרעסטינא.

קבלתי יקרת מכתבו והיה לי לשעשועים והנני בזה למלאות את חפץ כתר"ה להשיבהו דבר בעז"ה. בדבר מ"ש כתר"ה על מה שביארתי בספרי אבן הראשה (סי' נג) לבאר הא דקאמר בתמורה (דף יא) דמודה ר"י דפשטה קדושה בכולה בדבר שעושה אותה נבילה כגון הירך וחלל שלה וכן פרש"י שם, ובבכורות (דף ג) פרש"י דדבר שעושה אותה נבילה

היינו כשיש לו חלק בושט או בגרגרת של הבהמה, די"ל דמש"ה בתמורה לא פירש כן משום דהתם מיירי לענין הקדש דפשטה קדושה בכולה דממילא לפרש"י בגיטין (דף יב) דאין הקדש חל על פחות מש"פ לא חל ההקדש כשמקדיש קנה או ושט שאינו ש"פ, ותמה מעכ"ת דהא מפורש בכריתות (דף י) בהא דמכאן אתה למד לעשירית האיפה בפרוטה דפריך אי מיולדת יליף א"כ נכי ריבעא דפרוטה הוי ומשני משום דלאו אורח ארעא לאתויי פחות מפרוטה למקום ומוכח שחל הקדש על פחות מפרוטה,, וההכרח לומר דבקדושת הגוף דלאו מכח דמים בא הקדושה לא משגחינן בשיווי דמים וכמ"ש התוס' בכריתות (דף יג) דבקדה"ג מעל אף דלא שוה מידי ובק"ד בעי שיהא ש"פ, וא"כ נסתר מ"ש ליישב הסוגיא דתמורה, דהתם הא מיירי בקדושת מזבח דפשטה קדושה בכולה והויא כולה עולה וא"כ חל אף בפחות מש"פ עכ"ד:

ראשית דבר הנני להשיבו דמהא דפרש"י בכריתות (דף כג) בהא דפריך והא יש אוכל אכילה אחת דקתני ביה נותר ופרש"י וקתני אשם מעילות אלמא איכא נותר ש"פ א"ל ההוא בגסה פרש"י אכילה גסה שאכל הרבה ואע"ג דאיסור הנאה הוא כשאר כל הקדשים האסורין בהנאה שמועלין בהן דהאי נמי חזי לגבוה שאם עלו לא ירד, מבואר דלא ס"ל לפרש"י לחלק דבקדה"ג מעל הגם דלא שוה מידי, וס"ל דמה שמועלין היינו משום דהאי נמי חזי לגבוה כו'. ועמ"ש הח"ס חלק או"ח תשו' ק"פ דהתוס' שחילקו בין קדשי בד"ה לקדשי מזבח נמי כוונתם דכיון שאם עלה לא ירד יש בו שיווי פרוטה, ותמה דהא עכ"פ לכתחלה אסור להקריבו ולא שוה מידי, ובחולין (דף ד) כתב רש"י דאי נימא שהדמים מותרין כשמכרם אח"כ מצינו דמים לחמץ בפסח וכתבו התוס' שאין זה דיוקא דאפי' יהי' הדמים מותרין כשמכרן מ"מ כיון דלכתחלה אסור למכור לאו בר דמים הוא, וכתב די"ל דבקדשי מזבח סגי בכזית בלא פרוטה והיינו דמחלק בין גסה לדקה, ודכיון דעכ"פ אם עלה לא ירד אכתי שם קדשי מזבח עליו והיינו נמי דמחלק בין ימות החמה לימות הגשמים דכשהוא סרוח פקע מיניה שם אכילת מזבח עכ"ד. והשתא לפום דפרש"י שם בד"ה בימות החמה מסרחת בשר נותר ולא שויא אכילת דקה פרוטה, מבואר דס"ל דגם בקדשי מזבח צריך שיהא ש"פ והגם שלכתחלה אסור להקריבו הוי בר דמים כיון שאם עלה לא ירד, וכשיטתו בחולין שם, וגם לשיטת התוס' י"ל דשאני מעילה שמועלין בכל הקדשים האסורין בהנאה וכל דחזי לגבוה שאם עלה לא ירד מועלין בו כל שיש בה ש"פ להדיוט לולא האיסור, ודוקא היכי שצריך שיהא בר דמים ממש למכור לא נחשב בר דמים כשאסור למכור לכתחלה, משא"כ הכא דבלא"ה לא חזי השתא להדיוט מועלין היכא שאם עלה לא ירד ושוה פרוטה אלמלי האיסור, ומיושב פשטות לשון

הסוגיא שצריך שיהא ש"פ, וא"צ לדחוק ולפרש דהשתא לאו מטעם ש"פ קאתינן עלה אלא כדי שיהא כזית, ועכ"פ מבואר מפרש"י דלא ס"ל לחלק בזה בין קדשי מזבח לק"ד:
ב) **ומה** שהביא מעכ"ת מההיא דכריתות כבר הביאו מזה הגאונים האחרונים, ולע"ד י"ל דשפיר קאמר הש"ס דכיון דחס רחמנא עליה דדלי דלות כו' היה עולה לפי החשבון נכי רבעא דפרוטה והו"ל לומר דגזה"כ שיחול ההקדש לענין זה על פחות מש"פ, ואפשר דממילא הוי ילפי' מזה שחל הקדש על פחות מש"פ, והוצרך הש"ס לומר דלאו אורח ארעא לאתויי פחות מפרוטה למקום וא"א לומר דהוי פחות מפרוטה שהוא גנאי למקום וממילא הדר י"ל שאין הקדש חל על פחות מש"פ כיון שאין בזה שום שיווי ממון, וגם דהכא יליף ממ"ש כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש וגו' ובעלמא אין נתינה פחות מש"פ ועמ"ש התוס' פסחים (דף לב) ובגיטין (דף כ) ובמנחות (דף ס), ובב"מ (דף מז) ד"ה קונים בכלי כתבו וז"ל אבל נתינת מנעל הוא לרעהו ולא נתינת ממון וכן ונתן בידה דגט הוי נתינת גט ולא נתינת ממון כו' וגבי סיכה דכתיב אשר יתן ואיכא למ"ד דהוי בכל שהוא אע"ג דמעילה היא היינו משום דכתיב סיכה דמשמע בכל שהו עכ"ל, ושפיר י"ל דהכא דכתיב כל אשר יתן ממנו לה' היינו דוקא בנתינה חשובה דהוי ש"פ, וגם אי לא נימא לדייק הכי אכתי י"ל דכיון דסבר ר"י דממנו לה' ולא כולו לה' אלא דמודה דפשטה קדושה בכולה כשהקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, כשהקדיש דבר שאין ש"פ ואין בו שיווי ממון לא חשיב שיתפוס עי"ז קדושה בכולה, גם דכיון דקאמר דלאו אורח ארעא לאתויי פחות מפרוטה למקום י"ל שאסור להקדיש פחות מש"פ למזבח שהוא גנאי למקום וע' תמורה (דף ז) השתא דאמור טעמא דבע"מ דלקי משום דבזיא מילתייהו כו', והקריבהו נא לפחתך וגו', והכא ליכא קרא שקדוש כמו בבע"מ, וא"כ י"ל דכשהקדיש ושט פחות מש"פ לא חל ההקדש בפרט לענין שיתפוס קדושה בכולה, ובפרט דלא מוכח מידי מההיא דכריתות וכמ"ש, ומש"ה הקשו התוס' ב בגיטין על פרש"י דליתני נמי דאין הקדש כו' שלא הי' צריך לבאר ולהאריך בלשון דהיינו דוקא ק"ד, ועמ"ש התוס' בשבת (דף כה) גבי תתן לו ולא לאורו דאין נתינה פחות מש"פ, ועמ"ש הנוד"ב מהד"ת חלק יו"ד (תשו' רא) וא"כ לשון אשר יתן ממנו לה' הוי ש"פ דוקא, וע' בשבועות (דף כה) דפריך והאיכא הקדש ומשני דהקדש נמי בעיא שיעורא דש"פ הרי דמפרש הש"ס למשנה דכריתות דהוי דוקא ש"פ, וא"כ עכצ"ל בכוונת התו"י כמ"ש, ועמ"ש הנו"ב מהד"ת חלק אה"ע תשו' קמ"א בההיא דר"פ גיד הנשה דלא מוקי בגיד שאין בו כזית ואינו ש"פ דליכא משום מעילה הגם דהוי קדוה"ג [ועמ"ש הרשב"א בגיטין (דף לה) להוכיח מהא דקאמר בשבועות שם, דשבועה חיילה על פחות מש"פ, ולכאו' י"ל בההיא

דגיטין שנענשה משום דאשתרש לה מקום דינר, דכשאינו ש"פ אינו נחשב הנאה לענין שתיענש בשוגג, וע' בירושלמי פ"ז דכתובות הלכה א' ויעשו אותה כפועל שאינו ש"פ הדא אמרה שאין עושין אותה כפועל שאינו ש"פ וע"ש בפ"מ דתו לא הוי כפורע חובו מדמי שביעית, ובפי' הר"א פולדא בירושלמי פ"ג דמעשרות קאמר דפועל שאינו יפה למלאכתו ש"פ יחייב במעשר לפי שאינו אוכל ד"ת והו"ל כמתנה והוי כלוקח וגמר מלאכה, ומוכח דלא חשיב פועל כשאינו ש"פ, וע' נה"מ סי' כ"ח דבקדה"ג א"צ שיווי ממון וכבר כ' כן הת"י בכריתות]:

וע' ב"ק (דף מה) שור שהמית כו' הקדישו אינו מוקדש והקשה מזה בח"ס עמ"ש התוס' בחולין (דף קמ) דצ"ע בבהמת עיר הנדחת אם עבר והקדישה והקריבה אם הוא קרבן כשר וכתבו ליישב דשאני נוגח שפסול למזבח ואינו אלא לקדושת בדק הבית משא"כ קדשי מזבח וכמ"ש בקצה"ח (סי' קיז) דקדושת הגוף חל גם על דבר שאינו ברשותו וה"ה נמי גבי איסורי הנאה, ויש להקשות בזה מהא דקאמר בב"מ (דף ו) גבי מסותא דהוי קדושת בד"ה לפשוט ממתני' דספק בכורות עמש"ש, והא דלא אמר דה"ה שחל קדה"ג בדבר שאינו שלו, י"ל דדוקא לענין דבר שאין ברשותו שייך לחלק בין ק"ד לקדשי מזבח משום דקדשי מזבח כל היכא דאיתה בי גזא דרחמנא איתה כמ"ש בחולין (דף קלט) ומש"ה תופס וחל ההקדש משום דע"י ההקדש נעשה מיד כדבר העומד ברשותו, וכעין מ"ש גיטה וידה באין כאחד, משא"כ קדשי בד"ה דלא אמרי' בהו סברת כל היכא דאיתה כו' כמפורש בחולין שם, אבל לענין דבר שאינו שלו אין סברא לחלק בין ק"ד לקדה"ג ושפיר יליף מאיש כי יקדיש את ביתו מה ביתו ברשותו כו' דה"ה קדה"ג אין מקדיש דבר שאין שלו, גם דשפיר קאמר בב"ק (דף סח) אילמא לפני יאוש מי קדוש כו' מה ביתו שלו אף כל שלו, לפמ"ש בקצה"ח דהיינו לפום דמוקי ר"ל לקמן (דף עו) דמיירי בשוחט בעלי מומין מעיקרן דהוו קדושת דמים, ובמק"א כתבתי ליישב בזה הא דאצטריך דרשא דאדם כי יקריב מכם אמר רחמנא והאי לאו דידיה הוא וע' תוס' חולין (דף ה) ד"ה מכם, דלפ"ז אצטריך מיעוטא לקדה"ג:

ובההיא דכריתות (דף י) יש שהעירו די"ל שיוכל להקדיש בהדה מידי ושיהא ביחד ש"פ, וז"א דהא קאמר בדין הוא דחס רחמנא עליה דדלי דלות, ואם יצטרך שיהא ביחד ש"פ אין כ"כ תועלת בזה והגם דלפמ"ש האחרונים שיכול להקדיש ע"י שליח אפשר שיקדיש ביחד עם ש"פ של שולחיו, לא משמע כן בלשון הגמ', וכן מ"ש האחרונים לחלק בין קדושת כלי לקדושת פה, צ"ע דקודם שקדוש בכלי צריך שיקדיש בפה (ובד' תוס' בגיטין דלפרש"י אין הקדש על פחות מש"פ, יש שהקשו דהא י"ל דהיינו משום דחוב

שכר פעולה אינו בפחות מש"פ ומ"מ יכול להקדיש כשיש כדי ש"פ לפמ"ש הרז"ה בב"ק (דף לו), וז"א דהתם טעמא לפי שא"צ להזדקק להוציא ממנו לפי שאינו מסרב ליתן, וא"כ ה"ה שיוכל להקדיש חוב פחות מש"פ, גם דשכר פעולה עדיף מחוב בעלמא וזכה גם בפחות מש"פ וע' ב"מ דף צו]:

ג) **וגם** אי יהיבנא לכת"ר דדוקא בקדושת דמים פרש"י כן, אכתי י"ל כמ"ש דמש"ה פרש"י כגון הירך וחלל שלה ולא הושט שפעמים שאינו ש"פ, דהכא אינו מקדישה כולה שתקדש הבהמה מיד קדושת הגוף, ומקדיש רק אבר אחד ואי לא פשטה קדושה בכולה מחוסר עדיין מעשה מכירה שתימכר לצרכי עולות, וכפי מה שהיא אינה קדושה עדיין קדה"ג אלא דדמי אותה אבר אינם חולין הדר י"ל דבעי שיווי דמים כמו בקדושת דמים, דהא כבר נחתינן לשיווי דמים שדמי אותה אבר לא יהא חולין ושאני היכא שקדושה כולה מיד קדה"ג, והגם דכדפשטה קדושה בכולה הוי קדה"ג, מ"מ לא פשטה קדושה בכולה אלא היכא שגם בל"ז בודאי תופס הקדושה על אותו האבר, וגם אי נימא דזה חשוב קדה"ג לגמרי מ"מ י"ל כמ"ש דמש"ה פרש"י כן, דהא בעי רבא הקדיש אבר לדמיו מהו דתיחות לה קדוה"ג, וכן איתא להך איבעיא אליבא דר' יהודה בדבר שעושה אותה נבילה דפשטה קדושה בכולה, והגם דפרש"י כן אליבא דר' יוסי, כבר כתב הלח"מ (פ"ה מערכין הלכה יד) דה"ה דמיבעי לרבנן באבר שהנשמה תלויה בו כדמוכח בערכין (דף ה) דגם לרבנן איכא לאיבעיא דהקדיש אבר לדמיו, אלא דמשום דנקט רבא בלשונו הקדיש אבר דמשמע דאפי' כשאין הנשמה תלויה בו נקט לאיבעיא אליבא דר' יוסי ע"ש, ומש"ה נקט ירך וחלל דהוי ש"פ דבזה שייכה ג"כ איבעיא דהקדיש אבר לדמיו כו':

ד) **ומ"ש** כת"ר לתמוה אי נימא לפרש דברי פרש"י סוכה (דף כז ודף לה), דממון שאינו ש"פ לא הוי לכם, דא"כ יקשה איך אנו יוצאין ידי חובתינו בנטילת ערבה המצויה ביניינו ואינה ש"פ ואיך י"ח כזית מצה בפסח דבעי נמי מצתכם ובודאי אינו ש"פ, והביא מ"ש בשע"ת ה' פסח סי' תפ"ב דאין כוונת פרש"י לומר דלענין שיהא קרוי לכם ש"פ בעינן, דהא לא מצינו בשום מקום שצריך שיהא ש"פ בהכזית מצה, אלא דכוונתו דכל דליכא פרוטה על חלקו, א"כ המקום שהוא יושב עליו שהוא שוה יותר אינו שלו רק הרבה שותפין יש להם חלק במקום הזה והם משאילים חלקם זה לזה עכ"ד, לענ"ד שפיר מיושב לשון פרש"י דכיון שאינו ש"פ לאו שלכם הוא ומ"מ י"ח כזית מצה בפסח הגם שאינו ש"פ משום דגבי מצה לא כתיב מצתכם אלא דיליף לחם לחם כתיב הכא לחם עוני וכתיב התם והיה באכלכם מלחם הארץ מה להלן משלכם ולא משל מעשר כו' ועמ"ש הש"א (סי' צד) להקשות עמ"ש הרא"ש דה"ה לענין גזל איכא למילף מינה שאינו

יוצא י"ח מצה דלאו שלכם הוא, דהא בחלה גופה כל גזל חייב בחלה כמ"ש בב"ק (דף צד) ולא מיפסלה מצה של גזל אלא משום דהוי מהב"ב כמ"ש בירושלמי [ותירצו בזה קושיית התוס' דבעי קרא דאין יוצא י"ח מצה בטבל, ותיפוק ליה דבעי מצה משלכם, די"ל דכיון דיליף מקרא דשל שותפין חייבין בחלה, ה"ה גבי מצה, ולא נתמעטה אלא מצת מע"ש דהוי לר"מ ממון גבוה], וי"ל דמש"ה א"צ שיהא ש"פ כיון דלא כתיב מצתכם אלא שהוקש לחלה ובחלה גופה א"צ שיהא שלו ממש, משא"כ גבי לולב וסוכה דכתיב ולקחתם לכם משלכם ותעשה לך משלך צריך שיהא בו ש"פ שנחשב הלקיחה והעשייה משלך, ועכ"פ י"ל כן לשיטת פרש"י [גם אי לא ס"ל שצריך שיהא ש"פ בשום מקום וע' קדושין דף יב], ועמ"ש הרשב"א בסוכה (דף לה) ד"ה אלא מצה, דבירוש' פסלי מצה גזולה משום דאתיא לחם לחם מחלה משום דה"ל מצה"ב דקנייה ביאוש וש"ר של מצוה, ובגמ' דילן לא אדכרו הא דסברי כמ"ש בכתובות (דף ל) דמכי לעסיה בפומיה קני כו', ובמק"א כתבתי ליישב ד' הרא"ש והרשב"א ואכ"מ:

ה) **וכן** מערבה לק"מ דהאמרי' במעילה (דף יג) ערבה לא נהנין ולא מועלין [משמע מזה דשל מקדש ש"פ] ראב"צ אומר נוהגין היו הזקנים שנהנין ממנו בלולביהן וכתבו התוס' דקסבר מצות לאו ליהנות ניתנו, וכבר הקשה בחידושי ח"ס פ' לולב הגזול (דף לה) דהא עכ"פ אסור בהנאה, ולפמ"ש התוס' כ"ע מודים בלולב וערבה שאינו עומד לאכילה דבעי דין ממין, ותירץ דלמ"ד דנפקא ליה מדכתיב ערבי אחד ללולב ואחד למקדש א"כ אותה של מקדש נמי בעי לכם ומ"מ אותו איסור הנאה אינו מפסיד למקדש, וכיון דבחד תיבה מפיק מקדש ולולב מדכתיב ערבי מש"ה יוצא בה נמי י"ח לולב עכ"ד, וא"כ י"ל דגלי קרא דגבי ערבה א"צ שיהא דין ממון כיון שיוצאין בה אף כשאסורה בהנאה ומש"ה נמי א"צ שיהא ש"פ, ומש"ה הוצרך רש"י לפרש גבי ערבה גזולה דפסולה ללולב דלכם אכולהו קאי, דהגם שא"צ שתהא ש"פ והא דמשמע מולקחתם לכם שיהא שלכם שיהא ש"פ לא קאי על ערבה [דלא משכחת שתהא ש"פ דא"צ שיהא בה דין ממון, מ"מ כשהיא גזולה פסולה שאינה שלכם, וי"ל ג"כ דגם בלא ילפותא דהיקש ערבה של לולב לשל מקדש נהנין ממנו בלולביהן וא"צ שיהא בו דין ממון משום דלא משכחת בערבה דין ממון לפרש"י כיון דלעולם אינה ש"פ, וגם אי נימא דמשכחת שתהא ש"פ י"ל כמ"ש דכיון דמקיש לשל מקדש א"צ שיהא בה דין ממון, וגם אי נפרש כוונת פרש"י דדוקא כשהוא של כל ישראל אי לא מטי ש"פ לכל חד לא מיחשב שלך אכתי מבואר מלשון פרש"י דפחות מש"פ לא חשיב ממון, וכן מבואר מלשון פרש"י גבי אתרוג של ערלה דגם אם נפרש כוונת פרש"י דדוקא משום דהוי א"ה ואין יכול למוכרו לא חשיב שלכם

הגם שיכול ליהנות מאפרו, אכתי מפורש בלשון פרש"י דפחות מש"פ לא חשיב ממון, ואם לא נפרש כן יהא מיותר הא דנקיט בלשונו שאינו ש"פ [היינו דאפרו אינו ש"פ], ובחידושי ביארתי מ"ש הש"ס אמאי הרי מסיקה כו', די"ל דכשאינו א"ה חשיב שלכם גם כשאין ש"פ, ואין להקשות הא דלא קאמר הש"ס דאיכא בינייהו כשאינו ש"פ, דלמ"ד לפי שאין בו היתר אכילה הרי יש בו היתר אכילה ולמ"ד לפי שאין בו דין ממון הא אין בו דין ממון וזה הוי אליבא דכ"ע גם אליבא דר"מ, דלק"מ דכיון דגבי לולב ואינך דלית בהו אכילה לכ"ע בעי דין ממון, תו ליכא נפקותא אלא גבי אתרוג שהוא ש"פ תמיד שגם אתרוג פסול ש"פ לאכילה כמ"ש התוס' מההיא דמעילה וי"ל דלא משכחת שלא יהא ש"פ אתרוג כשר וראוי למצותו:

ו) **ומ"ש** כת"ר ליישב סתירות לשון פרש"י בכורות ודבתמורה שם, דס"ל לפרש"י לדינא דנקובת הושט הוי נבלה

מחיים ומש"ה פירש כן בבכורות אליבא דר"ח דהיינו דבר שעושה אותה נבילה מחיים, ובתמורה לא פירש כן, משום דהתם הא קאי אליבא דרבא ואיהו קאמר בנדה (דף כג) דושטו נקוב אמו טמאה לידה ופרש"י ותוס' דס"ל טריפה חיה וע"כ דסבר דלא הויא נבילה מחיים בנקובת הושט ומש"ה פירש שניטל ירך וחלל שלה דהוי בודאי נבלה מחיים כדקאמר הש"ס שם, גם אני כתבתי כן בחידושי וחזקתי הדברים מהא דפרש"י בב"ק (דף עח) ד"ה המעכב בשחיטה, דבר שאם ניטל הימנה נעשית בו נבלה מחיים כגון ושט או קנה או הירך וחלל שלה, והגם דמה דסיים שם בלשון פרש"י או כבד כו', צריך ביאור, מבואר דעכ"פ ס"ל שנעשית נבילה מחיים, ויש להעיר מהא דפרש"י בקדושין (דף נז) ד"ה שחטה ונמצא טרפה, דקא ס"ד כשבדק בסימנין נמצא שנטרפה בשחיטתה כגון שניקב הושט כו' וקרי ליה בלשון טריפה ועיין בירושלמי פ"ו דנזיר.

ו) **אמנם** שוב ראיתי דליכא לפרש כן דברי פרש"י, דהא מבואר בלשון פרש"י בנדה שם ד"ה עד לנקביו וז"ל אבל עד לנקביו הוי נבילה כר"א דאמר ניטל הירך וחלל שלה נבילה ואפי' בחייה מטמאה הלכך לא חי, וכן מפורש בלשון פרש"י שם בתמורה ד"ה ניטל הירך, אע"פ שהיא עדיין חיה מטמאה כנבילה דכמתה היא ולא כחיה, ומבואר דס"ל דדוקא משום דמטמאה מחיים הלכך לא חי, וא"כ לא מוכח מדברי רבא שאמר דושטו נקוב אמו טמאה לידה, דס"ל דלא הויא נבילה מחיים, ולא מוכח מזה אלא שאינה מטמאה כנבילה מחיים וכמ"ש בחולין (דף לב) אליבא דרבא גופיה כי קתני נבילה דלא מטמאה מחיים כו' ועמ"ש התב"ש, וא"כ מנלן לפרש"י לומר דר"ח פליג על רבא בענין

נקובת הושט, ולכ"ע הויא נבילה מחיים ואינה מטמאה מחיים, וכיון דפירש בבכורות כגון שיש חלק לארמאי בושט ה"נ הו"מ לפרש כן בתמורה:

וגם אם היה מקום לדחוק ולומר שדברי פרש"י הם שלא בדיוק ודלאו דוקא משום שמטמאה כנבילה אלא דכל היכא דהויא נבילה מחיים אינה חיה, ודר"ח ורבא פליגי אי נקובת הושט הויא נבילה מחיים, אכתי לא יתכן ליישב בזה דברי פרש"י, דהא רבא אמר שם דושטו אטום אמו טהורה והרשב"א ביאר טעם החילוק משום דאטום לא היה ראוי לבריית נשמה ונקוב אפשר שניקב אח"כ, וא"כ לפרש"י שכתב הטעם דקסבר טריפה חיה ההכרח לומר דסבר דושטו אטום גרע טפי ואינה חיה [ומ"ש בחולין ד' ל' דשחט בה ב' ועדין היא מפרכסת הרי היא כחיה כו' וע' חולין (דף פד) ובערכין (ד' ד) י"ל דעכ"פ תו אינה יכולה לחיות י"ב חדש, והגם דקאמר בב"מ (ד' קז) ולשמואל האיכא הרוגי מלכות הנך נמי אי לאו זיקא עבדי להו סמא וחיי, היינו רק לפי שעה, ועכ"פ ע"י הרוח תו אי אפשר שתחיה יב"ח], ומש"ה פרש"י בבכורות דכשיש חלק לארמאי בושט בושט או בגרגרת שלו הוי חיותיה בידא דארמאי ואינה חיה גם למ"ד טריפה חיה דתו לא יוכל לומר שקול ושטך וזיל שכשניטל הושט לגמרי לא תחיה והוי כושטו אטום וגרע מנקיבת הושט, והדר יקשה הא דלא פרש"י הכי בתמורה שכשהקדיש הושט הוי דבר שהנשמה תלויה בו שכשינטל הושט שוב לא תוכל לחיות יב"ח.

ח **ולכאורה** יתכן ליישב באופן אחר, לפמ"ש התוס' שהוא מהסוגיות ההפוכות דבבכורות ס"ל לרבא כמ"ד טריפה אינה חיה ובתמורה ס"ל כמ"ד טריפה חיה ובנדה שם קסבר דטריפה חיה, והתוס' הקשו מהא דאמר רבא [כפי גירסתם] דספק טריפה משהינן לה י"ב חדש, ובמק"א ביארתי בזה מ"ש התוס' בסנהדרין (דף מ"ז ד"ה מ"ט) דתימא כי גמר נמי מעגלה ערופה הא א"ר יוחנן בחולין (ד' פ"ב) דעריפתה אוסרתה ורבא פסיק כר' יוחנן בר מתלת, ותמה הגרע"א שלא הביאו התוס' גמ' ערוכה בכריתות (דף כד) דאמר רבא שנאסרת לאחר עריפה, וכתבתי די"ל דלפום דמסיק הש"ס בכריתות דתנאי היא דתניא נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ כו', וע"ש בתוס' שהקשו דמנלן דמתסרא מחיים ותירצו דע"כ הך בנין אב דמכשיר כמכפר לא אתא אלא ללמד על צפרי מצורע שאסורין מחיים דאי לאוסרן לאחר שחיטה מלא תאכלו לרבות השחוטה שמעינן שאסורין בהנאה, ובחולין (דף קמ) מבואר דלמ"ד טריפה חיה וליכא למעוטי טריפה מחיות נפקא ליה למעט טריפות מדתנא דבי ר' ישמעאל שעשה מכשיר כמכפר כו' ואין הכרח כ"כ לומר מהבנין אב דצפרי מצורע אסורין מחיים, כיון דלא אייתר בנין אב להכי, וא"כ י"ל דהסוגיא דכריתות אזלא כשיטת הסוגי' דתמורה

דס"ל לרבא טריפה חיה, והסוגיא בסנהדרין אזלא כשיטת הסוגיא בבכורות דס"ל לרבא דטריפה אינה חיה ונתמעטה טריפה מחיות ואייתר בנין אב לומר דמיתסרא מחיים, ומש"ה לא הקשו התוס' מההיא דכריתות, דאי מההיא י"ל דהסוגיא בסנהדרין אזלא בשיטת הסוגיא דבכורות:

ויתכן לומר דלעולם ס"ל לרבא דטריפה אינה חיה וע' שבת (ד' קלו) דאמר רבא דכ"ע מת הוא ור"י בן יהודה וראב"ש סברי כטריפה טריפה לאו אע"ג דמתא היא שחיטתה מטהרתה ה"נ לא שנא, והיינו ג"כ דס"ל לכ"ע דטריפה אינה חיה, והא דקאמר בתמורה דס"ל טריפה חיה היינו משום דהתם קאי אליבא דר' יהודא דאמר מודה ר"י בדבר שעושה אותה נבילה ור"י ס"ל דטריפה חיה כמ"ש בזבחים (דף סט) אר"י טריפה למה נאמרה אם טריפה חיה הרי נבילה אמורה אם טריפה אינה חיה הרי היא בכלל נבילה אלא להביא טריפה ששחטה שמטמאת וע"ש בפרש"י דהיינו דסבר כמ"ד טריפה חיה ואינה בכלל נבילה ולפיכך הוצרך להביא טריפה ששחטה כו' [ע"ש שכן הגירסא העיקרית בפרש"י], וכן לפום דמסיק שם אלא אמר רבא התורה אמרה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב כו' ס"ל הכי לר"י בהך קרא דקדרש נבילה טריפה כו', וגם להתוס' בזבחים שמפרשים דמ"ש אי טריפה חיה כלומר דמיירי בטריפה שעדיין חיה ותלש ממנה כזית בשר ולא מיירי בפלוגתא דטריפה חיה, אכתי מוכח דס"ל לר' יהודא דטריפה חיה כמ"ש בע"ג (דף ט"ז) ד"ה אלמא לא מקבלת זכר, דלאו משום דסבר טריפה אינה יולדת דהא בחולין (ד' נז) בעי למימר לר"י דיולדת אלא דלא מקבלת זכר, כדמשמע לישנא דלא קאמר אלמא דלא ילדה, וע' כו"פ (סי' קב) דמכ"ש דס"ל טריפה חיה, ומש"ה קאמר רבא בתמורה אליבא דר"י דטריפה חיה, ואיהו גופיה (סובר דטריפה אינה חיה אמנם אכתי יקשה ההיא דנדה דס"ל לרבא בעצמו דטריפה חיה ועמ"ש התו' בסנהדרין (ד' עח) ד"ה ההורג את הטריפה, די"ל דבתמורה גרסי' רבה בר פלוגתא של ר"ח, ובבכורות ובתמורה ובמנחות (ד' נא) כתבו שהוא מסוגיות ההפוכות:

ט) **ולע"ד** יתכן ליישב הסתירות בדברי רבא דלעולם ס"ל שרוב הטריפות אינן חיין ומיעוטן חיים ומש"ה בספק טריפה מהני שהיית י"ב חדש וע' ביו"ד (סי' נז), ומש"ה ס"ל דכשהארמא, הוא שותף בדבר שעושה אותה טריפה פטורה מן הבכורה הואיל וחיותה בידיה דארמאי שרוב הטריפות אינם חיין, ולפמ"ש התוס' בבכורות (דף כ) ד"ה חלב פוטר דאיכא חזקה המסייע לפטור מן הבכורה שהעמד ולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה שהוא חולין במעי אמו, ה"נ איכא גם חזקה המסייע לפטור, וגם בלא סיוע החזקה הא ממילא פטורה מן הבכורה, משא"כ בההיא דתמורה שם שפיר קאמר רבא דלא מודה

ר"י אלא בדבר שעושה אותה נבילה ולא בדבר שעושה אותה טריפה, דשמא קמי שמיא גליא שתחיה גם בלא אותו אבר ואין הנשמה תלויה בו, וא"כ אדרבה י"ל העמידה בחזקת חולין ודלא פשטה קדושה בכולה ותימכר לצרכי עולות כו', וגם אי נימא דכיון דע"פ הרוב טריפה אינה חיה לא יהא דמיה חולין ויהא כל דמיה קודש, אכתי לא תהא כולה עולה מעצמה שיקריבנה דהוי ספק חולין בעזרה ומסייע לה חזקת חולין, ועכ"פ צריך להקדישה לעולה, וגם לענין הדמים איכא חזקת מרא קמא שהבהמה שלו ולא הקדיש אלא אותו אבר בלבד, וגם אי נימא דכיון שבודאי תימכר הבהמה לצרכי עולות אזדא חזקת חולין שלה ודכיון דהוי ספק הקדש אזלינן לחומרא, אכתי עכ"פ יצטרך להקדישה לעולה שלא יהא בזה ספק הקרבה חב"ע, ובלא"ה י"ל דלא חשיב לפשוט קדושה בכולה אלא באבר שבודאי הנשמה תלויה בו ולא באבר שאפשר שיחיה בלעדו ומש"ה בההיא דתמורה א"ר ששת דדוקא כשמקדיש אבר כזה שהנשמה תלויה בו דהיינו דוקא בדבר שהיא מתה אז פשטה קדושה בכולה ומשום דלא סבר כר"א דניטלה ירך וחלל שלה נבלה, אבל גבי שותפות ארמאי לפטור מן הבכורה לא פליג רב ששת לומר דדוקא בדבר שהיא מתה. דלענין שותפות ארמאי כ"ע מודים שפוטר מן הבכורה כל דחיותיה בידיה שלא תחיה יב"ח. ועכ"פ לא יאמר לארמאי שקיל ושטך וזיל כיון שהוא דבר הגורם מיתת הבהמה ובלא"ה י"ל דסבר רב ששת כדקיי"ל דאפי' אזנו ומשו"ה לא פליג בזה], ודוקא לענין שתפשוט קדושה בכולה ס"ל לר"ש דהיינו דוקא כשהקדיש דבר שהנשמה תלויה בו מיד שבנטילתו תחשב, כמתה מחיים. והשתא ניחא הא דקאמר דושטו נקוב אמו טמאה לידה דחזי לבריית נשמה כיון דאפשר במציאות שיחיה, ואם נפרש כן יתיישבו בלא"ה הסתירות, דבסוגיא דתמורה דס"ל לרבא טריפה חיה היינו דאפשר במציאות שתחיה ולא פשטה קדושה בכולה אלא בדבר שעושה אותה נבלה פרש"י כגון הירך וחלל שלה שמטמאה מחיים וכמתה חשיבא משא"כ נקובת הושט דאפשר במציאות שתחיה, משא"כ בבכורות שם מהני כל שיש חלק לארמאי בושט דהוי נבילה מחיים וס"ל לר"ח דטריפה חיה ואין הטריפות גורם שתמות. ובנקובת הושט דהויא נבלה מחיים ע"פ הרוב תמות מזה ולא תחיה י"ב חדש. אמנם לפ"ז מיחלפא שיטת ר"ח טובא דהכא ס"ל דא"א שתחיה והכא ס"ל דאין הטריפות גורמת שתמות. גם יקשה דכיון דצ"ל לרבא דושטו אטום א"א שיחיה וא"כ כשינטל הושט לגמרי א"א שתחיה. וא"כ אכתי יקשה דהו"מ לפרש דהיינו בושט דהוי דבר שהנשמה תלויה בו שכשינטל הושט לא תוכל לחיות, וההכרח לומר כמ"ש דנקט ירך וחלל דהוי ש"פ תמיד. משא"כ לענין

שותפות לפטור מבכורה מהני גם כשיש חלק לארמאי פחות מש"פ דחשיב גביה ממין ע' סנהדרין ד' נ"ז ומש"ש

י) **ובגוף** הא דבכורות שם בפרש"י ד"ה ולימא ליה כהן לארמאי שקיל אזנך וזיל דאי נמי הוי בכור בעל מום ניתן לכהן. קשה לכאורה דא"כ גם למ"ד טריפה חיה לא יוכל לומר לארמאי שקיל אותו האבר וזיל דהא כשיהא טריפה שוב לא ינתן לכהן. וגם לפמ"ש במשנה דזבחים (ד' ק"ב) דאר"ע מדבריו למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו. הא היינו דוקא היכא דלא ניכר טריפתו עד אחר הפשט משא"כ הכא שיעשנו טריפה ויהא דבר גלוי. והגם שיהא בע"מ ג"כ לא מהני וע' פרש"י זבחים שם ד"ה אפי' בגבולין וע"ש דהלכה כחכמים. ויש להאריך:

ידידו הדו"ש חפץ טובו והצלחתו אליהו בואמ"ו
הרב הגאון ר' נפתלי הירץ שליט"א קלאצקי.

סימן ד

לחכם אחד

מה שהאריך במכתבו לפלפל בדברי המהרש"א ע"א ד' י"ב ד"ה ואי תנא מעות דממונא אבל קוץ דצערא אימא לא כו' וז"ל נראה מזה דלא ניחא לתלמודא למימר דלזא"ז קתני וא"כ למאי דתני מעין לא אצטרכו הני תרתי משום איסורא דידהו אלא משום היתרא דאם אינו נראה דידהו. ולהכי אצטריך למימר סברא בכל חד מהני תרתי ואיידי דקתני לעיל היתרא באינו נראה תני לה נמי במעין, ואיידי דקתני איסורא בסיפא תני לה נמי בהני דרישא, ובהכי ניחא נמי דמשום היתירא דאינו נראה איצטריך למיתני מעין ולא סגי ליה בהא דקתני פרצופות, ונודע התמיהה. דהא היתרא דאינו נראה שמעינן מקוץ ומעות ואיסורא שמעינן מפרצופות ול"ל למיתני מעין , כבר נאמרו הרבה אופנים בזה ע"ד הפלפול ולכולהו אית להו פירכא. וגם אין לשון המהרש"א סובלן:

לע"ד יתכן ליישב. דבמעין היה מקום לומר שאסור גם כשאינו נראה כמשתחוה כיון שהמעין מושך לפני ע"א ונחפר לכבודו יש בזה ענין הנאה והחזקת טובה וע' לקמן ד' נ"א וד' מ"ד תוד"ה נהנין ובמל"מ פ"ז הלכה י"ז. ודכיון שסמוכה לבית ע"א שלא הכל שותין ממנה שייך בזה טפי. משום החזקת טובה למשרתיה משא"כ פרצופות המקלחין מים לכרכין שאין משרתי' נמצאין שמה והוא דבר עשוי לרבים. ומ"ש המהרש"א דאיידי דקתני לעיל היתירא באינו נראה תני לה נמי במעין. הגם דלפ"ז לא הוה ידעינן מישב לה קוץ ונתפזרו מעותיו. דשם ל"ש איסורא דהחזקת טובה והנאה. היינו דכיון דקתני במעין

לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה כו' כבר מפורש דאין איסור משום החזקת טובה אלא מפני שנראה כמשתחוה. אלא דסד"א דגם כשאינו נראה כמשתחוה יש לגזור אטו נראה. וא"כ יש למילף זה מקוץ ומעות דלא גזרינן אינו נראה אטו נראה. אלא דאיידי דקתני לעיל היתרא באינו נראה תני לה נמי במעין. וא"כ שפיר אצטריך למיתני מעיין. דאי לא הוה קתני כלל מעין. סד"א דמעין אסור גם באינו נראה. משום טעם החזקת טובה והנאה. ודוקא בתר דקתני טעם האיסור במעין מפני שנראה כמשתחוה. הדר הו"מ יליף היתר דאינו נראה מקוץ ומעות. ומ"ש הש"ס פרצופות למה לי היינו דבתר דקתני טעם האיסור במעין מפני שנראה כמשתחוה. תו ידעינן גם לפרצופות:

סימן ה

ב"ה סיון תרנ"ב כבוד ידידי הרב הגדול כו'

מו"ה יעקב יוסף הכהן נ"י בלובלין. מה שכתב כבודו להעיר על מ"ש בספרי אבן הראשה (סימן כ) בענין מצות קצירת העומר שקיים גם מצות קצירה ביום שלפניו. והקשה ע"ז דמדקרי לה בלשון נקצר שלא כמצותו מבואר מזה דעיקר מצותו הוא בלילה, מדלא אמרינן דאדרבה זריזין מקדימין לקצור ביום. כבר ביארתי בספרי שם דנהי דלכתחלה מצותו בלילה כדיליף מקרא דקצירה וספירה בלילה. מ"מ כשקוצר ביום שלפניו ולאחריו קיים מצות קצירה אלא שלא עשה מצוה מן המובחר לכתחלה. וכשקוצר כמה ימים מקודם ובא מן העליה קיים מצות הבאה ולא מצות קצירה. ועמ"ש התוס' ד"ה אף דלילה וז"ל דא"כ מאי קשה לימא מתני' דלמא נקצר ביום כשר היינו ביום שלפניו כהקטרת חלבים וי"ל דלענין קצירה ל"ש לחלק בין יום שלפניו ליום שלאחריו, והגם שאינו כהקטרת חלבים ממש דאדרבה מצותן ביום והכא מצותן לכתחלה בלילה. מ"מ יש להם דמיון לענין עדיפות ביום שלפניו שקיים מצות קצירה שנחשב כקוצר באותו יום. וכן מבואר בירושלמי פ"ב דמגילה הלכה ז' וז"ל מקצירת היום מה את עביד לה כקצירת הלילה או כבא מן העליה אין תימר כקצירת הלילה אשכחת אמר חדא פלגי בין ראב"ש ורבנן דרבנן אמרין קצירת היום כקצירת הלילה וראב"ש אמר אין קצירת היום כקצירת הלילה. אין תימר כבא מן העליה אשכחת אמר תרתין פלגון בין ראב"ש ורבנן דרבנן אמרי קצירת היום כקצירת הלילה וראב"ש אמר אין קצירת היום כקצירת הלילה ורבנן אמרי הבא מן העליה כשר וראב"ש אמר הבא מן העליה פסול. ומפורש דלרבנן קצירת היום כקצירת הלילה ועדיף מהבא מן העליה דכשר ולא קיים מצות קצירה ובקצירת היום קיים מצות קצירה. וכיון דלראב"ש לא גרע יום שלפניו מיום שלאחריו.

מדמוכיח שאינו מביא אחרת ביום שלאחריו מדדוחה שבת ולא אמרי' נקצריה מע"ש, ע"כ דלדידיה אי נקצר שלא כמצותו כשר היו מקיימין מצות קצירה בע"ש והוי עדיף מהיכא שבא מן העליה, והיינו מ"ש במשנה מצותו לבא מן הלח לא מצא יביא יבש מצותו לקצור בלילה נקצר ביום כשר. והגם דכבר תני דיביא יבש דהוי שלא כמצותו קמ"ל דנקצר ביום כשר ויש עדיפות בזה שקיים גם מצות קצירה, וכן מפורש בפי' רבינו גרשום ד"ה שכל עומר שנקצר שלא כמצותו פסול כלומר מוטב שיביא בטומאה משיקצור אחר ביום, הרי דאם אי אפשר להביא אף בטומאה קוצר ביום וכשר להקרבה וע"כ צ"ל דהא דקאמר פסול היינו שלא קיים מצות קצירה. וא"כ הא דקאמר הש"ס דאס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת. היינו אי נימא שקיים גם מצות קצירה: **ולשון** הירושלמי תמוה לכאורה מ"ש אין תאמר כבא מן העליה תרתין פלגין רבנן אמרין קצירת היום כקצירת הלילה. דהא לפ"ז גם לרבנן הוי רק כבא מן העליה. וגם מנליה דפליגי בתרתי ודפליגי גם כשבא מן העליה. ואולי ס"ל להירושלמי שיש מצד הסברא עדיפות ביום שלאחריו משום דהוי ביום הבאה. ודפשיטא דרבנן ס"ל דקצירת יום שלאחריו הוי כקצירת הלילה. מדקאמר דהיה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת אם יש אחרת אומר לו הבא אחרת תחתיה. ומספקא ליה להירושלמי אם מקצירת היום שלפניו הוי ג"כ כן. ודייק הירושלמי מלשון ראב"ש דקאמר בין כך וכך א"ל הוי פקח ושתוק שכל העומר שנקצר שלא כמצותו פסול ואי מ"ש פסול היינו רק שלא קיים מצות קצירה. הא גם לרבנן כשבא מן העליה לא קיים המצוה. אלא דס"ל דקצירת יום כקצירת לילה וחשיב כנקצר כמצותו. וא"כ מאי קמ"ל ראב"ש שנקצר שלא כמצותו פסול דהא בזה ליכא פלוגתא. אע"כ דקמ"ל בלשונו שפסול לגמרי ושבא מן העליה פסול. והיינו דדייק הירושלמי מלשון ראב"ש דפליגי בתרתי דלרבנן קצירת היום כקצירת הלילה וכאלו נקצר כמצותו אלא שאינו מצותו לכתחלה. וכן הבא מן העליה דהוי נקצר שלא כמצותו ג"כ כשר עכ"פ להבאה וכמפורש במשנה. וראב"ש ס"ל דקצירת יום אינו כקצירת לילה. ועוד קמ"ל דכשבא מן העליה פסול להבאה [או דלהירושלמי אינו דוחה שבת בשביל מצות קצירה לחוד ודלא כהש"ס בבלי.] וכ"ז הוי אי ביום שלפניו ג"כ לרבנן חשיב כבא מן העליה. וא"כ עכ"פ מכ"ש דליכא עדיפות ביום שלפניו. תו ממילא נשמע מיתור לישנא דראב"ש כמ"ש. אבל אי קצירת יום שלפניו חשיב לרבנן כקצירת הלילה. תו י"ל דאדרבה סד"א שיש עדיפות ביום שלפניו וכמ"ש התוס' הנ"ל. וממילא י"ל דגם ראב"ש לא פליג בבא מן העליה ומודה שכשר להבאה. ומה שאמר בלשונו שכל העומר שנקצר שלא כמצותו פסול דייק להשמיענו דגם נקצר ביום שלפניו פסול דג"כ

לא הוי כקצירת הלילה. ודלא תימא דדוקא הכא שנקצר ביום שלאחריו פסול. וא"כ אין הכרח לומר דפליגי רבנן וראב"ש בתרתי. ודוקא אי ס"ל לרבנן דיום שלפניו הוי כבא מן העליה. תו ליכא למימר דראב"ש קמ"ל דלא נימא שיש עדיפות ביום שלפניו. דהא לא מצינו מחלוקת בסברות הפוכות ועמ"ש בספרי (סימן ל"ב) ממ"ש התוס' בברכות (דף לט) וכמה דוכתי וכיון דלפ"ז מוכח דלרבנן גרע יום שלפניו מיום שלאחריו. ממילא נהי דלראב"ש אין גריעות ביום שלפניו. מ"מ לא יתכן לומר דס"ל שיש סברת עדיפות ביום שלפניו. והדר מיותר סיום דבריו דהא מעצמנו נדע דס"ל שלא קיים מצות קצירה מדא"ל הוי פקח ושתוק אע"כ דקמ"ל שפסול לגמרי ודפליגי בתרתי ויש עוד אופנים ליישב דברי הירושלמי. ועכ"פ גם אם נפרש כן דברי הירוש', דלפ"ז מוכח דלרבנן יש סברא דגרע יום שלפניו מיום שלאחריו, אכתי לראב"ש מוכרח דס"ל שאין גריעות ביום שלפניו מיום שלאחריו. דאלת"ה נסתר הוכחתו מדדחי שבת דשאני התם דא"א לקצור ביום שלפניו משא"כ הכא שיביא אחרת ביום שלאחריו [ואפשר דתליא בפלוגתא דתנאי דלמאן דיליף מקרא דמהתל חרמש בקמה לא שייך לחלק בין יום שלפניו ושלאחריו מה שא"כ לאינך מ"ד] וא"כ שפיר קאמר דאס"ד נקצר שלא כמצותו כשר. היינו אס"ד כרבנן שקיים בזה מצות קצירה דמש"ה יביא אחרת. ממילא ניקצריה מע"ש שיקיים גם מצות קצירה ועדיף מהבא מן העליה וממילא יתיישב שפיר דעת הרמב"ם דכיון שפסק דנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט. אין קושיא שידחה יום שלפניו דהוי יו"ט כמו שביארתי בספרי. ואם יקצור קודם יו"ט לא יקיים מצות קצירה. דשאני יום שלפניו הדומה ושוה ליום שלאחריו בריחוק הזמן מזמן קצירה לכתחלה וכן כסברת התוס' שדומה להקטרת חלבים ומשו"ה דוחה את השבת. ועפמ"ש מדוייק לשון הירושלמי מקצירת היום היינו מקציר הקדום ועל יום שלאחריו נקט בלשון קצירת היום. וניחא מ"ש בירושלמי שם ופ"א דר"ה דכשר בשנקצר ביום ודוחה את השבת. וקצת היה מקום לומר דלהירושלמי לא דחי השבת בשביל מצות קצירה לחוד. ומשו"ה מוכיח שבא מהעליה פסול לגמרי לראב"ש ודי"ל דגם רבנן ס"ל כן ושאני קצירת היום דהוי כקצירת הלילה. וממילא אי נימא דנקצר יום שלפניו הוי כבא מן העליה מוכח דלמ"ד שאין קצירה דוחה שבת. כשר גם כשבא מהעליה. אך מלבד דקשה לומר שחולק על הבבלי וס"ל שאין דוחה בשביל מצות קצירה לחוד. יקשה לפ"ז מנלן דרבנן דראב"ש ס"ל שאין דוחה השבת. וההכרח לפרש כמו שנתבאר מקודם. ב)

אמנם לכאורה עדיין יקשה לתירוצי זה. דא"כ מאי פריך הש"ס ורבי לאו תלמידי' דר"ש הוא והתניא אמר רבי כשהיינו למדין תורה אצל ר"ש ופי' רבינו גרשום דרבי אמאי

מכשיר. דקאמר אם יש אחרת א"ל הבא אחרת תחתיה. דהא הוא תלמיד ר"ש דס"ל כר' ישמעאל וכר"ע דדחי שבת ואי שלא כמצותו כשר אמאי דוחה את השבת. ולפ"ז יקשה אמאי לא קאמר דר' סבר דנו"נ א"ק ביו"ט וא"א לקצור ביום שלפניו דהוי יו"ט. בפרט דמוכת מסוגיין דרבי סבר דנו"נ א"ק ביו"ט. דהנה לקמן במנחות (דף צה) תני במשנה אחת שתי הלחם ואחת לחם הפנים לישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים ואין דוחות את השבת. ופריך הש"ס ואפייתן בפנים אלמא תנור מקדש ואין דוחות את השבת איפסלה בלינה. אמר רבה הקשה אדם קשה שהוא קשה כברזל ומנו רב ששת א"ר אשי מאי קושיא דילמא מאי בפנים במקום זריזין ופירש"י ולא בעזרה ממש אלא מבחוץ יאפוהו כהנים זריזים שלא יחמיץ וכבר הביא הנוד"ב קמא או"ח תשו' ט"ו תמיהת הגאון אור חדש ז"ל. דתינח לחה"פ אבל שתי הלחם למה להו מקום זריזין דהא חמץ תאפנה כתיב. וכתב שהיא קושיא חמורה מאד. והגאון ח"ס ז"ל חלק או"ח תשו' קכ"ה כתב ליישב דמלשון פרש"י מבואר דקושיית הש"ס ס לא קאי אלא על לחה"פ. דכן פרש"י ד"ה איפסלו בלינה דכיון דאיקדש מאתמול בתנור איפסלו בלינה קודם שיסדרנו על השלחן והא דלא פריך על שתי הלחם היינו כמ"ש התוס' במנחות (דף נא) ד"ה אפי לה שהקשו דהיכי מוכח דאי אפי לה מאתמול איפסלה בלינה הא כלי שרת אין מקדשין אלא בזמנן והעלו לבסוף לשיטת רש"י דאה"נ אין התנור מקדש אלא הדפוסים שנותנין לתוכו אחר רדייתן מהתנור ושוהה שם כל הלילה ולילה אינו מחוסר זמן ומיפסלי בלינה ע"ש ובשתי הלחם דלא שייך זה הו"ל עיו"ט מחוסר זמן ולא מיפסלי בלינה. ועוד מבואר ס"פ ר' ישמעאל דלרבי אין התנור מקדש שתי הלחם אלא בשחיטת הזבח וכמ"ש במנחות (דף טז) ובפסחים (דף יג) רש"י ד"ה כשרות. ומש"ה לא פריך הש"ס דאיפסלי בלינה אלא על לחה"פ ושפיר מתרץ דלחה"פ בפנים במקום זריזין שלא יחמיץ. ומ"ש במשנה אפייתן בפנים היינו שתי הלחם בפנים במקום קדש ממש ולחה"פ במקום זריזין עכ"ד. ולכאורה דברי הגאון ח"ס ז"ל מוקשין דהא בסוגיין ס"פ ר' ישמעאל איתא להיפוך דקאמר במסקנא דהא דאמר ר' מניין לרבות עומר והקרב עמו שתי הלחם והקרב עמהן ת"ל וידבר משה את מועדי ה' הכתוב קבע מועד לכולן ושדוחה שבת היינו עומר להקרבה ושתי הלחם לאפייה. וסבר רבי תנור מקדש והתניא כבשי עצרת אין מקדשין את הלחם אלא בשחיטה כו' לעולם אינו קדוש עד שישחוט לשמן ויזרוק דמן לשמן אמר רנב"י הוקבעו ולא הוקבעו קא אמר [שיוכל לשנותן לזבח אחר אבל קדשו בתנור] וקאמר שם להדיא דשתי הלחם לאפייה ודקסבר רבי תנור מקדש אי אפי לה מאתמול איפסלה לה בלינה יע"ש:

וכדי ליישב פרש"י יתכן לענ"ד. דהנה התוס' כתבו שם וז"ל ותימא היכי מוכח דאי אפי מאתמול איפסלה בלינה הא כלי שרת אין מקדשין אלא בזמנן כו' מיהו קשיא לקמן גבי שתי הלחם דהא לא כתיב תנור בקרא והיכי מוכח דאפייתה דוחה שבת וי"ל כיון דלא דחו שבת א"כ מאתמול נמי הוי זמנן. והשתא י"ל דלפרש"י הויא בפלוגתא אי נדרים ונדבות קריבין ביו"ט. דלמ"ד נו"ן קריבין ביו"ט ולכם אפי' לגבוה. ממילא תמיד זמן אפייתן הוא ביו"ט זמן אכילתן. ממילא י"ל דכשאינו דוחה את השבת. כשחל בשבת הוא אופה מאתמול ולא מיפסלי בלינה משום דכ"ש אין מקדשין שלא בזמנן לפי שזמנן התמידי הוא ביו"ט גופיה ביום אכילתן. ולא חשיב השתא זמנן כשאופה בעיו"ט כשאירע שחל בשבת, כיון שאינו זמן הקבוע תמיד, והגם שהתוס' לא חילקו בזה. י"ל דלפרש"י הוי כן. משא"כ למ"ד דנו"ן אין קריבין ביו"ט, דממילא אי לא נילף מקרא דבמועדו שדוחה שבת גם יו"ט אינה דוחה משום דלכם ולא לגבוה וכדקיי"ל במשנה לקמן ד' ק' שאין אפייתן דוחה את השבת ולא את יו"ט. וא"כ יהא קביעות זמן אפייתן בעיו"ט ולא ביו"ט זמן אכילתן. וכיון דלא נקבע זמן אפייתן ביו"ט הדר הוי עיו"ט זמן אפייתן בתמידות [וגם כשחל יו"ט אחר השבת שנאפה מקודם ג"כ יהא זמנן כיון שלא נקבע הזמן ביו"ט] וממילא יפסלו בלינה כיון שקידשו בתנור ונאפו בזמנן ושפיר קאמר הש"ס דקסבר ר' תנור מקדש אי אפי לה מאתמול איפסלי לה בלינה משום די"ל דסבר נו"ן א"ק ביו"ט ודממילא אם לא יהיה ריבוי מקרא דבמועדו מהיכא תיתי שידחה את יו"ט. והדר יפסלו בלינה [גם דלפי מ"ש בזבחים דף ל"ב דמה לי חד דחויא ומה לי ב' דחיות. ממילא הכא דס"ל דכל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אין דוחה את השבת והוי רק בתורת דיחוי ולא בתורת היתר גמור. ממילא כיון דמוכח שדוחה את יו"ט מוכח דאיתרבי שדוחה גם את השבת]. והא דפריך הש"ס (ד' צה) דוקא על לחה"פ ולא על שתי הלחם. היינו משום דמתני' מצי אתיא כמ"ד נו"ן קריבין ביו"ט דממילא הוי זמנן תמיד ביו"ט יום אכילתן וממילא כשחל בשבת שפיר הוא אופה מאתמול בעיו"ט ולא מפסלי בלינה משום דכלי שרת אין מקדשין שלא בזמנן כיון דזמנם התמידי הוא ביו"ט ביום אכילתן. ומש"ה פריך הש"ס דוקא מלחה"פ שתמיד הוי זמן אפייתה בע"ש ותו חשיב זה זמנה הקבוע ותפסול בלינה, ועל לחה"פ שפיר מתרץ דהוי מבחוץ במקום זריזין שלא יחמיץ. וא"ש הסוגיא ופרש"י:

ועכ"פ מבואר לפ"ז דר' ס"ל דנו"ן אין קריבין ביו"ט מדקאמר דאי אפי לה מאתמול איפסלה בלינה. וא"כ יקשה מאי פריך הש"ס על רבי. דהא י"ל דס"ל דמש"ה קצירת העומר דוחה שבת כיון שלא יוכל לקיים מצות קצירה אלא ביום שלפניו דהיינו יו"ט.

וכיון דנו"נ א"ק ביו"ט אין לעבור על איסור מלאכה ביו"ט כיון דעיקר זמנה הוי בשבת. והגם דיו"ט קיל משבת הכא שבת עיקר זמנה לכתחלה ועמש"ש בספרי שם:

ג) **ויתכן** ליישב זה. וכן מה שהעיר כבודו ממ"ש התוס' בד"ה מנין. דלר"ע לא יתכן שדוחה את השבת. דאע"ג דמצותו בלילה כיון דבדיעבד ביום כשר. אין דוחה את השבת, הגם דר"ע סבר דנו"נ אין קריבין ביו"ט, דיש לומר דדוקא לשיטת הרמב"ם שפסק פ"ג משמיטה ויובל דעבודת הארץ ל' יום סמוכה לשביעית אסירה הלמ"מ ודבר זה בזמן שבהמ"ק קיים הוא שנאסר מפי השמועה. ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, והיינו כר' ישמעאל דהוי הלמ"מ וע' ריש מו"ק. ולדידיה אתי קרא דבחריש ובקציר תשבות לומר דמה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ויש מקרא מפורש לומר שבהכרח הוא דוחה שבת. וקאמר הש"ס דראב"ש דסבר ג"כ כר' ישמעאל דמה חריש רשות כו'. יש לו הכרח דנקצר שלא כמצותו פסול דראב"ש לטעמיה דסבר נו"נ קריבין ביו"ט. ולהרמב"ם דנו"נ אין קריבין ביו"ט אין הכרח לחדש ולומר שיפסול הקצירה ביום שלפניו. כיון דהוי יום אחד ממש. והא דגלי קרא שדוחה את השבת י"ל דהיינו טעמא משום דבע"ש דהיינו יו"ט יש ג"כ איסור. והגם דשבת דהוי בסקילה חמירא טפי מ"מ גזה"כ שדוחה את השבת משום דהוי עיקר זמן מצותה. משא"כ לר"ע דמוקי קרא דבחריש ובקציר תשבות לחריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וליכא מקרא מפורש לומר שדוחה את השבת. ממילא דוקא אי היה סובר דאפי' בדאפשר לעשות מע"ש דוחה את השבת. היינו אומרים דכיון דיליף מקרא דתקריב אפי' בשבת ה"ה דקצירה בכלל. ושפיר כתבו התוס' דלפום דסבר ר"ע דמלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אין דוחה את השבת צ"ל דדוחה את השבת לאו אקצירה קאי משום דלר"ע ליכא קרא מפורש. ומלשון תקריב אין הכרח דקאי נמי על קצירה . ומש"ה נהי דס"ל דנו"נ א"ק ביו"ט מ"מ מנלן לחדש שדוחה את השבת. דהא לא הוי דומיא דתמיד ממש. ואפשר שיקצר בע"ש דקיל טפי [וכן אין לו הכרח לחדש דכל שנקצר שלא כמצותו פסול]. ודוקא לשיטת הרמב"ם שיש גזה"כ שדוחה השבת מהני הא דס"ל דנו"נ א"ק ביו"ט דממילא י"ל דהיינו טעמא דקרא שדוחה את השבת ושאין לחדש שיפסול קצירה ביום שלפניו. כיון דבלא הכרח הדבר פשוט שכשר ביום שלפניו. וכיון דנו"נ א"ק ביו"ט אין הכרח לחדש. אבל לר"ע דליכא גזה"כ והדבר בספק אי דוחה. דמלשון הכתוב לא מוכח אי קאי נמי על קצירה ממילא מה שנו"נ א"ק ביו"ט אינו מכריח לומר שדוחה:

ובלא"ה לק"מ מדברי התוס'. דמדברי ר"ע בשבת (ד' קיד) לא נשמע אלא דנו"נ עולות שאינן של יו"ט א"ק ביו"ט. דמש"ה אצטריך קרא דעולת שבת בשבתו לומר דחלבי שבת

קריבין ביו"ט. ומ"מ שלמים שיש בהן אכילת אדם י"ל דקריבין ביו"ט כדאיכא למ"ד בביצה שם. ומש"ה התוס' בפסחים (דף ה) ד"ה וכתיב כל מלאכה לא תעשו. כתבו דכיון דמתחלת הבערה אינו יכול ליהנות ממנו אסור כמו נו"נ שאין קריבין ביו"ט אע"פ שיש בהן מאכל הדיוט לבסוף. וסיימו בדבריהם דמאן דשרי שרי מלה'. והוצרכו לסיים זה בדבריהם. הגם דקיימי אליבא דר"ע. ומשום דלא מצינו מפורש לר"ע אלא בעולות. ומש"ה הכא גבי עומר דשיריה נאכלין לכהנים, דוקא להרמב"ם דס"ל דגם נו"נ שלמים א"ק ביו"ט. א"א לקצור בע"ש דהיינו ביו"ט. ובלא"ה אין שום קושיא וסתירה מדברי התוס' על מה שכתבתי ליישב שיטת הרמב"ם:

והשתא שפיר פריך הש"ס ורבי לאו תלמידיה דר"ש הוא והתניא כו'. דהא הס"ד דפשיטא ליה דלר' קצירת העומר דוחה את השבת. היינו דמפרש ברייתא דר' אומר וידבר משה את מועדי ה' וגו' מנין לרבות עומר והקרב עמו שתי הלחם והקרב עמהן ת"ל וידבר משה את מועדי ה' הכתוב קבע מועד לכולן. דהיינו גבי עומר לקצירה. וא"כ גם להס"ד לא ס"ל לרבי ילפותא דמה חריש רשות כו' יצא קציר העומר שהוא מצוה. אלא מהא דהכתוב קבע מועד לכולן. וכיון דליכא מקרא מפורש שדוחה את השבת. אין הכרח לרבות אלא כדהוי דומיא דתמיד כמ"ש התוס' דדומיא דתמיד בעינן. משא"כ לפום דס"ל דנקצר שלא כמצותו כשר. נהי דס"ל דנו"נ א"ק ביו"ט. אכתי כיון דאפשר שיקצר בע"ש דקיל האיסור טפי. לא הוי דומיא דתמיד ממש ומנליה להכריח שהכתוב מרבה גם לקצירת העומר שדוחה את השבת. ודוקא לראב"ש דיליף מקרא מפורש. הוא דתליא אי נו"נ קריבין ביו"ט. וא"ש:

וע"פ המבואר למעלה יתיישב מ"ש התוס' בפסחים (דף מו) ד"ה הואיל וז"ל ועוי"ל הואיל ואי בעי מיתשל עלה לא שכיח לא אמר להתיר כדמוכח לקמן גבי לחה"פ ושתי הלחם דאין אפייתן דוחה יו"ט אע"ג דאיכא למימר הואיל ואי בעי פריק ליה שאין התנור מקדשה שאם היה מקדשה א"כ יפסלו בלינה כיון דאופין אותן קודם יו"ט וכן במנחות דמ"ד אין אפייתן דוחה יו"ט קסבר דאין התנור מקדשן. וכבר תמה המהרש"א דהא גם למ"ד דוחה יו"ט מוכח דאין תנור מקדשן כיון שאינו דוחה את השבת. ועפמ"ש ניחא דלמ"ד שדוחה יו"ט ועיקר זמן אפייה תמיד הוא ביו"ט. לא חשיב עיו"ט זמנן כדאקלע במקרה שחל בשבת, וממילא גם אי תנור מקדש לא יפסל בלינה דאין כ"ש מקדשין שלא בזמנן וגם לחה"פ יש ליישב. ודוקא כיון שאין אפייתן דוחה יו"ט מוכח דאין תנור מקדשן:

דו ועפמ"ש מיושב הא דפרש"י ריש ברכות בהא דא"כ למה אמרו חכמים עד חצות דהיינו בק"ש ובאכילת קדשים. והקטר חלבים ואברים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה. וה"נ תנן בפ"ב דמגילה כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים. ותמה השאג"א (סי' ד) דא"כ הו"ל למיתני נמי קצירת העומר שנוהג כל הלילה. דליכא למימר דס"ל לר"ג שאם נקצר ביום הבאת העומר נמי שיכעצין מ"ד נקצר ביום כשר ל"ל דר' ישמעאל דדריש לקרא דבחריש ובקציר תשבות מה חריש רשות כו', כדקאמר דאס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת, וע"כ דריש לקרא כר"ע לענין חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית כו', והרי מסיק פ"ק דמו"ק דר"ג ובית דינו שנמנו על ב' פרקים של תוספת שביעית ובטלום לית להו דר"ע אלא דריש לקרא דבחריש ובקציר כר' ישמעאל דדוחה את השבת וא"כ מוכח דס"ל דנקצר שלא כמצותו פסול, ויקשה לפרש"י אמאי לא חשיב ר"ג במתני' לקצירת העומר דמצותו ג"כ עד שיעלה עה"ש יע"ש, ועפמ"ש מיושב פרש"י, די"ל דר"ג סבר דנו"נ אין קריבין ביו"ט וממילא לא מוכח מדגלי קרא שדוחה השבת, דנקצר שלא כמצותו פסול, ושפיר י"ל דקיים מצות קצירה ביום שלפניו, גם י"ל דר"ג סבר דיום שלפניו גרע טפי, וכמ"ש בדברי הירושלמי די"ל דביום שלפניו הוי כבא מן העליה, ומ"מ ביום שלאחריו מקיים ונוהג מצות קצירה:

וגוף דברי הרמב"ם יש ליישב עוד, דהא דקאמר הש"ס דא"א שידחה את השבת כיון דנקצר ביום כשר היינו משום דדייק הש"ס מלשון המשנה שקיים מצות קצירה ביום, מדקתני מצות העומר לבא, מן הקמה לא מצא יביא מן העמרים מצותו לבא מן הלח לא מצא יביא יבש מצותו לקצור בלילה נקצר ביום כשר ומוכח דקמ"ל דקיים ביום גם מצות קצירה, דאלת"ה יקשה מאי קמ"ל דהא כבר תני שיביא גם מן העמרים ומן היבש [ולא משמע לומר דסד"א דביום שלאחריו גרע אף מן העמרים], אבל הרמב"ם דייק בלשונו וכתב שלא כלשון המשנה, וכתב מתחלה אם קצרוהו ביום כשר ואח"כ כתב שלא מצא מן הקמה יביא מן העומרים, וא"כ י"ל דכוונתו לומר שהעומר כשר להבאה ולעולם לא קיים בזה מצות קצירה, ואח"כ מוסיף לומר שיביא גם מן העמרים, וכן הדרך לשנות בלוא"ז ועמ"ש התוס' בפסחים (ד' לט) ד"ה לא שלוקין ובפסחים (ד' פה) וכמה דוכתי

ובברכ"י או"ח (סי' תפט) בשם הגאון או"ת דמוכח כמ"ש הר"ן בנדרים (ד' כב) דעבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר, דלא כפרש"י סנהדרין (ד' יא) ומנחות (ד' פג), מדקאמר בר"ה (ד' יג) עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו כו' ולא קאמר שהקריבו מחיטין שזרעו בעה"י, וכתב דלפרש"י צ"ל דס"ל דנקצר ביום פסול וע' סוטה

(ד' לו) שהלכו בו ביום יותר מס' מיל, ולענ"ד ז"א דנהי דפסול ולא קיים מצות קצירה מ"מ יכול להביא עומר ממה שנקצר מקודם ולקיים מצות הבאה, וכל הכרח הש"ס הוי מדכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממתרת הפסח דמעיקרא לא אכול דאקריב עומר והדר אכול, והא י"ל שהקריבו ממה שזרעו בעה"י, ולא משמע לומר דאתי הסוגיא שלא כהלכתא ודס"ל שפסול גם להבאה, לזה צ"ל דכיון שלא חנו זמן רב במקום אחד לא הספיק לזרוע ולקצור במקום אחד, שיתבשל ויגמור:

ה) **ועפמ"ש** בספרי אה"ר שם, ליישב פירש"י ר"פ אין צדין דס"ל דגלי קרא דמלאכות שקודם לישה הוי כמכשירי אוכ"נ ושרי כדא"א לעשות מעיו"ט, יתיישב הא דפרש"י בפסחים (דף מז) בהא דקאמר הש"ס ואי אמרת צרכי שבת נעשין ביו"ט השתא דשבת ביו"ט שרי דיו"ט ביו"ט מיבעיא, דאי נמי לא חזו השתא הא חזו לבו ביום ומי גרעי מצרכי שבת של מחר דלכל האי יומא לא חזי ליה דהא סעד כבר אלא לאו ש"מ אין מותר ביו"ט מה"ת אלא דבר הראוי לו אותה שעה וצרכי שבת טעמייהו משום הואיל דאורחין, ובהני ל"ל הואיל משום דהאי שעתא לא חזו עד שישחטו כבשים ויזרקו דמן וכיון דהוה אפשר למעבד מאתמול לא דחי ליה ליו"ט מידי דלא חזי ליה, והקשו התוס' לפרש"י דכיון דהש"ס לא ס"ד לחלק בין גבוה להדיוט, וכי בשביל שלא יהא עכשיו ראוי אע"פ שיהא ראוי לבו ביום יהא אסור הלא כשאופה העיסה לאורחין אינה ראויה עד שתיאפה ושלמי חגיגה שמותר לשחטן אע"פ שאסורין עד שיזרק דמן ושחט בהמתו נמי בשעת שחיטה אינה ראויה אלא כיון שמותר אח"ז לבו ביום לאו חסרון הוא וא"כ לרבה, ועפמ"ש יש ליישב פרש"י לטעמיה דכיון דלא חזי עד שישחטו כבשים ה"ל כמפשירי אוכ"נ וכמלאכות שקודם לישה דאסור כדאפשר למעבד מאתמול ושחיטה חייש למכמר בישרא פן יתחמם ויסריח וחשיב לה א"א לעשותו מעיו"ט כדפרש"י שם, ואפיה הוי מלאכת אוכ"נ עצמה דגלי קרא דאחר לישה לא חשיב לה מכשירין והכנה אלא מלאכת אוכ"נ עצמה, וס"ל דאפיה ודאי אפשר למיעבד מאתמול, והגם דהתוס' בביצה כתבו בשם פרש"י גם באפיה דא"א מעיו"ט דיותר טוב פת חמה, וכן בשבת (ד' קלד) דקאמר מ"ש מלישה א"ל התם לא אפשר, דפת חמה מעליא טפי, ובאו"ז סי' ר"נ שאופין מצת מצוה בליל שני כדי שיהיו מצות חמות ויבטלו קפא של מרור דקפא דכולהו חמימי, מ"מ בפרש"י ביצה לא כתב הא דאפיה א"א מעיו"ט, ובפרט גבי לחה"פ דקאמר בסוף חגיגה וביומא (ד' כא) שנעשה נס וכסידורו כך סילוקו שנא' לשום לחם חם ביום הלקחו, וכן ב' הלחם לא יתקלקל, במקדש כשנאפה מאתמול (כמו שאם חל בשבת נאפה מאתמול) ומש"ה כדלא חזו עד שישחטו כבשים כו' וצריך הכנה מרובה הו"ל כמלאכות שקודם

לישה ולא דחי ליו"ט כיון דאפשר למיעבד מאתמול, ולא קשה משחיטה דתייש למכמר בישרא, וחייש לזה גם בקדשים כמ"ש בשבת (ד' קטז) מאי למענהו איכא רב יוסף אמר שלא יסריח כו'. ולא קשה מאפית עיסה לאורחין, דהיכא שא"צ הכנה אחרת מקודם, חשיב מלאכות שאחר לישה מלאכת אוכ"נ עצמה דשרי גם כדאפשר מעיו"ט [בפרט דלצורך הדיוט פת חמה מעליא]:

וגוף הא דפרש"י דההיא שעתא לא חזי עד שישחטו כבשים עליהן ויזרק דמן, הוי בפלוגתא, דלרבא שתי הלחם הבאות בפ"ע לאכילה אתיין והא דיונפו ותעובר צורתן ויצאו לבית השריפה הוי רק משום גזירה שמא יזדמנו להן כבשים לשנה הבאה ויאמרו אשתקד לא אכלנו לחם בלא כבשים כו', וי"ל דאכתי הנך שתי הלחם הבאין עם הכבשים דאיכא כבשים וכבשים הוא דשרי להו, גם מה"ת לא הותרו מקודם, גם דכיון שיש איסור עכ"פ מדרבנן ל"ל הואיל כיון דעכ"פ לא חזו השתא ויש דבר מעכב שאין ראויין לאכילה ומה בכך שהמניעה הוא משום איסור דרבנן, וכן מוכח מדקאמר בביצה (ד' כה) והאנן תנן מתני' כדר"ה דתנן רע"א אפי' כזית חי מבית טביחתה מאי לאו מבית טביחתה ממש, ולא מתרץ די"ד שלא יאכל בשר קודם הפשט כו' ולימדה תורה ד"א, וכן רמי בר קמ"ל דמדרבנן איכא איסורא משום שאפשר לברר ע' ירוש' אלו דברים וט"ז או"ח סי' ח', והא דשוחט מסוכנת ביו"ט כשיש שהות ביום לאכול מבית טביחתה, היינו משום דמה"ת יכול לאכול ממנה מיד, ומש"ה התירו משום הפסד ממונו, אע"כ דגם כשיש מניעה מצד איסור דרבנן סוף סוף לא חזיא לאכילה והוי שחיטה שלא לצורך והארכתי בזה במק"א, יתברך בכל טוב מאדון הברכות כנפש ידידו הדו"ש אלי' באאמ"ו הרב רנ"ה שליט"א קלאצקי:

סימן ו

ב"ה יום ג' כ"א אלול תרנ"ב להרה"ג מו"ה מרדכי נ"י

שאטץ בהרב הגאון ר' מאיר יונה ז"ל בסוויסלאץ. **קבלתי** מכתב כ"ת אשר שאל חות דעתי בדבר הלכה למעשה וקשה עלי להשיבו באשר שמעתי כי ריב ומדון בשער עירם ואולי יש ח"ו ענין מחלוקת בזה. ואין רצוני להתערב בעניני אך כאשר מאד הפציר בי כ"ת להשיבו הנני להשיבו למען הכבוד, ומי שהשלום שלו יתן בלב כל הצדדים לשבות מריבה ומדון ויהיה אך שלום וטוב לישראל סלה.

ע"ד שאלתו בבהמה שנשברה רגלה כקולמוס בשיפוע מלמעלה בשוק במקום צומת הגידין ולמטה במקום הערקום, והבשר למעלה בשוק במקום צוה"ג היה שלם ויפה רק

היה שם נקב קטן אשר משם נפל עצם קטן שנפרך מעצם השבור בעת הפשטת העור אבל העור היה שלם ולא היה עליו שום רושם מבפנים בין למעלה בין למטה, וגם הגידין נבדקו ע"י מומחה ונמצאו שלמים, ותיכף שנשברה הרגל שחטוה, וההפסד מרובה בה עד מחצית דמיה והביא כ"ת ראיות להתיר, דגם לדעת הש"ך סוף סי' נ"ו שאם עדיין שבור כיון שיש ריעותא גדולה וגם צריך בדיקה לרוב הפוסקים, יש לאסור גם בבהמה, היינו דוקא כשהעצם שבור מכבר וחיישינן שמא לא נתרפא יפה, משא"כ בנ"ד ששחטה מיד שנשבר הרגל דבזמן קצר כזה אי אפשר להתרפא והוי רק הספק אם נפסק רוב אחד מצוה"ג ובזה ודאי בקיאין גם אנן בבהמה, והביא מ"ש הישׁ"ש פ"ג דחולין סוף סי' ס"ב עמ"ש מהרי"ת וז"ל אי הכו אותה בג"ה כדי שתהא נופלת מאיליה והיו שוחטין אותה, אע"ג דאפי' אי לא היו שוחטין אותה היתה מתה מחמת ההכאה מ"מ מאחר דאי הוו בדרו לה סממנים הוה איתסי כשרה ומ"מ דוקא במקל אבל בחץ לא דאיכא למיחש לצומת הגידין. וכ' בישׁ"ש וז"ל ותימא הא עובדא דלקמן איירי בהכאת חץ דהא מסיק דבי יוסף רישבא פי' צייד מחו בגידא דנשיא וקטליה כו' דהיינו בחץ כדרך הציידין וכן פרש"י להדיא, וצ"ל דס"ל דנהי דמכשירין אפי' בכה"ג מ"מ צריך בדיקה בצה"ג והאידנא לא בקיאים בבדיקה, ותמה כבודו על הישׁ"ש דהא בהג"א בשם מהרי"ח כתב דבחץ לא דאיכא למיחש לריסוק צוה"ג ולנקיבת הכוליא דלפירוש רש"י ניקבה הכוליא טריפה. ושיטת רש"י הוא דלא כבה"ג ופוסק שגם אנו בקיאין בבדיקה. לזה כתב כבודו דמהרי"ח מיירי בעוף דל"מ בדיקה אף לפרש"י או דמיירי כשנאבד וא"א לבדוק:

ואין בזה שום קושיא על הישׁ"ש דאטו משום דמהרי"ח חושש לשיטת פרש"י דניקבה כוליא טריפה, הוא מוכרח לתפוש גם בזה כפרש"י דמהני בדיקה, וע"ש בהג"א מקודם דמפורש דס"ל שאין אנו בקיאין בבדיקה, וע"ש בהג"א שהקשה על זה וז"ל ותימא לי דרש"י פירש בריש פירקא גבי למעוטי דרכיש בר פפא דנקבה הכוליא כשירה, ויתכן ליישב דהא פרש"י ד' מ"ג בד"ה יפלח כליותי היינו לקותא וטריפה, והקשו התוס' דמנליה דהוי לקותא דהויא ביה טריפה יע"ש, ולפרש"י צ"ל דמפרש דכיון דבקרא דאיוב כתיב יסבו עלי רביו [יריה בחצים] יפלח כליותי ולא יחמול הוי לקותא כמו ע"י מכת חרב, ולקמן בהג"א דלפרש"י ה"ה ע"י מכת חרב כו' ומש"ה פרש"י הכא שיורדת למטה מן הכליות ושפיר כתב דלפרש"י יש לחוש בחץ לנקיבת הכוליא דע"י חץ הויא לקותא, וגוף קושיית הישׁ"ש דהא עובדא דלקמן איירי בהכאת חץ, יש ליישב דההג"א מפרש כמ"ש האור זרוע סי' ת"כ דבי יוסף רישבא הוו מחו במקל אבל לא בחץ דאיכא למיחש לפיסוק הגידין כו' יע"ש, ואין מקום להוכיח מזה דס"ל שאין אנו בקיאין בבדיקת צה"ג,

דהגם שאפשר לבדוק ולברר שלא נפסקו הגידין ולא ניקבה הכוליא מ"מ אסור לעשות כן לכתחלה לפום דפרש"י ריש מכלתין שאין מוסרין לכתחילה אפי' חולין לשוטה וקטן לשחוט אפי' אחרים רואין אותן וע"ש בתוד"ה שמא יקלקלו. וע"ש ברמב"ן ורשב"א דשיטת פרש"י הוי לפי שמועדין לקלקל תמיד ואיכא משום בל תשחית, וי"ל דפרש"י לטעמיה בע"ג (דף יא) ד"ה עיקור שיש בה טריפה דלפרש"י שם אסור לגרום טריפות לבהמה טהורה בידים והתוס' שם הקשו ע"ז יע"ש, וא"כ לכתחלה אין לירות בחץ דאיכא למיחש לצה"ג שיגרום עריפות בידים ונהי דאפשר אח"כ לבדוק מ"מ אסור לעשות כן כיון שעלול עי"ז לגרום טריפות:

והנה גם מהא דפרש"י דמחו בכולייתא מכין בחץ החיה בכוליתא, אין סתירה לדברי ההג"א דהא רש"י פירש דמחו לחיותא ודלא כהאו"ז דמפרש דהיינו כשהיו רוצין להפיל בהמה כדי לשחטה, וי"ל דמיירי בחיה טמאה האסורה לאכילה דמש"ה לא הקפידו להכותה בחצים או במקל, וע' פ"ז דשביעית משנה ד' וביו"ד סי' קי"ז גבי נזדמנו לו לצייד דברים טמאים ובב"ק ד' פ"ב וע' נוד"ב תנינא תשו' י' דמי שפרנסתו מצידה כזו מותר וליכא משום אכזריות יע"ש, וכיון שראו שמתה החיה כדמחו לה בגידא נשיא או בכולייתא גם כדמחו לה במקל וכן כדמחו לה בחץ, ובדקו וראו שלא נפסקו הגידין כו' וא"כ חזינן דקא מתה מזה, ומש"ה שאלו היאך הוי הדין כה"ג בבהמה כדמחו לה במקל בגידא נשיא או בכוליא אי כבר נטרפה בזה ותו לא מהני שחיטה, והשיב שאין להוסיף על הטריפות וגמירי דאי בדרו לה סמא חיי, [וגבי ההיא דמחו בכוליא הוצרך טפי לומר דגמירי דאי בדרו לה סמא חיי, משום דבזה סד"א טפי לומר דהוי גילוי מילתא שהוא בכלל הטריפות שמנו חכמים ושיש בזה ענין לקותא דכוליא, אבל כדמחו לה בגידא נשיא מספיק מ"ש שאין לך אלא מה שמנו חכמים ואין מקום לטעות בזה כלל], וההג"א מפרש כהאו"ז דמיירי בבהמה ודבודאי לא היה ע"י חץ לגרום לכתחלה בידים ענין טריפות ואיכא משום בל תשחית, ודבלא"ה אין לגרום לכתחלה שיהא דבר איסור:

ובגוף מ"ש הד"מ דמשמע מדברי הב"י שאם נשבר במקום צה"ג וחזר ונתרפא ל"מ בדיקה, מסיים הד"מ דדברי הטור אינן כדבריו ודע"י בדיקה בצומת הגידין יש להכשיר לכ"ע, וגם עמ"ש בדברי חמודות על הרא"ש פ"ד סי' ל"ח בכוונת דברי הב"י דלאו למימרא דלא מתכשרא כלל אפי' בבדיקה של צוה"ג דהא הטור כתב בהדיא בלשונו דיש אוסרין בלא בדיקה כו' דמשמע שאילו בדק ומצא צה"ג שלימין דמהניא, אלא ס"ל לתה"ד והב"י דאה"נ דבבדיקה יכול להיות שתהא כשירה ולא באו אלא לומר למה אינו מועיל כאן מה שנמצא נתרפאת יפה יפה כמו באידך דינא דמכשירין לגמרי יע"ש, ולכאו' בלא"ה יתכן

לפרש דברי הב"י שכתב בלשונו בד"ה ואם נשבר העצם במקום צוה"ג ונקשר ונתרפא יפה יש אוסרין בלא בדיקה כו', וא"ת כיון שיש אוסרין וגם הרא"ש נוטה להחמיר היאך כתב רבינו דנשבר העצם במקום שעושה טריפה וחזר ונקשר כו' וי"ל דהכא דוקא הוא דאיכא מאן דאסר משום דכיון דנשבר במקום צה"ג איכא למימר שמא נפסק אחד מהגידין וכיון שנפסק שמא לא נתרפא יפה אבל התם הטריפות תלוי ביציאת העצם לאויר העולם ואם יצא אינו חוזר להתרפאות, וכ' הד"מ דאי ס"ל להב"י דמהני בדיקה מאי קשיא ליה מההוא דלעיל, דהכא דהוי במקום צה"ג צריך בדיקה שמא נפסק גיד אחד, ולכאו' י"ל דהב"י ס"ל דמהני בדיקה וכמ"ש הב"י סי' נ"ה בד"ה כתב האגור, דמה שחשש שמא השבר במקום צוה"ג הא בודקין הגידין יע"ש, ומה שהוצרך לסיים הב"י בדבריו דשמא לא נתרפא יפה, היינו משום דקשיא ליה דעת הסוברין בטור להתיר בלא בדיקה, דהא כיון שהוא דבר שאפשר לברר בנקל למה לא יברר ויבדוק לראות אם הצוה"ג שלימין והיכא דאיכא לברורי מבררינן וע' יו"ד סי' א' ואו"ח סי' תל"ז סעיף ב'. וכן מוקשה מ"ש הטור שאם יארע הדבר בערב שבת ביה"ש בענין שא"א להכין אחרת היה מתירו, דהא גם בע"ש ביה"ש יוכל לראות אם הגידין שלימין שהוא דבר הנראה לעין מיד, לזה סיים הב"י די"ל שמא נפסק א' מהגידין וכיון שנפסק שמא לא נתרפא יפה וצריך בדיקה לראות אם הן שלימין ממש או שנפסקו ונתרפאו ולא נתרפאו יפה, והוי דבר הצריך עיון היטב ובקושי הוא להכיר אם נתרפאו יפה, ואפשר לטעות לפי הנשקפה שנראה שהן שלימין, וכיון שצריך בזה בדיקה ע"י טורח ועיון היטב יש מקילין שא"צ בדיקה ושאם יארע הדבר בע"ש ביה"ש אין פנאי לעיין יפה, וגם הד"מ הא מסיים דע"י בדיקה בצה"ג כשר לכ"ע בבהמה, ועמ"ש המנחת יעקב על התו"ח כלל פ"ו פ"ז דין י' ס"ק י"ט דלטור ורא"ש מהני בדיקה ושהכל מודין בזה ודגם הב"י ס"ל הכי וכדברי הלחם חמודות יע"ש [וע' במנ"י כלל פ"ה ס"ק מ"ח ממ"ש הט"ז סי' פ"א דלא חמיר זה מטעם חסרון ידיעה והביא מ"ש הב"ח ונה"כ], ובטור לא הביא דברי בה"ג דאין בקיאין רק גבי דרוסה נפולה ושבורה ולא גבי צה"ג ומקור הדברים שאין אנו בקיאין גם בזה הוא מדברי האו"ה והאו"ה לטעמיה הובא בד"מ סי' ל"א ס"ק א' דהאו"ה מטריף בכל ענין לפי שאין אנו בקיאין לראות אם מקצתו מגולה ומאחר שפתחו המוח קודם שידעו הריעותא ראוי לטרפו ואין נוהגין כדבריו אלא אם גלוי וניכר שהמוח מקיפו מכשירין, ומש"ה ה"נ פוסק דבבהמה בקיאין בבדיקה. גם דהאו"ה לטעמיה ע' ש"ל סי' נ' ס"ק ג' בשם או"ה דכשנמצא אחר שחיטה ספק בצוה"ג יש להחמיר ולא נאמר נשחטה הותרה אלא במקום שיש לתלות בהיתר הנראה לעינים כגון זאב שנטל בני מעיין כו' ועמ"ש הש"כ

דבהפ"מ יש לסמוך על סה"ת וסמ"ג דכשיש לתלות להיתר ולאיסור תלינן לקולא וע"ש דגם כשנולד ריעותא מחיים מקילין בהפ"מ כדלא שכיחא איסור טפי, וממילא לדידן גם לענין חסרון בקיאות הגם דהוי חסרון ידיעה יש להקל גבי בהמה כיון דהוי חשש רחוק מאד [וגם לפום דקיי"ל דל"מ בדיקה בדרוסה, הכא שהוא במקום אחד וניכר לעין פסקו דמהני וע' סנהדרין ד' ז' ובנדה ד' כ' אין לו לדיין כו', והתם צריך חכם בקי דוקא דכתיב בקרא בין דם לדם וע' סנהדרין ד' פ"ז דעיקר קרא בדבר שזדונו כרת כו' ועלה כתיב ובאת אל הכהנים וגו'] ובלשון האו"ז סי' תט"ז דמ"ש פרש"י שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות ומותר לסמוך עליו דכתיב או אל השופט אשר יהיה בימים ההם לדורו כתב אבל עכשיו שנתמעטה התורה ואבדה החכמה משבת אני את העצלנים שלא יסמכו על חכמתם לבדוק ואל יורו לאחרים להקל ויקבלו שכר על הפרישה יותר מעל הדרישה, ומבואר בלשונו דכשסומך על בדיקתו לא עביד איסורא, וממילא במקום הפ"מ דאיכא איסורא להפסיד ממון ישראל בחנם כדפרש"י בחולין (ד' נ"ג) ד"ה אתריה דשמואל, דאי הוו פליגי בה לא הוה משדר קמיה להפסיד ממון ישראל דכ"מ שיש נדנוד חטא אין חולקין כבוד לרב, ועמ"ש בזה בספרי אה"ר סי' ט"ז, וע' או"ז באלפא ביתא סי' כ"ג ובילקוט מלאכי ועולה לא נמצא בשפתיו שלא טימא את הטהור ולא אסר את המותר וע' בילקוט תהלים קי"ט ובילקוט משלי תתקל"ח יע"ש, וגם יש משום בל תשחית להרמב"ן דלעיל, יכול לסמוך אבדיקה במקום הפ"מ לדעת האו"ז, ועכ"פ בנ"ד ששחטה מיד שנשבר הרגל דבזמן קצר כזה א"א להתרפא מסתבר כמ"ש כ"ת דבזה גם הש"כ מודה דמהני בדיקה (ובד"מ ס"ק ה' הק' ע"ד הב"י יע"ש ולפמ"ש בדברי הב"י א"ש]:

ב) גם דשיטת הרמב"ן הוא שאם נחתכו הגידין יחתוך כל הרגל למעלה מצוה"ג ותחזור להכשרה. וא"ת כבר התחילה מכה זו להכניס בה מיתה. מסוכנת היא ולא טריפה וכשירה. וכן מצינו טריפות נכשרות ריאה שניקבה ולא סביך בבישרא טריפה חזרה ונסבכה הוכשרה. וא"כ להרמב"ן לא אתילד כ"כ ריעותא מחיים לפי שבחיי הבהמה היה אפשר שתחזור להכשרה, וגם לפום דקיי"ל כהרא"ש דדעת רחוקה היא זו דטריפה תחזור להכשרה בידי"א אלא מיד כשנחתכה בצוה"ג מתה היא ושוב אין לה תקנה ולא דמי לריאה דנסבכה בבישרא שהוכשרה שמעצמה עומדת ומתחיל להסתבך, אכתי מבואר בדברי הב"י שכ' דכיון שנפסק שמא לא נתרפא יפה, דאם נתרפאו יפה חוזר להכשרו, [דל"ל דקאי על העצם דהא אין נ"מ בהעצם וכמ"ש בתה"ד והעצם נתרפא יפה], ועמ"ש הר"ן גבי סירכא כסדרן דכיון שאותו נקב יכול לבוא לידי היתר בסירכא אפי' אין שם סרכא אינו בדין שתהא טריפה דטריפה לא הויא אלא היכא שא"א שתהיה לה תקנה

וכדאמר ד' ס"ח גבי בשר שיצא חוץ למחיצתו דכתיב ובשר בשדה טריפה מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה תקנה כו' וכל שאפשר בתקנה אינו טריפה וכהא דהיכא דאי מבדרו לה סמא וחיי, אע"ג דהשתא ליתנהו להני סמים מ"מ מכה זו אין בה כדי להמית כיון שהיתה יכולה לעלות ארוכה (וצ"ע הוכחת הר"ן מזה, דהא שאני הך דמחו בגידא דנשיא שאינה מכלל הטריפות שנאמרו הלמ"מ ופריך הש"ס דהא חזינן דמייתא מזה ושפיר קאמר דגמירי דאי מבדרו לה סמא חיי, משא"כ הכא דנקובת הריאה הלמ"מ, ולא מוכח רק מהא דקאמר ד' ס"ח, ויש ליישב] וכתב דאילו היינו בקיאין בכך שהוא מהנקבים שראוי שתעלה בו סירכא בכסדרן היינו מתירין אותה אפי' קודם שתעלה בה סירכא אלא מפני שאין אנו יודעין אם ראוי שתעלה בה סירכא אנו אוסרין כל נקב מחמת הספק במקום חיתוך, וכדברי הר"ן מוכח מהא דקאמר ד' מ"ח אר"נ ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה אמר רבינא והוא דסביך בבשרא א"ל רב יוסף לרבינא ואי לא סביך מאי טריפה אלמא אמרינן נקובה היא אי הכי כי סביך נמי דהא תניא ניקב פסול כו' וזהו פסול שחוזר להכשרו וזהו למעוטי מאי לאו כה"ג, לא למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום, ולכאו' מיותר הא דקאמר ואי לא סביך מאי כו', והו"ל להקשות תיכף מדקתני וזהו פסול שחוזר להכשרו כו', ועפמ"ש הר"ן י"ל דהו"מ לתרץ דז"א פסול שחוזר להכשרו משום דמעיקרא לא הויא טריפה לפי שמעצמה עומדת ומתחלת להסתבך, ולזה הוצרך להאריך בלשונו דמדקאמרת והוא דסביך בבשרא מוכח דאי לא סביך הויא טריפה דאמרי' נקובה היא משום דלא ידעינן בבירור שעומדת להסתבך ויש בזה ענין ספק טריפות, או דדייק דמשמע דהויא ודאי טריפה ול"א דמעיקרא עמדה להסתבך וא"כ הוי פסול שחוזר להכשרו, ואולי היינו דמשני לא למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום ואינו סתימה, משא"כ כשדופן סותמתה דהוי סתימה וי"ל דאגלאי למפרע דמעיקרא לא היה בה טריפות ופסול לפי שעמדה להסתבך בבשר, וכן מוכח מהא דמתקיף לה ר"ע בר חמא אילו אינקב בדופן להדיה מאי טריפה ליתני נקובת הדופן כו', ולכאו' תמוה מאי ס"ד להקשות מזה דהא הטריפות הוי מצד הנקב בריאה אלא שכשהדופן סותם נסתמה נקב הריאה, ולפמ"ש ניחא דכיון שכל שעמדה להסתם בדופן ולהסבך בבשר לא נטרפה בנקב הריאה גם קמי סתימה ובנקיבת הדופן הוא שנטרפה מש"ה פריך ליתני נקיבת הדופן, כיון שלא נטרפה מקודם הגם שלא נסתם עדיין נקב הריאה, ומשני דאכתי לאו מיניה קא מיטרפא, ואכתי הטריפות בא מחמת הריאה, ומש"ה מייתי הש"ס מברייתא דניקב פסול ולא מייתי מהברייתא דלקמן דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר, משום דהכא הוי השקלא וטריא אי מעיקרא קודם סתימה

הויא טריפה, וכשלא נסתמה ולא סבכה בבשרא יהא הטריפות מצד ספק דשמא אין הנקב עומד להסתבך, ומוכח מהסוגיא כדברי הר"ן הנ"ל, אמנם שיטת פרש"י ד' מ"ג ד"ה אינו קרום, ואם ניקב ונסתם אפי' עלתה בו סתימה עבה אינה מתקיימת כו' קרום שעלה מחמת מכה בריאה שאינו קרום. דכל נקובי דטריפות לא מהניא להו סתימה דסלקא בהו לאחר זמן ולא דמי לריאה שניקבה ודופן סותמתה ולסתימת כבד במרה כו' דההיא סתימה מעיקרא היא, ולכאו' יקשה לפ"ז מאי פריך הש"ס דהוי פסול שחוזר להכשרו, דהא הויא סתימה מעיקרא, וי"ל דמפרש לה כמ"ש הרשב"א במשמרת הבית דריאה שניקבה ודופן סותמתה אפי' לא סביך בבשרא כשירה אלא שאנו חוששין מן הספק שלעתים לא תסתום יפה ולפיכך אין אנו מתירין אא"כ סביך בבישרא ולא הוי פסול החוזר להכשרו דאפשר שגם מתחלה בשעת נקיבה לא היתה טריפה ממש שהדופן סותמתה, ורב יוסף הוה ס"ל דכיון שאין אנו מתירין עד שתסתבך פסול החוזר להכשרו קרינן ליה ומשני שאינו כן יע"ש, והיינו מ"ש פרש"י דגם מעיקרא היה דופן סותמתה ומ"מ היו מחמירין קמי דסביך בבישרא, ומ"מ לא הויא מקודם טריפה גמורה:

ג) **וצריך** ליישב שיטת הרמב"ן שאם נחתכו הגידין יחתוך כל הרגל למעלה מצוה"ג ותחזור להכשרה, דהא קאמר הש"ס דכיון שנטרפה שוב אין לה תקנה, ואולי מפרש דהש"ס דמייתי קרא דובשר בשדה טרפה ועיקר קרא מירי בדרוסה כמ"ש הרמב"ם ובטור סי' כ"ט דאע"פ שכל הטריפות הלמ"מ אין לך בפירוש מה"ת אלא דרוסה ולכך החמירו בספיקה, וטריפות דדרוסה הארס שורף ושוב אין לה תקנה, ולעולם בטריפות דצוה"ג וכה"ג חוזרת להכשרה [ועפ"ז י"ל קצת דר' יוחנן דאמר לקמן ד' ס"ח דאבר עצמו מותר לטעמיה ד' ק"ב דקרא כולל גם בשר מן החי ודלא קאי ביחוד על דרוסה, וכן דעולא דסבר דל"ח לספק דרוסה לטעמיה דאמר משום ר"י דאבר עצמו מותר ואדרבה יליף מינה דטריפות יש להן תקנה וממילא לא אתרע כ"כ מחיים, ומש"ה חשיב עולא ניטל צה"ג בי"ח טריפות כמ"ש ד' מ"ג תוד"ה הנך, הגם שחוזר להכשרו, וע' ד' ע"ו דלעולא א"ר אושעיא צ"ל דחותכה מכאן כו' דלעולא לטעמיה הוו כל הטריפות כן ושפיר חשיב גם לצוה"ג]:

ולכאורה י"ל דהא דקאמר הש"ס מה טריפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר אף בשר כיון שיצא חוץ למחיצתו שוב אין לו היתר, היינו שאין לה היתר ותקנה בידי אדם כמ"ש בחידושי הרשב"א, , ויליף מינה דאבר עצמו אסור דאלת"ה הא יש לה היתר ותקנה בידי"א כשיחזיר האבר בידים, ודהא דנקובת . הריאה אי סביך בבשרא כשירה היינו שחוזר מעצמו להכשרו אבל

פסול שאינו חוזר ע"י עצמו ולא ע"י סממנין אלא בנטילת האבר טריפה לעולם, אבל היכא שאפשר לחזור ולהתרפא מעצמו חוזר להכשרו, והשתא י"ל שאם נחתכו צוה"ג אפשר שיתרפא ויחזור להכשרו וממילא לא הוי עדיין טריפה גמורה כיון דאפשר שיתרפא מאיליו, וממילא חוזרת להכשרה גם ע"י חיתוך הרגל בידי אדם למעלה מצוה"ג, משום דדוקא היכא שכבר נטרפה שאין לה תקנה שתחזור מאיליה להכשרה לא מהני תקנה בידי אדם, משא"כ כדאפשר שתחזור מאיליה להכשרה דלא הויא עדיין טריפה גמורה מחיים יש לה תקנה גם בידי"א, וממילא היכא שניטלו צוה"ג לגמרי שאין לה תקנה ברפואה מעצמה רק ע"י חתיכת הרגל למעלה מצוה"ג, הויא טריפה מיד ותו לא מהני מה שיחזור ויחתוך למעלה מצוה"ג בידי אדם, ומש"ה קתני במתני' וכן שניטל צוה"ג ולא קתני וכן שנחתכו משום דנחתכו יש לה רפואה ולא הויא טריפה גמורה מחיים ואפשר שתחזור להכשרה. ועפ"ז י"ל דגם התוס' ד' מ"ב ד"ה והא איכא, שהקשו דלא פריך מניטל צוה"ג, אתיא הכי ומשום דניטל שאין יכולה להתרפאות ל"מ תקנה גם בידי אדם, [ולהרמב"ם קתני ניטלו לומר דחסר מתולדה כשר, והרשב"א ד"ה ולענין חתוכת כתב שאילו נטלו צוה"ג עד השוק אינה מתה דלא פסלינן משום נטילת צוה"ג אלא שהוא מכאיבה כשצומת הגידין נחתכה בעודה צמותין בה, ולכאו' לפ"ז דהטריפות הוי מצד הכאב בשעת חתיכה לא תהני רפואה, ויש לבאר בזה], ועכ"פ כשנחתכו ונפסקו צוה"ג לא הוי כ"כ הריעותא מחיים כיון דאפשר שתחזור להכשרה, וגם להרא"ש אפשר שיש תקנה כשהוא במקום שיכול להתרפאות, וממילא קיל טפי לענין ספק כשנמצא אח"ש ספק בצוה"ג וע' ש"כ סי' נ' ס"ק ג', וגם אי נימא דטריפות דקלקל בצוה"ג הוי ככל הטריפות דאתיליד ריעותא מחיים, כבר נתבאר למעלה דבנ"ד ששחטה מיד שנשבר הרגל דמהני בדיקה לכ"ע במקום הפ"מ, וכשהגידין נבדקו ונמצאו שלמים כשירה:
ידידו אליהו באאמ"ו הרב רנ"ה שליט"א

סימן ז

יום ד' ה' מ"ח תרנ"ג להרב הנ"ל

קיבלתי עתה מכתבו, אשר הקשה כ"ת על מה שהשבתי לו מכבר דגם כדאפשר אח"כ לבדוק, מ"מ שפיר כתב בהג"א דלכתחלה אין לירות בחץ לפי שעלול עי"ז לגרום טריפות בידים כמו פיסוק צוה"ג, והקשה כבודו ממ"ש בחולין (דף ל) רבא הוה בדיק להו גירי לר"י בר תחליפא ושחט בה עופא בהדי דפרח ודלמא עבד חלדה חזינן גידפי דמפרמי, ולא חייש לבל תשחית לפי שהיה מומחה והיה בטוח שלא יקלקל, וה"נ רב פפא בר

אבא רישבא היה מומחה ויודע לכוון שלא יקלקל. הנני להשיבו דלק"מ דשאני התם דהוי דרך שחיטה סמוך ונראה מיד לעין ויכול להזהר, משא"כ הכא דרך יריה בחץ שגם למומחה הוא דבר קשה לכוון, ואינו דבר הנראה לעין מיד, כיון שצריך אח"כ בדיקה בצוה"ג. ועמ"ש הריטב"א בע"ג (ד' י"א) ד"ה עיקור שיש בה טריפה אסור, הוי טעמא זא משום דהוי טפי צער בע"ח כשעוקרה במקום שעושה אותה טריפה, וא"כ בלא"ה יש להחמיר טפי כשגורם טריפות ע"י חץ קודם שחיטה דאיכא משום צער בע"ח, משא"כ בשעת שחיטת העוף דליכא חשש צער בע"ח גם כדניחוש שתטרף מחמת חלדה, שלא יהא עי"ז צער השחיטה יותר, וכן לסברת התוס' בחולין (דף ג') ד"ה בודק סכין דמש"ה צריך לכתחלה לבדוק הסכין ולא שיבדקנו אח"כ, משום דחיישינן דלמא משתלי ואכיל בלא בדיקה וע' סי' י"א בט"ז ס"ק א', ג"כ יש לחוש טפי כשצריך בדיקת צוה"ג אחר שחיטה משום דדלמא משתלי בין כך וכך, משא"כ התם דחזינן גידפי דמפרמי שהוא ברגע השחיטה ע"י הגירי והוא דבר הנראה לעין מיד ואין בזה חשש טעות ושכחה (ותכ"ד אין שכחה מצויה ע' תוס' מכות ד' כ' וכמה דוכתי), וע' שבת (דף קכ"ח) מאן דשחיט תרנגולא ליכבשינהו לכרעיה בארעא כו' והובא בש"ע, הגם שיוכל לבדוק אח"כ ולראות אם נעקרו הסימנין, וכן לפמ"ש הרמב"ן ורשב"א דלפרש"י חש"ו שמועדין לקלקל אין להניחן לשחוט לכתחילה דאיכא משום בל תשחית ג"כ שאני דרך ירייה וכמ"ש לעיל, והגם דלצורך מותר לגרום טריפות כמ"ש הט"ז ביו"ד (סימן קי"ז ס"ק ד) כדקאמר בחולין (ד' כח) השוחט וצריך לדם חייב לכסות כיצד הוא עושה נוחרו או עוקרו, וכן איסור ב"ת ליכא כשהוא לצורך ע' ב"ק ד' צ"א שבת ד' ק"מ קדושין ד' ל"ב, (וכן איסור צעב"ח ליכא במקום צורך כמ"ש בשו"ע אה"ע סס"י ה', ומ"ש בחולין (ד' ז) עקרנא להו איכא צעב"ח קטילנא להו איכא בל תשחית היינו כמ"ש בפסקי מהרא"י סי' ק"ה דרבי לא גדל מזיק תוך ביתו ורפב"י החמיר מרוב חסידותו וכיון דשרי מדינא לא היה העיקור לצורך, וע' בשו"ת בנין ציון סי' ק"ח גבי גרם עשיית מום בספק בכור דל"ח לצעב"ח במקום צורך מדקאמר בבכורות (דף לא) דאי בעי שדי מומא בכולי עדרא יע"ש], מ"מ מתישב מ"ש ההג"א דבי יוסף רישבא מחו בגידא נשיא במקל ולא בחץ שלא יגרום טריפות בידים דאיכא משום בל תשחית, הגם דהוי מקום צורך כדי להפילה ולשוחטה. דאכתי כיון דאפשר להפילה ע"י מקל שלא יגרום טריפות אין לירות בחץ שיש חשש גרם טריפות דהוי ענין בל תשחית, ולסברת הריטב"א שהבאתי יש בזה גם משום צעב"ח טפי, וכדאסר שם בע"ג (ד' יא) עיקור שיש בה טריפה, הגם דכל דהוי לכבוד המלך אין לחוש להשחתה וצעב"ח כמ"ש התוספות שם, מ"מ כיון דאפשר לעשות עיקור שאין

בה טריפה ואין הכבוד גדול יותר כשעושין בה טריפות מהיכא שעושין עיקור שאין בה טריפות, מש"ה אסור משום בל תשחית, ולדעת הריטב"א משום צעב"ח, וה"נ כיון דאפשר במקל אין לכתחלה לעשות בחץ אלא במקל, ועכ"פ לא מוכח מידי מדברי ההג"א וכמ"ש בתשובתי הקודמת:

והתוס' שם בע"ג הקשו על פרש"י דאי טעמא דעיקור שיש בה טריפה אסור הוי משום בל תשחית היכי מוכיח הש"ס מזה דמיירי בבהמה טהורה, דאפי' בבהמה טמאה נמי שייך איסור בל תשחית, ויש ליישב לפרש"י דדוקא בבהמה טהורה דחזיא לאכילה כשגורם לה טריפות מפסידה מיד מדמיה שבמה שנטרפה נפחתה מדמיה, והגם דפליגי בב"ק (ד' מו) אי לרדיא עומדת ועמ"ש התו' בע"ג (ד' טו) ובחולין (ד' יד) ובירו' דשביעית וע' בכורות (ד' כא) אכתי כיון דחזיא לאכילה נפחתה מדמיה משא"כ בהמה טמאה דלא חזיא לאכילה ליכא כ"כ השחתה במה שגורם לה טריפות לא מיבעיא למ"ד טריפה חיה [ולר"א בר יעקב טריפה יולדת ומשבחת] אלא גם למ"ד טריפה אינה חיה אכתי כיון דליכא השחתה מיד אלא לאחר זמן אחר י"ב חדש ליכא משום בל תשחית, וגם לפמ"ש התוספות בב"ק (דף קטז) להוכיח דגם בבהמה טמאה איכא משום ב"ת היינו דווקא התם גבי מים מגולין וסכנת ארס נחש דאפשר שתמות עי"ז הבהמה בזמן קרוב ובא תיכף ההשחתה משא"כ במעשה טריפות בעלמא, ובפרט דפרש"י לטעמיה שפירש שם הא דקתני ולא ישקה מהן לבהמתו דהיינו משום סכנת נפשות שמא ישחטנה אח"כ, ודמיירי דוקא בבהמה טהורה, ובלא"ה מיושב כיון דפרש"י ד"ה עוקרין, בהמה הגידין לבד שעל פרסותיה עוקר וחותך, וא"כ פשיטא דליכא משום בל תשחית כיון שאם יחזור ויחתוך הרגל למעלה מצוה"ג יש לה תקנה, ונהי דקיי"ל דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר וכמ"ש הרא"ש ואסורה באכילה לעולם, שייך זה דוקא בבהמה טהורה, אבל בטמאה דליכא נ"מ לענין היתר אכילה אלא שמשחיתה במה שמטריפה שתחלוש ותמות עי"ז, הא יש לה תקנה ע"י חתך הרגל למעלה וכן ע"י סמים דאי בדרו לה סמא חיי, ודוקא לענין איסור אכילה גזה"כ שאין לה היתר:

והתוס' בב"ק שם הקשו על פרש"י דמוכח דאפי' לבהמה טמאה לא ישקה משום בל תשחית כדמשמע בע"ג (ד'

ל) דפריך דידיה נמי כחיש, וכתבו בעצמן די"ל דאטו בשופטני עסקינן שמשקין לבהמה דבר שמתה ע"י, וביותר יתכן ליישב דשפיר פריך הש"ס דידיה נמי כחיש, דמלשון הברייתא אבל משקהו לבהמת עצמו מוכח שאין בזה שום הפסד וכחש, דאי אתא לומר דליכא איסורא להשקות בהמת עצמו, הא ממילא נשמע לה מהא דתני לא ישקה בהמת

חבירו דמפורש מזה דהא בהמת עצמו שרי, ומיותר הא דקתני אבל משקהו לבהמת עצמו, אי"נ שבא לומר דבדידיה אין שום כחש וריעותא וע' שבת (ד' ק.ח) מים מגולין מפני שהן ראויין לחתול וקמ"ל דליכא שום כחש ע' כתובות (ד' קג) לשון חכמים עושר כו', והר"ן בע"ג שם פירש דלא ישקה מהן בהמתו בראויה לאכילה לפי שהאוכל ממנו ניזוק, ולא בהמת חבירו אפי' בשאינה ראויה לאכילה משום דמכחש לה, ולכאו' מוקשה דא"כ בהמתו ג"כ מיירי אף בטמאה משום דמכחש לה וכדקאמר הש"ס דידיה נמי כחיש דדוקא שונרא הדר בריא, ומוכח דס"ל להר"ן דבבהמה טמאה דלא חזיא לאכילה לא חיישי' להא דמכחש לה, ודהא דפריך דידיה נמי כחיש היינו משום דמוכח מלשון הברייתא דבבהמת עצמו אין שום כחש כמ"ש, ויתכן לומר שבא הר"ן ליישב דיוק הלשון דלא בהמתו ולא בהמת חבירו, והתוס' כתבו אין לדקדק השתא בהמתו אמרת בהמת חבירו מיבעיא דזו ואצ"ל זו קתני. ובעלמא אין זה דרך הש"ס כמ"ש התוס' בפסחים (ד' לט) ד"ה לא שלוקין דל"ל דקתני זה ואצ"ל זה וע' פסחים (ד' פה) ובכמה דוכתי, לזה מפרש דבהמתו היינו בראויה לאכילה וקמ"ל דבהמת חבירו אסור גם כשאינה ראויה לאכילה, דכיון דלא ישקה בהמתו ידעי' בהמת חבירו במכ"ש ומיתורא נשמע דבהמת חבירו אף כשא"ר לאכילה [ולכאו' יל"פ לפרש"י סוכה ד' ל"ח דבהמת חבירו כולל גם של ע"ה המגדל בהמה טמאה, ובהמת עצמו המדקדק לעשות כדין מגדל בהמה טהורה, אך ז"א דסוסים וחמורים רשאי לגדל וע' תוס' ב"ק ד' פ"ב וגם כלב מזונותיו עליך כמ"ש בשבת ד' קנ"ה וע' קדושין ד' ח' ובב"מ ד' ע"א וע' פסחים ד' כ"ב ביצה ד' כ"א ברכות ד' מ' ובס"ח סי' תקל"א דלשתות יתנו לאדם תחלה ובאכילה בהמה קודמת דכתיב ויתן תבן ומספוא לגמלים וגו' ועמ"א סי' קס"ז ס"ק י"ח, הרי דגם בהמה טמאה קודמת לאכילה].

ודבר מה שנתבאר למעלה דבמקום צורך מותר לגרום טריפות, ע' שע"ת או"ח סי' תקנ"א שהביא מדפרש"י בשבת (ד' עה) דשחיטה לא מצינו במלאכת המשכן דאי משום עורות אילים מאדמים למה להו שחיטה בחניקה נמי סגי, אך מהתם יש לדחות די"ל דכל האיסור הוי רק מדרבנן, ובפרט בשעת מלאכת המשכן שלא נצטוו עדיין ע"ז, וע' חולין ד' י"ז רש"י ד"ה ושחט שנצטוו ע"ז באהל מועד אחר מלאכת המשכן, וגם להמפרשין דברי התוס' בחולין (ד' צא) דגם ב"נ נצטוו על הנחירה עמש"ש, אכתי בהאי שעתא לא הוזהרו עדיין שלא לגרום טריפות לבהמה טהורה, והותר להם לחנוק לצורך העורות, ובהמה טמאה לא הוכשרה למלאכת המשכן ע' שבת (ד' כ"ח) לפי שעתידה להיות דבר גנאי כמ"ש שבת (ד' קח), וכבר העירו בזה ממ"ש הבאה"ט או"ח (סי' ל"ב ס"ק ט"ז) דעדיף לכתחלה למלאכת שמים משחוטה, וי"ל דהאי שעתא שלא הוזהרו עדיין לא היה

קפידא בזה והיה אפשר בחניקה, (או דכיון דמצד העור אפשר בחניקה לא הוי שחיטה ממלאכת המשכן), אך בלא"ה הדבר פשוט דשרי כמ"ש הט"ז מההיא דחולין (ד' כ"ח וד' פ"ה):

סימן ח

להרב הנ"ל עש"ק י"ד מר"ח:

היום קבלתי מכתבו ומה שהקשה באדר"נ פי"ג ואל הבקר רץ אברהם הבקר א' בן בקר ב' רך ג' וי"א וטוב ארבעה דא"כ תקשי קושיית הש"ס בב"מ (ד' פו) דתסגי בחד ומשני כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל וארבעה למה, ומ"ש כבודו עפמ"ש הכו"פ (סי' פ"א) להס"ד בבכורות (ד' ו') דחלב אסור משום אמה"ח וא"כ אסור גם לב"נ איך נתן אאע"ה להאנשים שנדמו לו כערביים חמאה וחלב, וכתב מע"ל דאפשר דמה שנחלב בחיי הבהמה מותר לאכול אחר שחיטה כמו דחתך בשר אחר שחיטה קודם שתצא נפשה מותר לאכול אחר שתצא נפשה ולכך שחט אברהם בקר נקיבה רביעי להכשיר חלבה, במח"כ דבריו תמוהין דפשוט שאם היה בזה משום אמה"ת תו לא נפקע האיסור אח"כ כמפורש בגמרא ובש"כ סי' כ"ז ס"ק ב', ודוקא איסור ל"ת על הדם ליכא רק לאכול קודם שת"נ, ובלא"ה דבריו תמוהין דהא האמת דחלב שרי, וגם כבר כ' הכו"פ דגם להס"ד היה מותר לב"נ:

וליישב דברי האדר"נ יתכן לומר לפמ"ש התוס' בר"ה (ד' יא) ד"ה אלא דמוכח דבתשרי נימול אאע"ה ובפדר"א איתא שנימול ביוה"כ ובשלישי למילה באו אצלו המלאכים והוי ב' ימים לפני החג ובמכילתא איתא דבט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו כו' ומצות אפה ויאכלו בליל חג פסח כו' לושי ועשי עוגות הד"א שפסח היה, וא"כ היה קודם ט"ו בניסן כיון שבאו כחום היום ואח"כ אכלו מצות בליל פסח היינו ליל א' של פסח דהוי מצוה, ומשום דזמן אפייה בע"פ, ולפמ"ש במכילתא באו בט"ו בניסן שהוא יו"ט, וי"ל שכל מה דדייק הש"ס דתסגי בחד ולא ניחא ליה לומר שהרבה לשחוט יותר, וגם בעבור עצמו, היינו דכיון שהיה זה ביו"ט שאין להרבות בשחיטה ומלאכה שלא לצורך וע' פסחים (דף מו) דהואיל אי מקלעי ליה אורחין חזי ליה בודאי לא הרבה לשחוט יותר מדאי ושחט ג' משום הכנסת אורחין להאכילן ג' לשונות בחרדל וע' חולין (ד' קלג) גבי מת"כ, ולא הרבה יותר משלש שבעד עצמו כבר היה מוכן אצלו, והגם דהש"ס דב"מ ס"ל שהיה ביום ג' של מילה מ"מ בא ליישב גם כשהיה זה ביו"ט, ואי היה בע"פ הו"מ הש"ס לומר טעם אחר דמש"ה לחם לא אייתי קמייהו לפי שראה אח"כ שמדקדקין בקיום דיני התורה ובע"פ

אין לאכול לא חמץ ולא מצה ע' פסחים ד' ק"ח. וליש אומרים דבמכילתא י"ל שהיה זה ב' ימים לפני החג דממילא אין קפידא אם שחט גם בעד עצמו וב"ב שלא לצורך אורחין:

סימן ט

סיון תרל"ח שעדליץ לב"ג ידידי החריף בו' מהר"א נ"י שפירא. **דבר** מה שהקשה בקדושין (דף ג) דיליף מקרא דויצאה חנם אין כסף כו' אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב כו' ואימא ה"מ קטנה דלית לה יד לקבל קידושין אבל נערה דאית לה יד לקבל קידושין תקדיש איהי נפשה ותשקול כספא כו', דהא קאמר לקמן (ד' י"ט) ורבנן האי לאמה מאי עבדי ליה האי מיבעיא להו לכדתני לאמה מלמדה שמוכרה לפסולין והלא דין הוא אם מקדשה לפסולין לא ימכרנה לפסולין מה למקדשה לפסולין שכן אדם מקדש את בתו כשהיא נערה ימכרנה לפסולין שאין אדם מוכר את בתו כשהיא נערה ת"ל לאמה כו', והשתא אס"ד דנערה תקדיש איהי נפשה, לא בעי קרא דלאמה, הנני להשיבו די"ל דהא דפשיטא ליה שמקדשה לפסולין משום דקידושין תופסין בחייבי לאוין היינו השתא דידעינן שהאב מקבל קידושי בתו אף שיש לה יד לקדש נפשה והתורה נתנה לו זה הכח וידו כידה כאילו מקבלת בעצמה הקדושין, אבל להס"ד דנערה דאית לה יד תקדש איהי נפשה כו' סד"א דגם בקטנה אינו אלא בתורת זכיה בעלמא דזכות הוא לה להנשא, הגם דהכסף הוא של האב, וממילא סד"א שלא יוכל לקדשה לפסולין שחוב הוא לה לפי שתיאסר להבעל לו וגם הכסף של האב, ואין לה שום זכות כשמקדשה לפסולין: **ובלא"ה** לפום דדריש רב מה אמה מע"י לרבה אף בת נמי מע"י לאביה כו', לא דריש מזה שמוכרה לפסולין, והיה מקום לומר דס"ל לרב כר"א דקאמר דאם ללמד שמוכרה לפסולין הרי כבר נאמר אם רעה בעיני אדוניה שרעה בנישואיה מה ת"ל לאמה מלמד שמוכרה לקרובין, וס"ל שאין מוכרה לקרובין כדמוקי הש"ס אליבא דר"מ, אך ז"א דמסתבר לומר דר"א לטעמי' דסבר דלא יגרש את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, דכבר ביאר המהרי"ט דרבנן מפרשי אם רעה בעיני אדוניה היינו כפשוטו שהיא רעה בעיניו, ור"א ס"ל דאם רעה בעיניו ממש ל"צ קרא ע"ש, והשתא מסתבר לומר דר"א לטעמיה דממילא הוי מילתא דפשיטא שאין ליעדה כשאינה מוצאת חן בעיניו כיון דשוב לא יוכל לגרשה והתורה דרכיה דרכי נועם ולא תחייב אותו ליעדה ושישנאה אח"כ וע' קדושין (ד' מ"א) אסור לאדם כו' והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך ורבנן לטעמייהו מפרשי שהיא רעה בעיניו ממש משום דסד"א שמחוייב ליעדה ואח"כ יגרשנה כשירצה דהא לרבנן מגרשה גם כשלא מצא בה ע"ד, ומש"ה אצטריך קרא שא"צ ליעדה כשאינה

מוצאת חן בעיניו, ולפ"ז לא מצי סבר רב כר"א, אמנם הא קאמר הש"ס דר"מ לפסולין נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לר"א וגם גוף מ"ש המהרי"ט מוקשה, דאטו לא אצטריך קרא אלא להכי, ובלא"ה אצטריך קרא דאם רעה בעיניו [ולא משמע לומר דדייק מדלא כתיב אם לא יעדה והפדה), ולכאו' י"ל דדייק מדלא כתב בלשון אם לא יחפוץ ליעדה או בלשון לא ייעדנה וכתב בלשון אשר לא יעדה בלשון עבר, ודייק מזה שמוכרה לפסולין ומש"ה קאמר בלשון עבר שאם מתחילה בשעת מכירה לא היתה ראויה לו הגם שהיתה ראויה לו אח"כ כגון שהיה כה"ג באלמנה או בעולה ובין כך נעשה כהן הדיוט מ"מ כבר לקחה מתחלה שלא ליעדה והפרה וגו', ואס"ד דאם רעה בעיניו היינו שאינה מוצאת חן בעיניו, אינו נופל בזה כ"כ לשון עבר משום דמה בכך שלא מצאה חן בעיניו בתחלה אם אח"כ מוצאת חן בעיניו, ומה בכך שלא יעדה מתחלה שעדיין יכול ליעדה כיון שעדיין לא כלה הזמן מדכתיב והפדה, ולפ"ז י"ל דר"א לטעמיה דסבר יש אם למסורת ולפמ"ש התוס' ד' י"ח ד"ה ר"א לדידיה הוי לא באל"ף אבל אליבא דר"ע דסבר יש אם למקרא ודקרינן לו יעדה בוי"ו ושפיר נופל בזה לשון עבר, תו לא מוכח לדידיה שמוכרה לפסולין משום דיש לפרש דאם רעה בעיניו היינו כפשוטו שאינה מוצאת חן בעיניו:

ועפ"ז יתכן לבאר הא דקאמר בירושלמי מה מקיים הדא תניא לאמה מוכרה אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט כו' לית ליה לרבי שפחות אחר אישות מה מקיים הדא תניא לאמה א"ר מתנייא תיפתר שהיה נשוי לאחותה, ולכאו' תמוה דהא מצי לאוקי בשאר פסולין כגון פסול דנתין וממזר, ועפי"ז י"ל דע"כ מוקי בפסול כזה שלא היתה ראויה לו בשעת מכירה, ואח"כ בשעת פדייה היא ראויה לו, ומשכחת זה באלמנה לכה"ג שנעשה אח"כ כהן הדיוט והיא ראויה לו אח"כ, ולפום דקאמר שאין מוכר בתו לשפחות אחר אישות מוקי לה שהיה נשוי לאחותה ואח"כ מתה אשתו והיא ראויה לו אח"כ, ומדוייק לשון הירוש' שהיה נשוי ולא קאמר שהוא נשוי, וכן הא דקאמר שהיה נשוי לאחותה ולא בשאר פסולי קורבא, וקצת י"ל דרב לטעמיה דסבר ביבמות (ד' צג) דהאומר לחבירו שדה זו שאני לוקח לכשאקחנה קנויה לך מעכשיו קנה ודמקנה דשלב"ל ודחל היעוד על אותה שעה שתהא ראויה לו ודממילא גם למ"ד דמעות הראשונות לקידושין ניתנו שייך חלות היעוד, וקאמר אשר לא יעדה דמ"מ כשלא היתה ראויה לו מקודם והפדה, ודמש"ה נפקא ליה לפסולין מהיכא דנפקא לר"א דר"מ לטעמיה שמקנה דשלב"ל. ואצטריך קרא:

ועמ"ש התוס' בכתובות (דף מז) ד"ה השתא, דאמאי אצטריך בערכין (דף כט) למילף מק"ו דאין אדם יכול למכור את בתו כשהיא נערה דהשתא מכורה כבר יוצאה שאינה

מכורה אינו דין שלא תמכר דתיפוק ליה מהכא דאין יכול למוכרה מדאצטריך לאמה דאי יכול למוכרה מאי צריך קרא פשיטא דהשתא זבוני מזבן לה מע"י מיבעיא, ותירץ בת"י דאי לאו ק"ו דערכין ה"א דמצי מזבן לה ולאמה אצטריך לנערה שנתארסה ונתגרשה שאינו יכול למוכרה, והנה עפ"ז יתכן ליישב לענ"ד מה שהקשו התוס' בערכין (ד' כט) דפריך הש"ס לרב דמוכר שדהו בשנת היובל עצמה מכורה ויוצאה ולא אמר ק"ו מה מכורה כבר יוצאה כו' דהתניא יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה אמרת ק"ו ומה מכורה כבר יוצאה כו'. ומשני התם לא הדרא מזדבנא דאין אדם מוכר בתו לשפחות אחר שפחות, והקשו התוס' דהא פלוגתא דתנאי היא ועפמ"ש י"ל לפום שהקשה בת"י בשם הר' ידידיה דהא לא אצטריך קרא לנערה שנתארסה ונתגרשה מדאצטריך בבגדו בה, וא"כ ההכרח לומר כר"ש דכשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות ולדידיה לא מוכח מדאצטריך קרא דבבגדו בה דדלמא אתי קרא לשפחות אחר שפחות, וא"כ שפיר קאמר הש"ס לרב דהתם לא הדרא מזדבנא דרב גופיה הוא דאמר הדרש דמה אמה מע"י לרבה כו', ומוכח דהך ברייתא דיכול ימכור את בתו נערה כו' ס"ל דאין מוכר בתו לשפחות אחר שפחות, דאלת"ה הא בלא"ה אין יכול למוכרה מדאצטריך לאמה דל"ל דאצטריך לנערה שנתארסה ונתגרשה מדאצטריך בבגדו בה, ומיושב בזה הא דקאמר בקדושין (ד' ד) ויצאה חנם אלו ימי בגרות אין כסף אלו ימי נערות ולכתוב רחמנא נערות ולא בעי בגרות כו' הכא חד גופא היא כי נפקא לה בנערות בגרות מאי בעיא גביה, והקשה הפנ"י דלרב דהא דאמר ק"ו מה מכורה כבר יוצאה כו' היינו משום דלא הדרא מזדבנא וא"כ להנך תנאי דס"ל דמוכר ושונה לשפחות אחר שפחות משכחת שמכרה בנערות. ואי פריך דוקא לאינך תנאי ואמוראי יקשה דא"כ למ"ד מוכר ושונה נימא דזבינא דאילונית לא הוי זבינא, דדוקא לפום דקאמר דבגרות מאי בעיא גביה לא נצרכה אלא לעיקר זבינא דאילונית, ועפמ"ש מיושב דלכ"ע אין יכול למכור בתו בנערותה, דלמ"ד שמוכר בתו לשפחות אחר שפחות נדע מדאצטריך קרא דלאמה, דהא ל"ל דסד"א דאצטריך קרא לנערה שנתארסה ונתגרשה, דז"א מדאצטריך בבגדו בה כיון דקרא מיירי רק בשפחות אחר אישות ולא בשפחות אחר שפחות:

סימן י

לחכם אחד

קבלתי מכתבו דבר. מה שכתב בישוב קושיית הגרע"א בב"ק דף י"ב) בתוס' ד"ה אנא מתניתא ידענא שכתבו דלקמן דקאמר להך לא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה, הא אמר שמואל מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן, למ"ד נמי כמטלטלי דמי הו"מ למיפרך דהא לא חשיב כמטלטלי אלא לענין מילי דרבנן, ותמה רע"א דהא לקמן כתבו התוס' בד"ה למה לי עומדין בתוכה, פי' ע"כ לא מטעם חצר קנה, דסתם עבדים אין משתמרין לדעתו ואפי' עומד בצד שדהו והוי עבד כצבי רץ כדרכו, ומטעם אגב נמי לא קנה דקרקע אין נקנית אגב קרקע כו', אלא ע"כ הא דקני היינו מחמת דחשיב כמחובר, וא"כ אפי' אין עומדין בתוכה נמי דהוי כעשר שדות בעשר מדינות כו'. וא"כ לא מצי פריך למ"ד עבדי כמטלטלי דמי, דממילא י"ל דעבד לא הוי כמחובר לקרקע, ואי עומדין בתוכה קני מדין אגב, וכשאין עומדין בתוכה לא קני מדין חזקה, הגם דלענין מילי דאורייתא הוי כקרקע מ"מ לא הוי כמחובר, ומ"ש מע"ל לתרץ דא"א לומר דקנין דרבנן חמור מקנין מה"ת) תמוה דלענין קנין ל"ש קולא וחומרא, ושפיר י"ל דכיון שנחשב כמטלטלי לענין דרבנן קנה אג"ק:

וליישב דברי התוס' נלע"ד, דמה שהוצרכו התוס' להוכיח דהא דקני היינו משום דחשיב כמחובר, היינו משום דקיימינן התם להך לישנא דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי, והא דקתני החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין משום דבעי' קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי וכיון דכבר אסיק אדעתיה לחלק בין קרקע דלא ניידי, יקשה דמאי פריך מהא דהחזיק בקרקע לא קנה עבדים, לזה הוצרכו להוכיח דמדקנה כשעומדין בתוכה מוכח דחשיב כמחובר משא"כ להך לישנא דא"ר איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי, והא דתניא החזיק בעבדים קונה מטלטלין בעודן עליו ובכפות, ולא ניחא ליה לאוקי דעבדי כמקרקעי דמי', הגם דלענין מה"ת נחשב כמקרקעי, ומוכח מזה דס"ל להך לישנא דאי עבדי כמקרקעי דמי היה קונה מטלטלין אגביה הגם דניידי, ולא ס"ל דבעינן דומיא דערים מצורות שביהודה דלא ניידי ומש"ה הוכרח לדחוק ולפרש בעודן עליו ובכפות ולא מצי מוקי כל"ק דכ"ע עבדי כמקרקעי דמי, ושפיר כתבו התוס', דא"כ הו"מ למיפרך דנהי דעבדי כמטלטלי דמי מ"מ לענין דינא דמה"ת הוי כמקרקעי וא"כ יקנה אפי' אין עומדין בתוכה משום הא דשמואל, דלפ"ז להס"ד לא מחלקינן בין קרקע דניידי, וא"כ גם בלא הכרח מהא דקנה עומדין בתוכה, הו"מ למיפרך שיקנה אף כשאין עומרין בתוכה:

סימן יא

בגמרא סנהדרין (דף ע"ב) א"ר הונא קטן הרודף ניתן [בימים הקדמונים] להצילו בנפשו קסבר רודף א"צ התראה ל"ש גדול ול"ש קטן איתיביה רב חסדא לרב הונא יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף הוא שאני התם דמשמיא קא רדפי לה, וברמב"ם פ"א מרוצח הלכה ט' וז"ל לפיכך הורו חכמים שהמעוברת שהיא מקשה ללילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם וביאר הכ"מ דהיינו מ"ש הש"ס דשאני התם דמשמיא קא רדפי לה, וכבר תמה בזה הגאון נוד"ב מהד"ת חלק חו"מ תשו' נ"ט, דא"כ גם קודם שהוציא ראשו אינו חשוב כרודף לפי שהוא טבעו של עולם:

ויתכן ליישב לענ"ד דס"ל להרמב"ם כשיטת הירושלמי שבת (פ' י"ד הלכה ב') ובסנהדרין (פ"ח הלכה ט') ובע"א (הלכה ב' פרק ב') דאיתא רב חסדא בעי מהו להציל נפשו של גדול בנפשו של קטן התיב ר' ירמיה ולא מתניתין היא יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ר' יוסי בר בון בשם ר"ת שנייא היא תמן שאין את יודע מי הורג את מי ופירש המפרש שאין את יודע מי הוא הרודף, אם הקטן הוא הרודף, או שהאשה היא הרודפת להרוג את הקטן שגם היא רודפת אחריו שהוא מסוכן למות מחמת קושי לידתה יע"ש, והשתא מיושבין דברי הרמב"ם שקודם שהוציא העובר ראשו הדבר ידוע שהקטן רודף האשה ושאין האשה נחשבת כרודפת אותו שכל זמן שאינו כילוד אין לה דין רודפת כיון שגם ההורגו לא היה חייב עליו לפי שאינו נפש, ובלא"ה לא נחשבת רודפת אותו כ"ז שלא נולד, וזה שכתב הרמב"ם בלשונו שאחר שיצא ראשו אין נוגעין בו וזהו טבעו של עולם, ולא כתב כלשון הש"ס שמן השמים רודפין אותה, דכוונתו הוא דכיון שהוא טבעו של עולם לא נוכל לומר בבירור שהוא הרודף אמו, דשמא אדרבה נחשבת האשה כרודפת אותו, ולא אמרינן דכיון שהעובר עתה הוא שיוצא לאויר העולם, מסתבר להחזיקו לרודף האם שקדמתו, דז"א דכיון שהוא טבעו של עולם וענין הלידה הוא טבע קיים תמידי, יש לו שיווי זכות החיים כמו לאמו. ואין יתרון לאם על הולד, וא"כ אין להחזיקו בודאי לרודף דשמא אדרבה האשה רודפת להרוג אותו, שהוא מסוכן למות מזה, ואין לנו הכרעה להחזיקו לרודף אלא בזמן שהאם בודאי אינה נחשבת כרודפת אותו וכמ"ש:

ובטעם הסברא דפליג הירושלמי על סוגיית הבבלי, יתכן לומר דהבבלי לטעמיה דאמר בסנהדרין (דף צא) מאימת יצ"ה שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת

יצירה א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר ר' דבר זה לימדנו אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר לפתח חטאת רובץ, ומשמע דהיינו דוקא אחר שיצא לאויר העולם שלא יוכל עוד לגרום רעה להאם ואחר שכבר יצא כולו בפתח, וכן משמע בנדה (דף ל) דכיון שבא לאויר העולם בא מלאך כו' שנאמר לפתח חטאת רובץ ומשמע דהיינו אחר שכבר בא לאויר העולם [ויש להעיר ממ"ש ביומא ד' פ"ב ההיא עוברא דארחא כו' קרי עליה זורו רשעים מרחם וגו' ובמד"ר תולדות על הכתוב דויתרוצצו הבנים בקרבה שהיה זה מפרכס לצאת לבית ע"א, וכבר העיר בזה המהרש"א בח"א שם בסנהדרין]. והוא דלא כמ"ש במד"ר פ' נח (פ' ל"ד) דמאימתי יצה"ר נתון באדם כו' שאילו היה ניתן בו עד שהוא במעי אמו היה חוטט את בני מעיה ויוצא והודה לו ר' שהשוה לדעת המקרא שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו ר' יודן אמר מנעריו כתיב משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו, ומבואר דשולט יצה"ר משעה שננער לצאת ומשעה שיושבת על המשבר אף קודם שהתחיל לצאת וכן איתא בירוש' פ"ג דברכות דבעון קומי ר' אבהו מפני מה פורשין ממ"ר ד' אמות א"ל מפני שמחשבותיו רעות אמרין ליה ולא קטן הוא אמר לון ולא כתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו א"ר יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם, והשתא י"ל דהש"ס דילן לטעמיה קאמר דמן שמיא הוא דקא רדפי לה, דנהי דאמר דקטן הרודף ניתן להצילו בנפשו אף כשהוא קטן ממש שאינו מכוין לרדוף [מדהוצרך לתרץ דמן שמיא הוא דקא רדפי לה ולא מתרץ דשאני הכא שאינו מכוין לרדוף], אכתי היינו דוקא בקטן דעלמא) דעכ"פ יש לו יצה"ר ומחשבותיו רעות משא"כ. בזה הולד שאין לו יצה"ר עדיין דפשיטא דלא שייך לומר שהוא רודף, דגם אי נימא דאח"כ כשיצא רובו כבר יש לו יצה"ר, אכתי כיון שתחילת מעשה היציאה לא היה מצד רדיפה אינו נחשב רודף, דכיון שכבר התחיל לצאת הוא מוכרח לצאת ואם יעמוד על מקומו בודאי תסתכן האם ומה שהוא נחשב רודף היינו לפי שמתחלה התחיל לצאת ולרדוף ונשלם פתה הרדיפה הקודמת, וכיון דבתחלת היציאה לא היה לו יצה"ר ולא היה נחשב רודף, ומן שמיא הוא דקא רדפי לה, ממילא גם עתה לא נחשב רודף, והירושלמי לטעמיה ששולט יצה"ר משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו ומחשבותיו רעות, ומש"ה שפיר י"ל שנחשב הולד רודף בזה שהוא יוצא ומסכן האם, ומש"ה הוצרך לתרץ טעם אחר, דשמא גם האשה נחשבת רודפת את הולד, וקצת י"ל ג"כ דרב חסדא לטעמיה בשבת (ד' לב) דקאמר מ"ש בשעת לידתן אמר רבא נפל תורא חדד לסכינא כו' ר"ח אמר שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל ופרש"י שהיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה והוא נמנע והיא מתה מאיליה ואין מסייעין לה ומ"מ אין רודפין אותה מן השמים ודלא כרבה

דאמר דהואיל ואיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבוא ורודפין אותה מן השמים ומש"ה ס"ל לר"ח שהולד נחשב רודף ומש"ה הוצרך לתרץ שגם האשה נחשבת רודפת והש"ס דילן אתיא כרבה ואינך אמוראי שמענישין אותה ומן שמיא הוא דקא רדפי לה (וע' ריש תענית גבי מפתח של יולדת, ולרבה תוספאה דמשתהה הולד עד י"ב חודש כמ"ש ביבמות ד' פ', י"ל טפי דהוי כרודף במה שממהר לצאת כיון שיכול להשתהות עדיין].

ויש להעיר מ"ש בלשון הרמב"ם אפי' היה הרודף קטן כו' כיצד אם הזהירוהו והיה הוא רודף אחריו אע"פ שלא קיבל עליו התראה, וא"כ בזה הולד דלא שייך גביה הזהרה שאינו מכוין לרדוף אינו בגדר רודף, וגם צ"ע דאי ס"ל להרמב"ם שהוא נחשב רודף ממש למה כתב שמותר לחתוך העובר במעיה ולא כתב שמצוה לחתוך ולהציל וכמ"ש שכל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף ואפי' בנפשו של רודף, ומשמע מלשונו שאינו נחשב רודף ממש וכתב בלשונו שהוא כרודף שיש בו קצת ענין רדיפה ודמש"ה התירו לחתוך העובר דלאו נפש הוא, ואילו לא היה נחשב קצת כרודף היה אסור לחתוך העובר כו' משום דעכ"פ איסורא איכא ולא היה האיסור נדחה מפני הצלת האם. ויותר י"ל דלאו דוקא שמותר לחתוך אלא שצריך לעשות כן בשביל הצלת האם וכמפורש בלשון המשנה מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו כו', ודממילא שמעינן לה דכיון דליכא איסורא ממילא מצוה נמי איכא כדי להציל את אמו וכמ"ש התוס' בסנהדרין (ד' נט) ד"ה ליכא מדעם די"ל דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל ואפשר דאפי' בב"נ שרי, וי"ל ג"כ דכיון שיש חילוק בין שיטת הבבלי והירושלמי נקט הרמב"ם מילתא פסיקתא, דגם לשיטת הבבלי שאינו נחשב רודף מ"מ מותר לחתוך כו':

וגוף דברי התוס' הנ"ל שכתבו דאפשר דאפי' בב"נ שרי, קשה לכאורה דהא לשיטת הש"ס דילן שאינו נחשב רודף דמן שמיא הוא דקא רדפי לה, יקשה דנהי דבישראל שאינו חייב על העוברין וליכא אלא איסורא בעלמא שרי במקום מצוה דהצלת האם ומצוה נמי איכא אכתי מהיכא תיתי יהא מותר זה לב"נ שמוזהר על העוברין ואיך יהא מותר להרוג העובר בידים בשביל הצלת האם., ומוכרח מדברי התוס' דס"ל כשיטת הירושלמי דלעולם חשיב הולד רודף אלא שאין את יודע מי הורג את מי, דגם האשה חשיבא רודפת וממילא קודם שיצא ראשו הקטן נחשב רודף וכמ"ש ומש"ה אפי' בב"נ שרי וכדיליף הש"ס מקרא דשופך דם האדם כו' בדמו ישפך אמרה תורה הצל דמו של זה בדמו של זה והך קרא כתיב בב"נ, ומה שכתבו התוס' זה בלשונם בדרך ספק ואפשר, היינו משום די"ל דהך מ"ד דדריש מקרא דשופך דם האדם באדם כו' זה עובר שבמעי אמו לא דריש מזה הא דאמרה תורה הצל דמו של זה כו' ויליף דרוצח ניתן להצילו בנפשו מהא דמקיש

רוצח לנערה המאורסה דאף רוצח ניתן להצילו בנפשו, ועמ"ש התוס' וז"ל וא"ת ומוהוכה בכל אדם נפקא כדדרשי' לעיל וי"ל דהתם רשות ואשמועינן קרא דאין לו דמים אבל הכא קמ"ל דחובה להציל יע"ש, וכיון דהך קרא בישראל כתיב י"ל דבב"נ אין היתר להרוג את הרודף, אבל לשיטת הבבלי שאינו נחשב כלל כרודף יקשה דמהכ"ת נימא להתיר זה בב"נ ולהרוג בידים, ואולי ס"ל להתוס' בפשיטות דמותר לב"נ להרוג הרודף אותו וכח"ש להדיא התוס' בע"א (דף י' ד"ה חד) די"ל שהיה ירא פן יודיעו הדבר כו' והיו גורמין להורגו ואמרינן אם בא להורגו כו' יע"ש, ומ"ש התוס' בלשונם בדרך ספק דאפשר דאפי' לב"נ שרי, היינו משום דלהש"ס דילן אין העובר נחשב רודף כלל ולהירושלמי דהוי רודף ממילא שרי, וזה שכתבו דאפשר דשרי דשמא קיי"ל כהירושלמי:

סימן יב

לאחי הרב שי'

מ"ש להקשות בשם הציון ירושלים בירוש' סנהדרין על הירוש' הובא בתוס' שם די"ב, שנטמאו בימי יחזקיהו לפי שמצאו גלגלתו של ארונה היבוסי תחת המזבח, והקשה דהא אמרי' בזבחים (ד' קיב) דא"י בדוקה וגם אליבא דר"ל הא עכ"פ ירושלים בדוקה מטומאה. לדעתי י"ל דכיון דמת מצרי אינו מטמא באהל וגם בלא"ה אפשר שלא היתה הגלגלת שלימה וחסרה כסלע ולא היתה כרובע הקב ואינו מטמא באהל, וגם דבנזיר (דף י"ב) הוי איבעיא אי צריך שדרה וגלגלת דוקא, וא"כ י"ל דא"י בדוקה דוקא מטומאת מת גמור שמטמא באהל וכדי שלא יארע תקלה וטומאה, משא"כ ממת מצרי ועצם כזה שאינו מטמא באהל אלא במגע, וממגע הדבר בנקל להזהר ולהשגיח שלא יתטמא במגע, שפיר י"ל דמזה אינה בדוקה כיון דליכא בזה חשש מכשול שהנגיעה היא דבר, הנראה וניכר, ואין להקשות מהא דקאמר לא בושה וכלמה היא לנו שנגזור טומאה כו' איה מתי מבול כו' דהוו ופנינהו ושבדוקה ממתי מבול די"ל לפמ"ש התוס' בנדה (דף ע') ד"ה ואין נציב מלח, דאי לא הוי נציב מלח מטמא אפי לר"ש באהל ומשום דאחר מתן תורה דאיקרי ישראל אדם איכא לפלוגי, אבל קודם מ"ת אין חילוק ובשם הר"מ מפונטיזא שהביא מנזיר (ד' נד) דמרבה מתים שלפני הדיבור ודקודם מ"ת מטמא אע"ג דלא איקרו אדם כו' וא"כ י"ל דמש"ה בדוקה ממתי מבול לפי שמטמאין באוהל משא"כ ממת מצרי או גלגלת שחסרה שאינו מטמא באהל דמזה אינה בדוקה כיון דליכא בזה חשש מכשול מטומאה וכמ"ש, וע' נדה (דף סא) מעשה בסלע בית חורין כו' ובדקו ומצאו בור גדול מלא עצמות כו' הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים, הגם דבבית

ב' ג"כ היה בדוק כמפורש בסוגיא, ומשום דכל הבדיקה היינו שהמקום המוחזק בטהרה הוא טהור ואותו הסלע היו מחזיקין בו טומאה, ואולי לזה מייתי הש"ס התם מ"ש ויבא הפליט כו' זה עוג שפלט מדור המבול ופרש"י שברח לא"י, דהיינו לומר דא"י בדוקה במקום שאין מחזיקין בה טומאה וע' שבת (ד' לב). ובלא"ה ניחא לפמ"ש בסוכה (ד' מט) שיתין מחוללין ויורדין עד תהום כו' היינו חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים וע' מעילה (ד' יא) וזבחים (ד' נד) ובפ"ג דנדה דהר הבית והעזרות היה תחתיהם חלל מפני קבר התהום וי"ל שלא היה טומאה רצוצה שהיה חוצץ בפני הטומאה [וגם לא הי' דין קבר סתום שלא הי' שם בנין בפרט שלא הי' אלא גלגלת בלבד ובפרט במצרי דאף למ"ד דמטמא באהל אינו מטמא כה"ג] וא"כ הקריבו על המזבח בטהרה, ומה שנטמאו בימי חזקיה [ולהירוש' פ"ה דסוטה בימי חגי) היינו כשירדו לתקן את המזבח או משום דאחת לשבעים שנה יורדין ומלקטין יין קרוש כו' ומוציאין מתוך השיתין שלא יתמלאו יין מן הנסכים וע"י הפינוי וחפירה נסתבב ואירע שנגעו ממש במזבח ונטמאה בנגיעה כמ"ש בסוף חגיגה, או למ"ד דמטמא טומאת אהל י"ל ג"כ שמקודם היה חלל מפסיק וכשירדו לפנות ולתקן נסתבב שבאה הטומאה ונתגלגלה למעלה עד שלא היה דבר חוצץ בפני הטומאה שבוקע ועולה למעלה, וא"כ מקודם לא הי' חשש טומאה תחת המזבח לפי שהי' תחתיה חלול והשיתין מפסיקין, ומה שתחת השיתין לא איכפת לן, וחצרות שבירושלים היה תחתיהן חלול מפני קבר התהום משום דמעלה עשו בפרה, ומשום שמוחזקין בטהרה לא הי' חוששין לזה אי לאו משום מעלה, והכא במזבח שהוצרך להיות חלול במקום השיתין ואף אי ידעו שיש תחתיו גלגלתו, של ארונה לא היה שום חשש טומאה, שפיר הוי בדוק זה מטומאה ולא הוצרכו לפנות זה כלל, אלא דבשעת חפירה ופינוי נשתכח ואז נסתובב שגרם טומאה, וכיון שלא בא מזה תקלה ומכשול והקריבו תמיד על המזבח בטהרה שפיר היה בדוק, אלא דבשעת חפירה נסתובב שנתגלגלה הגלגלת ממקומה ואז גרמה טומאה ואז פינוה משם, ועכ"פ הא ראינו דמפני מעלה חששו ושהיה במציאות קבר התהום אלא שבודאי לא נכשלו מקודם בהקרבה בטומאה:

ומצאתי להמל"מ פ"א מבית הבחירה שהוכיח דמקום המזבח לא היה תחתיו חלול ממ"ש בזבחים ד' נ"ח וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחט בהו וכה"ג מי הוי מזבח כו' שלא יבננו לא ע"ג מחילות כו', וכן הוכיח מדנטמאו כשמצאו גלגלת ארונה תחת המזבח, ואי אמרת שגם המזבח הי' בנוי כפין ע"ג כפין הא קיי"ל דטפח על טפח חוצץ בפני הטומאה וא"כ אף כשמצאו טומאה תחת המזבח לא נטמא, ולענ"ד לא מוכח מידי

מההיא דזבחים, דהא כבר כתבו התוס' בזבחים (ד' סב) ד"ה ולא ע"ג מחילות דבור של שיתין לא היה חשיב מחילה כיון דהוא צורך מזבח, וא"כ ה"נ י"ל דאותו חלל מעט שהיה תחת המקדש מפני קבר התהום לא חשיב מחילה כיון דהוי צורך מזבח להזהר מחשש טומאה, ודוקא על הא דקאמר וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו פריך שפיר דכה"ג מי הוה מזבח, דז"א צורך מזבח לעשות מחילה גדולה שיוכל לשחוט שם. וכן מה שהוכיח המל"מ מדנטמאו כשמצאו גלגלתו של ארונה היבוסי, ג"כ י"ל דאדרבה משמע דכיון דמקום המזבח הי' בדוק בודאי לא נכשלו בהקרבה בטומאה ומשום שלא הי' טומאה רצוצה שהיה חלל מפסיק אלא דעכשיו שירדו לתקן המזבח או לפנות היין קרוש מהשיתין אירע שנתגלגלה הטומאה למעלה עד שלא הי' דבר חוצץ בפני הטומאה ונטמא בטומאת אהל או שאירע שנגע ממש במזבח ועכ"פ לא מוכח מידי, ומיושב כמ"ש

סימן יג

יום ב' כ' אלול תרמ"ה

כבוד ידידי הרב הגאון כו' מו"ה בנימין בישקא נ"י

לאזמאן אבד"ק קאפציווא קנישין וכעת במרעסטינא

קבלתי יקרת קונטרסו אשר האריך לפלפל בדברי המל"מ פי"ד מהלכות אבל, בענין המומיא מחנוטי המצרים הקדמונים

הנמצאים בחרבות מצרים העתיקה, והנני בזה למלאות חפצו להשיב הנלע"ד בזה.

א) **מ"ש** כת"ר דיש מקום לחלק בין קודם קבורה לאחר קבורה, לפום דקאמר בע"ג (ד' כט) ומת גופיה מנלן אתיא שם שם מעגלה ערופה כתיב הכא ותמת שם מרים וכתיב התם וערפו שם את העגלה בנחל מה להלן אסור בהנאה אף כאן נמי אסור בהנאה. והתם מנלן אמרי דבי ר' ינאי כפרה כתיב בה כקדשים, והקשו התוס' דבכריתות (דף ו) דרשינן וערפו שם שם תהא קבורתה, ותירצו דאצטריך תרווייהו דאי משום דכתיב כפרה אמרינן לאחר עריפתה מותרת דאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו ואי מוערפו שם ה"א אינה אסורה עד לאתר מיתה לכך אצטריך כפרה כתיב בה כקדשים דמיתסר אף מחיים, דהשתא י"ל דשאני קודם קבורה דהוי ילפותא מדכתיב בה כפרה, משא"כ אחר קבורה דהוי ילפותא מוערפו ילפינן מינה גם למצרי:

לדעתי לא יתכן לומר כן, דהא גם קודם קבורה דמי לאחר עריפה וידעינן מקרא דוערפו שם, וכמבואר בלשון התוס' בע"ז ובקדושין (דף נז), וא"צ ילפותא דכפרה כקדשים אלא להא דע"ע מתסרא מחיים, ואין לומר דקודם קבורה שלא נעשית מצותה עדיין לא דמי

לאחר עריפה, ואחר קבורה דמי לאחר עריפה, דז"א, דהא בתמורה (דף לד) פריך הש"ס ונקברין אפרן אסור והתניא דם הנדה ובשר המת שנפרכו טהורין מאי לאו טהורין ומותרין לא טהורין ואסורין, ולכאו' קשה דהא לפמ"ש התוס' הטעם דנשרפין אפרן מותר היינו דכיון שצוה הכתוב לשרפן, אחר שעשה כאילו נעשית מצותו והלך איסוריה, וא"כ ה"נ אין לאסור מת בהנאה אחר קבורה כיון שנעשית מצותו דהא קבורה מה"ת:

ואין מקום ליישב דגם אחר קבורה איכא למילף מע"ע שאסורה אף אחר שנעשית מצותה, והא דאמר ביומא (ד' נט) ובכריתות (ד' ו) דגם למ"ד ב"כ הבאין כאחד מלמדין הכא ודאי אין מלמדין משום דכתיב הערופה ערופה אין מידי אחרינא לא, לא ממעט אלא לכל איסורי התורה דעלמא, משא"כ מת דכל מה שאסור בהנאה יליף מע"ע, יליף מינה ג"כ דמיתסר גם אחר שנעשה מצותו, דז"א, דאכתי יקשה מאי פריך לה הש"ס על הא דקאמר דנקברין אפרן אסור, כיון דזה לא דמי לנקברין, והו"ל להש"ס להקשות על גוף הברייתא דנילף מע"ע דאסור בהנאה, וליכא למימר דפריך משום דבשר המת שנפרכו טהורין משמע ליה גם במצרי שמטמא במו"מ ודג"כ אסור בהנאה, וגביה ל"ש לומר שנעשית מצותו, דז"א, לפמ"ש הרמב"ן שגם מתי מצרים הקדמונים מצותן בקבורה, ובשר המת שנפרך הוי מסתמא אחר קבורה:

ב) **וכדי** ליישב זה צ"ל דלא חשיב נעשית מצותה בקבורה, ודוקא בשריפה שנעשה ממנו אפר מיד, כבר נעשית בזה מצותה, והגם שהוא מתחיל להבעיר ומאיליו הוא נעשה אפר, הא קיי"ל דאשו משום חציו ועמ"ש הנמ"י פ"ב דב"ק דהוי כמו שהשלים שריפתו בידים, וגם לר"ל הוא עושה ומשלים מצותו מיד כשעוסק בשריפתו עד שיעשה אפר, משא"כ מצות קבורה שלא נשלם מיד בקבורתו דהא עדיין הוא בשלימות, וע' יבמות ד' ק"ד תד"ה סנדל, ואם הוציאוהו מקברו צריך לקברו שנית, ע' סנהדרין (דף מ"ו) נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן, וע' יו"ד (סי' שס"ג סעיף ד) כשקוברין במהמורות בלא ארון עד שיתעכל הבשר ואח"כ מלקטין העצמות וקוברין אותן בארון, וע' סנהדרין (דף קד) קברה ולא איקברא כו' יע"ש, ועמ"ש התשב"ץ ח"ב תשו' קי"א, והובא בפ"ת אה"ע (סי' פט) במי שקבר אשתו ואח"כ הוציאוה חטוטי שכבי מקברה והפשיטו התכריכין חייב לטפל ולקברה אפי' הרבה פעמים יע"ש, וא"כ מצותה נמשכת ולא נשלמה מיד בשעת קבורה ומש"ה גם הבשר שנפרך ונעשה אפר לא חשיב נעשית מצותה, כיון דבשעת עשיית מצותו לא נשלמה המצוה (וגם עתה העצמות קיימין), וכן מדוייק בלשון התוס' שכתבו בלשונם אבל הנקברין דלא הטעין הכתוב לשורפו משיך איסורייהו לעולם, ומבואר בלשונם, דהגם שהטעין הכתוב לקברו לא חשיב בזה נעשית

מצותו, וכן מוכח מהא דפריך בע"ג (דף סב) ולקברינהו בעינייהו מי לא תנן אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שהיה נתלה עליו כו' כולן נקברין עמו, ופרש"י דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו אף העץ במשמע כו' אלמא עץ גופיה איסור הנאה וקברי ליה בעיניה ול"ת לתקלה, הרי דלא אמרי' שמותר אחר קבורתו לפי שכבר נעשית מצותו, ודכיון שהקיש הכתוב העץ לנבלתו אסור גם אחר קבורה:

וע"ש בתמורה דמתיב רב פנחס עולת העוף שנתמצה דמה מוראתה ונוצה שלה יצאו מידי מעילה, מאי לאו יצאו מידי מעילה ומותרין, לא יצאו מידי מעילה ואסורין, ולכאורה קשה דהא כיון שיצאו מידי מעילה משום דחשיב נעשית מצותה וכמ"ש התוס' ביומא (דף נט) ד"ה והרי, דהגם שמחוסר השלכה אצל המזבח, כיון דלא אשכחן דבעי בגדי כהונה, כנעשית מצותו חשבינן ליה, וא"כ ה"נ נימא דמש"ה מותרין דכיון שנעשית מצותו הלך איסורו, ובפרט דמיירי אחר השלכה אם חפר ונטלן כדפרש"י, [ובמק"א הארכתי בזה בישוב דברי הרמב"ם פ"ב ממעילה שכתב כן גם בחטה"ע, ותמהו עליו דהא הש"ס לא קאמר אלא בעוה"ע]:

ג) **וא"כ** מבואר דגם אחר קבורה לא דמי לאחר עריפה שנעשית מצותה, ונהי דגבי ע"ע איכא תרי קראי וחד קרא לאחר עריפה, אכתי הא איסור מת בהנאה דמי להא דמתסרא מחיים קודם עריפה, ומש"ה מייתי הש"ס בע"ג שם גבי ילפותא דמת מע"ע, טעם האיסור בע"ע משום דכתיב בה כפרה כקדשים. וא"כ אם נאמר לחלק דדוקא מת הדומה לקדשים אסור בהנאה, מותר מומיא של המצרים הקדמונים בהנאה הגם דהוי לאחר קבורה, ואי נימא דיליף אחר קבורה מוערפו, ה"ה קודם קבורה הוי כן וכמ"ש שאין לחלק. ולכאורה הא לא הוו דומיא דמרים, והגם דלפום דקאמר סוף מו"ק למה נסמכה מיתת מרים לפ' פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת וע' יומא (דף מב) וכמה דוכתי, ומ"מ יליף מיניה גם למת דעלמא ולא אמרי' דדוקא מת צדיק שמכפר הוקש לע"ע שבאה לכפרה, מוכח דלא בעינן דומיא דמרים אכתי הא י"ל דשאני מי שמיתתו מכפרת עליו ע' יומא (דף פ"ו) ודמי לאחר עריפה שמכפרת, ועמ"ש התוס' בסנהדרין (דף לה) ד"ה אין רציחה, דאפי' למ"ד דמקלקל בחבורה פטור הכא חשיב תיקון דיש לו כפרה, [ולכאו' קשה לשיטת ר"ת בתוס' שבת (דף קו) ד"ה חוץ דחשיב מקלקל כשאין התיקון בא באותה שעה אלא לאחר מכאן, וא"כ לפמ"ש בסנהדרין (ד' מז) דכפרה מאימתי קא הויא מכי חזי צערא דקברא פורתא כו', הא לא בא התיקון בשעת הקלקול ובמק"א הארכתי בזה]

:

ובזה יש ליישב מה דקשה לי לדברי התוס' בנדה (דף נה) ד"ה שמא יעשה שטיחין והקשו והלא מת אסור בהנאה, ותירצו דעור אינו בכלל בשר ליאסר בהנאה דהא ע"ע נמי לא נפקא אלא מדכתיב בה כפרה כקדשים ועור קדשים מותרין בהנאה לאחר זריקה שהוא זמן כפרה וניחא השתא דאצטריך בשור הנסקל לא יאכל להנאת עורו דלא אתי מבשרו (והגם דבשר חטאת ג"כ נאכל לכהנים, מ"מ היא בקדושתה ואוכלין אותה במקום קדוש], ובסנהדרין (דף מז) תד"ה משמשין כתבו וא"ת עורו של מת מי גרע מתכריכין, והיינו משום שעומד להקבר בעורו ולא שיפשיטו ממנו עורו וגם אסור לנוול המת וע' חולין (דף יא) וביו"ד (סי' שסג) ופשיטא דלא גרע מתכריכין, ויקשה הא דפריך בערכין (דף ז) בהא דקתני מתני' האשה שנהרגה נהנין בשערה, ואמאי איסורי הנאה נינהו אמר רב באומרת תנו שערי לבתי, אילו אמרה תנו ידי לבתי חי יהבינן לה, דלפ"ז מאי דומיא דשערה לידה, דהא השער טפל להעור שהוא מותר בעצם וכשלא אמרה תנו שערי לבתי אסור משום דהוי כתכריכין, והגם שגוזזין שערו אתר מיתה כמ"ש הרמב"ם וביו"ד סי' שנ"ב, היינו דוקא במת דעלמא ולא באשה שנהרגה במב"ד בזה"ב שהיו קוברין אותה כמו שהיא, וכשאמרה תנו שערי לבתי מותר בהנאה משום דתו לא הוי בכלל תכריכין, כיון דמעיקרא לא הוקצה שערה להיות נקבר עמה, ועמד להגוז, וכמו מת בלבושו דלא מבטל להו. וכן קשה הא דמייתי הש"ס תני לוי כוותיה דרב האשה שיוצאה ליהרג ואמרה תנו שערי לבתי נותנין מתה אין נותנין מפני שהמת אסור בהנאה, פשיטא אלא שנויי המת אסור בהנאה, ומוכיח מזה כאוקימתא דרב דמירי בפאה נכרית טעמא דאמרה תנו הא לא אמרה תנו גופה היא ומתסר דהא לפ"ז לא מוכח מהברייתא מידי, ושפיר י"ל דהיינו בשערה ממש ולא בפיאה נכרית, ומ"ש אין נותנין מפני שהמת אסור בהנאה, דדייק פשיטא אלא שנוי המת אסור בהנאה, הא י"ל דהיינו דכיון דכל איסור השער אינו אלא מפני שהוא כתכריכי ונוי המת, ומש"ה כשלא אמרה תנו אין נותנין. מש"ה תלי לה באיסור נוי ותכריכי המת, וכשלא אמרה תנו אסורה, משום דמבטל לה, שאינה עומדת להגזז, וגם אי נימא דהיינו דאר"נ זו מיתתה אוסרתה, שהשער אינו בכלל בשר המת ליאסר בהנאה, יקשה הא דאמר תני לוי כוותיה דרב, כיון דאתי גם כר"נ:

ועפמ"ש יש ליישב זה, דכיון דע"ע אסורה מחיים משעת ירידתה לנחל איתן קודם זמן כפרתה, הא דעור מת מותר בהנאה היינו משום דמיתה מכפרת, ודמי לעור קדשים אחר זריקה, ומש"ה האשה שנהרגה במב"ד בזה"ב, דקיי"ל בסנהדרין שם, דכיון דבדין קא מקטלו לא הוי להו כפרה במיתה, ומכי חזי צערא דקברא פורתא הוא דאיכפר להו, שפיר פריך אילו אמרה תנו ידי לבתי מי יהבינן לה,, כיון שלא יגוזו שערה אחר קבורה

אלא מקודם קודם כפרה ודמי לקודם זריקה, ויאסור גם העור והשער, ולזה הוכרח רב לאוקי בפיאה נכרית, ור"נ אמר זו מיתתה אוסרתה, ושיער לאו בר מיתה היא שאין עשוי להשתנות והגם דהעור אסור השער שרי:

הא) **ועפמ"ש** יתכן לבאר מ"ש התוס' בב"ק (דף י) ד"ה שהשור חייב בו פסוהמ"ק, דלמה לי שור ולא אדם תיפוק ליה מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו ומת אדם אסור בהנאה, ואי משום שהשער מותר, ה"נ שער שור פסולי המוקדשין מותר, ואפ"ה כיון שעיקרו אסור חשיב אין המת שלו, ותירצו דשור ולא אדם אצטריך לעבד ומצרי הקנוי לישראל שנפל לבור דההוא שרי בהנאה, דאין כוונתם דשרי לגמרי בהנאה, וס"ל ג"כ כמ"ש הרשב"א וש"פ שאסור בהנאה מה"ת, ואין דבריהם סותרין למ"ש התוספות בזבחים (דף ע"א) ד"ה ובטריפה, דהוה מחייבנא באדם דחשיב המת שלו' משום עור דשרי בהנאה מדאורייתא, וס"ל דמשום היתר השער לא חשיב המת שלו, דה"נ שפר פסוהמ"ק מותר ואפ"ה כיון שעיקרו אסור חשיב אין המת שלו, דהשער דבר מועט הוא, ודוקא משום העור דשרי בהנאה מה"ת חשיב המת שלו, שהוא עיקר השיווי הנשאר מן המת, דבשר אדם מת לא חזי למידי (ומרוב צרה ורעבון הוא שאכלו בשעת חורבן) וע' כתובות (ד' עט) ובנדרים (דף לח) ר"נ ד"ה את עבדיו, וממעט שור, פסהמ"ק שאין המתה שלו שהעור אסור, וכמ"ש התוס' בזבחים דאתי כמ"ד עור בשריפה, אלא דקשה להו דגם העור שאינו בכלל בשר יאסור דלא גרע מתכריכין כסברת התוס' בסנהדרין, וגם כשנפל לבור ומת מיד הוי כתכריכין כיון שאין עומד ליפשט ממנו העור וכמ"ש, לזה כתבו דמיירי בעבד ומצרי הקנוי לישראל, דבהו שרי העור, דל"ש לומר שהעור בטל להמת כיון שאין דעת האדון להקצות שלא יהנה מעורו לאח"מ, וגם ל"ש ביה כ"כ איסור ניוול כיון שהוא קנין כספו לעולם אף לאח"מ והעור שלו, ודוקא מי שהוא לעצמו נעשה העור כתכריכין, וכ"ז הוא אי נימא דגם במצרי דל"ש כפרה, כ"כ מ"מ יליף דעורו מותר [דיליף האיסור מע"ע דהוי כפרה], א"נ דס"ל דמצרי מותר לגמרי, ועבד שקיבל עליו מצות שרי עורו אח"מ לפי שרשות האדון עליו, שוב ראיתי שכבר כתב כן הגאון המקנה בקדושין ד' נ"ו ד"ה המקדש בערלה [ועמ"ש בספרי אה"ר סי' נ"ב אי כיון דכופר אין משתלם אלא לאח"מ אין מוריש זה הקנס לבניו עמש"ש

] **ועפמ"ש** יש ליישב דברי התוס' בערכין (דף ד) ד"ה נפשות ולא המת, דאע"ג דאסור בהנאה מה"ת ואינו בדמים סד"א דאיתיה בערכין הואיל ואתרבי מנוול ומוכה שחין דליתיה בדמים, ועמ"ש המל"מ בפי"ד מאבל, דמש"ה לא תירצו התוס' דאצטריך קרא למצרי הנערך שיש לו דמים, משום דאכתי יקשה לר"י דמצרי אינו נערך, ולכאו' קשה

לפמ"ש המל"מ בעצמו להוכיח מדברי התוס' בב"ק שכתבו דאצטריך לעבד ולמצרי הקנוי לישראל, דאף כשקיבל עליו מצות שרי בהנאה. דאל"כ היינו מצרי, וא"כ קשה דהא אצטריך קרא לעבד הנערך לכ"ע, ועפמ"ש דכוונת התוס' אינו אלא לענין עורו דלא הוי כתכריכין כיון שקנוי לאדון והאדון לא מבטל ליה, תו י"ל דהוי בפלוגתא, דלשמואל דאמר בנדה (דף מז) לעולם בהם תעבודו לעבודה נתתיו ולא לבושה, וכשבדק באמתיה יהיב לה ד' זוזי דמי בושתה, ה"נ בהפשטת עורו אחר מיתה איכא איסורא משום בזיונא הגם שהוא לתועלת האדון, והדר מבטל ליה והוי כתכריכין ואסור בהנאה, ושפיר כתבו התוס' בערכין, שרצו ליישב גם אליבא דשמואל דממילא גם עורו אח"מ אסור בהנאה והתוס' בב"ק הזכירו בלשונם גם עבד, משום דלרב נחמן בנדה שם דמחליף להו ושניתנו גם לבושה, לא הוי עור עבדו המת כתכריכין משוה דלא מבטל לה, וגם על עבד בעי קרא, ולשמואל בעי קרא למצרי הקנוי לישראל

:

ואין להקשות ע"ז מדקאמר מ"ט אמרו עור האדם שעבדו טמא גזרה שמא יעשה אדם עור אביו ואמו שטיחין [ובפ"ד דידים משנה ו' לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות] ובעו התוס' להוכיח מזה דעור המת שרי בהנאה מדהוצרכו לגזור טומאה, ומוכח מזה להך תירוצא דתוס' דמה"ת שרי לעשות אביו ואמו שטיחין, וא"כ מכ"ש בעבד ודדוקא לביישם מחיים אסור, דז"א, דהא פשיטא שאסור מה"ת לעשות כן, לפי שחייב בכבוד אביו ואמו גם לאחר מיתה כמבואר בב"מ (דף סב) וע' סנהדרין (דף פה) ובפרש"י שם, וע' סנהדרין (דף מז) רש"י ד"ה על מטה של חבלים, ובודאי לא גזרו וחששו בשביל תקנת מי שאינו עושה מעשה עמך שאינו חייב בכבודם. וליכא למימר דכיון דכיבוד משל אב כמ"ש בקדושין (ד' לב) אינו, חייב בכבודו במקום הפסד שיפסיד הבן הנאת עורו, דז"א, שהוא לא ירש אלא ממונו ולא עור וגוף אביו, דבודאי לא ניחא ליה להמת שיבזהו וע' חולין (דף יא) ובסנהדרין (דף מה) משום דמנוול, ומה שטמאו חכמים העור היינו לסייג והרחקה שלא יבא לידי האיסור החמור הזה, והקשו התוס' שגם בלא טומאה יש סייג וגדר להרחיק מן האיסור, כיון שאסור אף ליהנות ממנו מה"ת, וא"כ בלא"ה יתרחק ממנו ולא יגע בו, ותירצו חד תירוצא דהנאת העור שרי מה"ת, ושפיר י"ל כמ"ש דלשמואל גם עור עבדו אסור בהנאה אח"מ כיון שאסור להפשיטו והוי כתכריכין דמבטל ליה, ואין להקשות דאכתי למה לא תירצו התוס' בערכין דאצטריך נפשות למעט המת לעבד שיש לו דמים דמי שערו שאין בזה משום ניוול שדרך לגוז המת וכמ"ש, די"ל דס"ל להתוס' דכיון דלא נחשב שערו כגוף

המת א"צ נפשות למעט המת כיון שאין לו דמים והשער הוא שיש לו דמים, והשער הוא דבר נבדל מן האדם ולא הוי ס"ד לומר שיהא בכלל ערכין כיון שאינו בכלל נפש וגוף האדם, וגם ע' ערכין (דף כ):

ח), **ומ"ש** כת"ר ליישב דברי הרמב"ם בפי' המשנה בערכין שם שכתב וז"ל וזה מה שאמרו נהנים בשערה ע"מ שתאמר בעודה בחיים תנו שערי לפלונית לפי שהוא מובדל ממנה כאילו אמרה לתת שום דבר ממה שיש לה אבל אם נהרגה ולא אמרה כלום שערה אסור בהנאה, ותמהו עליו דלא אתי לא כאוקימתא דרב ולא כאוקימתא דרנב"י, דלרב דוקא בפאה נכרית מהני כי אמרה תנו להתיר בהנאה, ולרנב"י מותר גם כי לא אמרה תנו, משום דמיתתה אוסרתה ושער לאו בר מיתה הוא שאין עשוי להשתנות, וכתב כ"ת ליישב עפמ"ש בנזיר (דף נא) בעי חזקיה שערו העומד לגלח צפורן העומד לגזוז מהו מי אמרינן כל העומד לגזז כגזוז דמי או דלמא השתא מיהו הא מחוברין, וא"כ הא דפריך הש"ס בערכין אילו אמרה תנו ידי לבתי מי יהבינן לה, ולא מתרץ דכיון שאמרה תנו שערי לבתי הו"ל השער עומד ליגזז וכגזוז דמי ובפרט שניטל השער אח"כ, ומש"ה לא נאסר שערה, ע"כ קאי הסוגיא לפום מ"ד דלאו כגזוז דמי, משא"כ לפום דקיי"ל כגזוז דמי, ממילא כשאמרה תנו שערי לבתי מותר בהנאה עכ"ד:

ע"ז אשיבו דלדעתי ההיא דערכין לא דמיא להההיא דנזיר שם, דשאני התם דשער המת אינו מטמא אלא בשעת חיבורן למת, ומש"ה בעי אי שערו העומד לגלח כגזוז דמי וכאילו כבר נגזז ונתלש מן המת, משא"כ לענין איסור הנאה דגם שער המת שנתלש נגזז ממנו אסור בהנאה אליבא דרב, ודוקא אם כבר נגזז השער קודם שמת אין המיתה אוסרת השער התלוש מכבר והכא שאמרה תנו שערי לבתי, היינו שיגוזו אותה לאחר מיתה ולא שיגוזו אותה מחיים, דא"כ היו יכולין לגוז שערה קודם הריגה, שאז בודאי יהא שערה מותר, אלא שאין רצונה שיגוזו אותה מקודם וע' נזיר דף כ"ח וסוטה דף ח), או כדי שלא להמתין ולענות הדין עד שיגוזו אותה, כיון שכבר נגמר דינה, דמש"ה אין ממתינין לה עד שתלד, ודוקא ישבה על המשבר ממתינין, דכיון דעקר גופא אחרינא הוא, וכיון שאינה עומדת לגוז מחיים אלא לאח"מ שכבר נאסר השער, לא מהני מידי מה שעומד ליגזז אח"כ, וגם עמ"ש התוס' בב"ק (דף עו) ד"ה כל העומד, דכיון דל"א כזרוק דמי פר שיתקבל בכוס דמצוה להמתין מלזרוק עד שיתקבל כל דם הנפש, הלכך בגמר השחיטה שעדיין לא נתקבל כל הדם ל"א כזרוק דמי, וכ"כ הח"ס יו"ד (תשו' קצ"ה) ע"ד כלות שטובלות ושערותיהן ארוכות ועתידין לקוץ אחר בעילת מצוה, דלא הוי חציצה משום שעומד לקוץ, דכיון שאינו עומד להקצץ בשעת טבילה עד אחר בעילת מצוה ל"א כל

העומד כו' יע"ש, ועמ"ש בזה בספרי (סימן יח) בההיא דחציו עבד וחציו בן חורין, וכן בההיא דסוכה (דף לה)] ובאה"ע (סי' קכד) ובדברי התומים (סי' סו) אי זרעים דעומר דא"א לקוצרו קודם העומר לא הוי כקצר, וההיא דמנחות (דף ה)] ופשיטא דל"ש לומר שכשעומד לגוז אחר הריגה יחשב כמו שנגזז מחיים, ושפיר. אתא הא דפריך הש"ס אילו אמרה תנו ידי לבתי מי יהבינן לה, אליבא דכ"ע, כיון דלא חשיב כמו שנגזז השער מחיים, ובלא"ה לא יתכן לומר כן, דהא בנזיר שם הוי זה בעיא דלא איפשטא, וכן פסק הרמב"ם פ"ג מטומאת מת הלכה י"ג דשערו העומד להגזז יש בהן ספק אי כגזוזין דמיין לפיכך הנוגע בהן הרי הוא ספק טמא, וא"כ ה"נ כיון דמת אסור מה"ת בהנאה, יש להחמיר גם בעומד ליגזז, דהוי ספק איסור של תורה:

והנה הגרע"א העיר שם מהא דאמר בגיטין (דף לט) לימא כתנאי המקדיש את עבדו אין מועלין בו רשב"ג אומר מועלין בשערו כו' דכ"ע עבדא כמקרקעי דמי והכא בשערו העומד ליגזז קמפלגי מ"ס כגזוז דמי ומ"ם לאו כגזוז דמי כו' אפי' תימא ר"מ ע"כ לא קאמר ר"מ אלא בענבים דכמה דקיימין מיכחש כחישי אבל הכא כמה דקאי אשבוחי משבח, וכתב כ"ת די"ל דבמת שאני לפי שאין לו מהשבח כלום, זה אינו מספיק בישוב הקושיא, דהא פרש"י דשערו העומד לגזז קודם מיתה כגון שהכביד עליו שערו כגזוז דמי, וקודם מיתה הא כמה דקאי אשבוחי משבח, ודוחק לומר דמשום דקודם רגע המיתה שהוא גוסס אינו משביח לו ומ"מ מרגיש בכובד השער הוי כגזוז, וכהא דיבמות (ד' עט) אין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה בעלה ס"ח שעה א' קודם למיתתו, (וכל מת עומד לגוז כמ"ש ברמב"ם ויו"ד סי' שנ"ב שגוזזין שערו,) אמנם לענ"ד מיושב בפשוט, דשאני התם בגיטין בעבד שרשות רבו עליו, ומש"ה גם שערו שעומד ליגזז שהכביד עליו שערו, לאו כגזוז דמי, משום דכל כמה דקאי אשבוחי משבח ולא יניחנו האדון לגוז כדי שישביח שערו, ומש"ה המקדיש את עבדו אין מועלין בשערו דלאו כגזוז דמי והוי כמחובר, משא"כ בנזיר דמיירי במת דעלמא באדם בן חורין שעומד להגזז כשהכביד עליו שערו, שלא יצער עצמו בשביל שבח השער, מש"ה כגזוז דמי, ועוד יש ליישב בכמה אופנים, והנה עפמ"ש למעלה י"ל שאין מ"ש הרמב"ם בפה"מ סותר למ"ש פי"ד מאבל, דשאני נהרגה במב"ד שאין להם כפרה עד אחר קבורה ולא דמי לאחר זריקה וכמ"ש, אמנם בפי"ב מסנהדרין כתב דכל אשה שתהרג מותר ליהנות בשערה:

ט) **ויש** מקום להוכיח דעור המת מותר בהנאה, מהא דאמר בבכורות (דף יב) המפריש פדיון פט"ח ומת ר"א אומר חייבין באחריותו כחמש סלעים של בן וקאמר ר"י מ"ט דר"א דכתיב אך פדה תפדה וגו' מה בכור אדם חייב באחריותו אף בכור בהמה טמאה חייב

באחריותו, א"ל אביי אי מה בכור אדם מותר בהנאה אף בכור בהמה טמאה מותר, וכ"ת הכי נמי והתנן מת פט"ח ר"א אומר יקבר מאי יקבר לאו דאסור בהנאה, לא יקבר כבכור אדם, אנא אדה בכור הוא דבעי קבורה פשוט לא בעי קבורה כו', וקשה דנימא דכמו"כ אסור בהנאה לאחר מיתה דומיא דבכור אדם, ואין לומר דשפיר פריך מאי יקבר לאו דאסור בהנאה, דכיון דבכור אדם מותר בהנאה קודם פדיונו, ומה שאסור בהנאה אחר מיתה הוא ככל אדם ולא משום קדושת בכורה, אין להקיש לזה בהמת בכור טמאה, וכדפריך אלא אדם בכור הוא דבעי קבורה כו', ודכיון שגם פשוט בעי קבורה, אין חיוב הקבורה מטעם קדושת בכורה אלא לפי שהוא אדם, ולא הוקש בכור בהמה טמאה לבכור אדם אלא לענין מה שהוא באדם מצד קדושת בכורה, ולא למה שהוא כל אדם אף כשאין לו קדושה, דאכתי יקשה להס"ד דמשני לא יקבר כבכור אדם, וס"ד שהוקש לבכור אדם אף בדבר הנוהג גם באדם פשוט, ואמאי לא הוה ניחא ליה לומר ג"כ שאסור בהנאה כבכור אדם, דמת אדם אסור בהנאה, ומוכת מזה דעור מת אדם מותר בהנאה, ופריך מדיקבר ואף עורו אסור בהנאה ולא דמי לבכור אדם שמותר עירו בהנאה גם אח"מ, והגם דיליף עריפה עריפה מע"ע, וא"כ יהא עורו מותר, י"ל דכיון דהשתא ס"ל דאסור בהנאה מחיים, ומש"ה צריך להפריש טלה לאפקועי איסוריה דספק פט"ח, ה"נ י"ל דאף עורו אסור, ודחי לא יקבר כבכור אדם, ולעולם מותר עורו בהנאה אחר מיתה:

והמל"מ בענין המומיא הנ"ל, הביא מ"ש בס' יראים דהלכה כרשב"י דכנענים אין מטמאין וכיון שאין מטמאין באהל אף במגע ומשא לא מטמא, ובהגהות מיימוני חונק דהא מבואר בש"ס ביבמות (ד' סא) דנהי דמעטינהו קרא מאהל ממגע ומשא לא מעטינהו, והמל"מ תירץ דדוקא לענין טומאת מקדש וקדשיו מטמאין באהל אבל כהן אינו מוזהר אפי' על מגעם ומשאם, וכדברי המל"מ מפורש להדיא בנימוקי ב"מ (ד' קיד) שהביא בשם ס' יראים דכיון שכנענים אין מטמאין באהל אין טומאתן אלא כטומאת נבלה ואין כהן מוזהר עליהן, וכ"כ חד מרבותינו הראשונים בס' האשכול הלכות טומאת כהנים וז"ל ויש שהוסיף דאע"ג דמסיק רבינא דלא מעטינהו קרא ממגע ומשא מ"מ אין הכהן מוזהר עליהם וטומאתן כטומאת נבלה, ול"נ דא"כ לא הוו מחמרי רבנן במדורת הכנענים אפי' בספק ובארץ עמים ותו הרי אמרו נזיר שמשון מטמא למתים דכתיב ויך מהם אלף כו', הרי להדיא דדעת היראים הוי דמטמא אלא שאין כהן מוזהר מליהן, (ולפמ"ש בר"ה ד' ט"ז ועמ"ש התוס' ריש חולין י"ל דמ"מ איסורא איכא):

ועמ"ש הקצה"ח (סי' ת') ובטעה"מ פ"ה מאישות, והביאו מ"ש בבדק הבית יו"ד (סי' שמט) בשם תשו' הרשב"א דאס"ד דמת כנעני לא מתסר בהנאה א"כ יי"נ דאסור בהנאה

מנלן דאי משום דאיתקש לזבח וזבח למת ההיא מת גופיה מנלן דמת ישראל קאמר, והקשה הקצה"ח בהא דתניא אר"י בן בתירה מנין לתקרובת ע"ג שמטמאה באהל שנא' ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל כו' והאי מת מנלן דמתי ישראל קאמר, וצ"ל דס"ל לריב"ב דקברי ע"ג נמי מטמא באהל, ומתרצי בזה קושיית התוס' בחולין (ד' יג) שהוכיחו דרבנן דריב"ב נמי ס"ל היקשא דזבחי מתים לענין איסור הנאה ולענין טומאת מגע ומשא, מדקאמר בפסחים (ד' עב) השוחט בשבת בחוץ לע"ג חייב ג' חטאות מאי תיקן, דלא מצית אמרת תיקן להוציא מידי נבלה דהא אית ליה טומאה מכח תקרובת ע"ג ומוכח דאיכא טומאה מדאורייתא, ומשמע דאפי' לרבנן דריב"ב מיירי, והקשו התוס' דא"כ אמאי לא דרשי נמי לענין טומאת אהל, וכתבו לתרץ דלפ"ז י"ל דס"ל לרבנן דריב"ב דקברי כותים אין מטמאין באהל אלא במו"מ, ודי"ל רבינא בפסחים לטעמי' ביבמות:

ולענ"ד ז"א, דריב"ב מצי אתי שפיר אף כרשב"י, משום דריב"ב ס"ל דתקרובת ע"ג מטמאה באהל מן התורם ודאיתקש למת

מה"ת וכמ"ש התוס', ומש"ה מקיש למת ישראל לחומרא, דכל היכי שיש לספק בכוונת ההיקש אזלינן במידי דאורייתא לחומרא, ומ"ש הרשב"א דאס"ד דמת כנעני לא מתסר בהנאה יי"נ דאסור בהנאה מנלן דדלמא למת כנעני איתקש, והוצרך ליישב משום דא"כ היקשא למה לי, היינו משום דהרשב"א אזיל לטעמיה שכתב בחידושיו בקדושין (דף נח) דתקרובת ע"ג אינה אסורה בהנאה אלא מדרבנן, דהא דיליף מדכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים אסמכתא מדרבנן היא, וממילא כדאיכא להקיש לקולא ולחומרא לקולא מקשינן, כדקאמר בשבת (ד' פג) טומאת ע"ג דרבנן היא וקולא וחומרא לקולא מקשינן כו', וכיון שיש לנו לספק בכוונת ההיקש י"ל דאיתקש למת כנעני ולקולא, וכ"ז היינו לרבנן דריב"ב, משא"כ לריב"ב דס"ל דהיקש למת היינו מה"ת, שפיר אתי גם אליבא דרשב"י [וא"כ לא יתכן לומר מה שכתבו בההיא דפסחים שם], ואם נימא לחלק במת מצרי בין קודם קבורה לאחר קבורה, ומשום דקודם קבורה לא נעשית מצותה ולא מצי יליף מקרא דוערפו, ממילא הכא דכתיב ויאכלו זבחי מתים דמשמע שהוקש למת קודם קבורה ע"כ הוקש, למת ישראל, משום דאלת"ה היקשא למאי אתי, כיון שמותר גם בהנאה, וא"כ בלא"ה שפיר יליף שמטמא באהל, וגם לפמ"ש דמת מצרי אסור בהנאה כמת ישראל גם קודם קבורה, אכתי מיושב ההיא דריב"ב כמ"ש, ויש עוד להאריך ולבאר לדינא ע"ד חקירת המנ"מ בענין המומיען, אולם לא הרשני כעת עדיין לצרפם ולהבחינם במאזני העיון, ולעשות רצון מעכ"ת חפצתי להשיבהו בקדימה על יקרת דבריו בחד"ת:

יתענג על רוב שלום כנפש ידידו הדו"ש והצלחתו אליהו באאמ"ו
הרב הגאון ר' נפתלי הירץ שליט"א קלאצקי:

סימן יד

הרמבים (פ"א מתמורה הלכה א) כתב וז"ל ולמה לוקין על התמורה והרי לאו שבה ניתק לעשה שנאמר ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, מפני שיש בה עשה ושני לאוין ועוד שאין לאו שבה שוה לעשה שהצבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו אע"פ שהן מוזהרין שלא ימירו, ולכאורה מוקשה מנליה להרמב"ם הסברא שאינו נל"ע לפי שאין הלאו שוה לעשה דהא זה הטעם אינו מוזכר בש"ס, ומ"ש הלח"מ דגרס כפרש"י בתמורה (ד' ד) דגרס בגמ' דמש"ה מימר לוקה משום דהוי לאו ששוה בכל, אינו מספיק ליישב דברי הרמב"ם, דגם להך גירסא לא משמע כלל לשון הש"ס לומר דהוי טעמא לפי שאין הלאו שוה לעשה, גם דכיון שכתב הרמב"ם הטעם מפני שיש בה עשה ושני לאוין מבואר דגרס כגירסת הש"ס שלפנינו דלא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי, וגם מוקשה למאי הוצרך הרמב"ם לכתוב טעם נוסף.

ויתכן ליישב זה, שהרמב"ם מפרש הא דקאמר הש"ס מקדים תרומה לבכורים נמי לילקי משום דבדיבורו עשה מעשה א"ר אבין שאני התם דלאו שנל"ע הוא דכתיב מכל מעשרותיכם תרימו כו' א"ל אביי וכל לאו שנל"ע לא לקי והא מימר דלאו שנל"ע הוא ולקי דתנן לא שאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים, הו"ל ב' לאוי וחד עשה ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי, וכבר תמהו התוס' דכי תעלה על דעת אביי לומר על לאו הנל"ע דלקי והרי משנה שלימה בחולין (ד' קמא) שאם לקח האם על הבנים משלח ואינו לוקה דהוי נל"ע וכן גבי נותר כו', ותירצו שהיה אביי מתמה על לאו דמעשר דלא סמיך מכל מעשרותיכם תרימו אלאו דלא תאחר, ומש"ה פריך והרי מימר כו' ואע"ג דסמך העשה אחר הלאו מיהו מדמה מילתא למילתא דכי היכי דבתמורה לקי משום דאינו מקים העשה בידים ה"נ הול"ל דמכל מעשרותיכם תרימו אע"ג שמקיים העשה בידים מיהו כיון דלא סמיך לא הו"ל להחזיקו בלאו הנל"ע, ולכאורה תמוה דמנלן להקשות ולדמות מילתא למילתא דהא שפיר י"ל דחשיב נל"ע הגם דלא סמיך העשה להלאו, ודדוקא לאו דתמורה לא חשיב נל"ע לפי שאינו מקיים העשה בידים, וכדי ליישב ביאור הסוגיא, מפרש הרמב"ם דאביי פריך על הא דקאמר דמקדים תרומה לבכורים הוי לאו הנל"ע, לפמ"ש בתד"ה הרי אונס פי' לדידך דאמרת דמכל מעשרותיכם תרימו דלא איירי אלא בהקדמת תרומה למעשר ואפ"ה הוי ניתוק להקדמה דבכורים למעשר

אלמא אית לך דלאו שניתק למקצתו ניתק כולו והרי אונס דלאו דידיה ניתק גבי ישראל ולא אמרי' דניתק גבי כהן אלמא דהיכא דניתק מקצתו לא ניתק כולו, והשתא י"ל דהיינו דפריך והא מימר דלאו שנן"ע הוא ולקי, וע"כ הוי טעמא משום שהלאו כולל יותר מהעשה שהלאו כולל גם בצבור ושותפין שאין עושין תמורה, ומוכח מזה דכל לאו שלא ניתק כולו לא ניתק אף מקצתו, וא"כ ליכא למימר דהוי ניתוק להקדמה דבכורים למעשר משום דלאו שניתק מקצתו ניתק כולו, דהא אדרבה אמרינן להיפוך, ואין להקשות ע"ז דהא הכא אביי הוא דקא"ל ואיהו קאמר דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאס"ד לא מהני אמאי לקי וא"כ לדידיה לא ילקה על לאו דתמורה בצבור ושותפין דל"מ מעשיו, דלק"מ דאכתי הלאו כולל יותר מהעשה דצו"ש ישנן בלאו אלא שאין לוקין עליו, וגם י"ל דדוקא כדנ"מ מעשיו משום דעבר אמימרא דרחמנא הוי כמו שלא עשה כלום, משא"כ היכא דמהני מעשיו בעצם אלא דאיכא נזה"כ דצו"ש אין עושין תמורה, אפשר שלוקין עליו, ולסברת הרמב"ם יתכן לפרש הא דדחי הש"ס דשאני תמורה דהו"ל תרי לאוי וחד עשה ולא אתי חד עשה ועקר ב' לאוי [ועמ"ש התוס' בחולין (ד' פא) דהיינו דוקא בההיא דתמורה דליכא מעשה לנתק הלאו דיהיה קדש לאו עשייה הוא] דהיינו דוקא משום דלא הוי ניתוק גמור לפי שהלאו כולל יותר שישנו בצבור ושותפין, ומש"ה אין העשה מנתק בזה לשני לאוין, ולעולם כשיש רק חד לאו, שפיר חשיב נל"ע אף כשאינו ניתוק גמור [ויתיישב קו' האחרונים שתמיד הלאו כולל יותר שישנו גם בסומא וכן מה שהקשו גבי לאו דנותר שהעשה אינו נוהג בנשים] והדר פריך הש"ס והרי אינם דחד לאו וחד עשה ולא אתי עשה ועקר לאו דתניא אונם שגירש כו' אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר, ומוכח דהיכא דניתק מקצתו לא ניתק כולו וכמ"ש התוס', ומתרץ כהנים קאמרת כהנים טעמא אחרינא הוא דרבי רחמנא קדושה יתירה, ואין הכוונה בזה לומר דכהנים לוקין על כל לאו הנל"ע, דהא אין לוקין על לאו דנותר וכה"ג, אנא דגבייהו לא אמרינן דלאו שניתק מקצתו ניתק כולו, ועכ"פ מיושב מ"ש הרמב"ם גם לטעמא שאין לאו שבה שוה לעשה, דדוקא כדלא הוי ניתוק גמור אין מנתק לב' לאוין (וכעין מ"ש התוס' בחולין שם) ולכאורה יתכן ג"כ ליישב לפמ"ש הגרע"א (מערכה יא) דהרמב"ם ספוקי מספקא ליה אי הלכה כאביי. דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני ע"ש, והשתא י"ל דמש"ה הזכיר הרמב"ם שני הטעמים, משום דלאביי דלא לקי אלא היכא דמהני מעשיו לא ילקה בצבור ושותפין, ממילא לאביי אא"ל הטעם שאין הלאו שוה לעשה אלא מפני שיש בה ב' לאוין, ואליבא דרבא קאמר הטעם שאין לאו שבה שוה

לעשה, אך ז"א לפ"מ שביארתי בספרי אה"ר (סי' כא) דדעת הרמב"ם הוא לפסוק כרבא וכמ"ש הריב"ש עמש"ש, וגם כבר ביארתי דגם לאביי אין לאו שבה שוה לעשה:

והנה לקמן פריך מיתיבי אונס שגירש אם ישראל מחזיר הוא ואינו לוקה ואי אמרת כיון דעבר אמימרא דרחמנא לקי הא נמי ללקי תיובתא דרבא אמר לך שאני התם דא"ק כל ימיו בעמור והחזר, ופרש"י בפי' ראשון דמשמע דכל ימיו לא יוכל לשלחם דאם גירש יחזיר דכל ימיו בעמוד והחזר קאי והלכך לא עבר אמימרא דרחמנא. ומוקשה לפרש"י מאי פריך דהא הוי נל"ע כדאמר לעיל, וגם צריך להבין דמה בכך שאם גירש יחזיר דהא אכתי עבר אמימרא דרחמנא בגירושין, וכיון שהגט חל מדכהן לוקה ואינו מחזיר, ומשום דאיתקש גירושין למיתה כמ"ש התוס'. הדר ילקה הגם דל"מ מעשיו, (ודוקא היכא שמעשיו בטלים בלא"ה כגון כהן שקידש גרושת אחיו דבל"ז אין קדושין תופסין מודה רבא דלא לקי כמ"ש הנו"ב ובספרי סי' כ"א], וצ"ל דמפרש דגלתה התורה דקרא דל יוכל לשלחה לא אתי ללאו אלא לומר שכל ימיו בעמוד והחזר קאי ושאם גירש יחזיר, ועטילא כשגירש ומחזיר לא עבר אמימרא דרחמנא והא דכהן לוקה ואינו מחזיר, היינו דכיון שכהן אינו יכול להחזיר, ממילא גורם בגירושין שלא יוכל להחזירה לעולם ומש"ה כהן עבר אמימרא דרחמנא בגירושין, משא"כ ישראל לא עבר כלל, שהתורה לא הקפידה על מעשה הגירושין אלא על מה שלא יוכל להחזירה, והשתא י"ל דהא דמייתי לעיל דגבי אונס היכא דניתק מקצתו לא ניתק כולו גבי כהנים דרבי רחמנא קדושה יתירה, היינו דוקא לאביי לטעמיה דסבר דלא לקי היכא דל"מ מעשיו, אבל לרבא דמוכרח לומר שלא הקפידה תורה אלא על מה שלא יוכל להחזירה, בלא"ה ניחא דלא הוי לאו שניתק מקצתו, כיון דלפ"ז ליתא ללאו אלא בכהן וכה"ג היכא שאינו יכול להחזירה [והא דמכות ד' ט"ז יש ליישב] והא דפריך הא נמי ללקי הגם דהוי נל"ע להס"ד, אפשר דס"ל דכיון דלקמן ס"ר לא יחליפנו בשל אחרים ולא ימיר אותו בשל עצמו איכא בתמורה רק חד לאו על כאו"א, א"נ כהתוס' דחולין דהא דלא עקר ב' לאוין היינו דוקא כדלא הוי ניתוק גמור, ס"ל אליבא דרבא דהא דלקי בתמורה היינו לפי שאין הלאו שוה לעשה שהלאו כולל צבור ושותפין שאין עושין תמורה ולוקין משום דעבר אמימרא דרחמנא, ומש"ה פריך דכיון דלאו דלא יוכל לשלחה כולל גם כהן דגביה ליכא לעשה דחזרה, גם ישראל ילקה, ודוקא לאביי דצבור ושותפין

שאין עושין תמורה לא לקו, דעמילא ליכא למימי טעם המלקות בתמורה לפי שהלאו כולל יותר מהעשה, הוא די"ל דהוי נל"ע גם כש לאו כולל יותר מהעשה, והגם שביארתי

דגם לאביי י"ל דהלאו בתמורה כולל יותר מהעשה, מ"מ יש מקום לומר דלפי' קמא דפרש"י תליא בפלוגתת אביי ורבא:

ולקמן (ד' ט') בהא דת"ר לא יחליפנו בשל אחרים ולא ימיר אותו בשל עצמו, פריך הש"ס ולכתוב לא יחליפנו ולא בעי לא ימיר אותו, וקשה דלא קאמר דבעי לא ימיר אותו כדי שיהיו ב' לאוין דלקי משום דלא עקר תרי לאוי, ואין לתרץ דאליבא דרבא דגם צו"ש לוקין משום דעבר אמימרא דרחמנא דממילא הלאו כולל יותר מהעשה, בלא"ה לא הוי נל"ע, דז"א, דכבר נתבאר דגם אליבא דרבא דוקא משום דהוי ב' לאוין צריך שיהא הלאו שוה להעשה, גם דהכא מוכח דהוי הקושיא אליבא דאביי, מדפריך דלא בעי לא ימיר אותו ופרש"י דמי גרע של עצמו משל אחרים, ורבא הא קאמר התם דל"ל מה טוב ברע דעלויי קא מעלי ליה טוב בטוב דכי הדדי נינהו לכ"ש, משום דאין עונשין מן הדין, וא"כ קשה מאי פריך דמי גרע של עצמו משל אחרים, דהא אין עמה"ד ולא הו"מ למילף לענין מלקות, וע"כ צ"ל דפריך אליבא דאביי דקאמר הא לאו דינא הוא מי גרע טוב מרע, וה"נ מי גרע של עצמו משל אחרים [וכה"ג מצינו ריש ב"ק דקאמר לא הרי שור כו' וע"ש בתוס', ומשום דזה עדיף מתולדה], והדק"ל דבעי לא ימיר אותו כדי שיהיו ב' לאוין, וההכרח לומר דלא ניחא להש"ס לומר דאתי קרא רק כדי שיהא ב' לאוין שילקה עליו, דהו"מ לכתוב בלשון שלא יהא נל"ע ושלא יסמוך העשה להלאו, והתוס' ריש תמורה ד"ה וסופג את הארבעים הקשו אמאי לא תני שמונים, ותירצו דלא נחתי למנין מלקות, ועוי"ל דלא לקי אלא מ' ותרי לאוי צריכי חד בקרבן שלו וחד בשל חבירו, וקשה אמאי לא תירצו דכיון דאיכא תרי לאוי וחד עשה עקר עשה לחד לאו ונשאר חד לאו לחוד ללקות, וי"ל שיש הכרח להתוס' מהש"פ דא"א לומר כן, מהא דקאמר הש"ס והרי תמורה כו' שאם המיר מומר כו' אלמא מהני כו' תיובתא דרבא אמר לך שאני התם דא"ק והיה הוא ותמורתו יהיה קדש ולאביי אי לאו דאמר רחמנא והיה הוא ותמורתו הוה אמינא תצא זו ותכנס זו קמ"ל., ויקשה דהא אצטריך קרא דוהיה הוא ותמורתו כדי שלא ילקה רק מ', ומש"ה לפום דס"ל להתוס' בתירוצם הראשון שבדין הוא שילקה שמונים משום דאיכא תרי לאוי, יש להם הוכחה מהסוגיא דצ"ל דכיון דחד עשה לא עקר ב' לאוי, נשארו השני לאוין בשלימות בלא ניתוק:

סימן טו

סוגיא דכתובות (ד' לח), בשלמא ר"ע דמתני' דנערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לעצמה) לא אתיא ג"ש ומפקא ליה לקרא מפשטא לגמרי, אלא לר"ע דברייתא

(דקנסה לאביה) אתיא ג"ש ומפקא מפשטיה לגמרי, אמר רנב"י קרי ביה אשר לא ארוסה, ארוסה בת סקילה היא, סד"א הואיל וחידוש הוא שחדשה תורה בקנס אע"ג דמיקטל משלם, ולרבה דאמר חידוש הוא שחדשה תורה בקנס אע"ג דמיקטל משלם מאי איכא למימר, סבר לה כר"ע דמתני', כבר הקשה הפנ"י דמאי פריך לרבה, דהא י"ל דהכא הוי גזה"כ דהבא על נערה מאורסה פטור מקנס, ויתכן ליישב זה, דכיון דפשטיה דקרא אשר לא אורשה משמע דהיינו למעט נערה שנתארסה ונתגרשה, אלא דר"ע דברייתא אמר שהדין נותן הואיל ואביה זכאי בכסף קדושיה ואביה זכאי בכסף קנסה, מה כסף קדושיה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה אף כסף קנסה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה, א"כ מה ת"ל אשר לא אורשה מופנה להקיש לו ולדון הימנו ג"ש, נאמר כאן אשר לא אורשה ונאמר להלן אשר לא אורשה מה כאן נ' אף להלן נ' ומה להלן שקלים אף כאן שקלים, ולכאורה הא אכתי י"ל כפשטות הכתוב דממעט נערה שנתארסה ונתגרשה וכריה"ג שאין לה קנס, דתו לא שייך להקיש לכסף קידושיה, כיון שגם לעצמה אין לה קנס, וצ"ל דסברת ר"ע הוא דכיון דלא אשתני גופה לא מסתבר למעטה מקנס, וכמ"ש מסתברא הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה, וכיון דיש לה קנס הוא של אביה ככסף קדושין [וכתב אשר לא חורשה, שאין מקום לטעות, ומעצמנו נדע דממעט ארוסה דוקא], ופריך הש"ס דנהי דמופנה לגז"ש הא מיעקר פשטא דקרא דאתי למיעוטא, וארוסה א"צ למעט דבת סקילה היא, ומשני דאצטריך למעט ארוסה סד"א הואיל וחידוש כו', ושפיר פריך הש"ס לרבה דאמר דבקנס אע"ג דמיקטל משלם דממילא מוכרחין לומר דהוי גזה"כ גבי ארוסה, וכיון דארוסה לא יצתה עדיין מרשות אביה, וכמ"ש לקמן (ד' מ"ו) דיציאה מאב אכתי מיחסרא מסירה לחופה, ועדיין היא ברשות האב לירושתה ולמע"י, ומהפרת נדרים הוא דנפקא ליה מרשותיה דמיפר בשותפות עם בעלה, וגם מכסף קדושיה לא נסתלק זכותו) דהא אם תתגרש ותתקדש שנית יהיה הכסף קדושין שלו, אלא דהשתא בהיותה ארוסה אין קדושין תופסין בה, ולר"א דסבר בגיטין (ד' פב) דבא ראובן וקידשה חוץ משמעון ובא שמעון וקדשה סתם, או שקדשה ראובן חוץ משמעון ולוי ושמעון קדשה חוץ מראובן דאהני קדושי שניהם, בודאי יהא כסף קדושי המקדש השני לאב, וגם לפום דקיי"ל כרבנן, אינו מצד שאין לאב זכיה בכסף קדושיה, אלא דלא שייכא בה עתה קדושין, וא"כ בין אם נאמר דנתמעט ארוסה מקנס הגם דלא אשתני גופה, בין אם נאמר דלא נתמעטה אלא דקנסה הוי לעצמה ולא לאביה, אנו מוכרחין לומר דהוי גזה"כ שאין לה קנס, או דגזה"כ דהגם שעומדת ברשות האב מ"מ קנסה לעצמה, וא"כ יקשה מנלן להוציא קרא מפשטיה דמשמע דממעט נתארסה ונתגרשה מגזה"כ, הגם

דכסף קידושיה הוי של אב, ובשלמא אי אמרי' דגלי קרא דגם בקנס לא משלם משום דמיקטל, א"ש דמוקי בארוסה שלא נצטרך לומר דהוי גזה"כ בעלמא לחדש מיעוט חדש, אלא דגלי קרא דלא נימא דכיון דחידוש שחדשה תורה אע"ג דמיקטל משלם, ומש"ה לא מוקי בנתארסה ונתגרשה דכיון דלא אשתני גופה וכסף קדושין של אביה, מסתבר דיש לה קנס וקנסה לאביה, משא"כ לרבה כיון דצ"ל דהוי גזה"כ למעט בלא סברא, הא עדיף לומר דקרא כפשטיה ודהוי גזה"כ למעט נתארסה ונתגרשה, ואיזה עדיפות איכא לדידיה להוציא קרא מפשטיה ולהעמיד בארוסה, [ומש"ה לא מתרץ הש"ס דאתי כר"א, וכגון שקידשה חוץ מזה, דלאו בת סקילה היא, דא"כ נצטרך לומר דהוי גזה"כ בעלמא ויקשה מנלן להוציא מפשטיה דקרא, ובלא"ה לא בעי אוקי דלא כהלכה, ומשני דס"ל כר"ע דמתני' ולא דס"ל כריה"ג, משום דקיי"ל כר"ע, וגם דהא בעי ליישב דעת ר"ע],

ויתכן עוד לומר, דכיון דלר"ע דברייתא, צ"ל דהא דשינה וכתב בלשון אורסה הוי מופנה לג"ש, וכ"ז היינו אי בארוסה הוי גילוי מילתא בעלמא דגם בקנס היכא דמיקטל לא משלם, אבל לרבה דהוי גזה"כ בעלמא, תו לא הוי מופנה, דבעי קרא באונס ובמפתה, [דאי כתב באונס סד"א דמפתה הוי ממון לזה כו', וגם אי אינו יכול למחול או שאמרה שאינה מוחלת כיון שהוא מדעתה סד"א שנותן לאביה, וכן סד"א להיפוך דאונס חמיר טפי ויש לה קנס, או דאונס כיון דשותה בעציצו גם בנתארסה נותן הקנס לאב, כדי שלא יהא הכסף שלו דכל מה שקנתה קנה בעלה], ומש"ה לא מצי אתי כר"ע דברייי' דלדידיה דהוי גזה"כ ולא גילוי מילתא בעלמא, לא הוי מופנה מב' צדדים, והגם דבתרווייהו כתיב בלשון אשר לא אורסה ולא בלשון לא ארוסה ומופנה מב"צ לג"ש, אכתי לרבה דבעי גזה"כ להוציא מדין קנס דעלמא לא הוי מופנה מב"צ [ודוקא אי הוי גילוי מילתא בעלמא, בתר דידעי' דשוה קנס לדין ממון חשיב כמופנה מב"צ]. ולר"ע דמתני' ניחא כמ"ש בש"מ דר"ע דמתני' ס"ל דסגי במופנה מצד א' ומש"ה מצי דריש הא אורסה לעצמה, או כמ"ש הש"מ בשם הרשב"א ממונטשליר דלר"ע דמתני' מהר הבתולות לג"ש וכדקיי"ל דכתובת אשה דרבנן, ודריש אשר לא אורשה לגופיה דהא אורשה לעצמה, והא דאמר מיבעי ליה לכדתניא כו' אינו לגז"ש ולא מייתי אלא דמתרץ לה במה שמתרץ הברייתא בסברת הא אשתני גופה כו'

והש"מ הקשה על הא דקאמר הש"ס ור"ע מתי חזית דאשר לא **אורשה לג"ש ובתולה למעוטי בעולה אימא בתולה לג"ש** ואשר לא אורשה פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה. דמאי פריך דהא כיון שהדין נותן הואיל ואביה זכאי בכסף קדושיה כו' היכי י"ל דממעט נתארסה ונתגרשה שאין לה קנס לא לעצמה ולא לאביה, ותירצו

דה"פ דאימא בתולה לגז"ש ונתארסה ונתגרשה יהי' קנס לעצמה כר"ע דמתני' שאינך מוציא קרא מפשטיה. ואמאי ינתן לאביה שמוציא קרא מפשטיה, ולענ"ד מוקשה דהא לדידיה לא אפשר שיהא קנס לעצמה כיון שהדין נותן כו' והוי ככסף קדושיה, ומבתולה ממעט בעולה שאין לה קנס כלל, אמנם בפשוט א"ש דפריך הש"ס מאי חזית, דאימא דממעט נתארסה ונתגרשה שאין לה קנס כלל, וכדממעט השתא בעולה, ותו לא שייך לדמות לכסף קדושיה כיון שאין לה קנס כלל, ומשני דמסתברא הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה, ולא מסתבר לפטור נתארסה ונתגרשה מקנס לגמרי, והדר בהכרח הקנס של אביה משום שהדין נותן דהוי ככסף קידושיה

והנה הגרע"א הקשה לרב פפא דמוקי בסנהדרין (ד' עד) למתני' דאלו נערות דהבא על אחותו יש לה קנס, במפותה דלא ניתן להצילה בנפשו, וע"כ הא דקתני דאשת אחיו יש לה קנס דהיינו ע"כ בנתארסה ונתגרשה, אתי כר"ע דברייתא דקנסה לאביה וכמו שהוכיחו התוס', דאי קנסה לעצמה הרי מפותה מחלה, וא"כ ע"כ דדריש אשר לא אורשה למעט ארוסה דלא נימא דבקנס חידוש דמקטל ומשלם, וא"כ איך קתני במתני' דהבא על בתו פטור מקרא דאסון, דהא מהך קרא לא מוכח דבקנס פטור, והו"ל למתני' למינקט ההוכחה מקרא דאשר לא אורשה, וכעין זה הקשו התוס' לעיל ד"ה ס"ד, ולתירוצם השני יקשה הכא זה:

ולע"ד מיושב, דכיון דהוי גילוי מילתא בעלמא דלא נימא קנס חידוש הוא, הדר הוי הילפותא מקרא דלא יהיה אסון, ואהדרה קרא למלתא קמייתא [וכעין מ"ש התוס' בביצה ד' י"ב ובחולין ד' צ"ח ובע"ג ד' ס"ז], ונקט מתני' עיקר הילפותא ולא הגלוי מלתא בעלמא.

ומה שהקשו התוס' בד"ה סד"א, היינו משום דלתנא דיליף מקרא דכל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה, ודאייתר חד קרא למיתה וקנס איכא לימוד מיוחד למיתה וקנס והו"ל למינקט הך ילפותא, משא"כ הכא דאינו מוזכר לימוד מיוחד למיתה וקנס אלא דאיכא קרא למעט ארוסה, [ואי הוי בתורת ילפותא ליכא למילף אלא דומיא דארוסה דבת סקילה היא, ולא היכא דניתן להצילו בנפשו בעלמא] והוי רק גילוי מילתא שלא שינתה התורה קנס מממון והילפותא הוי מקרא דואם לא יהיה אסון, דאי לאו הך קרא לא הוה ידעינן לפטור בתו מקנס, ולא הוי ממעטינן אלא ארוסה (א"נ נתארסה ונתגרשה) משא"כ התם דקרא דכל חרם הוא כולל בכל קנס דלא מיקטל ומשלם:

ובזה מיושב הא דפריך לעיל, דלרבה דאמר חידוש הוא שחדשה תורה בקנס כו' מתני' כמאן מוקים לה אי כר"מ קשיא בתו כו', ולא משני הש"ס דלעולם בכל קנס בעלמא ס"ל דאע"ג דמיקטל משלם, והכא גלי קרא דאשר לא ארוסה, דבקנס דאונס ומפתה לא

מיקטל ומשלם, והגרע"א ד' ל"ז תוד"ה ארוסה, הכריח מזה דאי גלי קרא בחד דוכתא דבקנס ג"כ קלב"ם ילפינן מינה בכל דוכתא, אמנם לפמ"ש מיושב בפשיטות, דשפיר פריך הש"ס אי כר"מ קשיא בתו, דכיון דבקנס אע"ג דמיקטל משלם, אי נימא דהכא גזה"כ קרא דאשר לא ארוסה דהכא בקנס דאונס ומפתה לא מיקטל ומשלם, הדר יקשה הא דמייתי מתני' מקרא דואם לא יהיה אסון דכל המתחייב בנפשו אין משלם ממון, דהא מהך קרא לא מוכח מידי, והול"ל מקרא דאשר לא אורשה, ובשלמא אי גם בעלמא בקנס לא משלם היכא דמיקטל. אלא דבעי קרא, שלא נטעה לומר דכיון דחידוש הוא שחדשה תורה אע"ג דמיקטל משלם, אינו אלא גילוי מילתא בעלמא, , ולפי האמת נכלל קנס בדין ממון שפיר נכלל בהך קרא דואם לא יהיה אסון. עוי"ל ויתיישב ג"כ, הא דפריך הכא לרבם דאמר חידוש כו', ולא משני דקמ"ל דבקנס דאונס ומפתה לא מיקטל ומשלם, דא"כ דלא הוי גילוי מלתא בעלמא, תו אינו מופנה מב"צ דא"א למילף חדא מאידך, וא"כ לא אתי קרא לגז"ש, וע"כ דקרא למעט נתארסה ונתגרשה, ותו ליכא קרא לומר דקנס דאונס ומפתה שאני, וא"כ לא מצי אתי מתני' כר"מ,

ועפמ"ש מיושב מ"ש התוס' בסנהדרין ד"ה במפותה, דע"כ מתני' דאלו נערות לא מתוקמא כר"ע דברייתא, דהא ר"פ אית ליה דחידוש שחדשה תורה בקנס, ומאן דאית ליה דחידוש שחדשה תורה כו' ע"כ סבר כר"ע דמתני', ותמה הגר"ע בחידושיו (ד' כ"ט) דהא ר"פ מודה דמתני' לא ס"ל הא דחדוש שחדשה תורה בקנס כו' דהא במתני' קתני בא על בתו פטור, אלא דר"פ קאמר הכי לר"מ דס"ל טבח בשבת חייב, אבל עכ"פ ברור דמתני' ס"ל דאף בקנס לא אמרי' מת ומשלם ושפיר מצי אתי כר"ע דברייתא, ועפמ"ש י"ל דכיון דאר"פ היתה פרה גנובה לו וטבחו בשבת חייב, וס"ל הכי לפרש"י. בודאי לא פליג על סתם משנה, וצ"ל דשאני קנס דאונס ומפתה, שחיוב קנס הוא על הבעילה שבא באותה שעה גם חיוב ממון דבושת, וכ"כ הש"מ ד"ה רבה אמר בטובח ע"י עצמו, דתשלומי דו"ה הוי חידוש שחדשה תורה שישלם כ"כ הלכך י"ל דאע"ג דמיקטל משלם, אבל קנס דאו"מ לא הוי חידוש כ"כ דדלמא היינו עונשה מפני שעינה את הנערה וראוי לכך כמו המיתה והמלקות למאן דמחייב בהו וחזר הש"מ והקשה ע"ז דא"כ מאי פריך אליבא דרבה דלר"מ קשיא בתו דמתני' ולפמ"ש ניחא דשפיר פריך דקשיא בתו דמתני', וכן לא מתוקמא לר"פ כר"ע דברייתא, דתו נצטרך לומר דהכא גזה"כ, ודלא כקנס דעלמא, דהא בעלמא ס"ל דחייב דחידוש כו', ואינו גילוי מלתא בעלמא וא"כ הו"ל למתני' לאתויי מקרא דאשר לא אורשה, וגם דכיון דבעי ילפותא גמורה, תו לא הוי קרא מופנה לגז"ש, ותו א"א להוציא קרא מפשטיה:

סימן טז

בענין אין מבטלין איסור לכתחלה, היכא שבשעה שמבטל עדיין היתר הוא, כ' המרדכי הובא במ"א או"ח (סי' תרכו ס"ק ג) שאם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא ע"י האילן צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן, דאע"ג דאמא"ל י"ל דקודם יו"ט שאינו אסור עדיין נתבטלו (ומהר"נ שכתב שאין זה כביטול שאר איסורין כו' לא מוכח לומר שחולק ע"ז אלא שנותן טעם דגם בחוה"מ שרי זה, ובלא"ה הוכרח הר"נ לומר סברתו ע"ש), ועמ"ש המ"א (סי' תמז ס"ק מה) דכשנפלו חטים בתוך המים ונתחמצו ונתנגבו ונתערבו בתוך חטים מרובים אסור להוסיף עליהן עד ס' כדי לאכלן בפסח דהוי כמא"ל כו' (רשב"א סי' תפה), ולענ"ד מסתברא דתליא בחקירת הקדמונים אי היתר בהיתר בטל דאי היתר, אינו בטל בהיתר אינו בגדר ביטול עד שעת חלות האיסור והדר איכא משום מבטל איסור לכתחלה, דמה בכך שמבטל בשעה שהוא היתר כיון שהביטול אינו בא עד שעת חלות האיסור, משא"כ אי נימא דהיתר מתבטל בהיתר דהשתא י"ל שמתבטל מיד בהיותו עדיין היתר ואינו מבטל איסור אלא היתר, ובאו"ז ה' פסחים הביא מפ"ט דכלאים דצ"ג וצ"ר שטרפן זב"ז אם רוב מן הגמלים מותר להביא פשתן לשם, דאע"פ שכלאים במשהו מ"מ כיון שנתבטל צ"ר בשל גמלים ברוב א"ח וניעור כשמוצא הפשתן ואע"פ שהוא היתר בהיתר. וא"כ קשה אמאי אמר רב קדרות בפסח ישברו הרי נתבטל היתר בהיתר וצ"ל דמיירי בקדירה שנתבשל בה דייסא ובלועה כולה מחמץ כו' תדע דאפי' תאמר היתר אינו בטל בהיתר מ"מ אחר ז' שעות שהי' היתר באיסור ליבטל וכ"כ בתשו' מהרי"ל (ת' קפ"ו) והובא בח"ס א"ח (ת' ק"ז) ועמ"ש הנוד"ב מהד"ת (חלק או"ח ת' ע"ב) שמביא לסתור ראיית האו"ה דהיתר בהיתר בטל מחמץ קה"פ שבטל בס', די"ל שמתבטל כשמגיע ע"פ אחר חצות, וכ"כ בחלק יו"ד (ת' קפו) וכבר קדמו באו"ז ובמהרי"ל, ועמ"ש הר"נ בנדרים (ד' נט) ד"ה שאני וז"ל דבדין הוא דליבטל היתר דזרעי אנשי לגבי גידולין דאיסורא משום דהו"ל תערובת היתר באיסור ודברים שאינם שוין מבטלין הן זא"ז אבל איסורא באיסורא כליטרא מעשר טבל בגידולין אע"פ

שאין האיסורין שוין מ"מ איסור באיסור הוא ודברים שהן שוין זל"ז לגמרי אין אחד מהם מבטל את חבירו וכמו שכתבתי בפ' הנודר מן המבושל וע"ש שכתב בההיא דביצה (ד' לט) דדבר שהוא ניתר עכשיו כמים ומלח ראוי יותר שלא יתבטל לגבי עסה אע"ג דהוי מבשא"מ כו', ולפי סברתו אין היתר בהיתר מתבטל אף מבא"מ ועמ"ש הש"כ יו"ד (סי' צט ס"ק כב) ובפמ"ג בפתיחה להּ תערובת דהיתר בהיתר בטיל בא"מ ואינו

בטל במינו והשתא י"ל דמש"ה משפיל הענפים ומערבן עם הסכך ומבטלן לכתחלה, דהסכך הכשר והאילן הם ע"פ הרגיל מינין נבדלין, בפרט ששמו מובדל דשם אילן עליו, ומתבטל קודם יו"ט דמבא"מ מתבטל היתר בהיתר וליכא משום ביטול איסור לכתחילה כיון שמבטלו בהיותו היתר עדיין משא"כ לבטל חטין מבוקעות קוה"פ בחטין שאינן מבוקעות דהוי מב"מ וכן בתערובת לח בלח כדהוי מב"מ, שאינו מתבטל קוה"פ בהיותו היתר ואינו מתבטל אלא בעה"פ בשעת חלות האיסור והדר איכא משום מבטל איסור לכתחלה כיון שבא ביטולו בשעת חלות האיסור ושפיר כתב הרשב"א דהוי כמא"ל, ובירוש' פ"ט דכלאים צמר ופשתן שטרפן אסורין כיצד הוא עושה מביא לטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן, ומשום שמבטלן קודם שחל האיסור שטרפן ולא נתחברו עדיין בשום חיבור וליכא עדיין לא שוע ולא טוי ולא נוז, וי"ל דהיינו משום דצ"ג יש לו שם לוי דלא מקרי צמר סתם וכמ"ש בירוש' שם אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד ושאני ההיא דע"ז (סו) חלא דחמרא וחלא דשיכרא דהאי חלא מקרי והאי חלא מיקרי וכיון שחלוקין בשמן הו"ל צ"ר וצ"ג מבא"מ ומתבטל גם בהיותו היתר קודם חלות האיסור ומש"ה לא הוי מבטל איסור לכתחילה:

ויש מקום להוכיח שגם דעת התוס' הוא כן ממה שכתבו בחולין (ד' יד) תוד"ה ונסבין וז"ל ואע"פ שנפלט מבפנים מצד זה לצד זה אינו אסור עד שיפרוש לחוץ כדאמרי' גבי ככר שחתך עליה בשר דאפי' מאן דאסר הככר שרי הבשר אע"פ שלא יצא דמו עדיין והא דאמרי' בפ' כל הבשר (ד' קיג) גבי רב ששת דמלח גרמא גרמא תרי מ"ט לאו משום דפריש מהאי ובלע האי חדא נמי פריש מהאי גיסא ובלע בהאי גיסא, התם פריש לגמרי לחוץ מהאי גיסא קאמר, וכ"כ התוס' בפסחים (ד' עד) ד"ה האי מולייתא יע"ש, וכבר תמה הגאון רע"א זצ"ל בדו"ח בפסחים שם וכתב שלא זכה לעמוד על דבריהם הקדושים דהא התם החשש דאזיל מהאי גיסא ולא יפליטו המלח, וא"כ אף דעדיין ליכא איסורא דהוי דם אברים שלא פירש, מ"מ כשבישל אח"כ יצא הדם ויאסור, והניח בתמיהה, וכדי ליישב זה יתכן לבאר כוונת התוס', דקשיא להו מאי פריך הש"ס חד נמי פריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא, דהא י"ל דסבר רב ששת שגם זה הדם הבלוע יפליטנו המלח אלא שלא יפליטנו בשלימות וישתייר משהו דם שלא יפליט [א"נ דחייש דפריש מהאי ובלע האי משהו ולא הרבה כ"ז שטרודין לפלוט], דבודאי לא יחלוק על הדבר הנראה בחוש שנפלט הדם במליחה, והגם שישתייר רק משהו דם מ"מ מלח גרמא גרמא דחייש משום מבטל איסור לכתחילה שמבטל הדם האסור כיון שגורם שישאר משהו, משא"כ בחד דליכא חששא דפריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא, כיון דהאי שעתא הוי עדיין

דם שלא פירש וא"כ מבטלו קודם חלות האיסור, והגם שבשעת הבישול יפרוש הדם הא כבר נתבטל מקודם, ומזה הכריחו התוס' דפריש לגמרי לחוץ מהאי גיסא קאמר, ועמ"ש הר"נ גבי דגים ועופות וז"ל ואע"פ שאחר שיעור המליחה המוהל מאדים קים להו דבשיעור מליחה יוצא כל מה שהוא דם גמור והשאר מוהל אדום הוא שיוצא ומותר ועוד נ"ל שלא רצו חכמים להחמיר בדבר כיון דקיי"ל דדם שמלחו אינו עובר עליו, וע' פמ"ג בפתיחה לה' מליחה שחקר דאם רוצה לבשל בלא מליחה ולהרבות עד ס' לשתרי לכתחלה דהא כ"ז שלא פירש שרי וכה"ג לא מקרי מבטל איסור, וכתב שוב ראיתי שאין זה כלום דלעשות כן לכתחלה אסור ואף בחמץ קה"פ לערב לכתחלה אסור וכ"ת שאין כוונתנו לבטל הדם אלא לאכול הבשר אפ"ה מבטל מיקרי כו' עכ"ל, ולפמ"ש צ"ע דברי הפמ"ג דהכא דהוי בא"מ כבר נתבטל קודם חלות האיסור, אך י"ל דבלא"ה אינו מתבטל קודם שיפרוש דהא באותה שעה עדיין הדם מובלע בחתיכה וניכר ועומד בפ"ע ואינו מתערב עם המים והרוטב ויתר הבשר (כשהחתיכה ניכרת) ואינו מתערב ומתבטל עד שעת הבישול שיצא ויפלוט הדם וא"כ הוא מבטלו בשעה שפורש וכבר נאסר והדר איכא משום ביטול איסור לכתחלה, [ולבטל ברוב חתיכות שוויות שלא תהא החתיכה ניכרת גם אי נימא דגם ביבש ביבש הוי כן כדמוכח מההיא דסכך, אכתי הא מחמירין להשליך חתיכה אחת, וגם להמחבר לא יאכלן אדם אחד בב"א]. וע' פמ"ג במשבצות ס"ם ס"ד לענין חתיכה חיה ספק חלב או שומן אי שרי לבטל דעכשיו עדיין הותר משום דהוי ספיקא דרבנן ע"ש.

ב) ועמ"ש בתשובות רע"א זצ"ל (סי' רז) בדין הגבינות שמעמידים בעור קיבת כשירה ויש בחלב הרבה פעמים ס' נגד עור הקיבה, דבאיסור בב"ח יש להקל טפי בענין הביטול לכתחלה לפמ"ש התוס' בע"ז (ד' סה) והרא"ש (ה' כלאים) דכיון דכאו"א שרי ועירובן אוסרן ל"ש ביטול (שהעירוב אוסרן ונעשין גוף א') אלא דדרך בישול אמרה תורה וכל שאינו נ"ט אין כאן איסור כלל, ועמ"ש הש"כ (סי' צב ס"ק ח) ואין להקשות היאך ינער הקדירה שיתערב הכל דלמא יש טעם בחתיכה אחת ואיך יבטל איסור לכתחלה כו' ע"ש ועפ"ז יש לצרף עוד סברא דבטפת חלב שנפלה על חתיכה א' שבקדירה, עומד הוא לכך שינער הקדירה ויתערב בכל הקדירה ומעיקרא אינו דרך בישול וגם לא נודע לאיזה נפל מש"ה לא חל עלה כ"כ שם איסור שיאסר לבטל לכתחלה, ויתיישב מה שהקשה בחידושי רע"א אמאי לא כתב הרמב"ם שנותנין לארמאי לטעום כל חתיכה וחתיכה דשמא זו החתיכה שנפל עליה הטיפה ע"ש, ועמ"ש הב"ח (סי' צח) בשם הג"מ בשם הרוקח שאם נפל חלב לתבשיל יתן שם מים צוננין והשומן צף למעלה והשאר מותר,

ובאו"ה הארוך בשם ראב"ן שאם נפל חלב לקדירה ונמס אם יש ס' מצוה ליתן בו מים קרים לקרוש החלב ולהסירו, ובהגהות בסוף הספר כ' וז"ל טפת חלב שנפל לתוך רוטב של בשר כ' במרדכי פנ"ה שישפוך עליו מים צוננין ויסיר כל השומן הצף עליו מלמעלה והנשאר מותר אפי' ליכא ס', דבאיסור שאפשר להפרידו לגמרי לא אמרי' חנ"נ ואפשר לסוחטו אסור, וע' ש"כ (ס"ק טז) שחולק על הב"ח, ואולי הכוונה דכדליכא ס' יש להתיר עי"ז, ודגם כשיש ס' מ"מ מצוה לעשות כן. ועפמ"ש י"ל נמי דגבי בב"ת יש להקל טפי, דהכא כשאינו נ"ט אין עליו שם איסור כלל, והא דאפשר לסוחטו אסור היינו משום דחנ"נ והיינו היכא שנתערב היטב וצריך סחיטה ופליטת הבלוע שנבלע דרך בישול ולא כשאינו מתערב כ"כ שע"י נתינת מים צוננין יפרד מאיליו, וגם כשנשאר משהו אינו בגדר ביטול אלא דליכא איסור כלל, משא"כ בחלב ושאר איסורין אם ישאר משהו גם אחר נתינת המים צוננין אמ"א לכתחלה, ואף דגם בבב"ח אסור לבטל לכתחלה היינו כשכבר נתערב היטב כדרך בישול:

ובזה יתיישב מ"ש הרשב"א בתה"א וכדקיי"ל סי' ק"ו שהחתיכה עצמה אסורה לפי שהאיסור שבה אינו נפלט ממנו לגמרי ושאפי' לרבינו אפרים וסיעתו דלא אמרינן תנ"נ בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה לעולם אסורה, ותמה הכו"פ ממ"ש הש"ס (ד' קח) דאפשר לסוחטו תנאי היא ומייתי פלוגתא דר"י וחכמים בטיפת חלב שנפלה על חתיכה דאוסר כל הקדירה דברי ר"י כו' ודחי הש"ס דדלמא במב"מ לא בטיל פליגי, ולא דתי דכ"ע ס"ל אפשר לסוחטו אסור ופליגי אי חנ"נ דר"י ס"ל חנ"נ ואוסרת כל הקדירה דמב"מ לא בטל וחכמים ס"ל דלא נ"נ וסגי בס' נגד הבלוע, ומודים דחתיכה ראשונה אסורה דאפשר לסוחטו אסור, והחו"ד תירץ עפמ"ש המרדכי גבי יבמה שרקקה דם דכשלא היה ניכר ההיתר מקודם לא בטיל ומש"ה החתיכה עצמה שבלעה האיסור, משהו איסור שנשאר בתוכה לא בטיל כיון שקודם הביטול לא הי' ניכר ההיתר דהא הי' על ההיתר ג"כ שם איסור, משא"כ בבב"ת דתרווייהו:

היתרא ובטעמא תלי רחמנא, דוקא אי חנ"נ אפשר לסוחטו אסור, וכבר תמה ע"ז בהגהות אמרי ברוך, דדברי המרדכי אינו אלא היכא שההיתר עודנו אינו ניכר והכא גבי חתיכה לאחר סחיטת האיסור, משהו הנשאר אינו ניכר וגוף החתיכה ניכרת הוא עכ"ד, וע' סי' צ"ט ש"כ (ס"ק טו) בשם האו"ה דאף היכא דחנ"נ מ"מ בטל כשנתוסף התערובות דאע"ג שנעשה פ"א נבלה מצטרף כל ההיתר לבטלו, הגם שלא הי' ניכר ההיתר קודם (שנתוסף ההיתר), ד' המרדכי הוא דוקא כשתחלת ביאתו בתערובות ולא הי' בגדר ביטול מעולם:

אמנם עפמ"ש מיושב דשאני שאר איסורין שגם כשנשאר משהו נשאר בחתיכה משהו אסור ומש"ה גם כדל"א חנ"נ ונחשב רק כאיסור בלוע מ"מ אפשר לסוחטו אסור, משא"כ בבב"ח שכשנשאר משהו אינו כאיסור שנתבטל אלא שזה אינו בגדר בב"ח כל שאין כדי ליתן טעם דתרווייהו היתירא, מש"ה דוקא אי אמרי' חנ"נ י"ל גם בבב"ח דאפשר לסוחטו אסור לפי שכבר נעשה כולו נבלה, ואילו לא הוי חנ"נ לא הי' מקום לאסור זה בבב"ח, ולענין חנ"נ יש חומר טפי בב"ח לפי שתערובתן אוסרתן וחזרו להיות כגוף אחד של איסור מחמת עצמו, ולענין אפשר לסוחטו אדרבה יש חומר טפי בשאר איסורין דגם כשנשאר משהו שם איסור עליו אלא שנתבטל, ומש"ה דוקא בבב"ח תליא אי תנ"נ:

סימן יז

המ"א כתב (סי' קנ"ד ס"ק כ"ג) בשם האגודה שאם מצא דבר בחצר בהכ"נ זכה בו ולא אמרי' דחצר בהכ"נ קונה להקדש דחצר קונה מכח יד ואין יד להקדש והח"ס או"ח תשובה (מד) הקשה דלפמ"ש המרדכי בשם רבינו ברוך ממגנצא דאין חצרו קונה אלא הפקר ולא אבידה אפי' אחר יאוש, והובא בסמ"ע (סי' ר"ס ס"ק ב') הא אפי' להדיוט כה"ג אינו קונה, וכן הביא מ"ש הרא"ש דל"א חצרו של בעל החנות קונה לו דכיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויין שם לא קניא ליה חצרו, וכ"כ הש"כ (סי' ר"ם ס"ק י"ח) בשם ראב"ן דבתים שלנו שרבים מצויין שם לא קניא ליה חצרו, וא"כ כיון דבבהכ"נ רבים מצויין שם אפי' להדיוט לא קניא, ויתכן ליישב דהא רבינו ברוך כתב בלשונו דל"א חצרו של של אדם קונה לו שלא מדעתו אלא הפקר גמור כו', [וקיי"ל בב"ק (ד' כ) דהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת] והיינו משום דחצר שלא מדעתו שאינו אלא מתורת שליחות כמ"ש בב"מ (ד' יב) ל"מ באבידה משום דהוי כתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, ועמ"ש בספרי (סי' לט) מהירוש' פ' הכותב, ועמ"ש הרשב"א בקדושין (ד' סה) בהא דקאמר הכא מחייבא לאחריני, דאפי' לר"נ דהמגביה מציאה לחברו ל"ק חברו דהוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, שאני התם דהוי כהפקר וזכות הכל עליה ונמצא זה כמחייב לאחרים שהיו יכולין לזכות בה כו', וס"ל לרבינו ברוך לחלק בין הפקר לאבידה, דשאני הפקר שלא היה לאחרים בה שום זכות בעולם, משא"כ אבידה אחר יאוש דהוי חוב לבעלים, שבזה שזוכה לבעל החצר הוא מפסיד לבעלים דאפשר שימצאו אח"כ אבידתן, ובפרט לפמ"ש בקצה"ח ונה"מ דיאוש לא יצא מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכה, וע' בספרי (סי' מא), ופשיטא דבזה שזוכה לבעל החצר הוי הפסד לבעל האבידה, ומדעתו קונה חצרו אפי' באבידה מתורת יד [וגם ממילא אינו חב לאחרים דבלא"ה ביד

בעל החצר להגביה ולזכות], ואילו היה יד להקדש הוי נחשב כהדיוט מדעת ובתורת יד היה קונה אף באבידה:

ומיושב מה שהקשו דהא אכתי חצר לא גרע משליחות ויש שליחות להקדש, ומ"ש הח"ס לתרץ דשאני בהדיוט שהבעלים העמידו השליח ומסרו לו שמירת החצר ואם יאבד דבר מהחצר תובעין להשליח מש"ה הוי בחזקת המשתמר, משא"כ גזבר שהוא שליח דרחמנא החצר אינו משומר מחמת הגזבר עצמו כי אין לו תובעין למטה, צ"ע לפמ"ש דהוי כהדיוט מדעת וע' ירוש' פ"א דתרומות מנו תורם לא גזבר הרי הוא תורם את שאינו שלו כו' והתני ר' הושעיא אחד המקדיש טבלו ואחד המקדיש תרומתו א"ר אידי גזבר כמאן דאינון בעלים ודלא כר' יוסי דאמר הגזבר הוא אחר וכן בירוש' פ"ה דמעשרות הרי הגזבר כאחר הוא ואת אמרת מה שעשה עשוי א"ל תפתר כמ"ד גזבר כבעלים כו' וכן בירוש' ספ"ק דחלה (וכן ביארו האחרונים בהא דב"מ (ד' נז) ריבית להדיוט לז להקדש דהגם שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה גזבר הוי כבעלים, ומש"ה כה"ג בהדיוט הויא רבית גמורה], ועמ"ש בספרי (סי' יט) בהירוש' פ"ד דפאה דשאני גזבר דהוי כיד הקדש ממש ולא מקרי מגביה מציאה לחבירו כמ"ש הנ"ב וכמ"ש הש"כ (ח"מ סי' קכ"ו ס"ק פ"ו) דגבאי יכול לזכות בחוב במעמד שלשתן, ולא שייך לומר שהחצר אינו משומר מחמת הגזבר עצמו, דהגזבר הוי כבעלים, ובפרט דהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת והוי בחזקת המשתמר, ועפמ"ש מיושב דכיון שאין יד להקדש וליכא אלא מתורת שליחות ממילא לא קנה להקדש, כיון שחב לאחרים וגם רבים מצויין שם, וכעין זה כתב בנה"מ, וע"ש בספרי מ"ש דבהקדש י"ל נמי דהוי כעין מיגו דזכי לנפשיה שהוא לדידיה זכות שמקדיש דבר שהיה יכול לזכות בעצמו, והא דגבי מעני לעני אמר הש"ס דוקא מטעם מיגו דאי בעי הוה זכי לנפשיה, היינו משום דבעני לעני ליכא כ"כ זכות כשאינו נוטל פאה ונותן לחבירו, והגם דאמר בגיטין (ד' ז) אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה מ"מ הא קאמר בסנהדרין (ד' סד) הזהר בעצמך שלא תבא לידי עניות וע' תענית (ד' כ) ובב"מ (ד' ל"ג וד' סב) ובערכין (ד' כח) וגם הוא חייב במזונו' אשתו ובניו, ובלא"ה צריך הש"ס לומר דוק' מטעם מגו דאי בעי זכי לנפשיה דאי לא הוה מצי זכי לנפשיה ממילא אינו נותן לו משלו ולא היה נחשב לו זכות כלל, וכן בעשיר לעני ליכא זכות להעשיר מה שאינו נוטל הפאה כיון שהוא אינו יכול לזכות כלל, ואינו כדאי לו להפקיר נכסיו כדי שיזכה בפאה, גם דמשום מצות צדקה עדיף לו שיזכה מקודם בעצמו ואח"כ יתן לעני ויקיים המצוה, וגם ליכא מצוה כ"כ ליתן המציאה לעני אחד וע' עירובין (סג) ועדיף שיתן לקופה של צדקה, ומאי חזית לזכות וליתן לזה העני ולא לעני אחר, ועכ"פ

ליכא זכות לנפשיה מה שמזכה לזה העני מיד, ואינו זוכה מקודם לעצמו ואח"כ יתננו לעני או לקופת צדקה, אבל בהקדש י"ל שזכות הוא לו מה שמקדיש דבר שהיה יכול לזכות בעצמו, ועדיף שיזכה הקדש מיד ולא יאחר וימתין עד שיזכה מקודם לעצמו:

וא"ש מ"ש האגודה גם להרא"ש וש"פ, דהיינו דוקא כדלא ידע דאיתיה שם משא"כ הכא דהוי כהדיוט מדעת, ולא שייך לומר דלא סמכא דעת גבוה (וע' חולין ד' קל"ט היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא) ובלא"ה הכא שפיר סמכא דעתא דאי יהיה הדין דשייך להקדש, לא יבאו אחרים לטול ולגזול משל גבוה ע' ב"ק (ד' מ) דהיכא דבעי יהיב לגבוה חמיר עליה כו', והגם שאינו כהקדש ממש לענין מעילה מ"מ פרשי אינשי ולא יגזלו של גבוה (וע' פסחים ד' ו'), וגם אותן הרבים המצויין שם הם בעלי החצר בעצמן דבהכ"נ הוי חצר השותפין והוי של הקדש כמ"ש בנה"מ לפי ששעבדו זה להקדש, ומש"ה אילו היה יד להקדש היה קונה:

ב) ועפ"ז יש לבאר מחלוקת התוס' והרמב"ן בב"ב (ד' עט) דלהתוס' מש"ה אין מועלין מה שבתוכן כשהקדיש בור ואח"כ נתמלא מים משום דחצר משום יד אתרבאי ואין יד להקדש, והרמב"ן תירץ דאף אי קני חצר להקדש, אין מעילה בזכייתה ועפמ"ש י"ל דהתוס' לטעמייהו אזלי שכתבו בב"מ דמש"ה מגביה מציאה לחבירו קנה חבירו הגם דהוי תופס לבע"ח, משום דבמציאה איכא מיגו דזכי לנפשיה, הרי דס"ל דמציאה הוי ג"כ חוב לאחריני, וממילא כיון שאין יד להקדש לא קני מצד שליחות כיון שחב לאחרים, דבחצר לא שייך לומר מיגו דאי הוה בעי זכי לנפשיה והרמב"ן לטעמי' שחולק על התוס' ותירץ דכי מדמינן מציאה לתופס לבע"ח ה"מ לר"נ ורב חסדא, אבל לר' יוחנן ס"ל דלא דמיין כלל דהכא משום דאינו חב לאחרים הוא דכיון דלא זכה בה אדם לאו חובה הוא לו אם אינו מוצאה, ובעל אבדה גופי' הואיל וכבר היא אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, בהאי הגבהה לא מפסיד ולא מידי יותר משאר בני אדם ועוד שהרי נתיאש ויצאה מרשותו ביאוש ע"ש בש"מ. ומש"ה סובר דקניא חצר להקדש הגם שאין יד להקדש. משום דקניא מתורת שליחות כיון דלא חב לאחריני בזה, ומדברי הרמב"ן מבואר דס"ל שיצאה מרשותו ביאוש קודם שבא לרשות זוכה, וסותר למ"ש במלחמות בב"מ (ד' כו) דמשמע מדבריו דל"מ יאוש כל שלא בא לרשות זוכה ויש ליישב:

ועמ"ש בקצה"ח מהא דתנן פ"ז דשקלים מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר בהר הבית תולין, ואמאי לא קני חצר לגבוה כיון דהר הבית חצר דהקדש הוא, ועפמ"ש היה מקום ליישב דמ"ש הרמב"ן דבהקדיש בור ואח"כ נתמלא מים דהוי של הקדש היינו משום דהתם ליכא שום חוב לאחריני משא"כ במעות שנאבדו וכמ"ש למעלה לחלק

בין הפקר לאבידה, אמנם מלשון הרמב"ן הנ"ל מוכח שאינו מחלק בזה, וצ"ל כמ"ש הקצה"ח וע' במלחמות הסברא דל"ק כשלא נתיאש עד שבא ליד המוצא ב)

והח"ס הקשה מהמשנה פ"ה דשקלים משנה ד' מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם כו' ואם הותירו הותירו להקדש ואם פחתו ישלם יוחנן מביתו, ואמאי הותירו להקדש ולא קנה יוחנן אע"כ דחצרו של הקדש קונה להקדש וקשה לשיטת רבי' ברוך דאין חצר קונה אבידה, ולענ"ד א"ש כמ"ש מן הירושלמי דגזבר הוי כבעלים של הקדש והנותן להממונה של הקדש הוי כנותן להקדש ועדיף מחצר, וגם דאפשר שבא היתרון בכוונה שהוסיף מעות ונדב להקדש ולא ליוחנן, והא דאמר בכריתות (ד' כז) דכדאוזיל רועה גביה לא חשיב מתכפר בשבח הקדש, היינו משום דהתם הוזיל להמפריש והלוקח, משא"כ גבי גזבר, וגם כבר כ' הטור חו"מ (סי' קפ"ג) בשם ר"ת בההיא דהוסיפו לו אחת יתירה כו' דבד"א כשהוסיף לו מדעתו אבל אם טעה ונתן לו יותר הכל למשלח לפי שהטעות בא ע"י מעות המשלח ואין לשליח שום חלק בזה, וה"נ כיון דזה שטעה והוסיף מעות בא זה ע"י מה שקנה הנסכים שייך היתרון להקדש ולא ליוחנן השליח, וגם מבואר בש"ע ובש"כ ס"ק י"ד שאם לא ידע בטעות עד שנתנו למשלח פשיטא דהכל למשלח דלא זכה השליח שלא מדעת, והכא דאחר שמקבל החותם מיוחנן בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים נותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באין זה אצל זה ואחיה מוצא את החותמות ומקבל כנגדן מעות, וא"כ י"ל שאינו ידוע ליוחנן היתרון עד גמר החשבון אחר שכבר מסר המעות לאחיה, וגם שהוא ממונה של הקדש ואינו מכוין כלל לזכות לעצמו, וע"ד כן נתמנה שתהא יד הקדש על העליונה ומעיקרא אינו מכוין לזכות לעצמו (וגם כיון דעכ"פ יש להקדש חלק ביתרון ממילא זכה הקדש בכולה) וע' ב"מ (קי"ח) גבי שומרי ספיחין, ומעיקרא זוכה היתרון בעד הקדש.

ומ"ש בענין גזבר כבעלים עמ"ש הר"ן פ"ק דקדושין (ד' כ"ז) דגבאי שאני לפי שהעניים מוטלין עליו לפרנסם וכל שאין מעות בכיס צריך לטרוח עבורם, ונמצא שיש לגבאי טובת הנאה במה שעניים זוכים בו והו"ל כשדה ומטלטלין לאחד משא"כ באפוטרופוס, ולהרשב"א כמו דגבאי יד עניים אפטרופוס נמי יד יתומים, ומבואר דלשיטת הר"נ הוי גזבר כבעלים ממש, וממילא כל שבא ליד גזבר ל"מ שאלה כתרומה ביד כהן, משא"כ אי אמרי' דגזבר כאחר דמי:

סימן יח

הש"כ סי' ר"א ס"ק א) וז"ל בב"ח פסק דדוקא בקנין מטלטלין איכא קנין סטומתא אבל לא בקרקעות ודקדק כן מלשון הטור ע"ש וצ"ע לדינא כו', ויש להוכיח בזה ממ"ש הש"מ בב"ב (דף נה) ד"ה אריסותא דפרסאי עד מ' שנין וז"ל ולפום לישנא דקאמר התם בפ"ק דגיטין טעמא דמתני' משום דד"מ, פירושו שאין המוכר יכול לחזור בו עוד שכבר הופקעה ממנו השדה בדד"מ וכשיחזיק בה הלה יזכה בה ולא בשטר עצמו זוכה בה וכמו שאתה אומר בשטרי מכר בזוזי קני, א"נ אפשר שקונין בשטר כדאמרי' האי סטומתא קניא באתרא דנהיגי למקניא בה, ודד"מ נמי כמנהגא הוי, עכ"ל בשם העליות, הרי מפורש דמהני גם בקרקע:

וכן מפורש במדרש רות על הכתוב וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר בראשונה היו קונין במנעל ובסנדל שנא' שלף איש נעלו, חזרו להיות קונין בקצצה ומהו דין קצצה כל מי שהוא מוכר שדהו לכנעני היו קרוביו מביאין חביות מלאות קליות ואגוזים והתינוקות מלקטין ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו [ולגי' הירוש' ספ"ב דכתובות גם כשמוכר לישראל ג"כ היו מביאין חבית כו', ולא הוי דוקא דומיא דנושא אשה שאינה הוגנת לו] חזרו להיות קונין במנעל ובסנדל שלף איש נעלו ונתן לרעהו, חזרו להיות קונים בכסף ובשטר ובחזקה, ודברי המדרש צריכין ביאור, דהא גם עתה קונין במנעל ובסנדל ולא שייך לומר חזרו להיות קונין בקצצה, דקציצה אינו שום קנין אלא שהוא סימן להודיע שנקצץ מאחוזתו, וקנין סודר הוא קנין קבוע תמיד בישראל, וצ"ל דכוונת המדרש היא שהיו נוהגין לקנות קרקע בקציצה והיה זה אצלם מנהג קבוע דהוי קנין אסטומתא שקונה גם בקרקע, ואח"כ חזרו להיות קונין תמיד במנעל וסנדל וכן מ"ש חזרו להיות קונים כו' היינו שהי' אצלם מנהג קבוע לקנות בזה, ויתיישב בזה מ"ש וזאת לפנים בישראל, הגם דהאידנא ג"כ קונין בחליפין היינו דהשתא הוי רק מצד קנין וגזירת התורה, ומלפנים בישראל היה בזה גם קנין אסטומתא, ומש"ה היו קונין בזה כל דבר כמ"ש לקיים כל דבר, ואף מידי דלא מיקני בחליפין, ומשמע מזה כדעת מהרש"ל דאסטומתא מהני אף בדשלב"ל, ויתיישב מה שהקשו המפרשים לשיטת ר"ת ריש קדושין דקנין חליפין מהני בכנעני, דהא כתיב וזאת לפנים בישראל ודנוהג בישראל דוקא, ועפמ"ש י"ל דקאמר וזאת לפנים בישראל, שבישראל היה אז בחליפין גם קנין אסטומתא דמהני לקנות גם מה שאינו נקנה בחליפין:

ומה שהוצרך הכתוב לומר דהי' אז בחליפין גם קנין אסטומתא, יתכן לומר דכיון שאמר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי,

וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום, ויחד עדים כשרים גם על מה שקנה וקדש רות לאשה, וע' בכתובות (ד' ז') מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו, ואמר שכבר קנה אותה לו לאשה בשליפת נעל, ולכאורה הא לא קנה בחליפין אלא את השדה ולא את רות לאשה, ול"ל, שהיא היתה בתורת שפחה מקודם כשניסת למחלון בגיותה, דז"א, דהא קאמר ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות, המואביה, ואין לומר דהוי זה בתורת סילוק בעלמא שסילק הגואל עצמה מנישואיה, ושבימיהם נהגו שיועיל שליפת נעל גם על דבר כזה שאין בו ממש, דז"א דהכתיב קניתי לי לאשה ומשמע שכבר קנה אותה בזה, ולכאורה היה מקום לומר לפרש"י קדושין (דף ג) בהא דקאמר מנינא דרישא למעוטי מאי כו' למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקניא בחליפין קמ"ל, ואימא ה"נ. חליפין איתנהו בפחות מש"פ ואשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה. ופרש"י ד"ה מה שדה מקניא בחליפין דכתיב וישלוף נעלו והתם שדה הואי, וממילא בימיהם שהיה בזה קנין מצד המנהג ואסטומתא, והמנהג היה בשליפת נעל ודבר שיש בו ש"פ, לא היה גנאי לה, וגם שהיה מנהג לקנות בזה כל דבר, וממילא לא היה גנאי לאשה בכך, ומש"ה קאמר וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל, דכיון דלפנים בישראל נהגו לקנות בזה כל דבר, מש"ה אמר אתם עדים גם על קניית רות לו לאשה, וסיים וזאת התעודה בישראל, לומר דגם השתא דליכא בזה מצד אסטומתא ומנהג, יש בזה משום קנין ותעודה בישראל, ומש"ה יליף מינה הש"ס לקנין חליפין גם האידנא, ולפ"ז הדר מדוייק מלשון וזאת התעודה בישראל דהיינו דוקא בישראל:

אמנם באמת לא יתכן לומר כן בכוונת פרש"י, דהא כבר הקשו התוס' שם על פרש"י דכיון דס"ד השתא למגמר קניני אשה מקניני שדה, א"כ אשה נמי תקני בחזקה כמו שדה, ועוד דלקמן בעי בשטר מנלן, ומאי בעי, ליגמר משדה, ולזאת פי' ר"ת דלא פריך מחליפין אלא משום דהוי כעין כסף דקרא שיש בהם ש"פ, ודנימא ה"נ שתקנה אשה בחליפין כשיש באותם חליפין ש"פ כעין כסף דקרא טפי משטר שיש בו ש"פ דא"צ שישוה השטר פרוטה אבל חליפין דשוה פרוטה דומין לכסף ומשני חליפין איתנהו בפחות מש"פ וא"כ אינם מטעם כסף אלא קנין אחר הוא, וא"כ אי נימא דמועיל בזה קנין אסטומתא, הדר יקשה קושיית התוס' גם יקשה דהא בב"מ (ד' מז) קאמר ר"ש דקונין בפירי דכתיב לקיים כל דבר, לר"נ נמי הכתיב לקיים כל דבר ההוא לקיים כל דבר דקונין

במנעל, הרי מפורש שגם לפנים בישראל שהיה בזה קנין אסתומתא, לא נהגו לקנות אלא במה שנקנה בחליפין גם האידנא, דאל"כ אין הוכחה השתא אחר שבטל המנהג ונשאר קנין חליפין רק מגזה"כ וזאת התעודה בישראל:

וכדי ליישב שיטת פרש"י, יתכן לומר לענ"ד. דגם לפרש"י ל גמרי' קיחה קיחה משדה עפרון, לעשות קנין אשה ככל קניני שדה, ולא גמרי' משדה אלא לכסף דכתיב ביה קיחה, אלא דסד"א דאשה מקניא בחליפין, משום שדומין לכסף, ובחליפין יש סברא לומר שתקנה בכלי אע"פ שאין בו ש"פ, וככל חליפין דעלמא, וגם כשאין בו ש"פ יש סברא לומר דהוי מצד קבלת הנאה כעין כסף, ומשום דקיי"ל דהמחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה אפי' מחט בשריון אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מהשריון וע' ברמב"ם וטוש"ע (סי' רכ"ז סעי' כ). ומש"ה סד"א דהגם דבקבלת כסף אינה מתקדשת בפחות מש"פ, וכן בקבלת שוה כסף פחות מש"פ, מ"מ כשמתקדשת דרך חליפין מהני גם כשאין ש"פ, דבזה ליכא אונאה ומקבלת זה ההנאה להנאת ש"פ, ודוקא כשבא ליקח אותה במחיר צריך שיהא ש"פ, משא"כ בתורת חליפין שאין אונאה לחליפין, ולזה הוצרך לאשמועי' דלא מקניא בחליפין משום דחליפין איתנהו בפחות מש"פ, ואשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה, ופרש"י דגנאי הוא לה הלכך בטיל לה לתורת חליפין בקדושין ואפי בכלי שיש בו ש"פ אי יהיב לה בלשון חליפין עד דיהב לה בתורת לשון קנין או קיחה או קדושין, והיינו דהגם דבעלמא כשהוא בתורת חליפין, יש גם בפחות מש"פ ענין קבלת הנאה ותורת כסף, לפי שאין אונאה בחליפין, מ"מ גנאי הוא לה לאשה להתקדש בכלי שאין בו ש"פ גם כשהוא בתורת חליפין, וממילא בטיל לה לתורת חליפין בקדושין. דכשיש ש"פ הא היינו מתורת כסף, וגם דממילא אף כשהוא ש"פ לא מהני אלא אם קיץ דמיה וכדקאמר לקמן (ד' ח) שוה כסף הרי הוא ככסף מה כסף דקיץ אף ש"כ נמי דקיץ, וע"ש דלמ"ד גבי עבד עברי דה"ק בתורת כסף הוא נקנה ואין נקנה בתורת תבואה וכלים ומאי ניהו חליפין, בלא"ה פשיטא דלא מקניא בחליפין דיליף מע"ע, דכל מה דש"כ ככסף בקדושין יליף מע"ע כמ"ש התוס', ודוקא אי יש בחליפין עדיפות דמהני גם כשאין ש"פ לפי שאין אונאה לחליפין, ממילא אפשר דא"צ שומא, משא"כ השתא דל"מ אלא כדשוה פרוטה ככסף ממילא הדר בעי' דקיץ דמיו, וא"כ אינו יכול ליתן בתורת חליפין אלא בקציצת דמים ותורת כסף, ועפ"ז יתכן לומר, דלפנים בישראל שהיה המנהג קבוע לקנות בזה כל דבר לא היה כ"כ גנאי לאשה לקנות עצמה בחליפין שאין בו ש"פ [או שנהגו לקנות בנעל ש"פ] דדוקא השתא שאין בזה מנהג קבוע, דממילא מה דקני בפחות מש"פ, הוי משום שאין אונאה לחליפין, דקנין חליפין הגם דהוי גזה"כ, מ"מ מבואר

דהיינו מצד קבלת הנאה וכמ"ש הש"ס בההיא הנאה דקא מקבל מיניה גמר ואקני ליה, מש"ה הוה גנאי לה, משא"כ כשנהגו לקנות בזה כל דבר, וממילא הדר איכא בזה נמי משום תורת קני כסף, וכיון דקיי"ל (ד' ז) תן מנה לפלוני ואקדש לך מקודשת מדין ערב, ואע"ג דלא מטי הנאה לידה קא משעבדא ומקניא נפשה, ממילא אי אמרה לו תן הנעל להגואל ואקדש אני לך מקודשת ולזה אמר שהם עדים שקנה בזה את רות לו לאשה, [ובש"ע דלאו דוקא מנה וה"ה פרוטה, ולכאו' שאני מנה, דהט"ה מזה שוה פרוטה] והגם דהוי מתנה ע"מ להחזיר הא במכר קני ול"ק באשה לפי שאין אשה נקנית בחליפין, ואי הוי נקנית בחליפין הוה מהני גם מתנה ע"מ להחזיר, וגם עמ"ש התוס' דהוי רק מדרבנן דכעין חליפין דמי, וגם דחליפין גופייהו אמר דאי תפיס לה מתפסי' והיינו דקאמר לפנים בישראל, דדוקא לפי שהיה אז מנהג קבוע לקנות בחליפין כל דבר, ממילא הגם דבאשה ל"מ קנין אסתומתא מ"מ כיון שהיה בזה תורת כסף, נתקדשה בזה כתן מנה לפלוני, ואפשר שבימיהם היה המנהג דוקא בשליפת נעל ונתן לרעהו, ולא בנתינת הנעל לבד, וא"כ לא היה מצד הנאה וקבלת הנעל לבד אלא מצד המנהג לקנין, וממילא לא היה גנאי בזה, שאין הגנאי אלא כשמקנית עצמה בפחות מש"פ, ולא כשעושה בזה דבר לסימן, וממילא הוה מהני בחליפין משום תורת כסף בפרט כשש"פ, דלא משכחת שתהא לה גנאי ובזיון בזה, שהרואין לא יחשבו שמקנית עצמה במחיר קל, אלא מצד מנהג וסימן, משא"כ השתא דליתא בזה למנהג, ונשאר רק מ"ש וזאת התעודה בישראל קנין התורה והיא בנתינה בלבד, והוא מצד ההנאה של נתינת החפץ, הדר הוי גנאי לה אם תתקדש בחליפין שאינו ש"פ, שניכר לרואין שמקנית עצמה בעד חליפי פחות מש"פ, וממילא גם בש"פ צריך לקוץ דמיה, וממילא הדר אינו בשם חליפין אלא בתורת כסף:

וראיתי להגאון רמ"ל מלבי"ם זצ"ל שביאר מ"ש וזאת לפנים בישראל, דהיינו דכיון דשדה יוצאת ביובל הוי כמתנה ע"מ להחזיר דלא מקניא בחליפין ע' תוס' ערכין (ד' ל) ודוקא לפנים בישראל ביובל ראשון דאכתי לא סמכו דעתייהו נהגו לקנות בזה. ודהכא הוי יבום שא"י ביובל בכורות (ד' נ"ב), ולענ"ד ז"א, וכמ"ש בספרי אה"ר (סי' כ"א) דמוכר שדהו בשנת היובל הוי מכירה גמורה ויוצאת ביובל משום אפקעתא דמלכא, ועמש"ש בדברי הירוש', ודיכול הלוקח לחפור בה בורות שיחין ומערות, וכ"כ הקצה"ח (סי' קי"ז ס"ק ב') מהא דקאמר בב"ב (ד' קי"ב) פנחס דזבין מזבן לא מצית אמרת דנמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו ועמ"ש סי קצ"ה ס"ק ח') בהא דגוף חליפין ילפי' מגואל ובועז, הגם דסופו לחזור ביובל, והביא מ"ש בקדושין (ד' ח):

ובאבני מלואים (סי' צ' סעי' ט"ז) הקשה לפמ"ש התוס' בב"ב (דף מט) ובב"ק (דף פט) אי לר"א כשיש לאחד קנין הגוף ולאחד ק"פ אפי' מכרו שניהם ל"מ, דקשה מהמפורש בתורה שיכול להקדיש שדה מקנה בזמן שהיובל נוהג, וכל שאינו במכירה אינו בהקדש קדה"ב, ועפמ"ש לבאר דקונה שדה בזמן היובל עדיף מק"פ בעלמא, שיכול לחפור בה בורות שיחין ומערות, וקרי לה ק"פ לפי שאינו קנין עולם, א"ש בפשוט, ועכ"פ פשיטא שיקנה בחליפין, דמ"ש התוס' בערכין, בהא דמקשין העולם בהא דר"ג וזקנים שהיו באין בספינה אמר מעשר שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו, ונתקבלו שכר זה מזה, וליתביה האי אתרא במתנה ע"מ להחזיר וליקני בחליפין דסודר, די"ל דכל דבר החוזר לבעלים כגון מתנה ע"מ להחזיר לא מיקני בחליפין, דהוי כמו ט"ה שאינו ממון לקנות בחליפין, היינו דוקא כשחוזר מיד לבעלים דר"י לא רצה לקבל במתנה על זמן רב ושונא מתנות יחיה, אלא שיחזיר מיד לבעלים, ואין בזה שיווי עמון, משא"כ קנין שדה עד שנת היובל פשיטא דחשיב ממון ושוה הרבה, ומש"ה בעי קרא למעט קנין חליפין בע"ע, שגם הע"ע קונין אותו על משך השנים ולא דמי לט"ה בעלמא, ומ"ש דהכא הוי יבום, ג"כ ז"א, דהכא לא היה בתורת יבום של תורה דהוי כירושה, אלא שהיה מנהג לגאול בקרובים והוי רק כעין יבום בעלמא:

ועמ"ש האחרונים אי מהני קנין אסתומתא בכנעני, ויש להעיר מהא דקאמר בע"ג (ד' עא) משיכה דארמאי קונה תדע דהני פרסאי משדרי פרדשני להדדי ולא הדרי בהו, וע' בתוס' דמה שמביא ראיה מפרדשני דפרסאי אין זה כ"א אמתלא בעלמא שהוא מנהג אבותיהם מן הפרסיים שאין חוזרין אחר המשיכה ש"מ שכך הדין, ולענ"ד יש מקום לומר דהוי הוכחה גמורה שנהגו לקנות בזה דלא הדרי בהו, וממילא הוי קנין אסתומתא דמהני גם בארמאי, ודחי רב אשי, דהאי דלא הדרי בהו, רמות רוחא הוא דנקיטא להו, ואינם חושבין זה לקנין גמור:

וכבר פרש"י בבכורות (דף יג) ד"ה ואימא מיד ארמאי כלל כלל לא, עד שתבא לרשותו של ישראל לא קני, וביאר הח"ס יו"ד (תשו' ש"י) שאם לקח הדבר הנקנה לביתו ממש פשיטא שהוא שלו, דגם אי לא חדשה תורה שום קנין היה בנוהג שבעולם לקנות מחבירו במעות שהיה פורע לו ואח"כ היה לוקח מקחו תוך ביתו ובזה היה נגמר הקנין, והתורה חדשה קנין כסף בלי שיקח הדבר הנקנה לידו, וכן קנין משיכה אפי' בם בסמטא כשמושכו או הגביה קנה, ובמהרי"ט אלגזי ביאר דכשיבא ברשות ישראל קני מדין חצר, והקשה דא"כ מה משני הש"ס אמרי לא ס"ד ק"ו אם גופו קונה ממונו לא כ"ש, והשתא מאי ק"ו איכא, הא אף דבאלו הקנינים לא קני הא קני ממונו מדין חצר וכל דאיכא

מציאות לקנות ממונו ליכא ק"ו, דהא הק"ו אינו ללמוד דקונה בכסף מק"ו דגופו, דקונה ליה ישראל בכסף, דהא אמרי' דאין זה ק"ו דאיכא למיפרך ישראל מישראל יוכיח דגופיה קני ליה בכסף ממונו במשיכה, אלא עיקר הק"ו דא"א שלא יהא מציאות לקנות ממונו של ארמאי מק"ו דגופו, ועפ"ז יתכן ליישב, דלעולם לא קני בחצרו דמדין יד אתרבאי, אלא שאם לקח לתוך ביתו ממש פשיטא שהוא שלו, וא"צ בזה לקנינים שחדשה תורה, ושפיר קאמר אם גופו קונה בקנין כסף שחדשה תורה, ממונו לא כ"ש שקונה בקנין התורה, ול"ל דליכא בזה שום קנין של תורה אלא כשתבא לרשותו לגמרי, דהיינו מה שהיה קונה מעצמו בלא מה שחידשה תורה דרכי הקנין, ועמ"ש באה"ר (סי' מ) ועפ"ז י"ל דגם קנין אסתומתא מה שנהגו לקנות הסוחרים, שנגמר הקנין לפי שהיה נוהג שבעולם כן, נוהג גם בארמאי, והתוס' בע"ג דלא מפרשי הכי מוכח דלא ס"ל דמועיל אסתומתא בכנעני, א"נ דמשמע להו דומיא הא דלקמן דמשיכה קונה מדינא, והנה הסוברים דכסף לא קני בכנעני, הגם דאמר ב"ב (ד' נד) דמכי מטא זוזי לידי' מסתלק, צ"ל דמ"מ אין בדעתו להקנות לו בכסף וליכא מנהג ואסתימתא שיהא זה קנין אלא דמסלק נפשיה, וא"כ גם האידנא כשנהגו ארמאים להקנות בכסף, י"ל דהיינו שמסלק עצמו ולא בדרך קנין, ודוקא במשיכה בלא כסף שלא סילק עצמו ע"כ דהוי בתורת קנין, משא"כ כשמקבל כסף דתו לא איכפת לא"י המוכר, ומש"ה אמר שם דהוי כהפקר, שישראל המוכר כשנוטל מעות בדעתו להקנות ללוקח, אבל כנעני לא איכפת ליה כל שנוטל הכסף מסלק עצמו ואינו מקפיד מי יזכה בהקרקע, וא"כ ליכא שום קנין ובכסף לא קנה בלא שטר, (ובנה"מ בשם רמב"ן דהשתא שאני דדרך א"י להקנות בכסף, וצ"ע דהא י"ל שאינו דרך הקנאה רק שמסלק עצמו, דאלת"ה הא הוי כן גם בימי הש"ס], ולפי מה שחקר הח"ס אי קנין אסתומתא הוי מה"ת, יקשה דא"כ לא משכחת קנין מדרבנן, כיון דהשתא הדרך לקנות בזה, וצ"ל דדוקא כשדרך הסוחרים לקנות בזה תמיד, אבל מה שהוא רק לפעמים מצד שעשו חכמים זה לקנין, וע"פ רוב אין קונין בזה, לא חשיב זה קנין:

והחינוך מצוה תקנ"ב כתב וז"ל בפחות מש"פ אין מקדשין שכך אמרו ז"ל דבפחות מיכן לא מיקניא נפשה כלומר שלא תחשוב מעשה קטן כזה לכלום ואע"פ שהיא נקנית בשטר ואע"פ שאין בו ש"פ, שטר מעשה חשוב הוא בעיני' שכן רוב קניות העולם הוא בשטר, ומזה הטעם אין חליפין קונין בה לפי שהחליפין הן בכלי ואע"פ שאין בו ש"פ עכ"ל, הרי להדיא כמ"ש דבזמן שהי' בחליפין נהוג לקנות הכל והיה בזה גם אסתומתא היה נחשב מעשה חשוב בעיני' כמו בשטר ונהי דבאסתומתא לא מקניא מ"מ חליפין שיש

בזה ענין קנין כסף כמ"ש, וכל החסרון הוי מה שאינו מעשה חשוב בעיני', ממילא בזמן שנהגו לקנות הכל בחליפין הי' זה מעשה חשוב בטיני' והיתה נקנית בזה:

סימן יט

התוס' בב"ב (דף קעה) ד"ה ד"ת ב"ח דינו בזבורית, כתבו וז"ל ומה שפירש רשב"ם גבי שעבוד דאורייתא הוי האי קנין דכתיב יוציא אליך את העבוט, וגבי לאו דאורייתא פי' והא דכתיב יוציא אליך העבוט במשכנו שלא בשעת הלואתו בב"מ (ד' קיד) משמע דבשעבוד דבמיניה פליגי ולא ידע רבי מאי קאמר וגם לא הבנתי מה שאומר למ"ד לאו דאורי תא דקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו כ"ש דהוי דאורייתא דשלא בשעת הלואתו הוא גביה מחוב:

וליישב דברי הרשב"ם, יתכן לענ"ד לפרש לפמ"ש בב"מ (ד' קטו) וכי מאחר שמחזירין למה ממשכנין מעיקרא שלא תהא שביעית משמטתו ולא יעשה מטלטלין אצל בניו, ופרש"י דמדמשכניה קנייה וכי מהדר ליה הוה פקדון גביה, ולפ"ז למ"ד אין בע"ח קונה משכון יקשה מה תועלת במשכון כיון שצריך להחזיר לו, ומוכרח לומר דנהי דס"ל אינו קונה משכון מ"מ מהני מה שממשכנו דלא תהא שביעית משמטתו ולא יעשה מטלטלין אצל בניו, והיינו בתורת שעבוד דשעבודא דאורייתא לטרוף ממקרקע דיתמי, ואיכא לשעבודא על קרקע ולא על מטלטלי, משום דלא סמכא דעתיה דמלוה אלא לגבות ממקרקעי וכדפרש"י בב"מ (דף סז) ד"ה אין בע"ח גובה הימנה, אם מת המלוה ונפלה לפני בניו אין בע"ח של אביהם גובה הימנה דאין להם לאביהם בגופה של קרקע כלום ומטלטלי בעלמא נינהו כו' ואי ירתי קרקעות משתעבדי נכסיה מחיים ומחייב מדין ערב דנכסייהו דבר אינש אינון ערבין ביה דכי אוזפיה עלייהו סמך אבל מטלטלי אפי' דין ערב ליכא דלאו עלייהו סמיך מלוה הואיל ובידו להצניען ולאבדן, וע' כתובות (ד' סז) גמלים של ערביא אשה גובה פרנא מהם, וע"ש בפרש"י ד"ה אסמכתייהו עלייהו, וגביין מטלטלי כי הני שהן להן במקום קרקעות לפי שבעלי סחורה הם, ומש"ה מהני מה שממשכנו דתו סמכא דעתיה דמלוה לגבות מאותו העבוט, לפי שהיא אצלו תמיד כ"ז שאין הלוה צריך לו, וממילא דמי למקרקע וחל השעבוד על העבוט שלא יעשה מטלטלין אצל בניו, ושפיר מוכח מזה דשעבודא דאורייתא שטורף ממקרקע של יתומים ולקוחות, דאי לא מהני מה דסמכא דעתיה דמלוה על מקרקע שתהא משועבדת לו, ממילא ה"נ מה דסמכא דעתיה דמלוה לגבות מהעבוט ל"מ מידי, וא"כ יקשה מה תועלת במשכונו, והיינו דפי' רשב"ם ד"ה שעבודא דאו' יוציא אליך העבוט וה"ה למקרקעי, והיינו דכיון

דמוכח דהא דיוציא אליך העבוט מהני שיחול ע"ז שעבוד שלא יעשה מטלטלין אצל בניו, ש"מ דגם מטלטלי דסמכא דעתא דמלוה לגבות מזה, הוי משועבד למלוה, ממילא נשמע למקרקעי שמשועבדת למלוה, כיון דפשיטא דכי אוזפיה עלייהו סמך, והיינו דפרשב"ם בד"ה לאו דאורייתא, וקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו, דהיינו דסבר שעבודא לאו דאורייתא, והא דמהני שלא יעשה מטלטלין אצל בניו, היינו משום דמשכון עדיף משעבוד בעלמא, דשלא בשעת הלואתו קונה משכון, ואינו בתורת שעבוד אלא בתורת קנין משום דלגוביינא שקליה, ואין להקשות דא"כ אפי' אי מיירי קרא במשכנו בשעת הלואתו, לא מוכח דהוי בתורת שעבוד דהא ממילא יהא קונה משכון גם בשעת הלואתו, דהא דקאמר בב"מ (ד' פב) ושבועות (ד' מד) אימור דאמר ר' יצחק במשכנו שלא בשעת הלואתו, היינו משום דבהכי משתעי קרא דולך תהיה צדקה אם אינו קונה משכון צדקה מניין, ואי הוה מיירי קרא בשעת הלואתו ממילא היה קונה משכון גם בשעת הלואתו, דלק"מ, לפום דפרש"י בב"מ שם ד"ה אימור, דהא קרא במשכון ע"י שליח ב"ד כתיב דכתיב לעיל מיניה בחוץ תעמוד ומוקמינן לה בשליח ב"ד וההוא ודאי קנייה דלגוביינא שקליה וליכא לדמוייה למשכנו בשעת הלואתו, וא"כ י"ל דס"ל דדוקא כדמוקי לקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו אמרי' דהוי בתורת קנין משום דלגוביינא שקליה, משא"כ אי מיירי במשכנו בשעת הלואתו, לא מסתבר ליה לומר שהוא בתורת קנין כיון דהאי שעתא אינו בתורת גבייה עדיין, והיינו מפרשין שנוטלו בתורת שעבוד בעלמא, והנה לפ"ז צ"ל דאליבא דעולא קאי קרא גם בשעת הלואתו והא דרבא אמר ה"ק המלוה את חבירו כו' אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו, היינו דוקא לפום דס"ל דקרא מיירי שלא בשעת הלואתו, (גם אי נימא דזה הוי לכ"ע ניחא דעולא ס"ל כמ"ד אין קונה משכון, ולמ"ד לאו דאור' דממילא צ"ל דקונה משכון ומשום דלגוביינא שקליה הוצרך לבאר דהיינו משום דקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו], ועמ"ש בהקדמת ספרי אה"ר, בדברי התוס' דר"ה (יז) ובב"ק (ד' צג) דהוי בפלוגתא אי בע"ח קונה משכון, דקרא דושמעתי כי חנון אני, דקאי על מ"ש אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו, מיירי ג"כ במשכנו שלא בשעת הלואתו:

והרשב"א כתב בגיטין (דף נ) בהא דא"ר זוטרא כו' שט"ח היוצא על היתומים אע"פ שכתוב בו שבת אינו גובה אלא מן הזבורית אמר אביי תדע דבע"ח דיניה בבינונית ומיתמי בזיבורית א"ל רבא הכי השתא בע"ח דיניה מדאורייתא בזבורית כדעולא כו' ומ"ט אמרו בע"ח בבינונית כדי שלא תנעול דלת בפני לוין וגבי יתמי אוקמוה רבנן אדאורייתא אלא הכא כיון דדיני' מדאו' בעידית אפי' מיתמי נמי בעידית, וז"ל איכא

למימר דרבא דאמר דהכא דינא בעידית מדאורייתא אית ליה שע"ד, ועוד נ"ל דכל ששעבדו בפירוש אפי' מ"ד בעלמא שעל"ד בשעבוד מפורש מודה ולא נחלקו אלא בשט"ח שאין בו מפורש כו', ותמה ע"ז הפני יהושע דא"כ מאי מקשה בסמוך מברייתא דאברם חוזאה והא נזקין מדאו' נמי בעידית, ומאי קושיא דבנזקין נהי דמדאו' בעידית היינו מיניה דידיה אבל מיתמי ולקוחות שעל"ד משא"כ בהא דאיירי רבא שפירש לו אחריות בשטר דשע"ד והביא מ"ש הש"כ (סי' ל"ט ס"ק ב), וכן הקשה היאך אפ"ל דרבא ס"ל שעל"ד יע"ש:

ולע"ד הרואה בלשון הרשב"א יראה שכתב בסוף דבריו וז"ל וכנ"ל ג"כ ממה שאמרו בקדושין (דף יג) קסבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא, וכבר כתבתיה שם בארוכה בס"ד, ושם בקדושין כתב וז"ל ועוד דבפ' הנזקין משמע דרבא ס"ל שע"ד בשמעתא דשט"ח היוצא על היתומים אע"פ שכתוב בו שבח דקאמר דנזקין דינייהו מה"ת בעידית מיתמי ובע"ח דיניה בזבורית ואלו למ"ד שעל"ד מיתמי לא גבו כלל מדאורייתא, ובערכין (ד' כב) מפרש רבא טעמא דאין נזקקין לנכסי יתומים משום שובר אלמא דשעבודא דאורייתא וה"נ אסיקנא בשלהי גט פשוט דרבא שע"ד ס"ל מדאמר רבא יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם בע"ח חוזר וגובה אותה מהם כו' ע"ש, הרי מפורש שהרשב"א בעצמו הוכיח מזה דס"ל שע"ד מדקאמר דנזקין דינייהו מה"ת בעידית מיתמי, ולא כתב הרשב"א להוכיח זה ממימרא הקודמת דאמר רבא דבע"ח דיניה מדאורייתא בזבורית, משום דהו"מ לומר דשאני התם שכתב שעבוד מפורש שכתוב בו שבח ושעבדו בפירוש, לזה הוצרך להוכיח מדקאמר בנזקין דמה"ת גבי מיתמי, דמוכח מזה דבכ"מ הוי שע"ד, וממילא נשמע דכוונת הרשב"א הכא, היינו לומר דאפי' מאן דס"ל בעלמא שעל"ד מודה הכא, ודפשיטא דרבא סבר בכ"מ שע"ד, ועפי"ז מוכח דגם אביי סבר בכ"מ דשע"ד, דאלת"ה מאי קאמר אביי תדע דבע"ח דיניה בבינונית ומיתמי בזבורית, דהא שאני בעלמא דשעבודא לאו דאורייתא, משא"כ הכא דדיניה מדאורייתא בעידית שהכל מודים בשעבוד מפורש, ואכתי יקשה עליו קושיית רבא, דאטו לית ליה דד"ת בע"ח בזיבורית:

ויתכן לומר לפום דפי' רשב"ם בהא דקאמר הש"ס וכ"ת איפוך דרבה לדעולא ודעולא לרבה והא אמר עולא ד"ת בע"ח דיניה בזבורית, ופי' רשב"ם דנפקא ליה מוהאיש אשר אתה נושה בו יוציא וגו' מה דרכו של אדם להוציא פחות שבכלים אלמא שע"ד ותמהו התוס' דהיכי מוכח מהכא דשע"ד דדלמא היינו מיניה, ויתכן ליישב לפמ"ש הרשב"ם דלמאן דמוקי קרא במשכנו בשעת הלואתו מוכח דשע"ד, והיינו דכמו שחל השעבוד

על העבוט לפי שסמך דעתו ע"ז בשעת הלואה, ה"נ הוי שע"ד בקרקע דאסמכתייהו עלייהו בשעת הלואה והוי כדין ערב, משא"כ לפום דמוקי לה במשכנו שלא בשעת הלואתו, דתו ל"ל דהוי בתורת שעבוד כדי שיסמוך דעתו לגבות מזה, דהא לא שייך לומר דכי אוזפיה עלה סמך, כיון שלא הלוהו ע"ד כן, דהא משכנו שלא בשעת הלואתו, ועכצ"ל שאין זה בתורת שעבוד וערבות אלא שקונה משכון, ואין מזה הוכחה לשעבוד קרקע מטעם ערבות דעלייהו סמך בשעת הלואתו, והיינו דפרשב"ם דמוכח דשע"ד מדאמר עולא דבע"ח דיניה מה"ת בזבורית מקרא דוהאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך העבוט, דאס"ד דס"ל שעל"ד והא דיוציא אליך העבוט אינו בתורת שעבוד וגביה אלא רק למשכון, א"כ יקשה מנליה להוכיח דבע"ח גובה מזיבורית, דמה שייכה הוצאת העבוט למשכון, לענין גביית בע"ח כשבא לגבות ולהשתלם, דהא י"ל דמשכון מוציא פחות שבכלים, וכשבא לגבות גובה מבינונית, ודוקא כדס"ל שע"ד ושהוצאת העבוט הוי דעלה סמך דעתיה ללות וע"ז חל השעבוד לגבות ממנו אח"כ, ומה דרכו של אדם להוציא פחות שבכלים, שפיר מוכח מינה שחלות השעבוד הוי על זיבורית ועומד לגבות ממנה, והשתא לפי' התוס' בגיטין דאביי דקסבר מיתמי בזבורית קסבר דשעל"ד, יתיישב דלא תקשה על אביי הא דפריך רבא הכי השתא בע"ח דיניה מדאורייתא בזיבורית כדעולא כו', דלפי"ז לאביי דסבר שעבודא לאו דאו' לא מוכח כלל ההיא דעולא, ואכתי יקשה כיון דמודה בשעבוד מפורש, תו לא מוכח מהא דבע"ח מיתמי בזבורית, דשאני התם דמיתמי אין השעבוד מה"ת:

וראיתי בקצה"ח (סי' לט ס"ק א) שכתב דמה"ת אין חילוק לענין שעבוד בין קרקע למטלטלי אלא מטלטלי נמי משתעבדי מה"ת וכמ"ש הרשב"א בחדושיו סוף קדושין וז"ל היכא דלא גבי בע"ח ממטלטלי דיתמי אינו תורה דמדינא גבי אלא משום דלאו עיקר אסמכתייהו אמטלטלי, ועפ"ז הקשה בהא דאמר בשבועות (ד' לב) אמר ר"פ ה"מ בעד מיתה שהוא חייב ואמר עלה ש"מ משביע עדי קרקע חייב ופרש"י משום דעד מיתה עד קרקע הוא שהכתובה אינה נגבית אלא מן הקרקע ושם קאמר דאין נוהגת אלא בראוי להעיד אמר ר"פ לאפוקי מלך אבל משחק בקוביא מדאורייתא מחזי חזי ורבנן הוא דפסלוה, וא"כ כיון דמה"ת עד מיתה ראוי למטלטלי דכתובה דאו' ומטלטלי דיתמי נמי משתעבדי מה"ת, הרי הוא חייב לר"פ יע"ש, ולענ"ד מעולם לא כתב הרשב"א כלל דמשתעבדי מטלטלי מה"ת, דהא כתב שם וז"ל אבל היכא דמית ליה לוה ונפלו מטלטלי קמי יתמי כיון דעיקר אסמכתיה דלוה ליתיה אמטלטלי לא גבי מינייהו וכדמשמע בירוש' כו', ומשני זו תורה וזו אינה תורה, מ"מ מהאי טעמא הוא משום דירדה תורה

לסוף דעתן של בריות ומסתמא לאו עיקר אסמכתייהו אמטלטלי הרי מפורש דמה"ת לא משתעבדי לפי שירדה תורה לסוף דעתן של בריות שאין עיקר אסמכתייהו ע"ז, [וכמו שביארתי דמייתי דשע"ד מיוציא אליך את העבוט, דמהני מה שממשכנו שלא תהא מטלטלין אצל בניו, משום דהשתא כבר הוא סומך ע"ז, משא"כ כשאינו ממשכנו לא סמיך דעתיה אמטלטלין ולא משתעבדי גם מה"ת], ומ"ש הרשב"א בלשונו שם דודאי נ"מ להיכא דמית ונפלה קמי יתמי, והיכא דלא גבי בע"ח מטלטלי דיתמי אינה תורה דמדינא גבי אלא משום דלאו עיקר אסמכתיה אמטלטלי, והלכך כל שאינן ביד לוה ממש לא גבי מינייהו אלא דכל שהוא קיים וישנן תח"י גבי מינייהו משום דשעבוד נכסיו ואפי' שעבוד מטלטלין גורר אחר שעבוד גופו וכל היכא דאיהו משתעבד נכסיו נמי משתעבד וה"ה לפקדון שיש לו ביד אחרים כו', אבל היכא דמית ליה לוה כו' כיון דעיקר אסמכתיה דלוה ליתיה אמטלטלי כו', כוונת הרשב"א בזה לומר דכל מה שאין השעבוד חל על מטלטלין אינו אלא לפי שירדה תורה לסוף דעתן של בריות דלאו עיקר אסמכתייהו אמטלטלי, ואם היה סמיכת דעתו ע"ז אזי היה גובה, ומש"ה היכא דשעבד לו מטלטלי בפירוש גבי אפי' מיתמי, ומש"ה כשהוא קיים וישנן תח"י גבי מינייהו לפי שגובה גם ממטלטלי, ודוקא מיתמי ולקוחות אינו גובה ממטלטלי מה"ת משום דלא סמך דעתיה עלייהו, והדבר פשוט שלא כתב הרשב"א דמה"ת משתעבדי מטלטלי דיתמי, אלא שביאר טעם התורה ודשייכי בתורת גבייה ולא משתעבדי משום דלא סמיך דעתיה עלייהו:

ועמ"ש בנה"מ (סוף סימן פה) וז"ל והנה אין ללמוד מדברי התוס' בפסחים (ד' לא ד"ה משתעבדי) דאם המלוה השני יש לו מלוה ע"פ דאפי' גבו היתומים קרקע בחובת אביהם אין הבע"ח חוזר וגובה כיון דהלוה השני יכול להבריחם דהא אם מכרה אין המלוה טורף דהא מלוה ע"פ אינו טורף מן הלקוחות, דז"א דכוונת התוס' הוא רק במטלטלין דלאו בני שעבוד דאורייתא נינהו משא"כ במלוה ע"פ שייך שעבודא דר"נ כיון דמדאו' בני שעבוד הן דמע"פ טריף ממשעבדי מדאורייתא למ"ד שע"ד עכ"ל, וע"פ המבואר י"ל כן גם לשיטת הרשב"א, אמנם בלא"ה כבר הביא בתומים (שם ס"ק י) בשם ת' הרשב"א (סי' תתקיד) דהגם דאמרי' דיתומים שגבו קרקע בחובת אביהם בע"ח חוזר וגובה מהן, ודוקא כשגבו קרקע, מ"מ היכא דכתב בפירוש מטלטלין למלוה הראשון גובה אף מטלטלין מדר' נתן, ולא אתיא כסברת התוס' דלא חל שעבודא דר"נ לפי שיכול למוכרם, דא"כ הא גם בזו יכול למכור, אלא דס"ל להרשב"א הטעם דנהי דהוי כגבוי ביד מלוה שני אכתי הו"ל מטלטלי דיתמי, וא"כ בלא"ה שאני מטלטלי מהיכא שגבו קרקע גם

במלוה ע"פ, ואולי מש"ה פרש"י בכתובות (ד' צב) ד"ה וזקפן עליו במלוה, שלא נתן לו שמעון דמי השדה אלא כתב לו שט"ח עליהם וע' בתוס' ומ"ש בקצה"ח, ועפ"ז י"ל כוונת פרש"י דאי זקפן במלוה בעלמא ולא כתב שט"ח עליהם, היה יכול לחזור ולגבות מהם אחר שיתן להם המעות, ומשום דלא הוי כמטלטלי דיתמי בעלמא, דהכא סמכא דעתיה על אותן המעות שנשארו ביד הלוקח באחריות, ודוקא כיון שכתב שט"ח על המעות, תו לא סמכה דעתיה על אותן המעות דהוי כמו שפרע לו, דשט"ח שנותן על עצמו הוי כפרעון כמ"ש בקדושין (ד' ט"ז) ובב"ב (דף יג), והדר הוי המעות כמטלטלי דעלמא:

סימן כ

א) הב"י בחו"מ (פי' ל' סעי' ז') וז"ל אבל המרדכי כ' בפ"ב דיבמות ואף אם אין עדי כיעור שראו בב"א אלא אפי' בזא"ז כמאן דחזו בב"א דמי, ואע"ג דכיעור דחזא האי לא חזא האי קיי"ל בהלואה אחר הלואה דמצטרפין, ואע"ג דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי מיהו אחד מנה מסהדי תרווייהו ה"נ תרווייהו אדבר כיעור מסהדי וכן משמע בירוש' פ"ק דסוטה נסתרה בע"א שחרית וע"א בין הערבים זה היה מעשה ושאל ר"א לחכמים ואמרו אין זה יחוד, או יבא כהדא אין מקבלין העדים אא"כ ראו שניהם כאחד ריב"ק אומר אפי' שניהם זא"ז אלמא דריב"ק אפי' בכה"ג אומר דמצטרפין וק"ל כוותיה כו' וע' באה"ע (סי' י"א) ובב"ש (ס"ק י"ג,) ודעת מהר"א ששון בתשובה דלא מתסרא זו על בעלה בעדות מיוחדת, והנודב"ק (תשובה ע"ב) הביא הוכחות לסתור דעת מהרא"ש וז"ל בסוף מס' גיטין פליגי ב"ש וב"ה בש"א לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, ופריך בגמ' וב"ש האי דבר מאי עבד ליה נאמר כאן דבר ונאמר להלן ע"פ ב' עדים יקום דבר מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים, והקשה בירוש' והובא שם בתוס' דמאי אצטריך לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה דהרי בלא"ה אסור להחזיר סוטתו, והנה הפסוק ע"פ ב' עדים יקים דבר אייריי גם בעדות מיוחדת דקאי בד"מ אך בד"נ יש קרא אחרינא לפסול עדות מיוחדת ועוד דהרי מפסוק זה ילפינן דקם הוא לשבועה ועמ"ש התוס' במכות (ד' ו') דמהכא ילפינן להכשיר עדות מיוחדת מדקם לשבועה וא"כ בגירושין דילפי ב"ש גז"ש מפסוק זה ודאי דג"כ מהני עדות מיוחדת לגרשה, וא"כ מוכח שנאסרת לבעלה ע"פ עדות מיוחדת דאל"כ מאי מקשה בירוש' דלא לכתוב לא יוכל בעלה וכו' דבלא"ה אסורה משום סוטה, הרי אצטריך האי קרא למגרש את אשתו ע"פ עדות מיוחדת דאינה אסורה משום סוטה לדעת מהרא"ש ואסר לה קרא משום מחזיר גרושתו, הרי לך הוכחה עצומה לסתור דעת מהרא"ש עכ"ל, ועמ"ש בנוב"ת (תשובה יג):

ולע"ד יש מקום ליישב דעת מהרא"ש, לפום דקאמר בסוטה (דף ג) וק"ו לעדות הראשונה מעתה ומה עדות האחרונה דאוסרתה איסור עולם מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בע"א ת"ל כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר ע"פ ב' עדים או ע"פ ג' עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן ע"פ ב' עדים אף כאן ע"פ שנים, האי מכי מצא ע"ד נפקא מבה נפקא בה ולא בקנוי בה ולא בסתירה, ה"נ קאמר ת"ל בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה, וטומאה בעלמא בלא קנוי ובלא סתירה דלא מהימן ע"א מנלן נאמר כאן כי מצא בה ע"ד ונאמר להלן ע"פ ב' עדים או ע"פ ג' עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן עדים שנים כו', ובתוד"ה נאמר כאן דבר הקשו וז"ל תימא ל"ל ג"ש, אפי' בלא ג"ש מהיכא תיתי ליה דליתהימן בה ע"א, מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא, וכדי ליישב קושיית התוס', י"ל דבעי למילף גז"ש דנאמר כאן דבר, כדי ליישב אף לר"א דאמר מקנא לה ע"פ ב' ומשקה ע"פ ע"א או ע"פ עצמו דסבר סתירה איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ונאסרת ע"פ ע"א. שנסתרה, והדר סד"א למילף מינה דליתהימן ע"א גם בטומאה בלא קו"ס, דדוקא מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פרכא מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה, אבל מסתירת ע"פ ע"א דליכא עדיין רגל"ד, שפיר איכא למילף שנאסרת ע"פ ע"א, והגם דאיכא למימר מה לעדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה איכא למימר עדות האחרונה תוכיח שאוסרתה איסור עולם ומתקיימת בע"א, וכשתאמר מה לעדות האחרונה שכן רגל"ד י"ל עדות ראשונה תוכיח ומש"ה מייתי הש"ס ילפותא דנאמר כאן כי מצא בה ע"ד כו' דממילא אף לר"א לא מהימן ע"א בטומאה בעלמא בלא קנוי וסתירה.

ולפ"ז מבואר דלר"א דכל הילפותא דלא מהימן ע"א בטומאה הוי מגז"ש משום דנאמר להלן ע"פ ב' עדים או ע"פ ג' עדים יקום דבר, ממילא דמי לממון דהוי עדות גם בעדות מיוחדת, משא"כ לרבנן דקיי"ל דמשקה ע"פ שנים דא"ק בה ולא בקנוי בה ולא בסתירה, וכיון שצריך ב' עדים לסתירתה, תו ליכא למילף טומאה בלא קו"ס דתיהמן ע"א, דמעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא, וא"צ למילף לענין זה גז"ש דדבר דבר מממון. וממילא שפיר י"ל דלא מהני עדות מיוחדת, ומשום דדמי קצת לד"נ, כיון דלא אתי ילפותא מממון. וא"כ שפיר פריך הירושלמי לב"ש דלא יגרש אשתו אא"כ מצא בה ע"ד. דכן ר"א סבר ג"כ כב"ש בזה, וכמ"ש בירושלמי הובא בתוס' סוטה (דף ג') ד"ה רי"ש, דאתיא דר"א כב"ש שלא יגרש אא"כ מצא בה ע"ד, מצא בה דברים כעורים לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערוה לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כעורים לפום כן הוא אומר

וקנא את אשתו חובה (ומש"ה ס"ל נמי שמשקה ע"פ ע"א או ע"פ עצמו דמה לו לעשות כיון שיודע שאסורה עליו), ואליבא דר"א הא נאסרת על בעלה גם בעדות מיוחדת, וא"כ למה אצטריך קרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה. דהא בלא"ה אסור להחזיר סוטתו, ולעולם לדידן דלא ילפינן מממון, אלא דבלא"ה ידעינן דבעי ב' עדים,. שפיר י"ל כהרא"ש דלא מתסרא בעדות מיוחדת:

ב) ומ"ש כדיליף דבר דבר מממון מהני גם בעדות מיוחדת, ל"ל דשאני ממון דקם ע"א לשבועה, דלק"מ דה"נ קם ע"א לטומאה שאחר קו"ם, דכמו"כ מצינו בב"ק (ד' ע"ד) דכי אתי ע"א מצטרף בהדיה מיחייב ופרש"י דהלכה כר"י בן קרחה ומהני עדות מיוחדת גם בקנס הגם דבקנס אין ע"א מחייב שבועה כמ"ש בירושלמי [וכדמוכח מדלא הוי מחוייב שבועה וא"י לשבע לפי שהוא חשוד משלם. וכמ"ש בגליון הגרע"א שם]. ועמ"ש התוס' ב"ק (ד' מו), וצ"ל דכל שמצינו בממון חיוב שבועה, גם בקנס מהני עדות מיוחדת. וא"כ ה"נ כיון דמשכחת דקם ע"א אחר קו"ס, ממילא מהני עדות מיוחדת, ועפ"ז יתיישב קושיית הפנ"י דלמאי אצטריך בסוף גיטין גז"ש דדבר דבר. כיון דבכל איסורין שבתורה היכא דאתחזק איסורא אין עד א' נאמן, ועפמ"ש י"ל דאליבא דרבנן דקיי"ל דמשקה ע"פ שנים, גם בלא גז"ש היינו אומרין שצריך שנים דוקא, וממילא לא הוה מהני עדות מיוחדת. דסד"א דלאסור אשה על בעלה דמי לד"נ. וכמו שיש סוברין כן. ואצטריך גז"ש לומר דמהני עדות מיוחדת דומיא דממון, ואליביה דב"ש הוי כל הילפותא דבעי שנים מגז"ש דדבר דבר מממון. ולב"ה להכי כתיב ערות דבר דמשמע הכי ומשמע הכי, הגם דבלא"ה ידעינן דשני עדים דוקא, בעי גז"ש לענין עדות מיוחדת:

ועפ"ז י"ל דתליא במחלוקת הראשונים. דהר"נ גיטין פ' התקבל גבי אומר לשלוחו צא וקדש אסור בכל הנשים שבעולם. כתב בשם הרמב"ן דאילו באות קרובות ואמרו לא קדשנו שליח מותר בהן דע"א נאמן באיסורין וכ"ש הכא דלא איתחזק איסורא וחששא בעלמא היא. והר"נ הקשה וכתב דאי מדינא אסור בכל הנשים שבעולם ולאו משום קנסא לחוד, האיך הוא מותר בעדות ע"א הו"ל דשב"ע ואינו פחות משנים אע"ג דלא אתחזק איסורא, שהרי אפילו לאיסור אמרו כן גבי אשתו זינתה בע"א אינה נאסרת לרבא. ובתשו' הגרע"א (סימן קכד) ביאר הא דקאמר בריש גיטין ולרבה דאמר לפי שאין בקיאין לשמה ליבעי תרי כו' הכא דאתחזק איסורא דא"א הוי דשב"ע ואין דשב"ע פחות משנים רוב בקיאין הן ואפי' לר"מ דתייש למיעוטא כו', דקאמר ואפי' לר"מ, הא לרבנן מהני רוב בקיאין ולא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקת א"א משום דלרבנן מכח סמוך מיעוטא לחזקה הוי פלגא ופלגא, תו הוי ספק בלא חזקה דנאמן גם בדבר שבערוה ע"ש, והשתא לשיטת

הרמב"ן דדוקא כדאיתחזק איסורא אין דשב"ע פחות משנים, יקשה ל"ל גז"ש דדבר דבר, דהא גם בעלמא אין ע"א נאמן כדאיתחזק איסורא, וע"כ דאתי גז"ש לומר דמהני עדות מיוחדת כממון, מה שא"כ להר"נ וש"פ דגם כדלא איחזק איסורא אין דשב"ע פחות משנים, י"ל דל"מ עדות מיוחדת, ומשום שיש בזה ד"נ. ואצטריך ג"ש דבר דבר לומר דאין דשב"ע פחות משנים גם כדלא איחזק איסורא, ומהני עדות מיוחדת כדלא איחזק איסורא, ולא היכא דאיחזק איסורא, וכן כדאיחזק היתרא

ג) ובתוס' שם ד"ה ת"ל ועד אין בה כל שיש בה, כתבו וז"ל תימא כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי ע"א דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחש ליה א"כ מאי צריך קרא דע"א נאמן, אפי' טומאה בעלמא בלא קו"ס בכה"ג הוה מהימן כדאיתא בפ' האומר (ד' סו) אשתו זינתה בע"א כו' תינח לרבא דאמר התם הוי דשב"ע אלא לאביי דאמר מהימן מאי איכא למימר כו', ולענ"ד יש ליישב זה, דשפיר בעי קרא, דאילו לא הוה מהימן ע"א, היה ביד הבעל להשקותה ולברר הדבר, דמ"ש התוס' (דף ו' ד"ה ושבאו) דגם כשיש ע"א שנטמאה אין המים בודקין אותה, היינו משום דהשתא דהאמינה תורה לע"א אחר קו"ס אין חילוק בין אחד לשנים, משא"כ אי לא הי' נאמן ע"א, היה בידו שלא להאמין לו ולהשקותה, ולברר האמת ע"י שתיה, ממילא גם כשמאמין להעד ונאסרת עליו דשאחד"א לא הפסידה כתובתה דיכולה לומר שיכולה לשתות ולברר הדבר שטהורה היא, והבעל פשע במה שאסרה לו, ועדיף ממתו בעליהן עד שלא שתו, וא"י לומר מה לי לעשות כיון שאני מאמין בלבי, דכיון שהוא דבר שאפשר להתברר יכול הוא לברר ומה לו להחליט האיסור, ודוקא כיון שנאמן ע"א ממילא מפסדת כתובה ג"כ דתו א"א לבודקה בהשקאה. ובלא"ה שאני התם כשהעיד שאשתו זינתה, כדא"א לברר דאז אמרי' דשתיקתו כהודאה, משא"כ הכא דאפשר לברר לא הוי שתיקתו כהודאה דחושב לברר הדבר בהשקאה, ובלא"ה שאני התם דשאחד"א מטעם הודאת בע"ד ואין דבר הסותר ומברר ההיתר. משא"כ הכא דאפשר להשקותה ולברר הדבר, דבלא קרא היינו סומכין שהמים בודקין אותה ויתברר היתרה, ול"מ הודאת בע"ד במקום שנתברר ההיתר, ומדהקשו התוס' כן מוכח דס"ל דאמרי' שוויה אנפשיה חד"א אף במקום שמתברר היתרו וכמ"ש בשעה"מ (פ"ט מאישות הלכה ט"ו) בשם מהרשד"ם דכשאבי הבת אמר שהנער היה בן יג"ש כשקדש את בתו נאמן לאסור את בתו אפי' אם יש עדים שיאמרו שהיה קטן. באותו פרק. והביא ראי' מתשו' הרשב"א שכתב על טבח שאמר שלא שחט את הבהמה ויש עדים מעידים ששחטה כדין דלדידיה אסורה מטעם דשאחד"א אפי' נגד עדים, והגם דשאני התם דהודאת בע"ד כק' עדים והוי עדים נגד

עדים משא"כ בהשקאה דהוי בירור גמור, י"ל דאכתי לרב יוסף דאימר זכות תלה לה ודלרבנן לא הויא מתנוונא, וגם אפשר שהבעל יודע בעצמו שאינו מנוקה מעון דתו אין המים בודקין את אשתו, עכ"פ כיון דליכא בירור גמור בשתיה אפשר דשאחד"א ומש"ה הבעל מאמין לו, ועפ"ז יש קצת לומר דאליבא דב"ה דמתו בעליהן עד שלא שתו אין נוטלות כתובה משום דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, ה"נ מפסדת כתובתה כיון שלא פשע מה שהוא מאמין להעד בלבו, ויודע שאינו יכול לברר, והגם דכשע"א מעיד שהיא פרוע תפרע בשבועה כמ"ש כתובות ד' פ"ז הכא גרע טפי. אך יש לחקור לדעת הר"נ בנדרים (ד' צ) לחד תירוצא דאין האשה נאמנת לומר טא"ל להפקיע עצמה מבעלה שהיא משועבדת לו, דממילא אליבא דב"ש שמשועבד לה שלא יגרשה אא"כ מצא בה ע"ד, לאו כל כמיניה להאמין להעד, ומידי דהוה האידנא אחר תר"ג כמ"ש בש"ע (סי' קע"ז), וגם לב"ה אינו יכול להפקיע שעבוד ש כתובתה למ"ד דהוי מה"ת:

פ

ועיין בפרש"י סוטה (דף ל"א) על הא דדייק הש"ס בהא דקתני מתני' עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת היתה שותה טעמא דקא מכחיש ליה הא לא מכחיש ליה ע"א מהימן, ובפרש"י ד"ה הא לא מכחיש וז"ל ה"ה דהוה ליה למיבעי אירשא דקתני בהדיא אמר אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא מהימן, אלא משום דבעי לאקשויי עלה כי מכחיש עלה מאי הוי כו', ולכאורה לפי המבואר לעיל, לא מוכח מרישא מידי, דהיינו אומרין דמש"ה לא היתה שותה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי ע"א דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחש ליה וכמ"ש התוס', ובפרט לפום דפרש"י ד"ה אני ראיתי שנטמאת באותה סתירה שהיא ע"פ ב' עדים, וכשמעיד שנטמאת באותה הסתירה בודאי איכא רגל"ד שנטמאה ועמ"ש המל"מ (פ"א מסוטה הלכה י"ד), וכיון שהבעל שותק ומאמין לדבריו נאסרת עליו ומש"ה לא היתה שותה, ומש"ה הוצרך הש"ס להוכיח מהסיפא דע"א אומר נטמאת וע"א אומר לא נטמאת, דתו ליכא שתיקת הבעל כהודאה שנטמאת, , דכמו"כ מאמין דברי העד שלא נטמאת, וליכא כאן משום שתיקת ונאמנות הבעל, ומ"מ משמע בלשון המשנה דדוקא משום הכחשת העד הא לא קמכחיש ליה ע"א מהימן, והגם דממילא היה מאמין הבעל, הו"ל להשמיענו גם בלא הכחשת עד אלא שהבעל אינו מאמין, ומוכח דדוקא בשביל הכחשת העד, ומדלא ניחא ליה לפרש"י לומר כן צ"ל דמשמע ליה דגם רישא מירי בכל גוונא אף כשהבעל מכחיש, א"נ דס"ל לפרש"י דלא מתסרא מצד נאמנות הבעל ול"א שאחד"א כיון שאפשר לבודקה ולברר בשתיה שהיא טהורה

:

סימן כא

לידידי החריף מ' מיכל ראבינאוויץ בסלוצק ר"ח אלול תרמ"ט

מה שהקשה על מ"ש התוס' בסנהדרין (ד' ד') ד"ה דרך בישול אסרה תורה די"מ דרך בישול אסרה תורה דבלא בישול שרי וע"י בישול אסור לאפוקי חלב דבלא"ה אסור, דקשה ממ"ש בבכורות (דף ו') דדחי דאימר חלב לחודיה נמי אסור באכילה ובב"ח בהנאה נמי אסור, ובהגהות הש"ס החדשות עמד בזה בצ"ע:

יתכן ליישב זה לפמ"ש הרמב"ם שאם בישל בשר מתה או חלב בחלב אינו לוקה על אכילתו משום בב"ח ומשום דאין איסור חל על איסור, ומשום דממילא ליכא איסור מוסיף לענין הנאה, ע"פ סברת הרמב"ם בפי' המשנה דכריתות, וכבר תמהו האחרונים דהא הוי איסור כולל מיגו שחל על החלב דנאסר משום בב"ח ונבילה שבאין בב"א, חל גם על הבשר, ובספרי אבן הראשה (סימן ו') כתבתי ליישב זה ע"ש, והגאון ישועות יעקב (סי' פז) תירץ דגם על החלב אינו חל משום דבתחלת בישולו כבר בלע טעם איסור וטכ"ע מדאורייתא, ובב"ח אינו נעשה מה"ת עד שיתבשל כמאכל בן דרוסאי, דקיי"ל דבעי בישול שאחרים אוכלין אותה דדרך בישול אסרה תורה, ולכך אין איסור בב"ח חל כלל אף על החלב עכ"ד, והשתא י"ל דהיינו מ"ש התוס' לאפוקי חלב דבלא"ה אסור וא"כ החלב וגם הגדי נאסר מיד בתחלת בישול, ותו אינו חל בסוף בישול, איסור של בב"ח, וכיון שאינו חל לענין אכילה אינו חל אף לאסור בהנאה כסברת הרמב"ם בפי' המשנה ולמ"ד בחולין ד' קי"ג דאבישול נמי לא לקי א"א לומר דאתי למלקי על בישוליה, ובלא"ה לא מצי קאמר הכי כמו שיתבאר]. והסוגיא דבכורות קאי למ"ד אחע"א ופריך הש"ס דלהך מ"ד מנלן דחלב שרי, ופריך גם לר"ש דסבר בפסחים (דף לה) אאחע"א דדלמא אתי למלקי על בישוליה, [גם דאפי' למ"ד אאחע"א פריך שפיר דמנלן לחדש דחלב שרי כיון דליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא בודאי י"ל שאסור, ואדרבה נימא להוכיח מזה דאיסור חל על איסור או דהוי גזה"כ וגלי קרא שחל האיסור לאסור בהנאה]. וכן י"ל דלהס"ד דהוה אמינא דחלב אסור משום דאתי מן החי ודהוי כרוטב דבר איסור דכתיב הטמאין לאסור רוטבן (ואינו אמה"ח ממש וכמו שביאר הכו"פ סי' פא) היה מקום לומר שחל איסור בב"ח בכולל מיגו שחל על הבשר דהיתר, דסד"א דלא מיתסר הבשר מתחלת בישולו קודם שיתבשל כמאב"ד דכיון דילפינן טעם כעיקר מגיעולי נכרים או מנזיר סד"א

דלא מיתסר מה"ת אלא טכ"ע של גוף האיסור ולא ממה שכל האיסור הוא רק שהוא כרוטב איסור, ועמ"ש הפמ"ג בגנת ורדים (כלל סה) דלפמ"ש הב"י דמש"ה אסור נ"ט בר נ"ט דחנ"נ בשאר איסורין ממילא לא מתסר אלא מדרבנן ע"ש והגם דלפי האמת קיי"ל דגם רוטב איסור אוסר טעמו ע"ש דטכפ"ק מה"ת, אכתי להס"ד שהיה פשוט הסברא דליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא, היה מקום לומר להס"ד דלא מתסר מה"ת הבשר דהיתר קודם שיתבשל כמאב"ד, ומשום שגם החלב אינו אמ"ה ממש אלא דהוי כרוטבו, וכן למ"ד דדם נעכר ונעשה חלב דסד"א דממילא אסור החלב לא סד"א שאסור כדם ממש דהא גם דם שבישלו אין עובר עליו ומכ"ש כשנשתנה לגמרי אלא דסד"א שאסור מה"ת אף שאין עובר עליו, [ועמ"ש העיטור בדם שבישלו דאיכא מ"ד דמיעבר הוא דלא עבר הא איסורא איכא, וביארו דכיון שהוא בא מדם ממילא נאסר משום שיוצא ונפלט מן האיסור ובטכע"ק שאסור ואינו לוקה], ולפמ"ש הנו"ב הוי להס"ד האיסור דאינה זבוחה דבעשה, ומש"ה סד"א דחל איסור בב"ח כשיתבשל כמאב"ד, משום דמעיקרא הוה מותר מה"ת להס"ד, והדר חל גם על החלב מטעם איסור כולל, משא"כ הכא גבי חלב דהוי גוף האיסור ובודאי נאסר מה"ת מתחלת בישולו, ואין מקום לטעות בזה, וממילא לא חל איסור בב"ח בשעה שיתבשל כמאב"ד, וגם עמ"ש הישע"י (סי' צט) דסברת חזי לאצטרופי מהני רק לומר דגם ח"ש כשאכלו חשיב אחשביה, ודמש"ה ח"ש ע"י תערובות אם מחשב ההיתר שהוא הרוב אינו אסור מה"ת, וחלב שאני דיליף מקרא דכל חלב ולא צריכין סברת אחשביה ממילא בחלב אסור ח"ש מה"ת אף ע"י תערובות עכ"ד, וא"כ גבי חלב פשיטא שנאסר מיד בתחלת בישול שנבלע טעם האיסור, ודוקא גבי אמ"ה ודם היה מקום לומר להס"ד שלא נאסר מתחלת בישולו מה"ת:

ובלא"ה לק"מ דהתם אי לא היה לנו הוכחה להתיר חלב, היינו מוכרחין לומר להס"ד דגזה"כ שחל איסור בב"ח לענין הנאה, משא"כ הכא שאין הכרח לומר היפוך הקריאה ודהיינו חלב, דהא גם להמסורת מצי לומר הכי והכי, וא"כ פשיטא דמוכח ממ"ש דלא אסרה תורה אלא דרך בישול, דהיינו חלב דאילו חלב בלא"ה אסור אף קודם בישולו, ומהכ"ת נימא דגזה"כ לחדש שחל איסור בב"ח לענין הנאה כיון שאין דבר מכריח לזה:

ובלא"ה לק"מ, דהנה כבר הקשה מהרי"ט אלגזי בבכורות שם דהאיכא קראי לאסור בב"ח באכילה לר' ישמעאל ג' לא תבשלו חד לאיסור אכילה כו' ומר מפיק איסור אכילה מקראי אחריני ואי איתא דחלב אסור לא אצטריך קרא לאיסור אכילה, ותירץ דלהס"ד היה מקום לטעות ולומר דאצטריכו קראי לדרשה אחריתי ע"ש, (וקצת י"ל דמה דדחי בב"ת בהנאה נמי אסור היינו דג"כ אצטריך קרא לאסור הבשר המותר, וכן לחצי זית

בשר וחצי זית חלב (כקושיית הנ"ב ועמ"ש בספרי שם) ודכיון דמוסיף חומר איסור הנאה ממילא חייל איסור בב"ח דהוי כולל בחמור, ובעי קרא לאסור באכילה הבשר המותר, ועל החלב מהני חומר האיסור לענין הנאה, וקאמר דלר"ש משכחת למלקי על בשוליה כמ"ד מתוך שלוקה על בשולו לוקה על אכילתו דתו חייל נמי איסור בב"ח גם לענין אכילה] וכ"ז להס"ד דלא ידעינן מקרא להתיר תלב ממילא היינו מוכרחין לומר כן, אבל לפי האמת די"ל כפשוטו בחלב דהוי היתר אלא שיש מקום לטעות דמיירי בחלב, שפיר מכריע ההוכחה דדרך בישול אסרה תורה דשרי קודם בישול דהאיכא מקרא מיוחד לאיסור אכילה ומוכח דקודם בישול אף איסור אכילה ליכא, וכן מוכרח ממ"ש התוס' דקשה לפ"ז דחלב ומתה אסרינן בחלב למ"ד אתע"א וקאמר התם חלב ומתה לא צריכא קרא, ואי כוונת הי"מ דמפרשי לאפוקי חלב דבלא"ה אסור , ואאחע"א א"כ מאי מקשו התוס' על היש מפרשים ממ"ד איסור חע"א, כיון דהי"מ מפרשים דהכא אתי כמ"ד אאחע"א, אע"כ דמפרשי הי"מ דלאפוקי חלב דבלא"ה אסור ודמשמע להו דקודם בישול שרי הכל בין הגדי ובין החלב:

אמנם יתכן לומר דכוונת הי"מ דגם למ"ד אחע"א הכא בודאי אינו חל על איסור חלב משום דהוי קל על חמור דחלב הוי בכרת, והגם שכתבו התוס' בשבועות (דף כה) ד"ה מיגו דחיילא שבועה אאיסור תלב דקיל הואיל והותר מכללו כדאמר בחולין (דף קג) יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב, ובחולין (דף קטו) ד"ה כה"כ הקשו התוס' מה לכולהו שכן לא הותר מכללן נאמר בבב"ח שהותר מכללו אצל בהמה טמאה, ותירצו דאין זה קרוי הותר מכללו, דדוקא חלב דכתיב כל חלב דמשמע אפילו דחיה והדר הותר חלב חיה חשיב הותר מכללו, משא"כ בב"ח דלא כתיב כל ע"ש, אכתי כבר כתבו התוס' (דף קיג) ד"ה ושאני, דאי לאו גדי לא הוה ילפי' שיחול איסור בב"ח על איסור חלב מהא דיבא איסור נבילה ויחול על איסור תלב, דשאני נבלה דמטמאה וביבמות (דף לג) ד"ה אמר כתבו התוס' דמש"ה חל נבילה על חלב משום דחלב הותר מכללו ועוד דיש חומרא בנבילה שכן מטמאה, הרי דבלא"ה הוי חשיב קל על חמור, וגם דמ"ש התוס' דבב"ח לא חשיב הותר מכללו, י"ל דהיינו דוקא מה שהותר אצל בהמה טמאה וחלב בהמ"ט, [משום דמעיקרא אינו כולל איסור בטמאה], משא"כ לר"ע דחיה ועוף ג"כ אינו מה"ת ולא נאסר רק בהמה טהורה, חשיב בב"ח הותר מכללו, ובלא"ה אין הכרח לומר דהי"מ ס"ל כהתוס' [והא דלא פריך דמה לכולהו שכן לא הותרו מכללן י"ל משום דהני נמי הותרו מכללן דחמץ בפסח נמי הותר של עכו"ם לרב אחא בר יעקב אליבא דר' יהודה (דלפרש"י בפסחים ד' כ"ט בדין הוא דאפי' באכילה נמי מותר ודמשכחת שלא זכה בו

האוכלו] וכן ערלה יש היתר לאיסורו ע' פסתים (דף מד) קדושין (דף לח) וכן יש היתר לחמץ אחה"פ מה"ת, ולא חמירי טפי בזה מבב"ח] וממילא בב"ח גבי תלב ששניהם מותרין בשל חיה לא קילא חלב טפי ואדרבה הוי קל על חמור דחלב בכרת, והגם דבב"ח אסור בהנאה כבר כ' רמב"ם בפי' המשנה דכדאין אחע"א אין גדר בב"ח וחל עליו ושרי בהנאה. ומפרשי הי"מ דאתי ככ"ע משום דהכא דאי אין בב"ת חל על איסור חלב דהוי קל על תמור, וע"ז הקשו התוס' דהא חזינן דלמ"ד אחע"א אסרינן חלב ומתה בחלב. [וכמ"ש די"ל דס"ל דגם בב"ח הוי הותר מכללו מוכח ממ"ש בחולין (ד' קכ) דקאמר מאי ניהו אילימא תלב בהמה לגבוה כו', הרי דס"ד לומר שחשיב הותר מכללו מה שהותר לגבוה, וע' ד' ק"מ ד"ה למעוטי, ועמ"ש הנ"ב מהד"ת יו"ד (ת' מד) דלמ"ד אאחע"א אין איסור שה"נ חל על חלב לר"י דל"א כולל הכא שיש בשוה"נ צד הקל שאינו בכרת], ועפמ"ש בלא"ה א"ש הסוגיא דבכורות, דנהי דהכא לא יחול על איסור תלב, התם יחול איסור בב"ח על חלב להס"ד שיש בזה איסור משום דאתי מחי או משום דדם נעכר כו' כיון דגם להס"ד ליכא אלא איסור בעלמא כציר ורוטב, וע"ז האיסור הקל יחול איסור בב"ח בפרט דהוי איסור כולל, וי"ל ג"כ כמ"ש, דבבכורות מתרץ דבעי לא תבשל גם לאיסור אכילה לאסור הבשר, ועל החלב מתחדש איסור בב"ח לענין הנאה, ומשום דקודם בישול הבשר מותר לגמרי, משא"כ הכא דהוי גוף האיסור וטכע"ק ונאסר מתחלת בשולו קודם שיתבשל כמאב"ד דרך בישולו, כבר נאסר גם הבשר מקודם, ולא מצי אתי לא תבשל לאיסור, אכילה וכמ"ש, וא"כ י"ל דר"א בר איקא ס"ל דיליף איסור אכילה מקרא מיוחד, והקשו ע"ז התוס' דהא למ"ד אתע"א אמרי' דחלב ומתה בכלל, הרי דא"צ שיהא מותר באכילה גם החלב קודם הבישול:

ויתכן עוד ליישב שיטת הי"מ, שבאו לבאר כוונת הש"ס דפריך הרי יראה יראה דכי הדדי נינהו ופליגי כו' כדרך שבא לראות כך בא ליראות כו' ודרשינן תרווייה מקרא ומסורת, וה"נ מאן לימא דלא נדרוש חלב אמו כהמסורת, ואין הקושיא דנימא דלא מיתסר אלא בחלב ולא בחלב, דז"א דהא דרשינן תרווייהו והקרי הוי בחלב, אלא דפריך הש"ס דנימא דהכתוב כולל שניהם איסור בישול בחלב ובחלב, ומתרץ דדרך בישול אסרה תורה דבלא בישול שרי. ולאפוקי חלב דבלא"ה אסור, ודכיון דמירי קרא בבישול בחלב שכל איסורו הוא ע"י הבישול, לא יתכן לומר שכולל בחד לישנא גם בישול בחלב שבזה כבר נאסר החלב וכן הגדי בתחלת בישול ולא הוו באופן אחד, וא"כ לק"מ מהס"ד דבכורות דסד"א שבא לאוסרה בהנאה וללקות על בישולה, אבל השתא דידעי' דחלב שרי, לא יתכן לומר שכולל ענינים נפרדים, בזה בא הכתוב לאסור באכילה דהא בעי קרא להכי כיון דקודם

הבישול היה מותר, ובזה א"צ קרא לאסור באכילה, ולא יתכן לומר דחד לא תבשל קאי רק על חלב וחד לא תבשל קאי על חלב ועל חלב, והשתא לא קשה מה שהקשו התוס' מהא דמרבה חלב ומתה בלא ריבויא, דשאני השתא דקרא מיירי בחלב ממילא כולל גם של מתה, וכן בשר כולל חלב דהוי ג"כ בשר:

ויתכן עוד לפרש דמשני דרך בישול אסרה תורה, דילפי' מינה דהיינו דוקא בנותן טעם דדרך בישול הוא ליתן טעם, ואילו טעם חלב אינו חלוק כ"כ מבשר ושומן, וע' ש"כ יו"ד (סי' צ"ח ס"ק א) דדעת הראב"ן דחלב ובשר טעמם שוה, ויתיישב בזה מה שהקשה הגרע"א דהא משכחת דשרי בלא בישול במבשל בשר בחלב טהור דהא כל שומן דבהמה מיקרי חלב, אלא דעל הקרב אסרה תורה, וע' חולין (ד' מ"ט), ועפמ"ש י"ל דגם להי"מ לא מצי מיירי בחלב טהור שאינו נ"ט, דהא בכל הגדי יש שומן, ובין שומן לחלב טהור אין הבדל בטעם, וס"ל שבחלב טמא יש קצת הבדל בטעם כמ"ש בספרי (סי' יא) עלה דכריתות (ד' יז) שיש קצת הבדל נרגש לקפילא, אך ז"א דבתערובות ליכא למיקם אטעמא כמפורש בטוש"ע, ודוקא כשהן בפ"ע יש הבדל קצת נרגש לקפילא, ויש לבאר עוד בזה, דלכאו' קשה מאי פריך דנימא בחלב, דהא גם לפי המסורת יש לפרש הכי והכי בחלב ובחלב, ואין המסורת סותר להקרי, ושאני התם דמסורת משמע יראה כמו שנקרא בכ"מ, ועכצ"ל דפריך דגם הכא יש סברא לומר טפי לפי המסורת דהיינו בחלב, מדנאמר דהוי בחלב דתרווייהו היתרא והתערובות הוא שאוסרן והוי חידוש בעלמא, ומסתבר לומר דהיינו בחלב דהוי איסורא, כדי שלא יהא חידוש כ"כ, וא"כ לק"מ דנימא דמיירי בחלב טהור, דהדר ליכא שום סברא לומר כן יותר מדנאמר בחלב, וא"כ אין המסורת סותר להקרי, דגם לפי המסורת' הדבר שקול:

סימן כב

טבת שנת תרל"א שקלאב

סוגיא דבכורות (דף ו), אלא מעתה טעמא דרבנן מגמל גמל ור"ש מאת הגמל הא לאו הכי ה"א חלב דבהמה טמאה שרי מ"ש מהא דתניא הטמאין לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן, אצטריך סד"א הואיל דבהמה טהורה נמי חידוש הוא כו' הואיל וליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא והאי חלב כי אמה"ח הוא ושרי והלכך אפי' בבהמה טמאה לשתרי קמ"ל, וחלב דבהמה טהורה מנלן דשרי אילימא מדאסר רחמנא בב"ח הא לחודיה שרי ואימור חלב לחודיה אסור באכילה ומותר בהנאה כו', ויש להקשות דהא מדאתי גמל גמל לאסור חלבו מוכח דחלב טהורה שרי, וליכא לפרש דפריך הש"ס על הא דקאמר

דסד"א הואיל דבהמה טהורה נמי חידוש הוא, דגם בבהמה טהורה מנלן דשרי, דז"א, דמאי פריך הש"ס, דהא י"ל דאצטריך קרא דגמל גמל דנשמע מינה דחלב טהורה שרי ושל טמאה אסור, עוד קשה מהא דקאמר בכתובות (ד' ס) יכול יהא חלב מהלכי שתים טמא ודין הוא ומה בהמה שהקלת במגעה החמרת בחלבה אדם שהחמרת במגעו אינו דין שתחמיר בחלבו ת"ל את הגמל כי מעלה גרה הוא הוא טמא ואין חלב מהלכי שתים טמא אלא טהור יכול אוציא את החלב שאינו שוה בכל ולא אוציא את הדם שהוא שוה בכל ת"ל הוא הוא טמא ואין דם מהלכי ב' טמא אלא טהור, והביאו בתוס' דבת"כ גרס בשר במקום דם וקאמר ת"ל זה, אוציא חלב שאינו שוה בכל פירוש דחלב בהמה טהורה מותר ולא אוציא את הבשר שהוא נוהג בכל שאף בבהמה טהורה אסור בשמה"ח כו', וא"כ קשה מאי פריך הש"ס חלב מנלן דשרי דהא מדאצטריך מיעוטא דהוא וזה ולא ילפינן מחלב, יש הכרח לומר דחלב אינו שוה בכל ודחלב בהמה טהורה שרי, והש"מ בכתובות שם הקשה דלמה לי קרא לאסור חלב בהמה טמאה, דהא מדאצטריך קרא למעט חלב מהלכי שתים מוכח דחלב טמאה אסור, והיה מקום ליישב זה, דלא מוכח דחלב טהורה שרי מדאצטריך מיעוטא דהוא וזה, דהא י"ל דאתי חד מיעוטא על בשר וחד מיעוטא על דם [ועמ"ש התוס' דסברא להתיר יותר בשר מדם משום דאין איסור בשר נוהג בכל אלא מחיים כו'], ודוקא בתר דילפינן דשרי חלב טהורה, ממילא י"ל דאתי חד מיעוטא על תלב וחד על בשר או על דם ומשום דאוציא חלב שאינו נוהג בכל כו', ומיושב ג"כ קושיית הש"מ, דאי לא הוי קרא לאסור חלב טמאה סד"א דלא בעי קרא למעט חלב מהלכי ב' ודאתי מיעוטא על בשר ועל דם, אך עדיין יקשה מה שהקשיתי דהא מוכח דחלב טהורה שרי מדאתי גמל גמל לאסור חלבו [ול"ל דסד"א דבלא קרא דאת הגמל סד"א דחד מיעוט לחלב וחד לבשר ודמוכח היתר חלב טהורה ואתי קרא דאת הגמל להורות דלא אתי מיעוטא לחלב, דאל"כ הא מוכח דחלב טמאה אסור ול"ל את הגמל, וכיון דלא אתי מיעוטא לחלב הדר י"ל דגם חלב טהורה אסור דז"א דאכתי מגמל גמל מוכח דשל טהורה שרי]:

ויתכן ליישב זה דכיון דאמר בחולין (ד' קב) דאין אמה"ח נוהג אלא בטהורין דיליף מלא תאכל הנפש עם הבשר כל שבשרו מותר אתה מצווה על אבריו וכל שאין בשרו מותר אי אתה מצווה על איבריו, ממילא י"ל דגם אי חלב בהמה טהורה אסורה דליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא, מ"מ היה מקום לומר דחלב בהמה טמאה קילא טפי לפי שבא החלב מהאברים שאין בהם דין אמה"ח, והגם שהחלב יהא מותר מ"מ כיון שאין בשרו מותר אי אתה מצווה על איבריו, וסד"א דאדרבה חלב טהורה חמירא טפי

משום איסור אמה"ח שחמור טפי מאיסור טומאה כמבואר בגמ', וסד"א דאיסור טומאה ליכא ודהוי כחלב מהלכי ב' דשרי, והא דמוכיח הש"ס דחלב טהורה שרי מדכתיב זבת חלב, היינו בתר דילפינן מקרא דחלב בהמה טמאה אסור דתו ליכא לאוקי בחלב טמאה ומוכח דאיירי בחלב טהורה, והשתא ניחא דלא מוכח מדאתי קרא לאסור חלב הגמל, דגם להס"ד דאסור חלב טהורה אצטריך קרא לאסור חלב הגמל, ומתיישב ג"כ קושיית הש"מ, דאי לא הוי קרא לאסור חלב טמאה, היה מקום לטעות ולומר דחלב טמאה שרי משום שאין אמ"ה נוהג בטמאה. ודהא דאצטריך למעט חלב מהלכי שתים היינו משום דבשרו מותר מה"ת (לדעת התוס') וכיון שבשרו מותר אתה מצווה על אבריו, ומש"ה סד"א לאסור חלב מהלכי ב' [ועמ"ש הפמ"ג (סי' סב ס"ק ב) דגם למ"ד בשר אדם מותר מה"ת מ"מ נתמעט מאמה"ח דכל שאין דמו אסור כו', אך הכא דקיימינן להס"ד דלא ידעינן עדיין דדמו מותר, שפיר אצטריך למעט חלב מהלכי ב'], והגם דלפום הס"ד דחלב אסור מכ"ש שאסור בשרו, אכתי אצטריך מיעוטא להתיר חלב מצרית, וע' ב"ק (ד' י) תד"ה שהשור ומש"ש, והגם דקאמר בכתובות אדם שהחמרת במגעו כו', ופרש"י נדה, וע"כ דמיירי בישראל שנוהג בו מה"ת טומאת נדה וזיבה, אכתי להס"ד דהוי אמינא דחלב טמאה שרי ולא החמרת בחלבה תו לא היה ק"ו לאסור חלב מהלכי ב' אלא דס"ד לאסור משום שבא מן החי, וממילא אצטריך מיעוטא להתיר חלב מצרית, וגם לפום דקיי"ל דכל מת אסור בהנאה, מיושב כמ"ש לעיל, [והנה גם לר' יוחנן דיליף בשמה"ח מקרא דובשר בשדה טרפה ולא מקרא דלא תאכל הנפש עם הבשר, אכתי סד"א דחמיר טפי כשיש גם משום אמה"ח, דבזה הוי טפי חלב בכלל, משא"כ כדליכא רק משום איסור בשמה"ח, וע' חולין (ד' סד) תד"ה רקמה]:

ובגוף דברי התוס' בב"ק שם, עמ"ש המל"מ (פי"ד מאבל) מהירוש' דשבת פ' המצניע וממ"ש בסנהדרין (דף יט) ובשבו"י (ח"ג ת' פט) והביא ממליצת הש"ס בסוכה (ד' מח) משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא כו', ויש להעיר קצת ממ"ש בב"ב (ד' נח) עבדא חד הוה לי פסקו לרישיה ופשטו למשכיה ואכלו בישריה וקא מלו ביה מיא ומשקו ביה לחברייא ופרש"י לבני הישיבה, והשכילה לומר לחברייא, למען יבינו כי בחידות ומליצות תדבר דבריה, ולא יטעו לתפוס הדברים כפשוטם שעשו זה רוצחים, דא"כ לא היו בני הישיבה שותין המים שמלאו בעור העבד, דעור המחיי אסיר בהנאה, גם שמסייעין בזה ידי עוברי עבירה ומחזיקין בז ידי הרוצחים, ובשו"ת שבו"י כתב להסתפק כאשר חיל הצרפתים התגברו על אויביהם במלחמה והפשיטו עור ההרוגים אי מותר לקנות העור, ואי מותר בהנאה, ולדעתי הדבר פשוט, שמסייע בזה ידי עוברי עבירה,

שהוא מעשה אכזריות, והכתוב אומר (עמוס ב) על שלשה פשעי מואב ועל ארבעה לא אשיבנו על שרפו עצמות מלך אדום לשיד, וע' ב"ב (ד' כב) מאן דלא שהייה לאוניתא דמלכא דאדום כו' ופרש"י אונאת בושתו, ובד"ה על שרפו פרש"י מחמת בזיון (וע' ברכות ד' יח). הרי שהגם שמלך אדום היה אויבו ונפל בידו במלחמה, בכ"ז גדול עונו מנשוא על האכזריות ובושת שעשה לו, ואף שהמה ג"כ באו עליהם להרגם ונתחייבו להם מיתה כמשפט המלחמה, בכ"ז לא הורשה להם לעשות מעשה אכזריות כזו, ולא ניתן לבייש גם הנופלים במערכה, ואם המיתו השבויים שלא היה להם צדקה להמיתם גם לפי חוקי המלחמה בצרפת, והם לא באו עליהם להורגם מדעתם ורצונם, יש להם דין רוצח ממש, [וע' חולין (דף צב) עולא אמר אלו ל' מצות שקבלו עליהם ב"נ ואין מקיימין אלא ג' כו' שאין שוקלין בשר המת במקולין ופרש"י של אדם שאין אוכלין אותו בפרהסיא, ומשמע דלדידהו ג"כ אסור זה משום בזיון] וכיון דהוי עכ"פ מעשה אכזריות, הקונה מהם מסייע ידי עוברי עבירה, והגם שאין חיוב להפרישו מאיסור כמ"ש הש"כ יו"ד (סי' קנא ס"ק ו), אין לסייע להם וכמבואר בפרש"י ע"א (דף נה) ד"ה דורכין:

סימן כג

י"ד שבט שנת תרל"ב שקלאב

בקדושין (דף ט) א"ר אבהו א"ר יוחנן אמר קרא בעולת בעל מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה א"ל ר' זירא לר' אבוה ואמרי לה ר"ל לר' יוחנן כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה אי מהתם הוה אמינא עד דמקדש והדר בעיל קמ"ל, מתקיף לה ר' אבא בר ממל א"כ נערה המאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכי משכחת לה אי דאקדיש והדר בעיל בעולה היא אי דאקדיש ולא בעיל לאו כלום הוא כו' ארנב"י משכחת לה כגון שקדשה בשטר הואיל וגומר ומוציא גומר ומכניס, ופרש"י וז"ל גומר ומכניס בלא ביאה הלכך אי לאו דר' יוחנן הוה אמינא לגבי כסף עד דמקדש ובעיל אבל השתא דנפקא לן מבעולת בעל דבבעילה לחוד מיקדשה ע"כ כי יקח דיליף קיחה קיחה אגמריה דבכסף לחוד מיקדשה דאי עד דמקדש ובעיל כסף מאי אהני, ומבואר מלשון פרש"י שלא היה מקום לטעות רק גבי כסף, ומוקשה לכאורה דהא כיון דסד"א דעד דמקדש ובעיל לא היינו יודעין לא קדושי כסף בלבד ולא קדושי ביאה בלבד, ולכאורה יתכן ליישב לפמ"ש ביבמות (דף נה) דאשה לבעלה מנלן דבהעראה מיקדשה אתיא קיחה קיחה, והקשו התוס' דלמה לי ילפותא דנקנית בביאה מדכתיב ובעלה ותיפוק ליה מקיחה קיחה, ותירצו בחד תירוצא דאי לאו ובעלה לא הוה גמרינן ק"כ מקיחה קיחה דשדה עפרון

אלא הוה מוקמי' קיחה דקרא בקדושי ביאה, אבל השתא דכתיב ובעלה ע"כ גמרינן קיחה משדה עפרון ק"כ דליכא למימר דאצטריך קיחה להעראה דא"כ לשתוק מובעלה ונילף כולה מילתא מעריות יע"ש, וא"כ י"ל דגם בלא ילפותא מקרא דבעולת בעל הוה ידעי' קדושי ביאה, דל"ל עד דמקדש ובעיל, כיון דקיחה הוי ג"כ ביאה וכדיליף לענין העראה, אלא דלא הוי ידעי' ק"כ, ובתר דילפי' מבעולת בעל ע"כ דכי יקח היינו בק"כ דאי אתי להעראה לחוד לשתוק מובעלה, ועדיין מוקשה הא דקאמר ה"א עד דמקדש והדר בעיל, דהא לפ"ז מיקדשה בביאה לחוד, וכן קשה לשון פרש"י דה"א לגבי כסף עד דמקדש ובעיל, דהא לפ"ז לא הוה ידעינן ק"כ כלל, וקדושי ביאה ידעי' דמהני בלא כסף, גם דקאמר ור' יוחנן האי ובעלה מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה זו נקנית בביאה ואין אמה העבריה נקנית בביאה כו' ור' האי סברא מנ"ל א"כ לכתוב רחמנא ובעל מאי ובעלה ש"מ תרתי, ומדכתיב ובעלה ולא ובעל למעט אמה העבריה דהיינו בביאה לחוד דכסף הא קני לה, מוכח דזו נקנית בביאה לחוד, גם יש להבין דהא ידעינן קדושי כסף מילפותא דויצאה חנם וגו' אלא דסד"א דהיכי דיהבא איהי לדידיה וקידשתו נמי הוי קדושין. כתב רחמנא כי יקח ולא כי תקח, וא"כ ידעי' דסגי ק"כ לחוד מקרא דויצאה חנם אין כסף לאדון זה כו' דהיינו בכסף לחוד, וצ"ל דסד"א דאתי קרא דכי יקח איש אשה ובעלה לגלות דל"מ ק"כ לחוד בלא ביאה ודדוקא כי יהב איהי לדידה, וסד"א דתרתי שמעינן מינה, ואכתי קשה היכי סד"א דלא מיקדשה בביאה לחוד, ויתכן לומר דסד"א דדוקא גדולה מתקדשת בביאה, אבל קטנה או נערה שהאב מקדשה לאיש ואפילו נערה דוקא אביה ולא היא אלא מדעת אביה, סד"א דל"מ ביאה בלא כסף לאביה, והוה אמינא עד דמקדש והדר בעיל, ודגם כסף לאביה בלבד לא מהני בלא ביאה, ומתקיף א"כ נערה המאורסה דבסקילה היכי משכחת לה, דהא כתיב נערה ולא בוגרת כמ"ש בסנהדרין (דף סו), ואי אקדיש ולא בעיל לאו כלום הוא, ומתרץ דמשכחת כגון שקידשה בשטר, ודוקא מקרא דבעולת בעל יליף דמיקדשה בבעילה לחוד גם כשהיא קטנה ונערה כשהוא לדעת אביה שמסרה לכך, וכדמוכח מיתורא, וגס מגופא דקרא נשמע דהיינו גם כשהיא ברשות אביה, וכמ"ש בספרי, שוכב עם אשה בעולת בעל להביא את שנבעלה בבית אביה ועדיין היא ארוסה, האיש השוכב עם האשה ואע"פ שהיא קטנה, וא"כ מוכח דגם כה"ג מיקדשה בביאה לחוד, וממילא מוכח דבכסף לחוד מיקדשה, דאלת"ה כסף מאי אהני, והיינו דדייק פרש"י בלשונו דה"א לגבי כסף עד דמקדש ובעיל, למימר שהיינו יודעין קדושי ביאה דמהני בגדולה, ודוקא ק"כ לא היינו יודעין כלל, דסד"א דבקטנה ונערה הוי דוקא בהדי ביאה, ובגדולה אין תועלת כלל בקדושי כסף, ויתכן ג"כ לומר

דלפום הס"ד הוה אמינא דביאה כדרכה קונה, וביאה שלא כדרכה אינה קונית בלא כסף בהדה, [והיה מקום לומר גם טעם לזה, משום דבביאה של"כ אינה נהנית וכמ"ש בסנהדרין (דף נח) פרש"י ד"ה של"כ וביומא (דף עז) רש"י ד"ה מביאות וע' קדושין (דף כב) של"כ מאי איכא למימר, ומ"ש מאן לימא לן דלאו הנאה כו, היינו דעכ"פ לא הוי זה נהנה וזה מצטער, גם שביאת האדון הוא חשיבות להשפחה וחשיב זה הנאה גבי דידה, וכיון שאינה נהנית צריך שתהנה מקבלת כסף קידושין], ודמש"ה כתיב בלשון כי יקח איש אשה ובעלה דאליבא דר' יאשיה דצריך קרא לחלק משמע דבעי שניהם ביחד, וכמ"ש הרשב"א, , והיינו דביאה של"כ בעי קיחה דכסף בהדה, ומש"ה דייק פרש"י בלשונו דה"א לגבי כסף עד דמקדש ובעיל, ומשום דקדושי ביאה הוה ידעי' דמהני, אלא דסד"א דכסף לחוד ל"מ בלא צירוף ביאה של"כ עכ"פ, וסד"א דהיינו דקמ"ל קרא, וביאה כדרכה אף בהעראה מהני, והשתא דנפקא לן מבעולת בעל דבבעילה שלא כדרכה לחוד ג"כ מיקדשה, כדמוכח מיתור הלשון, ודבעל עושה אותה בעולה של"כ, על כרחך כי יקח אגמריה דבכסף לחוד מיקדשה, דאי עד דמקדש ובעיל כסף מאי אהני:

ב) **והנה** בהא דאמרוה רבנן קמיה דאביי דמשכחת לה לנערה המאורסה דבסקילה כגון שבא עליה ארוס שלא כדרכה וא"ל אביי עד כאן לא פליגי ר' ורבנן אלא באחר אבל בעל ד"ה אם בא עליה של"כ עשאה בעולה, פרש"י דילפינן לה מבעולת בעל כדלקמן, ומבואר בלשון פרש"י דלאו דוקא הא דאין אחר עושה אותה בעולה של"כ הוא דיליף מקרא דבעולת בעל, אלא דגם הא דבעל עושה אותה בעולה של"כ מקרא דבעולת בעל הוא דילפינן לה, וכן מוכח מדקאמר הש"ס ור' האי בעולת בעל מאי עביד ליה האי מיבעיא ליה בעל עושה אותה בעולה של"כ ואין אחר עושה אותה בעולה של"כ ומי אית ליה לר' האי סברא והתניא באו עליה עשרה אנשים ועדיין היא בתולה כולן בסקילה ר' אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק אר"ז מודה ר' לענין קנס דכולהו משלמי מ"ש מקטלא שאני התם דא"ק ומת האיש אשר שכב עמה לבדו ורבנן האי לבדו מאי עבדי להו מיבעיא להו לכדתניא ומתו גם שניהם עד שיהיו שווין כאחד דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו ור' יוחנן האי סברא מנא ליה א"כ נכתוב קרא בעולת איש מאי בעולת בעל ש"מ תרתי, וקשה מאי פריך הש"ס על ר' יוחנן, דהא בערכין (דף ז) אמר ר' אבהו א"ר יוחנן ומתו גם שניהם לרבות את הולד ופריך והא מיבעיא ליה עד שיהו שניהם שוין דברי ר' יאשיה כי קאמרת מגם, הרי דס"ל לר' יוחנן כר' יאשיה ואייתר ליה קרא דלבדו לכדרבי דלענין קטלא נחשבת כבעולה, וממילא מוכח מדאצטריך קרא לענין קטלא, דהא לענין קנס ואינך מילי אינה נחשבת בעולה בשל"כ, וא"כ ל"צ לדידיה

למילף מבעולת בעל, השלמת צ"ל דפריך הש"ס דמנא ליה לר' יוחנן דבעל עושה אותה בעולה סימן כד של"כ, דמקרא דבע"ב הוא דיליף לה, וא"כ קשה מאי פריך אביי ע"כ לא פליגי ר' ורבנן אלא באחר כו', דהא שפיר אצטריך קרא ב"ה יום ד' דבעולת בעל שנעשה לה בעל ע"י בעילה, דבלא הך קרא הוה אשי סד"א שאין עושה אותה בעולה של"כ, והוה משכחת לה לנערה המאורסה דבסקילה כדאקדיש והדר בעיל של"כ [ודוחק לומר דפריך על הלשון מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה, דהול"ל דנעשית בעולה בשל"כ וממילא יהא הכרח מנערה המאורסה). ואולי י"ל דהא דפרש"י בד"ה א"ל אביי, דהא דבעל עושה אותה בעולה של"כ יליף לה מקרא דבעולת בעל, היינו משום דקאי שם אליבא דרבנן דר' דכולן בסקילה ודאחר לא עשאה בעולה של"כ משא"כ לר' יוחנן למסקנא ודס"ל כר' יאשיה ודאייתר ליה לבדו לכדר' דהראשון לבד בסקילה, אדרבה סד"א למילף מינה דבכ"מ אחר עושה אותה בעולה של"כ, ואצטריך קרא שאין אחר עושה בעולה של"כ, ושפיר פריך הש"ס על ר' יוחנן, דנערה המאורסה דא"ר בסקילה היכי משכחת לה, כיון דמוכח דר' יוחנן ס"ל בזה כר' דהראשון בסקילה ודהויא בעולה של"כ, וא"צ למילף לענין זה מקרא דבע"ב, ואביי הוסיף בלשונו דלפי האמת גם לרבנן יליף מבע"ב דבעל עושה בעולה של"כ, ובזה מיושב הא דקאמר ע"כ לא פליגי ר' ורבנן אלא באחר, ודאליבא דרבי דמי אחר לבעל בזה, ולכאו' קשה דהא מסיק דמודה ר' לענין קנס ודדוקא לענין קטלא יליף מקרא דלבדו דהראשון לבד בסקילה וא"כ גבי ביאת הארוס דהוי דהיתר, דלא שייך לדמות לקטלא דנערה המאורסה דהוי ביאת בועל, הדר יש לדמות להא דכולהו משלמי קנס ודאינה נחשבת בזה בעולה, וא"כ גם אליבא דר' צריך לחלק דהיינו דוקא באחר אבל בעל עשאה בעולה של"כ, ועפמ"ש מיושב דדוקא בתר דיליף מקרא דבעולת בעל שאין אחר עושה אותה בעולה של"כ, מודה ר' דכולהו משלמי קנם, משא"כ השתא דקאי אי לא הוי מיותר קרא דבעולת בעל, ממילא אליבא דר' דיליף מקרא דלבדו הוה יליף מינה גם לענין קנס שנעשית בעולה של"כ וממילא הו"מ יליף מנערה המאורסה שאין לדחות דמיירי שבא עליה של"כ, דלר' גם באחר עשאה בעולה דיליף מקרא דלבדו, ודוקא אליבא דרבנן דלא דרשי מקרא דלבדו, הוצרך להוסיף שמודים לפי האמת דבעל עשאה בעולה:

ויש להבין הא דפריך ור' יוחנן האי סברא מנא ליה, דהא י"ל דס"ל כאביי דקדושין שאין מסורין לביאה הוי קדושין, והדר איכא דיוקא דנכתוב קרא או בעלה מאי ובעלה ש"מ דדוקא בקיחה דהוי ביאה דבעל מהני ביאה של"כ, ואי הוה כתיב או בעלה, לא הוה משמע כ"כ דתלוי בקיחה, ואתי למימר דשייכה לקיחה, דבעל עושה בעולה של"כ, וכן

מאי קאמר רבא א"כ ניכתוב קרא או בעלה, דלמא כתיב ובעלה לומר דשייכה לכי יקח, דמינה ילפינן דקני בהעראה, וכן יש להקשות לפמ"ש בתשו' מהרשד"ם (ת' ס) הובא באה"ע (סי' קיט) בהא דלא יגרש אשתו ראשונה אא"כ מלא בה ערות דבר, דהיינו דוקא בנשואה, דקרא קאי על מ"ש כי יקח איש אשה ובעלה, וא"כ י"ל דמש"ה לא כתיב או בעלה דהוי או קיחה או ביאה, דממילא סד"א שאסור לגרש גם ארוסתו בחנם לזה כתיב ובעלה למימר דדוקא כשבעלה אחר קיחה דהויא נשואה, ע"ז כתיב כי מצא בה ערות דבר ושאין לגרשה בחנם, וכן קשה לפום דקאמר (דף יג) כתיב ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות או כי ימות האיש האחרון ואתקש מיתה לגירושין מה גירושין שריא וגומרת כו', ועמ"ש התוס' בתמורה (דף ה) דיליף מינה באונס שגירש דמהני גירושין הגם דעבר אמימרא דרחמנא, וא"כ הא י"ל דמש"ה כתב כי יקח ובעלה לומר דגם בביאה שאחר קיחה שעושה נשואין מ"מ מיתה וגירושין שריא וגומרת [בענין הזה כתבתי יותר מעשרים שנה קונטרס גדול, וכאשר נאבדו ממני מרבית חידושי בבואי לווארשא בעת הדפסת ספרי אבן הראשה, ונשאר אצלי העתק רק מהדף הראשון מהקונטרס הזה, ועתה בסדרי הדברים לדפוס, נתחדשו לי הרבה דברים בביאור הסוגיא, ולא רשמתים הנה, וכתבתי כאן רק העתק מהרשום אצלי מכבר ולזאת לא נדפס כאן השלמת העניין הזה]:

סימן כד

ב"ה יום ד' י"א מנ"א תרנ"ב

להרב החריף כו' מ' מענדיל זוגילמאן נ"י בלובלין

קבלתי מכתבו והנני להשיבו ע"ד מה שדרש ממני בדבר מ"ש הנה"מ (סי' רצ"א ס"ז) עמ"ש בש"ע דכשאמר השומר איני יודע אנה הנחתי פקדון זה או באיזה מקום קברתי הכספים ה"ז פושע וחייב לשלם מיד, וכתב הנה"מ דפשיעה זו מטעם מזיק הוא דחייב אפי' בבעלים, דאלת"ה כשטוען א"י אם החזרתי בפקדון ליפטר כשהיה הפקדון בבעלים כו'. והטעם נראה דאפי' מי שאינו שומר חייב כה"ג כגון אם ילך ראובן לבית שמעון ויקח מעות שמעון ויקברם בקרקע ואף שכוונתו לטובה שלא יוגנב ולא נעשה עליו כגזלן מ"מ כששכח באיזה מקום קברו חייב ראובן לשלם כיון שעשה מעשה בחפץ חבירו וע"י מעשיו ניזק חפץ חבירו, וה"נ השומר הזה שלקח החפץ ממקום המגולה והטמינו במקום שא"א להמצא וניזק ע"י מעשיו הוי מזיק גמור דחייב לשלם, ונסתפק כ' אם הלכה ומורין כן:

לע"ד דברי הנה"מ צ"ע, דגם אי חשיב זה מזיק גבי אינש דעלמא כשהולך לבית חבירו ונוטל מעותיו וקוברם בקרקע, לא שייך לחייב השומר שעשה כדין ותורת שמירה המוטלת עליו לטמון ולקבור בקרקע וכה"ג, וכל מה שנחשב פושע הוא מה ששכח ואינו זוכר באיזה מקום הטמינן וקברן וז"א מעשה בידים שנחשוב אותו למזיק בידים ואינו אלא פושע לחוד, וחיוב מזיק בידים ליכא אלא היכא שאצל כל אדם היה נחשב זה מזיק ופושע, ומשום שהתור' לא פטרה שומר בבעלים אלא מחיוב תורת שמירה, וכשאומר לא ידענא היכא אותבינהו אין זה נחשב פשיעה לכל אדם וכמ"ש הנמ"י ס"פ כיצד הרגל גבי היתה אבן מונחת לו בחיקו ושכחה ועמד ונפלה דליכא אפי' תחלתו בפשיעה דבשעת הנחה היה יכול להזהר בה ואי משום דשכחה אנוס הוא לגבי שכחה, ומזה למד דכשלא התפלל שחשב שיהא שהות אחר שיגמר עסקו ואח"כ שכח עד שעבר היום אינו נקרא מזיד ופושע, וע' מ"א או"ח (סי' ק"ח ס"ק י"א) וכבר הארכתי בספרי אה"ר (סי' ל"ו) והבאתי שם מפרש"י פסחים (ד' נט) ומההיא דשבת (ד' לח) וב"י או"ח (סי' רנג) וביצה (ד' טז) וט"ז או"ח (סי' תקכ"ז) וסי' (תקלח). והא דקאמר דכל לא ידענא פשיעותא היא היינו דוקא גבי שומר שמוטל עליו להשגיח ולזכור ולא להסיח דעתו מפקדון, וכיון דהך פשיעה אינו אלא גבי שומר ולא באינש דעלמא, כבר איכא גזה"כ לפטור בבעלים מחיובי פשיעה שאינו אלא בשומר, דליכא למימר דחייב משו' דגבי שומר חשיב זה כמזיק בידים, דז"א, דהכא ענין השכחה שאינו מעשה בידים, גם גבי שומר אינו אלא פשיעה ולא מזיק בידים, גם דמוכרח כמ"ש דשומר בבעלי' לא מחייב אלא היכא שאצל כל אדם ג"כ היה נחשב מזיק ופושע, וביותר מוכרח כן לפי שיטת הרמב"ם וש"פ גם בעבדים ושטרות כו' שאינן בחיוב תורת שמירה מ"מ אם פשע בה השומר חייב לשלם וכמ"ש פ"ב משכירות בטעם הדבר שכל הפושע מזיק הוא וע"ש בראב"ד ומל"מ הלכ' ג', וכיון דכל פושע חשיב מזיק בידי' ומ"מ פשיע' בבעלי' פטור מגזה"כ, א"כ יקשה למה חייב מזיק בבעלים כיון דגזה"כ לפטור פשיע' דהוי ג"כ מזיק, וע' כ"מ פ"א משכירות הלכ' ה' בטעם מ"ש הרמב"ם דגם שומר בבעלים כשמסר' לשומר אחר ומיעט בשמירתו חייב, דהוי משום דחשיב כהזיקה בידים, וא"כ יקשה להרמב"ם גופיה. וההכרח ליישב דס"פ דדוקא גזה"כ לפטור כשפשע בשמירתו הגם דגבי שומר הוי כמזיק בידים,, מ"מ אם לא היה מקבל עליו לשמור לא היה נחשב פושע ומזיק, אבל כשמסר חפץ לשומר אחר דגם אינש דעלמא אם היה נוטל חפץ חבירו מבית חבירו ומוסרה לשומר ועל ידי זה נאבדה, גם כן היה נחשב מזיק ופושע, שאין לו למסור של חבירו לאחר, וכיון דגם אינש דעלמא חייב בזה לא קיל טפי בשביל שהוא שומר

בבעלים, ועכ"פ מבואר דכשאומר לא ידענא היכא אותבינהו, לא מיבעי לדעת הה"מ פ"א משכירות שכ' טעם אחר על מה שחייב הרמב"ם שומר בבעלים שמסר לשומר אחר, דכיון שמסר לשומר אחר גביה לא הויא שאלה בבעלים והראשון מתחייב על רשות השני, והביא זה בסמ"ע (סי' רצ"א ס"ק מח) וס"ל דגם כשמסר לשומר אחר לא חשיב מזיק בידים, אלא גם להכ"מ שמפרש טעם החיוב דהוי כמזיק בידים, היינו דוקא במסר לשומר אחר שעשה שלא כהוגן, ושגוף המסירה לאחר הוי ענין פשיעה ומזיק, וממילא כיון דגם באינש דעלמא הוי נחשב כה"ג לפושע ומזיק, גם שומר בבעלים חייב, משא"כ היכא דליכא למימר שחייב השומר על גוף ההטמנה והקבורה, כיון שהיה צריך לעשות כן ועשה כהוגן, ואטו משום דאינש דעלמא לא היה לו ליטול מעות חבירו ולקוברן, יתחייב ע"ז גם השומר, דהא שומר אדרבה עשה בזה כהוגן, ואין לחייב השומר אלא על מה שהסיח אח"כ דעתו מהחפץ ושכח, וזה לא הים נחשב פשיעה אצל אינש דעלמא, ודוקא גבי שומר הוי זה פשיעה, ממילא גם אי היה סברא לומר דגבי שומר יש בזה ענין מזיק בידים, אכתי יפטור כיון שאין בזה ענין מזיק ופש עה גבי אינשי דעלמא, ואין לומר בזה, לפמ"ש הרמב"ם פ"ג מביאת מקדש שאם נכנס למקדש ונטמא שם ושהה כשיעור השתחויה לוקה אע"ג שתחלת הכניסה היה בהיתר ולא חשיב אין בו מעשה שבא ע"י מעשה אף שבא ע"י מעשה היתר וע' ש"א (סי' לג), דה"נ יצטרף מעשה הקודמת מה שטמן המעות למה שעשה שלא כהוגן להסיח דעתו מהפקדון, דז"א ענין כלל לדהכא. וכיון דמעיקרא עשה השומר כהוגן וכמו שמוטל עליו לשמור, א"א להצטרף זה שיחשב מהאי טעמא מזיק בידים, וגם כבר כ' רמב"ם (פ"ו מנזירות) דנזיר שנכנס לבה"ק בשידה תיבה ומגדל כו' וחבירו פרע המעזיבה ונטמא אע"פ ששהה אינו לוקה וע' תוס' שבועות (דף יז) וברמב"ם ה' חגיגה והביאו מ"ש רמב"ם גבי לאו דבל יראה ולאו דשהיית משקלות ושהי' במצרים וא"צ להאריך דגבי חיוב ממון ודאי ל"א כן:

ועפמ"ש מתיישב מ"ש הש"מ בב"ק (דף יא) בשם המאירי שכל שגרע בשמירתו אע"פ ששאל ושכר בבעלים חייב מפני שהוא כמזיק בידים, ונסעדים בה ממ"ש המפרשים גבי עבדים ושטרות כו' שאמר ש"ח אינו נשבע ולא אמר אינו משלם שכל שפשע משלם אף באילו מפני שהוא מזיק עכ"ל, ולכאו' תמוה דהא פשיעה בבעלים פטור מגזה"כ ודוקא עבדים ושטרות וקרקעות י"ל שלא נתמעטו מפשיעה, ואדרבה כיון דעבדים ושטרות לא נתמעטו מפשיעה ש"מ דחשיב כמזיק בידים ומ"מ גזה"כ לפטור בבעלים וא"כ אדרבה י"ל דממילא פטור כל מזיק, ועכ"פ אין מזה סעד לחייב מטעם מזיק בידים, ועפמ"ש י"ל כוונת המאירי דכיון דמוכח דפושע הוי כמזיק בידים וא"כ עכצ"ל דהא דפשיעה

בבעלים פטור היינו דגזה"כ לפטור היכא שאין זה פשיעה אלא גבי שומר ולולי שקיבל עליו לשמור לא הוי זה גביה ענין פשיעה, ומש"ה נפטר כשהוא בבעלים דחשבתו תורה כמו שאינו שומר כלל. ודממילא כשמסר לשומר וגרע שמירתו דגם אינש דעלמא היה חייב ע"ז א"א לשומר בבעלים לפטור. וכמ"ש מבואר בדברי המל"מ גבי האשה ששברה כלים בעת מלאכתה דכיון שלא נתכונה להזיק אין לה דין מזיק ופטורה בבעלים כמ"ש ראב"ד פכ"א מאישות, וה"נ ג"כ לא נתכוין להזיק במה ששכח, ואין לצרף מעשה הטמנת המעות כיון שעשה לתועלת שמירה, וכדלא מצטרף מה שלקחה הכלים למלאכתה כיון שהי' זה לצורך מלאכתה, ובספרי אבן הראשה (סי"ג) ביארתי ליישב בזה מה שהקשו על המל"מ מההיא דגיטין (דף נג) יע"ש, ולכאורה י"ל דרמב"ם לטעמי' פ"ב משכירות דפושע כמזיק ומש"ה כתב דהאשה ששברה כלים כו' דוקא מצד התקנה פטורה, ומ"מ גם הרמב"ם מודה באומר לא ידענא דהוי שכחה שאינו נחשב כמזיק בידים:

ובנה"מ (סי' רצ"א ס"ק ל) הביא להקשות בהא דקאמר בב"מ (דף צו) בעל בנכסי אשתו שואל הוי או שוכר הוי כו' ממ"נ אי שואל הוי שאילה בבעלים היא אי שוכר הוי שכירות בבעלים היא, אמאי לא קאמר הש"ס דנ"מ אם מסרו הבעל לש"ש, דאי שואל הוי חייב שמיעט בשמירה, והגם דלענין חיוב תשלומין לא מיעט בשמירה, דאדרבה הבעל עצמו פטור גם מפשיעה כיון דהוי בבעלים, והש"ש חייב גם בגנבה ואבדה, אכתי מיעט בשמירתן דשואל שומר טפי מש"ש, (ויש אונסין שאפשר ליזהר כגון מלסטים מזויין שישמרנו במוקף חומה), ולק"מ דהתם לא הוי מזיק בידים, כיון שיש לבעל רשות להשכיר (ועיין נה"מ דכיון שנשאה ע"ד להשכיר לאחרים משאלה הראשונה זכה בה ופטור אף על רשות השני), אך יקשה הא דפריך הש"ס בב"ב (דף מ"ב) בהא דקאמר דשותפין נעשין ש"ש זה לזה דהא שמירה בבעלים היא, דמאי קושיא דלמא נ"מ במה שנעשין ש"ש זל"ז, דממילא מחייבי כשמסרו לש"ח מטעם מזיק בידים דחייב אף בבעלים, דש"ח ממעט בגוף השמירה הגם שאינו ממעט בהחיוב, ויתכן ליישב דשפיר פריך הש"ס, דליכא נ"מ בהא דשותף הוי ש"ש, דהכא שכל הגרעון במסירה לש"ח הוי בגוף ענין השמירה ולא בענין חיוב התשלומין לכשיאבד, ממילא ליכא נ"מ אי השותף הוי ש"ח או ש"ש, דגם אם הוא ש"ח בודאי ישמור השותף בכל מיני זהירות לפי שיש לו שותפות בה וא"כ בכל אופן הוא גורע לשמירה כשמוסרו לש"ח, וכן ליכא נ"מ אי בעל שואל הוי, דכיון שבעצמו ישמור בכל האפשר לפי שיש לו פירות הוא גורע לשמירה כשמוסר לאחר ובלא"ה לק"מ דבעל ושותף שיש להם חלק בגוף או בפירות, פשיטא שאינם נחשבין כמזיק בידים, כיון שמפסידין גם לעצמן ועושה בשל חבירו כמו בשלו

ולא חשיב יותר מפושע. ועמ"ש הרא"ש גבי בעל בנכסי אשתו דליכא נ"מ אי יש לו דין ש"ח כיון דאפילו פשיעה בבעלים פטור, ומוכח מדבריו דלא משכחת נפקותא לענין מזיק בידים, (וליכא חיובא אלא כדהוי פשיעה גם למי שאינו שומר):

ומ"ש הנה"מ להוכיח מדחייב כשטוען איני יודע אם החזרתי פקדונו, ומדקיי"ל (בס' ש) גבי מי שהפקיד אצלו בשני כריכות זה מנה וזה מאתים דחייב לשלם לשניהם, וכן אם טוען א"י אם החזרתי הפקדון חייב לשלם אע"פ שהפקידו בבעלים, ומוכח דכשטוען א"י היכן הוא נחשב כמזיק דחייב אף בבעלים. לענ"ד לא מוכח מידי מזה, דהתם אין חיוב התשלומין מטעם פושע ומזיק, דא"כ לא יחייב לשלם כיון שהדבר בספק אם פשע והזיק, ועמ"ש קצה"ח (סי' ש"מ ס"ק ד') ממ"ש הש"מ בב"מ (דף צח) דליכא מצות השבה בשומרין, ושאם הבעלים רוצין בפקדון הולכין לבית שומר ונוטלין הפקדון וכל היכא דאיתא ברשות מרה איתא, וליכא על השומר שום חיוב אלא כי נגנבה משתעבדי נכסיו למפרע ודוקא כשמסרו לשומר אחר רמי עלי' חיובא מיד, וע' ב"ק (דף מה) תד"ה השתא שיכול לומר הרי שלך לפניך גם כשהשור ביד ב"ד, וכיון דהכא עדיין מונח בבירור במקום שהניחו וברשותם דמרא איתא דיד שומר כיד בעלים ויכול לומר הש"ל, אינו חייב לשלם אלא משום שא"י מקומה והיא אבודה ממנו והוי כנאבדה ממנו בפשיעה וממילא כשהוא שומר בבעלים פטור, ושאני כשטוען א"י אם החזרתי, לפי שצריך לידע שלא נשאר בידו של בעלים, וכן בב' כריכות דפשע דהו"ל למידק ומחויב לידע למי החזיר, וכיון שהוא ביד השומר ואינה אבודה ממנו מחוייב להחזיר לבעלים, דהגם ששכח ומחו יב לשלם גם להשני מ"מ לא חשיבא כאבודה מן השומר, ועמ"ש הש"מ דמש"ה נותן לזה ר' ולזה ר' הגם דהו"ל הילך דפקדון היכא דאיתא ברשותא דמרא איתא, מ"מ חייב דהו"ל למידק יע"ש, משא"כ כדאמר לא ידענא היכי אותבינה לא מיבעי כשהוא ברשות שומר דרשות שומר כרשות בעלים (ועי' רשב"ם ב"ב ד' פה) דיכול השומר לומר הש"ל, אלא אפילו כשהניחו השומר במקום שאינו שלו, אכתי היא אבודה ממנו, ואין עליו חיוב להחזיר לבעלים, רק מצד מה שנאבדו ממנו בפשיעה. ויש להכריח כמ"ש דטעם החיוב היכא דהו"ל למידק אינו מטעם פשיעה, דהא קאמר ומי קאמר רבא כל בשתי כריכות הו"ל למידק והאמר רבא ואי תימא ר"פ הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח ביניהם ומסתלק, ורבא הא קאמר לה בבכורות (דף יח) גבי רחל שלא ביכרה וילדה ב' זכרים ויצאו שני ראשיהן כאחת כו' ועת אחד מהן ר"ט אומר יחלוקו ר"ע אומר הממע"ה ועלה קאמר רבא דה"מ בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח ביניהם ומסתלק וכגון שאותו ספק בכור החי נמסר לרועה ואתו בע"ה וכהן גבי רועה

יע"ש. והתם לא ידע הרועה מעולם מי הם הבעלים והבעלים מסרו לו לשמור על דעת כן [גם כיון שלא בירר עדיין להכהן את חלקו אין להטלה בעלים מיוחדים וע' ב"ק (דף צ"ג) וא"י לתובעו מצד פשיעה גם אם הוא ממכירי כהונה] ומדפריך הש"ס מזה. ההכרח לומר שהחיוב כדהו"ל למידק אינו מטעם פשיעה, דהא לצד הספק שהמאתים אינו של התובע לא שייך שיחייב לשלם לו על מה שפשע בה (וי"מ טעם החיוב דהוי מחויב שבועה וא"י לישבע משלם והיכא דלא הו"ל למידק פטור דל"א מחויב שבועה ואיל"מ היכא דלא הו"ל למידע], ועכ"פ בנ"ד שאומר לא ידענא היכי אותבינהו שאין החיוב אלא מטעם פשיעה, פטור כשהוא שומר בבעלים, ואין לומר דחשיב מזיק בידים בגוף מעשה ההטמנה בקרקע הגם שכוון לטובתו לפי שהסיח דעתו ממנה, דהא ודאי ליתא וכמ"ש בתשובת הב"ח תשובה ס"ו וז"ל שלא אמר הרמב"ם פ"ב משכירות דפושע בשטרות מזיק הוא אלא כשע"י פשיעתו נפסד לגמרי דזו הו"ל כמזיק בידים אבל אם פשע בה ונאבד דאפשר שהוא עדיין ברשותו באחד מתבותיו ולא נפסד אלא שלא יוכל למצאנו זה לא הוי כמזיק בידים ופטור ע"ש, הרי להדיא דכשהוא עדיין ברשותו דלא חשיב אפילו כפשיעה בעלמא, ומכ"ש בענין פשיעה בבעלים שפטור גם להרמב"ם דבודאי לא יתכן לומר דאדרבה חמור טפי, ועמ"ש התשב"ץ בחוט המשולש (ת' כ"ד) כשהניח המרגלית על הארגז ואח"כ הסיח דעתו ולא נודע מי לקחו דפטור מטעם שמירה בבעלים, הרי להדיא דלא נחשב כמזיק בידים והכא דכוונת ההטמנה היה לשם שמירה פשיטא שלא נחשב מזיק דשלא בכוונה אין לו דין מזיק כמ"ש המל"מ ופטור כששומר בבעלים:

ידידו הדו"ש אליהו בהרב הה"ג ר' נפתלי הירץ נ"י קראצקי

סימן כה

בענין הנ"ל

מ"ש כבודו להוכיח דחשיב מזיק בידים על גוף ההטמנה כיון שהסיח דעתו אח"כ, מהא דאמר בב"ק (דף צ"ט) דטבח אומן שקלקל מזיק הוא, דבריו תמוהין דשאני התם דהוי מזיק בגוף השחיטה במה ששחט ושהה באמצע, ובמה שקרע וחתך העור ושחט מיעוט הושט הוי מזיק ממש בגוף הדבר, ועמ"ש הרמב"ן קונטרס דיני דגרמי שהקשה גבי מפגל בקדשים דנימא ה"נ הוי היזק ניכר, ותירץ דשאני קלקל בשחיטה שהשחיטה גופה מקולקלת והשחיטה הוא מעשה הניכר משא"כ התם דדבר אחר הוא שגרם ליאסר (ובאמצע השחיטה לא שייך בזה ענין שכחה ועמ"ש התוס' במכות (דף כ') וכתובות (דף ל"ג) דתכ"ד להתראה לא מצי לומר אשתלאי), וגבי אומן גופא ג"כ אין

הדבר פשוט דחשיב כמזיק בידים להתחייב גם כשהוא בבעלים, דהש"ס פריך למה לי למימר מזיק הוא פושע הוא ומשני דאי אמר מזיק הוא הו"א ה"מ היכא דקעביד בשכר אבל היכא דקעביד בחנם לא קמ"ל דפושע הוא, והקשה הש"מ בשם הרא"ש דלא הוה צריך למימר אלא פושע הוא, ותירץ דלזא"ז קתני לא מיבעיא בשכר דחייב אלא אפילו בחנם חייב ע"ש, והשתא אס"די דחשיב מזי' בידים דחיי' אף בבעלים, הא שפי' אצטריך למימ' מזיק הוא לאשמועינן להתחייב אף בבעלים, והגם דהכא קאמר הש"ס דמלשון פושע הוא נשמע טפי לחיובא, ואי אמר מזיק הוא הו"א היכי דקעביד בשכר, היינו כמ"ש התוס' בב"ק (דף כ"ז) ובב"ב (דף צ"ב) שגם אדם המזיק לא מחייב אלא בגניבה שקרובה לפשיעה, וסד"א דהוי כאבידה שקרובה לאונס, וכיון שלא קיבל עליו תורת שמירה היה מהראוי שיפטר לגמרי, ודוקא משום דמזיק הוא לא קיל טפי משומר שחייב בשכר על מה שהוא כעין אבידה או דסד"א דדוקא כשהוא בשכר הוא נחשב מזיק, [כעין מ"ש הקצה"ח דכשיכול לקדם ברועים ומקלות בשכר נחשב גבי ש"ש לפשיעה וש"ח אינו מחויב בזה] ולזה קאמר פושע הוא דנשמע מיתור הלשון דהוי אפי' בחנם, ולפמ"ש הש"מ בשם הרא"ש נשמע מגוף הלשון פושע הוא דחייב אפי' בחנם, ואכתי נהי שיש בזה ענין חומרא, מ"מ כיון דבעלמא פשיעה בבעלים פטור, אס"ד דהכא חייב אף בבעלים, הומ"ל דנקט מזיק הוא שיתחייב בבעלים, ומוכח מדברי הש"מ לכאורה דגם טבח אומן שקלקל לא חשיב כמזיק בידים ממש, הגם שחשיב היזק הניכר, משום שקלקל ושהה ולא היה שהות שישכח ויקלקל בגוף השחיטה, וגם אי נימא דטבח אומן שקלקל חשיב מזיק בידים, היינו משום שקלקל בגוף השחיטה, משא"כ הכא שבמה שהטמין בקרקע וכה"ג, עשה מה שמוטל עליו לטובת השמירה, אלא ששכח אח"כ (וגם טבח כשקלקל ע"י שאירע לו אונס אח"כ פטור ואינו מצטרף מעשה הטביחה], והגם דהו"ל לאסוקי אדעתי' מקודם שיבא לשכוח, והיה לו לכתוב ולרשום לעצמו מקום ההטמנה הא כתב הנמ"י ס"פ כיצד הרגל דלא חשיב תחלתו בפשיעה ומשום שאדם סומך עצמו שיזכור [ומ"ש במנחות (דף צ"ט) דהמשכח דבר א' מלימודו עובר בלאו היינו לפי שמוטל עליו תמיד החיוב ושלא יסיח דעתו, ועיין יבמות (דף קט"ו) ויומא (נ"ה) דלית ליה כתיבה]:

ויש להעיר בזה מהא דמייתי בגיטין (דף ל"ה) מעשה באדם אחד שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח ואפאתו בפת ונתנתו לעני לימים בא בעל הדינר וח"ל הבי לי דינרי, א"ל יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהניתי מדינרך כלום אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה כו' מ"ט איענשה דאשתרשי לה מקום

דינר, והקשו התוס' מ"ט איענשה האמר ר"י האדם בשבועה פרט לאנוס כדר"נ ורב אסי דמר משתבע הכי אמר רב כו' וכי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו א"ל אידך ואנא בשיקרא אשתבעי וא"ל את לבך אנסך, ותירצו דהכא גבי פקדון הו"ל להזהר יותר לשמרו היטב והו"ל לאסוקי אדעתיה שתבא לידי שבועה ע"ש, הרי שבאתה לפטור א"ע בזה שלא נהנתה מדינרה הגם דכל לא ידענא היכי אותבינהו פשיעותא היא, ואין לומר שלא באתה לפטור א"ע מתשלומין רק לנקות את עצמה מחשד בעל הדינר, דז"א דא"כ בלא"ה לא דמי להא דמר משתבע דהכי אמר רב דהוי לתועלת כדי שיתקבל הדין [שלא יחשדוהו שהוא תולה באילן גדול כמו שביארתי בספרי אה"ר בפתח דבר מההיא דיבמות (דף ל"ג) עמש"ש], משא"כ הכא אם לא היה תועלת בגוף השבועה ל"ש לומר האדם בשבועה פרט לאנוס, כיון שגוף השבועה היה מרצונה ולא הכריחה דבר לזה, גם דהא קאמר ל"ש אלא בב"ד אבל חוץ לב"ד משביעין אותה, הרי שהיה השבועה בב"ד לפטור א"ע ולא לנקות מחשד בעלמא, ומוכח דמשכחת פטור גם כשאומר לא ידענא היכי אותבינהו, ויש לדחות דגם אם היתה חייבת לשלם מדינא, לא תבע ממנה בעל הפקדון שתשלם לו אם נאבד ממנה [בפרט אם היתה אלמנה עניה, ועיין בב"מ (דף פ"ג) בהנהו שקולאי דתברו חביתא דחמרא, דאמר רב הב להו אגרייהו, משום שחייב זה לפנים משוה"ד] רק שחשדה שנהנתה מהדינר שלו, והסתפק עצמו בזה שתשבע שלא נהנתה מדינרו, דהא כמו"כ לא השביעה בלשון שבועה והסתפק עצמו במה שאמרה יהנה סם המות כו' דהוא לשון קללה בעלמא, וכעין מ"ש בסנהדרין (דף כ"ד) היה חייב לחבירו שבועה וא"ל דור לי בחיי ראשך כו', ונענשה שנתקיים קללתה וכהא דאמר במו"ק (דף י"ח) ברית כרותה לשפתים (ועיין סנהדרין (דף ק"ב) ואביי שם לטעמיה בכתובות (דף ח') ועיין ברכות (דף י"ט) ועיין ב"מ (דף פ"ה) ושבת (דף ט"ז) תד"ה אקפח, שנתקיים קללתו אף שלבו אנסו יע"ש ועיין חגיגה (דף ה') וגיטין (דף ע"ה) ושבועות (דף ל"ו) המקלל עצמו כו' ויתיישב קושיית התוס' בהא דסנהדרין (דף ס"ו), וגבי חכם גרע טפי עיין מכות דף י"א], וגם לפמ"ש בתוס' רי"ד בד"ה יוהנה סם המות פי' נשבעה באלה והזכירה בשם או א' מן הכנויים אלא שקצר לשונו, וכן מוכרח מדקאמר הש"ס ל"ש אלא בב"ד אבל חוץ לב"ד משביעין אותה, ופרש"י דמשום שמשביעה בשם או בכינוי עונשה מרובה, ומוכרח לומר שגם היא נשבעה בשם או בכנוי, אכתי י"ל כמ"ש שהסתפק עצמו בזה שתשבע שלא נהנתה מדינרו, ועיין ירושלמי פ"ו דשבועות ובמד"ר ויקרא פרשה ו' דאיתא בסגנון אחר בחדא אתתא דעלת למילש גבי מגירתא והוו ציירי בשושיפה ג' דינרי נסבתינון ויהבת יתהון ע"ג סודר איגבלון בלישה אפה פתא ואזלא לה כו' דלמא חמיא לה הני

ג' דינרין כו' א"ל תקברנה ההיא אתתא ברה אי היא ידעה בהון גרמון חובין וקברתיה, וע"ש דלא אשתרשה לה כלל שלבסוף נמצאו הדינרין בפת של בעלת הדינרין יע"ש, וא"כ לא היה שום מקום וטעם לעונש, רק שהוציאה מפיה דבר קללה ולא היה כלל ענין פקדון, רק שחשדה שיודעת מהדינרין שלה. וגם לסוגית הבבלי שהיה ענין קדון, לא מוכח מזה כמ"ש, אך בלא"ה כבר נתבאר שבנ"ד ששכח אח"כ. לא חשיב מזיק בידים:

סימן כו

בענין הנ"ל

בסוגיא דב"מ (דף ל"ז) א"ל רבינא לרב אשי ומי אמר רבא כל בשתי כריכות הו"ל למידק והאמר רבא ואיתימא ר"פ הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח רועה ביניהם ומסתלק, והקשו התוס' בד"ה ומי וז"ל וא"ת הא מתני' איירי לצאת ידי שמים וי"ל מדנקט במתני' דאתי נמי כר"ע אביו של אחד מכם משמע משום דהוי שמא ושמא אינו חייב אלא לצי"ש דוקא כדמשמע לשון הודה הא הפקידו הן עצמן דמסתמא תבעי ליה והו"ל ברי ושמא חייב אפי' מדינא אע"ג דלא עבד איסורא כו' ע"ש, וקשה לע"ד דא"כ מאי פריך הש"ס מהא דאמר הכל מודים בב' שהפקידו אצל רועה כו', דהא רבא אמר לה בבכורות (דף י"ח) גבי פלוגתא דר"ט ור"ע ברחל שלא ביכרה וילדה ב' זכרים ויצאו שני ראשיהן כאחת ומת א' מהם ר"ט אומר יחלוקו ור"ע אומר הממע"ה דה"מ היכא שאותו ספק בכור החי נמסר לרועה ואתו בעה"ב וכהן גבי רועה דליכא מוציא מחבירו דהא לא קאי ברשותא דחד מינייהו שמניח רועה בין שניהם לחלקה ומסתלק, והתם הא הוי שמא ושמא דהא גם המפקידים בעצמן אינם יודעין של מי הוא הטלה החי וכיון שלא ביררו מקודם חלקם נשאר הדבר בספק גם להמפקידים [ול"ל דפריך הש"ס דס"ל שכולל גם כשטוענין ברי שהכהן טוען שהחי שלו לפי שנשאר הכחוש ושהבעה"ב כבר בירר לו הכחוש, דז"א דאכתי הא רק אחד מהן טוען ברי והשני טוען שמא, וגם יקשה דמנלן לומר דמיירי בהכי], וגם מוקשה הא דפריך הש"ס ממימרא דרבא, דגם לפי' התוס' ליכא אלא דיוקא בעלמא להוכיח דמשכחת שחייב מדינא, ואמאי לא פריך הש"ס עדיפא מינה מדברי ר"ע בעצמו בלקח מחמשה בנ"א שמשלם לכאו"א, דמשלם מדינא ואע"ג דלא עבד איסורא, ומ"ש התוס' דניחא ליה למיפרך דרבא אדרבא, מוקשה לענ"ד, כיון דהכא ליכא קושיא רק מכח דיוק בעלמא, ומהתם הויא קושיא גמורה, עוד קשה מה שהקשו התוס' לעיל, דהא לפום דמשני דהתם דקא תבעי ליה והכא בבא לצי"ש, שוב לא צריך לשנויא קמא לחלק בין כרך אחד לשתי כריכות, ומאי קאמר הש"ס כאן

דכל בשתי כריכות הו"ל למידק דהוי כשינויא קמא, ועוד הקשו התוס' דדלמא מיירי רבא בשנים שהפקידו שני טלאים זה כחוש וזה שמן דהוי כמעות דלא הו"ל למידק א"נ בשנים שהפקידו ב' טלאים ומת אחד מהן וכל אחד אומר שהמת של חבירו, דכה"ג מיירי התם במשנה דבכורות, ומה שתירצו התוס' דאפי' הפקידו זה בפני זה הו"ל למידק, דל"ש לומר אתון לא קפדיתון משום דלא יוכלו לתקן, דאפי' יפקידו זה שלא בפני זה, יראה חבירו הטלאים כשהולכים במרעה כו', מוקשה לענ"ד, דאכתי בההיא דבכורות שם לא הו"ל למידק שגם אם יחפוץ הרועה לדייק, לח יוכל לידע איזה טלה של כהן ואיזה טלה של בעה"ב, כיון שהדבר מוטל בספק לכל אדם, וגם המפקידים בעצמן אינם יודעין איזה של כהן ואיזה של בעה"ב, ויתכן ליישב זה, דכיון דפריך הש"ס על ר"ט אמאי יחלוקו נחזי אי שמן מית דכהן הוא והאי דאיכא דבעה"ב, ואי כחוש מית דבעה"ב והאי דאיכא דכהן הוא, דהא ר"ט אומר כהן בורר לו את היפה, ולא ניחא להש"ס לתרץ דמיירי כששני הטלאים שווין בשומנן, ומשום דמסתמא אחד שמן יותר, וא"א לצמצם שיהיו שווין בשומנן, וא"כ יקשה דהתינח לר"ט דכיון שחזר בו ר"ט, ומשמע דס"ל אחר חזרה שגם בחיים הדבר מוטל בספק, ויחלוקו עודף שביניהם, ומש"ה כשמת אחד מהן יחלוקו, אבל לר"ע דאמר משמנין ביניהם והכהן נוטל כחושה, יקשה דנימא דאי כחוש מית דכהן הוא, ואי שמן מית דבעה"ב מית, וצ"ל דהגם שידוע שהכחושה היא של כהן, מ"מ עדיין הדבר מוטל בספק כ"ז שלא ביררו חלקו, והשתא י"ל שפיר, שאם היה חפץ הרועה לדייק ולידע איזה טלה של כהן והיה שואל של מי הטלאים, היו אומרין לו ענין הספק ודהכחוש הוי של כהן, דבעוד שהיה בחיים היה זכות לבעה"ב לברר חלקו שהשמן שלו, וכמ"ש הר"ן גבי פרוזבול, דכל שבאותה שעה הוא לו זכות זכין לו שלא בפניו, הגם שיוכל לצמוח מזה חובה אח"כ, והיה יכול הרועה לברר הטלה השמן שהוא של בעה"ב, וגם הכהן היה אומר לבעה"ב שיבררו חלקם ובודאי היה מברר לו, ומה שנשאר הדבר מוטל בספק. גרם זה הרועה במה שלא נחת לדייק ולשאול של מי הם, ומש"ה שפיר פריך דה"נ הוי כשתי כריכות דהו"ל למידק. אמנם עדיין יקשה דהא התם הוי שמא ושמא וכמ"ש, וכן יקשה יתר הקושיות שהבאתי למעלה:

ולכאורה יתכן ליישב לענ"ד כל הקושיות הנ"ל, לפמ"ש בתוד"ה גזל מחמשה, דלא שייכה לפלוגתא דר' יוחנן ורב הונא בפ' השואל (דף צ"ו) גבי ברי ושמא, דאפי' לר"ע דאמר משלם לכל אחד ואחד, היינו משום שיודע בודאי שהוא חייב לאחד מהם. אבל גבי ברי ושמא יודה דפטור שאינו יודע שהוא חייב כלל עכ"ל, והשתא י"ל דשורת הדין נותן לחייב יותר כשהפקידו לו שניהם זה בפני זה, ומשום שהוא יודע בודאי שהוא

חייב לאחד מהם, וכעין הא דקאמר בפסחים (דף י') גבי ספק טומאה בר"ה בשני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות שאם נשאלו שניהן בבת אחת ד"ה טמאין ומשום שאי אפשר לומר להם טהורין אתם שהרי האחד ודאי טמא, משא"כ כשלא הפקידו לו בב"א אלא זה אחר זה הוי כעין הא דשני שבילין כשנשאלו בזא"ז שמשיבין לכל אחד ואחד טהור אתה, וה"נ כיון שהן פקדונות מיוחדות לא שייך כל כך לצרף מה שהוא חייב לאחד מהן ממ"נ גם כשתובעין אותו כאחת, דכיון שהן פקדונות מיוחדות הן תביעות חלוקות וכבר נפטר על תביעת כאו"א מהן שאינו יודע אם חייב לו, [ועיין בתה"ד (ת' שי) בענין טענת ממ"נ מהא דיבמות (דף ל"ח) כתובות (דף ק"ט) וירושלמי פ' הכונס], והשתא יש לפרש דהא דרמי הש"ס גזל אגזל קתני אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה ואיני יודע איזה מכם כו' נותן לזה מנה ולזה מנה ורמינהו גזל אחד מחמשה ואינו יודע איזהו גזל זה אומר אותי גזל וז"א אותי גזל מניח גזילה ביניהם ומסתלק, ומשני התם דקא תבעי ליה הכא בבא לציד"ש, אין הכוונה לומר שאינו חייב אלא לצאת ידי שמים, דא"כ יקשה איזה חילוק יש בין רישא לסיפא, דהא בכולהו הוא פטור מדינא וחייב לציי"ש, והמשנה מיירי באופן אחד, וגם גוף הלשון משמע דהוי בתורת חיובא מדינא [וע' ב"ק (דף ז') תד"ה ישלם מההיא דחולין (דף ק"ל) יע"ש], וכוונת הש"ס הוא לתרץ דמש"ה כשזה אומר אותי גזל וז"א אותי גזל מניו גזילה ביניהם ומסתלק, משום דקא תבעו ליה וא"כ בודאי אחד מהן הוא רמאי ונהי דרבנן לא ס"ל כר"י לומר דא"כ מה הפסיד הרמאי, מ"מ מודו דאין לומר שיתחייב לשלם לכאו"א שיהא הרמאי נשכר, ונהי שלא הקפידו לקונסו שיפסיד, מ"מ לא יהא הרמאי נשכר, משא"כ כשאמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה וא"י איזה מכם דלא קא תבעו ליה ואין בהן רמאי, שפיר אמרינן דחייב לשלם לזה מנה ולזה מנה, והא דקאמר הכא בבא לציי"ש אין הכוונה לומר שפטור מדינא, אלא דכיון שאין איש תובעו, ממילא מה שבא לב"ד ושואל כמה חייב להם, היינו לפי שבא לציי"ש ולשלם מה שהוא מחוייב משורת הדין, והשתא ניחא דלא הדר ביה הש"ס משינויא קמא, דרישא נעשה כמו שהפקידו אצלו בב' כריכות דהו"ל למידק כו', דשני התירוצים צריכין זה לזה, דברישא היה מהראוי שיפטר, לפי שהדבר אצלו בספק אם נתחייב להם, ולא שייך לחייבו משום שחייב לאחד ממ"נ, כיון דגבי כאו"א הוי החיוב שלו בספק (דה"ל כמו שהפקידו בב' כריכות). וחייב דוקא משום דהו"ל למידק ולידע מי הפקיד אצלו ויש לקונסו ליתן לזה מנה ולזה מנה, ודוקא משום דלא קתבעו ליה, דאי קתבעו ליה שיש בהן רמאי, היינו אומרין דמאי חזית לקונסו אדרבה יקנסו התובע הרמאי, וכיון שיש לקנוס לזה כמו לזה, הדר אוקי אדינא שיהא

פטור לשלם לשניהם, ובסיפא דשנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה ר' והפקידו זה בפני זה, יש לחייבו משורת הדין משום שיודע שהוא חייב לאחד מהם, דכיון שהפקידו בב"א הוי כהא דב' שבילין כשבאו לשאול בבת אחת, ומ"מ אינו נותן רק לזה מנה ולזה מנה משום דקתבעו ליה ואיכא חד מנייהו רמאי ולא יהא הרמאי נשכר, ואצטריך לטעמא דנעשה רמו שהפקידו לו בכרך א' דלא הוה ליה למידק, דאי הו"ל למידק וראוי לקונסו, ויש לקנוס להתובע ולהנתבע, הדר אוקי אדינא לחיובא, ודוקא כדלא הו"ל למידק יש לפטור אותו כדי שלא יהא הרמאי נשכר, וכדמייתי מההיא דגזל א' מחמשה שטוענין ברי, וג"כ הו"ל למידק, אלא דכיון דקא תבעי ליה אין לקונסו, שלא יהא הרמאי התובע נשכר, ומש"ה אוקי אדינא לפטור, ועכ"פ שני תירוצי הש"ס מוכרחין, ואין תירוץ אחד מספיק בלא חבירו, ושפיר פריך הש"ס מי אמר רבא כל בשתי כריכות הו"ל למידק וחייב לשלם מדינא אף כשזה טוען שמא, [כמו שנתבאר דקאמר שבא לצי"ש לשלם מה שחייב משורת הדין הגם שאין אדם תובעו] דהא אמר רבא ה"מ בשנים שהפקידו אצל רועה כו', והשתא מיושב שפיר הא דלא פריך הש"ס מההיא דלקח מחמשה בנ"א כו', משום דמהתם לא קשיא מידי, דשאני התם שהתובע טוען ברי, משא"כ בההיא דבכורות שהתובעין טוענין שמא שגם הם אינן יודעין של מי הוא הטלה החי, אלא שאם היה הרועה מדייק לשאול היה מתברר ונחלט אז איזה טלה של כהן ואיזה טלה של בעה"ב, ופריך דוקא מהא דאמר רבא דכל בב' כריכות הו"ל למידק ודחייב לשלם אפי' כדהוי שמא ושמא, ויש להאריך בביאור שיטת התוס' והפוסקים בזה הסוגיא ויתבאר אי"ה במקום אחר:

סימן כז

בענין מה שביארתי למעלה (סי' כד) בהא דקאמר הש"ס דכל לא ידענא פשיעותא היא, שאינו נחשב פשיעה אלא גבי שומר שמוטל עליו שלא להסיח דעתו מהפקדון, וגבי אינש דעלמא לא חשיב שכחה כפשיעה. כעת ראיתי בתשו' שער אפרים (ת' כח) במי שתבע את שותפו שפשע שלא מכר חמצו לא"י בע"פ ועי"ז עבר עליו הפסח ואסור בהנאה, והשותף טוען שכחתי, דכיון דהו"ל לאסוקי אדעתיה שישכח ובשכחה זו תיכף יעבור על זמן איסורו שכחה זו היא פשיעה, והביא ראיה מדקאמר בב"מ (דף לה מב) דכל לא ידענא פשיעותא היא יע"ש, אמנם כבר הבאתי בספרי אבן הראשה (סי' לז) מ"ש המ"א (סי' קח ס"ק יא) דשכחה מקרי אונס, ומהא דפרש"י בפסחים (דף נט) שאין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח ומחוסר כפורים

בעה"פ, ופרש"י כגון מצורע או זב ששכח ולא הביא כפרתו קודם לתמיד ואם לא יביאנה לא יאכל פסח דמחוסר כפורים אסור בקדשים וענוש כרת, ועמ"ש התוס' בשבת (דף ד) ד"ה וכי, דמש"ה קא עברי כהנים על עשה דהשלמה ומקריבין למחו"כ כפרתו כדי שיביא פסחי, משום דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומרין לו לאדם חטוא כדי שיזכה חברך ע"ש, והשתא אס"ד דשוכח נחשב כפושע לא היו אומרין לכהנים שיעברו על עשה דהשלמה בשביל זה שפשע ולא הביא כפרתו קודם לתמיד, והא דקאמר דאתי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה, הגם דכששגג או נאנס בראשון ליכא חיוב כרת, אכתי חמירא טפי משום דהוי בעצם עשה שיש בו כרת, וכדאמרינן בעלמא דאתי עשה שיש בו כרת ודחי, הגם שכשנמנע לעשותה מפני העשה הנדחית אין עליו עונש כרת, ומ"מ חמירא טפי עשה שיש בו כרת ודחי לעשה דעלמא, ועכ"פ נתבאר דמוכח מזה דשכחה לא חשיב כפשיעה:

ובזה יש לבאר הא דקאמר בפסחים (דף סו) אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו כו', ולכאורה כיון שהלל היה עניו ביותר (וע' שבת דף לא) וכשקנטרן בדברים והוכיח השומעין שלא שמשו גדולי הדור מיד נענש ששכח ההלכה כמ"ש בגמ', למה היה לו להתפאר לפניהם ששמע ושכח שהוא ענין חשיבות יותר מאם לא שמע, וכמבואר בשבת (דף קכ) דלמא שאני התם דאי א"ל גמירנא אמרי ליה אימא לן, הול"ל גמר ושכח, וביומא (דף יח) בשלמא שמא שכח לחיי אלא שמא לא למד מי מוקמינן כו', וכן קאמר בירושלמי פ"א דחגיגה (ה' ח) ומה הוא גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי [ובש"ק שם הקשה מהא דקאמר בזבחים (דף קא) הודה משה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי, ושיש יותר גנאי בשכחה, ולכאורה יש לפרש כוונת הירושלמי שאינו אומר מצד הבושה לא שמעתי, והוא מודה ששמע ושכח, דהא מקור הברייתא דזבחים הוא בספרא, ושם ליכא סיום הלשון אלא שמעתי ושכחתי' ומ"מ מפרש לה הש"ס הכי, וא"כ ה"נ יש לפרש כן, אך ז"א דהא מפורש בש"ס דיותר הוי גנאי כשלא שמע, וע' סוטה (דף לה) ד"ת שכתוב בהן התעיף עיניך בו ואיננו כו', וע' מגילה (דף יח) פירש"י ד"ה התעיף וע' קדושין (דף מד) רש"י ד"ה כמן ימא לטגני, וכשתקפה עליו משנתו אף שלא ע"י חולי, אינו גנאי כל שלא הסירם מלבו, וההיא דזבחים (דף קא) יש ליישב לפמ"ש בילקוט משלי (כג) בעוה"ז ישראל למדין תורה מבשר ודם ע"י משה וכשם שבו"ד עובר מן העולם אף למודו עובר שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו אבל לע"ל כו' אין שוכחין לעולם, וצריך לבאר

מ"ש בנדרים (דף לח) שבתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה כו', ועכ"פ גבי משה שקבל תורה מהקב"ה הוי גביה טפי ענין בושה לומר שמעתי ושכחתי, בפרט דגביה אינו חסרון מה שלא שמע שכשלא שמע הוא לא שמע שום אדם] וא"כ הו"ל להלל להשיב שאינו יודע דהוי לישנא דמשתמע לתרי אפי ששכח או שלא שמע, שהוא יותר דרך ענוה, וצ"ל שבא להורות להשומעין שאין להתייהר ולקנטר בדברים ויקחו מוסר ממה שהוא נענש על שקנטרן בדברים, כדקאמר הש"ס שבשביל זה נסתלקה ממנו חכמתו, אמנם יותר יתכן לענ"ד לומר שבא הלל בתשובתו לרמז להם דברים שיוכלו לפשוט מזה את שאלתם במי ששכח ולא הביא סכין מע"ש מהו, ובעו מיניה דכשדבר שבות עומד לפניו לעקרו כלאחר יד במקום מצוה מאי, שבכלל הספק הזה נכלל אי שוכח חשיב כפושע, דאי חשיב כפושע מסתבר שהעמידו חכמים דבריהם שלא לפשוע ולעבור על שבות (וע' דף צב), משא"כ אי חשיב כאנוס מסתבר להתיר להם שבות כלאחר יד במקום מצוה, כיון שאין לקונסם שלא יוכלו להביא קרבן פסח [ועמ"ש בתוד"ה הנח שהקשו דהא במתני' אסור שבות דרבנן, ולא תירצו דהמשנה לא מיירי כששכח אלא כשרוצה להרכיבו בעזרה סמוך לשחיטה, וי"ל דמשמע להו להתוס' דמיירי מתני' בכל גוונא], והיינו שא"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי ואנוש עלול השכחה ולא נחשב זה כפושע, והגם דקאמר הש"ס ששכח בשביל שקנטרן בדברים ונסתלקה חכמתו ממנו, מ"מ לא היה העונש בדרך חיוב וכהא דסנהדרין (דף קו) גבי דואג ועיין נדרים (דף כב), שהוא לא היה ראוי לעונש כזה, שגם מה שקנטרן בדברים היה לשם שמים והוכיחם על מה שלא שמשו את גדולי הדור והיה העונש רק דרך שלילה דלאקמי גרסא סיעתא מן שמיא הוא כמ"ש במגילה (דף ו) ונסתלקה ממנו לפי שעה העזר וסייעתא דשמיא, ונשאר בתכונת טבע האדם שעלול לשכוח, ורמז להם בתשובתו דרך אגב שאין השוכח נחשב כפושע, [הגם שלא רצה להורות בפירוש היתר, כיון ששכח מה שקבל מפי רבותיו בזה] ולזאת הנח להן לישראל כו' ואין כ"כ חשש איסור בזה, שיהא מקום לחוש שנצטרך למחות בידם ולזאת הנח להן לישראל אם אין נביאים כו', וא"כ מבואר דבנידון מ"ש בתשו' שער אפרים, לא מיחשב כפשיעה.

ועמ"ש המ"א (סי' קח) ממ"ש ביו"ד (סי' רלב סעי' יב) דכתב מחלוקת בזה ודצ"ל דגבי שבועה חשש לחומרא, ולכאו' י"ל דהתם היינו משום שכשנשבע לעשות דבר ביום פלוני יש לעשותו בשחרית כשיגיע אותו היום שמא ישכח אח"כ ולא יעשנו, וכשאמר עדיין יש לי פנאי לעשותו ואח"כ שכח הוי תחילתו בפשיעה, אך לפמ"ש הפמ"ג דאפי' אם העסק הוא מהדברים האסורין להתחיל משהגיע זמן תפלה, והתחיל בעסק זה באיסור,

לא חשיב פושע כיון שהיה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק, מוכח דגם כה"ג לא חשיב כפושע, ומוכח דודאי לא חשיב כפושע, דאי נימא דהוי רק בתורת ספק, הול"ל שיתפלל בתורת נדבה או על תנאי שאם מדינא אין לו תשלומין יהא תפלתו נדבה, ובשויו"ט שאין מתפלל נדבה לא יתפלל אם יש חשש איסור כשמתפלל ב' פעמים שלא לצורך, וע' סי' ק"ז ומ"ש החו"ד (ס' קי) ומש"ש, וכיון שבודאי לא חשיב כפושע, ממילא אין להחמיר גם באיסור דאורייתא, וכן בנידון הנה"מ שהבאתי (סי' כד) לא מהני תפיסה, ומצד הסברא היה מקום לומר שלא כל אדם שוין, שמי שכח זכרונו חזק, יחשב אצלו שכחה לפשיעה, וע' גיטין (דף סז) ר"ש טוחן הרבה כו' משכח קימעא, ופ"ה דאבות ד' מדות בתלמידים מהיר לשמוע ומהיר לאבד כו', ופ"ב משנה י"א ע"ש, וגם במילי דעלמא לא כל האנשים שוין בתכונתם וכח זכרונם, וכן לא כל הענינים שוין, שמה שרגיל האדם לעשות תמיד בפועל נחקק יותר בזכרונו, וכדקיי"ל דאחר ל' יום חזקה שהזכיר גשם (ובירוש' דמחזיקנא טיבותא לרישא כד מטא למודים כרע מגרמיה], וא"כ השכחה להתפלל שהוא רגיל בזה תמיד, ראוי שיחשב יותר כפשיעה מענין שכחה לעשות דבר שנשבע לעשותו ואינו רגיל בה, וכן בההיא דביצה (ד' טז) גבי עירוב תבשילין שהוא רק לעתים רחוקות עלול יותר בזה ענין השכחה, ובפרט ההוא סמיא דהוה מסדר מתניתא דהוה טריד בגירסיה וכדאמר בב"מ (דף עה) כל שכן מר דקא טריד בגירסיה משתלי כו', וע' כתובות (ד' כ') האי סהדותא עד ס' שנין מידכר כו' כיון דרמיא עליה אפי' טובא נמי, ולזה בשומר דרמיא עליה נחשב יותר כפושע:

ובתשובת שבו"י כתב דהגם דאמר בסנהדרין (דף לא) שכשאמר אין לי ראיה אע"פ שמצא אח"כ אינו כלום, האידנא שנתמעטו הלבבות כמ"ש בעירובין (נג) יכול לטעון ששכח שיש לו ראיה, ולענ"ד דוקא בלימוד התורה נתמעטו הלבבות ולא במילי דעלמא, ואדרבה קאמר דכי טריד בגירסיה משתלי, גם דבימי הש"ס ג"כ א"ר אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה, וקיי"ל בחו"מ דגם עתה הוי כן, וע' יומא (סי) וביומא (סי' נז) לענין חשש תקלה בזמן מרובה, ובתב"ש (סי' א' ס"ק כ) כשנמצא שא"י הלכות שחיטה, שכיון שדרך השכחה גוברת אתרע חזקתו, ובפסחים (דף יא) ובשבת (דף קכ) זימנין דמשתלי כו':

סימן כח

לחכם אחד

מה שהקשה בהא דקאמר בשבת (דף קכ) האי גמי ה"ד אי דמיהדק קא הוי חציצה אי לא מיהדק עיילי ביה מיא, חציצה תיפוק ליה משום דיו בלחה כו' היינו טעמייהו דרבנן

דקסברי אסור לעמוד בפני השם ערום כו' רבנן נמי דמנח ידיה עלויה זימנין דמשתלי ושקיל ליה לר"י נמי זימנין דמשתלי ושקיל ליה אלא אי דאיכא גמי ה"נ הב"ע לאהדורי אגמי רבנן סברי טבילה בזמנה לאו מצוה ומהדרינן ופרש"י ואי לא משכח גמי האידנא לשתהי עד למחר, והקשה מע"ל דהא אם ישתהה עד למחר, יתייבש הדיו ותהא חציצה, לדעתי לק"מ, דדוקא לפום דקאי הש"ס מעיקר' דהא דס"ל לרבנן דכור' עליה גמי ויורד וטובל היינו משום שאסור גרם מחיקת השם, ושצריך להדק הגמי שלא יכנסו בו מים, ממילא אם הדיו הוא יבש ישאר ביבשותו כיון שלא יכנסו בו מים לעולם, ולזה צריך לתרץ דמיירי בדיו לחה שאינו חוצץ, משא"כ לפום דמסיק שמה שצריך גמי היינו משום שאסור לעמוד בפני השם ערום, וגרם מחיקת השם שרי, ממילא גם כשיתייבש הדיו יוכל לירד במים ויתמחק ועל כל פנים ישוב הדיו להיות לח על ידי הרחיצה, ואחר כך יטבול לשם טבילה ולא יהא חציצה, וגוף הא דהוי חציצה כדאסור גרם מחיקה, הגם דממילא בהכרח ישאר השם כתוב, וקיי"ל (ס' קצח סעי' ו) דאותן שיש להן קליעות שערות דבוקות זב"ז וסכנה להסירם לא חייצי, היינו משום דהכא לא חשיב מיעוט שאינו מקפיד, משום דאדרבה הוא מקפיד בעצם ורוצה שיומחק מעצמו, רק שאין יכול לעשות זה בעצמו, דאריה דאיסורא רביעא עילויה, משא"כ בעובדא דהלבוש והפ"מ שנעשין הקליעות לרפואה, ואינה רוצית בהסרתן, והגם דהוה ניחא לה שתהא בריאה ולא תצטרך לרפואה, מ"מ השתא שהיא חולנית ניחא לה בזה בעצם, ומ"ש בהגהות חדשות, דמש"ה פריך הש"ס דהוי חציצה דכיון דמסיק הש"ס דגרמא שרי שיכול להסיר הדיו מעט מעט ע"י גרם, הוי מיעוט המקפיד, ודיש להוכיח מדלא פריך הש"ס על גוף הברייתא דהיכי טובל דקא הוי חציצה, כדברי הלבוש דכה"ג נחשב מיעוט שאינו מקפיד, ולא פריך הש"ס חציצה תיפוק ליה משום דיו, אלא בתר דמסיק הש"ס דגרמא שרי עכ"ד. דברי ההגהות תמוהין, דנהפוך הוא, דהש"ס פריך חציצה תיפוק ליה משום דיו, בתר דקאמר דאי לא מיהדק עיילי ביה מיא ושאסור גרם מחיקה, ומש"ה ניחא דלא פריך הש"ס על גוף הברייתא, דאי גרם מחיקה שרי, לא תחצוץ הדיו, שגם דיו יבש יעשה לח ע"י כניסת המים, ודוקא לפום דקאמר אי מיהדק קא הוי חציצה ושצריך שיהא הגמי מהודק שלא יכנסו בו המים, ממילא שפיר פריך שיחצוץ הדיו יבש כיון שישאר ביבשותו:

ובשע"ת או"ח (ס' קסא ס"ק ז) הביא מ"ש הלק"ט דמוהל שנתיבש דם המילה בידיו אינו חוצץ בנט"י מדאמרינן שבח הוא לבני אהרן שמהלכין עד ארכובותיהם בדם הקרבנות במקדש, והביא מ"ש השבו"י לתמוה דאדרבה מוכח להיפוך מדפריך הש"ס עלה בפסחים (דף סה ובזבחים דף לה) דהא קא חייץ והוצרך לתרץ דלח הוא ואינו חוצץ,

ולכאו' יש ליישב לפמ"ש הב"י יו"ד סי' קצ"ח בשם הסמ"ג וז"ל כל השרפים בין לחים בין יבשים חוצצין מפני שהן לכלוך הפירות פירוש ודרך, ב"א להקפיד עליהם וה"ה בדם שנסרך בבשר שאפי' לח חוצץ מטעם זה וכ"כ רבי' משה, אמנם בפ' כל הפסולים (לה) אומר שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהם בדם והא הוי חציצה לח הוא ולא הוי חציצה אלמא אף בבשר לח אינו חוצץ עכ"ל, וכדי ליישב זה צ"ל דלא פריך הש"ס דקא חייץ אלא מחמת הדם שע"ג הרצפה, דבזה ל"מ מה שאין הכהן מקפיד, דאכתי אינו עומד ע"ג הרצפה, אבל מצד מה שנסרך לבשר אין קפידא, כיון שאין מקפיד ע"ז דשבח הוא לב"א כו' שוב מצאתי שכ"כ בס"ט], ושפיר מיושב דברי הלק"ט שהוכיח מדאמרי' שבח הוא לבני אהרן כו', ומש"ה אינו חוצץ הדם הנסרך לבשר, דה"נ אינו חוצץ בנט"י, היכא ששבח הוא לו, ועמ"ש השע"ת (ס' תקפד ס"ק ד) כשמוהל תוקע בשופר אם יש חשש חציצה בלכלוך הפה מדם מילה, וע' סי' תרנ"א סעי' ז' גבי חליצת תפילין קודם נטילת לולב ומ"ש בסוכה (דף לז) דלנאותה לא הוי חציצה, והריטב"א בשבת שם כתב וז"ל תיפוק ליה משום דיו, פי' לדידך דס"ל דגמי כי מיהדק הוי חציצה תיקשי לך אמאי לא הוי חציצה משום דיו, אלא מאי אית לך למימר דדיו היינו טעמא דלא הוי חציצה משום דהוי מיעוטו שאינו מקפיד, גמי נמי כי מיהדק לא חייץ משום האי טעמא גופה, ומשני בלחה כו' הלכך הדרא קושיא דגמי לדוכתה עכ"ל, ונראה שהכריח לפרש כן, משום דקשה ליה היכי הוה ניחא גוף הברייתא, והיכי הוה ניחא להס"ד, ולכאורה לפמ"ש למעלה ניחא, דקאמר חציצה תיפק משום דיו, ובעי להוכיח דגרם מחיקה שרי ויעשה הדיו לח, והדר י"ל דהגמי לא מיהדק ול"ח להא דעיילי ביה מיא, ולהריטב"א דמפרש דמעיקרא לא אסיק אדעתיה הא דלחין אין חוצצין, צ"ל דמעיקרא לפום דס"ד להוכיח דחשיב מיעוטו שאינו מקפיד ודמיירי בדיו יבשה, ממילא אינו מקפיד גם על הגמי, שאינו מקפיד רק להסירו מעל בשרו ולא מהדיו שעל בשרו, וכיון שבלא"ה הדיו על בשרו, אינו מקפיד מה שמונח על הדיו עוד איזה דבר דק, בפרט שהוא לצורך לכסות השם הכתוב, והוא צורך הטבילה ובתר דמשני דבדיו לחה, ובעלמא לא חשיב אינו מקפיד, אלא דכיון שהדיו לחה אין חוצץ וכמאן דליתה דמיא, ממילא פשיטא שהגמי חשיב מיעוט המקפיד, שהוא מונח על בשרו ממש, שהדיו שבינתים כמאן דליתא דמיא ומש"ה לא מצי לתרץ להמסקנא, דחשיב מיעוט שאינו מקפיד:

סימן כט

יום ה' יח מנ"א שנת תרנ"ב

לידידי הרב הג' מו"ה מענדיל נ"י בנאוואמינסק

קבלתי מכתבו ולעשות רצונו הנני להשיבו הנלע"ד, בדבר מה שנשאל, באיש שכבר קיים מצות פו"ר, ואשתו היא בסכנה בכל ימי עיבור ולידה, ועשתה תחבולות שלא תתעבר ע"י כיבוד הבית בחמין אח"ת, ובכ"ז נתעברה והיתה בסכנה, והרופאים יחליטו כי אם תחזור ותתעבר תהא בסכנה גדולה, ונסתפק אם מותרת לשים מוך בשע"ת כדי שלא תתעבר, ואם יש להקל בשימת כיס של גומי כחצי כדור נבוב ובראשו הפתוח יש כטבעת, שמהדקת הטבעת והכיס על בליטת האם בעומק הרחם וכמעט כל הכיס למעלה ממקום שהשמש דש ולא ימצא מקצהו התחתון הקצר בחלל הרחם רק כשליש רוחב אצבע, וכת"ר האריך לפלפל בכחא דהיתרא:

א) **והנה** ביבמות (דף יב) תני רב ביבי קמיה דר"נ ג' נשים משמשות במוך קטנה מעוברת ומניקה, קטנה שמא תתעבר ושמא תמות כו' ואיזהו היא קטנה מבת י"א שנה ויום אחד עד י"ב שנה ויום אחד פחות מכאן ויתר ע"כ משמשת כדרכה והולכת דברי ר"מ וחכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שומר פתאים ה', ופרש"י דהנך ג' נשים מותרות לשמש במוך אבל שאר נשים אסורות משום השח"ז אע"ג דלא מיפקדא אפריה ורביה, ור"ת פירש דמשמשות במוך דקתני הכא היינו שצריכות לשמש במוך, והקשו הראשונים דלפרש"י דלחכמים שאמרו מן השמים ירחמו אסורות לשמש במוך, למה תיאסר בזה כיון שיש ספק סכנה, וכבר תמה בשו"ת בנין ציון (סי' קלז), דאדרבה לפרש"י לא קשה כל כך, לפמ"ש הרא"ש הובא בש"מ כתובות (דף לט) דגם לפרש"י מותרת ליתן מוך אח"ת, מש"ה י"ל דמה שאמרו חכמים דמן השמים ירחמו, היינו לפי שאין כ"כ חשש סכנה, שיש תקנה בשימת מוך אח"ת דמהני ברוב הפעמים, אבל לפי' ר"ת דפלוגתת ר"מ וחכמים הוי דוקא לאח"ת דלפ"ת אסור גם לר"מ, וקאמרי חכמים שלא תתן מוך אפי' אח"ת, יקשה ביותר איך תכניס עצמה לספק סכנה וכתב לתרץ דדוקא כשהסכנה לפנינו חיישי' אפי' למיעוטא דמיעוטא, וכגון בנפל עליו הגל מחללין עליו את השבת ואין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, אבל אם אין הסכנה עדיין לפנינו, רק שיסתעף מזה חשש סכנה, הולכין בזה אחר הרוב, דאלת"ה יקשה היאך מותר לירד לים ולצאת ולהפליג במדבר, וכן מוכח מדקאמר בברכות (דף לג) דאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק וביאר הרמב"ם בפי' המשנה דהיינו משום דנחש אינו נושך ברוב הפעמים, ויקשה הא אין הולכין בפ"נ אחר הרוב אע"כ כמ"ש, והיינו טעמא דרבנן דכיון שקודם העיבור ליכא חשש סכנה, סמכינן לומר דמן השמים ירחמו שלא תבא לידי סכנה עכ"ד:

ולע"ד לא מסתבר לומר דכשאין הסכנה באותו רגע ממש אין לחוש לחשש סכנה, ומ"ש מדנחש כרוך על עקבו לא יפסיק, לא מוכח מידי, דהא התם הוי הסכנה באותו רגע, והא דלא יפסיק כשעומד בתפלה היינו כמו שביארתי בספרי אבן הראשה (סי' יד), דהיינו משום דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש, ובמדרש דאמר אפשר אנא עבד כלום אלא אם מתאמר לי מן עליותא וא"ר אבא בר כהנא לעולם אין הנחש נושך אא"כ נלחש לו מלעיל כו' תני רשב"י נחש פרץ גדרו של עולם לפיכך נעשה ספקלאטור לכל פורצי גדרות, ומש"ה חלוק נחש מכל חיות המזיקין, דהגם דאין חיה שולטת באדם אא"כ כו' כמ"ש בשבת (דף קנא) מ"מ כיון דשכיחא היזקא חיישי' אף במקום מצוה, משא"כ הנחש שנושך בלשונו לבעל הלשון מדה כנגד מדה, אין חשש סכנה באותה שעה שעוסק במצוה ומתפלל בפיו ובלשונו עמש"ש, וכן יש להוכיח ממ"ש בטוש"ע יו"ד (סי' קעט סעי' ז') דמי שרודפים אחריו נחש ועקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו מדקאמר הש"ס בכריתות (דף ג) האי מאן דבעי למצמד זיבורא ועקרבא אסור ואי קאתו בתריה שרי, ויקשה דלפום מה דקאמר בברכות שם ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק לפי שעקרב מסוכן ביותר, שאני עקרב שמסוכן ביותר, ומש"ה אי קאתו בתריה שרי, ומנלן ללמוד מזה שגם כשרודף אחריו נחש מותר לעבור על לאו דחובר חבר כדי להציל עצמו [דאע"ג שמכוין שלא יזיקהו אסור וע"ש בט"ז ס"ק ד'] ומוכח מזה שגם הנחש דומה בסכנתו לסכנת העקרב, אלא שיש הבדל ביניהם לענין זמן שעוסק בתפלה ומצוה, ומש"ה לענין מי שרודפין אחריו נחש ועקרב אין הבדל ביניהם דלא חשיב שומר מצוה במה שמונע מלהיות חובר חבר, שאינו עושה מצוה בקו"ע אלא שמונע מן האיסור בשוא"ת, וע"ש, בב"י שהביא מקור הדין מהא דפרש"י בסנהדרין (דף סה) ד"ה אסור, וכגון שאין רצין אחריו שאין כאן משום פקוח נפש, ותמה בחידושי הגרע"א שלא הביא מסוגיא ערוכה דכריתות שם, ולכאו' י"ל דס"ל שאין ללמוד נחש מעקרב, וכמ"ש ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק ולזה הוצרך להביא מפרש"י דסנהדרין שם, אך ז"א, דא"כ גם מפרש"י אין הוכחה, דהגם דקאמר שם חובר חבר כו' ואפי' נחשים ועקרבים, מ"מ הא דפרש"י דכגון שאין רצין אחריו, קאי התם על מימרא דאביי דמאן דצמיד זבורא ועקרבא כו', ולזאת ההכרח לומר כמ"ש דבעצם הסכנה אין הבדל ביניהם, ועמ"ש התוס' בב"מ ודף מב) ד"ה שאין וז"ל וא"ת הלא פטור לבדוק חור מפני סכנת עקרב כו' א"נ הכא שיש שם חמץ בודאי אינו פטור משום חששת עקרב דהא מיבעי לן בפסחים (דף י) ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או לאו, ומוכח שאין חשש סכנה בעקרב יותר מבנחש, ולכאו' קשה דאכתי שאני ככר בפי נחש דליכא חשש סכנה בנחש כשהוא שומר מצוה בקו"ע

[עמ"ש במד"ר בקרא דשומר מצוה לא ידע רע אסתר שהיתה עסוקה בביעור חמץ כו']. וי"ל דשאני כשמוציא תבר מפיו דהוי כעין מ"ש דאגב איצצא מזקו (ועמש"ש בספרי, ובב"ק (דף כג) ובלא"ה כיון דע"י חבר אפשר לבדוק גם במקום סכנת עקרב, שפיר מוכח כחילוק התוס'):

ב) **ומה** שכתב להוכיח מדמותר לצאת במדבר ולהפליג לים הגדול, ג"כ לא מוכח לענ"ד, לפי המבואר בירושלמי מו"ק (פ"ג הלכה א) תני בשם ר"י הבא ממדינת הים אסור לו לגלח ר' יהודה כדעתיה דר"י אמר אסור לפרש לים הגדול ופירש בק"ע דהיינו ג' ימים קודם השבת אם הולך להרויח ולא לצורך מזונות, דלא הוי כמפרש לדבר מצוה, ולע"ד יש לפרש דס"ל שאסור לפרש לים הגדול מפני שמכניס עצמו לספק סכנה, כדמשמע לישנא דאסור לפרש ליה"ג, דהיינו בכל זמן [ואיהו קאמר בשבת (דף קט) שביה"ג נקוו כל ימי בראשית, ובברכות (דף נדו שאומר ברוך שעשה את היה"ג], ובירוש' (פ"ב דשבת הלכה ו) בג' מקומות השטן מצוי לקטרג כו' והמפרש ביה"ג, א"ר יצחק בר מריין אלולי דכתיב כה אמר ה' הנותן בים דרך כיון שהיה יורד לתוכו היה מת כו' הנותן בים דרך מן העצרת עד החג כו', ומה שמותר לפרש ליה"ג לצורך מזונות י"ל דהיינו משום דלצורך פרנסה ומזונות חשיב דבר מצוה, ומן העצרת עד החג לא שכיחא היזקא ושרי במקום מצוה, ועמ"ש הב"י יו"ד (סי' רכח) בשם הרשב"ץ במי שנשבע עד"ר למכור יין ונתחרט שמתירין לו, דלדבר מצוה הוא, כיון שהוא צורך פרנסתו כדאמרי' בפ' אלו מגלחין (דף יד) למזונות כ"ע לא פליגי דשרי, וע"ש בשו"ע (סעי' כא), וכן מבואר באו"ח (ס' רמח סעי' ד) דכ"מ שאדם הולך לסחורה חשיב דבר מצוה ומותר לצאת בשיירא אף בערב שבת הגם שיבא עי"ז לחלול שבת, ואינו חשיב דבר הרשות רק כשהולך לטייל, ובבאה"ג שם הביא מהא דפרש"י בב"מ (דף ל) והודעת להם זה בית חייהם, ללמוד להם אומנות להתפרנס בו ע"ש, ובב"מ (דף לג) דמייתי קרא דאפס כי לא יהיה בך אביון שלא תביא עצמך לידי עניות, וע' תענית (דף כא) ניקום וניזל ונעביד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון כו' ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר, וע' שלהי קדושין, וע' ברכות (ד' לה) ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכי כולא שתא, ובש"ע או"ח (סי' קח סעי' ח) דמי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועי"ז הפסיד מלהתפלל כו' כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומין, וע"ש בבאה"ג דזהו מקרי ג"כ אונס, דצורך ממונו הוי צורך מצוה, ועמ"ש הב"ח (ת' קמו) בענין היתר אמירה לא"י בשבת במקום פסידא, ממ"ש בכתובות (דף ד) הרי שהיה טבחו טבוח כו', וע' פסחים (דף מו) ומשום הפסד ממונו שרינן איסורא דאורייתא כו', דדוקא איסור דאו'

א"א להתיר משום פסידא, ומש"ה חשיב אנוס כשטרוד שלא יבא לידי הפסד, ומש"ה קאמר דאבדה לו אבידה ערב הרגל כיון דאניס כו', והגם דשאני הפסד ממונו ממניעת הריוח כדקאמר בפסחים (דף נה) ובמו"ק (דף יא) גבי היתר דבר האבד גבי חוה"מ ואבל כשמפסיד הקרן, וע' א"ח (ס' תקלט סעיף ה') ובב"מ (דף עז) השוכר את הפועל כו', מ"מ יש ענין מצוה גם כשהולך לצורך הרוחה ומזונות, וע' ברכות (דף מו) דהטו"מ לאו דאו' ופועלים עוקרין אותה, ויש שהעירו מדקאמר בברכות (דף ו') אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו, יבטח בשם ה', מ"ט משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח, והך דבר רשות ע"כ היינו לצורך מזונות, דכשהלך לטייל לא שייך לומר דהו"ל לבטוח בשם ה', ומ"מ קאמר דאין נוגה לו, ולק"מ דלעולם הוי ענין מצוה, וקרי לה רשות גבי מצוה גמורה וכעין מ"ש התוס' גבי תפלת ערבית רשות דהיינו שהיא רשות גבי מצוה אחרת כו', וע' סוטה (דף מד) רשות דרבנן זו היא מצוה דר"י כו'. וע' שבת (דף כה), וע' ברכות (דף יא) מה דרך רשות אף כל רשות מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה כו', אפי' טבעה ספינתו בים נמי כו' הכא טריד טרדא דרשות כו', ומשום דלגבי מצוה קרי לה רשות, ומש"ה כשמונע עצמו מפני זה לבא לבהכ"נ אין נוגה לו, [וע' דף י"ד שאסור לעשות חפציו קודם שיתפלל ומ"מ כשהפסיד להתפלל ע"י טרדא בצורך ממונו חשיב אנוס], וגם קאמר דה"ל לבטוח בשם ה', כמ"ש בסוטה (דף מח) מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מ מקטני אמנה כו':

ויש להוכיח כמ"ש שהותר זה מטעם צורך מזונות, מדקאמר בב"מ (דף קיד) ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר א"ע למיתה לא על שכרו, הרי שהותר לו גם היכא שהסכנה באותה שעה ממש, והותר לו משום שעניות כמיתה, ע' נדרים (ז) וב"ב (קטז), ועמ"ש הנב"ת חיו"ד (תשו' י) שאסור להיות צייד להכניס עצמו בסכנה במקום חיות, שהתורה אמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם, והרי עשו העידה עליו תורה שהיה יודע ציד ואמר על עצמו הנה אנכי הולך למות שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות, וכן פי' הרמב"ן, ומי שהוא עני ועושה זה למחיתו לזה התירה תורה כמו כל סוחרי ימים, וכמ"ש רז"ל בקרא דואליו הוא נושא את נפשו מפני מה זה עלה בכבש ומסר עצמו למיתה לא על שכרו, ומי שאין עיקר כוונתו למחיתו ומתאות לבו הולך אל מקום גדודי חיות עובר על ונשמרתם מאד וגו', וביאר בזה מ"ש בברכות (דף כט) המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה כו' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כו', שמלא עליו עברה מה שהולך במקום סכנה וגורם להזכיר עונותיו יע"ש, ומפורש בדברי הנ"ב כמ"ש, שהותר לו מפני מחיתו, גם אי לא חשיב שומר מצוה ממש שתגן עליו:

ועפמ"ש י"ל בהא דקאמר בהוריות (דף י) דר"נ ור"י הוו אזלי בספינתא כו' א"ל כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים ואמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו, א"ל כל כך יש בידך ואתה עולה בספינה, ופרש"י כל כך חכמה יש בידך ואתה יורד לספינה לסחורה בשביל מזונותיך, כלומר ואתה צריך לירד לספינה בשביל מזונות, והקשה בתוספי הרא"ש דאדרבה רוב יורדי ספינה הם עשירים בעלי סחורה, ופירש כ"כ אתה יודע במוצאי הים וקורותיו ואתה יורד לספינה, ועפמ"ש מיושב פרש"י, שכשאינו דחוק במזונות אין לו לירד בספינה בימי הש"ס שהיה מסוכן מאד ההפלגה בים, וא"ל כל כך חכמה יש בידך ותוכל להתפרנס במקומך ואין לך לירד בספינה, בפרט שבחכמתך תדע שכוכב א' עולה ומתעה כו', ויש סכנה להפליג ביה"ג, והשיבו עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים כו' שיודעין לשער כו' ואין להם פת לאכול כו', ואני מפליג לצורך מזונות דשרי:

ולכאורה משמע דירידה לים ויציאה למדבר לא חשיב שכיחא היזקא, מדהותר לו בשביל צורך מזונות, וע' חולין (דף מט) ר"ש וסכ"נ ואת אמרת התורה חסה על ממונן של ישראל וחמירא סכנתא מאיסורא וע' טוי"ד (סי' קטז), והגם דקיי"ל ד' צריכין להודות יורדי הים הולכי מדבריות חולה ונתרפא וחבוש בבית האסורין, וכתבו התוס' בברכות (נד) דקרא חשיב מקודם הולכי מדבריות דנקט המסוכנין יותר תחלה והש"ס נקט המצויין תחלה, ועמ"ש התוס' ריש שבת, ובערוך פירש דשמעתא סדירן לפום הקרובין לסכנה דיורדי הים בחד ריגעא אובדין ובתריהון הולכי מדבריות כו' ובתריהון מי שהיה חולה ונתרפא אפי' חושש בראשו כו', י"ל דהיינו משום דכתיב תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף וגו', וכשתעו במדבר הן מסוכנין ביותר וע' ב"ק (דף קטז), וכן קרא דיורדי הים וגו' ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יעלו שמים ירדו תהומות וגו', ג"כ הסכנה גדולה כשעמד רוח סערה, וע' סוכה (דף כג) דרוח מצויה דים כרוח שאינה מצויה דיבשה, וברוח שאינה מצויה דים הסכנה גדולה, ולעולם כשהולך במדבר בשיירא ותייר המראה להם הדרך, וכן המפליג בים בזמן הראוי, דלא שכיחא שתהא רוח סערה, לא שכיח היזקא, והא דקיי"ל שצריכין להודות הא כמו"כ אפי' כשחושש בראשו צריך להודות כמ"ש בערוך ובשו"ע (סי' רי"ט סעי' ח) וגם להראב"ד שאינו מברך רק על תולה שיש בו סכנה, מ"מ יורדי הים והולכי מדבריות צריכין להודות הגם דל"ש היזקא, וע' קדושין (דף פ"ב) רש"י ד"ה הגמלין רובן כשרין שפורשין למדברות למקום גדודי חיות ולסטין ומשברים לבם למקום, הספנין רובן חסידים, שפורשין למקום הסכנה ותמיד הן. ברעדה יותר מן הגמלין. והוא כמ"ש

הערוך ודלא כהתוס', (וי"ל נמי שהן ברעדה יותר דשכיחא סכנתא יותר, ובמדבר לא שכיחא שיתעו, ומ"מ כשתועין הסכנה גדולה ביותר, ולמ"ש התוס' בנדה דף י"ד ד"ה רוכבי, בלא"ה י"ל טעם עדיפות ספנין), וע' פסחים (דף נ) ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה כו' מעות הבאות ממדה"י משום דלאו כל יומא מתרחיש ניסא וע"ש בפרש"י [ועמ"ש באה"ר סי' ג'], וע' תמיד (לב) נחותי ימא לא מיתבי דעתיהון כו', ובחינוך (מצוה תג) שאין מפליגין בספינה עד אחר ה' ימים של חדוש הלבנה כו':

ג) **ונתבאר** מזה דחיישי' לסכנה, גם כשאין הסכנה עדיין לפנינו, והא דקאמרי חכמים משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו, היינו משום דלא שכיחא היזקא ואין לחוש לזה במקום מצוה, דגם שלא בשעת עונה חשיב לה בפסחים (דף עב) לדבר מצוה, והגם דאפשר ע"י מוך משמשת כדרכה שלא יצטרך להשח"ז [ולפרוש מיד כדי להשים המוך תיכף וע' יבמות דף לד], וע' נדה (לא) משמש והולך ושומר פתאים ה', והיינו ג"כ דהוי במקום מצוה, ולמנוע מהרהור עבירה, וכן מצינו ביבמות (ד' עב) דיומא דעיבא לא מהלינן ביה והאידנא דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' ועמ"ש הנמ"י דמי שירצה שלא לסמוך ע"ז הרשות בידו, אך קיי"ל כמ"ש הישׁ"ש שמוהלין אפי' בשבת וע' נדה (ד' מב) מהו ממהל בשבתא ומש"ש) וע' שבת (דף קכט) כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה', ופרש"י שהורגלו בה מפני דוחקן שיהיו קרובין לסעודת שבת כו' ע"ש דהוי לצורך רפואה, ועמ"ש התה"ד (סי' ריא) גבי אשה שמתו לה ב' אנשים דכיון שדשו בה רבים שומר פתאים ה', ודצ"ע אי שייך זה בת"ח שיודע כו', ומשום דהוי במקום מצוה כמ"ש בתה"ד דמתוך שאנו מעט וצריכין לישא מאשר נמצאו כו', וחשיב לה ל"ש היזקא דשומר פתאים ה', אמנם יש להבין הא דמצינו בע"ג (ד' ל) אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש כו', וקאמר ג"כ הך טעמא, ויקשה דכיון שאינו במקום מצוה, דלא מיירי דוקא כשאוכל לרעבונו, [ומ"ש בירוש' סוף קדושין שעתיד אדם ליתן דין על מה שראו עיניו ולא אכל, היינו רק שצריך לאכול מכל מין ומין פ"א בשנה] למה יכניס עצמו לספק סכנה, והא קי"ל (פ"ח דתרומות משנה ד') דיין של תרומה שנתגלה ישפך וכ"כ הרמב"ם דעיסה שנילושה במים מגולין אפי' הוא של תרומה תישרף ואפי' נאפית הפת אסורה ולא סמכינן לומר שומר פתאים ה', [ועיין ירוש' פ"ח דתרומות דאקלי ליה גרב דחמר אזל בערובא צומא רבה כו' ומרי דצומא ליקום לא אי ספק משתייה עד דאתחלחל, והיינו משום דליכא מצוה לשתות יין בעיו"כ וע' יומא (דף יח)], ואולי י"ל דמש"ה אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש, משום דקאמר בשבת (דף צ) ההוא תלמידא דהוה יתיב קמיה דר' יוחנן הוה קאכל תאני א"ל רבי קוצין יש בתאנים א"ל

קטליה פה לדין, ופרש"י שהיה תולעת נוקב בגרונו והיה דומה לו שהוא קוץ, ונראה מזה שנמצאים בתאנים תולעים קטנים שאין העין מרגשת בם, וקשה להזהר מהן גם ביום, שאותו תלמיד בודאי אכלן ביום והשגיח היטב, ולזה אוכלן גם בלילה ואינו חושש שנאמר שומר פתאים ה', דכיון שא"א להזהר בזה וגם הבדיקה איננה תרופה בטוחה להגן מחשש סכנה, ההכרח לסמוך בזה על השמירה מהשמים, ומשום דלא שכיחא היזקא, וכדאיכא משום גילוי דהוי היזק השכיח אסורין, ועפ"ז י"ל דמש"ה קאמרי רבנן שמשמשת כדרכה, משום שגם ע"י שימת המוך, אינה בטוחה בודאי שלא תתעבר, וההכרח לסמוך על רחמי שמים, וא"כ י"ל דכשיש תחבולה שבודאי לא תתעבר [כאופן המוזכר בהשאלה] אינה משמשת כדרכה, דלא סומכין אניסא, וע' שבת (דף לב) ופסחים (סד), [אמנם י"ל דאדרבה כה"ג בודאי יש איסור השח"ז].

ד) **ולכאורה** י"ל דשאני הנך ג' נשים כגון קטנה דליכא אלא חששא בעלמא שמא תתעבר ושמא תמות ואין העיבור מצוי בקטנה, וכן במעוברת ליכא אלא חששא דשמא תעשה עוברה סנדל דליכא סכנת נפש דהא אין מוזהרין על העוברין, וכן במניקה דחיישינן שמא תגמול את בנה וימות, הוי חשש רחוק בעלמא, דהא גם אם תתעבר אפשר דממסמא לברה בביעי כמ"ש ביבמות (דף מב), משא"כ בזו האשה שהעיבור מצוי בה ורוב נשים מתעברות ויולדות, וכבר הוחזקה שנתעברה כמה פעמים והיתה סכנה גדולה, הוי היזקא דשכיחא טובא דחיישינן לזה גם במקום למצוה, ובפרט דבשעת לידה נתפסת על עונותיה כמ"ש בשבת (דף שב) נפל תורא חדד לסכינא, [ועמ"ש לעיל סי' יא] איך נסמוך לומר אמן השמים ירחמו ולא תמות בלידתה, כיון שמזכירין אז עונותיה אם היא ראויה לנס, ושאני קטנה שאינה בת עונשין [ועמ"ש בספרי וה"ר (סי' טו) לענין עונש בידי שמים ממ"ש בשבת (דף פט) והב"י י"ד (סי' רסה) והח"צ (ת' מט), ועמ"ש התוס' בערכין (דף ג) ובנדרים (דף לה) וברמב"ם (פ"ח מגזילה) ומש"ש], אבל גדולה שהיא בת עונשין, יש לחוש הכא שהאשה גופה תסתכן, וא"כ א"א שתשמש כדרכה, ואם יאסר ע"י מוך תתעגן וגם הבעל לא יוכל לישא אחרת, שתאמר שמתרצית להסתכן וע' נדה (דף לא), והבעל כבר קיים פו"ר, וגם אם אפשר שיתירו לו זה, יצטרך ליתן כתובתה וגם קשין גירושין, והוי חומרא דאתי לידי קולא שיכשל בעבירה והרהור והשת"ז ממש, וע' ע"א (ד' כ) כתובות (דף מו) חולין (ד' לז), ולא יקיים הא דולערב זרע וגו', וע' ביצה (דף טז) דכיון דמקלקלי בה רבים היינו קלקולא, הגם דהוי שם הקלקול ע"י שכחה שהוא כאונס, ומכ"ש הכא, ומ"ש ר"ת בתוס' דאסור ליתן מוך לפ"ת, היינו משום דמיירי בקטנה דלא שכיחא שתתעבר, דמש"ה ס"ל לחכמים דכיון דל"ש היזקא (וגם בלא"ה צריכה רחמי

שמים) א"צ מוך כלל, מש"ה גם לר"מ אין להתיר מוך לפ"ת כיון דאפשר אח"ת, ויהא חשש רחוק מאד שתתעבר, משא"כ בנ"ד שכבר נסתה לכבד ביתה בחמין אח"ת ובכ"ז נתעברה תמיד, י"ל דלכ"ע שרי לשום לפ"ת כיון דא"א בע"א, גם דבימי הש"ס היה אפשר שישא אחרת, משא"כ האידנא, ולא יקיים הבעל הא דולערב וגו' וגם יבא לידי מכשול כמ"ש, ועמ"ש הריטב"א ביבמות (דף סה) גבי יהודית דביתהו דר"ח דה"ל צער לידה וז"ל פי' צער בלא סכנה, דאי לאו הכי אפי' מפקדה אפו"ר אין לך דבר שעומד בפני פק"נ, ונ"מ לגבי האיש שהוא אסור לעקור א"ע כיון דמפקד אפו"ר כו' אבל יש לו סכנה מותר, והביאו זה האחרונים לדינא, וע' פ"ת אה"ע (סי' ה ס"ק י), ומוכח דכיון דשכיחא היזקא אין לסמוך ולומר מן השמים ירחמו [והריטב"א לטעמיה לעיל]:

ה) **ולכאורה** קשה לפרש"י דדוקא קטנה מעוברת ומניקה מותרות לשמש במוך, מהא דקאמר (דף מב) היכא דקים לן דמעוברת היא תינשא אלמה תניא לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית, גזירה שמא תעשה עוברה סנדל, א"ה דידיה נמי אי למ"ד במוך במוך ואי למ"ד מן השמים ירחמו מן השמים ירחמו, ויקשה מאי פריך הש"ס, דשאני מעוברת דידיה שהותר לו לשמש במוך, משום דא"א בענין אחר, משא"כ מעוב"ח למה נתיר לו לכתחלה לשמש במוך, כיון דאפשר שישא אחרת (ושיוכל ג"כ לקיים מיד מצות פו"ר), והא דאם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית, היינו משום דקנסינן ליה כיון שאסור לישאה לכתחלה, ובשלמא למ"ד מן השמים ירחמו, פריך שפיר אליבא דרבנן דאמרי יוציא ולכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס, ועמ"ש בשלטי הגבורים דלרבנן לית להו קנסא וקאמרי יוציא מטעם גזירה שמא יבא עליה כל כמה דאגידא ביה [ועמ"ש בזה בספרי אבן הראשה סי' לז], ושפיר פריך דלמה אם נשא יוציא, דהא ליכא כ"כ הך גזירה, כיון דמן השמים ירחמו [ובפרט הכא דליכא ספק סכנה], ושפיר פריך הש"ס למ"ד מן השמים ירחמו, אמנם יקשה מאי פריך הש"ס לר"מ דס"ל שמשמשת במוך, ואיהו ס"ל דיוציא ולא יחזיר עולמית משום קנסא:

וכדי ליישב זה צ"ל דגם פרש"י שכתב בד"ה משמשות דהיינו שמותרות לתת מוך כו', אין כוונתו אלא לומר דנשים דעלמא הראויות להתעבר אסורות לשמש במוך משום השח"ז, ולעולם כשאין ראויה להתעבר ליכא בזה שום סרך איסור, וקתני עצה טובה דקטנה ומעוברת משמשת במוך, ופחות מכאן ויתר על כן משמשת כדרכה, משום דיתר על כן אסורה לשמש במוך, ופחות מכאן יכולה לשמש כדרכה ואין לה צורך ותועלת במוך, ומש"ה גם מעוברת חבירו כיון שאינה ראויה להתעבר, מותרת לשמש במוך, הגם שאין דבר מכריח שישאנה, ובזה יתיישב מה שהקשה כת"ר במכתבו בהא דקאמר הש"ס אלא

סתם מעוברת למניקה קיימא דלמא איעברה ומיעכר חלבה וקטלא ליה, א"ה דידיה נמי, דידיה ממסמסא ליה בביצים וחלב כו', דקשה אמאי לא קאמר נמי הש"ס דהא אי למ"ד במוך ואי למ"ד מן השמים ירחמו מן השמים ירחמו, וכדקאמר לעיל גבי החשש שמא תעשה עוברה סנדל, ואמאי קאמר ר"מ שלא ישא אדם מעוב"ח ומינקת חבירו, דהא ר"מ גופיה אמר דמניקה משמשת במוך שמא תגמול את בנה וימות (ומ"ש כבידו לתרץ דבמניקה חיישינן שירצה לשמש בלא מוך, דלא איכפת ליה בתקנת הולד שאינו שלו, וגבי מעוב"ח גם הבעל יסכים לזה, כדי שלא ידחוק העובר את העובר שלו, בודאי ליתא, שלא יחוס על העובר שעדיין לא נוצר, והנזק מסתעף רק לעובר חבירו], ועפמ"ש מיושב דבמניקה שראויה להתעבר ולהוליד לא התירו לשמש במוך לכתחילה, דאפשר שישא אחרת, ודוקא מינקת שלו מותרת לשמש במוך, וכן למ"ד דמן השמים ירחמו, שאם תתעבר יהיה לה לפרנס הולד בביצים וחלב, אין לסמוך ע"ז לכתחלה הכא דלא יהיב לה בעל:

ו) **והרשב"א** בנדה (דף יג) הקשה בשם הרמב"ן, עמ"ש ר"ת דנשים שאינן במצות פו"ר אינם באיסור השח"ז דהא כולם לקו ע"ז במבול, ויש ליישב דכיון דאמר דהוי כאילו שופך דמים, חמיר טפי גבי ב"נ מבישראל, דב"נ מוזהר על העוברין, ועמ"ש התוס' בחולין (ד' לג ד"ה אחד), ומש"ה גבי דור המבול נחשב זה כש"ד, משא"כ בישראל שאינו מוזהר אלא על הילוד, דוקא המצווה על מצות פו"ר ישנו באיסור השח"ז, ולא חמירא זה מעוברין, וגם י"ל רבדור המבול לקו על עון השח"ז ממש, משא"כ גבי כל היד המרבה לבדוק שכוונתם להזהר מספק טומאה ועי"ז באין לחימום והרגשה, והוי דשא"מ וכוונתו לטובה, וכן כשהוא דרך תשמיש ליכא איסורא אלא באנשים שמצוין בפו"ר, עוי"ל דתליא בפלוגתא דאמוראי ביבמות (דף סה), דלרב יוסף דאמר דילפינן שאין האשה מצווה על פו"ר מקרא אני וגו' פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו ולעולם קרא דומלאו את הארץ וכבשוה תרתי משמע וע"ש בתוס' ומ"ש מהרש"א בסנהדרין (דף נט) דמה שנאמר לנח פרו ורבו הני למצוה ולא לברכה בעלמא וא"כ קודם מתן תורה היה מצות פו"ר גם בנשים, וכמ"ש התוס' ריש חגיגה ד"ה לא תהו, דפרו ורבו אכולהו ב"נ כתיב אף לכנען וע' מל"מ פי' ממלכים [וע' יבמות (ד' צח) ומדרש רות בקרא דתשב אשה בית אמה שאין אב למצרי] ומש"ה בדור המבול הוזהרו ונענשו גם נשים ע"ז, ודוקא אחר סיני שנאמרה לישראל כו', איכא גילוי מילתא ממה שאמר הקב"ה ליעקב פרה ורבה כו' דדוקא איש מצווה על פו"ר, וממילא נשים אינן באיסור השח"ז, ועמו"ש התוס' בסנהדרין (ד' נט) ד"ה והא, דמי שמצווה על פו"ר מצווה על השח"ז, דממילא גם באיש שקיים פ"ו קיל

טפי, אמנם הש"מ בכתובות (דף עב) הביא בשם הריב"ש עמ"ש שתהא ממלאה ונופצת כו' או משום שיש איסור בדבר דאע"ג דלא מפקדה אפו"ר אסור לה להשח"ז בעלה, והביא זה הגרע"א (תשו' עא) והקשה עמ"ש המ"א (סי' תרו) שכששמשה תוך ג' ליוה"כ תכבד ביתה בחמין [והביא ממ"ש בנדה (דף מב) וע' בתוס' דמוקי קרא שקינחה אח"כ. וע' שבת (ד' פו) והתם הוי בשבת וע' ד' מ' אם אפשר ברחיצה], באה"ע (סי' כה סעי' ב) שמותר של"כ אפי' אם מוציא זרע אם עושה באקראי, וע' פמ"א (ח"ב ת' קנח) דהיינו אפי' שלא במקום ביאה, הגם דהשח"ז בעלמא אסור אף באקראי, וגם לתירוץ ראשון של התוס' ביבמות (דף לד) היינו דוקא שלא במקום ביאה (והא דפריך ביומא (דף יח) והא ראב"י אומר כו', היינו משום דגם ע"י מוך אפשר שתתעבר וגם א"א שת"ח שכוונו לגדור עצמם שיהא להם פת בסלו, וע' סוכה (דף נב), יעשו ענין גנאי], וע' (סי' כג) בשם ת' הרא"ש שכשיש לה אוטם ברחם שפעמים דש בחוץ ולעולם זורה מבחוץ גרע ממשמשת במוך ע"ש דאילו לא היה זורה לעולם מבחוץ שרי כיון שלפעמים דש בפנים, והרמב"ם שאוסר לטעמיה (בפכ"א מא"ב) שכתב שלא ישא הקטנה שא"ר לילד מפני שמוציא ז"ל וכ"ש בביאה של"כ, אך בש"ע פסק דשרי ודליכא אלא משום ביטול פו"ר וע' ב"ש ס"ק ב', וכן פרש"י בנדה (דף יג) ד"ה דנסיבי קטנות דלאו בנות אולודי והוא ראוי להוליד נמצא בטל מפ"ו כל ימי קטנותה, וגם בזה ליכא איסורא, דומיא דקאמר בהדה שקשין כו' לישראל כספחת ומ"מ היו מקבלין אותן בימיהם, וכן מבואר דליכא איסורא מדקאמר דקטנה משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו, ומה"ת מוסר בתו קטנה לאיש ורבנן תיקנו שניסת בעצמה, וע"ש בהא דת"ר המשיא סמוך לפרקן כו', ועמ"ש התוס' בנדה (דף מא) דבגדול וקטנה נכנס לבה"פ מתחלה במקום קליטה, ותו שייך טפי איסור השח"ז, מהיכא שאינה קולטת בשע"ת], וכבר נתבאר למעלה דבנ"ד דשכיחא היזקא אא"ל שתשמש כדרכה, ושלא אסרו לשמש במוך אלא היכא דל"ש היזקא ואפשר בלא מוך, וכן הביא בפ"ת (ס"ק ב) בשם תשו' הגאון חמדת שלמה שמתיר לתת מוך קודם תשמיש, היכא שמוכרחת לזה מפני הסכנה ובפרט בשימת כיס גומי למעלה ממקום שהשמש דש דכי אורחיה משמש], וע' מגילה (דף יג) תד"ה וטובלת ובט"א שם, והביא זה בח"ס יו"ד ות קעב) והוכרח לתרץ בדוחק, וע"פ האמור מיושב דשרי היכא דלא אפשר בע"א, וגם שעי"ז נצלתה מן העבירה שהיתה אנוסה כמ"ש במגילה (דף טו) עד עכשיו באונס כו' ועמ"ש התוס' בסנהדרין (דף עד), ואילו לא היה בעלה מצוי לה, היה חשש שתתרצה כמ"ש בכתובות (דף נא) ובתד"ה אסורה, וגם צדיקים צריכין לגדור עצמן כמ"ש ביבמות (דף לז) וסוף קדושין וסוכה דף נב), ומ"ש הח"ס שם מהא דמבואר ביבמות (דף יב)

דאסור שימת מוך, כבר ביארתי דלענ"ד לא אסרו זה חכמים ואמרו שתשמש כדרכה, אלא במקום שאין הסכנה ברורה כ"כ, וכהא דהנך ג' נשים וכה"ג, דממילא סמכינן לומר שמן השמים ירחמו, וכמו שביארתי למעלה אות (ד):

ואחתום בברכה ה' ירים קרנו בכבוד כנפשו ונפש ידידו הדורש שלומו והצלחתו אליהו באאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירין נ"י קלאצקי.

סימן ל

לידידי הרב הג' הנ"ל. א' יתרו תרנ"ב

בדבר אשר דרש כבודו ממני להודיעו חות דעתי בענין כתיבת שם עירו מינצק, ובפי א"י נקראת מינסק, ונהגו לכתוב שמה בגיטין, מינצק דמתקריא מינסק, וזה כמו ט"ו שנה יצאה הפקודה לקרות שם העיר נאוואמינסק וכותבין כן בבתי הפקודות ובבתי המשפט, וכן נקרא שם התחנה אצל מסלת הברזל שמה ורק בחותם הפאצט נשאר זכר השם הקדום מינסק ווארשאווסקי' וקצת מא"י גם מהמון קוראים אותה נאוואמינסק וכן נקראת בפי קצת מבנ"י, ובהערים הרחוקות יודעין רק מהשם נאוואמינסק, והאריך כ"ת בקונטרסו, שיש לכתוב עתה בגיטין הנכתבים שמה, דמתקריא נאוואמינסק, וכשלא יכתבו זה, יש לחוש שבגיטין הנשלחין משם לעירות רחוקות כמו אדעסא, כשיראו שכתוב בגט רק שם מינסק, יטעו לחשוב שהיא עיר הפלך מינסק או עיר אחרת, והביא מ"ש הח"ס חלק ששי תשו' מ"א, דאם אחר שנכתבו בה כמה גיטין הסכימו ע"פ הפקודה וכה"ג לשנות שם העיר, נעקר שם הראשון לגמרי, ואם עדיין מקריא פורתא בשם הראשון, נעשה עכ"פ השם הראשון טפל להשם השני שהוא עיקר, וכמ"ש בתשו' מהרי"ל הובא בב"י לענין עיר שנתוסף בה נהר, שהרי נעשה בה מעשה חדש ליחסה אחר הנהר ההוא, משא"כ כשלא נמנו לשנות שם העיר ורק מכח מבטא הלשון משתנית קריאתה בכל דור ודור, בזה אין לשנות מהכתוב בגיטין הקדמונים כיון שלא נשתנה בהסכמה רק ממילא נשתנה מבטאה, והוכיח זה מהא דקאמר הש"ס בשבת (דף לו) בבל בורסיף בורסיף בבל למאי נ"מ לגיטי נשים, וקשה מאי קמ"ל רב אשי, דהלא דבר ידוע לכל בני המדינות הקרובות שכך נקראת עתה, אלא דהא קמ"ל, דסד"א דחילוף שם בבל בבורסיף נעשה במקרה ולא בהסכמה, וא"כ אין לשנות מטופסי גיטין הקדמונים, קמ"ל דהוקבע כך בהסכמה לעקור שם בבל ולקבוע שם בורסיף ויש לכתוב בגיטין השם החדש:

לענ"ד דברי הגאון ח"ס בביאור המימרא דרב אשי אינו מספיק וכמו שביארתי בספרי אבן הראשה (סי' כח) דמלשון הש"ס מבואר להיפוך, דהא אר"ח הני תלת מילי אשתני שמייהו כו' שופרא חצוצרתא למאי נ"מ לשופר של ר"ה, והיינו שאין תוקעין אלא באותה שעה קורין חצוצרות והוא שופר, וכן הא דערבה צפצפה כו' הובלילא בי כסי כו' הוי ג"כ כן, ודומיא דהכי אמר רב אשי אף אנו נאמר בבל בורסיף כו' וכמו דהתם אזלינן בתר השם הקודם, ה"נ קמ"ל רב, אשי שאין פסול בגט אם כתב השם הקודם, וכמ"ש בתשו' ב"י שאם לא נעקר ישוב היהודים מהעיר בינתים בין הזמן שנשתנה שם העיר, א"צ לשנות בגיטין ממה שהיו רגילין לכתוב דלא נקרא זה נשתקע שם ראשון, כיון שבכל הגיטין כותבין שם הראשון, וקמ"ל רב אשי שלא נעקר הישוב בינתים ולא מיפסל אם כתב השם הקדום, וביארתי בזה כוונת פרש"י דנ"מ לענין שינה שם עירו פסול, וקמ"ל דהכא אין חשש פסול אם כתב בבורסי בבל לפי שהיתה נקראת כן מקודם, וסיים בלשונו שצריך לכתוב השם של עכשיו, למימרא דלכתחלה כותבין השם של עכשיו, ודמוכח מזה כדעת מהרד"ך דגם כשלא נעקר הישוב בינתים כותבין לכתחלה השם של עכשיו, וביארתי בזה מ"ש המהרי"ל בעיר שנתוסף בה נהר כו', ע"ש בספרי שם, ואין להקשות על פירושי זה, מהא דאמר שם פתורה פתורתא פתורתא למאי נ"מ למקח וממכר, דבזה ודאי אין הכוונה שהולכין אחר השם הקדום אלא כפי מה שנקרא עתה בלשון בנ"א, דלקמ"מ, דה"נ י"ל שלפעמים הולכין גם אחר קריאת השם הקדום כמ"ש בב"ק (דף כז) דרובא קרו לה לכדא כדא כו' ואיכא נמי דקרו לחביתא כדא כו' קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב, וביד המוכר לתת לו איזו שירצה ואפי' התנה חבית נותן לו כד שהיא קטנה, ועמ"ש הרמב"ם הלכות מכירה (פכ"ח הלכה יד) שהאומר לחבירו כרם שלי במקום פלוני אני מוכר לך אע"פ שאין בו גפנים הגיעו והוא שיהיו קוראין אותו כרם כו' וכן כל הדברים האלו במקום שאין שם מנהג כמו שביארנו, אבל במקום שיש מנהג הלך אחר המנהג ואחר לשון רוב אנשי המקום הידועים להן, וכ"כ בש"ע (סי' ריח סעיף יט), וצ"ל דהיינו משום דהגם דקיי"ל כשמואל דא"ה בממון אחר הרוב, היינו דוקא בעלמא שאין ראיה מוכרחת מצד הלשון בעצמו לסייע להרוב, שהוא תלוי בהסכם אנשי המקום אי קורין לקטנה בשם חביתא, וכן במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן ומוכר זרעונים לחבירו ולא צמחו וכה"ג, משא"כ הכא שגם הקורין בשם כרם אע"פ שאין בו גפנים, מסכימים על הנחת הלשון בעצם שנקרא כרם על שם הגפנים, ודסתם כרם הוי כרם ממש אלא שהורגלו לקרוא בשם כרם גם כשאין בו גפנים, וכן פרדס כשאין בו רמונים] וגם אצלם ע"פ הרוב מורה השם כר לכרם שיש בו גפנים, ומש"ה הלך אחר רוב

אנשי המקום, שאם הרוב אין קורין בשם כרם אלא לכרם שיש בו גפנים, איכא תרי רובי, שגם המיעוט קורין בשם זה ע"פ הרוב שיש בו גפנים, וגם עדיף מתרי רובי, כיון שהכל מודין שהונח בעצם השם כרם על כרם שיש בו גפנים, אלא שנסתבב מזה לקרות כן גם כשאין בו גפנים, ומש"ה מהני להוציא מיד המוחזק, וכן כשא"ל בית כור אני מוכר לך כשאין בו אלא לתך, והוי כעין מ"ש הטור (סי' רכ) בשם הרמ"ה דדוקא במקום שקורין לבקר בקר ולצמד צמד אבל אם רוב ב"א קורין לצמד בקר אמרי' שהדמים מודיעין, וגם לשיטת הרשב"ם דאפי' אם הרוב קורין לצמד בקר אין הדמים מודיעין, אכתי י"ל דהכא עדיף וכמ"ש, ובזה מדוייק מה שכתב בכל מקום ברמב"ם וש"ע דהכל כמנהג המדינה כמ"ש (סי' רכ סעיף טו), ודוקא הכא כתב דהלך אחר רוב אנשי המקום:

ויש להעיר בזה ממ"ש הריב"ש (תשו' תג) כשמכר הבני מעיים בששה פשיטין אם כשרה ואם טרפה ולבסוף נתברר הדבר שלא נשחטה כראוי, וכיון שנפסלה בשחיטתה נבלה היא ולא טרפה, דאכתי אזלינן בתר לישנא דאינשי שאין מדקדקין בין נפסלה בשחיטה או שדבר אחר גרם לה ליפסל, ודמי לבית כור עפר אני מוכר לך אע"פ שאין בו אלא לתך הגיעו שלא מכר לו אלא שמא כו', ועוד שאפי' נאמר שרוב ב"א אין קורין לזו טרפה, כל שהמעוט קורין לה טרפה יד המוכר על העליונה כיון שהוא מוחזק לפי שא"ה בממון אח"ה כו' כדאמר בב"ק (דף כז) כו' ואע"פ שלפי האמת כד לאו היינו חבית שהכדים קטנים מן החביות כדאמר בביצה (ד' טו) כו' אפ"ה כיון שהמוכר מוחזק יכול לומר לו כדים קטנים אתן לך ע"ש, ומוכח דא"ה אחה"ר גם היכא שהמיעוט מודין שהנחת הלשון בעצם הוי על טריפה ממש, וי"ל דשאני התם שאצל מיעוט האנשים אין דקדוק והבדל בלשון בין טריפה דעלמא להיכא שלא נשחטה כראוי וכוללין זה תמיד בקריאת שם טריפה, משא"כ גבי בית כור, שגם המיעוט קורין זה ברוב הפעמים בית כור ממש דוקא, ורק לפעמים מכוונים בזה לשמא בעלמא:

והשתא יש לפרש דגם הא דקאמר פתורה פתורתא פתורתא למאי נ"מ למקח וממכר ופרש"י שמתחלה היו קורין לגדול פתורה ולקטנה פתורתא ועכשיו נשתנו, יש נפקותא בידיעת השם הקדום, די"ל שנשאר מיעוט הקורין לגדול פתורה ולקטנה פתורתא, והיינו הולכין אחר רוב אנשי המקום אף להוציא מן המוחזק, וכגון שיש סיוע והוכחה לזה מן הדמים, דבזה הדמים מודיעין להרא"ה, וגם להרשב"ם י"ל כמ"ש, וקמ"ל הש"ס שמתחלה היו קורין לקטנה פתורתא, דממילא כשמכר לו פתורתא יכול המוכר לומר קטנה מכרתי לך, ואע"פ שהדמים מסייעין ללוקח שנתן לו דמי גדולה, אין מוציאין מן המוחזק, כיון שמסייע לזה מה שמתחלה היו הכל קורין כן לקטנה,

ויכול לומר שאצלו לא נשתנה השם הקדום וכיון דמיעוטא גם עתה קורין כן, מסייע לזה השם הקדום [כעין חזקה קמייתא דמסייע למיעוטא], והשתא ניחא דהוי דומיא דשופרא חצוצרתא שיש לנו לילך אחר השם הקודם, דה"נ יש תועלת בידיעת השם הקודם, שכחמים שהולכין אחריו, וכן הא דבבל בורסיף שפיר יש לפרש כמ"ש דקמ"ל דלא מיפסל כשהזכיר בגט הכתוב בבבל קריאת השם הקדום:

אמנם אכתי לא מוכח מלשון הש"ס שיכול לכתוב השם הקודם לחוד, דהא י"ל דקמ"ל דלא מיפסל כשהזכיר השם הקודם וכתב בגט בבל דמתקרי בורסיף, ודלכתחלה כותבין השם של עכשיו לחוד, דאם נפרש כוונת פרש"י שכתב שצריך לכתוב שם של עכשיו, דהיינו שצריך לכתוב גם השם של עכשיו, הדר אזדא לה מ"ש המהרי"ל להוכיח מזה בעיר שנתוסף בה נהר שאין לחוש ללעז גיטין הראשונים, דהא י"ל דשאני היכא שמזכיר שני השמות דליכא חשש לעז, שהרואה שבגיטין הראשונים נכתב רק שם אחר, יכיר מזה שנעשה שינוי והתחדשות, משא"כ בעיר שנתוסף בה נהר שיש לחוש ללעז גיטין הראשונים שיחשוב שגם מקודם היה בה נהר ולא נכתב בגט, ומוכת דמהרי"ל מפרש כוונת פרש"י שכותבין השם של עכשיו לחוד:

ב) **והנה** התוס' הקשו על פרש"י, דבבל הוא שם המדינה ולא שם העיר כדקאמר בקדושין (ד' עא), ודלא אשכחן שום דוכתא עיר ששמה בבל כו', ובודאי כוונת התוס' הוא דהגם שמפורש בכתוב דקרא שם העיר בבל, מ"מ בימי הש"ס כבר נחרבה העיר בבל העתיקה, וע' ברכות (ד' נז) ראה בבל אומר כו' מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנאמר וטאטאתיה במטאטא השמד א"ר אשי כו', הרי שבימי רב אשי בעל המימרא בשבת (שם), כבר היתה העיר בבל חרבה ושממה כחזון נביאי ה' (ישעיה יג) והיתה בבל וגו' כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה לא תשב לנצח וגו', וגם בימינו אלה נראה שרידי חרבות היכליה וארמנותיה [מפאת נגב מהעיר בגדד בקרבת עיר היללא על נהר פרת) אשר היו למשואות נצח ותהי למעי מפלה, וזה מ"ש התוס' דלא אשכחן בשום דוכתא בימי האמוראים עיר ששמה בבל אלא מדינת בבל, והא דאמר בברכות (ד' נט) הרואה פרת אגישרא דבבל כו', י"ל שהיה הגשר בקרבת מקום חרבות בבל העתיקה, וכן מבואר בב"ק (ד' פג) דאמר ר"נ בבל כעיר הסמוכה לספר דמי תרגמא נהרדעא, ופרש"י בבל שם המדינה ועיר אחת שבה נקראת נהרדעא ואותה העיר סמוכה לספר, וע' עירובין (ד' מה) בפרש"י ד"ה תרגמא, אי זו היא עיר בבבל דהוי סמוכה לספר, ומוכח מזה דבימי ר"נ לא נמצא עיר ששמה בבל, דאס"ד שנמצא בזמנו עיר ששמה בבל, לא היה אומר בלשונו דבבל כעיר הסמוכה לספר דמי,

שיבאו לטעות ולפרש דבריו כמשמעו דקאי על עיר בבל ממש, והא דקאמר בסנהדרין (ד' קט) בבל ובורסיף סימן רע לתורה, ופרש"י שמשכחין הלימוד מפני שעומדים באויר המגדל, יש לומר דקאי על מי שבא בחרבות בבל העתיקה, וכדפרש"י בברכות (ד' נז) ד"ה מקום שנוטלין ממנו עפר, שנוטלין משם עפר לטיט, ואותו מקים אין בו ישוב ולא זרע ולא נטיעה, ולכאורה י"ל דקאי על מדינת בבל בכלל וכדקאמר בפסחים (ד' לד) דבבלאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון שמעתתא דמחשכו, וכן קאמר בסנהדרין (ד' כד) במחשכים הושיבני אמר ר' ירמיה זה תלמודה של בבל, אך באמת לא יתכן לומר כן, דהא קאמר בסוכה (ד' מד) דלכון אמרי דלהון היא ופרש"י שהיה אומר ר' יוחנן לבני א"ו סבור הייתי שתורה שלכם שלא גליתם מארצכם, אבל ראיתי שהיא של בני בבל שאע"פ שגלו עמדה להם חכמת החרש והמסגר כו' שגבורים היו במלחמתה של תורה אלמא ס"ל לר' יוחנן דלא נשתכחה תורה בגלות בבל. ואין לומר דהתוס' הכא בשבת (ד' לו) לטעמייהו דמפרשי בסוכה שם דלא כפרש"י יע"ש, וממילא י"ל שכל מדינת בבל רע לתורה, דז"א דהא רב יוסף הוא דקא"ל דבבל ובורסיף סימן רע לתורה ורב יוסף קאמר בשבת (ד' קמה) הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל, אלו ת"ח שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה, וע"ש דקאמר שת"ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני מקומן, וע' פסחים (דף פז) לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא כו' מפני שקרוב לשונם ללשון תורה ופרש"י ולא תשתכח תורה מהן מהר וע' סוכה (ד' כ) שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה [ופרש"י שמיום שגלה יכניה החרש והמסגר עמו היתה ישיבה מצויה בבבל, ולטעמיה (ד' מד). והתוס' לטעמייהו פי' שלמד משמעיה ואבטליון], חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו ויסדוה, וע' קדושין (ד' עב), ועמ"ש הריטב"א ביומא (ד' נז) בשם תשו' הרמב"ם וז"ל דר' ירמיה לטעמיה דאמר במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי, משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמו דנהירין לרבנן דא"י, ור' זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמיה דבבלאי כו', מיהו לאו בכל הדורות היו כן אלא בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא, שהיו בורחין מפני הגזרות כדאיתא בפ' השוכר את הפועלים, ובחולין (ד' מו) ההוא פולמסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר' זירא אמר להו עריקאי כו', ואמרי' במנחות (ד' קג) מ"ט לא קא מהדר מר א"ל היכי אהדר ליה דא"ר חנין והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה כו' ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר וההוא גברא על פלטר סמך (ופרש"י ואין דעתי מיושב להשיב לו), וכ"ש לגזירות שיש בם סכנת נפשות, אבל אח"כ נתגברה התורה כ"ש בימי רב אשי דאמרי' מימות ר' ועד

רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד עכ"ל ולפ"ז המדינה בבל מסוגלת וטובה לתורה, בזמן שלא תקפו עליהם גזירות, וגם נראה לענ"ד מסוגיית הש"ס, דהא דקאמר דבבלאי אמרי שמעתא דמחשכן, היינו דוקא בעניני קדשים וטומאה וטהרה, הדברים שאינם נהוגין אלא בא"י ולא בבבל, ולא הרבו לעסוק זה בבבל ולא היו בקיאין בזה כולי האי, וכדקאמר לה בפסחים (שם) על הא דקאמר דשתילי תרומות שנטמאו ושתלן טהורין מלטמא ואסורין מלאכול כו' שאסורין לכהנים דאיפסלו להו בהיסח הדעת, דלא שמיע לכו הא דר' אושעיא מי החג שנטמאו כו' הקדישן ואח"כ השיקן טמאים כו' ה"נ אין זריעה לתרומה, וכן קאמר לה ביומא (ד' נז) לענין הזאת דם הפר ודם השעיר, וכן בזבחים (ד' ס) גבי שמעתתא דקדשים קלים נפסלין בפגימת המזבח, ובמנחות (ד' נב) גבי הקרבת חביתין, ובבכורות (ד' כה) גבי ברייתא דבעלי מומין אוסרין בכל שהוא שכולן אסורין למזבח, וכן בתמורה (ד' כא) גבי הפריש נקבה לאשם כו' קאמר משנינא שינויי דחיקי בבלאי כו' וכן בתמורה (ד' כט) בהא דמוקצה אסור לגבוה, קאמר ידע בהא לשנויי שמעתא ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דארץ ישראל גרמה ליה, ובזבחים (דף ל) אפשר ידעין חברין בבלאה כזית כזית תנן כו', הרי דבכ"מ אמר זה הש"ס גבי דיני קדשים וטומאה וטהרה ההלכות הנהוגות רק בא"י, אבל בהלכות הנהוגות בחוץ לארץ לא מצינו בש"ס שיש גריעותא בשמעתא דבבלאי, ולא מצינו אלא שיש עדיפות בא"י דאוירא דארץ ישראל מחכים כמ"ש בב"ב (ד' קנח) וגם התם דקאמר הואיל והוחזקה נחלה באותו שבט, שייך זה טפי באיי] ובסנהדרין (דף ה) כתב בתד"ה דהכא, דבמלתא דאיסור והיתר בני א"י חכימי טפי, ומייתי מדקאמר בפסחים (ד' נא) דאנן כייפינן להו וע"ש בתוס' [אמנם בפרש"י כתב הטעם דאינהו סמיכי, ולא מטעם דחכימי, ופרש"י ותוס' לטעמייהו בסוכה (ד' מד) שהבאתי למעלה], ובגיטין (ד' עח) ובחולין (ד' מה) קאמר ידעין חברין בבלאי כו', ואדרבה הוי שם לשבח, וע' חולין (ד' פו), וע' פסחים (ד' פח) בהא דעולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טירינא דתמרי כו' [וע' ב"ב (ד' קז) ובבכורות (דף יח)], וע' חולין (ד' צה) אמר אית לי רב בבבל איזל איחזייה כו', ועמ"ש הש"מ בכתובות (ד' עה) בשם הריב"ש, בהא דקאמר דחד מינן כי סליק להתם עדיף כי תרי מינייהו, משום דאוירא דא"י מחכים אבל אינם רגילין ללמוד בחריפות כמו בני בבל וטבע הארץ עדיף מן ההרגל, וכשבן בבל עולה לא"י ההרגל והטבע מסייעין אותו ועדיף טפי, והארכתי לבאר זה, כאשר איזה מבקרים מצאו תואנה לומר שהש"ס בעצמו מעיד דבבלאי אמרי שמעתא דמחשכי, ובפחזותם נואלו להשפיל כבוד הש"ס בבלי והמעיין יראה שלא נמצא המאמר הזה רק בעניני קדשים וטומאה, מה שאינו נוהג רק בא"י, גם

דכיון שרבותינו שבבבל חבבו והוקירו את דברי רבותינו שבא"י, וכמ"ש דאנן כייפינן להו, מרבית הת"ח שבבבל הלכו לא"י לשמוע לקח בתורה והיו בקיאין בע"פ בכל השמועות והמימרות, וגם אותן שלא עלו לא"י, שמעו את דבריהן מפי העולין ויורדין לבבל, וכשסידר רב אשי הש"ס, כבר ידע מכל ההלכות והשמועות שנאמרו בא"י כמ"ש הרי"ף סוף עירובין דאמוראי הש"ס הוו בקיאי בש"ס דבני מערבא טפי מינן, והירושלמי כבר נסדר מקודם, ומה שלא בא בש"ס בבלי, הוא ע"פ רוב הדברים שלא נתקבל גם בא"י להלכה, וקיי"ל הלכה כבתראי, אף כי הראשונים היו גדולים יותר במעלה וכמ"ש בעירובין (ד' נג) לבן של ראשונים כפתחו של אולם כו', לפי שכבר ידעו האחרונים דברי הראשונים ויש לקבל הכרעת ופירוש האחרונים, וע' בהקדמת בעל המאור, והמשילו זה לננס ע"ג ענק, אשר יגבה בגדלו, ועכ"פ מבואר דגם לפום דקאמר שיש עדיפות בתלמוד א"י וכמ"ש במד"ר בראשית וזהב הארץ ההיא טוב, אין תורה כתורת א"י, אין גריעותא בבבל ואדרבה יש בה עדיפות גבי שאר הארצות כמפורש בפסחים (ד' פז) ודוכתי טובא, וא"כ הא דקאמר דבבל ובורסיף סימן רע לתורה, לא קאי על המדינה בכללה, אלא על הבא בחרבות העיר ההיא שהיו באין שם ליטול עפר לטיט, וע"ש דקאמר מאי בורסיף בור שאפי, ואולי היינו שהמקום בורסיף נקרא לפנים בימיהם בור שאפי, או על שם דמיונה לבור ששואפת מים בקרבה לפי שיושבת בעמק ומצולה כמ"ש בשבת (ד' קיג) ובתענית (דף י ודף כב) שיושבת בעמק ונטבעת במים:

ובמהרי"ט (חלק ב' אה"ע תשו' יא) הביא להוכיח כפרש"י דהכא, דהעיר עצמה נקראת בבל כדכתיב הלא דא היא בבל רבתא וגו', וכתיב חומת בבל הרחבה, ובפ"ק דיומא (ד' י) דבבל כמשמעה, ובגיטין (ד' סה) מייתי כדאמרה התקבל ל גיטי במתא מחסיא וזימנין דמשכחת ליה בבבל אלמא שם העיר שלקראת בבל קאמר, דאילו כל המחוז והלא מתא מחסיא מכלל בבל היא לענין יוחסין ששם היו רוב ישראל והישיבות, וסיים במהרי"ט שאין התוס' חלוקים על דינו של פרש"י דבגיטין אזלינן בתר שמא דהשתא, אלא שיש לחלק בין היכא דנשתנה לגמרי להיכא דעדיין במקומה קורין לה זה השם ע"ש, וכבר ביארתי ליישב דברי התוס', וגם מההיא דגיטין (שם:

ליכא קושיא, די"ל דהגם דמתא מחסיא היא מכלל בבל לענין יוחסין, מ"מ בלשון בני אדם לא נכללה כ"כ בשם זה וע' קדושין (דף עא) עד היכן היא בבל רב אמר עד נהר עזק ושמואל אמר עד נהר יואני (וע' ברכות ד' יז), והיינו דקאמר התם משקל כל היכא דמשכחת ליה שקלי מיניה, גיטא לא הוי עד דמטית למתא מחסיא, ומשום שלא קבעה עיר מיוחד אלא בכל המדינה, ומ"מ ילפינן מזה דה"ה כדאמרה דמשכחת ליה בעיר

פלונית, מוכח שאינה מקפדת על המקום, ולכאורה יש מקום לפרש דס"ל לפרש"י שכותבין גם שם המדינה לסימן, וע' ברא"ש פ' השולח (סי' ז) וז"ל שצריך לכתוב שם העיר שהוא והיא ממנה פירוש בגליל מתא אנא פלוני דמיהודה, וביבמות (ד' קטז) אנדרולינאי נהרדעא וע"ש במלחמות דהיינו היכא דסגי קבא דנהרדעא, וממילא י"ל דדוקא בשם המדינה כותבין טפי שם של עכשיו, וגם ליכא בזה כל כך חשש לעז, לפי שא"צ לכתוב שם המדינה ואינו לעיכובא, משא"כ בכתיבת שם העיר דהוי טפי לעיכובא ויש לחוש טפי ללעז, אך ז"א דמלשון פרש"י מבואר דבבל בורסיף הוי שם העיר:

ג) **ולכאורה** יש להוכיח בזה, מהא דקאמר הש"ס בבכורות (דף נה) ארבב"ח א"ר יוחנן אין ירדן אלא מבית יריחו ולמטה, למאי הלכתא אילימא לנודר, הלך אחר לשון בני אדם וכל היכא דקרו ליה ירדן איתסר ליה, וקשה אמאי לא קאמר הש"ס דנ"מ לגיטי נשים, שהגם שנקראת בפי כל בשם ירדן, מ"מ אין כותבין בגט מבית יריחו ולמעלה השם ירדן, משום דבאמת אין זה ירדן ובימי קדם היתה נקראת שם בשמות אחרים על שם הימים, וכבר נהגו בימי הש"ס לכתוב שם הנהר, כהא דשוירי מתא דעל רכיס נהרא, ומדלא מתרץ הש"ס הכי, מוכח מזה שכותבין בגט רק השם השגור עתה בפי כל, וא"צ להזכיר השם הקדום, ויש לדחות די"ל שהיה ידוע להש"ס שבחבל הירדן שמה לא נמצאו ערים נושבות מימי קדם, שלא נעקר הישוב בינתים, ובאותו הגליל נתחדשו ונתיישבו ערים מחדש, וא"כ צריך לכתוב רק השם של עכשיו, גם דא"כ יקשה דהו"ל לר' יוחנן לפרש קריאת השם הקדום, כדי שידעו איך לכתוב בגט, ובלא"ה לא יתכן לומר דקמ"ל ר' יוחנן זה לענין כתיבת השם בגט, דהא במקומות שמסדרין גיטין, ידוע לאנשי המקום איך המנהג לכתוב, וכשלא נהגו להזכיר השם הקדום, דמש"ה צריך להשמיענו זה, הא ממילא כותב השם של עכשיו כמנהגם:

ואין להוכיח מהא דקאמר במגילה (ד' ו) חמת זו טבריא ולמה נקרא שמה חמת על שום חמי טבריא כו' אמר רבא מי איכא למ"ד רקת לאו טבריא היא והא כי שכיב אינש הכא התם ספדי ליה הכי גדול הוא בששך ושם לו ברקת כו', ומדאינו מברר איך היתה נקראת מקודם, מגיטי נשים שנכתבין בטבריא, מוכח שאין מזכירין בגט השם הקודם, דז"א דאין הוכחה מזה, די"ל דהתם נעקר הישוב בינתים ומשעה שנתיישבה מחדש קוראין אותה בשם טבריא, ומש"ה אין כותבין השם הקודם, ורק הספדן במליצתו הזכיר השם הקדום ולעולם כשלא נעקר הישוב בינתים צריך להזכיר בגט קריאת השם הקדום, ועמ"ש הג"פ בשם תשו' הב"י דטבריא עכשיו נתיישבה מחדש, ולזה אין כותבין בה רקת השם הקדום, הכתוב במקרא

והנה מבואר בש"ע (סי' קכח ס"ק ז) דעיר שאין בה אלא בורות ואגמים לא יזכירם כלל, שלא לחלק בין גיטין שנכתבו קודם שנעשו להגיטין שנכתבו אחר שנעשו, ובב"ש שם (ס"ק יז) הביא מ"ש המהרי"ל שאם נתוסף נהר מחדש, כותבין הנהר ואין חוששין ללעז גיטין הראשונים, משום דשאני נהר שיש לו פרסום ובבאורי הגר"א שם כתב וז"ל אבל במהרי"ל כתב דאין לחוש לזה ממ"ש בבל בורסיף כו' ופרש"י לענין שינה שם עירו כו' ועוד דאין נ"מ כ"כ בנהרות כו' ודברי הב"ש דחויין הן עכ"ל, ויש ליישב דברי הב"ש דשאני נהר דיש לו פרסום, דכוונתו שמפורסם הדבר שעתה נתוסף בה נהר, ושלא היה בה הנהר מקודם, דממילא ליכא לעז על הגיטין הקודמין וממילא ה"נ כשיצאה פקודה לשנות שם העיר ליכא לעז, שהכל יודעין דעתה נשתנית שמה, ושמקודם היתה נקראת בשם אחר, ועפ"ז מבואר דהיינו דוקא כשכותבין שם העיר החדש, תיכף אחר שנשתנית שמה ע"פ הפקודה, דמפורסם לכל שעתה נשתנית שמה, וכהא דהתם שמתחילין לכתוב שם הנהר תיכף משעה שנתוסף הנהר, משא"כ בנדון דידן שכבר כתבו בה גיטין זה כחמשה עשר שנים אחר שנתחדש שמה בבתי הפקודות בשם נאוואמינסק, ובכ"ז כתבו בה השם מינסק ומינצק כמקדם, ממילא גם אי נימא שמפורסם לכל התחדשות הפקודה ושהכל יודעין שמקודם היתה נקראת גם בבתי הפקודות ובערכאות בשם הקודם, אכתי כיון שלא נעשה בה פתה שום התחדשות, אם יתחילו לכתוב עתה שמה החדש נאוואמינסק, יש לחוש ללעז הגיטין שנכתבו בהשנים האחרונות האלה אחר שכבר נשתנית שמה ובכל זאת לא הוזכר בהגיטין ההם, שמה החדש, וגם כבר נשתכח עתה פרסום התחדשות הפקודה, ויש שיחשבו כי מעולם נכתבה בערכאות בשם נאוואמינסק, וגם לפמ"ש הגר"א ז"ל דלהמהרי"ל אין לחוש גם בעיר שאין בה אלא בורות כו' וא"צ פרסום כ"כ, אכתי היינו דוקא התם שהתחילו לכתוב הבאר משעה שנעשית, משא"כ הכא, וכן הח"ס שכתב שאם הסכימו ע"פ פקודה לשנות שם העיר נעקר שם הראשון, היינו ג"כ דוקא אם יתחילו לכתוב תיכף כן, שאז יודעין דעתה נתחדשה הפקודה ושמקודם לא נקראת כן וגם לא דמי נ"ד לנידון הח"ס, דהכא, כפה"נ ממכתבו, רוב אנשי המקום קורין אותה בשם הקודם, ומ"ש רו"מ תקנה לחשש הלעז שיכריזו ויפרסמו במכה"פ, שמעתה יכתבו השם נאוואמינסק, כבר מצינו דקאמר ביבמות (דף ל"ו) דאיכא דשמע בחליצה ולא שמע בהכרזה, וכן מוכח מדברי מהרי"ל שלא כתב שיפרסמו בהכרזה, והביא הוכחה ממ"ש בבל בורסיף כו', הגם דאפשר שהכריזו שנשתנה השם, וי"ל דלא מהני הכרזה אלא לפרסם השם החדש על להבא, אבל הכא אין תועלת בהכרזה, שגם בלא הכרזה יודעין שנכתבת בבתי הפקודות בשם נאוואמינסק ושנקראת ג"כ כן

אלא שיש חשש לעז על הגיטין שנסדרו מקודם, ואפשר דל"מ הכרזה להפקיע הלעז על הגיטין הקודמין:

ד) **ובגוף** מ"ש מהרי"ל שאין נפקותא בענין הנהרות כמ"ש רבי' שמחה, כתב בתשו' מיימוני (סי' כב) דאע"ג דאמר שוירי מתא דעל רכיש נהרא, מצינו ביבמות פ' האשה שלום ההוא גיטא דאשתכח בנהרדעא וכתוב ביה בצד קלניא מתא אנא דלונאי פטר ותריך את פלניא אתתי והיה בהם נהרות ואינו מזכירם, וקשה לפ"ז הא דקאמר בגיטין (ד' כז) ואפילו במקום שהשירות מצויות והוא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת, דאלת"ה קשיא דרבה אדרבה דההיא גיטא דאשתכח בב"ד דרב הונא והוה כתיב ביה בשוירי מתא דעל רכיש נהרא וא"ר הונא חוששין לתרי שוירי כו' נפק דק ואשכח דתנן כל מעשה ב"ד ה"ז יחזיר, והא ב"ד דרב הונא דכמקום שהשיירות מצויות דמי וקא פשיט יחזיר אלמא אי הוחזקו שני יב"ש בעיר אחת אין ואי לא לא, והשתא קשה דנימא דשאני התם שכתוב גם סימן שם הנהר ולא חיישינן לתרי שוירי דעל רכיש נהרא [כעין הא דקאמר דמהו דתימא ליחוש דלמא אתרמי שמא כשמא ועדים כעדים קמ"ל], אבל גט שכתוב בו שם העיר לבד בלא שם הנהר, חיישינן כשהשירות מצויות אפי' כשלא הוחזקו שני יב"ש בעיר אחת, דדלמא יש עיר אחרת ששמה כזו, ויש בה אדם אחר ששמו ושם אשתו כזה, והא דפשט רבה מהא דתנן כל מעשה ב"ד ה"ז יחזיר, הא מצי הש"ס לומר דמוקי לה דאשתכח אבראי שאין שיירות מצויות, כדמוקי אליבא דר"ז בב"מ (דף יח), [או שכתב עוד סימן אחר כגון בצד קנוניא מתא], ומש"ה יחזיר הגם שלא כתב שם הנהר, ופשיט רבה דכי היכו דכשאין שיירות מצויות ל"ח לחשש רחוק שמא נפל מאיש שבא ממקום אחר, ה"נ לא חיישינן אף בשיירות מצויות כשכתוב גם שם הנהר, משום דהוי ג"כ חשש רחוק לחשוש שהוא מעיר אחרת ששמה כשם העיר הזאת, ושגם שם הנהרות שווין, וא"כ מוכח מדנא דת, הש"ס הכי, שאין כותבין גט בעיר בלא צירוף שם הנהר או סימן אחר, דהשתא שפיר מוכיח מזה הש"ס דאפי' במקום ששיירות מצויות לא חיישינן כשנח הוחזקו שני יב"ש בעיר אחת, כיון שגם המשנה דהמביא גט כו' מיירי כשכתבו שה הנהר וכה"ג, ובב"י הביא בשם תשובת הר"ן שאע"פ שלא כתבו שם הנהרות אין בו חשש פסול, שאם נחוש לשני שוירי כשלא הוזכרו הנהרות, אף כשהוזכרו הנהרות לא הוציאנו מידי ספק דשקלינן וטרינן אי חיישינן לתרי שוירי דיתבי על רכיש נהרא אצמא אין הזכרת הנהרות מוציאנו מידי ספק, וקשה דהא י"ל דדוקא התם אסיק דל"ח לתרי שוירי לפי שהיה כתוב גם שם הנהר, ומדמה לה להא דמעב"ד יחזיר כמו שנתבאר:

וכן מוקשה מה שהוכיח בתשו' מיימוני מההיא גיטא דאשתכח בנהרדעא וכתוב ביה בצד קלניא מתא ואינו מזכיר שם הנהר, דהא י"ל דנהי דבנהרדעא היה נהר כדאמר בקדושין (דף ע) דקם אטמא בנהר מלכא, מ"מ לפום דפרש"י ד"ה בצד קלוניא מתא, שם עיר, ליכא הוכתה שבעיר קלוניא היה נהר, וגם לפמ"ש הרמב"ן במלחמות שם דמקום היה בעיר נהרדעא ונקרא מוצא ולפיכך היה כותב בצד קלוניא דמתא, ואע"פ שבעיר עצמה נמצא ושם נכתב, אמרו תבדוק נהרדעא כולה שהיא הרבה עיירות עד היכא דסגי קבא דנהרדעא, ונראה שכוונת הרמב"ן הוא להא דאמר בסוכה (דף מה) מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, תנא מקום קלניא הוה, ותנא דידן מ"ט קרי ליה מוצא איידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ליה מוצא, ולפ"ז שם העיר הוי נהרדעא, והזכיר לסימן שנכתב בצד קלוניא דמתא, וא"כ י"ל דמש"ה לא הוצרך לכתוב שם שם הנהר לפי שכבר כתב סימן אחר שהוא בצד קלניא, משא"כ כשכותב שם העיר לחוד, י"ל שצריך לכתוב שם הנהר לסימן, וגם י"ל שצד קלוניא דמתא היה רחוק חוץ לעיבורה של הנהר וגם לא היו מסתפקין ממנה שם, וכיון שיש לצד קלוניא חשיבות מקום בפ"ע, אינה נגררת אחר העיר לכתוב בה שם הנהר הרחוק ממקום הכתיבה, ובמק"א הארכתי בדברי התשו' מיימוני בזה:

ה) **ועמ"ש** בגט פשוט (סי' קכח ס"ק כו) בשם ספר תומת ישרים, על עיר שקורין אותם עתה שיריץ ושמה לפנים שירון וכן כותבין בגיטין וסירכייהו נקטי ואזלי, אם אתה מצריך שיכתבו שיריץ, אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים ואדרבה אם הוה כתוב שירין הוה פסלינן ליה כי היכי דלא סיפוק לעז על גיטין הראשונים, ותמה הג"פ דצא אשכחן דמשום דלא תיפוק לעז על גיטין הראשונים יפסול הגט דהשתא, ועוד דהא כתב מהרי"ל דעיר שנתוסף בה נהר אין לחוש ללעז דגיטין הראשונים כו', והא דעיר שאין בה אלא בורות ואגמים לא יזכירם, היינו משום שאינן מפורסמין כל כך שנתחדשו כמו הוספת נהר והשתנות שם העיר, ועפ"י מה שביארתי למעלה, יש ליישב זה שאינו סותר לדברי המהרי"ל, דבהוספת נהר ליכא לעז שידוע שעתה הוא שנתוסף הנהר, אבל התם י"ל שלא נשתנה השם בהסכם, אלא שנשתנה המבטא בהמשך הזמן, וכיון דסרכייהו נקטי ואזלי וכותבין בגיטין שירון, אם יכתבו עתה שירוץ, יוציאו לעז על הגיטין הקודמין שכתבו שירון, הגם שכבר נקראת שירוץ, ועמ"ש הח"ס שם (חלק ו' תשו' מא) דכשלא נמנו לשנות שם העיר, אך מכח מבטא הלשון משתנית לאותיות שונות בכל דור ודור, יקום שם המפורסם בגיטין הקדמונים דבודאי חקרו וידעו מוצא הלשון, ומסתמא הבונה עיר הוא מחשובי מדינה המדבר צחות וסומכין ע"ז, ולזה כותבין בפפד"מ ורנקבורט

וכדומה יע"ש ולענ"ד אין קפידא, אם השם הקדום מתאים יותר לצחות הלשון וכפי צחות הלשון מתאים יותר בימינו, לכתוב פראנקפורט, ועל שם מיסדיה הפראנקין נקרא מדינת גליא בשם פראנקרייך, והובא בפרש"י עובדיה כי צרפת הוא שקורין פרנצ"א וע' ערוך ערך גליא, הרי שגם בימי רש"י ז"ל נכתב בפ"א, וכן השם פראנק שהוראתו חופש הוא בפ"א], אלא שאין לשנות מגיטין הראשונים, שאז היה באשכנז המבטא יותר רפה, וע' תה"ד פסקים (סי' קמב) שנכתב מדינת ורנק"ן, ולפי שהמבטא משתנה מעצמו בהמשך הזמן, ואם יכתבו כמו שנקרא עתה, יש לחוש ללעז גיטין הקודמין, כיון שבאלו הימים לא נעשה התחדשות ושינוי ניכר, ואי אפשר לכתוב בשינוי ממה שכתבו איזה ימים מקודם, ומש"ה לא יוכלו לעולם לשנות ממה שנכתב בגיטין הקודמין, כיון שלא נתחדש שינוי ניכר רק במשך הרבה שנים, וכבר נכתבו במשך הזמן ההוא הרבה גיטין בסגנון אחד, משא"כ כשנעשה שם חדש עפ"י הסכם ופקודה, שידוע לכל שנשתנה עתם קריאת שם העיר, אמנם הג"פ הביא שם בשם תשובת מהרד"ך שכתב דבמתא ארטה דשמה היה לפנים קרנניא וכן כותבין שה קרנניא בגיטין, שיותר טוב לכתוב ארטה שהוא שם המפורסם עתה ולכלול שם קרנניא בוכל שום דאית לי ולאתרי, הרי דלא חייש ללעז גיטין הקודמין, הגם שכבר כתבו בה השם קרנניא גם אחר שנשתנית לשם ארטה, ואולי כוונת הרד"ך דיותר היה טוב לכתוב ארעה מתחלת הזמן שנשתנית שמה, והג"פ הביא בקצרה, ואין תשו' מהרד"ך בידי לעיין ולעמוד על כוונתו:

ולכאורה יש מקום ליישב, דהתם שנשתנה בהסכמה השם לגמרי, דמדינא צריך לכתוב בגיטין השם החדש, מש"ה כתב הרד"ך דהגם שהם לא דקדקו בזה וכתבו שם קרנניא קדם, טוב לכתוב ארטה שהוא שם המפורסם עתה, דאין לחוש ז גיטין הקודמין שנכתבו שלא בדקדוק, ואינו סותר למ"ש התומת ישרים דאם אתה מצריך לכתוב שירוץ אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים, דשאני התם שלא נשתנה השם בהסכמה אלא שנשתנה המבטא, וא"כ עשו כדין מה שכתבו כמקדם, כיון שלא נתחדש בשום יום ושבוע שינוי ניכר, ורק בהמשך הרבה שנים נעשה השינוי לאט לאט, ומש"ה יש לחוש ללעז גיטין הראשונים שנכתבו כדין ובדקדוק, ועפ"ז לא נצטרך לומר כמ"ש הג"פ שמהרד"ך חולק על התומת ישרים, ויתיישבו הסתירות ואין מחלוקת בין הפוסקים בזה, וממילא היה מקום לומר דגם בנ"ד דמעת שנתחדשה הפקודה לכתוב ולקרות שמה בשם החדש היה מהראוי להזכיר שמה החדש בגיטין, ממילא אין לחוש ללעז הגיטין שנכתבו אחר שיצאה הפקודה, בשם הקדום שלא בדקדוק [ואין חשש לעז להגיטין שנכתבו קודם שנשתנית שמה, שהענין מפורסם, שזה איזה שנים שנשתנית שמה], ודוקא גבי

עיר שנתוסף בה נהר, דמעיקרא נכתבה בדקדוק בלא נהר, הוצרך מהרי"ל ליתן טעם דל"ח ללעז, והגם שהביא הג"פ בשם תשו' הב"י דכל שכך היו כותבין ובאין משעה שנתיישבו א"צ לשנות ממה שהיו רגילין לכתוב אף אם נשתנה השם בהסכם ולא מאליו מצד המבטא שהביא שם שבעיר חלאב (אלעפא) וטריפול שכך נתפשטו שמם בעולה, כותבין בגיטין רק השם סינים וצובא, והשתנות שם צובא לחלאב אי אפשר שתהיה רק בהסכמה, כבר הרגיש בזה הח"ס שם, והכריח לחלק דשאני היכא שנשתנה בהסכמה ופקודה, כדמוכח מהא דבבל ובורסיף, וכבר נתבאר דליכא הוכחה מההיא דבבל ובורסיף, אמנם יתכן לומר סברא לחלק, דהתם נשתנה שם העיר לאט לאט, שהישמעאלים קורין אותה בשם חלאב, וכל שנתיישבו בה יותר ישמעאלים, נתרבו הקורין אותה בשם חלאב, ואחר שהיו כמעט כל תושביה ערביים, נקבע שמה החדש, ונשתנה קביעת השם לאט לאט, שבהמשך הזמן התישבו שמה הערביים, וממילא אי אפשר לשנות ממה שהיו רגילין לכתוב, דכיון שאתמול כתבו השם הראשון לא יתכן שהיום יכתבו השם החדש, וכן לעולם הוא כן, כיון שבא ההשתנות לאט לאט, וזה כוונת המכתב מאליהו, שהביא בח"ס, במה שרגילין לכתוב קונשטאנדינה ונקראת עתה בפי תושביה אשטנבלה [שמקדם היה שמה ביצאנץ, וקאנסטאנטין קראה בשם קאנסטאנטינאפל לאמר עיר קאנסטאנטין,, ובימי המכתב אליהו היו כל תושביה תוגרמים ונקראת סטאמבול] דג"כ נשתנה שמה ע"י תושביה, ולא ע"פ פקודת שלטונה, אבל כשנשתנה השם ע"פ הפקודה, ולא מצד התושבים, אפשר שיתחדש השינוי ביום אחד, שנראה וניכר ההתחדשות וליכא חשש לעז:

ו) **ועמ"ש** הג"פ (סי' קכה ס"ק לא) בהא דאמרינן דאם יש מי שרוצה לזיין האותיות מוחין בידו, שלא יוציאו לעז על גיטין הראשונים, כהא דאמר בגיטין (דף ה) וכ"ת אעבד לחומרא נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים, והביא מ"ש התה"ד מה שנהגו האחרונים כמה חומרות בגיטין שלא נהגו בהם הראשונים, ומ"ש בתשו' הרשב"א על מה שנהגו להכשיר חתם סופר ועד כדברי הרי"ף, דטוב להזהירם שלא יהיו נוהגין כן מכאן ולהבא, ואע"פ שאמרו ביבמות באו ונתקן לצרות כו', וכתב הג"פ דהרא"ש חולק על הרשב"א, דהרא"ש כתב בכלל (מג סי' ו) דאע"פ שהרמב"ם כתב שאם אמרה מאיס עלי שהיו כופין אותו להוציא, ר"ת ור"י חולקים, וכיון דאיכא פלוגתא למה נכניס ראשנו לעשות גט מעושה שלא כדין כו' ועל להבא אני כותב, אבל לשעבר אם סמכו בימים הקדמונים על הרמב"ם מה שעשו עשו, הרי דלא חייש ללעז, וכתב הג"פ דהרא"ש מפרש ההיא דיבמות (דף יד) דקאמר רשב"ג מה נעשה לצרות הראשונות כלומר מה תיקון

יש לממזרים שעברו, דאפילו נעשה תקנה שיהיו חולצות אכתי יאמרו שבני הראשונות שנתיבמו הם ממזרים, וכיון שלא יועיל התקנה יש לעמוד בסברת ב"ה דלא חולצות ולא מתיבמות, והרשב"א מפרש דקאמר דאם תעשה תקנה שיחלצו מה נעשה לצרות הראשונות שנשאו לאחרים בלא חליצה, ואתה מוציא לעז עליהם, ומוטב שלא נעשה תקנה זו כדי שלא להוציא לעז עליהם יע"ש, ולענ"ד מהתם לא מוכח מידי, דשאני התם שהלכה פסוקה כב"ה, ואין לחוש ולהחמיר כדברי ב"ש, וע' ברכות (דף יא) עשה כדברי ב"ש ת"מ כו' כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה יע"ש, אלא שרצו לתקן שיחלצו הצרות כדי שלא יפרשו ב"ש מהם, וכמ"ש האמת והשלום אהבו, וכיון דאי אפשר לתקן צרות הראשונות שנישאו בלא חליצה, אכתי יפרשו ב"ש מהם, ולא יועיל התקנה על להבא, וכיון שלא יועיל התקנה, יש לעשות כדברי ב"ה ואסור להחמיר כב"ש, וגם אי נפרש דהא דקאמר מה נעשה לצרות הראשונות, היינו משום שאתה מוציא לעז עליהם, אכתי שאני התם שאין ראוי להחמיר כדברי ב"ש, אלא שיש ענין שלום שלא יפרשו מהם, מש"ה במקום שיש חשש לעז אין לתקן זה, ובפרט שהצרות הראשונות שנישאו לשוק עשו כדין, שקודם התקנה לא היו צריכין ורשאין להחמיר ומש"ה יש לחוש שלא להוציא לעז עליהם, משא"כ היכא שמהראוי להחמיר כמו בחתם סופר ועד, אטו בשביל שלא נזהר עד עתה לא יזדהר בזה לעולם [וע' שבת דף לא], וכיון שהיה ראוי להחמיר גם מקודם אין לחוש כ"כ ללעז הגיטין שנכתבו שלא בדקדוק הראוי, ומ"ש המרדכי הובא בש"ע. שאין לזיין האותיות של שעטנ"ז ג"ץ בגיטין משום דא"כ אתם מוציא לעז על גיטין הראשונים, י"ל דהיינו דכיון שיש סופרים שאין יודעין לזיין כהוגן, ואם יזיינו האותיות יקלקלו הכתב לגמרי (כמ"ש הג"פ), ממילא כשאין מומחה שיודע לזיין, יש לכתוב לכתחלה בלא זיון, ומש"ה גם המומחה בדבר אין לו לזיין, שיש לחוש ללעז גיטין האחרים, כיון שהגיטין שנכתבו בלא זיון נכתבו בדקדוק הראוי אף לכתחילה, וכן י"ל בההיא דגיטין (דף ה) שגם לכתחילה א"צ לעמוד על כל אות ופעמים שהשליח טרוד ואינו יכול להתעכב, ומש"ה אין להחמיר חומרא יתירה, שיש לחוש ללעז הגיטין שנכתבו בדקדוק הראוי, ובלא"ה אתי מ"ש הרא"ש ככ"ע, כדמסיק הג"פ בעצמו דבמאיס עלי דהוי שוא"ת ליכא חשש לעז, ושכ"כ הרשב"א דבחתם סופר ועד ליכא חשש לעז, דהרואה אומר דניחא ליה בעדים אלו ולא בסופר ע"ש, ועמ"ש המהרי"ט ח"ב אה"ע (תשו' ו) שכתב בקטנה שקדשה אביה ובאין להתגרש ונעשה האב שליח להולכה ובנוסח הגט כתוב אנת ארוסתי וז"ל מהר"ם לא רצה לשנות את המנהג כמו שכתב בתה"ד שאין לשנות שיש לחוש לגזירת ר"ת שנמצא מוציא לעז על הראשונים כו'

עכ"ל, ואין הלשון מדוקדק דהא חשש שמוציא לעז כבר היה בימי הש"ס קודם תקנת ר"ת, וגזירת ר"ת ליכא אלא כשמערער שיש פסול בגט ולא כשאומר שצריך לשנות לכתחלה, ובתה"ד לא הזכיר בזה מגזירת ר"ת, ומ"ש שיש לחוש לגזירת ר"ת, כוונתו הוא על המערער וכמ"ש, וע"ש בפסקים (סי' מו) ובשו"ת (סי' רלב) מ"ש דמש"ה א"צ לזיין שאם נחמיר בזה, יפסלו גיטין הראשונים לגמרי:

ובנ"ד לא נתבטל השם הקודם אלא שנתוסף בה התואר מינסק חדש "נאוואמינסק" וע' עירובין (דף נט) וסוף ערכין ובקדושין (דף עו) גבי עיר חדשה וערכי הישנה, ולא נתבטל השם אלא שנתוסף שם לוי, וגם עתה בפי מרבית ההמון נקראת בשם הקדום, ובכמה קהלות כותבין בגיטין שם העיר בשינוי ממה שקורין אותן בכל העולם, כאשר בג"נ נכתב בשמות הקדומים, כמפורש בט"ג בהרבה שמות עיירות וע' פ"ת (סי' קכח ס"ק יא) בשם הכנ"י דהשתא אין לחוש אפי' לכתחילה להזכיר כפי מה שקורין העיר במקום נתינה, והרואים יבינו דמסתמא היה כן השם הקדום, כאשר הרבה ערים נכתבין בשינוי מקריאתם, וגם מסתבר שאין דומה שם העיר לשם הבעל והאשה, שאין השם שבמקום נתינה טפל להשם שבמקום כתיבה, אבל שם העיר תלוי רק כפי מה שנקראת באותה עיר עצמה, דהיינו מקום כתיבה. ובזה יש ליישב מה שנהגו בענין כתיבת שם העיר שלא להשגיח כלל על מה שנקראת במקום הנתינה, ומ"ש בשו"ע וז"ל אם יש לעיר ב' שמות כותבין מתא פלונית דמתקריא פלונית כו' וה"ה אם יש לנהר שני שמות, ואם יש להן שם אחד במקום הכתיבה ושם אחר במקום הנתינה דינו כמו בשמות הבעל, וע"ל סי' קכ"ט, ואם יש לעיר ב' שמות א' נקרא בפי ישראל כו' ע"ש, יש לפרש דמ"ש ואם יש להן שם א' במקום הכתיבה כו' קאי על שם הנהרות דסליק מינה, וכגון שאותו נהר של מקום הכתיבה הולך ושוטף גם במקום הנתינה, ושם נקרא בשם אחר) וכעין מה שהביא הנו"ב קמא (תשו' פז) בהנהר דונאי נכתב בקצת מקומות טונא, ובעיר יאמפלא כותבין שם הנהר הארין ובעיר אוסטרהא כותבין שם הנהר הורינא והכל נהר אחד והמה סמוכין זה לזה כמו חמש פרסאות ע"ש, ובזה אין שם הנהר שבמקום נתינה טפל לשם הנהר שבמקום כתיבה, כיון שגם במקום נתינה שוטף אותו הנהר בעצמו [וע' ע"א ודף מז) לדברונא דמיא קא סגיד ופרש"י לקלוח של נהר והילוכו השתחוה והרי כל הנהר נעבד] משא"כ גבי שם העיר, שלא נמצא העיר רק במקומה היינו במקום כתיבה, ובמקום נתינה לא נמצא העיר שבמקום כתיבה, י"ל דהעיקר הוי קריאתה במקומה, ולא מה שנקראת במרחקים, ומדוייק מ"ש ואם יש לעיר ב' שמות א' נקרא כו', שהזכיר כאן תיבת לעיר, דמשום שמדבר מקודם מענין שם הנהרות, הוצרך לפרש דהשתא מדבר

משמות הערים, כן יש מקום לענ"ד ליישב מה שנהגו בכתיבת גיטין שלא להשגיח על קריאת שם העיר במקום הנתינה, וגם אם לא נאמר לחלק כן, אכתי כבר כתב הפ"ת בשם הכנסת יחזקאל דעתה שכותבין בהרשאה בכל מקום שתמצאנה, מקום הכתיבה עיקר, ובנ"ד שכבר נכתבו בה גיטין בשם הקדום, גם אחר שנשתנה שמה בבתי הפקודות, אין לשנות שמה בגיטין, שיש מקום לחוש ללעז גיטין הראשונים:

ו) **ומ"ש** כבודו, שמדינא א"צ לכתוב מינצק דמתקריא מינסק לפמ"ש בתשו' מהרי"ט בנהר ארדא שכתב ארטא דכיון שהש"ס אין מקפיד בין ד' לטי"ת אין קפידא בזה, וכן סאפורה שכתב זאפורה כשר כיון שהש"ס אינו מקפיד בין ס' לזיין כמו נסקרין בסקירה אחת ולפעמים אמר נזקרין בזקירה, וכן איתא בתה"ד (סי' רלא) בשם יחיאל מיכל, וא"כ ה"ה מינצק ומינסק, שגם צ' וסמ"ך מתחלפים כמו יצחק ישחק וצחוק ושחוק בשי"ן שמאלית ואצטלית אסטלית, וכוסס קוסס קוצץ, סמר צמר פסל פצל וע' בערוך, ובלשון הכתוב עלס עלץ, וכתב לדקדק מהא דאמר ביומא (דף לט) והיו קורין אותו בן חמצן כו' מאי קרא פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ, דמהדר לאשכוחי קרא, הגם דהשם חמסן מפורסם בש"ס ולשון הכתוב [וא"כ י"ל דמש"ה נקרא בן חמצן ולא בר חמצן], משום דהכא לא יהיב דמי ואינו בכלל חמסן דיהיב דמי, וכתב מע"ל דמינצק ומינסק דמי ליצחק איסק שאפי' לכתחילה אין צריך לכוחבו, וסגי לכתוב נאוואמינסק לעשות היכר והבדל בין מינסק הגדולה עיר הפלך:

אין דבריו נכונים בזה, דבודאי לכתחילה יש לכתוב שם העיר בדקדוק, וכן מצינו בב"ק (דף קטז) מאן דתנא מציקין לא משתבש דכתיב במצור ובמצוק, מאן דתנא מסיקין לא משתבש כו' יחסניניה סקאה, ומדהוצרך להביא מקרא אחר ומתרגומו ולא קאמר דלא משתבש לפי שהן ממבטא ומוצא אחד, מוכח שאינו מתחלף מסמ"ך לצד"י, וכן קאמר בריש ע"א מאן דתנא אידיהן לא משתבש מאן דתנא עידיהן לא משתבש כו' מ"ד עידיהן מהכא כו', ע"ש, וכן בעירובין (דף נג) מאן דתנא מאברין אבר אבר, מאן דתנא מעברין כו', [וע' ביצה דף לו וסוכה דף נ], ומה שכתבו שהאותיות ממוצא אחד מתחלפין, אין הכוונה בזה לומר שאותו דבר בעצמו נקרא פעם בס' ופעם בצד"י וכדומה, ורק הכוונה בזה שבהיותם ממוצא אחד יש להם קריבות ודמיון בענינם, וכמו שביארתי בספרי אבן הראשה (דרוש ה) כי כאשר שם כל דבר בלה"ק יורה על תכונתו וענינו, כשהשמות קרובין במבטאם יש להם יחם ודמיון בתכונת הדברים הקרואים, ובכ"ז יש איזה הבדל ביניהם, וגם בין השם עלס ועלץ יש הבדל קצת ע' מנחוח (דף סו) נתעלסה באהבים כו' ונעלה ונשמח כו' ע"ש בפרש"י ובבכורות (דף נז) פרש"י ד"ה והכתיב, והיא תאוונית

חומרית, ועלץ הוא שמחה בעונג נפשי ושכלי, וע' בעירובין (דף נ"ג) עלץ כו' ואמרי לה מסכתא [וגם לל"ק הוי כן וע' פרש"י ד"ה עירנית] וכמ"ש עלץ לבי בה', וכן יש הבדל בין צחוק לשחוק ע' מדרש וילקוט גבי ותרא שרה את בן הגר וגו' אין מצחק אלא ג"ע כדכתיב בא אלי העבד העברי וגו' לצחק בי ועמ"ש בקרא דוהנה יצחק מצחק וגו', וכן לשון צמר כמין צמרמורות אוחזין אותה (נדה דף סג) שהביא בערוך שהוא מלשון סמר מפחדך בשרי, ולבי סחרחר תרגומו סמרמר, ג"כ יש הבדל ביניהם, שצמרמרות הוא סימור עם קדחת וכאב כמ"ש מההיא דחולין (דף נא) צמרא בעלמא הוא דנקט להו, ופרש"י חמימות, וע' שבת (דף סז) אשתא צמירתא ובע"ז (דף כט) ובערוך פירש שהיא כאב, והביא שם מהא דפסחים (דף נה) דאכתי לא פרח צימרא מינה, ובב"ק דף ם) דצמרא צמורי שמחמם בנשימה, וצמיותא הוא ענין קדחת אשר גופו ירעד ויסמר, וירגיש חום בנשמה וכל הגוף ומחולל צמאון, וכן הא דב"ק (כב) זקירה אינו דומה לגמרי לסקירה וע' בכורות (נח), וכן כל השמות הנרדפין אף שיש להם יחס ודמיון, יש הבדל קצת ביניהם, ועכ"פ בענין כתיבת שם בגיטין הוי שינוי מצד"י לסמ"ך, ויש בזה יותר הבדל מההפרש בין הברת הד' לטי"ת שאינו אלא בחוזק הרגשת המבטא, ואין זה דומה ליצחק איסק שאינו אלא קיצור השם, וידוע לכל שעיקר השם הוא יצחק דמפורש בתורה, ופשיטא שיש לכתוב בגט מינצק דמתקריא מינסק, שיש בזה הבדל ניכר במבטא:

סימן לא

ומ"ש כבודו לדקדק בהא דקאמר ביומא (דף לט) דמייתי קראי שמסתעף מזה השם חמצן, משום שאין דומה לחמסן דיהיב דמי, אין דבריו מספיקין, דא"כ למה קראו אותו בשם בן חמצן, ולא בשם בן גזלן השם המורגל כדלא יהב דמי וגם יש לבאר מאי טעמא לא ניחא ליה הא דמייתי רבה בר שילא מקרא דפלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ, והוצרך להביא ממקרא אחר מדכתיב למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ, ויתכן לומר שלא נחשב גזלן בזה שחטף חלק חבירו, לפום דקאמר שמקודם נשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלה"פ וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותיר, מכאן ואילך נשתלחה מארה בעומר ובשתי הלחם ובלחה"פ וכל כהן מגיעו כפול הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרנין נוטלין ואוכלין ומעשה באחד שנטל חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן, וא"כ חטף רק כדי לקיים מצות אכילת קדשים, שכשחטף חלק חבירו הגיע לו כזית או כדי שביעה וקיים מצות אכילת קדשים, וגם אי הוי מצוה הבאה בעבירה, אכתי הא קאמר בסנהדרין (דף כו) הנהו קבוראי דקבור נפשא ביוט"ר של

עצרת כו' ואכשרינהו ר"ה בריה דרב יהושע א"ל ר"פ והא רשעים נינהו, סברי מצוה קא עבדי, וה"נ הוא חשב. לקיים מצוה, וגם יש סוברין דלא חשיב מצה"ב אלא אם עושה האיסור בשעה שעושה המצוה, וחשיב גזל מצה"ב משום שעובר כל שעה ושעה מה שאינו משיב הגזילה, וממילא זה שחטף משל חבירו שיעור קטן כפול שהוא פחות מש"פ, ושוה פרוטה רק מצד חשיבות המצוה, וגם מצות לאו ליהנות ניתנו, ובפחות מש"פ ליכא חיוב השבה לפי שאין בו דין ממון, והגם דלא דמי לפחות מש"פ דעלמא דקא מחיל ליה, והכא לא מחיל לה מטעם חשיבות המצוה, אכתי כבר נסתפקו האחרונים אי פחות מש"פ ליכא במצות השבה, גם היכא דליכא טעם מחילה, משום שאין בו דין ממון, וא"כ אפשר דליכא משום מצה"ב כיון דהשתא אינו חייב בהשבת הגזילה ואיסורא דעבד עבד, גם דמה שחטף ממנו המצוה הוי כהא דאמר בב"ק (דף צא) מאי קא טעין ליה דא"ל אנא בעינא למיעבד הא מצוה דתניא ושפך וכסה מי ששפך יכסה ומעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכסה וחייבו ר"ג ליתן לו עשרה זהובים, וע"ש בתוס' באחד שקראו ש"צ לקרות בס"ת ובא אחר וקדם וקרא ופטרו ר"ת משום שיענה אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך, ועמ"ש הש"כ חו"מ (סי' שפב) שהקשה המהרש"ל דא"כ נצטרך לומר דהא דר"ג מיירי כשאמר הברכה בנחת כדי שלא ישמע חבירו ולא מיחוור דמסתמא היה מברך כדרך המברכין, ודאפי' ענה אמן, נמי חייב, לפי שמנע אותו מן המצוה, והש"כ השיב ע"ז דהא בפרק כסוי הדם פשיט דהוי שכר ברכה, וע"כ צ"ל בעובדא דר"ג שאמר הברכה בנחת ולא שמע ולא היה יכול לענות אמן [ולכאו' קשה מהא דאמר רבי להצדוקי כוס של ברכה אתה שותה מ' זהובים אתה נוטל, וע"ש בתוס' שהיה רוצה לסלקו מבהמ"ז לפי שהיה צדוקי (ודלא כפרש"י שכתב דהיינו שכר ב' ברכות שענה אחריהם אמן), הגם שהיה ר' יכול לענות אמן, וי"ל לפמ"ש באו"ח (סי' רטו סעי' ב) שאם היה המברך כותי אין עונין אחריו אמן, וע"ש במ"א (ס"ק ג) דהגם דבגמ' אמרינן שבכותי נמי עונין אם שמע כל הברכה היינו קודם הגזרה כו' ועמ"ש בשם הכ"מ, וא"כ לא היה אפשר לענות אמן אחר ברכת הצדוקי, והצדוקי הראשון אמר מי שיצר הרים לא ברא רוח כו', וגם רצה לסלקו מבהמ"ז], וע"ש בש"כ דמשמע דתשלומי י' זהובים הוי קנסא בעלמא יע"ש, וא"כ מצד חטיפת הברכה היה יכול השני לענות אמן אדרבה יש עדיפות שיאכל אחד מהן כזית שמקיים מצות אכילת קדשים והאחרים יענו אמן, משא"כ כשאוכל כאו"א חלקו שמגיע לו כפול דלא קעביד מצוה, מדהצנועין מושכין את ידיהם, ועמ"ש התוס' דדוקא כשמגיעו רק כפול מושכין את ידיהם לפי שלא היו שבעין בזה ולא היו מקיימין בזה מצות אכילה לגמרי ע"ש, וס"ל דהוי קיום המצוה כשהוא

כדי שביעה, וע' ברכות (דף מחו תד"ה ור"מ, וגם דאמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין כמ"ש בזבחים (דף צא) וצריך שיהא כדי שביעה, והגם דאמר במנחות דף כח) דבזמן שהיא מעוטה יאכלו עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השובע, אכתי לא הוי למשחה לגדולה כשמגיע לו רק יל ואינו שבע בזה, וגם אי נימא שמקיים מצוה גם באכילת חצי שיעור, אכתי כשנשתלחה מארה ומגיע כפול ואינו שבע, לא הוי למשחה לגדולה, וא"כ לא הפסיד את חבירו, כיון דבלא"ה לא הגיע לחלקו כדי מצוה, ואדרבה עדיף אם יגיע להחוטף שיעור כדי שביעה, שיעשה מצוה ויוכל לברך והאחרים יענו אמן, וגם כשחטף מחמצן אחר לא חשיב גזלן, כיון שלא הפסידו מאומה, [וע' חולין (דף קלג) מריש הוה חטיפנא מתנתא כו' כיון דשמענא להא דתניא הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרים חולקין משקל נמי לא שקילנא כו', וצ"ע לפמ"ש התו"י שמשכו ידיהן לפי שלא קיימו בזה מצות אכילה, וי"ל שמשכו ידיהם כדי שיאכל אחד מהן כזית וכדי שביעה ויתקיים המצוה כתיקונה, וגם יענו אמן על ברכת האוכל, ועמ"ש הצל"ח בביצה (דף יט), ולא מוכח מינה מידי שימשוך ידו מלקבל מתנות כהונה הזרוע ולחיים וקיבה כשנותן לו דבר חשוב כדי נתינה]:

ומלבד זה הא קאמר בקדושין (דף נג) א"ר יוחנן נמנו וגמרו המקדש בחלקו בין ק"ק ובין קדשים קלים לא קדיש, ורב אמר עדיין היא מחלוקת אמר אביי כוותיה דר' יוחנן מסתברא כו' סתם ספרא מני ר"י והוא קאמר דלית בה דין חלוקה כלל ש"מ, אמר רבא וכרב מי לא תניא והתניא הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרין חולקין, מאי חולקין חוטפין כדקתני סיפא כו', וכיון דלאו ממונו הוא אלא משלחן גבוה הוא דזכו, לא זכו אלא במה שיש מצוה באכילתו, ולא כשמגיעו רק כפול דליכא מצוה, וא"כ אין בחטיפתו אף גזל פחות מש"פ, וגם כבר נסתפק המהרי"ט בדין אורח שזימנו בעה"ב, אי החתיכה המזומנת לפני האורח היא שלו קודם שיתן לתוך פיו, [והביא מהא דאמר בב"מ (דף צב) דאי פועל משל שמים הוא אוכל לדידיה זכי רחמנא לאשתו ובניו לא זכי רחמנא, ע"ש ובאה"ע (סי' כח סעי' יז) ובספרי אבן הראשה (סי' מ) מה שכתבתי בדברי התוס' בפסחים (דף כט) ממ"ש בנדרים (דף לד) לאפוקי דאי אזמניה עלה כו', וממ"ש בעירובין (דף עג) תד"ה בני חבורה, ובחידושי כתבתי להוכיח בזה ממ"ש התוס' בב"ק (דף קיא) ד"ה הגוזל, דדוקא נקט מאכיל דלא חשיב שינוי רשות במה שנותן לבניו הסמוכין על שלחנו כו' כיון דלאכילה נותן להם ומזונותיו עליו כו' יע"ש, וע' ביצה (דף מ) דתנן אא"כ זכה להם מנותיהם מעיו"ט, ובתוס' דל"מ בירר חלק כאו"א, משום דאורחין אין דעתם כ"כ על מנות, ומשמע דהוי שלהם, וע' מ"א (סי' קע"ה ס"ק ד) גבי ברכת הטוב והמטיב,

אי כשנותן לאורח הו"ל כיש לאורח חלק בו, וע' מעשרות (פ"ד הלכה ב) הלוקט את הכלכלה לשלוח לחבירו לא יאכל עד שיעשר יע"ש, וע' ע"א (דף סט) רש"י ד"ה מה שעל השלחן, ועמ"ש המקנה קדושין (מג) מההיא דמעילה (דף כ) גבי אורחין שכולן מעלו, וע' נדרים (דף פח) מה שאת נושאת ונותנת בפיך, ובחידושי הארכתי בכל זה], וע' יבמות (דף פז) פרט לחזה ושוק דמשלחן גבוה קזכו, וע' גיטין ()דף ל) המלוה מעות את הכהן כו' ואע"ג דלא אתי לידיה אמר רב במכירי כהונה ושמואל אמר במזכה להם ע"י אחרים (ולרב י"ל קצת דהוי גבי גבוה כמכירי כהונה, וכן לר"י דעשו שאינו זוכה כזוכה כו'], ועכ"פ פשיטא דליכא משום גזל כיון דלא חשיב ממונו ומשלחן גבוה הוא דקזכי, ובפרט לפום דסבר רבא בר"ה (דף כח) דמצות לאו ליהנות נתנו והגם דהכא איכא הנאת הגוף בהדה (וע' ר"ן נדרים דף טו), כבר נתבאר שבלא חשיבות המצוה לא היה ש"פ, ולפום דמשמע בלשון התוס' בקדושין שכתבו דקרו ליה חמצן לפי שחטף חלק הגרגרן כמותו אבל האחרים לא היו חוטפין אלא מחלק הצנועין כשמושכין ידיהם יע"ש, משמע שחטף קודם שבא ליד הגרגרן, וא"כ פשיטא דליכא בזה משום גזל, וגם לפמ"ש התוס' ביומא בתירוצם השני דמשמע שחטף מידו, אכתי כבר נתבאר שלא נחשב בזה גזלן, בפרט דאפשר שהוא חטף לשם מצוה שחשב בדעתו לקיים מצוה בזה שיאכל כדי שביעה ושיתקיים המצוה כתיקונה, וא"כ אינו גזלן וחמסן, אלא שעשה שלא כהוגן מה שחטף מחבירו בחזקת היד, והיו קורין אותו בן חמצן, ומייתי מקרא דפלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ, דמבואר רזה שאינו רשע אלא שהוא עושה עול, והגם דביומא פרש"י דחמצן גזלן, ובקדושין פרש"י דחמצן לשון חמסן, ועיין ירוש' ב"מ (פ"ד הלכה ב) כתיב כי מלאה הארץ חמס כו' והיו מתכוונין ונוטלין פחות מש"פ דבר שאינו יוצא בדייניין, וביאר הפ"מ דמש"ה קרי לה חמס ולא גזל, אכתי הכא אפי' חמסן אינו, כמו שנתבאר, רק שפירש שהוא כעין גזל וחמס, וע' ב"ק (דף סב):

ובזה י"ל הא דמסיים רבא בדבריו, אשרו חמוץ ואל תאשרו חומץ, ובפרש"י דלא שייך הכא אלא בסנהדרין (דף לה) שלמדנו מכאן שנזקקין לתובע תחלה, דלפ"ז י"ל שהוצרך להביא הך דרשא, דשמעינן מזה דנזקקין לתובע תחלה ופרש"י כגון תובע חבירו שהלוהו ואינו משלם וזה טוען משכון היה לי בידך ונתקלקל, נזקקין תחלה לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואח"כ נזקקין לדין המשכון, הרי שנחשב חמוץ הגם שיש לו כנגד זה טענות ותביעות והוראת היתר שלא לשלם, וה"נ הגם דליכא משום גזל וחמס והוא חוטף לצורך מצוה מ"מ חשיב חמצן, ומשמע לפ"ז כהגירסא דקדושין דרבה מייתי מקרא דאשרו חמוץ ולא כהגירסא ביומא דמייתי זה בשם רבא, דהא בסנהדרין (שם) רבא יליף

מינה דאשרי דיין שמחמץ את דינו [ולפ"ז אינו שם גנאי], ודלא כר"ח דדריש אשרו חמוץ ולא חומץ, וקצת י"ל לפום דגרס ביומא דרבא הוא דקא"ל, דרבא לטעמי' דאמר וכרב מי לא תניא והתניא כו' והגרגרין חולקין אלמא ממונו הוא ואית בה דין חלוקה, ושייך בזה ענין תביעה ודררא דממונא, אלא שאינו גזלן וחמסן לפי שחוטף לצורך מצוה, ומש"ה, מייתי מקרא דאשרו חמוץ דהוי ג"כ שיש לו טענה ותביעה שישלם לו, ורבה בר שילא סבר דלאו ממונו הוא ומשלחן גבוה הוא דזכי, וא"כ לא דמי להא דאשרו חמוץ, כיון דהכא אינו שלו וליכא ענין תביעת ממון, לזה מייתי מקרא דמכף מעול וחומץ, שהוא בכלל וגדר עושה עול לחטוף מחבירו, ומש"ה לא מייתי רבא קרא דרבה בר שילא, ונתבאר שהחמצן אינו חמסן אלא שיש איזה דמיון ביניהם, שהשמות שממוצא אחד יש להם ע"פ הרוב איזה יחס ודמיון, ובכ"ז יש הבדל ביניהם, ובודאי שבכתיב' שם העיר בגט הוי שינוי אם יכתוב בשינוי אות גם כשהוא ממוצא אחד:

יתברך מאדון הברכות בכל טוב כנפש ידידו הדו"ש אליהו בהרב הה"ג רנ"ה שליט"א קלאצקי.

סימן לב

בתשובת הרא"ש (כלל מה סי' כא) כתב וז"ל דע כי אין חשש בכתיבת שם הנהר, ואפילו לא נכתב שם העיר השליח מביאו ואומר נכתב ונתן לי באותו מקום, דלא פסלינן אלא שינה עירו אבל לא נכתב שם עירו ועירה כשר כו' אבל אם הוא ביד השליח ולא נפל ממנו אין לחוש כלל דלא גרע מההוא דיהיב ס"ת לדביתהו להתגרש בו דבעי גמרא לומר שהיא מגורשת בכריתות דכתיב ביה לולי שלא נכתב לשמה עכ"ל, ותמוה שמביא ראיה לסתור, דהא אדרבה קאמר הש"ס בגיטין (דף כ) בההוא גברא דעל לבי כנישתא שקל ס"ת יהיב לה לדביתהו א"ל הא גיטך א"ר יוסף למאי ליחוש לה אי משום מי מילין אין מי מילין ע"ג מי מילין אי משום כריתות דאית בה הא בעינא וכתב לה לשמה וליכא וכ"ת ליחוש דלמא אקדם ויהב ליה זוזי לספרא מעיקרא, בעינן שינה שמו ושמה שם עירו ועירה וליכא, ומבואר דכל הפסול הוי לפי שלא נכתב שמו ושמה כו', ולא משום שלא נכתב לשמה, דחיישי' דאקדים זוזי לספרא, וכדי ליישב זה י"ל דדייק הרא"ש מדלא קאמר הש"ס תיכף אי משום כריתות דאית בה הא בעינן שמו ושמה כו', ולמאי הוצרך לומר דבעינא וכתב לה לשמה, כיון דזה הטעם אינו מספיק, דיש לחוש דלמא יהב זוזי לספרא, ומדייק מלשון הש"ס דכשלא כתב שמו ושמה לא הוי אלא פסול מדרבנן, אלא דקאמר דממילא אין בגט ממש אף מה"ת, משום דתו ליכא למיחש דדלמא אקדים

ויהב ליה זוזא לספרא, שאין לחוש לזה, דרוב סופרים בקיאין הן, ולא יעשה זה הסופר לכתוב זה לשם גט, כיון שיודע שהוא פסול בלא הזכרת שמו ושמה, ומש"ה קאמר הש"ס דבעינא וכתב לה לשמה וליכא, דזה עיקר הטעם שאין בגט ממש, וכן מבואר בחידושי הרמב"ן, ושפיר דייק הרא"ש דמוכח מהסוגיא דלא מיפסל מה"ת כשלא כתב שמו ושמה, והגם דקיי"ל שאם שינה שמו ושמה שם עירו ועירה שהולד ממזר, היינו דוקא בשינה דהוי כמויידף (דף סד) דביצים דייק דכשלא נכתב שם העיר כשר לרי, וגבי ישראל גלתה תורה אלא כששינה שם העיר [ודכיון דכשוב דביצים משקה הוא ומיחוי שיהא מוכח מתוכו, ממילא בשם העול דצף אסיר להו רחמנא רבנן לפסול], ומ"ש בעינן שינה שמו ושמה שם עירו זרי אצטריך אגב שמו ושמה וכמ"ש האו"ז, או שהיה לו גירסת התוס' דלא גנה לה, [וגם אי שינה שמו לא מיפסל אלא לכתחילה, ל"ח שהסופר יעשה זה, ובודאי לא נכתב לשם גט], אמנם גם להסוברין דכשלא נכתב שמו ושמה בטל הגט מה"ת לכ"ע אף לר"א, יש לישב הא דקאמר הש"ס דבעינא וכתב לה לשמה, דהיינו שהוצרך לומר זה כדי שלא יהא אף ריח הגט לפסול לכהונה, דכשלא נכתב שמו ושמה הוי ריח הגט ופוסל לכהונה, ודוקא כיון דממילא ל"ח דאקדים זוזא לספרא, שהסופר בודאי לא כוון לכתוב לשם גט, כיון שהוא גט פסול, ממילא הוי ס"ת בעלמא דאף ריח הגט ליכא, ובלא"ה מוכרחין לפרש דהא דקאמר למאי ליחוש לה, היינו דאף ריח הגט ליכא, דהא גם אי אקדם ויהב זוזי לספרא לכתוב אותה פרשה לשם גירושיה, כיון שלא היה הס"ת שלו, דאם היתה שלו, לא הו"ל למימר דאקדים ויהב ליה זוזי לספרא והו"ל לומר שצוה אותו לכתוב הפרשה לשם גירושיה, וכן לא משמע כלל שהיה הס"ת של הסופר או של האשה ושהקנו אותה להבעל, ומשמע שהיתה ס"ת של ביהכ"נ, וע' נדרים (דף מו) דבהכ"נ אין בו דין חלוקה, וע' יו"ד (סי' רכד), וגם כשיש לו חלק בס"ת אכתי אינו שלו, שיש לבעלים אחרים שותפות בס"ת, וגם למ"ד אומן קונה בשבח כלי, לא תהני מה דאקדם ויהב ליה זוזא לספרא, כיון דעצם הקלף הוי של שותפות, ואין לומר דסבר יש ברירה (וע' עירובין דף לז דאמר רב יוסף דמאן דסבר יש ברירה אפי' בדאורייתא יש ברירה) ועל דעת כן כתבוהו בשותפות שבשעה שישתמש בו כאו"א יהא שלו, ועמ"ש התוס' בסוכה (דף כז) ובאו"ח (סי' תרנ"ח סעי' ז) וביו"ד ה' ס"ת לענין כתיבת ס"ת בשותפות, אי מקיים בזה מ"ש כתבו לכם, שע"ד כן נשתתפו, שבשעה שיקרא בה תהא שלו, ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' לח) בענין חזרה מעורכי המלחמה בבית של שותפין, דז"א, דגם אי נימא דהויא שלו בשעה שקורא בה שעומדת הס"ת לכך, אכתי פשיטא דלא הויא שלו בשעה שנותן הספר תורה לאשתו שתתגרש

בה, שאין הספר תורה עומדת לכך, ולא הוברר הדבר שתהא שלו לאותה שעה (ודוקא במה שנותנת שכר הסופר תקנו רבנן משום עיגונא להקנות לבעל ולא שייך זה כאן], וא"כ קשה לכאורה דבלא"ה אינה מגורשת כיון שאין הס"ת שלו, ואנו מוכרחין לפרש דקאמר רב יוסף שאין לחוש אפי' לריח הגט וא"כ אי אפשר לפרש כמו שביארתי לעיל, דקאמר שאין לחוש דאקדים ויהב זוזי לספרא, משום שהסופר לא יעשה זה כיון שיודע שהוא גט פסול כשלא נכתב שם האיש והאשה, דא"כ דפשיטא לן שהסופר לא יכתוב גט לשמה מה שאינו בהכשר מדינא, יקשה דתיפוק לן דכיון שיודע הסופר שאין כל הס"ת שלו, ממילא לא יבא לכתוב אותה פרשה לשם גירושין, אך י"ל דבזה לא ידקדק הסופר אם בעצם יהא גט, ורק שיחסר מה שאינו שלו, ואפשר שלאחר זמן יקנה הס"ת מבעלים וחשוב להיות כולה שלו [ואפשר ג"כ שקנה אח"כ הס"ת], וממילא יש לחוש שיכתוב הסופר אותה פרשה לשם גירושיה, ודוקא משום שפסול כשלא נכתב שמו ושמה, הוא דלא חיישינן שיעשה זה הסופר, ויש מקום עוד ליישב ולבאר לשון הש"ס דקאמר בעינן שינה שמו ושמה כו', ופרש"י דתנן לקמן דפסול אלמא צריך לכתוב שמו ושמה, וקשה דהא שאני שינוי דגרע טפי דהוי כמזויף מתוכו, וגם אין הלשון מדוייק דהו"ל לומר בעינן שמו ושמה, ויש לפרש דקאמר דנהי דשינה שמו ושמה משמע במתני' דחשיב גט פסול ופוסל לכהונה, אכתי הכא דהוי ס"ת בעלמא ולא הוי כעין גט כלל אף ריח הגט אין בו, והיינו דקאמר דבעי' שינה שמו ושמה, דאז הוא דאיכא ריח הגט, אבל הכא דהוי ס"ת בעלמא אף רה"ג ליכא:

ובחדושי הרשב"א כתב וז"ל תימא לענין מה קאמר ר"י אי למגורשת ודאית אבל ספק מגורשת קא הויא, מאי דמי, אין דבריו מסיעין שם שע"ג מילין, תיפוק ליה דלא קראוהו ולא בשם, בן גזלן השם המורגל מגורשת ודאית ואע"ג דבדקיניה ופליט טעמא לא ניחא ליה הא דמייתי מכה מאי קאמר והא בעי' שמו ושמה רשע מכף מעול וחומץ שמואל דכל גיטין דמתניתין פסולין ופוסלין מן היטב דרשו. אפי' ראשון דהיינו גט שנכתב שלא לשם אשה, ותירצו בתוס' דשאני התם כו' אבל כריתות דס"ת דלא הוי כעין גט כלל אפי' ריח הגט אין בו, ולא ידענא מאי קושיא דהתם הא איפלגי בה כו' וק"ל כמ"ד דכלן אין פוסלין כו' וכיון שכן הכא איכא למימר דלפוסלה מן הכהונה ואפ"ה בעיא שמו ושמה עכ"ל, וקשה לתירוץ התוס', דהא קאמר בעינן שינה שמו כו', ומשום שחסר כתיבת השמות, ובזה איכא עכ"פ ריח הגט, וההכרח לומר דהתוס' מפרש כמ"ש דקאמר בעינן שינה כו' דכריתות דס"ת דלא הוי כעין גט, גרע משינה שמו כו', ואף רה"ג ליכא, אך גוף דברי הרשב"א מוקשין, דגם אי איכא ריח הגט לפסלה מן הכהונה, שפיר קאמר

למאי ליחוש לה, דאי משום מי מילין ניחוש לבדוק אי פליט דאז הוי ספק גירושין (וכשיקדשנה אחר יחולו הקדושין מספק], הא אין מי מילין ע"ג מילין וא"כ ליכא שום ספק גירושין, ואי משום כריתות דאית בה הא בעינן כו' שמו ושמה, וא"כ בודאי אינה מגורשת והיא א"א בודאי [ולא תפסי בה קדושין], הגם שיש רה"ג לפסול לכהונה, וליכא למימר דדייק הרשב"א מדלא קאמר תיכף דהא בעינן שינה כו', וס"ל שיש בזה פסול מה"ת, ודמוכרח לומר דקאמר דממילא ל"ח דאקדים זוזא לספרא, ודממילא אף רה"ג ליכא, דז"א, דא"כ לא הו"ל להרשב"א להקשות מהא דלא הויא מגורשת ודאית אע"ג דבדקיניה ופליט כו', והו"ל להקשות מכח הדיוק דלא קאמר תיכף מטעם שלא כתב שמו ושמה:

וכדי ליישב דברי הרשב"א, ההכרח לומר דס"ל דכיון דגם אי בדקיניה ופליט לא הויא מגורשת ודאית, ממילא א"צ לבדוק אי פליט, כיון שגם אחר הבדיקה לא יתברר לגמרי, וכמ"ש הנ"ב (חלק יו"ד תשו' נז) שלא כתב הרשב"א דאפי' היכא דאיכא ס"ס צריך לברר בבדיקה, אלא היכא שיכול לברר בבדיקה לגמרי, ולא היכא שגם אחר הבירור לא יתברר רק ספק אחד והספק השני א"א לברר יע"ש, ומדהוצרך לומר דאין מי מילין ע"ג מי מילין, הא לאו הכי היינו חוששין להצריך בדיקה, ע"כ היינו לענין לפסלה מן הכהונה, דבזה אפשר לומר שצריך לחשוש ולבדוק, משום שבשעה שנולד הספק היא עומדת בחזקת איסור לכל אדם, וממילא גם אחר מיתה דאיכא ס"ס לענין להנשא לכהן, אכתי כיון שנולד הספק גירושין בשעה שהיתה בחזק"א, י"ל שיש לחוש לברר לכתחלה, משא"כ לענין שיתפסו קדושי אחר, דאדרבה חזקת א"א מסייע שלא יתפשו קדושי אחר, אין לחוש לברר לכתחלה שיש חשש תפיסת קדושין אם יקדשנה אחר, וכמ"ש הנו"ב שלא החמיר רשב"א לברר אנא באתיליד ריעותא מחיים שאז ליכא חזקת היתר, ואם נאמר כן, ההכרח לומר דהיכא שבשעה שנולד הספק עומדת בחזקת איסור, הגם שכל הספק אנו דנין על הזמן שימות ויופקע החזק"א, ע"מ צריך לברר כה"ג לכתחלה, הגם שלא יתברר הספק השני [וקודם דפליט משמע דאפי' רה"ג לא הוי ע' פרש"י ורשב"א], ודוחק לומר כן, ויותר י"ל בפשוט, דכיון שעדיין לא קידשה אחר, ואין אנו יודעין שיבא אחר ויקדשנה, אין לנו עתה תועלת וחשש שנצריך בדיקה, ודוקא אם הבעל הוא כהן, יש צורך בבדיקה דשמא אסורה לו שהיא ספק מגורשת, ושפיר מקשה הרשב"א דכיון דליכא למימר דקאמר נענין שנבדוק להתירה לעלמא, ושתהא ודאי מגורשת, דהא אפי' הוי על הנייר לא הויא מגורשת בודאי, מוכרחין לומר דקאמר שאין לחוש לבדוק ולברר שהיא ספק מגורשת, והיינו ע"כ כשהבעל כהן, מדיש צורך וחשש שנצריך עתה בדיקה, ושפיר

מקשה דא"כ אסורה לו משום ריח הגט, ואין להקשות ע"ז דגם בבעל ישראל יש חשש שמא היא מגורשת ולא תוכל לדור עמו, דז"א, דהא במיוחדת לו ליכא איסורא וכמ"ש הרמב"ן שגם הרמב"ם מודה בזה, וכמ"ש הב"ש אה"ע (סי' כו ס"ק ב) ובמקנה שם, וע' גיטין (דף פח) רש"י ד"ה ואסרינן לה אגברא, דקאי באשת כהן שיצא קול שגירשה בעלה דחיישינן לקלא, ומשום דבאשת ישראל לא שייך לחוש לזה [וע' נב"ת אה"ע (ס' קלב) שהוכיח הגאון בן המחבר מהגירסא בדברי הרא"ש דפירוש אפי' הוא כהן, וביאר כוונתו דלא מיבעיא באשת ישראל חיישי' לקלא, כיון שאין בזה חומרא כל כך, שיש לה היתר לישב תחתיו אם יקדשנה שנית, (דלדעת הרא"ש יש איסור בזה, וז"א דהא כבר הביא הב"ש מ"ש הרא"ש בעצמו פ"ק דכתובות להדיא דליכא איסורא, וכן בת' הרא"ש כ' דוקא משום שבושה לטבול, גם דא"כ יקשה מאי פריך הש"ס מהא דא"ר אשי דכל קלא דבתר נשואין לא חיישינן לה, דמאי קושיא דדלמא מתני' איירי באשת ישראל ואזלינן לחומרא כיון שיש לה תקנה בקדושין, ורב אשי הא דקאמר דוקא דלא חיישינן לקלא במקום דליכא תקנה שתותר לבעלה, דמש"ה קאמר דבתר אירוסין חיישינן ומגרש ראשון ונושא שני, ומנליה להכריח דמיירי מתני' אף בא"כ ולהקשות, אע"כ דבאשת ישראל לא שייך כלל חשש בזה, וכמ"ש בפרש"י להדיא], וגם אם יש בזה איסור מדרבנן, לא שייך לחוש, כיון שגם אחר הבדיקה דפליט לא יהא אלא ספיקא דרבנן, ומש"ה מכריח הרשב"א דמיירי כשהבעל כהן, וקצ"ע דלפ"ז מאי קאמר הש"ס ורב יוסף מאי קמ"ל, דהא קמ"ל שאין בזה אף לריח הגט, וכן להפירוש דלעיל קמ"ל דל"ח שמא כתב הסופר לשמה, כיון שלא יהא גט כשר, ומש"ה גם ספק ריח הגט ליכא), וע' או"ז (סי' תשמה) די"ל דכשלא כתב שמו ושמה מדרבנן הוא דפסול, תדע דהא פריך נמי מעירו ועירה והא ודאי מדרבנן הוא אם לא נאמר דכדי נסבה וע' מרדכי ר"פ כל הגט (ול"ל דאגב אורחא קמ"ל דדוקא כשרואין שצוה לסופר לכתוב ולא כתב שם עירו הוי גט, אבל כשמוצא נייר כזה ומגרש בזה, ל"ת דאקדם זוזא לספרא, שאם כתב לשם גירושין היה מדקדק לכתוב כהוגן, דלא מסתבר לומר כן):

ועמ"ש הנו"ב תנינא (אה"ע ת' קיג) שהקשה עמ"ש הרא"ש (כלל מה סי' כז) וז"ל המקדש או המגרש אשה טוב הוא להזכיר שם אביה כדי לברר הדבר אם יש שני יוסף בן שמעון בעיר, ואם לא הזכיר רק שמה מגורשת, שסותר לע"ש בכלל הנ"ל (סי' כה) וז"ל שאין לפסלו בשביל שלא כתב שם אביה אלא שם כינויו כההיא דתנן בגיטין (דף פז) כתב חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין ותנא בגמ' חניכת אבות בגיטין עד י' דורות פי' אם יש כנוי לאדם וכתבו אחד מזרעו בגט עד עשרה דורות ולא כתב

שמו הגט כשר עכ"ל, ולא מכשר לה אלא לפי שכתב שם כינוי האב, והכריח מזה דבגט שהובא ע"י שליח, פסול כשלא הזכיר שם האב יע"ש, ולענ"ד יש ליישב, דגם כשהגט כשר כשלא הזכיר שם האב, הוצרך לאשמעינן שאין לפסלו כשכתב שם כינוי האב, דהיינו שבמקום שמו נכתב הכינוי, דסד"א דגרע טפי דהוי כשינה שם האב, שפעמים אינו ניכר שהוא כינוי, והרואה יטעה לחשוב שהוא שם האב, וע' תענית (דף כ) תוד"ה בחניכתו כגון ר"א אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראין כך, והכינוי עזרא הוא שם ג"כ, ותוספת הסימן אבן היה רק בתושבי מדינות הערביים, שאבן הוא בן בלשון ערב, ופעמים נקראו בחניכה בלא הוספת שם אבן ובן בידוע, וא"כ משכחת שיבאו לטעות ולחשוב שהוא שם האב, ונהי דכשר כשלא הזכיר שם האב שהקורא ידע שלא נכתב שם האב [ולא יטעה לחשוב שהיא שתוקית דהוי מלתא דלא שכיחא] סד"א דהכא גרע טפי דהוי כשינה שם האב, וקמ"ל דאין זה שינוי כיון דמצינו במתני' דכתב חניכתו וחניכתה כשר, והדרך להזכיר לפעמים החניכה במקום השם, ועפ"ז יש מקום לחוש יותר כשלא נכתב שם הנהר, מהיכא שלא נכתב שם העיר, דכיון שנהגו לכתוב שם הנהר, יוכל הרואה לטעות ולחשוב שהיא עיר אחרת ששמה כשמה ושאין לה נהר, וצ"ע:

סימן לג

ר"ח כסליו שנת תרמ"ח, כבוד ידידי הרב הג' החריף ושנון כו'

מו"ה יוסף אהרן נ"י ראבינאוויץ בעהמ"ח ס' פרי דור. קבלתי יקרת מכתבו, שכתב לחקור בענין תולעת שלא פירש, אי נימא דנהי דלא אסרתה התורה באיסורא דתולעת, יש בזה ענין אמ"ה שיאסר לב"נ, הדין פשוט שאין בזה משום אמה"ח, וע' כ"מ (פ"ט ממלכים הלכה י') דב"נ מותר באמ"ה דשרצים, כמ"ש בסנהדרין (דף נז), וגם בדרני דבשרא כתבו האחרוני' דכיון דיליף מקרא דואת נבלתם תשקצו לרבות את הדרנים שבבהמה, ואי לא הוה הך ילפותא, הוי שרי גם לישראל ומשום שאינו כאבר ובשר מן החי, וליכא ילפותא לאסור אלא לישראל, וע' חולין (ד' סז) תד"ה לרבות, שלא הקשו דתיפוק דהוי אמה"ח, ולכאורה מצינו בפרש"י תמורה (דף לא) בהא דתניא מלא תרוד רמה הבאה מאדם חי ר"א מטמא, ופרש"י בחד לישנא דאפי' בחייו נמי מטמא ר"א דאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל כאבר מן המת, הרי דחשיב לרמה כאמה"ח, אך כבר מסיק התם דע"כ לא פליג ר"א עלייהו דרבנן אלא ברמה דאקרי אדם מחיים רמה דכתיב ותקות אנוש רמה ובן אדם תולעה, וא"כ גבי בהמה דהוי פרשא בעלמא הבא

מרקבון לא חשיב אמה"ח, וכן רבא שם קאמר דפליגי רבנן עליה דר"א, משום דרמה פרשא בעלמא היא:

וכן מבואר דרמה לא עדיף מרקב, ממ"ש התוס' שם ד"ה מלא תרוד רמה, דקשה דבמס' נזיר (דף נא) בעי הרקיב כשהוא חי ומת מהו, ומאי קמיבעיא ליה הא ר"א מטמא לפירוש ראשון [דרש"י] ולפירוש שני אפי' לא מת וכ"ש מת, והוכרחו לתרץ דבעי אליבא דרבנן דדלמא לא מטהרי אלא ברמה דהוי פרשא בעלמא ואינו מגוף האדם אלא בריה בפ"ע אבל רקב מודו, אבל לר"א שמטמא רמה כ"ש שמטמא רקב, יע"ש בלשונם, הרי דס"ל דליכא למימר דמש"ה מטמא ר"א רמה שנחשב כאמה"ח, וכתבו להדיא דגרע מרקב, ומה שלא תירצו התוס' דשאני רמה דאדם מחיים אקרי רמה, י"ל דהיינו משום דבנזיר (שם) רבא הוא דקא בעי לה, ורבא קאמר בתמורה שם, תניא דמסייע לך מלא תרוד רמה כו', ולא ס"ל כדחוי אביי דע"כ לא פליג ר"א אלא ברמה דאקרי אדם מחיים רמה, גם דכמו"כ לטעמא דאביי, כיון שיש לו רמה כ"ש שיש לו רקב, דכמו"כ אקרי אדם מחיים עפר, דכתיב כי עפר אתה. והנה התוס' בתמורה שם הקשו, דהכא תני מלא תרווד רמה, ובמשנה פ"ב דאהלות תנן כזית רמה בין חיה בין מתה מטמאה דברי ר"א כו', ואסקו בקושיא דגם כדמיירי כשפירש מאדם חי, אכתי שיעור תרוד מאי בעי הכא ע"ש, ולכאורה י"ל דר"א לטעמיה פ"ו דעדיות ובחולין (דף קכט) דתנן כזית בשר הפורש מאמה"ח ר"א מטמא ור' נחוניא בן הקנה ור"י מטהרין, וקאמר ר"א דמה המת כזית בשר הפורש ממנו טמא אף אמה"ח כזית בשר הפורש ממנו יהיה טמא, ובפרש"י בחולין שם, בד"ה מת האדם כתב וז"ל ובשר הפורש מן החי טהור וכר"י ורנב"ה מתוקמא דמטהרים לקמן בשר הפורש מאדם חי, וכן פרש"י שם (דף קכח) ד"ה איכא בינייהו וז"ל בשר הפורש מן החי לא מטמא אא"כ הוי אבר עם הגידים והעצמות וכ"ש בשר הפורש מן אמה"ח יע"ש, ודברי פרש"י צריכין ביאור, וכיון דלר"א אמה"ח [ובמה"ח] דמי למת, בעי מלא תרוד רמה ורקב דומיא דמת, ור' יהושע לטעמיה קאמר בעדיות דתאמר בחי שאין לו רקב [ובתמורה שם הקשו התוס' למאי הוצרך לומר דאבל ביצה אימת גדלה לכי מסרחא כו', ולכאו' י"ל דלולי הך טעמא היתה אסורה דמגופה דתרנגולתא קא רביא, , ולולי טעמא דאקרי מחיים רמה היה דומה לביצת אפרוח, דגם רמה בא מסרחון, ולזה הוכרח לחלק דאדם אקרי מחיים רמה, וביצה אימת גדלה כו']. ועכ"פ כיון דרמה לא עדיף מרקב לא חשיבא אמה"ח, ועמ"ש הכו"פ (סי' פא) דגם להס"ד דאסור חלב משום אמה"ח לא מתסרא אלא לישראל דהוי בכלל צירן ורוטבן ע"ש, וה"נ לא נאסר לב"נ אלא אמה"ח ממש, ולא רמה שהוא בריה בפ"ע אלא שבא מן הבשר, וגם אי נימא דדרני

דבשרא הוי אמה"ח בחיי התולע, הגם דאין אמ"ה בתולעים, משום דהנך דרני נחשבין כחלק הבהמה, וכיון שיש להם חיות לעצמן, אין שחיטת הבהמה מתירתן, ואחר מיתת הדרני הוי בכלל ואת נבלתם תשקצו, אכתי כיון שגם בחיי התולע אינו אמה"ח בעצם, רק שבא מאיסור אמה"ח, לא מיתסר לב"נ, דב"נ לא מיתסר אלא באמה"ח ממש, ולא בדרני שבאין מאיסור אמה"ח כדפרש"י ב)

וראיתי להגאון ח"ס חלק יו"ד (ת' יט) שיצא לדון דנראה לכאורה לאסור ביצים לב"נ, לפמ"ש התוס' בחולין (דף סד) דביצים חדוש הוא דאין לך דבר היוצא מהחי ושרי, וגבי ישראל גלתה תורה היתרא ולא לב"נ, וכתב וז"ל ואין להשיב דביצים משקה הוא ומיחוי וגמיעה בעלמא וממילא שריא, דאכילת אמה"ח אסיר להו רחמנא ולא שתיה, ודוקא בישראל דכתיב ריבוי לאסור צירן ורוטבן אצטריך שריותא בחלב ובביצים ולא בב"נ, דתינח ביצה חיה, אבל צלייה ונתבשלה הוי אוכל, ועוד דחיה נמי נראה דאוכל הוא ולא משקה, והביא מריש ביצה יע"ש [ולפלא שלא הביא הח"ס מהא דחשיב לה ביומא (ד' פ) לאוכל הבא מחמת אוכל, ומוכח שם שאינה מחוסרת בישול, וע' סנהדרין (דף ה) מי ביצים אין מכשירים, ובב"י יו"ד (סי' שכט) גבי עיסה שנלושה במי ביצים, והארכתי בזה במק"א]:

ולענ"ד פשיטא דביצים מוחרות לב"נ, שאינן בכלל אבר ובשר מן החי, דהא איסור אמ"ה לב"נ יליף בסנהדרין (ד' נו) מקרא דאכל תאכל, העומד לאכילה ולא אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה, ופשיטא שאין בכלל זה ביצים וחלב שעומדין לאכילה, וכן למאן דיליף מקרא דאך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, לא הוו ביצים בכלל זה, וכמבואר בכריתות (דף כ"א) ע"ש ודוקא גבי ישראל, דסד"א שיאסור גם החלב, משום דליכא מידי דאתי מחי ושרי לישראל, וסד"א דהוי כרוטב דבר איסור, ובעי ילפותא להתיר, ממילא ה"נ ביצה חידוש הוא דשרייה רחמנא אע"ג דאתיא מחי, וכ"ז החידוש הוא גבי ישראל, דסד"א לאסור כל הבא מן החי אף שאינו אבר ובשר ממש, משא"כ לב"נ פשיטא דשרי, וכן מבואר מדברי התוס' בחולין (שם ד"ה שאם) דמדמו ביצים לחלב, אלא שאין שניהם באין מן החי בענין אחד, ולא כתבו דביצים הוי בשר מן החי ממש, ומוכרח מלשונם דלא חמירא מחלב, דגם להס"ד הוי מותר לב"נ כמ"ש הכו"פ, ובפרט דהכא הוי מן העוף דקילא טפי לכ"ע, ונתבאר דלב"נ לא נאסר פליטת אמה"ח, ואזדא מה שהעיר כ"ת בהא דחולין (דף ח) דקאמר אימת בלעה לכי חיימא אימת קא חיימא לכי גמרה שחיטה ההיא שעתא היתרא הוה, דנימא דבב"נ שיש איסור אמה"ח אחר שחיטה בעודה מפרכסת, יאסור להם לנחור בסכין שנחרו בו בהמה טמאה לנחור עוד בהסכין עכ"ד, ולפמ"ש גם

לשיטת הסוברים דב"נ אסור בבשר מן החי, אכתי פליטת אמה"ח ובמה"ח מותר לב"נ, וע' בספרי אבן הראשה (סי' יב) מ"ש בזה:

ומה שהביאו לחקור, דכיון שהיתר הריאה לב"נ הוי מטעם מי איכא מידי, כמ"ש בחולין (דף לג), לא שייך ההיתר, כשיש בה מורנות שאסורין לישראל, ז"א דכבר מבואר בתב"ש (סי' כז) דדוקא כשנתנבלה בשחיטה דלא אהניא שחיטה כלל לישראל ל"מ להתיר לב"נ, והיכא דאהני שחיטה לישראל במקצת, מהני להתיר הריאה לב"נ, והכא שכל הבהמה כשרה, ורק מקום התולעים אסורין לישראל, פשיטא דאהני שחיטה להתיר הריאה לב"נ לגמרי, ובלא"ה שרי לב"נ גם כדנחשב כדמנחי בדקולא ושכבר פירשו מחיים, כיון דהוי כפירשא בעלמא:

ג) **ומ"ש** כ"ת ע"ד מה שחקרו האחרונים, אי מהני מה"ת נחירת ארמאי בעוף, למ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת, לפמ"ש הרא"ש דשחיטת ארמאי נבלה משום דכתיב וזבחת ואכלת, אותו שהוא בר זביחה אכול מזבחו, והיינו דוקא בבהמה שצריך זביחה, והביאו מ"ש הרא"ש פ' יוה"כ ובתשו' הרא"ש (כלל כו סי' ה) שכתב וז"ל למה שוחטין ואוכלין ביו"ט והוא עשה ול"ת מוטב שיאכלו נבלה שאינה אלא בלאו, ועוד יאמר לארמאי לנחור עופות דליכא אלא איסורא דרבנן למ"ד אשל"ע מה"ת, , אלא ודאי כיון שהתורה התירה אוכל נפש ביו"ט הוי כמו בחול שמותר בו כל מלאכה, וכן בחולה נמי כו' עכ"ל, אלא דלרמב"ם דהטעם דשחיטת ארמאי נבלה הוי מקרא דוקרא לך ואכלת מזבחו, ממילא ה"ה נחירת ארמאי בעוף הוי נבלה:

לכאורה גם לשיטת הרמב"ם, ליכא למילף מוקרא לך ואכלת מזבחו, אלא במעשה שחיטה וזביחה, ולא בנחירה בסימנין למ"ד אשל"ע מה"ת, וכמ"ש התוס' בע"א (דף לב) ד"ה דלא כר"א, דלא אמרי' סתם מחשבת ארמאי לעבודת כוכבים אלא דרך שחיטה אבל דרך חניקה ונחירה לא והכא גבי בשר הנכנס דייק שפיר שאין דרכן להכניס בשר לעבודת כוכבים אלא מבהמה שחוטה עכ"ל, וע' (דף נא) גבי שחט לה חגב, דמ"ס אמרינן כעין זביחה ומ"ס כו' כעין פנים, וא"כ כשנותר עוף אינו בכלל ואכלת מזבחו, לא מיבעיא להב"י וב"ח בשיטת הרמב"ם דכשאין עובד כוכבים אין שחיטתו אסורה אלא מדרבנן, אלא גם להש"כ (סי' ב' ס"ק ב) אין נחירה בכלל זביחה:

ולכאורה קשה מדפריך בחולין (דף פד) על הא דדריש רב עינא דשוחט לחולה בשבת חייב לכסות, מהא דר' יוסי אומר מה מילה שודאה דוחה שבת אין ספיקה דוחה יו"ט כסוי שאין ודאה דוחה שבת אינו דין שאין ספיקו דוחה יו"ט כו' מאי ודאי דכסוי דלא דחי שבת לאו השוחט לחולה בשבת כו', ויקשה אמאי לא דחי הש"ס דלעולם השוחט

לחולה שיש בו סכנה חייב לכסות, לפי שכבר ניתנה שבת לדחות אצל שחיטה זו נדחית לכל מצותה של שחיטה זו, וכדקאמר במנחות (דף עב) שאני התם שהרי דחתה שחיטה את השבת וכיון שנדחית אצל שחיטה נדחית נמי אצל הקטרה, והא דקאמר דכיסוי אין דוחה שבת, מיירי כששחט ונחר ארמאי לצורך קטן חולה שאין בו סכנה, וגם סתם צרכי קטן כחולה שאב"ס דמי, וסבר אשל"ע מה"ת ונחירתו זו היא שחיטתו דממילא חייב לכסות כדקאמר לקמן. ולא מיבעיא להר"ן פ' יוה"כ דכל שהוא לצרכו של תינוק אע"פ שהגיע לחינוך מאכילין אותו אסור מדרבנן אפי' בידים, ועמ"ש הרשב"א יבמות (דף קיד), דגם האוסרין מודין שמותר להאכילו ע"י ארמאי, וע' פמ"ג או"ח (סי' שמג ס"ק ג וסי' שכח סעיף יז), ואין כיסויו דוחה שבת, כיון שלא ניתנה שבת לדחות אצל חולה שאין בו סכנה, ונימא דשייך בזה מצות כיסוי, הגם דכתיב ושפך וכסה מי ששפך יכסה וכשלא כסה וראהו אחר חייב לכסות, והיינו כשהשופך בר מצות כסוי, דהא כיון דחש"ו ששחטו ואחרים רואין אותן חייב לכסות, הגם דשוטה לאו בר חיובא ולאו סמיא בידן כמ"ש בגיטין (דף ע), ש"מ שיש מצות כסוי גם כשהשופך אינו בר מצוה, ועיין תב"ש סי' ב' דיש לחוש לחומרא לדעת הרמב"ם דשחיטת נכרי שאינו עובד כוכבים אינו אסור מה"ת ודחייב בכסוי, וא"כ יקשה גם אי נימא דיש הוכחה להש"ס דר' יוסי סבר ישל"ע מה"ת, מדקאמר בזבחים (דף סט) גבי נבלת העוף דיה כנבלת בהמה שחיטתה מטהרתה ולא מליקתה, דהא אכתי מצי לאוקי דמיירי כששחט נכרי שאינו ע"ג, לצורך חולה שאב"ס, וכה"ג הוא דאין כיסוי דוחה שבת, ולכאורה יש ליישב זה, דכיון דקאמר הש"ס ודלמא דעבר ושחט דומיא דמילה מה מילה ברשות אף כסוי נמי ברשות, ה"נ דדייק דומיא דמילה שמל ישראל, והגם דהכא לר' יוסי קיימינן, ואיהו קאמר בע"א (דף כז) וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, ופליג שם על ר' יהודה דקאמר דכותי לא ימול מפני שמל לשם הר גריזים ע"ש, אכתי הכא דקאמר מה מילה שודאה דוחה שבת כו', מיירי כשהמל הוא ישראל, ודומיא דהכא מיירי כשהשוחט הוא ישראל, אך באמת אין בתירוץ זה ממש, דהא דמכריח הש"ס דמה מילה ברשות אף כסוי נמי ברשות, היינו דאי נימא דמיירי כשעבר ושחט לבריא באיסור, אזדא הקל וחומר, דמה שאין ודאו דוחה שבת, אינו מצד גריעות מצות כיסוי, דגם אי הוה חשיב כמצות מילה, אינו ראוי שידחה שבת, כיון שמה שעבר ושחט באיסור גרם למצות כסוי, והוי כעין מ"ש התוס' בעירובין (דף ק) דמש"ה לא אתי עשה ודחי לאו דבל תוסיף, משום שבא ע"י פשיעה שנתערבו הנתנין במתן אחת בהנתנין במתן ארבע, וה"נ בא העשה דכסוי, ע"י מה שפשע זה ושחט באיסור, וכיון דלא מוכח ממה שאין כיסוי דוחה שבת, דגרע

מצות כסוי, ליכא לק"ו דאינו דין שאין ספיקו דוחה יו"ט, דהכא באה המצוה שלא ע"י פשיעה ואיסור, דהא דכוי אין שוחטין אותו ביו"ט היינו משום דאם שחטו אין מכסין את דמו, ואי נימא דספיקו דוחה, יו"ט ממילא הוי השחיטה שפיר בהיתר, [וע' בספרי אה"ר (סי' כ) דהומ"ל ששחט בעוד היום קודם בין השמשות דשבת וקודם שהספיק לכסות עבר ביה"ש וצריך לכסות בשבת, דהא קיימינן לר' יוסי דס"ל ביה"ש כהרף עין עמש"ש, וכשלא היה אפשר שישחוט קודם מעט, שיהא שהות לכסות בחול] וא"כ אכתי מצי אוקי ששחט נכרי שאינו ע"ג לחולה שאב"ס שלא באה המצוה ע"י פשיעה ואיסור, ואולי י"ל דכיון דכתיב בקרא ואיש איש מבני ישראל וגו' אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר, ליכא למצות כיסוי אלא בשחיטת ישראל (וחש"ו ג"כ בר שפיכה ואסיר בנבלה), ודברי התב"ש צ"ע, וממילא גם אי מצי ס"ל דאשל"ע מה"ת לא מצי מוקי בנחירת ארמאי:

ד) **ולכאורה** י"ל דהספק אי מהני נחירת ארמאי בעוף למ"ד אשל"ע מה"ת, תליא במחלוקת פרש"י והרא"ש בחולין (דף יז) בהא דבעי ר' ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו, ופרש"י דדרוש וקבל שכר הוא שצריכין אנו לעמוד על האמת ואע"פ שכבר עבר, והרא"ש כ' וז"ל ולא נהירא לי כו' לקבוע בעיא בש"ס בדבר שאין בו צורך לא אשכחן כו', ונראה לי דנ"מ בבעיא זו לאדם שאסר עצמו באחד מן המינין מזמן ידוע ואילך וכשהגיע הזמן היה לו מאותו המין שהיה אוכל והולך עד שהגיע הזמן, אם מותר לאכול מה שנתותר בידו ע"ש ועמ"ש הנוב"ת חיו"ד (ת' סד) ובהגהות הגאון ר"ב פרענקיל שם, די"ל שלא נסתפק אלא גבי אברי בשר נחירה שיש סברא לומר דכיון דבשעת מתן תורה נאסר אכילת נבלה והועילה הנחירה שלא תהיה הבהמה כנבלה, כבר הוכשר הבשר בשעתו ע"י הכשר נחירה וכדקאמר הש"ס נחירתן זו היא שחיטתן, וע"כ איכא למימר שגם אחר כניסה לארץ נשאר בהיתר דהוי כמו שנשחטו, משא"כ בכל איסורי מאכלות שהיה להם מקודם מ"ת שבודאי אסורים היו מעת שנאמרה אזהרת התורה ע"ש, והשתא י"ל דהרא"ש שכתב דמהני נחירת ארמאי בעוף למ"ד אשל"ע מה"ת, לטעמיה שכתב דנ"מ בבעיא דר' ירמיה לאדם שאסר עצמו באחד מן המינין מזמן ידוע ואילך כו', ומוכח דס"ל להרא"ש דהגם דקאמר נחירה שלהן זו היא שחיטתן, וקודם כניסתן לארץ לא הותר להם אלא בנחירה דוקא, מ"מ לא נחשב אז הנחירה מעשה המכשיר כמו שחיטה, אלא שמותרת בנחירה לפי שלא נתנבלה, ובלא נחירה הויא נבלה, ומש"ה אי אמרינן שהיו מותרין לאכול מה שנתותר בידם אברי בשר נחירה, נשמע מינה ג"כ לאדם שאסר עצמו באחד מן המינין כו', כיון דלא ס"ל דשאני נחירה שנחשב

אז מעשה המכשיר, ומש"ה להרא"ש לטעמיה, גם בעוף למ"ד אשל"ע מה"ת, הגם דבעי נחירה בסימנין, לא נחשב הנחירה מעשה המכשיר כמו שחיטה, וממילא שריא מה"ת בנחירת ארמאי, ואין קפידא בדבר מי נחרה כל שנחרה בסימנין ואינה נבלה, משא"כ לפרש"י שכתב דליכא נ"מ לדינא בבעית ר' ירמיה, ומשום דשאני בשר נחירה, דכיון שהיה זה אז להם במקום שחיטה, הוי כמו שנשחטו, דבאותה שעה היה הנחירה במקום שחיטה, ממילא י"ל דה"נ בעוף שצריך נחירה בסימנין, הוי נחירה בעוף מעשה המכשרת במקום שחיטה, וצריך שינחרו בר נחירה, ולא ארמאי שמותר גם בנבלה [וע' שע"ת (סי' תקנא סעי' ט) שהביא מכאן דהואיל ואשתרי כו' וע' יומא (דף יג) וחגיגה (ד' כו) הפותח את חביתו כו' ובביצה (דף לה) ומש"ש].

ומ"מ אין הכרח לחדש ולומר דפרש"י חולק על הרא"ש גם בזה, וע' פמ"ג בפתיחה שנסתפק אי שייך עשה דוזבחת גבי עוף, דלא לענין עשה הקישן רחמנא, ושחיטה בעוף הוא תיקון הלאו ע"ש, והגם דמוכח ממ"ש התוס' (דף לג ד"ה אחד) דשייך גם בעוף, אכתי היינו דוקא למ"ד יש של"ע מה"ת, וע' (דף לא) בהא זכינהו ר' נתן לרבנן מי כתיב וחתכת וזבחת כתיב [ולרבנן י"ל דס"ל דגם קודם שנתחדש דין השחיטה הוצרך מעשה הנחירה ע"י אדם שלא תמות מאיליה, וכמ"ש התוס' דף צא) ד"ה כמ"ד, ומש"ה ליכא למילף מדגלי רחמנא מתעסק בקדשים פסול מכלל דבחולין לא בעינן כוונה, רק דל"צ כוונת שחיטה, וצריך כוונת חתיכת סימנין כמקודם, וממילא גם נחירה וחתיכת סימנין הוי מעשה המתיר, או דס"ל לרבנן דהוי ענין זביחה בחתיכת סימנין וממילא הוי דוקא ע"י בר זביחה] ולפום דקיי"ל כר' נתן אין בחתיכת סימנין ונחירה שום מעשה זביחה, וכיון דהילפותא הוי מדכתיב וזבחת ואכלת אותו שהוא בר זביחה אכול מזבחו, לא שייך זה בעוף למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה, ולפמ"ש יש מקום לומר כן גם לשיטת הרמב"ם:

ה) **ולכאורה** לפמ"ש התוס' בחולין (דף צא) ד"ה כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח וז"ל וא"ת דלמא לא נאסר ואפ"ה היו מקיימין כמו שחיטה דקאמר ליה (יוסף לאשר על ביתו) פרע להם בית השחיטה, וי"ל כו' פרע להם בית השחיטה היינו נחירה שנצטוו על הנחירה עכ"ל, גם בן נח הוי בר נחירה שמצווה ע"ז, וכמ"ש בהגהות הש"ס בשם הרמ"ע מפאנו דהיינו כמ"ש (ד' צב) דשלשים מצות קבלו עליהם ב"נ כו' שאין שוקלין בשר המת במקולין ופרש"י וז"ל ואני שמעתי בשר המת בשר בהמה שמתה מעצמה, אמנם בירושלמי פ"ב דע"א איתא בשם רב וישקלו את שכרי ל' כסף אלו ל' מצות שעתידין ב"נ לקבל עליהן, וכן הביאו בשם הספרי דדריש מכל רמש אשר הוא חי פרט שמתה מאיליה, ולא התירה להם התורה בשר נבלה אלא כשנתנבלה בשחיטה, ע"ש בדבריהם,

אך ז"א דאס"ד דבן נח מוזהר שלא לאכול בשר בהמה שמתה מאיליה, יקשה ליחשבה גבי ז' מצות וכדפריך הש"ס בסנהדרין (דף נח) ע"ש, ולכאורה י"ל לפמ"ש התוס' בע"א (דף ה) גבי מחוסר אבר דקום ועשה לא קא חשיב דב"נ נודרין נדרים ונדבות ואומרין לו שמחויב להביא קרבן שלם, ועמ"ש המל"מ (ה' מלכים פ"י) להקשות דנהי שנודרין ונודבין מ"מ ליכא עלייהו חיובא דבל יחל דברו, והביא מ"ש בירושלמי פ' בתרא דנזיר שמוזהרין לקיים שבועתם, דהא השביע אברהם לאבימלך, ובירושלמי דלמה נקרא שמו כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות אחת שחלל את השבועה כו', ודאיכא מ"ד שאין להם היתר חכם ע"ש, והשתא יש מקום לומר דהנך שלשים מצות קבלו עליהם בעצמן בתורת שבועה ונדר, וקבלו עליהם שלא לאכול בשר בהמה שמתה מעצמה, והא דלא קחשיב לה בהדי שבע מצות, היינו משום שלא נצטוו בזה, רק שהן בעצמן קבלו עליהן זה מרצונם בתורת שבועה ונדר, ואין עוברין באכילת בשר בהמה שמתה, אלא מה שבזה אין מקיימין שבועתן, [ועוברין על שעת השבועה ולא הוי עבירה בקו"ע כ"כ], אך אכתי יקשה דא"כ לא יחול, השבועה רק על הנשבעין, וכדקיי"ל ביו"ד (סי' רכ"ח סעי' לה) דאי אפשר להשביע הנולדים אחר זמן וע' בספרי אה"ר (סי' ז) ואיך יחול האיסור על בניהם אחריהם, וע' נו"ב יו"ד (ת' סז) , ומצד גזרת הצבור לא שייך בב"נ, וחל רק מצד קללת חכם וצבור וע' מכות (דף יא) ומו"ק (דף יז):

ו) ולכאורה יתכן לפרש כוונת דברי התוס' שכתבו דפרע להם בית השחיטה היינו נחירה שנצטוו על הנחירה, דאין כוונתם לומר שבני נח נצטוו על הנחירה, דהנה בפרש"י ד"ה ופרע להן ביה"ש כתב וז"ל שלא יאמרו בשר הנחירה אני אוכל לפי שבני יעקב שומרי מצות היו דאע"פ שלא ניתנה תורה מקובלין היו מאבותיהם, ולכאו' קשה לפרש"י הא דקאמר בתר הכי טול ג"ה בפניהם כמ"ד גה"נ נאסר לב"נ, וביאר בספר לב אריה כוונת פרש"י שבני יעקב שמרו מצות, שאברהם קיים כל התורה כולה כמ"ש וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי, וממנו קבלו האבות אחריו (כדכתיב באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו') וקבלו ממנו מצות שחיטה, ואיסור גיד הנשה לא קבלו ממנו כיון שלא היה האיסור רק ע"י סיבה שקרה ליעקב כדכתיב ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כי נגע בכף ירך יעקב ובימי אברהם שלא היה עדיין סיבה זו בטל המסובב, ומש"ה גבי גה"נ הוצרך לומר דאתי כמ"ד שג"ה נאסר לב"נ עכ"ד, ועפ"ז י"ל דגם התוס' ס"ל שקבלו השבטים מאאע"ה לשמור, התורה והמצות כמפורש ביומא (דף כח) ונרמז בקרא כי בניו אחריו ישמרו כל המצות שקבל עליו אאע"ה, אלא דקשיא להו להתוס' דלא שייך זה גבי מצות שחיטה, דהא קאמר ר"ע

בחולין (דף יז) שלא בא הכתוב אלא לאסור להן בשר נחירה שבתחלה הותר להן בשר נחירה משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה כו', הרי שגם אחר מתן תורה לא נצטוו ע"ז קודם כניסתן לארץ, וס"ל שלא קבלו הם עליהם בתורת חיוב בהיותם במצרים, מה שישראל אחר מ"ת לא הוזהרו בזה קודם ביאתן בארץ , ואאע"ה שהפריש מעשר היה זה בא"י ועמ"ש הרמב"ן פ' תולדות וז"ל ושמר אותה כולה נמי שאינו מצווה ועושה ושמירתו אותה היה בארץ בלבד כו' ע"ש. [וגם שאני חלה ותרומה ועמ"ש התוס' קדושין ד' ל"ז, ובפרט מעשר כספים], וכיון שלא הוזהרו על שחיטה בקבלתם מאאע"ה, ואפ"ה קאמר פרע להם בית השחיטה דמ"מ קיימו זה בעצמן, הדר יקשה מנלן דהוי כמ"ד גה"נ נאסר לב"נ, דדלמא לא נאסר ואפ"ה היו מקיימין ותירצו התוס' דפרע להם בית השחיטה היינו נחירה שנצטוו על הנחירה, שנצטוו וקבלו מאברהם שלא לאכול בשר נבלה, שעתיד להיות אסור לישראל תיכף אחר מתן תורה, ולא הקפידו על שחיטה שאינה עתידה ליאסר קודם כניסה לארץ, ומש"ה לא הקפידו על מה שהיה הטובח איש מצרי [שהם לא ידעו שהוא ישראל] דממילא הוכשר גם נחירת מצרי כמ"ש לעיל, ושפיר קאמר דהא דטול גיד הנשה בפניהם אתיא כמ"ד גה"נ נאסר לבני נח, ומשום דאיסור גה"נ לא קבלו מאאע"ה וכמבואר לעיל וא"ש, ועפ"ז מבואר שלא כתבו התוס' רק דבני יעקב נצטוו על הנחירה ולעולם בני נח לא נצטוו ע"ז, [וע' ב"מ ע' תד"ה תשיך).

ויתכן עוד ליישב דברי התוס', לפמ"ש בספר החינוך להרא"ה (מצוה תנב) בענין איסור אכילת אבר מן החי וז"ל משרשי המצוה כדי שלא נלמד נפשנו במדת האכזריות שהיא מדה מגונה ביותר ובאמת שאין אכזריות בעולם גדול ממי שיחתוך אבר או בשר מבעלי חיים בעודנו חי ויאכלנו עכ"ל, ובמצוה (תנא) כתב בטעם השחיטה מן הצואר כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי ע"ש והשתא י"ל שבכלל מה שהוזהר בן נח שלא לאכול אמה"ח שלא להתאכזר על הבעלי חיים, נכלל בזה ג"כ שלא להמית הבעלי חיים באכזריות, ואף שמותר לנחור בסימנין, הגם שבזה מצטער יותר הבע"ח, ובשחיטה בסכין בדוק, הצער קטן יותר, מ"מ גם הנחירה אינה מעשה אכזריות, ולפי שהיה דרך המצריים שלא להקפיד ע"ז, וע' ע"א (דף לב) שבימים הקדמונים היה דרך עובדי הכוכבים להוציא מחיים הלב של שור דרך קרע בעור, כדקאמר איזהו עור לבוב כו', אמר פרע להן בית השחיטה, להראות להן שלא המיתו הבהמה באכזריות, וטבחו או נחרו אותה בסימנין במקום הצואר, ודהיינו מ"ש התוס' שנצטוו על הנחירה, ולאו דוקא נחירה ממש, רק שלא להמיתה באכזריות יתרה במקלות וקופיץ ודקירה בבטן ולב, וי"ל עוד לפמ"ש במדרש בקרא דואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש להביא את החונק עצמו,

דב"נ אסור לחבול בעצמו, ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' טו) בההיא דכתובות (דף יא), ואין לו לאכול בשר, בהמה שמתה מאיליה שהוא דבר המזיק לבריאות וע' חולין (דף צד), והוי כחובל בעצמו, כשאינו מנקה הבשר בתרופות וסמים המועילים לארס ההוא (ארס הפטאמאין), והגם דקאמר בע"א (דף לא) דאיידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו ולא מזיק להו הארס, לא שייך זה בבני יעקב שלא אכלו שקצים ורמשים, וממילא נצטוו שלא לאכול בשר בהמה שמתה מאיליה המזיק לבריאות, וממילא משכחת היתר נבלה ממש לב"נ כשמנקים הבשר בסמי תרופה המסירים הארס, והנה מה שהקשו המפרשים מהא דמוכיח הש"ס בפסחים (דף כא) דבשר נבלה מותרת בהנאה לישראל אף בשר בהמה שמתה מאיליה, ומוכח דקרא דמכור לנכרי מיירי בנבלה ממש, אי מהא לא איריא, דגם אם היינו אומרין דלא שרי לב"נ רק כשנתנבלה בשחיטה, אכתי גבי ישראל אין חילוק ובין נבילה ממש ובין נתנבלה בשחיטה הוי בכלל לא תאכלו כל נבלה, וכיון שגלתה התורה היתר הנאה בנבלה, ממילא שמעינן שכל נבלה מותרת בהנאה, וכן מ"ש מדלא קאמר באוכל ג"ה של נבלה, דהוי איסור מוסיף, כדקאמר בקדושין (ד' עז) הואיל ושם זנות פוסלה, ג"כ יש לחלק], ונתבאר דלא מוכח לומר דב"נ מצווה על הנחירה, אך כבר כתבתי דלמ"ד אשל"ע מה"ת, שפיר אתי מ"ש הרא"ש דמה"ת אפשר בנחירת ארמאי, ושאין הכרח לומר ולחדש מחלוקת בזה:

ו) **ומה** שהעיר כת"ר, בהא דקאמר במנחות (דף מה) רבינא אמר כהנים אצטריכא ליה סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבלה וטרפה קמ"ל, דאיך סד"א לטעות בזה, דהא לפ"ז יקשה למה לי קרא דמקבלה ואילך מצות כהונה מלמד על שחיטה שכשרה בזר, דתיפוק ליה דלא משכחת שישחט כהן שאינו בר זביחה [ולדברי כבודו, עדיפא הו"ל לאתויי מקרא דושחט את פר החטאת אשר לו וע' מנחות (דף יט) ומוכח דהוי מן המותר לישראל ודהוי בר זביחה, וידוע מ"ש המפרשים בדברי המדרש פ' אחרי שהזהירן שיהו מביאין קרבנותיהן לכהן במדבר והכהן שוחט, דלר"ע שהותר נחירה במדבר ורק בקדשים היה שחיטה דוקא היה אז שחיטה עבודה דבכהן, וכן גבי צפרי מצורע לר"י בר יהודה דאשל"ע מה"ת בחולין יע"ש בדבריהם], לק"מ דשפיר הוי כהן בר זביחה כיון שאסור לו נבלה ובהמה שאינה זבוחה, וכמ"ש התוס' בחולין (דף כ) דהא דקאמר דסד"א הואיל ואשתרי מליקה תשתרי נמי נבלה נבלה לאו דוקא דנבלה לא הוי אלא כלומר טרפה וקרא נקט נבלה אגב טרפה, ואדרבה יתיישב בזה, מה דלא ניחא להו להתוס' לומר דסבר רבינא כמ"ד ישל"ע מה"ת והוי מליקה נבלה, דלפ"ז אא"ל כן מדהוי בר זביחה, וכן יתיישב קושיית הגאון ר"ח רפאפורט ז"ל דאי מותר להם נבלה

לאו בשחיטה תליא להו מלתא ואסור להם בני מעיים והא נותנין להם הקיבה במתנות כהונה לאכילה, ולפמ"ש לק"מ, ובלא"ה לק"מ דדוקא ב"נ אין יודעין להבחין שבשחיטה אבד רגש החיים ואי אפשר גבייהו לעשות בזה הבדל וכל שהיא מפרכסת נחשב גבייהו אמה"ח, וכן מיושב לפום דפרש"י בשבת (דף יג) ד"ה ודרשן, דמשום דאשתרי מליקה בחטה"ע, גבייהו הוצרך להזהירם על מליקת חולין שהיא נבלה, ומבואר דנבלה בעלמא הוי אסור להו גם בלא קרא דיחזקאל, אמנם מלשון התוס' במנחות (שם) ד"ה הואיל שכתבו דאע"ג דלעיל פרכינן שכן מצותו בכך, אתא לאורויי לך דלא נטעי למילף מיניה, ולמאן דקאמר דאשל"ע מה"ת פירשתי בחולין, ומשמע מלשונם דאתי גם כמ"ד דישל"ע מה"ת ושהותר להם נבלה, וסד"א דבקדשים הוי גזה"כ כמ"ש ושחט את פר החטאת אשר לו, ודכיון דבקדשים כתיב לשון זביחה, הוי כהן בר זביחה גבייהו, שלא הותר להם אכילת הבשר בלא זביחה:

אמנם כבר הקשה הדורש לציון דרוש א', דמהיכא תיתי נימא דאשתרי להו נבלה מדאשתרי מליקה הרי אכילת קדשים עשה הוא וכל עשה דוחה ל"ת ומנ"ל דאשתרי להו נבלה, דדחיה הוא דדחי עשה דאכילה לאו דנבלה כמו כל עשה שדוחה ל"ת, וכתב שמוכרח שהותר להם ולא משום דחיה דאל"כ הא אפשר לקיים שניהם שיאכלו כהנים רבים עד שיגיע לכל אחד פחות מכשיעור, למ"ד דח"ש מותר מן התורה, ולפום דקיי"ל דח"ש אסור מה"ת ליכא מקום לטעות כלל ע"ש, וזה רבות בשנים כתבתי בזה במ"ש הדול"צ בדרוש (ח) דלמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת דלא הוי מליקה נבלה אלא טרפה מצד, שנשברה שדרה ומפרקת קודם שהגיע לסימנין, א"כ לבני ר' חייא דסברי דמצות מליקה מחזיר סימנין אחורי העורף א"כ אפי' טרפה לא הוי אלא דמסקינן שם דאף מחזיר סימנין, והברירה ביד הכהן דאי בעי עביד לה בהכשר גמור, וא"כ ליכא למימר טעם היתר מליקה משום דעשה דוחה ל"ת שהרי היה יכול לקיים שתיהן ואעפ"כ אשתרי טרפה לגבייהו שהותר להם לאכול גם כשמלק בלא החזרת סימנין, ומש"ה סד"א דתשתרי להו נמי טרפה בכל מקום, והוצרך יחזקאל להזהיר דטרפה לא יאכלו הכהנים, משא"כ למ"ד דישל"ע מה"ת דלא סד"א לומר דהואיל ואשתרי מליקה לגבייהו כו' כיון דלא משכחת מליקה כשירה כלל ושייך לומר דמצותה בכך ולא הותר להם נבלה וטרפה, רק דעשה דאכילת קדשים דחי ללאו דנבלה כיון דלא אפשר לקיים שניהם עכ"ד, ולכאורה יש להקשות, דהא גם למ"ד דיש שחיטה לעוף מן התורה, אכתי סד"א דהואיל ואשתרי מליקה לגבייהו אשתרי להו נמי טרפה, דלא שייך למימר דמצותה בכך, דהא אי בעי מחזיר סימנין אחורי העורף שלא תהא אלא נבלה לחוד, ואי בעי מולק בלא החזרת

סימנין דהוי טרפה מצד שנשברה השדרה ומפרקת ואח"כ כשמולק בצפורן הויא נבלה ג"כ דאיסור נבלה חל על איסור טרפה וכמ"ש התוס' (דף לב ד"ה ורמינהו) וז"ל וא"ת נהי דנבלה הויא מ"מ לא פקע מינה איסור טריפות וחייב אף משום טריפות, וא"כ לענין לאו דטרפה ליכא למימר מטעם דחייה ודמצותה בכך, דהא אפשר לקיים את שניהם, אך באמת מיושב שפיר, די"ל דגבי עוף כשמולק בלא החזרת סימנין, אין איסור נבלה חל על איסור טרפה, וכהא דקאמר בחולין (דף ק) שאין איסור נבלה חל על איסור עוף טמא, והגם שהנו"ב תנינא נסתפק בחלק או"ח (סי' קכא) דיש מקום לומר שאיסור נבלה חל על איסור יוה"כ בנתנבלה ביוה"כ הואיל וחל על איסור אינה זבוחה, ושאני עוף טמא דלא שייך בו איסור אינה זבוחה, דזביחה לא נצטוינו אלא בטהורים יע"ש, אכתי הכא פשיטא דלא שייך לומר שיחול איסור נבלה על איסור טרפה מתוך שחל על איסור אינה זבוחה, דהכא בעוף קדשים ליכא איסור דאינה זבוחה, שלא נצטוינו בזביחה אלא בעוף חולין ולא בעוף של קדשים שמצותה במליקה, וגם כבר הביא בנוד"ב שם בהגהות הגאון בן המחבר, מ"ש התוס' במכות (דף טז) ובמעילה (דף טז) ד"ה אמר רב וז"ל ולוי אמר לך אע"ג דבעלמא אין איסור חל על, איסור הכא מודה דאחע"א דגלי קרא בנבלה דכתיב וחלב נבלה אכול לא תאכלהו התורה אמרה יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב וה"ה דחייל נמי איסור נבלה אטמאה כו' ע"ש, וכתב דדוקא בבהמה אמרי' כן דקרא מיירי בבהמה דהא חלב אינו נוהג אלא בבהמה, אבל בעוף דלא מיירי הך קרא דהא איסור חלב אין נוהג בעוף, הדרינן לכללא דאאחע"א יע"ש בדבריו, וא"כ פשיטא דבמליקת עוף אין איסור נבלה חל על איסור טרפה הקדום, כיון דבעוף לא גלי קרא שיבא איסור נבלה ויחול, וא"כ לא מיבעיא לפמ"ש הש"כ יו"ד סי' רלח ס"ק ה) בהא דאמר שבועה שלא אוכל נבלות וטריפות שאינו חייב משום שבועה, דנ"מ אף האידנא לענין חולה שמותר להאכילו נבלה וא"צ להתיר שבועתו, ומבואר דס"ל דהיכא דאאחע"א לא רביע עילויה האיסור השני כלל, והובא זה בפמ"ג או"ח בפתיחה כוללת בשיטת טעם כעיקר, דא"כ בודאי י"ל דמש"ה הברירה בידו שלא להחזיר הסימנין אחורי העורף קודם מליקה, משום דליכא בזה גריעות כלל, דהשתא ליכא אלא איסור טריפה, וכשיחזיר הסימנין יהא איסור נבילה, וגם אי נימא דנהי דאאחע"א לענין חיוב, מ"מ רביע עילויה האיסור השני וע' ביבמות (דף לב), אכתי שאני מליקה שמוכרח לאוכלו נבלה, דממילא אין קפידא במה שאין מחזיר הסימנין קודם מליקה, ושפיר דחי עשה לל"ת דליכא ב' לאוין נבלה וטרפה כיון דאאחע"א, והגם דמצינו פלוגתא בזבחים (דף לב) אי אמרינן דהואיל והותר זה האיסור אשתרי גם איסור אחר וע' נזיר (דף מח) דקאמר ולר' ישמעאל כ"ג והוא נזיר

מנליה כיון דשרא רחמנא חד לאו גבי מת מצוה מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין אחותו ל"ל ופירשו התוס' דבשלמא לר"ע כיון דצריך קרא להיכא דאית ביה קדושת כה"ג והוא נזיר ולא אמר מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין ה"נ אצטריך קרא מיותר דאחותו כו' ע"ש, אכתי גם אליבא דר"ע שאני התם שיש שני לאוין גמורין דכה"ג ונזיר שחלין זה על זה או בבת אחת, משא"כ הכא שאין איסור נבלה חל לענין חיוב ומלקות על איסור טריפה במליקת עוף, ורביע עלה רק איסור בעלמא, ממילא כיון שמצותה בכך שתהא נבלה שמולק בצפורן, אין קפידא במה שאינו מחזיר סימנין וכמ"ש:

וכן מוכת בהא דקאמר במנחות (דף ה) כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין ת"ל אלא להוציא את הטריפה כו' מליקה תוכיח שכולה אסורה ואסורה להדיוט ומותרת לגבוה, מה למליקה שכן קדושתה אוסרתה כו', ופירשו התוס' דהיינו שקדושתה גורמת לה להיות מליקה ואינה מותרת בשחיטה כשאר חולין יע"ש, ומדלא קאמר הש"ס שאין קדושתה גורם לה שתהא טרפה דהא יכול לחזור סימנין אחורי העורף שלא תהא טרפה, ומ"מ הברירה בידו למלוק בלא החזרת סימנין, וא"כ מצינו טריפה שמותרת לגבוה, ההכרח לומר כמ"ש דכיון דקיי"ל דיש שחיטה לעוף מה"ת שקדושתה גורמת לה להיות נבלה במליקה, שוב ליכא נפקותא וגריעות במה שאינו מחזיר סימנין אחורי עורף ומשבר מקודם השדרה ומפרקת, והשתא מיושב שפיר דברי התוס' בחולין (דף כ) שכתבו דהא דקאמר גבי נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים דאצטריך סד"א הואיל ואשתרי מליקה גבייהו אשתרי נמי נבלה לאו דוקא דנבלה לא הוי אלא כלומר טרפה, והיינו משום דע"כ קאי אליבא דמ"ד אשל"ע מה"ת, דלמ"ד ישל"ע מה"ת לא שייך לומר דסד"א הואיל ואשתרי מליקה גבייהו כו', כיון דממילא לא משכחת מליקה כשרה והוי מצותה בכך, לפום דקיי"ל דח"ש מה"ת וגם לר"ל דח"ש שרי מה"ת, יש לחקור אי י"ל כמ"ש הדול"צ דאפשר לקיים שניהם שיאכל כל כהן פחות מכזית, ועמ"ש לעיל (סי' לא) בסוגיא דיומא (דף לט), ועמ"ש חותני הגאון ז"ל בברית יעקב (או"ח סי' ד) מהא דקאמר בזבחים (דף צז) אם פסולה היא תפסל כו', דמוכח דלא מקיים מצות, אכילת קדשים כשיאכל כאו"א פחות מכזית, וכן מוכח לענ"ד מהא דפריך בנזיר (דף כט לריש לקיש דאמר טעמא שהאיש מדיר את בנו בנזיר דהוי כדי לחנכו במצות, דהא כיון דמדאורייתא לא מחייב בנזירות קא אכיל כהן נבלה, ולא משני הש"ס דר"ל לטעמיה דח"ש מותר מן התורה, ואפשר שלא יאכלהו כהן אחד ושיאכלם כל כהן וכהן פחות מכזית, אע"כ דתמיד אוכל שיעור כזית כשיעור אכילת קדשים [ומש"ה לא אפשר נמי שיאכלנו בתערובת דבר מר דהוי שלכד"א] ואין מקום לדחות עפמ"ש הכו"פ (סי' קט

ס"ק ד) דלכאורה מאי פריך דאכיל מליקה ונבלה דמאי קושיא דהא י"ל דכשמולק הכהן זה העוף היה מערב אותו עם שאר עופות וחד בתרי בטיל וחזר איסור להיות היתר ואין כאן איסור כלל, והכריח מזה הכו"פ דנהי דהן אמרו והן אמרו כדי לחנכו במצות, מ"מ לא אמרי' להתיר כדי לחנכו במצות לעבור על תרי איסורי דרבנן מה שאסור באכילה מדרבנן והא דאין מבטלין איסור לכתחילה יע"ש דממילא ה"נ י"ל קצת דלא ניחא ליה להש"ס לומר שיתקנו לעבור גם על איסור חצי שיעור דנבלה, שהוא עכ"פ אסור מדרבנן בכל עניני איסור אכילה, ושאני לפום דס"ל דאשל"ע מה"ת, דהכא לא תקנו להצריך שחיטה כיון דהוי מצותה מדרבנן במליקה, דז"א, שהוא נסתר מדברי התוס' בנזיר שם, [וגם אין דברי הכו"פ מוכרחין, לפ"מ שחקרו האחרונים אי מהני ענין הביטול שיקבל חשיבות דבר המבטל, וא"כ לא יוכלו לידע באיזה מקיים מצות אכילת קדשים מה"ת], ועכ"פ מיושב מ"ש התוס' בחולין (דף כ) כנתבאר, וכן כתבו במנחות דאע"ג דלעיל פרכינן שכן מצותו בכך מ"מ אתא יחזקאל לאורויי לך דלא נטעי למילף מיניה, ולמ"ד דאשל"ע מה"ת פרשתי בחולין, והיינו דלמ"ד אשל"ע מה"ת תו ליכא למיפרך שכן מצותו בכך ועכ"פ מבואר דבאמת לכ"ע לא היה מקום לטעות ולחשוב שהותר לכהנים איסור נבלה [או דסד"א דשאני מליקה בצפורן בסימנין] וא"כ פשיטא דהוה ידעינן דכהן הוי בר זביחה, ובלא"ה לק"מ כמ"ש למעלה:

יתברך בכל טוב מאדון הברכות כנפש ידידו הדוש"ת חפץ טובו והצלחתו אליהו באאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירץ נ"י שליט"א קלאצקי.

סימן לד

בענין איסור צער בעלי חיים, אם יש מקום היתר לצער בע"ח בשביל תועלת וריוח ממון, יש לבאר דברי הרמ"א באה"ע (סימן ה ס"ק יד שכתב בשם האו"ה הארוך (סימן נט) שכל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור עב"ח, ונראה שכוונתו להתיר דוקא במקום הכרח, וכמו שהצורך לרפואה הוא ענין הכרחי כן השאר דברים הם בדומה לזה, כשיש ענין הכרח, ואין כוונת הרמ"א להתיר בשביל תועלת וריוח ממון, ולפי שיש נתעין לחשוב שהותר זה האיסור לגמרי, כשהוא לתועלת וצורך האדם, ראיתי לבאר בראיות מהש"ס והפוסקים שאינו כן:

א) **הנה** בב"ב (דף כ) קאמר הש"ס והאבר והבשר המדולדלין בבהמה ובחיה ערקא ואזלא [ומאי טעמא דברייתא שממעטין בחלון], בקשורה, שחיט לה, בטמאה, מזבין לה לנכרי, בכחושה, פסיק שדי לה לכלבים, כיון דאיכא צער בעלי חיים לא עביד, ולא

הותר האיסור מפני הצורך להאכיל לכלבים שמזונותן עליו כדקאמר בשבת (דף קנה) שנותנין מזונות לפני כלב בשבת משום שמזונותן עליך, וע' ביצה (דף כא) מרבה אני את הכלבים שמזונותן עליך, ועמ"א (סי' שכד ס"ק ז) שנותנין מזונות בשבת אפי' לפני כלב שאינו מגדלו בביתו משום שמצוה ליתן לו מזונות, וכמבואר באו"ח (סי' שח סעיף כט), [וע' תשב"ץ (ח"ג סי' רצג) שהביא מהירושלמי ר"פ כל שעה שדברים האסורין בהנאה אין מאכילין אותן אפי' לכלב של הפקר, וע' בנין ציון (ת' קג), וכן הביאו להוכיח מדקאמר בביצה (דף כא) דידהו נמי חזי לתרנגולין דידהו, איסורי הנאה נינהו וחשיב זה הנאה משום שמצוה ליתן להם מזונות, הגם דליכא הנאה ש"פ בנתינה לכלב של הפקר כדקאמר בקדושין (דף ח) תנהו לכלב אינה מקודשת], הרי מבואר דלא פסיק שדי האבר המדולדל לכלבים משום צעב"ח, הגם שיש בזה ריוח שלא יפסד ממון, במה שיצטרך להאכיל לכלביו מזון אחר, ואין לדחות ולומר דשאני הכא שכל מה שמזונות הכלב עליו הוי משום ענין חמלה ואיסור צעב"ח ומש"ה קאמר ריה"ג בביצה (שם) דלכם ולא לכלבים, דלטעמיה דאמר בב"מ (דף לב) דצעב"ח לאו דאורייתא, ומש"ה גם לפום דקיי"ל דצעב"ח דאורייתא, אין לצער בע"ח בשביל תועלת בע"ח אחר. דז"א דהא אכתי בזה שלא יתן להם הבשר המדולדל, יפסיד במה שיהא מוכרח להאכילם מזון אחר, גם דאי נימא דמה שמזונותיו עליו הוי משום צעב"ח, ממילא חזינן שמחוייב להפסיד הפסד מועט בשביל זה:, ומכ"ש שלא לעבור על צעב"ח בקום ועשה בשביל ריוח ממון, ואי נימא דשאני התם דאיכא טעמא שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכדפרש"י בפסחים (דף כב) ד"ה אותו אתה משליך, ממילא הדר מוכח מהא דב"ב (שם), דהגם שיצטרך להפסיד ממון כדי להאכילם, עכ"ז לא נדחה בשביל זה האיסור צעב"ח, והגם שכבר האבר מדולדל ואין בפסיקת האבר צער מרובה, אפ"ה אסור:

ויותר מזה מצינו בשיטה מקובצת שם בשם רבינו יוסף הלוי אבן מיגש שכתב וז"ל וליכא למימר דשחיט לה ופסיק לה להוא אבר ושדי לכלבים כו', דכיון דלאו בת שחיטה היא שחיטתה נמי צער בע"ח דהא הריגה היא ולא שחיטה, ואם תשאל אמאי קתני האבר והבשר כו' ולא קתני הבהמה שיש בה בחלון, יש להשיב משום דסתם חלון גבוה מן הקרקע כו' ע"ש, ואין להקשות לשיטת הר"י מיגש, מהא דקאמר בביצה (דף כא) שיכול לשחוט טריפה ביו"ט משום דחזי לאכילת כלבים, דלק"מ דהתם יוכל להאכיל העגל גם לכותים, ונהי דלא הותר לעשות מלאכה ביום טוב לצרכם, אכתי תו ליכא משום צער בעלי חיים שהתירה תורה השחיטה כל שראוי למאכל אדם [וגם קודם מתן תורה ניתן רשות לב"נ], גם דהתם בביצה (שם) הא קאי למ"ד דמרבה אני את הכלבים שמזונותן

עליך שמותר ביו"ט לשחוט בשבילם, וממילא גם משום צעב"ח ליכא כשראוי לכלבים, והר"י מיגש מוקי סוגיא דב"ב כמ"ד דלכם ולא לכלבים, [וע' בתוס' דקיי"ל כן], ומש"ה כדלא חזי לאכילת אדם, הוי שחיטתה נמי צעב"ח, וכן אין להקשות מדקאמר בחולין (דף כח וד' פה) שהותר נחירת חיה כדבעי לדמיה ללכא, וע' ט"ז יו"ד (סי' קיז ס"ק ד), דהתם מאכיל הבשר לנכרי, וצריך הבשר לאכילת אדם, והותר נחירה הגם דשחיטה הוי מיתה קלה יותר, ואסור דוקא לצערה בחייה, וכן להמיתה באכזריות, וכדלא חזי הבשר למאכל אדם, לא הותר אף לשוחטה להאכיל בשרה לכלבים, וגם להתוס' בב"ב דלא סברי בזה כשיטת הר"י אבן מיגש, אכתי מוכח מהסוגיא שאסור לצער בהמה בחייה בשביל ריוח ממון:

ב) **וראיתי** בשו"ת בנין ציון (סי' קח) בשם הגאון דווירצבורג שכתב שאין להתיר לגרום עשיית מום בספק בכור, לפי שיש בזה איסור צעב"ח דקיי"ל דהוה דאורייתא, ומ"ש הרמ"א באה"ע (שם) בשם או"ה הארוך להתיר במקום צורך, באו"ה שם לא התיר רק לצורך רפואה אפי' לחולה שאין בו סכנה, אבל משום ריוח ממון לא מצאנו שהתיר, וגם הגאון המחבר שצדד להקל בזה די"ל דבעשיית מום שאין בו צער גדול ויש בזה תועלת מוחלט שעי"ז יותר הבהמה לאכילה אין בזה משום צעב"ח, ג"כ מודה דאין שום היתר בצער גדול, וכן הח"ס יו"ד (ת' שיד) שכתב להתיר לגרום ע"י נכרי להטיל בו מום, כתב דדוקא באופן שלא יהא צעב"ח בכך, הרי שלא התיר צעב"ח בשביל ריוח ממון, והבנין ציון שם כתב להוכיח מדקאמר בבכורות (דף לו) דהכל נאמנין על מומי מעשר משום דאי בעי שדי מומא בכולי עדרא, כדי שיצא המעשר בעל מום, דמותר כשאין בו צער גדול ויש בזה תועלת מוחלט, דאין לומר דה"ק הש"ס דנאמן שלא עשה איסור להטיל מום בעצמו, שאם היה רוצה לעשות איסור היה יכול לשדות מומא בכולי עדרא, דז"א דמה מיגו הוא זה, דדלמא בבהמה אחת עביד איסורא אבל לא בבהמות הרבה, בפרט דמתני' מיירי בספק מעשר, דעשיית מום הוי ספק איסור וצער בע"ח הוא ודאי, וגם הלשון אי בעי משמע דברצונו לבד הדבר תלוי, ודוחק לאוקי סתם משנה כריה"ג דס"ל צעב"ח דרבנן דלא כהלכתא עכ"ד, ולפלא שלא הביא מ"ש הנמ"י והובא בד"מ חו"מ (סי' רעב) דדוקא צער גדול הוי מה"ת, וא"כ הכא דאפשר בצער קטן (כמ"ש הב"צ) הוי האיסור לכ"ע מדרבנן, ומש"ה אצטריך קרא לאסור הטלת מום בקדשים שאסור גם צער קטן, ואף ע"י גרמא, ובימי הש"ס שהיו מומחין בודאי הוה סגי במום כל דהו בצרימת האזן כל דהו וכן בדוקין שבעין, ועמ"ש הב"ח (סי' שט) דגם האידנא יש להתיר בצרימת אזן כשהוא כדי חגירת צפורן הגם שאין הצרימה ניכר יותר, ובספק בכור יש לשחוט

אף בזה"ז במום שאינו ניכר כ"כ, דעדיף גם מספק ספיקא, ודוקא בודאי בכור מחמירין להצריך מום מובהק וניכר, וגם יוכל לעשות זה ע"י ארמאי קטן וע' שבת (דף קלט):

וגם לא מוכח כלל מהש"ס דבכורות (שם), די"ל דאי בעי שדי מומא ע"י גרמא כהא דקאמר בביצה (דף כז) דהוה שדיין שערי בהך גיסא דהוצא והוה איהו באידך גיסא, בהדי דבעי למיכל עייל רישיה ופרטיה הוצא לשפותיה א"ל דלמא את גרמת ליה (מדעת נתת השעורים שם) א"ל לא ומנא תימרא דגרמא אסור כו', ושפיר קאמר הש"ס דלא שביק היתרא שיוכל לעשות בהיתר, דגרם בעלמא בצער קטן שרי במקום צורך והפסד, ולא עביד איסורא להטיל מום בקדשים דגרמא ג"כ אסור [ולהספרי אסור לאוכלו על מום זה משום לא תאכל כל תועבה, ועמ"ש הגרע"א (סי' סד) דכיון דגרמא במום דאו', י"ל דגם ע"י ארמאי לא קילא מגרמא ועמ"ש מהרא"ש פ"ז דב"מ, ובמק"א הארכתי בזה], וגם שאני התם דהוי לצורך שלא יפסיד מה שיצטרך להקריב, דהא כל הטלאים שלו קודם שמעשרם, משא"כ בספק בכור שמטיל מום כדי שיהא מותר לשחטו ולאכלו, דהיינו כדי להרויח, ומצינו איסורין שהתירו בשביל הפסד ממונו ולא בשביל מניעת הריוח, כמו לענין דבר האבד באבל ומועד, וקודם הטלת המום אינו ממון בעלים עדיין, ובלא"ה לא מוכח מהא דקאמר דאי בעי שדי מומא, דקאמר שאין לחשוד אותו שעשה שני איסורין הטלת מום במעשר ואיסור צער בע"ח, שאם היה עושה כן, היה יכול לשדות מומא בכולי עדרא דליכא רק משום צעב"ח לחוד, וע' מנחות (דף סג) מוטב שירבה במלאכה אחת בהרקדה, ואל ירבה במלאכות הרבה, וגם לפמ"ש הר"ן פ' בתרא דיומא דלענין חולה אין איסור נבלה קל מאיסור שחיטה בשבת, שאם יאכל נבלה הוא עובר על כל זית וזית כדאמרי' גבי נזיר שהיה שותה יין כו' חייב על כאו"א, כבר ביארתי במק"א ליישב קושיית המל"מ מהא דאמר ביומא (דף פג) דמ"ס תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתקוניה, הגם דכשיאכל טבל בלא הפרשה יאכל כמה זיתים באיסור עמש"ש, והתם דוקא כתב הר"ן משום שיש חיוב מלקות על כל זית, [והארכתי בזה בד' הרשב"א במי שנשבע שלא לשחוק ואומר שמתירא שמא יתקפנו יצרו כו' ובדברי השעה"מ פ"ו משבועות עמש"ש], ועכ"פ לא מוכח דשרי להטיל מום בידים בספק בכור, וגם אין ההיתר ברור לומר לא"י שיטיל בו מום, אם הוא בענין שמצער הבע"ח, בפרט אם עושה בשכר דידו כיד בעה"ב ע' נה"מ סי' קפח):

ועמ"ש לעיל (סי' לג) בביאור דברי התוס' בחולין (דף צא) דמה שאמר יוסף טבוח טבח והכן, פרע להן בית השחיטה, היינו נחירה שנצטוו על הנחירה, ותמהו המפרשים דהיכן נצטוו ב"נ על זה. וביארתי די"ל לפמ"ש הרא"ה בספר החינוך (מצוה תנב) בטעם איסור

אכילת אבר מן החי, שהוא כדי שלא נלמד נפשנו במדת האכזריות לחתוך אבר או בשר מבע"ח בעודנו חי ויאכלנו ע"ש, דהשתא י"ל שבכלל מה שהוזהר בן נח שלא לאכול אמה"ח שלא להתאכזר על בע"ח, נכלל בזה ג"כ שלא להמית הבע"ח באכזריות, וזה שאמר פרע להן בית השחיטה להראות להן שלא המיתו הבהמה באכזריות, וטבחו או נחרו אותה בסימנין במקום הצואר, והי נו מ"ש התוס' שנצטוו על הנחירה ולאו דוקא בנחירה ממש, רק שלא להמיתה באכזריות במקלות ודקירה בבטן וכדומה, וא"כ אפשר שגם ב"נ מוזהר שלא לצער ב"ח, וממילא אסור לבקש ממנו שיעשה זה, לפי שנותן לו מכשול, וע' ע"א (דף נה), רק שיכול לומר לו שיעשה דבר הגורם שיהא בו מום, שיעשה גרם בעלמא ולא יגרום רק צער מועט, דזה שרי במקום צורך ובפרט ע"י א"י קטן, ועכ"פ בצער גדול גם הבנין ציון מודה שאסור, ואין שום היתר בשביל ריוח ממון:

ג) **וכן** מבואר בספר החינוך להרא"ה שכתב במצוה (רצד) בטעם איסור שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד, שהוא לקבוע בנפשנו מדת החמלה ולהרחיק ממנו מדת האכזריות, ואע"פ שהותר לנו מיני בעלי חיים למחיתנו, נצטוינו לבל לשחוט או"ב ביחד, ובמצוה (תקנ) כתב כי מטעמי מצוה איסור חרישה בשור וחמור יחדו, הוא ענין צער בע"ח שאסור מן התורה, וידוע שים למיני בהמה ועופות דאגה גדולה לשכון עם שאינן מינן וכ"ש לעשות עמהן מלאכה כו' [ובבעל הטורים ובעלי התוספות כתב הטעם לפי שהחמור מצטער כשהשור מעלה גרה ויהיה סבור שהוא אוכל], ובמצוה (קפו) כתב בטעם איסור שחוטי חוץ, שלא הותר לבנ"א בשר בע"ח רק לכפרה או למזון ורפואה, אבל להמיתם מבלי שום תועלת, יש בדבר השחתה ונקרא שופך דם, ובמצוה ותנא) כתב בטעם שחיטה מן הצואר ובסכין בדוק, כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי, כי התורה התירן לאדם למעלתו ליזון מהם לכל צרכיו ולא לצערם חנם, וכן כתב במצוה (קמח) שבאכילת הדם מלבד רוע מזגו יש ענין אכזריות שיבלע האדם מבע"ח כמותו בגוף אותו דבר שהחיות ממש תלוי עליו, ובמצוה (קפז) כתב דלפי שהנפש תלויה בדם ראוי לנו לכסות דם חיה ועוף טרם נאכל הבשר, כי גם בה נקנה קצת אכזריות בנפשנו לאכול הבשר והדם נשפך לפנינו, ובבהמות לא נצטוינו כן כו' יע"ש, הרי מבואר שלא הותר איסור צעב"ח במקום ריוח ממון, וכמו שלא הותר איסור חרישה בשור וחמור, בשביל תועלת וריוח ממון:

ואין להקשות לדברי החינוך מהא דקאמר בברכות (דף לג) ובמגילה (דף כה) שהאומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, ואיכא מ"ד בגמרא דהיינו מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רתמים ואינן אלא גזירות, שכבר כתב החינוך במצוה (תקמה) לבאר דברי

הגמרא, שאין הענין לומר שאין הקב"ה מרחם חלילה שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו ז"ל בשבת (דף קלג) מה הקב"ה רחום אף אתה היה מרחם, אבל כוונתם לומר שאין מדת הרחמנות בו חלילה כמו בבנ"א, שהרחמנות בהם מוכרח בטבעם ששם בהם הבורא, אבל הרחמנות אצלו מחפצו הפשוט שחייבה חכמתו לרחם מפני שהיא מדה טובה כו', והביא מ"ש הרמב"ן לפרש דהא דקאמר שאינן אלא גזירות, הוא לומר שלא חס הי"ת על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו כו' שא"כ היה אוסר השחיטה אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם, כי ידוע בטבחים שוחטי השוורים שהם אנשי דמים אכזריים מאד ומפני זה אמרו סוף קדושין דטוב שבטבחים שותפו של עמלק, והמצות האלה בבהמה ובעוף אינם רחמים עליהם אבל גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות יע"ש:

ודברי החינוך צריכין ביאור, שכיון שיש הכרח שלא חס הי"ת על קן צפור, שאם כן היה אוסר השחיטה, כמו כן יקשה כיון שטעם המניעה הוא ללמד אותנו מדת הרחמנות שלא נתאכזר, למה הותר השחיטה שמסובב מדת אכזריות בהטבח, וההכרח לומר שאף שהותרו למחיית האדם, נאסר שחיטת או"ב ביום אחד שהוא אכזריות יותר, וכן נאסר לקיחת אם על הבנים, וכיון שיש סברא וטעם לחלק, אין הכרח שלא חס הי"ת על קן צפור, ממה שלא נאסר השחיטה, ויתכן לבאר דברי החינוך ע"פ המבואר ביומא (דף סט) למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה ואמר עובדי כוכבים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר עובדי כוכבים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרי אדרבה זו היא גבורתו שנותן ארך אפים לרשעים כו', ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה א"ר אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך לא כזבו בו, ולכאורה הוא דבר זר ומפליא לחשוב שירמיה ודניאל טעו לחשוב ח"ו, שהי"ת אינו לא גבור ולא נורא, ויתכן לבאר זה לפי מה שביארו רבותינו הראשונים ז"ל, כי כל עניני התארים בהי"ת אינן תארים עצמיים, כאשר הוא נשגב ונעלה מכל רעיון ומושג, ואיך נתארו בתארים המושגים לנו, ורק נתארו מצד פעולותיו, ונתארו בתאר חכם, היינו שפעל ויצר בחכמה, כמ"ש מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית, שבפעולת היצירה נראה חכמה עצומה, והשמים מספרים כבוד אל, ובמדרש שהלוכם היא קלוסם, שבהלוך ותנועת הכוכבים נראה חכמת היצירה,. ואין לנו רשות לתאר הי"ת רק בהתארים הנראים לנו בפעולותיו, וזה שאמר דניאל עובדי כוכבים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, ולא נראה בעינינו את מפעלות גבורותיו ונוראותיו, ואם יתארהו בשם

גבור ונורא, לא יהיה זה תואר הפעולה, כאשר אנחנו לא נחזה מפעלות גבורותיו, ולזאת לא אמר גבור, כאשר חלילה לתאר הי"ת בתואר עצמי, כאשר הוא נשגב ונעלה מכל רעיון ותואר, ואנשי כנה"ג החזירו עטרה ליושנה שאמרו שמה שמאריך אפו לרשעים הוא מפעולת גבורותיו, וכיון שנראה בפעולת היצירה עזוז גבורותיו, גם מה שמאריך אף, הוא מגבורת מפעליו, ותארי הי"ת הם בלא גבול וקצבה כאשר הוא בלתי בעל תכלית ואין קצבה ותכלית לחכמתו וגבורותיו, ולזה האומר אתה חסת על קן צפור משתקין אותו, שהוא גרעון בשבח הי"ת, וכאלו מדת חמלתו הוא בגבול וקצבה שחס על קן צפור ולא על הבהמה הנשחטת, ולזאת אין לתלות זה ברחמי ה', רק בגזרותיו שצוה לנו לחמול ולרחם ושלא נתאכזר, ולנו נתן התורה והמצוה במדה וקצב וגבול, ואף שהתיר לנו השחיטה, בכ"ז נאסר לנו להתאכזר לשחוט או"ב ביום אחד וכן ליקח אם על הבנים, ונצטוינו לדבוק במדותיו של הקב"ה מה הוא רחום כו', ובכ"ז נצטוינו ע"ז בגבול וקצבה לפי כח האדם שהוא בעל גבול ותכלית:

והתוס' במגילה (דף כה) הקשו על מה שיסד הקליר בקדושתא שאומרים ביום ב' של פסח, צדקו או"ב לא תשחטו ביום אחד דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו ואינו אלא גזירה, ובברכי יוסף יו"ד (סי' טו) והובא בשו"ת ע"ד הפיוטים מהגאון ר"א פלעקלם, פירש כוונת הקליר עפמ"ש התוס' בחולין (דף עח) דאצטריך קרא דאותו ואת בנו נוהג במוקדשין, משום דסד"א שאם צריך לפסח ואין לו אלא אותו שנשחט בו ביום אביו או בנו, דאתי עשה דפסח ודחי לאו דאו"ב קמ"ל קרא ע"ש, וזה כוונת הקליר שיסד צאן לפסח משכו ושחטו, צדקו או"ב ביום אחד בל תשחטו, כלומר דהגם אשר אנכי מצוה לשחוט קרבן פסח, צדקו ושמרו או"ב לא תשחטו, ולא תסברו דמ"ע דפסח היכא דאי אפשר דחי ללאו דאו"ב עכ"ד, ולענ"ד בודאי לא נעלם מהתוס' זה, אלא דאכתי מפורש בדברי הקליר דהוי זה מצד מדת רחמים וחמלה, דאטו הקליר בא להשמיענו פרטי דיני קרבן פסח, דהא לא הזכיר שם שום דין מהקרבת ק"פ ולמה הזכיר הדין הזה שאינו מצוי, אלא שכוונתו מבוארת באמרו שם, מה אילו פלאי נסיך, מתנוסם נס את מנוסיך, נאור רחמיך על כל מעשיך, נפלאים יתר את עמוסיך, סוך מסך רעל ללודים מסכת, שיח נואקיך עת שם הסכית כו' צאן לפסח משכו ושחטו כו' מחשבותיך לרחמנו מפעלותיך לרוממנו, ונמשך להקדום שרחמי ה' הוא על כל מעשיו, ואשר מסכת מסך רעל ללודים ונענשו המצריים, הוא ג"כ מצד מדת הרחמים כאשר שיח נואקים הסכית, ונענשו ביד פשעם על רדפם באף וחמה את ישראל, כמ"ש והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני, ועמ"ש התוס' בר"ה (דף טז) ובהקדמת ספרי אבן הראשה ע"ש, וע' סנהדרין

(דף לט) שאמר מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרין שירה, וקאמר שם שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, וכדאמר בברכות (דף ז) שאין לקלל גם הרשעים דכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב וכתיב ורחמיו על כל מעשיו, ובזה יש לבאר מה שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם, וביארו רז"ל בסוטה (דף יא) שאמרו יועצי פרעה בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם והם אין יודעין כו' הוא אינו מביא אבל הן באין ונופלין בתוכו וכן הוא אומר ומצרים נסים לקראתו, והיינו דאר"א מאי דכתיב כי בדבר אשר זדו עליהם, בקדירה שבשלו בה נתבשלו ולכאורה מוקשה איזה שבח ויתרון יש בזה שנתבשלו בקדירה שבשלו בה, ובסנהדרין (דף צד) אמר גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה', ומרע"ה חשב שאין ראוי לומר ברוך לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, וע' ברכות (דף מ) רי"א כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו, וע' ירושלמי רפ"ג דעירובין גבי בכל מערבין חוץ מן המים ומן המלח ע"ש, וי"ל שיתרו אמר עתה ידעתי כי גדול ה' וגו', שהכל פעל במדת הרחמים, וגם להמצריים לא עשה רע בפועל, רק שקריעת הים בדרך נס לא נעשה רק לישראל ולא להמצרים שלא היו ראויין לנס, ושב הים לאיתנו כדרך הטבע, ונטבעו כשרדפו אחריהם בתוך הים ובקדירה שבשלו בה נתבשלו, ופשעו בעצמן מה שרדפו תוך הים, ולא היה בזה מדת עונש בפועל, רק ע"י שלילת הנס, ופעל הי"ת דרך נס לטובה ולא לרעה ולזה אמר יתרו ברוך ה' כיון שהיה הנס רק לטובה, וכתיב ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל, ששמח על הטובה ולא על פורענות המצרים, וכמ"ש בסנהדרין שם שנעשה חדודים כל בשרו דאמרי אינשי גיורא כו', והצטער ע"ז, ואינו סותר לפשט הכתוב שהוא מלשון חדוה ושמחה, שמבואר בלשון הכתוב ששמח רק על הטוב שעשה ה' לישראל והצטער על פורעניות המצרים, ואמר ברוך ה', לפי שהיה באותו עצה וידע שלא נענשו בפועל והם פשעו בעצמן, ויש לבאר מ"ש וינער ה' את מצרים כו' וביארתי זה במק"א, וז"ש הקליר כי מה שמסכת מסך רעל ללודים הוא ג"כ במדת החמלה והרחמים, וז"ש צדקו אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, אשר צוה הי"ת ע"ז ברחמיו, וגם מצות שחיטת הפסח נדחית מפני זה, כי גם אשר פסח ה' על בתי בנ"י והכה בכורי מצרים, היה במדת החמלה, וכאשר התאכזרו להעביד בפרך ולהמית ילדי בנ"י נענשו הרודפים כי שמע ה' את צעקת העשוקים, והנה כן ראינו בעונשי התורה שגם לעוברי רצונו לא צוה להעניש דרך נקמה, ואין החייב מיתה או מלקות נענש רק אם התרו בו עדים למיתה או מלקות (ע' תמורה ד' ז' תד"ה אלא) וקבלי

עליו התראה אשר פרץ גדר ביד רמה להפר תורה, כי אז אם לא יענש ביד פשעו, יפירו תורה וחוק בפרהסיא וכמ"ש למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ואינו נענש אם לא קיבל עליו התראה הגם שיש עדים שהזיד, ורק הורג נפש גם שלא בהתראה ובעדות מיוחדת מכניסין אותו לכיפה כדי שלא ימלא העולם רצח, כמ"ש הרמב"ם בטעם הדבר, וכאשר מוכרח שזה הוא כוונת הקליר, הקשו ע"ז התוס' שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים כו', אמנם יתיישב דברי הקליר לפמ"ש החינוך שכוונת הש"ס הוא שאין מדת הרחמנות אצלו כמו בבנ"א שהרחמנות מוכרח בטבעם, וכן יתישב לפמ"ש הרמב"ן שהם גזירותיו שצוה לנו לחמול ולרחם ושלא נתאכזר, וז"ש הקליר מחשבותיך לרחמינו מפעלותיך לרוממנו, שנתרומם ברוחנו בזה שנטבע בנו מדת החמלה והרחמים, ובל"ז מיושב דברי הקליר דהא פליגי תרי אמוראי ח"א מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וח"א מפני שעושה מדותיו כו', ואפשר שיסד כמ"ד מפני שמטיל כו', ועמ"ש החינוך בשם הרמב"ם שאל תשיב ממאמר האומר על קן צפור כו' כי הוא סברת מי שיראה שאין טעם למצות, ואנו מחזיקין בסברא השנית שיש בכל המצות טעם:

ד) **ולדברי** הרמב"ם משמע שהדבר תלוי בפלוגתא דר"ש ורבנן בב"מ (דף קטו) אי דרשינן טעמא דקראי ופסק כר"ש וע' לח"מ פ"ג ממלוה, אמנם דעת הרמב"ן והחינוך דגם מ"ד מפני שעושה מדותיו כו', מודה שטעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות, ושאין שום פלוגתא בזה, וגם מאן דלא דריש טעמא דקראי מודה בזה, כדמוכח בהא דקאמר בב"מ (דף צ) היתה אוכלת ומתרזת מהו, משום דמעלי לה הוא והא לא מעלי לה, או דלמא משום דחזיא ומצטערא והא חזיא ומצטערא, א"ל רב ששת תניתוה רשב"י אומר מביא כרשינין ותולה לה שהכרשינין יפות לה מן הכל ש"מ משום דמעלי לה הוא ש"מ, וע"ש בתוס' דרבנן לא פליגי עליה במאי דמפרש טעמא משום דמעלי לה, ולכאורה קשה מאי מוכיח מרשב"י, דהא ר"ש לטעמיה דדריש טעמא דקראי, וצ"ל כמ"ש הש"מ בשם הרא"ש דאף למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפ' המקבל היינו גבי לא תחבול בגד אלמנה דפשטא דקרא משמע בין ענייה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה אי משום דמעלי לה אי משום דלא תצטער ע"ש, והיינו משום דהתם נהי דפשיטא דרחמנא אזהר לטובת האלמנה, קדריש ר"ש טעמא שאתה משיאה שם רע בשכנותיה, דלא שייכה אלא בעניה, [ולטעמיה דקאמר ביבמות (דף עז) דרכו של איש לקדם, ושאין דרכה לצאת מביתה לזאת אתה משיאה ש"ר כו'] וחכמים ס"ל דטעם התורה לרחם על האלמנה בין עניה בין עשירה, והא דקאמר הש"ס דלא דרשי טעמא דקראי, היינו שאין דורשין טעם העוקר פשטות הכתובים, ותופסין לעיקר

הטעם דהוי כפשטא דקרא ממש, ומש"ה לר"י בודאי אין ממשכנין לעשירה, ולא חשיב ליה כספק איסור, דדלמא טעמא מפני שמשיאה ש"ר בשכנותיה, אלא דס"ל דהוי ודאי איסור לאו כפשטא דקרא. ומ"מ מודה דהוי טעמא לטובת האלמנה, וכן מפורש בחינוך (מצוה תקצא) שפסק כחכמים דאלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה, וכתב שמשרשי המצוה שחס הש"י על בריותיו וצוה לזכותנו לקנות בנפשנו מדת החמלה וצונו שנרחם על האלמנה שלבבה שבור ודואג שלא למשכנה, הרי להדיא דיהיב טעמא גם לחכמים דלא דרשי טד"ק, וכן הא דקאמר דלר"י אי לא הוי קרא מפרש טעמא דמ"ט לא ירבה לו נשים משום דלא יסיר לבבו, לא הוה ידעינן דהיינו טעמא דקרא, וסד"א דטעמא שבעצם מגונה לו מה שירבה לו נשים, [וגם יגיע מזה היזק לעבדיו), וכן הא דקאמר ביבמות (דף כג) וקדושין (דף סח) דלרבנן דלא דרשי טד"ק אצטריך קרא לפרושי טעמא כי יסיר את בנך גבי שבעה אומות כנעני ופרזי למעוטי שאר אומות שאינן אדוקין בעבודת כוכבים כמותן, ובלא פירושא סד"א דיש טעם לאסור גם באותן שאינן מז' אומות, וע' סוטה (דף יד) שמביא מנחת סוטה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי ליגעה כדי שתחזור בה אם ככה חסה תורה על עוברי רצונו כו', וכתבו התוס' דאתי כך"ע דלא שייך לומר דדריש טד"ק אלא היכא דקרא סתמא כתיב וכולל הכל ואנו דורשין הטעם לומר דדוקא היכא ששייך זה הטעם קאי קרא, וע' ב"ק (דף סז) אר"ע מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' מפני שנשתרש בחטא, ובב"ק (דף עט) מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן כו', ועמ"ש הרא"ש ריש ב"ק דמה שכתב הרי"ף דשן ורגל פטורין בר"ה דאורחיה הוא, בא לפרש טעם הפסוק למה פטרתו תורה בר"ה לפי שדרכו לילך ברה"ר ואי אפשר שילכו הבעלים אחריהן תמיד, ונ"מ מטעם זה שאם היה עץ ארוך מונח מקצתו ברה"י ודרסה עליו ברה"ר ושברה ברה"י כלים כיון שדרכה לילך ולדרוס עליו פטורין, הרי דאזיל בתר טעמא ויליף מינה לדינא, משום שאינו היפוך פשטות דקרא דכתיב ובער בשדה אחר ולא ברה"ר, דשפיר י"ל דנתמעט גם זה, בפרט דדיני משפטי התורה בדיני ממונות, שאינו חוקה בעלמא, בודאי הוי תשלומין מצד טעם וסברא, ומש"ה אזיל רב ששת בתר טעמא גבי לאו דחסימה, דהיכא דלא מעלי לה יכול למונעה שלא תאכל, הגם דרב ששת ס"ל כרבנן דלא דרשי טעמא דקרא כמבואר בבכורות (דף ז) גבי מ"ר דחמור דשתו אינשי ומעלי לירוקנא, דקאמר היוצא מן הטמא טמא, דרב ששת אמר כר' יעקב דדובשא רחמנא שרייה, ודטעמא דדבש לאו משום שאין ממצות אותו מגופן אלא דרחמנא שרייה בהדיא וגזה"כ הוא ע"ש בפרש"י, וכיון דהיוצא מן הטמא טמא אלא דמצינו גזה"כ בדבש, אינו דורש טעם הכולל היתר מ"ר של

חמור ג"כ, ותופס לעיקר טעם אחר וחילוק בדבש שנשתנה יותר לגמרי, [ועמ"ש הר"ן ע"א (דף לט) בטעם דלא חיישי' למה שמערבין בדבש דבר איסור ונימוח ונהפך לדבש, ועמ"א א"ח (סי' רטז ס"ק ג) ובבאה"ג שם, ובל"ז מיושב קושיית המ"א, דגבי דבש ליכא למיזל בתר מעיקרא, שכל דבש דבורים יוצא מן הטמא, והותרה כשנהפך מעז למתוק, ועיין שופטים (יד) ובמדרש בקרא דמעז יצא מתוק], וגבי חסימה פשיטא דהוי טעמא לטובת הבהמה וכמ"ש הש"מ, וע' סנהדרין (דף עא) בן סורר ומורה נידון ע"ש סופו, וכן קאמר מ"ט דמחתרת כו' ע"ש, והא דאמר ר"ש בדין שתהא בת ראויה להיות כבן סו"מ אלא גזה"כ בן ולא בת, הא אמר לה ר"ש דדריש טעמא דקרא אלא דהכא גזה"כ, וגם לטעמיה שאמר וכי מפני זה שאכל חרטימר בשר כו' אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, וכיון שאינו הלכה למעשה, אין צורך ונפקותא בידיעת הטעם, ועמ"ש התוס' בע"א (דף לה) ד"ה מ"ש, בשם הירושלמי שבשעה שתלמידיך קטנים כבוש לפניהם ד"ת הגדילו גלה להם רזי תורה, ושזהו טעם תלמוד שלנו דקאמר בסמוך כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלי טעמא כו', ושזהו מה שיסד הקליר בפ' פרה אדומה אין להרהר על מה נחקקה שכולם נתנו בנשיקה לשון משיקין עליהם את הפה עכ"ל, ומבואר שגם פ' פרה אדומה שהיא חקה יש לה טעם אלא שאין מגלין רזי תורה וע' מד"ר חוקת, וע' סנהדרין (דף כא) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי ב' מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם כו', וע' נדה (דף לא) שהיה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה מפני שרגיל בה וקץ בה כו' ועמ"ש בתורת השלמים יו"ד (סי' קפג ס"ק ד) דמה שמבואר בריב"ש וש"ע שאין חילוק בין פנויה לנשואה היינו משום דלא דרשי' טעמא דקרא, וע' בריב"ש (סי' תכה) שהוכיח ממשנה דכריתות (דף יד) ומכות (דף יד) וכתובות (דף כט) ויבמות (לג) וע' יבמות (דף נד) אטו נדה ואשת אח בחיי אוסרן הוא דאין להן היתר כו' ובפרש"י ד"ה ביומי, והגם דלא מוכח מזה האיסור רק בשעת נדתה וקודם שטבלה ולא שטמאה שבעה, אכתי לא משמע לומר דלמאן דדריש טד"ק ס"ל לחלק בין נשואה, ולזה צ"ל כמ"ש הכו"פ שם דשאלת הש"ס לא הוי אלא בנשואה שיש ביטול פו"ר ע"ש, וא"כ אתיא שפיר גם אי דרשינן טעמא דקראי, וע' כתובות (ד' לג) תד"ה ממאי דאין לומר דטעמא כו' אבל לא ניחא ליה להכות את חבירו ע"מ שילקהו כו' י"ל דגזה"כ הוא. אך קיי"ל דהוי מותרה לדבר הקל, ועמ"ש התוס' בב"ב (ד' סא) ד"ה ש"מ, להקשות על מה שפירש רשב"ם דלא שייך בקרקע הודעת דמים משום דאין אונאה בקרקעות, דז"א בשביל ששוה יותר אלא גזה"כ כהקדשות ועבדים, וי"ל לרשב"ם דהקדש גזה"כ (מטעם אחר) וקרקע ועבדים משום שאין דמיהן קצוב כ"כ, בפרט שזה

ענין דיני ממונות שי"ל בזה טעם וסברא, ומ"ש התוס' בכתובות (ד' יח) ד"ה מפני מה, דאפי' לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא בעי רבה אמאי לא מהימן בלא שבועה במיגו כו'. היינו משום דלולי הך קושיא לא הוה יליף מהטעם לחדש דין דשאני בבנו דמעיז, דשמא יש טעם אחר המחייבו שבועה. וע' ב"ק (יא) ד"ה בכור יע"ש, וכן מפורש כמ"ש דהיכא שהטעם מבורר כ"ע מודו דאזלינן בתר טעמא מדאיתא בתמורה (ד' ז) אמר רבא השתא דאמור טעמא דבעל מום דלקי משום דבזיא מלתייהו אפי' למקדיש ליה לדמי נסכים נמי לקי, דכתיב הקריבהו נא לפחתך וגו' ודמי למ"ש הש"מ גבי חסימה:

ועמ"ש התוס' בב"ק (ד' ד) ד"ה ועדים זוממין, דר"י מפרש דגבי ממון עונשין מן הדין, וריש ב"ק תד"ה ולא זה, וע' ד' כ"ה אני אדין קרן מרגל כו'. ולכאורה משמע דר"ש דסבר בסנהדרין (ד' עד) דעונשין מן הדין דמה פגם הדיוט היה ניתן להצילה בנפשו פגם גבוה לא כל שכן, לטעמיה דדריש טעמא דקראי דהוי משום פגמא וממילא כשיותר גדול הפגם פשיטא ששייך העונש, ורבנן לטעמייהו דלא אזלי בתר טעמא, ומש"ה בעניני תשלומי ממון שיש לילך אחר הטעם והסברא עונשין מן הדין, וי"ל דר"ש לטעמיה בקדושין (ד' לח) דקאמר רשב"י מה חדש שאין איסורו איסור עולם כו' נוהג בין בארץ בין בחוץ לארץ כלאים שאיסורן איסור עולם כו' אין דין שינהג בין בארץ בין בח"ל, וס"ל דשדך למעוטי הרכבת אילן בח"ל דאתא, וביאר השאגת אריה בדיני חדש, דלרשב"י ע"כ אתקש למחצה שדך לבהמתך, והתנא דמס' ערלה אע"ג דס"ל דחדש בח"ל דאורייתא אפ"ה כלאי הכרם מד"ס, וס"ל דהרכבת אילן נוהג בח"ל מה"ת מהקישא דשדך לבהמתך דלכלהו מילתא איתקש, ומשום דכיון דע"כ שדך אתי למעוטי חו"ל וי"ל דממעט כלאי הכרם דלא נילף מק"ו מחדש, וכן י"ל דממעט הרכבת אילן דלא תקיש להרבעת בהמה שנוהג בח"ל, וקמ"ל קרא דהאי הקישא למחצה הוא דאתקש, ר"ש סבר דק"ו עדיף מהיקשא ומוטב שנאמר דהאי שדך אפיק מהיקשא דנהוי למחצה, משנאמר דאפיק מקו"ח, ותנא דמס' ערלה ס"ל דהקישא עדיף מק"ו ומוטב שנאמר דהאי, שדך אפיק מקו"ח והיקשא לכולהו מילתא איתקש יעו"ש, והשתא י"ל דר"ש לטעמיה דסבר ק"ו עדיף מהיקשא משום דדריש טעמא דקרא, ודממילא כשיש חומר בהאיסור יש ללמוד מקל וחומר שנוהג גם בחו"ל, וכדאלים לדידיה ענין קל וחומר, לענוש מן הדין. וכן לטעמיה במנחות (ד' יט) דקאמר היינו טעמא דר"ש והביאה וי"ו מוסיף על ענין ראשון כו' שחיטה ה"נ בזר תהא פסולה שאני התם דא"ק וסמך ושחט מה סמיכה בזרים כו' אי מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלים, ההוא לא מצית אמרת קו"ח ומה זריקה כו', והיינו ג"כ משום דלר"ש ק"ו עדיף מהיקשא, וע' נוב"ת חלק יו"ד (ת' יד) דהא דיליף בחולין (ד' קטז) מגז"ש דבב"ח

מותר בהנאה, היינו משום דלדידיה עיקר איסור בב"ח אתי מהך גז"ש לכך הך גז"ש עדיף מק"ו יע"ש, ועמ"ש התוס' בב"מ (דף קיד) ד"ה ואידך, וע' ספרי פ' ראה ומה בשר וחלב שמותר לבני נח אסור לישראל אמה"ח שאסור לב"נ אינו דין שיהא אסור לישראל, יפ"ת וכל הדומה לה תוכיח כו', וסותר למ"ש בסנהדרין (ד' נט) דליכא מדעם דלישראל שרי כו', ודשאני יפ"ת משום דלאו בני כיבוש נינהו, וצריך ליישב דספרי קאמר דלולי קרא היינו טועין לדחות דיפ"ת תוכיח, ולפום דגלי קרא דאמה"ח אסור לישראל הדר אמרינן דליכא מדעם כו', ודשאני יפ"ת וכדחיית הש"ס דהכי קיימא למסקנא, וממילא הדר איכא ג"כ ק"ו וממילא לר"ש דעונשין מן הדין יש ללמוד לחייב על אמה"ח בכל שהו, דלב"נ לא נתנו שיעורין ודוקא לענין חומר העונש גזה"כ דבמלקות, וסתם ספרי ר"ש, ומש"ה ס"ל כ"ש למכות, דיליף מינה לכל האיסורין, וס"ל טעמא דדוקא בעיניה דאחשביה, וע' חולין (ד' לג) תד"ה אחד והארכתי בזה במק"א, וע' חולין (ד' ה) מן הבהמה להביא ב"א שדומין לבהמה כו'. כדי שיחזרו בהן בתשובה, וכתבו התוס' דלאו טד"ק קדריש אלא דנותן טעם לדבר דרבינן כו', וי"ל דר"ש לטעמיה דקאמר שהשב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, דכיון ששב מידיעתו הוא בדם מקבלין ממנו קרבן, דלטעמיה דדריש טעמא כדי שיחזרו בתשובה, ודכיון ששב מידיעתו בקל יחזור בתשובה ולהכי מקבלין ממנו, רבנן לטעמייהו דלא דרשי טד"ק, וע' יבמות (ד' עז) דר"ש דריש טעמא עמוני ולא עמונית משום שאין דרכה של אשה לקדם, ודלא כר"י דהוי גזה"כ בעלמא, וע' שבת (ד' כג) מנא תימרא דחיישינן לחשד דתניא אר"ש בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו כו' ומפני החשד כו'. ולטעמיה אמר בסוכה (דף ל) טעם לולב הגזול משום דהוי מצה"ב, ואמר במנחות (ד' קג) שאמרה תורה הבא מנחה שיכולה להבלל כו' יע"ש. ובשבועות (ד' לט) אר"ש אם הוא חטא כו'. ובסנהדרין (ד' קיב) אר"ש מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו. מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם, ואולי לטעמיה קאמר דבהמתה ולא בהמת בכור ומעשר, דבהמת בכור דהוי של שמים לא גרם שידור בה, ולטעמיה בירושלמי פ"ז דנזיר, דר"ש אומר שרץ מטמא בכעדשה שתחלת ברייתו בכעדשה, ופריך שם יטמא מת פחות מכזית, ואולי אזיל לטעמיה בנדה (ד' כז) שאינו מחשיבו לולד שיטמא, ודלא חשיב ברייתו כשאין בו כזית, ולטעמיה אמר בערכין (ד' כח) שהכהנים אין מחרימין שהחרמין שלהן והלוים מחרימין שאין החרמין שלהן, דלטעמיה דדריש טעמא דקרא, משא"כ לר"י דהוי גזה"כ בעלמא יע"ש, וע' ב"ק (ד' כד) איזהו מועד כו' ר"ש אומר כל שהעידו בו ג' פ, דדריש טעמא שיועד, ואין הדבר תלוי בימים, וע' פ"ב דשביעית מ"א אר"ש נתת תורת כאו"א בידו כו' ע"ש. ולטעמיה בסוטה

(ד' לד) שאמר שתקנו תפלה בלחש שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה [ועי' יומא (פו) ופרש"י חולין (ד' מא) ע"ש], דדריש טד"ק, ולטעמיה אמר בכריתות (ד' כז) דמפני מה לא נתנה תורה קצבה במחוסרי כפרה שמא יוזלו טלאים ואין להם תקנה כו'. ולטעמיה קאמר בפסחים (ד' כח) דטמא ושהיה בדרך רחוקה לא אצטריך קרא דלא גרע מערל כו'. דכיון שערל אוכל מצה כל שכן שטמא ישנו באכילת מצה, ומשום דאזיל בתר טעמא (ודלא הוי גזה"כ בעלמא), וע' חולין (ד' פה) דקאמר ור"ש עוף טמא מאי טעמא דלאו בר אכילה הוא טרפה נמי לאו בר אכילה הוא יע"ש [ושמא נטרפה מבטן ולא היה לה שעה"כ וכיון שעתה היא טרפה וגם קודם שחיטה היתה בחזק"א שאינה זבוחה, וע' בכורות (ד' י') הוי כעין חזקה דהשתא], ועי' ריש נדה דתנן מקוה שנמדד ונמצא חסר, כל הטהרות שנעשו ע"ג למפרע בין בר"ה בין ברה"י טמאות, ר"ש אומר בר"ה טהורות ברה"י תולין כו', גמר סוף טומאה מתחלת טומאה מה תחלת טומאה ספק נגע ספק לא נגע בר"ה טהור, אף סוף טומאה ספק טבל ספק לא טבל בר"ה טהור, ורבנן הכי השתא התם גברא בחזקת טהרה קאי כו', ובסוטה (ד' כח) תד"ה מכאן הקשו התוס' דלמאי אצטריך הלכתא דספק טומאה בר"ה טהור, נימא שהעמד טהור על חזקתו, ותרצו דאי לאו הלכתא גמרינן דבר"ה טהור, הוה אמינא דסתירה דנקט קרא לא דיבר הכתוב אלא בהוה, וה"ה לכל ספק טומאה ע"ש, והשתא י"ל דר"ש לטעמיה דדרש טעמא דקרא, דממילא הוה ידעינן דשאני סתירה דאתרע חזקתה, ודבכל ספק טומאה העמד טהור על חזקתו, וממילא מוכח מדאצטריך הלכתא לומר דספק טומאה ברה"ר טהור, דאתי הלכתא לומר דטהור בכל גונא ברה"ר, ואף בסוף טומאה הוי כן, ורבנן לטעמייהו דלא דרשי טד"ק, דממילא י"ל כמ"ש התוס' דסד"א דהוי גזה"כ בכל ספק טומאה, וכן ללישנא קמא דקאמר אליבא דר"ש דהכי השתא התם יש רגל"ד שהרי קינא לה ונסתרה, ג"כ ר"ש לטעמיה דדריש טעמא דקרא, ולטעמיה איתא בילקוט בשם ר"ש דדריש טעמא דעצרת יום אחד לפי שהוא בעת מלאכה שלא לבטל ממלאכתן, משא"כ פסח וסוכות שאינו זמן מלאכה יע"ש, וכן אר"ש שם דשעיר הנעשה בחוץ להביא על טומאה שאירעה בין זל"ז ושראויין ישראל להביא קרבנות בכל שעה אלא שחס על ממונן וע' ר"ה (ד' כו), וכבר נתבאר למעלה דגם רבנן דלא דרשי טד"ק, היינו שאין דורשין טעם העוקר פשטות הכתובים, ותופשין לעיקר הטעם דהוי כפשטא דקרא, וכמו שהוכחתי מכמה סוגיות, ודשפיר מיוש מה שכתב החינוך דיהב טעמא גבי או"ב וחסימה וכו', דהוי הכל מטעם צעב"ח, הגם שפסק כחכמים דר"ש דלא דרשי טעמא דקרא, וכמו שנתבאר:

ה) **ובמד"ר** סדר תצא איתא, ולמה התינוק נימול לשמונת ימים שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה, מנין, שנאמר מיום השמיני וגו', ולא עוד אלא שאמר הקב"ה או"ב לא תשחטו ביום אחד, וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות מנין שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך וע' סדר אמור פכ"ז, והוא דלא כדקאמר בנדה (ד' לא) דמילה לשמונה שלא יהו כלם שמחים ואביו ואמו עצבים, ולפרש"י שם יקשה דהא כשיולדת בזוב אסורה בתשמיש, וקשה דלא מפרש כדקאמר בשבת (ד' קכט) שבעה, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, וכיון שהיא מסוכנת עד יום השמיני, היינו דקאמר דקמי שמונה יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, ואולי ס"ל לפי' רש"י דהנך ז' ימים בעי מעת לעת וע' תוס' ב"ק (ד' פ'), וא"כ זימנין שנימול קודם שעברו ז' מעל"ע משעת לידה,, אבל לפום דקיי"ל באו"ח (סי' תריז סעי' ד) דימים אלו אין מונין אותם מעל"ע וכמ"ש התוס' בגיטין (ד' ח) וכיון שנכנס יום שמיני ללידתה יצתה מכלל סכנה, שפיר יש לפרש כן דברי הש"ס, וקיי"ל בשבת (דף קלה) דנימול לשמונה גם כשאין אמו טמאה לידה, ולכאורה קשה אמאי לא בעי הש"ס לומר כטעם המדרש שנימול לשמונה ימים להמתין לו עד שיהא בו כחו, בפרט דקיי"ל דגם חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו, הרי שאינו מבריא ומתחזק כחותיו שיוכלו למולו עד שיעברו עליו שבעה ימים, ויתכן לומר דלא ניחא להש"ס לומר הכי משום דא"כ היה צריך להמתין מלמולו עד שיעברו ז' ימים מעל"ע משעת לידתו, דהא בחלצתו חמה וכה"ג, קיימא לן דממתינין לו מעת שנתרפא מחליו ז' ימים מעת לעת ואז מלין אותו, וכדקיי"ל ביבמות (ד' עא), ולא משמע שיצריך להמתין עד שיעברו ז' ימים מעל"ע מרגע לידתו, והמדרש סבר כהאיבעיא בשבת (ד' קלו) דגם בחלצתו חמה מיבעי ליה, ולפמ"ש הרא"ש לא איפשטא האיבעיא אלא דספק נפשות להקל, א"נ דס"ל דעדיף יום הבראתו מיום הולדו כדקאמר הש"ס, ודכשלא נחלה מתחזק בתחלת יום השמיני [וצ"ע הא דפסחים (ד' ד) רש"י ד"ה נבדוק מצפרא, דלא קאמר דשאני מילה שא"א להקדים טפי, וע' סי' רס"ה בפ"ת ס"ק ט' בשם ס' ברית אברהם שלא מצא סברא להקדים למול התינוק שנולד מקודם, ועפמ"ש יש סברא להקדים התינוק שכבר עברו עליו ז"י מעל"ע ויש להאריך ואכ"מ], ובמדרש שכשם שרחמיו כו' כך רחמיו. על הבהמה שנאמר מיום השמיני והלאה וגו' והתם א"צ מעל"ע כמ"ש הנ"ב מדברי התוס' בערכין (דף יח) ומשמע ג"כ דאז מתחזק בכחו (הגם דהתם ששוחטין אותה אין לה תועלת בזה), ועיין שם בנדה דרבי שמעון אומר טעמא דיולדת מביאה קרבן משום שקופצת ונשבעת כו'. ולטעמיה בשבועות (ד' ח) ע"ש, ולטעמיה

בכריתות (ד' ז) ונדה (ד' מ) שמחייב יוצא דופן בקרבן וכמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' טו) דלר"ש לטעמיה ליכא למימר כרבנן דאצטריך קרא לענין חד עיבורא עמש"ש [וגם ביוצא דופן שייך טעמא דר"ש, וגם למ"ש הכו"פ (סי' קצד) בדברי הרמב"ם בפה"מ פ"ח דבכורות שאינה מולדת, דממילא לא יהא שייך להבא סכנת וצער לידה, אכתי בשעה שכרעה לילד לא ידעה שיצא דרך דופן, ונשבעה לשוא שמשועבדת לו], וע' סוטה (ד' טו) דאר"ש במנחת חוטא שאינה טעונה שמן ולבונה שלא יהא קרבנו מהודר, וקאמר אבל חטאתו של מצורע כו' התם מנגעיה הוא דאיכפר ליה כו', וע' ערכין (ד' יז) וכריתות (ד' ט) ונדה (ד' ע) דר"ש סבר דבר המתכפר מאי ניהו חטאת וע' פרש"י כריתות שמכפר חטאו דעל ז' דברים נגעים באין [וצ"ע דהא מנגעיה איכפר ליה וקרבן מייתי לאשתרויי בקדשים, ויש ליישב], ועכ"פ מפורש בש"ס ומדרש כדברי החינוך דטעם איסור או"ב וכה"ג הוי משום שכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כו', וע' סנהדרין (ד' נה) בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו כו'.

וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס דדריש טעמא דקרא ומכריע הדין ע"פ הטעם, וכהא דקאמר בסנהדרין (ד' מו) איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא, למאי נ"מ דאמר לא בעינא דליקברוה להוא גברא כו' הא אמר לא בעינא כפרה וליכא למימר משום דקאי התם לר"ש דיליף רמז לקבורה מה"ת, דמשמע דקאמר לה סוגיית הש"ס לפום דינא ודברי הל"מ פי"ב מאבל צ"ע, והוא כמ"ש הרא"ש דהיכא שהטעם מבורר, לכ"ע אזלינן בתר טעמא, ועמ"ש הרא"ש ה' ס"ת וז"ל אבל האידנא שכותבין ס"ת ומניחין אותו בבכ"נ לקרות בו ברבים, מ"ע על כל איש מישראל לכתוב לו חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה להגות בהן הוא ובניו, כי מצית כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, וע"י הגמרא והפירושים ידע פי' המצות והדינים על בורים כו יע"ש, וע' בח"ס חיו"ד (ת' רנד) שלא אמר הרא"ש כן אלא למ"ד דדרשינן טד"ק, ולענ"ד שפיר אתיא דברי הרא"ש ככ"ע, וכמ"ש הרא"ש גבי חסימה דכיון דפשיטא דרחמנא אזהר לטובתה של בהמה, לא שייך זה היכא דלא מעלי לה, וה"נ הטעם ברור שמצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ואפשר דחשיב לה מפורש טעמא, בהא דכתיב ולמדה את בנ"י שימה בפיהם, וא"כ לית מאן דפליג בזה, ועמ"ש הריב"ש (תשו' קפה) וז"ל ואע"פ שנתנה תורה זמן לבעל בשתיקה אותו היום, גזה"כ הוא משום שלום הבית ואין הדין הזה נוהג באחר כו' יע"ש וע' ח"ס יו"ד (ת' שמג) דלר"ש דדריש טעמא דקרא מסתמא ניתן זמן להבעל להתישב בדבר ומסתמא תמיד הוי מעל"ע, ואצטריך מיום ליום לאפוקי זה יע"ש. ולסברת הריב"ש אין זה מוכרת ויש להאריך,

וע' סנהדרין (ד' לט) מאי טעמא דשביעתא כו'. ושם (ד' נד) אם אדם חטא בהמה מה חטאת, אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידה, וע"ש בסוגיא (ד' נה) דבעי אי דוקא בצירוף שני הטעמים תקלה וקלון כו'. ומכריע הדין לפי הטעם [ועמ"ש הנו"ב אה"ע תשו' פ אות ח], ועמ"ש הב"י יו"ד (סי' קפא) ליישב מ"ש הרמב"ם טעם איסור הקפת הראש והשחתת הזקן לפי שהיו עושין כן כומרי עובדי כוכבים, דלפי שכתוב בתורה זה האיסור בהדי קראי דלא תאכלו על הדם ולא תנחשו ולא תעוננו, ואחריהם כתיב ושרט לנפש וכתבת קעקע, הרי זה כמפורש בתורה שהקפת הראש והשחתת הזקן נאסרו מפני שהיו עושין כן כמרי העובדי כוכבים, ועמ"ש הרמב"ן קדושים בטעם השעטנז, ומ"ש רמב"ן על הכתוב דאת חקתי תשמרו, שגם החוקים יש להן טעם אלא שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים יע"ש, והגם דאמר בחולין (ד' קט) כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה, אסר לן כו' חזיר, מוחא דשיבוטא, וביאר בשל"ה ז"ל דכיון שארז"ל שלא יאמר אי אפשר בבשר חזיר, אלא אפשי ואפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, וע"י היתר אכילת מותא דשיבוטא הדומה בטעמו לזה, לא יאמר אי אפשי כו' עכ"ד, היינו שעל האדם מוטל למנוע מן האיסור מצד גזירת הי"ת, וכן לקיים מ"ע לעשות רצונו ית', ולא מצד מה שהשכל מחייב זה, הגם שיש לכל המצות טעמים גלויים ונסתרים ומ"ש בקידושין (ד' כ) וסוטה (ד' ח) וגיטין (ד' מט) וסנהדרין (ד' טז) וריש מנחות, דפליגי רבנן על ר"ש בענין דרש טד"ק, הוי כמו שנתבאר למעלה דחכמים תופסין לעיקר הטעם דהוי כפשטא דקרא, ולא דרשי טעם העוקר פשטות הכתוב, היכא דלא מוכת בכתוב מה הוא הטעם, ושפיר ניחא מ"ש החינוך בטעם כל המצות שהובא למעלה, שהוא מצד החמלה והרחמים ולקבוע בנפשנו מדת החמלה, ודהוי טעמא משום צעב"ח, ועי' שבת (ד' קכח) רש"י ד"ה צעב"ח:

ו) וכן מבואר בש"מ ב"מ (ד' לב) בשם הראב"ד וז"ל מכלל דת"ק סבר זקוק לו מ"ט לאו משום דצער בעלי חיים דאורייתא כו', ואפשר דנפקא לן מחסימה, וריה"ג סבר דהתם משום דתורא מדישיה קאכיל והואיל ומהנה יהנה כו' יע"ש. וע' יבמות (ד' ד) מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה [אין סותמין טענותיה לכופה להתייבם לו] שנאמר לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה כי ישבו אחים יחדו, וביאור דברי רז"ל הוא עפמ"ש בספר חסידים (סי' שעט) וז"ל כתיב אל תחלל את בתך להזנותה שלא תשאנם לזקן או למי שנמאס בעיניה וכן לא תחסום שור בדישו שלא תכוף יבמה לקחת מוכה שחין כו' [וע"ש מ"ש בההיא דאי בעי מסר למנוול כו', דדוקא כשצריכה שמירה, וע' כתובות (ד' מ) גבי מפותה, וגם אונס, פרצה קוראה לגנב כמ"ש בספרי]

ע"ש, והיינו דדריש סמוכין דכתיב לא תחסום שור בדישו, שיש לחוס ולחמול גם על הבעלי חיים שלא לצערן, שמצטער כשאינו אוכל בשעת דישה [ולפום דמסיק משום דמעלי לה, היינו שלא לבד שלא לצערה, אלא שיש ליתן מה דמעלי לה] ומכל שכן שיש לחוס ולרחם על האדם שיש לו רגש דעת, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב, שרגש הצער חזק אצלו יותר, ואין לכוף היבמה להתיבם למוכה שחין, שתסבול מזה צער וכאב תמידי [וע' ב"ק ד' קיא ומש"ש], והיינו דיליף שאין חוסמין אותה, לכופה להתייבם לו, ועכ"פ מבואר מדברי החינוך והראב"ד שלא הותר איסור צעב"ח במקום תועלת וריוח ממון, דהא אדרבה מחויב להפסיד ממונו, להאכיל הבהמה מדישתה [וכן איסור חרישה בשור וחמור יחדו, שכתב החינוך שהוא ענין צעב"ח, אלא דשם אינו מטעם צעב"ח לחוד], וכן יתר המצות שכתב דהוי מטעם צעב"ח, לא הותר אחד מהן בשביל תועלת וריוח ממון, ובלא"ה גם אי נימא שהדבר תלוי בפלוגתא דר"ש ורבנן אי דרשי טעמא דקראי, ונימא דקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, כבר כתב החס"ס יו"ד (ת' רנד) דפשוט שיש לחוש לטעמא להחמיר אפי' לרבנן דר"ש, ודוקא להקל ע"י דרש הטעם, לא דרשי טעמא, וא"כ כיון דחזינן טעמא דקראי, דמשום צעב"ת אין היתר בשביל שום תועלת וריוח ממון, ממילא לכ"ע א"א להקל בזה:

ו) **והנה** במ"ש למעלה ליישב קושיית התוס' במגילה (ד' כה) על מה שיסד הקליר, לכאורה י"ל עוד לפמ"ש בחגיגה (ד' יג) תד"ה ורגל. וברא"ש פ' אין עומדין (סי' כא) דיש אומרין שהקליר הוא ראב"ש, וכיון דראב"ש סובר כאבוה דעמה"ד כמ"ש בסנהדרין (ד' עד) מבואר דסבר כאבוה דדריש טד"ק, כנתבאר למעלה דהא דסבר עמה"ד היינו משום דדריש טד"ק, ומש"ה יסד הקליר צדקו או"ב כו', אמנם מלשון התוס' בעירובין (ד' כא) ד"ה אחד, שתמהו על ר"א הקליר בסלוק לפרשת שקלים, וכתבו בלשונם אך תימא כי לפי חשבונו כו' והוא עושה העולם זרת על אמה וזה מנין לו, וע' מנחות (ד' לה) תד"ה וכמה, מבואר מלשון התוס' דר"א הקליר היה בזמן מאוחר אחר תתימת הש"ס, ולשון התוס' בחגיגה צ"ע, שמתחלה כתבו שהיה דרך הקליר להניח שיטת הש"ס שלנו כדי לאחוז שיטת הש"ס ירושלמי, הרי שהיה אחר זמן חתימת ש"ס בבלי וירושלמי, ואח"כ כתבו שהוא ראב"ש דקרי עליה בפסיקתא מכל אבקת רוכל תנא קרא קרובן ופייטן כו', וסותר לדבריהם הקודמים, ואולי כוונתם שהקליר יסד דבריו על הקרובץ של ראב"ש, ועמ"ש התוס' בחולין (ד' קט) דר"א הקליר יסד הכל ע"פ הירושלמי, וכן מבואר, בדברי הראב"ע קהלת ה', שהקליר היה מהפייטנים בדורות המאוחרים, וע' ערוך ערך קליר שנקרא ר"א הקליר שאכל כו' ונתפקח ע"ש, ובודאי לא קאי זה על ראב"ש, ע' ב"מ (ד'

פד) ומדרש שה"ש פסוק ידיו גלילי זהב [וקצת י"ל גם בכוונת הרא"ש והגהות מיימוני פ"ו מתפלה, דראב"ש תיקן רק קרובץ בג' ראשונות וע' מעדני יו"ט דהא יסד פיוטים ביום ב' של פסח, וצ"ל שהוא יסדו ליום א', ולהתוס' א"ש בפשוט], וע' יומא (ד' סז) פרש"י ד"ה ז' ומחצה, ובהקדמת המחזורים נדפס שו"ת הגאון ר"א פלעקלש בספרו שו"ת תשובה מאהבה, והביא מ"ש בשו"ת הגאון זכרון יוסף שהיה ר"א הקליר אחד מן הגאונים, בערך בקירוב לזמן רבינו סעדיה גאון, והרוו"ה הביא מ"ש הרב ר' משה בוטריל בפירושו לספר יצירה, והביא מ"ש ר"א הקליר בספרו הנקרא כבוד ה', בשם רבינו האי גאון לבאר דברי הספר יצירה, הרי לך שהקליר היה אחר רב האי גאון ז"ל, ולזה יסד בקרובות לט"ב אאנין תשע מאות שנה ועוד, ועמ"ש הנוב"ת חלק או"ח ת' קי"ג, ומלשון התוס' בעירובין (ד' כא) ובחולין (ד' קט) מוכח דדעת התוס' כמ"ש הגאון זכרון יוסף שהיה הקליר בימי הגאונים) וכבר הביאו שחתם עצמו אליעזר בריבי קליר מקרית ספר שהוא שם דביר לפנים, ע' יהושע ט"ו ט"ו, ויש אומרים שנקרא קליר על שם עירו, העיר קאללירהאע מפאת מזרחית צפונית לים המלח על נחל יבוק, ונודעת במעינותיה החמים, או ע"ש קאליארי בירת אי סארדיניא, ובשו"ת הרא"ש (כלל יח סי' יג) וז"ל שבהיותי בקוקא עכשיו עם דון גואן כו' ואח"כ כשהלכנו לקוליאר כו'. אך כיון שחתם עצמו בתפלת גשם וטל מקרית ספר, משמע שאין קליר שם העיר, וקצת יש לומר לפי מה שחתם בתפלת גשם מקרית שפר בשי"ן (והגם שחתם בשי"ן שמאלית, פעמים שהן מתחלפים), שהוא שם העיר קליר בלה"ק כידוע שנקראת קאללירהאע שהוא שטף נאה בלשון יון, ופ' ערוך ערך קאלוס מהא דשבת (ד' קח) אמר ליה קאלוס פירוש יפה וכן בלשון יון עכ"ל, וכן הביא ממ"ש בב"ר פ' פ"ה, ובערך קלנדא דמ"ש בריש ע"א קלנדא הוא בל"ר שם כללי לראש חרש (קאלענדי) ובירושלמי דקלנדס קלון דאס פי' קלון בל"י טוב דיאס בל"ר יום עכ"ל. ונראה שצ"ל דבל"י יפה (וטוב הוא מלשון יון אגאטהאס) וכן מ"ש המעריך ערך קלוניפי הנזכר בילקוט שיר השירים דלשון יוני הוא ופי' כלה טובה עכ"ל, ג"כ צ"ל כן (וע' מדרש שה"ש ד"ה נפת תטפנה, כלה ננפי וע' ר"ה ד' כו), וכן בימינו נקרא אומנת יופי הכתב בשם קאללי גראפיא, כאשר בל"י "קאלי" הוראתו יופי והדר ושפר, וידוע שהונח שם העיר קאללירהאע על שם היופי בלשון יון [וסופרי דה"י עוד יצרפו לקריאת שם העיר ענינים מהבלי המיטהאלאגיא של היונים], וכאשר ידוע שהרב ר' שלמה ממונטפליר (מאנפאליע) רבו של רבינו יונה נקרא בספרי הראשונים בשם ר' שלמה מן ההר, כאשר מונט בלשון רומי וצרפת, הוראתו הר בלה"ק, וכן נקרא ירחי ע"ש עיר לוניל, אפשר לומר קצת שחתם עצמו מקרית שפר, כאשר שם

העיר קליר, הוא ע"ש יופי ושפר, וכ"ז כתבתי לדעת, האומרים שנקרא קליר על שם עירו. אמנם הערוך לא כתב כן, וא"כ י"ל שעירו נקראת קרית ספר וכדאיתא בדפוסי הרא"ש שבידינו. והנה כבר כתבו התוס' שבכל מקום היה דרך הקליר לאחוז שיטת הש"ס ירושלמי, והנה מבואר בירושלמי פ' אין עומדין במתני' דהאומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, וכן בירושלמי דמגילה, ר' יצחק בשם ר"ס כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה כו' ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך. ר' יוסי בשם ר"ס כנותן קצבה למדותיו של הקב"ה עד קן צפור הגיעו רחמיך כו', ואלין דמתרגמין עמא בני ישראל כמה דאנא רחמן בשמיא כן תהוון רחמן בארעא, תורתא או רחילא יתה וית ברה לא תכסון תרויהון ביומא חד, לא עבדין טבאות, שהן עושין מדותיו של הקב"ה רחמים יע"ש. וצ"ל דהקליר יסד כמ"ד כקורא תגר על מדותיו כו', ויותר י"ל כמ"ש למעלה מדברי החינוך, דדוקא כשתולה זה ברחמי הקב"ה, השבח הזה הוא ענין גריעות שנותן קצבה למדותיו של הקב"ה שחס על קן צפור ולא על הבהמה השחוטה, והגם שרחום הוא משמותיו של הקב"ה כמבואר בשבועות (ד' לה) ודליכא מידי אחרינא דאיקרי רחום, מדת רחמנותו הוא בלי קצבה וגבול שאין קצבה ותכלית לתארי, השי"ת שהוא נעלה ונשגב מכל רעיון ומושג, וכשאומר כמה דאנא רחמן בשמיא כן תהוון כו', הוא ענין גריעות וכאילו משוה ח"ו למדת רחמי האדם שהוא בגבול וקצבה, וכמ"ש בירושלמי שהוא כנותן קצבה כו'. ואינו סותר למה שיסד הקליר בטעם המצוה. שנצטוינו לחמול ולרחם ולהטביע בנו מדת החמלה, כמו שביארתי לעיל (אות ג):

ח) **ובספר** חסידים (סי' תרסו) וז"ל כל מעשה גרמות שאדם גורם צער לחבירו נענש ואף אם יעשה צער על חנם לבהמה כגון שמשים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת ואינה יכולה ללכת ומכה אותה, עתיד ליתן את הדין שהרי צעב"ח דאורייתא כתיב בענין בלעם על מה הכית את אתונך, וכנגד שאמר לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך לכן נהרג בחרב כו', לאדם שלא התיר לו בשר תאוה נתנה לו רדייה אבל לב"נ שהתיר להם בשר תאוה לא נתן להם רדייה כו', אין לרדות בעבדים ובהמות כשאינה פושעין ואין להטריחם על חנם כו', הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך כו', כ"ז שאתה רחמן ירחם עליך כו', אדם שא"צ לאכול בשר והוא יודע שתסרח אם ישחוט ולא יצטרך כלל לא ישחוט כו', יודע צדיק נפש בהמתו חולה שלא להטריחה וכן אם כבר הגיע זמנה ללדת לא יטריחנה וכ"ש שפחתו כו', ורחמי רשעים אכזרי רחמים שעושה האכזר עם בהמתו שנותן מדה גדולה של מספוא לבהמה לאכול ולמחר מריצה הרים גבעות ופעמים שאינה יכולה לרוץ כרצונו מכה אותה באכזריות. נמצא שרחמים שרחם עליה באכילה

נהפך לאכזריות כו', כלב שאינו נושך כו' יגרשוהו בשבט קטן ולא במקל גדול, ולכאו' האמר בשבת (דף קנה) משח אודניה וחוטרא אבתריה וע"ש בפרש"י וע' ב"ק (דף לא) חוטרא דסמיותא. וצ"ל דחוטרא להפחידו, וע' בס"ח (סי' מד) שדרשו חכמים ביום הזה אכה כל סוס בשגעון ורוכבו בעורון, עתיד הקב"ה להפרע עלבון סוסים מרוכביהם על שהכו אותן במגפיים שקורין ספורני בלעז עכ"ל, והוא הברזל תחת למנעלים שמעוררין בו הסוס לרוץ, הנודע בשם שפארן (ובלשון צרפית עפעראן] וע' שבת (דף סב) מגפיים פזמקי ופרש"י אנפלאות של ברזל במלחמה וכן פי' הרמב"ם והר"ש פי"א דכלים משנה ח'. וי"ל דהיינו השפארן שמגפין ומכין בו את הסוס, וחשיב ליה לכלי מלחמה שלא הותר זה אלא בשעת מלחמה, שאז הרוכב מוכרח לזה, וע' פסחים (דף קי"ג) דלפעמים מבקש להרוג בעליו במלחמה וע' ע"א (דף טו), וע' ס"ח (סי' תקלא) שהבהמה, קודמת לאדם לענין אכילה דכתיב ויתן תבן ומספוא לגמלים ואח"כ ויושט לפניו לאכול, וגמ' ברכות (דף מ) שאסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, ומבואר מדברי הס"ת דגם בהמה טמאה קודמת לאכילה, ואין לדחות דשאני התם דהוי קודם מ"ת שלא הובדל עדיין טמאה מטהורה, ודי"ל שגם ב"נ הוזהרו שלא לצער בע"ח כמ"ש אות ב', דז"א, דבענין קדימת האכילה דליכא משום צעב"ח ממש, מה"ת, לא יתכן לומר שהחמיר בזה יותר מהדין אחר מ"ת וע' יומא (דף כח) דאליעזר היה דולה ומשקה מתורתו של רבו, ויליף מינה הגם דהוי קודם מ"ת, וכדיליף בירושל' הובא במו"ק (דף ח' תד"ה לפי) שאין מערבין שמחה בשמחה מדכתיב מלא שבוע זאת [ומ"ש בירושלמי הובא במו"ק (דף כ' תד"ה מה) דמויעש לאביו אבל ז' ימים ליכא למילף, שאין למדין מקודם מ"ת, ובירושלמי (פ"ה דסוטה ה"ה) שאין ללמוד מאיוב דיני אבל וקריעה אם היה קודם מ"ת, היינו משום דב"נ הרבו יותר באבל על המת בקריחה וגדידה וכה"ג, וצותה תורה למעט האבל כמ"ש בנים אתם לה' לא תתגדדו וגו' כאשר אביכם שבשמים קיים לעד ועושה הכל לטובתכם, ולזאת אין ללמוד חומרא באבילות ממה שנהגו קודם מ"ת, בפרט למ"ש הרא"ש דיוסף חשב שיש להם דין ב"נ לענין איסור מפרכסת אחר שחיטה], וע' בס"ח (סי' תקפט), וע' מד"ר שמות פ"ב אף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן כו' אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא עיף אתה הרכיבו על כתפו והיה מהלך אמר הקדוש ב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה צאני ישראל כו', ובילקוט תהלים (לז) שאמר אברהם ומה אלו אלולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאין ובזכות שעשו צדקה עמהם יצאו מן התיבה, אני אם אעשה בבני אדם שהם בצלמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה, ובאו"ח (ס"ס רכ"ג) שאין לומר תבלה ותחדש ללובש

בגד הנעשה מעור בהמה אפי' טמאה, שיצטרכו להמית בהמה אחרת שיחדש ממנו בגד אחר, וכתיב ורחמיו על כל מעשיו, וע' תענית (דף טז) אסרי הבהמות לחוד כו' ובפי' המפרש ד"ה אם אין אתה מרחם, וע' ב"ב (דף ח) רש"י ד"ה ככלב, וע' יבמות (דף קיד) תד"ה שבת, שהתירו מפרק כלאחר יד ביו"ט, משום צערא דבהמה בריבוי החלב בדדיה [ומ"ש פסחים (דף יא) אי שביק ליה צערא בעלמא כו', אין הצער מרובה כ"כ], וע"ש הנב"ת יו"ד (ת' יג) עמ"ש הרמ"א יו"ד (סי' נז סעיף יח) דאין למוכרו חי לא"י אלא ימיתנו קודם שמא יחזור וימכרנו לישראל, דאלה"ק שיעשה בה טרפות הנראה לעינים דאפשר שאינו מוסיף איסור בסחורה, דאולי כבר היא טרפה, משא"כ כשימיתנו שחוזר ומוסיף איסור נבלה, די"ל שאסור לעשות מעשה המטריפה דאיכא איסור צעב"ח דהוי מה"ת, אבל להמיתה ליכא בזה משום צעב"ח וכמ"ש בחולין (דף ז), ועמ"ש בגליון רש"א דכוונת הרמ"א שימיתנו הא"י בפניו, ומ"ש הנ"ב דדוקא אם הא"י מזומן לפניו עדיף שימיתנו הא"י, אבל כשאין א"י מזומן לפניו איכא למיחש לתקלה ולכן ימיתנו ושוב ליכא תקלה וכשיזדמן א"י ימכרנו, לענ"ד מוקשה דהא מבואר שם דלא חיישינן לתקלה דזמן מועט כמו כ"א יום, ודוקא כשצריך להשהותו י"ב חדש חיישינן לתקלה, וא"כ ליכא חשש תקלה כשימתין עד שימצא א"י למוכרו, דבודאי לא יצטרך להמתין כמה חדשים, דא"כ יתקלקל ולא יהא ראוי לאכילה, וא"כ יוכל להמתין למכור וימיתנו הא"י בפניו, ועכ"פ מבואר כדברי הס"ח שאין להתיר איסור צעב"ח בשביל תועלת וריוח ממון:

ט) **וכן** מבואר מדברי התוס' בע"א (דף יג) ד"ה אמר אביי, שהקשו למ"ד צעב"ח דאורייתא מאי ראיה מייתי מיהושע דלמא שאני התם דע"פ הדיבור היה אבל הכא בקנס דרבנן אין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת ותירצו שיש כח ביד חכמים לעקור כדמוכח ביבמות (דף פט) ועמ"ש התוס' בב"מ (דף לב) ובע"א (דף יא) ד"ה עוקרין, שהקשו אמאי לא פריך והאיכא צעב"ח, דבשלמא משום בל תשחית ליכא כיון דלכבודו של מלך עושין כן, אלא צעב"ח איך הותר ותירצו דשאני כבוד המלך דדחי צעב"ח, ומוכח מדבריהם שלא הותר איסור צעב"ח במקום תועלת וריוח, דאס"ד שהותר בשביל ריוח ממון, לא היה מקום לקושיית התוס' כלל, דכיון שהותר בשביל תועלת וריוח, כ"ש שהותר לצורך קיום מצוה, וכן במקום קנס דרבנן שהוא הכרח גמור, דלפ"ז קיל הך איסורא מכל איסורי התורה, אע"כ כמ"ש, ועמ"ש המרדכי פ"ק דע"א וז"ל נועל דלת בפניה כו' וצעב"ח דרבנן הוא ואתי דרבנן דאמרי אין מקדשין משום דחשו לתקלה ודחי צעב"ח דרבנן ומכאן הוכיח ר"א ממיץ דמותר לעשות כן לבכור בזה"ז כדי שלא יבא לידי תקלה, ור"י אוסר בבכור כו', וע' דף יג ד"ה נועל וע' סנהדרין (דף פ) תד"ה בשור וז"ל אמאי כונסין אותן

לכיפה ועביד צעב"ח כו', וע' נ"ב חיו"ד (דף פב), ומבואר דלמ"ד צעב"ח דאורייתא לא הותר משום חשש תקלה גם לנעול דלת בפניה כו' דהוי רק גרמא בעלמא ואינו מצערה בידים וע' סנהדרין (דף עז) רש"י ד"ה כפתו ומת ברעב פטור, וגם לפום דמשמע מדברי התוס' דאתי גם לפום הלכתא דצעב"ח דאורייתא, היינו כמ"ש התוס' שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת היכא דנראה טעם לזה, ובפרט דהכא הוי בשוא"ת ואינו מצערה בידים, וגם י"ל דהכא לא יוגרם ע"י תקנת חכמים ענין צעב"ח כלל, דכיון שאמרו אין מקדישין ואין מחרימין בזה"ז ואם הקדיש והחרים בהמה תיעקר כו' ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה, ממילא לא יעשה כן שום אדם להקדיש בזה"ז, כיון שיודע שיקנסהו ותיעקר הבהמה, ויש בזה התקנה תיקון שלא יבאו לידי תקלה, ודבר רחוק שיבא ע"י התקנה ענין צעב"ח, דמי שדעתו שפויה לא יקדיש כדי שיעקרוה, ודנוסף מה שעובר על תק"ח שאין מקדישין יעבור ג"כ שיגרום בדיבורו ענין צעב"ח, ומ"ש בע"א (דף יא) דדוקא לבהמה טהורה אסור לגרום טרפות היינו משום דכיון שהוא מוכרת לעוקרה, אין בזה רק משום טרפות ולא משום צעב"ח, וקשה לפמ"ש הריטב"א שם דהוי צער בע"ח טפי כשעוקרה במקום שעושה אותה טרפה, דא"כ מאי פריך הש"ס ובהמה טהורה לא והתניא עיקור שיש בה טרפה אסור כו', דדלמא מיירי בסוס שרכב עליו, ואסור לעוקרה במקום שעושה אותה טרפה שיש בזה טפי צעב"ח, וגם להראב"ד דיליף צעב"ח מלאו דחסימה, מוכח מסוגיית הש"ס דב"מ שגם בבהמה טמאה יש איסור צעב"ח מה"ת, ומש"ה כיון שאין הכבוד גדול יותר לעוקרה במקום שעושה טרפות יש איסור צעב"ח, ואולי משמע ליה לישנא דתני שיש בה טרפה, דהיינו בטהורה דשייך טרפות, ובשו"ת בנין ציון (סי' קח) הביא מהמשנה בע"א (דף יג) מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולין ובזמן שהוא בפ"ע קוטע את אצבעו ומוכרו לו לפי שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים, ודצ"ל דאתי כמ"ד צעב"ח דרבנן, ולענ"ד י"ל שע"י האיסור למכור לו תרנגול לבן שלם, לא יסתובב צעב"ח ואדרבה עי"ז ימנע הצער מהבע"ח, שהם היו מקריבין לעבודת כוכבים במעשה אכזריות כמפורש לקמן (דף כט) שהיו קורעין העור כנגד הלב והיו מוציאין את הלב מחיים דרך הנקב, וכדומה לזה עשו עניני אכזריות בהמיתה להקרבה לעבודת כוכבים וע' סוף סוטה, וכיון שהיה הישראל מוכרח למכור לו התרנגול לבן, משום איבת העובד כוכבים, דדוקא כשלקח בפירוש לצורך הקרבה היה ביד הישראל למנוע מזה ולא היה לו איבה עליו, שידע שאסור למכור לו לצורך הקרבה, אבל כשאמר שקונה לעצמו לצורך אכילה, יש חשש איבה כשלא ימכור לו הישראל שיחשוב העובד כוכבים שאינו רוצה למכור לו עניני מאכל, וא"כ הוא מוכרח

למכור לו, וקרוב הדבר לודאי שיקריבנו לעבודת כוכבים שהיה מיוחד לזה הקרבת תרנגול לבן, ונוסף להאיסור החמור, עוד ימיתנה באכזריות, לזאת בזמן שהוא בפני עצמו שלוקח רק תרנגול לבן, קוטע את אצבעו ומוכרו לו, שאין מקריבים חסר לעכו"ם, ובזה הצער הקטן יומנע הצער המרובה והאכזריות שיעשה בהקרבה לעבודת כוכבים, ועי"ז שהוא קוטע את אצבעו, לא יבאו ליקח מישראל תרנגול לבן שהיה מיוחד בימיהם להקרבה, ע' רמב"ם פ"ט ה"ו, כיון שאין מקריבין חסר. וא"כ גם זה הצער הקטן לא יזדמן רק על צד הריחוק מאוד, והנה אין להקשות מהא דקאמר בגיטין (דף כא) בשלמא יד דעבד לא אפשר למקצייה אלא קרן של פרה ליקצייה וליתביה לה, דהאיכא צער ב"ח בקציצה, דלק"מ שבקציצת קצת הקרנים אין כ"כ צער ויחסר בם עצבי ההרגשה, ויש בע"ח שמחליפים קרניהם לעת זקנותם, ובלא"ה עדיפא קאמר דיצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה, דממילא גם בדיעבד אינו גט [וכן אין להקשות ממ"ש בחולין (דף ל) בדיק גירא ושחט בו עופא בהדי דפרת, דבזה ליכא צער, ששוחט כהרף עין והגירי נבדק מפגימה]:

ויש להקשות מהא דקאמר בחולין (דף נד) דבי יוסף רישבא (צייד) מחו לחיותא בגידא דנשיא וקטלי ופרש"י דמחו בחצים או במקל והיתה מתה בכך, וכן קאמר דמחו בכוליא וקטלי ופרש"י שמכין בחץ החיה בכוליתא מלמעלה כו', ומוכח שם שלא היתה מתה תיכף כרגע, ודאי בדרי לה סמא חייא, ויקשה דהא איכא משום צעב"ח, וגם אי לא משו זה בעצמן רק ע"י משרתיהם א"י, אכתי יש איסורא בדבר, לשיטת הרא"ש דאיפשטא בעיא דב"מ (דף צ) שאסור לומר לא"י חסום פרתי ודוש בה, וסוף סוף גורם צער הבע"ח, ותינח להראב"ד דבעיא דחסימה לא איפשטא ואזלינן לקולא, ולשיטת הראב"ד דאיסור צעב"ח אפשר דנפקא לן מחסימה, ממילא נשמע דב"נ אינו מוזהר פ"ז מדלא מיתסר משום לפ"ע, [ולא משמע לומר דמיירי היכא שבלא"ה ידוש הא"י בחסימה פרה שלו], ויקשה לשיטת הרא"ש והטור חו"מ (סי' שלח), אע"כ שהותר איסור צעב"ח במקום ריוח ממון, ויש ליישב דבי יוסף ור"פ כד אבא רישבא ס"ל כרב פפא דקאמר דבני מערבא ס"ל כר' חידקא ודשרי לומר לא"י חסום פרתי כו' [וע' ב"מ (דף צא) דאר"פ הני מילי בעו מינאי דבי ר"פ בר אבא, וגם אם אינו ר"פ בר אבא י"ל דס"ל כר"פ], וגם שאני רישבא שכל פרנסתו מצידה וכל מחיתו מזה, וכמ"ש הנוב"ת חיו"ד (ת' י') שאסור להכניס עצמו בסכנה במקום חיות לצודם, שהתורה אמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ומי שהוא עני ועושה זה למחיתו, לזה התירה תורה כמו כל סוחרי ימים והולכי מדבריות, וכמ"ש רז"ל בקרא דואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה כאילן ומסר

עצמו למיתה, לא על שכרו, יע"ש, וכמו שביארתי למעלה (סימן כט) שהותר לו לצורך מחיתו ופרנסתו, דהוי זה צורך מצוה, והותר מפני זה גם להכניס עצמו בסכנה דחמירא סכנתא מאיסורא כמ"ש בחולין (דף י). ומש"ה הותר נמי לדבי יוסף רישבא הא דמחו לחיותא כו', כיון שהיתה כל מחיתם מזה, ואפשר שעשו זה ע"י משרתיהם א"י, וע' א"ז ה' שבת במס' שבת (דף נא) כל בעלי השיר יוצאין בשיר, והביא הא דקאמר בע"א (דף יח) ובדרך חטאים לא עמד בקניניון שלהן ופרש"י צידת חיות ע"י כלבים (והוא מהשם קאנים בלשון רומית וכן בל"י וע' ערוך ערך קינוקוס עמ"ש בירוש' פ"ז דגיטין יע"ש, אמנם ע' ערך קנגיון ובמעריך שכולל בל"י צידת חיות), ועמ"ש לעיל (סי' ו):

י) **והנה** בתרומת הדשן בפסקים וכתבים (סי' קה) וז"ל אם למרוט נוצות לאווזות חיים אי דומה לגיזת כבשים או אי הוי צער בע"ח כו' נראין הדברים דאין אסור משום צער"ח אם הוא עושה לצרכיו ולתשמישיו דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם כדאיתא פ' בתרא דקדושין, ותדע דפ"ב דב"מ חשיב פריקה צער"ח וא"כ היאך מותר לתת משא כבד על בהמתו להוליכה ממקום למקום הא איכא צער"ח וכ"ת אין הכי נמי האמרי' התם דרבנן דריה"ג סברי דאפילו תחת משאו שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק וכי ברשיעי עסקינן, ואמרינן נמי פ' ח' שרצים, הרוצה שיסתרס תרנגולתו יטול לכרבלתו, והשתא תיפוק ליה דאסור משום צער"ח, ואמרינן נמי פ' אין דורשין מהו לסרוסי כלבא משמע הלשון, דלכתחילה קבעי, ואל תשיבני מהא דאמרינן פ"ק דחולין עקרנא להו איכא צער"ח, דהתם לא קעביד לתשמישו וליפותו אלא כדי שלא יזיקו והאי היזקא לא שכיחא דמסתמא רבינו הקדוש לא גידל מזיק תוך ביתו אלא דרפב"י מתוך רוב חסידותו הוה קפיד, ומתוך הלין ראיות היה נראה קצת דליכא איסור בכה"ג אלא שהעולם נזהרים ונמנעים ואפשר הטעם שיראים כו' דלמא יקבלו עונש על ככה כדאשכחן פ' הפועלים בההוא עגלא דתלא לרישיה בכנפיה דרבי אמר זיל לכך נוצרת ואע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו אפ"ה נענש וקבל יסורין על ככה כו' עכ"ל, והנה התה"ד בעצמו מסיק שיש ענין עונש ע"ז, וכתב בלשון שהיה נראה קצת, ושאין בזה הוכחה מספקת, ולענ"ד מוקשה הוכחת התה"ד מהא דסברי דאפי' תחת משאו שא"י לעמוד בו חייב לפרוק, דהא י"ל דריה"ג דקאמר אם היה עליו יתר על משאו אין זקוק לו, לא שיירי ברשיעי דאיהו סבר דצב"ח דרבנן ושאין איסור כשהוא לצורך תשמיש האדם, ורבנן לא מיירי בזה, אלא דנשמע מדיוקא דמכלל דת"ק סברי דזקוק לו, הגם דהך עשה שלא כדין, ולא עסקי רבנן ברשיעי, דהא ריה"ג הוא דקא"ל, ומדרבנן לא נשמע אלא מדיוקא, וגם אטו כשבעל הבהמה עשה איסור ומעשה רשע, א"צ להשמיענו הדין שחייב לפרוק,

וגם י"ל דמיירי כשהבהמה יכולה לעמוד זמן קצר במשאה ואין יכולה לעמוד זמן רב במשאוי כזה, וס"ל לריה"ג דאין זקוק לו אלא כשהיה החמור יכול לעמוד גם עתה במשאו, ונזדמן שנחלש שרבץ תחת משאו, ולא היכא שלפי כובד המשאוי אין יכול לעמוד בו זמן רב, ולא עבד איסורא, משום דבתחלה לא היה בזה צער להבהמה והיה בדעתו לפרוק אח"כ המשוי, בעזרת אנשים מסייעים [ואפשר שעתה אין בעל החמור שמה] ועכ"פ כיון שלא היה צער בשעת טעינה לא פשע בעל החמור, ועכ"פ לא הוי רק גרמא בעלמא וכמו שעובר בשוא"ת, וכשהוא עני וטען משאו לצורך מחיתו, לא נחשב בזה עבריין, וא"כ י"ל דגם לריה"ג אסור לכתחלה להעמיס על הבהמה משאוי רב יותר מיכלתה, ומ"ש התה"ד מדאיתא סוף קדושין שלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם, ג"כ מוקשה לענ"ד, דהא אדרבה קאמר שם ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא. לשמשני ואני, נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער כו', ואם ניתן רשות לצער הבע"ח לצורך תשמיש האדם, הלא יתפרנסו בצער גדול בעבודתם להאדם בעליהם המפרנסן, [וגם לא מיירי התם מהבע"ת המשמשין האדם, דקאמר שם לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל כו'], ולא נבראו אלא לשמש האדם שלא דרך צער, והותר לחרוש ולעבוד בם, דלא עדיפא מהאדם בעליה דכתיב אדם לעמל יולד, ובזעת אפך תאכל לחם, ומתרפה במלאכתו אח הוא לאיש משחית, ולזאת גם הבהמה שמאכילה ומשקה אותה, בדין שתעמול בעבורו, וכמו שמותר להשתעבד בפועל ועבד, ואסור לצערו ולהתעמר בו בשעבוד יותר מדאי, ומ"ש הרוצה שיסרס כו' י"ל דהוי לצורך ענין רפואה, וגם לאדם פעמים יעשו כן לרפואה, ולא יחושו על הצער הקטן כרגע, כשיצא מזה תועלת, וגם תמיד טוב לבריאת הבע"ח וע' רש"י ב"מ (דף צ) שמסרסו כדי שיהא יפה לחרישה, ויש מהטבעיים שכתבו שעי"ז מוסיף באריכות ימים, (וע' חולין (דף נז) רש"י ד"ה במידי דמטרפה) וכיון שהוא תועלת הבע"ח ליכא משום צעב"ח, וגם אפשר נטילת הכרבל בלא צער, ע"י משיחה ורחיצה בסמים המפילים תרדמה לפי שעה, על עצבי ההרגשה שבאבר ההוא [אנאסטהעזיא לאקאלישן], ומ"ש דבההיא דפ' הפועלים נענש ר' וקבל יסורין על מה שאמר זיל לכך נוצרת, אע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, לע"ד י"ל עפמ"ש העקרים (מאמר ג פט"ו) שיש בהריגת הבע"ח אכזריות חמה ושטף אף ולמוד תכונה רעה אל האדם לשפוך דם חנם כו' וכשנתנה תורה לישראל אסר להם קצת הבע"ח המולידים עובי ועכירות בנפש, ואפי' מה שהתיר להם לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, כמו שהתיר להם יפ"ת ע"ז הדרך, וכן ארז"ל כי תאוה נפשך לאכול בשר, למדה תורה דרך ארץ שלא

יאכל אדם בשר אלא לתיאבון (חולין דף פד) הנה גלו בפירוש שאכילת הבשר לא היתה אלא על צד ההכרח יע"ש, וע"ש בחולין דקאמר אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנו מי שיש לו פרוטה בתוך ביתו יריצנה לחנוני, והוי לצורך בריאת האדם וע' שבת (דף קכט) רב אמר בשר נפשא חלף נפשא וע' ב"ק (דף עב), וע' פסחים (דף מט) כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר כו', לפי שהוא מעלה וחשיבות להבע"ח כאשר נהפכת לדם ובשר האדם, ובכח האכילה, עוסק האדם בתורה ומושכלות נפשיות, וכן כשהוא לשם מצוה ועונג יו"ט, ולהאיש השקוע בדברים חומריים בהמיים, לא הותר אכילת הבשר רק מפני ההכרח, ומה שמוכרח לבריאותו ולזה נענש רבינו הקדוש שאמר זיל לכך נוצרת, וכאילו נוצרה רק לאכילת האדם ככל חפצו ולא לתועלת הבע"ח, ובפרט שהיה עגל שאינו עומד עדיין לשחיטה אלא לחרישה ולולדות [וע' חולין (דף יד) וב"ק (דף מו) ובע"א (דף טו)], ופ' ירושלמי פ"ט דכלאים ומד"ר נח (פ' לג), ולפי שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ע' יבמות (דף קכא) לזה נענש על כך, וא"כ כיון שהתה"ד בעצמו מסיק שיראים העולם לצער בע"ח אף במקום צורך דלמא יקבלו עונש על ככה, ההכרח לומר שיש איסור בזה מדינא, שאם היה הדבר מותר, לא היה ענין חשש עונש, שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכמו שנתבאר מדברי התוס' והחינוך, שאיסור צעב"ח הוא ככל איסורי תורה שלא הותרו במקום צורך בעלמא, וע"ש בתה"ד בפסקים (סי' קח) וז"ל לפי טעם סמ"ג מכח שני עדים מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת, נראה דאין לחלק בשביל טעם זה דמפרש סמ"ג דרך אגדה כי הא דאמרינן דמילה שמינה שלא יהיו אביו ואמו עצבים, וכי ס"ד שאם ילדה בזוב יהא הבן נימול לארבעה עשר ע"ש, ואכתי לא כתב כן אלא בטעם שהוא דרך אגדה וע' נוב"ת יו"ד (פ' קסא) ממ"ש הרשב"א במגילה (דף מי), וגם כבר נתבאר לעיל דיש לפרש שעצבים מפני הכנת החולי בז"י הראשונים, ואולי גם כוונת פרש"י הוא לפום דקאמר בשבת (דף קכט) לא אמרן אלא שאין בעלה עמה כו' ואצטניאת ואמטוי לערסא בתריה כו' ע"ש וכדאיכא תרתי שמסוכנת ואסורה לו עצבים, ומש"ה גם יולדת בזוב נימול לח' כיון שיצאה האם והולד מכלל סכנה, וגם שאני התם דהוי לענין קולא להשהותו שלא למולו, וגם בהנחת תפילין בשבת יש פוסקין דהוי איסור גמור, והכא כ"ע מודו שיש לחוש לטעמא דקרא להחמיר, כמ"ש באות (ו') ודמוכח שאין מקום היתר גם כשהוא לתועלת וריוח ממון [ובשחיטה אינו מצערה בחיי' וע' כתובות (לג) מלקות חמורה ממיתה כו' וב"ב (ח) רעב קשה מחרב האי קא מצטער כו']:

יא) **ולכאורה** מצינו להנמ"י שכתב פ' אלו מציאות וז"ל ואי תימא כיון דצער בע"ח דאורייתא, זקן ואינו לפי כבודו למה אינו פורק, ותירץ הרמב"ן ז"ל דעשה דכבוד תורה עדיף, וזה לא מחוור בעיני הרנב"ר ז"ל דזקן לאו דוקא קנה חכמה לבד קא אמרינן דה"ה למכובד דאמרינן כל שבשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי אלא הכא כיון דצער בע"ח הותר לתשמישן של בני אדם כל שכן לכבודם בשב ואל תעשה דגדול כבוד הבריות עכ"ל, והובא זה בקצרה בד"מ חו"מ סי' ער"ב, הרי מפורש שהותר כל שהוא לצורך ותשמיש של בנ"א, אמנם לא יתכן לפרש דברי הנמ"י שהותר צעב"ח כל שהוא לצורך והנאת האדם, דהא הנמ"י כתב בד"ה לפרוק בחנם, איכא מ"ד דדוקא כשאינו בטל מן הסלע אבל היה בטל נותן לו כפועל דלא עדיף מאבידה כו' ואינו מחוור בעיני הרנב"ר דכיון דאיכא בפריקה צעב"ח אפילו בטל מן הסלע חייב בחנם כו' והא דאמרינן לקמן בפריקה דכי לא עביד מרה בהדיה בשכר, משום קנס הוא דנוטל שכר ממרה כיון דלא מסייע בפריקת בהמתו עכ"ל, הרי שמחוייב להפסיד ממונו ולבטל מן הסלע משום מצות פריקה מטעם צעב"ח, והגם שאם לא יפרוק יהא רק בשוא"ת ומכ"ש שאסור לצער בע"ח בקום ועשה בשביל ריוח ממון, וא"כ יהיו דברי הנמ"י סותרין זא"ז, וגם יקשה מנליה שהותר לתשמישן של בנ"א צער מרובה [דהא כתב דצער דפריקה הוי צער גדול דמש"ה הוי מה"ת], והב"ח ס"ק ח' כתב שבדברי הנמ"י מתישב דלא קשה לרבינו שפסק דבעוסק במלאכה רשאי ליטול שכר של בטלתו אפילו בפריקה ואינו מחוייב לפחות משכרו ולפרוק אע"ג דצעב"ח דאו' אלא ודאי דלהנאתו הותר צעב"ח והיא דעת הרא"ש ודלא כמ"ש בנ"י ע"ש הר"ן, ולענ"ד מוקשה דהא הנ"י בעצמו ס"ל להיפוך, וגם הרא"ש שכתב וז"ל אם הוא עסוק במלאכה והניח מלאכתו שמין כמה אדם רוצה לפחות משכרו ויניח מלאכתו ולטרוח בהשבת אבידה זו ובפריקה כו' והיינו אם עושה מעצמו אבל אין מחויב להניח מלאכתו להשיב אבידה ולפרוק ולפחות משכרו כו', י"ל דכוונתו דלעולם הוא מחוייב לפרוק רק שאינו מחוייב לפחות משכרו ויוכל לתבוע שכרו משלם, ויהא בטוח שיוציא אח"כ ממנו שכרו בב"ד (או שיתפוס דבר מהמשאוי) וכמו שלא יתבטל מהשבה בשביל השכר, שבטוח שיגבה ממנו, כיון שהאבידה בידו, ואם הבעלים שם ולא התנה עמהן ופרק לא יטול אלא כפועל בטל דכיון שיכול להתנות ולא התנה הפסיד, והוא אין מחוייב לפחות ויכול להתנות שיתבע שכרו בשלימות (ומ"ש ברא"ש שכשא"ל הנח מלאכתך כו' אף אם פסק לו יותר מן הראוי, כבר פי' בדו"פ דהיינו מן הראוי לפי שכר פועל בטל יע"ש], וא"כ לא יבא מזה לענין צעב"ח כיון שלעולם מחוייב לפרוק, ומה בכך שיטול ממנו שכרו בשלמות, ועמ"ש הרא"ש והטור דכשבעל הבהמה הלך

וישב וא"ל פרוק שפטור מצד פריקה חייב משום צעב"ח ונ"מ שאם ירצה ליתן לו שכר שרשאי לקבלו, ולכאורה למה לא יוכל לתבוע שכרו בב"ד, ופי' בדו"פ דכתבו האי לישנא להשמיענו שאם אינו רוצה ליתן לו שכר חייב לעשות בחנם משום צב"ח, וקצת י"ל דלרא"ש דדוקא כשפנוי ממלאכה פריקה בחנם, ממילא גם כשפטור מצד פריקה א"י לתבוע השכר משא"כ להנמ"י דאפילו בטל מן הסלע חייב בחנם, מש"ה כדלא עבד מרה בהדיה שפטור לפרוק, תובע ממנו אח"כ שכרו בב"ד כיון שהיה לו הפסד שהיה עסוק במלאכה, והב"ח כתב דמלשון הגמ' והסמ"ג משמע דלא כהרא"ש והטור, אלא דאי לא בעי למיהב ליה שכר לא מחייב לפרוק, ולענ"ד מוקשה דאדרבה בלשון הש"ס מבואר כדברי הרא"ש והטור וכל הראשונים, ואס"ד שאינו חייב לפרוק כשאינו רוצה ליתן לו שכר, מנלן להש"ס להוכיח דריה"ג סבר צעב"ח דרבנן, מדקאמר דאם היה עליו יתר על משאו אין זקוק לו, דדלמא לעולם ס"ל צעב"ח דאורייתא אלא דס"ל שאם היה יתר על משאו פטור מצד מצות פריקה וממילא אין זקוק לפרוק כשאין רוצה ליתן שכר, ועכצ"ל דאי צעב"ח דאורייתא לעולם זקוק לפרוק אלא שנוטל ממנו שכרו אח"כ בב"ד ועמ"ש התוס' ד"ה אמאי, וא"ת ולישני בחנם אבל בשכר חייב ולעולם צעב"ח דאורייתא וי"ל דוחדלת משמע לגמרי, והיינו ג"כ משום שזקוק לפרוק לעולם, וכן הסמ"ג שכתב וז"ל פטור בהלך וישב בד"א בחנם אבל בשכר שיקח שכרו לעזוב חייב משום צעב"ח, ג"כ כוונתו שזקוק לפרוק ויקח שכרו ומ"ש הרמב"ם שאם היה בעל הבהמה שם וא"ל אם רצית לפרוק לבדך פרוק ה"ז פטור שנאמר עמו, היינו דוקא כשאומר הואיל ועליך מצוה כו' ומסלק א"ע לגמרי, אבל כשנותן לו שכרו חייב, וא"כ לא יבא לצעב"ח שבודאי יחפוץ בעל הבהמה ליתן לו שכרו, וכן א"ש מ"ש רמב"ם דבהמת מצרי והמשא של ישראל אם המצרי מחמר אחר בהמתו אין זקוק לו, ומ"ש הב"ח ליישב שלא יהא ממונו כו', מוקשה דהא הש"ס קאמר דאי צעב"ח דאורייתא מה לי כו', וי"ל כמ"ש הש"מ שאין זקוק בחנם, וכיון דממצרי לא יוכל לתבוע אח"כ בב"ד, אין זקוק כשאין נותן לו שכרו מקודם, וס"ל שלא יבא מזה לצעב"ח שבודאי יתן המצרי שכרו, כשלא ירצה לפרוק בחנם, וליכא איבה כשהמשוי של ישראל, ובבהמה ומשאוי של מצרי חייב להטפל בחנם משום איבה, ומ"ש שאם אין המצרי מחמר אחר בהמתו חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל, היינו דמש"ה חייב גם בטעינה, והא דקאמר הש"ס אא"ב צעב"ח דאורייתא מש"ה מטפל בה כבהמת ישראל כו', היינו דאי לאו דאורייתא, א"צ לטפל בה אפילו בשכר, או דסד"א דכדהוי דאורייתא, מטפל בה בחנם, כדי שלא יבא לפעמים לענין צעב"ח, ולפום דדחי דהתם משום איבה, ממילא י"ל דגם כדהוי דאורייתא מ"מ מה שמטפל בחנם הוי רק

משום איבה, והכ"מ הל' י"ד הקשה דהיאך כתב דהשונא שנאמר בתורה לא מהכנענים הוא אלא מישראל שראהו לבדו שעבר כו', דהא כיון דצעב"ח דאורייתא, כולל קרא בכל גווני, וכתב דהיינו משום דבפסחים (דף קיג) מוקי לה בשונא ישראל, ודישראל בחנם כנעני בשכר ע"ש, ולכאורה י"ל דסוגיא דפסחים אינה סותרת להה"א דב"מ, דגם אי קרא כולל גם לשונא כנעני וכמ"ש בספרי, אכתי מוכיח דהרואה יחידי דבר ערוה בחבירו מותר לשנאתו [ומדקתני ברייתא אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, וכיון דלאו ברשיעי עסקינן עכצ"ל שראה בו דבר ערוה, ודשייך כפיית יצר כמ"ש התוס' משום שגם חבירו שונא אותו דכתיב כמים הפנים לפנים ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה, וביארתי דבריהם באבן הראשה (דרוש ו) יע"ש, ולא שייך זה היכא דאיכא סהדי דעביד איסורא בדבר ערוה דכ"ע נמי מיסני סני ליה שכשרואה שהוא שנאוי לכל בעד רוע מעלליו לא ישא עליהם חטא וקצף, וידע ויבין כי אם ישוב ללכת בדרכי הטוב ישובו לאהבה אותו, וא"כ לא יבאו לידי שנאה גמורה, ודוקא כשאין מעלליו גלוים, ויראה רק מזה היחיד עניני משטמה. ישנאהו גם הוא, ויבאו לעניני שנאה עצמיית שלא לשם שמים, וכיון דההיא דאוהב לפרוק ושונא לטעון כו' ע"כ מיירי בשונא ישראל שפיר מובח ההיא דרב, כיון דע"כ מיירי שראה בו דבר ערוה יחידי, דאז הוא דשייך כפיית יצר כו'], ודייק שפיר מלשון הכתוב גופיה, דנהי דשונא דקרא כולל בכל ענין, מ"מ א"א לומר דלא מיירי כלל משונא ישראל, דכיון דתניא דשונא שאמרו לענין טעינה מיירי בישראל, ממילא הכתוב שכולל גם טעינה ע"כ מיירי גם בשל ישראל, ויש להאריך בביאור שיטת הרמב"ם, ועכ"פ לדעת הנמ"י בעצמו מבואר שמחוייב גם להפסיד ממונו בשביל צער בע"ח, והא דזקן ואינו לפי כבודו אינו פורק, ההכרח לומר כמ"ש הש"מ בשם הרדב"ז וז"ל שלא היתה כוונת הרמב"ן במ"ש דעשה דכבוד תורה עדיף דוקא בזקן שקנה חכמה, אלא אפי' זקן מכובד ומשום דגדול, כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, כ"ש שידחה איסור צעב"ח אפי' שהוא מן התורה, שהרי אין בו לאו ולא עשה עכ"ל, וע' שבועות (דף ל) תד"ה אבל, דדוקא כשהגנאי גדול דוחה לית שבתורה, וי"ל דגם הכא חשיב גנאי גדול, ושאני לילך להעיד לפני ב"ד דליכא גנאי כל כך, ועמ"ש המ"א (סי' יג ס"ק ח), ובתומים (סי' כח ס"ק יב) בשיטת הרמב"ם פ"י מכלאים, ויש מפרשים דהרמב"ם חשיב לה התם לאיסור קום ועשה, ועדיין יקשה מ"ש הנמ"י שצב"ח הותר לתשמישן של בנ"א כו', למאי הוצרך לומר זה, כיון דכל האיסורין הותרו כהאי גוונא בשוא"ת, ואי ס"ל שלא הותר בשביל כבוד הבריות בעלמא, וחשיב לה לגנאי קטן, כיון שהכל יודעין שהוא פורק בשביל המצוה, ומצינו שאמר דוד המע"ה, ועם האמהות

אשר אמרת עמם אכבדה (שמואל ב ו), וכן אמר בברכות (דף ד) ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר כו' וזה היה כבודו, כיון שעשה בזה מצות הי"ת שחלק מכבודו ליראיו, ודוקא משום דצעב"ח הותר לתשמישן של בנ"א, נדחה זה מפני כבודם, הדר יקשה דהא צעב"ח גדול כפריקה לא הותר לתשמיש בנ"א, ואדרבה דטת הנמ"י שמחויב להפסיד ממונו משום מצות פריקה מטעם צעב"ח:

ויש מקום לענ"ד ליישב דברי הנמ"י, דמה שהוסיף בלשונו לכתוב שצעב"ח הותר לתשמישן של בנ"א, היינו משום דקשיא ליה להנמ"י, דנהי שגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, מ"מ במקום צער בע"ח לא היה ראוי לומר כן, וכהא דקיי"ל באו"ח (סי' תרנו) שאל יבזבז יותר מחומש אפילו לקיים מצוה עוברת, ועמ"ש בגליון מהרש"א יו"ד (סי' קנז) להוכיח דה"ה בלאו שאין בו מעשה, ודוקא בעושה מעשה לעבור הלאו חייב ליתן כל ממונו, והביא ממ"ש ביו"ד (סי' שעד סעיף ג) שאם אינו מוצא שיקברוהו רק בשכר אינו חייב הכהן לשכור משלו אלא מטמא אם ירצה, וממ"ש (סי' שס"ח סעיף א') ועמ"ש הגרע"א בשם החו"י והפמ"ג, ומ"ש דהריב"ש (סי' שפז) חולק ע"ז, י"ל לענ"ד דהתם הוא שכתב כן הריב"ש, דבנידון דידיה שעבר על שבועתו מפני הפסד ממון, יש בזה איסור חמור יותר, וע"ש ובסי' תמ"ה שהסכים לדעת הרמב"ם דבשבועת בטוי להבא שנשבע שיאכל ולא אכל עובר משום לא תשבעו בשמי לשקר, ונהי דלא לקי, מ"מ לא חשיב כעובר בשוא"ת, אלא שעובר למפרע על שנשבע לשקר, ומש"ה נהי דהוי ל"ת שאין בו מעשה חמירא טפי, וכן מבואר ממ"ש הריב"ש שם וז"ל ואם יאמר בעל הדין שמצות ל"ת שאין בה מעשה הרי היא בענין זה כמ"ע כיון שאינו עובר בידים, עליו הראיה שאם התירו במ"ע הקלה ובשוא"ת אין למדין למצות ל"ת שאין למדין חמור מקל להקל עכ"ל, הרי דקאתי לה הריב"ש מטעם החומר שבמצות ל"ת וכמ"ש ביבמות (דף ז) ל"ת חמור מיניה וקאתי עשה ודחי ליה, וע' יומא (דף פו) עבר על עשה ושב כו', ועמ"ש הרמב"ן פ' יתרו בפסוק זכור את יום השבת לקדשו וז"ל מ"ע גדולה ממל"ת כמו שהאהבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדונו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכך אמרו דאתי עשה ודחי ל"ת ומפני זה יהיה העונש במל"ת גדול ועושין בו דין מלקות ואין עושים בו דין במ"ע כלל כו', ונודע מה שתמהו הגאונים האחרונים על דברי הרמב"ן מהסוגיא דיבמות שם, ולענ"ד יש ליישב דכיון שכתב הרמב"ן שבקיום העשה יש עדיפות לפי שמקיים ועושה בפועל רצון אדונו, ולהיפוך בעבירת הל"ת יש עונש יותר, שעושה בפועל הרע, שפיר קאמר הש"ס אטו עשה דוחה את ל"ת לאו ל"ת חמור מיניה וקאתי עשה ודחי ליה, דהא עובר על הל"ת

בפועל שהוא חמור יותר, ואם לא היה דוחה הל"ת והיה רק עובר על העשה בשוא"ת היה קל יותר, ומ"מ דוחה הל"ת בפועל כדי לקיים המ"ע, וממילא מה לי חומרא זוטא כו', וממילא מבואר שאין חומר בל"ת על מ"ע אלא כשעובר בפועל ולא כשהוא בשוא"ת, ובזה מיושב מה שהביא הכפות תמרים ביומא (דף פג) להוכיח ממ"ש הרמב"ם במי שאחזו בולמס, דנבלה וספיחי שביעית מאכילין אותו ספיחי שביעית שאסורין מד"ס, ומוכח דנבלה ושביעית יתנו לו נבלה, והקשה דהא איסור עשה קל מאיסור ל"ת כמ"ש במנחות (דף מא) ענשיתו אעשה כו', והנה מהתם לא מוכח מידי כמ"ש התוס' דדוקא עשה כהאי שאין אדם חייב לקנות טלית כו', וע' שבת (דף לב) תד"ה בעון, ויותר הו"ל להביא מההיא דיבמות, ולפמ"ש ניחא דבאכילת פירות שביעית יעבור על עשה בקו"ע, וכיון דליכא חומר בל"ת אלא כשעובר בפועל, עכצ"ל דמ"ש הריב"ש שמחויב להוציא ממונו, מפני שחמור טפי ממ"ע, היינו משום דהתם עובר למפרע משום לא תשבעו בשמי לשקר, והוי כעובר בקו"ע על ל"ת שאין בו מעשה, ושפיר מיושב דברי הפמ"ג וגליון מהרש"א, וכן ראיתי בשם הגאון מהרש"ק שהוכיח מדברי הר"ש פ"ז דכלאים (משנה ו) עמ"ש האנס שזרע את הכרם קיצרו אפילו במועד עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש, דהוי כדקאמר בב"ק (דף ט) במצוה עד שליש, ומוכח דאין חילוק בין מ"ע ובין ל"ת דקיום כלאים בשוא"ת, וע' בבאה"ג (סי' קנז) שהביא ממ"ש בסנהדרין (ד' עג) אי מהתם ה"א ה"מ בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי ש לא קמ"ל, וחזינן שנדחית מ"ע ול"ת בשוא"ת מפני כבוד הבריות או הפסד ממונו [אף כשלא יבא עי"ז להצטרך לבריות ולהתבזות וע' ברכות דף ו'], ובכ"ז מצינו להש"מ בב"ק (דף פ) בשם המאירי וז"ל דאע"פ שבמקום פקוח נפש הותרו האיסורין להתרפאות בהן דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בו ביותר עכ"ל ועמ"ש הש"מ בכתובות (דף יט) בשם הרמב"ן דלר"ח קסבר ר"מ דמדינא יהרגו ואל יחתמו שקר שאמר ר"מ דאף הגזל אין עומד בפני פק"נ, ובסוטה (דף י) דקאמר נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כתבו התוס' שם דהאי דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש ע"ג וג"ע וש"ד משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורסמות, וע' בשו"ת בנין ציון (סי' קעב) בשם הפמ"ג די"ל דהוי בכלל אבזרייהו דרציחה, וע"ש מ"ש מההיא דב"ק (דף סז) ופרש"י פ"ה דאבות וממ"ש ביומא (דף פג) קפחת את הרועה כו', וממ"ש בב"ב (דף קנד) וסנהדרין (דף מח) יע"ש, ומוכח מההיא דב"ק (ד' פ) שאמרו לסטים מזויין בביתו של זה, דרועה בשדות אחרים וגוזל את הרבים, שיש להחמיר בזה גם במקום פק"נ, ומכ"ש שאין לחוש לכבודו

במקום שיגיע מזה צער לחבירו ועמ"ש הח"ס חו"מ (ת' קעז) דהא שאין פודין השבוין יותר מכדי דמיהן משום דוחקא דצבורא, היינו משום דדוחקא דצבורא הוי בכלל פק"נ כמ"ש ביו"ד ס"ס רנ"א, אבל יחיד צריך לבזבז ממונו משום דהמעלים עין עובר על לא תעמוד על דם רעך, והגם שהח"ס כ' כן למאן דס"ל כן בכל ל"ת בשוא"ת, לענ"ד הוי כן גם לפמ"ש, דכן מוכח בב"מ (דף סב) דתניא ב שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהם קיתון של מים כו' מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חבירו עד שבא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין, ודוקא במקום פק"נ ממש, משא"כ כשאינו רק הפסד ממון מחויב להפסיד שלא יראה במיתת חבירו, הגם שבין כך וכך ימות חבירו בצמא [וע' ע"א (דף כז) ד"ה לחיי שעה] וע' יבמות (דף נד) תד"ה אין [ול"ח להפסד ממונו במקום חיוב כגון ל' סלעים דעבד גם כששוה רק סלע, וכן ל"ח לכבודו כה"ג וע' כתובות דף ס"ג ד"ה באומר] וכן קאמר בנדרים (דף פ) מעין של בני העיר [וע"ש בפרש"י שהמים שלהן הם] חייהן קודמין לחיי אחרים כו' בהמתם קודמת לבהמת אחרים, וחיי אחרים קודמין לבהמתן הגם שהוא הפסד מרובה ופעמים שהוא כל רכושם, וכן חיי אחרים קודמין לכביסתן ור' יוסי לא פליג בכביסה אלא משום דס"ל דהוי חיי נפש, וע' רמב"ם (פכ"א מאישות הי"א) ובראב"ד שם ובח"מ אה"ע (סי' פ' ס"ק סו), וא"כ במקום שיש היזק וצער לחבירו לא מהני כבוד הבריות והפסד ממון, ובאבדה הוא דגלי קרא דזקן ואינה לפי כבודו מתעלם ממנה [גם אי התם ג"כ לאו דוקא זקן שקנה חכמה כו'] לפי שכבר אבודה מבעלים, ועמ"ש התוס' דמהכא לא ידעי' דדחי אלא ממונא כו' אמנם בפרש"י מגילה (דף ג) ד"ה את ל"ת, מפורש דילפינן מינה, וכן מפירש בפרש"י ברכות (דף כ) ד"ה שוא"ת וז"ל אבל השבת אבידה ופסח כו' ע"ש דמוכח מפרש"י דלמסקנא לא אמרינן הדיחוי דלא ילפינן מממונא, והא דקאמר גבי כהן והיא בבית הקברות דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, היינו דבמקום איסור לא ניחא לבעלים שיחטא זה בשבילם [וע' פסחים דף ד] וגם י"ל הפקר ב"ד כדי שלא יצטרך זה לעבור על איסור, גם דכיון דכבר קאמר דפשיטא דלא אתי עשה ודחי לעול"ת, אלא דלא נימא דנ"מ לענין מלקות [כמו שהקשה בשעה"מ לשיטת הריב"א בחולין דף קמא], הוצרך הש"ס להוסיף דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, דכיון שהדין שאסור להשיב האבידה, ממילא הוי כמאן דליתא כלל לעשה כיון דהוי ממונא, וכבר נפקע זכותו של בעל האבידה, ועדיף מהפקר ב"ד, כיון שיש איסור להשיבנה, וכיון דליתא לעשה, ילקה ג"כ, וכ"ז התם במקום איסורא, ולעולם לענין כבוד הבריות י"ל כפרש"י דלמסקנא ילפינן מינה, ואדרבה י"ל דהפסד ממון חבירו אלים טפי, ומש"ה הוצרך הנמ"י להוסיף בדבריו שצעב"ח הותר לתשמישן

של בנ"א, דלולי זאת לא היה נדחה מפני כבוד הבריות, דחמיר מאיסורא דעלמא, שאין לחוש לכבודו במקום צער בעל נפש מרגשת, וכדמוכח מההיא דב"מ (דף סב) וב"ק (דף פ) וסוטה (דף י), והוה ס"ד לדמות צעב"ח לזה משום דלענין פריקה משמע דדמו אהדדי, ועמ"ש המפרש על הס"ח (סימן מד) ועיין ב"מ (דף פח) ויהא אדם מצוה על חסימתו כו', ולזה הוסיף הנמ"י שהותר לתשמישן של בנ"א ולא חשיבא כצער אדם ממש דנימא מאי חזית כו', ולא הוי אלא כאיסור של תורה דעלמא שנדחה מפני כבוד הבריות [דהגם שלא הותר לתשמישן צער מרובה מ"מ עכ"פ מוכח מזה שטפילה להאדם כו' ודממילא לא הוי צעב"ח כצער אדם ממש], ומודה הנמ"י שלא הותר צער מרובה לצורך ותשמיש האדם, ואדרבה מחויב להפסיד ממונו בשביל זה, וכמו דמוכח מהש"ס והפוסקים שלא הותר בשביל תועלת וריוח ממון, ולא הותר אלא לצורך רפואה וכה"ג, וכמ"ש הגאון מווירצבורג שהובא בבנין ציון והובא למעלה:

יב) **ועמ"ש** ביד אפרים יו"ד (סימן לו סעיף יד) שצריך להזהיר להשוחטים במה שמביאין הרבה עופות כאחד לשחוט, שיש בזה משום צעב"ח, דאין לומר דעופות לאו בני הרגשה נינהו, שהרי מבואר דלפעמים צמקה הריאה מחמת הפחד ששחטו אחרת לפניה ע"ש, ויש להעיר בזה מהא דאמר במד"ר בראשית פי"ד וייצר ב' יצרים יצ"ט ויצ"ר שאילו היה לבהמה ב' יצרים כיון שהיתה רואה סכין ביד אדם לשחטה היתה מפחדת ומתה, ויותר מבואר בלשון הילקוט זכריה (יב) ויוצר רוח אדם בקרבו נשמתו של אדם צרורה בקרבו כו', וייצר ה' אלהים את האדם ב' יצרים יצר טוב ויצר רע אבל בהמה יצר אחד יש לה שאילו היה בבהמה שני יצרים כיון שהיתה רואה את הסכין ביד האדם לשחטה היתה מפחדת ומתה מיד, ויש לבאר לענ"ד כוונת הדברים, שבאדם יש כח התאוה החומרי שמזה בא לעשות הרע ע"פ תכונתו, ויש בו יצר טוב הוא כח הנפש והשכל, ובכת רגשי נפשו ותבונתו יעשה מצות ה', ובבהמה יש רק כח רגש טבעי (אינסטינקט) ואין לה יצ"ט היינו רגשי שכל ותבונה, שאם היה לה שכל ודעת, היתה מפחדת בראיית הסכין ביד האדם לשחטה, והיתה מתה מיד, ואף שיבא פעמים לצימוק הריאה כששחטו אחרת לפניה, לא תדע פחד בראיית כשאין שוחטין אחרת לפניה, או שיבא הצחוק בהרגש הטבעי אשר לה, ובכ"ז יקטן פחדה, באין רגש דעת, ולזאת לא תמות מהפחד, והא דקאמר בב"ק (דף לה) בשור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקיטמא, הכל הוא בכח רגש טבעי, ויקטן בה הפחד מהדבר אשר לא תראהו במוחש ורק בציור שכלי, וגם רגש המכאוב יקטן בבהמה כדאיתא במד"ר בראשית (פי"ט) והנחש היה ערום, כתיב כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב, ע"י שאדם

מוסיף דעת הוא מוסיף עליו מכאוב, שמעת מימיך אומר חמור זה יוצא צינה עליו, כמה חככיס באה עליו, והיכן יסורין מצוין על בני אדם, והוא כאשר יבא הרגשת המכאוב ע"י העצבים הנמשכין מן המוח, ובהאדם בעל דעת ותבונה, יחזק שיטת המוח והעצבים ויגדל חוג פעולתם, ורגשי הכאב יכבידו המחלה, כאשר יסובבו גירוי ויעצמו קיבוץ ומרוצת הדמים (קאנגעסטיא) במקום הכאב, ועי"ז יכבד הדלקת והמחלה, ולזאת בעת השינה שלא ירגיש החולה מכאבו, לא לבד אשר שיטת העצבים (נערווק סיסטעם) ינפשו ויחליפו כח, אך ימעט אז גם הדלקת והתבערה במקום הפצע והמחלה, וימעט המכאוב בבהמה, מחולשת פעולת העצבים והמות, והנה מצינו דקאמר בשבת (דף נג) לחממה אית לה צערא כו' דאמרי אינשי חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירא לה ופרש"י ד"ה כאן לחממה, מרדעת צריך לחממה מותר ליתן ע"ג חמור בשבת משום צער דצינה, וההכרח לומר דהא דקאמר שמעת מימיך אומר חמור זה יוצא צינה עליו, הכוונה שאינה מסובבת לו יסורין וחולי, כאשר הרגש הכאב הוא בעצבי ההרגשה המובילין להמוח, ואין שוטה נפגע, וביחוד החמור המצויין בסכלותו, ובהבע"ח הפקחים כמו הקוף ירבה כמות המוח, (ויש שיאמרו כי גם באנשים ירבה כמות המוח לפי ערך תבונתם, ומזה ישפטו כי המוח יראה פעולתו על כח השכל, ופליאה דעת איך יחולל המוח המורכב מפאספאר ואלבומין וכדומה, את כח השכל והמדע, וקרוב הדבר אשר יחליפו הסיבה להמסובב וכי יגדל וירבה כמות המוח ע"י עבודת העיון והתבונה, והעובדים בעמל ידים ירבה מרוצת הדם בשרירי ידיהם, ומזה יגדלו ויתחזקו שרירי ידיהם, ואנשי מדע אשר יעמלו ברעיוני חכמה והרגשות עדינות יעוררו רגשות עדינות וקלות בהעצבים ומרוצת הדם, וכאשר הקל יצוף למעלה, מקומן בראש ומות, ורגש תאוה מוחשית מקומה באברים תחתונים, ורגשות זכות המחוללים תנועה זכה בדם ועצבים, מקומן הגבה מעלה, ובעבודת המוח אשר יתעצם שמה מרוצת ותנועת הדם, מזה יגדל וירבה כמות המוח, אם אך לא יחלישו ברוב יגיעה ועבודה שאינו לפי כחו, ובקלקול ופצע במוח יאבד האדם כח תבונתו, אף כי התבונה והשכל הוא ענין רוחני, כאשר יסתמא בקלקול העין, כאשר מוחש ההבטה הרוחנית, תראה פעולתה ע"י העין] ובהם יוסיף גם הרגש המכאוב, ויש לפרש ג"כ דברי המדרש עפמ"ש העקרים (מאמר ד' פכ"ט) וז"ל שהבע"ח להיותם נעדרי השכל והבנה לא יצטערו בהיותם משערים שסופם למות כאדם ולא ירגישו בצער הבא עליהם טרם בואו ולא ידאגו על דבר, והאדם ירגיש בכל זה וידאג ויצטער על הרע המעותד לבא עליו ויהיה ביגון ואנחה, עד שלפי מעלת השכל שיש לאדם על זולתו יצטער על הרע המעותד לבא עליו עכ"ל, ולזה ע"י שהאדם מוסיף דעת

מוסיף עליו מכאוב, אמנם ממ"ש במדרש שמעת מימיך אומר חמור זה יוצא צינה עליו כו', נראה שמדבר מהרגש הכאב בעצם, והנה אף שהבע"ח לא יצטער על הרע המעותד לבא עליו, בכ"ז כאשר נראה שיבא לצימוק הריאה כששוחטין אחרת לפניה, נראה מזה שיש בזה ענין צער בע"ח כמ"ש היד אפרים, ואולי לזה קאמר בב"מ (דף פה) הואיל ולא קא מרחם כו', דכיון שצעקה לפי שהרגישה דקא ממטו לה לשחיטה, איכא משום צעב"ח, ונחוץ להביאם לבית המטבחים אחד אחד ושתהא הרצפה תמיד נקיה מדם, למעט צער ופחד הבע"ח ככל האפשר:

יג) **וכן** בענין ההפלה מצינו בסוטה (דף מח) שיוחנן כה"ג בטל את הנוקפין, שהיו מסרטין לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו, כשהיו רוצין להפילו לארץ לשחטו, כדי שלא יראה ולא יתחזק כל כך על רגליו [ובפי' הרמב"ם כדי שיוכלו לכפתו], עמד והתקין להם טבעות בקרקע ופרש"י להכניס צואר בהמה לתוכו, ובלשון הרמב"ם בפה"מ שנתן שלשלאות של ברזל תקועות בארץ והיו מכניסין בהן רגלי הקרבן והיו יכולין לשחטן כמו שיתבאר במסכת מדות, ובירושלמי (פ"ה דמע"ש) שעשה להם טבעות רחבות מלמטן וצרות מלמעלן, וגם הנוקפין אפשר שעשו במהירות וזריזות שהיה הצער מועט, או שהיה דעת הנוקפין שבהקרבה למזבח שהוא מצוה, ושבח ומעלה להבע"ח, אין הקפדה כ"כ בזה, ופשיטא שבשחיטת חולין לצורך אכילת האדם, שיש בזה אכזריות ולמוד תכונה רעה לשפוך דם חנם, ולא הותרה אכילת הבשר אלא על צד ההכרח ולא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר, וכמ"ש העקרים (מאמר ג' פט"ו) והובא למעלה, בודאי אסור לעשות הכנת השחיטה כמו ההפלה וכדומה, באופן המצער הבע"ח, ומש"ה קאמר שם דאתא איהו בטיל משום דמחזי כי מומא, וכן הוצרך לומר עד מתי אתם מאכילים טריפות למזבח שמא ניקב קרום של מוח, הגם דבבהמת חולין אסור זה בלא"ה משום צעב"ח, וגם עדיפא קאמר שיש בזה גם משום חשש טריפות, ובפי' הרא"ש (פ"ג דמדות משנה ה) שהיו נותנין צואר הבהמה בטבעת ותוחב ראש הטבעת בקרקע, וברמב"ם הלכות תמידין (פ"א הלכה י) שלא היו כופתין את הטלה שלא יחקו את המינין, אלא אוחזין ידיו ורגליו בידיהן, ובהשגת הראב"ד וז"ל אני שמעתי שמא יצטער בכפיתו ויפרכם עד שיטיל מום באחד מאבריו, ובגמ' דתמיד מצינו דפליגי רב הונא ור"ח חד אמר משום בזיון קדשים וחד אמר משום חוקי המינין, ואפשר שהטעם הראשון הוא בזיון קדשים אבל חוקי המינין לא ידעתי מהו עכ"ל, ותמה בלח"מ מהא דקאמר הש"ס דאיכא בינייהו דכפתיה בשיראי, אך עמ"ש בפי' הראב"ד תמיד שם בד"ה בזיון קדשים וז"ל לא ידענו מאי בזיון קדשים איכא הכא כו', א"נ אם כפות אפשר יפול בו מום כשיפרפר, מיהו

כשהוא כפות בשיראין ליכא בזיון קדשים עכ"ל, וי"ל שלא יצטער בהכפיתה בשיראי הרכים ודקין, וכן בהוצא דדהבא שפי' הראב"ד ברקיעת זהב שנמתח כדרך חוט, ואינו מצטער כמו בכפיתה בחבל, וגם אדרבה יש בזה יופי ואין כאן בזיון, ואפשר דהיינו מ"ש משום חוקי המינין [ועיין ע"א דף יא) שהיה דרכן בהקרבה לעבודת כוכבים להתאכזר על הקרבן, וכמ"ש שם בסוטה שהיה דרכן לחבוט את הבהמה במקלות, ובע"א (דף לב) שהיו מוציאין הלב של שור מחיים דרך קרע בעור, כאשר חשבו ברוח שגעונם כי במעשה אכזריות יכפרו פני האליל, אשר להרגיע קצפו הקריבו גם זבחי אדם, וכאשר המצרים הקדמונים השליכו בכל שנה חמור אחד מראשי הסלעים עד כי נשברה מפרקתו וימות, וכדי שלא לחקות את המינין לא היו כופתין את הטלה, הגם שאין בזה צער גדול, והיו אוחזין ידיו ורגליו בידיהן, ועיין שבת (דף נד), ועיין פ"ג דפרה משנה ג' עמ"ש קושרין מקל כו' ומכה את הזכר ונרתע לאחוריו, ר"י אומר אל תתנו מקום לצדוקים לרדות, וע"ש משנה ט' כפתוה בחבל של מגג, וג"כ הצער מועט, וגם שפרה אדומה היא חוקה כו', ובפי' הראב"ד תמיד שם וז"ל לא היו כופתין את הטלה פירוש טלה של תמיד כגון ד' רגלים יחד כדרך שאנו עושין אלא מעקדין אותו, ועמ"ש הט"ז יו"ד (סימן נח סעיף יא) שאסור לקשור כל רגלי השור דהא קיי"ל שאם כל רגליו קשורין בשעה שמפילין אותו חוששין לנפולה, ואולי כוונת הראב"ד שכופתין אחר הנפילה ד' רגלים יחד, ומפילין קודם הכפיתה, ע"י תיקון הטבעות בקרקע וכמ"ש, ובמפרש לתמיד שם וז"ל כשמקריבין זבח לעבודת כוכבים הן כופתין אותו כך ארבעה רגלים יחד, והיינו דאמר מפני שהוא מהלך בחוקי העמים יע"ש, והנה מ"ש בחולין (דף נא) ההוא תורא דנפל ואשתמע קל גניחותיה, הוי הכל בדיעבד, ולכתחילה אסור משום צער"ח, וכן הא דקאמר (דף לב) השוחט בסכין רעה אפילו כל היום כולו כשרה, היינו לענין שמותר באכילה בדיעבד, ועיין ביו"ד (סימן יח סעיף ז) דבבהמה לפעמים טריפה, ואפילו עוף אין לשחוט בו לכתחילה, ופשיטא שיש איסור לכתחלה משום צער"ח, והגם שכתב החינוך בטעם השחיטה מן הצואר ובסכין בדוק כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי, מ"מ אין השחיטה פסולה כששחט בסכין שפיה חלק ואינה חדה, כמו כששוחט בסכין פגומה, דבשעת הכשר השחיטה היינו ברגע גמר שחיטת הרוב, אין הצער כ"כ כשפי הסכין חלק, וגם הוא דבר שאין מצוי שיאריך זמן רב בשחיטה בלא שהיה בינתים ולא יבא מזה לענין צער"ח, ועמ"ש האור זרוע (סי' שפו) שאסור לתלוש ולמרוט נוצות העוף מבית השחיטה משום צער בע"ח מאן דאפשר ליה לשחוט בלא תלישה, ובבאר היטב יו"ד (סי' כד ס"ק ח) בשם בה"י שאסור למרוט נוצות מחיים מכנפיה לצורך כתיבה משום

צער בע"ח, ומ"ש הפ"ת (שם ס"ק ב') דאשתמיעתיה דברי הרמ"א באה"ע (ס"ס ה) לא דק בזה במח"כ ודברי הבאה"ט נכונים וכמ"ש למעלה (אות ב) בשם הגאון מווירצבורג, שהרמ"א הביא שם דברי האו"ה, ובאו"ה מפורש שלא הותר רק לצורך רפואה:

יד) שוב מצאתי בספר האשכול שחברו רבינו אברהם אב"ד חותנ ורבו של הראב"ד, שכתב בהלכות שחיטת חולין (אות י) בענין נמצאת הגרגרת שמוטה ואינו יודע אם קודם שחיטה נשמטה וז"ל יש שאומר יביא בהמה אחרת ויקיף, לא שישחטנה ואח"כ יעקר סימן השחוט, אלא איפכא יעקר הסימן תחלה וישחטנה, ואם דומה החתוך לחתוך שעשה בבהמה הראשונה, ידע שגם בה נעקר קודם שחיטה ולא מחוור כלל, נהי דאין אסור להמיתה ע"י נחירה, דל"ש צעב"ח להמית בהמה לאיזה צורך אדם כדמוכח כו', [והביא מ"ש ד' פ"ה וד' ז'] מיהו ברירא לן לצערה בתחלה ולהמיתה אח"כ איסורא איכא, וע"ש מ"ש דההיא דע"א (דף יא) עיקור שיש בו טריפה אסור, מיירי לאסור באכילה כפי' התוס', ומש"ה דייק דמיירי בטהורה, וכתב הגאון בנחל אשכול שם וז"ל וכ"כ הא"ז שאסור למרוט נוצת כו' וכ"כ המע"מ כו' מיהו באה"ע ס"ס ה' דאף לצורך דבר אחר מותר וכ"כ פסקי תוס' ע"א (יא) ושם דף י"ד גבי קוטע רגלו, וכן שבת (דף עד) שטוו את העזים מע"ג עזים חיים כו', ולא כן רמ"ע (ר"ם קב) עכ"ל, אמנם כבר חזר הנחל אשכול וכתב בה' ע"א (אות מה) עמ"ש שקוטע אצבעו ומוכר לו, דקשה האיכא צב"ח וי"ל שקוטע בסם דליכא צער, או דמתניתין לא איירי בדין צעב"ח, כעין מ"ש הרא"ש ריש שבת דבעה"ב פטור ומותר אף דאיכא לפ"ע דלא נחית בהלכות שבת לענין איסור לפ"ע, וכ"ת איך אשמועינן תקנה שיש בה איסור, נ"מ היכא שיש לו תרנגול קטוע דרשאי ליתן לו עכ"ל, ועיין פרש"י ב"ק (דף פה) דכשקוצץ ידו בסם אין שום צער כלל, ונראה מדבריו שגם בתשובת הרמ"ע מפורש איסור צעב"ח גם במקום צורך, ומבואר ממ"ש האשכול דאין להתיר צעב"ח לצורך ותועלת כמו לצורך הבחינה אי קודם שחיטה נשמטה, ומה שטוו את העזים כו' משכחת לה בלא צערא, ועיין שבת (דף נד) דבעינן להו מילתא דמרחמינן עלייהו, ובס"ח (סימן תקפט) אם יחתוך אדם זנב לבהמה גורם לה צער שאינה יכולה לגרש הזבובים, ובס"ח (סימן שעב) כששוחט אדם חיה או עוף יחשוב בלבו זה שלא חטא נשחט כו', ועי' ברכות (דף יז) שבת (דף קח), והא דקאמר בחולין (דף לג) שחותך כזית בשר מבית השחיטה קודם שת"נ, היינו כדקאמר שם הרוצה שיבריא חתך כו' ופרש"י (דף קכא) שהוא טוב לרפואה, והותר משום צורך רפואה

טו) **ובפרש"י** (דף לב) ד"ה תיקו, דהשוחט רוב סימנין והשליך מידו והעוף שוהה למות אסור לחזור ולחתוך המיעוט בתורת שחיטה, דמוטב שיכה על הצואר בסכין או ימתין

עד שימות [ועמ"ש השבות יעקב (ח"ב ת' נד) דמוכח מלשון פרש"י דהיינו רק אזהרה לכתחלה וכמ"ש התוס' ביומא (דף לג) דאי אתא אחרינא וממרק נראה כשהיה, ובדיעבד אין לפסול כיון שכבר סלק השוחט ידו מן השחיטה אחר ששחט רוב, וכן בתרנגול ששחט הקנה ולא מתה מזה יע"ש, והנו"ב תנינא (חיו"ד ת' ב) הקשה על השבו"י וז"ל הרי הבעיא בגמרא שהה במיעוט סימנין מהו, לשון שהה היינו דיעבד שכבר שהה ונשאר בתיקו ופרש"י ולחומרא וא"כ לא ידעתי איך החליט להקל ולא הזכיר כלל שעכ"פ היה הפסד מרובה עכ"ל יע"ש, ולענ"ד אתי שפיר היטב דברי השבו"י שכתב בעצמו דשהיה במיעוט בתרא קיי"ל דטריפה, אלא דהיינו דוקא היכא שעוסק עדיין בשחיטה, ולא היכא שכבר השליך השוחט מידו שכבר סלק ידו משחיטת זה העוף, ובזה לא בעי הש"ס כלל ופשיטא דכשירה, אלא שכתב פרש"י דנראה שלכתחלה גם כה"ג לא יחזור ויחתוך המיעוט בתורת שחיטה, ובפרט דקיי"ל כהתוס', והמחבר סי' כ"ג הכשיר שהיה במיעוט בתרא, וקיי"ל כהרמ"א שהמנהג להטריף כשיטת פרש"י, ובזה גם פרש"י מודה, וכן מ"ש הנו"ב דאפילו להשבו"י אין להקל אלא כשנשחט כבר רוב סי' דהוי כמו שכבר נשחט כולו, ושוב מה שחותך לא מיקרי דרך שחיטה, משא"כ כששחט רק הקנה ונשאר הושט, צ"ע לע"ד השבו"י הכשיר שם להדיא גם באופן כזה, גם דאדרבה י"ל דהך קיל טפי, דשאני כשנשאר המיעוט. די"א דלכתחלה צריך שחיטת כולו מה"ת, ועמ"ש הפ"ת (ס"ק ט) בשם שו"ת מאיר נתיבים שיש שהורה להקל לכתחלה בשהיה בסי' שני בעוף היכא שכבר, שחט הסימן הראשון, והוא כתב להשיג ואין הספר הנ"ל בידי לעיין בד"ק, וא"כ יש מקום לומר דהיכא שכבר השליך מידו, שגם כשנשאר המיעוט, ליכא אלא איסורא לכתחלה לחתוך המיעוט בדרך שחיטה, ממילא גם לכתחלה שרי כה"ג בסימן שני בעוף, וברמ"א איתא אם לאחר ששחט רוב שנים כו', ומ"מ יש לחוש בזה לכתחילה, והארכתי בזה במק"א, וכוונת פרש"י שיכה על הצואר בסכין י"ל דהיינו שיקרע הורידין ויצא הדם ותמות מיד, והכל באופן שיעשה במהירות שלא יצטער הבע"ח, ובמהרי"ל (ת' נז) וז"ל ומה בכך אם לא נשחטו ולא נקבו הורידין הלא אנו מסירים אחר השחיטה הורידין מן הצואר הנה והנה שלא תעכב הדם לצאת כו' ע"ש, ומשמע שנהגו להסיר הורידין תיכף ברגע שאחר השחיטה, ועי"ז לא ישהה העוף למות, שבזיבת הדם ממהר למות ויאבד הרגשת המכאוב כרגע (ופרש"י מיירי בדרך מקרה כשלא נזהר השוחט בזה והשליך מידו כו']. ועיין סוטה (דף טז) ה"א לישחטיה סמוך למנא ונינקטינהו לורידין [פרש"י יאחזם בין אצבעותיו שלא יצא מהן דם] ולקבליה לדם במנא כו', וכן בזבחים (דף כה) צריך שיתן וורידין לתוך הכלי ע"ש, ובשחיטת בהמה שהמקום רחב

רגיל לחתוך עמהן הורידין ממילא, וכן בעוף רבו שיטת הפוסקים דלכ"ע צריך לשחוט הורידין, וגם שעכ"פ תיכף אחר שחיטה הסירו הורידין, גם דפלוגתת ר"י ורבנן היינו אי צריך לשחוט ולנקוב כל הורידין, וכדפרש"י ד"ה הואיל וצולהו, דלפיכך צריך להוציא את כל דמו, ובש"כ (סימן כב ס"ק ב) שצריך לשחוט לפחות ב' ורידין, ובש"ע פי' שהן חוטים שמהן יוצא הדם ויניי בלעז יוגולאר וועגען], ובפה"מ להרמב"ם שהם שני גידין דופקים בצואר על שני צידי קנה הריאה, והם הארטעריימן הנודעים בשם קאראטידען המובילין דם מחדרי הלב להמוח, וא"כ יש מקום לומר דלפמ"ש החינוך שהשחיטה בסכין בדוק כדי למעט צער הבע"ח, כמו"כ יש לחוש עכ"פ לכתחלה שלא לשהות יציאת נפשה אחר שחיטתה כדי למעט הרגש הכאב, ולזאת יש לשחוט לכתחלה אחד מן הורידין או לקרוע אותו תיכף ברגע שאחר השחיטה, כדי שיזוב דמה שהנפש יוצאת בו [ועיין פסחים דף טז], והא דקאמר הש"ס דלא אר"י אלא בעוף הואיל וצולהו כו', היינו דמשום איסור בליעת הדם הוא שצריך שחיטת ב' הורידין, וגם לא מיירי מתניתין מענין חשש הצער, דהא קאמר לדינא שצריך לשחוט את הורידין גם היכא דליכא חשש צער בשחיטה, כשרחץ וסך בית השחיטה קודם השחיטה בסמים המפילים תרדמה על הרגשת העצבים, [כאשר הודיעו מכה"ע מיום ו' פעברואר שנת תרמ"ז כי בפעראַ, מגרש העיר קאנסטאנטינאפול, שלח יד בנפשו הסופר התורקי בעשיר פואד בייַ, ולמען לא ירגיש כל מכאוב, זרק "קאקאין" על צוארו וידיו, ואז פצעם בתער, ובעת אשר דמו שטף כנחלי מים, כתב הוא על ספר ויודיע כי לא ידע מכאוב, וירגיש רק חום בעת שפך הדם, ויגביה ידו למהר שטף הדם, עד כי היה עליו ראשו סחרחר ולאט לאט אבד כל רגש וימת, ראה רוס' קור' 45 ויתר מכה"ע] וגם בימי הש"ס מצינו דקאמר בב"ק (דף פה) כמה אדם רוצה ליטול כו' בין סם לסייף ופרש"י דכשקוצץ ידו בסם אין שום צער כלל, וא"כ משכחת שאין מרגשת כלל כאב השחיטה, ומ"מ קאמר שצריך לשחוט הורידין משום איסור בליעת הדם, ולעולם י"ל דהיכא שיש חשש צעב"ח, לכ"ע שוחט לכתחלה א' מהורידין או שיחתכנו תיכף ברגע שאחר השחיטה (ומ"ש דף ל"ג השוחט ולא יצא מהן דם, היינו דלפעמים יארע מקרה כזאת, כמו ע"י סתימת צנורי הדם, (טהראמבאזיס) המסתובב מסיבות שונות], והש"ס לא הוצרך להשמיענו זה, דממילא נשמע לה, ועיין רא"ש ריש שבת דאע"ג דאיכא איסורא דלפ"ע, התם לא איירי אלא לענין איסור שבת. וה"נ י"ל כן, וגם י"ל דלא נקט זה, משום דהוי בפלוגתא אי צעב"ח דרבנן, ולפום דקיי"ל דצעב"ח אסור מה"ת בודאי הוי כן, וכן בד' השו"ע י"ל כן, וע' סי' כ"ז חתך מבהמה לאחר שנשחטה כו', ודהיינו דוקא דיעבד כשכבר חתך, וכן מ"ש הט"ז (סי' יג ס"ק ג) גבי בן

פקועה, ג"כ היינו דיעבד, ופשיטא דאסור לחתוך בחיותו מטעם צעב"ח, וכאשר ישחטו באופן שיזוב. הדם ימהר הבע"ח למות מזיבת הדם (הפמארהאגוא), כן אשר בסיבת זה יסתם פי הקנה וימנע שאיפת האויר בהריאה ויחנק (אספיקטיא) [ובשאיפס אויר ויסוד החנקי ירבה הדם למלאות חללי הלב, וע' פרש"י כריתות (דף כב) שמושך הדם מבית השחיטה בנשימתו וכונסו בלבו, ופעמים אויר הנשימה שמה מלאה אדים ויסוד חנקי], וגם אם יתנועע קצת ויפרכם עוד, בכ"ז לא ידע מכאוב, כאשר בזוב דמו יאבד ממנו כל רגש כמו שיתבאר, ואולי היינו דקאמר דבישראל בשחיטה תליא מילתא, ויודעין להבחין שבמעשה השחיטה שצותה תורה יאבד רגש הבע"ח ויצתה מכלל אמה"ח, ולא כן בב"נ דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא הני כאמה"ח דמו שהם שלא נצטוו על מעשה השחיטה, רק שלא לאכול מבשר הבהמה קודם שתמות, ואינם מרגישין להבחין פעולת השחיטה, ואפיסת רגשי העצבים, ואך על זאת יביטו על התנועה והמיתה שהוא אפיסתה, ואם יותר להם בשר מפרכסת אחר שנשחטה, יאכלו מאמה"ח הנחתך גם קודם שחיטתה, כי לא יבחינו הבדל בזה, ולזאת נאסר להם גם בשר מפרכסת, ונתבאר מזה, כי אם יזהר השוחט במלאכתו לעשותה כדת ודין בזריזות, יהא צער הבע"ח אך כרגע, כי קל מהרה יאפסו רגשי מכאובו, ואך כאשר יעשה מלאכתו רמיה ולא יזדהר בהכנת השחיטה, הפלת הבהמה וכדומה, וכן בגוף מעשה השחיטה, אז יסתובב צער להבהמה הנשחטת, וכן המקרים בשהיית העוף למות אחר השחיטה, יבאו מאי זהירות וזריזות הנדרשת, ומפני זה גינו רז"ל הטבחים, ועמ"ש רמב"ן פ' תצא וז"ל ידוע בטבחים שוחטי השוורים הגדולים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק עכ"ל, וכ"כ החינוך (מצוה תקמה), וע' שבת (דף קנו) גבר אשיד דמא א"ר אשי אי אומנא אי גנבא אי טבחא אי מוהלא, והיינו מי שאומנתו בכך, שזה האומנות מביאו לידי תכונה רעה (וע' חולין (דף ט) ת"ח צריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה, וגינו רק הטבח בקביעות], ולזאת לא יזדהרו למעט צער בהמה הנשחטת, וע' ביצה (דף כה) נטיעה מקטע רגליהון דקצביא, הממהרין לאכול קודם הפשט ונתוח ופעמים שנמצאת טרפה, ובפרש"י קדושין (דף פב) טוב שבטבחים, ספיקי טרפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן, ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' לז), ואין הכוונה לגנות הכשר שבטבחים, דהא כמו"כ קאמר שם טוב שברופאים לגיהנם, ופרש"י דפעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא, ואטו לא נמצא גם בימי הש"ס רופאים שרפאו עניים בחנם, ושמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה ע' ב"מ (דף פה), וע' סנהדרין (דף יז) שאין ת"ח רשאי לדור בעיר שאין בה רופא [וע"ש בפרש"י

שהיו גם מוהלי תינוקות], וע' ע"א דף כ"ו וכן אמרו שם דעשרה דברים נאמרו בגרע (אומן המקיז דם) ושחשוד על שפיכת דמים, ומצינו בתענית (דף כא) דאבא אומנא היה צדיק גמור, וע' אדר"נ (פל"ו משנה ה) לבלר וסופר וטוב שברופאים ודיין לעירו וחנווני חזן וטבח יע"ש, והכוונה בזה ע"ד מ"ש בסנהדרין (דף ז) לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, ושיזדהר לדון דין אמת לאמיתו, וכן אמרו טוב שברופאים לגיהנם, שגם הטוב שברופאים לא יבטח בנפשו, ויראה עצמו כאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו, וישים, נגד עיניו פחד העונש אם יהא נרפה במלאכתו מלאכת שמים להחיות נפשות, ועליו להחיש מזור ותרף גם לעניים, ולשקוד בכל נפשו לעזר החולים ולשקול מעשהו בפלס כי אם ישגה במפעליו, נפש הוא חובל, ועד"ז אמרו כי גם הכשר שבטבחים ישים נגד עיניו כי אומנתו להמית נפשות בע"ח, תוכל להשריש בנפשו תכונות רעות להיות שותפו של עמלק, אשר התאכזר גם על נפשות אדם ולא ידע רחם, וכן תביאנו להיות בהול על ממון ביותר, ויסיתהו יצרו להאכיל ספק טרפות, לזאת יזהר בנפשו בל יפול בפח ורשת התכונות הרעות ההם, וישמור ללכת בדרכי ה', וכמ"ש בשבת (דף קלב) מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום (וע' סוטה דף יד) וישמר מצותיו שהזהיר שלא לצער הבע"ח והותרה השחיטה לאכילה על צד ההכרח, כמ"ש העקרים, לזאת יזהר בהשחיטה והכנתה, למעט צער הבע"ח כפי האפשר:

טז) **וראיתי** בספר "הרפואות שבתלמוד" שחברו החכם המפואר מהרי"ם ראבינאוויסש בלשון צרפת, במאמרו "יסודי השחיטה" אות א', וכן בהעתקתו במסכת חולין דף ט' בהערה שם, שכתב דטעמא דר"י שצריך לשחוט הורידין, הוא כדי למהר מיתתה, ורבנן וסוגיית הש"ס חשבו שבשחיטת הסימנין בלבד, תמהר למות, ונפלאתי איך עלה בדעתו לפרש טעמא דר' יהודה, היפוך מהמפורש בש"ס דטעמא דר"י הוה מטעם חשש בליעת הדם בהבשר, וגם איך עלה בדעתו לחשוב שנעלם מרבותינו ז"ל הדבר המוחשי, שבשחיטת הסימנין בלבד, אפשר שתשהה למות, והלא מצינו לרבותינו ז"ל שאמרו ביבמות (דף קכ) ובגיטין (דף ע) דשחט בו שנים או רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו, תי הוא וסופו למות, וע"ש שאינו גולה, דשמא הרוח בלבלתו או שמא איהו קירב מיתתו ע"י פרכוס, [וגם באדם קאמר שנעשה חלל מצוארו עיין סוטה דף מה, וסנהדרין דף לז] ובזה לא פליגי רבנן כלל, אלא דפלוגתייהו לא הוי רק בענין חשש בליעת הדם, דמש"ה ס"ל לר"י שצריך לשחוט או לנקוב ב' הורידין, וגם היכא דליכא ענין צער כלל להבהמה הנשחטת כגון שסך צוארה מקודם בסמים מרדימים ומסובבים אפיסת הרגשה באותו מקום [אנעסטהעזיא לאקאליש],

וכבר היה נמצא זה בימי הש"ס, כמבואר בב"ק (דף פה) שהבאתי למעלה, שע"י סם יכלו לקצוץ היד בלא שום צער, וכן מצינו בב"מ (דף פג) אשקויה סמא דשנתא ועיילוה לביתא דשישא וקרעו לכריסיה [ומ"ש לביתא דשישא הוא להגן מפני הרוח המבלבל כמ"ש ביבמות (קכ) וכדי שיתרפא אח"כ הפצע, והקרע] עוד ראיתי להחכם הנ"ל בהעתקתו במסכת חולין (ד' נז) דקאמר הש"ס דתרנגולת היתה לו לר"ש בן חלפתא שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה, וכן שתרנגולת היתה לו לר"ש בן חלפתא שניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסיים וגידלה כנפיים האחרונים יותר מן הראשונים וכתב המעתיק שרחוק הדבר לומר שלתרנגולי ר"ש בן חלפתא אירע מחלות כאלה, ושלדעתו עשה ר"ש בן חלפתא, שהיה עסקן בדברים כדקאמר הש"ס, בחינות ונסיונות בתרנגוליו, ושמט ירך שלה, לפי שרצה לידע בנסיון, אם יועיל עשיית שפופרת שתשוב לאיתנה, וכן נטל נוצתה, לעמור על המבחן, אם יחזור ויגדלו כנפיה ע"י ההנחה בתנור, וכמו שחוקרי ורופאי זמנינו ישתמשו בנסיונות בבע"ח [טהיערעקספרימענטאציא], ינתחו ויפצעו גידי ואברי הבע"ת בחיותם [וויוויזעקציא] ובבחינותם יעלה להם לדעת דברים הנחוצים לחכמת הרפואה, וכן כתב במאמרו ע"ד רפואות התלמוד ע"ש, ודבריו אלה נסתרים מלשון הגמרא שנשמטה ירך שלה, ולא ששמט ירך שלה, וכן קאמר שניטלה נוצה [וע"ש דקאמר מאי עסקן בדברים א"ר משרשיא כו', וע' פרש"י, ולא קאמר שנקרא ע"ש בחינותיו אלה], וגם אין הדבר ברור שמותר לצער בע"ח בצער איום כזה, לצורך בחינות ונסיונות, ולא מצינו שהותר אלא לצורך רפואה, ולא לצורך בחינה, שאינו אלא ענין ספק, אולי יסתעף מזה תועלת בחכמת הרפואה, ויש גם בחכמי העמים שיתמרמרו ויתאוננו על מעשה האכזריות שיעשו החוקרים בבחינותם בגופות הבעלי חיים, ויסדו להם חברת, "אנטיוויויסעקצאניסטן"וכבר נשאו ונתנו בהשאלה הזאת, באספת הקאנגרעס של גדולי חכמי הרופאים בלונדון בשנת תרמ"א, כאשר קראתי תוכן דבריהם במכ"ע האנגלי "טיימס" מיום ה' אויגוסט [בהוצאה השבועיית] וכי הפראפ' ווירכאוו מברלין נשא מדברותיו בקהל האספה, כי אין בזה עול ואכזריות וכל עוד אשר ניתן רשות להאדם להמית הבע"ח לאכול מבשרה, לו הצדקה לעשות בחינות בגופי הבע"ח אשר אך בעזרת הבחינות ההם, תצעד חכמת הרפואה והפיזיאלאגיא צעדי ענק בימינו אלה והאם נוכל להעמיס על הרופאים, אשר גם בלעדי זאת נכונים לצלע בהטפלם בחולי מחלות מתדבקות, כי יבחנו בגופותם פעולות הסמים הארסיים וכדומה, ע"ש במכה"ע טיימס. ובכל זאת לא נוכל להחליט, אם ע"פ חוקי תוה"ק, הרשות נתונה לרופא ישראל,

להטפל בבחינות ההם בגופי הבע"ח, כי במה נחשב הוא צער השחיטה והמיתה, אשר הוא אך רגעי מספר, מול הצער האיום שיסבול הבע"ח שעות וימים רבים מבחינות ההם, ומצאתי בתשובת הגאון שבות יעקב ז"ל (ח"ג ת' עא) שנשאל מרופא מומחה אם מותר להבחין ולהשקות סמים ארסיים לכלב או חתול, למען ידעו פעולת הסמים ההם בענין רפואת האדם, והשיב שפשוט להיתר כמ"ש הרמ"א באה"ע (ס"ס ק) ומפורש בשבת (דף קט ודף עז) שמותר להמית בע"ח לצורך רפואה, ומ"ש הרמ"א שיש מעשה אכזריות במריטת הנוצות, היינו לפי שעושה מעשה בידים, והעוף מרגיש הצער בשעת מריטה, משא"כ בהשקאת הסם, שאינה מרגשת כלל צער בשעת שתיה יע"ש, ולא נתבאר בדברי השבו"י, אם יש להתיר גם לנתח ולפצוע אברי ועצבי הבע"ח בחיותם, שהוא מעשה בידים והצער מרובה במכאוב איום [ובשבת (שם) היינו לרפואה ממש, ולא לצורך בחינה שאינו אלא ספק תועלת]:

יז) **וזה** איזה שנים אשר אנשי החברה מגיני בעלי חיים (טהיערשוטץ פעראיין) החלו לחקור ולדון על דבר שאלת השחיטה, ובאיזה מחוזות במדינות שווייץ, מצאו האנטיסעמיטין תואנה להוציא חוק לאסור השחיטה, ולהנהיג הטביחה ע"י הבוטעראל, שיסמאסקע או מכונה פלעקטרית, ובעוד אשר ילכו לצוד ציד ויגרו כלבי הציד בטרפם, לעונג ושעשוע נפשם, יהפכו כרגע לרחמנים, ותחת מסוה החמלה והרחמים, יתנפלו להציק רבבות אנשים, ולהכרית אוכל מפי אחב"י, ולא ישימו לב למופתי החכמה אשר הראו לדעת גדולי הפראפעסארין כי השחיטה נעלה וטובה מכל אופני הטביחה ומיתה האחרים, ובא קבוצת דבריהם במחברת הד"ר עהרמאן מטריער, אשר נקראה בשם, טהיערר שוטץ אונד מענשען טרוטץ והובא דבריו במכה"ע יידישע פרעססע 18 אפריל שנת תרמ"ה, ונראה שלזה ירמזו דברי המד"ר (אמור פכ"ז) וילקוט משלי (יב) יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה שאמר שור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ורחמי רשעים אכזרי זה המן הרשע דכתיב להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, ולכאורה איזה עניני רחמנות מצאנו בהמן, שיוכל לומר עליו, רחמי רשעים אכזרי [ולא יתכן לומר דקאי על מה שריחם שאול על אגג, וריחם על הרשעים, דמבואר בלשון המדרש דמפרש כאן רחמי רשעים ממש ואולי כוונת המדרש יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה המלא רחמים וצוה לנו לדבוק במדותיו, ושלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, ובכל זאת צוה והתיר לנו השחיטה, ונראה מזה שאין בהשחיטה ענין אכזריות חלילה, ואשר נמצאו אנשים אשר תחת מסוה החמלה והרחמים יתנפלו על השחיטה, לא נוכל לחשוב כי רוח חמלה על הבע"ת נוססה בם, כי אנשים הנכונים

לבקש עלילות שוא ולהשמיד ולאבד את כל היהודים, אנשים כדמותם וצלמם. ואשר להם דעת ורגש להרגיש כאבם, צרותיהם, ומצוקותיהם, ומבלי חמלה ירדפום וידכאום כל הימים, היתכן אשר ימצא קן בלבותם רתמים וחמלה על הבע"ת, ונראה בעליל כי אך מרוע לב התנפלו האנטיסעמיטין במדינות שווייץ על השחיטה, ומצאו בזה תואנה להניק לאחב"י [וע' מד"ר פתיחתא דאיכה ד"ה ר"י פתח משא גיא חזיון, שבשעת חורבן אמר רבש"ע כתבת בתורתך או"ב לא תשחטו ביום א' והלא כבר הרגו בנים ואמותיהם כו', ובמדרש בפסוק טומאתה בשוליה, כתיב ושור או שה אותו ואת בנו וכאן נהרגו בן ואם ביום א' שנאמר אם על בנים רטשה הוי אשר לא כתורתך, וגם המן בקש תואנה ואמר שידרוש טובת העם כי היהודים מרוששים אותם, שיאמרו שה"י פה"י וילכו בטל, ויטילו עצמן על העם], וכבר העיר בצדק החכם מהרי"מ ראבינאוויץ בחוברת "יסודי השחיטה", שאין הפרכוס ותנועות של הבהמה אחר שחיטתה, מוכיחין שתרגיש אז צער וכאב, כאשר גם אתר כריתת כל הראש במכונת הגוילאטינע, נראה בה לפעמים קריצת העינים וכדומה עכ"ד, והחוקרים בחנו בהגישם גוף אדם תלוי לצירי עמוד הגאלוואני, וראו שפרפר בתנועות מוזרות [ואשר יש שישפטו מזה כי כח העלעקטרי יפעול על הנפש, לא כן הוא, ואך כאשר נשאר עוד בגופו כח חיים בלתי מורגש, שב לתנועה מורגשת בכח גירוי הזרם העלעקטרי, וכאשר נראה כי הזרם העלעקטרי לא יפעול מאומה על הגוף אשר כבר אבד ממנו כל כח חיים, ופעמים נשאר בו כח חיוני, גם כשלא נראה בו אות ורגש חיים, וכמפורש בנדה (דף סט) דזב וזבה שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר, דאז הוא דהוי מת בודאי, ובפ"ח דמסכת שמחות שפוקדין על המתים עד ג' ימים ומעשה שפקדו אחד וחיה כ"ה שנים, ועמ"ש בזה הח"ס (חיו"ד ת' שלה), וכן יאמרו הרופאים שביחוד בתליה וחניקה, יארע כזאת, ולזאת פעל עליו הזרם העלעקטרי כמבואר], ומצינו בחולין (דף כא) דתנן הותזו ראשיהן אע"פ שמפרכסין טמאה כזנב הלטאה שמפרכסת, ופרש"י דאע"פ שמפרכסת אין זה חיות שהרי זנב הלטאה חותך אותה לגמרי והיא מפרכסת, ובפה"מ להרמב"ם (פ"א מאהלות משנה ו שיקרה זה לקצת מיני בע"ח כאשר לא יהיה הכח המתנועע מתפשט בכלל האברים משורש והתחלה אחת אבל תהיה מתפרדת בכל הגוף, וברמב"ם (ספ"א מט"מ) דכשהותז ראשו מטמא אף ע"פ שעדיין מרפרף באחד מאבריו, ובפ"א מא"ב שאפי' שחט ב' סימנין ומפרכסת כו' עד שיתיז את ראשה, וכן קאמר בב"ב (דף קמב) למימרא דהוא מיית ברישא והא הוה עובדא ופרכס תלתא פרכוסי, מידי דהוה אזנב הלטאה שמפרכסת, וכן בערכין (דף ז) ובנדה (דף מד), וצ"ע הא דפרש"י בחגיגה (דף יא) ד"ה כזנב הלטאה, לפי שמפרכסת

לאחר שנחתכה והיינו מקצתו שהוא ככולו שיש בו חיות, וצ"ל כוונתו שנשאר בו כח התנועה שנראה כמו שיש בו חיות, והא דמהני פרכוס בשוחט את המסוכנת, היינו דכיון שאין שום קלקול וטריפות באבריה וגידיה, רק שנראה בה ריעותא שמעמידין אותה ואינה עומדת, מועיל הפרכוס לסלק הריעותא, אף שהפרכוס אינה הוראה גמורה על החיות, וכן מ"ש ביומא (דף כג) ועדיין בני מפרפר ולא נטמאת סכין, היינו דכשהוא מפרפר יש להעמידו בחזקת חי שלא מת עדיין מפצע הסכין בלבו, וע' חולין (דף קכא) שחט בה ב' או רוב ב' ועדיין היא מפרכסת יצתה מכלל חיה ולכלל מתה לא באת, ויתכן שלענין הרגש הכאב יצתה מכלל חיה, ואינה מרגשת כאב וצער, וגם האדם לא ירגיש כל כך הכאב בעת זוב דמו מהפצע, כאשר רגש הכאב יובילו העצבים (נערווין) ממקום הפצע להמוח, ובעת זוב הדם מהצואר, שישטוף הדם מהמוח וכל גידי הגוף להצואר וחוצה, יעצור הזרם ההוא וישבית הזרם ההפכי, המוביל ומביא הרגש הכאב מפצע הצואר להמוח, וכן יעידו הנפצעים בכדורי עופרת במלחמה, כי בעת אשר יעמוד זרם הדם, אז ירגישו ביותר הכאב ועיין במחברת הרעאל ענציקלאפעדיע לחכמת הרפואה היו"ל ע"י איילענבורג, ארטיקל אנאסטהעזיע, וזה לשונו דורך לאקאלע אנאסטהעטיקא, קאלטע, האהע היטצעגראדע, זאוויע אויך דורך געוויסטע עקסאנטהעמע, אונד דורך אבשניידונג דער ארטעריעלען בלוטרצופוהר (ארטעריעללע אישעמיע) אין פאלגע פאן געפעסס קראמפף, עמבאליע, אנהאלטענדער קאמפרעססיאן בעדינגטען אנאסטהעזיען. ועד"ז נבין שבזרם ושטף הדם מהפצע, לא יובילו העצבים הרגשתם להמוח, ומה גם בבע"ח נעדרי השכל אשר גם הרגש הכאב קטן אצלם מבאדם וכמבואר למעלה, בפרט שאין הפרכוס מוכיח על רגש החיים [וכן הקול הבא מתנועת האויר דרך הצואר] וכמו שמבואר בדברי רז"ל שהובא למעלה, והגם שדברי רבותינו ז"ל אינם צריכין חיזוק, בכ"ז כאשר מטרת הדברים האלה הוא להשיב דבר להמתלוננים על השחיטה, מצאתי נכון להעתיק דברי הפיזיאלאג וואלענטין בספרו (אות 2283) וז"ל, מאן קאנן אין פריש געטעדטעטן זויגעטהיערן הייפיג זעהן דאסס זיך דאס צווערכפעלל לענגערע צייט הינדורך אבווועכסעלנד פערקירצט אונד ערשלאפט, דיא טרענונג דער ביידען צווערכפעלל נערוון העבט ניכט איממער דיא וועכסעלטהאטיגקייט אויף... מאן זיהט ביסווייללען אין זויגעטהיערן דאס זיך דיא רעסטע דער צווישענ ריפפענמוסקעלן דיא צווישען דען אויסגעשניטענען ריפפען ליעגען, רהיטמיש בעווגען, אונד העגלע בעמערקטע דאס גלייכע אן דער אינטערקאסטאל מוסקולאטור איינעס ענטהויפטעטן... דער הארנ לייטר דער אויסגעשניטטענן הארנווערקצייגע פאן קאנינכן קאנן נאך

לאנגע צייט איינע רהיטמישע פעריסטאלטיק דארביעטן.. האטטע איך דאס הינטערע לימפהערץ דעם פראשעס אונפערזעהרט אויס געשניטטען אונד ראש אונטער דאס מיקראשקאפ געבראכט, זא זאה איך עס נאך איינע צייט לאנג פארטקלאפפען, [וכתב שהקנה וושט ויתר האברים בעלי חלל ימעט הרגשתם, ושלזאת לא נרגיש כ"כ בהילוך המאכל דרך הושט ובני מעים], וכ"כ הד"ר האפמאן בהרעאל ענציקלאפעדיא ארטיקל הינריכטונג, כי בהנידונין בכריתת הראש ע"י גוילאטינע וכדומה, נראה פתיחת וסגירת הפה, עקימת וסבוב העינים, ושבץ הפנים ודפיקת הלב אחר כמה שעות, והגם שכבר פסק מהם הרגשת המוח והעצבים, יע"ש בדבריו, הרי שאין בפרכוס ותנועה הוכחה על החיות, אחר שיתמיד זה באיזה אברים מנותחים אחר שכבר הובדלו ונכרתו מגוף הבע"ח, וסיבת הדבר אשר, יתמיד בהם התנועה, הדפיקה וההתכווצות, יתכן היות לדעתי, שהוא בכח מעמיד הפעולה (אינערציא), כאשר עגלת הקיטור אשר תרוץ, בכח הקיטור הדוחף, תרוץ מאליה מרחק ידוע גם כאשר תחדל מוכנת הקיטור מעשות פעולתה, עד ישבת ויעמוד מרוצתה ע"י חיכוך האופנים משביתי התנועה, וכן תתמיד המטוטלת ובמורה שעות) להתנועע בכח הדחיפה הראשונה, ולזאת הלב ויתר האברים אשר הסכינו והתעצם בם ימים רבים, תנועה תמידית, סיבוב ומרוצה, דפיקה והתרפות חליפות כרגע, ישאר בם התנועה, הדפיקה והתכוצות, בכח מעמיד התנועה, איזה זמן גם אחר שפסק ונעדר מהם כח חיים, וכן יתפעלו מפעולת זרם העלעקטרי כאשר עוד ימצא בם כח מניע, עד שבהמשך הזמן יגבר כח משבית התנועה ויפסק וישבת בם התנועה והדפיקה, ולזאת נראה דפיקה בלב הצפרדע המנותח, וכן בחצר הכבד וכדומה, וכאשר כח התנועה תשנה משטרה ומהלכה, כאשר יפריע דבר את תנועתה, יוכל היות התנועה בבע"ח אחר המות, באיזה שינוי מכפי אשר התמידה להתנועע בחיי הבע"ח, ואיך שיהיה סיבת דבר, נדע כי לא נוכל מפרכוס הבע"ח להוכיח ולהחליט כי עוד לא אפס ופסק ממנה רגש החיים, וגם אם נחליט הפרכוס והתנועה לאות חיים, לא ירגיש הבע"ח צער וכאב אחר השחיטה בעת זוב דמו מהצואר וכמבואר למעלה, ולזאת כאשר יזהר השוחט במלאכתו לעשותה כדת ודין, ויזדהר גם בהכנת השחיטה, הפלת הבהמה וכדומה, יהא צער הבהמה הנשחטת אך כרגע, כי קל מהרה יפסקו רגשי מכאובו, ובכל זאת כאשר מחזה הפרכוס מוזרה לעין המביט, יוכלו לעשות פעולות ותחבולות, תיכף אחר השחיטה, להשבית הפרכוס והתנועה כרגע, וישרים דרכי ה', וטובה השחיטה מכל אופני הטביחה ומיתה, וגם תפעל השחיטה פעולתה לטוב על בריאת ונקיות הבשר כאשר יסכימו הרופאים, ונכון לבנו בטוח כי חברת מגיני הבע"ח בארצנו, אשר אנשיה

המה שרים נכבדים רמי המעלה, דורשי אמת וחובבי אדם, בתומתם וישרת לבבם, יוציאו משפט צדק בשאלת השחיטה, וכי דרכיה דרכי נועם, ומתאימים עם חוקי החמלה על כל יציר נוצר, אשר נצטוינו מבעל הרחמים יוצר כל ית"ש:

יח) **ונתבאר** מדברי הש"ס והפוסקים, שאין מקום להתיר איסור צעב"ח בשביל תועלת וריוח ממון, ויש מקומות אשר הטבחים מרעיבין העגלים הרכים ומונעין מהן מזון יום שלם מעל"ע קודם השחיטה, כדי שיועיל מיעוך בסרכות שלהם, ויש למחות בידם שהוא איסור גמור מה"ת, שהרעבון הוא צער מרובה [וע' ב"ב דף ח' רעב קשה כו'], ומלבד זה הוא מנהג טעות, כי גם כשמרעיבין אותן מעל"ע, לא יצאו בזה מכלל עגלים הרכים שאין ממעכין סרכות שלהם, עפמ"ש הרמ"א (סי' ל"ט סעיף יגן בטעם הדבר, כי הסרכא עדיין רכה ומתנתקת ע"י מיעוך וע"י הרעבון אינה מתחזקת ואדרבה נחלשת, ומ"ש בפ"ת (ס"ק טו) בשם תשו' הר הכרמל, דכששוהין מעל"ע בלא יניקה יצאו מכלל יונק ושוב מהני מיעוך לסרכות שלהם, היינו כשאוכל בזה המעל"ע, ובזה יצא מכלל יונק שכבר א"צ לאמו, והעגל מתחזק בזה והסרכא נעשית קשה, משא"כ כשמרעיבין אותו שבזה נחלש יותר, אלא שנהגו להקל בזה עפמ"ש הלב"ש (סי' לט ס"ק קנד בשם הגבעת שאול דהא דבעגלים הרכים ל"מ מיעוך הוא חומרא גדולה ע"פ מנהג עירו של הרמ"א ע"ש, והגם שכ' הרמ"א שיש קבלה בזה להטריף, מפרש לה דקאי עמ"ש הרמ"א מקודם וז"ל המנהג בעירנו למשמש ולמעך בכל הסרכות ואין חילוק בין סרכא לסרכא, ונכון לחוש למה שכתבתי אם לא בהפ"מ. עוד נהגו בעירנו להטריף כל סרכות גדיים וטלאים ועגלים הרכים כו', ומשמע שמנהג עירו היה למשמש ולמעך גם שלא במקום הפ"מ, וכמו שנוהגין עתה. ונהגו להטריף סרכות גדיים כו' שלא במקום הפ"מ, משום שהסרכא עדיין רכה ומתנתקת ע"י מיעוך, וכיון שאין הוכחה מהמיעוך, משוו לה כנאבדה בלא בדיקה, שאסור שלא במקום הפ"מ, והגם דבגדיים וטלאים שרי כשנאבדה גם שלא במקום הפ"מ, והכא מחמירין כמ"ש הש"ך (ס"ק ט) דכיון דסרכא לא שכיח בהו והאי נסרכה אמרי' דסרכא גמורה היא, מ"מ כשעברה ע"י מיעוך, נהי דלא סמכי' ע"ז הבדיקה, מ"מ כיון דנשחטה בחזקת היתר עומדת שרי במקום הפ"מ, דהא אא"ל שבודאי היא סרכא גמורה, דא"כ יקשה על הרמ"א שלא הזכיר זה, דהא יש נ"מ בזה לדינא דהוי סרכא ודאית ולא כספק סרכא שא"א לבדוק אי הוי ריר בעלמא, ועכצ"ל דכוונת הש"ך היינו די"ל דסרכא גמורה היא, ודאילו היו סרכות מצויות בה כמו בגדולה, היינו אומרין דכיון שרוב הסרכות עוברות במו"מ והך עברה במו"מ, הוי כתרי רובי ול"ח שהיא סרכא המטרפת ושניתקה מפני רכותה, ודוקא משום דלא שכיח בהו סרכא, ל"ש לומר שרוב הסרכות

בעגלים כשרות, והדר יש למיחש לה דשמא ניתקה מפני רכותה, ועמ"ש הפמ"ג בש"ד (ס"ק ט) וז"ל ואין להקשות מנ"ל להר" ץ לומר כן ולא סגי בטעמא, דהרמ"א דמש"ה עברה דרכה היא, די"ל דמנין לנו להחזיק ריעותא ובצירוף הטעמים מטריפין עכ"ל. ומבואר מדבריו שהר"ץ לא בא לחדש יותר מהרמ"א, ולומר שבודאי היא סרכא גמורה, ובא לבאר דברי הרמ"א, דמש"ה חיישינן שנתקה מפני רכותה, משום דבעגלים ל"ש לומר שרוב הסרכות עוברות במו"מ, והגם דכשנמוחה ע"י מו"מ, תו ליכא אלא חשש מיעוטא בעלמא לומר שהיתה סרכא גמורה, אכתי מתסרא שלא במקום הפ"מ, ובד"מ כתב וז"ל נוהגין שלא למשמש בעגלים כך אמרו לי וכך עשו מעשה שהטריפו סרכת עגל ולא רצו למשמש עכ"ל. וכתב בלשון ולא רצו, כאילו היה תלוי ברצונם [וע' ריש ב"ב ויבמות דף לט] משום שהטריפו דוקא שלא במקום הפ"מ, וע' חולין (דף נג) רש"י ד"ה אתריה, ועמ"ש הח"ס יו"ד (ת' לט) ליישב סתירות ברמב"ם, שפירש בפי' המשנה סוף ביצה דמשקין ושוחטין שאם יש סרכא חלושה נשמטת ונכרתת ע"י ההשקאה, ובפ"ג דתמיד פירש שמשקין התמיד מים קודם שחיטתו לפי שזה ממהר להפשיטו, דבתמיד שהוא כבש בן שנה דלא שכיח סרכות הריאה, א"צ להשקות מפני זה, ולפ"ז יקשה קושיית הצל"ח בפסחים (דף כ) בהא דקאמר שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר כו', ודצ"ל כמ"ש הקצה"ח (סי' תו), ולענ"ד שפיר י"ל להרמב"ם כפרש"י פסחים שם ומשום דבבהמת קדשים אין צורך להשקותה בשביל הסרכות, דהרמב"ם לטעמיה (פי"א משחיטה ה"ז) שמדינא אין צריך לבדוק הריאה, והא דקאמר בסוף ביצה דמילתא אגב אורחיה קמ"ל דלשקי אינש בהמתיה והדר לשחוט משום סרכא דמשכא, היינו כדקאמר שם (דף כה) שלמדה תורה ד"א שלא יאכל אדם בשר קודם הפשט ונתוח ודרמי בר אבא אורח ארעא קמ"ל וע"ש בתוס' דליכא איסור דנשחטה עומדת בחזקת היתר מיהו אם נמצאת טרפה לאחר שאכל הוא נענש כשוגג ולא כאונס שלא היה לו למהר כ"כ, וכיון דאורח ארעא לבדוק מקודם הריאה, מש"ה קמ"ל אגב אורחיה (מילתא, בדרך ארץ כדפרש"י) דלשקי אינש בהמתיה כו' שאם יש סרכא חלושה נשמטת, ומש"ה בתמיד שהוא קדשים א"צ להשקות מפני הסרכות, דדוקא בחולין אורח ארעא לבדוק הריאה מסרכות, משום שאם נמצאת טריפה, גם אם יאביד הריאה, אי תהא טריפה דקמי שמיא גליא שאכל טריפה יהא נענש כשוגג, משא"כ בקדשים דלא שייך זה, ולא יענש כיון שטעה בדבר מצוה וכמ"ש בפסחים (דף עג) שחטו ונמצא טרפה בסתר פטור, ושאני טרפה שבגלוי דכיון שגלוי ונראה לא חשיב כאונס כשלא השגיח כלל, משא"כ הכא שאינו גלוי מבחוץ ואף בחולין ליכא חיובא אף מדרבנן לבדוק הריאה להרמב"ם, ובזה

א"ש דקאמר אגב אורחיה קמ"ל כו', ולא קאמר דהוי חיובא מדינא שלא ישחוט ביו"ט שלא לצורך [וי"ל דאי קמי שמיא גליא שתועיל ההשקאה גם בלא השקאה קמי שמיא גליא שהבהמה כשרה ודהויא שחיטה לצורך וצ"ע], דלפ"ז ליכא חיובא מדינא, דהוי רק דרך ארץ בעלמא לבדוק מקודם הריאה מסרכות, [וע' מנחות (דף סד) נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין מהו כו' ולא נקט נמצאת טרפה מהו, ולהש"מ ד"ה בתר מחשבתו, א"ש, דשאני התם שאינו אלא למצוה מן המובחר, אבל לפי' רגמ"ה דכחושה בבני מעיים שאין בה חלב להקטרה, הדר מוכח מדלא נקט נמצאת טרפה, דבענין טרפות לא משכחת שיצטרך לבדוק, ומש"ה נקט כחושה בבני מעיין, שבודאי יתודע שצריך לשחוט השניה], וא"כ ניחא הא דנקט בפסחים ובחולין (דף לו) פרה של זבחי שלמים, משום דבקדשים שא"צ להשקות להסיר הסרכות (וגם לפמ"ש החו"ד בבית הספק בהא דחולין (דף יא) דבמצוה צריך לידע שמקיים בבירור ויש לחוש בקדשים יותר לחשש טרפות, אכתי מוכח מדלא קאמר במנחות (דף ו) צריכותא דאי ממשקה ישראל כו' סד"א להקל בספק ומיעוט, דאין חומר בזה בקדשים מבחולין, ומ"ש הריב"ש ת' קסג) שגם, בקדשים צריך לבדוק מסרכות היינו לפום דס"ל שהבדיקה חיובא מדינא, ע"ש מהירושלמי ומדרש, ובתשב"ץ (ח"א ת' סז) דייק וכתב דוקא משום שאסור מה"ת, משא"כ להרמב"ם שא"צ מדינא לבדוק הריאה, וע' מ"ש הנו"ב יו"ד (ת' נ"ז) שא"צ לברר היכא שגם אחר הבירור לא יתברר לגמרי, וה"נ גם כשימצא סירכא לא יתברר שניקב גם קרום התחתון וכמ"ש התב"ש דהוי רק ספק טרפה] אינו משקה אותה אלא כדי שתהא נוח להפשיט העור, ומש"ה נקט של זבחי שלמים לפי שהעור והבשר לבעלים ומתעסק ליפותם כו', ומתיישב פרש"י גם להרמב"ם, ויש להאריך בזה, ועכ"פ לא נשמע מידי מהפה"מ להרמב"ם לענין ההפרש בין סרכות של כבשים, ועכ"פ כיון שמלשון הרמ"א והד"מ מבואר כמ"ש בגבעת שאול שהביאו הלב"ש, יש ללמד זכות שאין נכשלין באכילת טרפות מה שנוהגין להקל במיעוך סרכות העגלים הרכים, הגם שאין תועלת וקולא כלל בהרעבון מעל"ע ולא יצאו בזה מכלל עגלים הרכים וכמ"ש, רק דכיון שהחומרא בזה הוא מצד המנהג, ובמקום הפ"מ שרי כשעוברת בקלות, הם נוהגין להקל כה"ג, אך בודאי יש למחות בידם שהוא מעשה אכזריות לצער העגלים בצער מרובה רעבון מאכילה מעל"ע, שבזה מראין בעצמן שהן בכלל הטבחים שותפיו של עמלק שהתאכזר ולא ידע רחם, ויראו לנפשם מפחד העונש, וכמו שביארתי למעלה שאין שום היתר לצער בע"ח בשביל תועלת וריוח ממון, וכי נצטוינו לחמול על כל יציר נוצר, וכמ"ש בספר חסידים (סי' תרסו) שעתיד ליתן הדין מי שמשים משאוי על בהמה יותר מיכלתה וסיים שם וז"ל ר"י אומר משום רבן

גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך הרי סימן זה מסור בידך כל זמן שאתה רחמן ירחם ה' עליך. וכתבתי הנלע"ד:
אליהו באאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירץ שליט"א קלאצקי

סימן לה

הרמב"ם (פ"א מהלכות כלים הלכה ה') כתב וז"ל כלי זכוכית אינן מקבלין טומאה מד"ת, וחכמים גזרו עליהן שיקבלו טומאה הואיל ותחלת ברייתן מן החול ככלי חרס הרי הן ככלי חרס, ומפני שתוכן נראה כברן לא גזרו עליהן שיטמאו מאוירן אלא עד שתגע הטומאה בהן בין מתוכן בין מגבן ככלי מתכות, ולא גזרו טומאה על פשוטיהן אלא על מקבליהן ואין להם טהרה במקוה, ואין שורפין עליהן תרומה וקדשים שלא גזרו עליהן אלא לתלות, ובהשגת הראב"ד וז"ל, אין זה הטעם על דרך ההלכה אלא מפני שתוכן נראה כברן עשו גבו כתוכו ומטמא מגבו, וא"ת יטמא מאוירו ככלי חרס, א"כ יהיה חמור מכל הכלים הכתובים בתורה שלא מצינו שלש טומאות הללו בשום כלי, מיעטו את האויר מפני שהוא חידוש, וכתב הכ"מ די"ל שהרמב"ם סובר שכשהקשה הש"ס אלא מעתה לא ליטמו מגבן, בכלל זה הוא שיתטמאו מאוירן ככלי חרס, וכי שני רב אשי הואיל ותוכו נראה כברו הוי נמי טעמא בין שמטמאין מגבן בין לענין אוירן, דכיון דלא דמי לכלי חרס שאין תוכן נראה כברן וכלי זכוכית תוכן נראה כברן אין לדמותן לגמרי לכלי חרס ושלא כפרש"י עכ"ל, ומוקשה לענ"ד דהא בלשון הרמב"ם מבואר דשוינהו ככלי מתכות, ושלא גזרו טומאה על פשוטיהן, ולא אתי כאוקימתא דרב אשי דלעולם לכלי חרס דמו ודקא קשיא לך לא ליטמו מגבן הואיל ונראה תוכו כברו, דא"כ מהיכא תיתי יהא פשוטיהן טמא:
וכדי לבאר שיטת הרמב"ם, יש להקדים מה דלכאורה קשה לשיטת הרמב"ם, קושיית התוס' בשבת (דף טו) בהא דקאמר דיוסי בן יועזר כו' גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית, והא רבנן דשמונים שנה גזור כו' פ' שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית כו' אלא אתו אינהו גזור אגושא לשרוף ואאוירא ולא כלום ואתו רבנן דפ' שנה גזור אאוירא לתלות, למימרא דחדא גזירתא הוה לשריפה כו' אלא אתו אינהו גזור אגושא לתלות ואאוירא ולא כלום ואתו רבנן דפ' שנה גזור אגושא לשרוף ואאוירא לתלות, ואכתי באושא גזור כו' אלא אתו אינהו גזור אגושא לתלות ואאוירא ולא כלום ואתו רבנן דפ' שנה גזור אידי ואידי לתלות ואתו באושא גזור אגושא לשרוף ואוירא כדקאי קאי, והקשו התוס' דמכלי זכוכית לא תירץ כלום, דהא ליכא למימר

דמעיקרא גזור אזכוכית לתלות ולבסוף גזור לשרוף, דאכלי זכוכית לא שורפין כדאמר לקמן דעבוד רבנן היכרא דלא לשרוף עליה תרומה וקדשים, ותירצו דדוקא בטומאת גבן אמר לקמן דאין שורפין תרומה וקדשים, דאינו טמא אלא משום דמדמי להו לכלי מתכות, אבל שאר טומאות המטמאין מתורת כלי חרס שפיר שורפין תו"ק דהא דמי לגמרי לכלי חרס, והשתא יקשה לדעת הרמב"ם שאין שורפין גם על טומאה המטמא מתורת כלי חרס, והדר יקשה דהא רבנן דפ' שנה גזור לה, [ולא משמע דגריס דמעיקרא גזור ולא קבלו מיניהו כו' וע' רמב"ם פי"א מטו"מ], וכן יקשה מה שהקשו התוס' בהא דפריך אלא מעתה לא ליטמו מגבן אלמה תנן כלי חרס וכלי נתר טומאתן שוה מיטמאין ומטמאין מאיריהן ומיטמאין מאחוריהן ואין מיטמאין מגביהן ושבירתן מטהרתן, כלי נתר וכלי חרס הוא דטומאתן שוה אבל מידי אחרינא לא, דדלמא לכ"ח דמו דאין מיטמאין מגבן, והאי דלא תנא ליה בהדי כלי נתר וכלי חרס משום דהנהו מטמאין באויר אבל כלי זכוכית לא מטמא מאויר דעבדו רבנן היכרא דלא לשרוף עליה תו"ק, והכריחו מזה התוס' דמה שמטמא מתורת כ"ח שורפין בטומאת כלי זכוכית, ומה שתירץ בתוס' בשם ר"י הבחור, דמוכיח הש"ס דכלי זכוכית מטמו מגבן מדאיתא בתוספתא דכלים שאין מצילין בצמיד פתיל, מוקשה לכאורה דא"כ הול"ל להש"ס לאתויי התוספתא ולא מהמשנה דכלי חרס וכלי נתר כו' כיון דלא מוכח מידי מהמשנה, וע' בתד"ה לא ליטמאו, וגם כבר תמהו המפרשים דהא בתוספתא קתני דשולי כלי עץ וכלי זכוכית אין ממלאין בהן ואין מקדשין בהן, משום דאין ממלאין אלא בכלי שלם ולא בשולי כלים, ומש"ה נמי אין מצילין בצמיד פתיל משום דאין מציל בצ"פ אלא כלי שלם, ולא הוי טעמא משום דמטמאין מגבן.

וכדי ליישב כל זה יתכן לומר דיוסי בן יועזר גזר טומאה על כלי זכוכית שיטמאו מתוכן ככלי חרס ומשום דדמו לגמרי לכ"ח הואיל ותחלת ברייתן מן החול, ואתו רבנן דפ' שנה וגזור טומאת גבן דשוינהו נמי ככלי מתכות כיון דכי נשתברו יש להם תקנה, ולעולם הכל לתלות, אלא דכיון דדמו טפי לכ"ח (כמ"ש התוס') גזרו מקודם על טומאת תוכן, ובזה יתישב מה שדקדקו התוס' בד"ה ואאוירא, דלא קאמר הש"ס דמעיקרא גזרו על תרווייהו לתלות ולבסוף גזרו אגושא לשרוף ועל אוירא כדקאי קאי [ומ"ש התוס' דמוכח ממשנה דאהלות דמעיקרא כשגזרו על גושא לא גזרו על אוירא, צ"ע לפמ"ש התוס' בעצמם די"ל דהמשנה דאהלות מיירי כשהביא עפר מארץ העמים לא"י א"נ כר"ש], ועפ"ז מיושב דכיון דקתני שגזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית, לא יתכן לומר דאתו רבנן דפ' שנה וחדשו לגזור על גושא לשרוף, דא"כ לא הוי בדמיון מה שגזרו על כלי זכוכית

לתלות, דארץ העמים כבר נגזר מקודם לתלות והשתא חדשו לשרוף על טומאתה, ולזה הוכרח הש"ס לומר דאתו רבנן דפ' שנה גזור אאוירא לתלות, וכן קאמר במסקנא דאתו אינהו גזור אגושא לתלות ואאוירא ולא כלום ואתו רבנן דפ' שנה גזור אידי ואידי לתלות כו', והיינו הכל כדי להעמיד שגם בארץ העמים גזרו ג"כ לתלות, ולפום דמסיק דרבנן דפ' שנה גזור אידי ואידי לתלות, מוכח ג"כ דגם בטומאת כלי זכוכית גזרו רק לתלות, דאי נימא דלבסוף גזור לשרוף מה שמטמא מתורת כלי חרס, וכבר גזור מקודם לתלות, אינו בדמיון מה שגזרו בארץ העמים לתלות בלבד:

והשתא מיושב שפיר הא דקאמר הש"ס אלא מעתה לא ליטמו מגבן אלמה תנן כלי חרס וכלי נתר טומאתן שוה כו', אבל מידי אחרינא לא, והקשו התוס' דדלמא מש"ה לא תני לכלי זכוכית בהדייהו, משום דהנהו מטמאין מאויר אבל כלי זכוכית לא מטמא מאויר דעבדו רבנן היכרא דלא נשרוף כו', ועפמ"ש מתיישב שפיר, דהא מדהוצרכו רבנן דפ' שנה לגזור שנית על כלי זכוכית, מוכרח לומר שהוסיפו לחדש ולגזור טומאת גבן משום דשוינהו ככלי מתכות, וא"כ לפום הס"ד דשוינהו רבנן ככלי חרס לחוד ואין מיטמאין מגבן, היינו מוכרחין לומר להס"ד, דאתו רבנן דפ' שנה וגזור לשרוף, ושפיר מוכח דמטמו מגבן מדלא תני להו בהדי כלי נתר וכלי חרס, דליכא למימר דמש"ה לא תני לה בהדייהו, משום דלא מיטמא מאויר דעבדי רבנן היכרא דלא נשרוף כו', דהא לפום הס"ד שאין מטמאין מגבן, היינו מוכרחין לומר דגזור נמי לשרוף, ובזה ניחא נמי הא דלא דחי הש"ס דמש"ה לא תני לכלי זכוכית בהדי כ"ח וכלי נתר, משום דטומאת כלי זכוכית הוי רק לתלות ולא לשרוף, והשתא ניחא כיון דלהס"ד היינו מוכרחין לומר שגזרו גם לשרוף, והשתא מתיישב מ"ש הרמב"ם שלא גזרו עליהן אלא לתלות, דלפום מסקנא אמרי' שלא גזור לשרוף, אלא דרבנן דפ' שנה הוסיפו לגזור טומאת גבן, וכן י"ל לתירוץ רב אשי דלכלי חרס דמו ומטמאי מגבן הואיל ונראה תוכו כברו, וי"ל דמעיקרא גזרו על תוכן ככ"ח, ואח"כ הוסיפו טומאת גבן הואיל ונראה תוכו כברו:

וראיתי להגאון מי נפתוח שכתב (אות לג) לבאר שיטת הרמב"ם שפסק כסתמא דש"ס בתירוץ הראשון דשוינהו נמי ככלי מתכות ומש"ה מטמאי מגבן, ועדיין קשיא ליה שיתטמאו מאוירן, ולזה מפרש הרמב"ם שגם המקשן ידע דסברת נראה תוכן כברן מהני לענין שלא יתטמאו מאוירן, שלא יתואר אמצע הכלי בשם תוכו, רק אם לא נראה זה האמצע בחוץ, אלא דלא ס"ל להמקשן שיהא מועיל סברת נראה תוכן כברן לענין שיטמאו מגבן, משום דמה בכך שנראה תוכן כברן, אם ברן אינו תוכן, ובא רב אשי והוסיף סברא חדשה ואמר לפי שנראה תוכן כברן ושיש לברן דין תוכו לפי שהתוך

שלהן נראה בחוץ, והרמב"ם כתב כסתמא דתלמודא דלא ניחא ליה בהוספת דברי רב אשי, ומש"ה כתב בטעם טומאת גבן דדמי לכלי מתכות, והחזיק סברת נראה תוכן כברן כדעת המקשן לענין שלא יטמאו מאוירן עכ"ד. ולענ"ד לא יתכן לבאר כן שיטת הרמב"ם, דא"כ יקשה מאי פריך הש"ס כלי נתר וכלי חרס הוא דטומאתן שוה אבל מידי אחריני לא, דהא י"ל דמש"ה לא תני לכלי זכוכית בהדי כלי נתר וכ"ח משום דהנהו מיטמאין באויר אבל כלי זכוכית לא מטמא מאויר כו', כיון דכבר אסיק אדעתיה דמהני סברת נראה תוכן כברן לענין שלא יתטמאו מאוירן, ואין דין טומאתו שוה לכלי חרס וכלי נתר, וההכרח לומר כמ"ש הכ"מ בדעת הרמב"ם, דלפום פירכת הש"ס דאלא מעתה לא ליטמו מגבן, הוי בכלל זה שיתטמאו מאוירן ככלי חרס:

ומ"ש המי נפתוח להוכיח דהרמב"ם לא סבר כאוקימתא דרב אשי, מדכתב (פי"ב דכלים) דכלי זכוכית שנטמאו ונשברו טהרו ואפי' התיכן ועשה מהן כלים אינן חוזרין לטומאתן הישנה לפי שעיקר טומאתם מד"ס לא גזרו עליהן טומאה ישנה, וכאוקימתת הש"ס דבטומאה דרבנן לא אחיתו לה רבנן טומאה, ואי סבר כרב אשי דדמו לכלי חרס, הא בלא"ה אינם חוזרין לטומאתן הישנה, יתכן ליישב לענ"ד, לפום שכתבו התוס' בד"ה רב אשי, דהכא לית ליה לרב אשי טעמא הואיל וכי נשברו יש להן תקנה שוינהו כו', ומיהו לענין להצריכן טבילה כשהן חדשים אית ליה לרב אשי האי טעמא בע"א (דף עה), וע' רמב"ם פי"ז ממ"א שכתב דהלוקח כלי תשמיש סעודה מהע"א מכלי מתכות וכלי זכוכית שלא נשתמש בהן כלל מטבילן כו' [וע' כ"מ ה' ו' וצ"ע], ומפרש הרמב"ם דגם רב אשי מודה שיש לכלי זכוכית איזה דמיון לכלי מתכות הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה כדקאמר רב אשי גופיה לענין טבילה, אלא שדומין יותר לכלי חרס הואיל ותחלת ברייתן מן החול, ומש"ה לא היו גוזרין בה טומאת גבן, ודוקא לפי שנראה תוכו כברו גזרו בה טומאת גבן ושלא יתטמאו מאוירן, ומש"ה הוצרך לומר דמה שאין חוזרין לטומאתן הישנה היינו לפי שעיקר טומאתן מד"ס כו', ולולי זאת היו חוזרין לטומאתן הישנה, משום דלענין זה יש לדמותן טפי לכלי מתכות שגזרו בהן טומאה ישנה, משום מעשה בשל ציון כו' ונטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף וריתכן ועשה מהן כלום חדשים כו', ודגזרה שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה לה, וכיון דכלי זכוכית נמי כי נשתברו יש להם תקנה ע"י היתוך בכלי מתכות, שייך בזה הגזרה כמו בכלי מתכות, והא דקאמר אלא מעתה יחזרו לטומאתן ישנה כו' היינו להס"ד דלא אסיק אדעתיה הך סברא, ומש"ה פריך דוקא לפום דשוינהו ככלי מתכות שיטמאו מגבן, מה שא"כ לרב אשי דנהי דס"ל טעם טומאת גבן הואיל ונראה תוכו כברו, אכתי כיון דס"ל לענין טבילה

סברת הואיל וכי נשברו כו', ממילא היה מהראוי שיחזרו לטומאתן ישנה, ודוקא משום דבטומאה דרבנן לא גזור טומאה ישנה, ומש"ה כתב הרמב"ם בלשונו דבין מגבן ככלי מתכות ולא גזרו טומאה על פשוטיהן כו', שהוצרך לפרש זה, כיון שיש להם איזה דמיון לכלי מתכות, [ושפיר פריך הש"ס כ"נ וכ"ח הוא דטומאתן שוה כו', משום דלהס"ד היינו אומרין שיטמאו מאוירן ככ"ח, וכן להראב"ד הוי כן להס"ד, דאז לא היה חמור מכל הכלים אלא שהיה דומה לכ"ח]:

והנה הר"ש כתב (פ"ב דכלים משנה ב') וז"ל ניקב ועשאו בזפת טהור שכלי חרס שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם, והא דאמרי' בפרק קמא דשבת (דף טו) דגזור טומאה אכלי זכוכית הואיל ותחלת ברייתן מן החול ככ"ח דמו, ופריך אלא מעתה לא יהא טהרה במקוה ומשני כגון שניקבו והטיף לתוכן אבר ור"מ היא דהולך הכל אחר המעמיד ולא אמרינן כיון דניקבו טהרו ותו לא מקבל טומאה, התם לר"מ דלית ליה הך סברא דפליג בתוספתא בפ' מחט וטבעת כו', ותמה בתשובת הגאון רע"א (סי' ר"י) דהא כיון דאזיל ר"מ אחר המעמיד הו"ל כלי מתכות, ודוקא כלי חרס שטהר שעה א' אין לו טומאה לעולם, ואדרבה היה מתישב יותר הא דמוכיח הש"ס דאזיל ר"מ בתר מעמיד, דאי מטמא מדין כלי חרס ומטעם דחשיב סתימה, הא כיון שטיהר שעה א' כו', והתוס' רצו לומר כן ודחו זה דהא ר"מ לשיטתיה דס"ל דכ"ח שטיהר שוב יש לו טומאה, ועכ"פ תמוה קושיית הר"ש דהא כיון דאזיל בתר מעמיד, הו"ל דין כלי מתכת, וכן תמה בסוף ס' מי נפתוח, והוסיף להקשות דלשיטת הר"ש תקשה קושיית התוס' דמנ"ל דר"מ הולך אחר המעמיד, דדלמא מטמא מדין כלי זכוכית ומשום דחשיב סתימה מעליתא, וחכמים מטהרין משום דס"ל דכ"ח שטהר שעה אחת כו', וכן הקשה לפמ"ש הר"ש במשנה דסוף כלים דכוס שנפגם כו' ניקב ועשאו בין בבעץ בין בזפת טהור ר' יוסי אומר בבעץ טמא דהיינו משום שהולך אחר המעמיד, דא"כ אמאי מייתי הש"ס ר"מ דתוספתא ושביק ר' יוסי דמשנתנו, והמ"נ כתב לתרץ דגם כשניקב והטיף לתוכן אבר, נהי שמקבל טומאה כדין כלי מתכות שהולך אחר המעמיד, אכתי לא תהא לה טהרה במקוה כיון שרוב הכלי מזכוכית וראוי שנחמיר כחומרי שניהם [דומיא דרפ"ג משנה א'] ומפרש הר"ש כפירוש קמא דפרש"י בר"ה (דף יט) דהא דר"מ מטמא היינו טומאה ישנה, דכשסתמו הנקב באבר חוזרת לטומאה ישנה, ומהני טהרה במקוה ממ"נ, דאי נדון לה ככלי זכוכית הא בכלי זכוכית ליכא דין חזרה דטומאה ישנה, ופירוש המ"נ מוקשה לענ"ד דבלשון הר"ש שכתב דל"א כיון דנקבו טהרו ותו לא מקבל טומאה כו', מבואר דמירי לענין קבלת טומאה אח"כ ולא לענין טומאה ישנה, גם יקשה דכיון דמהני טבילה בתורת ממ"נ, הא

כמו"כ על הטומאה שקיבל אח"כ, שייך סברת ממ"נ דכשמקבל טומאה ככלי מתכות יש לו טהרה במקוה, וכן יקשה מה שמתרץ דהתם לר"מ דל"ל הך סברא כו', דהא אכתי רוב הכלי הוא כלי זכוכית וליכא דין טומאה ישנה:

ולענ"ד יתכן ליישב דברי הר"ש, דכוונתו להקשות קושיית התוס' דמנלן להש"ס דר"מ סבר הכל הולך אחר המעמיד, דדלמא מטמא ר"מ משום דחשיב סתימה מעליתא ומטמא מדין כלי זכוכית מדרבנן ולא תהא לה טהרה במקוה שנחמיר כחומרי שניהם], ועכצ"ל דפשיטא להש"ס דלכ"ע הוי סתימה מעליתא, וגם חכמים מודו דטמא מדרבנן, וממילא שפיר מוכיח דר"מ מטמא מה"ת מדין כלי מתכות ודסבר שהכל הולך אחר המעמיד [וממילא יש לו טהרה במקוה], והיינו דקשיא ליה להר"ש, דלפום דקאמר שכ"ח שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם, וא"כ י"ל דרבנן מטהרי לגמרי, הדר יקשה מנלן להש"ס דר"מ מדמה לגמרי לכלי מתכות, דדלמא לא מטמא ר"מ אלא מדרבנן וס"ל שיש לתפוס גם חומרת כלי מתכות, ולעולם ל"מ טהרה במקוה כחומרי שניהם, וע"ז מתרץ הר"ש, דהתם לר"מ דלית ליה הך סברא דפליג בתוספתא כו', ושפיר מוכיח הש"ס דר"מ מטמא מה"ת ודחשיב לה ככלי מתכות לגמרי, דאס"ד שמטמא רק מדרבנן, יקשה למאי אשמעינן הכא ר"מ להך דינא בכלי זכוכית שניקבו והעיף לתוכן אבר, כיון דלר"מ גם בכלי חרס שנקבו וסתמו בעלמא מטמא מדרבנן, ומדקאמר לה בכלי זכוכית שנקבו והטיף לתוכן אבר, מוכח שמטמא מה"ת דהוי ככלי מתכות לגמרי וממילא יש לה טהרה במקוה [ולא מפרש הר"ש כהתוס' שכ' די"ל דר"מ אזיל לטעמיה כו'], ומש"ה לא מייתי הש"ס מר' יוסי דמתני' דאמר שבבעץ טמא, דשם בתוספתא איתא דר' יוסי אומר טמא משום כלי זכוכית, ואינו מדמה לה לכלי מתכות לגמרי, ומטמא מדרבנן לחומרא, והדר לא תהני טהרה במקוה:

ומה שהקשה עוד הגרע"א שם עמ"ש הר"ש סוף כלים דלא גזרו מדרס בכלי זכוכית אף דיש לו טהרה במקוה, דקשה מדקאמר דעבדו בה רבנן היכרא דלא נשרוף עלה תרומה וקדשים, דהא בלא"ה הוי היכר במה דאינו מטמא מדרס, אפשר ליישב לפום דפרש"י בבכורות (דף לח) ד"ה אין מדרס בכ"ח, שישבר אם אדם יושב עליו, וכן פרש"י בעירובין (דף קד) ד"ה לא. ולכאורה קשה מדקאמר בשבת (דף פד) דיליף דמדרס כ"ח טהור מקרא דוכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו הא יש צ"פ עליו טהור הוא מי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה כו' ע"ש דמוכח דטהור ממדרס גם כשיחדו לישיבה, והגרע"א בגליון הש"ס שבת שם רמז לזה דצ"ע, ואולי י"ל דהתם בבכורות דמיירי לענין טומאה מדרבנן ע"ש בפרש"י ד"ה א"ה בכ"ח נמי נגזור טומאה באין לו תוך בהנך דחזי למדרסית

טמא מדרבנן כשמיוחד לישיבה, וכיון דקתני בתוספתא דכלי זכוכית אף ספסל ומטה שמיוחד לישיבה טהור גם מדרבנן וקילא מכלי חרס, תו ליכא בזה היכרא דלא לשרוף עלה תו"ק, דכיון ששורפין תו"ק על מה שמטמא תוכן מתורת כ"ח, הגם שלא עשו בה תורת כ"ח לטמא מדרס כשמיוחד לישיבה מדרבנן, ה"נ אפשר ששורפין על מה שמטמא מתורת כלי מתכות, וליכא היכרא דלא לשרוף עלה תו"ק אלא במה שטהור פשוטיהן דז"א טמא אלא בכלי מתכות והוי הכירא שלא עשאוה ככלי מתכות ממש [וע' תוס' שיש עוד טומאה דרבנן ששורפין עליה, דלטעמייהו דשורפין על טומאת תוכן בכלי זכוכית, אבל לפי' רש"י י"ל דאין שורפין רק על ו' ספיקות, ולרמב"ם כלי זכוכית ככ"ח ל"מ טהרה במקוה וכיון שניקבו טהרו, ופשוטיהן טמא מדרס כשמיוחד לישיבה, משום שמיוחד יותר לישיבה ושכיבה מכלי חרס, הגם שנוחין להשבר וע' חגיגה (דף טז), מ"מ כיון שיש להם תקנה כשישברו, אינו חושש לשכב עליהן וע' פ"א דמקואות]:

סימן לו

שקלאב ר"ח ניסן שנת תרכ"ח. פסחים (דף ו) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות כו', מ"ט דרשב"ג שהרי משה עומד בר"ח ומזהיר על הפסח כו' ממאי דברישׁ ירחא קאי דלמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי, כבר דקדק הגאון בדורש לציון (דרוש ה) למה בחר באלו הזמנים ולא נקט קצה האחרון דלמא בט' וביו"ד לירחא, או הזמנים המוקדמים בתרי בירחא יע"ש מ"ש בזה, ולענ"ד יש מקום ליישב דקדוק לשון הש"ס, די"ל דהא דקאמר שתי שבתות היינו שבתות ממש ולא י"ד יום, וכעין מ"ש הריב"ש (תשו' שפח) גבי הכרזת ד' שבתות של מורדת, דנראה מפרש"י שהם שבתות ממש ממ"ש בכתובות (דף ס"ג) גבי אין מכריזין עליה אנא בביהכ"נ כו' דיקא נמי דקתני ב' שבתות, וכן מירושלמי שמביא בעל העיטור וכתב כמו שאמרו בירושלמי גיטין (פ"ה ה"ז) גבי סיקריקון לאחר י"ב חדש מכריזין עליו ד' שבתות רצופות, ועיין פ"ד דדמאי משנה ב' אוכל עמו בשבת הראשונה ובירושלמי דבשבת של פרוטגמא התירו מפני איבה וע"ש במפרשים אי היינו בשבת דוקא או שכולל כל השבוע של ז' ימי המשתה (ועיין פ"ג דנגעים ה"ב), והגם דמצינו לשון ב' שבתות שהם י"ד יום כהא דיבמות (דף פ"ג) הרכבה שאינה קולטת בג"י כו' ר' יוסי ור"ש אומרים ב' שבתות, וכן הא דמייתי שם אין קשוי יותר מב' שבתות, ועיין כתובות (דף ס"א) המדיר כו' בש"א ב' שבתות, וע' נדרים (דף ס') שבת זו אסור בכל השבת ושבת שעברה, ובחולין (דף קל"ב) כהן טבח ב' וג' שבתות פטור מן המתנות [והתם עיקר הטביחה לכבוד שבת עיין

ביצה (דף ט"ז) וכל הפרסום הוי קודם השבת], הכא דשואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח ב' שבתות, י"ל דהוי שבתות ממש, שאז העם פנויין לשמוע דברי הדורש, וגם במצרים כבר היו פנויין ממלאכה בשבתות, והגם דאיתא במדרש שהיו בידן מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת ואמר פרעה תכבד העבודה ואל ישעו וגו' ואל יהו משתעשעין ביום השבת, אכתי בשעה שאמר החדש הזה לכם, כבר היו חפשים מעבודה גם בימי החול, והיה מסוגל יותר יום השבת להתקבץ ולשמוע, והשתא לפום דפליגי בשבת (דף פ"ו) דלר' יוסי דבז' בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל, בחד, בשבא אקבע ירחא דסיון, וחמסר דניסן הוה בחמשה בשבת, ממילא אמר משה לישראל בארבעה בירחא דהיינו ביום א', תו ליכא ב' שבתות לפני הפסח, ולרבנן דר"ח ניסן הוה בערב שבת, גם אי הוה קאי בתלתא בירחא, אכתי ליכא ב' שבתות, ומדוייק מ"ש התוס' בד"ה ממאי וז"ל אע"ג שאמר הקב"ה למשה בריש ירחא דלמא משה לא אמר להם לישראל אלא בג' או בד' בירחא, דנקט שני הימים האלו, יג' בירחא אליבא דרבנן, וד' בירחא אליבא דר' יוסי, ואי הוה קאי בתרי בירחא, אכתי הוה ב' שבתות אליבא דכ"ע, ולשון הש"ס דקאמר או בחמשה בירחא י"ל קצת לפמ"ש בשבת (שם) אמרי לך רבנן אייר דההוא שתא עבור עברוה, ומוקי שם מ"ש בסדר עולם כרבנן, וקיי"ל בעלמא דסתם סד"ע ר' יוסי וע' נדה (דף מ"ז) יבמות (דף פ"ב) עירובין (דף ט') תד"ה אי ואי נימא דלכ"ע עברוה, הוי לר"י ר"ח ניסן בד' בשבת, וממילא בד' לרבנן וה' לר"י לא הוי ב' שבתות:

והא דלא קאמר הש"ס דלמא בתשעה ועשרה בירחא הוה קאי י"ל לפום דקאמר בסנהדרין (דף פ"ט) הכובש את נבואתו לוקה, מאן מתרו ביה אמר אביי חבריה נביאי, ובפרש"י ד"ה דלמא הדרו, ביה, ונחם על הרעה והם אינם יודעין והיאך מתרינן בו התראת ספק, ואין כוונת פרש"י דהתראת ספק לא שמה התראה, דהכא ליכא לאו ועוד דאין בו מעשה, אלא כמ"ש התוס' דהוי כמו בעשה סוכה ואינו עושה וע' כתובות (דף פ"ו) ובפרש"י חולין (דף ק"ו) החילוק בין מל"ת שכבר נעשית העבירה ובין מ"ע שלפניו ואינו רוצה לקיימה, וגם קיי"ל דה"ס שמה התראה, אלא דפריך דכיון דהוי הדבר בספק דלמא הדרו ביה איך ילקוהו ויכופו אותו שיגיד נבואתו, וקרי לה בלשון התראה שמתרין אותו שיגיד נבואתו, וכשהדבר בספק קרי לה בלשון התראת ספק, ומוכח שלא יוכל כבוש ולהגיד נבואתו בזמן מאוחר [שיהא עוד תועלת בהגדתו], שמחוייב להגיד נבואתו בקדימה, והש"ס קאמר הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמתי, וע' ירושלמי סוכה (פרק החליל ה"א) יונה בן אמתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוה"ק כו', ויקם יונה לברוח תרשישה וירד יפו וירד בספינה ובפדר"א (פ"י) שהקדים

יונה ונתן שכרה כו' פרשו מהלך יום אחד ועמד עליהם רוח סערה בים, וע' ביצה (דף ה') כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום א' לכל צד כו' לוד מן המערב וירדן מן המזרח ועמ"ש התוס' בב"מ (דף כ"ח) ובר"ה (דף כ"ג) דירושלים באמצע א"י וגם מירושלים ליפו הוא רק מעט יותר ממהלך יום א' ולא נענש עד שפירש בספינה מהלך יום א' שהוא אחר שהלך ב' ימים מירושלים דמשמע שירד בספינה תיכף שבא ליפו, והגם דאפשר שהנבואה נאמרה לו בחוה"מ כששרתה עליו רוה"ק מתוך שמחה והוא לא הלך מירושלים עד אחר יו"ט כמ"ש בסוכה (דף מ"ז) דאף ח' טעון לינה וע"ש בתוס', אכתי לא נענש על הזמן שהוצרך להיות בירושלים, שלא נצטוה ללך ביו"ט, ונחשב זמן הכבישה מהזמן שברח מירושלים, ולפ"ז משמע שאינו נענש עד אחר זמן ד' ימים, דבזה שהלך מהלך ב' ימים מירושלים גרם כיבוש הנבואה ד' ימים וכעין מ"ש במכות (דף ט"ז) שחייב אם שיבר כנפיה שביטל העשה שלא יוכל עוד לשלחה, וה"נ אם כשיחזור וישוב לילך לנינוה יתאחר זמן ד' ימים עי"ז שהלך ליפו ומשם מהלך יום בספינה לצד תרשיש, והגם שנינוה היא אצל מאסול היא מזרחית צפונית מירושלים, ותרשיש צפונית מיפו על שפת ים התיכון, וא"כ לא יצטרך לשוב דרך יפו וירושלים, בכ"ז יאחר עי"ז מהלכו לנינוה כשלשה ימים ויותר ואם הלך תיכף מירושלים לנינוה היה מקדים לבוא שמה יותר משלשה ימים, והשתא משמע שנענש כשמאחר להגיד נבואתו כארבעה ימים, ומש"ה לא מצי קאמר הש"ס בפסחים, דדלמא בתשעה בירחא הוה קאי, דכיון שבהך פרשה היה גם דבר נבואה שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור וגו', והגם שכבר נאמר מקודם כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וגו', אכתי הכא נתוסף מ"ש ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ושהודיע עתה שיהיה זה בערב ט"ו לחדש, א"כ היה בזה גם דבר נבואה, וכיון שלא יוכל לכבוש נבואתו יותר מארבעה ימים, בהכרח שלא איחר מרע"ה להגיד זה לישראל, אחר יום חמשה בירחא, ומש"ה נקט הש"ס שני הימים האלה, ולא הקודמין ולא המאוחרין להם:

סימן לז

כבוד אחי הרב הה"נ החריף ובקי וכו' כש"ת מו"ה ישראל איסר יעקב נ"י הרב דק"ק האנעשישאק. **הגיעני** יקרת דבריו, ומה שהקשה על מה שכתבתי בספרי אבן הראשה (סימן ל"ה) בתשובתי לבנו הרב הה"ג שי' דהברייתא דחולין (דף ל"ג) דסברה שב"נ מותר בבשר מפרכסת אתיא כמ"ד בסנהדרין (דף נ"ו) דאיסור אמה"ח לב"נ נפקא לן מדכתיב מכל עץ הגן אכל תאכל ולא אמה"ח, ופרש"י

אכל תאכל העומד לאכילה ולא תאכל אמה"ח דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות או לחרישה, ומש"ה מותרת לב"נ אחר שחיטה הגם שמפרכסת עדיין, כיון דהשתא אחר שחיטה עומדת לאכילה, והא דאמר רב אחא בר יעקב שאין מזמנין ב"נ על בני מעיים, היינו משום דס"ל כמאן דיליף איסור אמה"ח לב"נ מדכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, דממילא שייך האיסור גם במפרכסת שנפשו בו והקשה כ"א שי' דא"כ יקשה אליבא דר' יוחנן דקאמר בסנהדרין (שם) דיליף מקרא דאכל תאכל ולא אמה"ח, היכי קסבר בחולין (דף קכא) דאבר ובשר מפרכסת אסורה לב"נ, וכן יקשה זה לתירוץ הכו"פ שהבאתי שם, והנני להשיבו דשפיר מיושב זה לפמ"ש הרשב"א כחולין (דף קכ"ט) בד"ה אלא לעולם אסיפא, שהקשה הרמב"ן דכיון דר' יוחנן גופיה אמר לעיל (דף ק"ב) דלא תאכל הנפש עם הבשר זה אמה"ח ובשר בשדה טריפה זה בשר מן החי, א"כ בשר מן החי דאסור לבני נח מנלן, דפסוק זה לישראל נאמר ולא לב"נ, ותירץ דהא דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר משמע ליה לר"י דכשהוא בנפש שאינו עושה חליפין והיינו אמה"ח ואין בכלל זה בשר מן החי, אבל בב"נ דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו משמע לא תאכל הנפש עם הבשר כשנפשו בו והלכך אפילו בשר מן החי במשמע יע"ש, ומוכח מזה דהגם דקאמר ואידך ההוא למשרי שרצים הוא דאתא. מ"מ ממילא נשמע מזה דאותו שדמו חלוק מבשרו אסור לאכול הבשר כשנפשו בו [ולא קאמר דאתי קרא. לאסור בשר מפרכסת משום דקושטא דמילתא נקט דאתי למשרי אמה"ח בשרצים], ובריייתא ס"ל דאתי קרא למשרי שרצים לחוד, ודלא יליף כלל איסור אמה"ח מהך קרא, ובזה מיושב מה שלא כתב הרשב"א לתרץ דר' יוחנן יליף איסור בשר מן החי לב"נ מקרא דאכל תאכל ולא אמה"ח, כדמצינו לר' יוחנן גופיה דיליף מהך קרא, וכולל גם איסור בשר מן החי כיון דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה, ועפמ"ש ניחא דמוכיח הרשב"א מדאוסר ר' יוחנן מפרכסת לב"נ, דיליף נמי מקרא דאך בשר בנפשו וגו', והברייתא (דף ל"ג) ס"ל דליכא ילפותא רק מקרא דאכל תאכל וגו', ושפיר פסק הרמב"ם דמפרכסת אסורה לב"נ, לפי שכתב שהוסיף לנח אמה"ח שנאמר אך בשר בנפשו וגו' וכמו שביארתי בספרי שם.

ועמ"ש הח"ס (חיו"ד ת' י"ט) ליישב שיטת הרמב"ם, משום דבסנהדרין (דף נ"ט) פריך על סברא דמי איכא מידי והרי יפת תואר ומשני שאני כנענים דלאו בני כיבוש נינהו, וסותר להא דקאמר בגיטין (דף ל"ח) דעמון ומואב טיהרו בסיחון ומייתי קרא דוישב ממנו שבי, ודכי היכי דקנו ארצם בחזקה ה"נ קנו גופם, ולהש"ס דגיטין מוכח כרב אחא בר יעקב דאיכא מידי דאסור לכנעני ושרי לישראל עכ"ד, ולכאורה יש להביא ראיה

לזה מהא דאיתא בספרי פ' ראה ומה בשר וחלב כו' אסור לישראל אמה"ח שאסור לב"נ אינו דין שיהא אסור לישראל, יפ"ת וכל הדומה לה תוכיח כו', והוא סותר להסוגיא דסנהדרין, [ועמ"ש לעיל סי' ל"ד אות ד' ודמש"ה לר"ש דעמה"ד ס"ל לטעמיה דכ"ש למכות], ולכאורה היה מקום לפרש כוונת הספרי דקאמר ולא תאכל הנפש עם הבשר זה אמה"ח, והלא דין הוא ומה בב"ח כו', דהיינו דפשיטא ליה שמפרכסת אסורה לב"נ, כיון שאין השחיטה מתרת אצלם, וקאמר דאינו דין שיהא אסור מפרכסת לישראל וקאמר יפ"ת וכל הדומה לה תוכיח שאסורה לב"נ ומותרת לישראל, וכמו דשאני יפ"ת משום דלאו בני כיבוש נינהו ה"נ לאו בני שחיטה נינהו, ואתי קרא לאסור מפרכסת לישראל, אך ז"א דהא יליף מקרא דלא תאכלו על הדם, שהאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה הוא בל"ת, ומוכח דשרי אחר שת"נ, גם כשחתך ממנה מקודם, והגם דאיכא תנאי בסנהדרין (דף ס"ג) דמוקי הך קרא לדרשות אחרות, בכ"ז לא יתכן לומר דס"ל להספרי לאסור מפרכסת לישראל, הפשוט בש"ס להיתר, וקצת י"ל דס"ל להספרי, דכיון דלענין מפרכסת הוי דומיא דיפ"ת ונהי שאסורה לב"נ מותרת לישראל, ממילא ליכא למילף כלל איסור אמה"ח בק"ו ממה שאסור לב"נ, דשאני ישראל שהותר במפרכסת, וכבר הותר לישראל איסור אמה"ח במקצתו ומש"ה סד"א שהותר האיסור לגמרי, ומש"ה בעי קרא לאסור אמה"ח לישראל, ולפמ"ש הח"ס י"ל בפשוט דאתי הספרי כהסוגיא דגיטין, ולכאורה י"ל שאינו סותר הא דסנהדרין להא דגיטין שם דקאמר דעמון ומואב טהרו בסיחון , דהיינו כדאמר בחולין (דף ס') שאמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב וליתו ישראל וליפקו מסיחון, ולזאת היה הכבישה שלהם ברשות, כיון שאמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב לתועלת ישראל, הגם שהם לא כוונו לטהר ארצם לישראל, והא דכנעני קונה את הכנעני היינו היכא שקונה אותו מדעתו, ועד"ז קונה גם ישראל למע"י, ומ"ש דשבאי קני ליה למעשה ידיו, היינו משום שכבר היה קנוי העבד לרבו מדעת עצמו, מש"ה קנה אותו שבאי, אחר שנתיאש ממנו רבו ראשון, ועמ"ש הריטב"א דמשעה שלקחו במלחמה זכה בהעבד כל אימת דמייאש מריה מיניה, ודמש"ה לא זכי העבד בנפשיה, והא דקאמר כנעני ישראל מנלן דכתיב וישב ממנו שבי, י"ל כדפרש"י ד"ה מנלן, כגון עבד זה דשייך במצות, ומייתי מקרא דוישב ממנו שבי דהוי כמ"ש במדרש ששבו שפחה אחת, ושפחה כנענית נמי שייכה קצת במצות, וכיון שנתיאש ממנה רבה ישראל קנה אותה השבאי, ולעולם אינן בתורת כיבוש אלא דומיא דסיחון מעמון ומואב ולא כשיוצאין בעלמא הכנענים וכבשו ארצות לא להם במלחמה דאיכא משום גזל, לא היו אז הכנענים בתורת כיבוש, והגם דלפמ"ש התוס' בע"א (דף י') גם בב"נ אמרי' דהבא

להורגך כו', אכתי אינן בכבישה, ומש"ה לא הותר להם ליקח יפ"ת בעל כרחה, ומ"ש בסנהדרין (דף צ"ד) והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו כו', כיון שנפל ביד כנעני מיד טיהר, היינו כמ"ש בב"ק (דף קי"ד) שהבעלים מתיאשין מהן, ועמ"ש הריטב"א להקשות על פרש"י, והוכיח שקונה בחזקת מלחמה את גוף הישראל מדקאמר ביבמות (דף מ"ו) מוהרקייהו דהני בטפסא כו' מאן דלא יהיב כרגא משתעבד למאן דיהיב כרגא כו', הגם שלא קנאם בדמים אלא זכה בהם בחזקה שהחזיק בהם מחמת מלחמה ששבה אותם מתחלה, ויש ליישב פרש"י, דשאני התם כמ"ש בכתובות (דף קי"א) שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו, וע' מו"ק (דף כ"ו) התם אינהו גרמי לנפשייהו דא"ר אמי לקל יתירא דמזיגת קסרי פקע שורא דלורקיא, ולפי שעברו על מה שהשביעם הקב"ה אחר חורבן ביהמ"ק, וע' שבועות (דף ל"ה) ד"ה דקטלה, בהוצאה למלחמת הרשות קאמר, וע' יומא (דף ע"ז) כתיבו לי לישראל בכרגא כו' איכא מאן דיהיב כרגא כו', וא"כ בדין הם משתעבדים, ומש"ה מאן דלא יהיב כרגא משתעבד כו', ולעולם לא היו זוכין הכנענים בכיבוש כדהוי שלא ברשות, ומש"ה קודם שנחרב בית ראשון, לא היו הכנענים בני כיבוש, וישראל היו אז בני כיבוש גם כשלא היה מלחמת מצוה, וע' סוטה (דף מ"ד) מלחמת בית דוד לרווחא כו' וע' סוטה (דף ל"ה) רש"י ד"ה ושבית שביו דקרא בח"ל כתיב והכי תניא בספרי דבמלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכן בא הכתוב להתיר כנענים שבח"ל ולקיים מהן יפ"ת כו', כמאן כר"ש דאמר שכתב להם שיחזרו בתשובה ויקבלום כו'. ועכ"פ לפרש"י בגיטין, אינו סותר להסוגיא דסנהדרין, דקאמר דכנעני לאו בני כיבוש הן שקודם חורבן ביהמ"ק לא קנו כשכבשו ביד חזקה, ומש"ה לא הותר להם לכבוש ולבעול יפ"ת בעל כרחה, וא"כ הדר יקשה הא דקאמר בספרי דיפ"ת וכל הדומה לה תוכיח, וצ"ל דהספרי פליג וס"ל שהן בני כיבוש לגמרי וכשיטת הריטב"א שם בגיטין, ואולי הספרי לטעמיה, דסתם ספרי ר"ש ע' סנהדרין (דף פ') ור"ש ס"ל בסוטה (שם) דושבית שביו לרבות כנענים שבת"ל שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן, ומצאתי בהגהות הש"ס דפוס ווילנא בהגהות הגאון רד"ל ז"ל וז"ל שבית שביו דרש שתשבה מהם השבוים ששבוים אצלם אף מהכנענים, דאלת"ה פשיטא מאי נ"מ, וכדדרשינן כה"ג וישב ממנו שבי דכנעני מלך ערד שבה מישראל שפחה כנענית כלומר השבוים כבר ביד ישראל ג"כ עכ"ל, ולפ"ז נשמע שהמצריים הן בני כיבוש כששבו מהכנענים ושקנו אותן [וכדדייק מקרא דוישב ממנו שבי] גם כשכבשו אותן במלחמה, ודלאו דוקא סיחון ועוג שאמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב כו', אלא שגם בעלמא היו קונין בכבישה, וסוגיא

דסנהדרין אתיא כר' יהודה שלא היו מקבלין הכנענים בחזרה בתשובה, וממילא לא מפרש ושבית שביו לרבות כנענים שבח"ל, וממילא אין הכרח לומר שהיו בני כבישה, והשתא י"ל דהרמב"ם לטעמיה (פ"ו מה"מ הלכה ה') דחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, והראב"ד השיג ע"ז, ועמ"ש הכ"מ דלהרמב"ם לא אמרי' שלא יקבלו אותם אחר שיכנסו לארץ, וע' בתוד"ה לרבות, וא"כ שפיר י"ל להרמב"ם דדייק ושבית שביו לרבות כנענים כו', ודממילא מוכח דבני כיבוש נינהו, ומש"ה ס"ל כהספרי, ומש"ה מוכח דלא אמרי' סברת מי איכא מידי כו', ומש"ה פסק דמפרכסת אסורה לב"נ הגם שמותרת לישראל, [וגוף מ"ש דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת, ע' גיטין (דף צ) דכי משמש בארבע לשונות וסוף שבועות דרשי רב ור"א בלשון דהא וע' ר"ה (דף ג) ובכורות (דף ד) גבי כי יביאך וא"כ יש לפרש דהא תצא למלחמת מצות, וי"ל]:

ולכאורה מוקשה הא דקאמר הש"ס והרי יפ"ת כו', וכן מ"ש בספרי דיפ"ת תוכיח, דהא כיון שלא דברה תורה אלא כנגד היצר מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות, ובירושלמי מסיק שגם ביאה א' לא הותרה אלא אתר כל המעשים, ומצד החומר שבישראל שאסור בכנענית, וכדי להפרישו מן החמור, הותרה לו יפ"ת לפייס יצרו שיהא פת בסלו שסופה להיות מותרת לו אחר כל המעשים, ולא הותר רק באחת כמ"ש בה ולא בה ובחברתה, ולא שייך זה בכנעני שאין צורך להתיר לו לפייס יצרו, וכיון שמותר בכל הפנויות [ואינו בכלל גזל אלא כשמיוחדת לאחר] וגם באשת חבירו כשתרצה לפרוש ממנו [ועמ"ש הרמב"ם מההיא דסנהדרין דף נח] וא"צ שום מעשה להתיר, וא"כ היתר יפ"ת אינו כ"כ קולא, רק שמתוך החומר שהחמירה תורה בישראל ההכרח לפייס יצרו כמ"ש מוטב כו', ובמק"א ביארתי בזה, יקבל החוה"ש מאדה"ש וימלא ה' משאלות לבבו לטובה כנפשו ונפש אחיו הדוש"ת באהבה אליהו:

סימן לח

יום ד' י"ג מנ"א תרנ"ב. לחחריף מו"ה מיכל ג"י ראבינאוויץ בסלוצק

מ"ש במכתבו בהמשנה דריש מכות, מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה שהיו לוקין ארבעים כשהוזמו, ויליף שם הש"ס שלא היו העדים זוממין נענשין עד שיגמר הדין על פיהם, ויליף מחד קרא לחייבי מיתות ומחד קרא לחייבי מלקיות, ובחייבי גליות קאמר אתיא רוצח רוצח, והביא בשם ספר מנחת חינוך שכתב דבעדות בן גרושה שהיו העדים לוקין משום לאו דלא תענה ולא מטעם קרא דכאשר זמם, י"ל שהיו לוקין אף כשהוזמו קודם גמר דין, דגז"ש דרוצח רוצח כתיב רק בחייבי גליות, ומגז"ש

רשע רשע נמי לא ידעינן מלקות דכהאי גונא וכדפרש"י, וכן י"ל דבעלמא כשהוזמו קודם גמ"ד שאין עליהם חיוב דכאשר זמם, לוקין משום לא תענה, והקשה כבודו מהא דקאמר בב"ק (דף עד) דמוכח דר"א סבר דהכחשה לאו תחלת הזמה, מדקאמר דעדים שהוכחשו בנפש לוקין ואס"ד הכחשה תחלת הזמה אמאי לוקין הו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, והיינו כמ"ש התוס' דבזו העדות שהוכחשו יכולין לבא לידי הזמה וחיוב מיתה, והשתא יקשה מאי פריך הש"ס, דהא י"ל דהא דקאמר דעדים שהוכחשו בנפש לוקין, מיירי כשהוכחשו ובא הרוג ברגליו קודם גמ"ד, דלא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, כיון דשוב לא יוכל לבא לידי חיוב מיתה בזה העדות עכ"ד:

לענ"ד הדבר מבואר בלשון הרמב"ם (פ"כ מעדות) דלא משכחת שילקו כשהוזמו קודם גמ"ד, ואין להקשות מהיכא נילף זה בעדות דבן גרושה, די"ל דגבי עדות דבן גרושה לא בעי ילפותא, והויא מילתא דפשיטא שאין בעדותן כלום קודם גמ"ד, דהא קיי"ל לקמן (ד' יא) דהיה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חליצה, כל קרבנות שהקריב קודם שנודע זה כשרין ויליף לה מקרא דברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפי' חללין שבו, ומבואר בפירש"י ותוס' בקדושין (דף סו) שאם הקריב אחר שנודע פסולין, ומבואר בירושלמי פ"ת דתרומות דפסול משפחה צריך ב"ד ולא נפסל עד שיפסל בב"ד, ובאחר גמ"ד הוא דחשיב נודע פסולו [והא דקאמר הש"ס דאל יוכיח ב"ג וב"ח שפסולו בשנים, ולא קאמר שפסולו אחר גמ"ד, משום דהיינו הך, ועצם הפסול הוי בשנים] וא"כ לא הוי חלל לענין שיפסלו קרבנותיו אלא אחר גמ"ד, וכיון שהוחזק לכהן כשר, הגמר דין הוא שפוסלו, וגם לשיטת הרמב"ם (פ"ו מהל' ביאת מקדש) שגם אחר שנודע פסולו לא חילל עבודתו בדיעבד, דממילא לא מוכח שהדבר תלוי בגמ"ד, אכתי בודאי לא נפסל עד שיפסל בב"ד כמבואר בירושלמי. וממילא לא צריך קרא למילף לענין עדות דבן גרושה, שאין העדים לוקין כשהוזמו קודם גמ"ד, כיון שאין בעדותן כלום קודם גמ"ד, וליכא למילף מקרא דוהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע דהיינו עדים שהרשיעו את הצדיק כו', דהא גם אם היה האמת כדבריהם לא היה פסול עד אחר גמ"ד, ולא הרשיעוהו עדיין, ולא בעי ילפותא אלא בשאר עניני עדות דהוי בר חיובא למפרע גם קודם גמ"ד, ועמ"ש תוס' ד"ה וכן לענין. דהא דאמרינן בד"נ דלא הוי בר חיובא קודם גמ"ד, היינו משום דבעי דרישה וחקירה, הרי שאם היינו יודעין שהאמת כדבריהם ושיוגמר דינו. היה נחשב בר חיובא גם מקודם (ומ"ש תוד"ה דבעידנא יש ליישב] ומש"ה בעי ילפותא שאין נענשין כשהוזמו קודם גמ"ד, אבל גבי עדות דבן גרושה, שהגמר דין הוא שפוסלו, הוי מילתא דפשיטא דלא שייך ענין הזמה קודם גמ"ד, ומש"ה לא קאמר

הש"ס, עדות דב"ג מניין, אמר קרא משפט אחד וגו', משום שאין צורך כלל לילפותא, ויש גם מקום לחקור אי שייך בזה העדות לומר דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, כיון שאינו פסול בדיעבד גם כשנתברר שהיה בן גרושה, ולא שייך בזה כ"כ קרא דאם יגיד וגו', דהיינו שמחוייב להעיד גם בדיני ממונות (כמ"ש בשבועות דף ל). דהכא ליכא כ"כ ענין אפרושי מאיסורא, כיון שאם לא יתברר ולא יתוודע פסולו הוא בכלל מ"ש ברך ה' חילו אפי' חללין שבו תרצה, וכן משמע מהא דקאמר בקדושין (דף סו) לבם של פרושים עליך ומה אעשה הקם להם בציץ שבין עיניך, הקים להם בציץ שבין עיניו, היה שם זקן אחד כו' הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודעים וכו', ופרש"י תן ציץ הקדש על מצחך ויעמדו על רגליהם לפי שהשם כתוב בו והם יגלו את לבם כו', ולכאורה מוקשה מה שלא מיחו בידו מקודם, כיון שהיו מחוייבים למחות בידו מה ששימש בכהונה [וע' סוטה דף מא תד"ה אותו היום], ומוכח מזה שלא היו מחוייבין למחות בידו, שגם לפי מה שחשבו שאמו נשבית ונשאה אביו והוא חלל, אכתי ליכא איסורא מה שמשמש בכהונה, שאם לא יתוודע פסולו הוי בכלל מ"ש ברך ה' חילו ומרצה בדיעבד, ולא נתחייבו למחות בידו אלא כשלבש הציץ שלא בשעת עבודה, שהותר זה לכה"ג, וכיון שחשבו שהוא חלל, צריך להפרישו מאיסור לבישת הציץ, דלא שייך בזה מ"ש ברך ה' חילו וגו', כיון דהוי שלא בשעת עבודה, ואם נימא כן, לא קאי לענין עדות דבן גרושה, קרא דאם לא יגיד ונשא עונו והדרש דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד [ומ"ש בכתובות דף לג אימת נתרי בהו כו', ולא פריך הש"ס דאלא מעתה ב"ג כו' ליבעי התראה כו', דלא שייך לומר גבייהו מאי דהוה הוה כיון שחוזר ומגיד, י"ל דעדיפא פריך הש"ס], וא"כ פשיטא דלא ס"ד לומר שיהא שייך הזמה קודם גמ"ד בעדות דבן גרושה, כיון שהוא בעצמו יכול לחזור בו, וגם אי נימא דפשיטא שגם בעדות דב"ג כיון שהגיד שוב א"ח ומגיד, ושיש בזה ג"כ ענין אפרושי מאיסורא כשיטת התוס' בקדושין (דף יב) ד"ה אם הקלנו, אכתי כבר ביארתי דלענין עדות דבן גרושה לא סד"א לחשוב שיהא שייך הזמה קודם גמר דין, כיון שאינו פסול עד שיוגמר דינו ויופסל בב"ד, וגם אי נימא דלשיטת הרמב"ם שאין חילוק בין אם עבד קודם שנודע פסולו ואחר שנודע פסולו, אין הפסול תלוי בהגמ"ד, אכתי שאני עדות דבן גרושה, שגם אם היה אמת כדבריהם שנתגרשה בפניהם, אפשר שיבאו עדים ויאמרו שנפקעו הקדושין למפרע ע"י מעשה הגורם הפקעת הקדושין כהא דמצינו בגיטין (דף לג וד' עג) וא"ג לא נגמר עדיין בעדותם פסול בנה מכהונה, ולא חשיבי כ"כ עדים שהרשיעו את הצדיק כו'. ודוקא בחייבי גליות שהדבר תלוי בעדותם [ועמ"ש התוס' שאין יכול לומר מזיד הייתי ומש"ש] ולפי דבריהם

שהמעשה אמת, הוי בר חיובא מיד, שבודאי יוגמר דינו ומשום הכי סד"א שגם קודם גמר דין הוי בכלל עדים שהרשיעו את הצדיק כו' ובעי ילפותא דאתיא רוצח רוצח לומר שאין חייבין עד שיוגמר הדין:

ובלא"ה ניחא לפום דקאמר בכתובות (דף לג) אלא מעתה ך בן גרושה וב"ח דלא מכאשר זמם קא מתרבי ליבעי התראה א"ק משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכלכם, ופי' הש"מ שהמשפט שוה לענין לאו דלא תענה, בין שנתחייב בו מיתה או מלקות, וא"כ כיון דידעינן דחייבי גליות אין לוקין עד שיוגמר הדין, הגם דלא הוי מלקות דידהו מקרא דכאשר זמם אלא מקרא דלא תענה, דמגלה עלה קרא דוהיה אם בן הכות הרשע דלקי, ממילא ה"ה דידעינן מזה לעדות דב"ג, דג"כ הוה המלקות בהו מטעם זה הלאו, וכן ידעינן מינה לעדים שהוכחשו בנפש, וגם עמ"ש הריטב"א מכות (דף ה) דלפום קושטא דמילתא יליף מגז"ש דרשע רשע גם לעדות דב"ג שאין לוקין קודם שיוגמר הדין ע"פ, דהא יליף בהו דלוקין מקרא דוהיה אם בן הכות הרשע ודהיינו עדים שהרשיעו את הצדיק כו'. וגם לפרש"י ותוס' ניחא כמבואר [עוי"ל לפמ"ש בהגהות הב"ח דמש"ה אצטריך קראי בעדי ב"ג וגליות שלוקין כשהוזמו, משום דסד"א דקרא דוהצדיקו וגו' אתי דוקא לעדי ב"ג כשהעדים הם ישראלים שא"א לקיים בהו דין הזמה, וא"כ פשיטא דעדי בן גרושה דלא שייך בהו ענין הזמה, הוי בכלל קרא דוהצדיקו כו', והדר איכא למילף רשע רשע]:

ובלא"ה מיושב מה שהקשה כבודו על הא דפריך הש"ס דאי ס"ד הכחשה תחלת הזמה אמאי לוקין עדים שהוכחשו בנפש, אמאי לא מתרץ דמיירי כשהוכחשו ובא הרוג ברגליו קודם גמ"ד, די"ל דלא מצי מוקי הש"ס הכי, שגם אם היה מקום לומר גבי עדות דבן גרושה שלוקין כשהוזמו קודם גמ"ד, היינו כדפרש"י דמגז"ש רשע רשע לא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות או למיתה דהאי רשע רשע בנידונין כתיב, וממילא מבואר דעדים שהוכחשו בנפש שהרשיעו הנידון למיתה, הגם שהם הוכחשו ויש בהן רק מלקות דלא תענה, פשיטא דאיכא למילף מילפותא דרשע רשע כדיליף מזה חייבי מלקיות שאין לוקין אא"כ נגמר הדין תחלה על פיהם, ובזה יתיישב לשון פרש"י שכתב דלא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות או למיתה, והמהרש"א מחק מ"ש "או למיתה" וכן מחק זה בלשון התוס', ומשום שהוקשה להמהרש"א דהא לענין מיתה כבר יליף מקרא דנפש בנפש, ועפ"ז מיושב דכוונת פרש"י הוי לענין עדים שהוכחשו בנפש וכה"ג שהרשיעו הנידון למיתה, ודגבייהו ליכא אלא חיוב מלקות, ואצטריך גבייהו ילפותא וגז"ש, וא"ש, יתברך מאדון הברכות בכל מילי דמיטב כנפש הדו"ש אליהו קלאצקי:

סימן לט

הפמ"ג יו"ד (סי' ק"י ס"ק יד) הקשה על הרמב"ם שפסק (פ"ח ממאכלות אסורות) דקבוע כמחצה על מחצה דמי, דהא קאמר בסנהדרין (דף עט) מאי טעמא דר"ש אמר קרא וארב לו וקם עליו עד שיתכוון לו, ורבנן אמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן כו' דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמע"מ דמי, והקשו התוס' דר"ש דלית ליה הך דרשא מנליה דקבוע כמע"מ דמי, ואין לומר משום דמסקינן דר"ש כרבי דיליף נתינה נתינה ואייתר ליה וארב לו לכל קבוע כמע"מ דמי, דאכתי קשה לתנא דבי חזקיה אליבא דר"ש דשאינו מתכוין פטור גם מממון וע"כ דלא יליף נתינה נתינה, ועמ"ש התוס' בב"ק (דף מד) ובכתובות (דף טו) ובנדה (דף יח), וכיון שהרמב"ם פסק כתנא דבי חזקיה, מנליה דקבוע כמחצה על מחצה דמי:

ויש ליישב לענ"ד לפום דקאמר ביבמות (דף סא) דרשב"י אומר קברי מדינים אינן מטמאין באהל כו' כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו, דלמא איקטל חד מישראל, ורבנן לא נפקד ממנו איש ורשב"י לא נפקד ממנו איש לעבירה, וכתבו התו' וז"ל י"מ דר"ש מוכיח מכאן דכל קבוע כמע"מ מדקאמר תתחטאו דלמא איקטל חד מישראל אע"ג דמדינים הוו רובא, אכן לא נהירא דלמסקנא אמר רבינא דממגע וממשא מי מעטינהו קרא, וא"כ הוצרכו חיטוי משום טומאת מגע ומשא יע"ש, ולכאורה י"ל דגם לרבינא הוי מ"ש וכל נוגע בחלל תתחטאו, משום דדלמא איקטל חד מישראל, דמש"ה הוצרכו הזאת שבעה, ועמ"ש הנימוק"י בב"מ (דף קיד) בשם ס' יראים דכיון שאין מטמאין באהל אין טומאתן אלא כטומאת נבלה ואין כהן מוזהר עליהן, וכבר נשאל בזה התשב"ץ (ח"ג ענין שכ"ג) למה הוצרכו להזות ג' וז' בשביל הרוגי מדין, והשיב שלא נתמעטו אלא מטומאת אהל ומבואר שם שיטתו שכהן מוזהר עליהן, וכשיטת החולקין על הס' יראים, ועמ"ש לעיל (סי' יג) בדברי המל"מ בזה, ולשיטת הספר יראים הא דכתיב תתחטאו והוצרכו הזאה, היינו משום דדלמא איקטל חד מישראל, ומה שהוצרך רבינא לומר שלא נתמעטו המדינים מטומאת מגע ומשא, היינו משום דלולי זאת לא היו חוששין בר"ה לחשש ספק טומאה דלמא איקטל חד מישראל, ודוקא לפי שכבר נטמא כל הנוגע בחלל טומאת ערב, שגם הנוגע בנבלה מטמא טומאת ערב, ממילא כבר הוזקק וירד לטומאה וכמ"ש בנזיר (דף סד) שחזקת טמא טמא כו' וע"ש בהא דא"ל אביי הא מחוסר הערב שמש, ועמ"ש הריטב"א במכות (דף ד) בהא דקאמר התם אוקי גברא אחזקתיה כו', וע' קדושין (דף עט) ומש"ש בענין חזקה העשויה להשתנות, ודהגם דשמשא ממילא ערבא, מ"מ כיון שכבר הוזקק וירד לטומאה, שוב יש לספק טפי בר"ה, דדלמא איקטל חד מישראל

וצריכין הזאה ג' וז', וגם יש הכרח מגוף לשון הכתוב, שלא נתמעטו רק מטומאת אהל ולא מטומאת מגע ומשא, וכמ"ש הרמב"ם (פ"א מטו"מ הלכה יג) שאין המדיני מטמא באהל ודבר זה קבלה הוא והרי הוא אומר במלחמת מדין כל נוגע בחלל ולא הוזכר שם אוהל כו' ע"ש, וא"כ מוכח מלשון כל נוגע בחלל דהיינו בחלל כזה שמטמא רק במגע, ומ"מ כתיב תתחטאו משום דממילא שהוחזק בטומאה, חיישי' דלמא אקטל חד מישראל, וגם י"ל דדייק מ"ש כל הורג נפש וכל נוגע בחלל, דהורג נפש הוי גם כשאינו נוגע בחלל, ועי' נזיר (דף ד') דלמא גרי בהו [ובמפרש דגרד שחתך בהן] ולא נגע בהו, וגם כשהרג בחצים ובליסטראות (או בפשוטי כלי עץ) ולפי שההורג היה במערכת שדה הקרב ושמא האהיל על הרוג ישראל, וכל נוגע בחלל גם אחר ששקטה ואפסה מערכת הקרב, שאז יוכל להכיר ולהבחין שהוא פוגע בחלל מדיני ומ"מ מטמא במגע, ושפיר מוכיח רבינא דלא נתמעטו ממגע ומשא, וגם לפמ"ש הרמב"ם (פ"ה מטו"מ הלכה ג) וכי תעלה על דעתך שזה ירה חץ והרג או זרק אבן והרג נטמא ז' ימים, אלא הורג נפש בחרב וכיוצא בה שנטמא בנגיעתו בכלי שהרג בה כו' ע"ש. אכתי שפיר מוכיח רבינא שלא נתמעטו ממגע ומשא, ודהא דכתיב תתחטאו דלמא איקטל חד מישראל וכמ"ש מקודם, וכן מוכח מהא דקאמר בשבת (דף סב) א"ל משה לישראל שמא חזרתם לקלקולכם הראשון, א"ל לא נפקד ממנו איש, ואתיא כרשב"י דלא נפקד ממנו איש לעבירה. ולכאורה הויא היפוך המסקנא, דאליבא דרבינא י"ל גם אליבא דרשב"י שלא נפקד ולא נהרג איש מישראל, ומוכח כמ"ש דגם אליבא דרבינא, הא דכתיב תתחטאו היינו משום דדלמא איקטל חד מישראל, והשתא שפיר מיושב דנפקא ליה לר"ש דקבוע כמחצה על מחצה דמי, כמ"ש התו"י מדקאמר תתחטאו דלמא איקטל חד מישראל אע"ג דמדינים הוו רובא, ודוקא לרבנן דקברי מדינים מטמאין באהל בעי ילפותא אחרינא להא דכל קבוע כמחצה על מחצה, וכן מיושב דעת הרמב"ם דלפום דפסק שאין המדיני מטמא באהל, שפיר נפקא ליה דינא דכל קבוע כמחצה על מחצה [וע' במתני' דטהרות דשייך בזה ענין קבוע ותוס' פסחים דף ט ודף טו ד"ה חבית ומנחות דף כב ודוקא מטעם קבוע הוא כחלל וצריך חיטוי]:

ועפמ"ש יתכן לבאר הא דמייתי ביבמות שם, תניא וכן היה רשב"י אומר קברי מדינים אינן מטמאין באהל, דלכאורה אין לזה המימרא קשר ויחס להמימרא הקודמת, ולא מיירי הש"ס כלל מהך ענינא (ובימי חרפי ביארתי המשך הענינים דכיון דר"ש יליף דכשרה לכהונה מדכתיב החיו לכם והרי פנחס עמהם, ס"ל כמ"ד בזבחים (דף קא) שכבר נתכהן פנחס משהרג לזמרי, ממילא מוכח מדקטליה פנחס לבלעם כמ"ש

בסנהדרין (דף קו) דמדינים אין מטמאין, ומצאתי שקדמני בזה הגאון דורש לציון דרוש ט' והביא שם מ"ש הב"י (סי' שע"ב) בשם ההג"מ דאף במגע ומשא אין מטמאין, ודבריו מוקשין דא"כ לא אתיא כמסקנא, וגם ההגהות מיימוני מסיק שמטמאין במגע ומשא כשינויא דרבינא, ויותר י"ל כמ"ש הנימוק"י דכיון שאין מטמאין באהל אין כהן מוזהר אף על טומאת מגען ומשאן, וגם י"ל לפום דפרש"י בסנהדרין שם ד"ה כד קטל יתיה פנחס, דאפי' קטליה אחר, כל המלחמה נקראת על שמו, וי"ל שבא ליישב זה למ"ד שכבר נתכהן אז פנחס, ולא נגע בעצמו, דמ"מ א"א שלא האהיל כיון שהיה מנהל מערכת שדה המלחמה], ועפמ"ש י"ל דשייכה להא דקאמר מקודם, כיוצא בדבר אתה אומר וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא ידעו איש, מנא ידעי אר"נ הושיבום ע"פ חבית של יין כו' ונעברינהו לפני ציץ כו' לרצון להם כתיב לרצון ולא לפורענות א"ה במדין נמי, להם כתיב לרצון ולא לפורענות ולמדינים כו', ולכאורה קשה דכיון שזה אינו בירור גמור ע' כתובות (דף ו) שיש בקיאין בהטייה ובחגיגה (דף יד), וכן יש להיפוך מוכת עץ וכה"ג (וע' כתובות (דף י) דדלמא לא קים ליה כו'. אך התם היינו לפי שלא ראה אופן הבחינה למעשה), הו"ל להעביר אח"כ לפני ציץ, אותן שנתבררו לבעולות בבדיקת החבית, דשפיר הוי לרצון ולא לפורענות, דהוי להצילם מעונש. וההכרח לומר שכבר ידעו מפי הנבואה שמרביתן ידעו איש, וממילא כשנתבררו לבעולות ע"י בדיקה, איכא תרי רובי ונחשב כודאי גמור, ומש"ה א"צ להעביר אח"כ לפני ציץ [ועמ"ש במק"א בענין כדאיכא ס"ס אי צריך לברר], והשתא יקשה דמעיקרא נעברינהו לפני ציץ, דהא אדרבה הוי הבירור לרצון להצילם מעונש, לפמ"ש התוס' בסנהדרין (דף פ) ובזבחים (דף עא) ובחולין (ד' יא) בחד תירוצא שם, דדוקא משום דכל קבוע כמע"מ וספק נפשות להקל, ובלא זה היינו הולכין בתר רובא לחייבם וע' בסנהדרין (ד' סט), וכיון שכבר ידעו מפי הנבואה שמרביתן ידעו איש, היה מדינא לחייבן, להך תירוצא בתוס' שם, וא"כ היו יכולין להעבירן לפני ציץ להצילם דהוי לרצון, והציץ הוי בירור גמור [והגם דבעירובין (דף סד) לא סמך על רוה"ק לענין הגלוסקאות וע' רש"י שבת (ד' קח) עירובין (דף מה), הכא מהני לברר וגם הוי גלוי מילתא בעלמא וע' חולין דף ה ודף לו]. וההכרח ליישב דכיון דאשה לא ניידא כמ"ש בנזיר (דף יב) וגם הפרוצות הדרא לניחותא (וע' כתובות דף טו תד"ה דלמא, ולא שייך זה כאן) וכיון שיש מיעוט שלא ידעו איש וכל קבוע כמע"מ, ספק נפשות להקל, וממילא לא נתחייבו עונש אלא לאחר שנתברר שידעו איש, וממילא לא היה אפשר להעבירן לפני ציץ דלרצון להם כתיב ולא לפורענות, כיון שהבירור היה לחובתן, ובהכרח הושיבם ע"פ חבית כו', ותו לא היה

צריך להעבירם לפני ציץ, כיון שהבדיקה הקודמת הוא בירור גמור ע"פ הרוב, ומצרף לזה הרוב שידעו איש, והגם דחשיב כפלגא ופלגא דקבוע כמע"מ דמי, מ"מ קיי"ל ביו"ד (סי' ק"י סעיף ד) דרוב חנויות מוכרות בשר שחוטה ומיעוט מוכרות בשר נבלה לקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ונתערבה באחרות ואינה ניכרת בטלה ברוב משום ס"ס, ועמ"ש הש"כ (ס"ק כ"ג) דהיינו דכיון דקבוע חידוש הוא, גרע מתערובת וכל שנתערב אח"כ אזלינן בתר רובא, הגם דבעלמא לא שרי לדעת המחבר אלא בשלשה תערובות, וכן נראה מלשון הרשב"א הובא במ"מ (פ"ח ממ"א הלכה יא) שכ' שהלוקח מן הקבוע לא אסרו אלא בזמן שהוא בפ"ע אבל אם נתערבה באחרות ואינה ניכרת בטלה ברוב משום ס"ס, הרי שחידש שיש קולא בלוקח מן הקבוע מה שאינו במע"מ דעלמא וה"נ מהני מה שידעו שמרביתן ידעו איש, הגם דהוי קבוע, מ"מ מהני לצרף להבדיקה דהושבה ע"פ חבית, דתו חשיב בירור גמור, וא"צ לחזור ולהעביר החייבות לפני ציץ, אלא דלכאורה אכתי יקשה דכיון דהכא לרשב"י קיימינן ואיהו דרש וארב לו עד שיתכוון לו, וא"כ ליכא לדידיה ילפותא דקבוע כמע"מ דמי, וא"כ הדר יקשה דמעיקרא נעברינהו לפני ציץ, דהוי לרצון להם שהבירור הוא לזכותם, שאם לא היה אפשר לברר, היו הולכין בתר רובא שידעו איש להענישם, לזה הוצרך להביא כאן מימרא שנייה דרשב"י דקברי מדינים אין מטמאין באהל, ודמ"ש תתחטאו היינו דלמא איקטל חד מישראל, וממילא גם לרשב"י יש הוכחה וילפותא דכל קבוע כמע"מ דמי, ודכיון שחשוב כספק השקול, ממילא כיון שכבר הוזקקו לטומאת מגע ואתרע חזקת טהרה שלהם, נתחייבו הזאה ג' וז' וכמ"ש, ואילו לא היה קבוע כמחצה על מחצה, מימלא הגם שהוזקקו לטומאת מגע, לא הוה כתיב תתחטאו ולא נצטרכו הזאה, כיון דהוי רק חשש מיעוט בעלמא, וכיון דגם לרשב"י איכא ילפותא מקרא דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, מתיישב המימרא הקודמת שלא העבירום לפני ציץ כמבואר:

סימן מ

כסלו שנת תרל"ו:

במנחות (דף ה) רשב"ל אמר מנחת העומר שקמצה שלא לשמה כשירה ושיריה אין נאכלין עד שתביא מנחת העומר אחרת ותתירנה, מקרב היכי קרבה ממשקה ישראל מן המותר לישראל כו', קסבר ר"ל אין מחוסר זמן לבו ביום כו', מתיב רב פפא הקדים חטאתו לאשמו לא יהיה אחר ממרס בדמה אלא תעובר צורתה ותצא לבית השריפה כו', ואי אין מחו"ז לבו ביום יהא אחר ממרס בדמה וליקרב אשם והדר ליקרב חטאת

כו' לכאורה קשה מאי פריך הש"ס, דהא שאני התם שמחוסר מעשה הקרבת האשם, משא"כ הכא שגם אם לא יביאו מנחת העומר אחרת, יהיו מותרין השיריים ממילא באכילה כשישקע החמה של יום הנף ושמשא ממילא ערבא, וכדקאמר ביומא (דף סב) ומ"ש לשעיר הנעשה בפנים דלא דמחוסר הגרלה, לשעיר הנעשה בחוץ נמי לא חזי דמחסרי עבודת היום, קסבר ר"ח אין מחו"ז לבו ביום, יע' פסחים (דף סב) זבחים (דף יב) וע' נזיר (ד' סד), ועמ"ש השאג"א (סי' צז) דמש"ה מותר העומר חייב במעשר לר"ע, אע"פ שנתמרח קודם שהותר איסור חדש, דמ"מ מקרי דגנך בשעת מירוח, משום שהאיסור חדש יחזור מאיליו להיתרו, אף בלא הקרבת עומר, בשקה"ח של יום הנף ושמשא ממילא ערבא, משא"כ מע"ש בגבולין שא"א לחזור להיתר אלא ע"י מעשה של שאלה או פדיון או להעלותו לירושלים, וכל שלא הותר עדיין, לא קרינן ביה עריסותיכם יע"ש, וא"כ שפיר קרבה דהוי מן המותר לישראל, כיון שיבא ההיתר מאליו ואינו מחוסר מעשה, ואין לומר דהא דמותיב רב פפא על הא דקאמר דקסבר ר"ל אין מחוסר זמן לבו ביום, היינו משום דכיון שלא יהא מותר באכילה עד שיעבור היום בשלימות שלא יוכל להקריב עוד עומר, וכל כמה שיש עדיין שהות להקריב העומר, אסור באכילה קמי הקרבה, ולא יהא מותר מאיליו בו ביום אלא אחר שיעבור אותו היום, וכיון דאי אפשר שתותר בו ביום אלא ע"י מעשה הקרבת העומר, שפיר דמי להא דהקדים חטאתו לאשמו, דבאמת אין מקום לתרץ כן, דהא אכתי יקשה לשיטת ר"ת בתוס' בזבחים (דף נו) ובמנחות (דף כ) דהא דקאמר מניין לדם שיפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וגו' ביום שאתה זובח אתה מקריב, דהיינו לומר שנפסל מתחלת שקיעה הגם שהוא ודאי יום עדיין, וה"ה להקטרת קומץ במנחה, והדר הקושי' דמאי מתיב ר"פ על ר"ל, דהא שפיר קאמר דאין מחו"ז לבו ביום, משום שהשירים מותרין באכילה באותו יום גופיה בתחלת שקיעה, כיון שלא יוכל להקריב העומר מתחלת שקיעה ואילך, וממילא הדר יום הנף מתיר, ועמ"ש השאג"א (סי' יז) להקשות לשיטת ר"ת מהא דקאמר בהוריות (דף ד) משל דסומכוס למה"ד לאדם שהביא כפרתו בין השמשות ספק מבעו"י נתכפר לו ספק משחשיכה נתכפר לו שאינו מביא אשם תלוי, והרי ביהש"מ אינו אלא ג' חלקי מיל קודם צה"כ לכל היותר, ומתחלת שקיעה עד צה"כ הוי כדי מהלך ד' מילין, והשתא קשה דאי דם נפסל בתחלת שקיעה, מאי ענין אשם תלוי לכאן, דהא אפילו אם תמצא לומר דביה"ש יממא מכל מקום כדי מהלך ג' מילין ורבע קודם לו, כבר כלה זמן כפרה:

ויש ליישב לענ"ד. דמה שכתבו התוס' לפרש הא דקאמר מנין לדם שנפסל בשקה"ח דהיינו מתחלת שקיעה הגם שהוא ודאי יום, ולא ניחא להו לפרש כפרש"י דאתי קרא לומר דלא מהניא ליה הלנה בראש המזבח לאכשורי למחר לזריקה, היינו משום דקשיא להו לפום פירש"י, דלמ"ד לינה מועלת בראשו של מזבח למה לי קרא, דהא בלילה אין יכול לזרוק דביום צוותו כתיב ולמחר מיפסל בעמוד השחר כאימורים, וההכרח לומר להך מ"ד, דאתי קרא לומר שנפסל מתחלת שקיעה הגם שהוא ודאי יום, וקיי"ל כרבא בזבחים (דף פז) דלינה מועלת בראשו של מזבח, ומודים התוס' דלמ"ד דאין לינה מועלת בראשו של מזבח, שפיר אצטריך קרא דביום הקריבו את זבחו לומר שנפסל בשקה"ח ודלא מהניא הלנה בראש המזבח לאכשורי למחר לזריקה, ומהיכא תיתי נחדש לומר שנפסל מתחלת שקיעה הגם שהוא ודאי יום [וע' שבת דף כ' תד"ה למשרי, דהא דממעט עולת חול היינו ע"כ אברים ופדרים דחול, דשחיטה וזריקה עבר זמנו בשקה"ח, ולכאורה קשה דהא י"ל דאתא למעוטי עולת חול בשבת בשעת התחלת תוספת שבת דהוה מה"ת, וי"ל דהתוס' לטעמייהו שכבר עבר זמנו מתחלת שקיעה], ומיושב הסוגיא דהוריות די"ל דאתיא כמ"ד דאין לינה מועלת בראשו ש"מ, ואכתי יקשה הסוגיא דמנחות, דמאי פריך על הא דקאמר דקסבר ר"ל שאין מחו"ז לבו ביום, דדלמא סבר דלינה מועלת בראשו ש"מ, דממילא נפסל הקטרת קומץ מתחלת שקיעה, וממילא השירים מותרין באכילה באותו יום גופיה בתחלת שקיעה, וכן יש להעיר מהא דקאמר לקמן במנחות (דף מו) דקאמר רב יוסף דלעולם שתי הלחם הבאות בפני עצמן לשריפה אתיין והיינו טעמא דלא שרפינן להו לאלתר בלא עיבור צורה לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט, א"ל אביי מי דמי התם לאו מצותן בכך הכא דמצוותן בכך לשרפינהו כו', אלא א"ר יוסף גזירה שמא יזדמנו להם כבשים לאחר מכאן א"ל אביי תינח כל זמן הקרבתם לבתר הכי לישרפינהו, מאי תעובר צורתן דקתני צורת הקרבתם, ובתוד"ה לפי שאין שורפין, דהו"מ למיפרך למוצאי יו"ט לאלתר לישרפינהו דמנותר לא יליף מדמסיק צורת הקרבתו, וקשה דהא שפיר י"ל דיליף מנותר ותעובר צורת הקרבתם וישרף משעת תחלת שקיעה שהוא יום עדיין, דתו לא שייך למיגזר שמא יזדמנו להם כבשים לאחר מיכן, כיון שלא יוכל להקריבן משעת תחלת שקיעה [ולפרש"י בלא"ה ניחא דהא מפרש צורת הקרבתו עד תמיד של בין הערבים], ועפמ"ש י"ל שהתוס' מפרשים דאתי גם אליבא דרבה דסבר אין לינה מועלת בראשו של מזבח [וגם רבה איירי בסוגיא שם] דממילא לא מיפסל אלא בסוף שקיעה, ואכתי יקשה הא דפריך על הא דקאמר דקסבר ר"ל שאין מחוסר זמן לבו ביום, וכדי ליישב זה צ"ל דס"ל להש"ס דחשיב מחוסר מעשה, הגם שיהא מותר מאליו אם

יעבור היום ולא יקריבנו, דאכתי השתא כ"ז שהוא מחוייב להקריבנו תלוי היתר האכילה במעשה הקרבת העומר [וע' ר"ה (דף ז) מידי דתלי במעשה לא קא חשיב שתלוי במעשה הקרבת העומר, אך אין ללמוד מזה להההיא דהכא דמסיק דקסבר ר"ל האיר המזרח מתיר והוי מן המותר לישראל, ואילו התם בר"ה כתבו התוס' דאפי' למ"ד דהאיר המזרח מתיר מ"מ עד יום הביאכם למצוה], ומה שהקשה השאג"א מהא דמותר העומר חייב במעשר לר"ע אע"פ שנתמרח קודם שהותר החדש, כבר מסיק הש"א כמ"ש התוס' דאיסור שיש תקנה לאיסורו אפילו על ידי מעשה שלכם קרינן ביה, גם דשאני מנחת העומר דהוי גבה איסור חדש, כמאן דליתא, וחשיב ממשקה ישראל (מן המותר לישראל) משום שמצותה בכך, וע' דף פ"ד בתוס', ולקמן גבי מן הבקר להוציא את הטריפה קאמר ר"ל דאיכא למימר מפטם הקטורת יוכיח כו' ולא קאמר מנחת העומר תוכיח, משום דלר"ל לטעמיה מותרת גם להדיוט דהאיר המזרח מתיר, ורב קאמר דמנחת העומר תוכיח שאסורה להדיוט ומותרת לגבוה, דאזיל לטעמיה דף ס"ח דבזמן שבהמ"ק קיים עומר מתיר:

ועיין נדרים (דף נח) ר"ש אומר כל דשיל"מ כגון טבל ומע"ש וחדש ופרש"י ור"נ שהעומר מתירו, ובפי' הרא"ש שהאיר המזרח מתיר, וע' ש"כ יו"ד סי' קב ס"ק ח) בשם הישו"ש וע"ש בפ"ת דגם בדשיל"מ יש הבדל בין מה שההיתר בא ממילא ואינו מחוסר מעשה להתיר, והנה עפמ"ש הוי חדש ג"כ דבר שיל"מ ע"י מעשה, לפמ"ש דחשיב תלוי במעשה, ואולי לזה לא חשיב ר"ש לחמץ בפסח, הגם דלר"ש מותר אחר הפסח, דלא חשיב אלא דשיל"מ ע"י מעשה ולא מה שניתר ממילא ע"י זמן, וכ"ז לרב ושמואל דבזמן שבהמ"ק קיים עומר מתיר, וקצת י"ל דר' יוחנן דס"ל בפסחים (דף כט) דחמץ בזמנו בנותן טעם, לטעמי' דסבר דאפי' בזמן שבהמ"ק קיים האיר מזרח מתיר וניתר ממילא בלא מעשה. וממילא משמע מדלא חשיב לחמץ בפסח, דלא הוי דבר שיש לו מתירין (לפי שחוזר לאיסורו לשנה הבאה):

ועמ"ש התומים (סי' סו ס"ק סז) על מ"ש התוס' בב"מ (דף נח) בהא דהשוכר את הפועל לשמור את הזרעים כו' שהקשו דהיאך מותר לעומר כיון ששומרן והא כתיב ממשקה ישראל מן המותר לישראל ודרשינן את ענבי נזירך לא תבצור מן המשומר אי אתה בוצר כו', והקשה למה לא ניחא להו להתוס' לפרש דמיירי בזרעים דעלמא ולא של עומר והקדש, וכפירוש הרז"ה דמייתי זה הש"ס דהא זרעים הויין מחוברין לקרקע, וקתני שיש בהן תורת שמירה, ותירץ התומים דקשיא להו להתוס' מאי פריך הש"ס, דדלמא לא איירי בצריכין לקרקע, ודלמא ס"ל להך תנא דזרעים שא"צ לקרקע חשיבי כמטלטלין דכל העומד ליקצר כקצור דמי, ולזה הכריחו התוספות לפרש דמיירי בזרעים דעומר,

שאי אפשר לקוצרו קודם העומר ואינו עומד ליקצר ולא הוי כקצור עכ"ד. ומוקשה לענ"ד דאכתי מנ"ל להש"ס לומר דאיירי בזרעים דעומר, עוד קשה דגם זרעים דעומר אינו אלא מחוסר זמן וזמן ממילא קאתי, והגם שכתבו התוס' בב"ק (דף עו ד"ה כל) בחד תירוצא דס"ל לר' אושעיא דכיון דלא הוי כזרוק עד שיתקבל בכוס דמצוה להמתין מלזרוק עד שיתקבל כל דם הנפש, לא אמרי' כשעדיין לא נתקבל כל הדם דכל העומד ליזרק כזרוק דמי, אכתי היינו דוקא התם דהוי מחוסר מעשה. משא"כ הכא שאינו אלא מחוסר זמן [וע' מ"ש בספרי אבן הראשה סי' יח ולעיל סי' יג], ואין לומר דהכא שמחוסר זמן רב הוי כחסרון מעשה, דאכתי יקשה מאי פריך הש"ס, דהא י"ל דמהני מה שהוא שכיר חודש בהבלעה, ששומר גם יו"ט ראשון של פסח בשכר, והגם שיוצאין מעיו"ט ועושין אותו כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור, עדיין צריך שמירה, וזמן קצירה הוי קודם לספירה דהוי בתחלת הלילה, וכיון שעומד לקצור תיכף במוצאי יו"ט הוי כקצור [ובפרט שמצוה לקצור ועמ"ש התוס' בזבחים דף לד), ועכצ"ל דלא ניחא להש"ס לאוקי כמ"ד כל העומד כו' ודלא כחכמים, גם דקתני זרעים בסתמא ומשמע דמיירי גם בזרעים שצריכין לקרקע, ובמק"א הארכתי בדברי התומים:

סימן מא

הב"י באו"ח (סי' קנג) הביא שיטת רבינו ירוחם שאסור ליתן במתנה בהכ"נ או עצים מביהכ"נ ישן שסתרו, משום דהוי ספק אם יוצאה לחולין בז' טובי העיר הלכך אם נתנוה אסור להשתמש בזה, ועמ"ש הב"י דהא כיון דהוי פלוגתא דרב אחא ורבינא במגילה (דף כו, , קיי"ל בפסחים (דף עד) דהיכא דפליגי רב אחא ורבינא רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לקולא, ויש ליישב שיטת רי"ו ע"פ מה שהקשה הט"א דכיון דרבינא לקולא ע"כ דסבר דמתנה כמכר משום דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה הדר הוי כזביני, וזה סותר להא דקאמר בב"מ (דף טז) יהבה ניהליה במתנה נגזל לגזלן פליגי בה רב אחא ורבינא ת"א מתנה כירושה וחד אמר מתנה כמכר דאי לאו דטרח וארצי קמיה לא הוי יהיב ליה מתנה להכי טרח וארצי קמיה כי היכי דליקום בהימנותיה, והלכתא כרבינא לקולא ולא מפקי' ממונא מחזקת הגזלן ועל הלוקח להביא ראיה שנתכוין להעמידה בידו וכמ"ש הרא"ש, וא"כ מוכח דמתנה אינה כמכר, והנה בפשוט י"ל דנהי דס"ל לרבינא שפקע קדושת בית הכנסת במתנה משום טעמא דאי לאו דהו"ל הנאה מיני', אבל ההיא דב"מ, ע"כ דוקא כשחזר ולקחה בדמים מהנגזל, חזינן דטרח כי היכי דליקו בהימנותיה, משא"כ כשנתן הנגזל הקרקע בעצמו במתנה, לא

מוכח כ"כ מההנאה שקיבל הנגזל, דטרח וארצי קמיה כי היכי דליקו בהימנותיה, ממה שנתן לו במתנה, כיון דבלא"ה אינה בידו, שכבר גזלה ממנו, וכן להיפוך י"ל למ"ד דגם במתנה ע"כ דטרח וארצי קמיה כו', עכ"ז לא פקעה קדושת בהכ"נ אלא במכירה ונתינת מעות ולא בהנאה בעלמא, אמנם י"ל עוד בזה, לפום דקאמר ביומא (דף פ) א"כ הו"ל מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, א"ל כי אתשל בעוג מלך הבשן אתשל כו', והגם דקתני סתם, בש"א רביעית ובה"א מלא לוגמיו והוי חומרי ב"ה, מכל מקום כיון דאתשל בעוג מלך הבשן הוי ב"ה לקולא, וע' ריש קדושין תד"ה בש"א, וה"נ י"ל דעיקר פלוגתייהו הוי לענין ביהכ"נ, וסבר רבינא מתנה כזביני לקולא, וממילא קאמר הש"ס דפליגי נמי כי יהבה ניהליה במתנה נגזל לגזלן דלרבינא מתנה כמכר, והגם דהוי חומרא לשיטת הרא"ש, מ"מ כי אתשל לענין בהכ"נ לקולא אתשל, ומיושב שיטת רבינו ירוחם, דכיון דעכצ"ל דהוי עיקר פלוגתייהו בחד דוכתא, ומינה יליף הש"ס דפליגי נמי באידך פלוגתא, י"ל דעיקר פלוגתייהו הוי בב"מ וקיי"ל כדברי המיקל דמתנה כירושה ולא מפקינן מחזקת הגזלן, וממילא גם לענין בהכ"נ קיי"ל דמתנה לאו כמכר ולא פקעה בהכי קדושתה, וס"ל שיש הכרעות מסוגיות הש"ס דקיי"ל דמתנה לאו כמכר [וע' בכורות (דף נב) דבעי קרא תשובו לרבות כו'] ודמוכח דהוי עיקר פלוגתייהו בב"מ [והרא"ש י"ל דס"ל דלא תליין הפלוגתות בהדדי כמ"ש, ומש"ה לא תלי לה הש"ס בפלוגתא דר"מ ורבנן גבי יובל אי מתנה כמכר]:

וכל זה הוא לשיטת הרא"ש, וכ"כ הנמ"י בשם הרשב"א שהגזלן נחשב מוחזק משום דודאי איהו קנאה, ואע"ג דתפיס לה לוקח תפיסה בקרקעות לאו כלום הוא, אמנם הרמב"ם (פרק ט' מגזילה ואבידה הי"ג) פסק דכשנתנוה הבעלים מתנה לגזלן קנה הלוקח, וכתב הכ"מ דהיינו לפי שהלוקח מוחזק בקרקע ובטענה כל דהו מוקמינן בידיה, וי"ל סברת מחלוקת הרמב"ם והרא"ש, לפום דקאמר מכדי האי לוקח במאי קני להאי ארעא בהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא הוא, א"ל רבא תהא במאמינו בההוא הנאה דלא קא"ל מידי וקא סמיך עליה טרח ומייתי ליה גמר ומקני ליה, ופי' הש"מ די"ל שאף הנגזל עצמו לדעת כן מוכרה והוא גומר ומקנה ללוקח, ואפי' למ"ד בפ' הגוזל מי הודיעו לבעל החטין כו' שיקנה חטין לבעל המעות, הכא מודה שכבר יודע שזה מכרה והוי כמו שהודיעו גזלן שלצורך לוקח הוא חוזר ומוכרה והוא מקנה למי שהמעות שלו, וכתב שם דאי נימא שהגזלן במעותיו הוא קונה שהרי מעות הלוקח ראשון בהלואה הם עליו, זכה הגזלן ולא הלוקח, ועמ"ש הרא"ש פרק הגוזל עצים אות י"ח שדעת שליח לזכות לצורך בעל המעות יע"ש, ועמ"ש התוס' ד"ה האי שטרא חספא, וא"ת מעותיו

שהיו תחלה מלוה נעשו עתה מכר, וי"ל כו' במלוה אינו יכול לקנות כדאמרינן המקדש במלוה אינה מקודשת ובמכר לא קנה, והשתא י"ל דהרמב"ם לטעמיה שפסק (פ"ז ממכירה הלכה ב) דמלוה קונה במכר ואם מכר לו קרקע בחובו אינו יכול לחזור בו, וממילא כשחזר ולקחה הגזלן מבעלים הראשונים, מעותיו של הלוקח שהיו תחלה מלוה נעשו עתה מכר באתרא דקנו בכספא, וממילא אי אמרינן דגם כדיהב ליה במתנה טרח וארצי קמיה כי היכי דליקו בהימנותיה, זכה ברגע ראשונה בעד הלוקח בעל המעות (וקודם הנתינה לא זכה הגזלן בקרקע הנגזל), והרמב"ם כתב וז"ל הורו מקצת המורים שאם קנה לעצמו במעות חברו אחר שזקפן עליו מלוה הרי קנה לעצמו כו' ואני אומר שאין דין זה דין אמת אלא המקח של משלח ע"ש, וא"כ נהי דמעיקרא לא היה במכירה כלום והיה המעות מלוה בידו, אכתי זכה השתא בעד הלוקח בעל המעות (והוי כמו שקיבל דמי השדה מהגזלן והגזלן קיבל המעות מהלוקח) ומש"ה הכא במתנה דהוי פלוגתא וקיי"ל כדברי המיקל, יש להעמיד בחזקת לוקח שהוא מוחזק בקרקע, דלא שייך להעמיד בחזקת גזלן, דהא אין חזקת הגזלן ודאית, דאי נימא דמתנה כמכר, כבר זכה מרגע ראשונה בעד הלוקח, ולא זכה הגזלן מעולם, וכיון דהוי בספק מי קנה והחזיק, יש להעמיד בחזקת לוקח, והרא"ש לטעמיה שחולק וסובר דמלוה אינה קונה במכר אפי' המעות עדיין בעין ביד הלוה משום דמלוה להוצאה ניתנה ואין נותן לו עתה כלום (וע' בב"י סי' קצ"ט וסי' ר"ד) ומש"ה ס"ל להרא"ש שהגזלן נחשב מוחזק, משום דגם אי נימא דהוי כמכר, אכתי זכה הגזלן מקודם, דדוקא כשנותן לו מעות הוא דאמרינן שזוכה לבעל המעות, משא"כ הכא דמעות הלוקח שיש מכבר ביד הגזלן, כבר ניתנו להוצאה, והא דזכה לוקח למ"ד דמתנה כמכר דאי לאו דטרח וארצי כו', היינו כמ"ש התוס' דהוי כמו שא"ל שדה זו קנויה לכשאקחנה, וגם לפמ"ש הרא"ש דלא שייכה זה בההיא דאדם מקנה דבר שלב"ל, היינו משום דקא סמיך עליה ובכה"ג גמר ומקני אף דשלב"ל, או דתו הוי כאומר לו לך חזק וקני (וע' ש"מ בשם הרא"ש דזכה ללוקח ויש ליישב) ועכ"פ מעיקרא זוכה הגזלן והוא מקנה אח"כ ללוקח, ושפיר י"ל כמ"ש הרא"ש שהגזלן נחשב מוחזק וכמ"ש הרשב"א משום דבודאי זכה הגזלן רגע ראשונה, ומספקא לן אי הדר זכי לוקח מידו, ואין להוציא מיד הגזלן מספק (אי לר"א ורבינא מלוה קנה במכר זכה לוקח לקולא א"נ דלמ"ד בהכיר שאינה שלו יש לה שבת הוי לוקח מוחזק ולרא"ש דאין מלוה קונה הוי גזלן מוחזק):

ב) **והנה** ע"פ הפלוגתא אי מתנה כמכר, יש לבאר הא דקאמר בשבת (דף י) רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא, אמר כל מאן דאתי ואמר שמעתא חדתא משמיה דרב

יהיבנא ליה ניהליה, א"ל רבא בר מחסיא הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר לדעת כי אני ה' מקדשכם יהבא ניהליה אמר חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי א"ל אין א"ל היינו דאמר רב מלתא אלבישייהו יקירא א"ל אמר רב הכי בתרייתא עדיפא לי מקמייתא ואי הוה נקיטנא אחריתי יהיבנא לך, ונשאלתי מנא ידע רבא בר מחסיא דמימרא דהנותן מתנה לחבירו כו' הויא שמעתא חדתא קמיה דר"ח שלא שמע זה מעולם, ומאי האי שאיחר לומר חביבין עלך שמעתתא כו' עד שא"ל הכי אמר רב כו' ויהבא ניהליה, וכאילו היה מסופק מקודם אם ישמור מוצא שפתיו והבטחתו, והשבתי ליישב זה לפום דקאמר בבכורות (דף כט) ובנדרים (דף לו) דאפי' במקום שנוטלין שכר על המקרא, על המדרש, לא שרי למישקל דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' מה אני בחנם אף אתם בחנם, וקאמר שם רב דגם שכר מקרא אינו נוטל אלא שכר שימור או שכר בטלה והא דקאמר בב"מ (דף מא) מובילנא מנא אבתריה כו', ובב"ק דף כ) לכי תשמש לי כו' ובפסחים (דף נא) אם רבו צריך לו שישמשנו כו' [ובב"מ (דף צז) אתון שאלתון לי עמש"ש] וע' מגילה (דף כח), היינו משום ששמוש ת"ח הוא טובת ותועלת התלמיד, וכמ"ש בכתובות (דף צו) כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד כו', וע' מ"א (סי' קכח ס"ק עה וצ"ע], וא"כ לא הותר לו לקבל המתנתא דחורא בתורת שכר חלף מה שאמר לו שמעתתא דרב, אלא שיאמר לו השמעתא בחנם, ואח"כ יתן לו המתנתא דתורא בתורת מתנה ולא בתורת פסיקת שכר, שלא נתתייב לו ליתן בזה שאמר דכל מאן דאתי כו' יהיבנא ליה ניהליה, כיון שלא הוברר אז מי יאמר לו [וע' בקצה"ח (סי' סא ס"ק ג) בשם תשו' הרא"ש בשטר שלא נכתב שם המלוה אלא שמשעבד לכל מי שיוציאו שמשתעבד בזה כההיא דמשתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך, ושאול אמר והיה אשר יכנו יעשרנו וגו', וכשבא דוד והכהו נתחייב לו שאול ממון, וע' ב"ב (דף קמא) המבשרני במה נפטר רחמה כו', וכתב דלפמ"ש הרמב"ן דכיון דאין ברירה לא משתעבד כה"ג מה"ת, צ"ל דהוי מדין שליחות דלא בעי קנין, וע' סוכה (דף מב) מי שיגיע לולבי לידי כו'] ודוקא היכא שנוטל שכרו בתורת פועל ושליח, מתחייב לכל מי שיעשה הפעולה. משא"כ הכא שאסור ליטול שכר ע"ז, ואינו בתורת פועל אלא בתורת מתנה בעלמא, ומתנה מרובה יכול לחזור בו, והנה כ"ז הוא ל"ד דמתנה אינה כמכר, משא"כ למ"ד דמתנה כמכר, דממילא מסתבר דגם זה חשוב כקבלת שכר, דכיון שנחשב כמכירה כל היכא שמקבל הנאה ממנו, ממילא הכא שנותן לו מתנתא דתורא בשביל חלופי ההנאה מאמירת השמעתא, הוי כמו שנותן לו זה במחיר השמעתא דרב והוי זה קבלת שכר, והנה כבר כתבו התוס' דהא דנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, היינו

דוקא במתנה שנותן לו ע"י אהבה שאין המקבל מתבייש אבל הנותן צדקה שהמקבל מתבייש מתן בסתר יכפה אף [וע' קדושין דף ל"ו תד"ה כל בשם הירושלמי דמאן דאכיל מדחבריה בהית לאסתכולי ביה], וע' פרש"י שאם נתנה בביתו שלא מידיעתו צריך להודיעו שמידו באה לו שמתוך כך יהא אוהבו, והיינו לפי שכשידע מי הוא הנותן לו ושהוא איש ממכירו שקיבל ממנו הנאה וקורת רוח לא יתבייש מלקבלו, וכדיליף לה מקרא דלדעת כי אני ה' מקדשכם א"ל הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, ומשום שלא יתביישו לקבל מתנה מהי"ת ואדרבה ישמחו בזה, וכן קאמר מכאן ארשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, הגם דרשב"ג גופיה סבר בב"ב (דף יג) דמצי קאמר לא ניחא לי במתנה דכתיב ושונא מחנות יחיה, הגם שיש בזה תועלת להנותן שיחלקו ביניהם, שיאמר טול אתה שיעור ואני פחות, ולטעמיה קאמר בב"ב (דף קלח) היכה שזיכה לו ע"י אחר ושתק ולבסוף צוח ת"ק סבר מדשתק קנינהו כו' ורשב"ג סבר דהוכיח סופו על תחלתו שלא נתרצה במתנה, דסבר דמסתבר שלא נתרצה במתנה, ומ"מ הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו שיהא נוח זה לזה, ומשמע מזה דמתנה הוי כמכר דממילא אין המקבל מתבייש כיון דהוי כמו שנתן לו דמיו במה דהו"ל הנאה מיניה מכבר, ומש"ה הנותן מתנה צריך להודיעו, משא"כ אי מתנה לאו כמכר, והוי מתנת חנם לגמרי, אדרבה עדיף שלא להודיעו כדי שלא יתבייש ומתן בסתר עדיף, ומיושב הא דא"ל הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו כו', דהויא שמעתא חדתא קמיה דר"ח, מדקאמר דכל מאן דאתי ואמר שמעתא כו' יהיבנא ליה ניהליה, דמוכח מזה דסבר דמתנה אינה כמכר וכמ"ש, וחשב בדעתו שאחר שישמע ר"ח המימרא דרב דהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, דמוכח מינה דמתנה הוי כמכר, יחדול מלתת לו המתנתא דתורא, דכיון דמתנה כזביני הוי כמקבל המתנה חליפי שכר לימוד השמעתא, וקאמר הש"ס דבכל זאת יהבא ניהליה, והיינו משום דדוקא בעד לימוד השמעתא אסור לקבל שכר, ואיהו יהב ליה רק בשביל שחביב לו שמעתא דרב, ואילו אמר אותה שמעתתא בשם אמורא אחר, לא הוה יהב ליה מידי, כדקאמר היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא שדמיו יקרים למי שרגיל ללובשו ולפי שהוא תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו הוא מחזר אחריהם, [ועיין ב"מ (דף נ"ג) טלית עד שתות מחיל אינש דאמרי אינשי עשיק לגביך כו', ויש מפרשין נ"מ בזה להלכה בהא דקדושין (דף ח') ר"כ שקיל סודרא בפדה"ב אמר לדידי שוה לי ה"ס], ונמצא שאין המתנה וקבלת השכר במחיר לימוד השמעתא, אלא שנותן לו בעד החביבות וקורת רוח שעושה לו בזה שמשמיעו דבר חדש בשם רב, דזה בודאי שרי למישקל, ומש"ה דוקא

השתא אמר ליה חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי, דמעיקרא היה סבור דסבר ר"ח דמתנה אינה כמכר, ושנותן לו בעד גוף השמעתא, ואחר שא"ל השמעתא דהנותן מתנה לחבירו כו' דמוכח מינה דמתנה כמכר, ובכ"ז יהבה ניהליה ובודאי לא ספי ליה איסורא שכר לימוד, התבונן מזה דיהב ליה רק בעד חביבות דברי ושמועות רב, ואז אמר חביבין עלך שמעתתא דרב כו' מילתא אלבישייהו יקירא, ומדוייק לשון הש"ס:

ולכאורה יש להקשות ע"ז ממ"ש הר"נ בנדרים (דף כד) ד"ה משום דאמר ליה, וז"ל ואחרים אומרים דמשום דהכא בעי למיתן ליה מתנה מרובה משמע דעבד ליה אידך נייח נפשיה דאי לא לא הוה יהיב ליה הך מתנה, הלכך שייך למימר לאו כלבא אנא, אבל במתני' לא מוכח הכי דעבידי אינש להאכיל את חבירו אצלו אע"ג דחבריה לא יהיב ליה מעיקרא מידי ע"ש, וא"כ גם למ"ד דמתנה כמכר היינו דוקא במתנה מרובה ולא במתנה מועטת כגון בנתינת פת לתינוק, וצריך להודיעו לפי שאינו מתבייש בקבלת מתנה מועטת, אך אכתי י"ל כמ"ש, דהא קאמר הנותן מתנה לחבירו כו' וכולל גם מתנה מרובה וחשובה, דוגמת הא דמייתי דא"ל הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, וגם שאני מ"ש הר"נ לענין לסעוד אצל חבירו, שאין בזה שום בזיון וע' בלקוטי מהרי"ל שמצות הכנסת אורחים היינו הכנסת עשירים ומכובדים, ועמ"א (סי' של"ג סעיף ה' וסי' תקט"ו סעיף ו') ואינו בגדר מתנה רק שמתכבד בו, ועמ"ש המהרי"ט אי לא זכה האורח בחלקו עד שיתן לתוך פיו ועיין נדרים (דף ל"ד) ומ"ש במק"א בזה], משא"כ כשנותן לו בתורת מתנה, י"ל דגם מתנה מועטת הויא בכלל מכר להך מ"ד, גם דלפירוש הראשון של הר"ן, אינו מחלק כלל בין מתנה מרובה למועטת, ושפיר י"ל כמ"ש, ועמ"ש הט"ז או"ח (סי' רמ"ז ס"ק ג') בענין אם הכנעני מוליך הכתב בחנם אפילו נתנה לו בערב שבת מותר, ויש חולקים דכל שעושה בחנם אסור, והקשה הט"ז דודאי שייך בזה אדעתיה דנפשיה טרח דקיי"ל במתנה דאי לאו דעבידי ליה ניחותא לא הוה יהיב ליה מתנה, וה"נ הכנעני שמוליך בחנם ודאי זה לתשלומין על איזה טובה שעשה לו הישראל והוי כאילו קבל מעות ממנו, ולכאורה יש ליישב זה לפי דברי הר"ן הנ"ל, ודשאני הנאה מועטת הולכת כתב בחנם, אך כבר נתבאר די"ל שלא כתב הר"ן כן אלא לענין לסעוד אצל חבירו, ובפרט כנעני המקפיד ואינו מוחל פחות מש"פ, ועיין סנהדרין (דף נ"ז), בודאי מוליך הכתב לתשלומין על איזה טובה שעשה לו, ועמ"ש הש"כ יו"ד (סי' קי"ז ס"ק ג') דמהגהות מיימוני שהביא הב"י משמע שמותר לקנות בשר טריפה להאכיל לפועליו כנענים, שלא אסר אלא לקנות כדי ליתן לפועליו כנענים משום דמתנה הוי כמכר דאי לאו דקביל הנאה מיניה לא הוה יהב ליה מידי, והוי כקונה למוכרו דהוי

כסחורה, יע"ש, ולכאורה קשה כיון דהוי ספיקא דפלוגתא אי מתנה כמכר וקיי"ל לקולא להמוחזק, וא"כ היה להתיר לקנות כדי ליתן לפועליו ולמיזל לקולא בספיקא דפלוגתא, לפמ"ש הנוד"ב דאיסור סחורה בדברים האסורין הוי רק מדרבנן, ואולי י"ל דהתם אמרי' דאי לאו דקביל הנאה מיניה לא הוה יהב ליה, משים שאסור מתנת חנם, ועמ"ש התוס' פסחים (דף כ"ב ד"ה ור"ש) דההיא דשולח אדם ירך היינו דוקא אם היה שכנו מפני שהוא כמוכרו לו, ובזה יתיישב מה שהקשו המפרשים מהא דקאמר בע"א (דף ס"ב) לעולם יהבינן ליה שכר מפירות שביעית ודקא קשיא לך לאכלה ולא לסחורה דיהביה ניהליה בצד היתר כדתנן לא יאמר אדם לחבירו העלה לי פירות הללו לירושלים לחלק אבל אומר לו העלם לאוכלם ולשתותם בירושלים ונותנין זה לזה מתנה של חנם, ומוכח דזה אינו בכלל סחורה, ועפמ"ש י"ל דהתם כיון דאיסור סחורה בפירות מעשר שני הוי רק מדרבנן כמ"ש התוס', אזלינן לקולא להתיר מתנה, וכמ"ד שאינו כמכר, משא"כ הכא שאסור מת"ח, ועמ"ש הב"ח חו"מ (סי' רמ"ט) על מ"ש הב"י בדברי הטור בענין איסור מת"ח דלאו לאפוקי ישמעאל אלא לאפוקי ג"ת, וכתב הב"ח וז"ל ולפי דבריו קשה למה ליה לרבינו לכתוב לע"א ולתת מכשול שיבינו למעט ישמעאלים עכ"ל, ועפמ"ש יש לחקור לדעת הב"ח אם מותר לקנות בשר טריפה להאכיל לפועליו ישמעאלים בזה"ז, ועפמ"ש יש ליישב קושיית המפרשים למ"ד בבכורות (דף נ"ב) דמתנה אינה חוזרת ביובל, ממקרא מפורש (יחזקאל מ"ו) וכי יתן מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה, ועפמ"ש י"ל קצת דמיירי בעבדיו ממש דגבייהו הוי טפי כמכר, ועמ"ש הר"ן באיסור שחרור מטעם איסור מת"ח [עוי"ל שהוא צווי לע"ל שלא להעביר נחלת הנשיא מבניו לאחרים לעולם:

ג) **ועמ"ש** המ"א (סי' רכ"ג ס"ק ח') עמ"ש בשו"ע שאם נתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב שהיא טובה לו ולנותן, וז"ל שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הש"י ממון לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו והוי טובה גם לנותן (הרא"ש) וצ"ע דבאה"ע (סי' כ"ז ס"ט ט') כתב דדוקא באדם חשוב יש הנאה לנותן שמקבל ממנו אבל בלא"ה הרבה עשירים פושטין ידן לקבל מתנות וא"כ מאי הטבה יש לנותן וכ"כ בחו"מ (סי' ק"צ סעיף ו' ועביו"ד סי' ק"ס סעיף ט"ו) וצ"ע עכ"ל, ולכאו' י"ל דאי מתנה כמכר ונותן לו חליפי ההנאה שקיבל ממנו, הוי הנאה לנותן מה שהאיש הזה שההנה לו חוזר ומקבל ממנו (והוי כפריעת חוב), ומיושב המבואר באה"ע דכשאמרה לו הילך דינר זה מתנה ואתקדש לך ולקחו וא"ל האמ"ל בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה, דדוקא אם אדם חשוב הוא ה"ז מקודשת, וכשאינו אדם חשוב

לא חשיב הנאה מה שמקבל ממנה מתנה, דהתם לא שייך לומר דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהבה ליה, דגם אם מעולם לא קבלה הנאה ממנו, נותנת לו הדינר כדי שתתקדש לו, וכן בחו"מ (סי' ק"צ) שנותן לו כדי שתהא השדה מכורה לו (גם דהתם צריך שיהא ההנאה שוה פרוטה], והנאת אדם חשוב הוי כנותן שכר להנותן כדקאמר בע"א (דף מ"ד) דשלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי, וכ"כ הראב"ד (פ"ה משמיטה ויובל הלכה כ') שאדם חשוב לא ירחוץ במרחץ שהוסקה בקש של שביעית דחנם דידיה כשכר דמי, וע"ש במל"מ, ועיין קידושין (דף נ"ח) וחולין ודף מ"ד), ויש להעיר ממ"ש התוס' בגיטין (דף י"ב) ד"ה כל, דשחרור עבד הוי כעין מלוה דאמרינן בה הילך כזכי אע"ג דבמתנה לא הוי כזכי דשחרור אי לאו דעבד ליה נייח נפשיה לא הוה משחרר ליה מש"ה חשיב כחוב [וגם כבר הקשו דאשלד"ע וצ"ל דעבד ליה נייח נפשיה ועשה לו טובה דהוי כמוכרו לו], ומשמע מזה דקיי"ל דמתנה אינה כמכר, דאלת"ה הול"ל במתנה תן כזכי (והוי זכות גמור דכיון שקיבל טובה ממנו ל"ש הא דשונא מתנות יחיה, ושאני ההיא דב"ב די"ב דהגם שהוא תועלת הנותן מ"מ הוי מתנת חנם לגמרי], וי"ל קצת דמ"מ לא דמי לשחרור ולא חשיב כחוב, ועמ"ש התוס' בכתובות (דף מ"ט ד"ה הוא) וז"ל משמע הא לאחר אין ניזונין דמתנה הויא כמכר דאי לאו דעביד נייחא לנפשיה לא הוה יהיב ליה כו' אע"ג דיש מקומות שסברא הוא לחלק בין מתנה למכר כמו בעשה שורו אפותיקי ומכרו, דנראה דוקא מכרו אבל נתנו בע"ח גובה ממנו וכן גבי אין נפרעין מנכסים משועבדין במקום שיש נכסים בני חורין מיבעיא לן במתנה היאך, דוקא להא מילתא הוא דאיבעיא לן כו', והא דאמרינן מכרו או משכנו מוציאין לפרנסה כו' ה"ה נתנו כו' ע"ש, ולכאורה י"ל דכיון דהוי בספק ופלוגתא וקיי"ל בזה לקולא למוחזק, מש"ה הכותב נכסיו לאחר אין אשתו ניזונת מהם, שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדין לפי שאין קצובין ולא חל עליהם השעבוד, ועיין פ פרש"י גיטין (דף נ"א) ד"ה והלא, דבלאו תיקון העולם נמי אין הדין לטרוף, ואין להוציא מיד המקבל מתנה, דדלמא הויא כזביני, משא"כ בההיא דאין נפרעין מנכסים משועבדין כו', דמדרבנן הוא דעבוד תקנתא להפקיע השעבוד, י"ל דכיון שיש ענין ספק בהתקנה ממילא לא נפקע השעבוד, גם דאף למ"ד מתנה כמכר [וכדקאמר התם בגיטין או דלמא מתנה נמי אי לאו דאית ליה הנאה כו'] י"ל שלא תיקנו כיון דליכא פסידא ממש, וכן לענין תן כזכי אין לו לזכות מספק, וגם אי נימא שיש רק מיעוט מתנות בלא קבלת הנאה מקודם, אין הולכין בממון אחה"ר להוציא מהמוחזק, ועמ"ש הש"כ (סי שנ"ו) שמודה הרא"ש דבמתנה לא שייך תקנת השוק, ועמ"ש התוס' בב"מ (דף י') ד"ה תופס לבע"ח, להקשות על פרש"י דבפ'

הכותב (דף פ"ד) משמע דבמקום שחב לאחרים לא קני אפילו עשאו שליח, ועפמ"ש י"ל דס"ל לפרש"י דלמ"ד מתנה כמכר הוי שליח בחנם כפועל בשכר, וכסברת הטו"ז או"ח (סי' רמ"ז) דודאי עושה שליחותו לתשלומין על איזה טובה שעשה לו, וממילא י"ל מיגו דזכי לנפשיה כו', שיש זכות בזה גם להשליח, ועמ"ש הש"כ חו"מ (סי' ק"ה ס"ק א') [וההיא דהכותב שהיה שליח קבוע, אין נ"מ לשליח שיועיל מעשיו, רק שיעשה צווי משלחו], ועיין ב"ב (דף קנ"ו) גבי מתנת קטן, דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מתנה אמרו רבנן תיהוי מתנתו מתנה כו', ועיין גיטין (דף נ"ט), וי"ל דגבי קטן אמרינן טפי הסברא שאינו נותן בלא קבלת הנאה, וגם י"ל דלכ"ע לא הוה יהיב ליה מתנה אי לאו דהו"ל הנאה מיניה, אלא דפליגי אי חשוב מצד זה כמכר, ובספרי אבן הראשה (סי' כ"א) הארכתי בביאור הסוגיא דגיטין (דף כ"ה והירושלמי דמעשרות:

סימן מב

יום ד' כ' דר"ח אלול שנת תרנ"ב.

תשובה לרב אחד.

קבלתי מכתבו והנני בזה להשיבו, בדבר מה שהקשה, בהא דאיתא ריש זבחים, תנן כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן הא סתמא עלו נמי לבעלים לשם חובה אלמא סתמא נמי כלשמן דמי ורמינהו כל הגט שנכתב שלא לשם אשה פסול וסתמא נמי פסול, ושני זבחים בסתם לשמן עומדין אשה סתמא לאו לגירושין עומדת וכו' וגבי גט דסתמא פסול מנלן וכו', אלא מהא יתר ע"כ אמר ללבלר כתוב ולאיזה שארצה אגרש פסול לגרש בו, דלמא שאני התם דאין ברירה, אלא מהא הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש וכו', וארי' א"ש אף צריך שיניח מקום הרי את מותרת לכל אדם, והקשה כבודו לפמ"ש התוס' בגיטין (דף כ"ד) דאפילו למ"ד בעלמא יש ברירה מודה דאמר ללבלר כתוב וכו' פסול לגרש בו, משום דוכתב לה לשמה משמע שגם בשעת הכתיבה יהא מבורר לשמה, וביאר הפנ"י כוונת דבריהם, דהיכא שאינו מבורר בשעת כתיבה לא הוי אלא סתמא, וא"כ אכתי מוכח שפיר מהך מתני' דסתמא פסול למאן דס"ל יש ברירה, ואין לומר דפריך הש"ס דליכא הוכחה לכ"ע, דלמ"ד אין ברירה לא מוכח מהמשנה דסתמא פסול, דז"א דהא כמו"כ להמסקנא ליכא הוכחה אלא לחד אמורא, וכמ"ש התוס' דהוי למאן דאוקי מתני' כר"א דע"מ כרתי משא"כ למאן דאוקי לה כר"מ ומפרש למתני' דהוי מפני התקנה משום קטטה ולדידיה ליכא למידק מינה דסתמא פסול, עוד כתב כבודו להעיר עמ"ש התוס' ד"ה סתם אשה לאו לגירושין עומדת, דאפילו זינתה תחת בעלה מ"מ לאו

להתגרש בגט זה עומדת וגם אם לא ירצה הבעל לא יגרשנה אלא שלא תשמשנו, והקשה הגרע"א דהא משכחת נשים שעומדין להתגרש כגון נשא מעוברת חבירו וכה"ג שמחויב להוציאה בגט, ועפ"ז י"ל דמה שהכריחו התוס' לומר דאפי' בזינתה סתמא פסול, היינו משום דהא דסתמא פסול ילפינן מוכתב לה שצריך שיהא מבורר בשעת כתיבה, ובהך קרא כתיב כי מצא בה ערות דבר, ומבואר מזה דאפי' כשזינתה, כשמגרשה בגט שכתב סתמא פסול, ולעולם י"ל דבהנך שהיו מחייבין אותו להוציא, כשר הגט שנכתב סתמא, דבהו לא מיירי קרא עכ"ד:

ודברי כ"ת נפלאין ממני, דהא לא יתכן לומר שיש משמעות והכרח מלשון הכתוב דסתמא פסול, דא"כ מאי פריך הש"ס מזבחים לגירושין דהא שאני גירושין דגלי בה קרא דסתמא פסול וגזה"כ שיכתוב בפירוש לשמה, וגם למאן דדריש טעמא דקראי ליכא קושיא אי הוי דין גירושין שיכתוב בפירוש לשמה, וגם אין הכרח ומשמעות מלשון הכתוב דוכתב לה לשמה, לפסול סתמא אי הוי כמו בקדשים דסתמא כלשמן דמי, ופשיטא דאילו היינו אומרין דזינתה לגירושין עומדת ודסתמא כשר בה, ממילא היה זה בכלל וכתב לה לשמה, וליכא למימר דכיון שהכתוב כולל גם היכא דלאו לגירושין עומדת דממילא לא הוי בהו סתמא לשמה, מש"ה אמרינן כן גם היכא שזינתה, דהא ודאי ליתא, דבקרא לא כתיב אלא וכתב לה לשמה, וממילא היכא דסתמא לגירושין עומדת מהני סתמא משא"כ כשאינה עומדת לגירושין, (וגם יקשה ביותר לפי"ז קושיית הגרע"א דהאיכא נשא מעוברת חבירו וכה"ג), ובלא"ה ליתא דגם היכא שחייב לגרשה אין חיוב הגירושין אלא מדרבנן ומה"ת סגי בהפרשה, וא"כ מן התורה אין הבדל בין הנשים שעומדות לגירושין בין הנשים שאין עומדות לגירושין ושפיר כוללם הכתוב בלשון אחד, ודוקא בתר שתיקנו חכמים שמחויב דוקא לגרשה, היא עומדת לגירושין, וממילא סד"א דמהני כה"ג כשנכתב הגט סתמא, ומ"ש הפנ"י דהיכא שאינו מבורר בשעת כתיבה לא הוי אלא סתמא, כוונתו בזה לומר דכיון דסתמא לאו לגירושין עומדת וסתמא לא הויא לשמה, ממילא ל"מ מה שיש ברירה, משום דאכתי בשעת כתיבה לא היה אז מבורר והויא סתמא [ואם היה מקום לומר שיש משמעות מלשון הכתוב לפסול סתמא, דממילא ליכא פרכא מזבחים אגירושין אלא למ"ד אין ברירה דלדידיה אין פסול סתמא מצד לשון הכתוב אלא משום שאין ברירה, וא"כ שפיר דחי דשא"ה דאין ברירה כיון דליכא פרכא אלא למ"ד אין ברירה, אך כבר נתבאר דז"א), וגם גוף מ"ש לפרש דברי התוס' דכשאינו מבורר בשעת כתיבה הוי כסתמא, לא יתכן לומר כן דהא מבואר בלשון הש"ס בגיטין דקמ"ל בהא דקתני שפסול לגרש בו, דאין ברירה (וע' ב"ק ד' ס"ט תד"ה אלא) ודכיון

שאינו מבורר בשעת כתיבה גרע מסתמא דשמא כתב לאחרת, והיינו דקאמר דהא קמ"ל דאין ברירה היינו דלא תשיב לה מבורר בשעת כתיבה, ולא מוכח מינה דסתמא פסול, וגם הפנ"י לא כתב לפרש כוונת התוס' לומר דהוי כסתמא אלא די"ל דבגיטין גרע טפי כיון דסתמא פסול, ולהס"ד בזבחים סד"א דחשיב כסתמא, משא"כ להמסקנא:

ועמ"ש התוס' בזבחים (ד' ע"א) בהא דאיתא במתני' דקדשים בקדשים מין במינו זה יקרב לשם מי שהוא וכו' ופרש"י דכשיקריבנו יאמר הרי הוא לשם בעלים שלו, והקשו התוס' דהאמר בריש מכלתין דאתנו ב"ד דלא לימא לשמן דלמא אתי למימר שלא לשמן אלא לשם מי שהוא היינו סתמא וכו', וי"ל דפרש"י לטעמיה בעירובין (דף ל"ז) גבי ב' נשים שלקחו את קיניהן בעירוב, דאי אין ברירה י"ל דחטאת ועולה שהקריב לא שלה היו אלא של חברתה והוי קרבן הקרב בשינוי בעלים, דכשנתערבו ואינו יכול לכוון להקריב לשם בעלים שאינו יודע מי הם הבעלים, תו ל"ש לומר דסתמא לשמה קאי, ודוקא היכא שהבעלים ידועין אמרי' דסתמא קאי לשם בעלים, והתוספות הכא לטעמייהו בעירובין שם דגם כה"ג אמרינן דסתמא לשמה קאי):

ומ"ש התוס' בזבחים בהא דסתם אשה לאו לגירושין עומדת, דאפילו זינתה תחת בעלה מ"מ לאו להתגרש בגט זה עומדת, ביארתי בספרי אבן הראשה (סי' מ"ז) שיש מבארין שהוכיחו זה התוס' מהא דקאמר בגיטין (דף כ"ג) דמדקפסיל לארמאי לענין הבאה מכלל דלענין כתיבה כשר, ואס"ד דהיכא שזינתה כשר הגט שנכתב סתמא משום דלגירושין עומדת, יקשה מנ"ל להש"ס לדייק דבכ"מ כשר לענין כתיבה, דהא י"ל דמש"ה נקט לענין הבאה, משום דלענין כתיבה לא פסיקא ליה, דהיכא דזינתה דסתמא כשר ה"ה דכשר כתיבת ארמאי עמש"ש, וא"כ מוכח נמי דאפילו במעוברת חבירו וכה"ג שחייב לגרשה, מ"מ סתמא פסול, מדלא קאמר דמש"ה לא נקט ארמאי לענין כתיבה משום דזימנין משכחת דסתמא עומדת לגירושין (ומהא דקאמר (דף ע"א) דצריך שיאמר לסופר וכו' לא מוכח כ"כ דאין הכרח לומר דמיירי בכל גונא, וגם יש לדחות דהיינו משום דבעי שליחות], והדר יקשה קושיית הגרע"א דאכתי משכחת אשה דסתמא לגירושין עומדת כגון מעוברת חבירו וכה"ג, ודוקא זינתה שמאוסה בעיניו סגי בהפרשה, ואין ליישב ולומר דגם מעוב"ח וכה"ג אינה עומדת לגירושין מה"ת וסגי בהפרשה, וחיוב הגירושין הוי רק מדרבנן גזירה שמא יבא עליה, דז"א, דהא ממ"ש התוס' גבי זינתה שאם ירצה לא יגרשנה וכו', מבואר מדבריהם שאם יש עכ"פ חיוב מדרבנן לגרשה, תו הויא עומדת לגירושין:

ויתכן ליישב לענ"ד, דלכאורה קשה דהא בלא"ה לא דמי לזבחים שהזביחה לשמה הוי מצוה בעצם והדבר עומד לכך שיזבחהו לשמה, משא"כ בגירושין דגם היכא שמחויב לגרשה בגט דוקא, אכתי אין הגירושין מצוה בעצם וחיוב הגירושין הוא רק למנוע מתקלה ועבירה, וכן אי חייב לגרשה מטעם קנס, אכתי לא קעביד בזה מצוה, משא"כ בזבחים שמצוה לזבוח לשמה, ועמ"ש הט"א בר"ה (דף כ"ח) בענין עשיית מצוה אי סתמא לשמה קאי, ומה שהוקשה להתוס' מזינתה, היינו משום דקאמר בסוף גיטין דכשרואה את אשתו יוצאת וכו' ורוחצת במקום שבנ"א רוחצין זו מצוה מה"ת לגרשה שנא' כי מצא בה ערות דבר ושלחה מביתו וכו', וממילא היה מקום לומר דקעביד מצוה בגירושין כדמשמע לשון הש"ס ודממילא סתמא לגירושין עומדת, והוצרכו התוס' לתרץ שאם לא ירצה הבעל לא יגרשנה אלא שלא תשמשנו, ואין המצוה דוקא לגרשה בגט אלא לשלחה מביתו, ועי' יבמות (דף קי"ב), ומנושא מעוברת חבירו לא קשה כלל כיון שאין מצוה כה"ג בגירושין והוי רק חיוב מדרבנן למנוע מעבירה וכה"ג:

ובסוף גיטין קאמר זו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאת ורא"פ וטוה בשוק ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בנ"א עם בנ"א ס"ד אלא במקום שבנ"א רוחצין זו מצוה מה"ת לגרשה, ובתד"ה עם בנ"א ס"ד פירש בקונטרס א"כ רגלים לדבר שזונה היא, ואסורה לו וחובה לגרשה ולא מצוה, וקשה דהא טוה בשוק ויוצאה ורא"פ נמי חובה לגרשה וכו' ע"ש, ולכאורה היה מקום לפרש עפמ"ש בירוש' ובתוס' גיטין (דף ע"ט) דהיכא שזינתה מאוסה היא בעיניו ואין לחוש לקלקולא, והיינו דפריך הש"ס רוחצת עם בנ"א ס"ד, דכיון שרגל"ד שזונה היא מאוסה בעיניו וליכא חשש שיבא עליה וסגי בהפרשה, ולמה יהא מצוה לגרשה ותהא חוטאת נשכרת, והלא יוכל לפרוש ממנה ויפטור משכו"ע ולישא אחרת, ומשני דבמקום שבנ"א רוחצין דהוי רק ענין כיעור לחוד ולא מאיסא כ"כ בעיניו וממילא לא סגי בהפרשה משום דיש לחוש לקלקולא ומש"ה חייב לגרשה בגט, וממילא מיושב קושיית התוס', דכשיוצאת ורא"פ וטוה בשוק וכו' מצוה שיגרשנה בגט משום דלא מאיסא כ"כ בעיניו וחיישינן שמא יאמין לדבריה שלא נטמאה ויבא עליה, וי"ל דלא ניחא להו לפרש"י והתוס' לפרש כן, משום דמשמע לשון הש"ס דהוי גזה"כ ומצוה מה"ת, והדר יקשה מאי פריך הש"ס, דמנלן לומר דטעמא דקרא הוי משום חשש קלקולא:

ולכאורה קשה הא דדייק הש"ס דמדקפסיל לארמאי לענין הבאה מכלל דלענין כתיבה כשר, דהא י"ל לפמ"ש התוס' דארמאי אדעתיה דנפשיה עביד היינו שעושה סתם, ולכאורה הוי זה ספק בעלמא, וכן לפרש"י הוי ספק בעלמא שמא גמר בלבו לשם אתר,

וא"כ י"ל דנקט פסול כנעני לענין הבאה שבודאי פסול משא"כ לענין כתיבה שאינו אלא ספק פסול [כעין קושיית המפרשים עמ"ש התוס' במנחות (דף מ"ב) להקשות דל"ל למעט ארמאי מקשרתם וכתבתם תיפוק דסתמא לא הוי לשמה, דהא י"ל דאתי קרא לומר שבודאי פסול], אמנם יש מקום לומר קצת דכיון דקעביד אדעתא דנפשיה, הוי פסול בבירור, דנהי שא"צ שליחות בכתיבה, מ"מ הא כתבו התוס' דכשלא צוה הבעל לא חשיב לשמה אלא סתמא, וההכרח לומר דהא דל"מ מחשבת לשמה של הסופר בלא צווי הבעל, היינו משום דוכתב משמע שיכתוב הבעל, אלא שפעמים שאין הבעל יכול לכתוב בעצמו, ובהכרח כוונת הכתוב שיכתוב הסופר בצווי הבעל ומבטל מחשבו לצווי הבעל [שיכתוב לשמה], וכיון שהסופר משעבד עצמו למצות התורה, מבטל מחשבת עצמו, וכותב רק ע"פ צווי הבעל, כעין סברת הרמב"ם (פ"ב מגירושין) במה שהועיל כפייה עד שיאמר רוצה אני, משום שעצם רצונו הוא לציית למצות התורה, ודוקא הכתיבה פעמים שא"א בבעל, אבל המחשבה אפשר בבעל כמ"ש, וממילא גם כשארמאי כותב לשמה אכתי קעביד אדעתא דנפשיה, ורק סופר ישראל מבטל מחשבת עצמו בדבר הנוגע למצות התורה ע"פ סברת רמב"ם הנ"ל וליכא עירוב מחשבות וצ"ע:

והנה בגוף סברת התוס' דוכתב לה לשמה משמע שיהא מבורר בשעת כתיבה, וכ"כ התוס' בע"א (דף ס"ג) ד"ה כגון, דאין שם אתנן חל אפי' למאן דאית ליה ברירה אלא על המבורר בשעת ביאה, תמה הישׁ"ש בב"ק בדיני ברירה, דא"כ יקשה למאי הוצרך הש"ס לומר וצריכא דאי אתמר בהא בהא קאמר ר' יוחנן דאין ברירה משום דבעינן לה לשמה אבל התם מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל אבל ירושה ומתנה לא, דהיינו דסד"א דמתנה אינה חוזרת ביובל ודלא כהלכתא, דלמאי הוצרך לומר זה, ותיפוק ליה דשאני הכא שצריך שיהא מבורר בשעת כתיבה, וגם צריך להבין למאי הוצרך הש"ס לומר שיש ב' חילוקים דבעי לה לשמה, והא דהתם מכר הוא דאמר רחמנא וכו', ובספרי אבן הראשה (סי' כ"א) הארכתי ליישב זה:

וכעת נראה ליישב לענ"ד עפמ"ש החו"ד בקונטרס הספיקות ם מהסוגיא דסוטה (דף כ"ט) דכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל טמא ודאי הוא דלא יאכל וכו' וכתיב כל טהור יאכל בשר, טהור ודאי הוא דיאכל וכו', דמוכח מזה דבכ"מ משמעות לישנא, דקרא הוי על הודאי ולא על הספק, ושאני היכא דכתב רחמנא קום ועשה לשב ואל תעשה דבמקום דמזהיר קרא בקום ועשה מחויב שיהא בודאי יע"ש, והיינו דקאמר דבהא קאמר ר"י דאין ברירה משום דבעי' לה לשמה ומש"ה קאמר דאף אחרון אינו פוסל לכהונה, ואין להקשות דעכ"פ תיפסל לכהונה משום דהוי ספק גירושין שמא נכתב

בעבורה, דגם כשאין ברירה הוי ספק בעלמא וע' דף מ"ז תד"ה טבל, ואינו ודאי שנכתב בעד אחרת, דלא קשיא, דכיון דכתיב וכתב לה לשמה צריך שיהא ודאי לשמה ומשמעות הכתוב שיכתוב לה בבירור, והכא שאין הכתיבה לה בבירור כיון דאין ברירה (והוי רק דרך ספק) אינו בכלל משמעות הכתוב דוכתב לה, ואף ספק גירושין ליכא. אבל התם גבי האחין שחלקו סד"א דאינו חוזר ביובל גם כדאין ברירה, משום דאכתי אינו אלא ספק בעלמא ואינו ודאי שנטל חלק חבירו, ואין להחמיר להחזיר ביובל מטעם ספק מצוה, דהא מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל אבל ירושה ומתנה לא, ומשום דבמתנה איכא פלוגתא אי הויא כמכר משום דאי לאו דמטיא הנאה לידיה לא הוה יהב ליה, וקיי"ל כהמיקל לפי שנחשב הדבר בספק, ועמ"ש לעיל (סי' מ"א), ובכל מתנה יש ספק ענין מכר, ומ"מ אינה חוזרת ביובל, וגם לפום דקיי"ל כרבנן דר"מ דמתנה חוזרת ביובל, ילפי לה מגזה"כ דתשובו לרבות את המתנה כמבואר בבכורות (דף נ"ב), וש"מ דבלא גזה"כ ויתורא סד"א שגם מתנה אינה בכלל מכר, ומוכח מזה דאינו חוזר ביובל אלא כשהוא מכר ודאי, וכל שהוא דרך ספק אינו בכלל כוונת התורה ואף ספק מצוה ליכא וממילא ה"נ נהי דאין ברירה אין חוזר ביובל כיון שאינו ודאי מכר והוי ספק ירושה, והכא ליכא גזה"כ ויתור לרבות, והדר קאמר הש"ס ואי אשמועינן שדה משום דלחומרא וכו' ומשום דליכא פסידא בחזרה ביובל כשמחזירין זל"ז:

סימן מג

התוס' כתבו ביבמות (דף י') ד"ה לר' יהודה נמי משכחת לה דאי עבר ונסיב, תימא דבלא דאי עבר ונסיב נמי משכחת לה שקידש ולא בעל דאפי' אביי דאמר בפ' בתרא דקדושין (דף ע"ח) גבי אלמנה לכה"ג קידש לוקה היינו משום דכתיב לא יקח אבל הכא לא יגלה כתיב, וי"ל דשמא אסור לקדש מדרבנן שמא יבעול, ואפי' יהא מותר לקדשה חשיב דאי, מטעם שאסור לבא עליה, והקשה בשעה"מ (פ"ז ממעילה) מהא דקאמר בסוטה (דף מ"ד) מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה פרט לאלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו' לימא דלא כריה"ג דאי ריה"ג האמר הירא ורך הלבב זה המתירא מעבירות שבידו, אפי' תימא ריה"ג כדרבה דאמר רבה לעולם אינו חייב עד שיבעול, ואס"ד שאסור לקדש מדרבנן, אכתי הוי דלא כריה"ג דס"ל דאפי' עבר על דברי סופרים חוזר מעורכי המלחמה:

ולענ"ד יש ליישב זה, ואדרבה משמע מהך סוגיא שאסור לקדש מדרבנן שמא יבעול, מדקאמר הש"ס לימא דלא כריה"ג ולא קאמר עדיפא מינה דאפי' כר' יוסי לא אתיא, דהא

גם ר' יוסי מודה שחוזר מעוה"מ כשעבר על דברי תורה, כדקאמר הש"ס מאי איכא בין ר' יוסי לריה"ג איכא בינייהו עבירה דרבנן, ויש ליישב זה דלפום דקאמר לעיל ולא חנכו פרט לגזלן לימא דלא כריה"ג דאמר וכו' המתירא מעבירות שבידו, אפי' תימא ריה"ג כגון דעביד תשובה ויהב דמי, ה"נ י"ל שעשה תשובה על מה שקידשה באיסור, ובמה שאינו מגרשה אינו עובר אלא על איסור מדרבנן דחיישינן שמא יבעול [והגם דקאמר בבכורות (דף ל') דכדהוה חשוד אשביעית ואטהרות ואתא קמי רבנן וקבל חברות אתרווייהו והדר איחשד אחד מינייהו, מיגו דחשיד אהא חשיד נמי אאידך, לא שייך זה הכא שעשה תשובה על איסור מה"ת ואינו שב על איסור מדרבנן, ואין בזה הוכחה שתשובתו היא בשקר], ומש"ה קאמר הש"ס דוקא דלא אתיא כריה"ג, ומשום דעכ"פ עובר על איסור דרבנן במה שאינו מגרשה, והגם שכתבו התוס' ביבמות (דף ל"ו) ד"ה ולא קתני יפריש, כשקינא לה ונסתרה לא חיישינן שיבא עליה כיון דאסורה ליה מדאורייתא וסגי בהפרשה, אכתי הכא שכבר נחשד לעבור על איסור תורה במה שקידשה, תו חיישי' שמא יבעול וכיון שנחשד ע"ז הגם שעשה תשובה חייב מדרבנן לגרשה, ושפיר משני דאפי' תימא ריה"ג כדרבה שאינו חייב עד שיבעול, והגם שאסור לקדש מדרבנן, י"ל שעשה תשובה, ואינו מחויב לגרשה דוקא דסגי בהפרשה בעלמא, משום דנהי שנחשד לעבור על איסור קדושין מדרבנן לא נחשד לבעול ולעבור על איסור ד"ת, והיינו דקאמר לא לקחה ולא לקחה פרט לאלמנה לכה"ג, דסד"א שחוזר בשבילה מעורכי המלחמה הגם שהפרישה כל שלא גירשה והיא עדיין ארוסתו, קמ"ל דכיון שאינה עומדת להיות אשתו דהוי ביאת איסור, נתמעט לקיחת איסור, ועמ"ש המאירי דלר"י אינו חוזר אלא על עבירות של תורה שידועות לכל ואינו שב מהם, וא"כ מיושב דלא פריך הש"ס אליבא דר' יוסי, משום די"ל שבקדושין לחוד אין האיסור ידוע כ"כ, ומש"ה גבי ולא חנכו פרט לגזלן, נמי פריך דוקא אליבא דריה"ג, דממילא גם כדיהב דמי דהוי חמסן ולא משמע לאינשי דעביד איסורא בהכי, אכתי עבירה היא בידו, והוצרך לתרץ דמיירי כשעשה תשובה, אמנם יקשה לפ"ז הא דקאמר מאי איכא בין יר"י לריה"ג א"ב עבירה דרבנן ולא קאמר דא"ב עבירה שאינה ידועה לכל ויש להאריך ובפרש"י דלריה"ג אפי' ד"ס, ובסה"מ להרמב"ם שבכלל ד"ס הוי כשאין מפורש בתורה, ושח בין תפלה לתפלה, להתוס' גרם ברכה שא"צ, וע' מ"א (סי' רט"ו) להרמב"ם אי הוי מה"ת]:

סימן מד

הט"ז אה"ע (סי' קס"ה סק"ו) כתב וז"ל כ"ש אם אנו רואין שמכוין לשם ממון ורוצה לעגנה דכופין אותו ולא אמרו דאין כופין אלא דוקא אם היא אינה רוצה לחלוק בנכסים כתקנת הקהלות דהא קיי"ל באם יש לו אשה דכופין לחלוץ אפי' אם הוא רוצה לייבם וכ"ש בזה שא"א לייבם שיש לסמוך ע"ז ע"פ הדרך שזכרנו והכל מודים בזה עכ"ל, וכן משמע מלשון הרמ"א בשו"ע שכתב וז"ל והמנהג כסברא הראשונה שאין כופין לחליצה כלל אפי' יודעין בו שנתן עיניו בממון (מהר"ם פדואה) אלא מפשרים ביניהם כפי תקנת הקהלות, וכל זה כשהוא אומר שרוצה להתייבם ואפשר להתייבם שאין חשש איסור ביבומו אבל אם אומר שאינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ כופין אותו וכו' עכ"ל, ומתבאר מזה שבמקום שגם אם תתרצה היבמה להתיבם אין מניחין אותן לייבם ואין המניעה מצדה, ממילא גם כשמערים ואומר שברצונו ליבמה, הוי כמו שאומר שאינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ, שהוא יודע שב"ד לא יניחו אותם לייבם ותתעגן (וגם לא ישיגו רשיון הנדרש כחוק) ובפרט כשגלוי לכל מטרתו וכוונתו להעמיס עליה שתתן לו סך מסוים, דממילא יש חשש איסור ביבומו שיכוין לשם ממון, וע"ש בט"ז שכתב דמהר"ם פדואה פסק כן לפי ששם היה היתר לייבם אפילו היה לו אשה שכן נוהגין במדינות אחרות וכו', ולפי שבמקומו במדינת איטליא היו מניחין לייבם, משא"כ במדינתנו שאין מניחין אותן לייבם גם כששניהם רוצין ביבום (אא"כ ידוע שמתכוונים לשם מצוה), ומה שהביא הרמ"א דברי מהר"ם פדואה הוא לומר שאין כופין אותו שיחלוץ ושתטול בשלימות דמי כתובתה, אלא מפשרין ביניהם כפי תקנת הקהלות, וכשהיבם אינו מתרצה בתקנת הקהלות ומבקש ממון הרבה ורוצה לעגנה כופין אותו שיחלוץ לה, וכן הדבר מוכרח מהמבואר בתה"ד (סי' ר"כ) ובב"ש (ס"ק י') בטעם מה שתיקנו הקהלות שיחלוקו כל הנכסים שהניח אפי' אינו מגיע החצי לכדי כתובתה, שתקנו זה לטובת היבמה כדי שלא תתעגן, ואם נאמר שאין ביכולת לכופו כשאינו מתרצה בתקנת הקהלות, לא הועילו הקהלות בתקנתם, ואם היבם איש ישר וצייית דינא, יחלוץ ויתן לה כתובתה כדינא דגמרא ולא יבא עליה בעקיפין ואין צורך לתקנה, וא"כ התקנה הוא רק לרעתה שלא תטול דמי כתובתה, וההכרח לומר שהועילו בתקנתם שלא יוכל היבם לעגנה ולבקש ממנה ממון יותר וכופין אותו שיחלוץ לה, ומה שלא הניחו על דינא דגמרא שתטול כתובתה, הוא משום שאין הדין נותן לכופו שיחלוץ ויתן לה דמי כתובתה, כמבואר בתה"ד בשם או"ז דכשהיבם הוא אנוס בתקנתא דרבנן שלא יוכל לייבמה אין לה כתובה אפי' חלצה כיון שהוא אנוס בדבר שהיה ברצונו לייבמה אלא דלא שבקינן ליה ע"ש,

וא"כ נהי שאנו מכריעין לדינא שאין מניחין לייבם מטעם חשש שאינו מכוין לשם מצוה, בכ"ז אין להפסיד זכותו בנכסי המת, דלענין דברים שבממון יוכל לומר קים לי כהסוברים כרבנן דאבא שאול דיבמה יבא עליה מ"מ גם כשמכוין לשם ממון וכדומה, או שיאמר שיודע בנפשו שמכוין לשם מצוה, רק שהוא אנוס ע"פ הפוסקים שאין מניחין אותו לייבמה, והוא מוכרח לחלוץ לה כדי שלא תתעגן, ואין לו להפסיד זכותו בנכסי אחיו, כיון שהוא אנוס בתקנתא דרבנן, ולזה תקנו הקהלות שלא יפסיד הזכות שיש לו בנכסי אחיו בהיותה שומרת יבם, ושיחלוקו כל הנכסים שהניח אפי' אינו מגיע החצי לכדי כתובתה, שבזה אינו מפסיד מזכותו בנכסי אחיו, שבהיותה שומ"י יש לו מחצה בנכסים וע' ב"ש (ס"ק י') שכתב וז"ל דהיא נוטלת נ"מ בראש ואח"כ חולקין, וצ"ל דמהר"ם לא היה צריך לפרוש נכסי מלוג כיון שבידה הוא ותופשת מה שבידה משא"כ נכסי צאן ברזל אף אם אחר מיתת בעלה בידה הם מכל מקום ידו כידה והוי כאילו בידו ג"כ עכ"ל, וע' (סי' ק"ס סעיף ו') שבנצ"ב שהכניסה לאחיו אין ליבם בפירותיה אלא מחצה, וע"ש (סעיף ז') דמתה כשהיא שומ"י יורשיה יורשין נ"מ שלה וחצי נכסי צ"ב וע"ש בב"ש, וגם אם היה עדיפות לזכותו מזכותה בנכסים, אכתי כיון שגם היא באה בטענה שאין חצונה להתייבם ודקים לה דמצות חליצה קודמת וכהכרעת השו"ע, ולכ"ע אין להכריחה שתתיבם לו, ממילא שוה זכותה לזכותו ויחלוקו בנכסים, וכשאינו רוצה להתפשר כפי תקנת הקהלות כופין אותו לחלוץ, כיון שאין מפקיעין ממנו הזכות שיש לו בנכסים, אלא שלא ירויח יותר, ואין יכול להכריחה שתתיבם לו ויזכה בכל הנכסים:

ומה שמבואר בב"ש (ס"ק י"א) על המבואר בשו"ע דאפילו יש לה שטר חליצה מן האחין צריכה להתפשר עמהם בממון אם לא שפירשו בהדיא לחלוץ לה בחנם וז"ל ואם אח"כ אומר שרצונו לייבם אותה אין כופין אותו לחלוץ כי שמא הלכה מצות יבום קודמת והוי כמתנה עמ"ש בתורה כן איתא בכמה תשובות וכ"כ הב"ח עכ"ל, וכן פסקו הגאונים האחרונים כמ"ש הפ"ת בשם הפנים מאירות והח"ס, לענ"ד אין כוונת הב"ש והאחרונים לחלוק על המבואר בט"ז והמוכרח מגוף תקנת הקהלות שאם אינו רוצה כפי תקנת הקהלות כופין אותו לחלוץ, אלא שכתב שאין כופין אותו לחלוץ בחנם ולא מהני השטר חליצה משום דהוי כמתנה עמ"ש בתורה, ואין הדבר מסור בידו להתנות, דשמא קיי"ל דמצות יבום קודמת ומחויב ליבמה ולכוון לשם מצוה, והגם שאין אנו מניחין ליבם מטעם חשש שמא יכוון שלא לשם מצוה, מ"מ אין הדבר מסור בידו ואין בתנאו כלום, וממילא ישאר הדבר כפי תקנת הקהלות שלא יפסיד זכותו במחצית הנכסים, וכן יש לפרש כוונת דברי הב"ח, דהא הב"ח כתב שם מקודם וז"ל שבידוע שאינו מכוון לשם

מצוה כופין וכו' והכי נקטינן עכ"ל, רק שבא אח"כ לומר טעם התקנה והמנהג לפשר ביניהם, ואע"פ שנתקשר בק"ס קודם החופה לחלוץ לה בחנם אין כופין אותו לחלוץ בחנם, ומ"ש הב"ח דנהגינן לפשר ביניהם כדי שיחלוץ ברצון, אין כוונתו לומר שגם אם לא יתרצה בתקנת הקהלות אין לכופו לחלוץ, רק שכתב שע"פ הרוב הוא מתרצה עי"ז לחלוץ ברצון, ובודאי עדיף שיחלוץ ברצון, ופעמים שמתפשר ליטול פחות מכפי תקנת הקהלות רק שלא תטול דמי כתובה ותוספת בשלימות, וכן מבואר ממ"ש הב"ש (ס"ק א') וז"ל דאין כופין אף דיש לו אשה וידוע כוונתם שלא לשם מצוה וכו' וע' תשובת מהר"ם מלובלין (סי' ל"ח) עכ"ל, ובמהר"ם מלובלין שם מפורש שיתפשרו ביניהם שתתן חצי עזבון בעלה ואם לא יוכלו להתפשר ביניהם אזי יראו אם יכולין להטעותו לפסוק לו ממון הרבה עד שיחלוץ לה ואם אין יכולין להטעותו יכופו אותו עד שיחלוץ יע"ש, ומשמע מזה דדברי הב"ש סובבין עמ"ש בש"ע מחלוקת הפוסקים אם כופין אותו לחלוץ בחנם, כשאינה רוצית לחלוק בנכסים כפי התקנה, וכן מ"ש הפנים מאירות (ח"ב ת' קמ"ז והובא בפ"ת סק"י) שהיה חשש באם באנו לחייבו לחלוץ שיטעון שרוצה לייבם ע"כ עשינו הטוב והישר ופשרנו אותם וכו' אף שלא יגיע לה כל התוספת כתובה וכו' ע"ש, הוי הכל לענין שאין מחויב לחלוץ וליטול בפחות מכפי תקנת הקהלות, והגם שהתחייב לה קודם נישואיה שאם תזדקק ליבום יחלוץ לה בחנם, אין בתנאו ממש, וכן כתב החתם סופר לענין מי שהתחייב עצמו לגיסתו בשעת נשואי אחיו לחלוץ לה בחנם וכו' ע"ש, ואין הכרח לומר שהם חולקין על הט"ז והמוכרח מגוף תקנת הקהלות שאם רוצה דוקא שתתן לו סך מסוים יותר מכפי התקנה כופין שיחלוץ לה כפי תקנת הקהלות וכדי שלא תתעגן, וע' תשב"ץ (ח"ב ת' ק"פ) דכיון שמ"ח קודמת כופין אותו לחלוץ וכן ע"י א"י שאומרין לו עשה מה שישראל אומרין לך, וע"ש חלק ד' בחוט המשולש (ענין מ') וכתב וז"ל ואל ישעה בדברי שקר לאמר כי החליצה תביא לידי מיתה, כי דברים אלו הם דברי מינות, כי מצות התורה מביאות לחיים נצחיים ולידי טובות העוה"ז וכו', ועמ"ש הב"ש (סי' קל"ד ס"ק ט"ו) דה"ה אם אומרים סתם תן גט כיון שבא ע"י ישראל, וחליצה קיל טפי כמבואר בריב"ש (סי' תפ"ב) והובא בב"ש (ס"ק נ"ה), [וע' טור שהביא נוסחא ברמב"ם היכא שכפו מעצמן וכו'], בפרט שענין החליצה וזקוק ליבום הוא רק ע"פ דת ישראל, וכוונת העישוי רק שיעשה מה שב"ד אומרין [ובגט שעכ"פ נהוג בב"נ מעשה הגירושין, אלא שאין נוהגין בגט וע' ירוש' ריש קידושין, י"ל טפי דעבדי אדעתא דנפשייהו שיגרשנה וישלחנה מביתו, ולא שיקיים בזה חוק התורה] והגם שלענין כפיה עד שיאמר רוצה אני, י"ל גריעות בחליצה, עפמ"ש הרמב"ם ספ"ב מגירושין דכיון שרוצה

במעשה המצוה ויצרו הוא שתקפו וכיון שאמר רוצה אני גירש לרצונו, והכא בענין מצות חליצה, אדרבה לפי חפץ נפש ישראל בעצם לקיים מצות הי"ת, הוא לייבמה לשם מצוה, ומה שמצות חליצה קודמת הוא מצד שאין מתכוונין לשם מצוה אלא לשם נוי וממון, והוא מצד החומר ומה שתוקפו יצרו לנטות לכוונה אחרת, וכיון שהוא אנוס לחלוץ, וגם עצם רצונו אינו לחלוץ אלא לייבם, גרע טפי מבגט, מ"מ בנ"ד מבואר בשו"ע דאדרבה בחליצה קיל טפי וכמ"ש הריב"ש בטעם הדבר ע"ש:

וע' יבמות (דף נ"ג) דפריך הש"ס על המשנה דהבא על יבמתו באונס קנה דאילימא כשאנסוהו פרסיים ובא עליה והאמר רבא אין אונס לערוה וכו', והוכיתו מזה התוס' דדבר שעושה מעצמו אפי' ע"י אונס ופחד לדעת חשיב מדלא מתרץ שאנסוהו שיבעול, ועמ"ש הגרע"א (סי' רכ"א) בשם בנו הגאון רש"א, די"ל דכיון דמהני בקרבן וגט כפייה עד שיאמר רוצה אני משום דאגב אונסיה דמצוה גמר ומגרש, ה"נ כיון דאיכא מצוה דיבום גמר ונתרצה ליבמה ואין כאן שמץ אונס וכמפורש בכמה דוכתי בש"ס, ואין צורך להמשנה להשמיענו זה, והשיבו אביו הגרע"א זצ"ל (תשו' רכ"ב אות י"ט) וז"ל גם אינו דומה להתם, דהכא ליכא בזה אונס מצוה דהא אין המצוה ליבם דוקא, דהתורה מסרה לו הברירה ליבמה או לחלוץ, וכמו לדידן אף לאבא שאול דמצות חליצה קודמת, מ"מ אם כפו אותו לחלוץ עד שיאמר רוצה אני מקרי חליצה מעושית, ה"נ ביבום אילו היה הדין דבעי שלא באונס היה הדין כן דל"מ כפייה זו עכ"ל, ולענ"ד לא מוכח כ"כ מהא דמקרי חליצה מעושית גם למ"ד דמצות חליצה קודמת, דהיינו משום דלכ"ע מצות יבום קודמת בעצם, וחליצה במקום יבום לאו מצוה היא וע' בדף כ"א, אלא דעכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה מ"ח קודמת לאבא שאול דהכונס יבמתו לשם נוי וכו' כאילו פוגע בערוה, וא"כ עצם המצוה אינו לחלוץ אלא לייבם ולכוון לשם מצוה, משא"כ כשמיבמה י"ל דכיון שרוצה במעשה המצוה ויצרו הוא שתוקפו, כשנאנס לבא עליה גמר ונתרצה ליבמה ולכוון לשם מצוה וכשאנסוהו לזה בודאי אינו מכוון לשם נוי ודבר אחר, אמנם לענ"ד בלא"ה מיושב מ"ש התוס' דהומ"ל שאנסוהו שיבעלנה, דהא הו"מ הש"ס לאוקי מתני' היכא שהמצוה דוקא בחליצה ולא ביבום וכגון חייבי לאוין דרמיין לחליצה ולא ליבום ואם בעלו קנו ויוצאת בגט כמבואר _(דף כ') (וכן נודרת הנאה וכו'), דלא שייך בזה לומר דמשום המצוה גמר ונתרצה ליבמה, דהא אדרבה אסור ליבמה לכתחלה, וגזה"כ דגם כשאנסוהו פרסיים קנה ויוצאת בגט, ומש"ה הגם דקאמר בר"ה (דף כ"ח) דכפאוהו פרסיים ואכל מצה יצא [וגם אי נימא שיצא גם כשתחבו בבית הבליעה] היינו דוקא התם דאיכא מצוה, וזמנה קבוע וא"א להפטר ממנה, משא"כ הכא לא מיבעיא

כה"ג דליכא מצוה כלל, אלא גם ביבום דעלמא, כשיש עוד אחין יכול להפטר הימנה, ולכתחלה הוא שמצוה בגדול לייבם וגם אין הזמן קבוע], ובלא"ה שאני התם שאין הנאה לפרסיים במה שיאכל המצה רק שכופין אותו לקיים המצוה וע"ד ב"ד ישראל הן עושין וכהא דגיטין (דף פ"ח) שאומרין פשה מה שישראל אומרין לך ובני עשויי נינהו יע"ש [וע' פסחים צ"א רש"י ד"ה בית] משא"כ כשאנסוהו לבא על יבמתו, בודאי אינו ע"ד ב"ד שלא יצוו לעשות פריצות בפרט דאין כופין לייבם ויוכל לחלוץ, רק שהפרסיים רוצין בפריצות וכה"ג ודאי דחשיב אונס גמור, וגם עמ"ש התוס' די"מ דה"ק בין שיהא אותו שוגג ומזיד באונס וכו'. והיכא שלא ידע שהיא יבמתו הוי כמו שלא ידע שהוא מצה דהוי מתעסק בעלמא ולא יצא כמ"ש הר"ן, והגם דכבר השמיענו דבין בשוגג קמ"ל דגם אם היה שוגג ואנוס ג"כ קנה, וגם קמ"ל דביאת אונס הוי קנין וזכה בנחלה, ולא מצינו אלא קיום מצוה באונס, ולא שיהא מעשה קנין באונס, וקמ"ל דהכא גזה"כ להשוות אונס לרצון. וסברת התוס' דכשעושה מעצמו אפילו ע"י אונס ופחד חשיב לדעת, דהוי לכאורה היפוך המבואר בכל הש"ס דחשיב אונס ויש מפרשים כוונתם דלענין יבום הוי מילתא דפשיטא כיון דכבר קתני שא"צ כוונה וכמ"ש בחידושי הרשב"א, ומוקשה לפ"ז המבואר בתוס' גם עמ"ש אין אונס לערוה ודכה"ג יואי"ע], י"ל קצת עפמ"ש בירוש' (פ"ד דסוטה ה"ה) א"ל נאנסתי כו' ולבסוף אינו ערב לו כו' וע' כתובות (דף נ"א) וגם באיש מצינו בסוטה (דף ט') ותאלצהו כו'. ומש"ה כשעושה מעצמו אפי' ע"י אונס חשיב לדעת דהא מתרצה תיכף אח"כ. וגם אינו קץ לגמרי מדיכול לעשות זה ועי' זבחים (דף קט"ז) עמ"ש ולא קמה וגו'. ודוקא כשלא עשה מעצמו חשיב שלא לדעת (ובתשו' גאונים בתראי (ת' לב) שבזה"ז שא"א לייבם לכ"ע כופין לחלוץ]:

ועמ"ש חותני הגאון זצ"ל בברית יעקב (או"ח סי' ט"ו) עמ"ש התוס' בסוכה (דף ל') בהא דיליף מקרא דאין יוצא במצה של טבל דתיפוק ליה דהוי מצוה הבאה בעבירה. וכתב דאצטריך קרא כשכפאוהו פרסיים לאכול זה דתו ליכא עבירה וקמ"ל הדרש מלא תאכל עליו חמץ יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל. וכיון דלולי האונס היתה אסורה משום טבל ולא חייל עלה איסורא דחמץ. אינו יוצא במצה זו אפי' היכא דכפוהו לאכול ע"ש שהאריך בזה. ולענ"ד ז"א, דכל מה דיצא כשאכל מצה ע"י כפיה היינו דכיון דאיכא מצוה גמר ונתרצה לזה [ועמ"ש הרמב"ם ספ"ב מגירושין דכיון שתשש יצרו ואמר רוצה אני כו']. ולא שייכה זה במצה של טבל דהויא מצה"ב, ולא יצא חובת מצה כשאוכלה ברצון. וכיון דליכא מצוה לאוכלה, תו ל"מ הכפייה, דל"ש לומר שרצונו בעצם לאכול כדי לקיים המצוה, כיון דאדרבה הויא מצה"ב:

ועמ"ש הב"ש (סימן קס"ה ס"ק ד) דאם היה לו אשה בעת שנפלה לפניו ליבום והיתה אסורה עליו מחמת תקנת ר"ג י"ל דגרע טפי דאין היתר לאיסור זה. משא"כ כשנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה, כיון דמהני התרה, מותרת לו כשמצאה היתר לנדרה, הגם שהיתה אסורה לו בעת שנפלה לפניו. ותמה ע"ז חה"ג זצ"ל בבר"י חלק אה"ע (תשובה א), דהא כתבו התוס' והרא"ש ריש יבמות דמש"ה כשהיתה נדה בעת שנפלה ליבמה, שריא ליה כשתטהר, ולא אמרינן דכיון שנאסרה שעה אחת אסורה עליו עולמית, משום דאף בימי נדתה בת חליצה היא ואם בא עליה היבם קנאה כדאמר בפסחים (דף עב), וא"כ ה"נ כיון דכשיש לו אשה, בת חליצה היא ואם בא עליה יבם קנאה, לא נאסרה עליו עולמית. ולענ"ד יש ליישב דברי הב"ש. דהנה התוס' כתבו וז"ל, אלה"ק דנדה תאסר ליבם אע"פ שמטהרת אח"כ כמו אחות אשתו שאין מתיבמת אפי' מתה אשתו אח"כ, דלא דמי דאחות אשה ושאר עריות האיסור עומד על היבם טפי משאר בנ"א. אבל נדה לכ"ע אסירא, ואפי' בנדתה משמע דבת יבום היא דקאמר ר' יוחנן אשתו נדה בעל חייב יבמתו נדה בעל פטור ופריך עלה מ"ש יבמתו דקעביד מצוה כו' משמע דקני לה כו' עכ"ל, ומשמע מלשונם דמ"ש דבת יבום היא, נמשך עמ"ש למעלה, ומפרש מ"ש מקודם דשאני נדה שאין איסורה עומד טפי על היבם משאר בנ"א, ואילו היינו אומרין דלא קני לה כשבעל יבמתו נדה, היינו אומרין שאיסורה עומד טפי על היבם. דכשבא עליה אחר קנאה הגם דהויא ביאת איסור וכמ"ש התוס' ביבמות (דף נז), ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' כ"ח), ועי' קדושין (דף כב) אלא מעתה ש"כ תקנה בביאה כו'. ועמ"ש המקנה קדושין (דף נ"א) דכיון דבקדושי ביאה בח"ל ל"ש לומר דהוי קשאמל"ב, איתקש לזה ק"כ. ולענ"ד י"ל כמ"ש הנ"ב דתפסי קדושי ביאה, לפי שהיה יכול להיות הקנין בהיתר בקדושי כסף ושטר. והשתא אי נימא דלענין ק"כ הוי קדושין שאמל"ב, לא משכחת קנין דהיתר, וגם קדושי ביאה לא יחולו, ושפיר כ' התוס' שם בקדושין. ועכ"פ אין לחלק בין ק"כ לקדושי ביאה ותופסין בנדה [וגם למ"ד אין חופה לפסולות עכ"פ מהני לעשותה אירוסין דזה אפשר בהיתר בק"כ ושטר]. והיה מקום לומר דמ"מ יבם לא קנאה, לפי שאין לו קנין אחר בה אלא בביאה ולא משכחת לגבי יבם קנין דהיתר בימי נדתה (ומאמר דאיסורא לא קני ע' ד' כ"ט). גם דיבום הוי ביאת מצוה. וכל שהוא בעבירה ולא מצוה י"ל דלא חשיבא יבום ולא קנאה, וממילא היה איסור נדה עומד טפי על היבם משאר בנ"א. לזה הוצרכו התוס' לומר דאפי' בנדתה בת יבום היא וקני לה בדיעבד, וממילא אין איסורה עומד טפי על היבם משאר בנ"א, והוא נמשך למ"ש התוס' מקודם, ושפיר כתב הב"ש במי שהיתה לו אשה בעת שנפלה לפניו ליבום. די"ל דכיון

שנאסרה לו שעה אחת אסורה עליו עולמית, כיון דהכא האיסור מיוחד להיבם שיש לו אשה אחרת, ומותרת לאדם אחר פנוי, ולא דמי לנדה דלכ"ע אסורה. וגם כבר כ' עוד התוס' דשאני נדה דלבעלה נמי צריכה להמתין כו' ע"ש. ובכ"ז דברי הב"ש צ"ע. ובפרט האידנא עי' ב"ש (סי' א' ס"ק כ"א) שאינו אלא מנהג שנהגו להחמיר ע"ש. והנה הרא"ש כתב וז"ל אבל נדה אסורה לכל ואע"ג דלאו בת יבום היא בעת נדתה חליצתה חליצה ולא דמי לחליצת מעוברת דלא שמה חליצה לר"ל משום דאינה עולה ליבום, דשאני נדה שעומדת לטבול כו' אבל מעוברת שמא תלד. ועוד דאף אם בא עליה בנדתה קנאה כו' הלכך מקריא שפיר עולה ליבום עכ"ל. ולכאורה מוקשה למאי הוצרך לומר דהויא עולה ליבום וחליצתה חליצה, תיפוק ליה דבת יבום היא שאם בא עליה בנדתה קנאה, ואולי י"ל דס"ל דלא מוכח מההיא דיבמתו נדה בעל פטור. אלא דקנאה כשלא ידע שהיא נדה ושגג וטעה וסבר לעשות מצוה (והוי מה"ב בשוגג ועי' תו' נדרים דף י') משא"כ כשידע שהיא נדה דהויא ביאת איסור במזיד [וגם בביאת איסור דעלמא לא מוכח מהתוס' (דף נז) אלא דביאה קונה בפסולות כשלא ידע שפסולה לו. ושפיר הקשו דנימא תאמר בחופה שאף אחר שתלמוד שקונה אין קונה בפסולות אף בכה"ג, כדמוכח ממ"ש אלא דקני לה כשהיא ארוסה ואסתתרה ונכנסה לחופה ולא נבעלה וש"מ יש חופה לפסולות, ולא דחי דמיירי שבשעה שהכניסה לחופה לא ידע שנסתרה. וכעין מ"ש התוד"ה ונקה, דנוקמה כגון היכא דכשבא עליה לא ידע עדיין שנסתרה], וא"כ לאו בת יבום היא, לזה הוצרך הרא"ש לומר דלא דמיא לאחות אשה משום דחליצתה חליצה, ומשום דמקריא שפיר עולה ליבום, כיון שאם בא עליה ולא ידע שהיא נדה קנאה. ושאני ביאת מעוברת דאף כשלא ידע שהיא מעוברת לא שמה ביאה ומש"ה א"ע לחליצה, וס"ל להרא"ש דכיון שבהיותה נדה היא אסורה לכ"ע, וגם בת חליצה היא, ל"ש למילף מאחות אשה, ואולי גם התוס' קצרו בלשונם וכיונו לזה. אך יותר משמע דס"ל דמוכח דבת יבום היא וקנאה, ודממילא אין איסורה עומד טפי על היבם וכמ"ש. ולכאורה יקשה לר"ל, הא דאם אין ולד של קיימא יקיים, דהא לא היתה ראויה בשעת נפילה, ואיהו ס"ל דתגלי מלתא למפרע ל"א, ול"ל דהוי דרכי נועם. שגם לאחר אסורה להנשא כל זמן עיבורה, דז"א, דלאחר צריכה להמתין רק מטעם הבחנה, וי"א דהוי רק מדרבנן, ול"ל דיליף מקרא דובן אין לו עיין עליו. ומשמע ליה מזה שאם תפיל מתיבמת אח"כ, דא"כ קשה דנילף מזה דאמרי' בזה תגלי מלתא למפרע, וגם אזדא לפ"ז קושיית התוס' אמאי פטור מן הקרבן דלפ"ז יש הוכחה מהכתוב, דלא חשיבה בשעת נפילה אשת אח שלא במקום מצוה. ומ"ש התוס' דהוי כקטן כו', הארכתי בזה במק"א:

סימן מה

לאחי הגעלה מ' משה הירש נ"י

מה שהקשה במכתבו על מה שכתבתי בספרי אבן הראשה (סי' י"ד) ליישב הא דפרש"י בסוכה (דף מח) שהיין והמים מגולין פסולין לגבי מזבח כו' שאינו מנסך מים כשיעור שהרי הארס משלים לשיעורן, ולא מתסר בלא"ה למזבח משום דבעי ממשקה ישראל מן המותר לישראל. די"ל דגם אליבא דרבנן אינו אלא חשש בעלמא שלפעמים עובר הארס דרך המסננת ולא שכיחא היזקא, ואין לחוש לזה במקום מצוה כיון דל"ש היזקא ושומר מצוה לא ידע רע, והוי מן המותר לישראל במקום מצוה. ותמה דהא בירושלמי שם קאמר טעם הפסול משום דכתיב ממשקה ישראל וכו':

הנני להשיבו דאין מזה שום קושיא על פרש"י, ושפיר כתבתי ליישב פרש"י, דהנה בירושלמי שם איתא תנא ר"י דרומיא קומי ר' יונה שהמים והיין המגולין פסולין ע"ג המזבח, מ"ט ושה אחד מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל מדבר שהוא מותר לישראל, עד כדון מים יין א"ר שובתיי המשמח אלקים ואנשים, ופירש בקה"ע דפריך יין מ"ט אסור הא אפשר למעבריה במסננת וכדתנן משמרת של יין אין בו משום גלוי, ומשמע דדוקא ליין מהני משמרה אבל למים לא ע"ש. ואולי היינו משום דחמרא סמיך ומיא קליש כמבואר בגמ'. ונבלל יותר הארס במיא דקליש, ובחמרא דסמיך הארס צף במקומו (ועי' זבחים דף כ"ב ב"ב דף ס' ע"ט ופסחים דף ל"ד דבעי מים חיים, וגם נדחה קודם סינון), ומש"ה לשיטת הירושלמי שאין המסננת מועלת במים, הוי שכיחא היזקא ויש לחוש גם במקום מצוה ולא הוי מן המותר לישראל, משא"כ לשיטת הש"ס דילן שאין חילוק בין יין למים לענין היתר הסינון לר' נחמיה ממילא גם לרבנן דחוששין בזה משום גילוי, אינם חולקין לומר שאין המסננת מועלת כלום, אלא דס"ל שיש קצת חשש שפעמים עובר דרך המסננת, ועכ"פ תו לא שכיחא כ"כ היזקא והוי מן המותר לישראל במקום מצוה, ושפיר פרש"י ותוס' לשיטת הש"ס דילן, עוי"ל דירושלמי לטעמיה פ"ב דערלה דדריש ממשקה ישראל כו' גם בחתיכה של חטאת שנתערבה כו' כשאסור לישראל גם אחר הביטול, ודלא כהש"ס בבלי יבמות (ד' פא), ובספרי אה"ר (שם) ביארתי ליישב מ"ש הרמב"ם שאין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל כו' ואצ"ל מערלה וכה"כ מפני שהוא מצוה הבאה בעבירה, ותמהו דוכי כעורה זו ששנו בגמ' דבעי מן המותר לישראל, ועי' רש"י זבחים (ד' פ"ח), וכתבתי ליישב כוונת הרמב"ם, דאי במקום מצוה דעלמא, הוה חזי גם של טבל וערלה, ממילא היה נחשב זה מן המותר לישראל, כיון שמותר לישראל במקום מצוה, לזה כתב הרמב"ם הטעם שהוא מהב"ב וממילא נתמעט

ממשקה ישראל, משום דלא הוי מן המותר לישראל אף במקום מצוה דהוי מהבב"ע, ובספרי שם חסר מעט בשגגת הדפוס לזאת העתקתי זה כאן:

ועפמ"ש יתיישב מ"ש המרדכי פ' לולב הגזול כשקצצו א"י ערבה בשבת כו' גם לישראל שהביאו בשבילו מותר לצאת בו כיון שהוא דבר מצוה כדאמרי' בפסחים (דף מח) אין מביאין נסכים מן הטבל יכול לא יביא מן המוקצה כו' יצא מוקצה שאין איסור גופו גורם לו אלא איסור דבר אחר, ולכאורה מוקשה דהא התם לא מיירי הש"ס מדין מהבב"ע, אלא ממ"ש ממשקה ישראל מן המותר לישראל מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל כו'. ועפמ"ש מיושב דקאמר שאין מביאין נסכים מן הטבל דלא הוי ממשקה ישראל, כיון שאסור לישראל אף במקום מצוה, וקאמר יצא מוקצה כו', הגם דממשקה ישראל ממעטינן גם כדלא הוי דומיא דטבל, וכמו שנתמעט גם כשהיה לה שעת הכושר הגם דאינו כערלה וכה"כ, ועמ"ש התוס' מנחות (ד' ה) (וטבל זימנין שהיה שעה"כ קודם ראיית פני הבית] ומפרש המרדכי דה"ק יצא מוקצה שאין איסור גופו כו', ולא הויא מהבב"ע ומותר לישראל במקום מצוה, ותו הוי ממשקה ישראל, וע"ש דקאמר דאי איסור מוקצה דאורייתא מה לי איסור גופו כו', וא"כ דוקא לענין איסור מדרבנן כגון שהובא בעבורו מחוץ לתחום י"ל כן, וצריך לבאר מ"ש המרדכי דגם כדהוי איסורא דאו' יע"ש, ועי' רש"י חולין (ד' י"א) ד"ה אתיא מרישא של עולה כו' מן הבקר שאין ת"ל אלא להוציא את הטרפה, ומשום שלא נתמעט ממשקה ישראל, דלמ"ד טרפה אינה חיה כבר היה לה שעה"כ כדחיתה י"ב חדש, וגם לפמ"ש התוס' דלמסקנא נמעט ממשקה ישראל גם כשהיתה לה שע"כ, אכתי לפמ"ש החו"ד בקונטרס הספיקות בשיטת הרמב"ם דאיסור ספק של תורה אינו אלא מדבריהם, דמ"מ מוכיח הש"ס מרישא של עולה דאזלינן בתר רובא, משום דלענין מצוה צריך שיקיים בבירור יע"ש. וא"כ לא שייך בזה לומר מקרא דממשקה ישראל, דהא מותר להדיוט מה"ת לפי שאינו אלא ספק בעלמא, וצ"ע לפ"ז הא דקאמר במנחות (שם) צריכי דאי ממשקה ישראל כו', ולא קאמר דאיצטריך מן הבקר לפסול לגבוה ספק טרפה, הגם שמותר לישראל מה"ת, ומשום שצריך לקיים המצוה בבירור, וכעין זה הקשו המפרשים בהא דפריך בשבת (ד' כח) תפלין בהדיא כתיב בה כו', ובמק"א הארכתי בזה:

ועמ"ש התוס' במנחות (ד' סו) ד"ה אומר היה ר"ע, דהו"מ למיפרך היכי אתי העומר משאינו מעושר דהא בעינן ממשקה ישראל, ובדף ס"ח קאמר לא אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט, ותמהו התוס' דהול"ל דקודם לעומר אסור משום דבעינן ממשקה ישראל, ולענ"ד יש ליישב לפמ"ש התוס' במנחות (דף פ"ד) ד"ה שומרי

ספיחין בשביעית, וא"ת האיך עומר בא מן המשומר הא בעינן ממשקה ישראל כו', וא"ת ולר"ע דאמר ספיחין אסורין הא בעינן ממשקה ישראל, לאו פרכא היא דבשאר שנים נמי לאו ממשקה ישראל הוא ושרייה רחמנא דאמרי' בפ"ק דמשום דמצותה בכך שאני, משביעית נמי לר"ע הרי מצותה בכך, וא"כ לר"ע לטעמיה מצותה בכך שתבא מדבר האסור להדיוט ולכאורה כ"ז דוקא לרב שאין האיר מזרח מתיר], ועמש"ש באה"ר בשם התב"ש לענין מילה בקרומית כו', דלא מתסר דיעבד משום ר"ר, ועי' יומא (דף ע"ז ד"ה משום), ובמקום מצוה ודאי דאין לחוש כדליכא סכנה טבעית, ורק לכתחלה אין למול בזה, וא"כ נידון שהבאת במכתבך חקירת הגאונים באתרוג שהיה מונח תחת המטה, י"ל דכיון דלתועלת קיום המצוה, צריך שיהא בה היתר אכילה, הוי דוגמת מ"ש דכדמותר לישראל במקום מצוה שרי לגבוה וה"נ היתה מותרת לאכילה אלו היה בזה מצוה, ומ"ש במכתבך ממ"ש המ"א באתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור דכשר לפי שאין איסורו מחמת עצמו, הנה עפמ"ש י"ל דגם להש"ס דילן, אלו הוה שכיח הזיקא, לא הוה חשיב מן המותר לישראל, אלא דשאני התם שאפשר לסחוט ממנו הבליעת איסור, וגם להרשב"א דפסק אפשר לסוחטו אסור, היינו משום שאין יודעין שנסחט כל האיסור וכמ"ש הנ"ב (יו"ד ת' כ'), וכיון שאפשר בעצם לחזור ולהיות היתר, הוא נחשב לכם, בפרט שלא נבלע ע"י בישול, דא"כ הוי אתרוג המבושל, ונבלע ע"י כבישה, ויכול לשוב להיתרו:

ובמ"א (סי' תרמ"ח ס ק כב) דלדידן דקיי"ל דכששרו במים מעל"ע הוי כמבושל ה"נ גבי אתרוג פסול, ולענ"ד נהי דכבוש במים כמבושל, מ"מ אינו כשלוק יותר מדאי, ובאתרוג תני שלוק, וכמ"ש המנחת יעקב גבי כבד שנשרה במים מעל"ע דכיון דקאמר בחולין (ד' קיא) שלוקה אוסרת ונאסרת, וע"ש בפרש"י, כבוש אינו כשלוק, וכ"כ הח"י (סי' תעג ס"ק כ') גבי מרור יע"ש ועי' סי' תקכ"ז ס"ק ג'. וביו"ד (ר"ס ריז), ומדתני אתרוג כבוש שלוק, עכצ"ל דהיינו כבוש בחומץ כדפרש"י, דאלת"ה הוי זו ואצ"ל זו, וכמ"ש התוס' בפסחים (ד' לט), ובפרט דכבוש במים הוי כמבושל רק לענין שבולע המים וכה"ג, ובאתרוג לא איכפת לן על בליעת המים, אלא מה שמשתנה גוף האתרוג, ומשתנה רק בכבישה בחומץ ולא במים, ושפיר דייק השו"ע וכתב כבוש בחומץ דוקא:

ומ"ש עוד אחי שי' במכתבו, במ"ש בספרי אה"ר (סי' טו) בענין אי משכחת קדושי קטן מה"ת, והעיר ממ"ש בקדושין (דף עג) איכא מיעוט ארוסות ומיעוט שהלכו בעליהן למדה"י כו' ולא קאמר שיש ג"כ אשת קטנים דאינה יכולה לתלות בבעלה, ולא תהוי פלגא ופלגא אלא רובא דממזרת. הנני להשיבו דז"א, דבלא"ה משכחת גוונו טובא שא"י לתלות בבעלה, וכגון שהוא פ"ד בידי שמים, ועי' יבמות (ד' עה) מהירושלמי את שריא

ליה אלא הוי ידעה דלא מוליד, ועוד גווני טובא, ומ"מ קאמר הש"ס דהוי פלגא ופלגא, משום דכל הנך לא שכיחא, ונכלל זה בהמיעוט שהלכו בעליהן למדינת הים דשכיח טפי, וה"ה שנכלל אשת קטנים, ובל"ז כבר כ' הה"מ דמשכחת שיוליד אלא דלא שכיחא, ובפרט דדוקא סמוך לפרקן הוי מעליותא וזכות לו, ובל"ז לק"מ שגם כשבעלה קטן וכה"ג ואינו ראוי להוליד, לא מסתפיא ותולה היא בבעלה, ובפרט דאיכא פלוגתא אי קטן מוליד, וגם אי קיי"ל שאינו מוליד, היא תוכל לחפות על עצמה לתלות בו. ודוקא כשהלך בעלה למדה"י, א"א לה לתלות בבעלה, וגם למ"ש התוס' דשמא בא ע"י כו', א"י להעיז ולתלות בזה, ובפרט שהבעל יודע, וע"ש מ"ש בספרי אה"ר שם עפמ"ש המהרש"ל בפסחים (דף פז) דבזקן וכה"ג לא אמרי' דרוב בעילות אחר הבעל. ועפ"ז כתבתי בתשובה לרב אחד שהביא בשם הגאון ישועות יעקב להוכיח דכשמוליד אין עליו איסור פצוע, מדפשיט בקדושין (דף כא) מדאין ע"ע כהן נרצע מפני שנעשה בע"מ, וא"ת אין רבו מוסר לו שפחה כנענית תיפוק דבעינא אהבתי את אדוני את אשתי את בני וליכא, ויקשה דלמא אתי כמ"ד בבכורות (ד' לט) דלא הוי בע"מ בביצים ולרמב"ם פ"ד כהן מופר בגיורת וש"כ ואי בעל ביצה אחת הוי פ"ד ומוליד, משכחת דאמר את אשתי ואת בני לפי שמותר בש"כ ומוליד, ומ"מ שייך לומר דבעינא ושב אל משפחתו משום דשאר קדושת, כהונה, עליו עכ"ד. והשבתי עפמ"ש המהרש"ל הנ"ל, דממילא נהי דאפשר שיוליד מ"מ כיון דלא שכיח שיוליד, ל"א דרוב בעילות אחר הבעל. וכן חזקת צדקת לא שייך בש"כ, והדר יקשה דלא קרינא ביה את בני, ועוי"ל בכמה אופנים:

אחיו המברכו בברכת החוה"ש מארח"ש אליהו

סימן מו

במשנה דערכין (דף ז) בהמה שנהרגה אסורה בהנאה. פרש"י וז"ל כדקיי"ל ובעל השור נקי כאדם שאומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו כו', ולקמן ד"ה אלא אמר ר"נ פרש"י וז"ל אבל בהמה גמר דינה אוסרתה כדאמר ממשמע שנאמר סקל יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ואסור באכילה ומה ת"ל לא יאכל את בשרו מגיד שאם שחטו לאחר גמ"ד אסור כו', וצ"ע מנליה לפרש"י לפרש דאתיא מתני' כמאן דדריש לה מובעל השור נקי, דהא איכא תנאי דמפקי בעל השור נקי לדרשא אחרינא דנקי מחצי כופר וכה"ג, וילפי איסור הנאת עורו מאת בשרו את הטפל לבשרו, כמבואר בב"ק (דף מ"א). וליכא למימר דלא יליף אלא איסור הנאת עורו, והנאת, שערו יליף מבעה"ש נקי, דא"כ יקשה הא דקאמר התם והאי תנא את לא דריש, ולא קאמר דדריש את לאסור הנאת עורו ואצטריך נקי

לאסור שערו, ואין לומר דבלשון נקי מוכלל הנאת שערו וא"צ לדרש אחר, ודלעולם למאן דיליף מאת בשרו לא מתסר הנאת שערו, דז"א דאס"ד דשערו הויא בפלוגתא ודקילא טפי מעורו, וקשה הא דקאמר נקי ל"ל להנאת עורו ולא קאמר רבותא טפי להנאת עורו ושערו וההכרח לומר דשערו בכלל עורו ואין הבדל ביניהם, ועי' ע"א (דף לד) דלא ממעט מבשרו אלא פרשו, והדק"ל מה הכרית לפרש"י להעמיד המשנה בפלוגתא, כיון דמצי אתיא ככ"ע:

ונלע"ד ליישב כוונת פרש"י, עפמ"ש התוס' בסנהדרין (דף פ') ובזבחים (דף עא) להקשות לשיטת ר"ת דשור הנסקל אינו נאסר מחיים, מהא דקאמר בערכין שם גבי האשה שמתה נהנין בשערה, זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה, ותירצו דה"פ שהגמ"ד מחיים גורם שתיאסר אפי' שחטה, אמנם רש"י מפרש דמתסר משעת גמר דין וכל המחובר בה בשעת גמר דין מיתסר בהדה, וס"ל לפרש"י הוכחת התוס' ממ"ש גנב שה"נ וטבחו דמוכת שישנו במכירה ודשרי בהנאה מחיים. וכדי ליישב זה, ס"ל לפרש"י דהויא בפלוגתא, ומתני' דערכין כמאן דיליף מובעה"ש נקי כו' נקי מנכסיו ואין לו בהן הנאה של כלום, דמשמע טפי לישנא לומר שאין לו הנאה כלום מיד שנגמ"ד, משא"כ למאן דמפיק נקי לדרשא אחרינא, ואין להקשות הא דקאמר נקי ל"ל להנאת עורו, ולא קאמר דאצטריך לאסור בהנאה מחיים, די"ל דאכתי מהלשון נקי נשמע ממילא גם הנאת עורו [ובפרט שכבר נאסר מחיים], דבלא"ה מוכרחין לפרש כן, מדלא קאמר דאצטריך קרא דבעה"ש נקי לענין שיחול איסור שה"נ על חלב, דהא לפמ"ש הרמב"ם פ"ג דכריתות בפה"מ, ליכא למימר מיגו דאתסר בהנאה חייל נמי האיסור החדש גם על איסור אכילה, אלא היכא שיש מקרא מיוחד לאסור הנאה, ולא כדיליף לה מלשון לא יאכל וכה"ג, שתלוי חלות א"ה בחלות האיסור לענין אכילה, ועמ"ש הנוד"ב (חיו"ד סי' לד) ובצל"ת פסחים (דף כח) דר' יהודה לא חייש לחלבו של שוה"נ דסובר דאאחע"א אף בכולל כיון שחלב הוא בכרת וחמור טפי ע"ש. ולכאורה י"ל דלמ"ד דמלשון ובעה"ש נקי נשמע שאין לו בהן הנאה של כלום, שפיר י"ל מגו דאתסר בהנאה אתוסף נמי איסורו לגבי אכילה, כיון שיש דרש מיוחד לאסור הנאתו, משא"כ אי הוה ילפי' לה מלא יאכל, סד"א דמתוך שאינו חל לענין איסור אכילה אינו חל גם על איסור הנאה כסברת הרמב"ם שם, ומ"מ לא קאמר הש"ס דאצטריך נקי לענין זה, ויליף מינה הנאת עורו:

וראיתי לחותני הגאון א' בבר"י (או"ח סי' יד) שכתב לתמוה על דברי הנוד"ב, ודפשיטא דחלבו של שה"נ אסור בהנאה דלא גרע מעצמות ודברים שאינן נאכלין דאסורין בהנאה, והוכיח זה מהא דקאמר ר"ע לר"א (דקאמר נקי מחצי כופר) והלא הוא עצמו אין משתלם

אלא מגופו, הביאו לב"ד וישלם לך, ומוכח דחלבו אסור בהנאה, וא"א לגבות החצי כופר מחלבו ע"ש. ולענ"ד י"ל בזה עפמ"ש התוס' (בחולין דף קג) ד"ה דאיסור חלב, דכשתלש ממנה אבר וטרפה בו, מיגו דהוי גזה"כ דאתי איסור טרפה וחייל אאיסור חלב חייל נמי איסור אבר עליו ע"ש, וממילא נשמע דלשיטת ר"ת דשוה"נ לא מתסר בהנאה מחיים אלא בשעת סקילה שאז נעשה נבלה, והתורה אמרה יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב, מיגו דאתי איסור נבלה וחייל אאיסור חלב, חייל נמי איסור שוה"נ על החלב, ומש"ה א"ל ר"ע דלפום דדריש נקי מחצי כופר ולא לאסור הנאת עורו, ודממילא לא מתסר בהנאה מחיים כמ"ש, דממילא א"א לגבות הח"כ מחלבו, משום שחל עליו איסור שוה"נ וע"ד החדוד בארתי בזה מ"ש רע"א נקי מדמי עבד ונימא ר"ע לנפשיה והלא עצמו אין משתלם אלא מגופו כו'. כשקדם בעליו ושחטו וע' תד"ה ונימא דאית ליה דרבה דכשאין השור בסקילה אין משלמין כופר וקנס, וקצ"ע דכיון ששחטו קודם גמ"ד ותו א"א לגמור דינו, הוי כמו שאין השור בסקילה, כדמשמע מהסוגיא דלקמן דהגם דמעיקרא היה עומד לגמור דינו ולהסקל חשיב לה אין השור בסקילה, ועפמ"ש י"ל דגם כששחטו אחר גמ"ד, שכבר היה השור בדין סקילה, סד"א דלשתלם מחלבו, דכיון דשחיטה מטהרת מידי נבלה כמבואר בזבחים (דף ע), תו אין איסור שוה"נ חל על חלבו, כיון דליכא מיגו דאתי איסור נבלה כו'], ולמ"ד דנקי לאסור הנאת עורו, ודממילא מתסר בהנאה מחיים, ולא חייל איסור שוה"נ בשעה שנתנבלה אלא מקודם, דממילא ל"ש לומר מיגו דאתי איסור נבלה כו', אכתי הא ממילא יש דרש מיוחד לאסור הנאה, וממילא מיגו דמתסר בהנאה חל האיסור שה"נ, גם אי נימא כסברת הנ"ב דנהי שכל השור והעצמות אסור בהנאה, מ"מ אין האיסור חל על חלבו משום דאאחע"א, אכתי י"ל טעם חלות האיסור לכ"ע מטעם המבואר:

ובזה י"ל הא דפרש"י הילפותא מובעה"ש נקי, והיינו דוקא בנוגח ולא ברובע ונרבע, וע' כריתות (דף כד) תוד"ה דא"ל, דבתוספתא מפורש דנרבע אסור בהנאה וכמ"ש בקדושין (דף נז), ובזבחים (דף עא) תד"ה ברובע, הקשו מנלן הא, דקרא בנוגח הוא דכתיב, וכתבו דשמא איכא שום דרש, ולע"ד י"ל דיליף מקרא דוהרגת את האשה ואת הבהמה, דמינה יליף בסנהדרין (דף טז) דאתקש בהמה לאשה שנידונית בכ"ג, ומש"ה בהמה הנרבעת אסורה בהנאה אחר מיתה דומיא דאדם שבשר מת אסור בהנאה, ומש"ה שוה"נ שהוזמו עדיו כל המחזיק בו זכה בו, דמתיאש ממנו לפי שעומד לסקילה ושיאסר גם הבשר בהנאה, ועמ"ש התוס' בקדושין דלשיטת ר"ת רובע ונרבע ג"כ שרי בהנאה כ"ז שהוא חי, וע' תמורה (דף כח) תד"ה טול אתה, דל"ל קרא לרו"נ תיפוק לה ממשקה ישראל

והרי הוא אסור בהנאה, ומשום דכששחטו אחר גמ"ד ג"כ פשיטא שאסור בהנאה. ולכאורה קשה לשיטת ר"ת מדבעי קרא בשה"נ נוגח לאסרו בהנאה, ולא יליף מקרא דהשור יסקל וגם בעליו יומת, כדיליף מינה שנדון בכ"ג דכמיתת בעלים כך מיתת השור, ונילף דכמיתת בעלים שאסור בהנאה אחר מיתה, וגם אי עור המת מותר בהנאה (ועמ"ש סי' (יג) אי הוי כן גם כשנהרג במב"ד שאין לו כפרה עד אחר קבורה] אכתי יקשה הא דקאמר והשתא דנפק"ל איסור אכילה וא"ה מלא יאכל את בשרו בעה"ש נקי ל"ל להנאת עורו, וכן קאמר שם דאימא דהיכא דשחטו לאחר שנגמר דינו שרי באכילה כו', ויש לישב לפמ"ש התוס' בסנהדרין שם ד"ה אימא לקטלא וז"ל, וי"ל דהתם בהמה כתיב בתריה להקיש בהמה לאיש, אבל הכא כתיב שור ברישא והדר בעלים לאקשויי בעלים לשור ולא שור לבעלים אי לאו משום דמייתר דלא איצטריך לגופיה ע"ש, וכיון דהך וגם בעליו יומת היינו כופר ולא מיירי לענין מיתה, לא מצי יליף מינה שיהא כמיתת בעלים שאסור אח"מ בהנאה, ולא הוקש לענין שנידון בכ"ג אלא משום דמיותר, ודמש"ה מפיק לה בלשון יומת, ובלא"ה לא הו"מ יליף מינה שור תם הנסקל. משא"כ גבי רובע ונרבע שפיר איכא למילף שאסורין בהנאה אחר מיתה כיון דאתקש בהמה לאיש, ועפ"ז י"ל דמש"ה פרש"י בערכין הילפותא מקרא דובעה"ש נקי, דלפום דמפרש הא דקאמר הש"ס זו מיתתה אוסרתה וזו גמ"ד אוסרתה, שכל המחובר בה בשעת גמ"ד מתסר בהדה תיכף בשעת גמ"ד, ס"ל דהיינו דוקא בנוגח דיליף מקרא דובעה"ש נקי. משא"כ רובע ונרבע דלא מתסר בהנאה מחיים, ואין להקשות ע"ז ממה שפרש"י בקדושין (שם) ד"ה רובע, דבני סקילה נינהו כו' וילפינן לעיל דמשנגמר דינו נאסר ואפי' שחטו כו', עכ"ל. הרי דס"ל לפרש"י דרובע יליף מנוגח, דלק"מ דלעולם י"ל דס"ל דלא מצינן למילף מנוגח וכמ"ש התוס', ויליף איסור הנאה אח"מ מההיקש לאשה, אלא דהיינו דוקא כשנסקלה ונתקיים מ"ש הבהמה תהרוגו, וכששחטו ולא נתקיים מ"ש הבהמה תהרוגו סד"א שלא הוקש לאשה, ומש"ה בעי למילף מנוגח, והגם דלא מצי יליף רובע מנוגח, יליף מיניה גלוי מלתא בעלמא שגם כששחטו אחר גמ"ד הוי כמו שנסקל, ומ"מ ליכא למילף מנוגח לענין איסור מחיים, דזה הוי איסור חדש שלא נרמז בתורה, ולא מצי יליף מנוגח רק מה דהוי גלוי מלתא בעלמא:

ובזה י"ל הא דפרש"י בחולין (דף פה) ד"ה חיה ועוף הנסקלין, כגון שנרבעו ונגמר דינן ושחטן, ולכאורה תמוה הא דנקט נרבע דוקא ולא נוגח וכמ"ש במשנה דעדיות וברכות (דף כז) ונדה (דף ח) שנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש, ועפ"ז י"ל דס"ל לפרש"י דגם לר"מ דיליף משחוטי חוץ דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה וחייב

בכסוי הדם, היינו דוקא דומיא דשחוטי חוץ שלא נאסרה אלא בשחיטה ומותרת בהנאה עד רגע השחיטה, וע' ב"ק (דף עא) תד"ה א"ה, דתיפוק דהוי מחתך בעפר בעלמא, ומ"ש קא מחייב אההוא פורתא ומש"ש, וכן שוחט לכו"ם בתחלת שחיטה עדיין היא מותרת (וברגע ראשונה שעדיין לא נחשבה כמתה לא נאסרה עדיין), וכמ"ש התוס' גבי שחוטי חוץ דהגם דמכי שחטה פורתא אסרה ואידך מחתך עפר בעלמא הוא, מ"מ בהכי חייב רחמנא, וליכא למילף מינה אלא דומיא דש"ח, והיינו כשנרבעו שלא נאסרו מחיים אלא משעת שחיטה, ולא מצי יליף מינה נוגח שאסור בהנאה מחיים ואינה ראויה אף רגע ראשונה של התחלת השחיטה ולא מצי יליף מש"ח רק דומיא דש"ח ממש, ודוקא כה"ג גלתה תורה דשמה שחיטה [ועפ"ז משמע דס"ל דשה"נ נוגח אסור בהנאה מחיים גם אליבא דר"מ דקאמר שה"נ וטבחו כו'. ועפ"ז י"ל דמיירי ברובע ולא בנוגח]:

סימן מז

הרמב"ם פי"ב מהלכות טוען (ה' יב) וז"ל אכלה ערלה שביעית וכלאים אע"פ שנהנה בעבירה ה"ז חזקה, ותמהו עליו הראשונים מדקאמר בכתובות (דף פ) עבד ר"י עובדא בחבילי זמורות ר"י לטעמיה דאמר ר"י אכלה ערלה כו', הרי דהא דהוי חזקה היינו משום הזמורות דהוי היתר, ומ"ש הב"י ליישב דמפרש שמדמה הש"ס אכילת חבילי זמורות לאכילת איסור דערלה, מוקשה לכאורה הדמיון, ובירושלמי איתא שני ערלה ביניהון ע"ש, ובנה"מ (סי' קמא ס"ק ב) תירץ דהוכחת הש"ס הוא משביעית דהפקירא היא וע"כ דמיירי שאכל זמורות דלאו הפקירא הוא ע"ש, ועדיין קשה דכיון דעכצ"ל דמיירי שאכל זמורות ודהוי חזקה בשביל הזמורות של היתר, מנלן לומר דהוי חזקה גם באכילת איסור וע"ש דמשכחת היתר גם בכלאים. ומ"ש הרמב"ן דשאני כלאים שהיה המערער יכול לאכול הפירות בהיתר] וגם אי נימא דס"ל דבכלאים לא משכחת היתר, מוקשה לשון הרמב"ם שכתב גם גבי שביעית, דאע"פ שנהנה בעבירה, דהא לפ"ז לא הוי חזקה באכילת שביעית אלא משום הזמורות דהוי היתר [וגם מוקשה מצד הסברא הא דהוי חזקה באכילת דבר שאין הפסד למערער, וע' תומים דכיון דבשלה ע"ג נחלים של ערלה מותר ה"ל למחות, וע' פסחים (דף כו) תד"ה בישלה דהיינו דוקא בדיעבד]:

וכדי ליישב כ"ז נלע"ד לפרש שיטת הרמב"ם, דמפרש דהא דהוי חזקה היינו דכיון שיש גם זמורות דהיתר הו"ל להמערער למחות, ודייק מהא דאר"י אכלה ערלה ושביעית וכלאים ה"ז חזקה, דאי בא רק להשמיענו הדין דאכילת זמורות הוי חזקה, הול"ל דאכלה זמורות ה"ז חזקה, ואם בא להשמיענו דזמורות דערלה הוי היתר, הול"ל הדין דזמורות

של ערלה ושביעית הוי היתר, ומאי שייכא לדיני חזקה, לזה מפרש הרמב"ם דקמ"ל דהגם שאכלה כדרך שאוכלין של היתר ואכל גם הפירות של איסור אע"פ שנהנה בעבירה ה"ז חזקה משום דהו"ל למחות לפי שאכל גם הזמורות של היתר, ומשום דסד"א דדוקא כשאוכל רק של היתר הוי חזקה לפי שהיה למערער למחות, משא"כ כשאוכל גם הפירות של איסור שנראה בעיני כל לרשע, לא חשש המערער למחות לפי שיודע שלא יתחזק אצל הרואין לאוכל מפירות שדה שלו, שיבינו מעצמן, דכיון שאוכל פירות של איסור חשוד לאכול ג"כ של גזל דמאן דעביד הא עביד הא, קמ"ל דכיון שאכל גם של היתר הוי חזקה דה"ל למחות כיון שהאכיל הזמורות של היתר לבהמתו, ושפיר מוכיח הש"ס דאכילת זמורות הוי אכילה, כיון דהמערער לא היה יכול לאכול רק הזמורות, א"נ דמיירי שאכל הפירות לחוד, והוי חזקה לפי שהמערער היה יכול לאכול הזמורות של היתר, ואם לא היה למערער לאכול הזמורות דהיתר, לא היה חזקה דלא חשש למחות כיון שכולו של איסור, והדעה השניה בשו"ע סוברת דלא הוי חזקה אלא כשאכל זמורות של היתר, ולא כשאכל של איסור דלא אחזיק כמה דמחזקי אינשי ולא חשש למחות הגם שהמערער היה יכול לאכול של היתר, ובהך ענינא כתב לי גיסי הרב ר' יחזקאל שי', שמצא בכי"ק של מר אביו חותני הרב הגאון זצ"ל שכתב דאם אכל שני חזקה אכילת איסור מדרבנן בנן כגון כלאי כרם בחו"ל לכ"ע הוי חזקה כמו במוכר דברים האסורים מדרבנן דקיי"ל (סי' רלד) שאם אכלם אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום משום דחשיב נהנה, וגיסי הרב שי' תמה ע"ז דאכתי לא הו"ל להמערער למחות כיון שיש בזה ענין איסור ולא איכפת ליה באכילתו, מדלא דחי הש"ס בכתובות שם דמיירי בשביעית בזה"ז וכלאים דמדרבנן, וע"פ מה שביארתי למעלה יש מקום ליישב דברי חה"ג זצ"ל, היינו אם נאמר לפרש דשיטת החולקין בשו"ע הוי דאם אכל הפירות והזמורות אינו חזקה שלא חשש המערער למחות לפי שלא החזיק כדמחזקי אנשי והרואין שאוכל באיסור יחשדוהו ג"כ לגזלן ולא יתחזק בעיני הרואין שהשדה שלו, ובזה יש מקום לומר שאם הפירות הן של איסור מדרבנן הוי חזקה בשביל הזמורות דהיתר, ומשום דה"ל למערער למחות לפי שיתחזק בעיני הרואין שהשדה והפירות שלו, דבשביל שרואין שאוכל איסור דרבנן לא יחשדוהו בשביל זה לגזלן, וכעין מ"ש בבכורות (דף ל) נהי דחשיד אדרבנן כו', ודלאו דוקא לדינא (שאין החשוד חשוד לגזול) אלא שגם הרואין לא יחשדוהו לגזלן וצ"ע [ועדיין מוקשה הדמיון למ"ש סי' רל"ב, וגם להנה"מ דהיינו לפי שא"צ כפרה על שוגג באיסור דרבנן, לא שייכא הכא]:

סימן מח

ביו"ד (סי' קעז סעי' כד) לא יתן לו מעות בתורת עיסקא או שותפות ויכתוב אותם מלוה שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הריבית. ובדגול מרבבה כתב דמ"ש בתשובת הרא"ש שאסור ליקח הריוח, קאי דוקא כשצירף הריבית עם הקרן, אבל היכא שכתב על העיסקא רק הקרן, חייב הלוה ליתן חצי הריוח כפי התנאי, ובזה לא הוה כ' הרא"ש דהוי קרוב לשכר ורחוק מהפסד, דכשם שרחוק מהפסד גבי יתמי אם ימות המלוה כך הוא רחוק משכר אם ימות הלוה. אמנם בפ"ת (ס"ק ו) הביא דבתשו' הרא"ש מפורש דגם בכה"ג אסור ליקח הריוח. והביא מ"ש הגאון חמדת שלמה (סי' כז) דאשתמט להדגמ"ר מ"ש בתשובת הרא"ש כלל, פח סי' ז) וז"ל הרא"ש שם, ובנדון זה כו' כיון שלא נכתב התנאי בשטר ויכול ראובן לגבות כל הממון בשטרו אף אם יפסד כולו אסור לו ליקח מן הריוח כלום דבתר שטרא אזלינן ולא בתר דברים שבע"פ כדאמר בבא מציעא (דף סח) ולא כשטרא דמחוזנאי דזקפי רווחא אקרנא וכתבי בשטר דמי יימר דהוה רווחא, א"ל מר בר אמימר לרב אשי אבא עביד הכי וכי הוו אתו לקמיה וא"ל לא הוה רווחא מהימן להו א"ל הא תינח כ"ז דאיתיה בחיים אי שכיב ונפיל שטרא קמי יתמי, אלמא אע"פ שהיו הסוחרים מכירים בענינו וכשהיו א"ל שלא היה ריוח כ"כ היה מנכה להם או היה מתנה עמהם בע"פ אפ"ה היה אסור כיון שאין התנאי שבע"פ מועיל אחרי מותו כו' ע"ש. ולכאורה תמוה מנלן להרא"ש להוכיח מזה דה"ה כשלא צירף הריבית עם הקרן, ועיין בתשובת הב"ח (סי' לג) שביאר דעת הרמב"ם שמפרש הא דקאמר אבא עביד הכי שלא זקף הקרן עם הריבית אלא דעבד שטרא בסתמא על הקרן יע"ש, ועדיין מוקשים דברי הרא"ש הנ"ל, דהא ממ"ש בלשונו דכשהיו אומרים לו שלא היה ריוח כ"כ כו', מבואר דמפרש שזקף גם הריוח בשטר. ונלע"ד ליישב זה. דקשיא ליה להרא"ש הא דחייש דלמא נפל שטרא קמי יתמי, ואינו קרוב לשכר מה שימות הוא, ואצל היתומים יהא גזל בשוגג ולא משום ענין ריבית כלל, שאילו ידעו אמיתת הענין לא היו תובעין הריוח, ואינו ריבית הבאה מלוה למלוה (וע' ב"ק דף קיא) ואין באין מכח מורישן, שמורישן לא היה נוטל, וכל האיסור הוי דכיון שזקף גם הריבית אסור תיכף דקעבר משעת שימה, והא דקאמר אבא עביד הכי, היינו כמ"ש (דף ס"ב תד"ה לא) דר' נחמיה וראב"י סברי דלאו דשימא מתלא תלי וקאי שאם יקרע השטר קודם שיגבה פטור. ועמ"ש הלח"מ (פ"ד ממלוה הלכה ג) בדעת הרמב"ם שפסק כוותייהו, ודנהי דמשעת כתיבה עביד ליה שומא, מתלא תלי וקאי, ודוקא כדאתי לכלל גביה, קעביד איסורא למפרע, ומש"ה כיון שלבסוף לא יבא לידי גביה דכי אתו לקמיה מהימן להו, לא קעביד

איסורא למפרע, וא"ל תינח היכא דאיתא לדידיה, אי שכיב ונפיל שטרא קמי יתמי כו'), דכיון שבאופן כזה יבא השטר לידי גובייא, הגם שהגבייה לא יהא באופן וענין ריבית, אכתי לא יחשב כמו שנקרע השטר קודם גביה, והדר יהא האיסור למפרע משעת שימה, והשתא שפיר מוכיח הרא"ש דלא אזלי' בתר תנאי שבע"פ אלא במה שכתוב בשטר, דאלת"ה הא ליכא איסור משעת שימה כיון שהתנה בע"פ שכשיאמר שלא היה ריוח לא יגבה ממנו, וכיון דליכא איסור למפרע משעת שימה, ליכא למיחש דלמא נפל שטרא קמי יתמי, שאצלם לא יהא זה בענין ריבית רק שיגבו בטעות, וממילא מוכח דגם כשלא זקף הריוח רק שכתב הקרן בתורת מלוה, אסור ליקח ממנו ריוח כיון דאזלינן בתר מה שכתוב בשטר ולא בתר תנאי שבע"פ וא"ש. וע' בת' הב"ח שכ' דלא שזקף עם הריבית דזה פשיטא דאסור דמשעת שימה קעבר על לא תשימון ועפמ"ש מיושב [ובלא"ה מיושב קושית הב"ח להס"ד דלאו ברשיעי עסקי', די"ל כמ"ש הש"מ שהיה חוכר ממנו הריוח שיפטור מלישבע כמה הוה ריוח יע"ש]. וע' בהגהות בשם תשובת שב יעקב בכתיבת שט"ח וכותב תחת השטר מעות הנ"ל קבלתי בתורת עיסקא דהגם שאפשר לחתוך העיסקא מן השטר מ"מ יש להקל דהוי כהתנה בפני עדים ולא מחזקינן אינשי ברשיעי, ולכאורה כ"ז כשהיה מוכרח לילך בד"י שהיה מתחייב שבועה ולא כשידו תקופה בדא"ה ונחית אדעתא דהכי ולא הוי כמשכון בעלמא ולא נחית להשתתף עמו בריוח והפסד אלא שיתן הריבית שזקף לו ושטר עיסקא שיש למלוה בפ"ע ל"מ, ואם יפול ביד יורשין יגבו בשט"ח שזקף הריבית, ולא כתוב תחתיו שהוא בה"ע, והה"ע הוא בשטר בפ"ע, וע' נדרים (דף מט) ביהודאי תרווייהו אסירן, דכשמלוה בה"ע הוא בדאגה שמא יפסיד, ועי' סי' ק"ס סעיף ט"ז אם יש היתר ע"י שליח ומ"ש האחרונים מהא דערכין (דף כב) ויש להאריך:

סימן מט

בב"ק (דף נז) לימא מסייע ליה השוכר פרה מחבירו ונגנבה ואמר הלה הריני משלם ואיני נשבע ואח"כ נמצא הגנב משלם תשלומי כפל לשוכר, סברוה כר"י דאמר שוכר כנושא שכר דמי ומדקתני ואמר הריני כו' מכלל דאי בעי פטר ליה נפשיה בשבועה ה"ד כגון דקא טעין טענת לסטים מזוין כו' ש"מ לסטים מזוין גנב הוא. וע' תד"ה סברוה, ובקצה"ח (סי' כב ס"ק ב) כתב דמש"ה סברוה דאתי כר"י, משום דבסנהדרין (דף כד) פליגי בנאמן עלי אבא דר"מ אומר יכול לחזור בו וחכ"א שאין יכול לחזור בו, וא"ל מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמ"ד ד"ה אין יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמ"ד

מחלוקת והכי קיי"ל, ומש"ה סברוה דאתי כר"י דאי כר"מ הא סבר דאחר גמר דין וכן כשאמר הריני משלם יכול לחזור בו ולא הוה מקני ליה כפילא, והא דדחי הש"ס דדלמא כר"מ ס"ל היינו כר"ל דלאחר גמ"ד ד"ה א"י לחזור, ובנה"מ (ס"ק ו) הקשה דהא סוגיא קאי אליבא דרחב"א א"ר יוחנן, ודצ"ל שלא טען מקודם טענה לפטור ושאמר תיכף הריני משלם ואיני נשבע, וצ"ל דכה"ג לכ"ע א"י לחזור דאין חוזר וטוען מחיוב לפטור יע"ש:

ולענ"ד י"ל הא דאין יכול לחזור בו כשאמר הריני משלם ואיני נשבע וא"י לומר אחזור ואשבע, לפי שנראה לב"ד שהוא אין יכול לשבע, דאלת"ה לא היה מתרצה מקודם לשלם, וגם להסוברין דבעלמא יכול לחזור בו ולומר הריני נשבע, היינו לפי שיוכל ליתן אמתלא מה שרצה מקודם לשלם, דהיינו משום דפרשי אינשי משבועת אמת, וכמ"ש הר"נ ר"פ כל הנשבעין דאיכא אינשי שאפילו בקושטא לא בעו לאשתבועי, ועיין גיטין (דף לה), ועתה חוזר בו ורוצה לשבע, וחס על הפסד ממונו בכדי, בפרט אם הוא חייב לאחרים לא ניחא ליה לאוקי בלוה רשע ולא ישלם, משא"כ בשוכר פרה מחבירו ונגנבה, דגם כשאמר הריני משלם, אכתי משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו, כדקיי"ל ר"פ המפקיד דחיישי' שמא עיניו נתן בה, וכיון שבין כך וכך הוא נשבע, מאי איכפת ליה שישבע ג"כ שנגנבה ולא שלח בה יד או שנאנסה, ומדהיה רוצה מקודם לשלם, מוכח שאין הדבר ברור לו ושאין ביכלתו לישבע, ובזה יש לבאר הא דקאמר הש"ס ר"פ המפקיד אצל חבירו כו' שילם ולא רצה לישבע כו' נמצא הגנב משלם כו' למי שהפקדון אצלו, ארחב"א א"ר יוחנן לא שילם שילם ממש אלא כיון שאמר הריני משלם אע"פ שלא שילם, תנן שילם ולא רצה לישבע שילם אין לא שילם לא, ולכאורה מוקשה דכיון דר"י קאי על המשנה ומפרש לה דלא שילם שילם ממש, מאי מחדש המקשן בדיוקו, כיון דחזינן דר"י קאי עלה ולא דייק הכי, ועפמ"ש י"ל דלר' יוחנן דה"ה כשאמר הריני משלם, היינו משום שא"י לחזור בו ומחוסר רק גובייניא, ואילו יכול לחזור בו ודאי דלא מקני לי כפילא, והיינו ע"כ מטעם המבואר שאין לו אמתלא מה שלא רצה לישבע שנגנבה, כיון דאכתי נשבע שאינה ברשותו, ומפרש דמיירי שהמפקיד חושדו בכך ומשביעו שאינה ברשותו, ופריך תנן שילם ולא רצה לישבע, ואייתר לישנא מ"ש ולא רצה לישבע, לומר שהיה ביכלתו לישבע רק שהוא לא רצה לישבע (ועיין ריש ב"ב) ושלא נשבע כלל, ולא ששלם ונשבע, ומיירי כשפטרו המפקיד משבועה שאינה ברשותו וכה"ג, דממילא מה שמשלם הוא לפי שלא רצה לישבע (ולפי שהיה ביכלתו לשבע והוא שילם מקני ליה כפילא) ולא מיירי כשמשלם ונשבע ג"כ, דאז מוכרח שא"י לשבע שנגנבה ושהוא מוכרח לשלם, וכיון דמיירי ששילם לפי שלא רצה לישבע כלל, ממילא שילם אין לא שילם לא, דבכה"ג

ודאי יכול לחזור בו, שיש לו אמתלא מה שרצה מקודם לשלם דהוי משום דפרשי אינשי אף משבועת אמת [ולזה האריך המקשן להביא מ"ש ולא רצה לשבע ומשני אימא סיפא נשבע ולא רצה לשלם טעמא דלא רצה כו' [וגם משמע מזה דהא נשבע ושילם מקני ליה כפילא, הגם דממילא מוכח שא"י לישבע שלא שלח בה יד, ואפשר ששילם לפי שרצה בהקנאת הכפל]. והדר קאמר ת"כ דר' יוחנן השוכר פרה מחבירו ונגנבה ואמר הלה הריני משלם כו'. ומיירי כשאין לו אמתלא על מה שרצה לשלם, ומש"ה א"י לחזור בו, והא דקאמר בב"ק (דף קח) דפליגי אביי ורבא היכא שנשבע ושילם דאטרחיה בשבועה (ולא משמע לפרש שהטריח השומר לישבע שא"ב, דממילא חזינן שא"י לישבע שלא שלח יד) היינו דכיון דמסיק דל"ש, דייק למעט דוקא כדאטרחיה בב"ד ועמ"ש התוס' והנה מ"ש התוס' בשם ר"ת דכשאמר לחבירו השבע וטול יכול לחזור ולומר אשבע ולא אשלם, באופן כזה בודאי יש לו אמתלא טובה שנתרצה ע"ז לפי שחשב שבודאי לא ישבע חבירו לשקר, ועתה חזר ונפל בלבו חשד על חבירו שישבע לשקר, ולזאת רוצה לישבע בעצמו, משא"כ כשנתרצה מקודם לשלם ושלא יצטרך זה שכנגדו לישבע:

וע' שבועות (דף מה) שבועת שומרין דחייב רחמנא היכי משכחת לה מתוך שיכול לומר לו להד"מ יכול לומר לו נאנסו כו' והביא חה"ג בבר"י (חו"מ סי' פט) להקשות לפמ"ש הנ"י פ"ק דב"מ והביאו הב"י (סי' עה) דאם שמעון חייב מנה לראובן ושמעון הפקיד מנה אצל ראובן, א"י המפקיד לישבע שאינו חייב לו המנה שלוה מחמת הפקדון שיש לו ביד נפקד, דדלמא נאנס הפקדון. וכשכופר הנפקד ואומר להד"ם, יכול לישבע שאינו חייב לו המנה שלוה, או שלא נאנס הפקדון. דכשאומר להד"ם כאומר לא נאנסו דמי, וא"כ משכחת שבועת שומרין דחייב רחמנא כשתובע לחבירו מנה והודה במקצת, ואומר אח"כ יש לי בידך כנגדו מנה בפקדון, ותו ליכא להשומר מיגו דלהד"ם, דא"כ היה פטור מהמנה שתובע השומר ממנו, והיה כופר הכל כיון שיודע שהפקיד אצלו והאומר להד"מ כאומר לא נאנסו. משא"כ כשאומר שנאנס חייב המפקיד לשלם המנה דהלואה, שאין יודע שלא נאנס. ע"כ הטילה תורה שבועה על השומר, ותירוצו צ"ע יע"ש. ולע"ד י"ל דהא דאמרי' דכשאומר להד"ם כאומר לא נאנסו דמי, היינו דוקא בתר דתיקן שבועת היסת, דממילא אס"ד שנאנסו היה טוען כן, כיון שאין תועלת בטענת להד"ם לפטור משבועה. ופריך שפיר הש"ס דהיכי משכחת שבועת שומרין דחייב רחמנא, דקאי אקרא וד"ת דליכא שבועת היסת, דממילא יש להשומר מיגו דלהד"ם, שלא יפטור המפקיד ממנה שתובע השומר ממנו, משום שאין יודע שלא נאנס הפקדון, ואין הוכחה מטענת השומר להד"ם, דשמא טוען כן כדי לפטור עצמו משבועה דנאנסו, דפרשי אינשי אפי' משבועת

אמת. (והגם שאם נפטר לשבע נאנסו במיגו דלהד"מ, ממילא לא היה מיגו, אכתי א"א לחייבו שבועה דהדר איכא מיגו). וע' שבועות (דף לב) ה"מ בעד מיתה שהוא חייב כו'. והקשה הח"ס (חח"מ ת' עה) דלימא מאן לימא דמשתבעת כדקאמר לעיל אילימא דחשיד לוה דא"ל מלוה אי אתית אסהדת לי הוה משתבענא ושקילנא ולימא ליה מי יימר דמשתבעת יע"ש, ולע"ד י"ל דהא דמצי אמר מי ימר דמשתבעת, הגם שיודע שהאמת כדבריו (ולא משמע מטעם חשש מלוה ישנה) היינו משום דפרשי אינשי משבועת אמת וע' גיטין (דף לה) מי שנשבע באמת כך כו'. משא"כ שבועת אלמנה לגבות כתובתה, שנמנעו להשביעה לפי שעונש שבועה חמורה, והיו משביעין אותה חוץ לב"ד כמבואר שם ובאה"ע (סי' צו סעיף יט), ובשבועה קלה כזו, לא פרשי אינשי משבועת אמת, וממילא הפסידה העד ממון בכפירתו, ולא מצי אמר מאן לימא דמשתבעת, שבודאי לא תפרוש משבועה זו:

ועמ"ש הגאון ח"ס (ת' צ') להוכיח שיש ענין עון גם לישבע באמת, ממקרא מפורש בקהלת מקרה אחד לצדיק ולרשע. כטוב כחוטא כנשבע כאשר השבועה ירא, דאם הכוונה שנשבע לשקר אין לך חוטא גדול מזה, אע"כ דמיירי מהרגיל להשבע באמת, ואשר שבועה ירא שפורש עצמו מלישבע אפי' באמת, שלא יבא ח"ו לידי שבועת שקר ע"ש. ולע"ד מהא לא אריא, דכבר ביאר במדרש שם הנשבע זה צדקיהו דכתיב אשר השביעו וע' נדרים (דף סה) שאתשל אשבועתא שלא בפני המשביעו. וע"ש בר"ן אי הוי התרה בדיעבד. ומ"מ נענש לפי שלכתחלה אסור ויש בזה ענין חה"ש, וגם אי לא הוי התרה בדיעבד, מ"מ כיון שהתירו לו לצורך מצוה לא חשיב ליה חוטא ממש, ומ"מ נענש ע"ז, וא"כ משמע מדברי המד"ר דלא קאי על שבועה באמת, ושאין בזה ענין חטא. אמנם כבר מצינו במד"ר פ' מטות הה"ד ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה, א"ל הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להשבע בשמי:

אפי' בחמת אין אתה רשאי להשבע בשמי אא"כ יהיה בך כל המדות האלו את ה' אלהיך תירא, שתהא כאותן שנקראו יראי אלהים, אברהם איוב ויוסף כו', והיינו משום שהרגיל להשבע יוכל לבא עי"ז גם להשבע בשקר, ובירמיה (ה) ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו, כי הרגל השבועה גורם לזה, ודוקא מי שיש בו כל המדות האלו, ושהוא במדרגת אברהם כו'. יוכל להיות בטוח שלא יבא ח"ו להשבע בשקר, ולא יכשל בזה אף בשגגה ואין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים בדבר וענין גנאי (דדמי לאכילת איסור), ואלה"ק מההיא דשבועות (דף כו) מר אמר שבועתא כו' לבך אנסך כו'. דשאני התם שהיו כאנוסים להשבע כדי לברר ההלכה לדינא, וכמו שביארתי באה"ר בפתח דבר עמש"ש,

ומש"ה אפי' עונש נמי ליכא כמ"ש התוס', ומש"ה כתיב אם תשוב ישראל וגו' ונשבעת חי ה' באמת וגו'. ומי שאין בו כל המדות האלו, אינו רשאי להשבע אף באמת שמא יכשל בשבועת שקר בשגגה או שע"י ההרגל יכשל בזה אף בזדון. וע' ב"ב (דף לג) אי מהדרנא כו' לא יפרע אלא בשבועה, ולא טען האמת כדי לפטור משבועת אמת. וע' שבועות (דף לא) הילפותא מקרא דמדבר שקר תרחק, ועמ"ש הרמב"ן בקרא דובשמו תשבע, ועכ"פ במקום שחב לאחרים שע"י שיפרוש משבועת אמת לא יהיה לו במה לשלם לנושיו, לאו כל כמיניה דיפסיד לאחרים וליקו בלוה רשע ולא ישלם. ונשבע כשברור לו שהוא נשבע באמת, ושיוכל לקיים מצות פריעת בע"ח, וע' שבועות (דף מז) תד"ה חלה על שניהם ונענש המשביע אפי' הדין עמו יע"ש. וי"ל דהיינו משום דהתם אינו טענת ברי, ונענש שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן, ומסר ביד איש שאינו נאמן שיחשדהו וישביעו, משא"כ כשיש לו טענת ברי די"ל שמעיקרא היה נאמן בעיניו, ועתה רואה בבירור שמכחישו והוא מוכרח להשביעו שלא יפסיד ממונו, ומ"ש (דף לט) העומדין שם אומרין זל"ז כו', היינו משום שגם התובע חשוד בעיניהם לרשע שהוא מעליל על הנתבע. אמנם מדסמיך לה הא דרשב"ט אומר אזהרה לעוקב אחר נואף כו'. משמע שגם בזה העונש מה שמסייע ומביא חבירו לידי עבירה לשבועת שקר, א"כ משמע דמיירי בטענת ברי, וכן משמע מדקא' אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי כדתניא רשבט"א כו' שחלה שבועה על שניהם, הרי שמיירי בכל גוונא וצ"ע [ולאביי דחשיד אממונא חשיד אשבועתא פשע טפי מה שמסר למי שיש לו עליו חשש ספק מלוה ישנה]:

סימן נ

בטוש"ע או"ח (סי' תנ"ח) הביא מ"ש הראשונים והמרדכי בשם הר"ש משנץ שאסור ללוש מצת מצוה בע"פ קודם שש שעות, משום דאתקש לפסח, כדאמר רבא אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא י"ח משום דאתקש לפסח, וחלקו עליו הראשונים מדתניא בתוספתא יוצאין במצה ישנה ובלבד שנעשית לשם מצה, ובירוש' דהוי פלוגתא דב"ש וב"ה כמו גבי סוכה, וכן מדתנן חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן למכור בשוק יוצא בהן, וע"כ שאפאן בי"ג דאין מביאין תודה בי"ד שמביא קדשים לבית הפסול וכ"ש לאחר זמן איסורו, ומוכח דלא הוקש לפסח אלא לענין אכילה ולא לענין אפיה ונלע"ד ליישב שיטת הר"ש משנץ ויתר הראשונים האוסרים, לפום דקאמר (דף מ) בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, ופרש"י דבאחרונה היא מצות אכילתה שעם הפסח היא חובת אכילתה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ופסח נאכל

על השובע, וע' (דף קכ) תד"ה באחרונה דמה שמברכין על הראשונה כדי לפטור המצה של אחרונה, שאין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא יע"ש, והשתא י"ל דלעולם יוצא י"ח בערב תאכלו מצות גם במצה ישנה ששמרה כהלכתה לשם מצה, והיינו בכזית ראשון שאוכלה מתחלה לתיאבון, ואינו יוצא בה י"ח כזית אחרון של אפיקומן הנאכל על השובע שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח [וגם להרמב"ם שלא היה כורך להפסח עמהם, ביחד אכתי נאכלת עם הפסח] וס"ל דאכילת הך כזית איתקש לפסח לגמרי, גם לענין זמן אפייה:

ומחלות תודה בלא"ה י"ל דכיון דמיירי שלא נשחט עליהן הזבח ולא הוקדשו, וכמ"ש התוס' דאלת"ה תיפוק דבעינן מצתכם, (ע"ש ובלא"ה תפסל כשהוקדש בי"ג ונאכלת רק ליום ולילה] וא"כ ל"ש לומר שאין מביאין קדשים לבה"פ, דהא מותר לאוכלן אחה"פ שאז ישחט עליהן הזבח, וע' פרש"י ד"ה שאינה נאכלת, דהיכא דלא נשחט עליהן הזבח אע"ג דעכשיו יש לה היתר לשבעה כו'. ויכול לאפותה בע"פ אחר חצות, ואינו עובר בב"י על חמץ שבה, דנהי שלא קדשו עדיין קדושת הגוף, מ"מ כיון שחל עליהם שם הקדש י"ל דהוי חמץ של גבוה, וגם יש סוברין דאחר חצות ליכא משום ב"י אלא משום מ"ע דתשביתו, עמ"א ר"ס תמ"ג, ועפרש"י (דף כט) דלהס"ד משכחת דשרי גם באכילה, ועמ"ש באה"ר (סי' מ) דפרש"י לטעמיה בכתובות (דף ל), וחלת תודה שאינה של הכהן כמ"ש בקדושין (דף נב) ממילא לשיטת פרש"י הוי של גבוה כדגתין ואכיל למטה משלשה, ואין קפידא מה שנעשה שלו בשעת לעיסה, משום דהוקש לשאור דראיה וכמבואר בלשון התוס', וגם למסקנא משכחת היתר אפיית הלחם אחר חצות בלא קדושת ושחיטת הזבח (הגם, דכשעשאן למכור בשוק ל"ל שאפאן שלא יעבור בבל תאחר), א"נ כשעבר ואפאן:

והא דפרש"י שם (דף לח) דאית ליה לרב יוסף דרשא דרבה דבעינן שימור לשם מצה, ובהא פליג דאי נמי איכוון לה נמי לשימור מצת מצוה למיפק בה משום תודה ומשום מצה לא נפיק, דבעיא שימור לשם מצה הנאכלת לשבעה, צ"ע דא"כ יקשה אליבא דרבה, הדתנן עשאן למכור בשוק יוצאין בהן, דהא משכחת שיוצא בהן גם כשעשאן לעצמו כשנתכוין גם לשימור מצת מצוה, ואמאי לא ניחא ליה לפרש"י לפרש דל"מ כשמכוין לשימור חלת תודה ומצת מצוה כהדדי, וכעין מ"ש הר"ן (פ"ד דר"ה) דכיון שהוא מכוין למצוה לחנך את התינוקות, אותה כוונה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול דוגמת מ"ש בזבחים (דף ג) דבת מינה מחריב בה כו', ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' יז) לבאר בזה הא דמגילה (דף ג) שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה. וממ"ש בר"ה (דף כח)

ומפרש"י במנחות (דף צט) גבי הא דאמר רבא דמצוה לאומרו כו' עמש"ש ועמ"ש הב"י (סי' מז) גבי ברכת התורה דצריך שישנה על אתר, דק"ש לא חשיב ד"ת משום דתפלה ודברי תחנונים לחוד ע"ש. וע' סוכה (דף מד) ומש"ש מדברי הב"י או"ת (סי' תקץ), וע' שבת (דף כג) תד"ה מכבה, דכשהדליקה מתחלתה לצורך שבת גרע מהדליקה חש"ו שניכר שמדליקה לשם חנוכה (אך בפרש"י שהדליקה למצות חנוכה בע"ש ע"ש]. ובש"א (סי' י) הקשה דכיון שאסור לכה"ג להסיח דעת מהציץ, הלא יסיח דעת מעבודה, ורב אחד כתב לי שהגאון שואל ומשיב זצ"ל בספרו מהד"ק (ח"ב ת' עה) לענין כה"ג שפוסל הסה"ד בתפלין וציץ, הביא מ"ש הרמב"ם (פ"ז מפרה) דהמלוי לשני ב"א נפסל בהיסח הדעת שא"י לכוין לשני דברים כאחת. (ובסי' צו) הביא זה לענין עירוב שמחה בשמחה דלהרמב"ם הוי רק מדרבנן, וכעשיית מצות חבילות חבילות, ועכ"פ מוקשה לענ"ד דה"נ י"ל שכוונת השימור לשם חלת תודה מגרעת כוונת השימור לשם מצת מצוה, וגרע גם מאילו לא כיון כלל, וכסברת הר"נ הנ"ל:

והנה הרמב"ם ורי"ף השמיטו המימרא דבציקות ש"נ אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, וכבר תמה ועמד הצל"ח בזה. וע' נו"ב מהד"ת (ת' עט). ולענ"ד י"ל דס"ל להרמב"ם דרב הונא לטעמיה דאמר (דף קיד) דהיכא דליכא אלא חסא מברך מעיקרא אמרור בפה"א ואכיל ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל, וה"נ יכול לברך על אכילת מצה על כזית מצה שבאחרונה הגם שכבר מילא כריסו הימנה. משא"כ לפום דמתקיף שצריך לאכול ואינו אכילה גסה ובכ"ז אינו רעב ייתי ויפסח לה רב חסדא לאחר שמילא כריסו הימנה חוזר ומברך עליה, והכי קיי"ל דמעיקרא מברך עלה בפה"א ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה, ומוכח דגם כשאינו יכול לצאת חובת מדור בהאכילה הקודמת, מ"מ תו אינו חוזר ומברך עליה, דאלת"ה יקשה דהא אפשר שיברך בפה"א ויאכל בטיבול ראשון מרור מבושל או שיבלענה דבזה נמי איכא הכירא לתינוקות, ולא יצא בזה חובת מרור, דבלע מרור לא יצא, ועכצ"ל דגם כה"ג אינו חוזר ומברך כל שמלא כריסו הימנה, ועמ"ש התוס' דר"ת נמי סבר כר"ל דמצות צריכות כונה ומ"מ סבר דאין לברך בטיבול שני כיון דכבר מלא כריסו הימנה, וא"כ ממילא אסור למלא כריסו בבציקות ש"נ, לפי שיפסיד הברכה שלא יוכל לברך על אכילת מצה, על כזית מצה שאוכל באחרונה, וגם י"ל דמה שהתיר רב הונא למלאות כריסו בבציקות של נכרים, הגם דמסתמא לא לשו במים שלנו ואפשר שלשו בפושרין, ואין לאכול זה בפסח, וע' (דף מב) רש"י ד"ה היכא וז"ל ולא דמי לבציקות ש"נ דממלא כריסו מהן דהכא בעינן למיקנסה דעברה אדרבנן יע"ש, וי"ל שהתירו זה

כדפרש"י משום שחובת אכילת מצה הוא עם הפסח ופסח נאכל על השובע, לזאת ממלא כריסו בביציקות ש"נ כדי שיאכל הכזית מצה באחרונה על השובע כמצותה, ועמ"ש התוס' (דף צט ד"ה סמוך) דמה שממלא כריסו מביציקות ש"נ, הגם שאסור לאכול מצה מבעוד יום, היינו משום שמבעו"י אין אדם נזהר ואוכל כל שבעו, אבל באותה הסעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל שבעו כדי שיאכל מצה לתיאבון ע"ש. ולפרש"י י"ל דדוקא כשיש לו שני זתים מצה, תקנו חכמים שיאכל כזית ראשון לתיאבון להידור מצוה כדפרש"י במתני', ובסוף הסעודה אוכל כזית מצה על השובע, וכשאין לו רק כזית אחד, בהכרח הוא אוכלו באחרונה כדי שיהא על השובע, ובהכרח ממלא כריסו מקודם כדי שיאכל על השובע [וע' רש"י ד"ה בראשונה לא, וצ"ע דלא מפרש דמוכיח מדאוכל זה דוקא באחרונה ולא בראשונה, דמוכח שאינו מקיים המצוה אלא בזה הכזית, ואינו רק להידור מצוה בעלמא], וד' ק"כ תד"ה מפטירין כתבו בשם הירושלמי שפסח נאכל על השובע שלא יבא לידי שבירת עצם, ודלמ"ד אין מפטירין אחר מצה ופסח לא סבר כטעם הירושלמי, אלא סבר דבעי שיהא טעם מצה ופסח בפיו, ולהך טעמא אין צורך למלאות כריסו, בביציקות ש"נ, דאפשר שיאכל הכזית מצה בראשונה ושלא יאכל אחריה וישאר טעם מצה בפיו, ורמב"ם לטעמיה דס"ל שלא הי' כורך הפסח עם המצה והמרור, רק שכורך מצה ומרור ותיכף אח"כ אוכל הפסח, ואין הכרח כ"כ לאכול המצה על השובע, וי"ל דס"ל להרמב"ם דרב הונא ס"ל דגם אכילת מצה דוקא על השובע, וכמ"ש במק"א די"ל דהוי זה בפלוגתא דאמוראי [ובהגדה דכפין ייתי ויאכל מצה לתיאבון, דצריך*]:

ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' ה) בההיא דנזיר (דף כג) דר"ל קאמר דכשאוכל לפסח אכילה גסה, נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהו קעביד, דלטעמיה דס"ל בשבת (דף עו) דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה, ור' יוחנן דפליג ג"כ לטעמיה שם, עי' ב"ק (דף יט) ובב"מ (דף פז) תד"ה שבעך, ובביצה (דף כא) תד"ה הני סופלי, דהני גרעיני תמרי אין ראוין לבהמה אלא ע"י תיקון כו' ראוין כמו שהם ע"י הדחק כו', ולא חשיב זה אכילה ע"ש [וכעין זה בנדה (דף סב) תד"ה מקולי, דלר' יוחנן לק"מ דגבי טומאה משום קפידא וכיון דא"י לצאת אלא ע"י הדחק כו', וי"ל קצת דר"י ור"ל לטעמייהו] וע' ע"א (דף לח) דג מליח חזקיה שרי ור' יוחנן אסר ופירש הרשב"א והר"נ דמירי בדג גדול מליח שצלאו ארמאי דחזקיה שרי כיון דנאכל ע"י הדחק כמות שהוא מליח, ור' יוחנן אסר דס"ל דאכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה, ומבואר דר' יוחנן לטעמיה. אמנם י"ל בישוב קושיית התוס' מהא דהאוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור, ומדקאמר בב"ק (דף קי) דאכילה גסה לאו כלום הוא ובפסחים (דף קו) גבי מצה, דלכאו' י"ל לפום דקאמר (דף,

ע תד"ה לאו) שחגינה הבאה עש הפסח אינה באה אלא כדי שיאכל הפסת על השובע. ובצל"ח עם ביאר כוונת הש"ס שחגיגת י"ד הויא מן התורה וכתובה בתורה ומ"מ היא לרשות ואינה חובה יע"ש. וממילא נשמע דגזה"כ שלא יאכלנה לתיאבון ושיאכל הפסח על השובע (ואין החגיגה חובה לפי שיוכל למלאות כרסו בכל דבר). וכיון שכן שקשה לצמצם בשיעור השביעה, שלא תהא אכילה ע"י הדחק, ומש"ה סבר ר"ל שגם כשלא נזהר ואכל ע"י הדחק, פסח מיהו קא עביד, ויש להביא ראיה לזה מדקאמר בתמורה (דף כג) יאכלו מה ת"ל מלמד שאם היתה אכילה מועטת אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השובע, יאכלוה מה ת"ל שאם היתה אכילה מרובה אין אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שלא תהא נאכלת על הגסה. וקשה דרשא למה לי, דהא גם בעלמא קיי"ל דאכילה גסה לאו כלום היא, ועכצ"ל דאצטריך קרא גבי מנחה, ומשום דסד"א דכיון שנאכלת על השובע נאכלת על הגסה, וע' ש"מ ב"מ (דף פז) גבי שבעך ולא אכילה גסה דהוי כדאמרי' כי יאכל פרט למזיק, ועפמ"ש י"ל הא דבעי למעט, ועכ"פ לעולם י"ל דבעלמא אכילה גסה אינה אכילה, וכמ"ש דלהרמב"ם גם אכילת מצה לא דמי בזה לפסח, וכזית ראשון אוכלו לתיאבון לשם מצות בערב תאכלו מצות, ושפיר קאמר גם גבי מצה דאכילה גסה אינה אכילה, ור' יוחנן דאמר דכשאכלו לפסח כן הוי בכלל ופושעים יכשלו בם, אזיל בשיטת הירושלמי דמה שפסח נאכל על השובע הוי רק מדרבנן כדי שלא יבא לידי שבירת עצם, ומה"ת דומה פסח לכל הקדשים דאכילה גסה לאו כלום היא, ועמ"ש המפרש בנזיר, דלשם אכילה גסה מחמת תאוה שאוכלו לרעבון, ודלא כהתוס', אלא דפליגי אי בעי כוונה לשם מצוה:

ובגוף קושיית התוס' בהא דממלא כרסו בבצקות ש"נ ואינו אוכל מצה לתיאבון, יש להעיר ממ"ש המ"א (סי' רצא ס"ק ז' וסי' תעא ס"ק ד) בשם הרא"ש דבאותה סעודה אין לחוש משום אכילה גסה לפי שהאצטומכא פתוחה, ולפ"ז הא ליתא לקושיית התוס', ומוכח מהתוס' דלא ס"ל כן, וכן המרדכי לא ס"ל כן, ע"ש בסי' תעא, ומ"ש המ"א להוכיח זה ממ"ש הרא"ש שאם נמשכה סעודת הבקר בשבת עד שהגיע זמן המנחה יפסיק ויברך בהמ"ז ויטול ידיו ויברך ויסעוד סעודה שלישית, שאם לא יעשה כן, לא יוכל לאכול אח"כ אלא אכילה גסה, לענ"ד אין שום הוכחה לומר דהרא"ש חולק על התוס', דהא כתב הרא"ש (כלל כב תשובה ד) וז"ל דאפי' יפסיק סעודתו בבקר ויחלק סעודתו שתים מ"מ די לו בכדי סעודה א', דתרתי כריסי לית ליה ובמזון סעודה א' יספיק לו בין יאכלוה בהפסק בין שלא בהפסק, הרי להדיא דאין הטעם לפי שהאצטומכא פתוחה, אלא משום שמחלק סעודתו ואוכל סעודה ג' כשעדיין תאב לאכול, ואם לא יעשה כן, הלא בהכרח

ישלים עתה סעודתו לפי שתאב לאכול, ותו כשיאכל סעודה ג' אחר שעות מועטות, תהא אכילה גסה. והנה התוס' תירצו שבאותה סעודה נזהר ואינו אוכל כל שובעו, והא דקאמר דאי חמרא מסעד סעיד בין הכוסות הללו אמאי ישתה, היינו משום דבשתיה א"א להזהר. ונשאלתי מזה עמ"ש התוס' בברכות (דף לה) וכן קיי"ל דיין מעט לא ישתה, דהא ליכא חשש שא"א להזהר, שאם ירבה לשתות טובא גריר, ולק"מ, דדוקא היכא שהריבוי גורם שלא יאכל לתיאבון, בידו להזהר שלא יאכל הרבה, וכן גבי יין להס"ד דסעיד, שייך זה, והוצרכו לתרץ דבשתיה א"א להזהר, משא"כ למסקנא דפורתא סעיד, אין בידו להזהר, דפעמים שיש לו רק מעט יין, ופורתא סעיד, ועמ"ש הרא"ש פ' ע"פ גבי יין שלפני הסעודה דבהמ"ז פוטר לפי שהיין מגרר תאות המאכל. ולכאורה צ"ע דא"כ רביעית מצומצם דהוי פורתא וסעיד, יצטרך לברך אחריו, ול"ל דכששותה סמוך לסעודה שהאצטומכא פתוחה לא סעיד, דאכתי יקשה דעכ"פ פורתא לא גריר, גם דהא נתבאר דמשמע לענ"ד דלא ס"ל להרא"ש כמ"ש המ"א, ומה שלא הזכיר הרא"ש דינא דפורתא לא ישתה היינו כהטור ומשום דבצירוף השני כוסות הוי טובא, ורביעית מצומצם הוי פורתא, וצ"ל דכיון דטובא גריר, יין שלפני המזון בא לגרר ולהמשיך לסעודה, וכיון שדרך לשתותו לצורך סעודה, בכלל סעודה הן, וממילא גם כששותה פורתא דלא גריר, הוי בכלל הסעודה, דאזלי' בתר דרך שתיתו, וה"ה פרפראות שנפטרין בבהמ"ז, לפי שרגיל לבוא לגרר לסעודה, ממילא ל"ש גם כשאינו אוכלו לגרר, ומ"ש המ"א (סי' רמ"ט ס"ק ו) היינו כששוהה בינתיים:

סימן נא

כ"ה יום ה' ב' אלול תרמ"ט ברעזי

כבוד הרב הג' בקי בחדרי תורה צמ"ס וכו' כש"ת

מו"ה אליהו פוסק נ"י הרב דק"ק אליפאליא (אלנאפאל

) **בפאדאליען בעמ"ח ס' מור ואהלות**

אחדש"ה קבלתי מכתבי כתר"ה עם הקונטרסים מספרו היקר "כורת הברית" אשר בחפצו להדפיסו ולהפיצו על פני תבל, ואשר יפלא בעיני כתר"ה איחור תשובתי, הוא יען כי לא הייתי בביתי, בעת ששלח לי מכתבו הקודם בצירוף הקונטרסים הנ"ל, וגם לעת כזאת הנני עמוס הטרדות, ולזאת יבצר ממני למלאות חפץ כתר"ה לעיין בקונטרסיו כבקשתו, ולמען כבודו הנני להשיבו על מ"ש כת"ר בתחלת קונטרסו בדברי הירושלמי (פ"ק דקדושין הלכה ז), מצות שהאב חייב לעשות לבנו למוהלו, דיליף מקרא דביום

השמיני ימול בשר ערלתו, ודלא כהש"ס דילן דיליף מקרא דוימל אברהם את יצחק בנו, ותמהו היכי מוכח מקרא דוביום השמיני שהמצוה הוא על האב, והביא כ"ת בשם ספר נחלת בנימין לישב זה, דהירושלמי אתיא כר' יוחנן דס"ל בשבת (דף קו) דכל המקלקלים פטורין אפי' חובל ומבעיר, ומוכיח דאס"ד שאין החיוב על האב יקשה למאי אצטריך וביום דאפי' בשבת, תיפוק ליה דהוי מקלקל בחבורה, אע"כ שהחיוב על האב למולו והוא מכוון לתקן את בנו עכ"ד. ולענ"ד מוקשה תירוץ הנחלת בנימין הנ"ל, דהא קאמר בשבת (דף קל"ג) בשר ואע"פ שיש שם בהרת ימול כו', הא ל"ל קרא דבר שאין מתכוון הוא כו' באומר אבי הבן לקוץ בהרת דבנו הוא מתכוין, ואי איכא אחר ליעבד אחר דאמר ר"ל כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה ל"ת, דליכא אחר, וא"כ ה"נ אצטריך קרא היכא דליכא אחר, שמותר למול בנו בשבת, הגם דהוי גבי דידיה תיקון, דגם לשיטת הר"א שהביא בטוי"ד (סי' רסו) שאין לאב למול בשבת, כשיש אחר שיודע למול, משום דגבי אב הוי פסיק ראשיה שמתכוין לתקן את בנו, ולגבי אחר לא מקרי מתקן, משום דלא איכפת ליה בתיקון התינוק, אכתי חשיב גבי האב מתקן, דגם אם אין חיוב על האב יותר מכל אדם, ומוטל על ב"ד וכל אדם מישראל, אכתי מכוין האב לתקן את בנו שיהא נקרא שלם (ומצד קיום המצוה כמ"ש בתה"ד, פשיטא שנחשב מתקן), ואי ס"ל להירושלמי דדוחק לאוקי קרא בדליכא אחר, א"כ תיפוק דמוכח שהחיוב על האב, מדאצטריך קרא דימול אע"פ שיש בהרת, ומשום שהאב מכוין לקוץ בהרת בנו:

ויתכן ליישב לפמ"ש השאגת אריה (סימן צו) דכשאין לו מצה של היתר י"ל שאסור לאכול מצה של חדש, דכיון שאפשר לעשה להתקיים בלא דחיית ל"ת, אלא שלא נזדמן לזה של היתר רק של איסור, לא דמי למילה בצרעת ולא דחי לל"ת, ומ"ש בירושלמי דאי עשה דוחה ל"ת שאינה כתובה בצדה היו יכולין לאכול מצה של חדש, היינו משום דהירושלמי לטעמיה דאפי' חטין שבעליה נאסרו משום חדש כשנכנסו ישראל לארץ ולא היה במציאות אז תבואה של היתר, והוכיח כסברתו מהסוגיא דמנחות (דף ה). ושוב חזר השאג"א וסתר זה, מדקאמר הש"ס דהיכא דליכא אחר, מל אבי הבן שמכוין לקוץ בהרת בנו, הגם, שהיה אפשר להתקיים המ"ע בלא דחיית הל"ת אם היה שם אחר. ולענ"ד שפיר י"ל כסברת הש"א הנ"ל, וכן כתב הב"י או"ח (סימן יא) עמ"ש רבינו ירוחם דחוטי פשתן פוטרים בבגד של צמר וכן בהיפוך דכלאים בציצית מותר, ודוקא כשאינו מוצא ממינו כו'. וכתב הב"י וז"ל ואינו נראה לי אלא אע"פ שאין מצוי לו ממינו, מאחר שאפשר לקיים את שניהם אילו היה מצוי לו לא דחינן את ל"ת כו' יע"ש, והא דמל אבי

הבן היכא דליכא אחר ודוחה ל"ת דקציצת בהרת, היינו לפי שעיקר חיוב המצוה הוא על האב, ומה שיכול אחר למול, הוא בתורת שליחות של האב, ומש"ה נהי דבדאיכא אחר ימול אחר, כדי שלא יצטרך לדחות הל"ת, אכתי בדליכא אחר מצוה על אבי הבן למול כיון שעיקר החיוב הוא עליו, משא"כ במ"ע דאכילת מצה, שאין עיקר ועדיפות בהמצוה, שיהא מצה של חדש, אלא דכשאין לו מצה של ישן, הוא מוכרח לאכול של חדש, ושפיר י"ל דלא דמי זה למילה בצרעת ולא דחי לל"ת, ומ"ש עוד השאג"א ממ"ש התוס' בפסחים (דף עה ד"ה למעוטי) דגם להסד"א שמקיים שרפת ב"כ באבר מעיקרו דליכא דחיית שבת, סד"א דאצטריך קרא שאין דוחה שבת היכא דליכא אבר מעיקרו, ג"כ י"ל דגם להסד"א הוי עיקר מצותו ע"י התכת פתילה של אבר, אלא דסד"א שי"ח גם באבר מעיקרו, ובלא"ה אין שום הוכחה ממ"ש התוס' להס"ד, ובלא"ה יש ליישב לפמ"ש התוס' בשבת (דף קו) דמוכח דהבערה חלק יצתה, מדלא כתב לא תעשה מלאכה בכל מושבותיכם וכתב הבערה ע"ש, ואי לא כתיב קרא למעט אבר מעיקרו, לא הוה ידעי' דלחלק יצתה, שהיינו אומרין דמש"ה כתב הבערה, כדי שנדע דלא משכחת להבערה אלא ע"י התכת פתילה, שצריך לדחות שבת] ועמ"ש הש"א מההיא דנזיר (דף מא), ועפ"ז צ"ל דכיון דלאו דוקא תער, לא הוי תער עיקר מצותו לכתחלה, ומש"ה כיון דאפשר במלקט ורהיטני, לא דחי אף בדליכא מלקט ורהיטני וצ"ע והנה עפ"ז מיושב הוכחת הירושלמי מהכתוב דוביום אפי' בשבת ובשר אע"פ שיש בהרת], דמוכח שהחיוב הוא על האב ומש"ה מל בשבת (ואע"פ שיש בהרת] בדליכא אחר, משא"כ אם לא היה עיקר החיוב מוטל על האב, ממילא לא היה האב רשאי למול אף בדליכא אחר, כיון דהיה אפשר לעשה להתקיים בלא דחיית הל"ת אם היה שם אחר (וכן מיושב מ"ש התוס' בשבועות (דף ג), די"ל משום דעיקר מצותו בכהן ולא באשה וקטן]:

וי"ל ג"כ קצת עפמ"ש החתם סופר (חיו"ד ת' קלב) דמש"ה מילה דוחה שבת גם בדאפשר ע"י כנעני, משום שהאב וב"ד לא יקיימו מ"ע המוטלת עליהם, משום שאין שליחות לכנעני ע"ש, ועמ"ש התוס' בשבועות שם ומ"ש הראשונים לענין שרפת ב"כ, וא"כ י"ל דמוכיח הירושלמי מביום אפילו בשבת, שמוטל החיוב על האב, וממילא כשהמוהל הוא אחר, הוא בתורת שליחות של האב, ואשל"ע, ואם לא היה הדבר מוטל על איש פרטי, רק שהיה החוב על כל אדם מישראל וב"ד שימולו אותו, לא היה המוהל בתורת שליחות, והיה הקפידא רק שיהא נימול, היה אפשר בכנעני, וממילא לא היה דוחה שבת גם בדליכא כנעני וכמ"ש, ואולי היינו דקאמר בנדה (דף מב) ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו לממהל בשבתא א"ל שפיר דמי, בתר דנפק אמר רבא ס"ד דההוא גברא לא

ידע דשרי לממהל בשבתא אזל בתריה א"ל איזי אימא לי גופא דעובדא היכי הוה, א"ל שמעית ולד דצויץ אפניא דמעלי שבתא ולא אתילד עד שבתא א"ל האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוה והוי מילה שלא בזמנה כו'. ותמוה מאי קסבר ההוא גברא שלא סיפר לו ענין השאלה, וא"כ לא ידע כלום מתשובת רבא, שלא אמר לו אלא דשרי לממהל בשבתא, ודוחק לומר שחשב האי גברא שבודאי ידוע לרבא איך היה אצלו, או שחשב דכיון שת"ח וצדיק הוא בטוח שלא יבא מכשול על ידו, ועמ"ש באה"ר בפתח דבר ממ"ש בסנהדרין (דף ה), דז"א, דהכא דהשואל איהו דאטעי נפשיה ואין מקום לטעות בדברי רבא, לא יבא המכשול ע"י רבא אלא ע"י האי גברא, וגם תמוה הלשון שא"ל שפיר דמי, דמשמע דהוי היתר בעלמא, וקשה דהאיכא חיובא למול בשבת בזמנו, ואין לפרש ששאל האי גברא אם יכול האב בעצמו לממהל בשבת הגם דגבי דידיה חשיב תיקון ולא מקלקל בחבורה, ולא ידע השואל דכיון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוי בודאי מילה שלא בזמנה, וחשב שהדבר הוא בספק אימתי נולד, ושרצה להוכיח מתשובת רבא שמותר להאב בעצמו למוהלו הגם דאפשר באחר, דש"מ דלא חשיב מתקן ודליכא חילול שבת, ודממילא גם כשהוא בספק, יש למוהלו בשבת, דו"ת, דאכתי יקשה הא דקאמר ס"ד דההוא גברא לא ידע כו', דהא לפ"ז אה"נ שלא ידע אם יכול האב למול בעצמו, ולכאורה יל"פ ששאל אי מילה הותרה אצל שבת, או דהוי רק בתורת דיחוי וצריך להדר שתהא המילה ופריעה בחד גברא, וכדהותרה אצל שבת ולכתחלה זה מוהל וזה פורע, וליתא לשבת במקום מילה כלום, ממילא סבר ללמוד מזה שיש למול בשבת גם בספק [בפרט דאיכא חזקה וכהא דאמר בב"מ (דף ק) בתוס' וע' בביצה (דף ג) ויש חזקת מעוברת, ודהשתא הוא שילדה], וגם זה ליתא, דבלשון שפיר דמי אינו מבורר הכוונה שהותרה, ושמא דחויה היא אצל מילה, ואולי י"ל שחשב השואל להוכיח מתשובת רבא בלשון שפיר דמי ולא בלשון חיוב, דמוכח דהיינו במילה שלא בזמנה או ספק מילה שלא בזמנה. ושהבין ממה שהוצרך השואל לשאול, דלא מיירי במילה בזמנה, ומתחלה חשב רבא ששואלו אם האב מוהל בזמנה בשבת, ואח"כ התבונן שבודאי יודע השואל הדין הפשוט דמותר, כיון דהמצוה הוא על האב [ואין מחלוקת בדבר אלא כשלא מל האב מעולם] ובהכרח דכוונת השואל לענין ספק מילה שלא בזמנה, ודגם זה נכלל בלשון השאלה, דבזמנה ממש הוי חיובא, ואין נופל בזה לשון היתר, ואח"כ כשחקר ונודע לו שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור דהוי ודאי שלא בזמנה, א"ל שאין מחללין עליו את השבת, ועפמ"ש י"ל ג"כ דבעי אי שרי לממהל בשבתא כדאפשר בכנעני שימול בשכר, ועמ"ש הנה"מ (סימן קפח) אם בשכר הוי יד פועל כנעני כיד בעה"ב, ועמ"ש בהג"א שימול כנעני בשכר, לפי שחס על שכרו

ולא יבא לסכן הולד הנימול, ועפמ"ש בלא"ה ימול בשכר שיהא לו דין פועל [הגם שאינו בתורת שליחות] ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סימן ג) [וגם עמ"ש הנמ"י פ' הערל, דמאן דלא בעי לממהל ביומא דעיבא הרשות בידו ושפיר עבד דלא למסמך על שומר פתאים, וה"ה שהיה ראוי שלא למול בשבת כשהוא מעונן ע"ש, ובשו"ע לא פסק כן, וא"כ אפשר שהיה יום המעונן, ושאל מהו לממהל אז בשבתא, וחשב לפשוט מזה דבמקום מילה ליתא כלל לאיסור שבת, אך לא משמע כן, מדלא קאמר מהו לממהל היום בשבתא], וגוף מ"ש הח"ס, לענ"ד יש להסתפק בזה, דנהי דכשיש לאב שמוטל עליו החיוב, צריך שיהא בתורת שליחות, כדליתא לאב שאין החיוב מוטל על איש פרטי, וכל ישראל מצוין ע"ז, ונקט ב"ד שהם ממונים להזהיר את העם, ויליף מדכתיב המול לכם כל זכר, י"ל דהחיוב הוי רק שיהא נימול ולא שהם ימולו, וממילא להסוברים דמילה בכנעני כשרה, לא יבטלו בזה ב"ד מ"ע המוטלת עליהם, די"ל דא"צ שיהא אצלם בתורת שליחות, אלא שכל אדם מישראל מצווה שיהא התינוק נימול, ועמ"ש התוס' בשבת (דף כה ד"ה חובה) וז"ל ומ"ש שלא לברך אהדלקת נר בע"ש משום שאם היתה מודלקת ועומדת לא היה צריך לכבות ולחזור להדליקה, אין נראה דהא גבי כיסוי הדם אם כסהו הרוח פטור מלכסותו אפ"ה כשמכסה צריך לברך, וכן נולד מהול איכא למ"ד דא"צ להטיף ממנו דם ברית כו' עכ"ל, וצ"ע דשאני התם שאין בידו שיכסהו הרוח, ואין בידו לגרום שיולד מהול, וכשנולד ערל אין בידו להפקיע מהחיוב, משא"כ התם שבידו להפקיע עצמו מחיוב הדלקה בע"ש, כשידליק מקודם, ולשיטת הסוברים שאם מל תוך שמונה א"צ להטיף דם ברית, ע' ש"א (סי' נ"ב) בידו להפקיע מהחיוב, ואכתי אינו בידו, דקעביד איסורא לבטל המצוה בידים, ועכ"פ מבואר די"ל דבדליכא לאב, הרשות למולו ע"י כנעני, ומ"מ מברך כשנימול ע"י ישראל, וא"כ י"ל דחשב השואל מרבא, דמדקא"ל שפיר דמי, והיינו שמילה הותרה אצל שבת, הגם דאפשר בכנעני כשיטת הרמב"ם, וגם לא דייק רבא לחקור אם היא בזמנה, ש"מ דה"ה בספק ודחזקה מסייעא דהויא בזמנה, וכמ"ש במק"א דבענין דחיית ספק מ"ע לספק ל"ת, יש לחלק בין, היכא שדחויה או הותרה, דתו במקום ספק מצוה, כמאן דליתא להספק איסור, וע' עירובין (דף ק) ומש"ש, ובתר דנפק אמר רבא ס"ד דההוא גברא לא ידע כו', שההיתר פשוט וידוע לכל, שגם בדליכא לאב אין להדר שימול כנעני בשבת, ודגם להמכשירין לכתחלה ברופא כנעני מומחה ולהרמב"ם בדליכא לאב אין מברכין להכניסו וגו', משום דליכא חיובא על איש מיוחד], מ"מ ידוע שמותר לישראל למול בשבת, ומש"ה התבונן שבודאי רוצה השואל ללמוד מזה ולפשוט ענין ספק, ולזה קא"ל איזי אימא לי כו', וא"ש הלשון "שפיר דמי" והלשון "דשרי" וטעות השואל, ולהסוברין

דמילה הותרה בשבת ואינו בתורת דיחוי, לא מוכח כ"כ מהכתוב דוביום אפי' בשבת, שהחיוב על האב, די"ל שמל בדליכא אחר, משום דשבת הותרה אצל מילה, ושאני מצה של חדש וכה"ג, שאינו אלא בתורת דחייה לל"ת:

ובס' יראים (מצוה יז) וז"ל וטלית של פשתן אם יש לו תכלת מה"ת מותר לתת בו כו', ואין זה אפשר לקיים את שניהן שיקנה טלית של צמר מידי דהוי אמילה בזמנה דדחיא שבת, ואע"ג דאפשר למיעבד כחסידים הראשונים שלא היו משמשין אלא מרביעי ואילך ע"ש, ומוקשה דשאני התם דאחר שכבר נולד בשבת, כבר הוא מוכרח למולו בשבת, ומה בכך שגרם האב לזה, [וגם כדעביד כחסידים הראשונים אינו בטוח שלא יולד בשבת, דז"א אלא ע"פ הרוב, וזמנין דמשתהי וע' יבמות (דף פא), וע' יבמות (דף סב) חייב כו' כשיוצא לדרך], והב"ד והמוהל בודאי לא היה בידם למנוע שלא יחול המילה בשבת, וגם לשיטת הר"א הנ"ל דטפי נחשב האב מתקן גברא ומ"מ יכול האב למול משום דעיקר המצוה חל עליו, אכתי השתא תו אין ביד האב להפקיע הדחייה, ואולי מוכיח היראים ממ"ש בנדה (דף לח) דדוקא חסידים הראשונים נזהרו בזה [ועמ"ש הש"מ בב"ק (דף פא) די"מ מ"ש מע"ש לע"ש היינו מליל ד' ואילך וכחסידים הראשונים, ולא משמע הכי סוגיית הש"ס וע' כתובות (דף סב)], לפי שיגרמו חלול שבת בשעת לידה כשיושבת על המשבר, וע' שבת (דף קנו) דאחילו עליה יומא רבתא כו', וש"מ דגם מידת חסידות ליכא בזה, ומשום שלא יגרמו חילול שבת, משום דשבת הותרה אצל חולה שיב"ס ואינו בתורת דיחוי, ע' רא"ש פ"ח דיומא (סימן יד), וכן מה שימול בשבת הוי היתר גמור ואינו בתורת דיחוי, וכמאן דליתא לשבת כלל במקום חולה ומצות מילה, דאס"ד דהוי בתורת דיחוי, היה לכתחלה למנוע שלא יגרום זה, ומוכיח מזה דה"ה כלאים בציצית הוי שכלאים הותרה אצל ציצית, ועמ"ש התוס' בחולין (דף קי) ובש"א (סימן ל) ומוכיח הס' יראים דהוי בתורת היתר, ממה דא"צ למיעבד כחסידים הראשונים, (וצ"ע דהא מחללין השבת כל ג' ימים הראשונים אפי' לא אמרה צריכה כמ"ש בשבת (דף כט)], או דס"ל דהשתא שכבר יש לו טלית של פשתן, תו אין בידו לקנות של צמר, אלא דמקודם היה בידו לקנות במקומה של צמר, ומדמה להא דמילה דוחה שבת, הגם דהוי מעיקרא אפשר למיעבד כו', ועמ"ש התוס' בכתובות (דף מ):

והנה לפי המבואר דכדאיתא לאב, צריך שיהא המוהל בתורת שליחות, יש להעיר עפמ"ש בב"ק (דף קי) גבי כהן זקן או חולה, דאי לא מצי עביד עבודה שליח היכי משוי, וכן הביא מזה בתשובת מהר"י ברונא (תשובה קעח) במי שקנה מצות גלילה וחלה, דלא מצי משוי שליח, ושוב הביא מדקאמר בקדושין (דף כג) דכדשייך בתורת גיטין מצי

משוי שליח, וה"נ כיון דאי מייתינן ס"ת לגביה מצי עביד גלילה, משוי שליח בחריקאיה ע"ש, ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סימן כז) ליישב מה שתמה הנו"ב על הסוגיא דקדושין שם, מהא דקאמר בנזיר (דף יב) דכדלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח, הגם שהמשלח ישנו השתא בתורת קדושין, וביארתי ליישב הסוגיא דקדושין, דשאני התם גבי קבלת גט לעבד דא"צ תורת שליחות וסגי בזכיה בעלמא דהא בשטר ע"י אחרים, אלא דהשליחות הוי גריעותא משום דהוי כמו שקיבל העבד הגט בעצמו מיד רבו, ולענין זה מהני מה שישנו בתורת גיטין עמש"ש, וא"כ שפיר י"ל דהיכא דבעי שיהא בתורת שליחות, צריך שיהא בכח המשלח לעשות זה, ועכ"פ כשאין האב אומן למול, ואף ע"י הדחק א"י למול, לא מצי משוי שליח, וגם למהר"י ברונא, דוקא כדמצי למול כדמייתינן התינוק לגביה, וא"כ כה"ג אינו בתורת שליחות של האב, ואולי מש"ה קיי"ל בש"ע יו"ד (סי' רסה סעיף יא) דיפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקריאת התורה, דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת, וע' מ"א או"ח (סי' רפ"ב) וז"ל הסנדק הוא דוחה לאבי הבן ואבי הבן למוהל ע"ש [וע' (סי' תקנט) לענין תענית ט"ב שנדחה, דבעל ברית אינו משלים תעניתו לפי שיו"ט שלו הוא, וע"ש בשע"ת אי קרי לסנדק בעל ברית, ודמוהל לא גרע מסנדק], דמש"ה יפה כחו מכח המוהל, שאינו נחשב שליח של האב, כיון דהאב אינו אומן למול (שאם הוא אומן למול, צריך למול בעצמו], והסנדק מסייע בהמצוה, ודהמע"ה אמר ועל ברכי אני עושה בהם סנדקים כו' [וכן בברכות (דף ד) אמר ואני ידי מלוכלכות בד ובשפיר כו', ולא קאמר בדם של מילה, ול"ל משום שאין רואין אותו בבית המרחץ משום מלך ביפיו תחזינה עיניך, דהא שבח הוא דם המילה למוהל, כדקיי"ל לענין חציצה, וגם הא היו ידיו מלוכלכות בדם ובשפיר כו', וזה היה כבודו לעשות מצות ה', רק בשביל שיפה יותר כח הסנדק וכמ"ש], וע' ביצה (דף כב) א"ל רב אשי לאמימר כו' אבל מר קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח כו', וי"ל דלטעמיה במכות (דף כ) דאמר במסייע וד"ה, והגם דקאמר בשבת (דף צג) דמסייע אין בו ממש, וע"ש תוד"ה א"ר זביד, עמ"ש הגרע"א בביצה לחלק בין מסייע למסייע, ועמ"ש הט"ז ריש (סי' שכח) דשאני סיוע דניקף שמזמין הניקף את שערו, וכ"כ הריטב"א במכות, דהיינו לפי שסיוע גדול הוא [א"נ משום דכיון שהניקף בכלל הלאו, אהני הסיוע שיחשב לאו שיש בו מעשה] וע' ב"ק (דף ס) רב אשי אמר כי אמרי' זורה ורוח מסייעתו ה"מ לענין שבת כו', וקצת י"ל דלטעמיה שיש ממש בסיוע ומש"ה פטור כשאין בלבויו כדי ללבותה בלא סיוע הרוח, ואביי ורבא ס"ל דלא קפדינן על סיוע הרוח, ופטור דוקא כשליבה ברוח מצויה כו' וכה"ג [וע' זבחים (דף יט) וחבירו מסייעו כו', וד' קט"ז ד"ה אסור לסייע] וע' ערכין (דף יא)

שהלך לסייע בהגפת דלתות כו' מר סבר מסייע גזרו ביה רבנן כו'. ובברכות (דף נא) שמאל מהו שתסייע לימין כו' אנן ניעבד לחומרא, ועכ"פ י"ל דסיוע הסנדק שתופסו על ברכיו בשעת מילה הוי סיוע שיש בה ממש, וכיון שגם האב שאינו אומן ומומחה למול, בידו להיות סנדק ומסייע להמילה ממילא משוי לענין זה שליח, כיון דהאב מצי עביד לה, וממילא הסנדק נחשב שליח האב, ויפה כחו מכח המוהל שאינו בתור שליח של האב וכמ"ש. ואחתום בברכה יתברך בכל טוב מאדון הברכות כנפשו ונפש ידידו דו"ש והצלחתו, כה"י. אליהו כאאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירין קלאצקי

סימן נב

ב"ה עש"ק ד' ניסן תרמ"ט
כבוד הרב הג' הנ"ל

אחדש"ה קבלתי היום מכתב כ"ת והנני בזה למלאות חפצו להשיבהו על מה שנסתפק אי קיים פו"ר כשהוליד בקטנותו שלא היה אז בר חיובא. לדעתי הוי מלתא דפשיטא דלא גרע מהיו לו בנים בכנעניותו, והמהרי"ט אלגזי הקשה פ"ח מבכורות עמ"ש בירושלמי דקיים פו"ר בבן ממזר, דהא נולד בעבירה והוי מצה"ב, ולע"ד שאני מ"ע דאכילת מצה וכדומה שצריך שיאכל כשהוא בר חיובא, כדקיי"ל (סי' תעה סעיף ה) שאם אכל בשעת שטותו ואח"כ נתרפא חייב לחזור ולאכול, ומש"ה כשאכל בעבירה, שלא נעשה כמצותה כמ"ש בירושלמי אלה המצות אם עשית כמצותן כו', לא קיים המצוה, משא"כ לענין פו"ר דלא איכפת לן מה שלא היה בר חיובא ומצות בשעת העיבור [וע' סנהדרין (דף נט) ומ"ש המל"מ פ"י ממלכים], ה"נ דנתקיים מצות פו"ר אף כשהיה בעבירה אמנם מ"ש כבודו דאס"ד דלא יצא כשהוליד קודם י"ג שנה היה נחשב פו"ר למ"ע שהז"ג, תמוה דאטו כשצריך לעשות המצוה בשעה שהוא בר מצוה וחיובא, יהא נחשב למ"ע שהזמן גרמא], אמנם לכאורה יש מקום להסתפק בזה לפמ"ש בספרי אבן הראשה (סימן טו) דכיון דלא שכיחא שקטן יוליד לא אמרי' גביה דרוב בעילות אחר הבעל, וכסברת המהרש"ל בפסחים (דף פז) גבי זקן עמש"ש ודגם חזקת צדקת ליכא אי אין נשואין לקטן, וכיון דליכא רובא וחזקה, הדר ניחוש שמא נתעברה מאחר, ושאני היו לו בנים בכנעניותו, דהגם שהיא מופקרת כדאיכא לחד מ"ד בסנהדרין (דף פב) וע"ש בפרש"י ד"ה אבל אישות, ובהוריות (דף יב) רש"י ד"ה משוחררת] מ"מ תולין רוב בעילות בבעל, ומש"ה קאמר ביבמות (דף סב) ה"מ בעבד שאין לו חייס, הא לאו הכי, לא הוי חיישינן שנתעברה מאחר הגם שלא היתה בחזקת שימור, [וע"ש. בהוריות דפרש"י דכיון שאין

בידה לשחרר עצמה אינה משמרת עצמה, אמנם בלא"ה י"ל לפמ"ש ביבמות (דף לה) דשפחה נמי שמעי ממרייהו ומנטרי נפשייהו, ומשום דבזמן קרוב להשחרור יש לתלות דשמעי ממרייהו, ואינו סותר למ"ש בהוריות שלא היתה בחזקת שמור, דבזמן רב מקודם לא ידעה שתשתחרר, וא"כ אצטריך טעמא שאין לו חייס, דממילא לא קיים פו"ר גם כשנשתחררו שניהם בזמן קרוב אחר הלידה, ומש"ה קיים פו"ר כשהוליד אחר השחרור] מ"מ מקטן דלא שכיח שתתעבר ממנו, ניחוש שמא נתעברה מאחר, אך אכתי יש לתלות בו שיש לה חזקת צדקת, כיון שאם נבעלה לאחר שאינה מיוחדת לו, הוי בעילת זנות, וע' יבמות (דף צו תד"ה נשא), ומ"ש כבודו בשם ס' דרך פקודיך, דבאופן המבואר בסנהדרין (דף לז) לא קיים מצות פו"ר, לכאורה כיון דקאמר שלא כדרך הנשתלין, משמע דמ"מ משכחת לה, ומ"ש גמירי שאין כו', היינו דלא שכיחא כלל זה, וא"כ הוי כמ"ש הב"ש (ס"ק י) לענין אמבטי, וזה רבות בשנים השבתי לרב א' בנידון שבא לפניו שאמר הבעל שבא רק פ"א באופן הנ"ל, די"ל דמשכחת שתתעבר ויש לתלות בבעל אף כשהוא על צד הריחוק, וגם מאן לימא שיודע בבירור דהיה ממש כההיא דשלתיאל שהיה בבהא"ס צר, וא"א לצמצם, וגם י"ל דמה שנאמן האב לומר על העובר שאינו ממנו ולפוסלו, כמ"ש באה"ע (סימן ד סעיף כט), היינו דוקא כשאומר שלא בא עליה, והיכא שגם לפי דבריו, יש מציאות קצת שהולד ממנו, בכה"ג י"ל דלא האמינתו תורה, אך ע' מקנה קדושין (דף עח) ד"ה לא מבעיא והארכתי בזה, ומה שחקר כ"ת אי קטן שהוליד חייב למול בנו, והביא מ"ש התוס' בב"ק (דף פח ד"ה שכן), וכתב דכיון דילפי' מקרא דאברהם דהוי קודם הדבור, י"ל שנתחייבו גם קטנים כמו בער ואונן לענין עונשין, ודאי שאני ער ואונן [שנענשו בידי שמים], והגם דבעי קרא בערכין (דף ג) למעט קטן מכרת ע"ש בתוס' ובסנהדרין (דף נב) ובנדרים (דף לה) שמביא קרבן על בו"ב הקטנים, וברמב"ם פ"ח מגזילה כשהיה הגזלן קטן, ועמ"ש הח"ס יו"ד (ת' שיז), וכיון דשיעורין דזמן גדלות הוי הללמ"מ, ממילא מילה דהוי קודם הדיבור, קודם שניתן שיעור י"ג שנה (וגם בני קטורה שייכי בזה] שייך טפי בקטנים, אכתי ל"ש לחייבו במילת בנו. אמנם מ"ש להוכיח מהתוס' בב"ק (שם) יש לדחות דגם אם היה מחויב למול בנו, אכתי לא שייך שיחייב בזה מה"ת, לפמ"ש דבקטן ל"א רוב בעילות אחר הבעל, ול"ש חזקת צדקת כיון שאין נשואין לקטן, וי"א שאין חילוק בין מיוחדת לו ושאינה מיוחדת, וא"כ ל"ש כ"כ לומר דמה"ת קטן יוכיח, ודוקא בתר דתקנו רבנן דלא הויא ביאתו בע"ז (ע' יבמות דף סב תד"ה סמוך] ידעינן שבנו הוא מטעם חזקת צדקת, ועמ"ש באה"ר (סי' טו) שבדורות הללו שרבה החולשה, וגם הוא נגד חוקי המדינה להשיא קטן, ל"מ כשהשיאו אביו,

דהנשואין לו חובה ולא זכות, ואפשר דה"ה שאין עדיפות לענין בע"ז, ובל"ז גם להה"מ (פ"ח מגזלה) רחוק מאד במציאות שיוליד:

ומ"ש עוד כ"ת במכתבו, בהיא דקדושין (דף כט) שחייב להשיא בנו אשה וללמדו אומנות דמש"ה השמיטו בשו"ע, משום דחיוב האב בקטנותו להשיאו, לא שייכא האידנא, ומש"ה פטור גם מללמדו אומנות דיליף מראה חיים עם האשה, לדעתי י"ל עפמ"ש ביו"ד (סי' רמו) שאחר שישא רחיים בצוארו ע"ש, ומש"ה חייב אח"כ ללמדו אומנות, והרא"ש הביא החיוב ללמדו אומנות, הגם שהביא סוף קדושין מימרא דר' נהוראי, וצ"ל דר' נהוראי קאמר דוקא בבנו קטן, ומודה דסמוך לפרקו כשמגיע לשני גדלות שיצטרך להתפרנס ורחיים על צוארו כו' חייב ללמדו אומנות, ובפ"ב דאבות דתורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון והובא ביו"ד (סי' רמו סעיף כא) וסיים שם הלשון וסופו ללסטם את הבריות, והוא כר' יהודה בקדושין שם, וא"כ ממילא נשמע שחייב ללמדו מלאכה ואומנות [וע' או"ח סי' שמ"ג לענין חינוך לאפרושי מאיסורא] וע' פרש"י ב"מ (דף ל) ד"ה זה בית חייהם, ללמוד להם אומנות להתפרנס בו, והביא מזה בתוס' ר"י הזקן סוף קדושין, ובסוטה (דף מד) שלימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, וברמב"ם (פ"ה מדיעות ה' יא) שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אשה שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו', והכ"מ תמה דהא קרא איפכא כתיב אשר בנה בית חדש ואח"כ אשר נטע כרם וי"ל כוונת הרמב"ם דכיון דכתיב אשר נטע כרם ולא חללו, והיינו בשנה הרביעית לנטיעתו, ממילא היה נטיעת הכרם קודם שבנה הבית, ומפרש כוונת הש"ס שאכילת נטיעות הכרם הוי אחר בנין בית, ומשמע דגם נטיעת כרם וכה"ג הוי בכלל אומנות וע' יבמות (דף סג) עתידים כל בעלי אומנות שיעמדו על הקרקע, ופרש"י יניחו אומנותם לעסוק בחריש ובקציר. והגם דקאמר התם מאה זוזי בעיסקא כו', הא אמרי' בקדושין (שם) דלר"י אף כדאגמריה עיסקא, כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות, וכיון דבטוש"ע יו"ד שם כתב שסופו ללסטם הבריות, ובביאור הגר"א שם ציין מקור הדברים מדברי ר' יהודא בפ"ק דקדושין, וא"כ משמע דקיי"ל הכי, וע' כתובות (דף עט) עמ"ש נפלו לה כספים ילקח בהן קרקע כו', ארעא ובתי ארעא, בתי ודיקלי בתי כו' וע"ש בתוס', ובב"ק (דף פז) דיקלא דאכיל מיניה תמרי, דגבי קטן דיקלי עדיפי, וגם נוח לו יותר וע' ב"ב (דף קנה), וע' ברכות (דף לה) א"ל רבא לרבנן במטותא מנייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כו'. ועמ"ש הח"ס בחידושיו פ' לולב הגזול ד"ה אתרוג דומה לכושי, דר' ישמעאל לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בא"י שהעבודה

בקרקע גופה מצוה משום ישוב א"י, ובח"ל מודה לרשב"י ואנו סומכין על ר' נהוראי סוף קדושין ע"ש, וצ"ע דהא א"ל רבא לרבנן במטותא כו', הגם שהיו בח"ל, וע' גיטין (דף ס') אית לי מיא לאשקויי, וע' נדרים (דף מט), ומלא כל הש"ס שגם בח"ל התפרנסו מעבודת הקרקע ואומנות, ופשיטא שבא"י יש יותר מצוה בעבודת הקרקע וישובה כמ"ש בב"ק (דף פ) ובברכות (דף נז) ובב"מ (דף קא) ובטוח"מ (סימן קס"ח) דהוי גם בזה"ז. וכבר הבאתי ממ"ש הרא"ש דהגם שהביא לדינא מימרא דר' נהוראי הביא לדינא דהאב חייב ללמד לבנו אומנות, דמוכרח מזה דר' נהוראי מודה דסמוך לפרקו שמגיע קרוב לשני גדלות שיצטרך להתפרנס, חייב ללמדו אומנות שלא יבא ללסטם הבריות, ועיין כתובות (דף סז) וגיטין (דף מה) גבי דוחקא דציבורא:

יתענג כת"ר על רוב טוב כנפש ידידו דו"ש והצלחתו אליהו קלאצקי.

סימן נג

נשאלתי ממוכרי משקאות דפה ברעזי, אשר זה מכבר [בשנת תרלו] עשו הסכם בכתב לעשות גדר שלא להכשל בענין חלול שבת, וזה לשון הכתב וקבלנו ע"ע באו"ש וח"ח ובנדר הנדור ברבים (ט"ס) שאין לו התרה כו', שכל אחד מאתנו אינו רשאי למכור או ליתן במתנה בהערמה כל הפראדוקטין השייך להשיינק לשום א"י הן בשבת הן ביו"ט כו', וחתמו עצמן ע"ז, ואיזה שיינקארעס שחל"ח וקמו אחרים תחתיהם, ועתה אומרים שאינם יכולין להזהר בזה, ושעתה נכשלין יותר שמוכרין בעצמם לא"י פעמים בשוגג ופעמים ברצון, ובקשו ממני להתיר להם האו"ש והנדר, כדי שיוכלו לשכור א"י שימכור בשבת המשקאות שיקנה מהם קודם השבת. והנה עמ"ש הח"ס יו"ד (ת' רכ"ז) דשבועה בכתב שנכתב בלשון עבר לא חשיב כנשבע, וכשנותן אמתלא לדבר שלא נשבע בפועל נאמן, והביא מ"ש התה"ד הובא בסי' רל"ב סעיף י"ב, ודברי הח"ס צ"ע דהא קיי"ל בח"מ (סי' קצא) דשטרי דידן שטרי קנין הם אע"פ שכתוב בהן לשין עבר מכרתי או נתתי וע' גיטין (דף מ), ובתשו' שבו"י בענין שטר קדושין שכתב בלשון עבר, וכיון שהדרך לכתוב בלשון עבר שקבל עליו בשבועה, הוא נוסח קבלת השבועה והנדר ואינו דרך הודאה בעלמא, ומ"ש הח"ס מדברי התה"ד, המעיין בדברי התה"ד שם (סי' שכו) יראה שכתב וז"ל וכתב בכת"י איך שהודה בהודאה גמורה שנשבע בשבועת התורה כו' יע"ש, וא"כ היה מפורש בלשון הכתב שאינו אלא דרך הודאה שכבר נשבע, וכן מ"ש בשו"ע וז"ל כתב עליו שטר והודה בו שנשבע ואומר אח"כ שלא נשבע כו', ג"כ מיירי בזה האופן, דהא בשו"ע הביא זה בשם התה"ד, משא"כ כשכתב נשבעתי או קבלתי באו"ש, שהכוונה

בזה שמקבל באו"ש, רק שנהגו לכתוב בלשון עבר, י"ל דהוי ענין שבועה. והנה הסמ"ע כתב דנתתי הוי שטר קנין כמ"ש הר"ן פ"ק דקדושין, וכמ"ש נתתי כסף השדה, ולהטור הוי שטר ראיה, והנמ"י כתב בפ' חזקת הבתים, בהא דקאמר הש"ס (דף נא) המוכר שדה לאשתו קנתה ולא אמרינן לגלויי זוזי הוא דבעי, א"ל פשיטא דל זוזי מהכא ותקני בשטרא, וכתב הנמ"י וז"ל שמכאן דקדק הרב בעל העיטור ז"ל דשטרי ראיה שאדם כותב מכרתי שדה פלוני לפלוני, יש בהן קנייה משום כאילו כתב בהם שדי מכורה לך, דאי לא מאי קושיא דלמא בשטרי ראיה שמכר לה את השדה בכך וכך כו' ע"ש ובש"מ, ולכאורה הא אכתי מצי לאוקמי כגון שכתב בפירוש שהוא רק לזכרון וראיה, ועכצ"ל דבמקום שכותבין השטר לא סמכה דעתיה על שטר כזה, וא"כ הא י"ל דכשכותב מכרתי כו' הוי שטר ראיה, ולא סמכה דגם בשטר ראיה (כגון שכותב מכרתי) סמכה דעתיה בשטרא אף במקום שכותבין השטר ומשיכתוב השטר קנה למפרע משעת נתינת הכסף (ויש פירשו דכיון דבשטר ל"ל דלגלויי זוזי כו' ממילא מוכח שקבל הכסף לקנין) ומוכח דס"ל להעיטור ונמ"י דכשכותב מכרתי הוא שטר ראיה ולא שטר קנין, וכמ"ש בלשון הנמ"י דהוי שטר ראיה, וע' גיטין (דף י) בשלמא מכר כו' ושטר ראיה בעלמא וע"ש ברשב"א דאף במקום שכותבין השטר אין שטר מעכב בקנייה אלא דלא סמכה דעתייהו כו' (וכבר הביאו מ"ש ההפלאה כתובות (דף מד) דכיון דל"ק עד שיכתוב השטר צריך שיהיו עדים כשרין) ודבריו צ"ע) וסמכה דעתיה בשטר ראיה, וע' גיטין (דף מ) נתתי שדה כו', וללישנא קמא דפרש"י הוי שטר קנין (וגבי שחרור מהני טפי לפי שמסלק ומיאש א"ע וזכה העבד בנפשו), וע"ש בר"ן דלא הוי לישנא מעליא לשחררו בו בתחלה ולא מהני אלא בשטר יע"ש שכולל בין לשון הודאה בין לשון שחרור ומכירה. והנה הח"ס הביא להוכיח מהכתוב השבעתי אתכם בנות ירושלים וע' כתובות (דף קיא). ולענ"ד ז"א דהא איתא במדרש וילקוט על הכתוב לזרעך נתתי את הארץ הזאת, שאמר רשב"נ דאף מאמרו של הקב"ה מעשה שנאמר נתתי, אתן אין כתיב כאן אלא נתתי, אשר גואלם אין כתיב כאן אלא אשר גאלם, ומשמע מזה דדוקא גבי הקב"ה שמאמרו מעשה והכל הוה לפניו ונעלה מגדר זמן, נופל לשון עבר על ההוה והעתיד, וע' ירושלמי פ"ב דחלה תמן עד שלא נכנסו לה למפרע ירשו כו' לזרעך אתן אין כתיב כאן אלא לזרעך נתתי כבר נתתי, ואולי גם רשב"נ סובר הכי ומ"מ דייק מדלא קאמר בלשון הנני נותן לזרעך (דהיינו ירושה למפרע) וקאמר נתתי לפי שמאמרו מעשה ומצינו בכתוב כי ידעתי בי נשבעתי, ואין להוכיח מזה ללשון בנ"א, שאין העבר וההוה בשיווי אצלם:

והנה מ"ש הר"ן מדכתיב נתתי כסף השדה, יעוין בפרש"י שאמר הכסף מוכן בידי והלואי שכבר נתתי לך, וא"כ הך נתתי הוי לשעבר, וה"ה דמכרתי הוי לשעבר והוי שטר ראיה, וי"ל הטעם שאמר כן, לפי שאעא"ה קיים כל התורה כמ"ש ביומא (דף כח) וע' ע"א (דף כ) ותוס' פסחים (דף כב) ובעירובין (דף סד) וכיון שכבר קבל השדה במתנה, אפשר דנתינת הכסף הוי מתנ"ח וגרע משכנו בעלמא דהוי כמוכר לו, והגם שקבל טובה ממנו, עתה הוי מתנ"ח וע' מגילה (דף כו) אי מתנה כמכר, ונתן לחמו ומימו והכניס אורחים שיברכו לה' ולקרבן לעבודתו (וע' ע"א דף סד) דשרי כדי למעוטי תפלה ומ"ש הר"ן גבי שחרור לצורך דעתה עד שיכתוב שטר קנין, וצ"ל דכוונת הנמ"י וש"מ להוכיח מצוה, ובפרט שעשה בזה צדקה לעניים דזה גופה הוי מצוה, וכן נתן למלך סדום שלא רצה לזכות ושונא מתנות יחיה וע' ב"ב (דף יג קלח) וגם הוי לקדש השם וע' בירושלמי פ"ב דב"מ וכתובות (דף טו), ובמדרש שאמר אאע"ה גר ותושב אני עמכם, שא"ל ואם לאו אני תושב שאמר הקב"ה לזרעך נתתי וגו', וא"כ היה מוכרח למכור לו השדה כדי שלא יקח ממנו בע"כ וקיי"ל דמתנה באונס בטלה אף בלא מסירת מודעא, ומש"ה רצה אאע"ה לקנות דוקא בכסף ומכר (שאינו בטל בלי מודעא) ושיקנה מיד בכסף קודם שיחזיק, וגם לר"א דקנה בהילוך כמ"ש בב"ב (דף ק) וע' ע"א (דף נג) (או שקנה באסטומתא או גם באמירה בעלמא כיון דעפרון היה נשיא וכעין דד"מ), רצה בשביל כבוד שרה אע"ה לקנות דוקא בכסף ולא בחנם שהוא גנאי לה, וע' ב"ב (דף קיב) שגנאי לצדיק כו' וע' כתובות (דף פד), וברמב"ן שרצה שיתפרסם מקודם שהשדה שלו, וע"י נתינת הכסף יתפרסם גם קודם החזקה וקבורה (ר"א דס"ל קנה בהילוך ומ"מ נתן כסף, אח"כ קצת לטעמיה בענין שחרור דליכא משום לת"ח כשהוא לצורך מצוה), גם דע"י קנין כסף ישאר לזרעו אחריו לחלוטין, ודוקא מה שזכו ישראל בכבוש נתבטל בחורבן וכיבוש בבליים, משא"כ מה שקנו וזכו קודם כיבוש, ומש"ה קנה דוד מקום מזבח מארונה היבוסי וע' זבחים (דף סב נד קטז), שלא יתבטל הקנין ע"י כבוש הבבליים, ומש"ה קדושה קדושת מחיצות אף לע"ל וע' תוס' יבמות (דף פב) וגיטין (דף מז) ורשב"א גיטין (דף לח), וגם קיי"ל בב"ב (דף נג) דלא מסתלק מקרקע אלא בכספא וברמב"ם פ"א ממכירה שאין ב"נ קונה בחזקה ואם היה לו דין ב"נ צריך ג"כ קנין שטר, וגם שע"י קבלת הכסף יתבייש לחזור ולגזול ממנו (ואמר לעיני בני עמי לפרסם הענין), ולזה אמר בלשון נתתי כדפרש"י הלואי שכבר נתתי לך, מקודם שנתן עפרון השדה, דממילא קנה מיד בקנין כסף שהוא דרך כבוד ופרסום ושיקנה מיד ושהוא מכירה ברצון חליפי הכסף ועפרון מסלק א"ע לגמרי ממנה, משא"כ אם יתן לו עתה הכסף אחר שכבר נתן לו עפרון השדה בתורת מתנה, יהא גריעות בגוף

הקנין כשיש גלוי דעת שאינו ברצון ולב שלם, וגם יהא דרך גנאי, וגם יהא בנתינת הכסף משום לת"ח, (ושלא יתן הכסף א"א כמ"ש), וכן עפרון אמר נתתי לך, כאילו כבר נתתיה לך בקנין המועיל, דגם אי ל"מ בב"נ קנין אודיתא, אכתי יש עודף בזה מאמירה בעלמא נתונה לך בלא שטר וחזקה, ועכ"פ מבואר מפרש"י דלשון נתתי הוי שנתן מכבר, וא"כ לא חשיב כנשבע כשנכתב בלשון עבר, ועדיין י"ל שתלוי במחלוקת הראשונים והר"ן לטעמיה שם בגיטין (דף מ), והגם דהכא הוי רק בכתב והארכתי במק"א בענין או"ש בכתב. בכל זאת בנ"ד לפי דברי החותמים על הכתב, יוכל היות שקבלו עליהם באו"ש גם בדבור בפה, ולזאת צריכין התרה:

והגם דהוי סייג לדבר מצוה מבואר (בסי' רכח סעיף טו) שאם יש מכשול בנדר זה כגון שיש לחוש שיעבור בלא התרה מתירין לו לכתחלה, ובת' הרמ"א (ת' ק"ג) דגם הראשונים שכתבו שאין להתיר נדר של שחוק היינו לדורם שהיה מעצור לרוחם והיו יכולים לכבוש יצרם, ואלו המוכרים נכשלו תמיד ולא הועיל מה שהזהירו אותם תמיד לאפרושי מאיסורא, וגם להש"כ (ס"ק כח) דוקא במלתא דאיסורא ולא בנ"ד שאין בזה איסור בעצם רק שגורם להכשל באיסור, ואנו רואין שהוא חומרא דאתי לידי קולא שעי"ז גדול המכשול ביותר, כעין מ"ש בביצה (דף טז) אי אמרת לחומרא מאי קלקולא איכא, כיון דמקלקלי בה רבים היינו קלקולא, ולהסיר מכשול שבועה הוא דבר מצוה גדול כמ"ש הריב"ש, וע' מנחות (דף מח) חטא בחטאת בשביל שתזכה בחטאת אמרינן כו' [ועיין (קדושין דף כב) מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות כו' אע"פ שהיא מאוסה ויש משום בל תשקצו] ועמ"ש הב"י בשם הרשב"ץ דלצורך פרנסה ג"כ הוי דבר מצוה כמ"ש במו"ק (דף יד), ועיין שעה"מ פ"ו משבועות עמ"ש הרשב"א דמי שנשבע שלא לשחוק לזמן ידוע כו' אין נזקקין לשאול על נדרו, דהשוחק בקוביא עבירה היא, ואם מפני שלא יתקפנו יצרו לעבור על שבועתו יכניע את יצרו וכתב בשעה"מ דהגם דאמרי' בגיטין (דף לח) שמחייב לשחררה משום דהוו קא מעבדי בה אינשי איסורא, היינו לפי שכבר נכשלו בה,, משא"כ בנידון הרשב"א שלא הוחזק עדיין באיסור רק שירא שמא יתקפנו יצרו ע"ש, וא"כ בנ"ד שכבר נכשלו הרבה פעמים שמכרו בעצמם בשבת, קלקולם היא תקונם ויש להתיר להם, וע' ר"ן פ' בתרא דיומא הובא באו"ח (סי' שכח) דלגבי חולה אין איסור נבלה קל מאיסור שבת לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, ולא מקרי לאוין הרבה דנבלה איסור קל לגבי שבת אע"ג דהוי איסור סקילה (ומ"ש המל"מ מדקאמר דתרומה חמירא מטבל דאפשר לתקניה ביארתי במק"א], וא"כ י"ל עוד טעם הרשב"א שאין נזקקין, להתיר נדרו

שאז יבא לשחוק תמיד בקוביא ויעבור תמיד על האיסור הקל, וכשלא יתירו לו יזהר בכל כחו מצד חומר השבועה, ורק לפעמים רחוקות יתקפנו יצרו לשחוק, ועדיף ממה שיעבור על האיסור הקל בתמידות (וע' ע"א דף יז כיון דאביק בה טובא כו') וע' במדרש על הכתוב ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז על יצרו הרע בשבועה, שעשה בועז תחבולה להתגבר על יצרו בשבועה, שמפני קלות החטא היה ירא פן יפתהו יצרו כמ"ש בסנהדרין (דף קג) רש"י ד"ה שלא תמצא כו' וע' נדרים (דף ח) ובספרי אה"ר (דרוש ג), וא"כ לא קשה מההיא דגיטין שם, דהתם נהפוך הוא שקודם השחרור נכשלו בה תמיד באיסור חמור, ועדיף שישחררנה שעובר רק פ"א על איסור קל, וגם החולקין על הר"נ מודים כה"ג, ובנדון שלפנינו ליכא למימר שאין להתיר אותם שעי"ז יכשלו יותר תמיד, דז"א דאדרבה נכונים להזדהר שלא להתערב בעצמן ולא יכשלו כלל באיסור דהוי רק סייג בעלמא, ועתה הם נכשלין באיסור שמוכרין בעצמן בשבת, וגם על השבועה עוברין בזה ע' (סי' ריח) שהולכין אחר כוונת הנודר, וכיון שנשבעו שלא למכור וליתן בהערמה כו' מכ"ש שלא למכור בעצמן, וגם בנשבע עד"ר מתירין, כה"ג וע' סעיף כא, וע' סי' רח ש"כ ס"ק יג לענין שצריך לנהוג איסור כו'. ובנ"ד שיש מכשול בדבר ההכרח להתיר מיד, והגם שיכולין להזהר ל' יום, כיון שהנדר היה על שבתות, אם יצטרכו ל' שבתות הדר יהא מכשול, וא"כ יש להתיר לכולן, וגם אם ימצא שאיזה מהם לא נכשלו, ע"ד כן לא נדרו ונשבעו שרק הם לא ימכרו, ואחרים יחזיקו שיינקארעס בשוי"ט ועי"ז ירגילו הקונים שיקנו אצלם גם בימות החול, ויהא חוטא נשכר שיתירו רק להאנשים שנכשלו בחטא, לזה יש להתיר לכולן ע"י פתח וחרטה:

ועמ"ש באבן הראשה (סי' לז) עמ"ש התוס' בתענית (דף ח) ד"ה בחולדה, מדהוצרך לגרש את אשתו לישאנה משמע דל"מ התרה הגם שהיא לא עשתה לו טובה שנתרצית לו כדי שיעלה אותה מן הבור. והקשה לי ע"ז אחי הרב הה"ג מ' אברהם נ"י דהא י"ל דכיון שעבר על שבועתו היה צריך לנהוג איסור כימים שנהג בה היתר לפמ"ש הש"כ מדברי התוס' ורא"ש ורי"ו דאפילו בימים מרובים צריך לנהוג איסור כו', והשבתי לו דז"א, דהא דוקא כשעבר עליו במזיד קונסין אותו, והכא משמע שלא הזיד, ולמאי היה לו להזיד ולישא באיסור כיון שהיה יכול להתיר שבועתו לפ"ז, ולא שביק היתרא ואכיל איסורא [ודוקא באוכל נבילות תמיד קאמר בחולין (דף ד) דמטרח לא טרח] ומשמע ששכח שבועתו ואח"כ נזכר ושכחה אינו כמזיד ע' מ"א (סי' קח ס"ק יא) ומש"ש, ולא הו"ל לקנוס אותו לנהוג איסור כו' [ולגרש אשתו בפרט שקשין גירושין שהתירו לייחד כו' ע' סנהדרין דף כב], וגם לפמ"ש הרמב"ם (פ"ד מנזירות ה' יג) דה"ה כשנדר בנזיר

ודימה שאינו נדר ונהג היתר בנדרו ולאח"ז שאל לחכם והורה שהוא נדר כו' מד"ס שינהוג איסור כימים שנהג בהן היתר, וכ"כ בפרש"י, י"ל דהיינו דוקא באומר מותר דהו"ל לאסוקי אדעתיה ולשאול לחכם, וכבר הביאו האחרונים ביו"ד (סי' צט) בענין אין מבטלין איסור לכתחלה, מ"ש הרמב"ם (פ"ה מתרומות ה"ח) שאם ידע בטומאה ושגג שמותר לתרום מן הטמא על הטהור הרי הוא כמזיד, ומוכח מלשונו דס"ל דבשוגג גמור אין לקונסו [הגם שפוסק כר"י דקניס שוגג אטו מזיד), ובפרט דהכא קיימינן להתוס' בתענית שם, והתוס' פסקו בחולין (דף טו) כר"מ דל"ק שוגג אטו מזיד, ועי' בבאה"ג או"ח (סי' שיח) שהוכיח כן מהירושלמי והפוסקים, ובפרט דהכא לא דמי גם לשכח קדרה כו' ולההוא דנפל ונתפצעו כו' דשאני התם דאתי לאערומי, משא"כ הכא דלא אתי לאערומי ולהזיד, דלא שביק היתרא ועביד איסורא כיון שבידו לשאול על שבועתו אס"ד דמהני כה"ג התרה, וכן הא דפרש"י דגם היכא דקסבר שבטעות נדר, היינו דוקא באומר מותר, גם דהתם קאי אליבא דר' יהודה דקניס שוגג אטו מזיד, משא"כ להתוס' וכן פסק בש"ע דדוקא במזיד (ועמ"ש התוס' ריש ב"ב דאי קנס הוא במזיד דוקא ה"ל להתחייב ומש"ש אי קיום כלאים הוי מדרבנן וע' סוטה דף, מד ומש"ש), הו"ל להתיר שבועתו שלא יצטרך לגרש אשתו שהוא דבר מצוה (ע' סעיף כא) ושפיר כתבתי בספרי (שם) דמוכח מזה דגם כה"ג אין מתירין לאחד בלי דעת והסכם חבירו, והנה בנ"ד כבר ביארתי שהדין פשוט שיש להתיר להם ע"י פתח וחרטה וכדי שינצלו ממכשול וכמ"ש, ומצד פרסום הענין אמרתי לצרף דעת שני רבנים מובהקים ומפורסמים, והסכימו לדברי,

וכתבתי הנלע"ד בזה סיון תרמ"ז פה ברעזי

אליהו באאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירץ קלאצקי

סימן נד

לכבוד הרב הגאון המובהק המפורסם ר' איסר שפירא אבד"ק מעזריטש

בענין הנ"ל

מה שכתב כת"ר דמש"ה כשאומר או כותב נשבעתי וקבלתי באו"ש לא אמרינן דכוונתו שהוא נשבע עתה, משום דקיי"ל בנדרים (דף יח) דסתם נדרים להחמיר ופירושן להקל, וכיון שמפרש כוונתו שאמר זה דרך הודאה שכבר נשבע, ושהיתה הודאתו בשקר, הא לא נשבע מעולם, משא"כ בשטר קנין כשכותב מכרתי, אף אי ל"מ קנין אודיתא בבריא, אינו נאמן לפרש דבריו ולבטל השטר וכדקיי"ל דלא אמרי' יד בעל השטר על התחתונה

היכא שיבטל עי"ז השטר, וכבר כתב כן הפתחי תשובה (ח"מ סי' רמה ס"ק א) בשם תשו' הרב ר' משה רוטנברג ז"ל עמ"ש הרמ"א שם דכשאמר נתתי בלשון הודאה י"א דקנה ובסי' ס' סעיף ו' עמ"ש המחבר שטר שכתוב בו מחמת שנתתי כו' וטוען שלא היה ברשותו כו', כ' הרמ"א דרבים חולקים וס"ל דהאומר נתתי לפלוני כך וכך הודאת בע"ד כמאה עדים, וסי' קצ"א ס"ג עמ"ש המחבר דשטרי דידן הם שטרי קנין לא הגיה הרמ"א כלום, דצ"ל דלהחולקין על הר"נ ס"ל דלשון נתתי כולל לשון קנין ולשון הודאה והממע"ה, כשאמר כן בע"פ, אבל כשכתב כן בשטר ל"א יד בעהש"ט על התחתונה היכא שיתבטל עי"ז השטר, ומש"ה בסי' ס' כתב דס"ל דהוי לשון הודאה וכדי שלא יתבטל השטר לגמרי כיון שטוען שלא היה ברשותו ובסי' (קצ"א) אמרי' דהוי שטר קנין דאי נימא דהוי לשון הודאה יתבטל השטר כיון שיודעין שלא הקנה לו מקודם, משא"כ בסימן רמ"ה שאמר נתתי בדיבור בע"פ והממע"ה. וכתב רק בשם י"א דקנה והיינו דעת הר"ן יע"ש:

לדעתי לא יתכן לומר כן, דהלא מקור הדברים שכתב בש"ע דשטרי דידן הם שטרי קנין, הוא מדברי הר"ן פ"ק דקדושין וע"ש שכתב זה לענין דהיכא דכותבין שטר קנין אינו קונה לא משעה שכותבין את השטר ואין חלות הקנין למפרע משעה שנתן הכסף, אבל במקום שנוהגין לכתוב שטר ראיה אין הקנין בהשטר אלא דכ"ז שלא נכתב השטר לא קנה דלא סמכה דעתיה וכשנכתב השטר קנה למפרע בכסף משעה ראשונה, ולענין זה קאמר דשטרי דידן הם שטרי קנין וע' סמ"ע (סי' קצ ס"ק ח), וא"כ ליכא למימר כמ"ש כת"ר והפ"ת דמש"ה ל"א יד בעהש"ט על התחתונה, לפי שיתבטל עי"ז השטר, דהא היינו דוקא כשיתבטל עי"ז השטר לגמרי וכגון שכתוב בשטר שנתחייב לפרעו בפסח אינו יכול לומר אפרענו בפסח שאחר כמה שנים, דא"כ למה נכתב השטר ונזכר זמ"פ כיון שאין זמן ידוע, ע' תשו' הרא"ש (כלל ס"ח סי' יד), משא"כ הכא דגם כשהוא שטר ראיה לא יתבטל עי"ז השטר, דאהני כתיבת השטר דתו קונה בכסף למפרע וכ"ז שלא נכתב השטר ל"ק, לזאת נראה לדעתי דאדרבה י"ל דמש"ה שטרי דידן שכותב מכרתי שטרי קנין הם, משום דיד בעהש"ט על התחתונה ואמרי' דהוי שטר קנין לגרוע כח בעל השטר, ודהשתא הוא שקנה משעת כתיבת השטר ושלא קנה למפרע מעת נתינת הכסף, ואילו היינו אומרין דהוי שטר ראיה היה בזה עדיפות לבעהש"ט לפי שהיה קונה למפרע משעת נתינת הכסף, ויש להעמיד הקרקע בחזקת מרא קמא, ודהשתא הוא שקנה השדה ועיין ב"מ (דף ק):

ויש להקשות הא דפריך בנדרים (דף יט) מי א"ר יהודה לא מעייל אינש נפשיה לספיקא ורמינהי ר"י אומר סתם תרומה ביהודה אסורה ובגליל מותרת שאין אנשי הגליל מכירין את, תרומת הלשכה טעמא דאין מכירין הא מכירין אסורין, וקשה מאי, פריך הש"ס דהא שאני התם שאם היתה כוונתו לתרומת גורן שהוא דבר האסור אין בדבריו כלום וא"כ למאי נדר, דומיא דל"א יד בעהש"ט על התחתונה במקום שיתבטל השטר דא"כ למאי כתב השטר, והגם שכתב הרמ"א בשם י"א דהיכא דאיכא למתלי שטעה בו הנותן כגון שאמר לשון דלא מהני במתנה נתבטל השטר, כבר כתב הש"כ (ס"ק כב) דמהרי"ק לא קאמר אלא כשכתב בשטר הצואה אני מניח לפלוני דכיון דהרא"ש סובר דמהני הך לישנא י"ל שהנותן סבר דמהני הך לישנא, אבל בלשון אתננו דליכא למ"ד דמהני אין לומר שהנותן טעה בכך לכן אם אפשר לפרש השטר בלשון אתננו ואפשר לפרשו בלשון אחר דמועיל לא אמרי' דיד בעהש"ט על התחתונה וא"כ הכא דליכא מאן דפליג דמתפיס בדבר האסור אינו כלום, פשיטא דלא תלינן בטעות בדבר ידוע לכל, וגם הא קיי"ל (סי' רה סעיף א) שגם כשהתפיס בדבר האסור אם היה האומר ע"ה צריך שאלה לחכם ומחמירים עליו כו', וע' ש"כ (סי' רח ס"ק ב) דכשא"י אם מתפיס בדבר האסור הוי נדר או לא, מחמירין עליו וצריך שאלה, וא"כ ע"כ הכא מיירי בת"ח שיודע הידוע לכל שבדבר האסור אינו נדר, ומש"ה כשמכירין את תרומת הלשכה אסורין, והגם דס"ל לרבנן אדם מוציא דבריו לבטלה (ע' ערכין דף ה), אכתי כיון שאפשר לפרש שכיון לתרומת הלשכה שחל נדרו יש לפרש כן דבריו וכמ"ש, ומאי פריך הש"ס מהא דמתיר ר"י כשאמר הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור והלך ומצאו שנגנב או שאבד, דלא מסיק אדעתיה לקבל נזירות עד שיתברר לו שיש ק' כור, ולא שייך לומר דא"כ למאי הדיר בנזירות, דהא לא ידע שיגנב ויאבד אח"כ וחשב שיתברר ואפשר שיתברר שיש קי כור ספק נדרים חמיר דהוי דשיל"מ בשאלה וע' עירובין (דף מה) מה שא"כ בנדר דל"מ שאלה] ויש להאריך בזה:

והנה מ"ש כת"ר דכיון שמפרש כוונתו מה שאמר וכתב נשבעתי, דהיינו דרך הודאה לשעבר ושבאמת לא נשבע מעולם הוי בכלל מ"ש סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל, הא ודאי ליתא, דהא מבואר שם בש"ע (סי' רח) שאם רוב, אנשי המקום קורין לבשר מליח של קדשים בשר מליח סתם כו' אינו נאמן לומר שהיה דעתו כבשר מליח וי"נ של ע"א ואמרי' שהתפיס בדבר הנדור, וא"כ נהי שהלשון נשבעתי כולל גם לשון עבר, כ"ז הוא אם כבר נשבע מקודם, משא"כ כשלא נשבע מעולם וכותב ואומר נשבעתי, ע"פ הרוב אין כוונתו לשקר ובודאי יש לתלות שכוונתו שנשבע עתה, וגם כשיש לו אמתלא

אינו אלא מיעוט בעלמא לומר שכוון לשקר, ואינו נאמן להוציא א"ע מן הרוב, וממ"נ או שכבר נשבע מקודם או שמכוון עתה לשבועה, ובפרט בכתב שהדרך לכתוב כן וע' גיטין (דף סז) דיבורא אמרי כו' ובתוס', וע' יו"ד (סי' קפה) ובט"ז (סי' א ס"ק כב) בטבח שעשה סימן בראש הכבש כו', וה"נ כיון שעשה מעשה בכתב ל"מ אף אמתלא, ונהי דלענין מלקות בודאי לא חמירא שבועה בכתב משבועה בדיבור, הכא אינו מצד החומר אלא משום דל"מ אמתלא במקום מעשה בכתב, לשיטת הסוברין דבכתב הוי שבועה, וגם להש"כ שכתב דל"מ אמתלא לפי שמי הכריחה לעשות מעשה, משא"כ בטבח שעשה סימן כו', דלא היה אפשר לו בע"א, אכתי הכא הוי האמתלא רק מה שדרך לחתום אף שאינו מוציא בפיו וחותם לשם קבלת או"ש, וגם עמ"ש הראשונים גבי נדר בחרמו כו' אי משום שנתכוון להערים ולהוציא בלשונו באופן שיטעו השומעין לחשוב שהוא נדר, [ובלא"ה קיי"ל דבזה"ז מחמירין שצריך שאלה כע"ה], ועכ"פ אף אי נימא דמהני אמתלא, אכתי דמי להא דשאם רוב אנשי המקום כו' וכמ"ש:

ומ"ש עוד כתר"ה דממ"ש התה"ד שם וז"ל שאם מפצירין באחד לעשות איזה דבר ואומר ברבים נשבעתי שלא לעשות הדבר הזה, אם ירצה אח"כ לעשותו ואמר שלא נשבע ונותן אמתלא לדבריו למה אמר כבר שנשבע לא שויה אנפשיה חד"א, מוכח מדברי התה"ד דנשבעתי הוא לשון עבר דוקא, לדעתי אין שום הוכחה מזה דהתה"ד מיירי כשמוכח מדבריו שאמר דרך הודאה, שאמר שלא יוסיפו הפצר בו לפי שכבר נשבע ולא יוכל למלאות חפצם, ולא משמע לומר שנשבע עתה, גם דא"כ יהא כנדרי זרוזין וע' נדרים (דף כא ס"ג) ויו"ד (סי' רלב) היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו וא"ל קונם ביתך שאני נכנס, וכל החשש הוי רק לפי שאמר דרך הודאה, וי"ל נמי שנשבע בלשון מבואר שכוונתו להודאה [או שנשבע בל"א, ול"ל שאמר שנשבע ברבים, דז"א כמבואר בש"ע], ומ"ש כ"ת דאין לחוש מה שהרבה מהמוזגים כבר שבקו חיים וע' רש"י מכות (דף כב) שאין הבן יכול לשאול על קבלת אביו, דז"א דהא דאמרינן כבר קבלו אבותיכם כו' היינו דוקא קבלת רבים, אבל מה שנהגו יחידים אינו חל על זרעם אחריהם, הנני להשיבו כי הדיבור בזה למותר ויראה כת"ר מ"ש בספרי אבן הראשה סימן ז דמ"ש פרש"י במכות (דף כב) היינו דוקא גבי נזירות דאביו יכול להזירו, אבל גבי נדר דל"מ קבלת אבותיהן בלא הסכמותיהם יכולין לשאול על הסכמתן, והבאתי שם מ"ש (סי' רכח סעיף לה) ודברי החו"י, וע' ירושלמי פ' מקום שנהגו ואין אדם נשאל על נדרו תמן משנדר נשאל ברם הכא אבותיכם נדרו כל שכן יהו מותרות כו' ודלא כהבבלי, וע' ח"ס או"ח ת' קכ"ב, ומשמע מהירושלמי דמהני קבלת אבותיהם ומשום שהתקינו על כל העיר ועשו זה למנהג קבוע

משא"כ מה שקבלו יחידים על עצמן, ומה שהזכרתי שאיזה מוזגים שחל"ח, רמזתי דכיון שקמו חדשים תחתיהם שלא נשבעו, ולא קבלו באו"ש אלא ע"ד כן שכולם לא יחזיקו שיינקערס, שעי"ז שירגילו לקנות אצל אחרים בשבת יקנו מהם גם בימות החול [וע' סי' רכח סעיף כ וש"כ ס"ק נג כשעשה לו טובה ופעמים שקיום הנדר הוא טובת בניו ואיכפת ליה בקיום הנדר וע' סנהדרין דף מח]:

ומ"ש עוד כת"ר בדברי הר"ן פ' השולח, דהיש מתרצין אינו רק פירוש על התירוץ הקודם, ודכשעושה לטובת עצמו כגון להשלימו לעשרה ליכא עשה גמור מה"ת, אין לשון הר"ן סובל כלל לפרש כן, ומה דדייק כ"ת מדברי השעה"מ ליתא, דשפיר תמה עמ"ש מהריב"ל שאינה עשה גמורה ממ"ש רשב"א דהוי עשה, דהא הוקשה לו דכי מפני תפלה נדחה עשה שבתורה, ונודע הקושיא והסתירה מההיא דברכות (דף מז), ויש שתירצו דדוקא לפום דקאמר שם דתשעה ועבד מצטרפין כו' תרי אצטריכו שחרר חד ונפק בחד, פריך הש"ס דהוי מהבב"ע, ולא שייך סברת הר"ן, דאכתי הוי חנינה מה ששחרר לו ולא לחבירו, ובאמת ז"א דהא כמו"כ שני קטנים וכן עבד וקטן אין מצטרפין, ויקשה לפ"ז מאי פריך הש"ס דהא י"ל שהיו שמונה גדולים בנ"ח ונשלמו לעשרה ע"י צירוף המשוחרר ועוד קטן, וא"כ הוכרח לשחררו ותו ליכא חנינה כסברת הר"ן, א"נ שהיה השני של אדון אחר ולא היה בעליו כאן, והיה ר"א מוכרח לשחרר (וגם אפשר ע"י גורל), ובל"ז אין סברא לומר דהוי חנינה כיון שמוכרח לשחרר אחד מהם, וע' בברית יעקב לחה"ג ז"ל (או"ח סי' לט) שתירץ דכדקאמר שחרר חד ונפק בחד ולא שחרר שניהם לקיים מצוה מן המובחר, עכצ"ל שאין לדחות בשביל זה המ"ע דלעולם ב"ת ופריך דא"כ גם בשביל תפלה בצבור לא ה"ל לדחות העשה יע"ש, וג"כ קשה לע"ד דא"כ הא הו"מ לאוקי שהיה ח' וקטן ועבד וכמ"ש, ובל"ז מוקשה לדמות מצות תפלה בצבור לקיום מצוה מן המובחר בעלמא, ויש מתרצים דלא מצי פריך אליבא דשמואל דס"ל מפקיר עבדו א"צ גט שחרור ומקיים למצות תפלה בצבור בעידנא דעובר על העשה דלב"ת, ובברכות פריך לריב"ל וע"ש בגיטין דס"ל כאבא שאול וע"ש בפנ"י אי ס"ל דלא כשמואל וע' פסחים (דף נט) תד"ה אתי, דמה ששחרר ר"א עבדו לא היה בעידנא כו', ובפרט למ"ש הרא"ש שנצרך לעשרה לקרות פ' זכור ומסתמא שחרר מע"ש, דבשבת הוי שבות, עוי"ל לענ"ד דלא מצי פריך בגיטין אליבא דשמואל לטעמיה דמפקיר א"צ ג"ש וא"צ מעשה בידים רק שמסלק שעבודו ומצרף להשלים לעשרה, וממילא ליכא עשה ורק אסור משום לת"ח וממילא שרי לצורך מצוה כסברת הר"ן, ובברכות פריך אליבא דריב"ל לטעמיה דאמר בירושלמי פ' השולח דהמתיאש צריך לכתוב לו גט שחרור דומיא דאשה שצריכה גט ע"ש, וא"כ

ע"כ עובר בידים על העשה דלב"ת (והוי עשה גמורה גם בלא הטעם דלת"ת) ופריך שפיר דגם במקום מצוה הוי מה"ב:

עוד י"ל לפום דקאמר בכתובות (דף כח) ושהיה פלוני יוצא מבית הספר לטבול לאכול בתרומה, ודלמא עבד כהן הוא מסייע לריב"ל דאמר אסור שילמד את עבדו תורה, והתניא כו' שקרא ג' פסוקים בבהכ"נ ה"ז לא יצא לחירות כו', וע"ש בש"מ דמש"ה לא פריך הש"ס, על ריב"ל, דהו"מ לחלק בין תורה שבכתב לשבע"פ ופריך דוקא עמ"ש במשנה יוצא מבית הספר דמסתמא היינו תשב"כ. ולכאורה בלא"ה לא מצי פריך על ריב"ל דאיהו לא קאמר אלא דאסור כו' ולא קאמר דכשלמד הוי הוכתה שיצא לחירות והנה למסקנא דמשני דכי קאמרינן דקא נהיג ביה מנהג בנים תו י"ל דהמשנה לא ס"ל כריב"ל ודליכא איסורא בעצם הלימוד, וריב"ל ס"ל דאסור ללמדו (גם תשב"כ שאינו כמלמדו תפלות) לפי שמפקיע אז שעבודו הגם דהוי לשם מצוה לחנכו בתורה, ומש"ה שפיר פריך הש"ס בברכות לריב"ל לטעמיה דס"ל דגם במקום מצוה איכא איסורא, ואליבא דשמואל לא קשה די"ל דס"ל כסברת הר"ן, וע' ירושלמי (פי"א דיבמות הלכה ו) כיני מתני' מותר לשחרר בתחלה אף ריה"ג אמר אסור לשחרר מודה הוא הכא שהוא מותר מפני תיקון הולד, הרי דאסור גם כשיש צורך מצוה וגם כשהוא לטובת עצמו, כדי שגם חבירו ישחרר אותו , וגם הוי ספק שחרור בעלמא, שנתערבו ולד כהנית ושפחה, ובירושלמי ספ"ג דכתובות ופ"ה דשבועות ויאמרו לו (לר"ג) צא ידי שמים, ופירש השעה"מ דכיון דאי תפיס לא מפקינן כדפרש"י בב"מ (דף צ), היה טבי תפוס בעצמו, אך בלשון הירושלמי מבואר דמקשה שיאמרו לר"ג צא ידי שמים, ומוכת דממילא ליכא איסורא כיון שמשחרר לשם מצוה לקיים לצי"ש והוא לטובת עצמו, וע' בספרי אה"ר (סי' מא), וריב"ל גופיה אמר משום אנשי ירושלים בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה, ע' פסחים (דף קיג) ומשום דהוי טובת עצמו ממש וכמוכרו לו, והרשב"א גופיה כתב, דכשאמר שיש לו קורת רות ממנה, בודאי קבל טובה ממנה דלא חשיד לעבור על עשה והלב יודע אם לחסד כו', וה"ה לצורך מצוה, והגם דליכא חיוב להתפלל בצבור כדלא אפשר ע פסחים (דף מו) וע' עירובין (דף ק) דשוא"ת עדיף אכתי שרי כל שכוונתו למצוה, ועמ"ש התוס' ב"ב (דף יב) גבי חציו עבד דהא עובר על עשה כו', ולכאורה כיון שיכולין לתקן ולסלק שעבודו וכמ"ש בגיטין, (דף לו) מה אבות מנחילין כו', תו אין איסור לשחררו, וצ"ל דלא ניחא להתוס' לתרץ כן, דכיון שלא הפקיעו זכות האדון לגמרי דהא כותב לו שטר על חצי דמיו ליכא לומר כן וכמ"ש התוס' ביבמות (דף פט) וגם לא פשע מידי, ולא יתקנו להפקיע שעבודו ולעבור על עשה וע' ב"מ (דף צו) לימעלו ב"ד ולכאורה היה

ר"ג יכול ליתן כסף במתנה ע"מ שיצא בו לחירות ושאין לרבו בו כלום ע' קדושין (דף כג) ופסחים (דף פח), וליכא משום לת"ח כיון שהוא לקיים המצוה ושוב יקח א"ע באלו הדמים, אך הוי, הערמה דמוכחא וכמשחררו אז, גם דמתנה בשבת הוי שבות וליכא בעידנא (ועמ"א סי' תמז), ובשחרור הוי בעידנא שנצטרף לעשרה, ול"ל דהוי מה"ב משום שבות דשבת, ודא"א בע"ש שמא ישיג אחר להצטרף דז"א דלפמ"ש הר"ן דהוי מצוה דרבנן י"ל דהיינו בחול וריב"ל סובר בברכות (דף כא) דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה], ועמ"ש התוס' בכתובות (דף פו) ד"ה פריעת בע"ח, שהקשו על הא דפרש"י (דף צא) יע"ש, ולכאורה י"ל דשאני כשאמר שלא ישתעבדו בה, ויעשו לה קורת רוח בשחרור שכיון להפקיע שעבודו וכבר סלק רשותו ואין הבנים יורשין שעבודה (וממילא שרי לשחרר כמ"ש, וגם סלקו שעבודם כמ"ש מה אבות מנחילין כו') וכיון דבלא"ה לא ישתעבדו בה נתחייבו לשחררה דהוי זה נהנה וזה לא חסר וע' ב"ב (דף יב) שכופין על מדת סדום, משא"כ לקמן (דף צא) דהוי חסרון כיס לשלם חוב אביהם, והוא רק לכבודו ולא צוה ע"ז:

והנה היראים (מצוה רפ) כתב דמש"ה לא אמרי' דמוטב לבטל תפלה בצבור בשב ואל תעשה ולא יעבור על עשה דלב"ת בקום ועשה, משום, דקאמר בב"מ (דף עג) מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל לב"ת ובאתיכם יכול אפי' נוהג כשורה כו', ודומיא דהתם דדוקא כשאינו לצורך מצוה, ולכאורה קשה דהא לא דמי ממש לאחיך דהוי רק רשות, והגם דמצינו רשאי לשון חיוב, ע' תוס' תולין (דף נג), הכא פשיטא דהוי רק רשות, ויש ליישב עפמ"ש החינוך (מצוה שמז) וז"ל משרשי המצוה לפי כו' ונבראו להכיר בוראם ולעבוד לפניו כו' ולא יוכלו להשתדל בעבודתו ב"ה ע"כ נצטוינו להחזיק באלה לתשמישנו כו', ומהיות יסוד המקרא כדי שירבו בנ"א בעבודת בוראם התירו חכמים מצוה זו לבטלה בכל עת אם בבטול מצוה זו יהיה גורם למצוה אחרת ואפי' בשביל מצוה דרבנן כו' להשלים המנין כו' יע"ש, ומפרש שהכתוב נותן טעם להמצוה דלעולם ב"ת כדי שלא תצטרכו להשתעבד ולרדות איש באחיו, וכדי שיוכלו כולם להשתדל בעבודתו ב"ה, וממילא נשמע דבאחיך יש הבדל בין היכא שנוהג כשורה או שאינו נוהג כשורה, ולזה כוון גם היראים דכיון דמההיא דב"מ (דף עג) מוכח דמפרש הכתוב טעמא דהוי כדי שיוכלו לקיים מצות ה', ממילא נשמע שמותר זה לצורך מצוה, וע' ב"מ (דף קטו) לעולם ר"י לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש קרא כו' (וע' סוטה דף יד ולעיל סי' ל"ד מה שהארכתי בענין דרש טד"ק) וא"כ הכא שמפורש בכתוב טעם המצוה, מותר לכ"ע לצורך מצוה (וצ"ע דא"כ מאי פריך דהוי מהבב"ע והוצרך לתרץ דהוי מצוה דרבים).

אמנם לפמ"ש הר"ן דטעם הכתוב משום מת"ת וכיון דאיכא מצוה הוא לטובת עצמו, הך טעמא אינו מפורש בכתוב, ואתיא דוקא כר"ש דדריש טד"ק, וא"כ בל"ז י"ל דהש"ס בברכות פריך למאן דלא דריש טד"ק, ובחידושי הארכתי בזה:

סימן נה

להחו"ש מ' שלמה ליב נ"י בשערליץ

מה שתמם כבודו עמ"ש בחידושי רע"א יו"ד (סי' רכא סעיף ד) בראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ראובן לכנס לבקרו ובמקום שנותנין שכר למי שיושב אצל החולה לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד, וכ' הט"ז וז"ל בגמ' איתא בלשון שאסר נכסיו כו' אסור ליהנות גם מגופו כמו"כ והיינו אם נותנין שכר מאותה הנאה מקרי מנכסיו, דהוי כאילו קבל ממנו השכר וחזר ונתנו לו, והקשה רע"א דהא אף אם מקבל שכר וחוזר ונותנו לו מותר שאין אוסר דשלב"ל על חבירו, ובסוגיא אפשר לרחוק דמירי שהחולה אסר עצמו מנכסי המבקר דעל עצמו יכול לאסור דשלב"ל, אבל על הט"ז יקשה זה. ותמה מע"ל דהא כתב הר"ן (דף מא) שאם החולה אסר ע"ע נכסיו של רופא אפשר דאפילו הסם של רופא שרי דמן חיותיה לא אדריה, וא"כ כשהחולה אסר עצמו מנכסי מבקר אפי' יושב נמי שרי, כדברי כבודו כתב במח"א (ה' נדרים סי' כג). ויש ליישב זה, דהנה כבר הקשה המת"א דע"כ אמרו דמן חיותיה לא אדריה אלא כשהדיר החולה נכסיו למבקר דבמידי דאיכא הנאה לחולה לא היה בדעתו שלא יהנה ממנו בדבר שחיותו תלויה בו, אבל כשהחולה אסר עצמו מנכסי מבקר כל הנאה בכלל אפי' בדבר דאיכא חיי נפש ואטו יהא מותר ליהנות ממנו כשאין לו מה יאכל, מדלא מוקי הש"ס שהחולה אסר עצמו מנכסי מבקר וכשנוטלין שכר גם על העמידה וסתמא מחיותיה לא אדריה וישיבה אסור כיון דאפשר בעמידה עכ"ד. וכדי ליישב דברי הר"ן צ"ל דשאני סם של רופא שהוא חיותו ממש ולא מכל אדם זוכה להתרפאות ובודאי לא כוון להדיר עצמו מדבר הנוגע לחיי נפשו, וכשאין לו מה יאכל אינו כ"כ חיי נפש שיהנה דוקא משלו (ולא שכיח שלא ישיג לאכול משל אחרים), ובלא"ה י"ל לפמ"ש בחידושי הרשב"א וז"ל ואפשר נמי שהמודר הנאה מחברו אינו מדיר עצמו מהנאת חברו ואין לו מה יאכל שהוא יכול להזון משלו כו' ע"ש, ומש"ה לא מוקי הש"ס כשהחולה אסר עצמו מנכסי מבקר דא"כ אף בעמידה היה אסור, דבקור החולה אינו חיותו ממש כסם של רופא, ונהי דכשהחולה אסר נכסיו על המבקר אמרי' שלא היה בדעתו כל שיש הנאה לחולה, וגם בקור הוי בכלל הא דאמרי' דמן חיותיה לא אדריה, אכתי לא דמי לסם הרופא דהוי חיותו ממש,

וא"כ י"ל כשהחולה אסר א"ע מנכסי מבקר ומכל מקום אסור אף בעמידה כשנוטלין שכר על העמידה. אך קשה מ"ש מרפאו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון דע"כ מיירי שאסר הרופא נכסיו על החולה וא"כ הוי דשלב"ל, וגם הקשה המח"א דהא רפואת ממון איירי כשאין נותנין שכר. וגוף דברי הט"ז יש ליישב דכוונתו דבכלל הנאת ממונו כולל גם הנאת גופו ולא דמי לאוסר נכסיו, ומפרש הטעם שנכלל בלשון שאסר נכסיו לפי שנופל לשון נכסיו על הנאת גופו, שאם נותנין שכר על הנאת גופו הוי זה נכסיו, וי"ל נמי דמיירי כשאמר בלשון שכולל הנאת גופו ולעולם כשאמר נכסי עליך שרי אף כשנותנין שכר, משום דהוי דשלב"ל [ע' ירושלמי ספ"א דתרומות]:

סימן נו

לכבוד אחי הרב הג' שי'

מ"ש במכתבו ע"ד מ"ש המהרי"ט והח"ס (הובא בפ"ת סי' י"ז ס"ק קלב) בענין שיעור השהיה כדי שת"נ כשנטבע במים שאל"ס, ודמ"ש הש"ס בבתו של נחוניא אינו שעות ממש, ודבמימי נהר המטרידים ודאי דסגי שיעור מועט, הנה בכ"מ בש"ם שעה לאו דוקא וע' זבחים (דף כה) שעות פוסלות בקדשים וגם כשעבר רגעים אחר שעברה שנתו אסור לזרוק וע' שבת (דף יב) למשמש בתפלין כל שעה ושעה ומ"ש הש"א (סי' מ) דשיעור היסח הדעת הוי כדי הילוך ק' אמה וע' גיטין (דף כז) פסחים (דף יב) ע"א (דף ד) ובר"ה (דף טז) נידון בכל שעה שנאמר לרגעים תבחננו וע' מו"ק (דף כה) שעה א' לפני הרגל כו' וביו"ד (סי' שצט) וע' ע"א (דף סח) עיסה זו ראויה להחמיץ בשתי שעות מי גרם לה שתחמיץ בשעה אחת איסור, וע' פסחים (דף מה) דבזמן הילוך מיל ראוי לחימוץ גם בלא שאור וכשנתנו בעיסה שאור בשיעור הראוי כדי להחמיץ מחמיץ בזמן מועט (ובפרט בארצות החמים) וכבר הביא הח"ס מהתוס' פ"ק דסוטה שליש או רביע שעה דהיינו אם המתינו למרים סוף יום א' עד תחלת יום שביעי ע"ש (ואי נסעו במדבר רק ביום הוי רק ז' פעם י"ב שעות והוי פחות מרבע שעה):

וע' יומא (דף פד) ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו כו' וצריכא דאי אשמועינן ים משום אדהכי ודהכי אזל ליה, ומשמע לישנא דאף בתינוק אין חשש שתצא נפשו בשעה מועטת, אלא אדהכי והכי אזל ליה שישטפהו מי הים ולא יוכל למצוא אותו, ומלשון פרש"י דאזיל ליה לאיבוד, אין הכרע מה הוא הכוונה, אך הרא"ש כ' וז"ל דאי אשמועינן ים משום דאי לא מסיק ליה מיית וע' ירושלמי סוטה (פ"ג הלכה ד) ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפלין אצילנו עם כשהוא חולץ תפלין הוציא זה את

נפשו, והובא בדברי התוס' שם (דף כא ד"ה ה"ד) ופירש בק"ע שעושה כמין אבעבועות בנהר שקרוב לטבוע, ומשמע שיוצא נפשו ברגע של חליצת תפלין, דמשמע שזה עומד סמוך לנהר, ודמש"ה נקט תינוק לפי שנפשו יוצאת ברגע מועטת ושאין השיעור שוה [ובש"ס דילן נקט כגון דטבעה איתתא ודקאמר דלאו אורח ארעא לאסתכולי, וע' מנחות (דף סד) שמע שטבע תינוק בים כו' שפרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק, שאין דרך מצודת דגים להעלות איש גדול ונקט אורחא דמלתא] ומ"מ י"ל דדוקא בזמן גדול מזה, חשיב שיעור כדי שת"ן דשוב א"א שיחיה, ובזמן מועט לגמרי פעמים שתצא נפשו ופעמים שיחיה, ובל"ז אינו דומה לבתו של נחוניא דבשעה ג' הועלתה בנס והיה מספיק מה שנשאר בה נשמה ורגש חיות משא"כ בנטבע בעלמא דגם בשיעור מועט יאבד כחו לעלות בעצמו על שפת הנהר (ול"ח כ"כ שהעלוהו אחרים ואי איתא שהעלוהו קלא אית ליה) ומצד שטף המים לא יצוף למעלה בחייו, וגם שאני בתו של נחוניא שנפלה לבור גדול והבל הבור מזיק כדאמר שמואל בור שחייבה עליו תורה להבלו ואף שהיה מלא מים המים קוו וקיימי ואין דומה למימי נהר השוטפים, וע' חולין (דף טז) הא והא בסרנא דמיא ולא קשיא הא בכח ראשון כו' דאר"פ האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בדקא דמיא ומית כו' אבל בכח ב' גרמא בעלמא הוא, ומשמע דמשכחת שימות מיד ע"י הבדקא דמיא מדלא קאמר דשאני התם שאין המים ממיתין מיד והוי כעין גורם דגורם משא"כ בשחיטה ששוחט מיד, וע' רא"ש ב"ק (דף יט) דכח כחו ככחו ומשלם לרבנן ח"נ ודוקא לענין גלות לאו ככחו דמי ויש לדחות די"ל דמוכיח שמצינו חילוק בין כח א' לכח ב':

וע' ריב"ש (ת' שעט) דשריא להנשא לכתחלה כדאיכא ב' רובי, שכתב דאס"ד דהא דאין מעידין על המגויד הוי רק חששא דרבנן מאי מקשי מההוא דשלשלוהו לים דשאני התם דאיכא תרתי שנטבע במשאל"ס ונחתכה רגלו מהארכובה ולמעלה ע"ש, ולכאורה צ"ע דמלשון ששלשלוהו לים ולא עלתה בידם אלא רגלו משמע שלא השליכוהו כדי לטובעו ומשמע דהוה בר אמוראי ע' ר"ה (דף כג) ב"ק (דף צח) ואומנתו לצלול במים אדירים וליכא גביה רוב נטבעים אין נצולין (וכן י"ל מ"ש בש"ע סעיף ל"ב שקשרוהו ברגלו ושלשלוהו כו') וי"ל דכיון שניטלה רגלו קשה לו לצלול ואכתי איכא ב' רובי, ועמ"ש חותני הגאון זצ"ל בברית יעקב אה"ע (ת' טו) מדמסיק דגם צורבא מרבנן דיעבד אין לכתחלה לא ולא מצטרף הסברא דאי סליק קלא אית ליה, משום שלא באו כאחת התרי רובא ולאחר כמה ימים הוא שנתחדש הא דאי סליק קלא אית ליה ע"ש, וי"ל ג"כ דשאני חיתוך הרגל שמחזק סכנת הטביעה משא"כ מה שהוא צו"מ שאינו מחזק להרוב שאינם

נצולין רק דזהו הוכחה שלא ניצול כעין מ"ש הראשונים לחלק בענין סמוך מיעוטא לחזקה נדה (דף יח) גיטין (דף ג), אמנם יותר נלע"ד ליישב עפמ"ש ר"ג ראיתי ספינה שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה א"ל בני מי העלך א"ל דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבאו רשעים כו' וכן מייתי עובדא בר"מ שאמר גל טרדני לחבירו כו' ומבואר דת"ח יותר עלול להנצל בזכותו וצדקתו, ומש"ה גבי צו"מ ליכא רובא דהנטבעין אינם נצולין וליכא תרי רובי, וז"ש אמרתי באותו שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו כו' משאל"ס אסורה, דלולא הך עובדא סד"א דליכא אלא חשש כניסה במחילה של דגים (דמייתי מקודם ולא מזכיר שם החשש של הצלה ע"י גל ודף, דבאינש דעלמא ל"ח לזה) והיה מקום להקל בצו"מ דאי סליק קלא אית ליה ואיכא ב' רובי, ומהך עובדא נתחדש לו דבצו"מ יש חשש נוסף שניצל ע"י דף וגל [ואולי ז"ש כמה גדולים ד"ח, שלא הזכירו טעם מחשד"ג שיהא מקום לחלק בין צו"מ לאינש דעלמא וכעין מה שביארו בשבת (דף יב) וע"ש בירושלמי ובחגיגה דף כ] ובזה מיושב הא דא"ר אשי ש"מ הא דא"ר משאל"ס אשתו אסורה ה"מ לכתחלה כו', ומשום דל"ל שאני חסא דהוה גברא רבא ואי איתא דסליק קלא אית ליה ואיכא ב' רובי, דז"א כיון דלעומת זה יש גביה חשש טפי שניצל. ומיושב הא שפרש"י (דף קטו ד"ה אסורה) דשמא צף מתחת המים ויצא, דהתם דהוי עובדא בשני ת"ח הוי עיקר החשש שניצל ע"י גל ודף, דמשום חשש מחשד"ג לחוד איכא ב' רובי, ומיושב מ"ש בתד"ה ולא היא, דאף ע"ג דרובייהו צו"מ אי סליק קלא אית ליה לא תנשא לכתחלה כמו גבי גוססין כו', דשפיר הוכיחו התוס' כיון דגם בצו"מ ליכא אלא חד רובא [ומש"ה לא הוזכר בשו"ע חילוק בין צו"מ וע' או"ת (סי' טו) שגם בזה"ז יש צו"מ, ובל"ז האידנא לא פקיע שמייהו טפי מכל אדם וע' ב"ש (סי' ב' ס"ק כג) וי"ל משום דהשתא לא פקיעי שמייהו כ"כ שאין התורה חביבה כ"כ וגם אין הצו"מ דומין בגדולתן להקודמין ועמ"ש האחרונים דבזה"ז שייך בכל אדם הסברא דאי איתא דסליק קלא אית ליה, שבכל מקום מושבו הוא ידוע להשוטרים ובתי הפקידות וגם שיירות מצויות ונתרבו בתי דואר וט"ג וגם מכה"ע מפרסמין, ורחוק מאד שיעלם איש זמן רב ולא ימצא, והדר איכא במשאל"ס תרי רובי ויש לצרף זה לסניף ובברית יעקב שם הביא מדברי התוס' בגיטין (דף כט ד"ה אבל) ע"ש. ולענ"ד מהתם לא מוכח, דהא קאי לענין שנותנין עליו חומרי חיים דבת כהן לישראל לא תאכל בתרומה, וע"ז קאמר דכיון דנפיק דינא ולא שכיח שימצאו זכות לא מחמרינן לענין תרומה וכה"ג, וע' ב"ש (סי' קמא ס"ק קח) וז"ל שאבדה בים אבל אם נטבע קיי"ל דהם בחזקת מתים אלא מדרבנן מחמירים

שאסורה להנשא יע"ש, ומש"ה מארכובה ולמטה לא תינשא כיון דבבר אמוראה הוי מיעוט המצוי ולולי הגיוד היה עולה בודאי, וע' תה"ד דמש"ה ל"ש גברא רבה משום דלא פלוג, גם דא"כ כאו"א תאמר שהיה ג"ר, ויש לצרף לסניף דבילדה יש חשש קלקולא טפי בזה"ז ודוקא לענין הבחנה לא חששו לקלקולא לפי שאין לסכן הולד בשביל תקנת אחרים להצילם מחטא, משא"כ הכא דהוי רק חומר לכתחלה וע' קדושין (דף נה) תד"ה אין] וע' חולין (דף פו) תד"ה סמוך, דאי הויא בהדי רובא הוי מיעוטא דמיעוטא, וגם מאן דחייש למיעוט מה"ת ל"ח כדאיכא ב' רובי, וכבר הקשו דהתוס' בבכורות (דף כ) סותר לדבריהם ביבמות (דף לו), וצ"ל כוונת התוס' ביבמות דבמשאל"ס מצטרף חזקת א"א למיעוט שאין מצוי ומשוי ליה כנפלים דהוי מיעוט המצוי,, א"נ דלמ"ד חלב פוטר ולא סמכינן מיעוטא לחזקה, דוקא כשלא שהה כדי שת"נ וכהסוברין דאף כשלא שהה כשת"נ אם ניסת ל"ת, משא"כ לדידן, וע' ב"ש ס"ק צ"ד דגוסס מגויד מעידין עליו, ובס"ק צ"ו וז"ל מארכובה ולמעלה וכן אם נחתך ממנו רגלו בסכין תינשא ומשום דמים מרזו מכה, הגם דלפום דמוקי רבא בסכין מלובנת, והובא בב"ש לדינא, אצ"ל דמרזו [וממ"ש לקמן והאמרת מיא מרזו מכה לא מוכח כ"כ די"ל דכיון דלא מצינו מחלוקת בסברא הפוכה ע' יבמות (דף מג) ובספרי אה"ר (סי' לב) ובפרט במלתא דמציאות, פריך דעכ"פ אא"ל להיפוך דאדרבה שאני מיא דצמתי] מ"מ מצטרף להא דנחתך רגלו, וכן גוסס מגויד ומשום דבתרי רובי יש להתיר:

סימן נז

ביו"ד (סי' קי סעיף ז) דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו כו' ונאכל אחד מהם בשוגג או נפל מעצמו לים בענין שנאבד מן העולם הותרו כל האחרים, ותמהו המפרשים דהא בזבחים (דף עד) מבואר דהיינו דוקא כר"א דאם קרב ראש א' יקרבו כל הראשים ואנן קיי"ל כחכמים דר"א, וי"ל לענ"ד דמוכח כן מדקאמר בתמורה (דף ל) ניפוק חדא להדי כלבא והנך כלהו לשתרי, והקשו התוס' דא"כ בכל איסור המעורב בהיתר נסמוך אברירה, וכן הקשו בהא דקאמר ביומא (דף נה) דנשקול ד' זוזי ונשדי בנהרא כו', ומ"ש הרמ"ר ליישב, אינו כשיטת התוס' בסוטה (דף יח) ובמעילה (דף כא) יע"ש, ולזה צ"ל דמש"ה קאמר דאינך כלהו לשתרי, דכיון שמה"ת בטל הטלה האסור ביתר הטלאים דהיתר אלא דבע"ח לא בטלי, ממילא משתרי כשניטל אחד מהן ונשחט, דכיון שאין להסתפק לענין קדושת הטלה הנשחט הוי כנפל לים ודוקא כשהיה ניכר מתחלה האיסור קודם שנתערב בהיתר, אסור להפיל ולהאביד לכתחלה משא"כ הכא שלא הוכר

האיסור מעולם ולא היה עליו שם איסור ולאחר התערובת נולד האיסור שרי להפיל לכתחלה, ובפרט ההיא דתמורה דגם השתא לאו איסור הוא, ע' ב"ק (דף צח) דסתם שורים לאו למזבח קיימי, ולהדיוט לא נאסר כלל, וע' מ"א (סי' תרכו ס"ק ג) דכשמבטל בעודנו היתר לא הוי מבטל איסור לכתחלה, ומש"ה בתר דניפוק חדא להדי כלבא, יהא מותר להקדיש ולהקריב הטלאים האחרים, וכן א"ש ההיא דיומא שם, בפרט דהוי כדי שלא יבא לידי הפסד קדשים וגם הוי עדיין דמים ולא חטאת, ובזה יתישב קושיית התוס' ישנים ביומא שם דלמה ישליך אותם במים דהא מעות סתומין יפלו לנדבה (דבריהם צריכין ביאור דהא הלכה היא בנזיר כמ"ש בנזיר דף כד], דלפ"ז ניחא שצריך דוקא להשליך בנהר, דדוקא כשאינו בעולם הוא דתלינן לומר שהאיסור הלך לו, ובזה מיושב מה שהקשו עוד בתוס' ותו"י וז"ל וא"ת א"כ אמאי נקט הכא ד' זוזי שהוא ב' דינרים וי"ל שבימי התלמוד היו יקרים א"נ ד' זוזי לאו דוקא עכ"ל, ועפמ"ש י"ל לשיטת הרמב"ם דהא דקאמר בזבחים שם שלא התיר ר"א אלא שנים שנים ה"פ שצריך שיפלו שנים בדבר דלא מנכרה נפילתה כגון תאנה וטבעת, אבל חבית דמנכר נפילתה סגי בנפילת אחד מהם וע' ש"כ (ס"ק מא), וא"כ י"ל דכיון שעולה ב' דנרין צריך שיטיל בנהר ד' זוזי דהיינו כפל האיסור כיון דלא מנכרה נפילתה, ובתמורה קאמר ניפוק חד להדי כלבא כו', משום דהוי דבר הניכר וסגי בנטילת אחד מהם. ומיושב מה שהקשו התוס' בבכורות (דף נג) ד"ה מעות וכלי מתכות יוליך הנאה לים המלח ולא סגי בשאר נהרות מהא דקאמר ביומא שם ונשקול ד' זוזי ונשדי בנהרא, וע"פ מ"ש י"ל דשאני הכא שבטל מה"ת רק שאינו בטל מחמת חשיבותו וכדשדי בנהרא תלינן שהאיסור הלך לו כההיא דטבעת ע' ש"כ ס"ק מ"ג דמ"ש שנפל מעצמו לים דסתמו אבד וה"ה לכ"מ שהוא אבוד כגון נהר עמוק ע"ש, ומ"ש התוס' ממ"ש בערכין (דף כט) שקול ד' זוזי ואחיל עלייהו ושדינהו בנהרא כו', י"ל לפום דקאמר א"ה אפי' פרוטה נמי ומשני לפרסומי מילתא וכיון דהוי רק לפרסומי מלתא בטל אותה פרוטה ביתר הפרוטות שבארבעה זוזי, והגם דמטבע חשוב ולא בטל, אכתי תו מהני השלכה בנהר וכמ"ש וג"כ לא הוכר מתחלה, ובל"ז לא הוצרכו לקונסו שלא יבא להחרים כל נכסיו] ועמ"ש התוס' ביומא (דף סו) וע"א (דף יג):

ואין להקשות דא"כ אין ההיתר תלוי בדין ברירה, והא קאמר בבכורות (דף נז) דאי אמרת יש ברירה לברור חד מנייהו בהדי כלב כו', וכן קאמר ביומא שם דהיינו דוקא אי יש ברירה, דלקמ"ד די"ל דשאני כשהיה מבורר מקודם האיסור וההיתר בפ"ע, משא"כ בהנך שלא היה האיסור וההיתר בפ"ע והאיסור מעורב בכולן, י"ל דא"א לתלות שהאיסור הלך לו אלא כדאמרינן שיש ברירה בדרבנן, ובלא"ה ניחא דהא רב בעל המימרא בזבחים

שם וכן ר"ל דאמר שם חבית של תרומה כו' כלהו ס"ל דיש ברירה בדרבנן וע' ביצה (דף לז) גיטין (דף מח) ועירובין (דף לז) א"ל רבא לר"נ מאן האי תנא דאפי' בדרבנן ל"ל ברירה כו' וכן ר"א ס"ל הכי ע' ביצה (דף לד) וע"ש בבכורות אליבא דר"נ, ומש"ה כיון דמדרבנן הוא דלא בטיל הטבעת של איסור תולין להקל שהאיסור הלך לו, וקמ"ל רב דלא אמרינן איסורא ברובא איתא ודכשנפל לים וכה"ג משוינן לה כספק השקול ותולין שהלך האיסור, ולעולם למ"ד אין ברירה אף בדרבנן דמוכח דלא מחשב לה אף כספק ושבודאי יש כאן האיסור, תו ליכא למימר שהאיסור הלך לו ואמרי איסורא ברובא איתא, ומ"ש ביומא שם דר"י ל"ל ברירה עכצ"ל דהיינו גם בדרבנן, דמטבע לא בטל רק מדרבנן, וע"ש דמסיק מדתנא איו והיינו בעירוב דמדרבנן וגם להס"ד דמייתי מההיא דהלוקח יין כו' י"ל כן, הגם דלא דמי לדמאי, דהא מ"מ הוי רק מפני שחשודין שלא להפריש, ועכ"פ מבואר דלהתוס' במעילה שחולקין על הרמ"ר מוכח מהסוגיא דתמורה דקיי"ל לדינא כפסק הש"ע, ומ"ש הש"ס דרב דאמר כר"א, היינו משום דרב ס"ל מב"מ לא בטיל ע' חילין (דף ק) משא"כ לדידן:

סימן נח

ב"ה ט' כסלו תרמ"ט

שוכט"ס לאחי יקירי הרב הה"ג החו"ב מ' אברהם

בראמאנאוו נ"י. **קבלתי** מכתבו מה שהקשה על מה שביארתי בספרי אבן הראשה (סי' יא) בישוב הסוגיא דכריתות (דף יח) וביארתי דהא דקאמר דבשתי חתיכות אפשר לברר איסורו, שיבא לאחר זמן בקי שיכיר אם זו הנותרת שומן כו', לא הוי בירור גמור בראות עיני הבקי לחוד, לפי שאינו דומה לטב"ע שמכיר שהוא הדבר שראה מכבר, ולזה צריך צירוף הבחנת הבקי בטעימה, ותמה כבוד אחי שי' דהא לענין קיום שטרות סמכו על הכרת חת"י העדים, שהוא רק ע"פ דמיון ושיווי, ובש"כ חו"מ (סי' מו ס"ק ט) דסמכינן ע"ז לפי שהוא הכרה גמורה ולאו דוקא משום דקיום שטרות דרבנן, ומצינו ספ"ק דנדה דר"ח סמך עצמו בענין נדות דאו' על בקיאת המראה, וקיי"ל (סי' קפח) שנאמנת לומר כזה ראיתי ואבדתי, ובחולין (דף סג) דנאמן הצייד לומר עוף טהור זה מסר לו ר', וע' שבת (דף טו) תד"ה ועל, דכשהן זה אצל זה כרות טפי [וע' קדושין (דף יב), וע' שבת (דף פה) מריחין את הארץ כו', ומהני בקיאת רופא להאכיל ביו"כ], וא"כ אפשר להבקי להביא עוד חתיכת חלב ושומן ולהבחין ולסמוך על ההכרה אם החתיכה הנשארת היא שומן או חלב, גם לענין הבאת קרבן עכ"ד:

הנני להשיבו שיש להוכיח ולהביא סיוע לדברי, ממ"ש הרא"ש פ"ב דחולין וז"ל מהדין להתיר בלא הקפה אלא דר"י מחמיר להקיף בהמה אחרת כו' ולחומרא בעלמא סמכינן על הקפה אבל להקל אין מקיפין מבהמה לבהמה ור"נ פליג וסבר דאם תפש בסימן אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה ולא סמכינן אבדיקת הקפה וע' ש"ע (סי' לוא, הרי דלא סמכי' על הקפה מבהמה לאחרת אלא היכא דהוי חומרא בעלמא (הגם דנשחטה בחזקת היתר וגם היכא דאחזק ריעותא מחיים ע' ש"כ סי' נ) וא"כ כשיבחין הבקי ע"י הקפה ודמיון לחתיכות חלב ושומן מבהמה אחרת (כשלא נמצא לפנינו מזו הבהמה או שאין יודע מאיזה בהמה ובפרט שצריך לדמות לחלב של אותו מקום, שבמקומות שונות סמוכות ורחוקות מהשומן משתנות בדמותן) אינו בירור גמור, ועמ"ש הכו"פ (סי' קא סעיף ט) בראש כבש שנמצא טרפה כו' והקיפו הראש לצוארו של אחד מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות ומכוונות יפה, דמ"ש בשו"ע שיש להתיר האחרות, צ"ל דמיירי שיש רוב כשרות ומדרבנן הוא דלא בטיל ברובא דהוי חהר"ל, ובאיסור דרבנן סמכי' על סימן שאינו מובהק עכ"ד. ועמ"ש הב"ח (סי' פג) דמלשון פרש"י בע"א (דף מ) משמע דבעי תרתי שיהיו מתאימות ושיהא ניכר מתוך חתוכן שהן מדג אחד, ובבר"י לחותני הגאון זצ"ל (אה"ע סי' יא) כתב לחלוק על הכו"פ וכתב שאם מתאימות ודומות החתיכות הוי כטב"ע וסי' מובהק כדמוכח בחולין (דף נא נד) וביו"ד (סי' כד סעיף יח וסי' לב סעיף ט) שכשנמצא הסימן השחוט שמוט או גרגרת שנפסקה ואינו יודע אם קודם שחיטה או אח"ש מקיפין בבהמה אחרת שישחוט ואח"כ יעקרנו, אם דומות השחוטות זו לזו כשרה, ומוכח דצמצום הדמיון הוי כטב"ע וסימן מובהק דמהני גם כדאתחזק איסורא, והוכיח מזה כמ"ש הש"כ (סי' סט ס"ק יב) דגם כת"י הלוה מקיימין משני שטרות, משום דדמיון החתימות הוי קיום גמור, ודלא כמ"ש הב"ח דדוקא בקיום שטרות דמדרבנן הוא דבעי קיום סמכינן ע"ז עכ"ד. ולענ"ד מוכח מדברי הרא"ש הנ"ל דלא סמכי' על הקפה מבהמה לבהמה אחרת, וא"כ גם אי נימא דמ"ש ביו"ד (סי' פג וסי' קא) סמכינן על הקפה ודמיון גם באיסור של תורה ודלא כהכו"פ, היינו דוקא לפי שהחתיכות מתאימות והוא מאותה בהמה ודג. ושפיר י"ל כמ"ש הב"ח דכת"י הלוה אין מקיימין משני שטרות, ומשום דדמי להקפה מבהמה אחרת [אך גם בכת"י הלוה הוי רק חשש שמא זייף וע' רשב"ם ב"ב (דף קע) שלא נחשדו לעשות שטרות מזויפים, וגם מסתפי שיוכל להתשליר זיופו), וע' רשב"ם ב"ב (דף קסד) דכשיש ב' מחקים בשטר אחד זה אצל זה. יכול להכיר מי נמחק יותר מחבירו, וע' חו"מ (סימן מה) ועמ"ש המפרשים עמ"ש התוס' בזבחים (דף עד) דאפשר להכיר בין דרוסת הזאב כו', דהגם שמבואר בש"ס דא"א להכיר בין דרוסת

ארי לכלב, שאני הכא ששניהם לפנינו ואפשר להבחין ההבדל ע"י הקפה, וכסברת הרשב"ם והתוס' בשבת (דף טו) הנ"ל (והתם בב"ב הוי רק זהירות בעלמא מחשש זיוף) ובההיא דשבת שם י"ל דגם כשאינו בירור גמור שהוא מ"ר אדם, אכתי תו לא חשיב ס"ס שאינו ספק השקול דהוי רק חשש רחוק, ועמ"ש התוס' בכתובות (דף ט). וגם אי בעלמא א"צ שיהיו שקולין ב' הספיקות, אכתי י"ל דדוקא בס"ס גמור אין שורפין עליו את התרומה, משא"כ כדספק אחד הוי רק חשש רחוק, ועכ"פ נתבאר כמ"ש דאינו מתברר ע"י הקפה בירור גמור שהוא חלב לענין הבאת קרבן, ובפרט שאין ניכר לכל וצריך בקיאות מומחה י"ל דלא חשיב זה ההכרה לסימן מובהק, וחתיכות מתאימות עדיף מהכרה ע"י הקפה ודמיון, ובפרט להב"ח שצריך שיהא ג"כ נראה מתוך חתוכן שכולן מדג אחד, ומצינו דאפשר להכיר בין דרוסת הזאב לכלב וי"ל שהוא דבר ניכר להדיא לכל, וגם שאני התם דאפילו ודאי דרוסה אינה טרפה גמורה וע' ד' ע"א תד"ה ובטרפה שיש לה בדיקה (מחיים) וגם נתערבה ברוב כשרות ומש"ה יש לסמוך על מה שניכר שאינה דרוסת הזאב, והא דמהני בדיקה בדרוסה ונפולה וצה"ג הגם דהוי דבר שצריך בקיאות (מדכתבו דהשתא לא בקיאין), היינו לפי שרואה שאין שום ריעותא ומסמום וקלקול ועדיף מדמיון והקפה, וכן אינו דומה לראיית והכרת דם נדה, וגם מסייע חזקת טהרה ע' תוס' ריש גיטין דלא אתחזק איסורא שאינה בחוקת שתראה כל שעה, ועמ"ש הנ"ב ממ"ש התוס' בזבחים (דף כט), ושלא בזמן וסת י"ל דלכ"ע לא שכיח שתראה דם טמא וע"פ רוב הן מראות טהורות, וגם כשאין לה חזקת טהרה ובראיה ע"י הרגשה דהוי מה"ת ג"כ ניחא כמ"ש, א"נ דכה"ג צריך שיהא ניכר לכל שהוא מראה טהור, וגם עדיף הבחנת בקי חכם ע' יו"ד (סי' סג) בפמ"ג אי סגי בטב"ע קל דת"ח, והא דנאמנת לומר כזה ראיתי ואבדתי, דדבר הניכר לכל, כגון מראה ירוק וכה"ג, שא"צ הבחנת בקי הוי בירור גמור, ושפיר י"ל בהסוגיא דכריתות דל"מ הבחנת הבקי בהכרת העין לבד להחזיקו ודאי חלב ולחייבו חטאת כיון שלא נתחזק בחיוב חטאת רק באשם תלוי והוי נגד החזקה, וכן אין הכרת עין הבקי מבררת שהוא שומן לפוטרו מקרבן, לפי שכבר הוחזק בחיוב א"ת, וגם אי נימא דכיון שמעיקרא עמד להתברר ע"י בקי והחיוב אשם תלוי תלוי ועומד, לא הוחזק מעולם בחיוב א"ת. אכתי י"ל לפמ"ש דל"מ זה בדאורייתא אף כשאינו נגד החזקה, וגם י"ל שא"צ להמתין להביא האש"ת (ושיצא עתה מחיוב א"ת) אלא היכא שיוכל להתברר בירור גמור, וכעין מ"ש הנוד"ב (יו"ד ת' מג) עמ"ש הרשב"א דלא סמכינן על ס"ס היכא דאפשר ברר, דהיינו דוקא היכא דאפשר שיתברר האיסור בבירור, מה שא"כ כשלא יוכל להתברר אלא ספק אחד בלבד ע"ש, וה"נ י"ל דכיון שא"א להתברר

לגמרי ע"י הבחנת הבקי במראית עין, כיון דלא סמכינן על הכרתו בדאור' במקום שהוא נגד החזקה, ממילא מביא מיד הא"ת, וא"צ להמתין על הבחנת הבקי, כיון שאינו בירור גמור בלא שום ספק, ובלא זה מיושב, דגם אי נימא דמשכחת באיזה ענינים דבקיאות הדמיון הוי בגדר סימן מובהק, אטו בשביל זה מוכרחין לומר כן, גם בהבחנת מראית עין הבקי בין חלב לשומן. דהא י"ל שאין ניכר כ"כ הבדל מראיתם ופעמים שאין ההבדל ניכר כ"כ, והכרת הבקי בזה הוא רק בגדר סימן אמצעי, וצריך לצרף לזה הבחנת והרגש הטעם, כמו שהוכחתי בספרי שם מדקאמר בחולין (דף קט) חלב בהמה וחלב חיה ולא קאמר שרא לן חלב טהור ושומן:

ואין להקשות ע"ז ממה דאיתא בילקוט תהלים (קמו) בשם ר' מאיר יותר ממה שאסרתי לכם התרתי לכם אסרתי לכם נדה התרתי לכם דם בתולים כו' אסרתי לכם חלב התרתי לכם שומן, דלק"מ דהא כמו"כ לא אמר דוגמת הש"ס דם נדה דם טוהר (וע' נדה דף לו דם קושי) ונקט ד"ב המשונה כמ"ש בנדה (דף סה) שהיה ר"מ אומר מראה דמים משונין הן זמ"ז כיצד דם נדה אדום ד"ב אינו אדום כו' דם נדה בא מן המקור דם בתולים מן הצדדין, וצ"ל דהש"ס אתיא כרב בנדה (דף לה) דקאמר מעין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו ומש"ה קאמר שרי לן דם טוהר השוה ממש לדם נדות. וכן נקט חלב חיה ששוה יותר לחלב טמא דבהמה ולא נקט חלב טהור ושומן שיש קצת הבדל ביניהם בטעם, ור"מ י"ל דסבר כלוי דשני מעינות הם נסתם הטהור נפתח הטמא, וכיון דבלא"ה הוי ממעין אחר ולא משכחת היתר מאותו מעין, נקט נמי ד"ב הגם שבא מן הצדדין, ועכ"פ חזינן דר"י נקט דם בתולים הגם שמשונה מדם נדה, ומש"ה נקט התרתי לכם שומן, הגם שיש בזה קצת הבדל ושינוי מחלב טמא, והש"ס נקט דוקא מה דדמי לגמרי וכמ"ש והתוס' בחולין הביאו מה שיסד ר"א הקליר ע"פ הירושלמי, ושם בסילוק של פ' פרה כתב מן החלב שומן הלב, ומ"ש התוס' דכנגד א"י לא פירש, לכאורה היינו מ"ש ומא"א יפ"ת, וא"א דעלמא אינה מותרת אלא בגירושין, וגם לפי מ"ש הירושלמי דגם ביאה א' לא הותרה אלא לאחר כל המעשים, אכתי כיון דהוי שלא ברצונה, לא יצתה מכלל א"י וע' תוס' קדושין (דף כב), ונקט רבותא דא"א א"י ג"כ הותרה ביפ"ת וליכא עשה דודבק וגו' גם כשאינה רוצית להפרד ממנו). ודהא דחלב בשומן נחשב מב"מ דליכא למיקם אטעמא היינו דכיון שהטעמים קרובין זל"ז לא יורגש טעם החלב בתערובת כשהוא מעט כנגד השומן, אבל כשהוא חתיכה בפ"ע בלא עירוב, יכול הבקי להכיר בטעמו אם חלב או שומן הוא, והגם דמדלא קאמר הש"ס שרא לן שומן, ליכא משמעות אלא שיש חלב טמא במקום רחוק ונבדל הרבה מהשומן, שיש קצת הבדל ביניהם בטעם, ולא מצי טעים

טעמא דאיסורא טעם החלב ההוא, ולעולם חלב טמא הסמוך להשומן וחלב טהור שוין בטעם לגמרי, יש להוכיח דאין במציאות שישתוו בטעם, מדקאמר בפסחים (דף לג) לא אם אמרת בשאר מצות כו' שאם נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר שפטור תאמר במעילה שאם נתכוון להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה שמעל. ותמה הפנ"י דהתינח בשבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ואכתי איכא למילף מעילה בק"ו משאר מצות, דהא המתעסק בחלבים ועריות חייב, ותירץ דהתם טעמו בצדו שכן נהנה שטועם טעם איסור, משא"כ במעילה שאם נתכוון להתחמם כו', לא נהנה טפי מהאיסור של עולה מאילו היה של חולין שאין בהם אלא שינוי השם לבד עכ"ד ולכאורה קשה דבשלמא בעריות נהנה בטעם איסור שהוא גוף חלוק וע' סנהדרין דף סד ע"ה ומעילה דף יח], אבל בחלבים הא לא נהנה ממה שהוא של חלב יותר משל שומן, ומתעסק בחלבים חייב גם כשאוכל חלב הקרוב למקום השומן ושוין לגמרי בטעם, והדר איכא למילף מינה מעילה בק"ו. וכדי לתרץ זה מוכרח לומר דגם בהחלב טמא הסמוך להשומן יש קצת הבדל בטעם, ומש"ה המתעסק בחלבים נהנה וטועם טעם איסור, וא"כ י"ל בהסוגיא דכריתות דהא דקאמר דבשני חתיכות אפשר לברר איסורו, היינו ג"כ ע"י צירוף הבחנת הבקי בהטעם, והא דמצינו פלוגתות בש"ס בחלב דאקשתא ודאייתרא אם הוא חלב טהור, היינו לפי שהבקי יכיר בטעם ומראה רק שהוא חלב דאקשתא ולא יתברר לו אם הוא חלב טהור וממילא למ"ד דדוקא תותב קרום ונקלף האי לאו תותב הוא כיון שמחובר במקצת [א"נ שטעמו נבדל מעט מיתר החלבים ומשומן] עוי"ל לפמ"ש המל"מ פי"ג משגגות דחלב שע"ג הקיבה והדקין אין בהם כרת, וי"ל שא"א להבחין בין אותו החלב לשומן, ואפשר לברר איסורו לענין אשם תלוי דהוי בחלב גמור שענוש כרת ומובדל קצת במראה וטעם מחלב טהור, וע' חולין (דף מט) דבעי ר"ז חלב חיה מאי חלב טהור סותם כו', מאי תיבעי ליה נהי דשרי באכילה אהדוקי לא מיהדק. והקשה בחידושי הר"ן מאי ס"ד דר"ז, וצ"ל דהא דחלב טמא אינו סותם הוא רק מדרבנן שלא יטעו לומר דכיון שהוא מתיר כ"ש שהוא עצמו מותר, וצ"ע דהא קאמר רב ואיסורא דאורייתא כו'. ולכאורה י"ל דמיבעי לר"ז דדלמא אין הסתימה מטעם ההידוק אלא לפי שיש לו תכונה מיוחדת לפעול הסתימה (וע' דג"מ סי' מט אי כיון שע"י פטום עלתה סתימת שומן אגלי שלא נטרף מעולם וע' דף נז לא משבחה במידי דמטרפא) וכיון דסתם וקאמר חלב טהור סותם, כולל בלשונו שגם חלב חיה סותם, נסתפק שמא יש גם לחלב חיה תכונה לפעול הסתימה:

ומה שכתב עוד אחי הרב שי' להקשות על דברי, וכתב דכמו שא"צ לברר איסורו שיביא חטאת, ה"נ א"צ לחוש שמא יתברר אח"כ שאכל שומן, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ח משגגות) דע"א אומר מת בעלה וע"א אומר לא מת חייב א"ת הגם דאפשר שיתברר שמת, לק"מ כמו שביארתי שם בספרי שא"צ להמתין שמא יתברר שבודאי אכל חלב, דכיון שאשם תלוי בא להגן מן היסורין עד שיתודע לו ויביא חטאת, אין קפידא במה שיביא אח"כ חטאת, כדקאמר בכריתות (דף כו) השתא דאמר כי מתידע ליה מייתי חטאת א"ת למה בא להגן עליו מן היסורין, משא"כ כשיכול להתברר מיד ע"י בקי שאכל שומן, למה יביא חולין בעזרה, ושאני ע"א אומר שמת כו' שאינו ברור שיתברר ועכ"פ רגיל שיעבור ימים רבים ושנים עד שיתברר, וכן מוכח מדקאמר בכריתות (דף כג) בנודע לו שחטא להודיעך כחו דר"מ דאע"ג דידע דחטא כיון דבעידנא דאפרשיה לא ידע כו', ובנודע לו שלא חטא להודיעך כחו דרבנן כו', ומוכח דליכא רבותא בדרבנן גבי אש"ת, משום דפשיטא שאינו הקדש טעות, דמעיקרא בא ע"ד כן שאם יתודע לו יביא חטאת, משא"כ כשנודע שלא חטא הוי הקדש טעות, והתם הוא דאמרי' דמתוך שלבו נוקפו גמר ומקדיש וליכא כ"כ חשש חב"ע, משא"כ הכא שבקל יתברר ע"י בקי ששומן אכל, לא גמר ומקדיש, וכן מפורש בירושלמי יבמות (פ' החולץ הלכה ב) דרב אמר כל שאפשר לו לעמוד על ודאי אין חייבין על ספיקו אשם תלוי, ופליג על ר' יוסי שם, והמפרשים שם שבשו הגירסא ויש מקום לקיים גירסת הספרים, ובירושלמי שם מייתי ממתני' דספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון כו' חייבין אשם תלוי כו', ר' זעירא קיימינן מאחר שהוא יכול להערות ולפרוש ולידע אם ממנו הוא אם מאחר הוא, במשהו יכול לעמוד על ודאי, ופי' הפ"מ שנתחייב א"ת מיד כשהערה שאז היה אפשר לברר איסורו, ומה שא"א לברר אחר גמ"ב אין זה פוטרו מקרבן דה"ז כאוכל חתיכה משתי חתיכות ואח"כ נאכל השני, ולכאורה יקשה טעמא דר"ז (דהיינו ר' זעירא שבירושלמי) דטעמא דרב דחתיכה א' א"א לברר איסורו, דהא מסתמא החתיכה גדולה יותר מכזית ואכלה כדרך האוכלין, וא"כ כבר נתחייב בא"ת משאכל כזית שהיה אפשר לברר ע"י החתיכה הנשארת, ומה שגמר ואכל כל החתיכה דעי"ז א"א לברר איסורו, אין זה פוטרו מקרבן, ואינו פטור מא"ת אלא כשאכלה כולה בבליעה אחת או שהיתה רק כזית בצמצום, והארכתי בזה במק"א, יתברך בכל טוב מאדון הברכות כנפש אחיו הדו"ש והצלחתו ושלום תורתו באהבה. אליהו

סימן נט

לב"ג החו"ש מ' משה שי'

מה שתמה במכתבו עמ"ש התוס' בסוכה (דף מו) דהא דאמרי' פ' הרואה דמברך על כלים חדשים, כתב ר"ש גאון דלא סמכינן עלה כו', ותמה דאיך יתכן לדחות משנה ערוכה, י"ל כוונת התוס' עפמ"ש הרשב"א הובא בב"י (סי' רכג) דכל מ"ש בפרק הרואה דקנה כלים חדשים ונפלה כו' דלא מזמן לזמן קאתי וצריך לברך שהחינו, לא בחובה אמרו אלא ברשות ע"ש, ובודאי אין כוונתו דהוי רק רשות לברך כשנהנה וקמ"ל דליכא משום ברכה לבטלה, דז"א דמדכתב שצריך לברך ש"מ שיש קצת מצוה ולגבי חובה קרי ליה רשות ע' סוטה (דף מד) רשות דרבנן זו היא מצוה דר"י כו' ונ"מ לעוסק במצוה כו', ודליכא נ"מ אלא אי יש לו דין עוסק במצוה ולכ"ע יש קצת מצוה כעין מ"ש התשב"ץ (הובא בספרי אה"ר סי' יג) דכשנשבע שלא יטעם ביו"ט גם לר"א הוי נשבע לבטל את המצוה, ולגבי יושב ושונה הוא דקרי ליה לשמחת יו"ט רשות וכמ"ש בביצה (דף לו) דדנין רשות כדאיכא דעדיף מיניה הגם דאיכא מיהו קצת מצוה ע"ש, וע' שבת (דף כה) רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית רשות ואני אומר מצוה מאי מצוה דאר"י א"ר כך מנהגו של ר"י בר אילעי כו', וע"כ דלפום דקאמר רשות ג"כ יש ענין מצוה לכבוד שבת, דאל"כ מאי קמ"ל דהא קיי"ל בשבת (דף נ) דאפי' בחול רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום, וליכא משום לא ילבש גבר וגו' ומכ"ש דשרי לכבוד שבת, ובפרט דרב ס"ל בנזיר (דף נח) דמיקל כל גופו בתער, ול"ל דקמ"ל דליכא מצוה, דא"כ לא היה צורך לומר זה, ול"ל דהיינו בערבית ממש לילי שבת כמ"ש (ד' לט) דלמחר רוחץ כו', דז"א דהא קאמר דע"ש מביאים לו עריבה כו', וקצת י"ל דלגבי רב הוי רשות ולא מצוה לבטל מת"ת לרחוץ וע' רמב"ם ה' דיעות וחגיגה (דף ה) ובשע"ת להגאונים ובמנחות (דף מג) ובשבת (דף יא מ) וע"א (דף מד) ולאנשי דעלמא שאין תורתם אומנתם הוי מצוה לרחוץ לכבוד שבת, ומוכיח דהוי מצוה מדר"י בר אילעאי הפסיק תמיד מלימודו לרחוץ], וע' מכות (דף ח) מה חריש רשות כו' דלמא חרישת עומר דמצוה כו' א"ל כיון דאם מצא חרוש אינו חורש לאו מצוה, והגם דהשתא שלא מצא חרוש מצוה לחרוש, קרי לה רשות לפי שהוא רק הכשר מצוה וע' מ"ק (דף יד) עירובין (דף יז מ"ב), וע' ברכות (דף כז) גבי תפלת ערבית רשות שביארו התוס' דלחנם אין לו לבטלה אלא דהוי רשות לגבי מצוה אחרת שנדחית מפניה, ובזה י"ל מה שהשיב ר"י לאותו תלמיד דתפ"ע רשות וכשעמד השואל ושאל בבהמ"ד, אמר ר"י שאין חולק בדבר דתפ"ע חובה, משום דדוקא גבי ת"ח הוי רשות להפסיק מת"ת ולהתפלל תפ"ע, ולפום דקאמר דאותו תלמיד רשב"י הוה ע' שבת (דף יא) שלא הפסיק לתפלה, צ"ל דבשעה ששאל והיה עדיין במדרגת תלמיד היה מפסיק לתפלה ולתפ"ע לא הוצרך להפסיק, וכששאלו בבהמ"ד השיב דהוי חובה לפי שלאינשי דעלמא הוא

חובה, ולא אמר בפרסום בבהמ"ד דהוי רשות, שלא יבא כל אדם לבטלה בחנם, וא"ש שלא שיקר ר' יהושע ח"ו, ועד"ז י"ל ההיא דבכורות (דף לו), ועפמ"ש מבואר דהא דאמר בעירובין (דף מ) אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן א"ל רשות לא קמבעי לי כו' היינו ג"כ שיש קצת מצוה רק דליכא חובה לברך, ואינו סותר להמשנה דפ' הרואה, לפי שיש קצת מצוה לברך וכמ"ש:

ומ"ש התוס' דהא דאמרי' דמברך על כלים חדשים לא סמכינן עלה כו', כוונתם הוא דמסוגית הש"ס מוכח שחובה לברך מדקאמר הש"ס דה"ה דלר"י קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך כו' ולפלגו בקנה וחזר וקנה דא"צ לברך להודיעך כחו דר"י כחא דהיתרא עדיף ליה, ומשום דליכא רבותא בדברי המחמיר ומחייב לברך וע' פרש"י ריש ביצה ד"ה דהיתרא עדיף שהכל יכולין להחמיר וע' כתובות (דף ז) ובספרי אה"ר (סי' טז) וע' גיטין (דף מא) ומש"ש, והיינו לפי שיש רשות לברך ברכת זמן גם כשאינו חובה וליכא חשש ברכה לבטלה וכ"כ הצל"ח [וע' מהרש"א פסחים (דף קב) דבברכת הנהנין דלא לתהני כו' הוי קולא שלא יברך וכ"כ הגרע"א עמ"ש התוס' בברכות (דף יב ד"ה לא לאתויי) ושם דף מט] ומוכח מזה דקנה בית חדש כו' חובה לברך וממילא יש להחמיר בספיקו, כיון דבברכת שהחיינו ליכא חשש ברכה לבטלה כל שיש ענין הנאה, ואס"ד דהוי רק ברכת רשות ממילא במקום ספק לא יברך דליכא אף קצת מצוה, ויקשה דאדרבה יהא טפי רבותא בדעת האומר דאפי' קנה וחזר וקנה צריך לברך, וא"כ מוכח מהסוגיא שמברך בתורת חובה, וזה מ"ש ר"ש גאון דלא סמכי' עלה, משום דלהמסקנא בעירובין דבעי מידי דאתי מזמן לזמן, צ"ל דהפלוגתא דר"י ור"מ היינו אי צריך לברך בתורת רשות ומצוה קצת ולא בתורת חובה, ועפמ"ש מיושב מ"ש הב"ח דכיון דברכת שהחיינו אקרא חדתא רשות ש"מ דמספק מברכין שהחינו, והקשה עליו הח"ס (או"ח ת' נה) ממ"ש בת' הרשב"א דלאו בחובה אמרו אלא ברשות ומשום פלוגתא דאית בהו בקנה כיוצא בהן שאין אומרים ואם בא לומר מונעין אותו, ועפמ"ש י"ל כהב"ח דכשיש ספק חיוב ברכת זמן צריך לברך כיון דליכא חשש ברכה לבטלה כיון שרשות לברך זמן אף במקום שאינו חובה, ואין זה סותר למ"ש הרשב"א גבי קנה כ"ח, דלפום דס"ל דהוי רק ברכת רשות ממילא במקום פלוגתא אין לברך, כיון דליכא ספק חיוב אלא ספק רשות (ואפשר דכה"ג גם רשות ליכא ולא תיקנו שיהא רשות לברך גם כה"ג), וא"ש מ"ש בב"י (סי' רכה) בשם האגור שאם בירך על ענבים א"ח ומברך על יין חדש שאין לברך מספק, עוי"ל לפמ"ש בתה"ד (סיל"ו) דכלים חשובים י"ל דהוי כדבר הבא מזמן לזמן דלפרקים מועטים מתחדש להם זה ואפי' רב שרירא מצי סבר דמברכין כה"ג, וא"כ לא קשה מהמשנה, רק

דמשמע מסוגית הש"ס דאפי' קנה וחזר וקנה כו', דס"ל דמברך אף כשאינו כדבר הבא מזמן לזמן, וע"ז כתב ר"ש גאון דלא סמכינן עלה, ומ"ש התוס' דקשה מפדיון הבן ע' ר"ן ורא"ש ס"פ ע"פ שמברך זמן לפי שיש בזה הנאה שיצא מספק נפל וע' תוס' ב"ק (דף יא) ומנחות (דף לז) דאפי' קים ליה שכלו חדשיו גזה"כ שצריך ל' יום וא"כ כבר יצא מקודם מספק נפל וליכא הנאה האידנא, וקיי"ל דאבי הבן מברך דקעביד מצוה ולא כהן דמטי הנאה לידיה, והקשו מזה התוס' עמ"ש ר"ש גאון דדוקא מצוה שיש עליה שמחה תקנו שהחינו:

וע' במהרש"א סוכה שם תד"ה הרואה בשם המהרש"ל דלא שייך ברכת שהחינו כדלא שייכה ברכה אחרת, והק' מהרש"א דהא מצינו ברכת שהחינו ברואה חבירו אחר ל' יום וכה"ג, ועפמ"ש י"ל דשאני התם שאין חובה לראותו והוא רק ברכת רשות לפי ששמח ונהנה, ולעולם י"ל דברכת שהחינו שתקנו חכמים לחובה ומצוה, לא תיקנו היכא דל"ש ברכה אחרת (כגון בעשיית סוכה), וי"ל דהיינו דקאמר סוף פסחים פשיטא על פדה"ב כו' אבי הבן מברך, שהזכיר זה הש"ס הגם דהויא מילתא דפשיטא, דקאמר הש"ס דכיון דהך ברכה שייך להאב ולא להכהן, מסתברא דגם ברכת שהחינו יברך האב, והגם דלהס"ד מספקא ליה, כבר עלה במסקנא דאבי הבן מברך, ועפ"ז י"ל מ"ש הלבוש הובא במ"א (סי' רעא ס"ק לב) דכשנשפך הכוס קודם טעימה קיי"ל דשתיה לא מעכבא כדאיתא פ' בכל מערבין, ותמה המ"א דהא אדרבה מוכח התם דמעכבא דאלת"ה לימא זמן על הכוס ולא לישתי כיון דא"א באופן אחר, ועפמ"ש מיושב די"ל דהא דצריך לטעום כשמקדש על הכוס בעיו"כ היינו משום דכיון שצריך לברך זמן על הכוס ע"כ שמברך בפה"ג בהדה כהמהרש"ל הנ"ל, וממילא צריך לטעום הוא או אחר עכ"פ כדפרש"י שגנאי הוא לכוס של ברכה כו':

והנה יש חולקין ומפרשים דמ"ש בעירובין שם, רשות לא קא מבעיא לי, ה"פ דכיון שאינו מחויב לאכול ע"כ שנהנה באכילה ובודאי מברך שהחינו, ומיבעי ליה לענין זמן דחובה דאפשר שאינו שמח ונהנה ואפשר שאינו חייב לברך כיון שאין ר"ה ויוה"כ בכלל רגלים, והכריחו לפרש כן מדקאמר מאי הוי עלה כו' אייתי ליה כסא דחמרא קדיש ואמר זמן, הרי דמוכיח הש"ס דלענין ר"ה וברכת המצות ל"ל דהוי רשות, וע' יש"ש פ' כסוי הדם דמברכין זמן בר"ה דלא גרע מקרא חדתא כו', אך י"ל דשפיר מוכיח הש"ס שחובה לברך מדקאמר דליוה לרטיבא רפסא ליה בדוכתא כו' אייתי ליה כסא דחמרא כו', ועכצ"ל דקמ"ל שחובה לברך, דאל"כ יקשה למאי הוצרך להשמיענו הלכה למעשה, דהא הוי מילתא דפשיטא שרשות לברך, ויותר יש ליישב לע"ד לפ"מ שנחלקו הפוסקים אי ביו"ט

של ר"ה מצוה לאכול או להתענות, וגם לפום דקיי"ל שמצוה לאכול היינו דוקא לפום דאיפשטא דר"ה הוי כרגלים לענין ברכת זמן. וע' מ"א (סי' תקפ"א ס"ק י') דא"צ להשלים אפי' בער"ה משום שצריכין להוסיף מחול על הקדש, וסי' תקצ"ז ס"ק ג' דבלילה של ר"ה ג"כ אסור להתענות, וא"כ שפיר פשט הש"ס דזמן הוי חובה בר"ה, דאס"ד שאינו חובה לפי שאינו בכלל רגל, ממילא היה אדרבה מצוה להתענות ולא היה מקדש ואומר זמן על הכוס, ובפרט דשדרוה רבנן במעלי יומא דריש שתא דמשמע שקידש על היין מבעו"י להוסיף מחול על הקדש, ואס"ד שאינו נחשב כרגל לענין זמן, היה לו להשלים התענית בער"ה, ובזה יתבאר הא דשדרוה רבנן לרב יימר סבא קמיה דר"ח במעלי יומא דריש שתא וא"ל זיל חזי היכי עביד עובדא תא אימא לן כו', ולא שלחו לשאול ממנו שיורה הלכה למעשה ע' ב"ב (דף קל), והוצרכו לשלוח לראות איך הוא מתנהג בעצמו, משום דכשישיב שצריך לברך זמן לא יתברר מזה אם הוא חובה או שיש רק קצת מצוה, ודכיון שאין חובה להתענות בער"ה, הגם דבדבר של צער הרוצה לעשות עצמו גדול עושה, מ"מ אין לבטל בשביל זה ענין שיש בו קצת מצוה ומש"ה יש להוסיף על הקדש ולברך והוצרכו לשלוח לראות איך מתנהג ר"ח בעצמו שהוא היה גדול הדור והתענה בער"ה כמ"ש בפסיקתא דבער"ה גדולי הדור מתענים וע' סי' תקפ"א ס"ק ט', ומדאייתי ליה כסא דחמרא במעלי יומא דריש שתא והוסיף מחול על הקדש וקידש ואמר זמן ולא השלים התענית מוכח דר"ה נחשב כרגל וחובה לומר זמן (ומש"ה הוצרך לקדש ולטעום כמ"ש) ואילו לא היה נחשב רגל ולא היה חובה לומר זמן, היה משלים התענית, וממנו למדו גם הם לקדש ולברך זמן ושלא להשלים התענית, והוא דבר שא"א לשאול בפירוש שלא רצו לפרסם שמתענין (דמחזי קצת כיוהרא) והוצרכו דוקא לדקדק ולראות איך מתנהג ר"ח בעצמו, וא"כ שפיר י"ל כהתוס' והרשב"א דמ"ש רשות לא קמבעי לי, היינו דפשיטא שרשות בידו ויש קצת מצוה לברך, ומ"מ שפיר פשט הש"ס מהא דר"ח קדיש ואמר זמן, דהוי זה בתורת חובה ושנחשב כשאר רגל וכמ"ש:

סימן ס

טבת תרל"ו שעדלייץ.

לכבוד גיסי הרב הה"ג מ' יחיאל נ"י אבד"ק

מילייטיץ וכעת מו"צ דק"ק שעדלייץ

קבלתי מכתבו ע"ד השאלה שבאה לפניו בכבד שיבש כזית במקום שתלוי בכליות, ודייק מלשון ר"פ הלכך בעי' כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה, דמדהוצרך

להשמיענו זה הגם דבכ"מ ספיקא דאורייתא לחומרא צ"ל דקמ"ל דבודאי בעי השני זתים ולא בתורת ספק וממילא בנ"ד ליכא ספק ספיקא, כבר העיר מזה בפמ"ג, ולענ"ד כיון דהוי ספיקא דפלוגתא בבאור המשנה, באיזה מקום צריך שישתייר כזית, אא"ל שצריך ב' זתים היפוך המשנה וע"כ דהיינו לחומרא בתורת ספק, ומה שהוצרך לומר דהלכך בעי' כזית במקום מרה כו', היינו משום דסד"א דסגי בכזית א' במקום מרה או במקום חיותה, משום דהוי ס"ס דדלמא קיי"ל כמ"ד דסגי בשיור כל דהו ואת"ל שצריך כזית הוי ספק באיזה מקום צריך שישתייר, וממילא סגי בכזית במקום מרה ושיור כ"ש במקום חיותה דהוי ס"ס [ועמ"ש התוס' נדה (דף כח) ב"ק (דף יא) דלא חשיב ס"ם דסתרי אהדדי כשאינו סותר לשני הספיקות] א"נ דסד"א דבמקום מרה פשיטא דסגי שיור כ"ש עפ"מ שיבואר להלן וקמ"ל דאינו נחשב ס"ס, משום דקיי"ל בודאי כהסיפא וכמ"ד דבעי כזית (ודגם למ"ד במקום מרה י"ל שצריך כזית כדי להעלות ארוכה], וע' (דף מו) פרש"י ד"ה מטביל וז"ל ולר"ח לא בעי כדי להעלות ארוכה אלא שיורא פורתא מקום תליא במרה דשיורא במקום מרה בעינן כדלקמן עכ"ל. ולכאורה מוקשה דהא הוי בפלוגתא אי היינו במקום מרה או במקום חיותה, וצ"ל דדוקא למאן דבעי כזית י"ל דטרפת הכבד הוי מצד עצמו וממילא י"ל דהיינו במקום חיותה, משא"כ לר"ח דסגי בשיורא פורתא, דתו אא"ל דטרפת הכבד הוי מצד עצמה, דא"כ היה צורך שישתייר כזית כדי להעלות ארוכה, עכצ"ל דס"ל דטעם טרפת הכבד לפי שעי"ז סוף המרה להנטל וממילא מהני שיורא פורתא מקום תליא במרה, ולמ"ד דסגי בכזית מקום חיותה אפשר דא"צ אף שיור משהו במקום מרה דס"ל שאין סוף המרה להנטל ע' (דף מב) תד"ה ניקב, והיינו דפרש"י דלר"ש דמטביל ליה קסבר דנשמה תלויה בכבד, משום דלדידיה הויא הטרפות מצ"ע, ובזה אזדא לענ"ד הוכחת הכו"פ והפמ"ג בשיטת הרשב"א דטרפת הכבד הוי משום שסוף המרה להנטל, ממ"ש הרשב"א בתה"א להקשות עמ"ש הרמב"ם דחסר אינו בכלל ניטל, דהא בכלל ניטלה הכבד הוי גם כשחסר הכבד כיון דטעם הטרפות הוי משום שסוף המרה להנטל, ועפמ"ש י"ל דלעולם לפום דקיי"ל דבעי כזית מודה הרשב"א דטרפות הכבד מצ"ע וכפרש"י ותוס', ומ"מ שפיר הקשה הרשב"א על הרמב"ם שכתב דכל אבר שנאמר בו שאם ניטל טרפה היינו דוקא כשנחתך אותו אבר ואם נבראת חסרת אותו אבר ה"ז מותרת, דא"כ יקשה רישא דמתני' דקתני נטלה הכבד ולא נשתייר הימנו כלום וס"ל לרישא דסגי שיור משהו וע"כ צ"ל דס"ל להך תנא דטרפת הכבד אינו מצ"ע אלא כדי שלא ינטל המרה וא"כ ה"ה כשחסר הכבד מתולדה, דכל עצמנו לא אסרנו כשנטלה כל הכבד אלא מחמת חסרון המרה, ושפיר מוכיח מזה הרשב"א דגם חסרת מתולדה הוי

בכלל לשון ניטל, ומרישא נשמע לסיפא דה"ה שמוכלל זה בכלל ניטל הכבד דבסיפא, ודבכ"מ הוי חסר בכלל ניטל, וע' בחי' רע"א אי דוקא כשיבש כל הזית אבל נשתייר משהו כו', ולפמ"ש משמע דכשכולו קיים הטרפות בקלקול במקום מרה הוי מצד המרה ומהני שיור כ"ש, וא"כ ה"ה במקום חיותה, וכדמשמע לשון הש"ע דדוקא כשיבשו הזתים לגמרי. ה' יצליחו בכל טוב כנפש ידידו גיסו הדוש"ת באהבה חפץ הצלחתו. אליהו קראצקי.

סימן סא

בש"ע או"ח (סי' תרמ ס"ק ד) מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו אבל בלילה ראשונה אפי' מצטער חייב לאכול שם כזית, וע' סעיף ג' דחולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה כו' אפי' חש בראשו כו', ולא הוזכר חיוב בלילה ראשונה, ונודע הקושיא מהא דפריך הש"ס (דף כו) והא אנן תנן חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה חולה אין מצטער לא, אמאי לא מתרץ דנקט חולין שפטורין אף בלילה ראשונה (דהא עדיפא ליה חולין ממצטער, דהא ס"ד דדוקא חולין פטורין), עוד קשה מדקאמר בע"א (דף ג) זימני דמשכי להו תקופת תמוז עד חגא והוה להו צערא, והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה כו', וקשה דאכתי זימנין דמחייבי בסוכה אף כדאית להו צערא, והגם דבלילה לא משכחת הקדרת חמה אלא צער דצינה וכה"ג, אכתי כיון שיושבין בסוכה בלילה ראשונה גם כשיש להן צער, תו לא שייך להקשות שאין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו, עוד קשה הא דקאמר רבא שרא ליה לר"א בר אדא למגני בר ממטללתא משום סירחא דגרגישתא רבא לטעמיה דאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, דמדקאמר דרבא לטעמיה משמע דאיכא מאן דפליג, וקשה דהא כ"ע ס"ל הכי כדקאמר על הא דאמר רב אבל חייב בסוכה פשיטא מהו דתימא הואיל וארב"ז אמר רב מצטער פטור מן הסוכה כו', הרי דגם רב שקדם לרבא סבר הכי, וגם לפמ"ש בגליון גירסא אחרת הואיל ואמר רבא מצטער כו', אכתי מוכח מדהוצרך רב להשמיענו דאבל חייב בסוכה דס"ל לרב דמצטער פטור ולא מצינו חולק בזה [וע"ש דקאמר וליעבדו חופה בסוכה כו' רבא אמר משום צער חתן מאי בינייהו כו' ולא קאמר דא"ב לילה ראשונה וי"ל דמודה שחתן שמצוה שישמח אין לו להצטער כלל:

ויש ליישב לפום דקאמר הש"ס ילפותא דלילה א' חובה נאמר כאן ט"ו ונאמר ט"ו בחג המצות [וקאמר והתם מנלן א"ק בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה, ולכאורה תמוה דמעיקרא מאי קס"ד וטובא קראי איכא, וי"ל לפמ"ש בפסחים (דף קכ) דראב"י ס"ל מצה

בזה"ז דרבנן כו' ורבא ס"ל דמצה בזה"ז דאורייתא משום דמיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות, ואי בזה"ז ליכא לחיוב מצה מה"ת ה"ה שאין חיוב בזה"ז לאכול לילה א' בסוכה, וז"ש והתם מנלן דאיכא חיובא בזה"ז, ומשני א"ק בערב וגו' ומיהדר הדר ביה קרא וקבעו חובה אף בזה"ז] והקשו התוס' דהא בלא"ה צריך לאכול פת משום יו"ט, ותירצו בברכות (דף מט) ד"ה אי בעי דנ"מ כשירדו גשמים ואכל חוץ לסוכה דבלילה א' צריך לחזור ולאכול אחר שיפסקו הגשמים (ובוא"ש משמע דאף כשלא פסקו הגשמים) וכ"כ הר"ן בשם אחרים דלהכי אצטריך היקשא לחג המצות, והשתא י"ל דלרבא דאמר התם דאכל מצה בזה"ז אחר חצות לא יצא י"ח לראב"ע וס"ל הכי, ממילא לא מוכת שחייב לאכול בסוכה בלילה א' אף כשמצטער, די"ל שבא להקיש לחג המצות שיאכל בסוכה קודם חצות הלילה כדקיי"ל (סי' תרלט סעי' ג), ודוקא לרבנן די"ח אכילת מצה כל הלילה, מוכרח לומר דאתי היקשא שחייב לאכול בלילה א' אף כשמצטער, וס"ל דלא אצטריך לומר דגם כזית דהוי אכילת עראי חייב לאכול בסוכה, דס"ל דחשיב סעודת קבע כיון שחייב לאכול ביו"ט, ועמ"ש בענין יו"ט קובע למעשר אך קשה לפמ"ש בפסחים (דף צט) תד"ה עד שתחשך דגבי מצה דוקא משתחשך דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה ואתקש מצה לפסח ע"ש, ומש"ה קיי"ל דבלילה א' של סוכות לא יאכל עד שיהא ודאי לילה, וא"כ הא איצטריך היקשא להכי, גם דבלא"ה ליכא הוכחה לחייב במצטער, אלא שאם כבר אכל בביתו בשעה שירדו גשמים חייב לחזור ולאכול בסוכה כשפסקו גשמים (כשאינו אכילה גסה) ובלא"ה י"ל דאצטריך היקשא משום שאין חיוב מה"ת לאכול פת בלילה כשהוא שבע מאכילת היום, אי קידוש במקום סעודה אינו מה"ת, ובפרט דבלילה א' ליכא חיוב שמחה מה"ת], והא דקיי"ל שמצטער חייב בלילה א', היינו משום שחוששין לדעת תנאי דס"ל דאכילת מצה כל הלילה, דממילא ע"כ אתי היקשא לחייב מצטער, ומש"ה הכריעו לפטור חולה אף שאב"ס, ודעת הסמ"ג ואו"ז דאפי' בלילה א' אין חיוב בירדו גשמים, ודוקא גבי מצטער הכריעו לחומרא, ושפיר קאמר הש"ס דרבא לטעמיה כו' דסבר דלא י"ח אכילת מצה אחר חצות וממילא מצטער פטור אף בלילה א', ושפיר פריך הש"ס מהא דקתני חולין ומשמשיהן כו' מצטער לא, דקשה אליבא דרבא, וא"ש הסוגיא דע"א, כיון דלרבא לא משכחת חיובא במצטער, וע' ר"ה (דף כ) דרבא אמר חצות לילה א"ב וע"ש בפרש"י ולטעמיה דס"ל כראב"ע דעד חצות לילה [וגבי שומרי גנות אביי אמר תשבו כעין תדורו כו' וא"י להביאן מפני הטורח, ג"כ הוי מצטער וליכא נ"מ בין אביי לרבא לענין לילה א' וע' תוס' דלרבא נמי בעי כעין תדורו, וי"ל אביי לטעמיה דקאמר אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל כו' ע"ש], והנה י"ל דגם

כדאצטריך היקשא וילפותא שחייב לאכול בסוכה בלילה א' אף כשא"צ לאכול משום יו"ט, אכתי ממילא מוכח שחייב גם במצטער כיון שנקבע אז הסעודה חובה, ודוקא לרבא לטעמיה די"ל שבא ההיקש ללמד רק שיאכלנו קודם חצות י"ל שא"צ לאכול רק משום שמחת יו"ט, וממילא י"ל שגם בלילה א' פטור מצטער כיון דהוי היפוך השמחה של יו"ט, וי"ל ג"כ טעם החיוב בלילה א', משום דאז ליכא חיוב מצות שמחה כמ"ש בסוכה (דף מח) מוציא אני לילי יו"ט הראשון כו', ושאני כל ימי החג שחייב בשמחה ואין לו לישב בסוכה כשהוא צער לו (ומ"ש סעיף ז' דכשפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו אלא הדיוטות, היינו משום דלא קעביד איסורא לפי שאינו מצטער, ונהנה בישיבתו, לפי שחושב בדמיונו זה למצוה] וע' רא"ש בשם ס' המצות דדוקא למגני אבל למיכל אסור וכתב הרא"ש דלא מסתבר דיותר מזיק הריח בשעת אכילה, ואולי כוונתו דבלילה א' אסור למיכל חוץ לסוכה, ודליכא חיוב שינה כשמצטער שלא הוקש לחג המצות אלא לענין חיוב אכילה דומיא דמצה:

ועמ"ש התוס' (דף י) ד"ה פירס וז"ל אבל לפי' הקונטרס קשה דלמה יפסל מפני שמגין על האדם מפני החמה כו' ועוד מצינו לקמן בר"י בר אילעאי כשהגיעה חמה למרגלותיו עמד ופרס עליו סדין, ולענ"ד יש ליישב פרש"י דכיון שהיו מצטערין מפני שזיפת השמש פטורין מן הסוכה, ושפיר פרס עליו סדין גם אם נפסלה בכך הסוכה לפי שעה וכשיעבור החום יסלק הסדין וא"צ לחזור ולסכך מחדש, וא"צ לילך לסוכת אחרים ולבקש מקום שלא הגיעה החמה, שגם זה היה צער להם, ובפרט שבודאי עסקו בד"ת (ולר"א אינו י"ח בסוכת אחרים) וגם אם היו יכולין להשיג זה, לא היו זקוקין ומחויבין לזה, ומש"ה ניחא גם להס"ד דהויא עובדא בחג הסוכות, ומ"ש שפירס עליו סדין מפני החמה פסולה, היינו לומר שאינו מקיים בזה מצות סוכה, ואם יש לו סוכה אחרת שאין שם תמה ואינו מצטער בישיבתה חייב לישב בה [וע' ד' י"ד אין שעת הסכנה ראיה, ולכאורה קשה לפמ"ש הר"ן טעם החילוק בין מ"ע למל"ת לפי שיכולין לבטלו מקיום מצות עשה שיניחוהו בבית האסורין וע' יו"ד (סי' ק), וא"כ גם בשעת הסכנה לא היה להם לישב בסוכה פסולה, שאין בידם לכופו על בטול המ"ע בקו"ע, שאם יניחוהו בבית האסורין יהא מצטער שפטור מן הסוכה ואף שאין הצער מהסיכוך מ"מ לא הוי כעין תדורו, וי"ל דאכתי יכולין לבטלה ממנו כשיחבשוהו בדירה מרווחת שלא יצטער, ושפיר קאמר דאין שעה"כ ראיה], וע' יבמות (דף קיד) ובתשובת מהר"ח אור זרוע (סי' קצט) דצערא דקאמר תלמודא התם לאו דוקא צער גמור א"א היה מצטער בזה שהיה תאב להתענג ולא היה רוצה להמתין שעה עד שהיה מוצא דברים אחרים לאכול ולשתות יע"ש בענין שבות דאמירה לא"י במקום

צער צינה או שיאכל הרעב שנפשו קצה בלחם הקלוקל יע"ש והיינו משום דבשבת ויו"ט אסור לצער ולמנוע מעונג ושמחה (וע' סי' שד"מ וסי' רפ"ח ט"ז (ס"ק ב) ובחול לא מתסר אלא צער גמור ב"ק (דף צא) תענית (דף יא):

סימן סב

ברמ"א אה"ע (סי' קעח סעיף ג) דגם כשלא ידעה האיסור נאסרת לבעלה, והוכיח זה מהרי"ק ממ"ש הרמב"ם דקטנה שהשיאה אביה אם זינתה ברצונה נאסרת על בעלה, וכתב מהרי"ק וז"ל שקטנה בת ג' וארבע שנים אין לך שוגגת מזו שלא ידעה שיש איסור בדבר כו' ע"ש, וקשה לענ"ד דהא הרמב"ם (פ"ב מסוטה ה"ד) כתב וז"ל אבל הקטנה בת מיאון אין מקנין לה שאין לה רצון להאסר על בעלה וע"ש בהשגות הראב"ד, ומבואר דכוונת הרמב"ם הוא לחלק בין קטנה לקטנה ודוקא כשקרובה לשנות גדלות נאסרת על בעלה וע' פ"ד מאישות הל' ז', וע' חו"מ (סי' רלה) דאחר שנה י' מהני מו"מ במטלטלין, ומפרש הרמב"ם מ"ש ביבמות (דף לג) דמיירי בקטנות לגמרי, וכמ"ש שם ואם היו קטנות שאין ראויות לילד, וע' יבמות (דף יב) דבנים כסימנין או עדיפי מסימנין, ויש לחוש שתתעבר ותלד ותגלי למפרע שהיא גדולה משעת עיבור (ולרב זביד תוך זמן כלאח"ז ול"א שומא נינהו) ועיין סנהדרין (דף סט), ומיירי בקטנה ממש שאינה קרובה לשנות גדלות דלא משכחת שתתעבר ותלד, ופתוי קטנה כזו הוי אונס, וע' קדושין (דף פא) בת ט' ויום א' כו' יצר אלבשה, שיש לה רצון, וא"ש ההיא דנדה (דף מה) ועמ"ש התוס' בכתובות (דף ט), וא"ש מ"ש בנדרים (דף לה) אלא מעתה לר' יוחנן זאת תורת היולדת וגו' בין קטנה בין גדולה, קטנה בת לידה היא והא תני רב ביבי כו', והקשו התוס' מאי פריך דוקא לר' יוחנן דהא ברייתא היא דכתיב זאת תורת הזב בין גדול בין קטן, ועפ"ז י"ל דבלא ר' יוחנן הומ"ל דמיירי בקטן קרוב לשנות גדלות, וה"נ משכחת יולדת קטנה, וכמ"ש התוס' עמ"ש רב זביד דאין בנים בלא סימנין, דהיינו דלא שכיח ומ"מ זימנין דאתי עיבור של בני קיימא בלא סימנין, ומש"ה פריך דוקא לר' יוחנן שמוכיח מזה שא"צ דעת לפי שמביא קרבן על בו"ב הקטנים שאין להם דעת ומיירי גם בקטנים לגמרי שאין להם דעת, וע"כ דמיירי גם ביולדת קטנה לגמרי, והא לאו בת לידה היא ולד בן קיימא, ומייתי מדתני רב ביבי כו', הגם דאיהו תנא מבת י"א כו', מ"מ עיקר קושייתו הוי דבקטנה לגמרי לא משכחת זה, ועמ"ש התוס' בסנהדרין (דף סט ד"ה בידוע) דהא דורות הראשונים היו מולידים כו', ועפ"ז י"ל דפריך כיון דמוכח דמפרש אף קטנה לגמרי שאין לה דעת [והגם דבת שבע הולידה קודם, בדורות הראשונים היה מקודם זמן גדלות

ודעת], וא"ש הא דאיתא בירושלמי (פ"ח דפסחים ה"א) וכאן סוטה קטנה אין את יכול דא"ר זעירא כו' קטנה שזינתה אין לה רצון ליאסר על בעלה, דהיינו דליכא למימר שכן אדם מפריש על אשתו סוטה קטנה שאין לה דעת, דקטנה כזו שאין לה דעת אין לה רצון ליאסר על בעלה, ועמ"ש המל"מ (פי"א מאישות) מההיא דיבמות (דף סא), ועפמ"ש י"ל דמיירי בקטנה לגמרי, ודוקא קטנה לגמרי שאין לה דעת חיישי' שמא תתפתה עליו וכשיש לה דעת ל"ח שתתפתה, ולאוקימתא דהוי בכ"ג איירי בכל קטנה ומגזה"כ, ועמ"ש המל"מ ממ"ש בכתובות (דף מ"ה) וי"ל דמיירי כשהמוציא ש"ר היה כהן, ולענ"ד מדקאמר דלאו בת עונשין היא, מוכח דלולי זאת היתה נענשת ומוכח דמשכחת בה פיתוי ברצון ולא הויא אנוסה, וכן מוכח ממ"ש בסנהדרין (דף סו) ע"ש בפרש"י ד"ה ונימא וז"ל להביא את הבא על הקטנה מדעתה ואע"ג דפטור דידה לאו משום אונס אלא משום קטנות דאיהי לאו בת עונשין, ומבואר דכשהוא מדעתה לא חשיבה אנוסה, וע"ש בתד"ה עד, דלרבנן א"ש כיון דאם היתה בת עונשין היו שווין במיתה א', ויקשה דכיון דחשיבה אנוסה אינו בכלל מ"ש ומתו גם שניהם שיהיו שניהם שווין אלא בכלל מ"ש אשר שכב עמה לבדו, ועכצ"ל כהרמב"ם דמשכחת קטנה קרובה לשנות גדלות שיש לה דעת, ומיושב מה שהקשה הש"ש פט"ז עמ"ש הרמב"ם דקטנה שהשיאה אביה מקנין לה כו', דהא חש"ו שנמצאו במבוי הן בחזקת טהרה, ועפ"ז י"ל דהתם מיירי בקטן ממש שאין בו דעת לישאל אם נגע בטומאה, משא"כ קטנה שיודעת להשיב שנבעלה, הויא יודעת לישאל, ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' טו) בענין יעוד אמה עברי' בדברי הרמב"ם הנ"ל, ועמש"ש מדברי התוס' בחגיגה (דף יג) שהקשו תיפוק משום לפ"ע, דמדלא תירצו דאתי לאסור ללמד לקטן צ"ל דשייך לפ"ע גם בב"נ פחות מבן י"ג כשהוא בן דעת, ובקטן גמור לא שייך הא דכתיב בל ידעום, ועמ"ש בברית יעקב לחה"ג זצ"ל (או"ח ת' כא) דמ"ש הרמב"ם שאין עונשין מהן לא קטן ולא חרש ושוטה, היינו קטן לגמרי שאינו בר דעת דומיא דחרש ושוטה [ומ"ש בבר"י שם דלפרש"י נזיר (דף כט) דיליף מדקרי להו איש גבי שכם דהוו אז בני יג"ש, גם בב"נ הוי כן, לענ"ד ז"א דנהי דיליף מזה דבן יג"ש הוי איש וממילא איש שכתבה תורה הוי בן יג"ש, אכתי לא מוכח מזה גבי ב"נ], ועכ"פ מבואר דמיירי הרמב"ם בקטנה כזו שיש לה דעת, וא"כ לא מוכח מינה לאומרת מותר דהגם שקטנה אינה בת עונשין מ"מ שייכה בכלל האיסור ואפשר שיודעת האיסור והמעל בבעלה, וע' ערכין (דף ג) דבעי קרא למעט קטן מכרת וע"ש בתוס' דסד"א דכיון דאתרבי לטומאה כו', וע' נדרים (דף לה) מביא קרבן על בו"ב הקטנים, ובספרי קרא דואשמה מביא את הקטן כו' ע"א חמורה פטר בה את הקטן כו' וע' רש"י ב"ק (דף צח) וברכות

(דף מח) יבמות (דף קיא) וסוף סוכה ומש"ש ובענין קטן אוכ"נ אי צריך ב"ד להפרישו גם כשאינו מטעם חינוך, וע' רמב"ם (פ"ח מגזילה הי"א) והוא מהספרי, וע"ש ברדב"ז שהקשה דלא משכחת שקטן יתחייב על שבועתו ומש"ש ובאו"ח (סי' שמג) דכשעבר בקטנותו צריך כפרה, ומ"ש המ"א ממ"ש בסנהדרין (דף נה) דכיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עליה כו', וגם לדעת הגאונים האחרונים דדוקא משום דהוי איסור שישנו גם בב"נ, אכתי ה"נ בקטנה שזינתה לא יצתה מכלל ב"נ להקל כיון דשייך גבייהו האיסור א"א, וא"כ היא בכלל האיסור הגם שאינה בת עונשין כלל (ע' שבת דף פט), והא דקאמר הש"ס בקטנה לגמרי דהויא אנוסה הגם דבלא"ה אינה יודעת האיסור, עדיפא קאמר שהיא אנוסה, וא"כ לא מוכח מינה לאומרת מותר וכמ"ש [אמנם מ"ש בבר"י להקשות על המהרי"ק דשאני גדולה שאומרת מותר דהויא כאונס, שאם היתה יודעת מהאיסור לא היתה עושית דבר איסור, משא"כ בקטנה דאפשר שגם אם היתה יודעת מהאיסור לא היתה נמנעת משום דלאו בת אזהרה מאיסור היא, לענ"ד ז"א דאס"ד דדוקא כשמכוונת לאיסור מכ"ש דמותרת קטנה], ועמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' לז) בענין אומר מותר, וע' פרש"י מנחות (דף סד), וע' בספ' הפלאה בחידושיו לקדושין (דף נד) עמ"ש התוס' לר"מ דמעילה היינו במזיד מדכתב גבי סוטה דהיינו ע"כ במזיד, דגם לר"י ניחא דבסוטה אומרת מותר הויא מזידה וכה"ג חייב קרבן מעילה ומש"ה ר' יוחנן ור"ח לא מוקמי מתני' בכתנות כהונה דלטעמייהו במכות (דף ט) דאומר מותר הוי אונס ופטור מקרבן עכ"ד, וקשה דהא שאני לענין גלות וכמ"ש התוס', ועמ"ש התוס' במעילה (דף יט) דבסוטה ליכא ש"ר שאינה מניחה את בעלה כו' וע' תוס' ריש זבחים, וצ"ל שאין יודעת שתאסר עליו, אך י"ל שסבורה שלא יתוודע לאיש ותשאר תחת בעלה [וע' שבת (דף עב) וכיון דעיקר המילה וטבילה לפרוש מע"א הו"ל לאסוקי אדעתיה האיסור משא"כ איסור מלאכה בשבת] ועכ"פ מבואר דבאיסור מפורסם לכל לא חשיב אונס, וע' בנין ציון ת' קנ"ד ובעובדא דידיה שבאולתה כוונה לש"ש בודאי יש לחשבה לאנוסה:

ומ"ש בבר"י לחה"ג זצ"ל (תשובה צה) דממ"ש בתשו' הרשב"א (סי' אלף קפט) וז"ל אבל זה אינו אונס שתסמוך עליו להנשא דא"כ כל הנשים שזינו נתיר ונאמר כסבורה היתה שאינה אסורה בכך עכ"ל, מוכח דלא כמהרי"ק, לענ"ד יש לפרש דברי הרשב"א דנהי שסברה שמותרת להנשא אכתי הו"ל למידק ולא היתה אנוסה להנשא לאתר, ושאני מיכל שהיתה אנוסה להנשא לפלטי כרצון אביה ושסמכה על הוראת ב"ד של שאול דמלוה ופרוטה דעתיה אמלוה, ומוכיח הרשב"א מדסוטה אסורה לבעלה הגם שאפשר דכסבורה היתה שאינה אסורה בכך, ועכצ"ל דאכתי לא חשיבה אנוסה משום דגם לפי

מה שחשבה שאין איסור בדבר לא היתה מוכרחת למעשיה אף כשהלך ממנה בעלה זה כמה שנים, וה"נ נהי שסברה שמותרת להנשא לא היתה מוכרחת להנשא ולא חשיבה אנוסה, וא"כ אין סתירה מהרשב"א לדברי המהרי"ק והרמ"א בשו"ע, די"ל דאה"נ דמוכת מזה דגם כשאומרת מותר אסורה לבעלה משום דה"ל למידק כיון שלא היתה מוכרחת לזנות או להנשא (ול"א יצרה אנסה אלא כשתחלתה באונס) ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' נ) בדברי התוס' יבמות (דף צג) ובמקום שיש משום לשבת יצרה הוא די"ל קצת שטעתה בדבר מצוה, וע' בנין ציון (ת' קנד) בשם השבו"י (ח"ב ת' קיז) דכשנתרצית מרצונה להלסטים ועי"ז ניצל בעלה אע"ג דשפיר עבדה נאסרת לבעלה, וע' נב"ת (יו"ד ת' קסא) דכיון שאינה אנוסה על גוף הדבר קעבדה איסורא ולכאורה ממ"ש בע"א (דף כה) דכלי זיינה עליה וע"ש בפרש"י משמע דליכא איסורא (ובפרט דלר"ת סנהדרין דף עה אינו בכלל ג"ע) ועכ"פ כיון שכוונה להציל בעלה, ממילא גם אי יש איסור בזה, חשיב אונס, ואומרת מותר כזה שאין האיסור ידוע ולא ה"ל למידק מותרת לבעלה, וכן נוטה לדינא דעת הבנין ציון, וי"ל שגם המהרי"ק וב"ש מודים בזה וכוונת הב"ש דוקא כשידעה שיש איסור בדבר, ומ"ש במגילה (דף טז) כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך, י"ל דחששה שמא תתרצה אליו לגמרי כיון שנשאה לאשה (וע' כתובות דף נב לענין חשש דסופה ברצון ומ"ש התוס' דשאני אסתר שהיתה צדקת), ונהי שהלכה בהיתר להצלת רבים וגם לא קעבדה מעשה, מ"מ חששה הפעם שמא תבעל ברצון ממש לפי שתחזיק לו טובה וחיבה על חסדו, ושייך זה גבי אחשורוש דחששה שתתרצה לו לשם נשואין, משא"כ בבעילה ללסטים דליכא חשש התרצות וכמבואר בכתובות שם, ודברי הנ"ב מוקשין דאס"ד דשאני אסתר שהיה להצלת כל ישראל יקשה מאי מייתי מזה בסנהדרין (דף עה), ועכצ"ל דגם כשאינה אנוסה על גוף המעשה ליכא איסורא כיון שנתרצית רק מפני האונס והיא לא קעבדה מעשה והוא להנאת עצמו:

סימן סג

ב"ה ג' דסליחות תרנ"ג ברעזי

ישפות ה' שגות חיים טובים לכבוד ידיד נפשי הרב
הגאון המפורסם בתורה ויראה כש"ת מו"ה שלמה
זלמן סענדר נ"י כהנא שפירא אבד"ק מאמש

אחד"ש הטוב באהבה קבלתי מכתב כתר"ה ע"י ציר שלוח, שנסתפק אם יש לאסור להקצבים לשחוט בקדימה על ר"ה הבעל"ט, כאשר בשר ישן יוכל להזיק לבריאות

בעתים האלה אשר נשמעה עקבות המחלה ה' ישמרנו, אך כאשר הוא הפסד מרובה להקצבים שלא יהא להם עת מרווח למכור חלק הטרפה, דרש כתר"ה ממני להשיבו הנלע"ד בזה, הנה מצינו בחולין (דף מט) דקאמר ר"ש וסכ"נ ואת אמרת התורה חסה על ממונן של ישראל, הרי דאין לחוש להפ"מ במקום חשש נזק וסכנה ומחמרינן הגם דאיכא ס"ס דמים מגולין אינו אלא ספק סכנה (ע' חולין דף י) והכא איכא ג"כ ספיקא דפלוגתא דלרבנן אין בו משום גילוי, וכן חוששין לגילוי כשסננו במסננת הגם דהוי ב' מיעוטי ולא שכיחא שיעבור הארס דרך המסננת, והא דקאמר בחולין (דף נח) מותרת משום טרפה ואסורה משום סכ"נ, הגם דאדרבה חמירא סכנתא מאיסורא, יש נ"מ בדבר דמהני בדיקה לברר כמ"ש (דף נט) ניתביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה, או שיש תרופות לבער ולכלות הארס תיכף, וע' ט"ז יו"ד (סי' קטז) שאסרו הכבשים שגדל בהן מין שחין כו' [ועמ"ש התוס' ביומא (דף פג) דא"ה בפק"נ אחר הרוב, מטעם וחי בהם שלא יבא בשום פעם לידי מיתת ישראל, והוי אף כדאיכא תרי מיעוטי וכדמוכח בכתובות (דף טו) דהא התם איכא ב' רובי, דבודאי לא פליגי רבנן על ר"י במשנה דמכשירין דא"י הן רוב המשליכין אלא דס"ל לרבנן דלא חשיב זה רוב מעליא, ועמ"א (סי' שלד) גבי יושבת על משבר דהגם דליכא חזקת חיות ע"ש, ומ"ש התוס' בב"מ (דף קיד) דדוקא כשהיה לו ברי שיחייהו מותר משום פק"נ, י"ל דהיינו משום דהוי להחיות המת, משא"כ במקום חשש גרם מיתת החי], והגם דרשאי להכניס עצמו לספק סכנה היכא שמחיתו בכך כדקאמר בב"מ (דף קיב) מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר א"ע למיתה לא על שכרו וכן מותר להפליג בים לצורך מזונות [ומשום דעניות כמיתה ע' ב"ב (ד' ח' קט"ז) לזה הותר לעני לצורך מחיתו ועמ"ש לעיל סי' כט], אכתי לא הותר זה בשביל הפ"מ בעלמא, וגם לא הותר לו אלא להכניס עצמו לספק וחשש סכנה, ולא לסכן חיי אחרים חיי לוקחי הבשר שיאכלו בשר מובאש, בשביל הפ"מ של הטבח המוכר, והרופאים מעידין שיש בזה ענין חשש סכנה בעתים האלה, וע' נדה (דף כב) דחכמים שאלו לרופאים וא"ל אשה זו מכה יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת כמין קליפות תטיל למים אם נימוחו טמאה, ומבואר בת' הרא"ש (כלל ב' סי' יח) שסומכין על דבריהם לגמרי, ועמ"ש הח"ס (חיו"ד ת' קעה) שהחזיקו דבריהם רק בתורת אומדנא ולא לודאי גמור ומש"ה אין לתפוס מה שאומרין שגוף זה מפלת כו', ולענ"ד ז"א דברא"ש שם מפורש שמחזיקין דברי הרופאים לודאי, גם כשאומרין על גוף זה, ומה שהקשה דא"כ אמאי צריך לברר ולהטיל למים אם נימוחו [ע' חו"ד סי' קפח מ"ש ליישב], י"ל לענ"ד דבלשון הש"ס מבואר שהרופאים בעצמם אמרו שיש לה מכה שמפלת כמין קליפות אבל אינה מפלת דבר הנימוח, ושאם

יהא נימוח, יתברר שאין זה מהמכה, ולעולם סמכו על דבריהם לגמרי וע' רא"ש פ' הערל מהירושלמי גבי פ"ד מהלכות הרופאין, וגם הח"ס מודה דבנ"ד דהוי ענין כללי סומכין על הרופאים בתורת ודאי, ובפרט שהוא דבר המפורש בש"ס דבשר ישן נפסד מאכילה, כדקאמר בכתובות (דף ד) דכשהיה טבחו טבוח וכגון שנתן מים ע"ג בשר דלא מזדבן ובכפר אע"ג שלא נתן מים ע"ג בשר נדחה האנינות מפני ההפסד (וע' ת' הב"ח סי' קמו) ולא קאמר שיעשה המשתה אחר ז' ימי אבלות, ומבואר מזה דבשהיית בשר שחוטה ז' ימים יתקלקל ויופסד מאכילה והובא זה בש"ע יו"ד (סי' שמב) ומוכח דה"ה באקלימין שלנו, וע' ר"ה (דף כ) דבא"י לא חביל להו עלמא, ועמ"ש התוס' מו"ק (דף יא) דכורא סכנה סמוך למסרחיה, וע' פרש"י תענית (דף ל) ד"ה עד וז"ל טפי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחר ב' וג' ימים וע"ש בתוס'. וע' ט"ז (סי' תקנב) שאסור אע"פ שאין בו שמחה, ושהתירו בשר מלוח שהוא יותר משיעור שלמים משום שמתבטל טעמו [ובבאה"ג שאסור רק מצד המנהג] וע' פרש"י ביצה (דף כג ד"ה א"צ) דשחיטה חייש למכמר בשרא פן יתחמם ויסריח, משום דלאכילת יו"ט עדיף שישחט בו ביום הגם שלא נפסד טעמו, ויותר משני ימים ולילה א' נפסד טעמו, ולפמ"ש הרמב"ם שאין שמחה ביו"ט אלא בבשר, והובא בבאה"ט (סי' תקכט), בלא"ה אין ליקח לצורך יו"ט מה שהוא יותר משיעור שלמים שכבר נפסד טעם הבשר ואין מקיים בו מצות שמחה [ובפרט בזה"ז שאין מצוי יין המשמח ומרביתן מזויפים ומהולים בסממנין והיין יאמיר] ועמ"ש התוס' בחגיגה (דף ח) מהירושלמי אי ממעט דוקא מגזה"כ, ולעולם יש שמחה גם בבשר עופות וע' כתובות (דף ו) גזרה שמא ישחוט בן עוף, כו' יע"ש, ונהי דמצינו מליחה לאורחא ע' שבת (דף עד קלד), לא חזי לצורך יו"ט, וכשיעבור בערך ז' ימים מוכח מההיא דכתובות (דף ד) דלא חזי לגמרי לאכילה וממילא אינו ראוי גם לצורך יו"ט של ר"ה הגם דליכא חיוב מצות שמחה בר"ה [ע' ביצה (דף טז) מחד שבתך לשבתא וי"ל שיקנה אז ולא מוכח שישחוט בא' בשבת].

ועכ"פ כיון דבעת שהחלירע רע שולטת ר"ל, יש סכנה באכילת בשר ישן ומופסד, איכא למיחש כל היכא דאיכא שיירתא כו' כדקאמר בתענית (דף כא) דגזר תעניתא כיון דאיכא שיירתא דלווי ואתיא בהדיה והכי קיי"ל (סי' תקעו סעי' ב), ועתה שיירות מצויות בכל העולם ובפרט במדינות סמוכות, ואין לומר דדוקא בימי הש"ס שהיו שיירות מצויות רק בין עיירות מיוחדות, ועי"ז הצטיינו והובדלו המקומות שבאין שמה שיירות מהמקום ששלט המחלה, ונפל עליהם פחד ואימה המעורר גירוי עצבים ומסובב המחלה, משא"כ בזה"ז שהשיירות מצויות בכל המדינות ואין מקום אחד מצטיין בזה יותר מחברו, אינם

עלולין ביותר להתנגע מהמחלה יתר משאר המקומות ולא יחול עליהם פחד מחולל המחלה,, דז"א דבלשון הש"ס משמע דהחשש שמתדבק המחלה, וכן ליכא לפרש מ"ש דגזר תעניתא כיון דאיכא שיירתא כו', היינו להשתתף בצרת העיר ששלט בה המחלה ומש"ה מתענין הסמוכות וגם הרחוקות ששיירות מצויות לשם צריכות להשתתף בצערן, ודוקא מא"י לבבל דליכא שיירתא א"צ להתענות אי לאו מטעם החשש דשפחה לכ"ש, דז"א דהא קאמר דליכא מעברתא הכא כו' וע' פרש"י ובר"ן גרס דכיון דאיכא שיירתא מגרי, גם דאס"ד דהוי מטעם השתתפות בצרתן, מכ"ש דשייך זה מא"י לבבל, [וע' או"ז ה' תענית לענין תענית חלום בשבת וז"ל דגבי דבר לא הראו לו משמים שצריך תשובה וכפרה ואפשר שאינו בכלל ספק סכנה אבל הכא שהראו לו חלום כו' ע"ש, ואולי כוונתו דבמה שאינו מתענה בשבת על הדבר אפשר דליכא ענין ספק סכנה, ואדרבה תגין עליו זכות המצוה שאוכל לכבוד שבת, ואדרבה בהתרעה גורם לעצמו פחד שאסור בשבת, משא"כ בת"ח דאפשר שהראו לו שיתענה בשבת ויתכפר ומתריעין על מזונות וחיכוך לפי שכולל לכולם וגם אין בזה כ"כ צער] וא"כ יש לחוש לסכנתא, והגם דקאמר בע"א (דף ל) שאוכל ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש שנאמר שומר פתאים ה'. ביארתי במק"א דכיון שא"א לאדם שיזדהר מענינים כאלה, יסמוך עמ"ש שומר פתאים ה', ולא שייך זה הכא, דהא אפשר להזדהר לאכול בשר שנשחט מקרוב, ואם הקונים יקפידו ע"ז, גם המוכרים יזדהרו מלמכור מאכלים מובאשים, והוא ג"כ דינא דמלכותא וטובת המדינה ואסור לעבור ע"ז, ול"ל דכיון שיש מצוה באכילת שוי"ט שומר מצוה לא ידע רע כיון דבעיר אחרת לא שכיחא היזקא, ודוקא באותה העיר ששלט המחלה דשכיחא היזקא חיישי' אף במקום מצוה, דז"א דכיון דאפשר לקנות בשר שנשחט מקרוב, אין לסמוך על הא דשומר מצוה כו' ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' יד) ובפרט באכילת ר"ה שאין מצוה כ"כ לאכול בשר:

וכן יש לחקור עמ"ש המ"א (סי' תקעו סעיף ב) דעתה אין מתענין כלל בשעת הדבר, דמנוסה הוא, דכשאינו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי אויר [ושנשתנה ממה שהיה בימי הש"ס או שהיה מחלה אחרת] אי ה"ה בכ"מ ששיירות מצויות, ולכאורה י"ל דלפום דקיי"ל בגיטין (דף כח) דשמא מת לא חיישי' שמא ימות חיישי' וכ"כ התוס' בקדושין (דף מה ד"ה בפירוש) דשמא יקדש אמרינן כו' ע"ש ומשום דליכא חזקה על להבא ולאו דוקא משום שסוף אדם למיתה הוא דליכא חזקת חיים על להבא, וע' נו"ב יו"ד (ת' נו) לענין סמוך לוסתה דחיישי' טפי שמא תראה, וע' ט"ז אה"ע (סי' קנו ס"ק ח) ויומא (דף סה) תד"ה גזרה משום [ועמ"ש התוס' מו"ק (דף יח) בהא דהוי דבר האבד וע' שבועות

(דף לז) ובבעה"מ ב"ק (דף קד) וע' ע"א (דף יט) לעולם ישליש כו' ליומי ודלא קשה דאכתי לא ידע כמה חיי, דלזמן מועט ל"ח למיתה כמ"ש ריש יומא, ומש"ה חשיב טפי דשיל"מ כשיבא ההיתר בזמן מועט], וכן מפורש בחידושי ריטב"א ע"א (דף כג) ד"ה רבינא אמר הא לכתחלה דחיישי' שמא ירבע והא דלוקחין מהן בהמה לקרבן דל"ח שמא כבר רבעה ואע"פ שהוא לדידן לכתחלה דדמיא להא דאמרי' שמא מת ל"ח שמא ימות חיישי' ע"ש, הרי דל"א חזקה על להבא הגם שאינו ודאי שירבענה באיזה זמן (וע' בכורות דף כ ד"ה רבינא, וגם אי נימא דרביעת א"י לא חשיב תלוי במעשה אכתי גם על להבא הוי רק חשש בעלמא) וא"כ המקום עומד בחזקת בריאות שלא נשתנה בה האויר לגריעותא, ומ"מ ליכא חזקה על להבא דשמא ישתנה אח"כ (הגם שאפשר שלא ישתנה לעולם לגריעותא), ומש"ה גזר תעניתא כיון דאיכא שיירתא כו' וחשש שמא ישתנה לגריעותא, ומ"מ יש חזקת בריאות על המקום דהאי שעתא עדיין לא נשתנה לגריעותא ולא פרצו באוירה הבאקצילים ומיקראבים מחוללי הגירוי והחולי, אף שמהנמנע לידע אם לא כבר שלט עקבות המחלה בהסתר (אינקובאציאנס שטאדיום) וידוע שבחוף טולאן פרצה המחלה לפתע פתאם ע"י אנשי האניות הבאות מאדען ודזעדא חוף מעקא, אף כי בכל עת מסעם בים וגם בבואם כמה ירחים לא נראו ונכרו אותות המחלה] וא"כ י"ל שחייב להתענות בט"ב, והגם דא"א לצמצם ולידע רגע התחלת השינוי ויש לחוש שישתנה אח"כ ויזיק לו התענית וליכא איסורא כשאוכל רגע מקודם, מ"מ דמי למ"ש התוס' בקדושין שם שמותרת לעולם דכל שעה ושעה י"ל שעדיין לא חלו הקדושין, הגם דחיישי' שמא יקדשנה אח"כ אביה לאחר ויש לחוש שבאותה רגע יקדשנה וא"כ יצטרך לפרוש ממנה ותהא ביאת איסור, מ"מ מותר לבא עליה משום חזקה דלשעבר, וכ"כ התוס' ביומא (דף נה) ד"ה אלא בחטאת, וה"נ י"ל דכיון שההיתר בעצם לאכול בט"ב הוי רק כשנשתנה האויר, וכיון דלשעבר יש חזקה דבהאי שעתא לא נשתנה הבריאות לגריעותא מחויב להתענות (ועכ"פ לא שכיחא היזקא, וגם אי נימא דל"ש שומר מצוה ל"י רע, כיון שאין מקיים בקו"ע אלא בשוא"ת מה שמתענה, אכתי האיכא חזקה דלשעבר, וגם אפשר שיאכל פחות פחות מכשיעור ולא יבטל התענית לגמרי, ובפרט דבזה"ז ששיירות מצויות בכל מקום, וברובא דרובא מהמקומות שבאין שם שיירות מהערים שפרצה המחלה, בודאי לא תתפשט המחלה, י"ל טפי גם על להבא דמסתמא תהא גם זה המקום שוה לכל העולם וע' פרש"י ב"מ (דף כב) שאין להחזיק כל הבגא בחזקת קרקע של יתומים (ועמ"ש גבי נחל איתן) והיכא שרק במקומות מיוחדות באו שיירות משם, יש לחוש טפי שמא ישלוט המחלה בכ"מ שיבאו השיירות מאותה העיר), אם לא

שנפל פחד המחלה על תושבי המקום והפחד מסובב המחלה ואיתרע חזקת בריאות אותו מקום, וממילא אין להם להתענות בט"ב עפמ"ש המ"א הנ"ל:

ועפמ"ש מבואר דלענין זהירות ממאכלים נבאשים יש לחוש כשיש שיירות הולכות ובאות מהמקום שנתפרצה המחלה, אף כשתושבי המקום לא ידעו פחד המחלה, משום דיש לחוש שישתנה להבא האויר אחר זמן איזה שעות קודם שיתעכל המאכל תוך מעיו (וע' ברכות דף נג), וגם אחר העיכול, כשיהא המאכל עדיין תוך מעיו, ואפילו לזמן מועט חיישי' על להבא כדמוכח מדאסורה לאכול בתרומה מיד ע"ש (ובפרט בנ"ד שמכינים הבשר איזה ימים מקודם שיהיו מוכרחים אחר איזה ימים לאכול דבר המזיק), ועמ"ש הרא"ש פ' ע"פ (סי' כה) דטיבול א' שאינו לחיוב ורגילין כל השנה שאוכלין חזרת ואין חוששין לקפא, גם עתה נמי לא חשו חכמים אם יאכלהו בלא חרוסת, אבל טיבול ב' שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה ע"ש, וה"נ במקום אכילת מצוה ביו"ט אדרבה יש להזדהר טפי מחשש סכנה, ויש למחות ביד הטבחים החשודים למען אהבת בצעם לדוש בעקביהם חוקי שמירת הבריאות והגנה ממחלה, ומצוה לפרסם שימלאו פקודת הרופאים להזהר בנקיות וטהרה ושלא לשתות מים בלתי מבושל ולהנזר מאכילת פירות חיים ושלא לצאת החוצה אליבא ריקנא, וע' יומא (דף פב) נפק דרשה בפירקא כו', וע"ש (דף מט) ובשבת (דף פב) הוא עסיק בחיי דברייתא כו' ע"ש וד' קכ"ט הוא על חייו לא חס כו', ובטוא"ח (סי' שכח) מהירושלמי דהנשאל ה"ז מגונה לפי שהיה לו להודיע כבר לרבים וע"ש במ"א ס"ק א' ובתה"ד (תשובה נח) שבשביל כך דרש ברבים שלא יהא נקרא פושע בנפשות ובכ"ז אם יעשו תחבולות מועילות [ע"פ חוקי הרפואה] שלא יבא הבשר להבאשה ורקבון, אין חיוב למחות בידם כאשר יש להם מזה הפסד מרובה, ובעירם אין פחד המחלה ות"ל שקט ושאנן מסביב, וה' ברחמיו יגן עליהם ויצילם מכל מחלה ויהיה אך שלום וטוב במשכנותם, ויתברך מעכ"ת בכל טוב מאדון הברכות, יכתב ויחתם בספר חיים טובים ומאושרים כנפשו היקרה ונפש ידידו הדוש"ת.

אליהו כאאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי הירץ קלאצקי

סימן סד

ג' תרומה תרס"ו ברעזי. לאחי יקירי הרב הה"ג המפורסם מ' אברהם נ"י בראמאנאוו (פלך מאהליב) אשר דרש במכתבו להשיבו ע"ד השו"ב, ע' נה"מ (סי' רה ס"ק יב) שאם הפחידו בדבר דלא ברי היזקא לכ"ע לא הוי אנוס, וא"כ אין טענה להשו"ב לבטל פשר שלהם שהסכים לזה וגם הוא רק פטפוטי דברים שבודאי לא היו ב"ד עושין

שלא כדין, ובפרט שבעניני שוחט ובודק העיקר חות דעת הרב דמתא וב"ד בתר ב"ד לא דייקי וע' ר"ה (דף כה) ולכאורה קשה על הנה"מ ממעשה דפרדיסא דחשיב אנוס וכתבי' מודעא לפי שהפחידו שיכבוש שטר המשכנתא ויאמר לקוחה היא בידי, ומייתי לה בטוש"ע הגם שכבר תיקנו היסת ואינו ברי שישבע היסת לשקר, והגם שלא היו יורדין לנכסיו ע' (סי' פז סעי' ט) אכתי הי' מוכרח לישבע בימים הקדמונים וא"כ הוי כמו שהפחידו בדבר דעביד אינש דגזם ולא עבד, וליכא למימר דברור שישבע לשקר משום דחשיד אממונא חשיד אשבועתא כדליכא חשש ספק מלוה ישנה יש לו עליו, והכא בודאי הוא חמסן על הקרקע ואינו מעלים חמסנותו רק מכל אדם ולא מהבעלים ועמ"ש התוס' דחמסן שחצוף לחטוף מיד ליד בידיעת הבעלים פסול לשבועה וע' ב"ש אה"ע (סי' כח ס"ק ב), דז"א דאכתי אינו ברי שישבע לשקר, דכיון דלאינשי לא משמע להו כ"כ איסורא בחמסנות דיהיב דמי ושבועה חמירא להו טפי, קרוב הדבר שיפרוש גם משבועת היסת, וע' בכורות (דף ל) וסוטה (דף ז) תד"ה א"ל (וע' שבועות (דף לב) מי יימר דמשתבעת אף באמת ומשום דחמירא לאינשי והיינו דנדל"מ הוא דהוי ואינו ענין לכאן) ולא משמע דמיירי בחשוד גם דנהי שחשוד א"צ לשבע מ"מ מקב"ח וע' (סי' צב סעיף יא), ובודאי לא איירי שכבר נשבע בב"ד, גם קשה דנהי שחשוד לחמוס אינו חשוד לגזול, דמה שכופר אינו אלא לפי שרוצה להכריחו בזה למכור לו, וא"כ ליכא אונס ברי דהפסד ממון שאם לא ימכור לו אפשר שיחזיר לו השדה, ועכ"פ קרוב הדבר שיתן לו ממונו, דהא חזינן דקפיד ומחזר שיהא דרך היתר ומכירה [הגם שבידו לעכב הפרדס וליתן ממונו ואם ירצה יקבל], וא"כ קשה דהא מוכח מעובדא דפרדיסא דחשיב אונס בחשש הפחדה בעלמא הגם דלא ברי היזקא ואדרבה קרוב הדבר שלא יסבול שום היזק, וגם כבר תמה בנה"מ עמ"ש בש"ע בשם מהרי"ק דס"ל שאם הפחידו לא הוי אונס, דהכא דמיירי במכר ע"כ מיירי כשמסר מודעא וא"כ אף המהרי"ק מודה, ויש ליישב כ"ז עפמ"ש הרז"ה דבההיא דפרדיסא לא אמרי' דאגב אונסיה גמר ומקני שהרי לא הציל עצמו מן האונס אלא בדבר שהיה מפחידו בו והאונס וההצלה בדבר אחד הם כלומר בפרדס עצמו [וע' בשט"מ שכתב דלא דמי לאונסא אחרינא דאי גמר ומקני מה מרווח הא מאי דהוה מצי לאנוס הוא בההוא דלשתייר בידיה וליהוי דיליה ואע"ג דאיכא זוזי דמרווח ושקיל דמי ארעיה לא גמר ומקנה בשביל כן דלא קפיד כ"כ במשקל זוזיה כיון דלא מפיק מיניה כלום עכ"ל, וצ"ע דהגם שאינו רוצה למכור לו הקרקע בכ"ז טוב לו יותר שיטול עכ"פ מעות השדה משיפסיד השדה בחנם, ויותר הו"ל להש"מ לומר דמש"ה לא גמר ומקנה לפי שיודע שאין רצונו לגזול אלא לחמוס דהא מבקשו שימכור לו, הגם

שיכול לומר לקוחה היא בידי, וא"כ ליכא כ"כ אונס דגמר ומקנה, לפי שיודע שיתן לו מעותיו בכל עת שירצה, ולזה אמרי' דלא גמר ומקנה ומוכר לו רק כדי שיתוודע עי"ז שלא היתה הקרקע שלו, ואולי לזה כיון הש"מ במ"ש דלא קפיד כ"כ במשקל זוזיה] וע' ב"י בשם רמב"ן שא"צ בזה מודעא ושגם להסוברין דצריך מודעא היינו לפי שבא הפרדס לידו בהיתר ועביד אינש דגזים ולא עבד אבל מי שתוקף המקח בזרוע ואח"כ קונה אותו הא חזינן דגזים ועבד, וא"כ י"ל דבעובדא דפרדיסא דליכא למימר אגב אונסיה גמר ומקני וכסברת הרז"ה, מה שצריך מודעא היינו רק לגלות דעתו שמפחיד מזה ושמוכר באונס, ובלא מודעא י"ל דכיון שבא לידו בהיתר יודע הוא שבודאי יחזיר לו הקרקע וגזים ולא עביד ומוכרו ברצון ולא באונס, וכל שמגלה דעתו בהמודעא שמוכרו באונס לא גמר ומקנה (וא"צ להכיר אונסו כיון שמוחזק וכמ"ש, ולפמ"ש בש"ע ששכורה לעשר שנים בלא"ה שכורה בידו אלא שיחול הקנין בסוף זמן שכירות ואינו דברים שבלב הסותרין להמכירה כיון דעתה בל"ז שכורה בידו וע' כתובות (דף מז) ד"ה שלא, ואח"כ חוזר בו ומראה האונס קודם חלות קנין המכירה), משא"כ בעלמא דגם באונס ודאי י"ל דגמר ומקני, ודוקא המודעא מבררת דלא גמר ומקני, שפיר י"ל שצריך מודעה מבוררת ואם הפחידו אינו חשוב אונס, הגם שמראה בהמודעה שמחשיב זה לאונס, כיון שצריכין העדים להכיר זה שאז הוא מתברר דלא גמר ומקנה, ומיושב מ"ש בש"ע בשם מהרי"ק וכן מיושב קושייתי דלעיל:

וע' בבאה"ט בשם הגאון ר' עוזר דפשרה דינה כמכר לענין שצרי שצריכין לידע שהוא אנוס אבל כשיודעין באונסו אפי' לא מסר מודעה נתבטלה הפשרה דהוי כאנסהו ליתן והביא ראיה ממ"ש הרשב"א הובא בב"י (סי' יב מחודש יג בתשובה השלישית) עכ"ד. והנה המעיין ברשב"א ובב"י שם יראה דמיירי לענין דבר שאין עליו שום טענה וספק בדין אלא שהוא כופר בכל, ופשרה כזו הוי כמחילה ממש וס"ל שגם בזה צריכין לידע שהוא אנוס, אבל כשיש טענות ותביעות ביניהם ויש ספק אם יזכה בדין י"ל שגם לדעתו הוי פשרה כמכר ממש [ובפשרה דהויא כמחילה מהני אונס דהפחדה]. ובפ"ת הביא בשם החמדת שלמה להוכיח מהג"מ הלכות שבועות דל"א תלוה וזבין זביניה זביני רק היכא שהוציא החפץ תיכף מרשותו, ובזה יש ליישב מה שהקשו ממ"ש (סי' יב), די"ל דהתם מיירי שעדיין לא נתן, מש"ה ל"מ מה שיחייבוהו הפשרנים ע"ש, ולענ"ד דבריו מוקשים דהא מקור הדברים הוא בת' הרשב"א שהובא בב"י ושם מפורש להדיא דהו"ל כתלוה ויהיב, ובב"י ס"ס ר"ה הביא אותה תשובה באריכות ושם מפורש שכבר נתנם לו ושלאח"ז תבע שמעון מראובן אותם המעות שלא נתנם לו אלא מפחד הלשנה כו', ודייק

בלשון דכשאין לו זכות בדין יכול לחזור בו, והביא בב"י מקודם דדמיא למכר כשירא שמא יפסיד תביעותיו בדין, וע' בהג"מ שם דמיירי לענין מתנה באונס וכתב שא"צ לקיים מה שקבלו עליהם בחיוב ליתן כיון שאנוסין הן שהיו מייסרין אותן ביסורין ומגזמין להן לתלות דאפי' תלוה ויהב לא הוי מתנה וכ"ש בנ"ד דאכתי לא יהב מידי ולא בא עדיין הממון ליד האנס ולא דמי לסקריקון דכיון דקטלי אגב אונסיה גמר ומקני, דמה שהיו מגזמין לתלותן לא היו רשאין לעשות זה מפני הממונה שעליהם, ועוד התם שייך לומר אגב אונסיה גמר ומקני קרקע דלא מחסר גובייניא ולא ממון ומטלטלין דמיחסר גובייניא ע"ש, והיינו משום דבמתנה לא אמרינן דאגב אונס יסורין גמר ומקני ודוקא בסקריקון דאונס גדול הוא לפי שהפקירו אותם להריגה ולא מסיק אדעתיה שיוכל לתובעו לעולם גמר ומקני אגב אונסיה בלא נתינת דמים, וזה שכתב ההג"מ דכיון שהממונה שעליהם לא הרשה אותם להרגם, לא הוי כאונס דסקריקון אלא כאונס דתלוה ויהב (דהיינו יסורין כמ"ש הב"י, ועשוין בעלי זרוע ליפול) דלא גמר ומקני, וע' מרדכי גיטין (סימן שצה) דמבואר כן הכוונה, וזה שכתב דבמטלטלין דמיחסר גובייניא לא קנה הסיקריקון המתנה באונס כיון דמהני גילוי דעת לבטל המתנה, ודוקא בקרקע דלא מחסר גובייניא גמר ויהב כשהאונס גדול וסובר שלא יוכל לתובעו לעולם (אבל כשלא בא לידו חושב אולי לא יבא לידו), וכ"ז הוא במתנה אבל בזביני דאגב אונסיה גמר ומקני י"ל דהיינו גם היכא שאינו מוציא הדבר תיכף מרשותו וע' ב"ב (דף מא תד"ה א"ל), שהקשו ממ"ש בב"מ (דף סו) ולכאורה י"ל דשאני מחילה ומתנה דכיון שלא ידע שהוא בונה בתוך שלו, לא גרע מגלוי דעת ואונס שמבטל המתנה, משא"כ במוכר פירות דקל דאי שמט ואכל לא מפקינן, הגם שהיה בטעות שלא ידע שיכול לחזור, מ"מ אין מכירה מתבטלת באומדנא דטעות ואונס, וע"פ המבואר למעלה מתיישב קושיית התד"ה אמאן דלא צייית, דההיא דפרדיסא אפי' צייית דינא פשיטא דכתבינן, דלפמ"ש י"ל דאינהו ס"ל כיון דצייית דינא ליכא למיחש והוי הפחדה בעלמא ובפרט אחר שתקנו היסת וגם ע' (סי' טו) וגם אינו חשוד על הגזל] ושאני ההיא דפרדיסא משום דהתם מהני הפחדה בעלמא מטעם המבואר למעלה, וכן עפמ"ש הש"מ דנחשב כמו דלא מרווח מידי והוי כמתנה דמהני ג"ד בעלמא, ואביי ורבא אמרי אפי' עלי ועליך דס"ל שיש לחוש שיקח ממנו באונס (וגם בב"ד יכפור):

ועמ"ש התוס' בע"א (דף עא ד"ה רב אשי) דאע"פ ששוה יותר כפלים אפ"ה אין לחוש משום ביטול מקח דאנן סהדי דגמר ואקני לא"י הקונה כדי להפטר מן הבהמה, ולכאורה קשה דהא כיון שיודע ששוה יותר כפלים הוי מחילה ומתנה וליכא ביטול מקח, וצ"ל כוונתם דכיון שלא היה נותן לו ברצונו אלא כדי שלא יתחייב בבכורה כשתלד זכר, וכיון

דתלוה ויהיב לא הוי מתנה דלא גמר ויהיב בשביל אונסו ה"נ לא גמר ויהב וחושבין זה לענין הערמה בעלמא ושתחזיר לו אחר שתלד, וע' גיטין (דף כ) תד"ה לא ידעה לאקנויי בדבר שהוא מחזיר לה, וליכא כ"כ דעת קונה ומקנה, ועמ"ש המק"ח (סי' תמח ס"ק יא) להקשות עמ"ש התב"ש דל"מ הערמה בשל תורה, ובמק"א הוכחתי ממ"ש בירושלמי ח"א למה מערימין מפני שכתוב בו ברכה (במע"ש) דש"מ דבכל דוכתי אסור להערים, ובל"ז י"ל לפמ"ש הריטב"א בגיטין (דף סה) יע"ש דממילא י"ל דגם להס"ד דלא מיירי בעציץ שאינו נקוב מיירי הא דמערימין דוקא במעשר ירקות דרבנן, אלא דלהס"ד מיירי בדבר שיש לו עיקר מה"ת, ויתיישב מה שהקשו להתוס' בב"ק (דף יב) דקנין אגב הוי דרבנן ממ"ש ב"מ (דף מו) וע' תוס' ב"ק (דף קד) ומש"ש וע' ירושלמי פ"ג דפסחים ה"ג ונזיר פ"ה וע' פה"מ לרמב"ם פ"ה דתמורה ומ"ש שבת (דף לח קיז קלט) ביצה (דף יא יז כו) מוע"ק (דף יב כ) גיטין (דף נד), ומש"ה הוצרכו התוס' לתרץ דאנן סהדי דגמר ואקני ואינו הערמה בעלמא, ובזה יש ליישב קושיית מהרי"ט אלגזי פ"ב דבכורות דלמה הצריכו משיכה ומעות דהא איכא תקנה לפטור מן הבכורה במתנה דלכ"ע קונה במשיכה, ועפ"ז י"ל דכיון דבמתנה מהני גילוי דעת ואומדנא לבטל המתנה וע' (סי' רז סעי' ד) דבמתנה דברים שבלב הוויין דברים, (ויתבטל המתנה כשימצא העובר נקבה דהא לא נתן לו אלא מצד שחש שמא תלד זכר, וכן כשימצא בע"מ מבטן שלא יצטרך לטפל בו וכן כשימצא אח"כ א"י שיקח ממנו הפרה והעובר בדמי שווין), וכיון שבודאי גם כשתלד זכר יחזיר הבהמה להנותן והוא דרך הערמה בעלמא בשל תורה, גרע טפי כשהוא דרך מתנה המתבטל בגלוי דעת בעלמא ובדברים שבלב, וזה הוא מערים ולבו בל עמו ולא גמר ויהב במתנה גמורה, ועדיף כשהוא דרך מכירה ומקבל פרוטה מהקונה, וע' ב"י בשם מהרי"ק דכדמטי ליה הנאה הגם שהוא דבר מועט בערך מה שנאנס לעשות הוי כתלוה וזבין, ע' סעיף ד' דלענין זה הוי כמכר דבעי שיכירו עדים באונסו, ובפרט שאנוס רק למכור ולא על המחיר, ומש"ה י"ל דגם לענין זה הוי כמכר דאזלי' בתר פיו ומעשיו ואינו מתבטל בדברים שבלב, ומהני בזה טפי הסברא דגמר ומקני כדי להפטר מבכורה והוי מכירה גמורה (וגם ממילא גם דעת א"י הקונה לקנות כיון דיהב זוזי וע' ב"ב (דף נד) ואין כוונתו כ"כ להערמה בעלמא, ועוי"ל לפמ"ש בע"א (דף כ ס"ד) ואסור ליתן בחנם כשיכול ליטול עכ"פ פרוטה מאיזה קונה), שוב ראיתי במח"א דיני אונאה שהקשה על התוס' בע"א הנ"ל דהא הוי בכדי שאין הדעת טועה והוי מחילה ותירץ דלא גמר להקנות בעד פרוטה א"נ דדוקא כשהמוכר מוחזק אמרי' דיהיב במתנה, ואכתי יקשה דהא אפשר לתקן שיאמר בפירוש שנותן המותר במתנה, ובל"ז הדברים מוכיחין

שנותן השאר במתנה. אמנם לכאורה שאני ההיא דב"ב (דף עו) די"ל שנתן פרוטה בעד הצמד והשאר מתנה וכן י"ל בערכין (דף ל) וע' ב"מ (דף סט) זוזי כמאן דפליגי דמי, משא"כ הכא דאא"ל שמקצת האבר במכירה והשאר במתנה שהיה צריך לברר בפ"ע החלק שמכר לו וע' רשב"א גיטין (דף סה) ומנחות (דף קח) וא"כ חד מכירה הוא, אך אכתי קשה דהא אפשר שיתן בפירוש המותר במתנה, וההכרח לומר כמ"ש דכיון שיש בזה ענין הערמה ובודאי יחזיר לו אחר שתלד ואין לבו שלם שיהא מתנה לחלוטין לא מהני דרך מתנה המתבטלת גם בדברים שבלב, ה' ישגא שלומו והצלחתו בכל טוב כאות נפשו ונפש

אחיו הדוש"ת באהבה. אליהו קלאצקי.

סימן סה

יום ד' ג' אדר תרנ"ד מאריאמפאל. כבוד אחי יקירי הרב הה"ג בתורה ויראה חריף ובקי בחדרי תורה כש"ת מ' ישראל איסר יעקב נ"י

מ"ש במכתבו בדברי הטור יו"ד (סי' תב) בשם ה"ר יחיאל שאין שבת עולה לו בתתלת המנין ומ"ש במו"ק (דף יז) תד"ה כשחל שמיני, ואת אשר עלה ברעיונו כאשר באה לנו השמועה רעה ומעציבה כי חשכה כוכב נשפנו ונלקח מאתנו הודנו ותפארתנו אמנו הרבנית הצדקת תנצב"ה הכ"מ ביום ועש"ק ז' שבט בראמאנאוו ובש"ק באה לנו השמועה רעה מדאבת לב ונפש, ה' ינחם אותנו בתוך אב"י המצפים לנחמה. הנה כבר הביא הב"י בשם הרשב"א שנשאל דכיון דשבת עולה אפי' לתחלת ימי אבלות כדמשמע אהא דתניא ומודים חכמים כשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח בע"ש, ויש ליישב לענ"ד שיטת ה"ר יחיאל לפמ"ש הש"כ (סי' שצג ס"ק ז וסי' ת ס"ק ב) דאבלות הנוהג כל ל' נוהג אפי' בשבת, וע' א"ח (סי' תרס סעי' ב) וא"כ י"ל דדוקא לענין מה שנוהג רק כל ז' דאינו נוהג בשבת בדברים שבפרהסיא, ס"ל שאין שבת עולה בתחלת המנין, ומודה דעולה לענין גילוח הנוהג איסורו כל ל', הגם דגילוח אסור בלא"ה בשבת מטעם מלאכה וע' רא"ש פ"ג (סי' כח) וז"ל וא"ת א"כ בחג נמי יבטל ממנו שמ"ע גזירת ל' שאני התם שלא נהג כלל דין ל' אע"ג שגיהוץ ותספורת אסורין במועד מ"מ מטעם אבלות מיהא לא נאסר ע"ש, היינו דוקא במועד דליכא לדין אבילות אבל בשבת דגם בלא האיסור מלאכה היה שייך דין אבילות לענין זה, מודה ה"ר יחיאל דלענין זה שבת עולה אף בתחלת המנין, ומש"ה גם הרשב"א הביא רק שיש משמעות ומשום דליכא הוכחה גמורה וכמ"ש, וע' (דף כג) דע"כ לא קאמר ר"ג התם דאכתי לא חל אבילות עליה

כו', וס"ל להי"ר יחיאל דמש"ה דוקא כשכבר חל אבילות קודם השבת, ויש שפירש דגם לת"ק ליכא איסורא רק שאינו חובה (וס"ל דמש"ה אין רגל עולה למנין ז' אף דג"כ נוהג דברים שבצנעא, משום דשאני בתחלתו) וא"כ בלא"ה לא קשה ממ"ש ומודים חכמים כו', די"ל דאינהו ס"ל כת"ק דר"ג וכפסק הרי"ף ורא"ש, ולכאורה י"ל דהירושלמי שפוסק כר"ג דמתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן לטעמייהו בירושלמי דמגלה דקאמר ויעשו אותם בשבת א"ל ימי משתה כתיב את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו בידי שמים, דס"ל דשבת בכלל שמחה ואין בה אבילות ואנינות, וע' בספרי אבן הראשה (סי' יז) עמ"ש המ"א דלהש"ס דילן הסעודה ומשלוח מנות הוא בשבת כשחל בט"ו. דשיטת הבבלי דשבת ענג מקרי שמחה לא מקרי וע' יבמות (דף צג) נדרים (דף סו) שבת (דף סב) [ונתעוררתי ממ"ש בספרי קרא דביום שמחתכם אלו השבתות ור' נתן פליג] ומש"ה לשיטת הבבלי י"ל כת"ק דר"ג, ועמ"ש (דף כג) תד"ה מ"ד, דאע"ג דשבת עולה רגל אין עולה הואיל ואין אבילות ברגל משום דכתיב בהן שמחה ושבת מיהא לא כתיב שמתה, ולכאורה קשה אמאי לא ניחא להתוס' בטעם הירושלמי (סוף הלכה ה) התיבון הרי הרגל אסור בתשה"מ ואינו עולה אף השבת הואיל והיא אסורה בתשה"מ לא תעלה א"ר בא אפשר לשבעה בלא רגל אבל א"א לשבעה בלא שבת, ועפמ"ש ניחא דהירושלמי לטעמייהו דס"ל דשבת הויא בכלל שמחה כרגל ומש"ה הוכרח הירושלמי לומר חילוק אחר משום דא"א לשבעה בלא שבת, וממילא הוי דוקא כשחל שבת באמצע ולא בתחלת המנין שעדיין לא תלה עליו אבילות ואפשר לשבעה שלא תהא שבת בתחלתה (ומ"ש התיבון הרי הרגל כו' הגם דכה"ג כבר נהג שעה א' קודם הרגל י"ל כמ"ד דבעי ג"י קודם הרגל ועוי"ל), ובירושלמי נמי מייתי מימרא דרב דחל יום ח' שלו להיות בשבת מגלח ע"ש כו' אית דבעי מימר שבאת לו שמועה קרובה בשבת, והקשה מזה בשירי קרבן לשיטת ה"ר יחיאל, וי"ל דקאי לת"ק דרשב"ג, והבבלי לטעמיה שפוסק כת"ק דר' שמעון ב"ג ודס"ל דשבת אינה בכלל שמחה וכהתוס' וממילא ה"ה כשחל בתחלתה, וע"ש בירושלמי דקאמר תפתר שנסתם הגולל ע"ש עם חשכה וכזה מצינו בבבלי בב"ב (דף ק) דאמטיוה בין השמשות יע"ש וע' דג"מ (סי' תב) מ"ש להוכיח דמנינן ל' מיום המיתה ממ"ש הרא"ש בהא דשמע שמועה קרובה בשבת כו' ע"ש, ולכאורה משכחת שנסתם הגולל ע"ש עם חשכה כאוקימתת הש"ס, ונתבאר די"ל דשיטת ה"ר יחיאל תליא בפלוגתא דתנאי ואמוראי, אמנם אין צורך לזה שכבר ביארתי למעלה שאין שום קושיא מסוגית הש"ס על שיטת ה"ר יחיאל:

מאת אחיו הכותב בידים רועדות ונפש מרה ועצובה ומצפה לנחמה

אליהו.

סימן סו

א' תשא תרמ"ח ברעזי, כבוד אחי יקירי הרכ הה"ג המפורסם בתורה ויראה נודע לתהלה מ' אברהם נ"י בראמאנאוו (פלך **מאהליב**) **מה** שהקשה במכתבו על מה שכתבתי בספרי אבן הראשה (סימן יז) דלשיטת פרש"י בפסחים (דף עא) שאינו מרבה אלא לילי יו"ט האחרון לשמחה ונגרר אחר היום שלפניו כמו בקדשים שהלילה הולך אחר היום, יש ליישב מה שנהגו לעשות סעודת פורים גם בליל ט"ו, עפמ"ש הט"א דמש"ה אין נוהג מצות שמחת פורים בליל י"ד משום דתקנו כעין דאורייתא דליכא מצות שמחת יו"ט בליל יו"ט ראשון, וי"ל דמהאי טעמא איכא למצות שמחה בליל ט"ו כעין שמחת יו"ט שמרבה ליל יו"ט אחרון שנגרר אחר היום שלפניו, והקשה כ"א הרב שי' דהא בסוכה (דף מח) פרש"י דכיון דאתרבי ליל יו"ט האחרון שהוא טפל ק"ו היום שהוא עיקר, ובשבו"י (ח"ב סי' לג) כתב דבפסחים פרש"י להס"ד דטעמא דממעט לילי יו"ט הראשון הוי משום דאין לו במה ישמח, ובסוכה פרש"י לפום המסקנא דהוי טעמא לפי שאין שמחה לפניו, וממילא כיון דמרבה אני לילי יו"ט האחרון שיש שמחה לפניו כ"ש שהיום שלאחריו חייב בשמחה, וא"כ שיטת פרש"י בפסחים הוא רק להס"ד ולא לפי המסקנא:

הנני להשיבו שתירוץ השבו"י הנ"ל אינו מספיק לע"ד, דא"כ גם להס"ד כ"ש היום שלאחריו כיון שיש לו במה ישמח והצל"ח תירץ פרש"י פסחים דמדכתב קרא שבעת ימים וריבוי על יום האחרון ולא כתב שמונת ימים מוכח דלא מרבה אלא לילי יו"ט האחרון, ובסוכה פרש"י להמסקנא דלא בעי זביחה בשעת שמחה, או שיש שמחה בכסות נקיה ויין ישן, דממילא אצטריך מיעוטא דאך למעט ליל יו"ט ראשון וממילא שפיר י"ל שמרבה גם היום של יו"ט אחרון ולא קשה לכתוב קרא שמונת ימים דאכתי היה צריך קרא לרבות כי היכי דלא נמעט הלילה ממיעוטא דאך, ותירוצו מוקשה לענ"ד דגם אי נימא דהוה צריך קרא לרבות כי היכי שלא נטעה למעט, אכתי יקשה דהו"ל לקרא לכתוב שמונת ימים כיון שגם יום האחרון בכלל וזמן שמחה ח' ימים:

וליישב הסתירות בפרש"י י"ל לענ"ד דלפום דמסיק רב פפא דגם אי בעינן זביחה בשעת שמחה מ"מ קתני ההלל והשמחה שמונה משום דגם כשחל יו"ט הראשון להיות בשבת דליכא זביחה בשעת שמחה משמחו בכסות נקיה ויין ישן, ממילא אמרינן דכיון דאתרבי ליל ח' ק"ו היום שהוא עיקר שחייב בשמחה והוי ככל מצות יו"ט שהיום הולך אחר

הלילה, משא"כ לפום הס"ד בפסחים שאין שמחה אלא באכילת שלמים ובקדשים לילה הולך אחר היום, וממילא נהי דאתרבי לילי יו"ט האחרון לשמחה יו"ט האחרון גופיה לא אתרבי, ומדויק מ"ש בלשון פרש"י לרבות לילי יו"ט האחרון ואין שמחה אלא באכילת שלמים, ויו"ט האחרון גופיה לא דהא תרי זימני שבעת ימים כתיב כו', והשתא י"ל דגם לפרש"י דסוכה הנ"ל, מ"מ מתיישב דשייך שמחת פורים בליל ט"ו, דכיון דביום ט"ו ליכא למצות שמחה דהא כתיב בזמניהם זמנו של זה לא זמנו של זה וכן ליל י"ד אינו במצות שמחה כמו ליל יו"ט ראשון, שייך מצות שמחה בליל ט"ו, משום דליל יו"ט האחרון שייך יותר ליום שלפניו דשייך גם בשמחה דהבאת קרבן, משא"כ יום שלאחריו שאינו אלא בשמחה דכסות ויין ולא בהבאת קרבן, ובפרט דרבא הוא דקאמר דסעודת פורים שאכלה בלילה לא י"ח ואיהו ס"ל בפסחים דשמחה דוקא בבשר ע"ש וא"כ לדידיה בודאי מובדלת הלילה מהיום שלאחריו, ובלא"ה א"ש דגם לפי מה דפרש"י בסוכה הא כתב רש"י וז"ל לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה שלפניו לכוללו עם שבעת הימים שיזבח שלמים בז' כדי לאכול ליל ח' כו' ועל כרחך לילה אתרבי שהוא סמוך לז"י דקרא ויום אתי בק"ו ע"ש הרי דרק ליל ח' הוי בכלל הז' ימים ויום ח' אינו בכלל אלא דיליף מק"ו, הרי דהוי הלילה בכלל היום שלפניה (והלילה שלפניה אינו בכלל) וא"כ י"ל דליל ט"ו הוי כיום שלפניו, הגם דיום ט"ו אינו במצות שמחה כיום ח', הא גם יום ח' אינו בכלל הז"י אלא דמרבינן מק"ו והכא א"א להרבות, וא"כ מבואר דגם להתוס' שחולק על פרש"י י"ל כמ"ש, ובזה מיושב מ"ש המ"א (סי' תרצ"ה ס"ק ד) דבספר תניא כתב שהנשבע להתענות בפורים יעמוד בשבועתו ויסעוד בלילה אע"פ שמצוה מן המובחר ביום יעשה מה שיוכל, וקשה דהא סעודת פורים שאכלה בלילה לא י"ח, ועפמ"ש אפשר דכוונתו שיסעוד בלילה בליל ט"ו דאז איכא למצות שמחה וכמ"ש:

והנה בפסחים שם תד"ה לילי, הקשו לפרש"י מדקאמר ואם איתא זימנין דלא משכחת לה ח' כגון שחל להיות יו"ט הראשון בשבת, דלפרש"י תקשה נמי לכ"ע דכשחל יום ח' באחד בשבת ליכא אלא ז' דמתי יוכל לשחוט לליל ח' שהוא מוצ"ש דאי שחיט בע"ש איפסלא לה, והשג"א (סי' סה) הקשה על הא דקאמר הש"ס לימא מסייע ליה כו' מ"ט לאו משום דאין לו במה לשמוח, אמאי לא משמחו בכסות נקיה ויין ישן כדמסיק ר"פ, ונלע"ד ליישב זה דלפום דקאמר בסוכה (דף מג) ושמחתם ז' ימים ימים ולא לילות (וגם לרבנן דסד"א לילף מסוכה ימים ימים דאף לילות אכתי מדויק מלשון הכתוב דלטנין שמחה ימים דוקא) ומשום דממעט ליל יו"ט ראשון וליכא ז' לילות, וא"כ צ"ל דהא דמרבה ליל יו"ט אחרון היינו משום דשמיני רגל בפ"ע, ולא שייכה להלילות שלפניה,

ומש"ה כתיב ז' ימים ולא לילות, וא"כ מוכח שנתמעט לילי יו"ט ראשון, והא דאצטריך לומר הסברא שאין לו במה ישמח דדוקא משום הך סברא ממעט ליל יו"ט הראשון מאך חלק, היינו משום דאי מיירי קרא בהקרבת שלמי שמחה ולענין קדשים לילה הולך אחר היום, ממילא הא י"ל דלעולם צריך לשמוח בליל יו"ט ראשון והא דכתב ז' ימים ולא לילות היינו משום דליל יוט"ר שייך לענין קדשים להיום שלפניו שהוא עיו"ט ואינו בכלל הזי' ימים, ובליל ח' השייך לענין קדשים ליום ז' שלפניו א"צ לשמוח, ולזה הוצרך הש"ס לומר דממעט ליל יוט"ר משום שאין לו במה לשמוח, ומיושב קושיית הש"א דהא יש לו במה לשמוח בכסות נקיה ויין ישן, דלפי המבואר א"ש דאי משמחו בכסות ויין ולא בקרבנות, הדר היום הולך אחר הלילה ככל מצות יו"ט, והדר מוכח דמרבה קרא ליל ח' וממעט ליל יוט"ר, דאלת"ה איכא ז' לילות, ודוקא אי משמחו בקרבנות הוא דיש מקום לטעות ולומר דאדרבה צריך לשמוח בליל יוט"ר, ושפיר קאמר דגם אי משמחו בקרבנות נתמעט ליל יוט"ר משום דאין לו במה ישמח ונתמעט ממ"נ, וא"כ מיושב קושיית התוס' הנ"ל על פרש"י די"ל דלהס"ד דמשמחו דוקא בשלמים עכצ"ל דה"ה יום ח' דהוי רגל בפ"ע לשמחה, ומש"ה לא נחשב ז' לילות לפי שליל יו"ט אחרון הוא רגל בפ"ע, ואס"ד דדוקא ליל ח' ולא יום ח' הדר יקשה דאיכא ז' לילות דלענין שלמים שייך ליל ח' ליום ז' הקדום, ומש"ה פרש"י בסוכה דק"ו יום אחרון דלפום דס"ל דא"צ זביחה בשעת שמחה י"ל דהשמחה היינו בשלמי שמחה, ובפסחים לפום דס"ל דבעי זביחה בשעת שמחה וע"כ שמשמחו בכסות ויין, שפיר י"ל דדוקא ליל ח' אבל יו"ט אחרון גופיה לא, ומ"מ הוי ז' ימים ולא לילות לפי שהיום הולך אחר הלילה, וא"כ מיושב קושיית התוס' דלא פריך הש"ס לכ"ע כשחל יום ח' באחד בשבת, דמיושב שפיר כיון דמודה רש"י דאי השמחה הוי בשלמים (דא"צ זביחה בשע"ש) גם יום יוט"א בכלל שמחה, [עוי"ל דלמ"ד דמשמחו בקרבנות דוקא י"ל דה"ה יום יו"ט אחרון והא דכתב קרא ז' ימים משום דזימנין דליכא שמחה בח' כשחל בא' בשבת, וממ"ש במשנה ההלל והשמחה ח' מוכח דה"ה ביום ח' דאל"כ זימנין דלא משכחת ח', ולמ"ד דמשמחו בכסות י"ל דוקא ליל ח', וע' תד"ה לאו דסד"א לפי שא"י לשוחטה בלילה ומ"מ ממילא אוקי מיעוטא אלילי יוט"ר וקאמר שאין לו במה ישמח הגם דאפשר בכסות ויין מ"מ עדיף לומר דקאי על לילי יו"ט אחרון שיש שמחה גם בקרבנות]:

והנה בספרי שס ביארתי מ"ש דשמיני רגל בפ"ע שחלוק בשיר, לפמ"ש בירושלמי דמה שגומר הלל כל ז' הוי כנגד הלולב שמתחדש כל ז', ומה שגומר ההלל בשמיני היינו לפי שהוא רגל בפ"ע והלל היינו שירה, ושיטת הירושלמי אינו כהש"ס דערכין (דף יא)

שגומר בהן את ההלל לפי שחלוקין בקרבנותיהן וע' ב"י (סי' תצ) ובט"ז טעם אחר דבז' של פסח איכא טעם הש"ס שאמר מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה ומש"ה גם בחהמ"פ אין גומרין ההלל שלא תקנו להעדיף חוה"מ משביעי ש"פ ועיין מהרש"א סנהדרין (דף לח), וי"ל דהירושלמי לטעמיה בסוכה (פ"ג הי"א) דאית תנא בשמחת לולב הכתוב מדבר ומש"ה שיר של הלל דהיינו דוקא בשעת שמחה כמ"ש הרמב"ן הוי לפי שנוטל את הלולב ומש"ה הוי כנגד הלולב שמתחדש כל שבעה והבבלי ס"ל דבשמחת שלמים הכתוב מדבר וכמ"ש בפסחים (דף קט) ומש"ה ס"ל דשיר של הלל הוי לפי שחלוקין בקרבנותיהן, (וטעם הט"ז אינו מספיק לשיטת הרמב"ן דהלל מה"ת וא"כ ל"ל לפי שלא תקנו להעדיף חה"מ משביעי ש"פ, ובש"ס פליגי אי לולב ז' לברכה אך במקדש הוי ז' מה"ת), וע' בערכין (דף יא) ד"ה מנין שהקשו התוס' הא דפריך הש"ס על רב מתנה דקאמר מנין לבכורים שטעונין שירה כו' ולא פריך על המשנה דבכורים דתנן החליל היה מכה לפניהם כו' הרי שהיו טעונין שירה. ולע"ד י"ל דהמשנה הא י"ל דהוי רק מדרבנן ופריך דוקא על רב מתנה דיליף מקרא דבכורים טעונין שירה מה"ת, וע' שג"א (סי' סט) שהקשה להרמב"ן דהלל הוי בכלל מצות שמחה למה נשים פטורין מקריאת ההלל, וי"ל דלפום דקאמר (דף קט) אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן, ואנשים שחייבין בת"ת והוא אצלם שמחה דאקרי משמחי לב מרגישין שמחה בקריאת ההלל ועונג נפשיי, ונשים שפטורין מת"ת בראוי להן לפי הרגלן ותכונתם ע"פ הרוב, ובהלל לחוד גם אנשים לא יצאו חובתן כמ"ש דכשחל בשבת לא משכחת אלא בכסות ויין, וכן ל"מ באכילת בשר שנשחט בעיו"ט הגם דל"ל זביחה בשע"ש אלא לזביחה דבשר קדשים ועיין מ"א (סי' רמט ס"ק ו), ועמ"ש בספרי שם אי כשחל בשבת שא"א לקרות בה את המגלה צריך לקרות ההלל, והעירוני ממ"ש בשיבת ציון (תשובה כב) ובתשובה מאהבה דכיון שזמנים הרבה תקנו חכמים הוי ע"ש זמנה וכאילו היה עיקר תקנת הקריאה בע"ש, וגם מי שאין לו מגלה אין לו לקרות ההלל דלא פלוג רבנן יתברך בכל טוב מאדון הברכות הוא וכל אשר לו כאות נפשו ונפש אחיו הדוש"ח באהבה **אליהו**

סימן סז

בביצה (דף כה) תד"ה ארח ארעא קמ"ל וז"ל מיהו אם נמצאת טרפה לאחר שאכל הוא נענש כשוגג ולא כאונס שלא היה לו למהר כ"כ, ומזה למד בתשובת פנים מאירות דכשאכל עוף ואח"כ נמצאת טרפה א"צ כפרה וכמ"ש ביו"ד (סי' קפה) דשלא בשעת וסתה א"צ כפרה וכמ"ש בפסחים (דף עא) שחטו ונמצא טרפה בסתר פטור מחטאת.

וראיתי לחותני הגאון זצ"ל בברית יעקב סוף חלק אה"ע שסתר דבריו וכתב דאדרבה מוכח להיפוך מדקאמר דבסתר פטור הא בגלוי חייב משום דהו"ל לבדוק אע"ג שא"צ לבדוק אחר י"ח טרפות אפי' טרפות הגלוים כגון נשבר הרגל, ודוקא כשהיתה טרפה בסתר כגון שניקב בני מעיה פטור מקרבן על מה ששחט בשבת לפי שאי אפשר לבדוק זה קודם שחיטה, ומוכח מזה דלענין אכילת איסור כיון שהיה אפשר לבדוק אחר שחיטה אע"ג שא"צ לבדוק אחר י"ח טרפות מ"מ צריך כפרה, וכוונת התוס' דהכא הוי שגם קודם הפשט ונתוח שאין יכולין לבדוק השתא אפ"ה מיחשב כשוגג, ואחר הפשט ונתוח שהיה יכול לבדוק ודאי דלא מיחשב כאונס עכ"ד:

ולענ"ד יש לקיים דברי הפמ"א והא דחייב חטאת כשנמצא הפסח טרפה בגלוי, י"ל דהיינו משום דקרבן צריך ביקור ד' ימים קודם שחיטה ממומין (דכתיב תשמרו) וטרפות שבגלוי וע' פסחים (דף צו) ע"א (דף ה) ובחולין (דף יא) אתיא מראשה של עולה כו'. וביאר החו"ד דגם להרמב"ם שהספקות מותרין מה"ת, לענין קיום מצוה צריך שיקיים בבירור וא"כ פשיטא שחייב לבדוק קרבן מטרפות שבגלוי ומש"ה חייב חטאת כשלא בדק משא"כ הכא שא"צ לבדוק אחר י"ח טרפות וחשיב כאונס [ולא מיבעיא באכילת שוי"ט אלא גם בחול וע' חולין (דף פד) כגון אנו כו'] ומ"ש הרמב"ם דשוגג הו"ל לבדוק, הכא י"ל דלא הו"ל לבדוק, וגם שאני דבר גלוי ונראה שאינו אונס מה שלא השגיח כלל, ואין להקשות לפמ"ש התוס' בסוכה (דף מב) ד"ה שאינו מבוקר כהלכתה שפסול אפי' נמצא תם, דא"כ תיפוק דפסול הפסח שלא ביקרו, דלק"מ דהא כמ"כ תנן שחטו ונמצא בע"מ ופרש"י שאינו אנוס דה"ל לבקוריה, וצ"ל דקאמר דכשנמצא בע"מ נראה מזה שלא ביקר היטב, עוי"ל דהא מצינו בפסחים (דף מז) הביא שה מאפר ושחטו תמיד ביו"ט כו', וכדי ליישב זה י"ל דהתוס' בסוכה כתבו כן להס"ד דממילא מוכח ממ"ש השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת ולא קאמר השוחט התמיד בע"מ, ומוכח לישנא דכל שאינו מבוקר פסול אפי' נמצא תם, אבל לפום דמסיק רב הונא דכגון שהביאו מלשכה שאינן מבוקרין, שפיר י"ל דדוקא כשנמצא בע"מ, ומה דנקיט בלשון שאינו מבוקר כהלכתו היינו לומר דדוקא כשהביאו מלשכה שאינן מבוקרין דכה"ג לא חשיב טעה בדבר מצוה, ומש"ה ר"ה בסוכה לטעמיה בפסחים שם (דף מז), עוי"ל דהוי בפלוגתא ע' מנחות (דף מט) ערכין (דף יג) הא מני בן בג כו' וע' תמורה (דף כט) מנין למוקצה כו', וא"ש דלמסקנא כשר הקרבן בדיעבד כשנמצא תם:

ובלשון התוס' דכאן מפורש כהפמ"א שנענש כשוגג לפי שלא היה לו למהר, דאפשר שכשהיה ממתין עד אחר הפשט ונתוח היה נראה לו מיד הטרפות (וגם צריך לבדוק

הריאה) ואס"ד שגם אחר הפשט לא חשיב כאונס מאי קמ"ל שקודם הפשט לא חשיב כאונס דהויא מילתא דפשיטא דאטו הוא אנוס לאכול קודם הפשט, ומ"ש עוד בברית יעקב שם מדפרש"י יבמות (דף פז) וברמב"ם (פ"ה משגגות) שחייב קרבן דה"ל לבדוק וכמו כשא"ל עדים מת בעלך ונשאת, י"ל דשאני התם שצריך ב"ד כמ"ש הב"ש (סי' יז ס"ק קכד) וגם להח"מ צריכה לכתחלה לדייק ולשאול פי ב"ד משא"כ הכא שא"צ לבדוק וע' ט"ז או"ח (סי' קצו) וגם לפי מ"ש בספרי אה"ר בפתח דבר דבמידי דאכילה שאין בא תקלה לצדיקים, מורה המכשול על חטא נפשו, אכתי כיון דאונס א"צ כפרה דלא חשיב כחטא ה"נ כן:

וע' ש"ש (ש"א פ"ג) שהקשה בהא דקאמר ביבמות (דף פ) שנעשה סריס למפרע, דלמה יתחייב על אכילתו חלב כיון שאכל בהיתר שהיה נחשב קטן ואנוס הוא כמו שכתב התוס' ריש פרק החולץ, ולע"ד יש לומר דגם לפי מה שסבר שהוא קטן לפי שלא הביא ב' שערות אטו היה אנוס לאכול חלב, בפרט דגם לקטן לא ספינן איסור בידים וישנו במצות חינוך משא"כ כונס יבמתו לאחר ג' שכנסה לשם מצוה (וטעה בדבר מצוה) וע' תוס' יבמות (דף צג) ובספרי אה"ר (סי' נ) ומש"ש, וע' נ"ב מהד"ת (חיו"ד ת' צו) בהא דנדה (דף יב) אשה מהו שתבדק עצמה לחייב בעלה חטאת דלא חטאת ממש אלא איסור חטאת ולענין טומאת ז', ולשון הש"ס אינו סובל פירושו, ומה שהקשה למה יחייב חטאת הא אנוס הוא כמ"ש בשבועות (דף יח) דאכניסה אנוס הוא, י"ל דדוקא בשעת עונה וכה"ג נחשב כאנוס וכטרוד במצוה, ושלא בשעת עונה (ואינה, משתדלת ע' פסחים דף עב) לא הוי אונס, ומש"ה נקט דוקא לחייב בעלה לפי שהאשה פטורה דהויא כאונס לפי שאינה יכולה למאן, הגם שאין לה דין מורדת כשממאנת שלא בשעת עונתה כמ"ש בבאה"ט אה"ע (סי' עז) וע' ב"ק (דף לב) ובאה"ר (סי' ג), ומ"ש דא"כ לבו נוקפו ופורש, ה"פ שכשיחייבוה לבדוק שלא בשעת עונה ויראה שגם שלא בשעת וסת חוששין שמא ראתה בשע"ת. יהא לבו נוקפו ויבא לפרוש גם בשעת עונה (או כשמתאוית לו) ובשבועות שם פריך על הא דקאמר דחייב ב' דמשמע דה"ה בשעת עונה ובפרט דת"ח אין דרכו להזדקק שלא בשעת מצוה ע' ברכות (דף כג), ובע"ה הוי בל"ז ב' זיתי חלב כו' ובפרט דמיירי בטהורה ידועה שבדקה קודם והרגישה אח"כ דש"מ דמקודם היתה טהורה:

סימן סח

קונטרס חד"ת מאת כבוד גיסי הרב הנ' המפורסם
בחי"ר כש"ת מו"ה יעקב זלמן ליבשיין נ"י מבריסק

ב"ה ח' שבט תר"ג בריסק. לכבוד הרב הנאון כו' מו"ה סענדר אבד"ק איר"י
ראיתי חד"ת שמסר לי כת"ר ובקשני לשום עיני עליהם ולהשיב דבר. והנה בענין שני מוהלים בשבת נכונים דברי כת"ר מאד, אולם בענין השני במ"ש הרי"ף בתשובה שאסור לצאת בשבת בלילה בטלית מצויצת, משום דלילה לאו זמן ציצית, והרמב"ם בתשו' חולק עליו וסובר דציצית שעשוין כמצותן הוי נוי הבגד ואינו משאוי ומותר לצאת בו בליל שבת. וכ"כ הרמב"ם ביד החזקה וז"ל הטלית המצויצת כהלכתה מותר לצאת בה בשבת בין ביום ובין בלילה שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד כו', ואלו היו חוטי הציצית שהיא מצויצת כהלכתה משאוי היה חייב היוצא בה אפי' ביום השבת שאין מ"ע דוחה ל"ת שיש בו כרת ע"ש, והביא כת"ר הוכחה להרי"ף ע"פ סברת הרשב"א דגם לר' ישמעאל דסובר במנחות (דף לז) דארבעה ציצית ד' מצות הם, כל זמן שלא הטיל כל הד' ציצית לא קיים מצות ציצית דגם הוא סובר דמעכבין זא"ז, וא"כ יקשה הא דקאמר הש"ס דלר' ישמעאל גם כשהטיל ב' ציצית אינו חייב חטאת כשיוצא בה בר"ה, דהא כיון דלא קיים המצוה, לא הוי נוי, ועכצ"ל כהרי"ף דהוי מטעם דחיה, וכיון דכשיהא כל הד' ציצית ידחו שבת, גם כשאין רק ב' ציצית יש להם הכח לדחות עכ"ד כת"ר. ולדעתי אי אפשר להסביר כן כוונת הרשב"א, דמה נ"מ במה שיחשב אחר שישלים, כאו"א מהציצית למצוה, אליבא דרי"ש, הא אכתי עתה טרם שהשלים לא הוי שום מצוה ומדוע לא יתחייב על הוצאתו בשבת. אמנם באמת סברת הרשב"א נלמד מדבריו שביאר להלן בד"ה יש לומר וז"ל הלכך לרי"ש דסובר דכל אחת ואחת באנפי נפשה הוא, אין המצוה בב' דרכים שהרי המצוה כך נצטוית כל ציצית שתטיל בטלית עד חמש יהיה כאו"א מצוה ומ"מ אין קיום המצוה נגמרת כי אם בד' כו' ונמצא לא נצטוית כ"א בענין אחד, והיינו לאמר שבכל מצות ציצית שיטיל בבגד יקיים מצוה ע"ש. ומבואר כוונתו דתיכף שיטיל ציצית אחת הוי מצוה אך המצוה לא נגמרת רק כשמטיל כל הד' ציצית ואז יחשב למפרע למצוה שלמה מעת שהתחיל להטיל (דאי לפמ"ש כת"ר בדברי הרשב"א, לא יהא שום נ"מ בין לרי"ש ולת"ק בהחילוק שכתב דלרי"ש הוי דרך אחת ולת"ק יהיה בשני דרכים ע"ש) ושפיר ניחא דדוחה כלאים גם כשהטיל ב' ציצית אף שאין המצוה נגמרת עד שיטיל ד' ציצית עכ"ז כיון דאח"כ יחשב למפרע למצוה שלמה, ומעת שהתחיל להטיל יעשה מצוה לכך דחי, וכ"כ לענן שבת כיון דתיכף הוי מצוה יחשב לנוי מעת שהתחיל להטיל:
ב) **ומ"ש** כת"ר דלהרי"ף דהוי משאוי, דוחה מ"ע דציצית ל"ת דשבת שיב"כ משום דציצית הוי תדיר כמו עומר ושתה"ל, ולא ילפינן מציצית דעשה דוחה ל"ת שיב"כ

משום דנוכל למיפרך שכן תדיר, וכמ"ש הש"ס ביבמות דמכולם ליכא למילף שכן תדיר, ומיושב קושיית התוס' דמנ"ל דציצית דוחה, די"ל דיליף מעומר עכת"ד, דבריו אלה נפלאים ממני, דא"כ איך יליף דעשה דוחה ל"ת גרידא מכלאים בציצית הא איכא למיפרך שכן תדיר, וע"כ מוכרח לומר כמ"ש השג"א בסימן כ"ח דציצית לא הוי תדיר לגבי אינך משום שאין המצוה מוטלת על האדם לעשות ולהתחייב בה והמצוה הוא רק כשיקנה בגד של ד' כנפות או ילבשה (למ"ד חובת גברא) להטיל בה ציצית, וא"כ לא נוכל ללמוד מעומר ושתה"ל, דהתם מוטל המצוה לעשותה וא"א להפטר ממנה, ומ"ש התוס' בשבת (דף קלא ד"ה ושוין) דאיכא למילף ציצית מסוכה, היינו משום דקאי לפום הס"ד, דהתם מעיקרא סבר הגמ' לר"א דציצית דמי לכל מ"ע שמוטל על האדם להתחייב בה, משא"כ לפום דמסיק התם הש"ס הואיל ובידו להפקירן למ"ד חובת טלית, ולמ"ד חובת גברא שיש בידו שלא ללבוש כמ"ש התוס' במנחות (דף מב), וא"כ לדידן לפסק הלכה דציצית חלוק מכל מ"ע, דאינו מוטל להכניס בחיוב ציצית, א"א לומר דהא דהותר לצאת בשבת בר"ה בטלית מצויצת הוי מטעם דחיה, דמהיכא נילף, דשאני כולם דהוו תדירי לגבי ציצית, ושמוטל על האדם לעשותם:

ג') **איברא** שיש מקום לצדד בזה, דהנה הרמב"ן ביבמות (דף ד) הקשה ליש מפרשים דכלאים בציצית הותרה ולא מטעם דחיה דא"כ איך נוכל למילף דעשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית וע"כ דכלאים בציצית הוי מטעם דחיה, וכ"כ התוס' שם ד"ה ל"ת, ולכאורה קשה לפום דאמר בכתובות (דף מ) גבי אונס שותה בעציצו דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה ע' בתוס', ובחידושי הרשב"א שם דמש"ה לא דחי אף דקאמרה בעינא ליה, משום דהוי עשה קלה שאפשר לבטלה, דהא ציצית ג"כ יכול לבטל ולהפטר מהמצוה שבידו להפשיט הבגד למ"ד חובת גברא או למכור ולהפקיר למ"ד חובת טלית, וכיון דגלי קרא דגם כה"ג דוחה מ"ע דציצית לל"ת דכלאים, נילף מינה דמ"ע דאונס ג"כ ידחה לל"ת, ולא נוכל לתרץ זה עפמ"ש התוס' שם דלא חשיב אפשר מה שלא ילבוש בגד פשתן ע"ש, דזה עולה לתרץ רק קושייתם שלא ילבוש בגד פשתן או לא יקנה, ואכתי יקשה דאין כח בעשה קלה כזו לדחות ל"ת, ובשלמא כיסוי הדם דוחה ל"ת דיו"ט, משום דעתה שכבר שחט והכניס עצמו בחיוב כיסוי, אין בידו להפטר מהעשה [דכמ"כ גבי אונס לא קאמר משום שהיה בידו שלא לאנסה, והגם דהתוס' בעירובין (דף ק) כתבו דעשה שבא ע"י פשיעה אינו דוחה לל"ת כבר תירץ זה הגרע"א בדו"ח שם], אבל מ"ע דציצית הא יכול לבטל גם אח"כ וכמ"ש ואמאי דחי לל"ת:

ד) **וכדי** לתרץ זה יש לבאר אימת חל חיוב מצות ציצית, והנה למ"ד חובת טלית מתחיל החיוב אחר קנייתו בגד בת ד' כנפות, ויכול לקנותו בלא ציצית ותיכף אח"כ מוטל עליו החיוב, ולמ"ד חובת גברא מצינו להרמב"ם שכתב דאם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה, ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי בטל מ"ע עכ"ל, א"כ מבואר שחל החיוב בשעת לבישה, והתוס' ביבמות (דף ל ד"ה כולהו) כתבו דבשעת העיטוף אכתי לא מחייב עד אחר שנתעטף יע"ש, ועמ"ש הב"י (סימן יג) בשם המרדכי בשם הר"י שמותר ללבוש בשבת טלית בלא ציצית משום שלא אסרה התורה הלבישה, ורק אם לבש מחויב להטיל בה ציצית וכיון שבשבת א"א להטיל הוא אנוס בדבר, ומפשטות דבריהם נראה לכאורה דאחר הלבישה מתחיל החיוב, ולא יעבור על המ"ע רק אחר זמן משך שיוכל להטיל הציצית והוא לבוש ולא יטיל, ולפ"ז אם תיכף אחר שלבש הטלית בתוך משך זמן הטלת ציצית יפשוט הטלית מעליו לא יעבור על המ"ע, ואם נימא כן נרויח לתרץ קושיית האחרונים על המרדכי וב"י הנ"ל, מדקיי"ל ביו"ד (סי' כח) דאסור לשחוט עוף אם אין לו עפר לכסות, הגם שלא אסרה התורה השחיטה רק שאחר השחיטה חל עליו מ"ע לכסות, וכשאין לו עפר לכסות הוא אנוס בדבר, ודמי ללבישת טלית בלא ציצית בשבת [או שאין לו ציצית], ולפי מ"ש לא קשה כלל, דשאני ציצית שאינו עובר על מ"ע בקום ועשה במעשה הלבישה, דהא בידו להפשיט הטלית מעליו תיכף, וכשלא פשט אח"כ הוי השתא הבטול בשוא"ת ואנוס הוא, משא"כ בכיסוי הדם שתיכף במעשה השחיטה מבטל המ"ע דכיסוי בקו"ע, דתיכף ששוחט בהכרח יתחייב בכיסוי וא"כ מבטל במעשיו מ"ע בקו"ע [ועמ"ש הרשב"א בביצה (דף ח) דכשעושה ע"ד שידחה הלאו לבסוף וא"א לו בלא"ה הרי זה כדוחה אותו בתחלה]:

ה) **אמנם** באמת לא נוכל לומר כן, דהא השג"א (סימן ל) הקשה להתוס' הנ"ל איך דוחה כלאים בציצית דהא לא הוי בעידנא דמ"ע דציצית ליכא עד אחר עטיפה, ועמ"ש הנו"ב תנינא אה"ע (ת' קמא) דבעידנא דעקר לל"ת דכלאים לא מקיים למ"ע, עד שיגמור להטיל כל הד' ציצית, ומוכרח לומר כמ"ש הפסקי תוס' בזבחים (דף צח) דהיכא דא"א בענין אחר דחי אף שלא בעידנא ע"ש, והשתא קשה איך מותר להתעטף בטלית מצויצת דהוי כלאים, דהא אפשר לאחר זמן הטלת הציצית אחר עטיפה, ומה דאפשר בענין אחר לא דחי שלא בעידנא זמן רב קודם שמקיים המצוה, כיון דהמצוה הוי רק אחר זמן משך הטלת הציצית, ולהתוס' דהוי מטעם דחיה צריך שיהא בעידנא, ואין לומר דבאמת אסור להתעטף בטלית של כלאים וצריך להטיל הציצית אחר עטיפה דא"כ יקשה הא דקאמר במנחות (דף מב) דלמ"ד חובת גברא א"צ ברכה לעשות ציצית דעשייתה לא הוי

גמר מצותה, דהא לפ"ז הוי עיקר מצותה להטיל ציצית כשהוא מעוטף והוי עשייתה גמר מצותה, וע' מ"ש המ"א (סי' יט) דכשנפסקו חוטי הציצית כשהוא לבוש הטלית מברך על הטלת הציצית דהוי גמר מצותה, ומפרש דהגמ' מירי בעיקר מצות הטלת ציצית שא"צ ברכה בעשייתה לא הוי גמר מצותה ורק כשנזדמן שמטיל אחר עטיפה כגון שנפסק כשהוא לבוש צריכה ברכה, אבל אי נימא דלשיטת התוס' הנ"ל עיקר חיוב הטלת ציצית מה"ת הוא דוקא אחר הלבישה כמ"ש, הדר יקשה אמאי א"צ ברכה, דהא עשייתה הוי גמר מצותה [ולמ"ד ח"ט מוכרח לאוקמי שהטיל אחר שקנה הטלית דאם קנה מישראל אף כשהטיל מקודם צריכה ברכה שהיה החיוב ביד הראשון ואם קנה מא"י והטיל כשהיתה בידו או קודם שנתקנה ל"מ דהוי תולמ"ה, וכמ"כ להתוס' כדאינו רשאי להטיל מקודם דהוי שלא בעידנא לא מהני משום תולמ"ה, ע' פמ"ג (סי' יח), וכיון שאינו ראוי לכסות בה נעשה הציצית בפסול, וע"כ דדוקא אחר עטיפה והוי גמר מצותה וצריכה ברכה]:

ו) **לכן** נראה דגם להר"י בתוס' שכתב דמ"ע דציצית הוא אחר עטיפה כוונתו דחל ברגע ראשונה שהתעטף ואם עמד רגע אחת מלובש בטלית בלא ציצית עבר על המ"ע, והא דהסביר המרדכי בשם ר"י שמותר ללבוש בשבת טלית בלא ציצית משום שלא אסרה תורה הלבישה, מצינו כה"ג שיטת הר"י בתוס' פסחים (דף כט) דמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר, וע' שג"א (סי' פ) שמפרש כוונתו דס"ל, דאח"כ כשמבער ומקיים המצוה מתקן הלאו למפרע וכן מקיים מאז המ"ע דתשביתו, וכמו כן נוכל לומר דס"ל דהגם שחל החיוב ומ"ע ברגע ראשונה, בכל זאת כשהטיל הציצית אחר עטיפה מתקן למפרע המ"ע מרגע ראשונה שהתעטף, וזה שכתב המרדכי שלא אסרה תורה הלבישה, דהא יכול להטיל אח"כ ויהא מתוקן למפרע מרגע ראשונה שהתעטף, ולא יעבור על המ"ע על זמן הלבישה קודם גמר הטלת ציצית, ומש"ה מותר להתעטף בעלית מצויצת כהלכתה ודחי ל"ת דכלאים כיון דחל המ"ע ברגע ראשונה, והגם שלא קיים המצוה עד גמר עטיפה, כמ"כ כשיטיל אחר עטיפה לא יהא בעידנא ממש שלא יקיים המצוה עד גמר הטלת הד' ציצית, והגם שמתקן המ"ע למפרע וכאילו היה בו ציצית, מ"מ הזמן שהיה בו כלאים בלא ציצית הוי כאילו היה לבוש בגד אחר בכלאים ולא שייכה להמצוה, וא"כ הוי שלא בעידנא, ושוה הזמן שלא בעידנא, ומש"ה עיקר מצותה שיטיל קודם עטיפה, שיקיים המ"ע תיכף ברגע ראשונה, ושפיר קאמר הש"ס בעיקר זמן ומצות הטלת ציצית, דעשייתה לא הוי גמר מצותה ומש"ה א"צ ברכה, ונוכל לפ"ז להשוות דעת הרמב"ם להתוס', דגם הרמב"ם ס"ל דהמ"ע הוי אחר עטיפה, רק בזה הוא מחולק, דהרמב"ם ס"ל

שאם יטיל אח"כ ציצית אף בלא שהיות זמן עכ"ז לא מתקן למפרע הרגע ראשונה שהיה לבוש אחר עטיפה בלא ציצית, כמו שמפרש הש"א לשיטת רש"י גבי משהה חמץ דהגם דהוי ניתק לעשה לא מתקן למפרע בקיום המ"ע דהשבתה אח"כ, וא"כ מוכרח להטיל ציצית קודם שיתכסה, וז"ש שאם נתכסה בה בלא ציצית הרי בטל מצות עשה, כוונתו על הרגע ראשונה אחר שהתעטף קודם שגמר הטלת הציצית:

ז) **והשתא** ניחא מה שהקשיתי לעיל (אות ג) אמאי דחי מ"ע דציצית לל"ת דכלאים, דהא הוי עשה קלה שאפשר לבטלה וכדקאמר במ"ע דאונס דכיון דאי אמרה לא בעינא כו', דהשתא ניחא דהשתא אחר שנתעטף בה אין ביכלתו להפטר מהמ"ע, שאם יפשיט הבגד או יפקירנו יעבור על ביטול המ"ע על הזמן שהיה לבוש בו בלא ציצית, דבפשיטת הבגד או הפקירו לא יתקן מה שכבר עבר למפרע, וכמ"ש הש"א (סי' פג) דדוקא כשמקיים מצות השבתה לר' יהודה בשרפה מתקן המ"ע דתשביתו למפרע, אבל כשישבית באופן אחר שלא כמצותה יתקן רק מכאן ולהבא שלא יעבור עוד על לאו דבל יראה ולא על מה שכבר עבר ע"ש, וא"כ ה"נ לא יתוקן למפרע מה שלבש בלא ציצית, רק כשיטיל הציצית אחר עטיפה, ולא כשיפשיט הבגד [או יפקירנו למ"ד ח"ט], וא"כ לא דמי למ"ע דאונס דגם השתא יכולה שתאמר לא בעינא ויעקר החיוב והמ"ע למפרע והויא עשה קלה שיכול להפטר הימנה, משא"כ מ"ע דציצית שלא יתוקן למפרע ביטול המ"ע מה שלבש הבגד בלא ציצית, וכיון דהשתא אחר שהכניס עצמו בהחיוב אין בידו להפקיע עצמו ממנה, לא מיקרי עשה קלה ושפיר דחי לל"ת דכלאים, וכדדחי מ"ע דכיסוי לל"ת דיו"ט וכמ"ש לעיל:

ח) **ובזה** נוכל להבין דברי התוס' ישנים שם בכתובות שהקשו אמאי אצטריך קרא דמ"ע דכיבוד אב אינו דוחה ל"ת, דהא אי האב אמר לא בעינא ליתא לעשה, ותירצו דמיד שצוה האב איכא עשה לקיים מצותו ע"ש. ורציתי לבאר כוונתם דמצות כיבוד הוא שיקיים תיכף בלא המשכת זמן, ושאני מ"ע דאונס דרשאי להמתין עד שתאמר לא בעינא, ועדיין קשה דזה שייך רק לפי תירוצם השני דמ"ש אי אמרה לא בעינא כו' היינו שמחויבת לומר כן ולכך צריך להמתין, אבל לפום דקאי לפי מ"ש התוס' מקודם דכיון שבידה לומר לא בעינא הוי עשה קלה, כמו"כ ביד האב לומר לא בעינא, וע"פ האמור למעלה יש לפרש כוונתם דמ"ע דאונס הוי מ"ע קלה משום דאי אמרה לא בעינא מיעקר המ"ע למפרע, משא"כ במצות כיבוד שאם יאמר האב אח"כ לא בעינא שתעשה לי כן, הוי מצוה מחדש לעשות צווי האב שלא לעשות, ומיד שצוה האב איכא עשה לקיים מצותו,

וכשיאמר השתא לא בעינא לא מתקן המ"ע למפרע, וגם כשיצוה עליו שלא לעשות יהא מ"ע מחדש שלא לעשות ולא יתוקן המ"ע למפרע:

ט) **ולפי** האמור יקשה הא דקאמר בשבת (דף קלא) שלכך לא דחי לר"א הטלת ציצית לאיסורא דשבת הואיל ובידו להפקירן, דהא כשיפקיר לא יפטר מהמ"ע רק מכאן ולהבא ולא יתקן מה שלבש הבגד בלא ציצית, ואם יטיל הציצית יתקן המ"ע למפרע, ומצינו ביבמות (דף כא) דהגם דאפשר בחליצה דחי עשה דיבום ל"ת דחייבי לאוין דלא חשיב אפשר לקיים שניהם, דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא, הרי דהגם שאם יחלוץ יפקיע מ"ע דיבום לא חשיב יכול לקיים שניהם, וא"כ כיון דאם יפקיר טליתו לא יקיים המצוה ויופקע המצוה, לא אמרי' שיעשה כן בכדי שלא ידחה, ותמוה לי מ"ש במחצית השקל (סי' יג סק"ח) עמ"ש הואיל ובידו להפקירו וז"ל וכדר"ל דאר"ל כ"מ שיכול לקיים שניהם אין עשה דוחה ל"ת והכא אפשר לקיים שניהם דהיינו אם יפקיר הטלית דשוב לא יהיה מוטל עליו להטיל בו ציצית עכ"ל. וקשה הלא מפורש בגמ' דיבמות שם להיפוך דלא מקרי אפשר לקיים שניהם אלא אם יוכל לעשות באופן אחר ויקיים המצוה, ולא כשיוכל רק להפקיע עצמו מהמצוה, ואין לומר דכוונת הגמ' דממילא לא נוכל ללמוד ציצית מסוכה ודכוותיה משום דשאני ציצית דלא הוי תדיר כ"כ, שבידו שלא להכניס א"ע בהחיוב, דז"א דא"כ הו"ל להגמ' לומר הואיל ובידו שלא להתחייב בציצית, ובמה שאמר שיש בידו להפקירן לא מתורץ, דכיון שנתחייב מוטל עליו לקיים המצוה ולא להפקיע מקיום המצוה:

י) **ונלע"ד** לתרץ זה. דהנה ההפלאה מפרש דלא קשה לשמואל דס"ל חובת טלית, איך ידחה כלאים בציצית, הא אין המצוה ללבוש הטלית והמצוה נתקיים כשמונח בקופסא. ותירץ דכיון דמודה שמואל בבגדי זקן העשוי לכבודו דפטור משום דבעינן אשר תכסה, וא"כ כיון שצותה התורה להטיל כלאים בציצית ע"כ מותר ללבוש, שאם יאסר ללבוש יהא הבגד אינו ראוי לכסות ולא יקיים בה מצות ציצית אף כשתהא מונחת בקופסא עכ"ד. והנה רש"י במנחות (דף מ) מפרש דב"ש ס"ל חובת טלית וכיון דר"א הוי מתלמידי ב"ש כמבואר בתוס' נדה (דף ז) ובביצה (דף לד) שהקשו מב"ש על ר"א, א"כ ס"ל לר"א דחובת טלית [ואף דבמ"ש בפרש"י דב"ש לא ילפי סמוכין ואסרי כלאים בציצית לא ס"ל לר"א כוותייהו וכמפורש בנזיר דר"א יליף דעשה דוחה ל"ת מגדילים, עכ"ז בדבר דלא מצינו מפורש דר"א ס"ל דלא כב"ש בודאי דס"ל כב"ש, וא"ש מה שהקשו התוס' במנחות (דף מד) אמאי לא מפרש הגמ' בשבת דבידו שלא ללבוש למ"ד חובת גברא, ועפמ"ש ניחא כיון דקאי אליבא דר"א, ואולי התוס' לשיטתם שכתבו (דף מ) דאינו מוכרח דס"ל

לב"ש ח"ט ולכך הקשו כן], וא"כ ס"ל ג"כ כשמואל דבעינן ראוי לכסות כמ"ש המ"א (סי' יט) דלמ"ד ח"ט מוכרח יותר לומר דבעי' ראוי לכסות, והשתא י"ל עפמ"ש הר"ן בכתובות שם לפרש הגמ' דב"מ גבי מציאה שאם היה כהן והוא בביה"ק לכך נאמר והתעלמת ופריך פשיטא מי דחינן איסורא מקמי ממונא דה"פ פשיטא שאינו מטמא שהרי אם באו בעלים ואמרו לא בעינא ליתא לעשה ועשה דקיל דאפשר שיודחה אינו בדין שידחה ל"ת אלא כופין הלה לדחות עכ"ל וכ"כ הש"מ בב"מ, ותמוה אמאי כופין לבעל האבדה לומר לא בעינא, כיון שמצות השבת אבדה דוחה ל"ת דטומאה ולא עבר המשיב על שום איסור, וע' בישועת יעקב שהקשה כן ותירץ ע"פ קושיית השעה"מ על הריב"א בתוס' חולין (דף קמא) ע"ש בדבריו הנחמדים, אבל א"א להעמיס זה בכוונת השט"מ. לכך נראה לומר דבמקום שעשה דוחה ל"ת גרידא אם א"א לקיים המ"ע באופן שלא ידחה הל"ת, אף אם יוכל להפקיע מהמצוה מקרי א"א לקיים שניהם וכמבואר ביבמות (דף כא), משא"כ כשדוחה עשה ול"ת שאינו שוה בכל כמו איסורי כהונה (ע' יבמות דף ה' תד"ה ואכתי) דבעלמא לא דחי עשה לעשה, וגם הל"ת חמירא כשיש עשה בהדה וכמ"ש התוס' בקדושין (דף לד), הגם שנדחה מפני עשה השוה בכל, עכ"ז אם יש אופן שיוכל להפקיע מהמצוה ולא יהא חל עליו המ"ע בכדי שלא יצטרך לדחות העשה ול"ת הוא מוכרח לעשות כן, ושפיר קאמר דפשיטא דלא דחי הגם דהעשה ול"ת אינו שוה בכל עכ"ז כיון שביד בעל האבדה לומר לא בעינא שישיב לי, מחויב לומר כן בכדי שלא ידחה העשה ול"ת דחמיר בכל דוכתא, ומש"ה אף אם איכא למילף לר"א דעשה דציצית דוחה ל"ת דשבת שיש בו כרת, הוא מחויב למצוא אופן להפקיע המ"ע בכדי שלא ידחה הל"ת שיב"כ דחמיר מעול"ת ע' יבמות ע"א תד"ה טעמא, וצריך להפקיר טליתו בכדי שלא ידחה הל"ת שיב"כ, וי"ל נמי דכיון שאסור להחזיק הבגד ביום השבת וחייב להפקירו תו אינו ראוי לכסות בו ומיפטר מציצית אף קודם שהפקירו וכסברת ההפלאה הנ"ל גבי כלאים, וע' פמ"ג (סי' יח) שאם היה כלאים בבגד ועשה ציצית ואח"כ הסיר הכלאים י"ל דהוי תעשה ולא מן העשוי בפסול כיון דבשעת הטלת הציצית לא היה הבגד ראוי לכסות, וה"נ אין ראוי לכסות בו ביום השבת וכשאסר ע"ע הבגד בהנאה פטור מלהטיל בו ציצית למ"ד חובת טלית כיון דא"ר לכסות, ועפמ"ש דגם למ"ד ח"ג בעי ראוי לכסות, ממילא כשהטיל בו ציצית ואח"כ נשאל על נדרו הוי תולמ"ה דבעת הטלה לא היה ראוי לכסות], ושפיר קאמר הש"ס הואיל ובידו להפקירן ומחויב לעשות כן כדי שלא ידחה ל"ת שיב"כ, והוי תיקון למפרע שלא חל עליו המצוה מעיקרא, כאשר נחשב הבגד לאינו ראוי לכסות בו לפי שאסור ללובשו ושיהא הבגד שלו, וממילא לא עבר על ביטול מ"ע

גם משעה שלבשו קודם שהפקירו, כיון שלא חל עליו המצוה מעיקרא, ועמ"א (סי' יג) דמשמע דמפרש ג"כ שחייב להפקיר, וכן י"ל גבי מזוזה דכיון שמחויב להפקיר אין הבית עומדת לדור בה ולא חל עליו מעיקרא המ"ע דמזוזה:

יא) **ובזה** יעלה בידינו לתרץ קושיית הגאון ר"ד דייטש שהובא בח"ס (או"ח סי' קכד) מ"ט מכשירי פסח דוחה שבת לר"א הא מודה ר"א בציצית ומזוזה דלא דחי הואיל ובידו להפקירן והא כמ"כ יוכל להפקיר נכסיו ויהא פטור מקרבן פסח לפמ"ש התוס' בפסחים (דף ג) דמי שאין לו קרקע פטור מק"פ, וע"פ האמור מיושב, דדוקא גבי ציצית דהוי עשה גרידתא דבכל דוכתא לא דחי לעול"ת ול"ת שיש בו כרת, מש"ה נהי דהכא יש סברא שידחה, מ"מ מחויב הוא להפקיר ולהפקיע מעליו המ"ע בכדי שלא ידחה ל"ת שיב"כ דחמירא, אבל עשיית קרבן פסח דהוי עשה שיש בה כרת דדחי ל"ת שיב"כ דשניהם שווין וכעשה דוחה ל"ת דעלמא, וע' ראב"ן פסקי יבמות דעשיב"כ כגון מילה ופסח דוחה ל"ת שיב"כ, וע' רמב"ם פי"ט משבת שכתב בלשונו שאין מ"ע שאין בה כרת דוחה שבת, ומבואר דעשיב"כ שפיר דוחה שבת, והא דדוקא בל"ת שיב"כ חייב על שגגתה חטאת, לא הוי מפני דחמירא רק דחיוב קרבן הוא דוקא כשעבר בקו"ע ע' מכות (דף יד), והא דאצטריך קרא למילה ופסח דדוחה שבת ולא יליף מהא דעשה דוחה ל"ת דה"ה דעשה שיב"כ דוחה לל"ת שיב"כ [ובתשובת ברית יעקב מאאמו"ר הגאון זצוק"ל ח"א (סי' עב אות טז) כתב לתרץ דליכא למילף מקל על חמור דכמ"כ עשה דחמיר דוחה ל"ת דחמיר ולענ"ד כיון דעשה דוחה ל"ת הגם דל"ת חמור טפי כמ"ש ביבמות (דף ז), מכ"ש דדחי עשיב"כ לל"ת שיב"כ שאין העשיב"כ קלה הימנו, וכן מבואר בראב"ן שם דדחיית עשיב"כ לל"ת שיב"כ שוה לדחיית עשה לל"ת דעלמא] י"ל דמש"ה איצטריך קרא למילה דמה שדוחה שבת שימול בזמנו ביום השמיני ע"ז ליכא כרת דעל האב אין חיוב כרת והבן קטן הוא ולאו בר עונשין, וע' רש"י שבת (דף קלג) ופסחים (דף צב), ואינו ענין למ"ש התוס' בקדושין (דף לד דאשה אינה יכולה להדליק שמן שרפה ביו"ט ולא אתי עשה ודחי ל"ת משום דלגבי גברא הוי יו"ט עול"ת, דממילא אלים הל"ת וליכא למילף מכלאים בציצית, משא"כ הכא דנהי דממילא יש בזה ענין תומר, עכ"ז קילא היא מהל"ת שיב"כ גם גבי האב, וכ"כ במהרש"א פסחים (דף נט) רש"י ד"ה מחו"כ דלמ"ד נשים א"ח כרת לא הוי עשיב"כ, ומשום דנהי דמטעם זה חשיב עשה חמורה עכ"ז אין בכחה לדחות הל"ת שיב"כ החמורה טפי, וכן לא דחי עשה בעלמא כדלא הוי בעידנא, וע' בחידושי רמב"ן דלכך לא מתרץ הגמ' ביבמות על הא דקאמר נילף ממילה שכן היא בכרת, משום דבהמצוה למול בזמנו אין בו כרת, ודוקא כדרוצה הש"ס ללמוד מפסח

ומילה ממה הצד סגי בפרכא כל דהוא ודחי מה לאינך שכן כרת היינו שיש צד כרת ע"ש, וא"כ אצטריך קרא דמילה דוחה שבת דהוי ל"ת שוב"כ, והא דאצטריך קרא שפסח דוחה שבת, י"ל כדאמר בזבחים (דף קו) תאמר בפסח שיש לו תקנה ופרש"י בתשלומי פסח שני, וע"כ דמתקן המ"ע למפרע דאל"כ גם נותר מתוקן מכאן ולהבא, וא"כ אי נימא דלא דחי שבת משום שיש תקנה בפ"ש אזל ליה חיוב הכרת, וכעין זה כ' התוס' בזבחים (דף ק ד"ה הא), ועמ"ש התוס' ביבמות (דף ה) דלא דחי ש"ק יו"ט משום דלא בטלה מצותו בכך ויכול לשרוף הקדשים אחר יו"ט, וע' מהרש"א שבת (דף קלב) תד"ה האי, דמש"ה לא ילפינן שידחה מילה שלא בזמנו יו"ט כו' משום דאפשר למולו למחר ע"ש, ושפיר אצטריך קרא לפסח שדוחה שבת אף שיש לו תשלומין בפסח שני אמנם לכאורה קשה דהא אי לא היה פסח דוחה שבת לא היה תשלומין בפ"ש דאין ציבור נדחין לפסח שני, וכמו שאם כל הצבור טמאי זב דלא הותר טומאת זב דצבור אין נדחין לפ"ש ואינם עושין כלל, ואין לומר דשאני טמאין דלאו בני קרבן נינהו משא"כ כשלא דחי שבת רמי החיוב עליהם רק שהם אנוסין ואף צבור נדחין לפ"ש, וכעין מ"ש הרמב"ם דאם היה טמא בראשון והזיד בשני פטור מכרת ואם היה אנוס בראשון והזיד בשני חייב כרת, ומשום דכשהיה אנוס היה בכלל חיוב ק"פ רק שהיה אנוס וע"כ מושך חיוב כרת גם על הפ"ש, וה"נ נימא לחלק כן, דז"א דהא כתבו התוס' ביומא (דף נא ד"ה דוחה) וז"ל מנ"ל דפסח כשבא ביחיד דוחה שבת כגון שרוב צבור זבין ומיעוטן עושין את הראשון בשבת, הא מתמיד ליכא למיגמר אלא כשכל ישראל עושין פסח כו', אע"כ כיון דגמרינן בג"ש מה להלן במועדו אפי' בשבת ואינו בטל בשביל שהוא שבת אף בפסח לא יתבטל בשביל שהוא שבח, ואם היו כל ישראל זבים חוץ מאדם א' וחל בשבת אי אמרת לא דחי שבת ביחיד הרי הוא בטל לגמרי עכ"ל, ומוכח דגם כה"ג לא יודחו ציבור לפ"ש, ובירושלמי פ"ט הל"א איכא מ"ד דציבור עושין פ"ש שכן מצינו בחזקי' כו', והגמ' דילן לא סברה כן וע' סנהדרין (דף יב) וא"כ הדק"ל ל"ל קרא דתיפוק שדוחה שבת כיון דהוי עשיב"כ ואין לו תשלומין בשני וע' ט"א חגיגה (דף ט), ומ"ש התוס' שם דמנלן דדחי כשבא ביחיד היינו דכיון דיליף מתמיד ממילא היינו דוקא כשהוא בציבור, אך יש לתרץ דאיצטריך קרא שגם ביחיד ידחה שבת גם כשיש לו תקנה בתשלומי פ"ש, דהרמב"ם כתב וז"ל השוחט הפסח ונמצא בע"מ ה"ז שוחט אחר בין בחול בין בשבת אפי' מאה זא"ז שוחט והולך עד שיוכשר אחד או שתחשך וידחה לשני שהרי אנוס הוא עכ"ל, וע"כ בלא קרא הוה אמינא דאחר ששחט הראשון ונמצא בע"מ יצא מכלל הציבור ויחשב עתה ליחיד וסד"א שאינו רשאי לשחוט עוד ושידחה לפ"ש ולא בטל מצותו, ואצטריך קרא

לומר ששוחט והולך עד שיוכשר אחד, ושחל החיוב גם בשבת וממילא אם הזיד הוי בר כרת, ואולי י"ל דמזה הוציא הרמב"ם הדין כך, (ולציבור א"צ קרא ע' תוס' זבחים (דף לג) דעשיב"כ דוחה עול"ת) [וע' פמ"ג (סי' יג) שהקשה עמ"ש הרמב"ם שאין עשה שאב"כ דוחה שבת, דהא גם אילו היה כרת לא היה דוחה שבת דהוי עול"ת שיב"כ, ולפמ"ש א"ש כיון דהעשה של שבת אב"כ ורק הל"ת יב"כ] ונתבאר דכמו שעשה דוחה ל"ת כן דוחה עשיב"כ לל"ת שיב"כ, ולכך גבי קרבן פסח לר"א דמכשירין דמי לגוף המצוה אינו מחויב להפקיר נכסיו ולהפקיע מהמצוה בכדי שלא ידחה שבת, כיון דהוי כדחיית עשה לל"ת גרידא, ואינו מחויב להפקיע מהמצוה בכדי שלא ידחה, ודוקא גבי ציצית דהוי עשה גרידתא מחויב להפקיר טליתו בכדי שלא יצטרך לדחות הל"ת דשבת שיש בו כרת, דגם כדס"ל שיש סברא שידחה, מ"מ כיון שבעצם יש חומר בל"ת שיב"כ, מוטל עליו למצוא אופן להפקיע המ"ע בכדי שלא ידחה לשבת שיב"כ:

יב) **ומה** שתירץ הח"ס על הקושיא מהגר"ד דייטש הנ"ל די"ל דר"א לטעמיה בערכין (דף כח) דאם הקדיש והחרים כל נכסיו לגבוה אינם מוחרמין וה"ה להפקיר כל נכסיו, לא זכיתי להבין ד"ק דהא ר"א לא קאמר אלא כשלא שייר לעצמו כלום וכדפרש"י וע' רמב"ם, אבל כשיש לו נכסים בא"י ובח"ל והפקיר רק הנכסים שיש לו בא"י, פשיטא דמופקר אף לר"א, וא"כ ישאר הקושיא דהא מה שחידש התוס' דכשאין לו קרקע פטור מק"פ הוי דיליף מראיה דיליף מקרא דולא יחמוד איש ארצך ועל א"י קפיד קרא וכ"כ הט"א ריש חגיגה שאם אין לו קרקע בא"י הגם שיש לו קרקע בח"ל פטור מראיה וא"כ הקושיא במקומה עומדת דאיך קאמר ר"א דמכשירין דפסח דוחה שבת על כל אופן אף באיש שיש לו קרקע בא"י ובחו"ל, והא יכול להפקיר נכסיו שבא"י וישאר לו בחו"ל, וכפמ"ש מתורץ שפיר, ונסתר מ"ש הח"ס לתרץ בזה מה שהשמיט הרמב"ם מימרא דר' אמי, ומסתבר דעשה דפסח שיב"כ שדוחה שבת, אינו מחויב למצוא טצדקי להפקיע המצוה (ע"י הפקר נכסיו), וכיון שאין צבור נדחין לפ"ש יתבטל מצותו לגמרי אם לא ידחה שבת:

יג)

וע"פ מה שביארנו דקאמר הואיל ובידו להפקירן, דמחויב לעשות כן בכדי שלא ידחה לשבת שיב"כ וממילא נחשב כאינו ראוי לכסות בו וממילא לא עבר על ביטול מ"ע משעה שלבשו קודם שהפקירו וכמ"ש, י"ל דהיינו דוקא משום דקיימינן אליבא דר"א דס"ל חובת טלית, משא"כ לפום דקיי"ל חובת גברא דממילא לא בעי' ראוי לכסות לפמ"ש המ"א (סי' יט), וא"כ גם בהפקיר טליתו לא יתקן מה שביטל המ"ע מה שלבש הבגד

קודם שהפקירו ולא יתוקן למפרע ביטול המ"ע אם לא יטיל בו ציצית אח"כ וכמ"ש (אות ז), וא"כ איכא למילף משתי הלחם ואינך שידחה שבת, כיון דלא שייך לומר שלא ידחה מטעם הואיל ובידו להפקירן, וא"כ יש צד לומר כדברי כת"ר דהא דמותר לצאת בשבת בטלית מצויצת הוא מטעם דחייה להרי"ף, אבל מה נעשה שעומד כנגדנו פירכא דמה לציצית שאינו תדיר כמו אינך, גם אטו איכא מ"ע שילך מלובש בציצית בר"ה הא יוכל לקיים המ"ע בלבישת הבגד בביתו וחצרו ושלא יצא לר"ה (וצ"ע לשון הרמב"ם דאין מ"ע דוחה ל"ת שיב"כ, דתיפוק ליה דליכא מ"ע שיצא לר"ה ואין הליכתו בר"ה שייך להמ"ע דציצית]. ומלבד זה מ"ש המ"א דלמ"ד חובת גברא לא בעי ראוי לכסות, אינו מוכרח ואדרבה נראה להיפוך דלמ"ד ח"ג פשיטא דבעינן ראוי לכסות ודוקא למ"ד ח"ט דעל הטלית קפיד קרא ואף המונח בקופסא חייב סד"א דלא בעינן ראוי לכסות וקמ"ל דמודה שמואל דעכ"ז בעינן ראוי לכסות [וכן משמע מהגר"א שם דמפרש כן] ועפ"ז צ"ע מ"ש הגרע"א בחידושיו (סי') י) לענין טלית של צמר מצויצת ונמצא חוטי פשתן והוצרך לשלוף דלא מיפסל משום תעשה ולא מן העשוי, כיון דאין שום פסול בציצית ואם היה לובשו היה יוצא ידי מצות ציצית רק שעבר על איסור כלאים ע"ש, וע"פ האמור י"ל דכיון שיש בו כלאים אינו ראוי לכסות בו ופטור מציצית ואם לבשו לא קיים בזה מצות ציצית ושפיר מיפסל משום תולמ"ה ושפיר ניחא דין של הגו"ר והפמ"ג (סי' יח), אך מה שסיים הפמ"ג בלשונו דאף כשנאמר דמה"ת מותר כלאים גם האידנא מ"מ מדרבנן הוי תולמ"ה, צ"ע דלא הותר כלאים רק בציצית ולא שיהא כלאים בהבגד (לבד הציצית) ואסור לכסות בו מה"ת:

יד) **ובטעם** הרי"ף דאוסר לצאת בשבת בלילה בטלית מצויצת, נראה לענ"ד לומר כוונה ישרה, דהנה בעירובין (דף צה) גבי המוצא תפלין בשבת מכניסן זוג זוג ור"ג אומר שתים שתים קאמר הגמ' דת"ק סבר שבת זמן תפלין ור"ג סבר שבת לאו ז"ת ופרש"י בד"ה ת"ק ומשום הצלה לא מישרי ביה טפי מן המצוה דלאו תכשיט נינהו וכ"ש דכיון דזמן תפלין הוא ואיכא ב"ת אתי איסור בל תוסיף ומשוי להו עליה כמשאוי עכ"ל. והקשה השג"א (סי' מא) על פרש"י מהא דקאמר במנחות (דף לז) דלר' ישמעאל היוצא בשבת בטלית שהטיל בה ג' ציציות פטור מחטאת דס"ל דשלש מצות מיהו איכא, ויקשה דהא גם לרי"ש כשמטיל ג' ציצית עובר על בל תגרע כדמוכח בזבחים (דף עט) גבי הנתנים במתן ד' שנתערבו במתן א' ואתי איסור בל תגרע ומשוי עילויה כמשאוי עכ"ד. ולא זכיתי להבין קושייתו דהא פרש"י רק אי נימא דתפלין לאו תכשיט והמצוה משוי ליה למלבוש דממילא כשיש אדרבה איסור בלבישה ליכא מצוה והוי משאוי, וכוונת פרש"י דעל זוג

השני דליכא מצוה לא תכשיט נינהו, וכ"ש דכדהוי ז"ת ואיכא ב"ת דאיכא איסורא ולא מצוה דהוי משאוי, ומ"ש רש"י בד"ה ר"ג דס"ל שבת לאו ז"ת ודהא דשרי משום דהוי תכשיט ודליכא משום בל תוסיף דאין כאן מצות תפלין אלא כשאר מלבוש, כוונתו דכיון דס"ל לר"ג דהוי תכשיט בעצם בלא המצוה א"כ לא הוי כמשאוי, והא דלא מיתסר עכ"פ משום בל תוסיף, פרש"י דכיון שאין כאן מצות תפלין ליכא משום ב"ת דשלא בזמנו לעבור צריך כוונה, וכן מבואר בלשון פרש"י ד"ה ור"ג דגריס ת"ק סבר מצות אצ"כ ולכ"ע הוי תכשיט הלכך כו' אף בלא מכוין איכא ב"ת ע"ש, ולא מסיים דמשוי עילויה כמשוי, משום דלפום דקיימינן דכ"ע ס"ל דהוי תכשיט ומלבוש בעצם גם בלא המצוה אין כח באיסור ב"ת לבטל חשיבות המלבוש ואיכא רק איסור דב"ת, שוב מצאתי מעט מזה בתשובת הגאונים מפרשי הים שתירצו קושיית השג"א הנ"ל, דכיון דהטלית הוי מלבוש גמור והג' ציצית לרי"ש הן ג' מצות מאי ענין איסור בל תגרע לחייב עליה משום הוצאה בשבת יע"ש. אמנם עדיין צ"ע דנהי דהטלית הוי מלבוש בעצם, אנחנו אין אנו דנין על הטלית רק על הציצית שאינם מלבוש בעצם ורק המצוה עושה אותם לנוי הבגד, וכשיש איסור בל תגרע בטל הנוי דהוי רק מחשיבות המצוה, וכדאמרי' הכי גבי תפלין. לזאת נלע"ד ליישב עפמ"ש הרשב"א בר"ה (דף טו) שאם ביטל מ"ע לגמרי עובר על בל תגרע ועמ"ש הט"א שם ומ"ש אאמו"ר הגאון זצ"ל בברית יעקב ח"א (סי' ד) וכ"א ע"ש, וא"כ ליכא גריעות בהטלת ג' ציצית יותר ממה שהיה לבוש בגד בלא ציצית כלל וע' שבת (דף קלט) רש"י ד"ה חייב וז"ל ואילו לא היתה מצויצת כלל לא מחייב דהא לבושיה הוא ע"ש, וע' פמ"ג (סי' יג בא"א סק"ב) שנסתפק אם חייב חטאת כשיוצא בטלית של כלאים בשבת, ובפרש"י הנ"ל י"ל דהוי כהר"י שבמרדכי דבשבת מותר ללבוש בלא ציצית, ולע"ד מורה לשון פרש"י דכיון דהוי מלבוש בעצם לא אתי האיסור ומשוי ליה למשוי וכפרש"י עירובין הנ"ל, וה"נ נהי דאסור ללבוש הבגד משום כלאים לא יצא בזה מתורת מלבוש ואינו חייב עליו משום הוצאה בשבת, אך כשהבגד של כלאים היא מצויצת, י"ל לפי מה שביארתי למעלה דממילא אינו ראוי לכסות בו, משום איסור כלאים ועמש"ל בשם ההפלאה, ובגד שא"ר לכסות בו ליתיה במצות ציצית, וגם כשיסיר הכלאים אח"כ יופסלו הציצית משום תולמ"ה, וא"כ חייב חטאת משום חוטי הציצית דהוי משוי ולא נוי (ולא בטלי להבגד משום דחשיבי דיכול להסירם ולהטילם בבגד אחר), ועכ"פ י"ל דדוקא לרבנן דכ"ז שלא נגמר הטלת הארבע ציציות ליכא שום מצוה חשיבי החוטין משאוי, משא"כ לר' ישמעאל דכאו"א מהציצית הוי מצוה, ונהי דמודה דאיכא בזה משום בל תגרע, הא לענין בל תגרע אין גריעות בהטלת ג' ציצית ממה שלא יטיל כלל ולא

יתוקן זה בהסרת הציצית, וכיון שאינו עובר יותר על ב"ת בלבישתו הטלית של ג' ציצית מלבישת טלית שאין בו ציצית כלל, מהני הא דהוי ג' מצות לר' ישמעאל דמשוי לה נוי ואינו משאוי, דהא הבגד שהוא מלבוש בעצם לא אתי האיסור ומשוי ליה למשוי, רק שאנו דנין על חוטי הציצית, וכיון שאין חיוב להסירם דבהסרתם לא יתוקן האיסור דבל תגרע ואדרבה יש עדיפות בהטלת הג' ציצית שמקיים ג' מצות לרי"ש ממילא הוי נוי ואינו חייב חטאת בהוצאתו לרי"ש ומיושב קושיית השג"א, ואפשר דהשג"א הולך בשיטתו בטו"א ר"ה באבני מלואים שם שרוצה לחלוק על הרשב"א ולומר דאיסור בל תגרע הוי רק כשהתחיל במצוה ולא גמרה אבל בביטול מצוה לגמרי ליכא משום בל תגרע, וממילא לשיטתו אדרבה יש גריעותא בהטלת הג' ציצית ובהסרתם שישאר הבגד בלא ציצית יתוקן האיסור דבל תגרע להלובשו, וממילא ראוי שיחשבו הציצית משוי ולא נוי, ועפמ"ש מוכח דרש"י ס"ל בזה כהרשב"א:

מו) **ונחזור** לענייננו דהנה הרמב"ם (פ"ג ה' ח) כתב וז"ל מותר ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת אע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך עכ"ל וע' ב"י (סי' יח), וטעם הדבר דלא עבר על ב"ת משום דשלא בזמנה לעבור בעי כוונה, ואם יברך מלבד שיעבור על ברכה לבטלה יעבור ג"כ על ב"ת כיון שיכוין למצוה, ואי הוה ס"ל להרמב"ם כשיטת רש"י אפשר שהיה אוסר לצאת בו בליל שבת כיון שיוכל לבא לידי חיוב חטאת דאולי יכוין למצוה ויעבור על ב"ת ויהא נחשב כמשאוי, וע' שבת (דף סב ד"ה וכל) שכתבו התוס' דכיון דמשאוי הוא ויכול לבא לידי חיוב היכא דיוצא בלא שינוי משום בזיון לא שרינן [וכ"כ הרשב"א (ח"א סי' תתעח) וז"ל מכאן אוסרים כו' אף דמברכין עליהם להתעטף כי אין זה אלא ספק ברכה לבטלה אבל ספק לשאת משא בשבת אסור עכ"ל] וכל היכא שיכול לבא לידי חיוב חטאת החמירו לאסור, רק די"ל דהרמב"ם ס"ל דגם אם יכוין למצוה לא יעבור רק על איסור ב"ת ולא משום משאוי, וכיון דהוי נוי ותכשיט לא נפקע זה מצד האיסור דב"ת ויעבור רק על איסור ב"ת בשוא"ת. ועתה נוכל להסביר שיטת הרי"ף דמה שמותר לצאת בשבת בטלית מצויצת היינו דהמצוה משוי ליה לנוי ותכשיט, והיכא שיש איסור בל תוסיף בלבישת הציצית נפקע החשיבות והוי משאוי, ומותר לצאת בטלית מצויצת בחול בלילה שלא יכוין למצוה ולא יעבור על ב"ת (וכיון שלא יברך ידע שאינו מצוה) וגם אם אולי ישכח ויכוין למצוה הוי רק חשש איסור ב"ת בשוא"ת ולא חששו לזה, אבל בשבת בלילה אסור לצאת בו שיש לחוש שמא יכוין למצוה ויהא איסור ב"ת וס"ל דכיון שיהא איסורא יתבטל הנוי והחשיבות ויהא כמשאוי

ויתחייב חטאת ויש לחוש ולהחמיר שלא יבא לידי חיוב חטאת, ועולה דברי הרי"ף בטוב טעם:

כ"ז כתבתי אנכי הצעיר בעזר ה' החונן לאדם דעת מאת ידידו
הדו"ש ושלום תורתו יעקב זלמן בהגאון אדמו"ר ברוך מרדכי
זצוק"ל ליבשייץ. ע"כ קונטרס גיסי היקר הרב הה"ג החריף ובקי הנ"ל.

סימן סט

כ"ה סיון תרנ"ב ברעזי. כבור ידידי הרב הגדול כו' מו"ה יעקב יוסף הכהן נ"י בלובלין. קבלתי מכתב כת"ר ומ"ש להעיר עמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' א) בענין חקירת האחרונים בדין ספק ברכות כשיש ס"ס המסייע לחיוב, שכתב השואל דלפמ"ש הט"ז (סי' ח) דלענין ברכה לא מוקמינן אחזקה וצריך לבדוק הציצית משום חומר לא תשא, לא עדיף ס"ס מחזקה, והעיר כבודו דהא שאני התם דאפשר לברר, יראה כבודו בלשון הט"ז שכתב וז"ל וא"ל הא אין סומכין על החזקה כל שיש לפנינו לבודקו י"ל הכא שאני דכבר בדק הטלית רק דחיישינן לקלקול ע"כ שפיר סומכין מדינא אחזקה ע"ש ואס"ד דהיינו מטעם שאפשר לברר הדק"ל דבל"ז יש חשש שלובש בגד ד"כ בלא ציצית [וכבר נסתפקו גם היכא דא"א לברר וכגון שבין כך יעבור זמן תפלה בצבור, דכיון שתקנת הברכה היתה אחר שיבדוק הציצית מקודם, אפשר שאינו מברך בלא בדיקה, הגם דאין חשש איסור לבישת ד"כ בלא ציצית דהא תמיד סומך עצמו על החזקה ואינו בודקם בכל רגע שמא נתקלקלו]:

ומה שלא כתבתי להוכיח מהא דהיה מהלך חוץ לכרך והריח כו', דמהני רובא לענין שיברך עליו וס"ס הוי כרובא, היינו משום דלא מוכח מזה מידי, דשאני התם שאין הספק בעצם הברכה רק שאינו מברך מצד חשש איסור ומש"ה מברך ברוב כו' כיון דהחשש איסור שהריח של ע"א הוי מיעוטא בעלמא, וכן הא דהיה מהלך חוץ לכרך וראה אור כו', ג"כ לגירסת הרמב"ם כשאינו מברך הוא רק מצד חשש איסור ובמחצה על מחצה דליכא איסורא משום דהוי ס"ס, דגם של כותי אפשר שאינו לע"א, מש"ה חייב לברך. אמנם להרי"ף ורא"ש דטעמא מפני שלא שבת ממלאכת עברה לפי שהודלקה בשבת, ליכא חשש איסורא. ומ"ש הט"ז (סי' תרמט) שאין לברך על אתרוג המורכב לפי שנעבדה בו עבירה דהרכבה וע' תוס' ב"ק (דף סז) דלענין ברכה להזכיר ש"ש ראוי להחמיר, היינו משום דב"נ מצווה על הרכבת אילן, משא"כ הכא שהא"י לא עשה בה עבירה מה שהדליק בשבת ולא מאיס לענין ברכה וכמ"ש (סי' שכה סעיף ד) דפת שאפאו א"י לעצמו

בשבת מותר לאכלו לצורך ברכת המוציא, ועכצ"ל דמה שאינו מברך על הנר אינו מטעם חשש איסור רק לפי שתקנת הברכה היתה רק על נר ששבת, וא"כ הדר מוכח דכשיש ב' ספיקות לחיובא מברך הגם דהספיקות הן בעצם הברכה, אך גם להרי"ף ורא"ש י"ל דאיכא חשש איסורא דמאיס לברך עליו, דהא קאמר הש"ס וכ"ת הך איסורא אזל ליה כו' אלא הדתניא המוציא שלהבת לר"ה חייב אמאי חייב מה שעקר לא הניח כו', ועמ"ש הנמ"י פ"ב דב"ק דמש"ה מותר להדליק מע"ש שתהא דולקת בשבת הגם דאשו משום חציו, לפי שנחשב כמו דאגמריה בידים בההוא עידנא שהתחיל היינו בע"ש ועמ"ש התוס' סוף תמורה דנקברין דלא הטעין הכתוב לשורפן משיך איסורייהו לעולם, ובודאי אין כוונתם שלא נשלם מצות קבורה גם כשנעשה אפר, דמנ"ל שחיוב קבורה הוא גם אחר שנעשה אפר וע' ע"א (דף סב), גם דא"כ תיפוק לאסור אפרן לפי שצריך להיות קבור שם, גם דא"כ הו"ל להתוס' לומר בלשונם שלא נעשה מצותן לפי שעדיין צריך קבורה, וצ"ל כוונת התוס' דבקבורה לא חשיב נעשה מצותו לפי שקיים המצוה ומה שמתרקב ונעשה אפר נעשה מאליו והקוברן אינו עושה זה בשלמות, ולא חשיב נעשה מצותו אלא בשרפה משום דאשו משום חציו ובהדלקתו מקיים כל המצוה ונחשב כמו שגומר הפעולה ועמ"ש לעיל סי' יג] ומש"ה מאיס לברך על נר שהדליקה בשבת משום שבזה נחשב כמו שבא גמר הפעולה בעת התחלת הפעולה, ושאני פת שנאפה בשבת, שכבר נגמרה פעולת האפיה מכבר מקודם האכילה, וגם כבר כ' הש"א (בשו"ת החדשות סי' ט) דבכלל לא תאכל כל תועבה הוי גם כשנעשה ע"י א"י וקטן מדקאמר בחולין (דף קטו) דמדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי ולא קאמר דבעי קרא כשנרבעו ע"י א"י וקטן או ממילא עכ"ד, והגם דשאני התם שמתועב בעצם מעשה הרבעת והרכבת כלאים לפי שגזר הי"ת שיהא ההרכבה במינו, משא"כ הכא דהוי רק איסור מלאכה אגברא וב"נ אדרבה אין לו לשבות (סנהדרין דף נח), אכתי כבר כ' התוס' בחולין דמש"ה לא נחשב בישול של שבת תועבה לפי שאין ניכר שנעשה בשבת (והגם שלא הופג טעמו וניכר שנתבשל היום לא חשיב ניכר שנעשה בשבת) ושאני בב"ח שהבישול ניכר, וא"כ י"ל דלענין נר דהוי כמו שמדליק השתא, הוי דומיא דבב"ח דל"ש גם כשנתבשל ע"י א"י וקטן וכדפרש"י שם ד"ה הרי, דגם כשלא בא בעבירה כגון ע"י קטן מאחר שתעבתי לך אסור ע"ש, והיינו מה שביארתי בספרי די"ל דמה שאינו מברך על נר שנעשה בו עבירה, היינו משום דמדרבנן מאיס לברך עליו, הגם דהיה מלאכת היתר אצל המדליקו, ומכ"ש להרמב"ם דמפרש מטעם חשש איסור ממש, ועכ"פ כיון שאין הספק בעצם הברכה רק מטעם האיסור ושמאיס לברך, וממילא כדאיכא רובא וס"ס להיתר ליכא חשש איסור

ומיאוס וחייב לברך, ולא מוכח מזה מידי לענין היכא שיש ספיקות בעצם הברכה (וגם ע' פמ"ג דלהט"ז לא הוי דיעבד ברכה לבטלה על אור שלא שבת דנהנה כו'), וגם בלא"ה שאני ברכת הריח ע' מהרש"א פסחים (דף קב) דל"ש ספק ברכות להקל בברכת הנהנין וע' ברכות (דף יב תד"ה לאו) ובגליון רע"א שם ובתוס' ברכות (דף מט ודף ם) כח דהתירא עדיף, וע' (סי' ח) על האיבעיא דתורמסא ומש"ש, ואינו דומה למה שחקרו האחרונים לענין ברכת המצות כשיש ס"ס לחיובא ע' דברי חמודות ריש ה' ציצית ובבאה"ט (סי' יז ס"ק ג), והגם די"ל דשאני התם שא"א לו לצער עצמו שלא לאכול יותר באותו שעה, גם דא"כ יהא לבטלה מה שבירך מקודם, משא"כ ברית דאפשר שלא יתכוין להריח ולא יצטרך לברך על הנאה הבאה לו בע"כ וא"צ לחזור אחר בשמים במ"ש, אכתי י"ל כמ"ש. ובל"ז שאני גבי נר שיכול לברך על תוספת של היתר אלא דגזרה משום עמוד ראשון, והנה מלבד כל אלה, השואל במכתבו חקר לשיטת הסוברין דס"ס לא עדיף מחזקה מעלייתא, לפמ"ש הט"ז דבחזקה כזו א"צ אף לברר, וע' ב"ב (דף כג) תד"ה חוץ שהקשו לרבנן דרשב"א אמאי לא אזלינן בתר רובא כו' ותירצו דהוי תקנ"ח כדי לקיים מצות השבה כיון שיכול להתברר על ידי הכרזה ע"ש, וקשה דגם בלא תקנ"ח היכא דאיכא לברורי מבררינן, וצ"ל לפי שא"צ לברר ע"י טרחא דהכרזה, ויותר י"ל עפמ"ש הנוד"ב שא"צ לברר היכא שלא יוכל להתברר רק ספק אחד ושבודאי ישאר הספק השני, וה"נ י"ל דגם כשיתן סימן לא יתברר בירור גמור שהוא שלו ע' פרש"י ב"מ (דף כז) ד"ה היכי מהדרינן ומש"ש, וכיון שלא אפשר לברר בירור גמור לא היה מחויב לברר בלא תקנ"ח: **ומה** שביארתי בספרי שם ליישב קושיית המ"א דנימא כל קבוע כמע"מ דמי, די"ל דכיון שמה שמברך במע"מ הוי מצד הצטרפות המיעוט השני ודהוי בהדדי רוב מסייע לחיוב הברכה, ממילא כשיש רוב א"י ליכא רוב מסייע לחיוב והוי כספק השקול שאינו מברך. יש להביא סעד לזה ממ"ש ביו"ד (סי' קי סעיף ד) דרוב חנויות מוכרות בשר שחוטה כו' ואינו יודע מאיזה מהן לקח ונתערבה באחרות ואין ניכרת בטלה ברוב משום ס"ס והקשה הש"כ (ס"ק כג) דהא המחבר ס"ל דלא שרי אלא בשלשה תערובת ותירץ דכיון דקבוע חידוש הוא אין לך בו אלא חידושו וכל שנתערב אח"כ אזלינן בתר רוב ושרי, ועמ"ש בזה לעיל (סי' לט) וע' תוס' פסחים (דף ט), ויש לבאר לענין ט' צבורין חמץ וא' מצה, וה"נ י"ל דנהי דכל קבוע כמע"מ, מ"מ כיון שאינו מברך אלא מצד צירוף המיעוט, כשיש רוב א"י נגרע זה הצירוף, ונשאר מע"מ בעלמא שאינו מברך. יתברך בכל טוב מאדון הברכות

כנפש ידידו הדו"ש אליהו באאמ"ו הרב הה"ג ר' נפתלי

הירץ שליט"א קלאצקי.

סימן ע

ב"ה ר"ח ניסן תרנ"א ברעזי. כבוד גיסי הרב ה"ג חריף ובקי בחדרי תורה כש"ת מו"ה יעקב זלמן נ"י

מה שתמה כת"ר במכתבו עמ"ש הרשב"א בקדושין (דף יז) ד"ה ואס"ד דאורייתא כי לא באו לידו מאי הוי וז"ל ואיכא למידק והאמרי' חבר וע"ה שירשו כו' וי"ל דהתם במין אחד ומשום ברירה כו' ואכתי לא ניחא לי דהא תנינן בתמורה כו' שני שותפין שחלקו א' נטל עשרה וא' נטל ט' וכלב את שכנגד הכלב אסורין כו' ופריק רב אשי כגון דשוי כאו"א ד' זוזי ופלגי חומשא וכלבא שוה ה' זוזי דזוזא יתירא דכלב משיך בכלהו אלמא אי לאו הכי ט' אחריני שרו אלמא דאף בשני מינין יש ברירה, ותמה כת"ר דהא מה שחל האיסור על העשרה היינו לפי שלא נדע מי הוא האחד מהם האסור והוי במין א' ואדרבה מוכח מזה שאין ברירה בשני מינים דאלת"ה יהיו כולן מותרין דלפ"ז מי שקיבל הכלב שייך הוא לחלקו משעה ראשונה מטעם ברירה. ומצאתי בחידושי הגאון ח"ס בע"א (דף סד) שהרגיש בזה, ונלע"ד ליישב דסברת החילוק משום דבמין א' אמרינן שלכאו"א הגיע חלקו משום דמעיקרא עומד לחלוקה שיטול ה מחצה וזה מחצה משא"כ בשני מינין שאין עומד לכך שיטול זה חטין וזה שעורין, וזה שייך בירושה וכה"ג שעומד לחלוקה, משא"כ גבי שותפין שחלקו שנטל א' עשרה וא' ט' וכלב אין עומד לכך שיעשו חלוקה ביניהם ושיטול זה י' וזה ט' וכלב ואין עומד לכך שיהא זה הטלה מחיר הכלב דמאי חזית (וגם להתוס' בבכורות (דף נו) דמסתמא דעתו מתחלה דאותו שיברור הוא כנגד הכלב י"ל כן ובפרט לפמ"ש התוס' בתמורה), הדר דמי לשני מינין וכיון דקאמר דלברור חד מינייהו כו' מוכח שגם בב' מינין יש ברירה, ומ"מ ל"מ להתיר כל הטלאים כיון דל"ש לומר שהכלב שייך לחלקו משעה ראשונה, ודוקא בירושה י"ל גם בב' מינין ולפי שעומד לחלוקה וי"ל דאגלאי שהוריש לזה את חלקו שנטל, וכן בשותפין שנדרו הנאה זמ"ז דרשאין ליכנס לחצר די"ל שע"ד כן לקחוה שבעת שישתמש כאו"א תהא כולה שלו לתשמיש, ומ"ש הריטב"א דאי משום דיש ברירה אפי' נשתתפו אמאי אסור, היינו דוקא כשנשתתפו אח"כ, גם דהתם עומד לכך שיטול השני מעות ולא הכו"ס שאינה ראויה לו, משא"כ הכא שאינו עומד לכך שיקח זה הכלב, ועמ"ש התוס' בחגיגה (דף כה) שלא יאמר חבר לע"ה טול אתה חטין ואני שעורין משום דבשני מינין לא אמרי' הוברר הדבר, ושכן פרש"י הא דיכול לומר טול אתה כו"ם ואני מעות, ותמה הט"א דהא

זה הוי בשני מינין. ועפמ"ש מיושב דגבי חבר וע"ה אין עומד לכך שיטול זה חטין וזה שעורין דהא אפשר שיטול כאו"א מחצה החטין ושעורין, משא"כ התם מעיקרא עומד לכך שיטול זה מעות ולא שיטול חלק בכו"ס שאינה ראויה לו, ומה שתמה הט"א מהא דמוכיח מזה הש"ס בקדושין דירה"ג לאו דאורייתא, י"ל דס"ל להש"ס דדוקא בדרבנן יש ברירה ומש"ה אס"ד ירה"ג דאורייתא לא הוה אמרינן ברירה, ועמ"ש התוס' בע"א (דף כב) היכא שגבה בחובו תנור ולא התנו מתחלה טול אתה חלקך בשבת ואני בחול ורצה ר"י לומר דמותר כו', והביאו התוס' מהתוספתא דדמאי דכשלקחו שדה ומרחץ בשותפות לא יאמר כו', וי"ל דר"י בעל התוס' לטעמיה שפסק דקיי"ל יש ברירה (ע' ר"ן נדרים דף מה ור"ת לטעמיה) ולא קשה מהתוספתא דאתיא כמ"ד אין ברירה, דהא בתוספתא מתני כל הני כהדדי ואסרה בנשתתפו הגם שעומד לכך שיטול זה מעות ולא כו"ם, ומוכח דס"ל אין ברירה. וע"פ המבואר מיושב מ"ש הרשב"א כאן בסוף הדבור די"ל דשמא סבר רבא דבשני מינין אין ברירה וההיא מתני' כפשטא מפרש לה אפי' לא שוה כלבא טפי מד' זוזי, ותמהו עליו דאטו רבא הוא שחידש דבב' מינין אין ברירה דהא מתני' היא דאסור לומר טול אתה חטין ואני שעורין כו', ועפמ"ש י"ל דמהמשנה לא הוה קשה כ"כ משום די"ל דשאני התם דהוי ב' מינין ממש משא"כ כשאחד נטל ט' וכלב דמסתמא דעתו מתחלה דאותו שיברור הוא כנגד הכלב כמ"ש התוס' בבכורות, ולא מקשה אלא ממה דס"ל לרבא דאין ברירה בשני מינין גם היכא שעומד לכך שהשני יטול המעות ולא חלק בהכו"מ, ומ"מ לא אמרי' שהגיע לו חלקו משעה ראשונה, וא"כ ה"נ לא יתכן לומר שהוברר שזה הטלה הוא המחיר כלב, כיון שהחילוף היה בכל הטלאים ביחד, ולא דמי לברירה במין א' דעלמא דהכא ל"ל כהא דהתם דמעיקרא היה המחצה חלק שלו:

והנה התוס' כאן בקדושין כתבו בד"ה חליפי וז"ל ואין לומר טעמא משום ברירה כו' דא"כ אפי' באו לרשותו נמי יהא מותר, וכתבו המפרשים שדבריהם סותרין למה שכתבו בעצמם בע"א (דף סד ד"ה תנ"ה) דמש"ה בפ"ק דקדושין אחר שהוכיח דירה"ג דרבנן הוצרך להביא תניא נמי הכי בד"א שירשו אבל נשתתפו אסור שלא תדחה ראייתו אצל טעם ברירה, וקשה הא א"א לדחות כן דא"כ אפי' באו לרשותו נמי יהא מותר, ולענ"ד יש ליישב דכאן כתבו התוס' דשפיר הוכיח דירה"ג אינו מה"ת דאין לומר טעמא משום שבודאי הוברר וגם בדאורייתא יש ברירה דא"כ אפי' באו לרשותו נמי [ובגוף כוונת התוס' כבר הרגיש כת"ר ומ"ש האחרונים דהיינו שישתתפו ויחזור ויחלקו ויטול זה המעות כו' ומשום דלמ"ד יש ברירה כשהאחין משתתפין באותן דברים שחלקו אין להם

דין שותפות אלא דין תפיסת הבית כמ"ש בבכורות שם, והח"ס ביאר באופן אחר], ואכתי י"ל דכיון דירה"ג הוי מדרבנן יש ברירה בדרבנן ומש"ה אסור אתר שבא לרשותו משום שזכה מה"ת דלא גרע מאילו זכה מן ההפקר כיון שהא"י לא זכה בה ובדאורייתא לא אמרי' ברירה, ולזה כתבו התוס' בע"א דמוכח מהברייתא דבד"א שירשו אבל נשתתפו אסור שאין טעם ההיתר כלל משום ברירה רק דאקילו רבנן בירה"ג גזרה שמא יחזור לקלקולו, דאלת"ה יהא מותר גם בנשתתפו היכא שלא זכה אלא בקנין דרבנן (וע"כ מיירי גם כשלא באו לרשותו דאל"כ גם ירושה אסור) ועכצ"ל דהקילו דוקא בירושה כדי שלא יחזור לסורו, ושפיר כתבו התוס' כאן ליישב הא דמעיקרא קמי דמייתי ההוכחה מהברייתא מ"מ שפיר מוכח דירה"ג מדרבנן דאס"ד דמהני גם בדאורייתא שיש ברירה בתורת ודאי, יקשה דא"כ אפי' באו לרשותו נמי ובתר דקאמר דגזרה הוא דעבוד שמא יחזור לסורו קאמר תנ"ה בד"א כשירשו כו', דמוכח מזה דהיכא שאינו ירושה ל"מ אף בדרבנן ועכצ"ל דבירה"ג הוא דאקילו רבנן כו' ומוכח מזה דחששו חכמים שמא יחזור לסורו, ואינו סותר למ"ש התוס' בע"א על המבואר שם דבירה"ג אקילו רבנן כו', ומיושב מ"ש התוס' בחגיגה דהוי מטעם ברירה, והיינו משום דדוקא מהברייתא מוכח דלא הוי מטעם ברירה אלא משום דאקילו בה רבנן, אבל המשנה יש לפרש דהוי מטעם ברירה בירה"ג דהוי מדרבנן, ועפמ"ש מיושב מ"ש הרמב"ם טעם האיסור בנשתתפו שהרי רוצה בקיומן, והקשו המפרשים דתיפוק דאין ברירה בשני מינין אף בדרבנן כדפסק ה' מעשרות שלא יאמר טול אתה חטין ואני שעורין כו', ועפמ"ש ניחא דכיון דהכא עומד לכך שזה יטול מעות לפי שאין הכו"מ ראוי לו הוא דומה למין א', ואסור לפי שרוצה בקיומו ומש"ה אסור גם כשלא זכה אלא מדרבנן הגם שיש ברירה בדרבנן, ושפיר מוכיח הש"ס מהא דאסור כשנשתתפו דהוי מטעם רוצה בקיומו ושהקילו בירה"ג, עוד י"ל דהתוס' בע"א כתבו דמייתי תנ"ה שלא תדחה ראייתו אצל ברירה בדרבנן, ומוכיח דדוקא בירה"ג הקילו ובעלמא אסור לפי שרוצה בקיומו, וכיון דמוכח דחששו שלא יחזור לסורו, ממילא מספיק זה הטעם דמש"ה תקנו לירה"ג ושפיר מוכיח דירה"ג דרבנן דאל"כ הא בדאורייתא אין ברירה ולא הוה מהני מה שהקילו רבנן [ומ"ש בגליון רש"א יו"ד (סי' קמו) להקשות על הרמב"ם דהא משכחת שאינו רוצה בקיומו כגון שקיבל להתחייב אף באונסין י"ל שרוצה בקיומו שאינו רוצה להיות לו דו"ד ולתבוע ממנו וכל אגב גביא בעיא ובפרט שהוא איש אלם יהא קשה להוציא ממנו אם יגנב ויאבד וע' ירושלמי פ"ו דדמאי] והנני הדו"ש כת"ר באהבה חפץ טובו והצלחתו ומברכו בכל טוב גיסו. אליהו קלאצקי.

סימן עא

ב"ה ניסן תרנ"ב ברעוי. כבוד הרב הגדול מו"ה יעקב נ"י קוציוויצקי בקעניגסבערג בפרייסין

קבלתי מכתב כת"ר והנני להשיבו מפני הכבוד, מה ששאל במכתבו בענין אפיית מצה שקטנים עוסקים בעשייתם ופעמים שאינם שכירי יום אי יוצאין בהם ידי חובת מצה, כיון דאומן קונה בשבח כלי וקטן מקנה קני אקנויי לא מקני כמ"ש בסוכה (דף מו) וכעין קושיית הקצה"ח בקטן שכשר לכתוב הגט עכ"ד. הנה כשמשלם משכורת הקטן הוי ממילא שבחא דבעה"ב וא"צ הקנאה מהקטן האומן כמ"ש בקצה"ח שם (סי' שו) דאומן בשבחו קונה רק מקצת קנין עד שיפרע דמיו ומכי פרע דמיו אפי' בע"כ תו לית ליה בשבחא ואף לחש"ו יכול לסלק דמי שכירות וא"צ דעתן, וגם קודם שפרעו אין לו קנין אלא בשבח ולא בגוף הכלי, ובלא"ה כבר כ' התוס' בפסחים (דף לח) וסוכה (דף לה) דמש"ה לא קאמר דאין יוצאין י"ח מצה בטבל משום דבעי מצה משלכם) דכשאכל ממנה כמה זתים יצא כשיש כזית משלו, ושאני אתרוג של טבל דהוי כאתרוג דשותפין, וא"כ גם כשיש זכות להאומן הקטן כנגד המגיע לו אכתי יש לבעל העיסה זכות יותר בהמצה, וכשאוכל כשני זתים כבר אוכל כזית משלו, (ול"ל שיבטל בחלק הקטן, דאדרבה חלק הבעה"ב מרובה, גם דממון בעלים לא בטיל, גם דחלק הקטן הוי ג"כ מצה רק שאינה שלו, וע' ביצה (דף לח) זבחים (דף עט)] וגם לתירוץ שני דתוס' פסחים שם י"ל שמודים דכשאכל כמה זתים יצא כשיש משלו כזית, רק שבאו לתרץ אף כשיש לו רק כזית מצומצם, וביותר י"ל דלא ניחא ליה לתרץ שאכל כמה זתים, עפמ"ש הש"א (סי' צו) והח"ס או"ח (ת' קלז) עמ"ש התוס' דמצה של טבל תיפוק דהוי מצוה הבאה בעבירה, די"ל שיש רק כזית מצומצם וסד"א דאתי עשה ודחי ל"ת (וא"א להפריש ולחזור לערבו, דיבש ביבש אסור לבטל לכתחלה מה"ת), שגם כשיפריש התרומה יצטרך לאכול משהו איסור ולר"ש קיימינן דכ"ש למכות יע"ש, ואס"ד שאוכל כמה זתים הדק"ל דתיפוק דהוי מהב"ע, דל"ל דסד"א דאתי עשה ודחי ל"ת, דכיון שצריך לאכול דוקא יותר מכזית, קעביד איסורא במה שאוכל יותר מכזית דבזה ליכא קיום מ"ע, ואין לומר שהוא צורך מצותו כיון דלא י"ח בכזית, ויכול לאוכלו בחד אכילה דבית הבליעה מחזיק שני זתים והוי רק רבויי שיעורא, דז"א דכיון דאפשר בהפרשה, אין הכרח וצורך לקיום המצוה מה שאוכל יותר מכזית וע' שבת (דף קל תד"ה שלא) ומש"ה כתבו התוס' בשם הרשב"א תירוץ אחר דאצטריך קרא להיכא שמה שיפריש יהיה שלו, וס"ל דבכה"ג אצטריך קרא ומשום דסד"א דדחי עשה לל"ת, כיון שאוכל רק כזית מצומצם ובכל הכזית מקיים מ"ע,

והגם שהיה יכול להפריש מקודם כיון שיהא שלו, אכתי סד"א דדחי לל"ת וכמ"ש, והנה גם אם היינו אומרין דכיון שאין ברירה בשל תורה, יש לכהן חלק בכל משהו ומשהו, פשיטא דבאומן קטן גם אי יש לו זכיה, אינו מקנה לו כל משהו ומשהו וכדי שיוכל לצאת בו, וא"כ הוי לכם כשמגיע כזית לבעל העיסה, ובפרט דבשעת אכילה קנייה לגמרי, ושאני אתרוג ע' סוכה (דף כז) ב"ב (דף קלז) דמ"ש לכם בלשון רבים משום דבעי למכתב ולקחתם שתהא לקיחה לכאו"א ואינו יוצא בשל שותפין (גם אי הוה חשיב כה"ג לקיחה תמה כשמגיע לחלקו שיעור כביצה), ועכ"פ פשוט בנ"ד דיצא חובת מצה גם כשאינו משלם קודם הפסח להאומן הקטן בעד שכר אפיה, אך בלא"ה מחויב לשלם לו מיד ע' חו"מ (סי' שלט) שקבלנות כשכירות וחייב לפרוע בזמנו:

וגם כשקונה מצה אפויה מקטן יוצא בה ידי חובתה, לפמ"ש הרשב"א בסוכה (דף לה) דבירושלמי פסלי מצה גזולה משום דהוי מצה"ב, ובגמ' דילן לא אדכרי הא דסברי כמ"ש בכתובות (דף ל) דמכי לעסיה בפומיה קני דלאו בר אהדורי הוא ואין לנגזל אלא דמים, ותו ליכא בשעת הנאת גרונו ומעיו דעביד מצוה, לא משום לכם ולא משום מה"ב כו' ע"ש. וע' מקור חיים (סי' תנד) שהקשה עמ"ש הרא"ש דמצה גזולה לאו שלכם היא, דהא קנה בלעיסה והוי כגזל קמח ועשאו מצה דיוצא י"ח, וגם כשבלע מצה גזולה, אכתי תיכף שהגיע למקום שנמאס ונפסד ממאכל קנאו מטעם שינוי, וקיום המצוה הוא בהנאת מעיו, ואפשר דבעי שיהא גם הנאת גרונו משלו עכ"ד. וכבר כתב כן הרשב"א שם, ועיין ירושלמי חלה ופי"ג דשבת דאיסור מצה גזולה הוי רק משום מהב"ע, ופליגי אמוראי אי הוי מה"ב גם היכא שכבר קנה הגזלה וחייב רק לשלם דמיה יע"ש, וא"כ גם כשאין ביד הקטן להקנות המצה מה"ת, מ"מ כיון שאין בזה ענין גזל כיון שהוא מדעתו ורצונו ומדרבנן קנה לה וגם מה"ת יצא מרשות הקטן שסילק א"ע, ליכא משום מה"ב, ומצה שלכם הוי דמכי לעסיה קנייה, ואין לומר דכיון שאין כוונתו לגזול מהקטן לא קנאה בלעיסה, כעין מ"ש הריטב"א כתובות (דף לד) ד"ה כסבורין, דכיון שסבורין שהיא של אביהם אין כוונתם לגזול ומשלמין רק דמי בשר בזול וע' קצה"ח ונה"מ (סי' שמ סעיף ד) דשינוי קונה דוקא כשמכוין לגזול, דז"א דכיון שכבר סלק הקטן א"ע ויצא מרשותו גם מה"ת, קנאה האוכל בלעיסה:

והרא"ש פ"ב דפסחים (אות יח) כתב דאין יוצאין במצה גזולה דאתיא לחם לחם מחלה כו' אף כאן משלכם, ושכן כתב הרמב"ם, ואח"כ הביא דברי הירושלמי ולכאורה מוקשה שלא כתב דהירושלמי פליג דהא הירושלמי קאמר מטעם מהב"ע, ועיין רשב"א סוכה שם עמ"ש דאתיא לחם לחם כו', דבירושלמי פסלי מה"ט מצה גזולה ומשום דה"ל

מהב"ע, ולכאורה מוקשה דהא הן טעמים חלוקים זה מזה. וכדי ליישב דבריהם צ"ל דדייקי מדקתני זה בירושלמי דמס' חלה ולא במס' פסחים, דמוכח מזה דגם הירושלמי ס"ל הטעם דאתיא לחם לחם מחלה, אלא דאצטריך טעמא דמה"ב היכא שנתכוין לגזול וקנה בלעיסה דהוי שלכם, וע' ירושלמי פ' האורג אוף הכא לא יצא ידי קורע כו', א"ל תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אני אומר המוציא מצה מרה"י לר"ה אינו יוצא בה י"ח כו', וע' ב"י יו"ד (סי' שמז בשם הרמב"ן שמפרש הירושלמי דכיון דגוף הקריעה אינה עבירה, אע"פ שעשה בעבירה הוי כמוציא מצה מרה"י לר"ה, ובברית יעקב לחה"ג זצ"ל (חיו"ד ת' פ') הקשה בשם הגרע"א דהא שאני המוציא מצה דבשעת אכילה שעושה המצוה, כבר אזדא לעבירה דהוצאה, יע"ש שפירש דלא כהרמב"ן, ולענ"ד י"ל דהירוש' לטעמיה דאין יוצא י"ח במצה גזולה, הגם דמכי לעסה קניה ואינו חייב אלא לשלם דמיה, ודוקא כשהוציאה בשבת מרה"י לר"ה יוצא בה י"ח לפי שאין גופה עבירה ויומא הוא דקגרים והיה יכול לאכול בהיתר, ושיטת הש"ס דילן דכשמכוין לגזול דקנה בלעיסה והוי שלכם, ליכא משום מה"ב כמ"ש הרשב"א סוכה (דף ל) שכל שאין המצוה מסייעתו בקנין אע"פ שיש בידו עבירה שגזלו ה"ז כשאר עבירות שבידו שאין פוסלו ממצוה זו, ופ' רי"ט אלגזי ה' חלה שהקשה עמ"ש פסחים (דף לה) במע"ש כשלא נתן החומש, דהא קיי"ל כר"י דבמע"ש החומש מעכב וגם כדאסור מדרבנן חשיב אינו ראוי לאכילה דומיא דטבל טבול מדרבנן, ובשלמא בהקדש שהתירו לאכול בשבת משום עונג שבת י"ל דה"ה כדי לקיים מ"ע דמצה עכ"ד [ועמ"ש באבן הראשה (סי' יג) די"ל דבההיא דב"מ (דף נד) שוה יו"ט לשבת וא"כ בל"ז שרי ביו"ט]. ולענ"ד שאני טבל מדרבנן שגוף המצה אסורה (ובלא העבירה א"א לקיים המצוה) והוי מהב"ע משא"כ במע"ש כשלא נתן החומש שאין העבירה גורמת המצוה ואין שם איסור על המצה. רק דרמי חיובא אקרקפתא דגברא (ומ"ש בדמאי דאי בעי מפקר נכסיה, נכלל בזה הטעם ג"כ מה שיכול לקיים בלא עבירה ע"י הפקר נכסיו):

וע' או"ח (סי' יא סעיף ו) שאם עשה ציצית מצמר גזול פסולין דכתיב ועשו להם משלהם. והקשה בט"ז ס"ק ה' דל"ל קרא כמ"ש בב"ק (דף סו) קרבנו ולא הגזול אימת אי לפני יאוש פשיטא, ותירץ דמיירי לאחר יאוש וכמ"ש התוס' בשם ר"ת דיאוש בכ"מ קני לבד מהקרבה משום דהוי מהב"ע, וכל מצות דאורייתא הווין כקרבן לענין זה, ומש"ה לענין ציצית לא מהני יאוש ושינוי השם יע"ש ולכאורה קשה דא"כ לא הוי מטעם דכתיב להם משלהם, אלא משום דהוי מהב"ע (עוד הקשו האחרונים דדוקא גבי קרבן קאמר דלפני יאוש פשיטא, משום שאינו שלו להקדישו, ומחשבת טויה לשמה מהני אף כשאינו שלו,

ועפמ"ש י"ל דכיון דלא הוי מה"ב, אלא כשהעבירה גורמת למעשה המצוה וכמ"ש התוס' בסוכה (וע"ש בפנ"י עמ"ש דמתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול, דממילא אין העבירה גורמת להמצוה), וא"כ דוקא לפני יאוש שמחויב בכל רגע להשיב הגזילה ועושה עבירה באותו שעה מה שאינו משיב, פשיטא דהוי מה"ב. משא"כ לאחר יאוש שאינו מחויב להשיב לו גוף הגזלה רק דמיה, אצטריך קרא דועשו להם משלהם דממילא אכתי הוי מה"ב, שהעבירה גרמה לעשיית המצוה, שאלו לא גזלה לא היה מקיים בזה המצוה כיון שאינו יוצא בציצית של אחרים, ואי לאו ילפותא דועשו להם משלהם היה יוצא בציצית של אחרים, ולא היה הגזל גורם לעשיית המצוה, כיון שמתקיים המצוה בציצית של חבירו דרך שאלה, וכיון דניחא לאינש דליעבד מצוה בממוניה לא היה מקפיד על שאלת הציצית לפי שעה, וממילא לא היה בזה מהב"ע, ודוקא כיון דיליף דועשו להם משלהם, ממילא גם אחר יאוש ושינוי הוי מה"ב וכמ"ש:

.

ובלא"ה כיון שהקטן מקנה מדרבנן הוי כקנין מה"ת וכמ"ש הרשב"א בגיטין (דף לו) למאן דיליף מקרא דאלה הנחלות וגו' וע' רשב"א גיטין (דף מ) ותוס' ב"ק (דף קד) וגיטין (דף סה) ובח"ס יו"ד (ת' שי"ד), וגם לשיטת הסוברין דל"מ אלא להפקיע רשותו ולא להקנות לאחר מה"ת כשלא עשה קנין לזכות מהפקר (והביאו ממ"ש הש"מ ב"ב (דף ק) דמהני ההפקר כו' רק לענין שבעל הנכסים איבד זכותו ויש לחבירו רשות להחזיק בו ברשות כו' ורבים צריכים קניה בבירית דרך, ובש"מ ריש ב"מ בהא דסד"א דבראיה בעלמא קני, ובב"ב (דף קלא) אלא תנאי ב"ד כו'], אכתי זכה כשבא לידו ורשותו דחצר ויד קונה שלא מדעתו, והגם שאינו מכוין לזכות מהפקר אלא בתורת קניה מהקטן, כבר כתב המהרי"ט דהא דעודר בנה"ג וכסבור שלו הן לא קנה, היינו דוקא בקנין חזקה והגבהה אבל חצרו וידו קונה בכל גונא, וכדבריו מוכח ממ"ש התוס' בב"ב (דף נד ד"ה אדעתא) דאין להקשות בההיא דב"ק (דף מט) דאע"ג שאין דעתו אשטרא אמאי אין ידו קונה שלא מדעתו כו', ולא הקשו התוס' עמ"ש דמאן דזכי זכיא כו', ומהא דעודר בנה"ג וכסבור שלו הוא ל"ק, משום דשאני קנין חזקה, והקשו דוקא בההיא דב"ק (שם) דהתם השטרות בידו או בחצרו, ובקנין יד וחצר מהני כשסבור שהוא שלו, ואם היה יודע שאינו שלו היה רוצה לקנות, והוי כמו שאינו יודע אם הוא בחצרו ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' מ), וא"כ בלא"ה זוכה באכילת מצה תיכף שבא לתוך פיו דהוי רשותו. ע' תוס' כתובות (דף ל) וקונה שלא מדעתו הגם שאינו מכוין לקנות מהפקר, אך זה נסתר ממ"ש הרמב"ם ובש"ע (סי' תרנח סעיף ו) שלא יתן הלולב ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו מפני שהקטן קונה

ואינו מקנה לאחרים מה"ת, ולא אמרינן שגם מה"ת יקנה בתורת זכיה מהפקר (ול"ל דהוי זה שבות ביו"ט, דז"א כמ"ש בשבת (דף קנג) ע"א (דף ע) המוצא כיס בשבת כו', וע' ב"מ (דף ט) רש"י ד"ה אין דרכן, וכיון שכבר קנאו מדרבנן וגם הוי במקום מצוה, מותר זה לכתחלה, ואין עדיפות במתנה עמלה"ח מזכיה מהפקר, בפרט שיזכה ממילא כשיבא לרשותו, וכן ל"ל שנדחה ממצוה בהרגע שהיה הפקר, דהא קיי"ל שאין דיחוי גם בנראה ונדחה ע' ט"ז (סי' תרמו ס"ק ו), גם שבידו לזכות מהפקר תיכף ממש, וגבי לולב ליכא משום תולמ"ה] ואין לומר עפמ"ש התוס' בגיטין (דף כ) ד"ה אשה לא ידעה לאקנויי פי' בדבר שהוא מחזיר לה כו', ודה"נ קטן אינו יודע להקנות קנין כזה שיצטרך הזוכה לקנות בתורת זכיה מהפקר לצאת חובת לולב וממילא ליכא אף קנין דרבנן וממילא אף הפקר לא הוי, דז"א דגם אי גמר הקטן דינא דבעי כאן קנין מה"ת, אכתי גמר ומקני כיון שיודע שישאר להקונה לחלוטין, וכן ליכא לתרץ עפמ"ש הנה"מ דכשתופס בידו רק מקצת החפץ לא קני רק מדין הגבהה, וכיון דאמצע הלולב בולט לצד וחוץ מידו (ומה שבולט למעלה כנגד אויר ידו הוי כמו כנגד אויר חצרו) ממילא צריך שיכוין לקנות ולזכות מהפקר, דאכתי יקשה דהא אפשר שיביאנו מקודם לרשותו שקונה של"מ, או שיכוין לקנות בתורת זכיה מהפקר לפום דין מה"ת, וא"כ משמע מהדעה קמייתא בש"ע שם, דל"מ לענין זה קנין מדרבנן והפקר ב"ד, וע' ירושלמי פיאה (פ"ו ה"א) דלר"ל צריך שיהא ההפקר לכל כשמטה [ומש"ה לטעמיה בירושלמי פ"ד דב"ק ה"ח דלא זכה העבד בעצמו כשנמצאו עדיו זוממין, ור"י קאמר דזכה בעצמו דלטעמיה דא"צ דומיא דשמטה (וגם בטעות הוי הפקר ועמ"ש התוס' בגיטין (דף מז) מנחות דף עא) וע' כריתות (דף כה) אמאי תצא ותרעה בעדר כו', ובחולין (דף פב תד"ה והתנן) הקשו דלמא אדעתא שימצא הרוצח לא אקדשוה, ומש"ה ס"ל לר"ל לטעמיה דמתסרא מחיים, ותצא ותרעה בעדר משום דהוי הקדש טעות, ור"י לטעמיה אמר דע"ע אינה משנה ועריפתה אוסרתה מדתצא ותרעה בעדר, והגם דשאני הקדש דיש שאלה בהקדש ואין שאלה בהפקר ע' ר"ן נדרים (דף פה), י"ל כן למ"ש התוס' דגמר ומקדיש דלא אסיק אדעתיה כו', וע' גיטין (דף ט רש"י ד"ה התם דכיון שנשתחרר א"י לחזור שכבר קדשו השם ונתחייב במצות, ולר"ל דמ"מ לא זכה עבד בעצמו שלא שחררו אדעתא שיוזמו עדיו) ה"נ בע"ע ע"ד כן לא אקדשה, וכן ר"י לטעמיה דקאמר בא"ת שהוזמו עדיו דירעה עד שיסתאב, וע' תד"ה הא שיש לדמות ע"ע לא"ת (ור"מ ס"ל דכיון דל"צ לא מקדיש ודלא כרבנן דמתוך שלבו נוקפו כו' לטעמיה בנדרים (דף ט דגם בנדבה אסור לאינש למידר), והקנין מדרבנן והפקר ב"ד לא משוי לה הפקר לכל אדם אלא לגבי הקונה, ומש"ה אינו יוצא בו י"ח לולב מה"ת,

שאינו שלו מה"ת, ובנדון הקונה מצה אפויה מקטן, כבר נתבאר דלכ"ע יוצא בה ידי חובת מצה אף מה"ת, כמו שביארתי מצד כמה טעמים, וכ"ש כשהקמח שלו וקטנים עסקו באפייתן, אמנם לכתחלה יש לאפותה על ידי גדולים כמבואר ריש (סי' תס). את זאת ראיתי להשיב לכבודו, והנני דורש שלומו ומברכו בכל טוב:

אליהו קלאצקי

סימן עב

להרה"ג הנ"ל

קבלתי מכתב כ"ת, ומה שהקשה מדאיתא בסנהדרין (דף לג) שאם טעה בדבר משנה חוזר, ולא קנה הבע"ד בתורת זכיה מהפקר, כיון שכבר נתיאש זה שכנגדו, וכהא דשה"נ שהוזמו עדיו כו', ועכצ"ל דידו ורשותו של אדם אין קונה לו כשלא נתכוין לזכות מהפקר, ודלא כמהרי"ט עכ"ד. הנה כדברי המהרי"ט מפורש בתשובת הריב"ש (סי' תא) יע"ש שכתב שאם החמץ בר"ה הוא של הפקר אסור לטלטלו שהרי יזכה בו כו', אלא דכיון שיעבור עליו אם יזכה בו, הוי דומיא מ"ש בב"מ (דף קב) דכל היכא דאיהו לא מצי זכי חצרו נמי כו' ע"ש הרי דבעלמא זוכה בלא כונה, ומ"ש בביצה (דף לט תד"ה הכא) דגם הוא לא קנה שלא נתכוין לקנות, היינו כשאינו בחלל ידו לגמרי דאיכא רק קנין הגבהה, וגם שאני התם שמגביה לחבירו דהוי כמ"ש התוס' בב"ב (דף נד) דכשיודע ואין מתכוין לקנות ל"ק, וע' ע"א (דף סב) ד"ה לקוט, ומ"ש כבודו ממ"ש בסנהדרין (דף לג), כבר הקשה כן בברית יעקב לחה"ג ז"ל (חו"מ ת' קח) בשם הספר שער משפט (סי' כה), והבר"י תירץ דשאני שה"נ שהוזמו עדיו, שמתייאש משורו, לפי שלא יועיל מה שיוזמו העדים אחר שיסקל השור, אבל בממון דאפשר בחזרה אינו מתייאש זה שהפסיד בדין, דסובר שאם יחזור בו אח"כ הדיין ויתברר לו שטעה, יחזיר לו התובע המעות שלקח ממנו בטעות, והוא כמו שנתן לו על תנאי שאם הוא כן כמו שסובר יזכה בהמעות, (ותירוצו קצ"ע לפמ"ש התוס' בכריתות (דף כד) דאינו מתייאש לגמרי אי שרי בהנאה מחיים, אלא דזכה המחזיק בדמי השה"נ מה שהוא שוה יותר בחייו, וכיון דאיירי רק לענין דמי השור, אפשר בחזרת הדמים כשיוזמו העדים ועמ"ש התוס' בב"ק (דף ד) דגבי ממון לא שייך כאשר זמם ולא כאשר עשה כיון דאפשר בחזרה ומ"מ קאמר דכל המחזיק בו זכה, אך י"ל דכיון דהוקש מיתת השור למיתת בעלים, לא יתחייבו לשלם הדמים כשהוזמו אחר שכבר נסקל השור וע' תוס' סנהדרין ודף טו), ובבר"י שם הביא להקשות ממ"ש ההג"א בב"מ (דף סו) דמחילה בטעות הוי מחילה משום יאוש בעלים

וזכה מתורת הפקר, ולע"ד י"ל דשאני התם דהמוכר היה סבור שקנויה ללוקח והפירות שלו, ונתן מרצונו ודעתו ולא אסיק אדעתיה שיוכל להיות טעות בזה ומש"ה מתייאש המוכר ומוחל, וע"ש בהג"א וז"ל הכא הלואה ואיכא איסור ריבית הלכך מחילה דידיה לא הויא מחילה דפשיטא הוא דאילו הוה ידע דאית ביה שום נדנוד עבירה לא היה מוחל ע"ש, ומשום דאיכא אומדנא דמוכח וכאלו פירש להדיא שעל דעת כן מחל לו שלא יהא בזה נדנוד עבירה, וע' קדושין (דף מט) ובחו"מ (סי' רז סעיף ב), משא"כ במוכר פירות דקל לחבירו דליכא איסורא וליכא אומדנא דמוכח לכל שלא היה מתרצה ליתן לו הפירות, ולא הוי כפירש להדיא שעל דעת כן הוא נותן לו, והגם דההג"א לא מפרש כר"ת דלא חשיב מחילה בטעות משום דנהי דיכול לחזור מ"מ אין לו לחזור כי היכי דליקו בהימנותא, וס"ל לההג"א דגם זה הוי מחילה בטעות, מ"מ סל להההג"א דהכא ליכא אומדנא דמוכח, ומש"ה כשנותן לו ע"פ פסק הדיין שטעה בדבר משנה והיה מוכרח ליתן לו, הוי אומדנא דמוכח שלא נתן לו רק אם הדין עמו, ואינו מתייאש בממון שאפשר בחזרה וע"ש שהביא מ"ש בתשו' הרא"ש כששמעון היה סבור שחייב לראובן וקבל במעמד שלשתן ליתן ללוי ואח"כ עיין בחשבונו שטעה שלא היה חייב לראובן כלום, ובש"כ (סי' קכו ס"ק עב) שאם מברר הטעות בעדים צריך להחזיר אף מה שכבר נתן ולא קנה מטעם יאוש בעלים, ועפמ"ש י"ל משום דהוי אומדנא דמוכח וכמו שפירש שנותן על תנאי אם הוא חייב לראובן, וכן מיושב מה שהביאו ממ"ש בסנהדרין (דף פז) ובפרש"י דאי תפסי יורשין ממון הרוצח ופטר ליה זקן ממרא וקדשו בו את האשה אינה מקודשת, ולא קנו מטעם יאוש בעלים, וא"ש מ"ש הר"ן נדרים (דף פה), שאין מוצא שאלה בהפקר, ולא דמי למ"ש התוס' בגיטין (דף מז), דשאני התם דאיכא אומדנא דמוכחא וברור הדבר שלא הפקיר אדעתא דא"י, ובל"ז ניחא לפמ"ש בירושלמי דפאה (פ"ד ה"ה) דר' יוחנן מוקי כאוקימתא דרבה, ודלא כדמוקי בגיטין שם, ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' מא) די"ל דהירושלמי לטעמיה גבי עבד שהוזמו עדיו, דס"ל דשיטת ר' יוחנן שזכה בעצמו, ובלא"ה מיושב דארמאי צריך יותר כוונה לקנות היכא דליכא דעת אחרת מקנה ע' טוי"ד (סי' קלב) ומש"ש, וכשנתן פאה לירק לא חשיב הפקר לפטור ממעשר כמ"ש התוס', משום שלא הפקיר מרצונו אלא שהיה סבור שמחויב ליתן פאה לירק, ועמ"ש ההג"א בההיא דב"ב (דף מא) דהדר גודא בארעא דלאו דיליה, דלא הוי מחילה אלא דסבר שאינה שלו ונמצאת שלו, וה"נ היה סבור שהוא של עניים ונמצא שהוא שלו, משא"כ התם בנדרים (דף פה) שמדעתו ורצונו אסר על עצמו בהנאה ומשעה שאסרו ע"ע הפקירו, וע' רשב"ם ב"ב (דף קלב) בהא דתקרע כתובתה ותעמוד על מתנתם דלא הוי

מחילה בטעות, דההיא מתנה גמורה היתה באותו שעה יע"ש, וע' ירושלמי פ' החולץ ופ"ט דב"ב גבי זכין לעוברין, די"ל דמשום יאוש בעלים נגעו בה, וזכו הגם דהוי הפקר בטעות, וביארתי באה"ר שם די"ל דהיינו משום דהתם קודם שהפילה אפשר שלא היתה עומדת להפיל, וכן מצינו שכתב הנמ"י ר"פ החולץ דלא אמרינן תגלי מילתא למפרע כיון די"ל דאח"כ גרם לה דבר שתפיל, ועמ"ש הבר"י שם להוכיח דמהני יאוש בטעות מיאוש דאבדה דהוי יאוש בטעות, שאילו ידע היכן מונחת האבדה לא היה מתייאש, ולענ"ד י"ל דשאני התם שלא נתברר שהיה בטעות למפרע, דבהאי שעתא היה אפשר שלא ימצא ולא יוחזר לו לעולם, ובשעת יאוש היתה אבודה ממנו, וע' רשב"א קדושין (דף כג) ד"ה דאקני, שהראב"ד פירש טעמא דר"מ, משום דיד עבד כיד רבו לזכות לאדון ולא לחוב לו, וס"ל דכשנתנו לעבד כאילו נתנו לרבו, וכשהתנה עם העבד כאלו התנה עם אחר יע"ש, ותמוה דהא באותה מתנה כפל תנאו שאינו נותן לזכות האדון רק להעבד, ושאם יקנה רבו לא תהא מתנתו מתנה, ולשיטת הסוברין דמהני יאוש בטעות, י"ל דס"ל לר"מ שהנותן סלק עצמו והתייאש מן המנה, וזכה העבד מהפקר וקנה עבד קנה רבו, ומה שהתנה עם העבד כאילו התנה עם אחר, ואין בריצוי העבד כלום, וע' ט"ז (סי' רנו סעיף ב) עמ"ש דזכה במנה של יתומה ליתומה, דאם לא זכה מכח המתנה זכה מכח הפקר, והקשה דנימא שלא נתכוין לזכות אלא בתורת מתנה, וע' ע"ז (סי' רסח) ממ"ש (סי' לא): **וגוף** מ"ש התוס' וההג"א בההיא דב"ב (דף מא) בעובדא דרב ענן (ולא ס"ל כהרשב"א דהיינו לפי שלא כיון לקנות וצריך כוונה להקנות), לכאורה שאני התם דהוי קרקע וצריך מעשה וקנין ועמ"ש הב"ח (סי' עג אות לא) דהא דקאמר והא קא אחיל ליה, הגם דלא שייך מחילה בקרקע שהוא בעין, ה"פ דאחיל ליה התביעה כיון דסייעיה בגודא יע"ש, וכיון דהיה בטעות לא היה מעשה להקנות, משא"כ בפירות דקל דמהני מחילה בעלמא (ואף כשהן בעין קנאם כשנתנם בכליו, ע' ש"מ, ומהני מחילה על דמי הפירות):

סימן עג

להרב הנ' הנ"ל

מה שהקשה רומע"ל במכתבו עמ"ש התוס' ביבמות (דף עט) ד"ה בימי ר' בקשו להתיר נתינים, דאין זה מבטל דברי ב"ד חבירו דהפקר כו', מהא דפריך בגיטין (דף לו) אי איישר חיליה אבטליניה, והא אין ב"ד יכול לבטל כו', כבר הקשה זה במגן אברהם ה' מגלה (סי' תרצ ס"ק כב) וז"ל וביבמות (דף עט) כתבו דבדבר שבממון יכולים לבטל דברי ב"ד חבירו משום דהפקר כו', ולכאורה לא משמע הכי בגיטין (דף לו) גבי פרוזבול, ומיהו י"ל דהתם

הוי מלתא דאיסורא שעי"ז נמנעין מלהלות עכ"ל, וכן הקשה הפנ"י שם ותירץ דפרוזבול נמי מלתא דאיסורא, וחזר והקשה לפמ"ש הכ"מ (פ"ב מממרים) דפרוזבול לאו משום מיגדר מילתא נתקן [ומ"ש הפנ"י, דשאני הכא שביטול הפרוזבול הוא להחזיר הדבר לדין תורה כיון דאכשור דרי, י"ל דבשביעית בזה"ז אינו להחזיר לד"ת], ותירוץ המ"א והפ"י צ"ע לענ"ד, דהא גם במה שבקשו להתיר נתינים הוי ענין מגדר מילתא דאיסורא, לפמ"ש התוס' דדוד גזר עליהן עבדות כדי שלא יתחתנו בהם ובימי ר' בקשו להתיר ולהפקיע שעבודם ויותרו להתחתן, ומ"מ קאמר דהפקר כו' ויכולין להפקיע השעבוד, ומ"ש כבודו די"ל לפמ"ש התוס' ביבמות (דף פט) דמן הטמא על הטהור ל"ל דאפקוה מרשותיה בשעת הפרשה, כיון דבתר הכי נמי שלו הוא ועליו לתקנו, וה"נ לא שייך ענין הפקר ב"ד גבי שמטה, כיון דתלי ליה עד דא"ל אעפ"כ ונשאר לו זכות בממון, דברי כ' תמוהין דהא מפורש בגמרא דתקנו דתשמט בזה"ז מטעם הפקר כו':

ויש ליישב לענ"ד, לפום דפרש"י ד"ה לבטולי להושיב ב"ד אי אכשור דרי שלא יהיו מונעין מלהלות נבטל את תקנת הלל שאפי' כתב פרוזבול ישמט, ומבואר מזה דאי לדרי עלמא תיקן, אין יכולין לבטל גם כדאכשר דרא, וכבר הביא הפנ"י דלשיטת הראב"ד (פ"ב מממרים) יכולין לבטל כשנתבטל טעם התקנה, ודצ"ל דחיישינן שיחזור הדבר לקלקולו, ולענ"ד י"ל דה"פ דאי לדרי עלמא תיקן, נהי דכי אכשר דרא לא יכתבו פרוזבול אכתי אם יחזור הדור לקלקולו, הדר יתחילו לכתוב פרוזבול כתקנת הלל ולא יצטרכו לתקנה חדשה, משא"כ אי לדרא דידיה הוא דתיקן, רק שנשארה התקנה מעצמה, ממילא כי אכשר דרי יתבטל לגמרי תקנת הלל, ושגם אם יחזור הדור לקלקולו לא יכתבו פרוזבול עד שיעשו מחדש תקנה לכתוב פרוזבול, ושפיר קאמר הגמ' דאי לדרי עלמא נמי תיקן אין ב"ד יכול לבטל כו', וכן פריך עמ"ש אי אישר חילי אבטליניה והא אין ב"ד יכול לבטל כו', וכמ"ש התוס' ביבמות (דף צ) ד"ה אזיל, דל"א הפקר כו' במקום שאין סברא שיפקירו ממונו, וה"נ כשיחזור הדבר לקלקולו לא יסכימו ב"ד שיופקע החוב, ולמה יבטלו דברי ב"ד של הלל, וא"כ כשיחזור לקלקולו לא יצטרכו לתקן מחדש (וז"א בגדר ביטול רק דלא תיקן ע"ז ומ"מ צריך ב"ד), והפנ"י כתב דלהראב"ד מ"ש לבטולי היינו כדלא אכשור דרי ורק משום עולבנא דדייני, וא"כ שאני הכא דהוי ביטול דברי ב"ד חבירו לגמרי שהגם שנמנעו מלהלות אין חוששין לתקנתם, משא"כ התם בימי ר' שבקשו להתיר נתינים, שדוד גזר עליהן לפי שראה אכזריותן ושאין ראוין לדבק כו', ובימי ר' חזרו למוטב ודבקו במדות טובות, וגם כבר נטמעו בהן ע' קדושין (דף ע) דראי נתינאי, ולזאת רצו להפקיע שעבודן, ובלא"ה פריך הגמ' שפיר על שמואל דקאמר אבטליניה,

והא אין בית דין יכול לבטל כו', דשמואל, לא נסמך ע' ב"מ (דף פו) שמואל ירחינאה חכים אתקרי ורבי לא יתקרי (ובת' הגאונים והרמ"ע דהיה כן לפי שהיה בעל מום יע"ש), והגם דהלכה כשמואל בדיני וע' ב"ק (דף צו), מ"מ לענין הא דמה אבות מנחילין כו' בעי סמיכה, והיינו דקאמר נ"מ לבטוליה דאי לדריה תיקן יכולין גם ב"ד שאינן סמיכין לבטל התקנה, ומייתי משמואל דאמר אבטליניה, אף שלא היה סמוך, ואינו דומה לב"ד של ר', ואולי זה שאמר אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה, אף שלא יוכל להגביר בחכמה על הראשונים ע' עירובין (דף נג) לבן של ראשונים כו', מ"מ כשיוסמך מר"ג שבבבל, יהא לענין זה כחו גדול יותר מהלל, כמ"ש התוס' בסנהדרין (דף ה) דלענין הפקעת ממון עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שבאין מהזכרים כו' ועדיפי מהלל יע"ש, וע' ב"מ (דף צו) רש"י ד"ה נימעלו ב"ד שבאותו דור כו' כמו שתקנו לו הם קנין זה, ומוכח מזה ג"כ דלענין ממון יכולין לבטל דברי ב"ד הקודמין, ומש"ה סד"א שימעלו ב"ד שבאותו דור שהניחו התקנה ולא בטלוה:

ובענין מ"ש שנשאר לו זכות בממון, עמ"ש בספרי אה"ר (סי' מ) עמ"ש הר"ן במה שמזכהו קרקע כל שהוא וכותב פרוזבול, לפי שהדבר בעצמו זכות, אף שנמשך ממנו חוב כו', די"ל שאינו חוב גדול, דהא על הלוה לקיים מצות פריעת בע"ח וכדפרש"י כתובות (דף פו) שיהא הן שלך צדק כו', ושייך זה גם בשנת השמטה, ומש"ה לפרש"י כופהו שיאמר אעפ"כ כו', ולא נפקע מצוה וחובת גברא, רק ענין התביעה ונגישה ושעבוד, ומ"ש אל יאמר בחובי אני נותן לך כו', מ"מ עליו לקיים דבריו דהן שלך צדק, ויתן לו בדרך מתנה, ומתחלה אינו כופהו להחזיר ולומר אעפ"כ כו', דא"כ מבטל מ"ש לא יגש וגו' [וגם י"ל עפמ"ש בב"מ (דף מט) ובכתובות (דף קב ד"ה אליבא) כתבו התוס' שהנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אע"ג שלא הגיע לידו משום דסמכא דעתיה וגמר ומקני, וה"נ כשא"ל במתנה אני נותן לך, סמכה דעתיה של המלוה כיון שבעצם מגיע לו המעות, וממילא אסור לחזור בו, ומש"ה כשחוזר בו כופה שיאמר אעפ"כ], וא"כ מוטל חיוב מוסרי על הלוה לשלם, וז"ש פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר וגו' וירע עינו באחיו האביון ויחשוד בכשרים ולא יתן בהם אומן ויקפוץ ידו מלהלות, בידעו שלא יוכל לנגוש בם ולתובעם ולירד לנכסיהם, והישר לב יאמין בתומת וישרת לב העני שיקיים מעצמו מצות פריעת בע"ח, גם כשלא יוכל לתבוע ממנו, וכאשר נתקלקל מעשה העם ונמנעו מלהלות זא"ז, וגם רבים מהלוים לא נזדהרו לקיים המצוה המוטלת עליהם באין נוגש, וננעל דלת בפני לווין, עמד הלל והתקין פרוזבול, וגם חפץ התורה הוא שישלמו רק שלא יגוש בו ורבים מחכמי אה"ע התפלאו על חוקי התורה הקדושה אשר הכריחה העשיר

להלות להעני, לבל יחשב לבליעל, ונתנה חופש ורשות להלוה שלא ישלם להמלוה כספו, וה' לאפוחין הרחיב לדבר מזה, ולפי האמור אין מקום לתמיהתם, ומשפטי ה' אמת צדקו יחדו]:

ועפמ"ש התוס' ביבמות (דף פט) הנ"ל, יש ליישב לענ"ד מ"ש הרשב"א בשבועות (דף לא) ד"ה משחק בקוביא מדאורייתא מחזי חזי, והקשה דהא לא חייבתו תורה על מה שאינו מגיד עדותו, אלא כשמפסיד לתובע ממון בכפירתו, וי"ל דמשחק בקוביא ופסולי דרבנן מהני עדותן לענין דאי תפיס ואפי' בעדים לא מפקינן מיניה, ותמהו האחרונים דהא השתא עדיין לא תפס והביאו מ"ש הרמב"ם פכ"א מעדות, ועפמ"ש י"ל דס"ל להרשב"א כהתוס' דכיון דמדאורייתא מהני עדותו מחייב, והוקשה להרשב"א דהא כיון דפסלוה רבנן, הוי כפסול מה"ת, דדוקא לענין מלתא דאיסורא י"ל דס"ל דמידי דרבנן אינו ענין למה"ת, משא"כ בדבר שבממון שהפקיעו זכותו ויליף מקרא שהפקר כו', ותירץ הרשב"א דמהני עדותן דאי תפיס לא מפקינן מיניה, וכיון שלא הפקיעו זכותו לגמרי ליכא ענין הפקר כו', וכמ"ש התוס' ביבמות הנ"ל, וממילא הדר י"ל דס"ל דאזלינן בתר מה"ת, ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' מג) די"ל דרב פפא לטעמיה בשבועות (דף לז) דלא קאמר טעמא דהכופר במלוה שיש עליה שטר פטור משום דהוי שעבוד קרקעות עמש"ש, ובזה נסתר לענ"ד מ"ש הגרע"א (ת' קנג) להוכיח דר"פ סבר דשע"ק אינו כקרקע, די"ל דג"כ סבר שאין נשבעין על כפירת שע"ק, אלא דלטעמיה דאזיל גבי משחק בקוביא בתר מה"ת, וא"כ ע"כ מיירי במחל השעבוד, דאלת"ה גם ממין שיש עליו עדים הוי שע"ק, והגם שכ' התוס' דבתר תרווייהו אזלינן לחייבו, דכיון דמדרבנן מועלת עדותו יש כאן הפסד ממון במה שלא העיד, היינו דכל שהפסידו ממון, הגם שגרם זה תק"ח שהכשירו לעד מיתה, סוף סוף הוי כפירת ממון, ולעולם חשיב שע"ק לפום דאזיל בתר מה"ת, והגם שחכמים הפקיעו השעבוד לא חשיב כמחל השעבוד, ובפרט דלא שייך סברת הפקר ב"ד, כיון שלא הפקיעו זכותו בהממון והחוב, והפקיעו רק השעבוד, ומ"ש התוס' בב"מ (דף ד ד"ה אין) דכיון שהפקיעו חכמים כו', היינו דוקא למ"ד דלא אזלינן בתר מה"ת, והתוס' בשבועות כ' ליישב דמשכחת חיוב שבועה מה"ת (קודם שהפקיעו חכמים כו') כשמחל השעבוד, ור"י לא מצי מיירי הכי דא"כ ה"ה במלוה בשטר (ומ"ש המחנה לוי דבשטר ל"מ מחילה ע' ירושלמי פ"ק דגיטין (וסי' יב), רצ"ע לע"ד דלהמפרשין טעמא דממה שאינו מחזיר השטר נראה שאינו מוחל בלב שלם, שייך זה דוקא כשמוחל החוב (בשלמות) ולא כשמוחל רק השעבוד קרקע, וגם להסוברין דהיינו משום דהוי כגבוי ע' תוס' סוטה (דף כה), ל"ש זה במחילת שע"ק לבד], וקצת

י"ל דדוקא לסברת ר"ה בריה דר"י דקאמר שטרא נמי עביד דמרכס, ס"ל שכל כתיבת השטר (ולא הלוה בע"פ בפני עדים) הוא בשביל השע"ק ומש"ה חשיב שע"ק, אבל לר"פ דקאמר שטר הא מנח, אין הכרח דכוונתו להשע"ק, אלא בשביל שהוא דבר המתקיים ומש"ה ס"ל דאינו שע"ק לפי שכולל גם חיוב מטלטלין, ומש"ה פרש"י (דף לב) ד"ה ש"מ שהכתובה אינה נגבית אלא מן הקרקע, דאי גובית מטלטלין מאן לימא שכוון רק להשע"ק, דהוא מוכרח לכתוב השטר כתובה (ואצ"ל כמ"ש הגרע"א בפרש"י הנ"ל):

ועפמ"ש מיושב מה שהקשה מהרי"ט אלגאזי פ"ה דבכורות עמ"ש הש"כ יו"ד (סי' קיט ס"ק כז) במוכר דבר איסור מדרבנן ונודע האיסור אחר שאכלו, אמאי לא יאמר הלוקח להמוכר לא הפסדתיך אלא שיעור דמי טרפה, כדקיי"ל במוכר איסור הנאה מדרבנן ואכלו שיחזיר הדמים ללוקח, והמקדש בא"ה דרבנן א"מ, וע' ב"ק (דף קיא) גבי כהנים בגזה"ג, דהגם דחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק מדרבנן, לאו כלום יהיב להו ע"ש, ועפמ"ש י"ל דשאני א"ה, דגם להסוברין שיש זכות לבעלים בא"ה אכתי אין בו דין ממון ע' סוכה (דף לה), ומש"ה גם כשהאיסור מדרבנן נפקע זכות בעלים ומטעם הפקר כו', משא"כ באיסור אכילה שלא נפקע זכות בעלים, הדר הוי כמ"ש התוס' יבמות הנ"ל, דכיון דלא אפקוה מרשותיה ליכא ענין הפקר כו', והדר הוי כאיסור דרבנן בעלמא שאינו ענין למה"ת (ובפרט דבשוגג א"צ כפרה מה שאכל דבר איסור מדרבנן), וגם אי שייך הפקר לחצאין כמ"ש התוס' בכריתות (דף כד) ובב"ק (דף כ), מ"מ ליכא ענין הפקר ב"ד אלא היכא שהפקיעו לגמרי מרשותיה כמ"ש התוס' שם, ועמ"ש התוס' בב"ק (דף עב ד"ה דאס"ד) לענין א"ה מדרבנן, והתם בלא"ה י"ל דר"מ לטעמיה דמשוי לשל דבריהן כשל תורה כמ"ש בירושלמי פ"ק דפסחים ה"ח, ועמ"ש התוס' בב"ק (דף סז) עמ"ש בגיטין (דף נה) מברייתא דענוש כרת על שחיטה בחוץ, ולא מוכיח דיאוש קני מדפטור מדו"ה, ועפמ"ש י"ל דגם כשקונה מדרבנן נפקע מרשות בעלים בשעה שטבח ומכר (הגם שלא זכה גנב דבאיסורא אתא לידיה), לזה הוצרך להוכיח מדענוש כרת וסד"א דל"ש טעם הפקר כו' לעשות שאינו זוכה כזוכה ושיקנה הקדש מה"ת, ודחי דכרת שע"י דבריהם דאוקמוה ברשותיה, ואף אי ל"מ בעלמא משום דליכא כוונת קונה (וכעודר בנה"ג וכסבור שלו הוא), הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי, וגם לא אתא באיסורא ליד הקדש, ומש"ה הוא ברשות הקדש ע"י ההפקר ב"ד, וע' ב"ק (דף ס"ח תד"ה הוא דאמר) דאפקעינהו מרשות ע"ה כדי שלא יהא נכשל ואוקמינהו ברשות זה שיכול לחלל דהפקר כו', וע' ב"מ (דף ע' רש"י ד"ה בב"ד) שיש להם כח כו' יע"ש, ועמ"ש התוס' בסוכה (דף ג) ד"ה דא"ל דמשום דגזרי שמא ימשך אחר שולחנו קאמר לא קיימת מצות סוכה מימיך

דאפי' מדאורייתא לא קיים, ולכאורה י"ל דב"ש לטעמייהו דס"ל כר"א שאין י"ח בסוכה שאינה שלו וכדמוכח (דף ט), וכיון שפשע ועבר על תק"ח הפקיעו זכותו בסוכה והפקר כו', ומש"ה לא י"ח סוכה אף מה"ת, ויקשה מאי מייתי מזה הש"ס בברכות (דף יא) לענין ק"ש, וי"ל דס"ל להש"ס דה"נ תו לא יצא חובתו אף מה"ת וכמ"ש בירוש' דחלה ופי"ג דשבת אלה המצות אם עשיתן כמצוותן הן מצות ואם לאו אינן מצות, וכיון שעשה כדברי ב"ש, לא קרא שמע כמצותה:

סימן עד

ב"ח יום ה' י"ב כסלו תרנ"ג ברעזי. כבוד הרב הגדול מו"ה מנחם מענדל נ"י נאיי בנאוואמינסק קבלתי מכתבו ע"ד השאלה באיש שהרגיש כאב בביעא ימנית ונתנפחה, והרופאים הוריקו ממנה כמה פעמים ליחות מימי כמראה השעוה, ואחר ימים נתגדלה כבתחלה, ואז עשו אפעראציאן וכרתוה, והאיש מטופל בבנים וחלוש בבריאות, ואם יצטרך לגרש אשתו הדבר נוגע כמעט לחייו, והאריך כ"ת בקונטרסו לפלפל והביא דברי הגאונים האחרונים ולמלאות בקשתו הנני להשיבו מעט ממה שיש לברר בזה.

הנה להרמב"ם חשיב זה בידי שמים וכשר, וגם להרא"ש שכתב דליקוי שע"י חולי חשיב בידי אדם, הא כתב שם שאנו רואין כמה בנ"א שנכרת מהן ביצה אחת ומולידין ולא מסתבר לומר צא וחזר על בניהם מאין הם, ומ"ש הרא"ש דבירושלמי משמע שאינו מוליד, בודאי אין כוונת הרא"ש לסתור דבריו הקודמין שיש הוכחה ברורה מהמציאות שמולידין, וכוונת הרא"ש שהביא לשון הירושלמי כל שאין לו אלא ביצה א' ואינו מוליד כו' [דלא כגירסת הירוש' שלפנינו "אינו" בלא וא"ו] דהיינו שתלוי באופן איכות החולי והדלקת והקלקול ואופן הכריתה כעין מ"ש בירוש' שהוא מהלכות הרופאין, וקאמר הירוש' דגם כשהוא באופן שאינו מוליד מ"מ כשר לבא בקהל, ובאופן כזה מיירי ההוא דאתא קומי דר' אמי וא"ל את שריית ליה אלא הוי ידעת דלא מוליד, ומ"ש בלשון הרא"ש אבל משמע שאינו "מוליד" ומשמע מלשונו שהוא סתירה למ"ש מקודם, י"ל דהיינו לפי שכתב מקודם דאע"ג דקאמר שאינו אלא כס"ח וכשר מ"מ אית ליה רפואה ופעמים שמוליד מדמכשר ליה, ודלא הוה מכשר כדלא אפשר שיוליד ע"ז הביא הרא"ש דבירוש' מוכח דגם כשאינו מוליד כשר לבא בקהל, ויש פלוגתא בזה להלכה, ואם לפי איכות הקלקול והכריתה וזהירות ותחבולות הרופאים במלאכתם הוא יכול להוליד, הכל מודין שמותר לבא בקהל, ושפיר מחזיק ההוכחה שאנו רואין ב"א שנכרת מהן ביצה א' ומולידין, וכן מוכח כפירושי ממ"ש האו"ז דחזינן שמולידין אף כשנכרת ביד"א והביא

ראיה מהירושלמי, ולא כתב דהירושלמי חולק ע"ז, וגם הא כתב הרא"ש דהש"ס דילן יכול ר"ת לפרש דאיירי ביד"א, וא"כ ס"ל להבבלי שמוליד וקיי"ל הכי, ומסייע ממ"ש דחזינן שמולידין ודלא מסתבר כו', [וע' נדה (דף כב) שאלו לרופאים כו' ובת' הרא"ש (כלל ב' סי' ח) ומ"ש במק"א (לעיל סי' סג וע' גיטין דף יט) והרופאים בספריהם מעידים שמולידין] והגם דמשמע בלשון התוס' דלהירושלמי א"א שיוליד, הא התוס' פסקו דכשר וכיון דלהש"ס דילן והתוס' ורוב הפוסקים מולידין, וגם להירושלמי י"ל דמשכחת שיוליד אם נזהרו בכריתתו, יש לצרף מה דחזינן שמולידין, שנראה מזה שהרופאים עתה בקיאין ומומחין להזרהר במעשה ואופן הכריתה [ודדוקא כשנתקלקל ביותר וכרתו מי שאינו מומחה ולא ידע להזדהר במלאכתו סבב לפעמים שלא יוכל להוליד]:

ובגוף מ"ש הרא"ש דמוכח מלשון פרש"י דביד"ש היינו ע"י רעמים וברד או לקוי ממעי אמו ודאם אירע בו חולי ונסתרס פסול, כבר תמה ביש"ש ותפארת שמואל דהא רש"י גופיה פירש לעיל דמחמת חולי הוי ס"ח ביד"ש, וכן לעיל ד' כ' פרש"י ד"ה סריס אדם, שסרסו אדם ולא מחמת חולי נסתרס מאליו, ויש ליישב דכשבא ע"י דלקת וחולשה כללית בגוף חשיב ביד"ש, וכמ"ש ד' ע"ט אין לך כו' ס"ח שעה א' קודם למיתתו דיסורי מיתה מתישים כחו וקרי ליה סריס חמה שהחולי כוללת בגוף החלישה כח ההולדה, משא"כ כשבא ע"י דלקת וצביית הבצים ובפרט אם נסתרס ביד"א לרפואת החולי, י"ל דחשיב זה ביד"א. אמנם גוף מ"ש הרא"ש להוכיח מלשון פרש"י, לכאורה צ"ע דהא י"ל דהא דפרש"י בד"ה ביד"ש ע"י רעמים וברד או ממעי אמו, היינו משום דקאי על מימרא דשמואל דביד"ש כשר, ומייתי הש"ס ילפותא דהיינו דקרינן פצוע ולא קרינן הפצוע, וס"ל לפרש"י דע"י חולי פשיטא דכשר שאינו בכלל פצוע דהוי ע"י מכת חרב וסכין, כדפרש"י ד"ה נפצעו כמו פצע מכת חרב וסכין, ודוקא ע"י רעמים וברד שפוצעין כרגע וכעין הפציעה בידי אדם, אצטריך ילפותא להכשיר ממ"ש לא יבא ממזר וגו', וכן הוצרך לאשמועינן דגם כשנפצע ביד"א ממעי אמו כגון בכניסת ידי המילדת [ובת' הגאונים דשמואל ר' לא יתקרי שהיה בעל מום כמ"ש בבה"ג גיטין כו' דלמא מטאי לי רישא דשוטה ע"ש), מ"מ כשר משום דלא קרינן ליה הפצוע דהיינו פצוע מעיקרא ממעי אמו, ולעולם י"ל דכשנתקלקל ע"י חולי ודלקת פשיטא שאינו בכלל פצוע וכשר, וע' יש"ש בשם הר"א ממיץ דהא דאסתתם גובתא כו' קאי על הולד והבעל כשר (א"נ דמיירי ע"י ליקוי), עוד יש ליישב דכיון דיליף מדכתיב לא יבא ממזר מה להלן בידי אדם כו', ובירושלמי קאמר אית תנוי תני בין ביד"א ביד"ש פסול כו' מה ממזר ביד"ש אף פ"ד ביד"ש וממזר ביד"ש יצירתו מן השמים, וע' נדה (דף לא) שלשה שותפין באדם וע' ב"ק

(דף כה תד"ה ק"ו) וסנהדרין (דף צא) נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה כו', וע"ש בפרש"י ובמד"ר נשא פ"ט שצר צורת העובר בדמות כו' יע"ש, ממילא כשר לכ"ע כשהוא ביד"ש לגמרי ודוקא היכא שביד"א וביד"ש יחד גרמו שיהא פ"ד דמי לממזר, וא"כ י"ל דהא דקאמר בירושלמי הרי שעלת חטטין מי מחכך בה או מסיית והרי הוא ביד"א כמו שהוא ביד"ש, ודהא דתניא ביד"ש פסול היינו כשבא בידי שמים מה שנפצע ע"י אדם וכגון שעלה לו חטטין בביציו וכשהוא מחכך נימוס, וכיון שתחלתו ע"י חולי שהוא ביד"ש קרי לה הך תנא ביד"ש, היינו בשיטת ר"י בר בון דמה ממזר ביד"ש כו', והיינו כשיש ענין שיתיף ביד"א, ויל"פ ג"כ שע"י חיכוך בידיו עלת חטטין ומזה בא החולי שגרם קלקולם ובא מתחלה ביד"א בגרם החיכוך, וכ"ז להירושלמי לשיטת הברייתא השנייה שגם ביד"ש פסול אבל לברייתא ראשונה וביותר לשיטת הבבלי דממזר נחשב ביד"א ודביד"ש כשר, כשר כשתחלתו ע"י חולי גם כשגרם מתחלה ע"י חכוך, ועפ"ז מבואר דמ"ש הרא"ש דמשמע בירושלמי דלקוי שע"י חולי חשיב ביד"א הויא בירושלמי בפלוגתא, ולשיטת הבבלי חשיב לה ביד"ש, וגם כשחלה בפשיעתו ע' ב"ב (דף קמד) וכתובות (דף ל) אינו אלא גרמא ולא דמי לממזר שביד"א בפועל (וע' תוס' ר"ה דף ט"ז ואה"ע סי' קנו), ובזה מיושב מ"ש הישי"ש דמוכח מהירוש' כפי' הרמב"ם דע"י חולי חשיב ביד"ש, ותמה הקרבן נתנאל דהא בירושלמי מפורש להיפוך דהא דקתני ברייתא דביד"ש פסול איירי שעלתה חטטין באברי זרע והומסו או נחתכו ע"י אדם, ועפמ"ש מיושב דכיון דחשיב לה לביד"ש אלא דס"ל להך ברייתא דגם כה"ג פסול ממילא נשמע דלשיטת הבבלי (ובברייתא קמייתא דירושלמי) גם כה"ג כשר, דגם זה הוי בכלל ביד"ש:

ועמ"ש הח"ס (אה"ע ת' יז) בהא דפריך הש"ס ביבמות (דף עט) מכדי שמעינן לר"ע דאמר חייבי לאוין כו' דקשה אמאי לא מתרץ הגמ' דמיירי ע"י חולי או ששתה כוס עיקרין לפמ"ש התוס' בסוטה (דף כו) דרשאי לקיימה, ויש לתרץ דמהמבואר במשנה לחלק בין ס"א לס"ח ולא חלקה המשנה בין כשהיה לו שעה"כ ובין כשהיה לו שעה"כ [דהא גם ס"ח משכחת שהיה לו שעה"כ וכמ"ש שלא נעשה בעלה ס"ח שעה א' קודם למיתתו, ומתני' הוא דמיירי כשלא ראה שעה א' בכשרותו], מוכח דמתני' קמ"ל דגם ס"א דהוי חייבי לאוין וגם אי מיירי שנשא אחיו כו' עכ"פ חמיר שאסור בישראלית] חולץ וחולצין לאשתו, וכן קמ"ל דהגם דס"ח מותר בקהל מ"מ כשלא היה לו שעה"כ לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ומש"ה שפיר מכריח הש"ס דמיירי בס"א שהוא מחייבי לאוין, ולא בשתה כוס עקרין וכה"ג שמותר בקהל דא"כ ליכא רבותא בזה, וא"כ הדר יקשה על לשון המשנה שהזכירה חילוק בין

ס"א וס"ח ולא כתבה בלשונה העיקר דכשהיה לו שעה"כ חולץ כו' [וע"י חולי דהוי ביד"ש אינו בכלל לשון ס"א]:

וע' סוטה (דף כו תד"ה אשת) שהקשו וז"ל רש"י פי' בס"ח ולא בס"א שאסור לקיימה ולא ידעינן מנלן דס"א כגון ששתה כוס עקרין דאסור לקיימה, אי משום האי ברייתא דמייתי ביבמות (דף כ) פ"ד וכ"ש ס"א והזקן כו' אסור לקיימה, הא קתני נמי זקן וכי זקן אסור לקיים אע"כ אפ"ד וכ"ש קאי יע"ש, ואפשר ליישב פרש"י דמכריח דקאי נמי על סריס אדם, דאלת"ה יקשה למאי נקיט ס"א דהא כיון דקתני דפ"ד וכ"ש שאסור לקיימן או חולצין או מייבמין, נדע במכ"ש דס"א שמותר לקיימה חולצין ומייבמין ובשלמא זקן אצטריך למתני ולאשמועינן דהגם שרשאי לקיימה והוא בר אישות מ"מ מצותן לכתחלה בחליצה [גם בזמן שהיתה מצות יבום קודמת] אלא שאם בעלו קנו, אבל הא דקתני ס"א הוא מיותר דהא נדע לה במכ"ש מזקן שמצותן בחליצה, ועכצ"ל דקמ"ל דגם ס"א אסור לקיימן, וכן פרש"י ד"ה אסור לקיימן לאו אזקן קאי, ומפרש דקאי נמי על ס"א ומשמע דה"ה כשהוא ע"י השקאת סם וגרמא, אמנם לכאורה אין הכרח לומר דלפרש"י אסור לקיימה כששתה כוס עיקרין, והא דלא ניחא לפרש"י לפרש דאשת סריס שותה היינו כששתה כוס עקרין, י"ל דהיינו משום דקאמר הגמ' פשיטא מהו דתימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קמ"ל, וס"ל לפרש"י דלא מצי מיירי בשתה כוס עקרין, דא"כ פשיטא דהוי בכלל מבלעדי אישך שהוא רק כזקן שנחלש כח הולדה, והח"ס כ' דשתה כו' לאו בר שכיבה הוא, ולכאורה י"ל דאדרבה הוי רק כזקן (והמשנה למלך פ"ב מסוטה הק' דהא י"ל כשנשא גיורת שפ"ד מותר בה, וי"ל דלא בעי אוקי בפלוגתא וע"ש מהראב"ד פ"ה דעדיות דמשמע שיהו שווין דכתיב אליהם), ומדקאמר דאין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה בעלה ס"ח שעה א' קודם למיתתו מוכח דה"ה כשא"ר לשכיבה, וליכא למימר דכיון דגוסס ביד"ש חשיב כמת (ע' נזיר דף ב' ודף מ"ג וקדושין דף ע"ת סנהדרין דף ע"ח ובספרי אה"ר סי' מ"ב ועמ"ש התוס' ב"ב דף קע"ה וע' פסחים דף ע' ודף צ"ח ותוספתא פ"ה דעירובין וטוא"ח סי' שע"א) פשיטא דהוי אתחלתא דמיתה ולא פריך הס"ד אלא ממה שנעשה ס"ח קודם הגסיסה, ואז אפשר שראוי לשכיבה, דז"א דהא קאמר התם דלר"א פירוקא דרבא פרכא היא דהא ודאי סריסות של מיתה אין לו רפואה כו' יע"ש, וא"כ ליכא לפרש דמיירי מקודם גסיסה דהא רוב חולין לחיים ויש לו רפואה, ומוכרח לומר דפריך הש"ס שנעשה ס"ח סמוך למיתה ממש שהוא גוסס [ולשון הש"ס שעה אחת לאו דוקא שעה ממש וע' לעיל סי' נו], ודגם כשא"ר לשכיבה חולץ, דל"ל דקאמר רק לענין שחולצין לאשתו, דז"א דהא

פריך אמאי חולץ אפי' היתה לו שעה"כ אקרי כאן להקים כו' וע"ז קאמר דא"כ אין לך אשה כו', הגם דמזה מוכח רק שחולצין ומיבמין לאשתו ולא מוכח דאיהו נמי בר חליצה כשהיה לו שעה"כ הגם דהשתא לאו בר הקמת שם הוא, ועכצ"ל ל דכיון דקאמר שמעתי שהסריס חולץ וחולצין לאשתו והסריס לא חולץ ולא חולצין לאשתו ואין לי לפרש ושמע כן בקבלה, וממילא כיון דמוכח דכשהיה לו שעה"כ חולצין לאשתו מוכח דקאי עילויה מ"ש שחולץ וחולצין לאשתו ודה"ה כשא"ר לשכיבה (ע' ירושלמי שבת פ"ג ה"ג אם תראה סריס מחבק כו' וע' שבת (דף קי"ב קנ"ב) ופריך מכדי שמעי' לר"ע דאמר חייבי לאוין כו' דכיון שהיה בלאו אם היה ראוי לשכיבה לאו בני חליצה ויבום נינהו (והגם דאח"כ דחי דהתם כחישותא כו' צ"ל כמ"ש, והגם דמ"ש לא מיבם מיירי בבר שכיבה ע' דנ"ג ד"ה שאנסוהו, כולל כל גווני):

עוי"ל דכששתה כוס עקרין אינו בכלל ס"א ומודה רש"י שמותר לקיימה, והא דפרש"י בסוטה דלא מיירי בס"א שאסור לקיימה, היינו משום שע"י כוס עקרין אינו בכלל ס"א, והא דקתני ברייתא פ"ד כ"ש ס"א והזקן י"ל דפרושי מפרש לה איזהו פ"ד וכ"ש כשהוא ס"א, היינו ע"י אדם, אבל ע"י חולי וידש"ש מותר לקיים (וכן הא דאו חולצין כו' הוי דוקא בס"א), ומיושב הא דפרש"י דאסור לקיימן לאו אזקן קאי, וקאי שפיר עלה דס"א שאינו ענין בפ"ע אלא שמפרש דפ"ד היינו ביד"א דוקא, והא דפרש"י דף כ' וז"ל ס"א שס"א ולא מחמת חולי נסתרס מאליו והוי בלאו דבכלל פ"ד וכ"ש הוא כו', ג"כ י"ל דמפרש לה דהך ס"א היינו פ"ד וכ"ש וא"ש בפשוט הא דלא מוקי (דף עט) ע"י כוס עקרין דז"א בכלל ס"א (ואולי יש לו רפואה), וא"כ צ"ל דס"ל לפרש"י דגם פ"ד וכ"ש שע"י חולי בבציו (ולאו דוקא ע"י חולי כללי בגוף) חשיב כביד"ש, וממ"ש התוד"ה פ"ד וכ"ש וס"א, פי' ס"א לאפוקי ביד"ש שלא היה שעת הכושר, ומתחיל דיבור התוס' בפ"ד ולא בס"א משמע קצת דס"ל ג"כ דפרושי קמפרש, אך בסוטה לא פירשו כן (ועמ"ש דפ"ד מותר בנתינה כו' דהאי דלאו בר אולודי לא גזרו ביה רבנן, ודכשמוליד אינו פ"ד) ועכ"פ כיון שכתבו התוס' והרא"ש שאנו רואין בנ"א שנכרת מהן ביצה א' ומולידין כו' ובפרט ע"י אופני הכריתה ותחבולות הרופאים בזמנינו, ולהתוס' ורמב"ם ורוב הפוסקים מפורש להיתר וגם להרא"ש י"ל כן כמ"ש למעלה (ועמ"ש לעיל סי' מה) ובודאי יש להתיר בנ"ד, וכמו שהביא כת"ר להתיר בשם הגאונים האחרונים זצ"ל בתשובותיהם. והנני ידידו דו"ש והצלחתו מברכו בכל טוב אליהו קלאצקי

סימן עה

ב"ה יום ה' ט"ו אייר תרנ"ד מאריאמפאל ה' ישפות שלום וברכה לכבוד יד"ג הרב הגאון המפורסם לשם
ותהלה חריף ובקי בחדרי תורה כש"ת מוה' משה נחום נ"י
ירושלימסקי אבד"ק קאמינקא (פלך קיעב) בעהמ"ח ספר
שו"ת מנחת משה. אחד"ש הטוב באהבה, יסלח נא מעכת"ה אשר אחרתי להשיב כאשר בעת קבלתי מכתב כתר"ה לא הרשני העת להשתעשע בדברי כתר"ה הנחמדים, וגם עתה אין בכחי להאריך, ולמען כ"ת הרמה הנני להשיבו בקצרה הנלע"ד, בדבר המעוגן בן בנו של הרה"ק המפורסם שליט"א מראחמיסטריווקא, אשר יד ד' נגעה בו וזה שש שנים נשתטית אשתו ויש לה כל סימני שוטה המבוארים בש"ס ואינה יכולה לשמור גטה ולא את עצמה. ואין באפשרות להיות אתה בבית א', וכבר הפריז סכום רב מאד ברפואתה ולא עלתה ביד גדולי הפראפעססארין למצוא לה מזור ותרף, ובכל יום היא משתגעת ביותר, והמעוגן הנ"ל מלבד שלא קיים עדיין פו"ר, אין לו מי שישמשנו ולטפל בגידול בנותיו, והעלה כתר"ה להתירו מכבלי העיגון בהסכם ק' רבנים כשישיג ע"ז רשיון הממשלה הרוממה יר"ה, והביא כת"ר מ"ש הפ"ת ס"ק ט"ז בשם הגאון ריי"א ז"ל מטיקטין דלענין זה יש לסמוך על דעת הרמב"ם (שהביא בב"י סי' קכא) דלאו דוקא אותן הסי' שהוזכרו בש"ס ודה"ה בשאר דברים כשעושית דרך שטות, והאריך כת"ר בזה ודרש ממני להשיבו חות דעתי בזה:

והנה הכס"מ הוכיח כדעת הרמב"ם מדנקט שם בחגיגה (דף ג) איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבה"ק והמקרע את כסותו, והדר תני איזהו שוטה זה המאבד כל מה שנותנים לו, וקשה אמאי לא תני בקמייתא הך דהמאבד כו', ואמאי לא תני באידך להני ג' סימני שוטה, וההכרח לומר דלדוגמא בעלמא נקטינהו, והך ברייתא נקט הני לדוגמא והך ברייתא נקט הני סי', ולכאורה יקשה מזה לשיטת רבי' שמחה ויתר הפוסקים הסוברין דבעי' דוקא סי' המפורשים שם בש"ס, אמנם לענ"ד יש ליישב זה. לפום דקאמר התם בגמ'. דאי דלא עביד להו דרך שטות אפילו כולהו נמי לא, ומשום דגם מקרע כסותו משכחת שקורע בחמתו או למרמי אימתא אאנשי ביתיה וע' שבת (דף קה). משא"כ כשמאבד כל מה שנותנין לו, דא"א שיאבד הכל למרמי אימתא וכה"ג, והיינו דקא"ל איזהו שוטה כו'. שהוא סימן מבורר וא"צ לחקור אם עשה דרך שטות, ושאר הסימנין הוי דוקא כשעשאן דרך שטות, והא דקאמר הש"ס דאי הוה שמיעא ליה לר"ה כו' הוה הדר ביה, ודעכ"פ הוה הדר ביה מההיא דמקרע כסותו דדמיא להא, היינו משום דכיון דמיירי

כדעביד לה דרך שטות, הדר דמי מקרע כסותו למאבד מה שנותנין לו, דאי נימא דגם במקרע דרך שטות י"ל דבעל מתשבות הוא, כמ"כ שייך זה במאבד כל מה שנותנין לו (כמ"ש בירוש' שמא אחזו גנדריפס), ואין הבדל בין מקרע כסותו למאבד כו'. אלא כדלא ידעינן דעביד דרך שטות, והכא דמיירי דעבד דרך שטות רק די"ל דבעל מחשבות הוא, איכא למילף מקרע ממאבד כו'. ומיושב שיטת הסוברין דבעי' דוקא סימנים המפורשים בש"ס, כמ"ש מפרש"י נדה (דף מה), ועמ"ש הש"א דהגם דסגי מקרע כסותו. מהני צירוף הסימן דיוצא יחידי בלילה, משום דמקרע כסותו הוי סימן דוקא בג"פ, וקמ"ל דמצטרפי הא דיוצא כו' ולן בבה"ק ומקרע כסותו, הגם שעשה כל חד מינייהו רק פ"א, ויוצא יחידי כו' ל"מ אלא בצירוף כולן ולא כשעשה זה ג"פ, וגם י"ל לפמ"ש בתשובות השג"א שם דכיון שכולל לענין ד"מ דשוטה אין מקחו מקח, מודה ר' דדוקא כדאתחזק בתלתא זימני יע"ש, וא"כ לכל מילי חוץ מעניני ממון, מהני צירוף הסי' דיוצא כו' ולן בבה"ק (ע' יבמות דף פ' גבי סי' סריס, וע"א ד' ו' וברכות מ"ג), והנה כבר כתב המהרי"ט דהרמב"ם לא כתב אלא לענין עדות, כדמוכח מדלא כתב זה הרמב"ם אלא בהלכות עדות, ומשום דאפילו פתאים שא"י לכוין עדותם כו' לפי ראות עיני הדיין (וע' ת"י כריתות (דף יב) אי צריך שיכוין כו'), וע' מ"מ ה' שחיטה וקדושין, דשוטה היינו דוקא כהנך סי' דריש חגיגה, ומוכח דהמ"מ מפרש דלא כהכ"מ, ודדוקא לענין עדות כתב כן הרמב"ם (והש"ס נקט לה בחגיגה דכשאינו בר דעת גמור א"ר להתראות), ומ"ש כת"ר בקונטרסו דממ"ש התוס' ביבמות (דף קיג ד"ה יצתה) דהומ"ל דא"ב יודעת לשמור את גיטה ולא א"ע, מוכח דס"ל דהוי זה בכלל שוטה. לדעתי אין הוכחה מזה. דנהי דסתם שוטה הוי כשמקרע כו', מ"מ הומ"ל דלמ"ד מפני גרירה לא יוציא כשא"י לשמור א"ע גם כשיודעת לשמור גיטה. ובלשון הרמב"ם שלא ינהגו כו' שהרי א"י לשמור, משמע דפשיטא ליה דשוטה א"י לשמור וקצת משמע כדעת הכ"מ מדקאמר בנדה (דף יג) ושנטרפה דעתה, היינו שוטה, שנטרפה דעתה מחמת חולי, ולא משני דמיירי שאין לה סימני שטות, רק שנטרפה דעתה לענין זה שאינה יכולה לבדוק עצמה, אע"כ דגם זה הוי בכלל שטות, וע' כתובות (דף ס) ההיא שוטה הואי דלא עבדי נשי דחנקן בנייהו, ונשאלתי אמאי לא קאמר דשוטה אסורה להנשא אף כשמת בנה, ועכצ"ל שאין לה קדושין והשבתי די"ל דכיון דלא עבדי כו' ורק מחמת שטות עשתה כן להאביד פרי בטנה, אין תולין שעשתה כדי להנשא, ואין תועלת כשנאסור אותה להנשא, ובלא"ה שאני התם דהויא שוטה גמורה. והנה כבר העירו ממ"ש בב"ב (דף קנה) זיל אכול תמרי ושדי קשייתא בי רבא ע"ש ברשב"ם, וי"ל דכיון דהתם הוי פחות מבן כ' וצריך שיהא בקי בטיב משא ומתן, הוי זה סימן

והוראה שדעתו קלישתא ואין יודע בטיב מו"מ, ע"ש דקאמר דכיון דמסברו ליה כו'. ומצינו בכתוב שאמר אכיש החסר משוגעים וגו'. ובילקוט שאמר דהמע"ה מה הנאה לשוטה שמקרע כסותו והתינוקות משחקין בו כו', ושאמר אח"כ תן לי מעט מאותו השטות ע"ש, ואפשר לפי שלא עשה עצמו כשוטה גמור שמקרע כו' רק שהוריד רירו, ולז"א תן לי מעט כו' (וע' זכריה יב, וסנהדרין קג גבי יהוא):

וע' גיטין (דף סח) מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך, וצ"ל להרמב"ם דהגם שכתב שמי שנטרפה דעתו ודעתו משובשת תמיד בדבר, מן הדברים אע"פ שהוא, מדבר ושואל כענין בשאר דברים בכלל שוטים יחשב, היינו היכא שגם בשאר הדברים אין רואין בו עניני חכמה, משא"כ התם בשלמה המע"ה שראו שבכל הדברים הוא פקח וחכם מאד, ומ"ש בפרש"י שם וז"ל אינו נדבק לומר דבר א' של שטות כל הימים כו' ואינו אומר דבר שטות אחרת ע"ש, כוונתו שגם בשאר הדברים א"א שלא יצא מפיו לפעמים איזה דבר שטות, וידוע שיש שוטים לדבר א' (הנקרא בפי הרופאים מאנאמאניא), ואפשר ג"כ לומר שאם הכל שוחקין ולועגין על אולתו, א"א שיסרך בחד מילתא כשאינו שוטה גמור לכל הדברים, אך פעמים שהשומעים בחפצם עניני ליצנות ימצאו עונג מהדברי שטות ומסייעים ומסכימים לדבריו בכל עוז, כדי שיתחזק הדבר בדמיונו, ויוסיף יום יום להשתרש הרעיון שטות בדמיונו, בראותו כי רבים מסכימין ומסייעין, ועי"ז יוכל לסרוך בחד מילתא, ושפיר קאמר התם מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך, דכשאמר אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים, גם הליצנים לא נתנו הסכמה לדבריו, שהוא חלול כבוד המלך, ומש"ה א"א שיסרך בחד מילתא בזה, כשהוא שפוי בכל הענינים, וע' פ"ת (סי' קכא ס"ק ב) דכיון שנהגו בסדר הגט להרבות בשאלות ותשובות כו' הוי כמו בדיקה המבואר בש"ס ע"ש. ויש לומר ג"כ שעי"ז מתברר שהוא עכ"פ פקח לאותו דבר ומבין ענין הגירושין, וסימנין מברר הספק ולא כשנתברר שהוא פקח לאותו דבר (כמו שלא נעשה מועד לכל כשרואין שאינו נוגחן פעמים רבות).

וע' אה"ע (סי' קיז סעיף יא) בשם ת' הרא"ש (כלל מב) וז"ל שאין מום גדול כנכפה שהרי מדמה בב"מ (דף פ) נכפית לשוטה ושעמומית כו' ושוטה אין לו קדושין ונשואין כו' אע"פ שלפעמים יש לו קדושין כשהוא חלים גם בנכפה שאינו נכפה תדיר יש לו קדושין מ"מ במום גדול כזה ח"ו שרבינו גרשון תקן תקנתו ויתן לה גט וכתובתה תהא חוב עליו כו' ע"ש, וע' נדרים (דף פא) ערבוביתא דמאני מייתי לידי שעמומיתא ערבוביתא דגופא מייתי לידי שיחני וכיבי וע"ש בפרש"י ורא"ש דשעמומיתא קשה מכולן וגרע מצרעת, וא"כ לפמ"ש הרא"ש שם שלא יפה כחה יותר מן האיש, ומחויבת כה"ג להתגרש, מוכח

דלאו דוקא שוטית אלא אפי' משועממת, וגם לפמ"ש הר"נ ד"ה ערבוביתא, ולאלו יש רפואה אבל שעמום קשה מהן כו'. דלא מוכח לומר דגוף החולי קשה יותר, אכתי מוכח דהוי מום כנכפית, וע' תוספתא פ"ז דכתובות בתי זו שוטה היא נכפית היא משועממת היא היה בה מום א' מהן וסגפה בין המומין ה"ז מק"ט, ומיירי בשוטה גמורה דמש"ה לא משכחת לה אלא בקדושי בתו, שא"צ דעתה בקבלת האב ומש"ה תפסי קדושין. וגם נכפית ע' חו"מ (סי' רלה) מי שהוא עת שפוי ועת שוטה כגון הנכפין כו' וע' כתובות (דף נח תד"ה הנהו) דניחוש למומי דשוטה ונכפית, והיינו למומי דנכפית לפרקים דליכא כ"כ קלא, והח"ס יו"ד (ת' עו) הק' עמ"ש הט"ז יו"ד (ס"ס פ"ד) דנכפה הוי סכנת נפשות, ממ"ש הרא"ש שם דכיון דאפי' גבי שפחה שאינה אלא לעבוד קרוי סמכון, גבי שאר וקירוב בשר לכ"ש, ויקשה דשאני בשפחה דהוי סמפון כשסופה למות, משא"כ באשה דעכ"פ כ"ז שתהא תחתיו אינו מום עכ"ד. וי"ל דאין לך מום גדול מזה לענין לדור עמה מה שהיא מסוכנת תמיד, ועמ"ש הג"פ (סי' קיט) דמש"ה נכפית מחויבת לקבל גט ול"ח שינהגו כה מנהג הפקר דהיא עתים שוטה. דהוי חולי מתדבק וסכנה לבעלה (וגם שאני התם שנכפית רק לפרקים וליכא כ"כ סכנה כשאינו בעתים תכופות), ובתוספתא מוכח דהוי מום גם לענין קדושין:

והנה מ"ש כת"ר להוכיח דחר"ג קילא אף מגזרה דרבנן, ממ"ש התוס' בב"ק (דף פב) ד"ה ואסור לאדם וז"ל א"נ אי הוה בעי למיקם בארור לא הוה מקרי עבריין אבל לבסוף איכא גזרה דרבנן, ז"א דהא מפורש במו"ק (דף יד) דדחי לעשה דרגל, ובתוד"ה מהו דדחי ללאו דמקלל חברו (ולכאורה הא ליכא איסורא לפמ"ש בב"מ ד' מ"ח וע"ש בתוד"ה בעושה), גם דהא קאמר ארור בו שבועה, ואטו גם שבועה קילא מגזרה דרבנן, וגם יקשה מ"ש הש"מ בב"ק דמעיקרא קיימי בארור ותו לא והשתא גזור לנדות כו'. דהא גם מעיקרא ארור בו נדוי, (ועי' פסחים (דף נב) אי ממנו אנגידא ולא אשמתא), וכדי ליישב זה צ"ל דהא פרש"י שמשמש כל הלשונות הללו שאם אמר ארור בלשון נדוי הוא נדוי וכשאומר לשם שבועה הוי כשבועה ותלי בכוונת האומר, ומ"ש ויואל שאול את העם היה לשם שבועה, וכן מ"ש הן הן לאו לאו הוי דוקא כשמכוין לשבועה, וניחא מ"ש התוס' שם בב"ק, דהתם כשאמרו ארור כו' לא כיונו לנדוי ושביעה רק קללה בעלמא (א"נ דס"ל שאין חל על הדורות הבאים) ולא מוכח מזה לענין תר"ג, ועמ"ש בבר"י לחה"ג זצ"ל (חאה"ע ת' ב) ממ"ש בתה"ד (סי' רפא) הובא בט"ז וש"כ יו"ד (סי' ריח סעיף ב) דתקנת הקהל אף כדאינו מגדר מלתא דאיסורא כשהוא בח' הוי דאו', והק' מזה עמ"ש הב"ש דכיון דחרגמ"ה איתקן רק משום קטטה יש להקל כדאיכא פלוגתא בתקנתא כיון דליכא חשש

איסור יע"ש, וי"ל דשאני עובדא דתה"ד שתקנו בח' ואלה וקבלו עליהם ג"כ בשבועה, וגם שאני אותו הדור משא"כ על הנולדים אח"כ והילפותא מקרא דוישבע יהושע ארור האיש לפני ד' אשר יבנה את יריחו, הוי אסמכתא בעלמא, דהא יליף מינה בשבועות (דף לו) דארור בו שבועה, ואין שבועה חלה על הנולדים אח"כ, והיה רק מצד קללת חכם ע' מכות (דף יא) וסוף סנהדרין, ובת' הרא"ש וכלל ה' סי' ז) דשבועת שאול לא היה אלא גזרה ונדוי על כל מי שיעבור וכן שבועה דיהושע ביריחו לא היה אלא גזרה, דא"א להשביע הנולדים אחר זמן אבל נדוי חל כו', וע' נב"ת (יו"ד ת' קמו) וצ"ע דהא מפורש בגמ' דהוי בתורת שבועה, ויקשה דא"כ הוי רק בכלל מ"ש בו נדוי (ולא משמע דכולל תרתי ושעל אותו הדור היה בתורת שבועה) ומהכתוב מוכח רק שנתקיימה קללת חכם, ואסור להכניס א"ע בזה וחמירא סכנתא וע' חולין (דף י), ועכ"פ י"ל שלדורות הבאים לא חמירא מאיסור דרבנן דג"כ כל העובר על דבריהם כו' ע' ברכות (דף ד) ועירובין (דף כא) ופורץ גדר וגו'. וגם שאני עובדא דתה"ד שקצבו שלא להוקיר מחיר הבשר דהוי דבר שבממון, והגם דל"ש בזה הפקר ב"ד דהא לא יצא מרשותו לגמרי וע' תוס' יבמות ד' פ"ט ומש"ש, מ"מ מהני בזה טפי תקנתם, וכן כדהוי למגדר איסורא ע' ט"ז (סי' רכח סעיף מב), וכן תקנת ושבועת יהושע, נתנה התורה כח בידו, משא"כ תקנת רגמ"ה דהוי רק משום קטטה ולא למגדר איסורא, וגם לא נתפשטה בכל המדינות וע' ע"א (דף לו) ושפיר כ' הב"ש, ומ"ש עוד בבר"י שם דמאן לימא דלא תיקן משום מגדר מילתא דאיסורא שמא ילך למדינה אחרת כו' ונמצא אח נושא אחותו, אין קושיא על הב"ש, דהא הביא מ"ש ההג"מ דתקנת ר"ג היה רק משום קטטה [וע' יש"ש אי כולל התקנה גם על פלגש, וע' תה"ד (ת' רט) דאם היה מקדש זו שבעל היה פוגע בחר"ג ואין לחוש שבעל לשם קדושין כדי שלא תהא בב"ז כו' דהך בע"ז נמי לאו איסור חמור הוא כו' יע"ש ומוכח דבבע"ז לא עבר אחר"ג כשאינו דרך נשואין, הגם דבעובדא דהתה"ד היתה מיוחדת לו וכפלגש, וא"כ מוכח דתקנת רגמ"ה הוי רק משום קטטה ומש"ה גזר דוקא דרך נשואין שנעשית לה צרה וגברת בבית. ואס"ד שתיקן מטעם חשש דנמצא אח נושא אחותו, אדרבא שייך זה טפי במיוחדת לו שלא בנשואין, וי"ל דס"ל דפלגש בלא"ה אסורה, ומש"ה לא הוצרך לתקן רגמ"ה בזה, ואכתי מוכח מדברי התה"ד שם שתולין שתמיד בעלה שלא לשם קדושין, כדי שלא יעבור על חר"ג, שתיקן רק משום קטטה], ובלשון השו"ע מפורש דלכ"ע לא החרים רבינו גרשון אלא עד סוף האלף החמישי, וכתב דמ"מ בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד כו', וא"כ ממילא איכא איסורא לפי שנשאה ע"ד המנהג, והוי כהתנה שלא ישא אחרת עליה, ומ"ש דהוי רק מנהג שנהגו להחמיר ואי אתה רשאי

להתיר בפניהם, י"ל דהיינו כשהיא מתרצית, וע"ש שכופין בח' מי שעובר ונושא שתי נשים, ומשום דהאידנא ליכא אלא איסור ומנהג, ואם היה החר"ג בתקפו היה מוחרם מעצמו וא"צ לכוף בח', ודעת הי"א דאין לכוף כלל לפי שכבר נשלם האלף החמישי, וכתב הרמ"א דאין נוהגין כן ושנוהגין לכוף ולפי שנשאר המנהג והאיסור, ושפיר כ' הב"ש דבזה"ז אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר כו'. וע' בביאורי הגר"א דהיינו לפי שניסת לו ע"ד המנהג, וע' נ"י בשם ריטב"א דאומדנא דמוכח דאדעתא דהכי אנסבה ליה וכחמר שאינו רשאי לעשות גמל, ועמ"ש התוס' בכתובות (דף מז), ועכ"פ בזה"ז ליכא ספק חרם רק ספק איסור (והזכיר בש"ע לשון חר"ג משום דמעיקרא תיקן ר"ג בח') ומש"ה כ' הב"ש דיש להקל כדאיתא פלוגתא בתקנתא כיון דליכא חשש איסור, והגם דכשהתנה עמה איכא איסור מה"ת, הכא ליכא אלא אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי אנסבה ליה, והיכא שיש ספק בתקנה, ע' רא"ש ב"ב (פ"ט סי' כא) דהיכא דמספקא לן לא אמרי' סברת אומדנא, וכיון דבמקום שעמום ושטות (כל דהו) שאין יכול לדור עמה (ע' כתובות ד' ע"ב פ"ז) נתפשט לשאול פי גדולי הוראה, ליכא אומדנא דמוכח שניסת לו ע"ד כן שגם אם תשתעמם לא יקח אחרת ושיהא תמיד במכשול עבירה ושיבטל מפו"ר והא דולערב וגו', ובודאי לא היתה נמנעת מלהנשא לו אי מסקה אדעתה שאם תשתעמם יקח אחרת עליה (וע' ב"ק דף קי ומ"ש התוס' בכתובות מ"ז היכא שתלוי גם בדעתו ואין לתלות שכוונו להתנות עמ"ש בתורה ושיבטל מפו"ר ושיהא במכשול עבירה), ועמ"ש התה"ד (סי' רסג) דמצוה דאו' נדחית מקמי דקטטה בתוך ביתו כמ"ש ביבמות (דף מג) כלך אצל כמותך ואל תכניס קטטה כו', דדחינן בשביל קטטה מיבום לחליצה כו'. אבל כשלא ימצא אשה שאינה בת מריבה ולא ישא כלל ויש לחוש שתתגבר יצרו ויבא לידי חטא, כולי האי לא דחינן מקמי דקטטה ע"ש, וא"כ לפמ"ש הב"ש דר"ג תיקן משום קטטה, ממילא במשועממת וכה"ג שאין יכול לדור עמה ויש לחוש שתתגבר יצרו כו' וזה לא נדחה מקמי קטטה, לא תיקן רגמ"ה ומכ"ש בזה"ז דהוי רק מנהג, והיש"ש (פ"ו סי' כז) הקשה על התה"ד דהא י"ל דהך תנא ס"ל דמצות חליצה קודמת. ויש ליישב דגם למ"ד מ"ח קודמת בזה"ז, מודה שבעצם דין התורה להקדים מצות יבום. ושפיר מוכח מדרש הכתוב וע' יבמות (דף קא) דלכ"ע אתיא קרא להכי, והגם דשאני הכא שנדחה המצוה לגמרי, והתם ליכא אלא עדיפות ביבום מבחליצה (ודלא מקרי אפשר לקיים שניהם), ס"ל להתה"ד דכיון דהתורה דרכיה דרכי נועם וע' גיטין (דף נט) כל התורה כולה מפני דרכי שלום וע' יבמות (דף פז) סוכה (דף לבז אין לישא אשה בת מריבה בת בנים כדי לקיים מצות ולערב וגו' (דוגמת מ"ש רא"ש פ' ע"פ דאדרבא במקום מצוה תקנו יותר

להזהר מחשש סכנה). ופשיטא דמהני עכ"פ היתר ק' רבנים במקום ספק תקנה וכבר עבר זמן התקנה וע' גיטין (דף לו) אי כשלא תיקן לדורות יש ביד ב"ד קטן לבטל, ועמ"ש הב"ח (ת' צג) גבי נשתטית שיש להתיר חר"ג במקום מצוה, ודמדינא לא צריך הסכמה ע"ז מרבנים אחרונים, כי היכי דמהר"מ היה מתיר הח' ליבמה בבית דינו בלחוד, ובבר"י שם הקשה ע"ז וכתב דשאני התם שלא התירו לו אלא לפי שעה בשעת החליצה שלא תהא חליצה פסולה, וכשיאמר שרוצה ביבום יחזור עליו הח'. ולענ"ד תמוה דא"כ אין תועלת במה שמתירין לו ואכתי הויא חליצה פסולה, כיון דלהתיר ממש ליבום צריך הסכם ק' רבנים, ומוכח כמ"ש הב"ח, ונקט טעמא שלא תהא חליצה פסולה כו', לומר דמש"ה יש צורך בההיתר, ומ"ש דאחרי החליצה תעמוד הגזרה במקומה, היינו לומר דאף כשאשת היבם זקנה ואיכא צורך מצוה דולערב אל תנח ידך, מ"מ לא ישא אחרת כ"ז שלא יסכימו ויתירו לו, וי"ל ג"כ דדוקא לענין חליצה א"צ להמתין על הסכם ק' רבנים, וחשיב עולה ליבום לפי שבודאי יסכימו ע"ז ק' רבנים כיון דהוי לצורך מצוה, והגם דאמר בקדושין (דף סב) מי יימר דמזדקקי ליה ב"ד, ע' שבת (דף מו) ורשב"א יבמות (דף פח) אי היינו דוקא משום דקשין גרים ע' נדה (דף יג), משא"כ לענין צורך מצוה, ועכ"פ ברור בנ"ד ההיתר כיון שא"י לדור עמה, ושאני כדלא מקבלא עילויה מחמת כיעור ע' תענית (דף כג), דכיון שיכול לדור עמה וגם כבר נתרצה מקודם אין להתיר כשיתן עיניו באחרת וע' נדרים (דף סו), משא"כ בנ"ד ברור שיש להתיר לו לישא אחר אחר שישיג ע"ז רשיון מהממשלה יר"ה כחוק:

ולענין חיוב מזונות ורפואה ע' רמ"א (סי' קיט) וגם להסוברין דכשאנוס בתקנת רגמ"ה פטור ממזונות היינו היכא שבידה לקבל הגט, משא"כ בנשתטית שאין הדבר תלוי ברצונה ואינה יכולה לקבל הגט, והשלשת המעות לא הוי אפי' פרעון בע"כ, גם דכיון שחוב הוא לה י"ל שאין השליש זוכה לה (ועמ"ש באה"ר לענין זכות במקום שנצמח חוב אח"כ), וכשאין ידו משגת דמי מזונות ורפואה, י"ל שאינה מחויבת לוותר בשביל תקנת הבעל שינצל מהרהור עבירה (ועמ"ש התוס' גבי מעוברת חבירו מקרא דובשדה יתומים וגו' ומ"ש הח"ס דהיינו לפי שאין העובר מחויב להצילו בחייו ועיין יומא (דף פב) וש"מ כתובות (דף יט) לענין דחיית גזל מפני פק"נ) וע"י שישא אחרת ויוליד ממנה לא יהא סיפק בידו ליתן מזונותיה ורפואתה, והא דבימי הש"ס הותר לישא אשה על אשתו, היינו דכיון שגם הראשונה יושבת תחתיו יהיב לה בעל מעצמו, משא"כ הכא דתו לא תשב תחתיו ותצטרך לתבוע בב"ד ע' יבמות (דף מב) דאשה בושה לבא לב"ד כו', בפרט הכא שנשתטית ולא תוכל לתבוע, ולכאורה גם בהשלשת בטוחות יש לחוש בזה"ז שאין ביד

ב"ד לגבות ולכופו, ובעש"ג יש תחבולות להשתמט (ומ"ש בב"ק (דף קיד) דכיון דדייני בגיתי לא מיאש, שהיו חובטין במקלות ולא אמרו הבא עדים שלקח ממך, אינו ענין לכאן) והדר יש חשש שינהגו בה מנהג הפקר ולא יתן דמי מזונות ורפואה, והנה כבר הביאו הגאונים ז"ל ממ"ש בב"ב (דף יג) שכותב שטר על חצי דמיו (ועמ"ש התוס' דאיכא משום לעולם בהם תעבודו, לפי שאינו כמוכרו לו כיון שאין הדבר ברצונו, ודלזה צ"ל שנדחה האיסור), ולכאו' שאני התם שמחויב הרב לעשות כן בשביל תקנת העבד, לפי שלא יפסיד הרב מעותיו, שיגבה ממנו אח"כ, וכשלא יהא לו מעות יהא מחויב להשכיר עצמו כפועל אצלו או אצל אחרים. ומש"ה כופין לשחררו וכותב שטר על חצי דמיו (אף שאינו בתורת הפקר ב"ד כיון שלא הפקיעו זכותו לגמרי) והוי תלוה וזבין דגמר ומקני בשביל המצוה וניחא ליה בזה, ועיין ב"ב (דף מח) (בפרט אם כותב שטר על סכום גדול יותר, שוה הסכום הקטן, ונחשב כתשלומי מעות מיד), ומש"ה קאמר בקדושין (דף יח) מאי ניהו דכתבנא ליה שטרא אדמיה, אמאי, נקיט מרגניתא בידיה יהיבנא ליה חספא, ומשום דפעמים לא יהא בידו ממה לגבות אחר שתינשא לבעל ויהא מע"י שלו, וא"כ ה"נ בנשתטית לפעמים תפסיד מנתינת שט"ח אם יעני ויוורש, וכשישא אחרת ויוליד ממנה ויצטרך לפרנסם, לא יהא לו דמי מזונות הראשונה, ואינה מחויבת לוותר ממונה בשביל תקנת הבעל ואין לכוף הנשתטית לזה, וכשזכין לשוטה צריך שיהא זכות גמור בלי שום צד חובה וע' כתובות (דף מח) סוטה (דף כה) ומש"ש, וכשנותנין לו ב"ד היתר שישא אחרת דתו לא אגיד בה, ויהא אח"כ בידו לעשות כחפצו, ולא יהא ביד ב"ד לגבות ממנו, ובזה הם כמתירין לו לגרשה בע"כ תיכף אחר שתשתפה, שתהא מוכרחת לקבל הגט שאם לא תקבל יפטור ממזונותיה, וכ"ז שיושבת תחתיו היא כמוחזקת במזונותיה, ועתה נגרום להפסידה הדמי מזונות ורפואה (ואינו ביטול מצות פריעת בע"ח בעלמא). ועמ"ש ההפלאה בק"א (סי' עז) דכ"ז שלא נתגרשה חייב בשאר וכסות, ומ"ש להוכיח מאונס דכתבה תורה לא יוכל לשלחה ומחויב בשכו"ע אף שרוצה לגרשה, אך י"ל דשאני אונס שהטילה התורה עליו חיוב שתהא אשתו ואין יכול להפקיע עצמו מחיובי האיש לאשתו אבל בתקנת רגמ"ה י"ל שלא תיקן לחייבו בשו"כ כשרוצה לגרשה ומשליש דמי כתובתה, ותיקן רק שלא לגרשה בע"כ ושלא ישא אחרת (וגם לא מנסבה ליה כל כמה דאגידה ביה) ובהכרח ידור עמה אם יהא אפשר לו (ולא הגביל זמן לתקנה שלא לגרש בע"כ, שאם יתבטל התקנה האחרת אחר אלף החמישי, לא ימצא צורך בגירושין בע"כ, ואי נימא שלא נפטר מחיוב שו"כ, ישאר התקנה שלא לגרש בע"כ דממילא חייב בשו"כ), ומ"ש עוד בהפלאה שם להוכיח ממ"ש בגיטין (דף יב) שאם ירצה שלא לזון

את אשתו אינו רשאי אף שכבר נתן הגט ליד שלוחו, לענ"ד י"ל דגם אם בידו לפטור א"ע מחיוב מזונות מ"מ חשיב חובה לה ואין חבין שלא בפניו, דהא בלא"ה היה יכול לגרשה בע"כ בזמן הגמ', ול"ל דאי בעיא ערקא, דז"א דהא בעת שלא תהיה אצלו לא יתן לה מזונות, וכשתבא אליו בידו לגרשה בע"כ, ועכצ"ל משום דאכתי חובה הוא לה ההפקעת מזונות, ומ"ש בתד"ה וכ"ת דלא חשיב חובה מה שמקבל זה כיון דאפי' אם לא יקבלנו יכול רבו לפוסלו מתרומה בע"א, היינו דוקא לפי שאינו הפקעת זכותו דהא בידו שלא לזונו, רק דהוי קצת ענין חובה מה שפוסלו מתרומה, ומהני לענין זה מה שיכול רבו לפוסלו בע"א, משא"כ מזונות האשה דהוי הפסד ממש, אטו בשביל שיוכל למצוא אופן להפקיע מזונותיה לא יחשב זה לחובתה, וביותר א"ש לתירוץ השני דתוס' דאי בעי זריק גיטא ספק קרוב לו כו' ויאסר בתרומה ובשפחה ובב"ח (והגם דבחציו עבד כופין לשחררו, הא כותב שטר על חצי דמיו, וא"כ ה"נ לא יתחייב לשחררו משום לא לתהו בראה וגו' עד שיכתוב שטר על דמיו. דלענין ממון קאי בחזקת מרא קמא, וגם שאני ההיא דב"ב (דף יג) שבודאי יש בו צד חירות דחייב בפו"ר), ואין להק' דהא כבר נפטר מחיוב מזונות כיון שכתב הגט ונתן לשלוחו, דז"א דגם לשיטת הסוברין שנפטר ממזונות כשאינה רוצית לקבל הגט, היינו אחר שמבקש ממנה לקבל והיא מסרבת בזה. ולא בשעה שהגט בידו (או ביד שלוחו) ועוד לא בא לתת לה, וכן י"ל דמירי כשלא השליש עדיין דמי כתובתה (ומ"מ כשתתגרש יופקע החיוב כמו שיתבאר, גם דאכתי חוב הוא לה, לפי שעי"ז שתתגרש בודאי יתן לה אח"כ דמי כתובה כדי לפטור ממזונות, משא"כ אם לא תתגרש עתה, אפשר שיתחרט ולא ישליש דמי כתובה ותשאר תחתיו), והגם שבידו להפקיע עצמו מחיוב מזונות כשילך למסור לידה וגם ישליש דמי כתובתה, אכתי חשיב חוב הפקעת מזונותיה וכמו שנתבאר:

ועמ"ש בבר"י מחותני הגאון זצ"ל (ת' נב) להוכיח ממ"ש דכ"מ ששנו מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה, וע"כ מיירי שכבר נתן לה כתובתה דאלת"ה בלא"ה חייב במזונותיה, ותמה מזה עמ"ש הב"ח והב"ש אה"ע (סי' עז) בשם תשו' הרא"מ, ולענ"ד י"ל דמצי מיירי כשלא נתן לה כתובתה, ומ"מ הוי החיוב מזונות רק משום דאגידא ביה ולא מצד שלא נתן כתובתה, דהא כ' הרא"ש פ"ק דב"מ טעם החיוב במזונות כדי שיפרע לה כתובתה בב"א, והיינו כשכבר נתגרשה ואין חיוב הכתובה בספק ואין לו לעכב הפרעון, משא"כ בספק מגורשת שעדיין אגיד בה ומוטל עדיין בספק חיוב הכתובה והוא מוכן לסלק כתובתה תיכף אחר שתקבל ממנו גט שתתגרש בודאי, ומש"ה אצטריך לומר דחייב במזונותיה ויש להוכיח כמ"ש לפמ"ש הרא"ש בשם

בעל העיטור דהש"ס דילן לא פליג על הירוש', וקמ"ל רבותא דאפי' מגורשת ואינה מגורשת מציאתה לעצמה, והשתא יקשה כיון דהמשנה קאמרה אע"פ שלא נתן לה כחובה למאי הוצרך הגמ' להביא המימרא דר"ז אמר שמואל דכ"מ שאמרו חכמים כו', דהא בל"ז חייב במזונותיה לפי שלא נתן כתובה, והו"ל להש"ס לומר בקצרה דקמ"ל דאפילו מגורשת ואינה מגורשת מציאתה לעצמה, ומדהוצרך הש"ס להביא המימרא דמגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה (וגם הרי"ף דייק רק מהא דאצטריך לאוקי הכי ולא מדמייתי המימרא הנ"ל), מוכח כמ"ש דבמגורשת ואינה מגורשת לא שייך לחייב מזונות לפי שלא נתן כתובה וחייב רק משום דאגידא ביה ואינה מגורשת לגמרי (ומש"ה גם בההיא דגיטין (דף יב) לא יהא חיוב מזונות בשביל שלא נתן כתובה, כשמוכן לסלק כתובה תיכף כשתתגרש), וע' בבר"י שם שהביא להוכיח בשם גדול א' מירושלמי פ' המדיר את אשתו מליהנות כו' וכי יש אדם נודר שלא לפרוע לבע"ח כו' כיון שהוא עתיד לגרשה וליתן לה כתובה ולמעט מזונותיה כמו שאין בו חוב, ותהא יושבת וממתנת כו', ואס"ד דגם כשמוכן לגרשה וליתן כתובתה אינו נפטר ממזונות, היכי ס"ד דלא הוי הדרה נגד שעבודה, דהא לא גירשה עדיין, ותמה עליו חה"ג ז"ל, דכוונת הירושלמי הוי דכיון שבידו לגרשה וליתן כתובתה חל הנדר כמ"ש בכתובות (דף נט) שכשאומר לכשאפדנה ממך תקדש דקדשה משום דבידו לפדותה, ולענ"ד יקשה הלשון שהוא עתיד לגרשה, והול"ל כיון שבידו לגרשה, גם יקשה מ"ש ותהא יושבת וממתנת. דלפ"ז התרצן והמקשן מחולקין בעצם הדין אי מהני מה שבידו לגרשה, ומוכח דלפום דס"ל מעיקרא להירושלמי דמזונות האשה ד"ת לא מהני מה שבידו לגרשה, ודוקא למסקנא דס"ל דמזונות מדרבנן לא אלמוה לשעבודא דאשה כיון שבידו לגרשה בע"כ ויוצאת שלא ברצונה וכסברת הר"ן שם, ולפום דקאי מעיקרא למ"ד דמזונות ד"ת ל"מ מה שבידו לגרשה, ודוקא כיון שהוא עתיד לגרשה כו'. ומש"ה פריך שפיר ותהא יושבת וממתנת כו', ומ"מ לא מוכח מזה שנפטר ממזונות במה שמוכן לגרשה כו', דהתם קאמר רק דממילא חל הנדר ולא נחשב כנודר שלא לפרוע לבע"ח, וע' בת' רדב"ז (ת' סח) והארכתי במק"א, והנה בל"ז שאני מגורשת ואינה מגורשת כו' דכשאין מניעה מצדה לקבל גט חייב במזונותיה כ"ז דאגידה ביה (וע' בצ"צ שיכולין קרובים למכור כתובתה בט"ה ושא"צ להשליש בשלמות לפטור ממזונות), וע' הפלאה כתובות (דף צו) דאי חיוב מזונות מתחיל בכל יום ויום, במקום ספק הוי כאיני יודע אם נתחייבתי לך. וה"נ במקום פלוגתא דרבוותא, והרבה יש לדון בענין חיוב מזונות ורפואה והשלשת הבטוחות, ואין צורך לזה בנדון דידן לפמ"ש כת"ר במכתבו שכבר השליש הבעל במזומן הרבה יותר

מדמי כתובתה, לזונה ולפרנסה כל ימי חייה, וגם כבוד הרה"ק שליט"א זקנו של הרב בעל האשה הנ"ל נותן התחייבות על מותר הצטרכותה אם יהא לה איזה צורך. ולזאת ברור בנ"ד שהוא מותר לישא אחרת ע"פ הסכם ק' רבנים, אחר שישיג רשיון מטעם הממשלה כחוק, וכמצוה עלינו ע"פ התורה והמצוה לשמור חוקי הממשלה יר"ה. והנני ג"א מהמסכימין להתירו מכבלי העיגון, יתברך כתר"ה בכל טוב מאדון הברכות כנפשו ונפש ידידו עוז הדוש"ת מכבדו ומוקירו

אליהו קלאצקי

סימן עו

טבת תרנ"א ברעוי.

ה' ישפות שלום וברכה לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם

בתוי"ר חו"ב כש"ת מו"ה זלמן סנדער נ"י כהנא שפירא

אבד"ק מאלטש. קבלתי יקרת מכתב כת"ר ע"ד השו"ב מכפר. שהטבחים מסביבות מאלטש באים אליו שישחוט בעבורם. ואח"כ מביאין הבשר למכור במאלטש ומעלימין מהחוכר דעירם דמי החכירה המגיע לו כחוק הממשלה יר"ה, וגם קבלו עליהם אנשי מאלטש באיסור שלא להעלים מהחוכר, ודעת כת"ר שהשו"ב מסייע בזה ידי עוברי עבירה לפי שיודע שכל מה שמביאים אליו לשחוט בכפר רחוק, הוא רק כדי להעלים אח"כ מהחוכר דמאלטש, ושאל כת"ר ממני להשיבהו חות דעתי בזה:

והנה התוס' כתבו בגיטין (דף סא ד"ה משאלת) דגם בחשוד על השביעית כל היכא דאיכא למתלי בהיתרא תלינן וכמ"ש מפני שיכול לשוחטה הגם דרובא זבני לרדיא, וע"ש מ"ש התוספות להקשות מההיא דע"א (דף טו) דהא במוכר לערבי לא שייך טעם דרכי שלום, ולכאו' י"ל עפמ"ש הש"כ יו"ד (סי' קנא ס"ק ו) דדוקא ישראל שחייב להפרישו מאיסור אסור למכור להם גם כשיכולין לקנות במק"א, וכ"כ הריטב"א ע"א (דף ו) דנהי דמשום לפ"ע ליכא אכתי יש איסורא במילתא משום מסייע ידי ע"ע ולא עוד אלא שאנו חייבין למחות בידו דכל ישראל ערבין זל"ז כו' יע"ש, וה"נ כשנראה שלוקחו לצורך איסור אלא שיש מקום לתלות בהיתרא דליכא משום לפ"ע, אכתי אסור משום סיוע ידי ע"ע לפי שמצוין להפרישו, משא"כ במכירה לערבי שאין מצוין להפרישו, כדאיכא לתלות בהיתרא תלינן וליכא משום לפ"ע, וע' ר"ן נדרים (דף סב) ד"ה רוב עצים, דהיכא דאיכא למתלי בהיתרא תלינן, ומש"ה בהא דמשאלת אשה לחברתה החשודה כו' הוצרך להתיר מטעם דרכי שלום, וכן במוכר לישראל כמ"ש התוס' משום שנראה כחושדו כו', ולמכור

לא"י מותר גם בלא טעם ד"ש, והא דקאמר בע"א (דף טו) ומנא תימרא דאמרי' כה"ג דתנן כו' וב"ה מתירין מפני שיכול לשוחטה, ולא דחי דשאני התם שמותר מפני ד"ש. י"ל דפשיטא להש"ס שמותר למכור לא"י כדאיכא למתלי בהיתרא. אלא דסד"א דפרה שעומדת לחרישה ליכא למתלי בהיתרא דזבנה לשחיטה, ולזה מייתי הגמ' להוכיח מהא דב"ה מתירין מפני שיכול לשוחטה, ודל"מ טעם ד"ש לחוד, ודוקא משום די"ל שלקחה לשחיטה מתירין מפני ד"ש ומחשב זה לספק וממילא יש לתלות בזה כשמוכר לערבי, וע' בכורות (דף כא) דסבר לשחיטה קא בעי ליה ושמואל לטעמיה בב"ק (דף מו) ועיין חולין (דף יד), וא"כ מיושב קושיית התוס' בגיטין שם על פרש"י מההיא דע"א שם, די"ל שאני מוכר לישראל חשוד דל"מ הטעם הא דאיכא למתלי בהיתרא לחוד, ודוקא בצירוף הטעם דד"ש יש להתיר וכמ"ש:

ועפמ"ש הש"כ הנ"ל יש ליישב קושיית התוס' בקדושין (דף נו ד"ה אבל) עמ"ש רש"י שהמוכר עובר על לפני עור שהרי יודע הוא שהלוקח מתכוין לאכלה בעירו, והק' התוס' דהא אם לא יקח, ממנו יקח מאדם אחר וליכא לפ"ע אלא כדקאי בתרי עברי דנהרא, ועפ"ז י"ל דרש"י לטעמיה בגיטין שם דס"ל דגבי ישראל אסור גם כה"ג משום מסייע ידי ע"ע, והא דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, דדייק מינה בע"א (דף ו) דדוקא כדקאי בתרי עברי דנהרא היינו משום דקתני אמ"ה לב"נ, וכן גבי יין לנזיר, דוקא כדקאי בב' עברי דנהרא יש איסור לפ"ע מה"ת (וכן קמ"ל דאיכא משום לפ"ע הגם דהיין מותר להמושיט וע' ב"מ (דף י) תד"ה דאמר, וע' פסחים (דף כב) ובכו"פ דלא מצי מוקי במפרכסת משום דעכצ"ל דמיירי באמ"ה ממש שאסור גם להמושיט, מדאצטריך הא דיין לנזיר) ומיושב קושיית הט"א באב"מ חגיגה (דף יג) עמ"ש הרא"ש פ"ק דשבת, דהא מוכח בע"א שם דכדלא קאי בב' עברי דנהרא אף מדרבנן שרי, דלפ"ז שאני התם דהוי לב"נ, וכן מיושב קושייתו ממ"ש בע"א (דף כא) תיפוק משום לפ"ע כו'. ולא קאמר דנ"מ כשיש לו שדה אחרת או שיכול לשכור שדה אחרת אצל א"י, דלפ"ז א"ש אי יש להם תורת ישראל, והנה מ"ש דנ"מ כשיש לו שדה אחרת, לענ"ד לק"מ לפמ"ש התוס' (דף יד ד"ה מקום) שאסור אפי' אית ליה בהמה אחריתא לפי שמתאוה לכל בהמה ובהמה, וה"נ יעשה מלאכה בחוש"מ בשתיהן בשדה שלו ובשדה השכורה לו, וליכא נ"מ אלא כשיכול לשכור אצל א"י, והגם שכ' התוס' דמותר ליתן כשיכול ליקח בעצמו, אין כ"כ בידו לשכור מא"י, וע' רשב"א נדרים (דף טו ד"ה והא אמרת) דאיכא דמפרש כו' משום לאו דלפ"ע שתעבירו על בל יחל, ואינו מחוור דאינו עובר על לפ"ע אלא כדקיימי בתרי עברי דנהרא ועפמ"ש מיושב, וע' ש"כ חו"מ (סימן לב ס"ק גז שהקשה בההיא דסנהדרין דף כט) שהיה לו

לטעון לנחש דברי הרב ודה"ת מי שומעין. דהאמר בקדושין (דף מג) דאף שאין שליח לדבר עבירה מ"מ חייב בדיני שמים, ועפ"ז י"ל טעם החיוב ביד"ש משום דהוי כמסייע ידי עוברי עבירה, משום דאדרבא חייבין למחות דכל ישראל ערבין כו', ולא שייך זה בהסתת חוה דלא חמירא מב"נ וכחילוק הש"כ סי' קנ"א הנ"ל, וע"ש דא"ח להפריש מי שאינו בן ברית וע' מ"א א"ח (סי' קפט) ממ"ש באה"ע (סי' קמא) והתוס' סנהדרין (דף עב), ע"ש וה"ה שאינו בכלל חיוב ערבות וע' תוס' קדושין (דף ע), והגם שנענשו בשביל חטא עכן אף שעבר על ה' חומשי תורה כמ"ש בסנהדרין (דף מד), י"ל דהיינו לפי שאז נענשו גם על הנסתרות דלא שייכה ענין הפרשה ותוכחה משא"כ האידנא כמ"ש בירושלמי הובא בסוטה (דף לב תד"ה עודם) שביבנה הותרה הרצועה יצתה ב"ק ואמרה אין לכם עסק בנסתרות, וליכא חיוב ערבות אלא על הנגלות דאפשר להפרישו מאיסור, וממילא שרי ליתן להעובר על כל התורה במקום שיכול ליקח מעצמו כיון דבלא"ה יקח מעצמו הבשר טרפה. ואתיא מ"ש שעבר עכן כו' כדקיי"ל שנענשו אז על הנסתרות, וע' רא"ש ר"פ השותפין שיותר ראוי לקנוס הניתן לפני חברו מכשול כו', וע' שבת (דף ד') וכתובות (דף נו ד"ה ה"ז) ממ"ש גיטין (דף פד) אשתכח דאיהו קעקר כו', וע' מד"ר פנחס דר"ש אומר שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו כו' וע' סנהדרין (דף נה) שבאת תקלה ע"י, וע' מו"ק (דף ה') אביי אמר מהכא ולפ"ע לא תתן מכשול ר"פ אמר ואמר סולו סולו פנו דרך ובתוס' דכאו"א נקט מה דהוה מסיק אדעתיה, ולכאורה י"ל דאביי לטעמיה דאמר בע"א (דף טו) לרבה מ"ט עביד מר הכי וחייש שמא החשוד ימכור לא"י והוי בכלל לפ"ע גם כשאין נותן המכשול בידים וה"ה הסייג שלא יהיו נכשלים בה עושי תרומה, וע' ע"א (דף ו') תד"ה אין בוצרין ובירושלמי רפ"ג דדמאי נותן לתוך ידו ואין נותן לתוך פיו בדמאי וע' מ"א סי' קס"ג ס"ק ב' וסימן שמ"ז ס"ק ד' שמותר להשאיל להחשוד לעשות מלאכה בשבת כשיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר כו' אבל בדבר שאינו מצוי אסור אם לא מפני ד"ש, וע' יומא (דף סז) ובחולין (ד' קמ) לא אמרה תורה שלח לתקלה, וע' שבועות (ד' מז') שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר המנאף כו' ואצטריך לאזהרה היכא דליכא משום לפ"ע מה"ת, דמ"מ הוא גורם ומסייע לחטא, וסמיך לה התם למה שאמר דשבועות ד' תהיה בין שניהם שהשבועה חלה על שניהם, לפי שגם המשביע גורם חטא השבועת שקר, וע' ב"מ (ד' ה) חיותא לרועה היכי מסרינן ובמו"ק (ד' יח) וקדושין (ד' לב) וע' סנהדרין (ד' צב) ברכות (ד' לג) [וע' ב"ב דף ח שנתתי פתי לע"ה ואולי חשב שאכל בלא בהמ"ז ע' ברכות ד' מ"ז פסחים ד' מ"ט, או הצטער שנתן בחנם והיה יכול ליתן לת"ח):

והנה בע"א (ד' כא) פריך א"ה מאי אריא מפני שנקראת על שמו תיפוק ליה משום לפ"ע, והקשה התוס' דאמילתא דרשב"א גופיה היה יכול להקשות כן, ואולי י"ל דכיון שמצאו שעבדו הכותים דמות יונה ע' חולין (ד' ו') לא מוכח שכולם היו גא"מ ודוקא בתר דקאמר דכנעני מ"ט מותר דאמרי' ליה וציית וכותי לא ציית דאמר אנא גמירנא טפי מינך ולפי שהן בכלל ישראל ולא חיישי למדרש סופרים ואס"ד שהן כגא"ר לא היו מחזיקין עצמן לישראלים לומר אנא גמירנא כו' והוו צייתי ככנעני, פריך שפיר תיפוק משום לפ"ע, עוי"ל דמעיקרא הומ"ל שאינו ברור בודאי שיעשה מלאכה, ושמא יציית ומש"ה אצטריך הטעם שנקראת ע"ש דמש"ה מחמירין לחוש שמא יעשה מלאכה, ודוקא בתר דמשני דכותי לא ציית, שבודאי לא יציית, פריך תיפוק משום לפ"ע:

והנה בנ"ד ניכר מחשבת הקצבים מתוך מעשיהם ששוחטים אצלו כדי שיוכל להעלים דמי החכירה וכבר העלימו כמה פעמים והן חשודים לאותו דבר, וע' ע"א (ד' לג) ישראל נמי אימור גלימא זבין כו' הכא הוה מזבן ליה, והגם דליכא סיוע וגרם עבירה בידים אלא בשוא"ת שלא ישלמו דמי החכירה, ואין חל חיוב התשלומין רק אחר שיביאו הבשר בעירם כחוק הממשלה יר"ה, ומ"ש בקדושין (ד' נו) ערכין (ד' ל) לא עכברא גנב אלא חורא גנב, היינו דוקא כשעובר כבר באותו שעה, מ"מ מסתבר דגם זה הוי בכלל סיוע ידי ע"ע וכמ"ש הריטב"א הנ"ל דאדרבה חייב למחות ולא לסייע להם לעבור על גזל ואיסור, וע' שבועות (ד' יז) תד"ה או, דחשיב שהייה כמעשה כיון שתחלת הלבישה ע"י מעשה הגם שהלבישה היה בהיתר, ומכ"ש בנ"ד שכל כוונתם הוא רק להעלים, יתברך כתר"ה בכל טוב מאדון הברכות כנפשו ונפש ידידו דו"ש והצלחתו:

אליהו קלאצקי

סימן עז

בימי חרפי אמרתי בענין הנ"ל להשיב על הוכחת הנוד"ב (ת 'עב) שמקבלין עדות לאסור אשה על בעלה שלא בפניו, מדפריך בסנהדרין (ד' מא) עמ"ש עדי נערה מאורסה שהוזמו א"נ מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו, אלא אשה חברה כו' לר' יוסי בר"י היכי משכחת לה, ולא משני דמשכחת כשהעידו שלא בפני בעל עכ"ד, ולע"ד י"ל עפמ"ש הריטב"א בקדושין (דף כז דאע"ג דגמרינן גלגול שבועה מסוטה, שהכהן פותח הגלגולין מעצמן, היינו משום דהוי איסורא וכל ישראל ערבין זל"ז ומחייבי לאפרושי מאיסורא ובעלי דבר חשיבי, אבל לענין ממונא אין ב"ד פותחין לו לגלגל עד דטעין תובע כדאמר סוף שבועות יע"ש, וא"כ י"ל דדוקא בזמן הבית קמי יבנה שהיו אז ערבין על

הנסתרות כמ"ש בירושלמי דסוטה, היו מקבלין עדות לאוסרה על בעלה שלא בפניו, משום דכולהו בע"ד חשיבי כיון דהוי לאפרושי מאיסורא, ושפיר פריך הש"ס דהיכי משכחת לה, דהא הוי עדות שאי אתה יכול להזימן שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו, ומש"ה בסוטה פותח הכהן משום דהוי בזה"ב קמי יבנה, שהיה ערבות אנסתרות כל דקמי שמיא גליא החטא שזינתה וחשיבי כ"ע בע"ד לאפרושי מאיסורא, הגם שלא נאסרה בלא קב"ע בפני הבעל ומש"ה היה קב"ע בפני ב"ד גם שלא בפניו, משא"כ האידנא שנפקע הערבות דנסתרות י"ל שאין מקבלין עדים שלא בפני הבעל דלא הוו כ"ע בע"ד בדבר כיון דליכא ערבות כשלא נגלה ונתברר האיסור, וכיון שלא נאסרה אלא בקב"ע בפני בע"ד ליכא ערבות דנגלות כיון שלא נאסרה על הבעל שלא קבלו העדות בפניו, ועמ"ש התוס' בזבחים (דף פח) ד"ה מכפרים דכתונת שמכפרת על ש"ד היינו על ישראל שערבין זב"ז דומיא דע"ע, ובפרש"י ערכין (ד' טז) דבגדי כהונה מכפרים לאו עליה דידיה אלא על אחרים דע"י ש"ד נענש העולם כו' אבל לה"ר לא אשכחן דאיענשו ביה אחריני, והקשו התוס' ממ"ש בשבועות (דף לט) דעל כל עבירות נענשים עליהם אם יש בידם למחות וכשאין בידם למחות אפילו ג"ע וש"ד נמי לא, ויש ליישב פרש"י לפמ"ש בשבועות שם דכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן מכל העולם שנאמר אלה וכחש וגו', וע"ש בתוס' דעל כל עבירות שבתורה לאו דוקא אלא הנך דלא הוו כשבועה דהא מוכח בקדושין (ד' יג) דמשום עריות אבלה הארץ, וע"ש דפריך וכל עבירות כו' והכתיב וכשלו איש באחיו מלמד שכל ישראל אל ערבין זב"ז, התם שיש בידם למחות ולא מיחו, הרי דנענשין על ג"ע וש"ד גם כשאין בידם למחות דהוי בכלל הכתוב אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו וגו' ע"כ תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה, ושפיר פרש"י בערכין שם, והנה מ"ש שבירדן קבלו עליהם את הנסתרות כו' שהרי עכן חטא ורובם של סנהדרין נפלו כו' היינו משום דהוי בכלל אלה וכחש וכמ"ש בפדר"א שהח' הוא השבועה, ומה שמאיימין חומר השבועה שנפרעין מכל העולם, הגם דהכתוב אומלל כל יושב בה, היה בזמן שנענשו. על הנסתרות, מראין בזה חומר השבועה שגרם עונש לכל העולם בזמן שענשו על הנסתרות ובטוש"ע (סי' פז סעיף כ) משמע דגם האידנא נענשין כל העולם בחטאו, ואולי אתיא הירושלמי הנ"ל אליבא דר"י שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, אבל לר' נחמיה שאמר וכי ענש על הנסתרות כו' אין חילוק בין קודם ואחר יבנה אלא שתמיד נענשין כל העולם בשביל חטא שבועת שקר, וא"כ יתיישב הוכחת הנ"ב הנ"ל ממ"ש בסנהדרין (ד' מא), די"ל דהש"ס דילן לא ס"ל כהירושלמי, וגם לפום דמשמע בתוס' סוטה דגם הש"ס דילן סברה כהירושלמי, אכתי י"ל דהאיסור אשה

על בעלה כשנטמאה דהוי בכלל טומאה, אינו בכלל ונאוף, שאינו ג"ע מה שתדור עם בעלה, והאיסור זנות כבר נעשה, וע' מ"מ פ"א מא"ב ה' כ"ב, וא"כ אי נימא דהקבלת עדות שלא בפני הבעל משום דכולהו בע"ד מטעם ערבות, הוי רק בגדר ערבות דנסתרות דקמי שמיא גליא, לפי שלא נאסרה עדיין ע"פ הדין, לא הוה מהני הקב"ע שלא בפני הבעל גם קמי יבנה דלא היו ערבין על הנסתרות אלא דומיא דעכן שמעל בח' ואלה ושבועה ונאוף ורצוח, ואם כן עכצ"ל דחשיב כנגלות כיון שבידינו לקבל העדות ולברר האיסור ומש"ה כולהו בע"ד בדבר, ואם כן לענין איסור אשה על בעלה אין חילוק בין קודם ואחר שיצתה ב"ק ביבנה, ומיושב הוכחת הנ"ב הנ"ל, וע' ברכות (דף מח תד"ה עד) ממ"ש בר"ה (ד' כט) דכל הברכות אע"ג שיצא מוציא כו' דכל ישראל ערבין זב"ז, והקשו על הבה"ג מהא דשמעון בן שטח, ולכאורה שאני שמעון ב"ש דהיה קודם יבנה, ועפמ"ש ניחא דגבי שאר מצות אין חילוק, וע' ב"ק (ד' צב) בהדי הוצא כו' כלכם פשעתם בי, ולכאורה לא מוכח מקרא דירמיה דהוי אחר שעברו הירדן וקודם יבנה, ואולי ז"ש אנא אמינא מהכא כו', דס"ל כהירושלמי הנ"ל, ובשבת (דף נה) יליף עונש כשאין מוחין מהכתוב ביחזקאל יע"ש, ולפ"ז מוכח דוקא בזמן שהיה ערבות על הנסתרות, וע"ש דקאמר בראב"ע דמתוך שלא מיחה כו' וע' בתוס' עמ"ש דהוה מעשר מעדריה שהיה סוף הבית, ואולי היה ג"כ קודם שנתבטל ערבות דנסתרות, וכשמוחה ואין שומעין לו אין נענש מטעם ערבות שאין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו, וקבלו ערבות רק שיעשו מה שביכלתם למחות ולדרוש ולחקור עד שלא יבאו לחטא אף במסתרים, ועפ"ז י"ל ההיא דמו"ק (דף ה'), דכיון שהיה בזמן הבית שנטלו שכרן מתרומת הלשכה, היה אז ההפרשה ממכשול ואיסור בכלל לפני עור, ומש"ה מייתי אביי קרא דלפ"ע, וע' פ"ת (ס' קנז ס"ק ה) שנסתפק התיבת גמא אי חייב לבזבז ממונו בשביל מ"ע דתוכחה דהוי מטעם ערבות וכמו שעושה האיסור בעצמו, ולכאורה כיון דליכא ערבות רק אנגלות ולא כשמוחה ואין שומע לו הוי רק מ"ע דתוכחה ואינו חייב לבזבז ממונו (ובנ"ד כשקבלו אנשי העיר באו"ש עוד חמיר טפי לענין סיוע ידי עוברי עבירה):

וע' פ"ת אה"ע (סי' קמא ס"ק נט) בשם ת' שמן רוקח, דלפי הנהוג דהשולח גט לאשתו ע"י שליח מקבל בשבועה שלא לבטל הגט ולא את השליח, אם עבר וביטל אין בביטולו ממש, והקשה ע"ז ממ"ש הרמ"א בסעיף הקודם דחיישי' שמא יעבור על השבועה, ועפמ"ש י"ל לפמ"ש בגיטין (דף לג) מי איכא מידי דמדאו' בטל גיטא ומשום מה כח ב"ד יפה שרינן א"א לעלמא אין כו' ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, וקיי"ל הלכה כרבי, הגם דמצינו בעלמא דאפקעינהו רבנן לקידושין ע' דף ע"ג וכמה דוכתי, הכא לא רצו

חכמים להפקיע, וא"כ י"ל דכשנשבע שלא יבטל ובעון שבועת שקר נתפסין כל העולם (וגם כשנשבע להבא הגם דבשעת שבועה לא הוציא שקר מפיו) ניחא להו לרבנן להפקיע הקידושין כה"ג, כדי שלא יבא לעבור על השבועה ולבטל, כשידע שאין בביטולו ממש (ויתוקן ג"כ קצת האיסור, דכיון שנפקע הקידושין יחשב כנייר בעלמא וריח הגט ע' ש"מ ריש כתובות) והוא תקנת העולם שלא יענשו בשביל חטא העבריינין, ואין קושיא ממ"ש הרמ"א במי שאינו בן ברית שאין ערבין עליו ע' תוס' סנהדרין ד' ע"ב וש"כ יו"ד סי' קנ"א הנ"ל, ואין בזה תקנת העולם ותמיד הוא עובר על כל מצות התורה, וכיון דליכא גביה תיקון העולם לא הפקיעו חכמים לקדושין ובלא"ה יש ליישב ואכ"מ:

סימן עח

בש"ע או"ח (סי' לח סעיף יב) היה צריך לתפלין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהן תפלין קודמין, והגם דבירושלמי סוף מגילה מסיק דמזוזה קודמת ממ"ש בברייתא דתפלין שבלו עושין אותה מזוזה שבלה אין עושין אותה תפלין שמעלין בקדש ולא מורידין, קיי"ל כהש"ס דילן במנחות (דף לב) דאיתא להיפוך דס"ת שבלה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, ולכאורה כיון דלא שבקינן פשיטותא דירושלמי משום ספיקא דש"ס בבלי, די לדחות דין הירוש' כשקונה תפלין בשלימות ולא היכא שלא ימצא לקנות אלא תש"י לחוד, דאפשר שגם הבבלי מודה בזה (ותש"י לא חמירא קדושתה כתש"ר, ואפשר דגם הש"ע מיירי כפי הרגילות שקונה תפלין בשלימות ולא מיירי בדבר שאינו מצוי) ואין לומר דמוכח מלשון הש"ס וש"ע שסתם ולא פירש, דגם כשבלה תש"י אין עושין מהן מזוזה, דז"א דאדרבה י"ל דמוכרע מלשון הש"ס דמיירי בתש"ר, דהא פריך הש"ס הא מורידין עושין אמאי הכא סתומות והכא פתוחות ומשני דלמא להשלים, וכ' התוס' דמ"ש בירוש' פ"ק דמגילה דתפלין ומזוזות אין נכתבין אלא על עור אחד, ההיא בשלא תפר העורות זב"ז, א"נ דה"פ שכתב פ' והיה אם שמוע בתחלת עמוד והוסיף שמע בגליון של מעלה, ובט"ז יו"ד (סי' רצ) הקשה דהא הוי שלא כסדרן, וע"ש בנקה"כ שהתוס' כ' כן למאי דדחי התם דמזוזה פרשיותיה פתוחות אם כן הברייתא איירי להשלים וע"כ מיירי בין שמשלים בפרשת שמע או בפ' והיה, וא"כ ע"כ פליגא אמכילתא דשלא כסדרן יגנז, אבל לפום דקיי"ל שפרשיותיה סתומות א"צ לאוקי להשלים ולא אשכחן פלוגתא אמכילתא יע"ש, וע' סי' רפ"ח סעי' ד' דכתבה בב' עורות אע"פ שתפרן פסולה, ומשום דלפום דקיי"ל דפרשיותיה סתומות אין צריך לאוקי להשלים, וע' סי' ל"ב סעי' ל"ו שיעשה פרשיותיה

פתוחות חוץ מפרשת והיה אם שמוע ויש מכשירים בכולם פתוחות, ושנוהגים לכתוב פ' והיה אם שמוע בראש השטה כשאר הפרשיות, והיינו דפרש"י ד"ה הכא סתומות בס"ת והכא פתוחות במזוזה, דפריך דאמאי הוצרך לומר בס"ת כו' שאין מורידין כו', והשתא יקשה להמסקנא דמזוזה נמי סתומות, למאי אצטריך טעמא דאין מורידין כו', דמש"ה תפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה, תיפוק דתפלין מצותה פתוחות ומזוזה סתומות, ול"ל דאצטריך טעמא לענין שאם נזדמן תש"י שנכתבו סתומות דכשר בדיעבד מ"מ אין עושין אותה מזוזה, ודוקא להס"ד פריך משום דלא משכחת פתוחות בס"ת, דז"א דהא פריך הש"ס והא מורידין עושין והא בעיא שרטוט והק' התוס' דדלמא במשרטטי ותירצו שלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפלין, ולא ניחא להש"ס לתרץ דמיירי שעשו שלא כפי הרגילות, וה"נ לפמ"ש הרמ"א דלכתחילה יש לכתוב פתוחות יש לאוקי שנכתבו כן, וא"כ תיפוק דמזוזה סתומות כו', והגם דאכתי מהני טעמא דאין מורידין כו' שאין עושין מהן מזוזה גם כשאין לו מזוזה אחרת ואי עבדינהו פתוחות ש"ד (ודוקא להס"ד דדוקא פתוחות פריך שפיר), אכתי יותר מסתבר דאצטריך טעמא דאין מורידין כו' לענין תש"ר, ע' מ"א ס"ק מ"ט שבתש"ר שהן ד' קלפים אין להקפיד בפתוחות וסתומות, וא"כ אין הכרח מסתימת לשון הש"ס והשו"ע דמיירי אפילו בתש"י, די"ל דהברייתא סמכה עצמה שנדע מעצמנו דמיירי בתש"ר דבזה אצטריך טפי טעמא דאין מורידין כו', ובירוש' איתא ג"כ מזוזה שבלה אין עושין אותה תפלין, ומסתמא נכתבה סתומה כהרגילות וא"א לעשות תש"י להדיעה הנ"ל, וכיון דעכ"פ אין ראיה ברורה מהבבלי דה"ה היכא שאם לא יקנה מזוזה יוכל לקנות בדמיה רק תש"י (או שא"א להשיג כלל תש"ר) תש"י קודמת, אפשר דלא שבקינן פשיטותא דירושלמי בזה (וע' שבת (ד' עט) דקרי לתפלין מזוזה ומזוזה שבתפלין, ומשמע ששוין בקדושה, וממ"ש שיוצא בתפלין ע"ש עם חשכה דכיון דחייב למשמש כו', משמע דה"ה כשיש לו תש"י לבד חייב למשמש כו' דג"כ חמירא קדושתה וילפינן ק"ו מציץ ע' תוס' יומא ד' ח', וע' יומא דף ל"ג תד"ה עבורי):

אמנם גוף דברי הירוש' דמתניתא מסייע לשמואל כו', לכאורה קשה דהא שמואל קאמר מטעם שהיא תדירה שנוהגת ביו"ט ושבתות, ובריייתא אמרה שמזוזה קדושה יותר, ואמאי לא קאמר שמואל טעם הברייתא, ואי ס"ל כהבבלי דפליג, יקשה דאם כן לפום דס"ל לשמואל כהבבלי ליכא סייעתא מהברייתא, וכן קשה מ"ש הרא"ש דמסתברא דהלכתא כרב הונא דמצוה דגופה עדיף, דאמאי שבק הרא"ש עיקר הטעם דקיי"ל כהבבלי דאדרבה תפלין קדושה יותר, ולהירושלמי דמזוזה קדושה יותר, לא משגחינן על עדיפות מצוה דגופה (וגם תהיה מחלוקת בבלי וירושלמי בפלוגתא רחוקה וסברות

הפוכות ועיי"ש באה"ר סימן לב), ועמ"ש הגרע"א (ת' ט') דטעמא דשמואל דמזוזה נוהגת בשוי"ט והויא תדיר דמהני לדחות שאינו תדיר כמ"ש המ"א (סי' תרפד) והגם דתפלין חמיר קדושתה, תדיר ומקודש הוי איבעיא דלא איפשטה, ור"ה סבר כרבא בזבחים (ד' צ"א) דמצוי לא מקרי תדיר, ואדרבה תפלין תדירה דהויא חובה בימות החול, וס"ל לירוש' דמקודש עדיף (כמו שהביאו מהירושלמי פ"ז דנזיר גבי כ"ג ונזיר דעדיף גם לדחות, אך לחכמים דר"א אדרבה תדיר עדיף), ומש"ה לו יהא כסברת ר"ה דתפלין מקרי יותר תדיר, הא מזוזה מקודש יותר עכ"ד, ולפ"ד קשה דהא היכא שיש עדיפות לשאינו תדיר, לא נדחה מפני התדיר ועמ"ש התוס' בשבת (ד' כג), ודוקא לענין קדימה תדיר קודם גם כשיש עדיפות לשאינו תדיר, ומ"ש במנחות (דף מט) שידחה תדיר למקודש היינו להס"ד ולא' להמסקנא, ומ"ש המ"א (שם) דממ"ש התוס' בסוכה (דף נד) מוכח דס"ל דאף כה"ג קודם לדחות [ממ"ש התוס' דבלא רב ספרא יכול להקשות, ולא תירצו דהס"ד אסיק אדעתיה הטעם דהיכרא עבדינן, ונהי דיש היכרא אחריתי מ"מ עדיף לכתחילה שיעשו גם זה ההיכר, וכיון שיש קצת עדיפות בהשאינו תדיר גם להס"ד, לא מצי פריך אלא בתר דקאמר ר"ס דמאי דוחה דוחה לקדם], ע"ש שכתב דיש ליישב דברי התוס' בשבת (ד' כג), וא"כ בעיית הש"ס תדיר ומקודש הוי להקדים ולא לדחות וגם אי נימא כהס"ד דמנחות דה"ה לדחות, קשה לענ"ד דהא הכא לא דמי לעדיפות תדיר דעלמא, שגם אם יעשה המצוה התדירה לא יוכל להרבות יותר בעשייתה מבעשיית המצוה שאינה תדירה, משא"כ הכא שאם יקנה מזוזה יתמיד יותר בעשיית המצוה ולא יבטל ממנה גם בשוי"ט, וע' מנחות (דף מג) חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות כו' ומזוזה לפתחיהן ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך כו' ובפרש"י שמקיים שבע מצות בכל יום, ואס"ד שמקיים המצוה רק בשעה שקובע המזוזה, לא היה נחשב שמקיים אותה מצוה בכל יום, גם דא"כ יקשה דא"כ פשיטא דתפלין עדיפא לפי שיקיים מצותה בהנחה בכל יום ויום, ומוכח שבכל יום ויום מקיים מצות מזוזה כשדר בבית שיש בה מזוזה ומשימה בזכרונו, ויש להוכיח שיש עדיפות במה שיוכל להתמיד בקיום המצוה ממ"ש הר"ן פ' יוה"כ לענין חולה שיב"ס וצריך לשחוט לו תרנגולת כו', דיש חומר בנבלה שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד לאו הוא דאיכא, ומש"ה הרבה לאוין דנבלה לא מקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת אע"ג דהוי איסור סקילה ע"ש, (וכבר תירצו קושיית המל"מ מההיא דטבל ותרומה כו', וי"ל ג"כ דתליא בפלוגתא דיומא ודף פה) דלמאן דיליף דפ"נ דוחה שבת ממ"ש ושמרו כו' חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, מוכח העדיפות במה דמסתמא ישמור

שבתות הרבה, מצד חזקת כשרות, דאמרי' בשביל זה חטא כדי שיזכה חבירך ושהאחר יחלל עליו מיד, משא"כ לאינך מ"ד דפליגי, וע' מ"א סי' ש"ו ס"ק כ"ט ליסע אף חוץ לג' פרסאות להשתדל בהצלת בתו כדי שתשמור שבתות הרבה, ולכאורה אין ללמוד זה מחלול שבת בשביל פק"נ דהכא ברצונה היא מחללת ואינה אנוסה בדבר, ויראת שמים תלוי בבחירתה, וצ"ל דלענין זה חשובה בתו כגופו שנוגע הדבר לעצמו עיין סנהדרין דף נ"ב ומ"א סי' קכ"ח ס"ק ס"ב ומש"ש בענין את אביה היא מחללת, וע' כתובות דנ"ב ד"ה והיו, ומש"ה דוקא בשביל הצלת בתו), וחזינן חומר העבירה בעשייתה פעמים רבות שאומרין חטא באיסור סקילה שלא יעבור חבירך על כמה לאוין קלים (וע' ע"א ד' יז), וה"ה שיש עדיפות הרבה בהתמדת עשיית המצוה הרבה פעמים, ומצד זה העדיפות חשיבא מקודש טפי, דהא מנינו במנחות (דף מט) ד"ה מוספין דהאידנא, דפרש"י ל"א מוספין הוי מקודש קודם תמידין, דמוספין יקרבו היום ותמידין לא יקרבו היום עד למחר, וה"נ י"ל דנחשב מקודש מה שנוהגת כל יום ויום ושמקיים מצות מזוזה גם בשוי"ט שאינו מקיים מצות תפלין (הגם שאינו מצד עצם קדושת המזוזה), והיינו דקאמר שמואל מזוזה קודמת שכן נוהגת ביו"ט ונחשבת כמקודש יותר מתפלין, והיינו דקאמר מתני' מסייע לשמואל כו' שמעלין בקדש ולא מורידין, וחשיב טפי קדושת מזוזה, והיינו ע"כ בשביל שנוהג מצותה בשוי"ט, דהא קדושת המצוה הוא בעשיית מצותה, וכל שמוסיף בקיומה מתעלה המצוה ומוסיף קדושה גם בעצם המזוזה, והבבלי ס"ל דאדרבה תפלין נחשב יותר מקודש, דס"ל שיש עדיפות בתפלין דהויא מצוה שבגופה (הגם דשווין בעצם הקדושה כדמשמע בשבת דף עט), והשתא שפיר כתב הרא"ש הטעם דמצוה דגופה עדיף, דלפום דקיי"ל כהש"ס דילן דתפלין הוי יותר מקודש ממזוזה, היינו משום דהויא מצוה דגופה (מ"ש שנוהגת בשוי"ט ולא קאמר שנוהגת בלילה י"ל שאני שוי"ט דהוי יום בפ"ע ואין לילה חלוק כ"כ מיום ע' סוכה דף מ"ה, וא"כ לרמב"ם דממעט לילה מושמרת שי"ט שגופן אות וליכא איסורא לא גרעה כ"כ ועמ"ש הגרע"א לענין סוכה ולכאורה קלה יותר שהוא רק פ"א בשנה ופטור מצטער ויכול לפטור א"ע כמ"ש דאתו מן האפר), וקצת יש לומר דירוש' כשיוכל לקנות רק תפלה אחת משא"כ כשמקיים בימות החול ב' מצות תש"י ותש"ר נגד קיום מזוזה בשוי"ט, ולפי המבואר נשמע דה"ה כשלא יוכל לקנות בדמיה רק תש"י, אכתי קודמת למזוזה משום דהוי מצוה דגופה ונחשבת יותר מקודש [כ"ה אדר תרנ"ה יום מלאת לבני יעקב נ"י שלשה עשר שנה]:

סימן עט

הב"י או"ח (סי' תרנ"א) בשם הא"ח שאם נטל הלולב ואתרוג בידו אחת לא יצא, ובט"ז (ס"ק י"ד) הקשה ע"ז, וע' מ"א ס"ק ו' די"ל דה"ק לולב בימין ואתרוג בשמאל כלומר מפני מה אין לוקחין שניהם בימין, ול"ל דהיינו מה שמתרץ הני ג' מצות כו', דא"כ לא הול"ל בהך לישנא אלא להביא הברייתא (דדף לד) דיכול יהא אתרוג עמהן כו', וגם קשה מאי פריך התם (דף ל"ז) ולגבהיה לאתרוג ולברך אמאי לא מתרץ זה בהתירוץ הקודם שיש עדיפות בלולב דהוי תלתא מצות ומש"ה מברך על נטילת לולב, וליישב כ"ז י"ל דתליא בפלוגתא דלר' יהודה דלולב צריך אגד לא מוכח שבא למעט דלא יצא חובתו כשהאתרוג באגודה אחת, די"ל שבא רק למעט שא"צ לאגוד עם האתרוג, ולפום דקיי"ל דא"צ אגד, מוכח דאתי קרא לומר דלא י"ח כשאגודין עם האתרוג, ולפום דקיי"ל בשבת (דף צא) דאגד כלי שמיה אגד, יש מקום לחוש גם כשנטלן בידו אחת, וע' דף ל"א דר' יהודה דאמר ובגדול כדי שיאחז ב' בידו אחת היינו משום דלולב בימין ואתרוג בשמאל זימנין דמחלפי ליה ואתי לאפוכינהו ואתי לאפסולי דלטעמיה דצריך אגד ואם כן הוי לולב ג' מצות מה"ת וממילא לולב בימין דוקא וכיון שהוא לעיכובא חיישינן דזימנין דמחלפי, ור' יוסי כרבנן דא"צ אגד, וטעמא דזה אלי ואנוהו אינו אלא לכתחילה ולא הוי לולב ג' מצות מה"ת, וממילא הא דלולב בימין הוי ג"כ לכתחילה ולא לעיכובא (ואדרבה אתרוג כתוב בתורה קודם), ומש"ה לא חייש ר' יוסי שמא יחלפו ואתי להפכם כיון שיצא קודם היפוך, וגם ממילא אינו בהול וטרוד להחליף ולהפך כיון דבל"ז יצא. ומש"ה קאמר אליבא דר' יוסי דלא נפיק מדאגבהיה כשהפכו ע' פרש"י ותוס' וט"ז סק"ד דמוכיח מזה דכשנטלו בשמאלו יצא, משום דר' יוסי לטעמיה. והמ"א סק"ט בשם ר"ח חולק ע"ז. ושפיר פי' המ"א דפריך הש"ס מפני מה אין לוקחין שניהם בימין. כיון דר' יהודה ס"ל להדיא ההיא דרבה. ולדידיה אין הכרח לומר דלא י"ח באגודה אחת. ושפיר מתרץ הני תלתא מצות כו', דכיון שצריך אגד הוי לולב ג' מצות מה"ת, ולרבנן שאין צריך אגד בל"ז א"ש משום דדבר שמברך עליו צריך ליטלו בימינו וכמ"ש המ"א, דלרבנן לטעמייהו אין להקשות מפני מה אין לוקחין שניהם ביד אחת בימין, ומש"ה לא מתרץ על הפרכא דלגביהה לאתרוג ולברך, שמברך על הלולב דהוי ג' מצות, דניחא להש"ס לתרץ גם לרבנן דא"צ אגד. ולא הוי לעיכובא שיהא באגודה ג' מצות, ודוקא לענין הא דלולב בימין קאמר הך טעמא. וכמ"ש דלרבנן בל"ז א"ש וא"כ מיושב קושיית הט"ז. דכיון דתליא בפלוגתא אי צריך אגד ואי אגד כלי הוי אגד, לזה כתב התוס' והרא"ש אופן שיהא עובר לעשייתה לכ"ע, וגוף מ"ש המ"א ממ"ש בברכות (דף מג) גבי שמן והדס.

לכאורה שאני התם שבשעה שמברך על היין אינו כולל בזה ברכת השמן. משא"כ הכא שבברכה על נטילת לולב כולל הד' מינין, ובב"י בשם בעל ההשלמה שאם אין לו אחד מהמינין יביא השאר ויברך וכ"כ התוס' מנחות (דף כז) בשם י"מ דביום ב' סגי בחד מד' מינים ומברך על נטילת לולב כו'. ולכאורה י"ל שמודים שאם חסר לו לולב לא יברך. דא"א לברך על נטילת ערבה והדס ואתרוג ברכה חדשה שלא תקנוה חכמים ולא תקנו ברכה מחודשת. ומ"ש בב"י ומ"א ס"ק כ"ה דכשראה שלא היה בו ערבה חזר ונטלו עם הערבה וברך על נטילת ערבה כו'. גם אי מברך בזה הלשון היינו לפי שכבר ברך על הלולב. ועפ"ז השבתי לידידי הרב הגאבד"ק מאלטש שיחיה שהקשה לי להתוס' דמנחות הנ"ל למה לא תיקנו ליטול אתרוג לחוד בשמ"ע. לפמ"ש בסוכה דף מ"ז תד"ה מיתב, שלא תקנו לטול לולב בשמ"ע מספק לפי שהוא מוקצה לטלטול כו', והשבתי דכיון דבישיבה בסוכה בשמ"ע לא מחזי כמוסיף משום דאיכא היכרא מה שאינו מברך על האכילה בסוכה. וה"נ הו"מ לתקן נטילת לולב בלא ברכה, א"א שיטול אתרוג לחוד, דכיון דבל"ז אינו מברך כמ"ש, תו ליכא היכרא כ"כ, דמה שאינו נוטל כל הד' מינין, יוכל הרואה לחשוב דהשתא לית ליה לולב ע' פסחים (דף נ"ה), ויהא חשש בל תוסיף, ובל"ז י"ל דהתוס' מנחות בשם י"מ ס"ל כתירוץ הר"ן דשאני לולב דהוי דרבנן בשאר הימים וסוכה מדאורייתא:

וע' (ד' ל"א) תד"ה אין אוגדין, שהקשו דהיכי בעי למימר משום דבעי הדר כו'. ולכאורה י"ל דאסיק אדעתיה טעמא דאי אגיד שלא במינו איכא בל תוסיף, רק דפריך דלר' יהודה דאמר ריש מס' דהילני ובניה ישבו בסוכה כשרה וע' תוס' עירובין (דף צ"ו). מוכח דליכא משום ב"ת כשאינו מכוין כה"ג, ורבא לטעמיה בר"ה (דף כ"ח) דשלא בזמנו בעי כונה ושאני אשה דלא מחייבא והוי כשלא בזמנו וכמ"ש התוס', משא"כ אגד לולב באנשים דמחייבי שייך משום ב"ת גם לר"י, ומש"ה לא מייתי הש"ס ממ"ש בגימוניות של זהב. שלא הוכיח מזה אלא ר"מ (וחכמים דר"י י"ל שהשיבו לפי שיטת ר"מ וגם אינו מוכח דהוי ר' יהודה, ואיכא עוד חכמים דפליגי על ר"מ), ולר"מ וחכמים דר' יהודה דקאמרי משם ראיה אשה היתה כו', ואדרבה י"ל דמוכיחי דמדליכא משום ב"ת, ע"כ שישבו בסוכה פסולה, ודלמעלה מכ' אמה פסולה. פשיטא דה"נ איכא תשש ב"ת, ומוכיח ר"מ מדאגדו בגמוניות של זהב, דלולב א"צ אגד, וממילא ה"ה דבחוט ובמשיחה כיון דלא מצריך הדר בזה, ועמ"ש התוס' בר"ה (שם) ד"ה דלמא, והישן בשמיני כו' ובשמיני ספק שביעי לא יתיב כו'. ולכאורה מדפריך אלא מעתה הישן כו' משמע דהוי מלתא דפסיקתא דא"א שיאסור זה, ולע"ד י"ל דגם לפום דקאמר דדילמא קסבר ר"י כו', יתיב בסוכה בספק

שביעי, משום די"ל לפ"ז דס"ל מצ"כ, ובלא כוונה ליכא חשש בל תוסיף, והא דאר"י כשנתת עברת על ב"ת כו', הגם שאינו מכוין ליתן ד' מתנות מדם הבכור. היינו משום דעכ"פ מכוין ביתר המתנות לשם מצוה, והגם דכוונתו בשביל הדם שלמים. הא כיון שמעורבין ביחד, נחשב כוונת נתינתם לשם מצוה. דממילא עובר בב"ת בשביל דם בכור המעורב, והא דפריך לקמן והא מתן דמים לר"י דלעבור ולא בעי כוונה, היינו דלרבא דקאמר דלצאת א"צ כוונה לעבור בעי כוונה, ממילא יקשה דא"כ אפשר שלא יתכוין כלל ביתר הנתינות לשם מצוה, ועכצ"ל דגם כה"ג יעבור בב"ת (גם דממילא לא חשיב כוונת הנתינה כוונה לענין ב"ת כיון דלא תליין בהדדי, ולמ"ד מצ"כ י"ל דתלי זב"ז ודממילא חשיב גם כוונה לענין ב"ת), ויש להוכיח כמ"ש דאלת"ה יקשה לאביי מהמשנה דהנתנין במתנה אחת כו'. דמפורש דלעבור לא בעי כוונה ומכ"ש דלצאת א"צ כוונה, ועכצ"ל כמ"ש ומשום דהא מוכרח לכוין כל המתן ד' לשם מצוה, ודהיינו דא"ל ר"א לא נאמר ב"ת אלא כשהוא בעצמו, משא"כ הכא דכל זריקתו וכוונתו הוא רק בשביל הדם שלמים ולא בשביל דם בכור המעורב:

והרשב"א וריטב"א כתבו דמש"ה יתבי בסוכה בשמיני דכיון שתקנו זה חכמים תו ליכא משום ב"ת [ודלא כמ"ש התוס' הכא ודף ט"ז] והקשה הטו"א דא"כ ליכא ב"ת במה שנותן ד' מתנות לצורך מצוה ע"ש, ולכאורה י"ל לפמ"ש בלשון הריטב"א בר"ה, דכיון דליכא ב"ת ובל תגרע אלא כשהוא בעצמו אין בזה אלא מפני מראית העין שנראה כמוסיף או גורע מוטב לגרוע בשוא"ת מלהוסיף שנראה עובר בקום ועשה, וא"כ עכצ"ל דליכא בזה קיום מ"ע, מדנדחה מפני מראית העין בעלמא, וא"כ י"ל דנהי דליכא ב"ת כשתקנו חכמים, הכא לא רצו לתקן זה, משום דשוא"ת עדיף, אך קשה דהא הריטב"א בעירובין (דף ק) הביאו קושיית התוס' דניתי עשה ונדחי לל"ת דב"ת, הרי דס"ל דאיכא בזה מ"ע, ומ"ש הריטב"א שנדחה מפני מה"ע, היינו למסקנא דלא נאמר ב"ת ובל תגרע אלא כשהוא בעצמו, משא"כ קמי דאסיק זה, ודגם בתערובת איכא משום ב"ת ובת"ג. מכ"ש שאין התערובת מבטל להמ"ע דמתן ד'. וא"כ הדק"ל דהו"ל לתקן שיתן מתן ד'. וי"ל שזה שכתב הריטב"א בלשונו שאין ב"ת אלא במה שמוסיף מדעת עצמו כו' וא"נ במה שאירע קרי שנתערב מתן א' במתן ד' אבל במה שעמדו חכמים ותקנו כו' יע"ש, דדוקא קביעת שני יו"ט ושינה בסוכה בח', שהוא דבר קבוע, אבל תערובת דמים הבא ע"י מקרה ופשיעה, ל"ש בזה תיקון קבוע. וגם דלא עדיף תקנת חכמים ממ"ע של תורה דלא דחי לל"ת דב"ת כשבא ע"י פשיעה. וה"ה שאינו נדחה כה"ג מפני תק"ח [וגם לא רצו לתקן. דאדרבה יזהר שלא לפשוע], ועפ"ז מיושב מה שהקשה הט"א באב"מ, מ"ש

בסוכה (דף ל"א) לא מצא אתרוג לא יביא לא רמון כו' דאתי למסרך. דתיפוק דניחוש שמא יכוין לשם מצוה ויעבור בבל תגרע. לפמ"ש בספרי דשייך ב"ת גם היכא דמעכבין זא"ז, ולהרשב"א הנ"ל מיושב דלולי החשש דאתי למסרך היו חכמים מתקנים שיביאם כי היכי דלא תשכח תורת אתרוג יע"ש, והכא לא פשע מה שלא מצא אתרוג, וממילא לא היה חשש בל תגרע כלל. וגם התוס' מודים בזה [והוא אנוס בדבר כיון שאין לו אתרוג. ומה"ט יש סוברין דכשיש לו רק חצי כזית מצה חייב לקיים ח"ש דמצוה וליכא משום לא תגרע] וע"ש בט"א שהק' זה על הרשב"א ולהרשב"א פשיטא דא"ש [ובל"ז הא הט"א מפרש דלהרשב"א איכא בל תגרע גם בביטול מצוה לגמרי ע"ש דף ט"ז. וא"כ בל"ז לק"מ דגם כשלא יביא כלל יהא משום בל תגרע. אך לענ"ד אין כוונת הרשב"א דבביטול מ"ע איכא משום בל תגרע, ומ"ש דמה שתיקנו חכמים שלא לתקוע בר"ה שחל בשבת ליכא בל תגרע כיון דהוי תק"ח לצורך. היינו משום דהתם הוי תקנה קבועה לבטל המ"ע דתקיעה בזמן שחל בשבת. ושישאר המצוה בחול, ותקנו גרעון במצות תקיעה, ומש"ה הוצרך לתרץ דכיון שתקנו חכמים לצורך סייג וגדר איסור מלאכה בשבת. (שמזה יראו חומר איסור העברה בר"ה. שמבטלין תקיעת שופר בר"ה, משום גזירה שמא יעבירנו כו') ליכא משום לא תגרע). ולשיטת ההשלמה שאם אין לו אחד מהמינין כו'. בל"ז א"ש דדוקא משום דאתי למסרך:

סימן פ

תשרי תרכ"ח שקלאב

באו"ח (סימן ע"ה ס"ק ב) דשער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו ק"ש. ועמ"א סק"ט. ומשמע דהיינו כיון שדרכה לכסותו ואיכא הרהורא. דומיא דטפת מגולה במקום שדרכה לכסותו כו', ובמקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כו' שרגיל בהן ואינו בא לידי הרהור, וכשאין דרכם לכסותו, הוי כקול הרגיל בו, ובב"י פסק כרמב"ם, וגם הרמ"א שכ' בד"מ דיש חשש איסורא היינו כשדרכה לכסות, וע' אה"ע (סי' כא) שאסור לשמוע כו' ולראות שערה דכשדרכן לכסותן איכא משום הרהורא וכן אינו רגיל לשמוע קול זמר אשה. וע' כתובות (דף סו) רש"י ד"ה שתים שומרת כו' ומלמדת שיר לנשים בשכר וע' סוטה _(דף מ"ח) זמרי נשי ועני גברי כו'. ומ"מ גם בלא סיוע לקול זמרתם אינו רגיל בזה, וע' ב"ח דשוק הדרך שמלוכלך בטיט כו'. ולכאורה קשה ממ"ש בע"א (דף כ) בא"א ואפי' מכוערת. וצ"ל דהכא אכתי ליכא הרהורא, ועמ"ש המ"א דמ"ש באה"ע (סי' כא) היינו שסותרות קליעות שערן והולכות בשוק כו'. ולכאורה מדלא השמיענו

שם בשו"ע דא"א אסורה גם בלא סתירת קליעתן, משמע דגם בא"א דוקא כשסותרות כו'. וע' פרש"י בקרא דופרע את ראש האשה, סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן, והיינו בסתירת הקליעה, וא"כ מ"ש בכתובות (דף עב) ראשה פרוע דאו' היא דכתיב ופרע כו' ותדברי"ש אזהרה כו' ובפרש"י וז"ל מדעבדינן לה הכי לנוולה כו'. וא"כ דוקא באופן פריעת הכהן. וכן לפירוש ב' דמכלל דההוא שעתא לאו פרוע כו'. ג"כ דוקא בסתירת הקליעה. והא דמשני קלתה ש"ד ולא משני דמשום ד"י אסור בלא סתירת קליעתם. י"ל לפ"ז משום דבלא סתירה כו' אינו נכלל בלשון פרוע כדמוכרח להמ"א הנ"ל. וקלתה גרע טפי דאפשר שיפול או יתראה בינתים הפרוע לגמרי (נותנת קלתה כשיוצאת בשוק וטורח לה לקלוע), ומ"ש באה"ע (סי' קטו סעי' ד') וראשה פרוע ואין לה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת, היינו דבמקום שרק הפרוצות הולכות בלא רדיד, איכא בזה משום דת יהודית שלא תלך כדרך הפרוצות, דוגמת מ"ש או שהיתה טווה בשוק כו' כדרך שעושות הפרוצות כו'. וי"ל ג"כ דקמ"ל הש"ס רבותא דגם קלתה אסור ומכ"ש ראשה מגולה גם כששערה קלוע, כיון שרק הפרוצות הלכו אז כן. ועמ"ש המ"א וז"ל דא"ת דקרא איירי גם בפנויה גם בגלוי ראש תהא אסורה כו'. וצ"ע לענ"ד דמהיכא נילף זה. כיון דופרע היינו בסתירת הקליעה, והא לפ"ז צ"ל דמ"ש פרועות ראש מיירי בכה"ג, ומה שהפנויות אין נזהרות גם כה"ג, היינו משום דהאידנא אין בזה כ"כ ענין פריצות. וע' סנהדרין (ד' נח) משפרעה ראשה בשוק ופרש"י שהיו רגילות אף הכנעניות הנשואות שלא לצאת בראש פרוע, והיה זה דרך הפרוצות משא"כ האידנא (א"נ כמ"ש הח"מ וב"ש דדוקא אלמנה וגרושה). ובזה יתיישב מה דקשה אמאי לא חשבה מתני' בכלל דת משה כשראשה פרוע בלא קלתה. וכן בטוש"ע ורשב"א ור' ירוחם לא חשיב לה בד"מ, ורק הרמב"ם חשיב לה וע' רשב"א ת' תקעא וז"ל מה שבאו לחייבה לצאת שלא בכתובה כו' שפרעה ראשה, ז"א אלא כשעוברין על ד"מ ויהודית. וכבר תמה עליו בדינא דחיי להכנה"ג. ועפ"ז י"ל דחשיב משמשתו נדה וכה"ג שהוא דין קבוע, וראשה פרוע הוי מה"ת רק בזמן שיש בזה ענין פריצות ולא כשכולם הולכות כן. והגם דלא דרשי' טד"ק קאמר בב"מ (ד' קט"ו) שאני הכא דמפרש כו'. וע' יו"ד (סי' קפב) דבמקום שמעבירין שער בית השחי גם האנשים שרי לכתחילה וכן להסתכל במראה, וכשרק נשים מסתכלין כו' אסור משום לא ילבש גבר וגו'. וה"נ הוי ענין פריצות כשמיוחד לפרוצות וקדשות ולא כשנהגו כולם כן. ופריך הש"ס דכיון דחשיב לה בדת יהודית ע"כ הוי בזמן שיש בזה ענין פריצות (וכמ"ש בסנהדרין דנ"ח שהיה זה פריצות) וא"כ הוי אז מה"ת, אך ע' פרש"י דפריך אמאי לא

קרי לה ד"מ. וי"ל דכיון דלא דרשי' טד"ק. אסור מה"ת פרוע לגמרי כשאינן קלועות וכמ"ש. גם בזמן שאין בזה משום פריצות. ודוקא כשהן קלועות דליכא אלא משום דת יהודית לפמ"ש, האיסור דוקא בזמן ומקום שהוא ענין פריצות. וכמ"ש בש"ע שעושות הכנעניות הפרוצות ושלא עשו כן הצנועות שבהם, והא דלא חשיב מתני' פ"ר בכלל דת משה י"ל קצת משום דנשמע מכ"ש דסיפא דאף בקלתה מפסדת כתובתה. א"נ כמ"ש הרא"ש דדוקא משמשתו נדה שמכשילתו וכה"ג, ובקלתה על ראשה שמותר לפנויות ורק אסור לנשואות הוי כנוגע הענין לבעל וכמורדת בו ומחשבת עצמה לפנויה. ובפ"ר בלא קלתה שאסור גם לפנויות (בעולית) להמ"א, הוי כעוברת על איסור תורה בעלמא במה דלא שייך לבעל, ולא מפסדה כתובה, ועכ"פ במקום שדרך הנשואות בכך. לית מאן דחש שתפסיד כתובתה. לפי שאינו אצלם מנהג פריצות המיוחד להעוגבות אחרי זרים, וע' כתובו' (ד' סו) כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפני ריב"ז, וכבר היתה נשואה יע"ש ומוכת כמ"ש. וכתובות (ד' טו) פרש"י ראשה פרוע שערה על כתפה וצ"ע לפ"ז מ"ש המ"א לתרץ מה שיצתה בהינומא וראשה פרוע. דלא מיתסרא אלא כשסותרת קליעות שערן דהא לפ"ז יצתה פרוע לגמרי ושערה על כתפה. ובירושלמי שם דכגון אלו שיצאו ביוה"כ וראשה פרוע. ובפ"מ פי' דביוה"כ שיצאו וחולות בכרמים כמ"ש סוף תענית יצאו ור"פ, ודעתה ערבה שמחה הולכין בראש פרוע כאבלי' כמו שנהגו לתת אפר בראש החתן עכ"ד וא"כ בל"ז י"ל שהותר מטעם אבילות, ע' פסיקתא דרב כהנא פ' כ"ה שראה אשה צועקת ובוכה ושערת ראשה סתורות כו' יע"ש שדימה וחשב ירמי' הנביא מקודם שהיא אשה והלך לשאול אותה על מה תבכה, וע' סנהדרין (ד' קי) באשת און בן פלת אותבה על בבא וסתרתה למזיה וכו' ובפרש"י שהבא לקרוא רואה ראשה פרוע וחוזר (דאיסור ד"מ דוקא בסתירת הקליעה. וירמי' לא הקפיד ע"ז כיון שהוא משום צער ואבילות. וע' יבמות (ד' קטו) ספדי בעליך קרע מאניך ספרי מזייך כו'. הגם דאלמנה אסורה בפ"ר ועמדה בב"ד של ר"י דהוי כמו בשוק, ומשום דהוי משום צער ע' פ"ח דשמחות סותרין שערות של כלות מתות מפני עגמ"נ. אך הראב"ן (סי' צה) כתב דל"ח להרהור מה דסתרה מזייה בבית ר"י משום דהכא אין נראה רק שערה גם דפנויה היא ול"ח להרהור ע"ש וס"ל דבעלמא חיישי' להרהור גם בשעת אבילות כמ"ש בסוכה (ד' נב) על הכתוב וספדה הארץ משפחות וגו'. וע' קדושין (דף פ') ובסנהדרין (ד' יט וד' מ"ה). ולפ"ש התוס' בסנהדרין (ד כ') י"ל דר' יהודה לטעמיה דנשים לפני המטה יוצאות. וא"כ להרמב"ן ודאי דל"ל שהותר מטעם אבינות. ובפרט דבשעת חופה אינו שעת צער ואבל ויש חשש הרהור. וקצת י"ל דכשיוצאת בהינומא אז ליכא כ"כ חשש פריצות והרהור

דהאיכא מ"ד בכתובות (ד' יז) שמותר להסתכל בפני כלה כל ז' כו'. דבעת חופתה ליכא כ"כ חשש מכשול ע' שבת (ד' פח) עלובה כלה שמזנה תחת חופתה (ולפי שדבוקה אז ביותר בבעלה גם חשש הרהור ליכא כ"כ עמ"ש הראב"ע בקרא דלא תחמוד שהכפרי לא יתאוה לבת מלך יע"ש). אך הק"ע פירש שבעת שיצאו ביוה"כ במחולות יצאו בראש פרוע (ולא בשעת חופה). וע' דגול מרבבה שהוכיח דבעולה אסורה בפ"ר מדהוי זה סימן דכתובתה ר' וז"א דהא בירוש' ועדיה מעידין שלא נבעלה, ומהצורך לעדים נשמע להיפוך, וע"ש דקאמר שמא בתולה מהנשואין היא ז"א דאינה יוצאת וראשה פרוע, ולא היתה חולת בכרמים משא"כ בעולה. וגם אי נימא שהבעולות לא יצאו כן. לא מוכח מזה מידי. די"ל שהיה המנהג דוקא בבתולות ולהיכר. ובפמ"א (ת' לה) דבעולה מותרת. וע' שבו"י ח"א (ת' נ"ז) ממ"ש בספרי שיכסו ראשן שנאמר ותקח תמר אפר על ראשה ודי"ל לפי שנבעלה באונס. ומהירוש' הנ"ל ודקשה שמא כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אע"כ דל"ח לדבר שאין מצוי וכמו במוכת עץ עכ"ד. ולענ"ד תמוה דהעדות שיצתה בהינומא ור"פ, חשוב כאילו יש בידה כתובה דבתולה, וכשיש לה כתובה דבתולה, צריך להביא עדים שהיא בעולה, (הגם שנתן הכתובה לפי שחשבה לבתולה), ופריך בירוש' רק דשמא ידע קודם כניסה ונתן כתובה רק על מנה. וע"ז הוצרך לתרץ דל"ח לדבר שאינו מצוי, ומ"ש בשבו"י להוכיח מדלא חששו דלמא תפסה ואמרה אלמנה מאירוסין הייתי, שגם היא יצתה בראש פרוע (וחולת בכרמים), לכאו' י"ל דדוקא כדתפסה ואמרה בתולה הייתי מסייע רובא דבתולות נשאות לתפיסתה, משא"כ אלמנה מאירוסין דהוי רק מיעוטא, וגם יש קול כשכתובתה ר' [וכנסה בחזקת בתולה כו' גם אי הלכה פ"ר לא הפסידה כתובה שאין האיסור שייך להמארס], ומהספרי משמע קצת דגם בלא סתירת הקליעה, ולהפמ"א דדוקא נשואה אסורה לא מוכח מזה, וע' תוס' קדושין (ד' כב) גבי תמר, וגם לפי שהיתה פרוע בסתירת השער כסתה ראשה. וע' בב"ק (ד' צ) שמרה עומדת על פתח חצרה כו' גילתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה, ובש"מ בשם המאירי שעשתה כדי שתשאב השמן בשערה ובביתה תצניענו לזה טפחה ידה בשמן והיתה מנחת על ראשה. (ובל"ז ע' ב"י סי' עד דבידים לא הוי כסוי) והיה בפתח חצרה וכבשוק (מדלא השיב ר"ע שהיא פרעה בחצר והוא בשוק, גם דבחצר פתוח למבוי ג"כ אסור) ומשמע שהיתה נשואה שהי' לה בזיון פריעת ראשה, ומ"מ לא עשתה איסור כשגילתה בלא סתירת שער, וע' ירוש' פ"ט דסוטה דאשת ר"ע הוות מזבנא קליעתה דשערה, וע' ערכין (ד' ז') רש"י ד"ה בפיאה נכרית דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות וע' פרש"י בסנהדרין (ד' קיב) ובמשנה דשבת (ד' סד) דכדי

שתראה בעלת שער (וע"ש דיוצאת בחוטי שער ובפרש"י) ולא פרש"י דהוי כדי לילך כן בשוק או בחצר (וכקלתה) ע' נזיר (ד' כח) אפשר בפאה נכרית וע"ש בגליון בעין משפט. אע"כ דבל"ז שרי בקליעה. וע' נדרים (ד' סו) שמא שערה נאה כו'. ובמכות (ד' כ) דבמלקט לבנות איכא משום לא ילבש גבר וגו' שמתנאות בשערה, וכששערה מועט קשרה פיאה נכרית שתראה בעלת שער, ומפרש"י ערכין מוכח דה"ה בשוק וחצר, וע"ש בנזיר דבפאה נכרית איידי דזוהמא לא ניחא ליה (וע' שבת (ד' קמה) ואף בשל חברתה שייך זה) וע"ש בשבת (ד' סד) ההיתר לצאת בשבת בחצר שלא תתגנה על בעלה, וה"נ שייך הטעם שלא תתגנה כו' ומשום דאיידי דזוהמא כו', כיון דבקליעה עכ"פ ליכא איסור מה"ת, וע' נדרים (ד' ל) נשים לעולם מיכסו וקטנים לעולם מיגלו, וקשה שיאסר הנודר משחורי הראש בנשים פנויות בוגרות דג"כ זימנין דמגלו כו' וקצת י"ל דאינהו כקטנים דמיגלו, אך התוס' כ' דאין איסור באנשים אלא היכא דכוותייהו בנשים אינם שחורי הראש משא"כ קטנים דאפי' נקבות קטנות פנויות רגילות בגלוי ראש וא"כ מדאסור בפנוים צ"ל דגם פנויות גדולות אין רגילות בזה, והא דלא מתסר בקטן נשוי לשיטת הר"י ברזלי שהובא במהרי"ק. וקטנה נשואה אין רגילה בזה י"ל דלשון בנ"א אחר הרוב, וקטן נשוי גם בימיהם לא היה שכיח כ"כ, וע' פרש"י גבי בעלי שיבות דמאותן שהיו שחורי הראש וצ"ל דנשים גם קודם נשואין לא היו בכלל זה. ואכתי הא היו בכלל זה בקטנותן. וצ"ל דבלשון בנ"א אינו כולל בזה נשים דרוב הנשים לעולם מיכסו, ובש"מ בשם הרא"מ פי' דקטנים לעולם מיגלו שהיה דרכם לגלחם יע"ש. וא"כ יל"פ דנשים לעולם מיכסו כמ"ש בנזיר (כח) אי אפשי באשה מגלחת ואין דרכם בזה ואנשים גדולים זימנין דמגלחי, ולפרש"י קשה לכאו' דמכ"ש שיאסר כדמגלי, והול"ל טעם ההיתר שאינם בכלל אנשים. וקצת יל"פ עפמ"ש בברכות (ד' נח) כד פרס סודרא כו' וע' ב"י (סי' מו) לענין ברכת עוטר ישראל בתפארה וגם נשים מברכות כן' ובקדושין (ד' ח כט) ושבת (ד' כו לא) ונדרים (נ) סנהדרין (כא) ודזימנין דמכסו בסודר לבן וזימנין דמגלו והולכין בכסוי וכובע שחור והן שחורי הראש, וכמ"ש דמדלא קאמר מבעלי שער לא קפיד אשער ומש"ה אסור בקרחין, והיו רגילין בכסוי שחור. ונשים לעולם מכסיין בסודר לבן וקטנים מגלו לגמרי. ואשער לא קפיד וגם אין מצוי כ"כ שחרות שער בקטנים. ושגם אנשים לא הי' דרכן לילך בגלוי ראש ע' שבת (ד' קיח קנו). רק דזימנין דמיגלו מסודר וטלית לבן שע"ג ונשארו בכובע שחור. וע' שבת (ד' עז). אמנם בפרש"י ותוס' שניכר שחרות השער כשראשם גלוי. וע' ב"ב (ד' קנו) תד"ה כבינתי שהוא צעיף דק שמתכסה בה ראשה וע' יומא (ד' מז) לא ראו קורות ביתי קלעי שערי וע' בירוש' פ"ק. ובביאורי הגר"א סי' ח' הקשה עמ"ש הב"י

איסור לילך ולברך בגלוי ראש וכן במהרש"ל (ת' עב) הביא מ"ש במס' סופרים וממ"ש במד"ר לא הטרחתי עליכם כו' דמוכח דליכא איסורא. אך י"ל דשאני בימי הש"ס שלא עשו זה דרך פריצות ורק מפני תוקף החום ובפרט בבבל דחביל להו עלמא ע' ר"ה (ד' כ) משא"כ האידנא ובאקלימים האלו שהוא דרך פריצות י"ל שמדינא אסור עכ"פ בעת ברכה. ועמ"ש בשם מהר"י הלוי אחי הט"ז, דמדאצטריך קרא למעט ארוסה מקנוי (סוטה ד' כג) מוכח דגם ארוסה בכלל האיסור. דל"ל שבארוסה יתקיים יתר הדברים. דא"כ מנלן למילף אזהרה לבנ"י דדלמא מ"ש ופרע דוקא אם ראשה מכוסה. ובפסיקתא דכדי לקיים מצות פריעה. ולר' יהודה אם הי' שערה נאה לא הי' סותרה ואך למ"ש התו' סוטה (ד' ח) דאע"ג דגזה"כ שואת לאו מיעקר הוא מודה ר"י דמה"ת סותרה) וי"ל דילף דמכלל דההוא שעתא לאו פרוע כו'. שתמיד אין יוצאת כן, ומ"מ אצטריך קרא למעט ארוסה משום דסד"א דמ"ש ופרע משום דבנשואות צריך לפרוע, ובכ"ז שותים גם כשהיתה פ"ר מקודם, וה"ה לארוסה. ועכ"פ כיון דמ"ש ופרע היינו דסותר את שערה. עכצ"ל כהמ"א דהא לא מוכח אלא דההיא שעתא לא היה שערה סתור. ומ"מ כיון דגם בב"נ נזהרו אז מזה. משמע דבנ"י נזהרין יותר אף בלא סתירת הקליעה, והש"ס נקט קול ואח"כ שער ולא הוי זו ואצל"ז. ומשום דהוי בלא סתירת הקליעה. ובל"ז י"ל דמיירי בבית שמותר גם לנשואה ורק לפי שדרכה לכסותו אף בבית איכא הרהורא. ומיושב בל"ז קושיית המ"א. והנה אין להקשות עמ"ש באה"ע (סי' כא) דה"ה פנויות דהא לא מצינו בש"ס רק בנשואות, די"ל דאסור מצד הסברא ענין פריצות. וגם שאני בימי הש"ס שטבלו לנידותן וע' רמב"ם בפה"מ פ"ז דסנהדרין וז"ל ואין בזה איסור אלא על דרך צניעות כו'. וכמ"ש בילקוט איוב (ל"א) דלאו דוקא לצורך אלא דשרי לפי שיוכל לבוא לידי צורך פן ישאנה לבנו או לקרוביו. ולכאו' קשה על הרמב"ם ממ"ש בע"א (ד' כ) דאפי' פנויה וי"ל לפמ"ש בב"מ (ד' צא) רש"י ד"ה ואפילו משום פריצותא ליכא, ולכאו' כיון דקאמר מותר מאי הוצרך לומר ואפי' כו'. והול"ל וליכא משום פריצותא (וע' תו"י שבת (ד' ג) דפטור ומותר מיירי רק לענין שבת ולא שייך לכאן) וצ"ל דקמ"ל שאף צנוע לא ימנע מזה. וא"כ לפום דפרש"י שם ממ"ש לא יסתכל בחמור כו' היינו על דרך צניעות וה"ה מ"ש מקודם שלא יסתכל כו' (וא"ש מ"ש הב"ח סי' ע"ה בשוק שמלוכלך בטיט) ומש"ה בכתובות (ד' מו) דריש מונשמרת שלא יהרהר בדבר טומאה וביאה ולא לענין שלא יסתכל כו' וע' יבמות (ד' עו) אטו כ"ע ברזילי הגלעדי. וע' ב"ב (ד' צא) רשב"ם ד"ה מטיילין משחקין. וע' ב"ב (ד' קס"ח) נדבר ע"ה בהדיה ולא מיירי בע"ה דעביד איסורא רק שאינו ת"ת ולא שימש ת"ח ע' סוטה (כב) ב"ק (דף צה). רק שכל אדם ראוי שיעשה עצמו ת"ח לענין זה וע'

תענית (דף י) סוכה (ד' כו) ומש"ש. ופריך ולאסתכולי מי שרי, דר"ג היה ת"ח וצנוע ביותר וכן פריך בירוש' פ"ט דברכות דרכו של ר"ג להסתכל כו' והסתכלות הוא יותר מראיה ובפרט שהי' נכרית דהוי כעין א"א דא"א שתינשא לו, וע' ברכות כ"ב רש"י ד"ה שתבע. וכ"ז בימיהם שטבלו לנדותן וליכא כ"כ חשש מכשול כשמיוחדת לו וע' יומא (ד' יח). ומש"ה הותרה בפריעת ראש, משא"כ השתא שאין טובלין לנדותן דאיכא ענין ערוה. והגם שכ' המ"א (סי' ריז ס"ק ו) דשל פנויה מברכין ול"ח שיבא לידי הרגל כו' כמו בערוה, מ"מ חמירא טפי השתא וע' אה"ע (סי' כו) שכופין להוציאה לפי שמתביישת לטבול. ומש"ה יש להחמיר גם בזה שלא תלך בשוק כדרך הפריצות וע' שבת (ד' סב) מלמד שמטילות מור כו'. וה"נ בשער סתור (וע' סנהדרין (ד' עה) ולינסבה מנסב לא מיתבא דעתיה כו'. וי"ל דה"נ לא מיתבא דעתיה באופן היתר, וע' ש"מ כתובות (ד' יט, ויומא ד' פב, סנהדרין מח ב"ב ד' קנה, ב"ק ס') וכן מוכח ממ"ש משום פגם משפחה ואין מחויבין להתבזות בשביל פק"נ של זה שפשע בעצמו וע' גיטין (ד' מא) ד"ה כופין אי חשיבי כאונסין, וגם לר"א בריה דרב איקא י"ל מה"ט, ומ"ש הנמ"י להוכיח דה"ה אבזרייהו כו'. היינו דמוכח מהס"ד) ועכ"פ מיושב מ"ש המ"א לפרש שכולל גם בפנויה שלא היתה נשואה מעולם:

סימן פא

סיון תר"ל שקלאב להרב הג' מ' זלמן ראם מ"צ בוויטעפסק אח"כ אבר"ק פאלטאווא, בעמ"ח ס' אפריון שלמה].

קבלתי מכתב כבודו אשר דרש ממני להשיבהו דבר ע"ד קושיית הטו"א בחגיגה (ד' יד) עמ"ש התוד"ה בתולה, דשמא כאן שאף היא בכלל האיסור כו' נאמנת, דהא ברישא דמתני' פ"ק דכתובות ראוה מדברת כו'. היא בכלל איסור זונה לכהן ואפ"ה אינה נאמנת. יראה כבודו בתשובת הגאון ח"ס זצ"ל אה"ע (ת"ב ח' ק"ד) שכתב ליישב בכמה אופנים. ובאופן א' כתב לתרץ עפמ"ש התוס' בנדרים (ד' צ) בשם הרר"א, ודחה זה דכיון שאם תאמר לפסול נבעלתי אסורה לכהן שייך לומר דאיהו מוזהר וממילא גם היא מוזהרת יע"ש. ויש לעורר בזה מפרש"י בכתובות (ד' ל) ד"ה בעולה לכ"ג וז"ל וא"ת יש כאן לאו דזונה לא אשכתן תנא כו' ולכאו' לפמ"ש התוס' בכתובות (ד' מ) דלא אתי עשה דולו תהיה לאשה ודחי לל"ת משום שאין לה לעבור בלאו משום עשה דידיה דהיא מוזהרת כמותו, אתי עשה ודחי לל"ת דזונה, דכל היכא דהוא לא מוזהר (מטעם דיחוי העשה) היא לא מיזדהרא. וצ"ל דכיון שהוא מוזהר ולי דיחוי העשה הוי בכלל היכא

דהוא מוזהר כו'. אך י"ל דכונת פרש"י דאיכא עשה ול"ת עשה דבעולה לכ"ג ול"ת דזונה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. וגם להריב"א בחולין (ד' קמא) כיון שהעשה אינה נדחית, ממילא הוא מוזהר מצד העשה וכל היכא דהוא מוזהר היא מוזהרת. וממילא גם הל"ת אינה נדחית משום דאי אמרה דלא בעינא כו', והדר יש כאן גם הלאו דזונה. ועמ"ש הגרע"א שם להקשות אמאי יש הויה בבעולה לכה"ג נימא אי עביד לא מהני ולע"ד י"ל דכיון דאיכא עשה דולו תהיה לאשה אלא דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה. וע' יבמות (ד' כ) דעבר ובעל קנה משום דבדיעבד אמרי' להיפוך מאי אולמא כו' וא"כ אסור רק לכתחילה ויש בה הויה בדיעבד. ובפרט למ"ש הגרע"א באותו סוגיא לחדש דעשה דבעולה לכה"ג הוא רק עליו יע"ש. [וא"כ אינה מחויבת לומר לא בעינא כו']. אך דבריו סותרין למ"ש התוס' כאן בחגיגה. ועכ"פ י"ל דעת התוס' דכיון שאינו מוזהר השתא. הגם דקמי שמיא גליא שנבעלה לפסול לה. גם היא לא מזדהרא. והנה לפמ"ש השעה"מ דכיון דהוי מדעל"ג שאם תמצא בעולה יתגלה שקרה חיישי' רק שמא נבעלה בהטייה לנתין וממזר. אא"ל כמ"ש דא"כ ה"נ אינה מוזהרת כשהוא אינו מוזהר. ולכאו' י"ל להשעה"מ דמהיתה מדברת לא הוקשה לתוס', דשאני התם שבודאי נבעלה ואשה מזנה אין בודקת ומזנה (כתובות יד). והקשו רק מסיפא ושתהא נאמנת במיגו שנתעברה באמבטי מכשר. אך ז"א מיגו כיון דעכ"פ לא שכיח כלל. גם דבלשון התוס' א"א לפרש כן. וקצת י"ל להשעה"מ דברישא כיון דאתרע חזקתה חיישי' שנבעלה כמה פעמים ושמא נבעלה גם לפסול משא"כ הכא דהוי מדעל"ג רק דחיישי' שמא נבעלה בהטייה דרוב אין בקיאין בזה, ניכר מזה שלא נתפרצה בזנות רק שנבעלה פ"א ויש לתלות בכשר, והקשו דוקא מסיפא שאנו דנין לענין הבת דגבה ליכא ספק אלא על הביאה שממנו נתעברה וביאה א' תולין בכשר. ואין נ"מ בהחשש דשמא נבעלה האם גם לפסול, והעיקר כמ"ש הח"ס שם דשאני ראוה מדברת דאתרע חזקתה משא"כ הכא דבל"ז אפשר שנאנסה והקשו רק מהיתה מעוברת כו' דג"כ י"ל שנאנסה [וע' סוטה ד' כ"ז ור' יוחנן לטעמיה בכתובות שם דפליג על ר"א], ולכאורה מוקשה דברי השעה"מ. דהא ליכא מדעל"ג דהא יצטרך להמתין עד אחר לידה והנקה מטעם מעוברת חבירו וא"כ לא יתברר שקרה, אך ז"א דאחר לידה בודאי אסורה לכה"ג וע' יבמות (ד' נט), וצ"ל לפי' קמא דפרש"י כדעת הגהות מרדכי פ' החולץ שמותרת להינשא היכא דבלא"ה לא יהא אפשר לכוף אבי התינוק לפרנסו. וגם דבכה"ג לא שייך החשש דלא יהב לה למסמס הולד בבצים וחלב, דכיון דקיי"ל גדלהו משל אחיו ע' חולין (ד' קלד), ליכא חשש שיחוס הכהן גדול על ממון צבור ושלא יתן על מזונות הולד [וע' ת' רע"א סי' צ"ה מהתוס' קדושין ד' כ"ב, ויש לדחות ג"כ עפמ"ש.

וע' סוכה ד' ל"ט תד"ה הלוקח ובחולין ד' ו ד"ה אשת] וגם יכול לשכור מינקת וכדקאמר בכתובות (ד' ס) שאני בי ר"ג דלא הדרי בהו. ה"נ לא הדרי בהו גבי כהן גדול, וי"ל ג"כ שהפילה, וע' נדרים (ד' לה) זאת ראיתי להשיב לכבודו מפני הכבוד.

ידידו אליהו באאמו"ר הרב ר' נפתלי הירץ קלאצקי

סימן פב

בחולין (דף יא) רש"י ד"ה וכ"ת משום איבוד נשמה כו'. נודע התמיהה דהא אדרבה אם לא יבדקוהו לא ידונו אותו. וע' נו"ב מהד"ת (יו"ד ת' רי) מ"ש בזה, וי"ל לע"ד עפמ"ש בסנהדרין (ד' פא) שגם כדאתכחש בבדיקות היו מכניסין לכיפה כו' (והגם דממילא הוי ג"כ עדות שאאל"ז ויש גם קצת חשש באמתות הדבר) וע' שבועות (דף לד ד"ה ע"פ) דחבר היה כו'. ולע"ד י"ל דמיירי לענין הכנסה לכיפה שא"צ התראה. וכדליכא ב' עדים אף הכנסה לכיפה ליכא, וכן י"ל בזה קושיית התוס' שם בד"ה דאי ממ"ש בסנהדרין (ד' לז). דלפ"ז י"ל דלית ליה אומדנא לענין ד"נ ממש רק לענין כיפה דהוי גרמא בעלמא (וע' סנהדרין ד' עז כפתו ומת ברעב כו') לפום דס"ל אומדנא בד"מ, וע' מכות (ד' ז) תד"ה דלמא, שע"י שהוא מרבה בבדיקות א"א שלא יכחיש אחד מהם חבירו, וכדאתכחיש בבדיקות איכא הכנסה לכיפה. וע' רמב"ם דדוקא בש"ד לפי שהוא השחתת ישובו של עולם ומ"ש רשב"ג אף הן מרבי ש"ד בישראל. היינו דכשאין דנין בפועל רק ע"י גרמא, אינו נראה בפרהסיא להההמון ואינו מפיל חתה ופחד על הרואים וליכא למען ישמעו ויראו, ויתרבה מזה ש"ד, ובזה יבואר מ"ש בזבחים (ד' פח) וערכין (ד' טז) אי דידיע כו' במזיד ולא אתרו ביה. ולא קאמר כשיש רק עד אחד, דקמ"ל דגם כדאיכא הכנסה לכיפה צריכין הציבור כפרה, כיון שלא היה נידן במב"ד, ועפמ"ש מיושב מ"ש ר"ט ור"ע אילו היינו כו'. שלא אמרו אלא שהיה העונש דרך גרמא. והשתא י"ל דגם להס"ד אי לא הוה אזלינן בתר רובא. מ"מ פשיטא שהיו מכניסין לכיפה. מטעם שלא יתמלא העולם רצח שיפטור בהחשש מיעוט דדלמא טרפה. ודוקא לדון בידים א"א משום חשש מיעוט. אבל לדון ע"י גרמא פשיטא דשרי גם כדאיכא חשש מיעוט והיינו דפרש"י דכ"ת משום איבוד נשמה דהאי. דבעי' והצילו העדה שיצילוהו מהכנסה לכיפה, נינוליה דכשימצא טרפה יפטר לגמרי. וכיון דבדקינן ליה, ממילא כשימצא שאינו טרפה ידונוהו בידים, וע"ש בחולין תד"ה וניחוש וז"ל ותירץ ר"ת כיון דממ"נ כו', ונודע הקושיא מבת כהן, וכן ילה"ק ממ"ש בסנהדרין (ד' פא) שנידון בחמורה גם כה"ג. וי"ל דר"ת מיירי היכא דכשידון בקלה א"צ למיזל כלל בתר רובא וכגון מחלל שבת ע' מכות שם תד"ה כמכחול

בתירוץ ראשון. משא"כ לענין עריות דבל"ז צריך למיזל קצת בתר רובא וכמ"ש ראיתם כמכחול כו' והוי חזקה דאתיא מכח רובא, וע' נ"י ב"מ פ"ז, תו אזלי' בתר רובא גם לענין שנידון בחמורה:

והנה עפמ"ש צ"ל דלהס"ד ינוולו אותו בשביל שיפטר רוצחו מהכנסה לכיפה, והדר לדוכתיה הוכחת השואל בנו"ב שם. וע' בבנין ציון (סי' קמ) דלא מוכח מזה היתר לנתח לראות ענין החולי למען מצוא תרופה לאשר עוד בחיים דשאני הכא שאם לא יבדקוהו יעברו בקו"ע על ספק רציחה. ולפמ"ש צ"ע דהכנסה לכיפה גרמא בעלמא ומשום תיקון העולם. וליכא שום חשש עבירה. וכן מ"ש ע"ד ההוכחה מב"ב (ד' קנד) אנן זוזי יהבינן כו'. דשאני התם שנשאר המת חייב להם שקבל מהם מעות. מוקשה לענ"ד דהא לא נשאר חייב להם. שמכר להם נכסיו במחיר המעות. ורק היורשין באין בטענה שהיה קטן בשעת מכירה. ובשביל הטענה שיש להם על היורשין קאמר לנוול ולנוול. ודוקא יורשין אין רשאין לנוולו בשביל שירויחו וירשו נכסיו [עמש"ל סי' יג אות ז]. וא"כ ה"ה לצורך פק"נ וקצת יש לדחות דה"ק דנהי שא"א לנוולו. מוטל זה יותר על הקרובים ויורשין וכחיוב קבורה. ויש לחייב היורשין שיתנו הנכסים ללקוחות שמניעת הבדיקה הוא משום בזיון המת. וכבוד המת מוטל יותר על יורשין וקרובים. ועמ"ש מסי' ק"ז סעי' ב'. אך ע"ש בתומים שתמה דאטו בשביל שהיורשים אלמים יוטל המת בבזיון [ע' מ"א סי' קכ"ח ס"ק ס"ב וסוף סוכה ומש"ש]. ולכאו' י"ל דמיירי כשסירב בחייו לציית. וע' ב"ק (ד' קיג). ועמ"ש מסנהדרין (ד' מח) אי ניחא ליה שיתבזה לאח"מ להנאת יורשין. ואולי ה"ה כדי שיקיימו מצות פריעת בע"ח ולא יהיה לוה רשע ולא ישלם. והוא טובתם באמת וע' פסחים (ד) ניחא לאינש כו'. וע' ח"ס יו"ד (ת' ש"ל) והתם ג"כ זימנין שהוא זכות ליורשין וע' בבא בתרא (דף ט) וע' או"ח (סי' תרכא סעיף ו) ובכ"ז אסור לעכב ושאני התם דקאמר אנן זוזי יהבינן כו'. [וע' תומים סי' קז עמ"ש מצוה על היורשין לפרוע חוב אביהן, כשאינו אביהן רק קרוב דל"ש מצות כיבוד. ותמה חה"ג ז"ל בבר"י (סי' קו) שלא הביא הוכחה ממ"ש בב"ב (ד' קנז) דאמר הכי גבי נפל עליו ועל אביו, הגם דאין חייב בכבוד אבי אביו יע"ש, וז"א דהא הבע"ח הם של הבן, וע' ברשב"ם ד"ה יורשי האב, דאפי' נוך ופלוא בני ראובן כו' יע"ש. והוי פריעת חוב אביהן ממש]. ועמ"ש באה"ר (סי' מו) לענין תפיסת צדקה, וע' ב"מ (ד' סב) וקדושין (ד' לב), וה"נ הוי משל אב, שלא ירשו דמי קבורה, וע' תוס' נזיר (ד' יא) ד"ה שאני קובר יע"ש, והח"ס איירי כשהיורש יתום קטן שאין פוסקין עליהן צדקה. ול"ל דהוי זכות המת. דכיון שהיה בידו ליתן לצדקה חזינן דלא ניחא ליה ואינו זכות לו (וע' כריתות ו', ערכין כ), ודוקא בדידיה

מהני הכפייה דניחא לי' דתהוי כפרה כמ"ש בב"ב (ד' מח), וכשאנוס היורש ליתן י"ל שאין בזה זכות וכפרה להמוריש. ושאני כשנודר מרצונו בעד נשמתו, אמנם גם כשמת פתאום די"ל סברת אומדנא שאילו היה שפוי בדעתו עזב לעניים וע' ב"ב (קמח) כתובות (סז) גיטין (ס"ה), אכתי י"ל דמאן שם להו. ועכ"פ א"י לעכב ביד היורש כשישיג יותר בזול. [והנה מ"ש הנ"ב והב"צ הוא דלא כלשון הגמ' ופרש"י דחולין. ולפ"ז הול"ל כדי שיקיימו המצוה. ולפ"ז הא מוכח דאזלי' בתר רובא מהצווי לב"ד לדון]. והנה מדפריך הא קא מינוול מוכח שיש איסור מה"ת [דל"ל דה"ק דכיון דדרכיה דרכי נועם וע' יבמות (ד' פז) סוכה (י' לב) א"א שיהא המצוה לנוולו. דז"א דממ"ש וכ"ת משום איבוד נשמה כו'. ש"מ דפריך רק מטעם איסורא]. וצ"ל דיליף ממצות קבורה דהוי מטעם בזיונא [ובודאי ל"ל דיליף מקרא דעל שרפו עצמות וגו' וע' ב"ב ד' כ"ב, ומ"ש לעיל סי' כ"ב, דז"א דהא מצינו בבכורות (דף מה שתלמידי רי"ש שלקו זונה אחת ובדקוה כו'. וע' נדה (ד' ל) וצ"ל דליכא בזה סיוע ידי ע"ע וכן דרך הרופאים לנתח ולבדוק ודוקא שרפת עצמות לסיד הוא מעשה אכזריות ובזיון ביותר וע' חולין (ד' צב). וגם שאני מלכא דאדום שגדול כבודו], וגם לפמ"ש הלח"מ פי"ב מאבל דלפום דקיי"ל קבורה מה"ת ליתא להאיבעיא יע"ש. אכתי י"ל דמוכח דטעמא דקרא משום בזיונא. ומש"ה איתא בב"מ (ד' פד) דאמר ראב"ש לדביתהו אוגנין בעליתא, ולפי דאדרבה היה כבודו שלא יקבר (ולמ"ד משום כפרה אותו צדיק שקבל עליו יסורין לא הוצרך לזה יע"ש], וצ"ע מ"ש בחולין (ד' קכה) ובתד"ה יכול הוא להוציאה ולשורפה במקומה דמ"ש בביצה (ד' י) שסוף טומאה לצאת היינו במת שלם שאין דרך לשורפו ולנתחו פחות מכזית. וצ"ע דתיפוק דאיכא איסורא לכאו'. והגם דפרש"י סנהדרין דמשום בזיונא שיראוהו נרקב ונבקע, אכתי קמנוול בנתוח. ועמ"ש לעיל סי' יג אות ב' דמצות קבורה נמשכת כו' עמש"ש. וע' ב"ב (ד' כ תד"ה אתיא). וע' כתובות (ד' כ) קוברות שם נפליהם ומוכי שחין זרועותיהם כו'. וע' ב"ק (ד' פה) דכסיפא ליה מלתא כו'. וע' מכות (ד' יא) מת קודם שמת כ"ג מוליכין עצמותיו כו' איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו הוי אומר זו קבורה. ומוכח דקבורה דוקא מה"ת. וע' נדה (ד' נז) ובפרש"י ד"ה לא תסיג דמוקי בספרי במוכר קברי אבותיו, וע' כתובות (דף פד) משום פגם משפחה כו' ובב"ב (דף קיב) מוכיח דירה"ב מה"ת דאל"כ נמצא קבור בקבר שאינו שלו וע' יבמות (סג) ב"ב (נח) שבת (קנב). וא"כ תיפוק דאסור לשורפו ולנתחו כו' וצ"ע. וע' ש"כ סי' שס"ד ס"ק י"א שאין לטהרה דשמא באותו הדם יצא דם הנפש. ולכאו' כיון דטעמא משום בזיונא הא בזיון גדול הקבורה מלוכלכת בדם ובלא טהרה. ושאני נפל ונפצע שגם בטהרה שיתראה הפצעים יהא ענין ניוול וע' נחלת שבעה ת' נ"ט ובש"כ

מסיק שנוהגין לטהר כל יולדת כו'. וי"ל על פי מה שכתוב במדרש רבה בראשית פכ"ב עמ"ש קול דמי אחיך יע"ש דהוי דומיא דכסוי הדם בעפר, ומש"ה חששו שלא ישאר דם הנפש בלא כסוי. ואכתי כיון דקיי"ל בחולין (פז) שאם יש במים מראה דם חייב לכסות וע' סוטה (ד' טז תד"ה מביא מים) ממ"ש במכות (ד' ד) דאפי' קורטב יין ניכר בג' לוגין וכ"ש דם דסומק טפי. א"כ אכתי אפשר לטהרה במים גם המקום המלוכלך בדם. ולא יתבטל במים כיון שבמעט מים ישאר ניכר מראית דם. והמים ההם ישימו בעפר הקבר או במקום אחר. ובלשון הש"ע משמע רק לענין שקוברין אותן בבגדיהם. ודלעולם מטהרין שלא יקבר בלכלוך הדם כיון דכל טעם קבורה הוי רק משום בזיונא וצ"ע. והנה ממ"ש בחולין שם הא קא מנוול מוכח דהא משום צערא ליכא ע' סנהדרין (ד' מה) ב"ב (ד' ח) רעב קשה כו' האי קא מצטער וקשה מניוול וע' ב"ק (ד' צג) וכי אדם מוחל על צערו כו'. וצ"ע ממ"ש בברכות (ד' יח) ובשבת (ד' יג) שמרגיש באזמל. ועכ"פ כשנהרג ח"ו והקרובין משתדלין שלא ינתחוהו. ועי"ז גורמין לפעמים להעלים הרצח ושלא יענש במשפט בעד מעשהו. שלא כדין הם עושין, וכדקאמר הכא וכ"ת משום איבוד נשמה כו'. וע"ש בש"כ שהרוג קוברין אותו כמו שנמצא כדי להעלות חימה כו'. ופשיטא שמוחל על בזיונו ודניחא ליה שיענש רוצחו, ואדרבה יש לסייע לפקידי הממשלה יר"ה לברר הדבר ולענשו במשפט. שוב ראיתי בח"ס (ת' שלו) שכתב ג"כ דאם היה לפנינו חולה שיש לו מכה כזו ורוצים לנתח המת וילמדו ממנו רפואתו של זה, דקרוב לודאי דמותר [וע' גיטין דף ס"ח אידא דשכבא כו'. וכבר הביאו ממ"ש בערכין דף ז], וע' סי' שמח סעי' ב' ובגליון מהרש"א שם. וע' בש"מ כתובות (דף מח). ודדוקא לאו כל הימנו שיעשיר את בניו כו'. וי"ל דשאני התם שאמר בפירוש שלא יקברוהו מנכסיו, וכיון שמצוה על בניו לקיים צואתו (דבשביל זה לא הוי בכלל אינו עושה מעשה עמך וע' ב"מ (דף ס"ב). וא"כ החיוב על היורשין לקברו מנכסיו היפוך צואתו סד"א דאדרבה הוי איסורא ואינו זכות לו שיעשו איסורא. ומש"ה קאמר דוקא משום דלאו כל הימנו שיעשיר כו'. משא"כ היכא שאינו נגד צואתו בפירוש דממילא יש להסתפק דהוי זכות להם ודממילא גם לדידיה הוי זכות ודניחא ליה כו', ומ"מ לדינא קיי"ל כהח"ס:

סימן פג

העתק מכתב השואל למען דעת סבת התשובה באריכות
על דקדוקים קטנים כאלה. בעז"ה כ"ה מנ"א שנת רב שפע לפ"ק פה לובלין יע"א

ההרים מכל עברים ישאו רוב ברכה מאלהי המערכה. לכבוד רב האי גאון מפורסם בחריפות ובקיאות כחד

מקמאי ע"ה פ"ה נר ישראל והדרו כקש"ת כמו"ה אלי'

קלאצקי שליט"א האב"ד ור"מ דק"ק ברעזי יע"א

אחדש"ה ושלום תורתו כו' כאשר מנויה וגמורה בלב כל יושבי עירנו לשלוח לו באלה הימים כתב רבנות אמהר להודיעהו זאת למען ידע מראש, ומדי דברי בו אבקשהו שבמקום גדולתו יהי ענותנותו להשיב לי על שלשה דברים שעלו ברעיוני, בסוף נזיר אמר ר"נ כי מורא בו"ד היה על שמואל באמרו ושמע שאול וגו'. הלא הגמ' יאמר כי במקום דשכיח היזקא שאני. ועוד קשה לי מאמר אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עליה, ואיך יאמר הגמ' בב"ק שכל המוסר עצמו על ד"ת אין אומרין דבר הלכה משמו. גם קשה לי במס' ביצה בענין דהאי סמיא לכ"ע שרי לדידך אסור, הלא סומא פטור ממצות, ומדוע לא יאכל בלי ע"ת. אקוה לה' כי הימים לא ימשכו ויופיע בהדר גאונו בשערי לובלין ולכבוד יהיה בתוכנו. ממני עבדו המשתחוה מרחוק מול הדרת כת"ה. בנימין ארזעלקאווסקי בלאאמו"ר הרב רג"א זלה"ה מו"ץ דפה לובלין:

תשובה

א) **מה** שהעיר במשנה דסוף נזיר דקאמר הלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היה עליו מורא של בו"ד, דהא שאני התם דשכיחא היזקא כמ"ש בפסחים (דף ח) כבר העיר בזה בס' אורח מישור ותירץ ע"ש. ומיושב בפשיטות דבאמת לא היה חשש היזקא כמ"ש ביבמות (דף סה) להוכיח דמצוה לשנות בדבר השלום ממ"ש ויאמר ד' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח וגו'. ואס"ד שהיה חשש סכנה לא הוה מוכח מיניה מידי. וצ"ל כמ"ש הריטב"א שם וז"ל עגלת בקר תקח כלומר קרבן לכפר על הרהורי החטא שחושד בכשרים ומ"מ אין זה עיקר הליכתו אלא שהוא משנה לומר כי לזה לבד הולך מפני שמותר לשנות בדבר השלום ע"ש, וא"כ נהי ששמואל חשב דשכיחא היזקא, קמי שמיא הוה גליא שלא היה סכנה, ושפיר קאמר דאא"ל שמורא של בו"ד לא יעלה על ראשו. שכבר היה עליו מורא של בו"ד ופחד בחנם. וע"ש בריטב"א שפירש שהיה שואל עצה איך ינצל משאול ע"ש, ומשום דאא"ל שסרב ח"ו מלשמוע צווי ד' גם אם חשש לסכנה דדוקא בעלמא יעבור ואל יהרוג לפי שהתורה אמרה וחי בהם וגו' אבל הכא הלא נצטוה ע"ז ביחוד והכל גלוי וידוע לפני הי"ת. וא"כ חייב למסור נפשו ע"ז. וכבר ידע שמואל שימשח שני אנשים ע' ברכות (דף לא) זרע שמושח ב' אנשים ובתענית (דף ה') וע' מגילה (דף יד) רמה קרני כו' שנמשח בקרן. ואא"ל שרצה לאחר

המשיחה עד סוף ימיו כדי שלא יתבטלו מע"י בחייו. דז"א דמפרש"י בתענית שם ד"ה נחמתי מבואר דבהמשיחה לדוד לא נתבטלו עדיין מע"י בחייו. ובודאי רצה לעשות ציווי ד' בזריזות, ומש"ה הוכרח ריטב"א לפרש דמ"ש איך אלך וגו' היינו שהיה שואל עצה. וע' מדרש שמואל על הכתוב דוהיה כי הרבתה להתפלל מכאן שכל המרבה בתפלה נענה מחלפה שיטתיה דר' לוי כו' חנה ע"י שריבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל וע' ירושלמי פ"ד דברכות הלכה א' ובירוש' דבכורים וקאמר בלשון מחלפא "שיטתיה" משום דלשמואל דמפרש בברכות שם ונתת לאמתך זרע אנשים, שמושח ב' אנשים שאול ודוד, וכן לר' יוחנן דמפרש ששקול כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן כו' אדרבה בשביל זה שנענתה ונתקבל תפלתה ומשח לשאול ודוד והיה שקול כמשה ואהרן. גרמה בזה קצור ימיו וכמ"ש בתענית (שם) שאמר רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן כו' מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטלו מע"י בחיי. ומשום שאין מלכות נוגעת בחברתה כו' הוצרך להסתלק שמואל מן העולם יע"ש. ואין בזה סתירה למ"ש שכל המרבה בתפלה נענה. כיון דאדרבה גרם קצור ימיו מה שנתקבל תפלת חנה לשבח שמשח לשאול כו'. ודוקא לשיטת ר' לוי גופיה דמפרש שם במדרש מ"ש זרע אנשים שלא יהיו פניו דומין לקוף כו' ולא מפרש לה דזרע שמושח ב' אנשים וששקול כו'. וא"כ ליכא למימר דבזה שנתקבל תפלתה לשבח גרמה קצור ימיו. וא"כ לשיטת ר' לוי גופיה, הוא סותר למ"ש שהמרבה בתפלה נענה. והיינו דדייק בלשון מחלפא שיטתיה. וע' פר"ד דרוש י"ב מהירושלמי פ"ב דסנהדרין ותהיינה צרורות וגו' ר' יוחנן אמר כו' מתאיבך דבר המותר לך ורבנן דקסרי אמרי אסורות היו כו' כלי המלך שנשתמש בהן הדיוט כו' ודפליגי אם היה אז לדוד דין מלך ועיין מגילה (דף יד) ובמדרש עמ"ש ותרא האשה את שמואל ותזעק כו' לא כשם שעולה למלך עולה להדיוט, ובילקוט שם קל"ג נחלק הסלע מכאן ומכאן כו' ב' מלכים אלו דוד ושאול. ולכאורה י"ל דר' יוחנן לטעמיה במדרש רות על הכתוב ויאמר לה בועז לעת האוכל וגו' דכשברח מפני אבשלום התכפר בשעירה כהדיוט ועי' ירושלמי פ"ג דהוריות ה"ב ומש"ה קאמר בירושלמי דסנהדרין שהיו מותרות לו גם אח"כ שחזר למלכותו, ור' יוחנן לטעמיה בסנהדרין (דף לו) דיליף דד"נ מתחילין מן הצד מקרא דויאמר דוד לאנשיו וגו' ויחגור גם דוד את חרבו, ור"א בר פפא לא יליף מזה משום דשאני מלך שאסור לחלוק עליו ומש"ה א"א להתחיל ממנו. ודוקא לר' יוחנן לטעמיה שאינו תלוי במשיחה י"ל דכיון שעדיין היה שאול קיים ולא יצא מוניטון שלו בעולם לא היה לדוד עדיין דין מלך. או דבזה גופא היו דנין ומסתפקין אם יש לו דין מלך. וממילא ל"ש לומר שאסור לחלוק עליו, ומש"ה שפיר הוכיח מזה

ר"י לטעמיה שבד"נ מתחילין מן הצד, ואולי בזה פליגי נמי ר' יוסי ור' נהוראי, דר"י דאמר אין מורה אלא של ב"ו מפרש מ"ש איך אלך ושמע שאול והרגני, שכוון בזה לבקש מהי"ת שישאר לשאול עדיין דין מלך, ולא יהא בידו הבחירה להרע לו, דלב מלכים ביד ה', והשיבו הי"ת כי גם כשהבחירה נתונה בידו לא תפחד, ועגלת בקר תקח בידך וגו', ור' נהוראי ס"ל שהיה מפחד לפי שהוא ענין פרטי שהבחירה בידו (ודוקא בענין גזירה כללית איתא בילקוט משלי כ"א שאם זכה העולם הקב"ה מטה לבו לטובה ועי' גיטין דף נ"ו תענית דף י"ח) וא"כ אא"ל שכוון לבקש שישאר לשאול דין מלך, אלא ששאל עצה לפי שהיה מפחד ממנו, ולר' נהוראי מ"ש ומורה לא יעלה על ראשו הוי בכלל נדרה לה' (ועי' בספרי אה"ר סי' ז' דהא אין אשה מדרת בנה בנזיר, וגם האב מדירו רק עד שיגדל ועמש"ש) וכמ"ש ונתתיו לה' היינו שתחנכו במצות, והגם דאין האם מחויבת לחנך בנה כמ"ש בנזיר (דף כט), עי' תו"י יומא (דף פב) החילוק בין נזירות כו' ודי"ל שהיתה מחנכתם למצוה בעלמא, ועי"ז שתחנכו במצות גם כי יזקין לא יסור ממנו וזה שאמרה שעי"ז יהיה לה' כל ימי חייו (ואף בקטנותו) ועי' תוס' עירובין (דף פב), ובלשון הש"ס שם בנזיר דקסבר איש חייב לחנך כו' משמע דר"ל הוא דסבר כן, ולר' יוחנן ל"ש. ודוקא לענין קרבנות דהוי חב"ע, האב הוא שמדיר בנו מהלמ"מ. ולעולם גם האם מחנכתו שיתנהג בתורת נזירות לענין גלוח וכה"ג לחינוך בעלמא. ולר' יוסי דמורה היינו של בו"ד לכאורה ז"א בכלל נדרה והבטחתה. וי"ל ע"ד מ"ש בסוטה (דף מד) המתירא מן העבירות שבידו, ובברכות (דף ס') חזייה דקא מפחד א"ל חטאה את כו' ועי' מגילה (דף ג') וע' כתובות (דף קה) נהוג נשיאותך ברמה ושופט ונשיא צריך שלא יגור מפני איש ובחו"ה שצריך לפעמים מדת העזות כמ"ש שמתי פני כחלמיש וכשמצאו ישן במדבר א"ל אני בוש מה' שיראני יראת זולתו ועמ"ש גבי לא נבראו רעמים כו' ומ"ש בע"א דף ה'), וכיון שיהא שקול כמשה ואהרן ויהא שכינת ה' חופף עליו תמיד, לא ידע מגור ופחד, וע' פרש"י קדושין (דף עח) ד"ה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית. וע' ריש תמיד דרובין פחותין מי"ג שנים שמרו המקדש וברמב"ם פ"ח מבית הבחירה דאע"פ שאין שם פחד מאויבים, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין כו' וע' חגיגה (דף ו') מפנקותא יתירא חזת בשמואל, וכבוד המקדש שיהיו השומרין בעלי עז וכח. ובקשה שלא יעלה עליו מורא ויוכל לשמור וכן למשוח לדוד ולא יגור מפחד שאול, ושפיר פריך ממ"ש איך אלך וגו' (ומעיקרא בפסחים (דף ח') לא משני דשכיח היזקא דמפני בעל בחירה יש לפחוד יותר כמ"ש המפרשים משא"כ מפני סכנת עקרב. ודוקא כדמתרץ דמפני סכנת עלילה מדמה לה וע' בספרי אה"ר (סי' יד)

וע' שבת (דף כב) דבשעת הסכנה מניחה על שלחנו ומשום שהפרסיים הם בעלי בחירה ובידם להרע. ומ"מ קאמר התם דלא ה"ל להניחה למעלה כו' אי מטרחא ליה טובא כו'. ומשום דלענין חשש נזק דליקה וכה"ג שהוא בידי שמים, סמכינן טפי דשומר מצוה לא ידע רע. והיינו דסמך שם הש"ס המימרא דמים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. ועכצ"ל דמ"ש השליכו אותו אל הבור, הוא כמ"ש המפרשים שהוא למען הציל אותו מיד אחיו שהן בעלי בחירה. ולא פחד מהנחשים ועקרבים דשומר מצוה לא ידע רע ויוסף שמר מצוה והלך בשליחות אביו יעקב ע"ה. ומייתי הש"ס מזה הוכחה להדינים הקודמים בענין נר חנוכה וע' תענית (דף י') איני והא"ר אלעאי כו'. וקשה דהא י"ל דכיון שמצוה לעסוק בד"ת שומר מצוה ל"י רע וליכא חשש נזק וממילא איכא חיובא לקיים מ"ש ובלכתך בדרך. ויוסף אמר אל תתעסקו בדבר הלכה כו'. שקודם מ"ת לא היה עדיין מצוה וחיובא דת"ת (ובפרט למ"ש הרא"מ דיוסף חשב שהיה להם דין ב"נ ושנאסרו במפרכסת) וממילא יש חשש נזק שמא תרגז עליכם הדרך. וצ"ל דס"ל להש"ס דשכיחא היזקא ודלא סמכינן כה"ג עמ"ש שומר מצוה:

ב) **מה** שהעיר עמ"ש בב"ק (דף סא) שכל המוסר עצמו למות על ד"ת אין אומרין דבר הלכה משמי, דהא אין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה כמ"ש בברכות (דף סג) לק"מ דהתם שהבקיעו במחנה פלשתים הכניסו עצמן לסכנה גמורה דאסור מדינא וע' רמב"ם פי"א מרוצח וע' ע"א (דף יח) אני אומר לך דברים של טעם כו' וגם לפמ"ש בכתובות (דף עז) דריב"ל מכרך בהו ועסיק בתורה כו'. עמ"ש בספרי אה"ר סי' י"ד. וגם אי היה ענין היזק טבעי לא דמי לסכנת אויב כמ"ש למעלה בההיא דשבת (דף כב ודף מה). וגם שאני התם דהוי בשעת הלימוד ממש. והכא אינו בשעת הלימוד ממש, ואדרבא בשעת הלוכם הוצרכו לבטל מת"ת. ודהמע"ה נתאוה לידע ההלכה והם עשו מעצמן לילך במקום סכנה שלא כדין (והיה אפשר לו לשלם והלכו רק לידע למעשה אם חייב לשלם), וע' יומא (דף עז) ובחול כה"ג מי שרי כו' לעבור עד מתנים יע"ש דהוי גם כשהולך להקביל פני רבו וללמוד תורה וע' סוטה (דף כב) ושם בברכות קאמר כתתו עצמיכם על ד"ת ופרש"י להצטער. ובשעת הלימוד גופא ואינו בענין סכנה גמורה וכמפורש בע"א (דף יח). וי"ל דהיינו מ"ש בב"ק (דף סא) כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי כל המוסר כו'. דשמואל אמר איך אלך וגו'. והיה חושש שלא יגין המצוה כיון דשכיחא היזקא מאדם שהוא בעל בחירה. וכיון שעשו איסור מה שהכניסו א"ע בסכנה. קנסם שלא יתקיים בם מ"ש אגורה באהלך עולמים. ע' יבמות (דף צו) וירושלמי שקלים, ויש להעיר ממ"ש בנזיר (דף נז) דמציעאי לא אמרינן וע' רשב"ם פסחים (דף קד) ד"ה

דלא וצ"ע וע' ירושלמי פ"ק דקדושין אם יכול לשלשל ולומר איש מפי איש כו', והכא לא חידשו דבר אלא הא דקיי"ל הלכה כהך, וכדאמרינהו משמא דגמרא בודאי יתקבל כעין מ"ש בגיטין (דף כ') משמיה דרבים וקלסוה ועמ"ש באה"ר בפתח דבר. ועי' חולין (דף קד) (ול"ל לפמ"ש בעדיות דמזכירין שמו שמא ירבו החולקין, וכשמוסר עצמו כו' בודאי הלכה כמותו וגם הוי גלוי מלתא בעלמא עי' יבמות (דף עז) ונאמנין ששמעו מסנהדרין, ואין להזכיר שמם שלא יבאו לחלוק, ודבל"ז יהיו שפתותם דובבות כו' כיון שמסרו נפשם דיליה הוא עי' ע"א (דף יט), דז"א דמשמע דהוי קנס ולא לעדיפות ולא יפסיד בעל המאמר בשביל זה שעשה שלא כהוגן ולא אמר בשמו ול"ל דכשאומר בשמו מוכח שהאיר לו פנים עי' תמורה (דף טו) יבמות (דף קיח) ע"א (דף יג) ושלמד הרב לשמה משא"כ כשאינו חביב על תלמידו, וגם עי' חולין (דף קלג) שאין ללמד לאינו הגון, וי"ל ואכ"מ):

ג) **מה** שהעיר בביצה (דף טז) ההוא סמיא כו' לדידך אסור, דהא סומא פטור מן המצות. לק"מ דגם לדעת רי"ו דקיי"ל כר"י מ"מ חייב מדרבנן, והגם די"מ דלר"י פטור לגמרי, ליכא מאן דפליג לדינא שחייב מדרבנן, וכבר העיר מזה בכסא דהרסנא ת' ע"ג והביא מ"ש בחולין (דף צו) סומא היאך מותר כו' ומ"ש בגיטין (דף כג), ומהא דהוי בר זביחה ועי' חידושי הגרע"א יו"ד (סי' א') ומ"ש הגרע"א להוכיח ממ"ש ביבמות (דף עח), ודהא לר"י לשיטתיה משכחת בהיתר כגון שמצרי שני סומא נשא מצרית שנייה סומית ע"ש. לענ"ד אי מהא לא אריא, דאטו לא משכחת בהיתר כגון בשוטה וכה"ג. דגם בלא קדושין דליכא חזקת צדקת איכא משום רוב בעילות כו' (ועי' יבמות דף י"ב אי משכחת בקטנים), אלא דהיינו בכלל מ"ש דדאי לא כתיב קרא דלא מיירי קרא בדבר איסור. הגם שיש מי שאינו מוזהר על איסורי התורה, ועי' פירש"י ד"ה דאי כו' דהא לא שכיח למיתי לידי דור ג', וכ"ש דהוי מלתא דלא שכיחא שמצרי שני סומא ישא מצרית שנייה סומית, ועי' קדושין (דף סו) בהאי סמיא דהוה מסדר מתני' כו' ובתוס' דשייך גביה הא דשאחד"א (דהוי מטעם נדר) ועי' סוטה (דף כז) וגיטין (דף סז) דא"ר ששת דחשידי כו'. ועי' סנהדרין (דף לד) ובנדה (דף נ') ההוא סמיא דהוה בשבבותיה כו' ע"ש דמיירי בסומא באחד מעיניו. אמנם הכא בביצה פשיטא דא"ש אף אם היה סומא לגמרי, ודמש"ה סידר משנתו בעל פה, ועי' רש"י ד"ה לשנה אחרת ור"ה היה, והקשו דכמ"כ משכחת כשנזכר יום ב' דיו"ט ש"ג, וי"ל שבא ליישב הא דהוה עציב, דלכאורה הו"ל לחשוב שיוכל לסמוך כמו בפעם הראשון (כיון דלא אסיק אדעתיה החילוק בין פעם ראשון לשני), לזה פירש"י דהפעם השני היה בר"ה, ועי' (סי' תקכז סעי' כ') דמי שמתענה

ביו"ט אסור לבשל לאחרים אפי' לצורך בו ביום, ובמ"א (ס"ק כב) דביו"ט שחל להיות ע"ש אסור לבשל מיו"ט לשבת אפי' ע"י עירוב ל"מ אלא מטעם הואיל אי מקלעי אורחים והכא אסור לבשל לאחרים. ועי' (סי' תקצז) די"א שמצוה להתענות בר"ה [ועמש"ל סי' נט] ועי' כריתות (דף ו) יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קריא ורוביא ופירש"י דאיכא דגדלי מהר ואיכא דמתקי, ובהוריות (דף יב) פירש"י דהני גדלי לעגל טפי משאר ירקות. ומשום דהתם קאמר למיחזי בריש שתא, והרואה ואינו אוכלם מרגיש רק מהירת הגידול ואינו מרגיש המתיקות, וא"כ בסומא דלא שייך גביה למחזי, שייך טפי ענין ההידור למיכל כו' לסימן טוב. ומש"ה הסמיא שלא התענה היה עציב דשמא לא יוכל לסמוך השתא על שמואל, דשמא שמואל מתענה בר"ה, והשיבו לדידך אסור משום דפושע את ולכ"ע שרי שגם בר"ה הנני עושה ע"ת ויכולין לסמוך עלי, לפי שמצוה לאכול ולשתות בר"ה כמ"ש אכלו משמנים וגו' ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם:

וגוף מ"ש התוס' בר"ה (דף לג) דגם לר"י חייב סומא מדרבנן, לכאורה קשה מדקאמר בב"ק (דף פז) מאן דא"ל אין הלכה כר"י עבידנא יו"ט לרבנן, דהא לפמ"ש התוס' בקדושין ודף לא) ובע"א (דף ג') טעמא דגדול המצווה ועושה כו' היינו לפי שדואג ומצטער פן יעבור, משא"כ מי שאינו מצווה שיש לו פת בסלו, וא"כ גם אי הלכה כר"י וחייב רק מדרבנן, אית ליה אגרא טפי, דהא אין לו פת בסלו שאסור עכ"פ מדרבנן ועי' עירובין (דף כא (ודוקא לענין שוגג קילא עי' נה"מ סי' רלה), וי"ל דמה שלא פירשו התוס' שיש יותר שכר כשמצווה ע"ז, ועי' חולין (דף פז) שכר מצוה כו', היינו משום דבע"א (דף ג') מיירי לענין ז' מצות של ב"נ דכמעט כולן בשוא"ת (ורק דינין הוי בקו"ע) ואף כשאינו אוכל אמה"ח אינו עושה מצוה בקו"ע רק שמקבל שכר על הפרישה והי' מכות (דף כג) רש"י ד"ה לזכות, ומש"ה השכר בזה כשמצווה ועושה הוי רק לפי שדואג ומצטער כו'. ולעולם גבי מ"ע בקו"ע י"ל שגדול השכר לפי גודל המצוה. ודכשחייב מה"ת אית ליה אגרא טפי (ואי קמי שמיא גליא שפטור מה"ת הגם שהוא חושב שחייב מה"ת, הוי מה"ת רק מחשבה דמצוה ועי' ב"ק (דף טז) מנחות (דף סד) ומש"ש בפתח דבר לספרי אה"ר, וגם לפי גודל המצוה מתגבר יותר היצר ע"ד מ"ש בסוכה (דף נב) וירושלמי פ"ו דיומא ה"ד, וצריך יותר להתגבר ולפום צערא אגרא) ושפיר קאמר עבידנא יו"ט לרבנן כו', ועי' מגילה (דף יט) תד"ה ור"י שהקשו ממ"ש בפסחים (דף קטז) דהיכי אתו אינהו דהוו תרי דרבנן דהא סומא פטור מלומר האגדה ומפקי האחרים דחייבים מיהא מדרבנן כו'. ותמהו המפרשים דהא קאמר התם לר"ש ולרב יוסף נמי הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקן, וי"ל דס"ל דפריך דכיון דבזה"ב דהוי דאורייתא אין סומא מוציא

גם בזה"ז אינו מוציא, ומוכח דאי לאו משום דכל דתקון רבנן כו' היה מוציא הגם דסומא הוי ב' דרבנן, וממילא מגילה שכל עיקרה מדרבנן הוא מוציא לאחרים י"ח, וביותר א"ש לגירסת ר' חננאל דפסול מלומר הגדה דהיינו שאינו מוציא לאחרים, ופריך והא ראב"י דאמר מצה בזה"ז דרבנן וא"כ יוכל להוציא אחרים ודוקא משום דכל דתיקן רבנן כו':

סימן פד

ט"ו

אדר תרנ"ה מאריאמפאל. כבוד אחי הה"ג חו"ב

בחדרי תורה כש"ת מו"ה אברהם נ"י בראמאנאוו. מ"ש כ"א הרב שי' במכתבו להקשות עמ"ש הרמב"ם דבאומר חוץ מירושתך הויא ספק מגורשת, דהא הרמב"ם פסק דירושת הבעל מדרבנן ובתר דאורייתא אזלינן כמ"ש באבני מלואים (סי' קלז). וכן משמע לשון הגמ' בגיטין (דף פה) לשארו וירש אותה כתיב. יש ליישב זה בכמה אופנים, חדא, דכמ"כ קאמר חוץ מהפרת נדריך מהו, ועמ"ש התוס' בנדה (דף מו) ד"ה כדר"פ דגם בנשואין דרבנן היא סבורה שביד בעל להפר ונודרת על דעת בעלה, ע"ש וא"כ כשהתנה חוץ מהפרת כו', נודרת ע"ד שבידו להפר, גם כדהוי גירושין גמורין בלי שום שיור בנשואין. ומ"מ מסתפק לחשוב זה שיור בנשואין, לפי שנסתבב ע"י הנשואין [והגם דלפמ"ש ביבמות (דף צ) דמיפר כדי שלא תתגנה, ל"ש זה היכא שמגורשת, עמ"ש לח"מ פי"א מנדרים ה"ח, ועי' ר"ן נדרים (דף עג) דגם כשנודרת ע"ד הוי רק מצד גזה"כ, ולפ"ז הוי שפיר שיור בנשואין, ורמב"ם לא הביא הא דיתומה בעלה מיפר לה דס"ל דמופלא סל"א הוי מה"ת], וה"נ גם כדירה"ב מדרבנן, כיון שהירושה בא ע"י הנשואין מצי חשיב שיור בנשואין, ובפרט דלענין דבר שבממון נחשב תק"ח כמה"ת וכמ"ש בגיטין (דף לו) דמה אבות מנחילין כו'. וגם י"ל דלכ"ע אשתו בכלל שארו כמ"ש ביבמות (דף כב), רק דס"ל דמה"ת אין הבעל נחשב שארה היורשה גבי שאר קרוביה, שנחשבין שארה גם אח"מ, משא"כ בעל ועי' יבמות (דף נה תד"ה לאחר מיתה) אי לא חשיב שאר אח"מ דמש"ה אין יורשה בקבר ועי' ב"ב (דף קי"ד תד"ה מה), ואביה הוא שארה המוריש ליורשיו בקבר ונחלה ממשמשת והולכת כו'. ולכאורה תליא בפלוגתא דלמ"ד בנזיר (דף מג) דכהן אינו מוזהר על הגוסס, מוכח מדחשיב שארה לענין טומאה שנחשב שארה גם אחר מיתתה, משא"כ למ"ד דגם בגוסס איכא לאו דלא יחלל, י"ל דכיון דאז חשיב שארה עדיין ומותר לטמאות לה, ממילא מותר גם אח"מ, וכמ"ש דלענין טמויי עד דנפקא נפשיה, ומשום דיצא זה שהוא מחולל ועומד במה שהותר לטמאות מקודם,

ע"ש (דף מב). וקצת י"ל לגירסת הבה"ג (ע"ש בתוס' נזיר) דגרס אביי במקום ר' יוחנן. דאביי לטעמיה דאין מוזהר על גוסס, ס"ל בשבועות (דף יח) דמשמש מת חייב ועכצ"ל כמ"ש ביבמות (דף נה) דסד"א הואיל ואח"מ נמי אקרי שארו כו', ומשום דלטעמיה מוכח כן מדחשיב שארה לענין טומאה, ולרבא לטעמיה שמוזהר על גוסס, ולא מוכח דאח"מ אקרי שארו ולא אצטריך קרא למעט, ס"ל לטעמיה דמשמש מת פטור, ועכ"פ י"ל דמ"ד ירה"ב מדרבנן מודה דהיכא שנסתלקו מירושתה שאריה וקרוביה, במקום שאין שאר אחר, הוי מה"ת בעלה שארה, וא"כ הכא שאמר בפירוש חוץ מירושתך דהוי כמו שהסכימה בפירוש שלא ירשנה אחר מקרוביה (ובתר שתקנו רבנן ירה"ב בודאי דלא חשיב מתנה עמ"ש בתורה], ונפקע מה"ת זכות הקרובים שלה, בפרט דלענין הפקעת זכותם בודאי מהני טעם הפקר ב"ד שנפקע מה"ת, ושפיר קאמר הגמ' או דלמא לשארו וירש אותה כתיב, ומשום דהכא שנסתלקו יתר הקרובים מירושתה, כ"ע מודים שהבעל נחשב שארה ויורשה מה"ס, והוי שיור בנשואין אף מה"ת, וגם לא דמי למ"ש האב"מ (הובא בספרי אה"ר סי' טו) דכיון דמה"ת אינו כורת בינו לבינה, ל"מ מה שמדרבנן נאסר ביאת עבד, משא"כ הכא דלהיפוך עכ"פ השתא איכא שיור בגט, וגם אסמכוה אקרא (ל"ל דגם לרמב"ם יה"ב מה"ת. ודמיירי בארוסה או שאינה ראויה לו ע' תוס' יבמות נ"ז שאינה שארו, וקמ"ל דגם כה"ג עשו חיזוק לדבריהם כו' דז"א וכמ"ש הה"מ], ועמ"ש בספרי אה"ר (סי' לט) ליישב קושיית הפנ"י בקדושין (דף כג) עפמ"ש בגיטין (דף מז) [ומה שהקשה כ"א שי' דנהי שניסת לו ע"ד התקנה, אין בידה ליתן לבעלה מה שאינו שלה וא"כ בדין שיוחזר להנותן, לק"מ כמ"ש ריטב"א דהוי כמפליג בדברים כיון שא"א לקיים תנאו, א"נ דכיון שהתנאי בגופו של מעשה אינו תנאי אלא שיור שלא יזכה בעל, וכיון דאי אפשר שיהא לאשה, לפי שכבר הקנית לו כל מה שתזכה, ור"מ סבר דמקנה דשלב"ל ובפרט שהקנית לו בהדדי בהדי דשב"ל וע' ב"ב קכ"ז ומש"ש (וס"ל תפוס לשון ראשון). וכיון דמתנה עמ"ש בתורה תנאו בטל לפמ"ש דהוי בשל תורה, הדר הוי כמפליג בדברים. ולאידך תירוצא אה"נ דאי רבו ל"ק אף הוא ל"ק], ועמ"ש באה"ר (סי' מד) בענין דו"ח דהגם דכתובה דרבנן ומדרבנן ד"מ א"צ דו"ח, י"ל דכיון שכתב לה כתובה התחייב לה ממון כבע"ח דעלמא ויש בזה ד"מ מה"ת. ועמש"ש סי' מ"ג [ולעיל סי' עג] וכיון שאמר חוץ מירושתך והסכימה לזה. ומתנה עמ"ש בתורה לא הוי, השתא שתיקנו ירה"ב, מתקיים הסכמתה שלא ירשנה אחר, ואלה"ק ממ"ש בכתובות (דף פד) דאי קסבר ירה"ב דאו' אמאי יחזיר ואי דרבנן דמים מאי עבידתייהו. די"ל דנהי דחשיב כמו שהקנית לו ירושתה, אינו אלא כמתנה מהיום ולאח"מ וחוזרת ביובל, וגם לפמ"ש באה"ר (סי' כא)

מהירושלמי פ"ב דמעשרות, ודי"ל דא"ת ביובל כדלא הוי כעין מכר עמש"ש, אכתי י"ל דהכא שמקנית לו חילופי מה שמקבלת הנאה ממנו בנישואה, הוי כמכר ובכלל הכתוב דתשובו לרבות את המתנה, וע' גיטין דף מז) וירוש' (פ"א דבכורים), דלר"ל דיה"ב דרבנן אתי קרא דלביתך לאח"מ, ומשום דהוי מה"ת כמתנה שחוזרת ביובל, וכבר ביארתי דהכא שהסכימה בפירוש לזה עדיף מיה"ב דעלמא. והוי כסילקה מירושה את קרוביה, ובמקום שאין קרובים י"ל דחשיב הבעל שארה וירש אותה. וי"ל ג"כ עפמ"ש דתליא בפלוגתא ביבמות (דף נה) ונזיר (דף מג), ודמ"ש בכתובות (דף פד) ה"ק דאי קסבר דחשיב כה"ג שארה, יקשה אמאי יחזיר, כמו למ"ד יה"ב דאו', ואי ס"ל דאף כה"ג לא חשיב שארה, דמיס מאי עבידתייהו:

וברמב"ם ספי"א מיובל דהיורש אשתו עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ואינו מחזיר ביובל ואם ירש ממנה בה"ק כו'. ותמהו המפרשים דהא בבכורות (דף נב) מפורש דדוקא למ"ד יה"ב דאו' אמרינן הכי. וי"ל לענ"ד דהרמב"ם מכריח זה ממ"ש בכתובות שם, ורב קסבר יה"ב דרבנן והתנן ריב"ב אומר כו' ואמר רב לעולם קסבר ירה"ב דאו' כו', ולכאורה קשה מעיקרא מאי פריך. דאטו משום דרב מתרץ דברי ריב"ב דס"ל ירה"ב דאו', מוכרח לומר דס"ל לרב כן. ואטו לא ידעינן דהוי זה בפלוגתא דתנאי, דאיכא דס"ל יה"ב דאו' ע' ב"ב קי"ב, ור"א ס"ל במשנה דבכורות דיהיב דרבנן. ומפרש הרמב"ם דפריך על הא דקאמר שם דרב סבר ירה"ב דרבנן ועשו חיזוק לדבריהם כו'. ופריך ורב קסבר יה"ב דרבנן, ודצ"ל שעשו חיזוק כו'. והא רב מכריח דס"ל לריב"ב דיה"ב מה"ת, ומדלא מתרץ דניחא גם אי ס"ל לריב"ב דיה"ב מדרבנן, ומשום שעשו חיזוק לדבריהם כו'. מוכח דלא ס"ל לרב שעשו חיזוק לדבריהם כו'. ומשני דלטעמיה דריב"ב קאמר. דס"ל דטעמיה דהוי מה"ת, ולא מטעם שעשו חיזוק כו'. ומשום דבב"ב (דף קל) תנן האומר כו' שהתנה עמ"ש בתורה ריב"ב אומר כו'. ומוקי בגמ' דכולה מתני' דר"י בן ברוקה היא. וע' ריטב"א וש"מ כתובות (דף מו) דדייק מדתנן פ' השוכר שהתנה עמ"ש בתורה וכל המתנה עמ"ש בתורה תנאו בטל, דלהכי אוריך כולי האי משום דבדרבנן תנאו קיים, וה"נ י"ל קצת דדייק ממ"ש בב"ב שם לא אמר' כלום שהתנה עמ"ש בתורה. וכבר מוזכר הך טעמא במשנה (דף קכו) וכפל זה לאשמועי' דבדרבנן תנאו קיים ושלא עשו תיזוק כו'. (ל"ל ממ"ש שאם אמר על מי שראוי כו' הגם דלא תהוי בי עבורי אחסנתא כו'. דכיון שמפורש בתורה שרשות לאב להנחיל כו', א"א לחכמים לעקור בדיעבד. ואביי פריך הא מלא יוכל לבכר כו', דל"ל דאתי קרא שוהא מפורש בתורה ושלא יוכלו חכמים לעקור. ע' ט"ז א"ח סי' תקפ"ח. גם דאכתי הו"מ למכתב ביום שינחלו בניו], ורב גופיה ס"ל שעשו

חיזוק כו' (ולטעמיה בעירובין (דף עז) וע"ש בתוס' ממ"ש בשבת (דף ט'), וא"ש לפום דקיי"ל כתובה דרבנן ושעשו חיזוק כו' במילתא דממונא. וא"ש פסק הרמב"ם. והנה מ"ש שם בבכורות דטעמא דר"מ דיה"ב דאו' היינו משום דאיהו ס"ל בכתובות שם דבדרבנן תנאו קיים ושלא עשו חיזוק כו'. והגם דס"ל בב"מ (דף נו) וביבמות (דף לו) וירושלמי פ"ק דפסחים דר"מ כדעתיה דמשוי של דבריהם כשל תורה וע' ב"ק דע"ב ומש"ש. היינו במילתא דאיסורא ולא במידי דממונא כמ"ש התוס' בכתובות. והגם דדוקא להס"ד דס"ל כתובה דרבנן מוכח מדלא קתני ע"מ שאין לך עלי שכו"ע וכתובה. אבל למסקנא דקסבר כתובה דאו' (ולא נקט כתובה דהוי בכלל שו"כ), אין הכרח דס"ל לר"מ דבדרבנן תנאו קיים, מ"מ ס"ל דאליבא דר"מ יה"ב דאו', וע' סוכה (דף כג) ומש"ש, ודומיא דריב"ב במתני'. יתברך בכל טוב מאדון הברכות כאות נפשו ונפש אחיו המצפה לישועה ונחמה אליהו:

סימן פה

כ"ה א' וירא תרנ"ה מה שתמה מעכת"ה במכתבו עמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' ט) דמהירוש' פ"ק דפסחים מוכח כדברי האגודה והשו"ע שיש להרחיק מחלונות בהכ"נ יותר מד"א לפי שצריך אור גדול, ודלא כמ"ש הנוד"ב שהאגודה המציא זה מדעתו. ושדבריו סותרין למ"ש הרשב"א. וכתב כתר"ה דליכא הוכחה מהירוש'. עפמ"ש הנו"ב דשאני אספלידא, בב"ב (דף ז). שהיה רואה משם לגינתו, אבל כל משום אורה י"ל דאפי' באכסדרה סגי ד"א, באמת שפיר כתבתי דמהירוש' מוכח כהאגודה, מדקאמר דבכ"נ ובמ"ד אורן מרובה, ולא יצטרך לבודקן לאור הנר, ויקשה במה נשתנו מכל הבתים, דל"ל דבית דעלמא פעמים שמעמיד כותל סמוך לחלונו, דז"א דמי זה יאפיל ביתו שלא יוכל להשתמש בו יפה, ובודאי יש להם אורה ומרחיק ד"א, ואין לומר דבכ"נ ובהמ"ד היו מוקפות בחלונות כמו אכסדראות דבי רב, ב"ב (דף יא), דהא פרש"י בב"ב (דף ג) שבחורף היו בבהכ"נ שחלונותיו מועטין מפני הצינה. ודלפמ"ש בב"מ (דף קו) זמן בדיקת חמץ הוי זמן קור לר"מ ור"ש. וע' סנהדרין (דף יא) אין מעברין כו' ולא מפני הצינה כו'. ועכצ"ל שבזה הצטיינו שאורן מרובה שאין כותל כנגדם אף בריחוק ד"א, וכדנראה בלשון התוס' שהיה מאפיל עליו האורה שלא היה בו אורה גדולה כו', ומ"ש וכנגדן מרחיק ד"א היינו שלא יאפיל לגמרי כו', והרשב"א כתב רק שמספיק שיעור הרחקת ד"א שלא יאפיל ולא היכא שצריך אור גדול, וכן מפורש במהרי"ל (ת' סו) וז"ל דכל שיעור חכמים כן הוא כו' דד"א סגי לאורה בסתם בתים שאן עשוין לאור גדול

כגון אכסדראות ואספלידא וכה"ג, ואע"ג דכשמגביה טובא מאפיל קצת רק שיהא ראוי להשתמש כו' ע"ש. הרי דהגם שכתב כהרשב"א דכל שיעורי חכמים כו'. מ"מ היכא שצריך אור גדול בעי הרחקה טפי, ומבואר להדיא דלא כהנו"ב ובמהרי"ל (ת' נג) דכל מה דמתוסף אורה כו' בכל זוית וזוית דבכה"ג מדליקין נרות בבהכ"נ ביו"ט כו'. דלא הוה נר של בטלה דכל מה דמתוסף נרות ונהנה חשיבה צורך הינם כו' ובש"ע סימן תקי"ד סעיף ה'. והיינו דוקא במה שיש בהם איזה הנאה שמוסיף אורה בכל זוית, ובפרט שבימיהם דרו במבואות הגהעטא ולא היה אור השמש מאיר בכל זוית הבהכ"נ, וע' ירוש' פ"ג דשביעית שהיה זקנו מדליק נר לרבים במבואות האפלות. והמדליקין ביו"ט בעת הזכרת נשמות פשיטא דהוי נר של בטלה, דהא אין שום הנאה מריבוי נרות כ"כ ביום, ואדרבא מזיק להמתפללים הבל ואד הנרות, ופשיטא דקעבדי איסורא בהדלקתן ביו"ט. וגם בימות החול כשאין צורך ותועלת בהם להוסיף אורה בבהכ"נ, איכא איסורא דבל תשחית, ומה שגורמין היזק וחולי לקצירי ומריעי, ובפרט ביום הצום הקדוש וע' מ"א (סי' רס"א ס"ק ו') שהעולם נזהרין להדליק נר יא"צ, והיינו כשיש תועלת וצורך קצת בהדלקתו, שיש בזה ענין מצוה וממילא עושה המצוה לכבוד אבותיו והוא זכות לנשמתם וע' סי' תר"י ס"ק ד'. וכשאין שום צורך בהדלקתו ליכא זכות ומצוה, ואדרבא יש חשש איסור כמ"ש. וינדב הנרות לביהמ"ד שיהא לתועלת לומדי התורה בעת לימודם בלילה. שהוא זכות גדול. כי נר מצוה ותורה אור, וע' פרש"י יבמות (דף קכב), וי"ל שהזכירו אז דבר הלכה בשמם וכמ"ש דבריהם הם זכרונם], וע' ריב"ש (ת' רנט) ממ"ש בברכות א לד) ודכיון שיש בבהכ"נ ריבוי עם המאפילים לא תתישב דעתם אלא באור מרובה יע"ש, ובס' חסידים (סי' תתי"ג) הביא שנענש לפי שהיה ביתו למעלה מחלון בהכ"נ ומזיק לאורה שלא יוכל להכנס בו, ומשום דבהכ"נ צריך אור מרובה, שבודאי היה שיעור הרחקה מבית דעלמא. ועיין סנהדרין (דף ק') ד"ה לכוי דבי זיקא. והנה אין לדחות דמ"ש בירושלמי שאורן מרובה היינו לפי שבימיהם היו הבכ"נ חוץ לעיר וכמ"ש בקדושין (דף עג) בי כנישתא סמיכא למתא יע"ש בפרש"י. וע' ב"מ (דף כד) במ"ד דידן דיתבי בהו כו' שהיה חוץ לעיר והושיבו בהן שומרין. וע' ריש ברכות ובשבת (דף כד) רש"י ד"ה משום. וע' עירובין (דף עד) חזנא הוא כו' ואתי ביית בבי כנישתא. וע' עירובין (דף נה). וע' ר"ה (דף לב) תד"ה בשעת ובשבת (דף ס) ששמעו קול מאחורי בהכ"נ כסבורין היו שבאו עליהם אויבים כו'. ומפני היראה היו הבכ"נ מחוץ לעיר, וממילא היה אורן מרובה, דשם אין בתים סמוכים, דז"א, דהא מצינו שהיו בכ"נ ובהמ"ד גם תוך העיר. ע' ברכות (דף ח) דהוי"ל תליסר בכ"נ בטבריא כו'. וסוטה (דף כב) דהואי בכ"נ בשבבותה כו', ובפרט

בא"י, אמנם לכאו' י"ל דמ"ש רש"י ב"ב (דף ג) היינו בבבל, ע' בפסחים (דף לד) דיתבן בארעא דחשוכא ובשבת (דף קיג) תענית (דף י) ובר"ה (דף כ) חביל לן עלמא. וע' חולין (דף יז) במערבא בדקי לה בשמשא בנהרדעא בדקי לה במיא. דבמערבא יש להבחין יותר בשמשא, לפי שהיא ארץ הרים והשמש מבהיק בתקפה ובנהרדעא היושבת בעמק לא יובדק בטוב כ"כ ע"י השמש. וע' נדה (דף כ) בין חמה לצל ויומא (דף כא), ודמש"ה הבכ"נ ובמ"ד שבא"י. היה מרובה בחלונות תמיד גם בימות החורף, ששם השמש מאיר ומחמם ביותר, אך גם ז"א, דגם בא"י הרבה ערים יושבות בעמק ע' שבת (דף קיח) מגילה (דף ו) ר"ה ודף לא) וע' ב"ב (דף כג) גבי ירושלים] וע' סנהדרין (דף יח) כ"ג משום צינה. ואדרבא בארץ הרים שולט הקרירות ע"ש בר"ה (דף כ'). וא"כ הדר מוכח מהירושלמי כמ"ש, וע' יומא (דף לה) עלה ונתלה וישב ע"פ ארובה כו' והיום אפל כו', וא"כ בימי הצינה לא היה חלונות כלל רק ארובה שבגג ע' ביצה (דף לה) ד"ה משילין, והיתה קטנה שהאפיל כשישב אדם עליה (דמדתמהו שהיום אפל צ"ל שלא היה ע"י השלג). אך י"ל שהחלונות לא היו שם לעבר מזרח. ובעמוד השחר היה מאיר רק ע"י הארובה:

ומ"ש כת"ר דעכצ"ל שבהכ"נ שלהם היה כמו אכסדרה מוקף חלונות הרבה. מדקאמר בירושלמי אפי' ביום צריך לבדוק לאור הנר, לא סוף דבר בית שאין בו אורה אלא אפילו בית שיש בו אורה, וכיון דבדיקה לאור החמה הוא בבית שיש בו אורה. עכצ"ל דמוסיף אפי' בית שיש בו אור הרבה, וא"כ יקשה מאי איבעי ליה דינא דבכ"נ ובמ"ד. ועכצ"ל שהיו כמו אכסדרה עכ"ד, ג"כ ליתא, דשפיר בעי הירוש', ומשום דשאני בית דעלמא שגם כשאורו מרובה בודק לאור הנר, שלא לחלוק בין בית לבית, דאתי לאחלופי בבית דעלמא. (כעין מ"ש בירוש' שלא לחלוק בין ביעור לביעור) משא"כ בהכ"נ ובהמ"ד שתמיד אורן מרובה ולא אתי לאחלופי. וע' בשל"ה על המרדכי שם, עוי"ל דמ"ש שאין בו אורה היינו שאין אורה כראוי כ כגון שיש כותל בקירוב ד"א, ומוסיף דאף כשיש בו אורה, היינו כשאין דבר מאפיל החלונות בריחוק ד' אמות (ואא"ל דהיינו לפי שבבהכ"נ היה ארובה למעלה וכנגד ארובה היינו אכסדרה ע' מ"א דדוקא בחלון שבגג, דז"א דאכתי מה שלצדדין שלא כנגד ארובה אין אורו מרובה, וגם עמ"ש המ"א בשם הטור דה"ה כנגד חלון שבכותל), ומ"ש כת"ר עוד להקשות על הוכחתי מהירוש'. דהא בסי' תל"ג השמיטו הדין דבדיקת בהכ"נ ובהמ"ד סגי לאור היום כאכסדרת, תמהני דהא הירוש' הובא לדינא בח"י וכ"כ הבאה"ט שאם עבר ולא בדק בהכ"נ בליל י"ד בודק ביום י"ד לאור החמה וכמו אכסדרה שאורה רב, דג"כ לכתחלה בודק ליל י"ד. ע' רמב"ם וש"ע. ובמל"מ הקשה מאי פריך הגמ' האמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת. דהא י"ל דמ"ש שאין בודקין לאור החמה

היינו לכתחילה וי"ל דדייק דהוי דומיא מ"ש ולא לאור האבוקה, דל"מ בדיעבד לפי שא"י להכניסו לחורין וסדקין, וגם אין דרך למינקט בזו ואצל"ז וע' תוס' (דף לט) גם דפשיטא שאין בודק לכתחלה בי"ג וע"כ מיירי בי"ד ודקאמר שבודק לאור הנר שלא לחלק והנה גם אם היה מקום לומר דבהכ"נ שלהם היה עשוי כמו אכסדרה, יש ללמוד מזה דכשא"א להרבות בחלונות מפני הצינה וכה"ג יש להרחיק ביותר מחלון בהכ"נ, שנראה בחוש שמתרבה אורו כשאין כותל גם בריחוק ד"א, דהא מפורש שהיה אורן מרובה תמיד, אך אין צורך לזה, דכבר נתבאר דבהכרח כוונת הירוש' הוא כמ"ש בספרי שם, וע' ירוש' פ"ג דמגילה ההן פרוירה מהו מעיבור בגוה, שיש ענין קדושה למגרש בהכ"נ וצריך שיהא מקום פנוי ונקי סביב, ומ"ש מגילה (דף כו) בהכ"נ דהוה פתוח לאנדרונא, אפשר שהיה מחדרי הבכ"נ, ובכנה"ג חו"מ (סי' קנד) בשם גאונים ספרדים דסגי בריחוק שמונה אמות מכותל בהכ"נ ולא הביא טעמם ונימוקם, וע' ח"ס (ת' כז) מה שיכנס שיעור ב' פתחים ויתפלל כדי שלא יסתכל מבחוץ (וב' פתחים הוי ח' אמות וכשהחלון פתוח יראה, וע' רמב"ן בקרא דלא תטע וע' מגילה (דף כו) אי בהכ"נ עדיף, ובקה"ת ולימוד בספר צריך יותר אורה) וע' של"ה עמ"ש ריי"ו לחלק בין אכסדרה, ודלא פליגי בבלי וירושלמי ודשאני בית שאין לחלק בין ביעור לביעור. ולהמרדכי הירוש' פליגא:

ומ"ש עוד באה"ר (שם) דמ"ש שמכניסין לשם בשבתות ור"ח שהאורחין אוכלין שם, היינו ע"כ בחדרים הסמוכין. ע' ברכות (דף נג) הא דאיכא חזנא שאוכל בבהכ"נ אף לאורה עשויה ולכאו' הא לפ"ז הומ"ל דהא והא דאיכא חזנא, והא בחדרים הסמוכים שאוכל שם, והא בבהכ"נ גופא, וי"ל דלא מיירי כלל בבהכ"נ גופא, דהתם גם כדאיכא אדם חשוב, וגם אחר ערבית בשעה שאין אדם להתפלל, א"א שידליקו לכבוד אדם חשוב, כשא"צ לאורה ורק לכבודו, שיהא כבודו מרובה מכבוד שמים, וע' קדושין (דף לג) לזה מיירי דוקא בחדרים הסמוכין דהוי ג"כ בכלל בהכ"נ (ועמ"ש שאין לברך על נר יוה"כ בבהכ"נ). וע' נדרים (דף עז) ר"נ ד"ה בקיטונא דבי רב, בחדר של ביהמ"ד. ויומא (דף יא) בהכ"נ שיש בה דירה, ומנחות (דף לג) פתחא דעייל ביה רבי לבהמ"ד. ופי"ד מטומאות צרעת ובתוספתא, ופ"ד דמעשר שאם יש בה בית דירה קובע למעשר, וע' עירובין (דף עד) חזנא דביית בבהכ"נ) ודמותר ג"כ לאכול בביהכ"נ לפי שהוא צורך ביהכ"נ וע' ברכות (דף מז) ובא"ח (סי' רצ"ח מ"א ס"ק טו), וע' רי"ף ה' קטנות דבהכ"נ של כפרים יש בה דירה בבהכ"נ עצמה וחייבת במזוזה. ועכ"פ מוכח מהירוש' כמ"ש שגם החדרים שבבהכ"נ אורן מרובה:

ומ"ש בספרי שם ממ"ש בע"א (דף לח). שוב ראיתי בריב"ש (ת' תקיד) שגורס שתבא מן השוק או מבית המרחץ ובדקדוקי סופרים הגירסא מבהמ"ד וע' סנהדרין (דף יא) וי"א דצ"ל מבכ"ס וע' ברכות (דף סב) סנהדרין (דף יט) גיטין (דף מה) סוכה (דף לו] וע' עירובין (דף נה) גבי מרחץ חוץ לעיר. וכבר כתבתי דמשמע דבדיוק לא נקט לבהמ"ד גבי אשה, וכמ"ש במוע"ק (דף יח) וצ"ע מ"ש בריי"ף שם הגירסא בביהכ"נ, וכן קשה מ"ש הריי"ף דדוקא בבהכ"נ שלא היה לו גנוסתרי ומותר למשקל בגנוספרי. דהוא היפוך המפורש בגמרא דמש"ה נקט בהמ"ד משום דאתתא לא שכיחא בבמ"ד ודבפלמא אסור לזרוק וע' יו"ד (סי' שלד) ובריב"ש (ת' קעג) הוציאו אשתו מבהכ"נ כו'. ובריב"ש (ת' ר"ה) שזרק גטה בבהכ"נ תוך ד"א דבהכ"נ כסמטא לענין גיטין שענינים כאלה נעשים שמה:

ומש"ש בהא דקאמר בסוכה (דף מח) אנא עדיפנא מינך, ביארתי כוונת פרש"י וז"ל דאקדים קרא לשמחה קמי לששון, שעל ששון שאמר בראשונה אנא עדיפנא לא הוצרך פרש"י לבאר, דכוונתו מבוארת מאליו, ורק על תשובת שמחה, אנא עדיפנא, ולכאורה איזה עדיפות יש לו, כיון דמצינו שפעמים הקדים לזה ופעמים הקדים לזה, ושניהם שקולין, כהא דסוף כריתות ומד"ר בראשית גבי שמים וארץ ומשה ואהרן, ואתא פרש"י לפרש כוונתו, שיש עדיפות לשמחה דאקדים קרא לשמחה קמי שהקדים] לששון, דששון ושמחה ישיגו הוא לעתיד על זמן מאוחר שיבא, ובזמן הקדום כבר הקדים לשמחה, וי"ל ג"כ לפמ"ש התוס' בברכות (דף נ) דלאו דוקא עדיף אלא ששקולין כהדדי, וע' חולין (צו) ומש"ש די"ל שמוכיח דט"ע עדיף ממש:

ועמש"ש בההיא דר"ה (דף טז) דמכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל, וע' מ"א (סי' ש"א ס"ק ז) דבשבת וחודש ליכא חיוב לקבל פני רבו, וע' סי' תקנ"ד ס"ק י"ב דהוי מצוה גם בחול כמ"ש בחגיגה (דף ה) ועכצ"ל דבשבת הוי חובה, וע' משנה דעדיות בקרא דוהיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, ודשבת היינו יו"ט וע' פסחים (דף מז) ומ"ש מדי חודש יתיישב ג"כ עפמ"ש, וי"ל ג"כ דקמ"ל דגם ברגל דאיכא מצות שמחה חייב לקבל פני רבו, כיון דאזיל ואתי ביומיה ובשבת דעלמא פשיטא דאיכא חיובא ע' יומא (דף עז), ודוקא בחול אין לו פנאי לפי שהוא טרוד במלאכתו, וי"ל ג"כ דמש"ה השמיטו זה הפוסקים, משום דממילא נשמע דאיכא בזה חיובא, וכמו בכל יום, ומשום דלא נזכר גבי מצות שמחה שיפטור בזה מקבלת פני רבו, וע' סוכה (דף י) דהוו שלוחי מצוה ולפרש"י היינו שהלכו לקבל פני רבם ברגל, אמנם גם אי ליכא חיובא בזה"ז אכתי איכא מצוה והוי עוסק במצוה כו', וע' חולין (דף קה) גבי נט"י, ובשבת (דף כה) ובסוטה (דף מד) דהוי עוסק במצוה כו' גם כדליכא חיובא (וע' יבמות דף קיז קרא בד"ת כתיב

ובע"א דף יג), וע' ס"ח (סי' שיג) שחייב ללמוד לבנותיו פסקי הלכות, שבימי חזקיה ידעו נשים אפי' טהרות וקדשים, ע' סנהדרין (דף צד) והביא מהשונמית, ועמ"ש באה"ר (דרוש ב) מהא דנדרים (דף לז) וע' מגילה (דף טו) רש"י ד"ה מבית, ומפרשים דמכריח פרש"י כן לפי שאסור ללמוד להם תושב"כ, וצ"ע מ"ש כתובות (דף כח) והתניא עבד שקרא ג"פ בבהכ"נ, דלא קאמר שאני יוצא מבית הספר דהיינו תושבע"פ שיש חשש תפלות, וע' פסחים (צא) דמשום תפלות יע"ש, וגם שאני קריאת ג' פסוקים בבהכ"נ בלא ביאור ופירוש דליכא כ"כ חשש תפלות וע' מגילה (דף כה) משא"כ כשלומד בבית הספר שמתרגם ומפרשו ומבארו, וכיון שיצא מבית הספר לאכול בתרומה בודאי הוא כהן ולא עבד:

סימן פו

מ"ש מעכ"ת במכתבו, עמ"ש בספרי אבן הראשה (סי' לח) ליישב מה שהשמיט הרמב"ם מימרא דר' ירמיה, בסוטה (דף מג) דלעולם ילדה בילדה וכגון דנטע להך קמייתא לסייג ולקורות כו', די"ל עפמ"ש הר"ן בע"א ומהר"י קורקס (כ"מ ספ"א מאה"ט) דממילא אזדא הך דר' ירמיה כמ"ד דמב"מ לא בטיל, משא"כ לפום דקיי"ל דבטל בכל גונא, ותמה כת"ר דא"כ לא משכחת להרמב"ם חיוב הרכבה בערלה שבטלה בהאילן המורכב, וברמב"ם מפורש דמרכיב חייב בערלה, ופטור דוקא כשהרכיב בזקנה או שלא נפסק מאילן הזקן, גם יקשה דהא ס"ל לר' יוסי בע"א (דף מח) דזוז"ג מותר וכן פסק הרמב"ם ואיהו דקאמר שאם נטע חיצון לסייג ופנימי למאכל חייב בערלה וכ"כ הרמב"ם ועכצ"ל דאילן שתוכו חייב וחיצונו פטור, לא מקרי זוז"ג מה שגדל מתוכו, וה"ה שחייב כשהרכיב בילדה הנטועה לסייג ולקורות, ובגונא אחרינא לא משכחת חיוב הרכבה בערלה, דילדה בילדה בא החיוב מקודם, ומש"ה פסק הרמב"ם כר' יוסי, דמסייע לזה הסוגיא דסוטה, ול"ש בזה ביטול כיון דכה"ג אף נוטע לכתחלה חייב בערלה ומ"ש הר"ן דדמי להא דשחוטה אינה בטלה בנבלה שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה כו' אין כוונתו לדמות אותן, דגם למ"ד התם שבטלה ברוב, אכתי שאני הכא דזוז"ג והכחות שווין, וכשהאיסור לא יוכל לשוב להיות היתר וההיתר יוכל לשוב להיות איסור, יגדל כח האיסור, וגם שאני הכא שיוכל ברצונו לעשות מההיתר איסור דכי ממלך עליה לאכילה חייבת בערלה, משא"כ בנבלה דא"א שתעשה שחוטה אלא לאחר שתסרח, והם משונין בעצם שזה אסור וזה מותר, משא"כ ילדה בילדה שנטעה לסייג, דשניהם בני חיובא, רק שפטורה משום דלא חשב עליה, איך תבטל היא את מה שחשב לאכילה, דהא גם אם היה חושב עליה

לאכילה היתה חייבת עכ"ד, ודברי כת"ר נפלאים ממני דהא מפורש בדברי הר"נ שמדמה אותם לגמרי. ולפי דברי כת"ר לא הו"ל להר"נ לדמות זה לההיא דנבלה ושחוטה דהוי אליבא דר"י דלא כהלכתא, והול"ל דשאני הכא שכל הפטור הוי לפי שלא חשב עליה לאכילה ואינה מבטלת כו', ועמ"ש התוס' במנחות (דף כב) דאי בעי מתשל ואפשר לחולין שיעשה טבל, ולא נחתו לחלק דשאני נבלה דא"א כו' אלא אחר שתסרח, והא דאם נטע חיצון לסייג כו', היינו משום דכמ"כ הצד הפנימי גורם גדילת צד החיצון וכח חיוב מעורב בה, ובירוש' יליף לה דממשמע שנאמר ג' שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל כו' מה ת"ל כל עץ מאכל לומר לך את שהוא למאכל חייב כגון הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור [ופריך מפלוגתת ר' ורשב"ג ע' גיטין דף כ"ב, ומשני לפי שתלוי בדעתו ומחשבתו] ובלשון המשנה דר"י קמ"ל דהחיצון פטור דאדרבה סד"א שיחייב גם החיצון הגם דזוז"ג פטור, משום דקרינא בה עץ מאכל שהפנימי למאכל, ושאני מרכיב בילדה הנטועה לסייג דעיקר האילן הוי של פטור בלי שום תערובות חיוב, ובטל בה יחור המורכב, ובלא"ה י"ל לפמ"ש המרדכי ובאו"ח (סי' ש"כ סעיף ב) דאע"פ שמתבקעים בשבת מותר לשתותו שהיין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית, אע"ג דהוי דשיל"מ כיון שלא היה ניכר קודם שנתערב, ועמ"ש הנוב"ת (חיו"ד ת' נד) שכשלא הוכר מעולם המבטל בפ"ע אינו מבטל המעורב מתחלת הווייתו, ואם המבטל הוכר בפ"ע והמתבטל בא אחריו ונתערב תיכף בבואו, מתבטל אף כשהוא דשיל"מ ע"ש, וא"כ שאני נטע חיצון לסייג ופנימי למאכל, שצד החיצון והפנימי נתגדלו בעירוב כחות של חיוב ושל פטור, ולא הוכר כח הפטור בפ"ע ותחלת ביאתן לעולם הוא בתערובות, וא"א שיתבטל ויפטור מטעם זוז"ג (וע' מרדכי גבי יבמה שרקקה דם כו'), וגזה"כ לפטור הצד שהוא לסייג, משא"כ הכא שכבר היה ניכר בפ"ע אילן הילדה שנטעה לסייג ולקורות (ועל בד ההרכבה לא חל עדיין חיוב) והאילן של פטור גרם ג"כ כח הגידול, ותחלת הגידול הוא בתערובות כח חיוב ופטור וזוזיג, ואדרבה מתבטל טפי בכה"ג:

ומ"ש מעכ"ת דחיוב ערלה בהרכבה לא משכחת אלא כשהרכיב בילדה הנטועה לסייג, ז"א, כמבואר בפרש"י ד"ה בטלה בזקנה ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רבעי, דכי תנן דמרכיב חייב בערלה, זקנה בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקנה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו, וקמ"ל הרמב"ם דמרכיב חייב הגם שקצצו מזקנה ובלשון הרמב"ם בד"א משחתך בד אחד מן האילן והבריכו בארץ או הרכיבו באילן כו' יע"ש ולא פריך הש"ס אלא לענין חזרה מעורכי המלחמה, דלא משכחת שיחזור בשביל ההרכבה, דתיפוק ליה דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה, אבל לענין ערלה שייך חיוב

בהרכבה גם אי נימא דבטלה כשהרכיב בילדה הנטועה לסייג, ובלא"ה טובא קמ"ל הרמב"ם שחייב מרכיב בערלה, דסד"א שגזה"כ לפטור ענף הרכבה, וע' ר"ן פ"ק דר"ה דבחו"ל לא נהגא ערלה בהברכה והרכבה משום דכל המיקל בארץ כו', ועמ"ש הגאון ש"א ז"ל בשו"ת החדשות בקונטרס חובת קרקע, שאם אין דין ערלה נוהג במרכיב, הו"ל שניה לאו בת חיוב ערלה, ואפי' ילדה בילדה המורכבת פטורה מן הערלה ובטלה ילדה קמייתא דכיון דהשניה היא של היתר בטלה ילדה קמייתא בה יע"ש, והנה לדעת הש"א הנ"ל יש לפרש הא דקאמר דהא מני ראב"י היא דה"ל נוטע אין מבריך ומרכיב לא, שמתרץ בזה גם הפירכא דהאי הרכבה ה"ד, דלעולם ילדה בילדה ואצטריך לאשמעינן זה משום דלראב"י שממעט מרכיב מערלה, אינו חוזר משום ילדה ראשונה שמתבטלת בהשניה. ויתישב מה שהשמיט הרמב"ם הא דא"ח על הרכבת איסור, דלפמ"ש אצ"ל כאן בהרכבת איסור, וכתב בלשונו הרכבה שהיא חייבת בערלה כו' (דא"ח מעה"מ כשפטור מערלה) והש"א שם הקשה על מ"ש הר"ן דחיוב מרכיב בערלה היינו כשנטע קמייתא לסייג וקורות, דהא גם בנטע קמייתא למאכל, פטורה מערלה אי מרכיב פטור וכמ"ש. ולענ"ד לק"מ דהא קתני דפירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט אם לערלה ערלה ושנחשב משעת הרכבה, דמפרש דקאי גם עמ"ש ואחד המרכיב, ויקשה דלכי מטי ג' שנים לילדה ראשונה, שניה נמי שריא וכמ"ש הר"ן, ומתרץ דמיירי כשנטע ראשונה לסייג וקורות, או באילן סרק דכיון שאין בראשונה שייכות חיוב ערלה והיחור המורכב חייב בערלה, לא נחשבת כטפל להראשונה ואינה בטלה בה וכמ"ש הר"ן, ומה שהקשה עוד הש"א על הר"ן, דהא מצי אוקי הברייתות כשנטע ראשונה לסייג וקורות, והשניה חייבת בערלה בתוך ג' שנים לנטיעת הראשונה דבת מימלך היא, ומ"ש פרט למבריך ומרכיב, מיירי אחר ג"ש דהשתא לאו בת מימלך היא (ובטלה בה לפי שא"א למבטל להיות כבטל ולהתחייב, ובאילן סרק הוא דלא בטלה לפי שגדל הפרי רק מההרכבה), לענ"ד שפיר כתב הר"ן דההיא דפרט למרכיב, מיירי בכל גונא בין בילדה ובין בזקנה ושאין החיוב משעת הרכבה ותלוי החיוב בהראשונה, וכי מטי ג' לראשונה שניה נמי שריא, וא"צ לדחוק לאוקי בנוטע לסייג ואחר ג' (וע' ר"ש פ"ק דערלה דלא משכחת אלא ילדה בילדה, וי"ל עפמ"ש דאע"ג שקצצו מזקנה נעשה עכשיו ילדה כו', ובסוטה הומ"ל דכאן שנפסקה כו'). וגוף מ"ש הש"א שאם אין דין ערלה נוהג במרכיב, בטלה ילדה קמייתא בה, לענ"ד ז"א כיון דהראשונה כבר נתחייבה, והשניה תחלת ביאתה לעולם בתערובת, ובהפרי הגדל מעורב כח האילן שהיה כבר ניכר בפ"ע והיחור המורכב זה הכח לא היה בפ"ע מעולם, וא"כ ל"ש בזה זוז"ג מתורת ביטול, דהא תחלת ביאתה

בתערובת, ואדרבה המתבטל כבר בא לעולם, ודוקא ילדה בטלה בזקנה שהראשונה כבר בא לעולם בפ"ע, ואדרבה תחלת גידול וכח הילדה הוי בתערובת, ולכאורה עפמ"ש י"ל דילדה בילדה לא משתריא כי מטי ג' לילדה ראשונה, כיון דבשעת הרכבה שניהם אסורין עדיין ואינו בגדר ביטול ע' ר"ן נדרים (דף נט) זבחים (דף עט), וכי מטי ג' לילדה ראשונה כבר הן בתערובת (כמ"ש המרדכי ביבמה שרקקה דם כו') ושאני ילדה בזקנה, דהגם שכח הגידול בפרי בא בתערובת, הזקנה היא בפ"ע בעת הרכבה, אך הר"ן מוכיח דאזלי' בתר ראשונה, מדלא מוקי שלא הגיע שעת חלול השניה, ועמ"ש התוס' בפסחים (דף מד) ד"ה וה"ה, דערלה אין לה היתר תוך זמנה כו' יע"ש ובקדושין (דף לח) ומוכח מזה דלא כהש"א הנ"ל, דאלת"ה יקשה דלראב"י יש היתר לערלה שגם הראשונה האסורה מתבטלת, ובזה לא שייך לומר דפנים חדשות באו לכאן כו', ולכאורה יש ליישב עוד מה שהשמיט הרמב"ם הדין דילדה בילדה שנטעה לסייג ולקורות כו', דשאני לענין חזרה מעורכי המלחמה דתלוי בחלול כדכתיב אשר נטע כרם ולא חללו, והוי דבר שיל"מ כמ"ש בב"ק (דף סט) בתוד"ה כל, ולדעת הר"ש גם כשנתערב חוץ לירושלים לא בטיל דהוי דשיל"מ כיון שיכול להעלותן לירושלים, ומ"ש בירושלמי דכשנטעו ג' שנים לסייג ומכאן ואילך למאכל כיון שאין לו ערלה אין לו רבעי, היינו כשאינו בעצם בתורת ערלה, משא"כ הכא שאין הפטור מערלה רק לפי שנתבטל, והא דקאמר דליכא לאוקי בילדה שסבכה בזקנה שבטלה ואין בה תורת ערלה, משום דגם לענין רבעי דהוי דשיל"מ, מדרבנן הוא דלא בטיל, והיינו דמתרץ דמיירי שנטע קמייתא לסייג וקורות, דאפשר להיות כמותו, והא דקאמר במנחות (דף כג) דדוקא אליבא דר"י לא בטיל כה"ג, היינו דוקא גבי נבלה בשחוטה שאינה דשיל"מ, משא"כ הכא דהוי דשיל"מ וכדאפשר להיות כמותו, דתו הן שווין בכל הפרטים, תו אינו מתבטל מה"ת, ופ' ר"ן נדרים (דף נב), ומש"ה לא כתב רמב"ם הך דינא גבי ערלה שאינו דשיל"מ, ובטלה גם כה"ג מה"ת לרבנן דר"י, וגבי חזרה מעוה"מ לא פירש הרמב"ם דמיירי הכי, לפמ"ש דלהרמב"ם לטעמיה משכחת באופן אחר בכרם של שותפין עמש"ש:

ועיין רדב"ז (ח"ג סי' תקל"א) בענין פרי בירינגינאס, דא"ת דהואיל וליתנהו ברבעי דלא מטי להכי ליתנהו בערלה, יש להוכיח מדלא כתב הרמב"ם שאם נטעה ג' שנים למאכל ומכאן ואילך לסייג ולקורות, כל שאין לו רבעי אין לו ערלה, שלא אמרינן כן יע"ש, וצ"ע דשאני התם שהיה יכול ליטעה אף שנה רביעית למאכל ושיתקיים בה תורת רבעי, ומש"ה הגם שלא נטעה אח"כ למאכל, לא פקע ממנה דין ערלה למפרע, משא"כ כדליכא מציאות שתהא בתורת רבעי דלא מטיא להכי, שפיר י"ל דלא מיירי קרא בהכי ופטורה

מן הערלה, ועי' רש"י סוטה (דף מג) ד"ה קלא, שאין ערלה נוהגת בנטיעה אלא בכרם שלם (וכבר תמהו ע"ז, וע' ח"ס יו"ד ת' רפ"ה, וקאי לראב"י דס"ל בחזרה מעה"מ דכרם דוקא ודה"ה גבי רבעי), ועי' רבינו יונה ר"פ כיצד מברכין דח"א כרם רבעי כו' דכתיב אשר נטע כרם ולא חללו מה להלן חילול של כרם כו' ע"ש, והוא כראב"י דרבנן אדרבה ילפי מדכתיב אשר נטע לרבות ה' אילני מאכל (וערלה נוהג לכ"ע ע"ש בברכות ויומא דף פ וסוכה דף לה), וע"ש דח"א נטע רבעי דכיון שכתוב גבי ערלה ונטעתם כל עץ מאכל כל דבר שנוהג בו דין ערלה כו', וא"כ י"ל דכדליתניה ברבעי ליתניה בערלה [ולפמ"ש הר"ן קדושין בהא דכל המיקל בארץ כו' י"ל לקולא גם בספיקות דסתרי אהדדי דרבעי נוהג רק בכרם, ודליכא לערלה כדלא מטי לשנות רבעי, כמ"ד נטע רבעי], וגם למ"ד כרם רבעי תנן, י"ל דקאי קרא דוקא כשמגיע לשנה רביעית. והרדב"ז הביא ממ"ש בירושל' ר' יוחנן בעי עד שיהא לו ג' שנים ערלה ואם נהגו ב' שנים ערלה אין רבעי נוהגת, שאפשר שינהוג ערלה ולא ינהוג רבעי. ולכאורה י"ל דהתם מיירי כשנוטע השנים הראשונים למאכל שנוהג ערלה בשנים ראשונות. דהאי שעתא אפשר שיהא בתורת רבעי, אם לא יחזור לחשוב עליו לסייג, ודר"י ס"ל דמהני כשעושה מעשה אח"כ המוכיח שהוא לסייג, לבטל המחשבת אוכל ולטעמיה בקדושין (דף נט), וגם לפום דמשמע דס"ל ג"כ דכיון שנטעו למאכל לאו כמיניה אח"כ לעשות לסייג, וע"כ איירי כשנטעו לסייג, אכתי התם היה אפשר שינהוג בתורת רבעי, אלא שהמחשבה פוטרת, משא"כ כדלא מטי לשנות רבעי י"ל דלא קאי קרא בהכי, והסוגיא דסוטה לא אתיא כר' יוחנן דלדידיה כיון דנטע קמייתא לסייג אף אי מימלך עלה תפטר מרבעי דליכא ג' שני ערלה [ולא משמע לומר דלענין זה מהני כל שיש קצת משנה ראשונה, ודנ"מ שנשלם הזמן שמונין משעת הרכבה שהוא באיזה חדשים אח"כ] וא"כ לא יחזור מעורכי המלחמה, ואין לומר דלענין רבעי אינו בטלה משום דהוי דשיל"מ אלא דכיון שבטלה לענין ערלה אין לה רבעי, ממילא הכא דאי מימלך עלה בת מיהדר היא לענין חיוב ערלה, אין בטלה לענין חיוב ערלה, נוהג בה גם רבעי, דז"א דאכתי מדרבנן הוא דלא בטל, הכא דא"א להיות כמותה. אמנם עפמ"ש דאח"כ אינו בגדר ביטול שתחילת ביאתן לעולם הוא בתערובת, ודוקא בשעת הרכבה מתבטלת שלא נתערבו עדיין כחות הגידול זב"ז, י"ל דכיון דבשעת הרכבה שלא היה אלא ענין ערלה אינה מתבטלת, משום דכי מימלך עלה בת מיהדר היא, ממילא חייבת אח"כ גם ברבעי, הגם דלענין רבעי ל"מ מה שיחזור וימלוך על הראשונה, אכתי כל שלא נתבטלה בשעת הרכבה, אינה מתבטלת אח"כ במה שיש עירוב גידול מהראשונה דאז

כבר תחלת ביאת כח פטור וחיוב רבעי הן בתערובת, ובשעה של קודם התערובת היינו בשעת הרכבה לא היה אלא בתורת ערלה
וברמב"ן תמה ג"כ על פרש"י והביא מדאין רבעי נוהג בח"ל ונוהג ערלה בחו"ל, וצ"ע די"ל דאדרבה מש"ה צריך הלמ"מ לחייב בערלה, ובירוש' וכי אין יודעין שבעץ מאכל הכתוב מדבר ומה ת"ל כל עץ מאכל כו' לסייג לעצים ולקורות פטור, וקשה דאצטריך קרא דלא נימא דוקא החייב ברבעי. וגם למ"ד נטע רבעי הא מרבה אף לפלפלין, אלא דמיתור הנוסף נפקא, וגוף הכתוב אתי לפטור כל שהוא לסייג [וכיון שנוהג בכל עץ מאכל אא"ל דבעי ב' נגד ב' ככרם, דהא אין היקש למחצה):
ומ"ש הרדב"ז וז"ל וא"ת ספק ערלה בח"ל מותר, ז"א דספק הנולד מחסרון ידיעתינו לא הוי בכלל ספיקו להקל, וקשה דהא בברכות (דף לו) פריך על הא דקאמר דב"ש ספוקי מספקא להו דהו"ל לב"ש ספק ערלה כו', הרי דיש להקל גם בספק חסרון ידיעה אי הוי מין אילן או ירק, והתם מוכח דשרי גם כשיש שני ספיקות לחומרא, דהתם לב"ה הוא ודאי ערלה וגם לב"ש הוי ספיקא ומ"מ אי לאו דב"ש במקום ב"ה אינה משנה הוי אזלי' לקולא, וע' מ"ש בספרי אה"ר (סי' א') ועמ"ש הט"ז יו"ד (סי' צח), ועמ"ש התוס' בקדושין (דף לו) ד"ה כל שגם בח"ל יש לילך אחר הרוב לחומרא ועמ"ש התוס' בב"ב (דף כד) ד"ה לימא, דאי היכא דאיכא רוב וקרוב אזלינן בתר קרוב הוי ודאי ערלה ואסור גם בח"ל, ולא הוי כספק ערלה, ועמ"ש הצל"ח בביצה (דף י) שהקשה דלמא הוי ספק השקול, ועפמ"ש התוס' בב"ב מבואר דליכא למימר שהוא בתורת ספק אלא דאי הולכין אחר הרוב הוי הרוב לדבר ברור, ואי אזלינן בתר קרוב ברור ההליכה אחר קרוב, וס"ל דמילפותא דקרא איכא למיפשט דממ"נ הוי זה בתורת ודאי, ודליכא למימר שיש בזה ענין ספק. ועכ"פ יקשה מהש"ס דברכות ומדברי הר"ן קדושין:
וע"ש ברדב"ז דכשאינו רואה בשעת לקיטתו שרי, ובפרש"י לקוט שלא בפני כדי שיהא ספק אצלי ומצי שמואל למספק ליה ללוי אע"ג שידע שהוא ודאי ערלה, כיון שלוי האוכלה מותר לו וליכא משום לפ"ע, למה זה דומה לנזיר המושיט כוס יין למי שאינו נזיר, וצ"ע דהא איסור הוא להאוכלו אילו ידע שהוא ודאי ערלה, ול"ל דשאני כל איסור דעכ"פ אוכל איסור בשוגג, והכא ההלמ"מ דוקא על המזיד, דמנ"ל לומר כן, בפרט למ"ש התוס' בע"ז (דף כב) שיש לפ"ע גם באיסור דרבנן, הגם דשוגג באיסור דרבנן א"צ כפרה, וכמ"ש בנה"מ (סי' רלד). ומצינו לפ"ע באיסור דרבנן גם להפריש משוגג וכמ"ש במנחות (דף לז). ועי' יו"ד (סי' שג וסי' שעב) גבי טומאה דרבנן, וכן בשבת (דף קמח) דכשאין לחוש שיהיו מזידים מחוייבין להפריש, ועי' מוע"ק (דף ה) ועמ"ש התוס' בפסחים (דף

ד' ודף יא) גבי בדיקה, ומ"ש האחרונים אי בשוגג ליכא איסור בל יראה, והתוס' הביאו מהא דספק ערלה בח"ל יורד ולוקח דמיירי בשל כנעני דאי בדישראל אסור למכור ולא מפרשי בספק ערלה ודההלמ"מ לא אסרה הנאת ספק ערלה, וע"כ דמפרשי שיורד ולוקח ערלה ודאי ובלבד כו':

ובש"ש שמעתא א' פ"ב הקשה בהא דמספקי אהדדי, דהא הנותן יודע שהוא ערלה, ונהנה מודאי ערלה לפמ"ש התוס' בפסחים (דף כב) ד"ה ואמה"ח שמקבלו מחזיקו לו טובה וגם למ"ד ט"ה אינו ממון, הנאה מיהו הוי], וי"ל לפמ"ש התוס' בפסחים (דף כב) דמש"ה בעי ג' קראי דסד"א דצביעה לא חשיבא הנאה, ומדבעי קרא לאסור צביעה ש"מ דהנאה דהחזקת טובה לחוד שרי. אמנם י"ל דעל הנאה דהחזקת טובה גם כשש"פ אותו הנאה (ע' קדושין דף ח' ומ"ש הרא"ש פ' הרואה) הוי כח"ש בעלמא, משא"כ הנאה דצביעה. אמנם לרמב"ם שאין לוקין על א"ה מוכח כמ"ש (וי"ל ג"כ דהנך דספקי להדדי לא ידעו זב"ז וליכא החזקת טובה):

והא דלא פריך על הרכבת איסור דנימא דלא כריה"ג דליכא למימר דעשה תשובה, דהא עביד איסורא בזה שמקיימו, וכן הקשה הש"א, מיושב לפמ"ש הח"ס דכלאי אילן שרי לקיים, וע' ריטב"א קדושין (דף לט) שכתב דלא מצינו איסור מקיים אלא בכה"כ, ולכאורה הא ילפינן איסור קיום משדך לא תזרע כלאים דמיירי בהרכבת אילן כמ"ש בקדושין (לט) ובסנהדרין (דף ס') וכן דתיפוק דכיון דנעבד בה עבירה מאיס לרבעי, וככלאי בהמה דאסור לגבוה גם כשלא הרביען אדם, ורמב"ם פסקן דגם ב"נ מוזהר על הרכבת אילן, וצ"ל דנהי דכאיב קדש הלולים מ"מ לא הוי לגמרי כגבוה וסד"א דחייב ברבעי, ויותר י"ל דמיירי שהרכיב עכו"ם אילן מאכל ע"ג אילן סרק כמ"ש תוספתא ורמב"ם דעכו"ם אין מוזהר ע"ז, ובירושלמי שחייב בערלה (דסד"א דליתניה ברבעי ודממילא גם מערלה יפטור). ואין בזה איסור מקיים, דלא קאי קרא אלא על הנך דב"נ מצווה וב"נ מוזהר על הרכבת אילן דחוקותי חוקים שחקקתי לך כבר, והרכבת אילן יליף מקרא דמה שדך וכו' דהוי דוקא במה שנזהרו ב"נ, וליכא איסור קיום אלא מה שמוכלל בקרא דשדך לא תזרע וכרמך לא תזרע, ולא בהרכבת אילן סרק דלא מרבי' משדך לא תזרע אלא מחוקותי ולא קאי ע"ז איסור קיום, וכלאי זרעים אסור קיום הגם שאין ב"נ מוזהר, משום דפשטא דקרא לא תזרע כלאים מיירי בכלאי זרעים, משא"כ מה שאינו בפשטא דקרא (ומש"ה לא פריך הש"ס הרכבת איסור ה"ד, דמשכחת שהרכיב באילן סרק דלא בעי מהדר משום ראשונה]:

והנה במנחות שם דקאמר שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דלכי מסרחה פרחה טומאתה פרש"י דאמרינן בבכורות (דף כג) הראויה לגר קרויה נבלה, ולכאורה הא הוי בפלוגתא וגם לבר פדא מטמאה טומאה קלה כל שראויה לכלב, והל"ל דלכי מסרחא לגמרי ותיפסל מאכילת כלב פרחה טומאתה לכ"ע, וצ"ל דמפרש פרש"י דלא שייך לומר דחשיב אפשר להיות כמותו במה שיפקע טומאתה אחר שתסרח ותהא עפרא בעלמא, דתו ל"ש בה ענין נבלה ושחוטה, וכ"ז שלא תהא עפר לגמרי לא תהא כשחוטה, ודוקא כיון דגם כשאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה ופקעה טומאתה הגם שראויה עדיין לאכילת כלב, חשיב אפשר לנבילה להיות כשחוטה, וכן מוכח מדאמר הש"ס כן דוקא לענין טומאה ולא לענין איסור דנבלה אינה בטלה בשחוטה שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דכשאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה וקיי"ל כר"ש דנטל"פ מותר, ודוקא אם בשעת תערובת נ"ט לשבח הוי השביח ולבסוף פגם דאסור, ועכצ"ל דזה לא חשיב אפשר להיות כמותה כיון שאין לה היתר כ"ז שהיא ראויה לאכילה, ולא תותר אלא אחר שלא תהא ראויה לאכילת אדם, ועמ"ש התוס' דלענין איסור אכילה לא צריך קרא. אבל לענין טומאה ה"א דמטמא אע"ג דלא חזיא לאכילה, ומש"ה דוקא גבי טומאה חשיב אפשר לנבילה להיות כשחוטה מה שתטהר אחר שלא תהא ראויה לגר, דלענין טומאה שייכה גם כשאינה ראויה לגר וגזה"כ דטהורה והוי אפשר להיות כשחוטה, משא"כ אי לא נטהרה עד שאינה ראויה לאכילת כלב, דל"ש לומר דאפשר שתיטהר, ועפ"ז צ"ל דהוי כבר פדא דטומאה חמורה עד לגר, והנה להתוס' דכל טומאת נבלה קורא טומאה חמורה, וטומאה קלה היא טומאת אוכלין למנות בו ראשון ושני, מתיישב שפיר דאפשר לנבלה שתיטהר לגמרי כשאינה ראויה לגר, אבל לפרש"י דטומאה חמורה היינו משא וטומאה קלה היינו מגע, יקשה דהא אתמר טהור מלטמא במגע אבל מטמא במשא, וכיון דכל הביטול הוי לענין טומאת מגע הא טומאה קלה של מגע מטמא עד שתיפסל מאכילת כלב, ולא אפשר להיות לנבלה כשחוטה כיון שלא תטהר עד שתסרח לגמרי, וי"ל לפמ"ש התוס' דטומאת משא ליתא אלא מדרבנן, מש"ה הכא דאפשר להיות כמותו שתטהר מטומאת משא כשא"ר לגר, לא מתבטל לענין טומאת משא מה"ת, וממילא גם לענין טומאת מגע לא בטיל כיון שאינו מתבטל מה"ת לענין טומאת משא, ויתכן ג"כ לומר דלר"ח ס"ל שטהור גם מטומאת משא, והיינו דקאמר דלכי מסרחא פרחה טומאתה לפי שא"ר לגר, ומש"ה קאמר אתון בדרב חסדא מתניתו לה אנן בדר' חייא מתנינן לה תני ר"ח נבלה ושחוטה בטלות זב"ז ואתמר עלה כו' אבל מטמא במשא, דהיינו דבדר' חסדא אא"ל הכי, דלדידיה מוכח דטהור גם מטומאת משא ודוקא בדר' חייא י"ל כן,

דאיהו קאמר בטלות זב"ז היינו בין נבלה בשחוטה בין שחוטה בנבלה, וסבר החילוק דהיכא דאפ"ל כמותו לא בטלה, מדהוצרך לאשמועי' בנבלה ושחוטה שבטלות זב"ז, וקמ"ל דהכא לא הוויין אפשר להיות כמותו, כיון שכל ענין הביטול הוי רק לענין מגע שמטמא גם כשא"ר לגר, ומתיישב הא דקאמר במנחות דפליגי אליבא דר' חייא דתני ר"ח נבלה ושחוטה בטלות זב"ז כו' וכי קא"ר יהודה מב"מ לא בטיל ה"מ היכא דאיפשר כו' ודר"ח סבר בתר מבטל אזלי' ור' תנינא סבר בתר בטל אזלינן, ולכאורה מוקשה דהא קאמר דבטלות זב"ז, ועפמ"ש ניחא דעכ"פ מוכח מלשון ר' חייא דס"ל לחלק בין היכא דאפ"ל כמותו, ורב חסדא מפרש דסבר בחר מבטל אזלי', ומ"מ בטלה בנבלה לפום דס"ל שהביטול לענין מגע, ור' חנינא מפרש דסבר בתר בטל אזלי' וקאמר דמ"מ נבלה בטלה בשחוטה, דלדידיה הוי רק לענין מגע וט"ק עד לכלב, ומש"ה קא"ל אתון בדרב חסדא מתניתו לה, דבדברי רב חסדא א"א לומר כן לפמ"ש [וקצת י"ל ג"כ לישנא דר' חייא דאיהו ס"ל כרבנן, ודייק מדנקט רבותא בנבלה ושחוטה משום דבזה אפשר למיהוי כוותיה ולא בטל לר"י, ומר דייק דס"ל דלר"י נבלה בשחוטה לא בטיל, ומר דייק דס"ל דלר"י שחוטה בנבלה הוא דלא בטיל]:

ועפמ"ש מבואר דהא דקאמר בשלמא למ"ד בתר בטל אזלינן בטיל הוי כמבטל דלכי מיעפשה הו"ל כתבלין, אין הכוונה כי מיעפשה לגמרי דתו אין שם אוכל עלי' אלא לכי מיעפשה קצת לא יצא בה י"ח מצה, ובפרט אי לא י"ח מצה כשאינו אוכלו דרך אכילתה וע' בספרי אה"ר (סי' ה'), ועמ"ש התוס' במנחות (דף כב) ד"ה ור"י מההיא דפסחים (דף כ) כו', דלא קשיא אף למ"ד בתר בטל אזלי' דמשקים לכי מסרחי אין שם משקה עליהן ולא אפשר לה לתרומה שתיעשה חולין ע"ש, ומבואר כמ"ש דלא חשיב אפ"ל כמותו אלא כדאפשר בעוד שיהא שם אוכל ומשקה עלה. ועפ"ז יש להקשות לפמ"ש הכ"מ לתרץ שיטת הרמב"ם דהא דקאמר דאליבא דר"י קאמר היינו משום דס"ל דבטל לגמרי, ולפום דאסיק דדוקא במגע לא מטמא ואין ביטול זה כשאר ביטול איסור י"ל דלענין טומאה מודו רבנן דלא בטיל כדאפ"ל כמותו, דהא לפ"ז צ"ל דס"ל לרמב"ם דלענין משא מה"ת לא מתבטל, והא פסק כר' יוחנן דעד לכלב. וגם דהא ממילא אא"ל דהש"ס הוה ס"ל דבטל לגמרי, דהא לפמ"ש מוכרח מדתני ר"ח נבלה ושחוטה בטלות זב"ז דהיינו משום דס"ל דא"א להיות כמותו לפי שאינה בטלה אלא לענין טומאת מגע, ומ"מ קאמר דהוי דוקא אליבא דר"י ולא אליבא דרבנן ואי נימא דסוגיא דסוטה דקאמר התם אי אימלך עלה כו' אתיא לכ"ע וכדקיי"ל כרבנן דר"י י"ל דהרמב"ם ג"כ ס"ל כסברת הר"ן הנ"ל, ומוכיח מזה דס"ל מסקנת הש"ס לפום דינא דשחוטה אינה בטלה בנבלה דלכי מסרחה

פרחה טומאתה, ובלשון הרמב"ם אבל הנבלה אפשר שתטהר כשתסרח לפיכך תבטל, וקשה דהול"ל רק שבטלה לפי שא"א לשחוטה שתחזור נבלה. ע"ק אמאי לא נקט דינא דאין שחוטה בטלה בנבלה, וי"ל דס"ל דאתי כמ"ש סוטה (דף מג) ודשאני כדאיכא תרתי דהך אפ"ל כמותו והך אא"ל כמותו, ובטל הטפל להעיקר הקיים ועומד בלא השתנות, ודוקא בהא דר"ח ס"ל דבתר בטל אזלינן מוכח דאתי כר"י ורמב"ם אתי כרבנן, ודמ"מ בלא"ה היה מטמא כשנגע וחזר ונגע, לא מיבעי להתוס' דגם באיסור יבש ביבש אסור לאדם אחד לאכול שלשתן. וגם לפום דקיי"ל כהרא"ש מ"מ שאני טומאה דכמאן דאיתא דמיא, לענין משא, וסוגיא דמנחות מכריח דאתי אליבא דר"י, משום דלרבנן ל"ש פלוגתא דר' חנינא ש גם דלרבנן ל"ש מ"ש דאין שחוטה בטלה בנבלה משום שאפשר לנבלה. דאכתי בטיל לרבנן (ונשרפת עליו) ודוקא לענין קולא לטהר נגע וחזר ונגע, תלי בהא דאפ"ל כמותו, ורמב"ם כתב רק דבטלה בשחוטה לענין נגע וחזר ונגע, ושייך לומר גם לרבנן דדוקא משום דא"א כו' ונבלה אפשר שתטהר דממילא נבלה כמאן דליתא דמיא, וא"ש ההיא דביצה (לח) כנ"ע:

ומ"ש כ"ת על מ"ש לתרץ דברי רמב"ם דמיירי בכרם של ב' שותפין, ומ"ש בגמרא שא"ח מעה"מ היינו לרבנן דנדרים (דף מה) משא"כ לדידן דקיי"ל כראב"י, ותמה כ"ת דהא הסוגיא בסוטה הוי אליבא דראב"י דאמר פרט למבריך ומרכיב דרמי ממתני' דאחד הנוטע כו', וע"ז פריך דלוקמא בכרם של ב' שותפין והיינו כפרש"י שמיוחד לכל אחד חלקו לראשון האילן ולשני ההברכה, דאל"כ ישאר קושיית הש"ס תיפוק דבעי מיהדר משום ראשונה, עוד תמה דהרמב"ם סתם דמרכיב חוזר, וחזינן שהוסיף בחזרה, ולדבריי הקטין החזרה אף מהסוגיא דאמרה פרט למבריך. עוד תמה כת"ר דלדבריי יקשה דכי היכי דתני רמב"ם דכרם של ב' שותפין א"ח הו"ל למיתני דחוזר עליו ובמיוחד לכל אחד חלקו, ולא היה צריך להביא אחד הנוטע וא' המרכיב, עכ"ד, ודברי כ"ת תמוהין במחכ"ת דהא הש"ס פריך האי הרכבת היתר ה"ד, וקאי על המשנה דא' המבריך ואחד המרכיב, שלא הוזכר שם ראב"י, ומש"ה לא אוקי בכרם של ב' שותפין, וגם הברייתא דקתני פרט למבריך ומרכיב אינו אליבא דראב"י, ודוקא לאוקימתא דרב דימי הויא סיפא דמילתא דראב"י, אבל לכל האוקימתות הוי אליבא דרבנן, וגם אי אתיא הברייתא כראב"י אכתי שפיר פריך הש"ס על המשנה. ומ"ש דלדבריי הקטין החזרה, ז"א דשפיר כתב שמרכיב שחייבת בערלה חוזר מעה"מ, ולמעט הרכבה שאינה חייבת בערלה כגון ילדה בזקנה או ילדה בילדה שנטעה לסייג, וממילא נשמע דמה שאינו חוזר משום ילדה ראשונה, היינו כשגוף האילן הוא של אחר, ומ"ש דהו"ל למיתני דכרם של ב' שותפין חוזר כשמיוחד

לכל אחד חלקו, תמהני מה זה הקשה עלי, הלא הכ"מ הוא שכתב כן דמש"ה לא כתב הרמב"ם להך דינא אלא בכרם ולא בבית, משום דסתם בית יש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו, ומפורש שבכרם ג"כ כשמיוחד לכאו"א חלקו חוזר מעוה"מ, ודממילא נשמע לה מדכתב רק גבי כרם ולא גבי בית, וכן נשמע זה ממ"ש דמרכיב חוזר מעה"מ, ומ"ש כת"ר שאם הזכיר הדין דבמיוחד לכאו"א חלקו חוזר, לא היה צריך להביא דינא דאחד הנוטע ואחד המרכיב, ז"א דטובא קמ"ל דלא נימא כמ"ד דממעט נטע אין אבל מבריך ומרכיב לא וסד"א דנהי דחייב בערלה א"ח מעוה"מ וכן קמ"ל דכא"ח בערלה א"ת מעוה"מ וכמו שבטלה ילדה בזקנה לענין חיוב ערלה, ה"נ בטלה לענין חזרה מעוה"מ, דסד"א דלענין זה לא שייך ביטול דהא מ"מ נטע והרכיב וחידש דבר [וגבי ס"ת אין לומר שע"ד כן נשתתפו שבשעה שיקרא יהא שלו לבדו, כיון דלא יקראו שנים כאחד, דעכ"פ הכתיבה ומצותה הוי של שותפות, וגם בשעת קריאה עומד לשמיעת כולם, וע' ב"ב (דף מג) וגם אי נימא דכשנאבדה א"צ לכתוב אחרת, ל"ל דהוי לפי שעה לחוד שלו, וע' יש"ש פ' ראשית הגז שחולק על המרדכי ודיש לחלק בין נגעים למזוזה, ועמ"ש גבי ריבית וגבי שביתת בהמתו]:

סימן פז

סיון תרל"ד להרב הגאון מ' לוי ז"ל שפירא.

אבדק"ק טרישק בזאמוט.

מ"ש כתר"ה בדברי התוס' סוטה (דף ו') ד"ה האומרת, ובדברי הרמב"ם שכתב שאין המים בודקין לאנוסה, דאיכא נ"מ לדינא, לענין דכשבא ע"א אחר שתיה והעיד שנאנסה אסורה לבעלה כהן, ואילו היו המים בודקין, היה מוכח ששקר העיד, דא"א לתלות מה שלא בדקוה המים, שאין הבעל מנוקה מעון, דא"כ לא היה הבעל משקה אותה ללא תועלת, יע"ש שהמל"מ הקשה עמ"ש דאי אמרת מים בודקין אותה תגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו, איך נכחיש ב' עדים מפני הוכחה גרועה כזאת. ולענ"ד י"ל בהקדם מ"ש הרמב"ם דאפי' בא על ארוסתו בבית חמיו אין מים בודקין כו'. והקשה הראב"ד משמעתא דריש ארוסה, ופי' הכ"מ דהיינו ממ"ש (דף כה) דמשכחת לה כגון שבא עליה ארוס בבית אביה, ויקשה ל"ל קרא למעט ארוסה, תיפוק שאינו מנוקה מעון, ותמה המל"מ דהא שפיר אצטריך קרא. כיון דמה"ת ליכא בזה איסורא, ודוקא אתר שאסרו זה חכמים, הוי גם זה בכלל מ"ש ונקה האיש מעון, ולע"ד י"ל דכוונת מ"ש הראב"ד, הוא ממ"ש ביבמות (דף נח) משכחת לה כגון שבא עליה ארוסה כו', ודמש"ה אומרת

אמן שלא שטיתי ארוסה כו', לפי שקדמה שכיבת בעל, ויקשה להרמב"ם דלא הול"ל שלא שטיתי ארוסה, השתא בתר שנאסר לבא על ארוסתו כו', כיון דהשתא אין המים בודקין, ובזה מיושב הא דאמר רבא ותסברא דהא מתרצתא כו', ולא אסיק אדעתיה שינויא דרמב"ח, וקשה דא"כ יקשה לדידיה קושיות הש"ס בסוטה, למה צריך קרא למעט ארוסה משתיה, ולפמ"ש מיושב דאסיק אדעתיה דאצטריך קרא כשקדם שכיבת בעל כגון שבא עליה בבית אביה, דמה"ת הוא מנוקה מעון, ודוקא הכא עמ"ש שלא שטיתי ארוסה כו', לא ניחא ליה לתרץ כן, משום דסבר דהשתא שנאסר זה, אינו מנוקה מעון ואין מים בודקין אותה, וא"ש דעת הרמב"ם דס"ל כרבא ודלא כרמב"ח, ומ"ש אמן שלא שטיתי ארוסה כו', מיושב להמסקנא כרנב"י דאמר ע"י גלגול, וקנא משנשאה ואסתתר ומגלגל שלא זינתה משנתארסה, וכ"כ הרמב"ם פ"ד ה' י"ז, וכן מיושב לאוקימתא דר"פ, ועפ"ז מיושב הא דקאמר הכא דתגלי מלתא למפרע דסהדי שקרי נינהו, די"ל דרב עמרם דאמר הכא דרב ששת אנהר לן עיינין ממתני', אזיל לטעמיה שם ביבמות, דקאמר ג"כ בשם ר"ש דמוכח דיש חופה לפסולות מהא דאמן שלא שטיתי ארוסה יע"ש, וא"כ ע"כ צ"ל כרמב"ח ועכצ"ל ל שהמים בודקין גם כשבא ביאה אסורה מימיו, כל שלא בא עליה אחר שנסתרה, אך ז"א דשאני הך איסורא דהוי רק מדרבנן, הוא דס"ל לרמב"ח דלא חשיב בשביל זה אינו מנוקה מעון, ורמב"ח לטעמיה בפסחים (דף לט) דבעי מהו שיצא י"ח במרור של מע"ש כו' מרור דרבנן נפיק כו', ולא משוה לה כשל תורה, ורבא לטעמיה דאמר התם, מסתברא מצה ומרור כו' ע"ש (והגם דקאי התם לריה"ג ואיהו ס"ל בסוטה (דף מד) שחוזר מעה"מ אף כשעבר על ד"ס, מ"מ רבא קא"ל גם למאן דפליג התם, וס"ל כריה"ג רק לענין מצה של מע"ש), ולטעמיה בשבת (דף כג) דספק דדבריהם בעי ברוכי, וביבמות (דף כ) קאמר דשאינו מקיים ד"ח כו' וכן לטעמיה בנדה (דף יב) יע"ש, וכן בגיטין (דף נה) דכרת שע"י דבריהם כו' (לפרש"י י"ל דשאני לענין ממון וע' גיטין דף לז), ולטעמיה בב"מ (דף נו) דאמר שמואל שפיר קא משני כו' יע"ש, ואביי לטעמיה קאמר דוכי עשו חכמים חיזוק כו', וכן בכתובות (דף נו), וכן רבא לטעמיה בב"מ (דף פט) דקאמר מי איכא מידי דבארץ קבעא כו' יע"ש בפרש"י ומשום דכל דתיקון רבנן כו', והנה מה שהקשה המחנה לוי עמ"ש דתגלי למפרע דסהדי שקרי נינהו, דדלמא בא עליה בעל בדרך, והגם דשני ת"ח מלוין אותו בדרך אכתי תרי ותרי נינהו ותעמוד בחזקתה שאסורה בתרומה קודם שתיה, לק"מ כיון שעל מה שמעידין שלא בא עליה בדרך, אין אדם מכחישן (ועמ"ש האחרונים בענין הזמה והכחשה, מה שנאמנים האומרים עמנו הייתם, לפי שאין בזה הכחשה, ודמש"ה כ' רמב"ם דליכא הזמה כשיש

בזה גם ענין הכחשה), וגם אוקי בעל בחזקת כשרות ושע"ש, עוי"ל דהא לכאורה קשה מאי קמ"ל מתני', דוהאומרת איני שותה, דהא כבר מפורש ברישא שאסורה בתרומה קודם שתיה, וצ"ל דסד"א דלא הויא כזונה לענין תרומה רק כשיתברר בשתיה, וקמ"ל דהגם שלא יתברר מ"מ אפשר לברר (וכשבא עליה בעל בדרך הוי רגל"ד דאל"כ לא היתה נזקקת לו כדי שיתברר לכל שהיא טהורה) וא"כ תותר בתרומה גם אי תעמוד בחזקתה, כיון דא"א שתשתה ולברר הספק, ומיושב קושיית המל"מ פ"ח מתרומות עמ"ש התוס' דלרב ששת דאומרת טא"ל אוכלת תרומה, הכא מיירי אחר קו"ס, דקשה ממ"נ דקודם שתיה בלא"ה אסורה, ואי מיירי אחר שתיה, דחיישי' שמא זכות תלה לה, קשה ממ"נ דאי אסורה לבעלה, לא תליא בהא דר"ש, ואי מותרת לבעלה תאכל ג"כ בתרומה שלא תוציא לעז על בניה (בפשוט לק"מ דאחר קו"ס דאיכא רגל"ד מודה ר"ש דלא תאכל ול"ח מה שתוציא לעז כו'). ועפמ"ש י"ל דמיירי קודם שתיה ושאמרה טא"ל באונס, ואסורה לבעלה כהן ותו אין תועלת בשתיה. וממילא אין אסורה בתרומה מצד הקו"ס, לפי שאין נחשבת ודאי זונה, והאיסור רק משום שהספק עומד להתברר, וכשאין עומד להתברר אסורה רק מצד דזה שאמרה טא"ל הוי רגל"ד (וגם כשאומרת שנאנסה כיון דאונס לא שכיח וכבר היה קו"ס תלינן שאומרת כן כדי שלא תשתה), וי"ל דהיינו דקמ"ל הרמב"ם מים בודקין לאנוסה, דממילא כשאמרה טא"ל באונס אחר שתיה אסורה בתרומה, ול"א דמדלא נבדקה בהמים מוכח דשקר אומרת:

ומ"ש כת"ר ליישב קושיית המל"מ הנ"ל, דמיירי כשמחל הבעל הקינוי, והירושלמי לטעמיה דמהני מחילה אחר סתירה. ז"א דהא התוס' מפרש כן דברי הש"ס דילן ולהש"ס דילן ל"מ זה, וכן מ"ש כת"ר די"ל שמחל הקנוי קודם סתירה, ויש רגל"ד לפי שהיא לא ידעה מזה, ליתא דא"כ לא הול"ל דאסורה משום דהוי אחר קו"ס, אלא משום שיש רגל"ד בהך סתירה ושיש עוד עניני כיעור, ומה שהקשה כת"ר על מה שתירצתי הא דקמ"ל הרמב"ם שאין מים בודקין לאנוסה, דנ"מ כשיש עדים שנאנסה וע"א העיד שזינתה ברצון, ומדלא בדקוה המים מוכח שלא זינתה ברצון כיון שאין הכרח לומר שזכות תלה לה, ואילו היו מים בודקין לאנוסה, היינו מוכרחין לומר דזכות תלה לה, וממילא היה נאמן הע"א לומר שזינתה ברצון ולהפסידה מכתובתה, והקשה ע"ז כת"ר ממ"ש בקצה"ח סי' פז ס"ק ט) דע"א אינו נאמן באיני יודע אם פרעתיך. וה"נ שומר שמסר לשומר אין ע"א פוטרו, יעיין בנה"מ (סי' עה ס"ק ה) שא"י א"פ פטור, כדלא הו"ל למידע ולא בא חסרון הידיעה בפשיעתו, וגם הקצה"ח מודה בזה, דשאני שומר שמסר לשומר, שפשע במה שמסר לאחר שלא האמינו המפקיד, משא"כ הכא דלא הו"ל למידע

שזינתה, ומ"ש כת"ר מדבעי בירושלמי בע"א מה' נשים או עוף הפורח שנאמן לאוסרה ולא להפסידה כתובתה, ואח"כ בא ע"א, הנה גם להפירוש שא"נ להפסידה כתובתה, י"ל לפמ"ש באה"ר (סי' מז) אי בקו"ס וע"א כופין לגרשה (דבדליכא ב' עדים ואין ודאי אצלו שזינתה חיישי' לקלקולא) ועומדת ליטול אז הכתובה, ואין ע"א נאמן להפסידה, משא"כ כשיש ב' עדים שהאיסור מבורר וממילא תו ל"ח לקלקולא ולא יכפוהו לגרשה וממילא עומד ממון הכתובה עדיין בחזקת הבעל, ונאמן אח"כ העד להפסידה כתובתה. וגם שאני התם שטוענת שתברר בשתיה שהיא טהורה, ומתוך שנאמן לטמאותה כו' אין מניחין אותה לשתות, ולענין כתובה מהני טענתה, משא"כ כאן ששתתה ולא נבדקה, ועמ"ש בלשון הרמב"ם אבל אם בא ע"א כו' שהרי שתתה, ודמוכח שהעיד שקר, ומ"ש עמ"ש המל"מ (פ"ג הכ"ג) דמדיוק ר"ש מקרא משמע דה"ה ע"א אין מים בודקין, והקשה דמנלן להוכיח זה מהמשנה, דהא מתני' מיירי בב' עדים, י"ל דאיהו מוכיח מהמשנה דסברה הדיוק בלשון הכתוב דהא איכא דידע בה, אין מים בודקין, וממילא נשמע דה"ה כשיש ע"א, דלשון ועד אין בה מורה שגם ע"א אין בה:

ומ"ש כ"ת דהו"ל לירושלמי שהובא בתוס' לתרץ דמיירי באומרת טא"ל ברצון, לחד דעה דתוספות כתובות (דף סג) דלא חיישי' דעיניה נתנה באחר היכא שמפסדת כתובתה, וכן לשיטת הר"א בת"י סוף נדרים כשאומרת שנטמאה ברצון שהיא בכלל האיסור נאמנת. לדעתי התוס' לא כתבו אלא דתהא נאמנת במיגו דאי בעיא אמרה מאיס עלי, ורק מטעם מיגו דמאיס עלי, ומהני לענין שתיאסר ושיוציאה בעלה ולא לענין תרומה כדי שלא להוציא לעז על בניה, דבמה שיוציאה בעלה ליכא לעז כ"כ לפי שיאמרו שעיניה נתנה באחר, ושיכולה להוציא א"ע מבעלה כשרוצית להפסיד כתובתה וכאילו טוענת מאיס עלי, וגם אי נימא דממילא אסורה בתרומה וכמ"ש התוס' דשוויה אנפשה חד"א הא כבר הקשה בתו"י מדאוכלת בתרומה, ומ"ש ממ"ש דכל היכא דאיהו מוזהר כו' ע' רשב"א דה"נ אינו מוזהר מצד התקנה, וצ"ל דדעת הר"א הוא לרבא דאינה אוכלת בתרומה וכוותיה פסקינן. וא"כ מקשה שפיר הירושלמי לרב ששת דלדידיה דאוכלת בתרומה ולא אמרי' דשאחד"א א"כ ה"ה טא"ל ברצון, ושפיר קאמרי התוס' בכתובות דהתם רבא הוא דקאמר אתתא שריא כו' ורבא הא ס"ל דאינה אוכלת בתרומה ומש"ה לרבא נימא שאחד"א בפרט שהיה דברי כיעור:

ומ"ש הגרע"א דלפמ"ש התוס' בסוטה (דף ז) דטעם היתר יחוד נדה משום שיש לה היתר, א"כ לר' יוסי דלא ס"ל חילוק זה מנלן דיחוד דנדה מותר, יש ליישב דר"י ס"ל דגם אחר סתירה מהני מחילה כהירושלמי, או דמחלק דכשכבר בעל אין יצרו תוקפו ודנדה

גופא כדלא בעל עדיין אסורה ביחוד, ודוקא אליבא דרבנן כתבו התוס' גם טעמא דיש לו היתר. ועמ"ש התוס' בסנהדרין (דף לז). ומ"ש הגרע"א דהא אשת רעהו אסורה ביחוד גם כדבעל כגון שגירשה וניסת לאחר, י"ל כמ"ש ביומא (דף נד) נתגרשה חזרה לחיבתה הראשונה (ודלא פלוג ואחר שנים רבות משהיתה תחתיו, יצרו תוקפו. ואי אשת רעהו כשבעל אסורה ביחוד רק מדרבנן לר"י יתיישב קושיית התוס' דכיון דמקיש נדה לאשת רעהו נילף דאסורה ביחוד), וע' כתובות (דף כח) המגרש את אשתו לא תדור בשכונתו משום שמכרת ברמיזותיו וקריצותיו וכשבא עליה בהיותה פנויה אדרבא יש לחוש ספי, ודוקא בנדה שהיא תחתיו יש להקל כשבעל (דבכל גונא גס בה כמ"ש ביבמות (דף קיא). וכיון דהיתר יחוד עם אמו בכל גונא ה"נ באיסור העריות גם כשבעל, וע' קדושין (דף פא) דמתייחד עם אחותו וקשה דהא יליף מקרא דדוקא עם אמו, וי"ל דבתר דאהני דלא מיגרו ביה לאינש בקריבתא כמ"ש ביומא (דף סט) מותר להתייחד עם אחותו, וסנהדרין (דף קג) שא"ל אמו לאמון כלום יש לך הנאה כו' הגם דאמון קמי זכריה בן עדו הוה, ומש"ה מותר להתייחד עם אמו ומש"ה אמרי' גדר גדול גדרה תמר כו' גזרו על יחוד דפנויה, הרי שנאסר אז יחוד אחותו דהא אחות אמנון היתה ונהי דלאו בת נשואין הואי מעכה לפי שלא נתגיירה עדיין אכתי לענין הא דלא תקיף יצריה באחותו אין לחלק [ולהתוס' שהיתה מעוברת מקודם ניחא] ומוכח כמ"ש דדוקא בתר שנבטל יצה"ר בקרובות הותר היחוד, (וע' נדה י"ט נ"ח תולה בבנה וע' ברכות דף נ"ז יבמות (דף צז). ומ"ש אחי הרב ר"ז שי' ליישב ק' רע"א, דשאני כשהיתה מכבר גרושתו דאסור להחזירה לעולם ומש"ה חיישי' טפי, ז"א דכל א"א הוי בכלל שאין לה היתר, גם דהא כשבעלה פנויה יש לה היתר, ודקאמר מה נדה שהוא בכרת כו' היינו דילפי' מסוגה בשושנים, ומ"ש התוס' דיחוד דנדה מנלן דשרי, היינו דכיון דיחוד דעריות מה"ת הול"ל דסוגה בשושנים קאי להתיר הוא בבגדו כו', ותירץ דנדה יש לה היתר ולמילף מנדה שפיר יליף דנדה בכרת וסוטה בלאו, והסברא דנדה יש לה היתר מהני דממילא איכא לאוקי מ"ש סוגה בשושנים על יחוד, וסוטה אינה ערוה ודאית:

ובתוס' ד"ה ואומר דמאחר שאין היתר לאיסורא אין מתון בדבר אם לא עכשיו אימתי, ומוקשה לכאורה דהא גם זינתה ויושבת תחתיו אסורה ביחוד גם היכא דליכא טעמא דאם לא עכשיו אימתי (שחוששת שתמות ע"י שתיה) וי"ל דס"ל כמ"ש הרמ"ה דזינתה שריא ביחוד משום דמאיסה בעיניו, אלא דהכא דאין מתון בדבר דאם לא עכשיו אימתי חוששין, אך ז"א דהא דאמרי' בסוטה (דף כה) דמשכחת לה דיש לה היתר דאי בעי מחיל לקינויו ובעיל, לכאורה תמוה דהאמרי' מ"ש ת"ח דגמירי דאי בעי למיבעל א"ל

אחלי לקינוייך ובעלה א"כ בעינן ב' ת"ח לזה גופא, וגם צ"ע לשון מ"ש ת"ח, דהא להס"ד גם אינשי דעלמא לא בעינן. וגם לתירוץ הש"ס קשה דטורח זה למה, שנוכל להגיד לו הדין ולמה יעשה איסור בכדי, שאם לא ימחול הקינוי ג"כ לא יועיל השתייה כיון שאינו מנוקה מעון, ואם ירצה לבעול בודאי ימחול הקינוי, וי"ל דהא דמוסרין לו ב' ת"ח היינו משום דקודם שתיה אסורה לו גם בשאר קירובין וחיישי' שיתפייס ויעבור על איסורי הקירובים (שאינו ברור בעיניו שזינתה) ומ"מ לא ירצה למחול הקינוי לפי שירצה להשקותה כדי שיבורר לו האמת, ומתוך הקירוב יבא שיבעול וימחול הקינוי ולא ניחא לן שיעבור על איסור קירוב ושימחול הקינוי ויבעול כיון דוקינא את אשתו הוא רוח טהרה, ולר"ע הוא חובה כדי שלא יפרוץ זנות בישראל, לזה מוסרין לו ב' ת"ח [דפחות משנים א"א דשמא יצא א' מהן כו'] שלא יבאו לידי קירוב וממילא לא יבאו לידי ביאה ומחילת הקנוי, ודאי בעי למיבעל א"ל אחליה לקינויך הוי דוקא אם יראו שרוצה לבעול [ות"ח דוקא דעדיפי כמ"ש הש"ס לענין התראה] ומדקאמר תאמר בסוטה שאין לה היתר דמשמע שאין לה היתר בעצם, מוכיח הש"ס דל"מ מחילה דנהי דבעי ב' ת"ח מ"מ מדמבואר בלשון שיש חשש ביאה באיסור לפי שאין לה היתר, מוכח דל"מ מחילה, ולפ"ז אא"ל כוונת התוס' דאם לא עכשיו אימתי לפי שתמות, דהא אם יבעול ידע דשוב לא תשתה לפי שאינו מנוקה מעון, אלא הכוונה לפי שאסורה עליו לעולם:

מ"ש כ"ת דלרמב"ם י"ל הא דבכורות (דף מה) נודר ועובד כפשוטו שנודר נשים האסורות לו ומיגו דחל אחייבי עשה חל אחייבי לאוין, והדק"ל קושיית הש"כ מאי פריך דלמא אזיל גבי חכם דהא אין התרה לנדר איסור, דלפ"ז אין הכרח לפ' דנודר מפירות, ז"א דכבר הביא הא דחשוד על הדבר א"נ אף בשבועה ודוקא לפי שנודר מהפירות הגם דתלוי באיסור הנשים הפסולות לא מיקרי חשוד לאותו דבר, ושפיר פריך דלמא שרי לי' חכם דעכצ"ל שנודר , מהפירות, דמהנשים הוי חשוד לאותו דבר

סימן פח

חולין (דף קמ) רבינא אמר הכא במ"ע בעוף שהרג את הנפש כו' אלא לשחיטה, נשאלתי מהרב החריף ר' ישראל מרדכי משעדליץ, דא"צ קרא למעט דהא אפי' נגח ע"פ ע"א פסול לקרבן, ונוכל למילף בהקישא דמכשיר כמכפר דפסול לצפרי מצורע. והשבתי לו דהא כל מה דמוכיח הש"ס דקרא מן הצאן להוציא את הנוגח הוי אפי' ע"פ ע"א היינו כדאמר בבכורות (דף מא) דע"פ ב' עדים בני קטלא נינהו ול"צ קרא למעט והוי כסוגיא דמנחות (דף ו). והסוגיא דחולין הא ס"ל דלא ממעט ממשקה ישראל אלא כשלא היה

לו שעה"כ, וכמ"ש בתוד"ה למעוטי צפרי עה"נ דבעי קרא משום דלא ממעטי' ממשקה ישראל כו'. וא"כ י"ל דאצטריך קרא דמן הצאן למעט דוקא נוגח ע"פ ב' עדים. ואין להקשות דגם אי לא נתמעט מקרא דמשקה ישראל א"צ קרא למעט דכיון שאסור בהנאה אין בידו להקדישו, די"ל דאצטריך קרא אם נגח בהיותו כבר הקדש דהא שור הקדש שנגח היה חייב מיתה לרבנן בב"ק (דף מד) גם דהא יש סוברין שיש זכיה באיסורי הנאה כשיטת הריב"ש שהביא מההיא דע"ג (דף מב) וע' מ"א (סי' תקפו) ובפסחים (דף כט) תוס' ד"ה בדין וע' פסחים (דף לג תוס' ד"ה תתן), ולר"ת דשוה"נ אינו נאסר מחיים בודאי ניחא, וע' תמורה (דף כח) שהקשו התוס' למה לי ק"ו לרובע ונרבע ע"פ ב' עדים תיפוק ליה ממשקה ישראל מן המותר לישראל והרי הוא אסור בהנאה ותירצו דאצטריך היכא דשחטו והקריבו קודם שנגמר דינו, והשתא קשה מנלן דמן הצאן למעט כשנגח ע"פ ע"א דהא י"ל דאתי למעט דוקא ע"פ ב' עדים וכגון ששחטו והקריבו קודם גמ"ד וכן גבי רובע ונרבע יקשה כן, ויש ליישב דגם לפום דמסיק הש"ס דמה לבעל מום שכן מומו ניכר תאמר ברובע ונרבע אינו פירכא אלא בנרבע ע"פ ע"א ולא ע"פ ב' עדים והקריבו קודם גמ"ד דהא כבר הקשו התוס' אמאי לא קאמר אתנן ומחיר יוכיח, וצ"ל דסד"א דגם אתנן ומחיר בלא ב' עדים מותר למזבח, וא"כ רובע ונרבע ע"פ ב' עדים והקריבו קודם גמ"ד ידעינן מק"ו דאתנן ומחיר יוכיח וע"כ דקרא אתי למעט אף נוגח ונרבע ע"פ ע"א. ולהסוגיא דחולין דבעי למעט צפרי עה"נ האסורין בהנאה כ"ש דבעי קרא למעט כשנגח ע"פ ב' עדים והקריבו קודם גמר דין:

ובתוד"ה שלא יזדווג וז"ל צ"ע היאך משמע זה מטהורות וא"ת וחיות למה לי, ויש להבין מדוע לא הקדימו התוס' להך קושיא על רנב"י דקאמר למעוטי צפרי עיר הנדחת, ויתכן ליישב עפמ"ש התוס' בכריתות (דף כה) דהא דילף דעגלה ערופה וצפרי מצורע אסורין מחיים דע"כ הך בנין אב דמכשיר כמכפר לא אתא אלא ללמד על צפרי מצורע דאסורין מחיים, ועפ"ז נשמע דלמ"ד טרפה חיה דאצטריך הך בנין אב דמכשיר כמכפר למעט טרפות דלא ליתכשרו לטהרת מצורע ליכא למילף דצפרי מצורע וע"ע אסורין מחיים, וא"כ מיושב שלא הקשו התוס' כן אליבא דרנב"י, די"ל דסבר דטרפה אינה חיה ואייתר בנין אב לומר דע"ע וצפרי מצורע אסורין מחיים, ואילו לא הוה כתיב חיות לא הוה ידעינן דאסורין מחיים לפי שהיינו אומרין דלא אייתר בנין אב להכי אלא למעט טרפות, ומש"ה הקשו התוס' כן דוקא אליבא דרבא (כפי הגירסא בגמ') ואיהו הא ס"ל דאין ע"ע נאסרת עד לאחר עריפה ואין לנו צורך שיהא הבנין אב מיותר ובזה מדוייק הא דבכריתות (שם) מביא בלשון דתניא ובחולין (שם) איתא זה בשם תנא דבי ר' ישמעאל נאמר מכשיר

ומכפר כו'. משום דילפותא דע"ע וצפרי מצורע אסורין מחיים אינו אלא למ"ד טרפה אינה חיה ודלא כתנא דברי"ש בחולין (דף מב), והכא קאמר בשם תדבר"י ודהוי גם כמ"ד טרפה חיה ויליף מינה למעט טרפות. אך עי' בקדושין (דף נז):

ועמ"ש הר"ש פי"ד דנגעים משנה ה' דממעט טרפות מדתני דבי ר"י כו' עשה מכשיר כמכפר צפרי מצורע כעגלה ערופה ומההיא דרשא לא שייך למעוטי מחוסר אבר דא"כ אפי' כל מומין נמי וקיי"ל דאין מומין פוסלין אפילו בחטאת העוף, ותמהו המפרשים דהא שנינו בסוטה (דף מה) דאין המומין פוסלין בעגלה ערופה, ולחומר התמיה נלע"ד דאולי כוונת הר"ש להוכיח דמהאי דרשא לא שייך למעוטי מח"א דאי נימא דמכשיר הוא כמכפר לכל ענין יקשה דלמה לן קרא למעט גבי פרה אדומה דבה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה דהא בלא"ה נדע זה מבנין אב דמכשיר כמכפר, וכיון דצפרי מצורע אין מום פוסל בהן ע"כ מוכרח לומר דגם במכפר בחוץ יש שאין מום פוסל בו והיינו ע"כ בע"ע דשעיר ודאי מום פוסל בו דבעי שיהא ראוי לה', דלא יתכן לומר דהוה ילפינן בק"ו מפרה דעגלה מום פוסל בה ודאף בצפרי מצורע הוי כן [ודהגם דדבר הלמד בק"ו אינו חוזר ומלמד בבנין אב וכל הנך חשבינן להו קדשים, ולענין א"ה דכפרה כתיב בה כקדשים הוי כמאן דכתיב בגופיה, מ"מ הכא כיון דשעיר מום פוסל בו, נלמוד מיניה צפרי מצורע אי גם בעגלה מום פוסל] דז"א דהא גזה"כ דאין מום פוסל אף בעופות שהן קדשים גמורים, ומדאצטריך קרא למעט דאין מום פוסל בעגלה מוכח דאין מכשיר ומכפר שוה לכל ענין:

עוי"ל עפמ"ש הריטב"א דילפינן מכשיר כמכפר גם לענין מומין כשעיר המשתלח הגם דליכא בע"ע וכפרש"י, ודי"ל דכיון דצפרי מצורע א"א שיפסלו במום כשעיר דאין מום פוסל בעוף, גם לענין מחוסר אבר לא מצי למילף מינה, והיינו מ"ש התוס' דצפרים הנעבדין פשיטא דאסורין דאין ראויין לכפרה, ומ"ש הגאונים לפרש דברי התוס' משום דעגלה דמחו"א פוסל בה אף ערוה ועו"ג פוסל בה וכמו עוף, מוקשה לענ"ד דהא קרא דכי משחתם בהם מום בם גבי בהמה כתיב ולא מיירי במחו"א ושאני עוף דאיכא גזה"כ דפוסל בו רובע ונרבע. ומה שהוצרך הר"ש לומר דטרפות פוסל בע"ע הוא כמ"ש המפרשים דאי פסול טרפות בשעיר אינו אלא משום דאין הגורל קובע אלא בראוי לשם ליכא למילף מינה [ובחולין דף יא) לטעמיה דטרפה חיה וליכא למעוטי מיעמד חי והוצרך להוכיח לפי שאין הגורל כו'] ולענין פסול מום שפיר יליף משעיר דהא אייתר קרא לה' לרבות שעיר המשתלח דאף כשהומם לאחר הגרלה וחללו על חבירו בעל מום לוקה הגם דאז כבר איקבע לשילוח וגזה"כ דלענין פסול מום בשעיר אף אחר הגרלה

פסול וכדמוכח בתמורה (דף ז) ויומא (דף סג) וא"כ מצי למילף מינה גם על צפרי מצורע הגם דליתא בע"ע וכשיטת רש"י ותוס' וריטב"א ושפיר כתב הר"ש דמההיא דרשא דמכשיר כמכפר לא ממעטינן מחוסר אבר דא"כ אפילו כל מומין נמי וכיון שאין מום פוסל בעוף לא מצי למילף מינה גם לענין מחו"א. עוי"ל דסובר הר"ש דדוקא כדפוסל גם בע"ע ילפינן מינה וס"ל כהרמב"ם דשיטת הבבלי הוא דאין מחו"א פוסל בע"ע. וז"ש דמהאי דרשא לא שייך למעוטי מח"א דנימא דיליף אף משעיר לחוד דא"כ יקשה דנילף מינה למעט אפי' כל מומין אע"כ דלא נתמעט אלא מה שפוסל בע"ע. אך יותר נראה דהר"ש אזיל בשיטת פרש"י וריטב"א ותוס' וכמ"ש, ובתוס' דלא אייתר בנין אב כו', לכאורה אצטריך למעט נעבד:

ב) **קדושין** (דף עה) תוד"ה שאין ממזר, עי' מקנה שכתב ליישב לר"ת ביבמות (דף מט), דשומרת יבם חשיבא לאו בת תפישת קדושין לכ"ע, וצ"ל להתוס' דליכא למימר דלב"ש אין ממזר מיבמה לשוק משום שאין בה תפיסת קדושין גם ליבם, דהא ב"ש ס"ל דמאמר קונה ביבמה מדאורייתא וא"כ יש בה קדושין עכ"ד, ובסוטה (דף יח) תוד"ה אמרי דשומ"י שזינתה אסורה ליבמה, דרב ס"ל דא"ק תופסין ביבמה, ולפ"ז י"ל דדוקא לר"ע דהוי ממזר משומרת יבם ומשוי לה כערוה דכרת הויא כא"א שזינתה דאסורה ליבמתה משא"כ לרב לא דמיא לא"א, וביבמות (ד' נח) כתבו התוס' דבנפל מן הגג ונתקע ליכא לאוקמה כו', והקשו דכיון דלא קיי"ל כרב המנונא לא שייך קינוי בשומ"י אלא כשבא עליה יבם בבית אחיו כו' דקנאה, ובנפל מן הגג לא קנה ולא שייך קינוי, ותירץ אחי הרה"ג מהר"ש זלמן נ"י דהא לרב קיימינן דס"ל כר"ה (ולר"ת מצי רב פליג), ולכאורה י"ל דרב לטעמיה דאמר קנה לכל ואי בא עליה יבם בבית חמיו אשתו מעלייתא היא ועכצ"ל שלא בא עליה ומ"מ שייך קינוי כרב המנונא ודא"ק תופסין ביבמה ושמואל לטעמיה דלא קנה לכל ושפיר י"ל כשבא עליה יבם ודקדושין תופסין ביבמה, ולפמ"ש המקנה דלב"ש דמאמר קונה ביבמה יש ממזר מיבמה לשוק, ממילא אתיא ד' התוס' גם לשיטת ר"ת דהתם משני כגון דעביד בה מאמר וב"ש היא, ואליבא דב"ש הא מצי לאוקי שנפל מן הגג כו' ומ"מ שייך קינוי כדר"ה דזינתה אסורה ליבם כיון דיש ממזר מיבמה דמיא לא"א, ומלשון הש"ס דקאמר ודכוותה גבי שומ"י משמע דהא בל"ז ל"צ לאוקי שבא עליה יבם, ולאידך טעמא שכתב ר"ת דכיון שעומדת לחלוץ כמו לייבם חשיבא בת תפיסת קדושין לכאורה לטעמי' (דף לט) דהלכתא כאבא שאול דמצות יבום קודמת:

סימן פט

ב"ה **אור ליום ה' כ"ז שבט תרמ"ה ברעזי. להרה"ג מו"ה משה שפירא נ"י במאטילע.**
הגיעני מכתבו, ומ"ש כת"ר בדברי הח"מ והב"ש אה"ע (סי' פה) בדברי הרא"ש פרק השואל, דגבי בעל בנכסי אשתו לא נ"מ מידי דפשיעה בבעלים פטור. דכוונת הרא"ש דבנכסי אשתו שהם שלה ולא אגרה מעלמא אין נ"מ, ודלא כהח"מ וב"ש, לדבריו יקשה דהא אכתי איכא נפקותא לענין היכא דאגרה מעלמא, דש"ח מיהא הוי, ובלשון הרא"ש מבואר דקאי על הא דאיירי בגמרא באגרה מעלמא, ומ"מ ליכא נ"מ, דנהי דלר' יוסי הוי כמאן דשאיל מבעלים הראשונים [הגם דל"ש סברת כיצד הלה עושה סחורה כו' כיון שהבעל יפטור מלשלם, מ"מ ס"ל דחשיב שוכר כאילו השאילו בשליחות המשכיר]. כשיש לו דין לוקח ל"ש לומר שיהא נחשב כלוקח מהבעלים דבעלים המשכירים לא עשאוה שליח למכור, ויהיה לו דין לוקח שלא יחייב רק בפשיעה, ודוקא כשנעשה שואל או שוכר וחייב עכ"פ בחיובי שוכר, י"ל דהוי כאילו השאילו והשכירו בשליחות המשכיר, ובנה"מ (סי' שמו) הקשה דכיון דמיירי שלא הודיעתו, הא לא נכנס אדעתא דחיוב דהוא סבר שהוא שלה, והוי בבעלים דפטור, ודמי לסי' (רצא) דיכול לומר לא קבלתי עלי אלא שמירת דינר כסף, ולענ"ד י"ל דשאני הכא דגם לפי מה שהיה סבור שהוא בבעלים שפטור מפשיעה, מ"מ לכתחילה מחוייב לשומרו וקיבל עליו זה, ואין לומר דא"כ אכתי איכא נ"מ דהוי ש"ח דממילא מחוייב עכ"פ לשמרו לכתחילה, ומש"ה גם בלא הודיעתו חייב, כיון שקיבל עליו לשמור, הגם שלא קיבל עליו חיוב פשיעה, דז"א דא"כ בלא"ה נ"מ לענין שאין לו לפשוע, אע"כ דפשיטא דאף אי לא נחשב ש"ח, מ"מ לכתחילה צריך לשמרו, והגם דלהרא"ש לא נחשב פושע כמזיק בידים, מ"מ כיון שהבהמה היא ת"י כשלוקח לזמן וכה"ג מסתבר שצריך לשמרו שלא יפשע עכ"פ, וגם הרא"ש לא כתב אלא דבחיוב פשיעה ליכא נ"מ, ולא לענין חיוב השמירה לכתחילה, וגם אי אינו מחויב בשמירה, מ"מ כיון דבלא"ה היה שומר החפץ, אף כשהיה סבור שהוא שלו, דחפץ של אשתו בהיותה תחתיו הוי כשלו ממש, שייך לחייבו טפי לענין פשיעה, דהא אף לפי מה שהיה סבור שהוא חפץ אשתו בודאי היה שומר חפץ שלו', משא"כ בדינר של זהב דמצי אמר שלא היה מקבל זה לשמור, ומ"ש הקצה"ח דלפמ"ש הרמב"ם דקונה לזמן קצוב בונה והורס כו', מזיק ממש פטור ומכ"ש בפשיעה, ותמה על השו"ע בהא דלוקח בהמה לל' יום. לענ"ד י"ל דשאני קרקע שאף שבונה והורס מ"מ ישאר הקרקע להחזירה למוכר אחר הזמן, אלא שקנה הקרקע ויכול לשנות צורתה, משא"כ הכא אטו נימא שיוכל לשוחטה ולאוכלה, ואף שיוכל לעשות בה כחפצו כל

הל' יום מ"מ הוי ש"ח לענין מיתה, וחייב כשמזיק בידים שלא יוכל להחזירה אחר ל', ומ"ש הב"ש עמ"ש התוס' דל"ח לפסידא דמשאיל דמי דחקו להשאיל, דלמה לא אמרי' במלוה שהלוה לה בע"פ ג"כ מי דחקו להלות, לע"ד י"ל דבמלוה הוא מוכרח לזה מצד המצוה דאפילו עשיר שצריך ללוות מצוה להלוותו לפי שעה כו', משא"כ להשאיל, והגם דביומא ובערכין (ד' טז) ועל צרות העין כו' שמיוחד ביתו לו ופרש"י שאינו מהנה שכיניו מכליו ע"י שאלה וע' כתובות (דף עב) שמשיאתו שם רע בשכניו וב"מ כט כתובות נ) שאני כלי בית, ולהשאיל פרה אינו מחויב כ"כ מצד המצוה, ולפמ"ש הש"מ בשם הראב"ד דאע"ג דלוקח הוי אם נגנבה או אבדה חייב לבעלים שלא לקח אלא השכירות שיש לה, וכמו ששכרה ממנה הוא, והוא נכנס תחתי' לבעלים, י"ל דלא נ"מ הא דלוקח הוי ש"ח, כיון דחייב אף בגו"א שלא לקח אלא השכירות כו'. וליכא נ"מ היכא דאגרה מעלמא, ואינו שוכר בנכסי אשתו אלא לוקח, ומ"מ הכא חייב בגו"א, ובנכסים שלה ליכא נ"מ כמ"ש הרא"ש דהוי פשיעה בבעלים, ולכאורה אכתי נ"מ בלא הודיעתו, דאין סברא שיחייב בגו"א, ודוקא לענין פשיעה אי ש"ח הוא י"ל דכיון שידע שהוא ש"ח אף דסבר שהוא בבעלים חייב בפשיעה, ודוקא בהודיעתו אחר הנשואין כמ"ש הנה"מ י"ל כן, גם דהראב"ד כתב וז"ל אלא לוקח הוא ואיהו לא מחייב ולא מידי לבעלים הראשונים, ואולי כוונתו דמש"ה ל"ש שיהיה לו דין שואל וטעם החיוב בגו"א שלא לקח אלא השכירות שיש לה, ושם בראב"ד דבעל הוי כלוקח לפירות, דהא אם חפר בה בורות חייב כמ"ש פ' ח"ה ולוקח הגוף לא מחייב בנזקי ממונה, ולוקח פרה לל' יום שתחזור אח"כ לכאו' הוי כלוקח לפירות. וגם הרמב"ם לא כ' אלא שבונה והורס כו', וי"ל מ"מ כדרכו לעשות לתיקון ולא להזיק, וא"כ י"ל דחפירת בורות דחשיב לה הש"ס להיזק דפריך והא אין חזקה לנזקין אינו יכול לעשות אף אי נחשב כלוקח הגוף לזמן קצוב, והכא לענין פשיעה דהוי היזק לגמרי פשיטא דמחייב, עוי"ל דסוגיא דב"ב הא איירי אף בכתב לה דו"ד אין לי בפירותיהן דמ"מ אין לו חזקה כמ"ש התוס' ובשו"ע, וי"ל דמש"ה הוי חזקה כשחפר בה בורות כו' דכולה האי לא הוה שבקה ליה, ואם כן מלשון הש"ס לא מוכח דכשיש לו פירות דהוי לוקח ג"כ אסור לחפור בורות כו', ובש"מ שם שאין נקראת גזלן שמכרה לבעלה כו' דמציא אמרה אילו היה ברצוני לא היה הבעל שליט בכל ממוני אלא חכמים הפקירו לו כו', ולכאורה היה בידה להתנות שלא ישלוט בזאת הפרה השכורה, זצ"ל דכיון שלא היה מתרצה, היא מוכרחת בדבר, ובפרט אי ישנה במצות לשבת יצרה:

ומ"ש כת"ר לתמוה עמ"ש הט"ז בו"ד (סי' רסו סק"ז) דכמה פעמים שנולד ביה"ש ולדידהו פשיטא להו אי הוי יום או לילה, דמנלן למנות רגעים לט' חדשים, והא שיפורא גרים, והב"י ה' יבום כ' דאפי' מקצת ט' סגי וא"כ גם לרמב"ם אין חוששין לרגעים להסתפק בביה"ש, כוונת הט"ז מבואר שלא כתב הספק דביה"ש לענין אי כלו חדשיו, אלא דכמו דלא מהלינן בספק אי לא נגמרו, דאפשר מה שהוא ספק לדידן היה ודאי לחכמי התלמוד, ה"ה לענין ספק דביה"ש, דהוי ספק חסרון ידיעה, דאפשר בימי חכמי התלמוד היו יודעים שיום הוא (ומש"ה ל"א למוהלו ממ"נ בשבת, דאי הוי קודם ח' הוי מקלקל בחבורה ושיטיפו אח"כ ד"ב ביום א') ומש"ה אינו דוחה אף יו"ט ב' ש"ג הגם דאיכא ס"ס, והנה ביה"ש ל"ש להעמיד בחזקת יום וכמ"ש בענין ספק קרא ק"ש, ומ"מ מוקשה לומר דכל השיעור ביה"ש שלנו אין אנו יודעין אם הוא ביה"ש:

ב) **לשון** הרא"ש אינו סובל פירוש מע"ל מדסיים אלא נ"מ ללוקח בהמה לל' יום, ואי כוונתו דהיכא דאגרה מעלמא הוי ש"ח, ל"ש לומר דלא נ"מ אלא ללוקח בהמה, ומ"ש מע"ל דאי ל"ש לומר שנחשב כלוקח מהבעלים יקשה דא"כ אם השואל מסר לש"ח לא הוי בע"ד של המשאיל, והא לפמ"ש התוס' בטעמא דר"י דא"ל דל שבועתיך כיון דהוי ש"ח כנגד האשה, טוב להבעלים שיהא הבעל שומר שלו ויחייב בפשיעה, לק"מ דודאי לפמ"ש הרא"ש בטעמא כר' יוסי, ל"ש לומר שיהא נחשב שליח כיון שהוא לוקח והיא שכרה, ואיך תחשב שליח הבעלים למכור, וגם אין זה טוב להבעלים שיהא הבעל שומר שלהם ולא יחייב אלא בפשיעה, וטוב להבעלים יותר שתהא האשה הבע"ד שלהם שתחייב גם בגו"א ותשלם להם אם תתאלמן או תתגרש, והגם דניחא לבעלים שיהא הבעל שומר לענין חיוב פשיעה, ולענין גו"א תהא היא השומרת, אינו נחשב כשלוחו אלא היכא דיופקע בזה חיוב שמירה שלה ולא ששניהם יחייבו בשמירה, ובפרט דהכא הגם שהוא ש"ח מ"מ שם לוקח עליו, ומש"ה אין בזה ענין שליחות. ומה שנתקשה מע"ל בדברי תשובתי דלהראב"ד ליכא נ"מ, דהא הראב"ד ס"ל דהוי ש"ש וחולק על שיטת ר"י ומאי מהני סברת הראב"ד לשיטת ר"י, פשוט דאי היינו אומרין בשיטת הרא"ש דס"ל כהראב"ד שלא לקח אלא השכירות שיש לה ובגו"א הוא חייב לבעלים, הוי מתיישב שפיר, דגם עתה אנו מפרשין שיטת הרא"ש דמ"ש ש"ח מיהו הוי, היינו דבעל בנכסי אשתו שנחשב לוקח מ"מ הוי ש"ח בנכסי אשתו, אלא דליכא נ"מ גבי בעל בנכסי אשתו, ופסק ר"י דלוקח כזה כעין לוקח דבעל בנכסי אשתו ליכא נ"מ משום דהוי פשיעה בבעלים, ודלא קאי על בעל בנכסי אשתו, אלא דלוקח לזמן וכעין לוקח דבעל בנכס"א ש"ח מיהא הוי ושפיר י"ל דלענין היכא דאגרא מעלמא לא נ"מ, דבכה"ג אף אי לא הוי

ש"ח חייב אף בגו"א לפי שלא לקח אלא השכירות שיש לה, אך כבר ביארתי דא"א לפרש כן בשיטת הרא"ש:

סימן צ

אייר תרמ"ג למחו' הרב הה"ג מ' צבי הירש נ"י. הרב דליוועגהאף וכעת אבד"ק איישישאק. קבלתי מכתב כ"ת אשר בא על חד"ת והנני למלאות חפצו להשיבהו דבר, מ"ש בענין אפייה ביו"ט לצורך אכילה שלכד"א, ואי י"ח מצה באכילה שלכד"א, והביא ממ"ש ביבמות (ד' עד) בתוס' דאי לא כתיב ממנו ה"א דאמצות ומרורים דכתב לעיל קאי, ובודאי ליכא למימר דאתי קרא להתיר אכילת נא במצה ומרור, דאטו מצה ומרור קדושה אית בהו שיאסור בהן אכילת נא, וכמ"ש התוס' (ד' ע"א) ד"ה בו, ועכצ"ל דס"ד דלא יצא י"ח מצה בנא וקמ"ל דיצא י"ח הגם שאינו ראוי לאכילה כמ"ש הרמב"ם דנא היינו שנצלה ואינו ראוי עוד לאכילה, הנני להשיבו דמהא לא מוכח מידי, דדוקא בקרא דכל ערל לא יאכל בו וגו' מצד קדושת הפסח, א"צ לאשמועי' דלא אסור במו"מ שאין בהן קדושה, אבל ענין איסור אכילת נא דאינו מצד קדושתו אלא דהוא גזה"כ וכמו שאסור לאוכלו מבושל, אלו לא הוה כתוב ממנו, והוה כתוב צלי אש ומצות על מרורים יאכלהו אל תאכלו נא ובשל מבושל במים סד"א דגזה"כ לאסור אכילת נא ומבושל במו"מ, וקמ"ל דקאי האיסור דוקא על פסח, ובלא"ה אין שום הוכחה מזה כדאמר במנחות (דף עח) יוצאין במצה נא מאי מצה נא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה, ודכיון דלא י"ח שלכד"א ממילא להס"ד דאתי קרא ג"כ דאין י"ח מצה בנא, היינו בנא כזה שראוי לאכילה (אי אחי קרא רק דלא י"ח מצה), ובלא"ה לא נוכל לומר דאתי קרא די"ח מצה בנא שאינה ראוי עדיין לאכילה דהא לחם עוני כתיב וכדפרש"י ד"ה מאי נא, וכי מאי לחם הוי הואיל ואין נאפה כלל, אמנם לכאורה יש לדייק מדהוצרך פרש"י לומר דפריך משום דכי מאי לחם הוי ולא פריך משום דהוי שלכד"א, דיצא י"ח גם באכילתו שלכד"א, ויש לדחות דעדיפא ליה לפרש פרכא מילתא דפסיקתא, ומהא דקאמר בפסחים (דף מו) משום הפסד ממונו גמר בלבו לאכול כזית ובפרש"י וז"ל גמר בלבו לאנס את עצמו ולעבור על דעתו ולאכול כזית והו"ל כצריך לכזית ביו"ט, מוכח לכאורה שהותרה מלאכת יו"ט גם בשביל אכילה שע"י הדחק דלא חשיבה אכילה כמ"ש בב"ק (דף ק) ובנזיר (דף כג) ועי' מ"ש התוס' בביצה (דף כאן ויש לדחות דמ"ד דאכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה, סבר כרבה דאמרינן הואיל, ולכאו' מוכח מהא דביצה (דף כה) ר"ע אומר אפי' כזית חי מבית טביחתה, וע"ש בש"מ דשמעינן מזה דבשר באומצא לא בעי מליחה וא"כ הוי

אכילת חי באומצא בלא מליחה שלכד"א, ויש לדחות דר"ע לטעמיה דאפילו נפש בהמה במשמע, וסבר דגם לאכילת אדם סגי כל שראוי לאכילה קצת, ורבנן סברי כריה"ג דנפש אדם דוקא, ומש"ה צריך דוקא שיוכל לאכול כזית צלי, דכיון דכתיב אשר יאכל לכל נפש צריך שיהא האכילה כד"א, ובזה ניחא הא דקאמר בש"ס והאנן תנן מתני' כדרב הונא דתנן רע"א, משום דהא דפליגי רבנן היינו משום דלדידהו צריך שיוכל לאכול כד"א והיינו כזית צלי , ומודו דשרי באכילה כשחותך מבית טביחתה, ובפסחים דף עא) ב' תשובות בדבר חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין צלי אין נאכלין ושמחה בחי ליכא, ומוכח דיצאו חובת אכילת קדשים גם בבשר חי, וכדקאמר ועוד כהנים אוכלין וישראל במה שמחים, וליכא למימר דמיירי בבשר מליח דחזי לאכילה, דהא כיון דאין צלייתו ובשולו דוחה שבת גם מליחתו אינו דוחה, דגם במליחה איכא משום עבודה כדקאמר במנחות (ד' כא) פרש"י ד"ה תקריב, ולפמ"ש הראשונים דאצטריך קרא דדחי שבת, הגם דמולח משום מעבד ואין עיבוד באוכלין, דכיון דקרבן תמיד במוסף של שבת היה כליל ואינו נאכל לאו כעיבוד באוכלין דמי מאחר שאינו נאכל, י"ל דהכא דהוי קרבן הנאכל שרי למלוח בשבת דאין עיבוד באוכלין, אך יקשה לפ"ז הא דביצה (דף כ) ואם היתה שבת לא יזרוק ופרש"י שהרי אסור לבשל ולצלות היום, והקשה הש"ס דהא חזי למיכל באומצא, וצ"ל דגבי קדשים א"א שיאכלנו חי באומצא, וכן מוכח ממ"ש התוס' במנחות (דף מח) דאין זה זכות לזרוק כדי לאוכלן חי וא"כ יקשה דהא אפשר אכול ע"י מליחה, ומוכח דגם בדבר הנאכל הוי כן, [או משום דדוקא מליח כל צרכו חזי לאכילה ע' בשבת (דף קכח) וע' בעירובין (דף ל) מערבין בבשר חי, ובירושלמי דפיאה מייתי מהמשנה דמנחות שהבבלים אוכלין כשהוא חי, [ולכאורה הא קאמר בבליים מפני שדעתן יפה]. ועיין מ"א סי' שכ"א דבמליחה איכא שבות, וא"כ שעיר יוה"כ אפשר לאוכלו מליח דלא מקיימי מצוה דאכילת קדשים באכילה שלכד"א , ונצטרך לומר שהעמידו חכמים דבריהם בשוא"ת, ודהגם דאין שבות במקדש היינו גבי זריקה והקרבה וע' בעירובין (ד' קב) ובתוס'] ובשו"ת בנין ציון (סימן לה) הביא הא דבכריתות (דף ז) דמשכחת דלא איכפר ליה יוה"כ כגון דבהדי דאכל נהמא חנקתיה אומצא, דמש"ה לא אמר בקיצור דחנקתי' אומצא דהוי בשר חי וקשה ודרך להחנק בו, דאינו חייב ע"ז כרת דהוי שלכד"א והחיוב הוי רק על הלחם, ולע"ד י"ל דמשום דמסיק דאכל סמוך לשקה"ח ודלא מכפר ברגע דנחית למיעיו, משום שחייב ביוה"כ משעה דלא מצי לאהדורי, באומצא דליכא הנאת גרונו אינו חייב אלא כשיכנס למעיו ביום הכפורים, ואז תכפר ליה כיון שאין עליו חיוב אז דתו לא מצי לאהדורי, וגם י"ל דכיון דחנקתי' אומצא ולא נכנס למעיו פטור

על דבר שאינו ראוי לאכילה שלא נהנה גם בגרונו, ולעולם כשנכנס למעיו חייב אף באכילה שלכד"א ביוה"כ כדעת הש"א. וועמ"ש הט"א באב"מ (מגילה ז) דלמ"ד הואיל לא משכחת מה"ת לכם ולא לאחרים, דחזי לישראל שיאכל שלכד"א, וכן שיאכל ח"ש לר"ל, וע' שבת (עו) ע"א (לח) דלר' יוחנן ע"י הדחק לא שמה אכילה וה"ה שלכד"א, וא"כ י"ל דלטעמיה דח"ש מה"ת, וממילא גם למ"ד הואיל משכחת לכם ולא לאחרים, דשלא כד"א אין בכלל מ"ש אשר יאכל לכל נפש, וע"ש בט"א ליישב קושיית תוס' ביצה (דף יב), דאיכא צורך במבשל גיד דראוי לאכילה שלכד"א [ולמ"ד אין בגידין בנ"ט, הא בלא"ה עץ הוא ואסרתו תורה], ולע"ד י"ל דהיינו מ"ש התוס' די"ל דכיון שהיה בדעתו של זה לאכלו היינו צורך יו"ט, ולכאורה הא קיי"ל בחו"מ (סימן רלה) דאכילת דבר אסור מה"ת לא חשיב הנאה, ועפ"ז י"ל דאכתי חזי שלכד"א, והגם דכיון שאסרו חכמים תו אף מה"ת אינו צורך יו"ט, י"ל דכיון שהיה בדעתו כו', ומשום דאכילת דבר איסור מדרבנן חשיב הנאה, וע' מנחות (דף כג) דכי מעפשא ה"ל כתבלין, ומוכח דלא י"ח מצה גם כשלא נתעפשה לגמרי מדחשיב לה אפ"ל כמותו, וע' בפרש"י גבי אפשר לנבלה כו' דהוי כמ"ד הראוי לגר כו', ומשום דאי נטהר דוקא כשא"ר לכלב לא חשיב אפ"ל כמותו:

סימן צא

בב"ק (דף כג) הנהו עזי דבי תרבו דהוו מפסדי ליה לרב יוסף, " א"ל לאביי זיל אימא להו למרייהו דליצנעינהו, א"ל אמאי איזל דאי אזילנא אמרי לי לגדור מר גדירא בארעיה, ואי גדר שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה, כשחתרה א"נ דנפל גודא בלילי, וכתבו התוס' שהיה נשמט אביי שלא היה חפץ לילך לשם דהתנן אכלה מתוך החנות משלמת ולא אמרינן דהוה ליה לנעול וכן אכלה מצידי הרחבה, וראיתי במחברת איינלייטונג אין דיא געזעטצגעבונג אונד דיא מעדיצין דעס תלמודם" במבוא המחברת, שהרבה להתפלא על דברי התוס', שאם אמר כן אביי לדיחוי בעלמא, מאי פריך שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה, ויצא לחדש ולבאר שהרשות לאנשי דבי תרבו, שישיבו כחוקי הפרסיים חוקי ארצם שאין בעלי העזים מחויבים לשמור שלא יזיקו שדה אחרים, ודכיוצא בזה מצינו בב"ב (דף נה) דפריך עמ"ש דשערי דכדא משתעבדי לכרגא, דא"כ בטלת ירושת בנו הבכור דהו"ל ראוי כו', וכן מצינו בע"א (דף ה) דיליף ממ"ש דמח"א אסור לב"נ כו', ובע"א (דף עא) יליף דמשיכה קונה בא"י תדע דהני פרסאי משדרי פרדשני להדדי ולא הדרי בהו, הרי דהגם דהיינו ע"פ חוקיהם ונימוסיהם, למדין מזה דקונה משיכה אצלם ע"פ דין תורה, וכדבריו אלה כתב בהעתקתו בלשון צרפת, בריש מסכת ע"א ובב"ב (דף

נה), וכל מעיין יראה שאין בפירושו ממש, דמדפריך שן דחייב כו', ההכרח לומר דמ"ש לגדור מר כו', היינו ע"פ חוקי התורה, ודברי התוס' מתיישבין בטוב, שאביי לא חפץ לילך לשם, לפי שידע דהנהו דבי תרבו לא ישימו אזן קשבת לדבריו הבא בשליחות רבו בדברים הנוגעין אליו (וע' יבמות דע"ז ת"ח שמורה הלכה וכו'), ויאמרו לגדור מר גדירא בארעיה, והם לא היו בני תורה ולא ידעו ההכרח מהמשנה דאכלה מתוך החנות משלמת, ולא יאמינו לו שע"פ ד"ת מחויבין להצניעם, כיון דרב, יוסף הוא נוגע בדבר, והיינו מ"ש התוס' דמוכח מהמשנה דל"א דהו"ל לנעול, רק שאביי נשמט ולא חפץ לילך לשם, לפי שחשב שאין תועלת בזה שבודאי ידחו עצמן בטענה זו, ופריך שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה, וא"כ זיל קרי בי רב הוא שמפורש בתורה החיוב, ובודאי ישמעו לדברי אביי, שהיה יכול להראות להם שמפורש בתורה, ומתרץ דמשכחת כשחתרה כו', וכיון שלא היו בני תורה ולא ידעו דברי המשנה, היו יכולין לדחות עצמם ולומר דחיוב התורה הוי דוקא כשחתרה כו', ומ"ש עוד להקשות עמ"ש הרא"ש דמודה אביי בעיר כו', ורק כשמתפשטים בשדה אין הרועה יכול לשמור שלא יכנסו לשדות אחרים הלכך צריך לגדור שדהו, ופריך שן דכתיב ובער בשדה אחר היכי משכחת לה, ותמה ממה שהרועין היו פסולין לעדות, ואין בקושייתו ממש, שמה שפסלו הרועים לעדות, אינו מצד שהיו מתרשלין לשמור בהמתם שלא יכנסו לשדות אחרים, רק שבזדון היו רועים בשדה אחרים, ובימיהם האנשים בעלי מקנה לא היה דרכם לרעות בעצמם רק ליתן לרועה העיר, ורק האנשים אשר חפצו לבוז ולשדוד רכוש אחרים, הם רעו בהמתן בעצמן למען ירעו בשדה אחרים. והרועה בשכר ישמור הצאן שלא ירעו בשדה אחרים וכשרין לעדות, ואין שום גנאי בזה האומנות, ורק הרועה צאנו ובקרו, בחפצו בעושק וגזל, נפסל מצד זה לעדות וע' ע"א (דף כו), ומ"ש עוד מדקאמר בב"ב (דף ד) דסתם בקעה כמקום שלא נהגו לגדור, הנה גם אם היו השדות כבקעה וע' ב"ב (דף נה), אין קושיא מה שלא נהגו לגדור לפי שדרוש לזה הוצאה מרובה, ורועי בהמות אחרים, השגיחו על צאנם, ואך לפעמים קרה שנכנסו בשדות אחרים ומי שרוצה שלא יארע לו מקרה כזה, עליו לגדור שדהו (וגם י"ל דאביי לטעמיה דמפרש וכן סתם גינה ובמקום שנהגו כו') ומה שהקשה עוד מדקאמר (דף כג) דשף צלמי, הנה גם אם נאמר דלא אפשר שיהא לפאר ויופי, במקום כרמים, ע' ש"מ דמשכחת ג"כ שן ממש כדנטר כדנטרי אינשי:

ומ"ש מדקאמר תדע דהני פרסאי כו', כבר ביארתי (סי' יח) דהכוונה בזה דממילא הוי קנין אסתומתא עמש"ש, ומ"ש מההיא דע"א (דף ה) כבר פרש"י דדומיא דקרבנות שנהגו אבותיהן לשמים כו' יע"ש, וההיא דב"ב (דף נה) י"ל דפריך דכיון שעי"ז יתבטל לגמרי

דין ותורת בכורה, יש לחכמים לתקן שלא יחשב זה לשעבוד, ושיהא רק בתורת חיוב, וכדי שלא יעקר ויתבטל מצות התורה (גם דמדברי תנאי ואמוראי בדיני בכורה נשמע שנוהג גם בזה"ז) ומתרץ דמשכחת כדיהב כרגא, ומית, וכיון דמשכחת דין בכורה, שפיר אמרו חכמים דהיכא דלא יהיב כרגא, שערי דכדא משתעבדי לכרגא בתורת שעבוד, ולא בתורת חיוב לבד, כיון שלא יפקע וישתכח עי"ז תורת ירושת בנו הבכור (וע' עירובין דף כו סז), ומ"ש עוד במחברת הנ"ל, מכתיבת גט מקושר, וממ"ש בב"ב (דף קסד) שא"ל זונין לר' מנהגה של אומה זו שנה מונין לו שתים כו', ורבי לא ידע מזה, לפי שנכתב כנימוס הפרסיים, ותמה עמ"ש הרשב"ם שתקנו לכתוב במקושר כמנהג האומה כדי לתת חלוקים הרבה וחומרות משום תקנת הכהנים, שלא ימהרו לגרש נשותיהן, והחפלא איזה חומר וטורח יש במה שמונין לו שנה יותר, ובאמת מיושב מ"ש הרשב"ם שכדי שלא ימהרו לגרש, תיקנו גט מקושר, שלא בנקל להשיג סופר בקי בנימוסי שטרות הפרסיים, ושצריך לכופלו, וכיון שנכתב בנימוסי שטרותיהם. מונין שנה יותר כנימוסיהם, ויצטרך עי"ז לידע מתי לכתוב ארכון ודיגון, ומה שהוצרך זונין לומר לרבי מנהגה של כו', אפשר שהיה השטר ממדינת פרס, ובא"י שהיה תחת הרומיים, היה מנהג חלוק (או שהיה אצלם זמן אחר למנין, ומדקאמר והלא אין דומה זמנו כו' מוכח דבכ"מ אין דומה], ובש"ס מפורש דטעמא מאי תקינו רבנן מקושר כו', ושלא תיקנו זה כדי להתחקות לנימוסי הפרסיים, רק מטעם האמור, וכמ"ש הרשב"ם:

סימן צב

בספר העקרים לרבינו יוסף אלבו זצ"ל, מאמר ג' פרק כ"ה וז"ל, ואולם בחלק מהמצות שבין אדם לחבירו והם שקראום יודיציאליש, הנה תורת משה שלמה מזולתה מן הדתות, כי היא תזהיר אהבת האנשים, אמרה ואהבת לרעך כמוך. ותרחיק השנאה, לא תשנא את אחיך בלבבך. ועל הגר אמר, ואהבתם את הגר. והזהירה שלא להונות אותו, אמרה עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו, ולא גר צדק בלבד אלא אפי' תושב שאינו עובד ע"א, וכן צוה להנותו אמרה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה, וזהו גר תושב שמותר לאכול נבילות, ולא תתיר הרבית אלא מן הנכרי העכו"ם באמרה לנכרי תשיך, וזהו העובד כוכבים ומזלות ואינו רוצה לקיים ז' מצות בני נח כגר תושב ע"ש, ולכאורה סותר לזה, המפורש בב"מ (דף עא) לוין ומלוין בריבית לגר תושב, אמנם אחר העיון, אדרבא מוכח כדברי העיקרים מדקאמר בגמ' גר תושב האמור לענין ריבית מאי היא, דכתיב וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך אל

תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי עמך, ורמינהי לוין מהן ומלוין אותן בריבית וכן בגר תושב, אמר רנב"י מי כתיב אל תקח מאתם, מאתו כתיב, מישראל, וקשה דהא אינו מתיישב בזה הא דקאמר ג"ת האמור לענין ריבית כו'. כיון דלענין ריבית אין חילוק בין ג"ת לעכו"ם, ורק ישראל אמור לענין ריבית, וליישב זה ההכרת לומר דגם לענין ריבית אמור גר תושב, כשהלוה עני והוא לוה לצורך מחייתו, דכיון דכתיב וחי עמך שאתה מצווה להחיותו, מצווה להלותו בחנם בלא נשך ותרבית, ודוקא כשהוא עשיר, ואין ההלואה לצורך מחיתו, מותר להלותו בריבית, והיינו דקאמר דג"ת האמור לענין ריבית מאי היא דכתיב וכי ימוך וגו', שאז נצרך להלותו להחזיק ידו המטה, בזה כתיב גר ותושב וחי עמך שאתה מצוה להחיותו ולהחזיק ידו בהלואה, והדר כתיב אל תקח מאתו, מישראל, נשך ותרבית, גם כשהוא עשיר ולוה לצורך עסקיו ולא לצורך מחיתו, ובזה מיושב מה שכתבו התוס' בע"א (דף כו) ד"ה אני שונה וז"ל כיון דאין אתה מצוה להחיותו אינך מצוה להלותו בלא ריבית דלא קרינא ביה וחי אחיך עמך, ולכאורה קשה דהא מותר להלות בריבית גם לג"ת שמצוה להחיותו, ועפמ"ש מיושב דמיירי כשלוה לצורך מחיתו, וכן מיושב מ"ש הטור שמותר להלות לעובד כוכבים בריבית משום שאין מצוין להחיותו, והקשה הט"ז דהא מותר להלות בריבית לג"ת. ותירוצו דחוק ומוקשה, וכן תירוץ הח"ד מוקשה, דהא הטור כתב זה הטעם לענין להלות לעכו"ם, ועפמ"ש מיושב דיהיב הטור טעמא שמותר להלותו בריבית גם כשהוא לוה לצורך מחיתו, ואין להקשות על דברי העקרים, דהא אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג כמ"ש בערכין (דף כט) וברמב"ם פ"י מעכו"ם ה"ו, וא"כ בזמן שאין היובל נוהג מותר להלות בריבית אף למי שאינו עובד כוכבים ומקיים ז' מצות ב"נ, דאין זה שום קושיא, דלענין הלואה בריבית וכה"ג, כל דלא פלת כוכבים, יש לו דין ג"ת גם האידנא, וכמפורש בב"ח חו"מ סי' רמ"ט עמ"ש הטור שאסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים, וכתב הב"י דלאו דוקא עובד כוכבים ודה"ה לישמעאל, וכתב הב"ח דלדבריו לא הו"ל להטור לכתוב לעובד כוכבים, ליתן מקום לטעות דדוקא לעכו"ם אסור, ומדכתב בלשונו לעובד כוכבים, נשמע דלישמעאל וכה"ג דלא פלחי כוכבים ומזלות מותר ליתן מתנת חנם, והש"כ יו"ד סי' קנ"א ס"ק י"ח הביא דעת הב"י ולא הביא דעת הב"ח הנ"ל, וע"פ דברי הב"ח הנ"ל מבואר דמ"ש הרמב"ם פ"י מעכו"ם ה' ד' וז"ל ואסור ליתן להם מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב כו'. ה"ה לישמעאלים וכה"ג דלא פלחי ע"א וגדורים מגזל וכה"ג, ועמ"ש הרמב"ם פי"א ממ"א ה' ז' וז"ל ג"ת והוא שקיבל עליו ז' מצות כו' וכן כל עכו"ם שאינו עובד כו"ם כגון אלו הישמעאלים יינן אסור בשתיה ומותר בהנאה כו', ועמ"ש הכ"מ דהגם דסגי מה

שאינו עובד כו"ם היינו כשהוא מבני דת דלא פלחי ע"ז, אבל כשהוא מבני דת דפלחי ע"ז אע"ג שזה קיבל עליו שלא לעבוד ע"ז לא יצא מכלל אומתו עד שיקבל עליו ז' מצות דאז נעשה גר תושב גמור, ודמש"ה כתב בג"ת דוהוא שקיבל עליו ז"מ, משום דמיירי כשהוא מבני דת דפלחי ע"ז, וע' ש"כ סי' קכ"ד ס"ק י"ב דלאו דוקא ישמעאלים, וע' ט"ז ס"ק ה', ועמ"ש הרמב"ם פ"י ממלכים ספ"י וז"ל ויראה לי שאין עושין כן לג"ת אלא לעולם דנין לו בדיניהן וכן יראה לי שנוהגין עם ג"ת בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל שהרי אנו מצוין להחיותן כו', ומשמע מלשונו דכתב זה לדינא על דבר הנוהג ושייך בזה"ז, ולא על מה שנהג רק בזמן שהיה היובל נוהג, ומ"ש ברמב"ם פ"י מעכו"ם ה"ו דאין מקבלין ג"ת אלא בזמן שהיובל נוהג, קאי על מ"ש לענין ישיבת הארץ, ולא עמ"ש בסעיף ד' לענין מתנת חנם, וכמ"ש בערכין שם הילפותא דכתיב הכא כי טוב לו עמך וכתיב התם בטוב לו לא תוננו, והיינו בקרא דעמך ישב בקרבך וגו', ודוקא לענין הך קרא איכא היקשא דדוקא בזמן שהיובל נוהג, וגם היינו כשהוא מבני דת דפלחי ע"ז, דממילא לא יצא מכלל אומתו עד שיקבל עליו ז"מ [וברמב"ם פ"ח ממלכים שיקבל בפני ג' חברים, ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה], אבל כשהוא מבני דת דלא פלחי ע"ז כגון הישמעאלים וכה"ג, יש לו דין ג"ת לענין אונאה והלואה בריבית וכדומה, וע' פרש"י ב"מ (דף עא) ד"ה גר תושב, שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות, וכ"כ בערכין שם, וכ"כ רבי' גרשון בערכין שם וז"ל ג"ת זה הכופר בעבודת כוכבים, ומשום דהכי מוכח במסקנת הגמ' בע"א (דף סה) דא"ל רב יוסף והתניא איזהו ג"ת כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד כו"ם, כי תניא ההיא להחיותו, הרי דקי"ל שמצוין להחיותו כשקיבל עליו שלא לעבוד כו"ם [ומ"ש דחכ"א כל שקיבל עליו ז"מ, י"ל דהיינו לענין מה דסיים שמיחדין אצלו יין, וכשלא קבל עליו ז"מ חשוד על הנבלה וגזל וחשוד להניח לעובד כוכבים שינסך יין הישראל, ולזה פריך רק מדאר"מ דכשקבל עליו, ודבלא קבלה חיישי' שמא עובד כוכבים, ומשני דנקט הך לישנא לרמז דלענין להחיותו דוקא כשקבל עליו] וע' פרש"י גיטין (דף נז) ד"ה נעמן גר תושב היה, שלא קבל עליו שאר מצות אלא ע"ז שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו', וכן פרש"י בסנהדרין (דף צו), ועמ"ש הראב"ד פי"ד מא"ב הלכה ח' וז"ל דעת זה המחבר סתום וחתום ולא פירש מהו אין מקבלין ג"ת אלא בזמן שהיובל נוהג כו' אבל אין אנו מצוין להחיותו זהו להחמיר עליו וקרוב הדבר להיות מן הטעם כי בזמן היובל היו שומטין והיה יכול להתפרנס שלא בטורח ציבור ועכשיו אינו יכול כו', ולא כתב נ"מ לענין מגע ביין וכדומה, ועמ"ש התוס' (דף סד) ד"ה אין דכיון דג"ת מגעו מותר בשתיה כ"ש זה כו'. ואס"ד דדוקא בזמן שהיובל נוהג, הוי גזה"כ בעלמא

ואין ללמוד מזה לזה"ז, ובס' האשכול ה' יי"נ וז"ל וכשעמד מר יהודאי לא אמר בהו לא איסור ולא היתר מפני אמגושים שהיו באותו זמן שיצאו לדת ישמעאלים כו' ועדיין לא היו נקיים מן האמגושות המנסכין יין גם בדור שני ושלישי היו רופפין ונשאר בידם מדת הראשונה והיה חשש בהם לניסוך וכאשר ישנו הדורות לא נשאר כלום כו', ודבימים הראשונים שהתחילו עובדי האלילים להאמין במחמד נביאם, עוד נשאר אצלם הבלי ומנהגי עבודת האלילים. ואחר כמה דורות נשתכח ונתבטל העניני הבל ההם, וע"ש די"א דכשאינו עע"ז אין מגעו אוסר בשתיה, וכדמשמע מדקאמר דלמאי הלכתא לאו דמבטל עכו"ם כו', ולא קאמר דלענין להתיר מגען בשתיה, משום דלענין זה לכ"ע א"צ קבלת ז"מ (אך יש לדחות די"ל דס"ל דליכא למ"ד דכשאינו עע"ז מותר בשתיה. א"נ דס"ל דג"ת דוקא בזמן שהיובל נוהג ולא נאסר עדיין יינן), ועמ"ש הש"מ בב"ק (דף קיג) בשם המאירי וז"ל כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדתות ועובדי האלהות על איזה צד אע"פ שאמונתם רחוקה מאמונתינו אינם בכלל זה אלא הרי הן כישראל גמור לדברים אלו אף באבידה ואף בטעות ולכל שאר הדברים בלא שום חילוק עכ"ל, ושפיר כתב העקרים להלכה גם לענין הלואה בריבית. והנה כמ"כ יש להוכיח מדקאמר ביבמות (דף מה) ההוא דהוו קרו ליה בר ארמייתא (פרש"י שלא טבלה אמו כשנתגיירה) א"ר אסי מי לא טבלה לנדותה יע"ש, ולכאורה קשה דכיון שחשוד על החמור לדור עמה בפרהסיא באיסורא, ה"נ חשוד על הקל שלא טבלה לנדותה דהוי רק גזירה בעלמא ואין בה נדות מה"ת קודם גירות ע' רש"י סנהדרין (דף פב) וע"א (דף לו), וזה דבר ידוע לכל שאין לה דין גיורת קודם טבילה וא"א שיטעה בזה, ועכצ"ל דגם קודם טבילה כיון שהתנהגה בדת ישראל אין לה דין ארמית וע' רמב"ם פי"ב מא"ב ה"ה בבת ג"ת דאין קנאים פוגעין בו, אבל מכין אותו מכת מרדות, והרמב"ם ס"ל פ"א מאישות דבלא קדושין לוקה מה"ת לפי שבעל קדשה, ובזה לא כ' שלוקה מה"ת, משום דאיתא בספרי, הובא ברמב"ן פ' תצא, לא תהיה קדשה מבנות ישראל, אין אתה מוזהר עליה באומות, דבהו ל"ש זה (דל"ל דקמ"ל שאין מוזהרין למחות בידם, דל"צ קרא כיון שאין מוזהרין ע"ז), ומש"ה הגם שהיה הדבר מפורסם דהא קרו ליה בר ארמייתא, מ"מ לא נחשד לעבור על איסור נדות מדרבנן, ובפרט להראב"ד פ"א מאישות, דממילא ליכא גזרה מדרבנן אטו קדשות. ואס"ד דלכל מילי כיון שאין היובל נוהג ליכא דין ג"ת, הויא עכו"ם קודם גירות והדר אסור מה"ת בפרהסיא, וכ"ש שחשוד על נדות מדרבנן, אע"כ דדוקא לענין ישיבת הארץ, דקאי היקשא ע"ז, הוא דאמרי' דבזמן שאין היובל נוהג אין ג"ת נוהג, ועכ"פ פשיטא דלענין אבידה וטעות וכה"ג, אינו נחשב כעכו"ם, כל שהוא מאומה דלא פלחי כוכבים. ובס' חסידים סי' שנ"ח וז"ל נכרי הזריז

בז' מצות שנצטוה לב"נ הזהר מטעותן שטעותן אסור וחשיב לו אבידה, אל תזלזלהו אלא תכבדהו יותר מישראל שאינו עוסק בתורה, וכתב סי' תכ"ו (הובא במ"א סי' קנז) דאע"פ שאמרו מותר לשנות דרך שלום, אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר לו אין לו כו', שאסור לגנוב דעת הבריות. ובסי' ת"ר שגזל נכרי יבא לכמה רעות יותר משהיה גוזל לישראל שזה חוטא אחד יאבד לשאר יהודים הרבה טובה, ובסי' תרס"א וז"ל לא עשיתי לשום אדם רעה אלא לאותו נכרי הייתי מטעה אותו ועושה לו עול, הרי כשמת מלאכו הגיד לו וצעק ע"ז והקב"ה עושה משפט לעשוקים בין יהודי בין נכרי, הרי דהגם שלא התודע להנכרי בחייו מהטעות, נענש ע"ז, ואין צורך לטעם חלול השם אלא בעובד כוכבים, ע' סי' שצ"ה, ועיין בשאילת יעבץ (ח"א ת' מא) שהאומות בימינו שהם בעלי דת מאמינים בבורא עולם ושכר ועונש, גם כשעוברין על ז' מצות, יש להם מדור וחלק לעוה"ב כפי הראוי להם, כי חסידי או"ה יש להם. חלק לעוה"ב, וגם פושעי או"ה אין נדחין ואית להו תקנתא יע"ש, והנה לדעת הב"ח בענין מתנת חנם, מבואר דה"ה לענין חניה בקרקע, דהא מחד קרא ילפי לה [ובפרט היכא. שהוא לצורך, שעי"ז יוכל אח"כ להתקיים ביד הישראל, ועדיף מתועלת ריוח בעלמא דמזבנת אובדית וע' ב"ק (דף פ) ב"מ (דף קא) ומ"ש הר"ן גיטין גבי שחרור, וע' יו"ד סי' ק"כ דאם שכח ולא הטביל כלי מע"ש יתננו לעכו"ם במתנה כו', ומ"ש במק"א לענין מכירת בכור באופן שיש ביטול מקח, ובענין קנין חליפין, וה"נ כשהוא אדרבא לטובת המוכר, שעי"ז יתקיים הקרקע בידו] ועמ"ש לעיל סי' מ"א לחקור לדעת הב"ח אם מותר לקנות בשר טרפה להאכיל לפועליו ישמעאלים בזה"ז, וע' בשאלת יעבץ ת"ב ת' נ"א דכשהוזמנו להעיד בערכאות על כתב חילוף שיש לאינו יהודי על ישראל והישראל כופר חתימת ידו, אין אומרין לאדם חטא ועבור על חמורה שבחמורות שהעולם נזדעזע עליה, כדי שיהא חוטא נשכר, מי התיר לו לכפור בבע"ח א"י, הרי אמרה תורה וחשב עם קונהו, ואיתנהו לכלהו איסורי דגזל ועושק וחלול השם דחמיר, ואסור לעזור לרשע אפי' אם הוא עני ואף לסייעו להכריחו על הפשרה אסור, ומסייע ידי עוברי עבירה להחזיק ידי חוטא ואשם יע"ש, ובפ"ב דמסכת שמחות הלכה ט' תנא הגונב את המכס ואת החרם ה"ז שופך דמים ולא ש"ד בלבד אלא כאילו עובד ע"ז ומגלה עריות ומחלל שבתות ע"ש [וע' מכות (דף כד) כספו לא נתן בנשך אפי' בריבית עכו"ם, והיינו דקאמר בנדרים (דף מט) דביהודאי תרווייהו אסירן שנזהר אף מריבית דעכו"ם], ופשיטא דבימינו אלה איסור גמור להטעות לא"י, ורק בימים הראשונים נשאר אצלם מעניני הבלי עבודת האליל, כידוע מהטייטאנים נארמאנדים וקעלטים הקדמונים, וגם

לא היו גדורין בנימוסים ומשפטים, וגם האפפיורים השחיתו ופרצו חוק ומוסר בנתנם ספרי כפרת פשע (אינדולגענציא) בעד בצע כסף וניתן רשות לעשק ולרצח ולעשות כל תועבה, ודרכי ומפעלי כמרי הדאמיניקאנים אשר שדדו רצחו ונאפו, גלוי וידוע לכל קורא דברי ימי קדם, ולא כן בימינו אלה, אשר גם מחזיקי ומעריצי האפפיור, ישמרו חוק ונימוס, ומענישים לכל זד ועושה עול, וע' רמ"א (ת' קכד) בענין שנתפשט המנהג במדינת מעהרין בפרט ובכלל בשאר מדינות להקל בשתיית סתם יינם, וכתב בלשונו דקצת ראיה לבני מדינת מעהרין לומר שקבלו מאבותיהם לנהוג היתר כו' כ"ז נראה לי בטעם המקילין כו' וחלילה לי לומר לסמוך על דברי כו' שלא באתי רק להראות קצת פנים להיתר אבל לא לסמוך ע"ז כלל כו' יע"ש, ואולי לזה הקילו ביחוד במדינת מעהרין בזה, לפי שמרבית תושביה היו מתלמידי וכת הוס, ונקראו האחים בני באהמען ומעהרן, והתפשטו בארץ בזמן יותר ממאה שנה קודם הרמ"א זצ"ל, והמה שקצו ותעבו מעללי הדאמיניקאנים ופסילי הבליהם, ושמרו חוק ומוסר, והנה הרמ"א שם סיים שאסור לשנות המנהג וכל הפורץ גדר כו', וכ"ז הוא לענין שיש להחמיר שלא לשנות המנהג. אבל חלילה להורות היתר בטעות א"י ולומר שיש להם דין עכו"ם, לפי מה שנתבאר שאסור מדינא, ולא מצד חה"ש בלבד (וע' ר"י ברונא ת' רע"ב):

וברמב"ם שם ה' מלכים וז"ל אפילו עובדי כוכבים צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וכן מפורש בגיטין (דף סא), ובש"כ יוד סי' קנ"א וסי' רנ"א ס"ק ב' דלאו דוקא עם עניי ישראל אלא אפילו עניי עכו"ם לחוד מפרנסים, רק דקמ"ל רבותא דהגם שיש דין קדימה לקרובים, עי' נדרים דף ס"ו, מפרנסין אותן בשיווי בכלל עניי ישראל, ונותן ע"ז טעם משום דכתיב ורחמיו על כל מעשיו, לזאת החיוב להדבק במדותיו ולרחם גם על עניי עכו"ם, ומוכח מזה דמ"ש מפני דרכי שלום, אין הכוונה שלא ינטרו שנאה לישראל, אלא דקאמר שעי"ז שידבקו ישראל במדת החמלה ורחמים על כל יציר נוצר, יהיה שלום לישראל, וכמ"ש וכל נתיבותיה שלום, וכהא דאיתא בירושלמי דעירובין פ"ז הלכה ט' מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום, מעשה באשה אחת שהיתה דבובה לחברתה ושלחה עירובה ביד ברה, נסתיה וגפפתיה ונשקיתיה אתא אמר לאמיה אמר הכין רחמה לי ולא הוו ידעה, מתוך כך עשו שלום הה"ד דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, הרי דפירוש מפני דרכי שלום, היינו שעי"ז אוהבין זא"ז ונעשה ביניהם שלום אמת, וה"נ הפירוש שיהא שלום אמת עם העמים, כאשר ידבקו ללכת בדרכי ה' המרחם על

כל מעשיו, וכבר ארז"ל על הכתוב ואהבת את ה' אלהיך, שתהא מאהב שם שמים על הבריות, שירחיק עצמו מן הגזל מכל אדם, שהגונב מעובד כוכבים סוף שיגנוב מישראל כו', ולא נתנה תורה אלא לקדש שמו הגדול שנאמר ושמתי בהם אות וגו' והגידו את כבודי בגוים יע"ש בילקוט, וזה מ"ש בב"מ (דף סא) יצ"מ דכתב רחמנא גבי שרצים ל"ל כו', מ"ש הכא המעלה דכתב רחמנא א"ל לכדתנא דבי רי"ש אמר הקב"ה אלמלי העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים די, א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מריבית ומציצית ומשקלות א"ל אע"ג דלא נפישי אגרייהו טפי מאיסי למיכלנהו, פרש"י שהן מעולין ונאין ואינן נמאסין בשקצים הללו להכי כתב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם, ולכאורה אדרבא יותר ראוי קבלת שכר להפורש מדברים שנפשו של אדם מתאוה להן מהפורש משקצים ורמשים שנפשו של אדם קצה מהן, וע' מכות (דף כג) בכורות (דף לז) והא דקאמר אלמלא העליתי כו'. היינו שבמה שישראל נפרשין משקצים ורמשים ודבר המאוס, מאהבים ומקדשים שם שמים, שמצטיינים ישראל בנקיות וטהרה, שהוא תפארת לעיני העמים, ולהכי כתיב בזה לשון עילוי, שיש בזה קה"ש יותר מהפרישה משאר מאכלות אסורות, וע' שבת (דף עה) שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנא' ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כו' יע"ש, ובמד"ר נשא פ"ז (ומצורע פי"ז) שצרעת באה על המחלל שם שמים, זה גחזי שרץ אחרי נעמן ליטול ממנו ממון, אלישע קידש שמו של הקב"ה שלא רצה ליטול מנעמן כלום, וגחזי רדף אחריו ונשבע לו לשקר ששלח לו אצלו שישלח לו ממון נמצא זה מחלל ש"ש מה שקידש אלישע, א"ל הקב"ה לגחזי רשע אתה אמרת חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה, נשבעת בשמי כדי לחללו, וצרעת נעמן תדבק בך ע"כ, ושלא רצה ליטול מנעמן שאמר קח נא ברכה מאת עבדך, אף שלא נמנע ליהנות מאחרים כמ"ש בברכות (דף י) הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, מאן לקחת כסף מנעמן, כאשר כוונתו היה רק לקדש שם שמים כמ"ש יבא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל, והבוערים בעם לא ידעו להבחין ולהבדיל האמת מן השקר ותחבולות שוא אשר יעשו בלהטיהם כומרי האלילים, ואך בראותם כי בכפיו לא דבק כל מאוס, ובצע כסף לא לקח, יבחינו קדושת וישרת לב נביאי ה', ובזה יקדש שם ה' בעיני העמים, וגם אאע"ה שמרגלית טובה היתה תלויה בצוארו כו', ב"ב (דף טז), וביאר במו"נ שבהגה פיו דברי חן שהיו ערבין לשומעיהן כמרגלית טובה, נתן לתועים בינה שיש בורא יחיד ומיוחד, בכל זאת לא התקבלו דבריו על לב החשוכים ונעדרי תבונה, לולא עשה אכסניא ופונדק במדבר והאכיל עוברי דרכים בחנם, וכאשר גדולה לגימא, שמו אזן קשבת לדבריו שנאמרו בהשכל ודעת, ואשר ערבו

לשומעיהן ועשו פרי כמ"ש ואת הנפש אשר עשו, שהכניסן תחת כנפי השכינה, וע' נדרים (דף לח) שכל הנביאים עשירים היו כו', יונה דכתיב ויתן שכרה וירד בה וא"ר יוחנן שנתן שכרה של ספינה כולה, דהגם שהיה יכול לפחות משכר כל הספינה, שיתר הנוסעים היו משתתפים מעט בשכרה, נתן כל שכרה, למען יתקרבו אליו הנוסעים אתו מבני הנכר עובדי עץ ואבן, וישימו אזן קשבת לתוכחת מוסרו (ולצורך מצוה ליכא לא תחנם כמ"ש הר"ן גיטין), ולזאת מתנאי הנבואה שיהא עשיר, שהבריות יקבלו הנאה ממנו, והוא לא יצטרך להם, ואך אז יתקבלו דברי מוסרו, וזה מ"ש בשבת (דף לג) ויחן את פני העיר, מרחצאות תיקן להם, שבבוא יעקב לקרוא בשם ה', לא התקבלו דבריו לאנשי שכם, עד שתיקן להם מרחצאות, שקבלו תועלת חומרי מורגש, ואז שמו אזן קשבת לדבריו, ולמד לתועים בינה, וגם אלישע שנהנה מהשונמית למען טובתה, כמ"ש ושמת משענתי על פני הנער, שהועיל לה זכות הנביא, שהיתה לו למסעד ומשען, לא רצה ליטול מנעמן הארמי, ורצה לקדש שמו של הקב"ה, וגחזי באמרו, חשך אדני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי ה' כי אם רצתי אחריו וגו', נשבע בשם ה' כדי לחללו, וזה שאמרו בסוטה (דף מז) ובסנהדרין (דף קח), שבאותו שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים, אמר לו רשע הגיע עת ליטול שכר ח' שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם, ולכאורה יפלא מה זה ענין לעסק בשמנה שרצים (ומה שביאר אחד מהמבקרים, שרומז עמ"ש פ' ח' שרצים, מענין רחיצה בנהר לרפואה, הם דברי תהו, כי רק רחיצה זמן רב יועיל לתרופת הגנה (פראפילאקטיש), ורפואת מצורע בטבלו בירדן שבע פעמים, הוא נס גלוי, ואין לזה שום מבוא בדרך הטבע, כידוע בספרי הרופאים, וכן מ"ש וצרעת נעמן תדבק בך, ויצא מלפניו מצורע כשלג, הוא נס גלוי], ויתכן שאמר שהיה עוסק בשמנה שרצים, דכתיב בהו המעלה אתכם וגו', שהעלה הקב"ה את ישראל ממצרים בשביל שנבדלין משקצים ורמשים ודבר המאוס, שבזה מאהבים ומקדשים שם שמים, ולא נתנה תורה אלא לקדש שמו הגדול, ולא לחלל ש"ש בנטילת כסף מנעמן הארמי, וזה מ"ש העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וגו', והנה המרמין האינו יהודי או מרבים בנשך ותרבית, מלבד האיסור שעושין, וגם עוברין על חוקי הממשלה יר"ה שהוא עון פלילי, הם מחללין שם שמים וגורמין רעה גדולה לכלל ישראל, כי על כל העדה תצא הקצף, וגדול עונם מנשוא, וע' חו"מ סי' שפ"ח סעיף י"ב בהג"ה. ורבים טועים ומתעין עצמם לחשוב שכל מה שמבואר בספרים להחמיר בטעות ואונאת אינו יהודי, הוא רק מפני איבה, ובאמת לא כן הדבר, והוא איסור גמור, וכמו שהבאתי מ"ש הב"ח דממ"ש בלשון הטור, לעובדי כוכבים, היינו דוקא לעובדי כוכבים ממש, ומזה מבואר דכל מקום

שכתוב בטור ושו"ע עכו"ם היינו בדיוק עובדי כוכבים ממש, ואינו מדבר כלל מהאומות שבזמנינו המאמינים בהשגחה ושכר ועונש, וכמו שמפורש במאירי וכמו שהוכחתי זה למעלה. וכאשר תצוה עלינו תורתנו הקדושה לשמור אורחות הצדק והמוסר. ולדבוק במדותיו של הקב"ה לחמול על כל יציר נוצר:

אודה לה' אשר עזרני להדפיס ספרי זה, אשר קראתיו בשם אמרי שפר על שם הכתוב נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר יען כי רמוז בו שם כבוד אדוני אבי מורי הרב הה"ג המפורסם בתורתו ויראתו הטהורה סועק"ה כקש"ת מוהר"ר נפתלי הירץ זצ"ל שהיה רב דק' שימבורג בקורלאנד ושם מנוחתו כבוד, ונח נפשיה דרב עטרת ראשי הודי ותפארתי ביום ר"ח שבט שנת תרנ"ד, והשאיר אחריו בכתב יד קדשו שו"ת אילה שלוחה, וקונטרס אחד ממנו כבר הוא בדפוס ובקרב הימים יצא מהדפוס, וגם יודפס קונטרס שני אחר שישלם סדורו והעתקתו בעז"ה. וגם שם כבודת א"מ הרבנית הצדקת מרת חיה שרה תנצב"ה הכ"מ, אשר הלכה למנוחות וחשכה כוכב נשפי ביום ז' שבט שנת תרנ"ה, רמוז בקרבו, והנה הדפסתי רק מעט מזער חלק קטן משו"ת וחדושים שלי, כי אין מוצא לכסף הדפסה הדרושה, ולישועת ה' אצפה כי יחנני ויעזרני להדפיס מרבית השו"ת וחדושים אשר אתי בכתובים, וגם אם ספרי קובץ הדרושים אשר הגדתי בקהל רב, השוים לכל נפש אף לאנשים אשר יכבד עליהם העיון בדבר הלכה, ואת ספרי בעניני חכמה ומדע, הנדרשים לבאר דברי רבותינו הקדושים [וגם בספרי זה סוף סימן ל"ד בענין שאלת השחיטה, נתבארו דברי חז"ל ע"פ חוקי הפיואלאגיע] ואקוה כי יהיה רב התועלת להמעיינים:

דברי המצפה ומיחל לישועת ה' אליהו קלאצקי. החב"ק מאריאמפאל אמפאל בעהמ"ח ספר אבן הראשה.

מפתחות

סימן א סוגיא דכתובות (צד) ב' שטרות היוצאין ביום א', ב"מ יג) סוגיא דעבחז"ל, מחילה כדתפיס שטרא, נייר השט"ח קודם פרעון

ב ב"מ (יז) שטר שנמחל שעבודו, כשלא התחיל עדיין השעבוד

ג) עמ"ש באה"ר (סי' נג), בכורות (ג)תמורה (יא), כריתות (יג, , כג, קדה"ג על פחות מש"פ, ודבר שאינו ברשותו, חולין (קמ), ב"מ (ו), ערבה שאינה ש"פ, סוכה (לה). מעילה (יג), נקובת הושט, נדה (כג), סנהדרין (מז), כריתות (כד), שבת (קלו), רוב טרפות אינן חיין, זבחים (קד):

ד ע"א (יב) פרצופות המקלחין כו':
ה עמ"ש באה"ר (סי' כ), נקצר העומר ביום כשר, ירושלמי פ"ב דמגלה, מנחות (צה) תנור מקדש, מנחות (נא, עב) פסחים (מו), נו"נ א"ק ביו"ט, ריש ברכות, ר"ה (יג), מנחות (מו), ביצה (כה):
ו בהמה שנשברה רגלה במקום צוה"ג, חולין (מג, מח, נד, סח, קב), אי חוזרת להכשרה בחתיכה למעלה מצה"ג:
ץ
ז ענין הנ"ל, חולין (ל, נד, פה), גרם טרפות לבהמה וצעב"ח, ע"א (יא, ל), ב"ק (קטז), שבת (עה):
ח ב"מ (פו), ר"ה (יא), לושי ועשי עוגות הד"א שפסח היה:
ט קדושין (ג, יט) שפחות אחר שפחות, קנין דשלב"ל, כתובות (מז), ערכין (כט), קדושין (ד):
י ב"ק (יב) קרקע דניידי:
יא סנהדרין (עב) קטן הרודף, ירושלמי פי"ד דשבת, סנהדרין א (צא, נט), שבת (לב), אזהרה על העוברין:
יב סנהדרין (יב), זבחים (קיב) א"י בדוקה, נזיר (נד), נדה (סא), זבחים (נח) מחילות בקרקע מזבח, גלגלת ארונה:
יג חנוט המצרים הקדמונים, ע"א (כט), תמורה (לד), לא נעשית מצותה בקבורה, ע"א (סב), מוראה ונוצה של עוה"ע, שבת (קו). סנהדרין (מז). נדה (נה). ערכין (ז). ב"ק י), ערכין (ד). נדה (מז). נזיר (נא) כל העומד לגוז, גיטין (לט). בכורות (יב) מה בכור אדם, תקרובת ע"א, חולין (יג), שבת (פג):
יד רמב"ם פ"א מתמורה, אין הלאו שוה לעשה, תמורה (דף ט), לאו שניתק מקצתו, אעל"מ, לא עקר ב' לאוי:
טו סוגיא דכתובות (לח) נתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה, גיטין (פב), סנהדרין (עד):
טז ביטול איסור לכתחלה קודם חלות האיסור, ביטול היתר בהיתר, חולין (יד), דם שלא פירש, יו"ד (סי' צח), חולין (קח) אפשר לסוחטו וחנ"נ:
יז מ"א (סי' קנד), חצר הקדש, ב"ב (עט), ב"מ (כו), ירושלמי פ"ד דפאה, עמ"ש אה"ר (סי' יט), סנהדרין (סד), שקלים (פ"ה מ"ד), חו"מ (סי' קפג) הוסיפו לו אתת יתירה, אי חצר של"מ קונה אבידה, גזבר כבעלים:

יח קנין אסטומתא בקרקע, ב"ב (נה), מדרש רות חזרו להיות קונין בקצצה, פרש"י קדושין וג) למעוטי חליפין, מתנה ע"מ להחזיר בחליפין, ע"א (ע"א פרש"י בכורות (יג), אה"ר (סימן כח, מ):

יט ענין שעבודא דאו', רשב"ה ב"ב (קעה), ב"מ (קטו), ב"ק (צג), רשב"א גיטין (נ) (שעבוד מטלטלין מה"ת, שבועות (לב), נה"מ (סי' פה), פסחים (לא), כתובות (צב) וזקפן עליו במלוה:

כ עדות מיוחדת לענין סוטה וקנס, סוף גיטין, סוטה (ג), ע"א בדשב"ע כדלא איחזק איסורא, סוטה (ו, לא), קדושין (סו) שתיקת בעל, שאחד"א כשנתברר ההיתר:

כא סנהדרין (ד), בכורות (ו) חולין (קיג.)(, חלות בב"ח על חלב, אה"ר (סי' ו), דם שבשלו, ח"ש עי"ת, שה"נ ונבלה על חלב שהותר מכללו, חלב ושומן טעמם שוה, אה"ר (פי' יא):

כב סוגיא דבכורות (ו), חלב טמאה, כתובות (ס), חולין (קב), תוס' ב"ק (י), ב"ב (נח), עור המת, ב"ב (כב). חולין (צב) מסייע ידע"ע

כג סוגיא דקדושין (ט). משכחת לה כגון שקדשה בשטר, קדושין (כב) סנהדרין (נח) של"כ, ערכין (ז) גם שניהם לרבות כו', קשאל"ב, תוס' תמורה (ה):.

כד סי' רצ"א ס"ז. כל לא ידענא פשיעותא כשהוא בבעלים, שכחה כאונס, אה"ר (סי' לז), מזיק בבעלים, אה"ר (סי' ג), ש"מ ב"ק(יא) ב"מ(צו)ב"ב(מב)שבועות (יז), ב"מ (לז) בב' כריכות ה"ל למידק:

כה בענין הנ"ל, ב"ק (צט) טבח שקלקל. גיטין (לה), ומד"ר ויקרא, מו"ק (יח) ברית כרותה לשפתים:

כו בענין הנ"ל, ב"מ (לז) בכורות (יח) מניח רועה בין שניהם כו', ב"מ (צו), כשהפקידו זה בפני זה דומיא דב' שבילין פסחים (י), זכות שנצמח ממנו חובה:

כז שכחה כאונס, פסחים (נט, סו) שכח ולא הביא סכין כו', מ"א (סי' קח), עירובין (נג), סנהדרין (לא):

כח שבת (קכ) חציצה תיפוק ליה משום דיו, יו"ד (סי' קצח), או"ח (סי' קסא):

כט ענין השח"ז ושימת מוך, יבמות (יב), חוששין לסכנה שיסתעף אח"כ, ברכות (לג) אפילו נחש כו', אה"ר (סימן יד), יו"ד (סי' קעט), ב"מ (מב), הפלגה לים הגדול, ירוש' פ"ג דמוע"ק, מו"ק (יד), תענית (כא), כתובות (ד), ב"מ (קיד), הוריות (י) לצורך מזונות הוי דבר מצוה, ברכות (נד), יבמות (עב), שבת (צ), שבת (לב) בשעת לידה נתפסת. יבמות (סה, מב) מעב"ח, אה"ר (סי' לז), נדה (יג), סנהדרין (נט), כתובות (עב) תוס' חולין (לג):

ל שם נאוואמינסק בגט, שבת (לו), אה"ר (סי' כח), ב"ק (כז) א"ה בממון אחה"ר, סי' רי"ח סי' ט', פתורא פתורתא, בבל שם המדינה, ברכות (נז) סנהדרין (קט), סוכה (מד) דלכון אמרי כו'. ש"ס בבלי וירושלמי, גיטין (סה). השם הקדום בגט, בכורות (נה), מגלה (ו), גיטין (כז) שיורי מתא דעל רכיש נהרא, לעז על גיטין הראשונים, גיטין (ה), יבמות (יד), כשיש לעיר שם אחר במקום הנתינה, שינוי אותיות שהן ממוצא אחד:

לא סוגיא דיומא (לט), היו קורין אותו בן חמצן, מצות אכילת קדשים בפחות מכזית, חיוב השבה בפחות מש"פ, ב"ק צא), ש"כ חו"מ (סי' שפב), או"ח (סי' רטו) עניות אמן, קדושין (נג) המקדש בחלקו, חתיכה המזומנת לפני האורח אי נחשבת שלו, אה"ר (סי' מ), תוס' ב"ק (קיא, סנהדרין (לה):

לב לא נכתב שם עירו ועירה בגט, גיטין (כ), ס"ת של בהכ"נ, נדרים (מו), סוכה (כז), ריח הגט, ס"ס צריך לברר בבדיקה, אה"ע (סימן כו) כשמיוחדת לו, גיטין (פח), לא הזכיר שם האב:

לג תולעת שלא פירש, חולין (סז), תמורה (לא) מלא תרוד רמה, נזיר (נא), חולין (קכט), ביצה אוכל ולא משקה, יומא (פ) בצים מותרות לב"נ, סנהדרין (נו), חולין (סד), פליטת אמה"ח לב"נ, חולין (ח) לכי חיימא חולין (לג), נחירת א"י בעוף כדאשל"ע מה"ת, חולין (פד), שוחט לחולה בשבת, כסוי כשנחר לצורך קטן, אה"ר (סי' כ), תוס' עירובין (ק), חולין (לא) (יז), איברי בשר נחירה, יומא (יג), חולין (צא), ל' מצות שקבלו, ירושלמי פ"ב דנזיר, יו"ד (סי' רכח סעיף לה), בני יעקב קיימו כה"ת, המוזהר על אמה"ח אי מוזהר על צעב"ח, מנחות (מה), כהן בר זביחה, מליקה מצותה בכך. איסור נבלה חל על איסור טרפה, מעילה (טו), נזיר (מח), מנחות (ה), מצות אכילת קדשים בפחות מכזית, נזיר (כט):

לד צעב"ח בשביל ריוח ממון, ב"ב (כ), ביצה (כא), נתינת א"ה לבהמת הפקר, גרם הטלת מום בבכור, בכורות (לו), ר"ן פ"ב דיומא כשעובר על כל כזית, ברכות (לג) יומא (סט), תוס' מגלה (כה), גם ענוש לצדיק לא טוב. סוטה (יא) בדבר אשר זדו עליהם בקדירה כו'. דרש טד"ק, ב"מ (צ), בכורות (ז), ע"א (לה), יו"ד (סי' קפג), כתובות (ע), תמורה (ז), סנהדרין (עד) עמה"ד, קדושין (לח) מה חדש כו' ק"ו עדיף מהיקשא. מנחות (יט). ר"ן ע"א (לט) עירוב בדבש. כ"ש למכות. חולין (ה. פה). ירושלמי פ"ז דנזיר. ספק טומאה בר"ה. נדה (לא). שבת (קכט) אי בעי ז"י מעל"ע, יבמות (עא), רש"י פסחים (ד), נדה (מ), סנהדרין (מו), יבמות (ד) יבמה שנפלה לפני מוכה שחין, תוס' מגילה (כה) ר"א הקליר, ברכות (מ) קודם שיתן מאכל לבהמתו, מו"ק (כ) אין למדין מקודם מ"ת, יו"ד

(סי' נ"ז סעיף יח) דאין למוכרו חי לא"י, ע"א (יג) קוטע את אצבעו, גיטין (כא), חולין (נד) מחו לחיותא, סוגיא דפריקה וטעינה, ב"מ (לב), ברכות (יט) גדול כבוד הבריות, בזבוז ממון שלא לעבור על לשאב"מ, חומר מל"ת, ענין אל יבזבז כו' גבי לאו שאב"מ, ש"מ ב"ק (פ), במה שמביאין הרבה עופות כאחד לשחוט, במד"ר שמעת מימיך אומר חמור זה יוצא צינה עליו, שבת (נג), ענין ההפלה, סוטה (מח), פ"א מתמידין, חולין (לב) שהיה בסימן שני בעוף, שחיטת הורידין, השקאות סמים לכלב וחתול לידע פעולת הסמים, במד"ר עה"כ יודע צדיק נפש בהמתו, הוראת פרכוס על רגש חיים, חגיגה (יא), איסור הרעבת עגלים הרכים כדי שיועיל מיעוך בסרכות, פה"מ לרמב"ם סוף ביצה, חיוב בדיקת הריאה, פסחים (כ) מנחות (סד):

לה ענין טומאת כלי זכוכית, סוגיא דשבת (דף טו), ר"ש פ"ב דכלים, בכורות (לח), שבת (פד):

לו פסחים (ו) שואלין ודורשין כו' דלמא בארבעה בירחא, אי שבתות ממש, כתובות (סג), שבת (פו) בחד בשבא אקבע ירחא, סנהדרין (פט) כובש נבואתו כגון יונה, ביצה (ה):

לז אה"ר (סי' לה), מפרכת לב"נ חולין (קב), סנהדרין (נט), גיטין (לח) עמון ומואב טיהרו, חולין (ס), יבמות (מו), סוטה (לה) ושבית שביו, קדושין (כא):

לח ריש מכות זוממין בעדות בן גרושה, ב"ק (עד), מכות (יא) הקריב אחר שנודע פסולו, קדושין (סו) איסור לבישת הציץ לפי שאינו בשעת עבודה, כתובות (לג), רש"י מכות (ה), לא תענה בהזמה קודם גמ"ד:

לט ענין קבוע כמע"מ סנהדרין (עט), יבמות (סא) דלמא אקטל כו', ספק טומאה בר"ה כדאחזק טומאה, נזיר (סד, ד), שבת (סב), זבחים (קא), ונעברינהו לפני ציץ כו', תוס' סנהדרין (פ), עירובין (סד) בירור ע"י רה"ק, סי' ק"י ס"ק כ"ג קבוע כדאיתא שני תערובת:

מ מנחות (ה), אין מחו"ז לבו ביום, שאני מחוסר מעשה, זבחים (נו) שנפסל דם בשקה"ח, זבחים (פז) לינה מועלת בראשו של מזבח, תוס' שבת (דף כ), מנחות (מו) ב' הלחם הבאות בפ"ע, ר"ה (ז), מנחות (סח, פ"ד), נדרים (נח) דשיל"מ כגון חדש, פסחים (כט), תוס' ב"מ (נח) לשמור את הזרעים אי של עומר, כל העומד לקצר, תוס' ב"ק (עו):

מא או"ח (סי' קנג), מגלה (כו) מתנה כמכר, ב"מ (טו) אי הלוקח מוחזק, ב"ק (קד) מי הודיעו לבעל החטין כו', קנין מלוה במכר, שבת (י) הנותן מתנה לחביריו, נדרים (לו) מה אני בחנם, ב"ק (כ), שטר שמשעבד לכל מי שיוציאו, ב"ב (יג קלח), ב"מ (נג), ר"ן נדרים (כד) חילוק בין מתנה מרובה, נדרים (לד), כשמוליך הכתב בשבת בחנם, קניית בשר טרפה להאכיל לפועלים, ע"א (סב) נותנין זה לזה מתנה, בכורות (נב), ברכת הטוב

והמטיב שהיא טובה לנותן, אה"ע (סי' כז) ע"א (מד), פ"ה משמיטה, תוס' גיטין (יב) במתנה ל"א תן כזכי, תוס' כתובות (מט), תוס' ב"מ (י) תופס לבע"ח כשהוא שליח בחנם, ב"ב (קנו):

מב ריש זבחים, סתמא לאו לגירושין עומדת, נשא מעב"ח, תוס' גיטין (כד), בשעת כתיבה יהא מבורר לשמה, תוס' זבחים (עא) יקרב לשם מי שהוא, עירובין (לז), אה"ר (סי' מז), מ"ש גיטין (דף כג), סוף גיטין כשיש רגל"ד שזינתה, אדעתא דנפשיה עביד, מנחות (דף מב), תוס' ע"א (דף סג), משמעות לישנא דקרא על הודאי, סוטה (כט), מתנה חוזרת ביובל:

מג תוס' יבמות (ו) סוטה (מד) אינו חייב עד שיבעול, חזרה מעה"מ כשעובר על ד"ס שאינו מגרשה, יבמות (לו):

מד אה"ע (סי' קסה) כשהיבם יש לו אשה ואינו רוצה לחלוץ, יבמות (לט) ידו כידה, תוס' יבמות (נג) דבר שעושה מעצמו ע"י אונס, אגב אונסיה דמצוה כו', ר"ה (כח) כפאוהו כו', תוס' סוכה (ל) מצה של טבל, תוס' ריש יבמות דל"א דכיון שנאסרה שעה א' כו' דאף בנדתה בת חליצה היא, אה"ר (סי' כח), פסחים (עב) יבמות (נז, לה) ע

מה אה"ר (סי' יד) פרש"י סוכה (מח) וירושלמי ממשקה ישראל כו', כשקצצו ערבה בשבת, פסחים (מא), רש"י חולין (יא), תוס' מנחות (סו) עומר משאינו מעושר, כבוש אינו כשלוק, פסחים (לט), אה"ר (סי' טו) קדושי קטן, קדושין (עג) מיעוט ארוסות כו', מהרש"ל פסחים (פז), כשמוליד אין עליו איסור פצוע קדושין (כא):

מו ערכין (ז) ב"ק (מא) מ"ש ובעל השור נקי, שה"נ אי נאסר מחיים, חלבו של שה"נ כדאין אחע"א, תוס' חולין (קג), ב"ק (מב) כשקדם בעליו ושחטו, תוס' זבחים (עא), דומיא דמת שאסור בהנאה, תוס' סנהדרין (טו) קדושין (ת), פרש"י חולין (פה) דכגון שנרבעו כו':

מז כתובות (פ) אכלה ערלה ושביעית וכלאים, ומ"ש הרמב"ם, אכל שני חזקה אכילת איסור מדרבנן:

מח יו"ד סי' קע"ז, ב"מ (סח) אי שכיב ונפל שטרא קמי יתמי, לאו דשימה מתלי וקאי:

מט ב"ק (נז) הריני משלם ואיני נשבע, סנהדרין (כד) לאחר גמ"ד אין יכול לחזור, פרשי אינשי משבועת אמת, ב"מ (לד) שילם ולא רצה לישבע, ב"ק (קח), שבועות (מה) שבועת שומרין דחייב כו', כשטוען נפקד להד"מ אי יכול לישבע שאינו חייב לו הלואתו, שבועות (לב) מאן לימא דמשתבע, אי יש ענין עון לשבע באמת, מד"ר קהלת, נדרים (סה), שבועות (מז):

נ לישת מצת מצוה בע"פ קודם שש שעות, פסחים (מ) כזית מצה באחרונה, על חלת תודה א"ע בב"י פסחים (יג, כט), פרש"י פסחים (לח) אי כוונת מצוה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול, אה"ר (סי' יז), פסחים (קיד, צט), אי פסח נאכל על השובע מה"ת, אה"ר (סי' ה) אכילה ע"י הדחק, ע"א (לח), תמורה (כג), אי פסח שאני, אי באותה סעודה ל"ח לאכילה גסה בענין סעודה ג', ברכות (לה):

נא ירושלמי פ"ק דקדושין חייב למול בנו, שבת (קלג) ואי איכא אחר כו', דחיית ל"ת כשהיה אפשר להתקיים בלא דחיה, תוס' פסחים (עה), נדה (מב) מהו לממהל בשבתא, ביומא דעיבא, פועל ידו כיד בעה"ב, מל תוך ח', תוס' שבת (כה), נדה (לח) חסידים הראשונים כו', אה"ר (סי' כז) כדל"מ עביד ל"מ משוי שליח, סנדק שליח האב ויפה כחו מהמוהל, מסייע שיש בו ממש ערכין (יא).

נב אי קיים פו"ר כשהוליד בקטנותו, אה"ר (סו' טו), כשאמר שבא רק באופן המבואר בסנהדרין (דף לז), אי נאמן כה"ג קדושין (עח), ואי חייב למול בנו, תוס' ב"ק (פח), קדושין (כט) חיוב ללמד בנו אומנות, סוטה (מד):

זרזש

נג כשעשו הסכם בכתב באו"ש שלא ימכרו ויתנו לא"י בשבת ע"י שיינקארעס, וכתבו קבלנו בלשון עבר, נמ"י ב"ב (נא), מד"ר עמ"ש נתתי את הארץ, ירושלמי פ"ב דחלה, נתתי כסף השדה, ע"א (כ) מתנת חנם, ב"ב (קיב), תוס' יבמות (פב) קדושת מחיצות לע"ל, מתירין נדר למנוע ממכשול, ביצה (טז), ר"ן סוף יומא חומר נבלה שעובר על כל זית וזית, גיטין (לח), אה"ר (סי' לז) עמ"ש התוס' בתענית (ח), נדרים (כ) שצריך לנהוג איסור כימים שנהג היתר, קנס שוגג אטו מזיד, ואומר מותר:

נד בענין הנ"ל, שטרי דידן שטרי קנין, בשטר ראיה קונה למפרע משנתן הכסף, נדרים (יט) מעיילי נפשיה לספיקא, יד בעהש"ט על התחתונה כדיש לתלות שטעה כו', רוב אנשי המקום קורין כו', אה"ר (סי' ז), רש"י מכות (כב) ברכות (מז) שחרר חד כו', מפקיר א"צ ג"ש, כתובות (כח) אסור שילמד כו', ירושלמי פי"א דיבמות וספ"ג דכתובות, תוס' ב"ב (יג), תוס' כתובות (פו) בפריעת בע"ח, ב"מ (עג) מנין שאתה רשאי להשתעבד, דרש טעמא דקראי:

נה נדרים (מא) כשהחולה אסר ע"ע נכסי רופא:

נו אה"ע סי טו"ב שיעור שהייה כדי שת"נ, אינו שעות ממש, יומא (פד), תוס' סוטה (כא), משאל"ס כדאיכא ב' רובי, יבמות (קכא) צו"מ עלול יותר להנצל:

נז דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו כו' ונאכל א' מהם, תמורה (ל) יומא (נה), נזיר (כד), מבטל איסור בעודנו היתר, זבחים (עד) שנים שנים, בכורות (נג) ערכין (כט), בכורות (נז), ברירה שש בדרבנן:

.

נח אה"ר (סי' יא) בסוגיא דכריתות (יח), יו"ד סי' ל"ו הקפה מבהמה לבהמה, ע"א (מ) קיום כת"י הלוה משני שטרות, דרוסת הזאב, ס"ס דא"א לברר לגמרי, חולין (קט), נדה (לה) מעין אחד הוא כו', חלב ושומן שווין בטעם, פסחים (לג), חולין (מט), כריתות (כג) בנודע לו שחטא, ירושלמי ר"פ החולץ כל שאפשר לעמוד על ודאו:

נט תוס' סוכה (מו) ברכת שהחיינו רשות, סוטה (מד) רשות דרבנן כו', ביצה (לו), שבת (כה), מכות (ח) מה חריש רשות כו', סוגיא דברכות (כז) גבי תפ"ע, ברכות (נט) כחא דהיתרא כו', פדה"ב, שהחינו כדל"ש ברכה אחרת, נשפך הכוס קודם טעימה, עירובין (מא), בער"ה א"צ להשלים התענית, גדולי הדור מתענים:

ס כבד שיבש כזית במקום שתלוי בכליות:

סא מצטער פטור מסוכה כו' בלילה ראשונה, מצה בזה"ז אחר חצות, תוס' פסחים (צט), סוכה (מח) מוציא אני לילי כו', תוס' סוכה (י) כשהגיע חמה למרגלותיו, סוכה (יד), יבמות (קיד):

סב כשלא ידעה האיסור ופתוי קטנה אונס, יבמות (לג), נדרים (לה) קטנה בת לידה כו', תוס' חגיגה (יג), סנהדרין (נה), אה"ר (סי' לז) בענין אומר מותר, קדושין (נד), תוס' יבמות (צג), ע"א (כה), מגלה (טז):

סג מכירת דבר מזיק לבריאות אסור גם כשיש הפ"מ, א"ה בפק"נ אחה"ר, תוס' ב"מ (קיד), הפלגה בים לצורך מזונות, נאמנות הרופאים, בשר ישן נפסד מאכילה, כתובות (ד), תענית (ל), תענית (כא) כיון דאיכא שיירתא, תוס' קדושין (מה) דליכא חזקה על להבא, יומא (סה), ע"א (כג), גם באכילת מצוה ביו"ט יש לזהר מחשש סכנה:

סד חו"מ (סי' ר"ה ס"ק י"ב), ב"ב (מ) במעשה דפרדיסא, פשרה בטלה כשיודעין באונסו, תוס' ב"ב (מא), ע"א (עא) חשש ביטול מקח, ל"מ הערמה בשל תורה, צורך מעות לפטור מן הבכורה במתנה מהני ג"ד, גיטין (סה):

סה יו"ד סימן ת"ב שאין שבת עולה בתחלת המנין, חל ח' שלו בשבת ערב הרגל, מו"ק (יז, כג), אה"ר (סי' יז) סעודת פורים בשבת, יבמות (צג), שבת (סב), ב"ב (ק):

סו אה"ר (סי' יז) רש"י סוכה (מח) יום יו"ט האחרון אי אתרבי לשמחה, סוגיא דפסחים (עא), מ"א (סי' תרצה). סוכה (מג) ימים ולא לילות, ערכין (יא) גומר הלל לפי שחלוקין

בקרבנותיהן, אית תנא בשמחת לולב הכתוב מדבר, ערכין (יא), גם כשא"א לקרות מגלה אין קורא ההלל:

סז ביצה (כה), אכל עוף ואח"כ נמצאת טרפה א"צ כפרה, פסחים (עא), קרבן שאינו מבוקר, סוכה (מב), רש"י יבמות (פז), יבמות (פ) ותוס' ר"פ החולץ, נדה (יב) שתבדק עצמה לחייב בעלה חטאת, שבועות (ית):

סח מגיסי הרב ה"ג מהרי"ז שיחיה, בענין לצאת בשבת בלילה בטלית מצויצת, ריש יבמות, דחיה לל"ת שיב"כ, שבת (קלא) מנחות (מב), לפמ"ש כתובות (מ), בידו להפטר מהמצוה. אי חל המ"ע ברגע ראשונה שהתעטף, תוס' פסחים (כט), בענין אפשר לקיים שניהם, מכשירי פסח דוחה שבת דהוי עשיב"כ, זבחים (קז), תוס' יומא (נא), אין צבור נדחין לפ"ש, ערכין (כח) הפקיר כל נכסיו, כשאין לו קרקע בא"י כו', בעי ראוי לכסות, פרש"י עירובין (צה), דאיסור ב"ת משוי עילויה כמשוי, בל תגרע כשמבטל לגמרי המצוה:

סט אה"ר (סי' א) ענין ספק ברכות כשיש ס"ס המסייע לחיוב, היה מהלך חוץ לכרך והריח כו', פת שאפאו א"י לעצמו בשבת מותר לברך עליו, נר שהדליקה בשבת, נמ"י פ"ב דב"ק, תוס' סוף תמורות חולין(קטו) מדאסר רחמנא כלאים כו', תוספות ברכות(יב)ס"ס כדאפשר לברר, תוס' ב"ב (כג), קבוע כמע"מ כשיש שני תערובת, לעיל (סי' לט):

ע רשב"א קדושין (יז) ברירה בשני מינין, ע"א (סד), חגיגה (כה) בכורות (נו)

עא אפיית מצה ע"י קטנים, סוכה (מו) אקנוי לא מקני, סוכה (לה) כשאכל כמה זתים, כתובות (ל, לד), מצה גזולה, מע"ש כשלא נתן החומש, אה"ר (סי' יג) עמ"ש ב"מ (נד), ט"ז סי' י"א ציצית מצמר גזול, סוכה (ל), קנין מדרבנן והפקר כו', עודר בנה"ג וכסבור שלו הן, הפקר והקדש בטעות, כריתות (כה):

עב בענין הנ"ל, טעה בדבר משנה חוזר, שה"נ שהוזמו עדיו, ב"מ (סו), סנהדרין (פז), גיטין (מז), ירושלמי פ' החולץ, רשב"א קדושין (כג) כשהתנה עם העבד כו', ב"ב (מא), מחילה ל"ש בקרקע:

עג תוס' יבמות (עט), גיטין (לו) תוס' יבמות (פט) דליכא הפקר כו' כשנשאר לו זכות, אי לדרי עלמא תיקן, כופהו שיאמר אעפ"כ כו', שמיטת כספים, רשב"א שבועות (לא) שע"ק כקרקע ומחילתו, אה"ר (סי מג), מוכר א"ה מדרבנן, ב"ק (קיא), הפקר לחצאין, תוס' ב"ק (סז), תוס' סוכה (ג), סוכה (ט), והפקר כו' ברכות (יא):

עד הרגיש כאב בביעא ימנית וכרתוה הרופאים, מותר לבא בקהל, כשגרם ע"י יד"א וביד"ש יחד, תוס' ב"ק (כה), יבמות (עט), תוס' סוטה (כו) כששתה כוס עקרין, גוסס ביד"ש אי חשיב כמת:

עה בענין נשתטית אי דוקא הסימנין שהוזכרו בש"ס, חגיגה (ג) יבמות (קיג) נדה (יג), גיטין (סח) בחדא מילתא כו', ב"מ (פ), תוס' ב"ק (דף פב), מו"ק (יד), שבועות (לו), להשביע הנולדים, ספק אומדנא חליצה שעולה ליבום כו', קדושין (יח) נקיט מרגניתא כו', גיטין (יב), חיוב מזונות אחר שנתן הגט לשליח, ב"מ (יב) מגורשת ואינה מגורשת כו', כתובות (נט, ע"א):

ע"ו תוס' גיטין (סא) בחשוד כו' כדאיכא למתלי בהיתרא, ע"א (טו) קדושין (נו), ע"א (כא, יד), שלד"ע שחייב ביד"ש, תוספות סנהדרין (עב), מ"א (סי' קפט), ערבות דנסתרות, שבועות (מז):

ע"ז קב"ע שלא בפני הבעל, סנהדרין (מא) לאוסרה על בעלה באנו, ריטב"א קדושין (כז), ביבנה נפקע ערבות דנסתרות, תוס' זבחים (פח) שבועות (לט), ברכות (מת), ב"ק (צב), נשבע שלא לבטל הגט, ש"כ יו"ד (סי' קנא):

עח היה צריך לתפלין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהן, מנחות (לב) פרשיות דמזוזה סתומות, תדיר ומקודש, עדיפות מצוה שמקיימה בכל יום, ר"ן פ' יוה"כ, מ"א סי' ש"ו, סנהדרין (נב).

עט נטל הלולב ואתרוג בידו אחת, סוכה (לא, לז, מז) ב"ת כ' אגיד שלא במינו, ר"ה (כח) עירובין (ק) בל תוסיף כשאין מכוין לשם מצוה, בל תגרע בביטול מצוה:

פ או"ח סי' ע"ה ס"ק ב', כתובות (עב), נדרים (ל), נשים לעולם מכסו, סוטה (ח):

פא תוס' חגיגה (יד), פ"ק דכתובות ראוה מדברת, תוס' נדרים (צ), פרש"י כתובות (ל) בעולה לכה"ג, מעוברת חבירו:

פב פרש"י חולין (יא), סנהדרין (פא) הכנסה לכיפה, שבועה (לד), מכות (ז), זבחים (פח), מקלה לחמורה ל"א בתר רובא, איסור ניוול המת, ב"ב (קנד), סנהדרין (מח), ב"ב (קנז) מצוה על היורשין כו' כשאינו אביהם רק קרובם, קבורה מה"ת, נוהגין לטהר כל יולדת כו', נתוח לצורך לימוד רפואה:

פג סוף נזיר, פסחים (ח), חנה ע"י שריבתה בתפלה כו', תענית (ה). סנהדרין (לו) ילפותא ממ"ש ויאמר דוד לאנשיו, ירושל' פ"ג דהוריות ה"ב, נזיר (כט) אין מחויבת לחנך בנה, שבת (כב), תענית (י), ענין שומר מצוה וגו', ב"ק (סא), יומא (עז), נזיר (נז) מציעאי לא

אמרינן, ביצה (טז), יבמות (עח) פטור סומא ממצות, מי שמתענה בר"ה, כריתות (ו) קריא ורוביא כו', תוס' קדושין (לא), תוס' מגלה (יט), פסחים (קטז):

פד (פה) חוץ מירושתך, חוץ מהפרת נדריך, גדה (מו), יבמות (נה)(שארה אחר מיתה, נזיר (מג) כהן אינו מוזהר על הגוסס, שבועות (יח), קדושין (כג), גיטין (מז), תקנ"ח לעניו ממון, אה"ר (סי' כא) מתנה א"ח ביובל, כתובות (פד) ירש ממנה ביה"ק, חיזוק לדבריהם כו':

פה אה"ר (ס' ט) הרחקה מחלונות בהכ"נ, ירוש' פ"ק דפסחים, הדלקת נר יא"צ, בכ"נ סמיכא למתא, חולין (יז) במערבא בדקי בשמשא, בהכ"נ שיש בה בית דירה, מו"ק (יח), סוכה (מח) אנא עדיפנא, קבלת פני רבו נדרים (לז), כתובות (כח) קרא ג"פ בבהכ"נ:

פו אה"ר (סי' לח), סוטה (מג) לעולם בילדה כו', זוז"ג וביטול כשתחלת ביאתו בעירוב, חיוב ערלה בהרכבה, וכשאין לו רבעי, ספק ערלה בח"ל ורוב וקרוב, מספקי אהדדי, קיום כלאי אילן, סוגיא דמנחות (כג) ובכורות (כג) אפשר להיות כמותו, כרם של שותפין, נדרים (מה):

פז סוטה (ו) אין מים בודקין לאנוסה, יבמות (נח) כגון שבא עליה ארוסה כו', אי מדרבנן נחשב כשל תורה, אומרת טא"ל בתרומה, מחילה אחר סתירה, ע"א בא"י אם פרעתיך, סוטה (ז, כה) משכחת לה דיש לה היתר כו', בכורות (מה):

מפתח עניני ספר אבן הראשה

פתח דבר ענין אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, המדרש עה"כ ויפדו העם את יונתן, מ"ש בחולין (קיא) חס ליה לזרעיה דאבא כו', מ"ש בב"מ (כג), מ"ש בנזיר (דף יא) מ"ש סוכה (כז) אין לך כל שבט כו', מ"ש ב"ק (טז) בשעה שעושין צדקה כו', ומנחות (סד) זיל בתר מחשבתו כו':

סימן א דין כשיש ס"ס מסייע לחיוב ברכה, מ"ש ברכות (נג) מחצה על מחצה, וקבוע כמע"מ, הירושלמי ספק קרא כו', מ"ש עירובין (לו), ושבות במו"ש ביה"ש, מ"ש נדרים (כט) ק"ד פקעה בכדי:

ב סמיכות גאולה לתפלה בשוי"ט, ברכות (ל) מגילה (יז):

ג מ"ש בב"מ (נח) אין אחריות שבת עליו, עוסק במצוה בשכר, שכר שבת בהבלעה, בכורות (לא), כתובות (סד), ענין מזיק בבעלים:

ד מו"ק (ו) דמוזלי בשכר פעולתן, מ"ש נדרים (לז):

ה מ"ש המ"א (סי' תעה), ואי בעי כזית מרור בכריכה, אי בבהמ"ז אכילה במעיו בעינן, איסור טעימה, כשדרך שתייתה להפסיק כא"פ, כתובות (לא) זר שאכל תרומה כו',

כריתות (יד) זבחים (עח), קיום מצוה באכילה שלכד"א, נ"ט ברוב לאו דאו', מ"ש דחסא צריך לשקועי:

ו ט"ז יו"ד (ס' קא) דין חהר"ל וחנ"נ ואפשר לסוחטו, בשר נבלה בחלב וענין איסור כולל, חלב נקובת הושט מחיים, ע"א (לה) עור קיבת נבלה, בכורות (ו), חלות על ח"ש, חלב זכר:

ז מ"ש נזיר (כט) איש מדיר בנו בנזיר, ולהזיר עוברה כו', נזיר (ד), מכות (כב), פסחים (נ), תענית ביום שלאחר חנוכה:

ח ט"ז יו"ד (סי' קמה) מעין של רבים ואי לגבוה אוסר דשא"ש, תוס' חולין (יג), תוס' חולין (קג) בב"ח במוקדשין וג"ה נוהג במוקדשין, מ"ש פסחים (כג) חלב הותר מכללו, מ"ש חולין (קכ), ב"ב (עח) חמור מניקה כו':

ט שיעור הרחקה מחלונות בהכ"נ ועזרת נשים, קדימת הגדול במעלה, ר"ה (טז) מכלל דבחודש ושבת כו':

י מ"א (סי' רפו) זמן תפלת מוסף ומנחה, ברכות (כז) זבחים (יב, צא):

יא טעימה באיסור פגום, כריתות (יח) חתיכה ספק של חלב, הבחנת בקי במראה וטעם, אי חשיב כטב"ע:

יב חלב שנחלב בתחלת ה"ג מעל"ע קודם שחיטתה כשנמצאת טרפה, איסור טרפה על אמה"ח, כשאינו איסור כולל בשעת חלות יי' האיסור, חולין (סט קג) בכורות (ו) ביצת טרפה שנטרפה סמוך לשחיטה:

ש אשו קובע למעשר, ביצה (לד), ביצה (טו), ב"מ (נד), ר"ה

פח חולין (קמ), הקישא דמכשיר כמכפר, תוס' תמורה (כח) כריתות (כה) עגלה ערופה אסורה מחיים, ר"ש פי"ד דנגעים, סוטה (מה), יומא (סג) פסול מום בשעיר אחר הגרלה, קדושין (עה) סוטה (יח) שומ"י שזינתה, יבמות (נח):

פט ב"מ (צו) סוגיא דבעל בנכסי אשתו, קונה לזמן קצוב, ב"ח (לה), ב"ב (מט), יו"ד (סי' רסו) כשנולד ביה"ש:

צ אפייה ביו"ט לצורך אכילה שלכד"א ואי י"ח מצה באכילה שלא כד"א, תוס' יבמות (עד), פסחים (מו) ביצה (כה) אפי' כזית חי מבית טביחתה, מנחות (כא) ביצה (כ), כריתות (ז) בהדי דאכל נהמא כו' תוס' ביצה (יב) צורך במבשל גיד, חו"מ (סי' רלה), מנחות (כג) כי מעפשא הו"ל כתבלין:

צא ב"ק (כג) הנהו עזי דבי תרבו, ע"א (ע"א), ב"ב (נה), כתיבת גט מקושר כנימוס הפרסיים:

צב ב"מ (עא ע"א) (כ"ו, ס"ה), טעות אינו יהודי אסור, גיטין (סא) מפני דרכי שלום, ב"מ (סא). סנהדרין (קח) באותו שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים, נדרים (לח):

יא , אי תוספת שבת קובע, יומא (נו), פסחים (קה):

יד קטלנית ביבמה, ושומר מצוה כו', ב"ב (צז) סוכה (מח) פסחים (מח) ממשקה ישראל כו' קדושין (כא), חולין (ד) יבמות (עא):

טו זכות לקטן, ואב המשיאו, סנהדרין (סח) ומהרש"ל פסחים (פז) גיטין (מג) ב"ק (מ) כופרא כפרה, כתובות (יא) יבמות (קיא) גיטין (פה), זכות שנמשך ממנו חובה, חב לאחריני כשאינו חוב בשעת תפיסה, גיטין (יא) נדרים (לו), פתוי קטנה, ב"ב (קנו) או"ח (סי' קכח) שבת (קלז) יומא (יג):

טז אשה בבל תאחר קרבנה, ר"ה (ו) ב"ב (קסו) נדרים (ד) שבת (קלו), כתובות (ז) הוראה לאיסור, חולין (נג), סנהדרין (פז), נדה (טו):

יז סעודת פורים שחל בשבת מגילה (ל), סוכה (מח), מגילה (ז יד כ), ק"ר קדשה לע"ל, יבמות (קה), ר"ה (ד), מכות (כג), קרייתה זו הלילא, מגלה (ג) שמבטלין ת"ת כו', שבת (כג), למ"ד מאצ"כ כשמכוין למצוה אחרת:

יח ר"ה (כט) ח"ע וחב"ת אינו מוציא בתקיעת שופר, גיטין (מג) חגיגה (ד), ב"ק (עו) כל העומד כו', הפקר בשוי"ט, אין מחו"ז לבו ביום, חגיגה (ב ט):

יט נדרים (לד) ככר של הפקר ואמר ככר זו הקדש, ירושלמי פ"ד דפאה, ב"מ (י), ב"ב (עט) קנין חצר הקדש לענין מעילה, זבחים (מה), זבחים (כב) מי כיור, מעילה (יט), ב"ב (פא):

כ מנחות (עב) נקצר העומר ביום כשר ודוחה את השבת, אם נימול תוך ח', מכשירי אוכ"נ ביו"ט, מנחות (סו), חולין (פד), מכות (ח):

כא חזרה ביובל כשמכר לצמיתות, תמורה (ד) אי עביד מהני, ענין ק"פ כקה"ג ואם יכול לחפור בה בורות, טו"א מגילה (ג), ב"ב (קכז), בכורות (נב) מתנה חוזרת ביובל, ב"ב (קלה) ברי ע"פ קרוב, מיגו לחצי טענה, הקנה מעות ומטלטלין ביחד בק"ס, מתנה וחליפין כמכר, ירושלמי פ"ב דמעשרות, גיטין (כה), ב"מ (עט), רמב"ם פ"ד מערכין, ב"ק (ט), המוכר מעשר לא קנה לוקח, תמורה (ח) בכורות (לב), זבחים (ט):

כב כתיבת שם זאויל בגט, החשש בנתינת ב' גיטין, סוטה (יח), גיטין (פו), ב"ק (מ), גילוי דעתא בגיטא:

כג שיעור המדות ומשקלות, פסחים (מו), מגלה (ג), הריחוק מטבריא לצפורי יומא (פ), פסחים (צד), תב"ש (סי' כח), מכות (ד), עובי סלע ודינר זהב חולין (נה), גיטין (לה):.
מד פסקי תוס' מנחות (קו) מאחר עד ששים:
מאפיסת הגליון לא נשלם המפתח מס' אבן הראשה